Ett axplock av mina berättelser och inlägg i blogg, Fb-sidor m fl … (2013-2025)

Jag tror att berättelser är det finaste en människa kan ge till en annan. Det stora är för mig den personliga berättelsen som inte behöver anpassas till ett givet sammanhang, den duger som den är. Du behöver inte fundera över; vad betyder den här berättelsen egentligen? Mina berättelser behöver inte förstås i alla detaljer utan har sitt eget värde. Jag överlämnar åt dig ett rum att stiga in i, och kanske låta dig beröras, kanske känna igen dig själv …
Det här är fragment ur ett liv, förhoppningsvis sidor i en livsbok som du vill öppna – aldrig lämna sidor utan att sprätta upp dem!

Café Paley … och Domus!

Gör ett inlägg i en Facebookgrupp med intresse för det gamla Göteborg: Söker efter foto på ett café jag besökte ganska ofta på sent 60-tal. I synnerhet om vintern. Då kunde beställningen bestå av varm choklad med vispgrädde … En del bekanta ansikten var stamgäster. Kulturpersonligheter som alltid intog samma platser. Det var en behaglig miljö där man kunde ägna lång tid åt att läsa en tidning eller bok. En del studenter fanns här. Bland mycket välklädda herrar och damer. Lågmälda konversationer. Minns inredningen. Speglar och armaturer i äldre stil.

Detta var ett anrikt café som öppnades redan 1945 av Marianne från Ungern och maken Ari Paley från Ryssland. Förutom att driva konditori/café Paley delade detta jazzintresserade par Paley ut stipendier till lovande musikanter.

Apropå musik kanske några minns gruppen Di Få Under Bordi, från 1986 och deras låt Domus-Paleys som skämtsamt beskriver en del av Avenyen.

”Vi såg på varann, när du sakta tog min hand
Någonstans emellan Domus-Paleys.
All min längtan försvann
När vi hittade varann
N*ågonstans emellan Domus-Paleys … ”*

Ett stramt foto hittar jag på Carlotta som är från 60-talet och vi kan ana caféet längst ner i höger bildkant. För övrigt finns ett tårtpapper från Paley bland arkivets inventarier!

Några andra ägare tog över – Evas Paley är en senare historia.

Kommentarer till mitt inlägg kommer raskt in och det är minnen många år tillbaka, i synnerhet är det en kommentar som jag fastnar för. Det är Nils Bengtsson som skriver:

”Jag hälsade på servitrisen Dea, i fredags. Hon arbetade på Palay på 40- talet Hon fyller 101 år i sommar . Jag har en hel del bilder från Paley . Har även hennes brosch i form av ett P.

Jag har tagit kontakt med Evas Palay, men de visade inget intresse av sin anrika historia.

Dea är min mamma.

Fröken Paley gjorde en beställning på en akvarell över cafet och dess uteservering. Konstnären hade dock det dåliga omdömet att även taxistationen kom med på ett hörn. Då fick vi tavlan!

Det är lustigt o jag tänker på det ibland: fröken Paley hade som avsikt att mamma och hennes kollega, Solveig som basade i konditoriet , skulle ärva cafet, mamma basade i serveringen. Testamentet ogillades av någon anledning.

I testamentet skrevs även att det skulle drivas.i samma anda.då var det även planer på att det även skulle bli en cafédel på våningen åvanför . Tänk vilket Cafepalats.”

Efter ett tag kommer ytterligare meddelande …

Hej Maya, du efterlyste bilder från Paley , det är jag som är sonen till 101åringen. Jag träffade mamma Dea i fredags . Tavlan och de flesta bilder är på äldreboendet . Vi får tyvärr inte komma in på boendet ännu pga Corona. De har även korttidsboende där, som ännu inte fått sprutan. Jag lovar att kontakta dej när jag får tillgång till bilder, tavla.
Med vänlig hälsning Nils

Efter ännu några dagar …

Jag fick personalen på boendet att fota av tavlan av Paley , sen hittade jag ett kort från ngt jubileum med Paley. Det är min mamma som är liksom centerpice.

Jag vet att mamma har ett väldigt fint kort där hon har "serveringsklädsel" som de hade köpt i Paris. Men det får jag kommer in på boendet.

Vad säger man? Tack så jättemycket för Nils berättelse om mamma Dea. Tack så jättemycket för att du Nils delar med dig av unika, personliga bilder från det ursprungliga, anrika Paley. Hälsa mamma Dea så gott.

En kinesisk strandpromenad ...

Mellan 1752 och 1842 var all utrikeshandel till och från Kina, med undantag för den från Ryssland och Japan, koncentrerad till Kanton, nuvarande Guangzhou. De västerländska faktorierna i Kanton blev alltmer symbolen för ”Kina-handeln” och uppträdde regelbundet som motiv på exportkonstverk i olika material.

Här är en stor porslinsskål från ca 1785. Tittar vi noga på motivet som föreställer Kantons strandpromenad, ser vi flaggor som vajar över de svenska, brittiska och holländska faktorierna, små västerländska och kinesiska figurer promenerar med sina hundar längs kajen och andra kikar fram från fönster eller balkonger … eller på jobbet, en figur klättrar på den holländska flaggstången, kinesiska djonker i hamnvattnen – allt serverat på mönstrad mark. En mamma samlar frukt med sina barn och en dam serverar te i en trädgård – interiör med ett färgrikt blomsterhav och förgyllda vinstockar.

Kineserna producerade skålar som denna i staden Jingdezhen i södra Kina speciellt för den västerländska marknaden. Odekorerade transporterades de femhundra mil över land till Kanton, där emaljdekoration applicerades i verkstäder. När en stor skål som denna var klar packades den i en låda med flera andra och skickades till faktorierna. Alla varor för export transporterades i de små båtarna som ses målade på denna skål, till djuphavshamnen i Whampoa längre ner i Pärlfloden.

En stor skål av detta slag användes för att servera punschbål. Ordet ”punsch” tros härröra från det hinduiska ordet ”pànch”, vilket betyder ”fem” – för antalet ingredienser som används för att göra brygden. Seden att dricka punsch nådde oss i väst genom den ostindiska handeln.

Denna skål finns att betrakta i Massachusetts, USA ...
Hong Bowl with a View of the English and Dutch Factories in Canton, China, c. 1769. Salem (ma), Peabody Essex Museum, inv. no. 81404. Photo: Dennis Helmar.

Om John Hall Jr:s tragiska slut …

Foto: GSM/Östra Hamngatan 17, 19 [fr.h.]

Sophie Elkan skriver om det tragiska slutet för sonen till Johan Hall, ägaren till Gunnebo slott! Sonen John Hall den yngre var född i december 1771, på Östra Hamngatan 19 här i Göteborg.

”Ändtligen var John Hall framme vid sista huset på Norrtullsgatan. Gårdsporten stod öppen, han smög sig in genom den och gick tvärs öfver den stora gården fram till bagarstugan. Snön knarrade under hans steg. John Halls hand var så stelfrusen, att den knappt förmådde lyfta upp haspen. Ändtligen stod han därinne. Hvilken härlig värme, hvilken doft af nybakadt bröd! Det stora rummet var fullständigt mörkt, men några kol glödde ännu i spiseln, och John Hall kunde trefva sig fram till den. Han drog en djup suck af välbehag, när han steg upp på ugnen.

Den var så stor, att han väl kunnat sträcka ut sig där, men han gjorde det inte, ty han hade vant sig vid att sofva sittande. Därför kröp han också nu ihop och lutade hufvudet mot ugnsmuren. Det dröjde ej många ögonblick, innan hans trötta ögon slöto sig, och han somnade in. Han drömde, att han var en liten pilt och att han vid sinfaders hand gick omkring på Gunnebo. Det var en varm sommardag, himlen var blå, fåglarne sjöngo och blommorna doftade …”

”Magister Alm sof icke denna natt. Han kunde knappt bida morgondagen. Han tänkte blott på att när den grydde, skulle han få råka John Hall och taga hand om honom. Han väntade det budskap, som skulle komma. Och det kom, och det lydde, att man tidigt på morgonen funnit John Hall sittande hopkrupen i en spisel på Norrtullsgatan. Man hade funnit honom död. Han hade dött under sömnen med ett lycksaligt leende på läpparne. Och de, som funnit John Hall, hade sagt, att det var skönt för honom, att han fått sluta.”

Min son behöver inte arbeta, min son kan aldrig bli fattig

John Hall föddes 1735, samma år som hans far, den brittiske invandraren Benjamin Hall, fick burskap som handlare i Göteborg. Som 20-åring fick John Hall själv burskap och han kom att bli en av Göteborgs främsta grosshandlare.

John Halls framgångar byggde bl.a. på att hans affärer hade en stark koncentration på exporten av järn och bräder, bland annat till den brittiska marknaden. Här kom han att helt dominera exporten från Göteborg. För att trygga varuleveranserna, förvärvade Hall även flera sågar och järnbruk.

Halls handelshus sysslade också med export av sill och anlade ett par sillsalterier. Det importerade dels salt, som var nödvändigt för sillhanteringen, dels typiska brittiska returvaror som kol, bly, glas och kolonialvaror.

John Hall blev en mycket förmögen man. 1784-96 lät han uppföra det magnifika Gunnebo slott utanför Göteborg. För sonen, John Hall d.y., gick det sämre. Han övertog vid faderns död 1802 ansvaret för firman, trots att han saknade både utbildning och egentligt intresse för uppgiften.

Fem år senare gjorde han konkurs och 1830 slutade han sina dagar utfattig i en koja i Stockholms utkanter.

Sophie Elkan skildrar ömsint hans liv i sin bok:

”John Hall gick åter Norrtullsgatan framåt. Målet för hans vandring var en bagare som bodde i sista huset på gatan.”

”Till slut var han framme. Porten stod öppen.”

”Johans hand var stelfrusen att han knappt klarade av att lyfta upp haspen.”

”Det stora rummet var fullständigt mörkt, men några kol glödde ännu i eldstaden, och Johan Hall kunde treva sig fram till den … han hade vant sig vid att sova sittande. Därför kröp han också nu ihop och lutade huvudet mot murstocken.”

Man hittade John Hall d y. sittande hopkrupen på en bakugn på Norrtullsgatan. Man hade funnit honom död.

Han dog den 28 december 1830, 59 år gammal.

Götaplatsen – Konstmuseet

Tanken var att Götaplatsen skulle bilda en monumental avslutning på Kungsportsavenyn – som entré till Jubileumsutställningen 1923. För mig kan det också vara början av denna fantastiska boulevard. Beroende på vilket håll man kommer ifrån.
Albert Lilienberg som skapade planen för området ville ha en byggnad som skulle vara synlig i gatans hela längd, det var upptakten till arkitekttävlingen 1916-1917.

Det kom in tjugosex förslag, och första pris gick till Ragnar Hjort och Ture Ryberg – deras förslag benämndes ”Forum artium”, andra pris gick till Arvid Bjerke, Ragnar Ossian Swensson, Ernst Torulf och Sigfrid Ericson – de som bildat ett eget konsortium (Ares) och deras bidrag kallades just ”Ares”, tredje pris gick till Axel Anderberg med förslaget ”Festivitas”. Tävlingen avgjordes först efter en ny omgång och då vann Ares som fick uppdraget att skapa Konstmuseet och Konsthallen. De förekom naturligtvis mycket diskussioner och motförslag till processen som följde.

Konstmuseet och Konsthallen stod färdiga till utställningen 1923, trots att konsortiet redan var upplöst sedan ett par år tillbaka. Men Bjerke och Ericson fullföljde sitt uppdrag. Byggnaderna uppfördes i gult tegel, vilket var en tradition sedan 1700-talet i Göteborg. Fasaden på Konstmuseet som vetter mot Götaplatsen ger os ett synintryck som imponerar – sju arkadbågar och Konsthallen möter upp med samma motiv. Terrasser och trappor leder upp till den ursprungliga entrén – den förändrades vid ombyggnaden 1995. Museet är uppbyggt kring en gård med tre öppna arkadbågar för att släppa fram ljuset.

När det gäller den ”invändiga” konsten kan vi bland annat betrakta det Fürstenbergska galleriet på översta våningsplanet som ursprungligen var en privat samling men som senare tillföll museet. Här hänger målningar av konstnärer som Edvard Munch, Ernst Josephson, Carl Larsson, PS Krøyer och Anders Zorn. Och förutom museets nordiska profilering finns också samlingar av äldre nederländsk och fransk konst med verk av Rembrandt, van Gogh, Monet och Picasso.

Låt oss rikta blicken på några exempel på konst vi möter utanför museet.

Väggdekorationer

Detalj av gjutet fundament till belysning – Götaverken 1923

Skulpturen ”Danserskorna” av Carl Milles 1915, skänktes till Konstmuseet
vid Jubileumsutställningen, fick sin nuvarande plats 1952

Ett foto berättar

Släkten Broström var en redarfamilj. I dess glansdagar bestod koncernen bland annat av rederierna Svenska Amerika Linien, Svenska Orientlinjen, Svenska Lloyd, Rederi AB Moratank och Svenska Ostasiatiska Kompaniet, samt skeppsvarvet Eriksbergs Mekaniska Verkstad.

Man brukar tala om Axel Broström som grundaren och hans son, Dan Broström, som förvaltaren. Den senare blev med åren en väldigt viktig person för såväl näringslivet som politiken i Göteborg. Tyvärr gick han bort i en bilolycka år 1925 – på väg från ett fartygsdop. När hans kista transporterades till jordfästelsen kantades gatorna i Göteborg av sörjande människor.

Dans hustru Ann-Ida kom att spela en stor roll för den fortsatta utvecklingen. Deras gemensamma son Dan-Axel skolades till koncernchef, men som sådan lyckades han aldrig att fylla upp sin fars kostym – och kanske orsaken till att han fick lämna chefskapet 1969 står kanske att finna i efter några stormiga år i mitten av 60-talet – inte minst ett mindre lyckat äktenskap som vi läst om pressen, likt en dokusåpa Men det finns säkert en mängd orsaker till att framgångarna vände. 70-talet avlöste varvskriser varandra och koncernen hamnade i samma situation som andra rederi- och varvsföretag. 1979 gick en 103-årig epok inom skeppskonstruktion i graven, Eriksbergs Mekaniska Verkstad AB.

Staten tog över Broströms varv, och 1984 såldes hela linjenätet till Transatlantic. Resterna av bolaget köptes av Asea år 1988, trots att det kom ett nytt bolag i denna koncern att få namnet Broströms blev det uppköpt av danska shippingbolaget Maersk. Och så avslutades kapitlet om Broström tid som storfinansfamilj.

När det begav sig – en sjösättning i närvaro av direktör Sven Häggqvist,
fru Inga-Brita Carlsson, skeppsredare Dan-Axel Broström och direktör Arne Carlsson

Saga minkpäls och äkta kristall

Han saknar med all säkerhet sin familj och släkt – åtminstone ibland. Gemenskapen och middagarna när de pratar och äter i timmar. Men här i Sverige är han å andra sidan fri att umgås med vem han så önskar. Särskilt med unga blonda flickor. Så en sak saknar han inte. Den sociala kontrollen. Han har under sin uppväxt varit påpassad av sin nanny, föräldrar, äldre broder och så släkten förstås. Hans familj är känd av många och det skvallras om minsta lilla sak som händer inom familjen.

Här i Sverige är han till en början ensam, men också fri. Ingen i Italien känner till hans lilla snedsteg – att ha träffat en svensk flicka. Hon som blir mor till hans första barn och ende son. Nej, i Sverige är man fri som en fågel! Så fri att han frågar den blonda svenska flickan om hon vill följa med till Centralstationen efter festen, där de just har träffats.

– Var, följa med dig till Centralstationen mitt i natten?

– Jag skall möta min yngre bror där, förklarar han. Min bror kommer med nattåget. Från Italien.

– Nej, vi får ses en annan gång. Jag tycker han är lite väl påstridig så här, första kvällen vi ses. Och är han inte lite väl arrogant i sättet att tala till oss andra som kommit till festen för att dansa och ha kul? Vem vill höra hans skrytsamma sätt att tala om ett lyckosamt forskningsarbete på Chalmers?

– Imorgon eftermiddag då? Ska vi säga på White Corner klockan fem?

Och därmed börjar vår gemensamma tillvaro. Eller frånvaro. För den är till och från hela tiden. Han forskar på Chalmers och reser mellan olika universitet i Europa för att lära och praktisera. ”Pulp and paper research” handlar om forskning inom skogsindustriell kemiteknik och innebär ett för mig obegripligt utvecklingsarbete inom pappersmassatillverkning! Antalet länder inom Europa – med tillgång till skog – är starkt begränsat, så av den anledningen har han kommit till Sverige från Italien. Sverige är ett skogsland.

Canada är dock landet som ligger i framkanten på den teknologiska utvecklingen och det är därför naturligt att han ser sitt framtida liv just där. Han söker och får en forskartjänst i Montreal. Om något år hoppas han att uppehålls- och arbetstillstånd ska vara beviljat och därmed kan han etablera ett nytt liv ”over there”. Men först väntar en avskedstur till Italien, och jag ska följa med.

Han har berättat att familjen har stora krav på den som blir invald i ”la famiglia”. En svensk flicka står definitivt inte högt i kurs så det gäller att göra det allra bästa intrycket. Det är en utopi att tro att jag ska bo i hans hem under besöket. Vi är ju inte gifta eller ens officiellt förlovade, så jag kan möjligen kunna få rum hos en moster. På ett kloster!

En enorm uppmärksamhet och förundran skulle kunna riktas mot honom. Här kommer han hem till sin familj med en vanlig svensk flicka. Vi kommer att vara borta minst två år innan vi kan göra nästa besök i Europa.

– Herre Gud, här hade vi barn och är trolovade. Vårt barn måste väl ha samma rättigheter som alla andra barn. Men om detta barn får vi inte berätta för hans föräldrar. Han hade endast anförtrott åt en yngre bror om sitt svenska familjeliv – sitt dubbelliv!

En shoppingtur i Göteborg

”The idea behind Gillblads is to provide a pleasant shopping experience for the men and women who have to dress smart and are looking for quality clothes, but at the same time wish to add some personal, modern touches to their wardrobes.

The collections are aimed at people who may be short of time but not of money.”

– Madame, visst får ni prova en av våra pälsar. Här har vi enbart äkta Saga minkpälsar. De är alldeles fantastiskt vackra, eller hur? Se den helt underbara lystern i pälsen! Vilken storlek har damen?

Jag tittar oroligt mot honom och han nickar tillbaka. Jag säger att vi är intresserade av att prova en av de ljusa minkpälsarna. Storlek 38, tack!

Expediten låser upp den tunga glasdörren och skjuter den åt sidan. Lyfter fram en otroligt vacker minkpäls. Ett pälsverk som består av hela längder mink. Helryckt Saga mink, vad det nu betyder. Till och med fodrets ryggparti har ett enormt vackert broderi.

Doften av dyr päls fyller min näsa och jag känner mig lite yr. Samtidigt som pälsen förbereds för provning, tar jag av min egen kappa. En kappa som för ett betydligt enklare affärsliv än denna minkpäls.

När expediten draperat mig i det vackra pälsverket förväntas jag gå fram till de stora speglarna och svänga runt. Det hela känns fullständigt absurt. Vilken roll ska jag spela?

Han granskar mig uppifrån och ner, samtidigt som han uppmanar mig att känna efter om den verkligen sitter bra. Jag spatserar fram och tillbaka inför hans både kritiska och beundrande ögon. Expediten ler och ger honom komplimanger för hans goda smak.

– Det måste vara fantastiskt att få en så´n här fin päls, damen? Har ni sett broderiet i fodret?

Och ännu en gång förevisar hon den lyxiga dekorationen.

– Tänk att den är så vacker på insidan också!

– Jag tar den, säger han, medan expediten fortfarande tittar förtjust på honom. Hon knixar inställsamt och ber oss komma med till disken för inslagning och betalning.

Min yllekappa åker på igen och jag kan inte låta bli att känna en viss avundsamhet. Avund mot den kvinna som ska få bära denna praktfulla och lyxiga päls.

Expediten tittar nu på mig och nickar gratulerande. Hon är alldeles till sig av glädje över att just ha lyckats i sin försäljning av kanske det dyraste plagg som finns i butiken. Hon följer oss med blicken och sitt största leende, alltmedan vi tar oss mot varuhusets egen restaurang.

Eleganta damer har börjat fylla lokalen och medan de intar sina luncher samtalar de diskret om de senaste modetrenderna. Vi äter vår lunch under tystnad och jag tänker på min mamma som lovat att jag skulle få en fin kappa innan avfärden till Italien. För att möta mina blivande svärföräldrar.

Då måste du se ordentlig ut, har mamma förmanat. Det kommer visserligen att krävas en större uppoffring från hennes sida, för att täcka kostnader för mina nya klädinköp. Men vad gör hon inte för ett avgörande tillfälle i en dotters liv?

Jag funderar också över hur det kan kännas att bära päls i ett land, där det egentligen aldrig blir särskilt kallt. Som det aldrig blir i den delen av Italien där hans mamma bor. Hon som ska bära minkpälsen!

Han avslutar lunchen med att meddela att det nu är det dags att gå till det ett annat varuhus, nämligen Ferdinand Lundquist.

På varuhusets glasavdelning står kristallvaser och skålar uppradade i stora, inbrottssäkra glasmontrar. En proper herre stiger fram och frågar ”vad herrskapet önskar hjälp med” och får till svar att vi är ute efter en flacon – parfymflaska – i äkta svensk kristall.

– Den här vägen, mitt herrskap, säger mannen servilt och för oss till ännu ett låst glasskåp. Han skjuter den tunga glasskivan åt sidan och visar på alla små underbara flacons med sirliga ornament. Valet faller på ett utsökt exemplar och nu blir försäljaren ombedd att visa på större skålar. I äkta svensk kristall. Försäljaren krumbuktade sig och snart för han oss till ännu en monter med låsta, tunga glasdörrar. Och även här väljs ett praktexemplar. Nu ska allt slås in väl, ty dyrgriparna ska nämligen resa långt. Till Italien. Till samma mamma som får en minkpäls …

På vägen ut ur det fina varuhuset passerar vi avdelningen för barnsängar och barnkläder.

I förbifarten tas ett paket med ett babylakan och örngott. De är svagt gula och dekorerade med ett litet broderi föreställande kycklingar. Passade till både babyflickor och babygossar.

Ironiskt nog blir dessa föremål trogna följeslagare till sonen – under hela sitt liv som ”nanis”.

Det är förvisso annorlunda att leva med en man som vill ägna sitt liv åt forskning. Under en lång period lever jag med allt som kretsar kring pappersmassa och djupdykningar i kemins mysterium. Som ung och så småningom blivande mamma gör jag hon sällskap under kvällstid och nattetid i ett av alla Chalmers laboratorium – för att han ska registrera hur ett oändligt antal fläckar på pappersark skiljer sig från varandra! Han tillbringar timmar framför dragskåp och springer mellan diverse centrifuger som ska bevakas. Han doftar alltid gas. Han är som uppslukad av sina projekt och jag fick finna mig i att komma i andra hand. Ingen svår uppgift för en flicka som alltid varit andra till lags och van vid att krympa sig själv och inte visa egna behov. I gengäld förväntar jag mig lite kärlek och trygghet, något som jag saknat så länge. Och det lovade han mig. Dyrt och heligt.

En sen kväll sitter jag och väntar på hans expedition. Uttråkad drar jag förstrött ut en skrivbordslåda. Stirrar länge på vad jag finner. Ett foto på en ung flicka som just fallit ur ett brev. Och det är definitivt inte mig den bilden föreställer! Konstaterar snabbt att brevet är daterat relativt nyss. Förvirrad och chockad skjuter jag igen lådan. Vill inte läsa. Vill inte veta.

Snart går vi hem igen. I mitt huvud surrar en massa frågor. Har jag misstagit mig på denne unge man? Har jag anledning att misstro honom? Varför har han gömt detta brev på laboratoriet? Varför har han inte berättat?

Vi har planerat att flytta till Canada vid kommande årsskifte. Då ska det väntande barnet vara fött. Både ny forskningstjänst och bostad är ordnat. Jag ska vara hemmafru långt borta från våra familjer och vänner. I Montreal. Och utan mitt barn. Den blivande pappan tycker inte det passar sig att komma med ett litet barn också. Han tycker det borde finnas någon som vill ta hand om barnet under tiden vi är i Canada?

NU säger jag det. Att jag har sett brevet och fotot på den unga kvinnan.

Överraskad och svamlande får han ihop en förklaring. Den går ut på att denna kvinna skrivit till honom och förklarat att hon råkat ut för en bilolycka och tappat minnet. Hon har dock erinrat sig om att hon haft ett förhållande med honom och vädjar nu till honom att återuppta relationen för att ”hjälpa henne” att återskapa delar ur sitt ”glömda” liv. I samma andetag berättar han att han en gång hade lämnat henne, då han funnit henne tillsammans med en annan man. Är jag då verkligen inte villig att hjälpa denna kvinna som ”råkat så illa ut”? Och tillåta honom att umgås med henne och låta henne få tillbaka minnet?

– Neeej, knappast! Denna historia tror jag inte på! Jag har redan varit både anspråkslös och stått tillbaka för hans upptagenhet att göra karriär och önskemål att ibland vilja leva lite fritt – gå ensam på fester, eller gå ut och dansa medan jag sitter hemma med min växande mage. Eller att under dagtid hålla mig undan hans kollegor för att inte visa att vi väntar barn! Hans föräldrar är ju heller inte informerade om läget. Han befarade att det kunde bli till en familjeskandal!

Snart är sommaren över och efter ett tag har vi svenskar vant oss vid högertrafiken. Jag blir mamma till en son – en vacker söndagsmorgon i oktober. Pappan får ångerfull resa ensam till Canada. Jag vägrar att lämna vår son till en annan kvinna och låta mig själv komma i andra hand. Trolovningen, överenskommelsen om giftermål, bryts …

Från Italien kommer så småningom en hälsning;

”Vi önskar dig all lycka i världen, *utanför* Italiens gränser”.

Resten är historia.

Astrid – min mamma!

Brunflo hotell

När skördetiden är till ända för året och jäntan Astrid inte länge behövs för vallning av kor, smörkärning uppe på sommarvallen eller annat lagårdsjobb far hon till Brunflo hotell. Brunflo, den lilla jämtländska orten som ligger vid inre delen av Storsjöns sydligaste vik. Söder om Östersund ligger detta stationssamhälle där mängder av folk passerar – med tåg, buss, hästskjuts eller bil. I stationsbyggnaden alldeles intill hotellet bor stationsinspektorn, stationskarlen, banmästaren och banvakten.

Hotellet är en ståtlig byggnad om tre våningar och här ska Astrid arbeta tillsammans med en yngre kvinna, Anna Mox. Anna är några år äldre och har som mycket ung fött en liten dotter Anna har tur att som ogift kvinna få lämna sitt barn till egna föräldrar för att kunna försörja sig själv och dottern. Så ofta det bara går hälsar Astrid och Anna på hos den lilla dottern som växer upp i en liten stuga med mormor och morfar.

Astrid och Anna måste hjälpa till med allt som krävs för att hotellet och gästerna ska ha det bra. Det går åt mycket av råvaror och hotellet håller sig med egen gris- och kaninfarm. Nötkött levererades däremot från det intilliggande slakteriet. Dessutom finns bagarstuga, där de unga flickorna bakar bröd under sommar som vinter, höst som vår.

Det är källarmästare Näslund och hans hustru som äger hotellet och gör allt för att både personal och gäster skulle trivas och stanna så länge som möjligt. Källarmästaren är för övrigt den ende som sköter spritserveringen. Hustrun gör sitt till genom att tidigt varje morgon komma ner till köket och baka och fritera frasiga krustader till middagsgästerna!

Vid ena hörnet av hotellet ligger den separata ingången till ”Klassen”. Där serveras en enkel pilsner och ibland även köttbullar om så önskas. Berömt goda – och tillagade av kaninkött! Gubbarna slinker lätt in på denna tids pub.

Astrid berättar att det finns en speciell herre i huset, en långtidsboende landsfiskal Lindberg, som ofta är ute på uppdrag av kungliga staten. Uppträder som åklagare, polismästare eller utmätningsman. Denne herre kunde vid tillfälle inte förlika sig vid tanken att den trevliga servitrisen Karin byts ut till en Britta, vilket resulterar i dåligt morgonhumör och efter högljudda protester får bara Astrid komma upp med frukostbrickan var morgon. Han tål bara inte Britta!

Många hotellgäster stannar inte bara länge, de återkommer årligen på genomresa. Särskilt återkommande är en grupp med barn. Döva barn. De kommer med tåget, övernattar på hotellet inför nästa etapp av sin resa och när dessa barn kommer blir det liv i huset. Barntramp med tjocka och hårda vinterskor hörs i alla trappor och det stojas rejält runt matserveringen i matsalen. Ett hörbart stoj som de själva aldrig skulle komma att höra . Hotellpersonalen och gäster älskar att det blir liv i bygget och barnen är varmt välkomna varje år.

Astrid har också en annan viktig uppgift – att först av alla komma upp för att koka gröt och kaffe. Eftersom Brunflo är en viktig järnvägsknut uppstår väntetider i samband med att tåg ska kunna mötas på samma spår. Det krävs ett stopp vid stationen och tågpersonalen får lite tid för tidig frukost. Serverad av Astrid på hotellet.

Karin är nu avdelad att sköta incheckning av gästerna, medan Astrid och Anna sköter det tunga jobbet med tvätt av hundratals lakan varje vecka, mangling, planering och inköp av förnödenheter, matlagning, diskning, städning, servering …
Gårdskarlen Emil sköter förutom alla göromål kring fastigheten även grisarnas väl och ve. Han bor, liksom alla andra anställda på översta våningen, men ville inte släppa in någon på sitt rum. Astrid och Anna vet dock när det är dags att röja upp i hans rum och i smyg byter de ofta ut hans gråsmutsiga lakan. Emil är alltid lika överraskad och nöjd över resultatet.

I familjen Näslund ingår också en son. Av sina föräldrar mycket omhuldad son. Hans hårtvätt kräver mjukt vatten – vatten som innehåller lägra halt av kalk – som Astrid och Anna får hämta i hinkar hos byggmästare Nilsson. Gunnar är däremot mycket förtjust i alla sorters starka drycker, och tyvärr blir det hans öde. Mjukt vatten till trots! Källarmästaren – tillika pappan – kanske hade varit alltför generös i hotellets tradition att erbjuda snaps till maten?

En ledig vinterdag spänner Astrid på sig skidorna och stakar raskt i väg till Vålbacka. En tur på några kilometer till byn på andra sidan viken vid Storsjön. Där bor en äldre syster – Frida – med sin man Olle och lilla dottern Gullan. När systrarna suttit och pratat i flera timmar och vintermörkret fallit är det dags för Astrid att återvända till Brunflo och hotellet.
I becksvart mörker bestämmer hon sig för att gena över Storsjön. På andra sidan viken lyser det från husen i Brunflo. Det ljuset har hon tagit sikte på när hon plötsligt känner hur hon handlöst faller flera meter ner från ett stup. Ner mot Storsjön. Hon ligger stilla en stund och tackar sin lyckliga stjärna att isen räddat henne och efter att ha kravlat sig upp ur den tjocka snön, fortsätter hon mödosamt färden över isen. Mot ljusen i Brunflo.

Astrid tänker hela tiden på sin syster hon nyss besökt. Förstått att hennes äldre syster åter väntade barn och hon lovar att komma över till sommaren. Då det är dags att föda och Frida behöver allt tänkbar hjälp. Ett löfte som Astrid kommer att hålla.

Astrid, Anna, Karin och Emil

Söndagsstek på begäran!

Astrid – nu snart 17 år – håller sitt löfte om att fara till Vålbacka för att vara behjälplig vid födseln av systerns andra barn. Det är söndagen den 26 juli 1936.

Den blivande pappan, Olle, sitter vid landsvägen och väntar otåligt på barnmorskan från Östersund. Idag är han ledig från arbetet på ortens stora tegelbruk.
Astrid, som nyss cyklat många kilometer, börjar med att elda på för fullt i spisen. Måste ha varmt vatten inför den stundande förlossningen. Och rena handdukar.
Fridas svärmor som bor i en annan del av huset blir alltmer nervös då hon inser att barnet är på väg, men hon håller sig undan och vill inte blanda sig i systrarnas förehavande i kök och storstuga. Frida ligger i födslovåndor. Tiden är inne.

Nästa gång svärmodern går ut på gården ser hon färska hjulspår i gruset som leder till sonens bostad. Saken är klar. Frida har fött en liten dotter och nu ska det firas tillsammans med släktingar. Astrid som just tagit farväl av barnmorskan uppmanas av svärmodern att omgående cykla till slaktar`ns – i Brunflo! En nog så tröttande uppgift denna tidiga söndag morgon.

Och Astrid cyklar så fort hon kan. Åter på den långa grusvägen till Brunflo och slakteriet. Tackolov till slaktaren hon brukar handlar hos för hotellets räkning.
Hon knackar försiktigt på dörren till slaktarens bostad – och tro det eller ej – iklädd pyjamas går han in i slakteriet och yxar till en bit kött som Astrid så försynt och ursäktande bett om! Självklart att detta går an … ”har jäntan cyklat den långa vägen för att få tag på en bit kött att bjuda självaste släkten på, så är det inte mer än rätt att en sådan begäran skulle förverkligas!” Så tycker slaktaren.

Svettig far hon tillbaka med köttstycket på cykelns pakethållare. Svärmoderns önskan är uppfylld och till sin stora förvåning står den nyförlösta modern redan i köket! Tillsammans lagar de två systrarna en härlig söndagsstek till släktingarna. Olles släktingar!

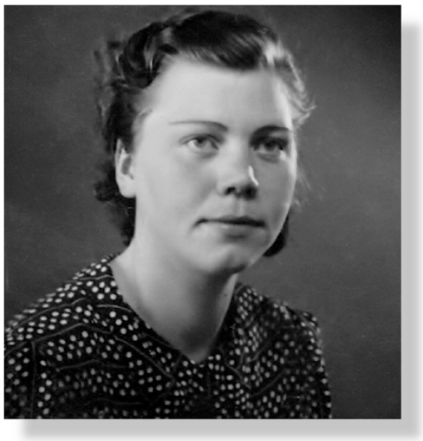

Astrid Martina f Sundberg 1919-2013

Astrids resa till Göteborg!

Under sommaren 1937 kommer ännu en fråga om hjälp från en äldre syster till Astrid. En syster som bor i Göteborg vill ha hjälp med passning av sin son. Sonen hade nu kommit hem – efter att ha tillbringat sitt första levnadsår på barnhem. Föräldrarna kan äntligen återförenas med sonen och dessutom kan paret gifta sig med varandra. Något som tidigare varit omöjligt då pappan till pojken var gift och att skilsmässan dragit ut på tiden.

Nu har pojkens mor blivit erbjuden ett arbete och behöver någon som snarast kan komma till undsättning. Den yngre systern Agnes uppe i Norrland verkar vara ett lämpligt val. Det tycker Agnes också, varpå hon omgående planerar sin avfärd mot Göteborg. Mellansystern Astrid tycker också det är en bra idé och bestämmer sig för att följa med till den stora staden. Så långt från den lilla byn Kläpp i Lökom och det lilla utbudet av arbete som erbjuds unga flickor. Unga flickor som nu klipper av sina långa flätor, syr lite moderna klänningar och tycker att det är en spännande värld där ute som väntar.

”Jag kan faktiskt sätta stopp för det hela”, säger flickornas mamma Anna som oroad hör flickorna fnissa och smussla uppe på vindsrummet.
”Vad nu då”, undrar flickorna. ”Bryr hon sig verkligen om oss?
En fråga som de ofta återkommer till som vuxna. Mamma Anna måste väl ha fått nog av alla ungar som fötts i huset?

Men nu packar de två systrarna en spånkorg med sina få tillhörigheter och ska bege sig till tågstationen för pollettering av bagaget – destination Göteborg!

Systrarna lyfter upp spånkorgen på skottkärran och kör ner den för backen till stora landsvägen. En granne – bonden Bohman – ser nyfiket efter flickorna och ropar högt; ”Vart ska dä bäre hän?” Och vid svaret han får skrockar han missbelåtet att ”dä kömme ni int å trives!”

Den 15 september 1937 avgår tåget med den då 16-åriga Agnes ombord. Astrid väljer att vänta ett par dagar och tar sina första steg på Göteborgs Centralstation den 21 september 1937. Exakt på sin 18-årsdag!

Storasystern som bett lillasyster komma får tyvärr inte det utlovade arbetet, så det blir till att söka plats i annan familj. Ett litet rum väntar på Agnes vid Furuplatsen i Landala-Egnahem. Men gubben Bohman där hemma i byn får rätt. Hemlängtan blir för stor för den unga flickan – hon återvänder hem!
Astrid däremot blir barnskötare på Molinsgatan, hos familjen Hjalmar och Ingrid Lind. De har två barn som hon följer till parker och lekplatser kring Vasakyrkan.

När familjen Lind väntar barn nummer tre tycker Astrid att det är nog med barnen Björn och Berit och säger därför upp sig under förvändningen att hon ska återvända till hemtrakterna i Norrland. Familjen är förtvivlad. Inga mutor hjälper alls …
Allt är en nödlögn. Astrid börjar arbeta på Kaffestugan i Gullbergsvass. Dit kommer många arbetare från verkstäder och fabriker i området och inte minst yrkeschaufförer. Här rastas med rejäla smörgåsar och kaffe.

En dag kliver en stilig herre in på Kaffestugan och ber om ett paket cigaretter. Astrid tar ett paket och lägger på disken, tar emot pengarna och vände bort sitt ansikte. Hon skäms! Det är Hjalmar Lind – hennes tidigare arbetsgivare! Och inte har hon åkt tillbaka till Norrland heller! Men ingen av dem kommenterade situationen, båda verka bli lika överraskade. Märkligt, han har aldrig stannat till här förut, förklarade ägaren Selma. Hit kommer bara stammisar! Astrid blir tillsagd av Selma att alltid bjuda den lille grå mannen på kaffet. Han som dagligen kommer tyst och stilla, dricker sitt kaffe, lyfter sin fiollåda och smyger i väg. Han lägger dock pengar – 15 öre – på bordet var gång. Ett riktigt original!

En annan stammis är desto mer pratsam. Hans namn är Erik och efter mycket tjat ger Astrid vika för hans inbjudan att ta en tur i hans fina bil. En betydligt äldre man, men ack så förtjusande, och snart bor de ihop i Landala.
Så bildas familjen Eriksson och på Landala Långgatan föds tre barn under åren 1942-47.

En sommardag under mycket tidigt 1950-tal flyttar Astrid till Guldheden. Ensam med de tre små barnen. Där blir hon kvar i närmare sextio år. Då går sista flyttlasset till äldreboendet Landala Hus. Cirkeln är sluten.

”Limborsten” & Folie

En tolkning av ”Limborsten” som graffitikonst

Han hänger där och håller lagens vakande öga på oss … eller är de två som vakar över oss? Den enes blick ser onekligen något bister ut? Hm … vad är det som gör honom så förgrymmad?

Vi befinner oss vid Kungstorget 5 – och betraktar en glad min och en dyster min. Ja, jag menar förstås ”Limborsten” och muraren som tittat ner på oss i flera decennier.
Men, hur hamnade dessa två herrar här?

Det sägs att den patrullerande polisen i kvarteret en gång missuppfattade en mans högljudda röst. Att det egentligen var ett samtal mellan en murare från Tyrolen, vars namn var Folie och en något hörselnedsatt murare från Böhmen och så en skåning då. Det avhandlades om frukosten också skulle omfatta en genever… till morgonkaffet. Folie berättade vitt och brett för den lomhörde från Böhmen och för skåningen om sina rotade frukostvanor – och på så vis spankulerade de tillbaka sin arbetsplats. När rösten inte räckte till viftade tyrolaren vilt med händerna för att beskriva sin byhistoria för de båda andra männen.

Nu bar det sig inte bättre än att polisen ”Limborsten” råkade se och höra de tre männen och i synnerhet Folie som han nu tyckte gick lite väl långt i sina yviga gester, varvid han stegade fram och tog tag i Folie för att föra honom till den lilla arresten vid Kungstorget. Folie viftade inte längre. Han sprattlade vilt och fick inte komma ut ur finkan förrän han lugnat ner sig. ”Förargelseväckande beteende”, antecknar ”Limborsten” medan han tvinnar sina buskiga mustascher.

Folie får snart gå tillbaka till sitt arbete. Nu med en för honom genial idé. Han ska ge igen för den orättvisa behandlingen han just genomgått. Som murare är han också skicklig på att göra

ornament och har fått i uppdrag att utforma husets vackra portal – en båge formad av kastanjeblad.

Han skrider till verket och fasaden vid Kungstorget 5 får härmed sin originella utsmyckning. De stenskulpturer som redan gjorts får nu inte den plats som är tänkt. Folie formar istället ett polishuvud med kask och en rejäl mustasch. Att det föreställer den barske ”Limborsten” är det ingen tvekan om.

Han gör ytterligare ett huvud. Detta får ett glatt uttryck, med tyrolerhatt och en blandning från eget ansikte och de två andra, det vill säga Böhmaren och skåningen.
Slående likhet lär man ha sagt om dessa figurer. Förmodligen ett konstaterande av de som i åratal passerat porten för att ta sig en pilsner, eller något annat gott från krogen ”Femman” eller ”Gemytlige Alfred”.

Så nästa gång du passerar Kungstorget 5 – titta upp och tjingsa på ”Limborsten” och Folie … de förväntar sig att du ska göra det!

Springsjas, springpojke, cykelbud … eller pinnpojke!

Carlottas bildtext: Karl Johansgatan 51-53, gårdsinteriör åt öster. Cykelbud hos Kustens Bud underhåller sin cykel.

Ett blomsterbud ringde på dörren. Hon överlämnade en bukett och snabbt som attan var hon inne i hissen igen – och jag hann inte säga mer än tack.

Efteråt kom tanken på att om detta varit för 10-15 år sedan skulle jag gett dricks. Nu lever vi oftast kontantfritt och dricks förekommer knappast och jag vet att avgift för hemleverans av varor sätts på räkningen/fakturan. Men ändå …

Ser ofta cykelbud på våra gator och torg. Med stora väskor på ryggen. Ett jobb som verkar ha återkommit i vardagen. När jag var barn/ungdom var det vanligt att killar jobbade som cykelbud efter skolans slut på eftermiddagen. Sällan flickor. Började titta närmare på historiken kring varubud, cykelbud, springpojke o s v. Gör inga anspråk på vetenskaplig utredning, bara några uttalanden i olika sammanhang.

- Efterfrågan på springpojkar och springflickor ökade i samband med tjänstesektorns expansion under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.
- Under 1900-talet var det många ungdomar som tog sina första steg på arbetsmarknaden som springpojke. Än mer sällsynt var springflickan. De första uppträder 1890 och återfinns samtliga i Stockholms stad.
- Utöver springpojke, fanns fyra yrkesbenämningar som är näraliggande: kuskpojke, passuppojke, trädgårdspojke och cykelbud. Bland kvinnorna fanns bland annat yrket ”passflicka”, vilket innebar att se efter barn i ”bättre familjer”.
- Springpojken i keps och golfbyxor, även kallade äppelknyckarbyxor, med ett stort lass på den stadiga cykeln var ett vanligt inslag i 1940-talets gatubild.

- 1966 var det stor brist på arbetskraft i Göteborg. Hjulen snurrade så fort i industrin att göteborgarna inte räckte till och de första arbetskraftsinvandrarna tog sig hit. Klassresorna blev allt vanligare och man kunde också med åren avancera från springpojke till chef inom samma företag.
- Efter att nästan ha utkonkurrerats av bilen har cykeln som transportfordon kommit tillbaka av olika skäl. Den främsta anledningen är att cykeln är det i särklass snabbaste fordonet i stadstrafik.
- Självständiga cykelbud tar direkt emot order från kunden på mobiltelefon. Men oftast jobbar cykelbud för en budfirma som tar emot order och delar ut bud. Det är mindre vanligt att cykelbud är anställda av budfirman. De arbetar nu mest som egenföretagare och underleverantörer.
- Ett annat ungdomsarbete – pinnpojke. En generaldirektör på Försvarets materielverk, ståthållare hos kungen på Stockholms slott, landshövding berättar; ”Visst. Men allt har en början. Första sommarjobbet var som pinnpojke. Man fick åka runt och hjälpa till att sätta ut krökar och vägar, minns han.”
- För ett par år sedan rapporterades att internethandeln med mat ökat rejält och att det i storstäderna numera finns några tusental cykelbud som cyklar hem restaurangmat till folk. Är det kanske springpojken från 1900-talets första halva som har kommit tillbaka

På det här fina gamla fotot ser vi en pojke som fixar med sin cykel. Han jobbar för Kustens Bud. Inget årtal är angivet, jag tippar på 30/40-talet.

Vackert och andäktigt

De sitter på golvet inne i en del av kyrkan med ett band av kulor – ett megastort böneband? Jag har ett i armbandsformat. En del kallar det Frälsarkransen och är ett armband som skapats av biskopemeritus Martin Lönnebo.

Kulorna/pärlorna i Frälsarkransen symboliserar olika aspekter av den kristna tron och är tänkt att föra vår tanke till olika frågor i livet och därför har de också fått namn med utgångspunkt från det. Flickorna går i en intilliggande skola och har just en lektion i färg och form… de känner på de jättelika pärlorna och jag frågar om de vet vad de olikfärgade kulorna har för betydelse. De sträcker snabbt fram de två röda. ”Kärlek”, säger de med en mun. De ska under ca 45 minuter teckna och beskriva olika formationer de finner i Masthuggskyrkan. Det finns mycket att välja på, men dessa flickor tar fasta på den stora ringen med kulorna.

Den här nog viktig säger en av flickorna och tar tag i den guldfärgade. Den är ju av guld. Vad heter, ni frågar undertecknad och en av flickorna presenterar snabbt sig själv och de andra. Jag heter Alba, hon heter Liv och hon heter Noomi.
Med två o, förtydligar Noomi.

Jag gör inga anspråk på att den som läser detta ska bekänna sin tro till någon särskild religion. Tillsammans med tre flickor som går i femte klass sitter jag ner medan fotografen gör sin runda med kameran – vi tittar på en lämnad förklaring till kulornas olika symbolik – kanske är

detta en tidens uppdaterade radband?

Vi börjar med den guldfärgade – Gudspärlan som är bandets början och slut. Sedan kommer två tystnadspärlor – tänkta att ge en stunds tystnad i en stressig vardag. Jagpärlan är en liten vit pärla som ska flytta medvetenheten av sig själv in i ett sammanhang där Gud finns. Doppärlan är en större vit kula och ska föra tankarna till pånyttfödelse och överlåtelse. Ökenpärlan – ja, den är sandfärgad och är tänkt att påminna om prövningar och en strävan efter ett ”äkta” liv. Bekymmerslöshetspärlan är en blå kula som ska påminna oss om det eviga nuet, frihet och ett lätt sinne.

Nu kommer vi till de två stora röda – som är till för två sorters kärlek – den man får och den man ger. Efter de två röda följer tre vita kulor som innebär att man kan ha alldeles egna hemligheter med Gud. Tätt följd av en svart kula – en påminnelse om döden och livets kriser. Och slutligen kom vi fram till att den lite större vita kulan som ska visa på livets förnyelse. Ännu finns det hopp! Djupa frågeställningar för tre mycket unga flickor.

Bredvid oss på marmorgolvet i kyrkan ligger en mobiltelefon och lyser. Noomi tittar med jämna mellanrum på den och meddelar hur många minuter de har kvar att göra sin uppgift. Oj, vad tiden går fort. Snart lägger de bandet med kulorna på en bänk och med jackorna i händerna rusar de iväg mot skolan. De kommer att redovisa något som otvetydigt innehåller både färg och form!

Masthuggskyrkan är en av de mäktigaste kyrkor jag sett. Bortsett från katedraler i andra länder. Här finns det svenska timrade innertaket, den utmejslade täljstenen och sandstenen, det handslagna röda teglet, svartmålat järn. De utsökta altartavlorna med skulpturer av Ninnan Santesson. Sigfrid Ericson kan med stolthet blicka ner på sin skapelse. Kyrkan som år 2014 – fyllde hundra år!

En legendarisk kapten inom Svenska Ostindiska Kompaniet

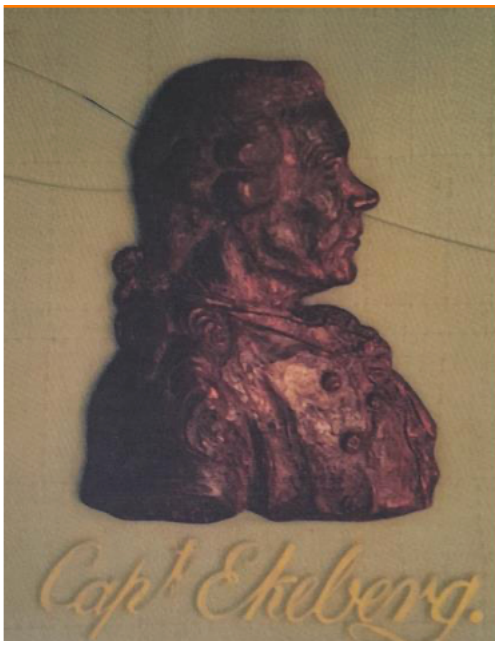

Carl Gustaf Ekeberg kommer till världen den 10 juni 1716 och växer upp på Djursholm – vid det Banérska säteriet i Danderyds socken – där är hans far Gustaf Ekeberg frälsekamrer och förvaltare. Hans mor är Ebba Catharina Fast och han växer upp tillsammans med sex syskon. Carl Gustav börjar som elvaåring studier i kemi vid Uppsala universitet, men övergår efter tre år till praktisk apotekstjänst under 1730 som elev hos apotekare G. Wessel i Västerås. Under sex års lärotid inhämtar han så medicinska kunskaper och blir provisor vid apotek i Åbo och fortsätter samtidigt sina studier. Han får tillfälle att följa med som skeppsläkare under två resor på handelsfartyg till Spanien, där han lär sig navigation. Ett intresse han känner starkt för och kommer i framtiden att ägna sig åt navigationsyrket – blir inskriven och avancerade vid Amiralitetet (svenska flottans överstyrelse) och här startar hans långa bana i Svenska Ostindiska Kompaniets tjänst. Det är amiral Theodor Ankarcrona, en av kompaniets direktörer, som värvar Carl Gustav Ekeberg åt företaget.

Ekeberg tar värvning som 4:e styrman år 1742 på skeppet ”Drottningen av Swerige” och detta blir hans första och dramatiska resa. Skeppet grundstöter – efter 14 dagar – vid norska kusten och kaptenen på skeppet omkommer, sekonden rymmer och 1:e och 2:e styrmannen insjuknar – Ekeberg blir andre man. Det tar flera månader innan man till slut når Kanton, där skeppet ligger kvar till 1744.

På hemfärden är han andre befälhavande person och i juli 1744 kommer han åter till Göteborg. Carl Gustav Ekeberg gifter sig med Hedvig Erlandt och beger sig snart ut till sjöss igen.

Den 5 januari 1745 föds en dotter i Amiralitetsvarvsförsamlingen (Gamla varvet) i Göteborg. Och Ekeberg själv är ute på sin andra resa som håller på att sluta ännu vådligare än den första! Skeppet ”Stockholm” förliser en natt utanför Shetlandsöarna och endast genom en lycklig tillfällighet kan han ta sig i land på en rest av vraket.
Enligt vittnen blir hans hår totalt silvervitt den natten! På Shetlandsöarna dröjer han kvar i tre månader och passar på att ägna sig åt naturhistoriska studier samt hjälper lokalbefolkningen med läkarvård.

Carl Gustav Ekeberg blir icke avskräckt av det som skett, utan går som 2:e styrman åter ut på ”Götha Lejon” i december 1746, och stannar i Kanton även hela året 1748. Han återkommer inte förrän den 20 juni 1749.

Under året i Kanton passar han på att studera naturalhistoria och samlar på sig en del exotiska fynd. Han har nu börjat föra dagboksanteckningar med huvudsakligen naturvetenskapligt innehåll.

1750 väljs Ekeberg in i Vetenskapsakademien som ämnessven (gesäll, lärling) och tillbringar tiden i Göteborg på uppdrag av Ostindiska kompaniet.
I början av december samma år för han, denna gång som kapten, kompaniets gamla fartyg ”Freden” till Cadiz för försäljning. Hemresan sker med skeppet ”Ulrica”

Därefter företar Ekeberg tre lyckade Kinafärder, de två första som 1:e styrman ombord på ”Hoppet” 1751-54 och ”Sophia Albertina” 1755-58, under den andra resan utnämns han till löjtnant vid Amiraliteten och under den tredje resan som kapten på ”Friederic Adolph”.
Under 1761 väljs han in i Vetenskapsakademien som fullvärdig medlem och året efter gör Ekeberg sin åttonde resa med Svenska Ostindiska Kompaniet, denna gång som kapten ombord på skeppet ”Finland”. Under resan till Cadiz omkommer flertalet av manskapet i rötfeber och man lejer in nya matroser i Cadiz. Fartyget stöter oturligt på en mudderbank vid Bankasundet och han kan klokt avvärja följderna av missödet, genom att med stor möda få sina lejda, vilda matroser från Cadiz att lyda.

Ekeberg är känd som sträng och fordrande, men samtidigt mänsklig – han föredrar en human behandling och undviker prygelstraff.
Det är från denna resa han för hem tolv levande teplantor till Linné, till dennes stora glädje och sedan sorg, ty plantorna dog!

Under åren 1763-65 tillbringar Ekeberg mer tid på sin gård Altomta i Tensta (Uppland) och ägnar sig åt jordbruk, trädgårdsodling samt författarskap. Nu är han en uppländsk jordägare och akademikollega i nära vänskap med Linné.

Den 28 december 1765 är han åter på ett skeppsdäck. Nu som kapten på ”Stockholms Slott” och ombord finns också den knappt 18-årige Anders Sparrman, en av Linnés lärjungar och blivande fältskär. Det bör också nämnas att den här resan till Kanton kommer att bli en av de mest vinstgivande i kompaniets historia – hela 97,75 %.

Klockan halv tio på förmiddagen söndagen den 16 augusti 1767 lotsas skeppet från Vinga – genom inloppet till Göteborg.

Ekeberg skildrar själv sina resor i såväl som i skrift och som i teckningar och inte minst graverar han planscher och kartor.

En resa som går till eftervärldens historia är den med skeppet ”Finland” – den 29 juni 1769 mönstrar Ekeberg på som kapten och ombord mönstrar också en ung man vid namn Jakob Wallenberg. En ung man som just blivit prästvigd. Han beskriver resan i den klassiska ”Min son på galejan” och Ekeberg å sin sida beskriver resan i boken ”Capitaine Carl Gustaf Ekeberg Ostindiska Resa, åren 1770 och 1771”. Wallenberg nämner hur den vaksamme gråhårige kaptenen simmar fram och åter på däck och blir räddad av en välsignad tågstump – fru Ekeberg har då ingen aning om hur nära hon är att bli änka!

Under uppehållet i Kapstaden gör Ekeberg botaniska observationer och är även den förste som kartlägger False Bay.

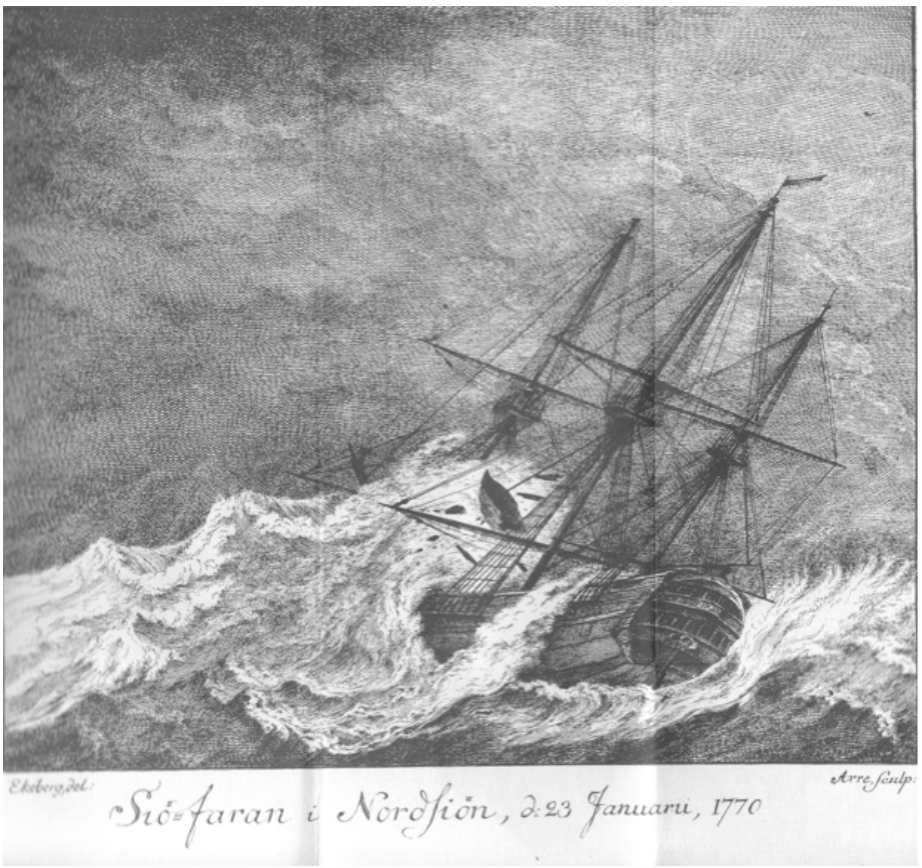

Ytterligare två resor gör Ekeberg – båda med ”Sophia Magdalena” under åren 1774-75 och 1777-78. Under den sista vistelsen i Kanton skriver hans kollega i kompaniets tjänst, kapten James Maule, om att Ekeberg är för gammal för att fara till Ostindien, men också att han är tacksam att ”old Ekeberg” har vågat åta sig det svåra uppdraget att föra skeppet den långa

vägen från Sverige. Ekeberg får under resans gång besked om att han tilldelats ordensdekorationen riddare av Vasaorden. Den kommer via post till Kanton.
Den 12 januari 1778 lämnar Ekeberg Kanton – en sista gång.

På Altomta visar Ekeberg att han är en driftig och intresserad jordbrukare och han skriver gärna brev om odling av säd, gräs och foderväxter.

Den 4 april 1784 avlider Ekeberg på sin gård. Den gamle och sjuke läkaren, tillika kaptenen skriver ”Flera år har jag vid häftigt gående eller rörelse känt ett styng uti bröstet …
Hans liv och leverne går till historien som kanske den mest erfarne sjökaptenen i Svenska Ostindiska Kompaniets tjänst.

På herrgården Altomta får jag en sommar förmånen att betrakta ”Ekebergsrummet” – med väggmålningar av hans hand – med motiv från hans färder.

Källor:
Ostindiska kompaniet – Tore Frängsmyr
http://ostindiska.nordiskamuseet.se/
http://www.ub.gu.se
Sven T. Kjellbergs Svenska Ostindiska Companierna 1731-1813, Malmö 1974 (STK) http://sok.riksarkivet.se
Capitaine Carl Gustav Ekebergs OSTINDISKA RESA åren 1770 och 1771. Beskrefven uti bref til Kongl. Vet. Academiens Sekreterare
http://www.arkivdigital.se

En kontinental känsla … i Göteborg

(Källa och foto: GT-GHT:s klipparkiv,
Riksarkivet i Göteborg/Signaturer.se)

Postgatan i Nordstan var en gata jag passerade ofta på min väg till skolan. Då såg det ut som på den sv/v bilden. År 1960.

På bilden och ser bl a skylten “Bernardi konst” ovanför porten till Postgatan 25. Verksamheten hade flyttat dit redan 35 år tidigare.

Några klipp ur arkiv:

Gervasio Bernardi, föddes i Brandeglio Di Lucca, Toscana Italien den 18 februari 1877. Han utvandrade i unga år till Schweiz och var under fem års tid kring sekelskiftet 1900 inkallad till Italienska Konolialarmén i Östafrika. 1906 tog han med sig sin 12 år yngre fästmö Domenica

Argenta och flyttade till Göteborg i Sverige där paret gifte sig 1912. Ett år tidigare 1911, hade Gervasio Bernardi startat ett mindre gipsgjuteri på Otterhällan i Göteborg. Där började han gjuta och måla figurer i gips som sedan såldes av försäljare till hushållen genom gammal hederlig dörrknackning.

Försäljningen gick över förväntan och verksamheten måste snart expanderas. 1923 registrerar han firma G. Bernardi Konstgjuteri och strax därefter flyttar han verksamheten till Postgatan 25. Där får han tillgång till större lokaler och en bättre bostad till familjen. I samband firmaregistreringen deltog han också vid Jubileumsutställningen i Göteborg 1923.

Efter Gervasio Bernardis död och fram till början av 1960-talet, då husen på Postgatan skulle rivas, drevs företaget av sönerna.Sönerna hittade nya lokaler på Åvägen i Gårda och fortsatte att gjuta i ytterligare några år. Enligt de dokument man kan finna, så lades verksamheten ner i slutet av 1960-talet, men företaget avregistrerades först i november 1976, ett år efter makan Domenica Argentas död.

Bernardi var således immigrant på den stora emigrantgatan. Från mitten av 1800-talet till 1910-talet vandrade 100 000-tals utvandrare från centralstationen till kajen vid Packhusplatsen. Längs med gatan etablerades därför många verksamheter som riktade sig mot dessa, bland annat ett flertal emigranthotell och -logi. Ett av dem fanns på Postgatan 25, i just det hus där familjen Bernardi kom att driva sin verksamhet.

Halvt dold ser vi även skylten ovanför porten till Café West på Postgatan 29. Caféet ägdes och drevs av Greta Svensson, det hade varit i hennes regi sedan 1947 visar handelsregistret i arkiven. Hon var 61 år när bilden togs men hade ännu inte hunnit två-tredjedelar in i livet – hon blev 98 år gammal. Det kan tänkas att namnet “West” anspelar på Postgatans historia som emigrantgata, där många svenskar passerade för att “go west” till Nordamerika.

Kvarteret till vänster i bild brukar beskrivas som en startpunkt för Göteborgs teaterliv. Åtminstone var det här, på Postgatan 12, som den första fasta teatern huserade i det så kallade Comediehuset.

Under locket på en snusdosa – Göteborg

Eget collage (ur Carlotta)

En svartlackad dosa av papier-maché som tillhört Emil Nilsson, fabrikör vid Fielder & Lundgren i Göteborg. Dosans lock är dekorerad med en kvinna och en ekorre! Fylld av minnen…

Vi tar det från början.

Tobaksindustrin – cigarrer och snus – bygger vidare på 1700-talets manufakturer och är en stor del av livsmedelbranschen, bara sockerframställning är större. I början av 1800-talet finns det ett tjugotal företag, men i slutet av seklet är de reducerade till bara ett tiotal.
Det är en helt vanlig tisdag i februari 1763. Det är då skräddarmästaren Samuel Fiedler får sitt efterlängtade tillstånd att starta snustillverkning.
Med en affärsidé inriktad på det nya snusmodet bygger han ett snusmaleri med tobakskarveri. Luktsnuset var nämligen på väg ut, istället efterfrågades ett fuktigt snus som kunde formas till en prilla och läggas under läppen.

Förutom sitt skrädderi bedriver han således även snusmalning, sedan han fått rättighet att utöva detta ”till någon förbättrad utkomst”. All yrkesverksamhet regleras genom skråväsendet. Genom denna extrainkomst blir han grundare av Göteborgs äldsta tobaksfabrik. Tiderna är oroliga, i Frankrike pågår franska revolutionen för fullt och i Sverige skjuter Jakob Ancarström ihjäl självaste kung Gustaf III. Här i Göteborg drabbas vi av eldsvådor som gör många hemlösa.

Samuels företag går däremot mycket bra och 1795 tillverkas 1 000 skålpund – 420 kg snus – á sju shilling skålpundet. För produktionen svarar den unge sonen Magnus. Verksamheten växer och 1802 låter Samuel bygga en fabrik i två våningar på Kyrkogatan 40.
Samuel Fiedler är gift med Elsa Greta Wollin och tillsammans har de sju söner. Redan 1804 bestämmer makarna i testamente att deras son Magnus, född 1781, ska få lösa ut de övriga bröderna ur egendomen och detta gör han efter moderns död 1817. Han får burskap som handelsman 1807 och fortsätter rörelsen ända till 1834.

Samuel Fiedler får aldrig en möjlighet att utveckla sin passion för snustillverkning särskilt länge. Han avlider 1804, endast 66 år gammal och änkan Elsa Greta får tillsammans med sönerna Tobias och Magnus ta ansvar för verksamheten.

1817 tar Magnus ensam över företaget och hans son August tar över verksamheten 1835, bara ett år efter att den förödande koleraepidemin dragit in över Göteborg och dödat tusentals människor. Samtidigt kliver en annan August in på banan – August Fredrik Lundgren – som blir kompanjon och tillsammans bildar de det bekanta företagsnamnet Fiedler & Lundgren! Men olyckan är framme och samma år avlider August Fiedler i sviterna av den tyfusepidemi som följer koleran. Fredrik Lundgren fortsätter att driva företaget vidare och behåller sin väns namn i firmanamnet.

Fiedler & Lundgren går mot en utomordentligt ljus framtid. 1850 är antalet anställda 13 personer och redan 1860 är man uppe i 33 personer.

1865 överlåter Fredrik Lundgren firman till två av medarbetarna – Anders Fredrik Nilsson och dennes brorson Ivar S. Nilsson. Därmed försvinner också släkten Lundgren ur tobakshistorien. Företaget drivs inom familjen Nilsson och i framtiden – 1908 blir en viss Harald Nilsson delägare.

Det är under Anders och Ivar Nilssons tid, som en stor trevånings fabriksbyggnad uppförs på gården till tomterna 67-70 vid Kyrkogatans norra sida, mellan Östra Hamnen och Korsgatan. Fyra år senare får samme byggmästare som byggde fabriken göra en fasadändring av tvåvåningshuset vid gatan, som förses med nya fönster och dörrinramningar.

Anders är ”en god arbetsgivare och en äkta industriidkare” Han skapar sig en ansenlig förmögenhet och donerar en hel del till en högskola i Göteborg och Göteborgs fattighus. Han skänker dopfunt i brons till Domkyrkan och till Hagakyrkan skänker han två klockor och slagverk samt donerar pengar till Göteborgs jultomtar och till det nya ålderdomshemmet i Slottsskogen. Han drar sig ur firman sju år före sin död 1882 och överlåter då ledningen till sin andre brorson Emil Nilsson (1848-1919) och John Sjöberg (1849-1911).

Emil Nilsson och hans kompanjon John Sjöberg har båda varit anställda i firman innan de övertar den. När de övertar fastigheterna har huset på tomten nr 70 fått en helt omvandlad fasad med rikliga dekorationer i nyrenässansstil. Fabrikörerna Nilsson köper även in

fastigheten på tomt nr 71 – och även denna ombyggs 1886 i liknande stil, men inte fullt så dekorerad.
Vem är denne Edvard Emil Fredrik Nilsson? Han som kommer att kallas ”Snus-Nilsson”. Han föds den 24 maj 1848 i Göteborgs domkyrkoförsamling och är bror till Ivar Nilsson och brorson till Anders Fredrik Nilsson, alla verksamma vid Fiedler & Lundgren.
Efter studier börjar han en anställning hos Fiedler & Lundgren där han praktiserar till 1882 då han övertar företaget från farbrodern Anders Fredrik Nilsson. På senare år titulerade han sig grosshandlare.

Emil Nilsson är gift med Anna Stina Stål, och har barnen Harald Emil, Astrid, Valborg, Hedvig samt Hildur. De bor i så småningom i Heymanska villan – det vackra hörnhuset vid Vasagatan 16. Som grosshandlare Gabriel Heyman inviger år 1876 – denna charmanta villa i nyrenässansstil. Som är ett av de första hus som uppförs på den nyreglerade Hasselbladska ängen och byggherren Gabriel Heyman låter Adrian Petersons ritstift åstadkomma ett mycket förnämt palats, vilket efter sin tillkomst väcker hela det samtida Göteborgs uppmärksamhet – ett känt landmärke i Göteborgs stadsbild.

Fabrikör Emil Nilsson, ”Snus-Nilsson” – blir villans nye ägare1890 och låter arkitekt Adrian Peterson rita en ombyggnad med en tillbyggnad mot gården över portgången. En ansökan härom avslås av byggnadsnämnden då den kvarvarande ytan på gården blir betydligt mindre än tillåtet i byggnadsordningen, men bifalls sedan Nilsson förklarar att han tänker riva en del av stallet, motsvarande tillbyggnadens storlek.

1915 blir Fiedler & Lundgrens fabrikslokaler på Kyrkogatan inlösta av Svenska Tobaksmonopolet. Det statliga monopolet tar över all tobakshantering i landet, med planen att få in skattepengar till ett nytt pensionssystem och en utbyggnad av försvaret under första världskriget. Nu är det Harald Nilsson som driver företaget och han vägrar ge upp och väljer att flytta företaget till Danmark där snustillverkningen fortsätter.
88 år senare flyttar verksamheten tillbaka till Sverige, men inte till Göteborg utan till Malmö.

Den 15 september 2002 samlas en handfull entusiaster i en nyinköpt fabrikslokal för att återuppta Fiedler & Lundgrens snusproduktion i Sverige.

Två legendariska personer har levt i den Heymanska villan som i väsentliga delar är bevarad, trots ombyggnader av olika ägare under 1900-talet. Interiörernas dekormåleri, stuckarbeten mm har under 1990-talet delvis restaurerats med bidrag från Länsstyrelsen. Den genomgripande fasadrestaurering som utfördes åren 2006-09 framhäver byggnadens konstnärliga värde och har återskapat dess förnäma karaktär från 1880- och 90-talen. Heymanska villan bedöms ha ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde.

Så mycket historia det ryms i denna lilla snusdosa – Emil avlider 1919. Hans vackra lilla snusdosa finns på Snus- och Tändsticksmuseum – skänkt av fru Anna Nilsson i Göteborg, 1939.

I korthet:
1783: Skräddarmästaren Samuel Fiedler får sitt efterlängtade tillstånd att starta snustillverkning. Luktsnuset var på bort och dagens fuktiga snus efterfrågades mer och mer.
1795: Samuels företag går bra och 1 000 skålpund (420 kg snus) säljs 1795. Sonen Magnus står för produktionen.
1802: Samuel bygger en tvåvånings fabrik på Kyrkogatan 40 i Göteborg.
1817: Efter faderns bortgång 1804 tar Magnus över företaget.
1835: Magnus son August tar över. I samma veva erbjuder han Fredrik Lundgren ett kompanjonskap. Tillsammans bildar de Fiedler & Lundgren.
1865: Fredrik Lundgren överlåter firman till två medarbetare, Anders Fredrik Nilsson och brorsonen Ivar S. Nilsson.
1915: Fiedler & Lundgrens fabrikslokaler blir inlösta av Svenska Tobaksmonopolet. Det statliga monopolet tar över all tobakshantering i landet, med ambitionen att få in skattepengar till ett nytt pensionssystem och en utbyggnad av försvaret. Ägarna vägrar dock ge upp och produktionen flyttas till Danmark där snustillverkningen fortsätter
2002: Verksamheten flyttar tillbaka till Sverige, till Malmö.

En kines i Göteborg ...

Till målningen ovan finns följande beskrivning;

”Porträtt av den kinesiska mandarinen Poankeyqua, hvilken under ett par år skall hafva uppehållit sig i Göteborg och gått Ostindiska Kompagniet tillhanda med vigtiga upplysningar och råd äfven som han var personlig vän med Niclas Sahlgren, Sparre m. fl. Återvände sedan till Kina der man vet att han lefvat i Kanton 1767 och möjligen ännu 1797. Porträttet af honom öfersändat till Sahlgren, skänktes 1879 av sterbhusdelegnarne efter dennes descendant frih. M. A Silferschjöld till Göteborgs museum, gemte en Niclas Sahlgren i lifstiden tillhörig konstrik runstaf (nr 1356 g.m friherre C.O Silferschjöld. Göteborg 17/1-1879. Undertecknat G. Brusewitz.”

En mässingsplatta under porträttet berättar: *”PAN KI-KVAN” kinesisk mandarin, rådgivare åt Ostindiska Kompaniet, bosatt en tid i Göteborg i mitten av 1700-talet.”*

Torsdagen den 23 januari 1879 står att läsa i Kalmar tidning:

Kalmar.

N:o 12. Torsdagen den 23 Januari 1879.

— Göteborgs museum. Från frih. C. O. Silfwerschjöld och öfrige sterbhusdelegare efter framl. frih. N. A. Silfwerschjöld har Göteborgs museum fått emottaga twenne dyrbara pjeser, för museet af desto större wärde, som de tillhört och som förärningar gifwits åt direktören wid swenska Ostindiska kompaniet Niclas Sahlgren, hwars många förtjenster om Göteborgs samhälle äro nogsamt kända. Det ena af dessa föremål är ett porträtt i naturlig storlek af kinesiske mandarinen Poankeyqua, utfördt på det mälbekanta kinesiska sättet, med bakgrund af spegelglas, ytterst noggrant i återgifwandet af de minsta detaljer. Poankeyqua skall under ett par år hafwa uppehållit sig i Göteborg och derunder gått Ostindiska kompaniet tillhanda med wigtiga upplysningar och råd, äfwensom han warit personlig wän med Sahlgren, frih. Sparre och flera notabiliteter i den tidens Göteborg. Det andra dyrbara föremålet är en, med beundranswärdt mästerskap snidad runstaf, hwars alla runor och öfriga tecken framstå i relief. Den är försedd, i stället för krycka, med en nätt formad yxhammare af stål, smakfullt ornerad och bärande å ena sidan af bladet namnet "Nils Sahlgren" och å den andra årtalet "Anno 1745." (G. H.-T.)

Hans namn är Puankhequa (1714–1788) och han är en kinesisk köpman och medlem i en cohongfamilj, som handlar med européerna i Canton under Qing-dynastin (1611–1912). Han äger ett handelshus i Canton där faktorier ligger samlade och där hans egen affärsrörelse gynnas av bland andra Danmark, Sverige, Spanien, Storbritannien, USA och Nederländerna.

Puankhequa härstammar från en familj som kommer från en fattig fiskeby nära Changchow (numera känt som Zhangzhou), men Puankhequas far P'u-chai flyttar med familjen till Canton. Puankhequa har sju söner, varav två är engagerade i inhemsk handel med te och silke i Canton. En tredje son, Chih-hsiang, kommer senare att efterträda sin far som chef för företaget i Canton, och ärver faderns firma och blir därmed Puankhequa II.

Som vuxen reser Puankhequa med jonk – segelskepp – till Sydostasien, och Manila. Han är under en tid förmodligen anställd som mandarin Quiqua i *Qouycong Hong,* och inte särskilt rik. Under1750-talet, blir han dock en ledande handlare – som ung har han lärt sig lite spanska och engelska, vilket underlättar handeln med européerna. Hans förmåga att leverera varor och sina färdigheter i att skapa speciella och långvariga relationer med utlänningar och tjänstemän bidrar till hans stora framgångar.

På porträttet av Puankhequa, som finns på Göteborgs Stadsmuseum, bär han attributen för en rik mandarin: hattknopp, halsband och kvadraten på hans bröst. Enligt Jan Wirgin, professor och tidigare chef för Östasiatiska Museet i Stockholm … ”På spegelglasmålningen i Göteborg bär han mandarindräkt av tredje rangen med en safirknapp i mössan. Denna rang uppnådde han först omkring 1780”.

Puankhequa köper alltså en titel och höjs till tredje klass mandarin efter ett bidrag till en militär kampanj. Han tillbringar större delen av sin vakna tid med att göra affärer. Han bor på sin herrgård ”Chiu-lung”, uppkallad efter Jiulong floden på södra stranden av Pearl River nära Honam Island. För att spara så mycket tid som möjligt för affärer, äter han på båten som tar honom till och från arbetet. I syfte att främja sin verksamhet, har han definitivt inga skrupler när det kommer till att manipulera tjänstemän eller muta Hoppo och ta ut kostnader på européerna. Hoppo var ansvarig för handelsrelationer på uppdrag av Qing domstol, en viktig position eftersom västerländska köpmän inte tillåts att kommunicera med kejsaren direkt.

Svenskarna är den sista nationen att engagera sig i Ostindiska handeln. Trots att Puankhequa betraktar svenskarna som naiva och han behandlar dem högdraget ser de honom som en vän och välgörare. Mestadels köpte de te från honom. Provsmakning av olika partier och förhandlingar om priset pågår oftast i veckor. Han fungerar också som en medlare när det så krävs; 1761 blir han ombedd av kaptenen på ett av de svenska fartygen att hjälpa till i en konflikt med några holländska köpmän. Holländarna har satt upp ett punschtält i Wampoa nära fartygen och den svenske kaptenen har svårt att hålla sin besättning borta från platsen. Puankhequa lyckas få mandariner i Whampoa att förbjuda försäljning av alkohol på land medan fartygen ligger där.

När svenska handelsmän gör misslyckade försök att sälja svenska ylletyger till de kinesiska handlarna, eftersom tyget anses alltför grovt och ingen vill köpa det, tillhör Puankhequa ett undantag och ger svenskarna ett rimligt pris!

Några svenska superkargörer stannar i Canton i flera år – så kallade överliggare – en av dem är Jean Abraham Grill som blir vän med Puankhequa och de gör flera lönsamma affärer tillsammans när de köper te. Den vanliga affärsplanen är att starta handeln så snart skeppen kommer till Canton, vilket innebär att priset på te, silke och alla andra eftertraktade varor, omedelbart stiger, och så snart skeppen lämnar hamnen börjar priserna sjunka igen.

Grill köper te privat från Puankhequa när priset är som lägst och säljer te till sin arbetsgivare, Svenska Ostindiska Kompaniet, till ett något högre pris när nästa fartyg kommer in. Således kan Puankhequa göra affärer under lågsäsong och Grill kan göra en nettovinst på sin arbetsgivares bekostnad.

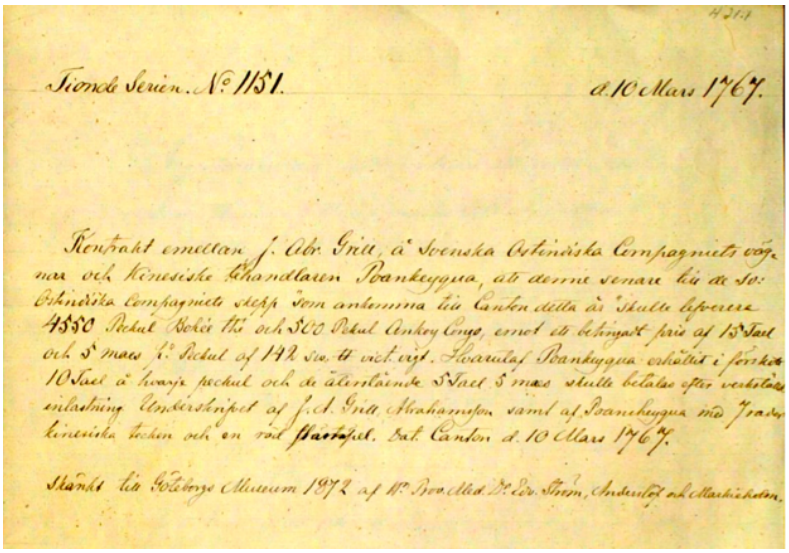

Tiondo Serien. N:o 1151. d. 10 Mars 1767.

Kontrakt emellan f. Abr. Grill, å Svenska Ostindiska Compagniets vägnar och Kinesiske Handlaren Poankequa, å denne senare å de So: Ostindiska Compagniets skepp som anlemma till Canton detta år skulle leverera 4550 Pickul Boheå the och 500 Pickul Ankoy Congo, emot ett bestämt pris af 15 Tael och 5 mas 1:a Pickul af 140 sto. ett vict. vigt. Hvarutaf Poankequa erhållit i förskott 10 Tael å hvarje pickul och de återstående 5 Tael 5 mas skulle betalas efter verkstäldt inlastning. Underskriftet af f. A. Grill Abrahamson samt af Poankequa med 7 tecken kinesiska tecken och en röd stämpel. Dat. Canton d. 10 Mars 1767.

Skänkt till Göteborgs Museum 1872 af Wm. Bro. Ald. Dr. Erv. Ström, Ombudsman och Marskalken.

Avtal mellan Abraham Grill och Puankhequa och Grill om köp av te

Engelsmännen är däremot försiktiga med Puankhequa på grund av hans egennyttiga metoder och skulder, men på 1780-talet börjar de ta emot honom och talar om honom som ”den köpman som man mest kunde lita på”. De håller fortfarande sina dörrar öppna, icke desto mindre, genom kontakter med andra handlare. Fransmännen beundrar Puankhequas förmåga att kontrollera tjänstemän och betala mutor på rätt plats vid rätt tillfällen, men de ser honom också som förförisk, slingrande och som ”den mest ondskefulla själen som någonsin har bott i en människokropp ”. Få utlänningar kan handla i Canton utan att behöva göra affärer med honom någon gång.

Middag hemma hos en mandarin av Thomas Allom

För att underlätta handeln för Puankhequa bjuder han ibland de utländska aktörerna in till informella middagar på sitt lantställe. Dessa middagar varar ett par dagar, med en dag som ägnas åt den kinesiska kulturen och nästa *à la mode Anglaise* (i en engelsk stil). Det finns också humoristiska pjäser om de två kulturerna och gästerna får välja om de ville använda ätpinnar eller bestick.

En källa gör gällande att Puankhequa gör en resa till Sverige och stannar eller bor i Göteborg en tid, på inbjudan av Niclas Sahlgren, men det finns också uppgifter om att detta inte äger någon sanning. Vad vi vet är att han överlämnar ett porträtt av sig själv till Sahlgren, en oljemålning på en spegel. Det är den målningen jag beskriver ovan. Enligt dokumentation nämns han som en personlig vän till Sahlgren och rådgivare till Svenska Ostindiska Kompaniet. Puankhequa kan också ses i en stor väggmålning i huset som tidigare var Ostindiska huset – Norra Hamngatan 14 – där han förhandlar med svenska köpmän på stranden av Pearl River.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de kinesiska hongköpmännen tillhör en utvald grupp. Sedan 1600-talet, har den kinesiska domstolen gett monopolprivilegier till köpmän med rätt att handla med västerlänningar. För att få sitt privilegium är köpmännen tvungna att betala hundratusentals silverpiastrar till domstolen, och de är själva ansvariga för eventuella skulder som eventuellt uppkommer i handel med utländska aktörer. Deras ekonomiska situation är därför alltid osäker. För att hålla konkurrensen borta och säkerställa regelbunden handel, bildar de Cohong gille under 1720, med en särskild kod för att reglera priser och seder, överbrygga de regeringstjänstemän och utländska handlarna, och samla in tullar och avgifter för regeringen. De rikaste köpmännen är Puankhequa (Pan Chencheng), Mowqua (Lu Guangheng) och Howqua (Wu Bingjian). Mowqua (1792–1843).

Många av hongköpmännen är inte infödda kantonesiska utan snarare invandrare från Fujian. Liksom deras engelska och amerikanska motsvarigheter, har de lämnat sina hem för att göra en förmögenhet i handeln. Puankhequa kommer från en fattig by. Utöver att inhämta kunskaper i spanska och engelska konverterar han tillfälligt till katolicismen. Om han reser till Sverige för att träffa direktören för det svenska kompaniet låter vi vara osagt.

Puankhequa avlider den 10 januari 1788, och begravs vid foten av Fu-t'ing nära sitt land säte i Ch'uanchow. Vid hans död ärar européer honom mycket som:

"Den rikaste, mest välutbildade och skickligaste av alla kinesiska köpmän. Det skulle vara svårt att bland andra kinesiska köpmän hitta en man som kombinerar både rikedom och intelligens och som väl vet – genom sin överlägsna kunskap och enastående karaktär, och genom sin erfarenhet av affärer – hur man dominerar och övertygar andra."

Ska vi cykla hem till dig eller cykla hem till mig … ?

Ett underbart foto av en stadsbild. Tagen på 1940-talet. På Fontänbron står ett par vid sina cyklar. Vad de samtalar om vet vi inte. Just i fotoögonblicket går tre sjömän förbi, kanske har de några timmars permis på stan … Flaggor i topp på Gustav Adolfs torg och på Börshuset.

På höger sida ser vi Östra Nordstan, långt innan omdaningen under slutet av 60-talet och en bit in på 70-talet.

Lejontrappan ligger idag till vänster i bild.

Kort om fotografen: Artur Nilsson (1900–1988) levde hela sitt liv i Majorna. Han föddes på Mariebergsgatan och växte upp på Blåsutgatan 5 på Gråberget. Ungefär år 1922 bodde han dock tidvis vid Hjuvik på Hisingen. År 1937 hade han sin bostad på Gråbergsgatan 18. Från 1938 fram till sin död hade han en lägenhet på Styrmansgatan 26. Artur Nilsson köpte sin första kamera år 1917. Från och med nr 2/1955 till och med nr 12/1963 var han med i redaktionen för Nordisk Tidskrift för Fotografi och bidrog främst med layout.

Han slutade fotografera år 1978. Han fortsatte att skapa akvareller och skisser livet ut.

(foto: Artur Nilsson/Regionarkivet)

Resan hem från Canton

Philandor inser att besättningen under resan och uppehållet i Kanton utökas med nya ansikten, och utöver dödsfall, rymmer några skeppsgossar i hamnar längs vägen.

Efter månaders uppehåll i Kanton är skeppets alla lastutrymmen fyllda av kinesiska varor och återfärden till Sverige kan börja. I hytter och skeppskistor har besättningen utifrån förmåga och plats samlat på sig så mycket av de kinesiska föremålen som är möjligt. Alla vill göra goda affärer vid hemkomsten. Ett gott tillskott till den peng som kompaniet lämnar i ersättning. Många drömmer om en egen gård därhemma.

För sista gången har Philandor skymtat tropiska stränder, skrikande kineser som ville sälja frukt, papegojor och små apor! Med hjälp av tidvatten, segel och bogserande sampaner tog sig det fullastade skeppet i januari 1767 utför Kantonfloden från Bocca Tigris. Efter någon vecka är de på fritt vatten, under segel och på väg hem. Ska det även bli Philandors nya hemland?

Vid Afrikas kust siktas nu Kap genom Bay Falso – höga klippor reser sig runt skeppet och Taffelbergen växer upp i horisonten. I Kap regerar de fruktade holländarna. Överallt ser Philandor att den vita befolkningen härskar över svarta slavar, gulbruna hottentotter och bländningar. Han vet inte vilken grupp av hudfärg han tillhör, vet bara att hålla sig borta från torg där män, kvinnor och barn skiljs åt då vita män visar upp dem och andra ropar låga tal. Språket är en blandning av holländska och engelska och han förstår att det handlar om köp av människor. Barn slits från sina föräldrar, kvinnor slits från sina män. Ett ständigt skrik hörs under förmiddagar då försäljningen pågår. Som vore de varor av allehanda slag.

Väl kommen till södra Spanien och Cadiz hamn möter de åter skogen av avskalade träd, mängden av master som trängs vid kajen. Efter angöringen springer besättningen av och an för att fylla på matförråden, för att inte tala om allt vin som införskaffas från trakten (jeres – sherry). Philandor känner ingen lust att gå i hamn, han har sett det vilda gatulivet i andra hamnar, ett liv som blandas med både rån och slagsmål.
Han tittar upp mot soldäcket och ser kargörerna som sitter i all enskildhet, med klirrande glas i skuggan av segeldukar som spänts upp under den heta solen.

Kaptenen kämpar alltjämt med att med mildhet främja humöret på slitna jungmän och matroser och med all sin kraft försöker han få dem att hålla ut och kanske uppbringa en gnutta arbetslust.

Snart bär det iväg ut till havs igen och i maj lägger skeppet till utanför Sankt Helena i Sydatlanten för att bunkra färskvatten och livsmedel och i slutet av månaden ankrar skeppet utanför ön Ascension. Raskt sätts småbåtarna Eschaloupen och Jollen i sjön och Philandor får tillsammans med andra unga män gå iland för att fånga sköldpaddor och plocka Portlaka.

De unga matroserna och Philandor sliter med fångsten av stora tunga sköldpaddor. Köttförrådet får ett gott bidrag, men manskapet klagar över att köttet är segt och att lukten av

sköldpaddorna liknar den som är där nere på däcket bland kreaturen. Färska grönsaker är det ont om och kocken tar tillfället att göra sallad och spenatstuvning av Portlakan.
– Era kräsna kräk, väser skeppskocken åt manskapets rynkade näsor.

Philandor tycker mest om att sitta på durken, det känns stabilare på något sätt. Efter flera veckor ombord blir han ombedd att sätta sig på bänken med de andra matroserna och äta ur skålen på bordet. Han som aldrig suttit annat än på huk och ätit ur någon bytta som ställts på däcket. I ett mörkt utrymme på ett holländskt slavskepp. Som ett djur. Hur ska han nu bära sig åt? Han tittar på de andra och försöker efterlikna deras sätt att svänga sig över bänken och få benen under det nedfällda bordet … det känns som han tappar balansen för ett ögonblick. Han blir alldeles yr, och skeppet kränger. Han griper efter bordets kant och håller sig krampaktigt fast för att inte trilla omkull.
Bullrande skratt rullar över hans huvud.

Manskapet har en begränsad omgång kläder, men fri kost – salt sill, salt fläsk, bröd och smör. I värmen och långt mellan anhalterna hinner maten bli full av mask och halvrutten. Männen delas in i lag och de slafsar i sig maten ur en gemensam skål. Klådan, den som gör att de ständigt river sig blodiga, inget gör dem fria från lössen, flugorna och annan ohyra. Alla river och kliar sig, djuren likaså. Dygnet delas in i fyratimmars vakter: fyra timmars arbete (i riggen eller vid länspumpen), fyra timmars sömn och fyra timmars rast, därefter fyra timmars arbete igen… dygnet runt. Ofta blev det mer arbete än vila. På lediga stunder spelar de brickspelet kvarn eller tärning. Frivakten ger dem tillfälle att lappa och laga de få persedlar som finns kvar.

Det röks tobak i kabyssen, men det röks även ute på galjonen under bogsprötet vid besök på skeppets avträden. Såvida de inte sticker ut sin rumpor genom kanonport eller sätter sig vid relingen – här kan alla drabbas plötslig nödighet och dålig mage. Endast några enstaka ljuslyktor lyser upp däcken under nattetid – så att de ska hitta avträden eller vilket hål som helst att sticka ut ändan.

Philandor ser att manskapet kämpar mot både stormar och pirater. Han tycker mest illa om att se alla dessa sjuka män. Unga som äldre ligger och dör i skorbut (skörbjugg) med ständiga sipprande blod ur munnarna. Rödsoten (dysenteri) tar också död på en del – tarmarna ser ut att plågsamt vändas ut och in – de sjuka sprutar blod ur alla kroppens öppningar.

Tillsammans lever djur och människor i fuktiga kyffen under däck. I hetta och kyla. Och ändå tvingar de i sig den härskna maten och många gånger det maskfyllda vattnet som serveras på backlagsborden samtidigt som de ber till Gud att de snart kan göra uppehåll i någon hamn. För att få friskt vatten. Detta lidande är inte okänt för kapten Ekeberg. Han har själv levt bland manskapets villkor redan som mycket ung skeppsläkare, sedermera styrman och slutligen som kapten. Numera behöver han dock inte blöta det stenhårda brödet i vatten eller öl.

Likt slavarnas bröl på holländska skepp hör Philandor ångestfyllt vrålande från djur som står på tur att slaktas på skeppet. Här finns gott om matförråd.

På hemvägen till Sverige möter skeppet ”Stockholms Slott” ett franskt skepp, på sin väg från Cap Monte, vid Västafrikas kust med slavar. Den franske kaptenen styr mot det svenska skeppet och skickar bud om hjälp – och kapten Ekeberg kan tänka sig att undvara fyrtio lispund (ca 340 kilo) salt kött och tre sköldpaddor.

Redan efter en vecka träffar de på ytterligare ett franskt skepp i nöd. Ett stinkande skepp – helt utan matförråd – är på väg från Cap Monte till Santo Domingo med sin last. Svältande slavar. De får också hjälp av svenskarna. Philandor ser att två kistor risgryn, en kista torra matvaror och ett fat fläsk förs över till slavskeppet. Han vet hur det känns att vara utan mat. Superkargörerna har på sin höjd några svettdroppar i pannan under sina alltmer gulnande och opudrade peruker. Brokadvästarna sitter spända över deras kaggar, där de struttar omkring som påfåglar och guldtuppar på soldäcket.

Tackolov har all besättning fri förning – och de tar med så mycket egna varor som möjligt för att själv kunna sälja vid hemkomsten. Ett skäl till att det är lätt att få män att vilja mönstra på skeppen till Kina. Förvisso tjänar superkargörerna mest, därefter kaptenen och sedan går det nedåt i rangordningen. ”Boys” står lägst – skeppsgossarna. Och handlar det om mat så serveras alltid kargörer och övre befäl vid första bordet – och då är det mycket vällagad mat och goda drycker. Befäl och manskap av lägre rang – vid andra bordet – serverades hygglig skeppskost, men utan vin.

Hårda skorpor, sill eller korv är skeppskost som också Philandor får vänja sig vid. Och efter hand som köttförrådet slut blir oxar, grisar, får och höns offer för slaktaren ombord. Men som de stackars djuren far omkring i dyningarna! Mer än hundratalet man hänger upp sina kojer när det är vilodags och avdunstningen från alla dessa smutsiga människor, djur och gödsel påminner Philandor om lukten på slavskeppen. Matroser och skeppsgossar delar sängrum på samma däck som kreaturen. Till utrymmet längst fram i fören – galeonen – går den som behöver uträtta sina behov. Och i den mån kläden absolut måste gnuggas rent samlas urin därifrån som tillsammans med saltvatten tar bort den värsta lorten.

Skeppskocken
försöker få Philandor att förstå att när skeppsklocka kallar är det tid för honom att komma till skaffning – och han övar sig på att äta sill, salt kött, fläsk och kokt stockfisk . En prövning för en mage som bara fått en liten skopa kokt ris emellanåt.

Vid första bordet – som serveras i Stora kajutan – gäller en strikt rangordning bland kargörer och högre befäl och självfallet flämtar vaxljus på borden – det låga taket till trots och som gör att akterspegeln med sina små fönster lyser som små lyktor. Utifrån. Sommar som vinter. Superkargörerna har de största hytterna vid Stora kajutan – och där inne hänger mängder av sammets- och brokadrockar. Endast kaptenen och kargörerna tillåts ha lyktor i sina hytter och deras hemlighus är mer komfortabelt än besättningens stinkande avträde.

Philandor får ibland sitta i prästens hytt, på en av två prästens stolar för att bättre kunna plita ner krumelurer på papper, men ser till att smita ut så snart ”boysen” närmar sig för att städa

hytterna. De flinar åt honom. Kaptenen märker först inte detta, han har fullt upp med att hålla ordning på besättningen och går ständigt omkring på däck – inte utan sitt guldur i handen. Under kvällar vyssjas Philandor till sömns av skeppets knirrade och knarrade, och från seglen hörs antingen låga viskningar eller höga stämmor från stormpinat hav. Han har aldrig sovit så gott.

– Inte visste jag att vi hade negrer ombord!
Rösten kommer hånfullt och får omgivningen att skratta. Philandor förstår att ordet ”neger” är menat åt honom och sväljer torrt sitt obehag medan han drar sig undan klungan av matroser. Det hotfulla sorlet når kaptenen som är snar att orda och ger en varning till packet.

– Pojken hör till oss och hör sen! dundrar Ekeberg.
Matroserna fortsätter att flinande pressa runt det stora ankarspelet som vore de dragdjur. I riggen klättrar de som markattor. Blir de på fyllan, spelar eller röker på opassande tid och plats får de smaka på ”katten”. Piskan. De får rejält med prygel av sitt befäl.

Det kvällas åter och skeppsprästen kallar till sedvanlig bönestund och framför enträget sin önskan att manskapet bör ägna sig åt att lära sig läsa och skriva. Inte bara den skiljaktige gossen Philandor är okunnig i det svenska språket. Med stor möda, och så länge stumpen av talgljus brinner, försöker han lösa detta mysterium till språk.
Hans lärobok ombord är den lilla katekesen.

Kopparmärra

Karl IX-statyn på Kungsportsplatsen är mer känd som Kopparmärra. Fast egentligen borde den väl heta kopparhingsten. För en hingst är det. Statyn invigdes 1904 av kung Oscar II och stod till att börja med mitt i spårvagnsspåren på Östra Hamngatan. Sedan dess har den flyttats fler gånger. Redan i december 1900 fick göteborgarna se ”provryttaren”, den tolv meter höga träställningen som rullades omkring för att hitta den bästa platsen.

Kung Karl IX var den som grundade det som blev föregångaren till Eriksberg, Färjenäs och slutligen Göteborg. Här står han – den ståtliga statyn i 88 % koppar och/eller 12 % av något annat slag vid Kungsportsplatsen. Gjuten i Stockholm av John Börjeson. Svärdet har kungen blivit av med vid ett par tillfällen, men nu lär det sitta säkrat.

”Måtte denna stod, ett storartadt minnesmärke af vår samtids svenska konst och en af vår stads främsta prydnader för framtiden, uppfylla det syfte, som gifvarna af detsamma afsett, att hugfästa minnet af en af vårt folks största konungar och mana efterföljande släkten att vårda hans verk genom lika uppoffrande arbete i fosterlandets tjänst!”

I bakgrunden ser vi Centrumhuset. Här hade arkitekten som en gång ritade huset också sitt kontor – Nils Einar Eriksson. Mot Kungsgatan är huset tre våningar högt och mot Östra Hamngatan – Larmgatan är det hela sex våningar högt.

Visst är det vackra kontraster mellan skapelserna – statyn från början av 1900-talet och huset i bakgrunden från 1940-talet.

Att bygga ett skepp

Konsten att bygga fartyg lär härstamma från fenicierna, men säkert är väl att vikingarna mycket tidigt lär sig bygga sina fartyg av särskilda timmer och plankor och göra dem lämpliga för resor på havet. De är dock inte större än att de lätt kan halas upp på land.
Att skeppsbyggeriet tidigt florerar i våra trakter förstår man när vi tittar närmare i mantalsförteckning över gamla Älvsborgs slotts manskap – där lär finnas åtta skeppsbyggmästare! På Hisingen råder sedvänjan, som förmodligen också tillämpas på andra sidan älven, att om en man ska bygga ett nytt skepp använder man det gamla skeppets för- och akterstammar och så snart kölen blivit sträckt får ingen överge arbetet.
Älvsborgs skeppsgård heter den första flottstationen och det första varvet vid älvmynningen och det ligger omedelbart under slottets murar. Men skeppen byggs inte uteslutande vid Älvsborg, de upptimras också vid de båda Lödösevarven och vid varvet mitt emot på "Lindön" eller Lindholmen, en plats som alltså har mycket gamla anor som skeppsvarv.
Under 1500- och 1600-talet är skeppens överbyggnad – den över vattenlinjen – höga både i för och akter, vilket hindrar farten och minskade styvheten. Ett aber om man vill ta sig fram relativt snabbt.

Ostindiska kompaniet bidrar naturligtvis i hög grad till skeppsbyggeriets framgång här i Göteborg och det är under dessa glansdagar som Kustens varv anläggs. Varvsintressenterna är några av sin tids mest betydande köpmän som vill gör stora exportaffärer med egna skepp och efterfrågan på ett nytt varv är stor. Det troliga är att även ostindiska kompaniet bygger skepp vid Kustens varv och verkställer reparationer. Fullt upp har man uppenbarligen, eftersom varven längre upp vid älven, Viken och Gamla varvet, inte hinner tillverka allt det tonnage som krävs.

Sedan staden knutit handelsförbindelser med länder ute i Europa, börjar frakter med de göteborgska köpmännens egna skepp. Men det går sakta, hamnen är nämligen inte lämpad för sjöfart av större omfattning. Större skepp kan inte ens komma in till stränderna, ingen kajskoning finns och först 1670 utprickas de många grunden i älven. Året därpå rekryterades en man från Holland, som bygger "mudder-kvarnar", och han lyckas fördjupa redden. Och visst finns här en tid då hamnen ligger full med ruttnande och sänkta fartyg.
Majorna får en stor betydelse i samband med Ostindiska kompaniets upprättande och 1700-talets sillfiske. Kompaniets skepp utrustas nämligen vid hamnplatsen Klippan.
Den göteborgska sjöfarten får sin upprättelse efter år av nedgång och elände. Det är det stora kompaniet som inleder en verklig storhetstid för Sveriges sjöfart och handel och Göteborg blir ett motstycke till de rika köpmansplatserna i utlandet.

Tanken på den ostasiatiska handeln, som med sådan framgång bedrivs av portugiser, holländare och engelsmän, har tidigt funnits i svenskarnas tankar – vårt geografiska läge är ju synnerligen gott för den stora skeppsfarten. Nu måste kompaniets fartyg avgå från Göteborg och efter återkomsten ska de importerade varorna föras in till Ostindiska huset i Göteborg för offentlig auktion. Kompaniet får använda så många fartyg man vill, med villkor att de är byggda eller köpta i Sverige, de ska föra svensk handelsflagga och vara försedda med

konungens pass. Kompaniets skeppsbefälhavare äger samma myndighet som kaptenerna på örlogsskepp i fråga om disciplinens upprätthållande.

Kompaniet möter redan i början allahanda svårigheter, av vilka den första är det beslag holländarna lägger på den först utsände ostindiefararen, "Fredricus Rex". Den andra är det övervåld som kompaniets andra skepp "Ulrika Eleonora1" lider i öppna sjön genom angrepp från främmande kompanier. Dessa utländska angrepp har sina nationers örlogsskepp på sin sida då de trakasserar de svenska ostindiefararna. Dessa motigheter övervinns lika väl som den inhemska avundsjukan, fiender som med oblida ögon ser en lönsam införsel av utländska varor.
Kompaniet genomför 132 resor och åtta skepp går förlorade.

Men vem ritar och var byggs då alla dessa skepp? Ja, en säker gissning är att Fredrik Henrik af Chapman är en flitig konstruktör. Denne namnkunnige svenske skeppsbyggare, som leder in skeppsbyggeriet på nya banor och näst intill fulländar fartygens konstruktion. Med honom följer en ytterst lysande tid för den svenska skeppsbyggnadskonsten, kanske står den högre här än i något annat land. Före Chapmans tid går det – inom både örlogs- och handelsmarinen – till så att en skeppsbyggmästare bygger fartyget … och en sjöman bestämmer sedan storleken och formen av dess segel! Man bygger alltså och tacklar på måfå – utan någon säker regel.
I det läget uttalar Chapman en sats, som i sin tillämpning höjer skeppsbyggeriyrket från en hantverksmässig ståndpunkt till en på vetenskapliga beräkningars grundade konst.
Han säger:

"Skepp och segel äro tvenne oskiljaktiga ting, liksom fågeln och dess vingar; de utgöra en enda kropp eller maskin. Den som skapade fågeln, överlämnade ej åt en annan att ditsätta vingarna, och likaså bör konstruktören, när han gör ritningen till fartyget, även lämna ritning på seglens storlek och form."

Chapman bygger sina skepp efter denna princip och alla blir starka och snabbseglande. Den snillrike skeppsbyggmästaren knyter redan vid 22 års ålder sin verksamhet till Göteborg, där han är född och där han – efter att i två år ha arbetat som skeppstimmerman i London – åtar sig reparationer av Ostindiska kompaniets skepp och deltar i byggandet av flera fartyg.

Hur började det hela då?
Vid en högtidlighet i Stockholm, i närvaro av kronprins Adolf Fredrik, ligger ett engelskt fartyg på strömmen. Skeppet flaggar och saluterar dagen till ära. Det bär sig inte bättre än att eld sprids till krutförrådet, och fartyget sprängs i luften. Ombord befinner sig en svensk naturaliserad engelsman, Thomas Chapman från Göteborg, och han får nöjet att följa med på den vådliga luftfärden. Han har just låtit sig serveras punsch ur bål tillsammans med kaptenen och ett sällskap då katastrofen inträffar. Han minns inget förrän han vaknar – liggande i vattnet! Väl uppe på land kan han konstatera att han undkommit med endast en liten skråma i ansiktet.
Chapman utnämns till kapten vid örlogsflottan av självaste kungen. Thomas Chapman blir

varvsmajor vid eskadern i Göteborg. Han är gift med Susanna Hudson, dotter till en skeppsbyggmästare i London.

Det är frukten av detta äktenskap som blir sonen Fredrik Henrik och han visar tidigt lusten för skeppsbyggeriet och hans käraste lekplats är varvet, där han täljer sina barkskepp med en handskicklighet som lekkamraterna bara kan avundas honom. Han väljer också som yngling skeppsbyggareyrket och arbetar vid skeppsvarven i Göteborg och Stockholm med sådan framgång, att han redan vid 19 års ålder på egen hand bygger en spanienfarare. För att ytterligare förkovra sig inom yrket beger han sig till London, där han arbetar i två år på varven, som vanlig timmerman. Därefter återvänder han till Göteborg, ingår i bolag med en köpman och bygger upp ett skeppsvarv. Här går affärerna bra, och den driftige unge skeppsbyggmästaren är så lyckosam i sina affärer att han kan skapa sig en förmögenhet. Men Chapmans intressen riktas mot ännu högre mål, och han försöker alltjämt att utveckla sig i skeppsbyggeriets vetenskap.
Tyvärr finner han snart, att han saknar vissa kunskaper; han beslutar då, bara några och tjugo år gammal, att åter sätta sig på skolbänken. För detta ändamål beger han sig först till universitetet i Lund, men då undervisningen inte är tillräcklig reser han till Stockholm, där han får en ypperlig lärare i matematiska arbeten under tre år. Därefter far Chapman åter till England för att fullständiga sina kunskaper. Han stannar ett år i London för att utveckla sina matematiska studier.

Skeppsbyggandet i Sverige genomgår under den första delen av 1700-talet inga större förändringar, men däremot under andra hälften började konstruktörer ägna större intresse åt skrovformen för att förbättra fartygens egenskaper. Nu först börjar man också göra matematiska beräkningar och noggranna ritningar. Ingen enskild person har väl haft så stort inflytande på det svenska skeppsbyggeriet och skeppsbyggnadskonsten som Fredrik Henrik af Chapman. Han skapar flera nya fartygstyper. När han som sextioåring blir utnämnd till chef vid flottans varv i Karlskrona kommer han inte bara att ägna sig åt skeppskonstruktion utan omorganiserar hela fartygsbyggandet vilket innebär att man på den korta tiden av tre år kan leverera tjugo nya fartyg – tio linjeskepp och tio fregatter.

Chapmans stora teoretiska intresse och hans önskan att omvandla skeppsbyggeriet från hantverk till vetenskap får till följd en mängd olika traktat och publikationer. Den internationellt mest kända av dessa är ”Architectura Navalis Mercatoria”.

Chapman delar in handelsfartygen i fem typer utifrån detaljer i skroven; fregatt, häckbåt, pink, katt och bark. Intresset för långväga handel i Sverige började redan under första hälften av 1700-talet och då Ostindiska kompaniet bildas med engelska och holländska kompanierna som förebild – och under nästan åttio guldkantade år får svenskt skeppsbyggeri en enorm betydelse. Svenska sjömän blir väl förtrogna med världshaven och fartygen som används är av betydande storlek. De största är över 50 meter långa och klarar en last om närmare 1000 ton. På de tre masterna riggas upp till 1600 kvm segel som kräver en stor besättning.

Ostindiekompaniets fartyg är inga snabbseglare – de gör som mest ca 10 knop. Sammanlagt äger kompaniet ett 40-tal skepp som genomför de 132 resorna till Kina med. Som jag nämner ovan förliser 8 och omkring 2 000 sjömän får sätta livet till – de flesta i ”rötfeber” eller ”sjöpest”.

Under kompaniets första oktroj (tillstånd) seglar man med små fartyg. Dels för att man fortfarande inte kan bygga stora fartyg i trä och dels för att man är tvungen att betala en avgift till staten för varje läst av fartygets storlek. Den regeln ändras dock under de senare oktrojerna och avgiften relateras till varje genomförd lyckad handelsresa – bortsett från fartygets storlek.

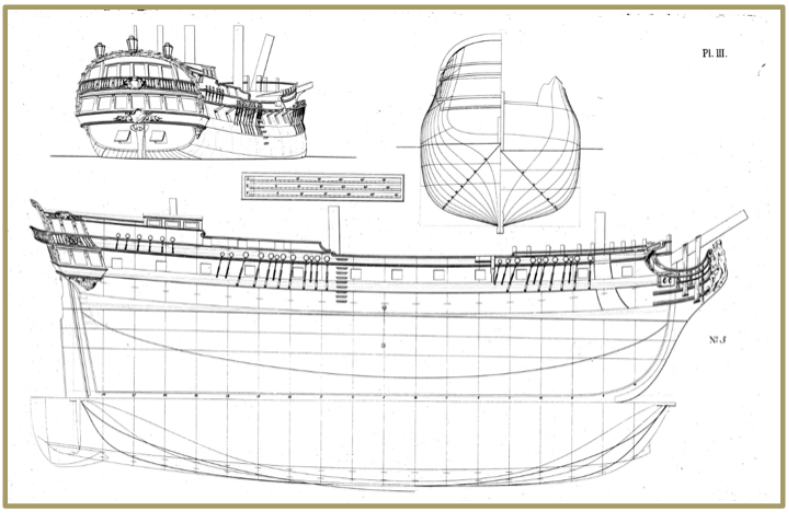

Ur Chapmans Ritningar i Architectura Navalis Mercatoria
– Fregat med Fregats takling (Ritn N:o 3)

Det är ju inte bara företaget som tjänar på större fartyg, besättningen får större utrymme att röra sig på. Skeppen är rikt utsmyckade med galjonsfigurer och kraftig ornamentering.

Om man tittar på storleken av det svenska kompaniets minsta skepp så är det ”Fredericius Rex” och det största är ”Götheborg”. Mellan dessa båda skepp skiljer det 14 meter på längden och 3,6 meter på bredden. ”Fredericius Rex” härbärgerar 100 besättningsmän till skillnad från det största fartyget som kräver 170 män på varje resa.

Fartyg från Europa kan föra hem dyrbara varor från Indiska oceanen men riskerar samtidigt att plundras av alla pirater som härjar längs kusterna. Därför använder sig brittiska, svenska och danska handelskompanier av särskilda skepp som kan försvara sig.
De så kallade ostindiefararna är en kombination av krigs- och handelsfartyg; de har både kanondäck och stora lastrum. Skeppstypen växer fram under 1600-talet och används fram till mitten av 1800-talet då hoten från pirater minskar.

Ostindiefarare är större än vanliga lastfartyg – de ska rymma både kanoner och så mycket varor att den långa resan till Orienten blir lönsam.

Sannolikt ritar Chapman några av Ostindiska kompaniets skepp. Ett känt objekt är ”Cron Prins Gustaf” som gör sex resor under åren 1767-86. Däremot är det inte känt vid vilket varv skeppet byggs. Två skepp byggs i Karlskrona och tre skepp är byggda i Göteborg. Två skepp byggs på Varvet Viken och ett på Gamla varvet. Chapmans uppdrag är i första hand örlogskepp, såväl fregatter som linjeskepp och dessa byggs vid Karlskronavarvet.

Skeppen ”Götheborg ”(II) och ”Drottningen” byggs på Vikens varv. ”Götheborg” (II) har 530 läster, 20 kanoner, 170 man och gör enbart två resor. Förliser vid Kap, den 8 mars 1796, under tredje utresan. ”Drottningen” har 542 läster, 20 kanoner, 150 man och gör också bara två resor. Förliser på Humberön vid Arendal i Norge, den 9 januari 1803, under tredje

utresans första natt. Dessa två är de största fartygen som byggs för Ostindiska kompaniets räkning.

Fredrik Henrik Chapman föds den 9 september 1721 inom Nya varvet i Göteborg, och hela hans liv kommer att präglas av fartyg och skeppsbyggeri. Den 19 augusti 1808, i en ålder av 87 år gammal, kastar han loss de jordiska banden. Möjligen har vi göteborgare ett minne kvar från denna tid – Chapmans torg i Majorna!

Kort historik;

1742 hemkommen till Göteborg startar han tillsammans med handelsman Peter Bagge ett varv strax väster om vallgravarna för reparation av fartyg för Ostindiska kompaniet.
1757 kommer han till Stockholm och blev underskeppsbyggmästare vid örlogsflottan.
1760 blir han skeppsbyggmästare i Karlskrona.
1764 efter det Pommerska krigets slut fortsätter det goda samarbetet med Ehrensvärd i Finland där finska eskadern, som ingår i arméns flotta, har Sveaborg som örlogsvarv och bas. Han blir där överskeppsbyggmästare för arméns flotta.
1764 är han medlem i en kommitté i Karlskrona. Dess syfte var att för örlogsflottans planerade utbyggnad bestämma konstruktion och storlek för nya linjeskepp och fregatter.
1765-1766 tar han tjänstledigt och skriver sitt internationellt välkända verk Architectura Navalis Mercatoria.
1768 erbjuds han att bli chef för och delägare i Djurgårdsvarvet. För detta begär han avsked från sin tjänst mot villkor att han även fortsättningsvis gjorde ritningar för flottans fartyg.
1771 föder hans hushållerska Maria Elisabet Lindberg en son, som döps till Gustaf Adolf.
1772 adlas han med namnet af Chapman.
1774 färdigställs den kungliga statsslupen Vasaorden.
1776 den 24 juli blir han överstelöjtnant vid amiralitetet.
1776 sjösätts ostindiefararen Gustaf III, ritad av honom och byggd på Djurgårdsvarvet
1777 blir han överste vid amiralitetet och ledamot i amiralitetskollegiet.
1778 färdigställs den kungliga jakten skonerten Amphion.
1780 återgår han till tjänst i flottan och flyttar till Karlskrona.
1781-1790 byggs 11 linjeskepp, 11 fregatter samt ett flertal mindre fartyg både med och utan bestyckning.
1783 blir han konteramiral och varvsamiral för örlogsflottan i Karlkrona
1787 adopterar af Chapman sin hushållerskas då 16 år gamla son Gustaf Adolf Neuendorff, då styvson till Joachim Neuendorff som gift sig med Maria Elisabet Lindberg. Gustaf Adolf blir adlad och får efternamnet af Chapman.
1788 utbryter krig med Ryssland. Slaget vid Hogland i Finska Viken mellan den svenska och den ryska flottan blev oavgjort men firades i Sverige som en seger.
1791 blir han viceamiral.
1806 skänker af Chapman hela sin egendom till sonen Gustaf Adolf, inklusive Skärva gård i Nättraby. af Chapman är fortfarande vital och flitigt verksam trots sin aktningsvärda ålder av 85 år.
1808 den 19 augusti avlider Fredric Henric af Chapman 87 år gammal. Han ligger begravd på Augerums kyrkogård i Blekinge. På hans gravsten står att läsa en dikt av kung Oscar II.

Fakta:
Friedericus Rex Sueciae
Byggd på Terra Nova, 200 läster, 20 kanoner, 100 man, fyra resor.

Drottning Ulrica Eleonora
Tidigare engelska ostindieskeppet *The Heatcot*, 250 läster, 103 man, en resa.
Tre Cronor
Byggd utomlands, 225 läster, 28 kanoner, en resa.
Suecia
Byggd på Terra Nova, 238 läster, 28 kanoner, 120 man, två resor.
Götheborg
Byggd på Terra Nova, 340 läster, 30 kanoner, 120 man, tre resor.
Stockholm
Byggd på Clasons varv, 260 läster, 28 kanoner, 120 man, tre resor.
Riddarhuset
Byggd på Clasons varv, 340 läster, 30 kanoner, 135 man, två resor.
Calmar
Byggd i Kalmar, 254 läster, 22 kanoner, 100 man, tre resor.
Drottningen af Swerige
Byggd i Stockholm, 387 läster, 30 kanoner, 130 man, två resor.
Cronprinsessan Lovisa Ulrica
320 läster, 24 kanoner, 120 man, en resa.
Freeden
Byggd på Terra Nova, 260 läster, 22 kanoner, 120 man, en resa.
Cronprinsen Adolph Friederic
Byggd på Stora stadsvarvet, 387 läster, 27 kanoner, 140 man, en resa.
Prins Gustaf
Byggd på Terra Nova, 236 läster, 28 kanoner, 130 man, en resa.
Götha Leijon
310 läster, 28 kanoner, 120 man, tre resor.
Freden
Byggd på Terra Nova, 260 läster, 22 kanoner, 130 man, en resa.
Hoppet
Byggd på Terra Nova, 280 läster, 28 kanoner, 130 man, två resor.
Cronprinsessan Lovisa Ulrica
320 läster, 24 kanoner, 120 man, en resa.
Enigheten
Byggd på Djurgårdsvarvet, 375 läster, 28 kanoner, 140 man, fyra resor.
Cronprinsen Adolph Friederic
Byggd på Stora stadsvarvet, 387 läster, 26 kanoner, 140 man, två resor.
Prins Carl
Byggd på Clasons varv, 350 läster, 30 kanoner, 140 man, sex resor.
Prins Friederic Adolph
Byggd på Terra Nova, 398 läster, 26 kanoner, 130 man, tre resor.
Prinsessan Sophia Albertina
Byggd på Stora stadsvarvet, 402 läster, 26 kanoner, 134 man, tre resor.
Stockholms Slott
Byggd på Stora stadsvarvet, 454 läster, 31 kanoner, 154 man, tre resor.
Riksens Ständer
Byggd på Terra Nova, 460 läster, 34 kanoner, 170 man, tre resor.
Finland
Byggd på Stora stadsvarvet, 450 läster, 30 kanoner, 150 man, två resor.
Adolph Friederic
Ombyggd på Djurgårdsvarvet, 450 läster, 24 kanoner, 140 man, sju resor.

Lovisa Ulrica
Byggd på Djurgårdsvarvet, 380 läster, 24 kanoner, 140 man, fyra resor.
Cronprins Gustaf
Ritad av F. H. af Chapman, 480 läster, 28 kanoner, 154 man, sex resor.
Riksens Ständer
Byggd på Terra Nova, 460 läster, 16 kanoner, 150 man, en resa.
Finland
Byggd på Stora stadsvarvet, 450 läster, 20 kanoner, 150 man, fem resor.
Stockholms Slott
Byggd på Stora stadsvarvet, 454 läster, 16 kanoner, 140 man, tre resor.
Drottning Sophia Magdalena
Byggd på Stora stadsvarvet, 485 läster, 18 kanoner, 150 man, fyra resor.
Terra Nova
Byggd på Terra Nova, 503 läster, 18 kanoner, 150 man, fyra resor.
Gustaf III
Byggd på Djurgårdsvarvet, 512 läster, 18 kanoner, 155 man, fyra resor.
Gustaf Adolph
Byggd på Stora stadsvarvet, 518 läster, 18 kanoner, 150 man, en resa
Gustaf Adolph,
Byggd på Stora stadsvarvet, 518 läster, 18 kanoner, 150 man, tre resor.
Drottning Sophia Magdalena
Byggd på Stora stadsvarvet, 500 läster, 18 kanoner, 150 man, fyra resor.
Götheborg
Byggd på varvet Viken i Göteborg, 530 läster, 20 kanoner, 170 man, två resor.
Cronprins Gustaf
Ritad av F. H. af Chapman, 488 läster, 18 kanoner, 150 man, en resa.
Gustaf III
Byggd på Djurgårdsvarvet, 499 läster, 29 kanoner, 160 man, fem resor.
Drottningen
Byggd på varvet Viken i Göteborg, 542 läster, 20 kanoner, 150 man, tre resor.
Maria Carolina
Byggd i Frankrike, 320 läster, 10 kanoner, 80 man, tre resor.
Östergöthland
Byggd i Norrköping, 266 läster, 14 kanoner, 56 man, två resor.
Westergöthland
Byggd på Gamla varvet i Göteborg, 162 läster, 8 kanoner, en resa.
Fredrica
Köpt i Isle de France, 243 läster, 12 kanoner, 56 man, tre resor.
Prinsessan
Byggd i Karlskrona, 283 läster, 16 kanoner, 70 man, två resor.
Wasa
Byggd i Karlskrona, 477 läster, 20 kanoner, 167 man, en resa

.Källor:
C. R. A. Fredberg, Det gamla Göteborg (Project Runeberg)
http://www.sjohistoriska.se

Barfotabarn på Tyggårdsgatan ...

Tyggårdsgatan, ca 1910

Ett tyghus kan vara en byggnad för vapen och krigsmateriel. Sannolikt fick gatan vi ser på bilden, namnet efter ett sådant. Vi ser Kronhuset (som var just tänkt för förvaring av krigsmateriel) i fonden och i förgrunden Göteborgs Handels-och Sjöfartstidning. Tidningen hade sina lokaler på Köpmansgatan 12 – mellan Kronhuset och Ostindiska huset i Göteborg.

Fotot är taget kring 1910 och vi ser en mängd barn – mest pojkar – som tålmodigt väntar på sin tur att få en bunt tidningar som de kan sälja. De kämpar för att få ihop lite pengar. Kanske hjälpa en mamma med matpengar. Skor finns det inte gott om. Däremot huvudbonader. Små nakna fötter springer snart omkring på våra stenlagda gator o torg. Endast någon enstaka flicka finns där. I ett protokoll från poliskammaren berättas 1873 att konstaplar rapporterat om det högst olämpliga i att småflickor besöker krogar för att sälja tidningar. Tidningsförlaget uppmanas därför att inte anlita dessa flickor som tidningsbud. Tidningen, GHT, var sexdagarstidning 1832–1973, veckotidning 1974–84, därefter sjudagarstidning till nedläggningen februari 1985.

Jag skänker en tacksamhetens tanke åt alla små tidningspojkar/flickor som ringt på vår dörr under helger och i åratal. I Torslanda, på Hönö och i Hagen.

(Foto: GT-GHT:s klipparkiv, Riksarkivet i Göteborg)

Mot Öster

Vasakyrkan invigs Palmsöndagen 1909. Det är en monumental byggnad i nyromansk stil med vissa utsmyckningsdetaljer i jugend. Materialet är bohusgranit från Lysekil. Arkitekten heter Yngve Rasmussen.

Tanken är att kyrka ska vara billig, ändamålsenlig och i tidens stil. 450 000 kronor blir därmed anslaget för uppförandet. Efter en arkitekttävling bestäms att arkitekt Yngve Rasmussen ska rita kyrkan. Det blir en kyrka som förenade jugend och romansk arkitektur med inslag av nationalromantik.

Runda valv och fönsterbågar (romanskt) pryder kyrkan. Bland annat grindarna, ytterdörrarnas smide, dörrfönstrens spröjsar, läktardekorationen och vissa av korsformerna knyter an till nationalromantiken med sin anspelning på fornnordiska element. Masthuggskyrkan, som byggs 1909–1914 kommer ännu tydligare att bli företrädare för den stilen. Jugend syns kanske bäst i bladmotiv, i altarskåpets rosentörnen och i änglarna på orgelhuset. De ursprungliga ljuskronorna i järn i tidstypisk jugendstil finns dock inte i bruk.

Slutpriset stannar på drygt 560 000 kronor, en nästan 25-procentig kostnadsökning. Den slutsumman kan uppskattas till närmare 23 miljoner kronor i dagens pengavärde. Bänkarna ger plats åt ungefär 1500 besökare och kyrkan beskrivs i en tidningsartikel som ”… en av Göteborgs vackraste offentliga byggnader med mycket tilltalande och väl avvägda proportioner, rena linjer och senromansk stil”.

Vi tar en sväng åt höger och hamnar på taket till fastigheterna Öster om Heden – alla byggda 1989–91. Fasaden består av gulgrått tegel och ut mot gatan är den ljudisolerad. Vi ser en vacker går på insidan med vackra planteringar och ett konstverk som omringar en

vattenspegel. Med tanke på det här enorma plåttaket är det inte konstigt att det blev uppmärksammat på sin tid.
Vi far vidare en håller oss kvar på högersidan och stannar ett ögonblick på Pauli Backe – där ligger Stukelyckan, Högalyckan, Bergsträdgården som skapades under 1978. Man kan här se ett tidigt exempel på förtätning i en brant terräng. Den sydvästvända, skålformade tomten ligger fyrtiosju terrasshus med fri utsikt över staden. Med tanke på utsattheten för buller ligger vardagsrummen och köken med fantastiskt utsiktsläge – och sovrum mot den förhoppningsvis lugnare sidan. Egentligen var tanken först att låta grannens tak utgöra terrass – men det blev alltför svår att genomföra.
Nu gör vi ett krumsprång till det höga tornet i mitten av bilden. Det är Lundens vattentorn som tronar på sitt höga läge sedan 1930, men det lär faktiskt vara relativt litet, rymmer endast 230 kbm vatten. Ritat av Eugen Thorburn, samma arkitekt som ritade Gamla Lundenskolan. Vattentornet ligger i en blandvattenzon, vilket innebär att det får sitt vatten från både Alelyckan och Lackarebäcks vattenverk – allt via en pumpstation på Kärralundsgatan.

Lunden tillhörde tidigare Örgryte kommun och blev ”göteborgskt” 1922. Här byggs ett stort antal flerfamiljsbostäder under 1940-talet. De blandas med både äldre och nyare villa- och egnahemsbebyggelse längs sluttningarna upp mot bergsplatåerna och Valåsen. Många av namnen på gatorna vittnar om deras historia, en gång säte för flera förnäma släkter som till exempel Ulf Sparre-släkten på 1600-talet och under 1700-talet riksmästaren Erik Paulin och överstelöjtnant Johan Abraham Lillie.

Vi svingar över till den höga skorstenen som avtecknas mot bakgrunden – det är Renovas avfallskraftvärmeverk i Sävenäs – som står för 30 procent av fjärrvärmen och 5 procent av elen i Göteborg.
Avfallet kommer från hushåll och företag i Västsverige. Det får vi tacka för!

En triss av landmärken i Göteborg

Eller rättare sagt signaturbyggnader som var och en verkligen står för en uppseendeväckande arkitektur och som format vår stads identitet.

Får mig osökt att associera till signaleld – vårdkase – som antändes för att varna befolkningen men också mobilisera krigsmakten när fientliga styrkor och andra faror antogs hota landet från havs eller från land. Sista gången vårdkasesystemet användes i Sverige var 1854 under Krimkriget när en engelsk flotta kryssade utanför Vinga. Detta tolkades av kasvakten som en möjlig attack på Sverige och vårdkasen tändes. Det tog då 24 timmar för vårdkasekedjan att gå från kase till kase, från Vinga genom Götaland och Svealand och så ända upp till Stockholm! Men nu beger vi oss ut på en luftfärd och tittar på våra landmärken som vi ser på fotot.

Vi tar sats vid den gamla vattenreservoaren i Landala och glider över Annedal och bort mot Skansen Kronan som en gång i tiden skulle tjäna som försvarsanläggning. Skansen byggdes 1687–1689 efter ritningar av Erik Dahlbergh.
Uppfördes i fyra våningar, de två mellersta var kanonsalar eller kasematter. Översta våningen hade skottgluggar och nedersta våningen var krutmagasin med en ugn att glödga kanonkulor i.

När fästningen togs i bruk hade den 23 kanoner och var välutrustad för krig. Skansens fem meter tjocka murar och 23 kanoner skulle skydda den nya staden Göteborg på 1600-talet. Holländare lockades hit vid grundläggningen 1621 då Svenska Kronan lovade att staden skulle befästas. Ett starkt försvar av Göteborg var avgörande för att upprätthålla Sveriges förbindelse med Västerhavet. Vallgravar, jordvallar och en befästningsmur byggdes runt staden.
Vårt tidiga Göteborg var en fästning med en liten stad inuti.

Siluett av Göteborg …

Den här bilden tog Kurt Hedberg från Föreningsgatan under mitten av 60-talet. En omisskännlig siluett. Till den bifogar jag några rader av Kent Andersson.

Mörkröd blir himlen över Gårda
Nattens måsar dyker
över älvens gråa tenn
Husen har ögon som är hårda
Tunna dimmor stryker
mot den mörka Hisingen
Kom och låt oss gå
Det börjar dra om nacken
Redan rasslar spårvagnar
och parken blir banal
Morgonsolen följer med oss nerför backen
mellan Norra Guldheden
och Nedre Annedal

Kent Andersson (1933-2005)

Stadens bibliotek – vid Götaplatsen

Poseidon med Stadsbiblioteket – Götaplatsen

Någonting har förändrats i bilden av Poseidon! Ur den här vinkeln ser vi att bakgrunden inte längre är densamma som den varit sedan 1965.

Då hade arkitekterna Rune Lund och Alf Valentin sedan 1952 bildat gemensamt kontor och tillsammans vunnit en del tävlingar. De har bland andra objekt ritat Kortedalakyrkan, 1960, Stadsbiblioteket på Götaplatsen, 1965, ”Ovala huset” i kvarteret Otterhällan, 1964–1969, 1978, Göteborgsoperan, 1994.

Nu har deras skapelse från 1965 genomgått en större renovering och ombyggnation under hela 2013 och det ”nya” stadsbiblioteket som öppnar i år 2014, får en glasfasad som ersätter den gamla tegelfasaden. Elle både och? Den glasade fasaden ser ut att vara tegelfasad ur en viss vinkel, lite snävare än den vi ser på bilden ovan.

För den som varit intresserad att följa ombyggnaden har man kunnat göra det via en bibliotekets blogg och ur den hämtas några fragment:

November 2013

- Stora delar av fasaden börjar bli klar och runt huset sträcker sig nu tegelpelare – pilastrar – mot himlen. En utvändig trappa byggs mot Lorensbergsteatern
- Inomhus håller golven på att bli klara. Glasväggar är på plats och många ytor är målade. Ett rum i orange med glasväggar kommer att bli bokningsbart rum.
- Här finns en panel med ett konstverk i morsekod.
- I den breda trappan i entrén kan man sitta och läsa eller lyssna på föredrag.
- Caféet växer fram och här kommer det lagas god mat som kan avnjutas på balkongen
- För den oinvigde får man veta att rosa ritningar används av elektriker, vita av arkitekter, blå till konstruktion och bruna till ventilation och avlopp.
- Flera konstverk finns kvar.
- Det tar tid att bygga upp ställningar när innertaket vid den gamla entrén ska målas
- På taket ser man ljuskupoler som möter nylagd rödlysande koppar den äldre ärgade gröna – det tar ca 50 år för en kopparyta att bli grön.

Januari 2014

- Nästan alla fasadens tegelpilastrar på plats och även området utanför har tagit form!

Om någon undrat över Karin Boye-statyn – så har hon befunnit sig i Trädgårdsföreningens rosarium och hon har dessutom fått en ansiktslyftning.

Den 23 april 2014 slogs portarna upp för ett nytt Stadsbibliotek!

Man får tacka arkitekten Peter Erséus för att han gjort en fantastiskt intressant lösning – att öppna den gamla fasaden och göra biblioteket mer tillgängligt.

Jag undrar vad Poseidon tänker om grannen som vuxit sig 3 000 kvadrat större!

Tidigare utseende/Wiki

Hanna, Greta och Dicksonska palatset

Under vandringen ”Skandalernas Boulevard – Avenyn” berättar guiden om händelser som väcker förundran och nyfikenhet. Jag ville veta mer om ett hus det berättades om. Ett hus där jag tagit för mig av dignande julbord – för många år sedan. Sneddar över gatukorsningen och går in mellan högresta pelare. För att stilla min nyfikenhet tar jag reda på vad som en gång utspelats här …

Hanna och Greta (Winblads ägo)

Hon är kort och rund, hennes en gång mörka hår är kammat bakåt i en stram knut … oftast täckt av hattar med schvung … bredbrättade med fjädrar som vippar. Över hennes axlar ligger en cape av den allra finaste hermelin.

Hon tar plats längst fram i Arnäs kyrka, Ångermanland. I den här lilla kyrkan har hon suttit som barn. Innan hon som nioåring blir auktionerad bort för lägsta penning. Nu kan hon lugnt sitta och skänka en tacksamhetens tanke över alla gåvor som Gud sänt henne. Och för att visa sin tacksamhet ger hon varje månad en stor summa pengar till missionen. En tiondel. Hon är mäktigare än någonsin – hon har Margaretaskolor över hela landet. Bara en till vill hon just nu starta. I Göteborg.

Hanna har en så stor omsättning i sin verksamhet att maken Axel inte längre kan hålla reda på alla siffror. Pärmarna därhemma på Steninge slott rymmer mängder av räkenskaper som skickas veckovis från varje föreståndare vid Margaretaskolorna. Varje krona noteras. Och en tiondel av vinsten skall avsättas till missionen. Det blir stora summor i slutändan. Salongerna på Steninge är fyllda av konstskatter. Sovgemakets inredning har en gång tillhört Gustav III.

Av en tillfällighet får Hanna veta att Dicksonska palatset i Göteborg är till salu. Ett ståtligt palats i korsningen mellan Nya och Gamla Allén. Detta är ett lyckokast. Göteborg ska öppna Jubileumsutställningen i maj 1923 – och vad kan vara mer lämpligt än att snabbt göra affär med en mäklare. Med sin chaufför vid ratten far Hanna till Göteborg, för en gångs skull utan maken som visat stor tveksamhet till köp av palatset.

Hanna kliver in i trapphallen och det mosaikmönstrade golvet lyser med all sin kraft. Hon inspekterar de trettio rummen och speglarna som går från golv till tak. De enorma kristallkronorna är visserligen inte rengjorda på länge, men Hanna kan för sin inre syn se hur de en dag kommer att glänsa i ljuset från tända kalendabrar. Hon bestämmer sig omgående. Inget prut. Och tillträde omgående. Några fler spekulanter göre sig ej besvär!

Axel som varit tveksam till affären mjuknar något vid sitt första besök och skriver tillsammans med sin maka Hanna på köpekontraktet. Köpesumman uppgår till nio miljoner kronor, varav dryga en halv miljon i handpenning. En handpenning Hanna lätt plockar fram ur sin handväska! Göteborgs stad gör ett desperat försök att avstyra affären genom att erbjuda Hanna en dryg miljon för att backa ur affären, men hon avböjer. Nu är det bråttom – Margaretaskolan måste stå klar inför öppnandet av Göteborgsutställningen.

Hannas syster, Greta Nilsson, får bli den som ska komma att ansvara för Dicksonska. Om- och tillbyggnader ska snarast påbörjas. Greta får disponera två rum på första våningen och möbler skickas omgående från Steninge slott. Här finns kakelugnar och vattentoalett – det senare en verklig lyxig inredningsdetalj.

Hanna köper huset med alla inventarier – ett hus som Oscar Dickson låtit bygga under 1859 – av det bästa och dyraste material och som sannerligen kan matcha Stora teatern på andra sidan om ”Boulevarden” – Kungsportsavenyen. Oscar Dickson, född i Göteborg 1823 och son till kommersrådet James Dickson, är ledamot av stadsfullmäktige och har på sin tid även andra kommunala uppdrag. Han blir mest känd för var sitt generösa stöd till polarforskningen och Nordenskiölds, Nansens och Andrées expeditioner.

Husets stora hall når upp genom alla tre våningar. Trappan i italiensk marmor slingrar sig upp med handsnidat träräcke. Innanför den storslagna entrén möter besökaren blåa, vita och röda stenar som ligger i ett stjärnmönster. Höga fönster och kornischer i guld och i den stora salongen hänger de sex böhmiska kristallkronorna. Stuckaturen är skapad av mästaren Bellini. Första våningen ska användas för matservering, andra våningen till uthyrning vid begravningar, bröllop och födelsedagar. Och tredje våningen görs om till små hotellrum. Här finns också hiss. Ett magnifikt palats.

Gretas första uppgift blir att göra rent och återställa det som försummats under många år. Hon har av sin syster blivit lovad att den dag då Hanna – som är tjugo är äldre – går bort ska Greta få överta både Margaretaskolan och palatset. Hon sliter långa dagar och drabbas ofta av ohälsa. Men hon är förvissad om att en dag få sin belöning.

I Göteborg möts Hanna av en attityd hon inte tidigare mött – till hennes strävan att driva verksamheten i frikyrkans och nykterhetsrörelsens anda. En matservering utan alkoholhaltiga drycker. Stadens grosshandlar- och redarfamiljer har till en början svårt att förlika sig med Margaretaskolans inriktning, där var anställd ska vara troende kristen. Hanna får till slut göra undantag från principen att nykterhet ska gälla vid privata fester.

Arbetsförmedlingen kan lätt tillgodose Gretas behov av unga kvinnor som är beredda att betala för sin utbildning att bli den bästa husmor. Margaretaskolan i Göteborg har ett gott renommé och går snart med god vinst.

Makarna Hanna och Axel Lindmark har skapat sig en förmögenhet som saknar motstycke. Under dryga trettio års äktenskap är de sällan åtskilda. Axel finns vid hennes sida, delar hennes beslut och inte minst den gudstro de båda har. Han förde som änkling med sig tre små barn till äktenskapet. Barn som kallar Hanna för Ma. Hon betraktar dem som sina. Axel avlider vid 75 års ålder den 26 juli 1935 och Hanna synes otröstlig. Axels son Oscar förrättar jordfästningen i ett överfyllt kapell och människor som inte får plats följer akten från gårdsplanen.

Parets gemensamma testamente blir nu känt. Universalarvingar är inte barnen – det är fyra missionssällskap! Den återstående förmögenheten som tillfaller Hanna ger henne rätt att disponera pengarna hur hon vill. Axels barn som han fört med sig i äktenskapet med Hanna har redan fått sitt farsarv. Greta i Göteborg ser inte heller ut att vara en förmånstagare, men låter sig lugnas av Hannas löfte om att allt ”stod i Guds hand” …

Advokaten som utsetts till boutredningsman för makarna Lindmark avsäger sig uppdraget bara ett par månader efter Axels död. Hanna utser en ny företrädare. Hon låter skriva om testamentet ett flertal gånger. Hanna vill ha totalt kontroll över kvarlåtenskapen och låter sig inte slås ned av alla motstridiga viljor angående arv och ägande.

I Göteborg väntar Greta på den dag hon kan överta Dicksonska och göra nödvändiga moderniseringar. I november 1941 reser hon till sin syster Hanna i Stockholm som insjuknat i lunginflammation. Hanna Lindmark och avlider den 15 november, sex år efter Axels bortgång. Hon har arbetat till bara några veckor före sin död, men blir alltmer orkeslös och förvirrad. Hon har in i det sista ändrat sitt testamente utan att infria de löften och krav som barn och släktingar eventuellt kan anse sig vara berättigade till.
Hennes livsverk omvandlas till bolag och förvaltningsman utses av styrelse. Men det är något som inte stämmer … miljontals kronor försvinner!

Styrelseprotokoll säger inget om vad som pågår. Men en sak står klar – hushållsskolan Margareta – känd för god och vällagad mat och möjlighet till utbildning för tusentals unga kvinnor – är under åratal offer för förskingring och förnedring. Affären tystades ner och man låter bli att göra en polisanmälan för att undvika skandal.

Alla som troget tjänat verksamheten går en plågsam tid tillmötes. Allt sker i Guds namn … Greta – Hannas syster – uppnår en aktningsvärd ålder av nittiotre år och i hennes testamente finns varje ägodel noga redovisad – varje arvinge utpekad. Alla femtionio namn finns angivna.

Under 1968 köper Göteborgs stad Dicksonska palatset för 15,8 miljoner kronor. Verksamheten som hushållsskola är bortom all räddning under senare hälften av 70-talet och en epok går i graven.

Hanna Lindmark var en av Sveriges första framgångsrika kvinnliga entreprenörer
– här är hon på inspektion på Dicksonska (Winblads ägo)

Korta fakta:
Sara Johanna (Hanna) Nilsdotter, född 1860-11-24 – Arnäs församling, Västernorrlands län
Död1941-11-15 – Oscars församling, Stockholms län
Vid sin död är Hanna Lindmark en av Sveriges rikaste kvinnor, inte genom arv, utan på eget arbete. Helt enligt Hannas vilja är det fyra kyrkor och deras missionssällskap som ärver allt, Svenska kyrkans mission, Svenska missionen i Kina, Svenska missionsförbundet och Svenska baptistmissionen.

Källa: Frälst Förmögen Förskingrad av Ewonne Winblad, 2007

En av gatorna i Guldheden

Göteborg drabbades av flera koleraepidemier under 1800-talet, men den första och värsta inträffade sommaren 1834. Närmare tvåtusen göteborgare avled inom loppet av sex veckor. Läkarna stod handfallna. Man hade inte tillräckligt med kunskap om upphovet till sjukdomen eller om hur smittsam den var. En sak var man dock säker på. Smittan hade med fattigdom att göra – och eftersom bostäderna i Majorna och Haga var eländiga blev de boende i dessa områden särskilt drabbade.

En av stadens läkare var i synnerhet intresserad av hygieniska frågor och försökte argumentera för reformer som uppenbarligen skulle förbättra situationen. Man lät genomföra förbättringar inom renhållning och ordnade med vatten och avloppsledningar. Dicksonska och Lindströmska bostadsstiftelserna lät bygga bättre bostäder åt arbetarna, i syfte att förebygga kolera. Stadsfullmäktige tyckte snart att alla dessa förbättringar blev för dyra så det slutade med att läkaren som lämnade in alla förbättringsförslag själv fick lämna sin plats i hälsovårdsnämnden!

Faktum var att smittan spred sig via vattnet man drack – vatten som var förorenat av latrin. Mellan 1860–70 arbetade samme läkare som gynekolog och försökte förebygga veneriska sjukdomar, i synnerhet bland prostituerade kvinnor. Läkaren ansåg att inte bara kvinnorna skulle undersökas regelbundet – även männen som uppsökte dessa kvinnor skulle man se efter. Läkaren var dessutom ordförande i Göteborgs Läkaresällskap och när lagen, som inte tillät judar att inneha statliga tjänster togs bort, erhöll han den första professuren i allmän hälsovårdslära vid Karolinska institutionen i Stockholm. Vi är nu framme vid 1878. Elva år senare föreskrev regeringen att denna lära skulle vara obligatorisk inom läkarutbildningen. Helsovårdsföreningen hade ett särskilt tema vid sitt möte den 14 december 1889; det skulle handla om sundare arbetarbostäder.

Professorn skall efter ett föredrag tala om hygienens betydelse för sundhet. Han börjar sitt anförande … men tystnar plötsligt. Han sjunker ihop efter ett uttryck som för en smärta. Doktor Elias Heyman var död. Bara ett par veckor före sin 60-årsdag. Hans hjärta orkade inte längre …
I Guldheden finns gator och torg uppkallade efter läkare och sjuksköterskor som haft stor betydelse för oss göteborgare. Jag har haft förmånen att få bo på Dr Heymans gata i många, många år.

Elias Heyman (1829–1889) var son till handlande Jacob H Heyman och hans hustru Gustafva Fredrica Schlesinger. En av hans bröder, Gabriel (1828–1915), var förutom affärsman även stadsfullmäktige i Göteborg och lät bygga den Heymanska Villan vid Vasagatan. Men det är en annan historia.

Vad man känner till kan vi finna den äldste ättens stamfader, inom familjen Heyman, i Portugal. Hans namn var Eliha. Han hade sitt ursprung från sefardiska judar (Sefarad är hebreiska för Spanien) som redan under medeltiden befann sig på den pyreneiska halvön. De uppnådde en hög nivå av välstånd och andlig utveckling – under morernas tid ansågs det vara särskilt fint att ha anor från judar i Spanien och Portugal. Stamfadern Eliha utvandrade under första delen av 1700-talet till Mecklenburg-Schwerin - ett storhertigdöme i dagens norra del av Tyskland. En son till Eliha flyttade till Marstrand på 1870-talet, han fick i sin tur tre söner – som tog namnet Heyman och de flyttade så småningom till Göteborg.

Det pålades och det grävdes

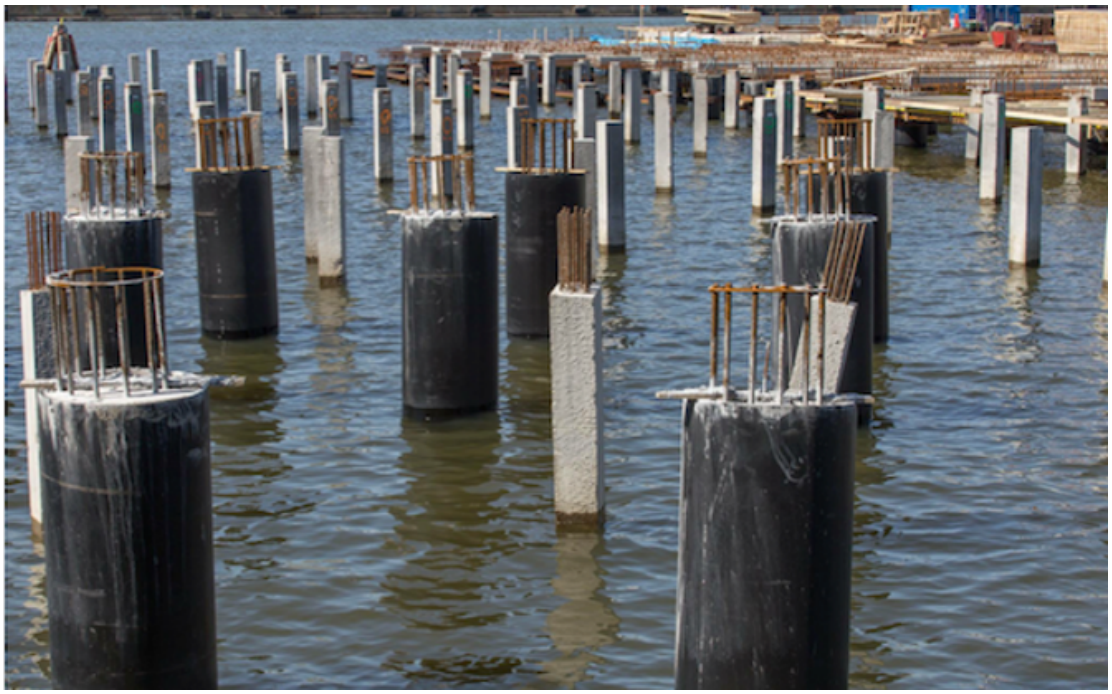

Det krävs pålning och grävning när Göteborg sakta växer upp ur leran …
Det nya Göteborg ska byggas på Gullbergs äng, innanför Otterhällan och Kvarnberget.

Holländarna får i uppdrag att leda anläggningen av vår stad. De kämpar i våtmarkerna och forslar fram trä och timmer. Pålningsarbetet beräknas och planeras mycket noggrant. Så snart ritningarna är klara och godkända ska stadens tomter fördelas – med högsta prioritet ska hamnen anläggas! Visserligen protesterar Nylöseborna, men förgäves. Kung Gustav II Adolf bryr sig inte om dessa klagomål.

Året är 1621 och den holländske köpmannen Peter Langer ger sig iväg till Stockholm och kungen – med sig har Langer ett praktfullt dokument – Göteborgs stads privilegieurkund. Efter flera års förhandlingar är det äntligen klart för kungens namnteckning. Dokumentet undertecknas den 4 juni 1621. Det skålas för vår stads framtid!

Nu ska här pålas … holländska eder far i luften då svenska soldater och dagsverksbönder inte verkar vara erfarna nog att arbeta i leran … de fastnar med sina stövlar! Johan Adler Salvius är kungens utsedda kommissarie att leda stadens uppbyggnad. Det uppstår en del tvister om fördelning av tomtmarker så Salvius måste till slut besluta att de som har avsikt att bygga stenhus får också tomterna närmast hamnen.
Är man mer benägen att endast förse husgaveln med sten får man nöja sig med en tomt vid gatorna inne bland kanalerna. Längst bort får de bygga som vill ha trähus. Viss fördelning sker genom lottdragning. Ett system som orsakar mycken bråk och kiv. Det blir inte bättre när holländare slipper undan att betala tomtavgifter.

Salvius drar i väg till Stockholm på annat uppdrag och efterträds av Jacob van Dijk. Han försöker gjuta olja på vågorna, med varierat resultat.

Staden Göteborg är i vardande. Visserligen är husen av trä och taken torftigt täckta. Intresset av att bygga i sten är nu lika med noll. Snart kan dock vattnet rusa fram längs pålad strand – den nya hamnen.
Den 24 februari 1624 lyfts bommen vid Gamleport och Gustav II Adolf kan på sin höga häst ta emot folkets hälsningar. Han låter hästen föra honom i stilla takt mot Stora torget. Hamnen är klar, kanalerna håller man på att gräva … gator ska stenläggas.

Ljudet av pålning hörs än idag. Om än i ett helt annat syfte. Västlänken väntar.

Strövtåg i Toscana – ett reseminne!

På flygplatsen möts vi av reseledare och via buss färdas vi in mot Roms centrum och resans första övernattning. Vi ska omgående hinna med en stadspromenad i Rom med början vid ”Spanska trappan”. Vi har kort om tid och biljetter till Metro införskaffas ”på orätt sätt”. Lurade blir vi av ett par ynglingar som snabbt säljer ett par begagnade och ogiltiga biljetter till två stressade turister! Vi skyndar förbi biljettkontroll och bordar första bästa vagn. Enligt guiden som möter oss och hör om vår gratisfärd säger att vi haft stor tur som undgått stadens stränga regler vad gäller ogiltig biljett. Det är dyrt att fuska …
Hon skyndar vidare med det färggranna paraplyet i högsta hugg. Det gäller för oss besökare att hålla koll på henne!

Pienza
Nu är vi ombord på bussen och Mats Johansson hälsar oss välkomna. Vi ska komma att umgås i många dagar. Det är en sen majdag och värmen stiger allteftersom dagarna går. Mats kan sin historia. Han bjuder på en gedigen kunskap. Dag efter dag. Plats efter plats. Efter första dagens färd från Rom tar snart det skönt kuperade toskanska landskapet sin början.
Vi anländer till Pienza, som ursprungligen är en bondby och födelseort för påven Pius II (1405-1464). Pienza är ett torg med en stad, inte en stad med ett torg – kanske det mest perfekta och harmoniska exemplet på en sammanhållen stadsmiljö från den tidiga renässansen. Det är inte konstigt att Franco Zefirelli använde torget som miljö för vissa scener

i filmen Romeo och Julia. Egentligen var det väl bara ett sommarresidens för påven och hans följe som skulle byggas men det blev något mera. Piazza Pius II är nästan overklig både till format och utförande, som en teaterkuliss.
Men allt är på riktigt, byggt omkring 1460 i ett rasande tempo – det lär bara ha tagit tre år att bygga katedralen och palatsen.

San Gimigniano
Att promenera i San Gimignano, den lilla ”staden med de många tornen”, är att stiga direkt in i medeltiden. Palatsen pryds alla av mäktiga försvarstorn, minnen från ett oroligt tidevarv. Runt dem ligger det vackra toskanska landskapet med sina olivdungar och vinodlingar. Vi tar en paus i den starka värmen och ett svalt glas vitt vin sitter gott. Servitören skakar på huvudet då en av gästerna önskar is i sitt vinglas! Trötta fötter får vila … en stund.

Volterra – stadstur och lunch
På vägen mot Florens utforskar vi också Volterra och San Gimignano. Volterra är en av Toscanas absolut intressantaste städer med anor från etruskerna och romarna. Etruskerna utvecklar den första högkulturen på den Appeninska halvön och många städer byggs upp under deras storhetstid 800-100 f Kr.
Likt ett örnnäste ovan molnen och tiden ligger Volterra och ruvar hemlighetsfullt på sina etruskiska anor. Volterra är på sin tid etruskernas mäktiga Velathri, en av tolv mäktiga städer i det etruskiska stadsförbundet.

Vi gör ett besök på det etruskiska museet, där det mesta kretsar kring askurnor, i form av miniatyrsarkofager med motiv hämtade från den klassiska mytologin – eller etruskernas föreställningar om livet efter detta. Volterra är även konstnärernas stad. I museet och överallt i staden ser vi föremål i alabaster, som är en av stadens specialiteter med etruskiska anor. Fantastisk upplevelse! På torget inhandlar Månkan några tallrikar i blått.

Firenze – Florens
Den här regionen är genomsyrad av historia. Både landskapets och konstens skatter är väl mer koncentrerade här än någon annanstans i Toscana. Här finns konstnärliga skatterna i varje kyrka och varje palazzo. Ponte Vecchio, katedralen, Davidstatyn och Palazzo Vecchio är kända världen över. Här trängs mängder av turister. Alla tider på året.
Vårt första möte med staden är Piazza del Duomo där vi tar oss ner till Piazza Signoria och Mats drar iväg oss vidare ner mot Arno och bort till Ponte Vecchio. Här berättar han om gamla tider då det luktade illa här … man slängde t ex kadaver i floden. Vi skyndar vidare.

Lucca
Lucca ligger innesluten av imponerande murar och bastioner, som påminner om bl a den medeltida handelsrepublikens imponerande styrka. En stadspromenad tar oss bl a till det torg som en gång var en romersk arena, Ilaria del Carettos vackra sarkofag och Guinigitornet. Solen kastar korta skuggor och vi uppsöker första bästa skydd för solen. Långt från torgets mitt och guiden Mats som är den ende som härdar ut.

Vinci – besök på museum
Sitter på en parkbänk och ser cyklister som strävar uppför de oändliga i backarna mot byn Vinci, som i sig är en hyllning till renässansens universalgeni Leonardo. Här gör vi ett intressant besök på museet. Det finns inte många andra skäl att åka hit än viljan att fördjupa sig i historien om Leonardo da Vinci. Här finns Leonardomuseum som mest handlar om Leonardo som uppfinnare och konstruktör. Leonardos födelseby Anchiano ligger 3 km från Vinci, och dit är det en behaglig promenad. Själv är jag upptagen av att bunta ihop sedlar. Någon fick en idé att vi ska köpa ett tack-vin till guiden. Jag får in många sedlar – räcker till riktigt fint Brunellovin!

Sienna
Få städer i världen kan väl göra anspråk på att i sin helhet betraktas som konstverk, Siena måste vara en av dem. Florens överträffar sannolikt i konstnärlig rikedom, men i Sienas fall är det framförallt den arkitektoniska helheten – i den medeltida innerstaden – som är slående. Det unik husen är uppförda i tegel som är slaget av den speciella rödbruna lera från trakten, som gjort att denna färgnyans kallas just Sienarött. Vi inleder promenaden vid det snäckformade torget Piazza del Campo, som helt domineras av rådhuset. Vi strövar längs ringlande gator förbi senmedeltida palats och patricierhus och beundrar även domkyrkan, som av många anses vara en av Italiens absolut vackraste. Vi betraktar alla dessa små kvartersflaggor som hänger utmed fasader. Det råder konkurrens mellan kvarteren, på största allvar.
På kvällen smiter vi från gruppen och äter fantastisk middag på La Taverna di San Giuseppe. Till vår förskräckelse upptäcker vi att våra Eurocard blivit kvar på hotellet, men med lite tur skramlar vi ihop tillräckligt många Euro … men när notan kommer inser vi att vi har ingen anledning att oroa oss!

Greve in Chianti – besök på vingården Terreno samt återresa till Rom – avskedslunch i Arezzo

Längs med den slingrande Chiantigianavägen mellan Florens och Siena i hjärtat av Toscana, strax utanför den lilla byn Greve in Chianti, ligger vingården Terreno. Sedan 1988 äger och driver den svenska familjen Ruhne, gården. En familjemedlem visar oss runt på gården.

Gården Terreno består av 150 hektar böljande ek – och kastanjeskogar, olivlundar, vinfält och macchia. Man vet att det förekommit vin- och olivodling här redan på romartiden.

Huvudbyggnaden är till stora delar från 1500-talet. Egendomen är dock betydligt äldre. Romaren Lignanus gravsten, daterad till 46 e.Kr., har hittats vid ett av gårdens hus uppe i bergen. Huset, liksom ett av vinerna, heter Lignanello efter den gamle romaren.
Här på vingården Terreno arbetar sammanlagt femton personer av olika nationaliteter, en levande, spännande och mycket gemytlig gård.

Till Arezzo kommer vi slutligen för att se Piero della Francescas fantastiska målningar i kyrkan San Francesco. Men det finns anledning att besöka staden också av andra skäl, t ex för att utforska byarna längs Arnos dalgång, på Apenninernas sluttningar och söderut i den bördiga Val di Chiana.

En sista gemensam lunch och ett tacktal hålles av Hjördis. La professoressa di Stoccolma. Vårt strövtåg i Toscana är till ända och vi återvänder till Rom för att påföljande dag ta flyget hem till Sverige och Göteborg. Dagar av oförglömliga upplevelser – både i vår resegrupp och på alla de platser vi besökt. Vår guide Mats Johansson var helt enastående. Tack!

Och tack Månkan – Monica Lilja – för dagar i ditt sällskap – fyllda av glädje. Du finns för alltid i mitt minne…

Oktober 2013 … Minns hur vi far genom Toscanas böljande kullar och vi skrattar från första timman – till den sista! I nästan två veckor kamperar vi tillsammans på hotellrum, restauranger, stadsvandringar, stilla stunder i skuggan med ett glas vin. Pizza sista kvällen på Piazza Campo de´ Fiori. Vi tar med oss professor Hjördis från Stockholm som reser ensam i vårt sällskap. Vi går i mörkret och tittar på Santa Brigida – kyrkan som är tillägnad vår svenska Heliga Birgitta! Vi har under resans gång besökt kyrkor, kloster, vingårdar, mängder av historiska platser.

Vi gör uppehåll runt om i Toscana och bor på olika hotell och var kväll ångar du dina linnekänningar – de ska bli släta! Men det blir aldrig tillfälle att använda någon av dem.

Var morgon går du upp en timma före mig och kommer oftast en kvart efter mig till frukost! När ditt badrum blir stökigt går du över till mitt.
Vi skrattar åt alla ”relationsproblem” som uppstår bland par som efter några dagar går varandra på nerverna. Vi summerar varje kväll vad dagen har fört med sig. Våra fötter är svullna av allt vandrande och den ökande sommarvärmen.

Vår Italienresa startar en majdag från Landvetter. Så uppspelta och förväntansfulla är vi, att vi båda glömmer våra kameror. Jag köper engångskamera på flygplatsen. 2-pack! Det blir alldeles utmärkta foton. Hemresan sker från Rom den 2 juni – Italiens nationaldag – och vi väcks klockan fyra på morgonen för att bussas till en annan flygplats än den som planerats.

Vi delar intresset om historien kring den heliga Birgitta. Jag gör en liten tavla med hennes porträtt och med orden: ”Herre visa mig din väg och gör mig villig att vandra den.”
Du far till Vadstena för att vara tyst i några dagar ... jag undrar hur det ska gå till. Så nära till skratt, så nära till tårar.

Vår vänskap har egentligen sin början som kollegor under några år – och varje eftermiddag kommer du med en ”övertidsbanan” eftersom jag ofta stannar lite längre då belastningen är extremt hög inom ”mitt” projekt. Vi är varandras stöd under bistra tider.

Du gör efterforskningar vad gäller din biologiske far – och du finner honom. Han vårdas under en period i rummet intill min svärfar – på ett stort sjukhus i regionen. Märkligt sammanträffande! Han vill inte riktigt ta emot din hjälp, men du ger dig inte. Han kapitulerar. Ni får ett fint avslut. Hur modig är du inte?

Vi kallas rutinmässigt till mottagning för mammografi – vi går samtidigt. Jag får snart besked om att allt stod väl till. Du får inget svar inom rimlig tid, så du får själv leta upp provsvaret. Då är det för sent. Du är drabbad ...

Älskade Monica, du är trots allt vid gott mod och det ser ut som du kommer att klara den långa behandlingen. Att du ska bli friskförklarad. Vi skojar om din peruk som är så lik ditt

eget hår att man knappast kan ana ... Du har alltid nya projekt därhemma – som att renovera köket, fixa balkongen, plantera i trädgården, göra nya resor.
Du talar så stolt om dina söner. Du får en blå linneklänning av mig att bära på ett kommande bröllop. Du provar den på en restaurangs toalett – när vi kommer ut igen upptäcker vi att det är på herrarnas toalett! Men klänningen sitter perfekt på dig!
Du talar så varmt om dina barnbarn. Så efterlängtade.

Pensionen är snart inom synhåll och du engagerar dig ideellt inom en turistförening. Du är pigg och glad när vi träffas en junidag för gemensam lunch på Avalon – jag tar en bild av dig. Du ska snart ut på långresa – till Indien.

Vi hörs inte av förrän du kommit hem och då mår du illa.

Snart förstår vi alla att du förlorat kampen.
En tidig septemberdag talas vi vid i telefonen: ”Jag skriver upp att du har ringt, säger du dröjande. Jag har så dåligt minne. Maya, detta är för jävligt! Jag kommer inte att leva länge till ...” Sönerna meddelar tid för begravning.

Jag tittar på en suddig bild jag tog med mobilen – vid lunchen på Avalon. Du skrattar, som vanligt. Min sista bild är tagen hösten 2013. Fylld av tårar.

Från Stadsgränsen till Röda Sten – Klippan

Det börjar med en avstickare till ”Stadsgränsen”, fast idag kallar vi hållplatsen för Kungssten. Under 1945 införlivas Västra Frölunda med Göteborg, och hållplatsen kunde inte längre heta Stadsgränsen. Det nya namnet Kungssten infördes 1946 men lär sedan lång tid tillbaka ha förekommit som beteckning både på en lokal sten och på dess omgivningar. Beslut om namnändring togs av Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen den 16 november 1945 (enligt Riksarkivet). Älvsborgs kommunalförening började redan 1944 att agera för att ändra namnet Stadsgränsen. Även Ekebäck – benämning på området söder om stationen – ville föreningen få bort. Man ansåg att Ekebäck hade ett oförtjänt dåligt rykte, och att det vore bättre att stadsdelen istället kallades Ekehöjd. En önskan som inte förverkligades.

En spårvagn lämnar Kungssten på väg västerut, i augusti 1948. Vagnen skymmer det nya stationshuset, som låg till höger om cykelparkeringen. I bakgrunden till höger syns den viadukt som anslöt Karl Johansgatan till Torgny Segerstedtsgatan. Bild från gamla Handelstidningens arkiv.

Vi tar oss genom Kungssten som idag blivit ett litet affärscentrum för godis i lösvikt, sushirestaurang, galleri för konst, inredningsdetaljer, blommor, pizzeria, guldsmed, konditori och kafé, nagelskulptur, mäklare, tobaksaffär, restaurang, frisör – kanske något mer som inte noterades. Nagelskulptrisens lilla rosa hus har en alldeles särskild plats och historia. Här har varit fiskaffär, köttaffär, brödaffär, glassbar, massage/mini-SPA tillsammans med nagelvård.

Vi går uppför backen vid sidan om och passerar blanda andra ”Villa Solliden”, ”Berghem” och ”Wilhelmsberg” … villor som byter ägare i takt med generationsskiften. Utbyggda, inbyggda, ombyggda!

Vi följer den väg som kallas ”Hälsans stig” och träffar på Dennis. Han tittar vakande på oss när vi stannar till och funderar på vilken väg vi ska ta genom skogen och nedför berget, förbi Sjöbergen och vidare ner mot Röda Sten. Dennis berättar att han bott här sedan 1948 och ber oss vänta medan han springer in i huset och hämtar några bilder. Den ena är tagen den 1 juli 1954 – och Dennis sitter framför något som kallades ”bonnens damm” – där åkte skridskor som barn och under andra tider på året fångade han vattenloppor med håv till akvariet. Han berättar att han på bilden sitter på Elins och Carls djurgård – som då var odlingsmark.
På nästa bild sitter Dennis tillsammans med sin mor. Han är nykonfirmerad och på utflykt med sin mor och far som tagit med korg med kaffe och bullar! Han berättar att de ofta gick till Sjöbergen under helgerna, med en fika. På den tiden var det idylliskt och varken trafik eller vägar, säger han. Han är stolt över sin klocka som han fått nu när han har konfirmerats. Det var gott om duvslag vid kullen där de satt och fikade.

Vi säger tack och adjö till Dennis och tar oss ner för stigen som bär till Röda Sten. Det är ovanligt lite folk ute denna vackra förmiddag … kanske är de flesta i sta´n och firar i samband med Göteborgsvarvet.

Innanför gården till de gamla arbetarbostäderna vid Klippan hörs barn stoja och skratta. Gnissel från gungor blandas med ljusa barnröster. Vi tar oss upp till St Birgittas kapell och får en vidunderlig utsikt över inloppet till Göteborg. En färja styr rakt emot oss … förmodligen lämnade fartygen Fredrikshamn klockan åtta idag på morgonen! Några få passagerare befinner sig på övre däck. Vinden är något kylig trots att solen är på sitt allra bästa humör.

Mot himlens blåa bakgrund betraktar vi ett grönt kors – monterat på en stång med en sten vid dess fot. På stenen står inskriptionerna ”Göta Coldinu Orden” samt årtalen 1768 – 5/4 -1968 samt 1993. Göta Coldinu Orden är en gammal Sjöfararorden med medeltida rötter från området kring Medelhavet och infördes till Sverige under 1755. Ordens bruk att sätta upp kors är en obruten tradition från Prins Henriks sjöarsenal. Den symboliska korsplanteringen finns kvar som en tradition i våra dagar. Vi har sett den vid vårt besök vid Ragnhildsholmen för något år sedan.

På ordens hemsida står bland annat att läsa; ”Henrik Sjöfararen som han också kallades var ståthållare i Sagres som var hans residensstad i dåvarande ”konungariket Algarve” på Iberiska halvöns sydvästra del. Han upprättade under första hälften av 1400-talet Portugals första astronomiska observatorium och en Sjöarsenal. Där drog han försorg om utbildandet av skickliga sjömän och matematiker. Nästan årligen utsände Prins Henrik expeditioner mot söder och Afrikas kust ända ner till Senegal och Gambia. Även Madeira, Azorerna och Kap Verde togs därvid i besittning. Det var Prins Henriks förtjänst att portugiserna började med sina upptäcktsresor som efter hans död ledde till upptäckten av sjövägen till Indien. Kors sattes upp såsom sjö och landmärken vid sjöexpeditioner och upptäcktsresor dels för att visa för andra sjöfarare att platsen var utforskad på ett eller annat sätt, samt att det i förekommande fall kunde överensstämma med kartor som man kontinuerligt ritade och uppdaterade.”

Från vår utpost kan vi se gammal bebyggelse och utsmyckning blandat med ultramodern byggkonst. Ett relativt nybyggt höghus sticker upp med panoramafönster och balkonger som planerats med tanke på att till fullo utnyttja möjligheter till ”havsutsikt” – älven med inloppet och Nya Älvsborgs fästning – om man har tur.

Som av en händelse känner vi på en dörr till kapellet i hopp om att den ska vara öppen. Men den är låst. Som de flesta kyrkors dörrar är i dagens Göteborg. Om det inte pågår en gudstjänst eller annan rit. Men plötsligt låser någon upp dörren inifrån och vi får komma in och beskåda denna lilla favoritkyrka för par som vill knyta hymnens band. Just nu pågår förberedelser inför dagens tre dop.

Kapellet som uppfördes 1856–57 på uppdrag av David Carnegie, tillsammans med bostäder, skola och kyrka bildade här ett eget litet samhälle. Adolf W Edelsvärd (1824–1919) ritade kapellet utifrån skisser som Carnegie fört med sig från kyrkor i Skottland – i engelsk gotisk stil. På väggarna ser vi de fyra evangelisterna Matteus, Markus, Lukas och Johannes – de är utförda av Gotthard Adolf Werner (1837–1903). En altartavla sattes upp i samband med renovering under 1937 och föreställer Jesus fråga till Petrus; ”Älskar du mig?” – men flyttades till förmån för ett kors som till formen ansluter till kapellets ursprungliga utsmyckning. Vi lämnar kapellet och på vägen ner för trappor möter vi föräldrar med ett barn som snart ska döpas – hans namn blir Oliver Sven, får vi veta.

Det är dags att avsluta förmiddagens utflykt från Kungssten till Röda Sten – Klippan. Denna Norges nationaldag.

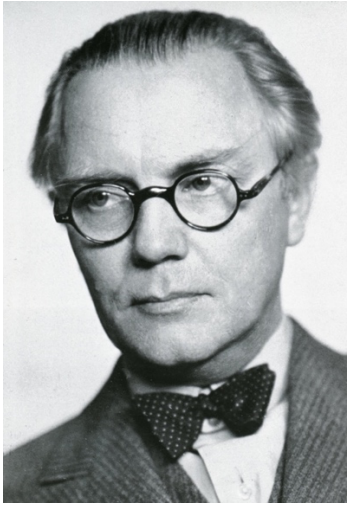

Gunnar Asplund (1885–1940)

Gunnar Asplund är en av vårt lands allra största arkitekter och flera av hans byggnader är berömda över hela världen. Han är ständigt nyfiken på nya uttryck. Under 1920-talet är han klassicismens stora inspiratör och under 1930 blir han huvudarkitekt för Stockholms-utställningen och han blir en av förgrundsgestalterna när funktionalismen får sitt genombrott i Sverige. Han även en av dem som driver på utvecklingen mot en nyansering av modernismens uttrycksmedel – med en mer humanistisk och traditionsanknuten stil. Rådhustillbyggnaden i Göteborg är ett exempel på en av höjdpunkterna i denna period.

Allt han gör är genomarbetat och det finns ett helhetstänkande som omfattar allt från dörrhandtag till byggnadens relation till omgivningen. En genomgång av hans skisser vittnar om ett mödosamt och prövande arbete.

I Göteborg märks hans deltagande tävlingen kring Götaplatsen 1917, och inte minst den vackra Karl Johansskolan i Majorna – han planerade även Kvibergs kyrkogård. Vi ska snart återkomma till Karl Johansskolan.

Gunnar Asplund föds i Stockholm 1885 och visar tidigt på att han har en konstnärlig begåvning. När fadern avråder Gunnar från konstnärsyrket väljer sonen arkitektbanan. Gunnar Asplund etablerar sig snabbt som en av de ledande arkitekterna i Sverige. Han är bara 30 år när han, tillsammans med Sigurd Lewerentz, vinner tävlingen om Skogskyrkogården. Och som tidigare nämnts är han huvudarkitekt för Stockholmsutställningen 1930 och också aktiv i arkitektur- och stadsbyggnadsdebatten. 1931 blir han professor på Kungliga tekniska Högskolan (KTH).

I Göteborg är det i synnerhet Karl Johansskolan i Majorna som är exceptionellt – skolan ligger i ett område med typiska landshövdingehus. Den skolan står klar 1924 – då har Gunnar Asplund, långt tidigare vunnit ett andrapris, men efter en ny omgång av tävlingen får han till slut uppdraget. Måhända för att det är det billigaste förslaget. Parallellt med att arbetet att ta

fram skolan håller han på att skapa tillbyggnaden av Rådhuset – det är även i detta fall efter en tävling som han vinner 1913.
Men om vi går tillbaka till Karl Johansskolan så möter vi en öppen placering och en iögonfallande gavelfasad mot norr där huvudentrén är placerad. Det första ritningsförslaget innehåller ett rikt dekorerad fönsterparti som bryter tvärt av den tunga och massiva gavelväggen. Efter ändringar i förslaget i tas i fönsterdekorationen bort i det slutliga ritningsförslaget och det blir i stället en samlad grupp av fönster i en förenklad form. Hela detta gavelfält avslutas med en klassisk tempelgavel som är tänkt att ge ett visst lugn åt fasaden. Huset uppförs i gult tegel. Ett stramt formspråk kan ses både interiört som exteriört, typiskt för 20-talets klassicism.

Karl Johansskolan är välbevarad och restaurering gjordes 1989-91. Då var det arkitekten Jan Wallinder som fick uppdraget och det mesta av interiörens ursprungliga färgsättning plockades åter fram. Skolan är idag förklarad byggnadsminne och ett omtyckt studieobjekt för studenter från hela världen.

Vi går vidare till Gustav Adolfs Torg som under första häften av 1800-talet är stadens finrum – omgärdat av offentliga byggnader. Rådhuset och Kommendanthuset får vissa om – och tillbyggnader och Börsen står klar 1849. Torghandeln får flytta på sig till förmån för vår stads grundare – Gustav II Adolf – statyn som reses 1854. Torghandeln bedrivs istället vid Kungstorget. Stora Torget får efter statyns avtäckning ett nytt namn – Gustav Adolfs Torg. 1912 utlyses en tävling angående större förändringar av Rådhuset och platsen för Kommendanthuset – här krävs nybyggnation med både anledning av och önskvärd anknytning till Rådhusets växande verksamhet.

Gunnar Asplunds förslag utses som vinnare bland ett trettiotal inkomna förslag. Det blir en lång och utdragen process och många anser att hans vinnande förslag ”Andante” är både kontroversiellt och djärvt. Som nyutbildad arkitekt kommer han att arbeta med det här projektet fram till sin alltför tidiga död 1940. Han blir endast 55 år.

Fasaderna i tillbyggnaden får samma material i natursten som det gamla Rådhuset – i en nationalromantisk stil. Olika meningar råder om huvudentréns placering, och det slutar med att det gamla Rådhusets fasad och entré mot torget får vara kvar. Charles Felix Lindbergs donationsfond ger honom under 1915 i uppdrag att ge förslag på omdaning av hela torget. Resultatet av det kan man se genom att han inordnar husens horisontella taklinjer, medan husens historiska fasader får behållas. Året efter görs vissa omarbetningar kring Rådhusets huvudentré och mindre ingångar. Gula murade ytor är ett exempel på inspiration från resa till Italien. Nya förslag till omdaning av torgets byggnader tas fram under en lång period, men det dröjer ända in på 30-talet innan en finansiering är löst, och då har Asplund redan ändrat sin syn på arkitekturen och funktionalismen har brutit genom. Han blir den ledande inom modern, nordisk arkitektur och skisserna till Rådhusets tillbyggnad omarbetas och får ett nytt formspråk.

Rådhusets tillbyggnad får utså en våg av kritik när den slutligen står klar 1936 – men runt om i världen blev den högt skattad. Gunnar Asplund skapar ett stadsrum där torgets byggnader får anknytning till Stora Hamnkanalens arkitektmiljö. Tidiga skisser visar att han redan 1920 ser torget som en italiensk piazza med ett rikt folkliv. Idag är det gamla Rådhuset, som är förklarat byggnadsminne, efter varsam renovering omgjort till Stadshus.

Som privatperson hinner Gunnar Asplund gifta sig två gånger, får fem barn, varav en son också blir arkitekt. Han håller uppenbarligen ett högt arbetstempo, trots att han besväras av hjärtproblem. Arbetsdagarna är mycket långa och han har bara ett fåtal medarbetare – Gunnar Asplund vill själv sätta sin personliga prägel på allt han gör.
Och det är väl ingen tvekan om att han lämnat avtryck i vår stad.

Källa:
Göteborg genom ritningar II, Byggnader under 1900-talet, G Schönbeck
SvD Kultur, webbsida – http://www.svd.se/kultur/understrecket/le-corbusiers-framtid-har-blivit-historia_8044278.svd

Nordhemsskolan – en skola i nationalromantisk stil

Nordhemsskolan/Wiki

Några har minnen från sin barndomsskola – Nordhemsskolan. Blev lite nyfiken eftersom jag själv inte har någon som helst anknytning till vare sig stadsdelen eller till just den skolan. Den tycktes mig så skrämmande de få gånger jag som barn och ungdom passerade förbi. Så monumental. Så många tegelstenar – staplade på varandra i all oändlighet, i bågar som aldrig tycktes ta slut.

Skolan är ett verk av Arvid Bjerke (1880-1952) och Ragnar Ossian ”R O” Swensson (1882-1959).

Bjerke är också känd för att han tillsammans med RO Swensson, Ernst Torulf och några andra arkitekter ritade villor i Lorensbergs villastad under åren 1913 till 1931. Bjerke ritade ett tiotal av dem. Lorensbergsområdet är, liksom i många andra delar av Göteborgs terräng, mycket kuperad – nivåskillnader upp mot fyrtio meter kan uppmätas just där villorna planerades, en plats vi finner bakom Götaplatsen. Statuterna tillät endast en bostadsyta om max fyrahundra kvadratmeter per friliggande villa! Familjerna Carlander och Wijk var först på plats. Men Arvid Bjerke valde för sin egen del också en tomt – Dicksonsgatan 2 – precis bakom nuvarande Konstmuseet. Villorna ligger utmed Lyckans väg, Dicksonsgatan, Viktor Rydbergsgatan samt Högåsplatsen.

Bjerke ritade helt naturligt sitt eget hus i den stil som var tidsenlig – han hade tagit intryck från sina utlandsresor – och föredrog genuint hantverk och slitstarkt material som trä, tegel och natursten. Som mycket ung kan man förmoda att han också tog intryck av äldre kollegan Carl Westman (1866-1936) som var anhängare till nationalromantiken och som ritade Röhsska museet. Bjerke var dessutom verksam i Paris under åren 1929-1935 och i Stockholm under 1935-1940 tillsammans med två av sina söner.

Förutom villorna i Lorensberg ritade Bjerke en rad stora villor på Anders Mattssonsgatan i Utby. Anders Mattsson var kaffehandlare i Göteborg och köpte Utbynäs gård 1905 och där startade han AB Utbynäs villastad. Han anlitade sin brorson Arvid Bjerke som arkitekt och skapade en av Sveriges första trädgårdsstäder, där borgerliga familjer kunde söka sig bort från ”storstadens trängsel, osunda miljö och sociala konflikter”. Den villastaden ritades. liksom Lorensberg, i nationalromantisk stil – dock med individuella variationer av element som takform och paneltyp. Utmärkande för nationalromantiken var mustiga materialval, som granit, tegel, falurött eller tjärat trä, och inte minst byggnadernas kubistiska form.

Nationalromantiken blommade i Göteborg under 1910-talet – Nordhemsskolan, Hvitfeldtska latinläroverk, Masthuggskyrkan är några kända exempel för den här tidens trend.
Vi tar oss till Nordhemsskolan som byggdes under 1914-1917 – ett tävlingsbidrag som utlysts under 1912 – och som gav duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex i nationalromantisk stil på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen – inom nuvarande Linnéstaden.

Företaget A Krüger & Son uppförde bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.
Samtidigt som Nordhemsskolan byggdes uppfördes också nuvarande Hvitfeldtska gymnasiet. Det gamla läroverket invigdes 1919 och ritades av Ernst Torulf, en samarbetspartner till Bjerke.

Både Nordhemsskolan och Hvitfeldtska är byggda av handslaget rött tegel – hämtat från Minnesberg i Skåne.

Vad som utmärkte just projektet Nordhemsskolan var kostnaden – mer än en miljon kronor – en summa som aldrig tidigare uppnåtts för en skola i Göteborg. Skolan planerades för drygt tvåtusen elever och hundratalet lärare. Inalles sextiofyra klassrum, tillhörande bibliotek, badanläggning och tre skolkök.

Korridorsystemet blev långsträckt – den längsta är åttio meter och har klassrum på båda sidor. Ett tjugotal salar för slöjd, gymnastik och naturlära. Något som var helt nytt för Göteborg var de specialinredda laboratorierna för kemi och fysik.

Skolan omfattar tre större byggnader som är sammanfogade med två gårdar – en för mindre barn och en för de större. Höga trappor och murar ansluter till gatorna i omgivningen. Här måste ha krävts en stor kunskap i tekniken att bygga på en plats med extrema förhållanden när det gäller markens natur. Bjerke var känd för sin skicklighet att bemästra höjdskillnader.

Vad var det som skrämde mig som mycket ung när jag passerade den här skolan? Kanske den enorma volymen av höga fasader, det robusta materialet, alla dessa till synes travar av tegelstenar? De stora valven? De branta taken? Eller kanske var det storskaligheten i antal elever? Tvåtusen elever som kunde befinna sig här – samtidigt? Det vällde ut grupper av barn

och ungdomar på rasterna och vid skoltidens slut… så främmande i jämförelse med den skola jag själv kom från – Mossebergsskolan i Guldheden, med drygt hundratalet elever! Nordhemsskolan inrymmer idag drygt sexhundra elever och som byggnad betraktad är den i mina ögon som en väldig borg – ett minne från tiden då nationalromantiken gjorde sitt stora intåg i den göteborgska arkitekturen. Vilket fantastiskt bygge – vilket hantverk! Idag skrämmer den mig inte alls, tvärtom!

Det ringer ut! Portar slängs upp och ungar kommer utrusande…
Själv skyndar jag ner för trapporna vid Övre Majorsgatan. Vidare utmed Linnégatan och bort mot Slottsskogen – ett av Göteborgs syreproducerande grönområde!

Källa: Arkitekter & fasader Göteborg 1850-1920, G Linder Bjur, K Engström, 2013

Vår heliga Birgitta i Rom

Heliga Birgitta i sitt vita hustrudok.
Bild från altarsåpet i Skellefteå kyrka från 1400-talet.

Är på ett novemberbesök i Rom. Det rustas för jul och glittrande girlanger monteras högt över våra huvud. Under ett oväntat ösregn springer vi in i en port för att söka skydd. Det visar sig snart att vi står vid porten till en kyrka. Sankta Birgittas hus och kyrka! Vi tar oss försiktigt in och en högmässa är strax påbörjad. Blickarna dras till en fantastisk arkitektur. Santa Brigida tillhör församlingen San Lorenzo in Damaso i Rom.

Historien berättar att en av Birgittas vänner i Rom var Fancisca Papazura. Hon gav Birgitta rum i sitt hus vid Campo de Fiori. Under större delen av sina år i Rom bodde Birgitta i detta hus vid Piazza Farnese. Det var här hon dog den 23 juli 1373. Huset skänktes efter hennes död till Vadstena kloster, som gjorde det till ett härbärge för svenska pilgrimer. Sedan 1931 disponeras huset, Casa di Brigida, åter av Birgittasystrarna som driver ett ekumeniskt gästhem här.

Efter mässan tar vi oss åter ut på Piazza Farnese och regnet tycks ha upphört. Det är läge för en värmande cappuccini…

I Dick Harrison publikation i Sv D den 26 augusti 2015 får vi följa den heliga Birgittas återfärd från Rom till Sverige och Vadstena:
”När Birgitta avled den 23 juli 1373 var sonen Birger och dottern Katarina närvarande i Rom. Dessa fick ansvar för att hennes kroppsliga kvarlevor erhöll en god begravning. Till en början, den 27 juli, förde man kroppen till kyrkan San Lorenzo in Panisperna, där den lades i en träkista som förseglades och sattes i en gammal romersk marmorsarkofag. Meningen var att Birgittas lik därefter skulle föras hem till klostret i Vadstena.

När kistan öppnades visade det sig – enligt ett vittnesmål i kanonisationsakterna – att allt det döda köttet på Birgitta hade försvunnit utan förruttnelse. Endast benen återstod efter miraklet,

varför man inte behövde genomföra en skelettering, det vill säga koka liket i vatten med välluktande örter i syfte att skilja kött från ben. Vad som verkligen hade inträffat lär vi aldrig få veta, men ytterst få forskare tror i dag något annat än att det mirakulösa fyndet hade föregåtts av just skelettering.

Klarissystrarna i San Lorenzo in Panisperna fick behålla några reliker av skelettet, bland annat ett lårben och en ryggkota. Sedan respass ordnats inleddes färden mot hemlandet den 2 december 1373 under ledning av Birger och Katarina. I sällskapet fanns ett tjugotal människor.

Resan tog hela sju månader att genomföra. Orsaken till att det gick så långsamt var att det snarare rörde sig om en noggrant planerad procession än om en enkel vandring. Färden avbröts ständigt av uppehåll på orter där folkskaror, såväl lekmän som präster och munkar, önskade komma den ryktbara kvinnan nära.

Var processionen än anlände tog följets medlemmar tillfället i akt att berätta om Birgittas liv, läsa texter hon författat och fira mässor. Birgittas kvarlevor, vilka i egenskap av stöldbegärliga reliker måste noga bevakas under hela resan, låstes in i en järnbeslagen kista som ännu kan beskådas på klostermuseet i Vadstena.

Från Rom färdades följet tvärs över Apenninerna till Ancona, Rimini och Ravenna. I mars 1374 korsade följet Alperna och fortsatte genom Österrike, Mähren, Schlesien, Polen och Västpreussen. I maj var de framme i Danzig, varifrån färden gick vidare över havet.
Den första plats Sverige som skeppet med Birgittas kvarlevor lade till vid var Sikavarp på Ölands östkust, idag känt som Kapelludden. Hit anlände följet den 28 maj.
Därefter bars kistan tvärs över Öland och längs västkusten söderut till Kyrkhamn.

Uppenbarligen gjorde följet en stor omväg istället för att fortsätta direkt till Söderköping. Det senare hade varit det självklara valet om man önskade ta sig fram fort, men syftet var snarare att täcka så stora delar av Linköpings biskopsdöme som möjligt. Alltså fick det ta tid.

Från Kyrkhamn for Birgittaföljet över Kalmarsund och fortsatte med båtar norrut längs den svenska östkusten. Förmodligen lade man till i hamnar om nätterna, bland annat i Kalmar, varvid kistan fördes in i närmaste kyrka för temporär förvaring.
Slutligen nåddes Stegeborg vid Slätbaken och staden Söderköping, där Birgittas kvarlevor troligen vilade en tid i Sankt Laurentii kyrka. Relikerna fördes därefter vidare genom Linköping och Skänninge till Vadstena, som nåddes den 4 juli 1374.”

I mitt minne hör jag hennes bön: Visa mig, Herre, din väg, och gör mig villig att gå den …

Navigationsskolan

Navigationsskolan i Göteborg – den 9 juli 1939

Detta datum infaller på en söndag och Hilda skriver till Hilma i Torshälla. ”Vi kom hit igår kväll, nu vilar vi oss över söndagen och fortsätter med båt imorgon till Trollhättan, vi kommer nog på onsdag kväll till Eder. Allt väl”

Den här sommaren kommer Gösta Knutssons (1908-1973) första bok om katterna i Uppsala – Pelle Svanslös på äventyr! Och om en månad kommer vår statsminister Per Albin Hansson att hålla tal på Skansen – ett direktsänt radiotal om det svenska försvaret där han bland annat kommer att hävda att ”Sveriges beredskap är god”.

Men vi tar en titt på vykortets framsida – Navigationsskolan där uppe på Kvarnberget. Majoren och arkitekten Adolf W Edelsvärd (1824 -1919) är mannen som ritade Navigationsskolan.
Tidkulan på tornet släpps klockan 13 varje dag, ett slags ”Fröken Ur” för sjöfarten i syfte att exakt kunna kalibrera sin kronometer – med vars hjälp man bestämmer fartygets position.
En spårvagn ser ut att ha stannat vid hållplatsen nedanför, troligen ”den gula vagnen” – linje 2 – som vid den här tiden gör en sväng runt Kvarnberget.

Snett bakom Navigationsskolan skymtar Kvarnbergsskolan – ritad av Victor Adler (1848-1910) och invigd 1877 – där gick undertecknad som en av de sista klasserna då skolan var en samrealskola, Göteborgs Kommunala Real. Byggnaden rivs under sent 60-tal. 1980 blir Navigationsskolan på Kvarnberget Göteborg Chalmers Sjöbefälsskola och 1994 är det dags att flytta skolan till Chalmers Campus Lindholmen.

Det har blivit söndag kväll och Hilda ska med sitt sällskap vidare nästa morgon. Kanske blir det en trevlig båttur med Elfängen II som byggdes vid Eriksberg och gör en del lustresor till Trollhättan, Vinga eller Marstrand – vi hoppas på fint sommarväder!

Dicksonska biblioteket – Skandinaviens första folkbibliotek

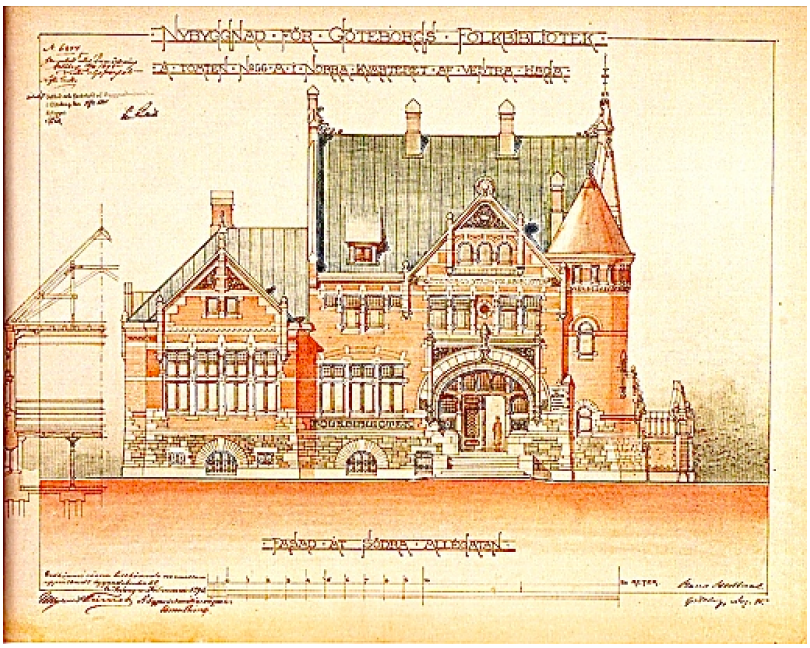

Den 24 april 2011 förklaras f d Dicksonska biblioteket, Fastigheten Haga 4:1, för byggnadsminne! Det kan man tro var gjort långt innan…

Ibland kan man tycka att en ritning är som ett vackert konstverk, detta är ett sådant exempel. Det är åter arkitekt Hans Hedlund som är framme och ritar, han är hemkommen från världsutställningen i Chicago 1893 och är mycket inspirerad av hur amerikanarna utformar bibliotek – borglikt och med mycket speciella öppningar och volymer. Inredningen är troligen en inspiration från engelsk stil.

Huset har två våningar, därtill vind och källare – källarvåningen är av mörk granit medan fönsteröppningar och hörn har en ljusare ton i graniten. Fasaderna är klädda med gulbrunt tegel och entrén mot Södra Allégatan är utförd i jugendinspirerad och exklusiv kalksten tillsammans med ett utsmyckat parti av trä. Omfattning kring fönstren, lister och solbänkar (fönsterbläck) är exklusivt utförda av grå kalksten. Titta också lite extra på de små rutorna i de övre delarna av fönstren! Skiffer täcker taket som vetter mot Södra Allégatan och Östra Skansgatan – mot gården är det klätt av plåt.

Om vi går inomhus finner vi att det mesta ser ut som det alltid har gjort; läsesal, rum för tidningar och tidskrifter, vestibul. Här finns till och med en mindre läsesal för kvinnor, ett styrelserum, låneexpedition m m. Golvlister, bröstningspanel, takrosetter, taklister, dörr- och fönsteromfattningar är i stort sett bevarade liksom vestibulens snickerier. En trappa upp släpps

dagsljuset in via överljusfönster. Föreståndarens och vaktmästarens rum på vinden finns fortfarande kvar.

Men det finns en historia före tillblivelsen av detta vackra hus. Här låg en grupp enkla små trähus, tänkta att tjäna som arbetarbostäder – och de byggdes redan 1847. När Dicksonska Stiftelsen tog över tomten revs de knappt femtio år gamla arbetarbostäderna. Nu skulle det byggas ett folkbibliotek och ett bostadshus. Stiftelsen bekostade biblioteket genom donation. Det fanns visserligen redan folkbibliotek, men de var små och inhysta i ett par lägenheter i närliggande kvarter. Även de hade kommit till tack vare donationer av Robert Dickson.
Det var en stor dag den 18 oktober 1897 då Skandinaviens första folkbibliotek invigdes – Göteborgs Stads Folkbibliotek. Men tio år senare ändrades namnet till Dicksonska Folkbiblioteket och ända fram till 1967 var det stadens bibliotek – då det moderna stadsbiblioteket vid Götaplatsen öppnades.

Men låt oss gå ett varv kring det uppskattade biblioteket vid Södra Allégatan! Byggnadens exteriör är spännande och omväxlande, en synnerligen märklig byggnad som tillsammans med f d Renströmska badet (nuvarande Hagabadet) ramar in entrén till stråket mot Skansen Kronan. Hans Hedlund skapade trots allt en enhetlighet i den arkitektoniska kompositionen – i kvarteret Majoren.

”Behandla boken varsamt, den är en god vän till Dig, den erbjuder Dig förströelse och kunskap. Därför bör du ej taga i en bok med smutsiga händer,ej blöta på fingrarna då du vänder bladen, ej stödja ärmarna eller rocken mot bokens kant, ej skriva eller rita i den, ej peka med fingrar på bilderna, ej göra vikningar i bladens hörn, ej vika boken ut och in, aldrig lägga en penna eller annat föremål mellan bokens blad, ty när Du slår igen den bräckes ryggen.”

Instruktion för boklån

En genomgripande ombyggnad gjordes 1934 då källaren och övervåningen togs i anspråk för mer allmänna utrymmen. Den ursprungliga tidnings- och tidskriftssalen byggdes om till bokmagasin.
Biblioteket var den sista av fyra institutionsbyggnader som uppfördes intill varandra vid Nya Allén – mot Järntorget låg Arbetareföreningen hus från 1878 och Barnsjukhus redan 1866 och så Renströmska badet som kom till 1876 – alla tegelbyggnader. Barnsjukhuset revs 1910 och Arbetareföreningens hus 1955.

Dicksonska biblioteket förvaltades av Stiftelsen fram till den 1 mars 1950 då en av kommunens nämnder tog över ansvaret. Och många av oss minns vilken stor symbolisk betydelse byggnaden fick som ”Hagahuset” kring 1970 – en turbulent tid uppstod då stridigheter och ockupationer avlöste varandra.

Sedan 1973 är huset känt som Allégården och är ett populärt aktivitetshus för alla. Och vem minns inte den förvirrade bibliotekarien Sally i TV-serien som spelades in här?

Det gick rakt in i hjärtat…

Helt otroligt. Det är någon mening med att jag som göteborgare hoppar in i en grupp för Sollefteå, gör ett inlägg och får en respons långt över förväntan… men detta var nog det roligaste, trevligaste och mest överraskande!

Hej Maya!
Du känner inte mig, men jag kände ett behov att höra av mig.
Hör här:

För några veckor sedan var jag på en gruppresa till Frankrike. Vi var 24 st personer (till en början okända för varandra) som cyklade runt i Provence och besökte vingårdar och annat. Cykelturerna tog oss genom vinodlingar från by till by. Hade vi tur så fanns det pool vid hotellen vi stannade vid. Vid ett ställe samlades alla vid poolen för ett eftermiddagsdopp. Jag satte ned foten i vattnet och konstaterade högt att det var "fan lika kallt som i Ångermanälven". Sen dök jag i. En i cykelgänget ville veta mer om min kommentar om älven så jag berättade att farsan kom därifrån och jag själv bott och tillbringat delar av min barndom i Sollefteå. Det finns väl ingen som vet var Kläpp i Lökom är för något eller vart det ligger tänkte jag, men det visade sig att hennes pappa också var därifrån. Så jag berättade lite om min farfar och farmor som bodde i torpet en bit upp i backen från röda ladan. Hon ringde senare på kvällen upp sin mamma som kunde berätta att hon kom ihåg den gamla gumman som bodde där. – Hur stor är sannolikheten för att man ska träffa på någon som härstammar från Kläpp på en vinodling i Provence?
Vi beslöt att hålla kontakten ifall något nytt skulle dyka upp eftersom jag inte vet så mycket den här sidan av min släkt.

Idag messade hon mig din berättelse om Kläpp så jag skaffade mig ett Facebook-konto, som jag tidigare försökt att hålla mig ifrån, för att kunna läsa vidare vad du skriver. Hon heter förresten Siv Vestman och hennes pappa bodde på andra sidan landsvägen.
Fantastiska och målande skildringar och berättelser som jag helt fängslas av och lever mig in i. Jag känner inte till så mycket om Axel och Anna Sundberg som är min farfar och farmor. Jag vet ännu mindre om alla deras äldre barn – fastrar och farbröder. Axel har jag egentligen inte alls något minne av – kanske att han låg på kökssoffan och vilade. Själv var jag möjligtvis 4-5 år. Vet inte heller riktigt när han gick bort. Farmor träffade jag däremot fler gånger. Sista gången var när hon bodde på ålderdomshemmet. Hon gick bort kort därefter vill jag minnas. Dessförinnan kom hon vid några tillfällen till min faster och farbror som hade kollo vid Nipvallen i Sollefteå. Jag tillbringade många somrar där med dem. Iris och Arnold Magnusson. När pappa gick bort blev de som mina extra föräldrar. De hade ju inga egna barn. Jag har också träffat min faster Agnes vid några tillfällen. Hon bodde inte så långt därifrån. Även min kusin Bert Andersson, backhopparen, har jag träffat. Han var dock så pass mycket äldre än jag så det fanns inget incitament för att hålla kontakten. Han hade ju redan familj och barn som var några år yngre än jag. Själv var jag kanske 13 år vid det tillfället.

Vi bodde ett tag i Nyland där vi hyrde ett hus av en bror till pappa. Kommer inte riktigt ihåg hans namn men han var gift med en P (hon var visst inte så snäll mot min mamma).
Min bror föddes i det huset 1957 medans jag stod i spjälsängen och sög på tummen.
Det var ju tuffa tider där vid senare hälften av 50-talet.
Pappa var arbetslös långa perioder och vi hade det knapert.
Han fick dock till slut jobb hos Skånska Cementgjuteriet och fick bygga broar runt om i landet. Familjen flyttade med till varje brobygge.
1963 flyttade vi till Södertälje när motorvägsbron över kanalen skulle byggas. Pappa var Verkmästare på det bygget men han fick aldrig se bron bli klar då han omkom vid en olycka på arbetsplatsen.
Min pappa hette Yngve och han blev endast 32 år. Själv hade jag precis börjat 1:a klass och förstod egentligen inte riktigt vad som hade hänt. Mitt minne av honom börjar också blekna.
Familjen blev kvar i Södertälje efter det.
Ja, det här blev kanske lite långt och mycket på en gång.
Min mamma har släktforskat på sin sida så där vet jag en hel del. Däremot finns alltför många blanka sidor om Sundbergs i Kläpp.
Men som jag förstår så är du och jag kusiner. Har alltid undrat hur många som finns kvar i släkten.
Hoppas du har orkat ta dig igenom allt detta. Vore roligt att få höra av dig. Hälsningar S

Är det inte ett mirakel… så säg. Så knöts då äntligen de trådar ihop som vi båda haft till torpet i Kläpp, Lökom. Våra föräldrar var syskon och det känns som att brevet jag skrev till mormor, och som jag publicerade för ett tag sedan, nu äntligen har fått ett slags gensvar. Pusselbitar faller på plats i våra liv.

Calypso

Calypso – den 25 juni 1912 och den 10 september 1912
Två vykort på samma motiv – Emigrantångare Calypso som byggdes 1904 av Earle's och var på sin tid Nordsjöns största passagerarfartyg och det första hos Wilson med två skorstenar. Hon trafikerade linjen Hull-Göteborg fram till krigsutbrottet 1914, då hon rekvirerades av brittiska amiralitetet. Men fartyget visade sig vara odugligt som krigsfartyg och sattes in på linjen London-Kristianstad/Oslo, men torpederades och sjönk i juli 1916. Fyra år efter att de hälsningarna skrevs.

Kortet med bildtexten "avskedet" på framsidan, postades i juni 1912; "Kära Selma! Jag får nu gratulera dig och önska allt trevligt på Selmadagen. Tack skall du ha för brevet. Hoppas du nu kryar till dig duktigt. Här hemma är det sig likt. I söndags var jag i Falkenberg på ungdomsmöte och det var roligt. Sabina hälsar till dig och säger att du skall stanna längre än 5 veckor. Nyponbuskarna blommar nu. Hälsningar till eder alla fyra. Vänligen Dolly".

Selma befinner sig på Djursätra brunn. Av hälsoskäl kan man gissa sig till. Längre än fem veckor …

Om ett par månader ska de femte moderna olympiska spelen hållas i Stockholm – då är Stadion alldels nybyggt. Totalt kommer drygt 300 000 åskådare dit för att se 2 387 deltagande idrottare.

Vykort nr 2, med samma båtmotiv, men med bildtexten ”Emigrantångare lämnade Göteborg” är postat i september år 1912 och är från Albert som skriver; ”Godag på dej kan just undra hur du mår eftersom du är så tystlåten af dig ja mår bra hälsningar i mängd från din kamrat Albert må så gott. Skriv snart.”
Han som är en tystlåten kamrat är Karl i Sundals-Ryr i Vänersborgstrakten.
Dagens Nyheter utlyser en tävling i oktober 1912 om Sveriges populäraste namn. Vinner gör Erik före Karl, Margit och Anna!

Av vykortens texter kan vi inte utläsa att någon befinner sig på resa till Amerika.
Vykortsmotiven till trots. Däremot finns en text till avsked;

Till fjärran land nu ställes färden
De draga ut i vid världen
Att söka lyckans tärna huld
Må intet ondt dem alla hända
Må till sitt land de återvända
Sen de sig samlat mycket guld

Man får hoppas att guldet inte blev till sand …

En treklöver av kvinnor i Brunnsparken – Göteborg

Först har vi operettstjärnan ”Kardassfurstinnan” – damen som tar emot avgiften i f d Kabinettet – den underjordiska toalettanläggningen i Brunnsparken. Under kabinettets sista år finns fem herr- och två damtoaletter. Mellan 1915 och 1989 fungerar denna underjordiska toalett.

Mellan Kabinettets trappor ner till underjorden står Esther. I ur och skur. Utan skydd. Esther Juliana Andersson, föds den 24 april 1896 uppe på Otterhällan i Göteborg och redan som liten hjälper hon sin mor Josefina att raskt hoppa på en spårvagn eller buss som gör halt vid Brunnsparken – för och sälja tidningar. Ester tar över handeln efter modern och först 1944 får hon tillstånd att ha en liten kiosk. Ester avlider i februari 1962, hon har under sin livstid sålt tidningar i ett femtiotal år. ”Ester i Brunnsparken” gnisslar förbi i spårvagnsspåret… vagn nummer 705!

Och hör jag inte hennes röst ropa ”Götebosstininga”?

Vid Johanna står ständigt människor som troligen stämt träff med någon, eller inväntar en buss eller spårvagn. Kvinnan i brons är ny putsad och nu har hon stått här och blickat ner på oss sedan den 21 juli 1883. Faktiskt vår stads första kvinnliga staty – skapad av Per Hasselberg. Egentligen heter hon La Semeuse, Såningskvinnan – lite svårt att uttala så det fick bli invigningsdagens namnsdag – Johanna!

Denna kvinna är som nämnts gjuten i brons och om vi tittar närmare ser vi en rikt utsmyckad pelare med fruktklasar, svanar och lejonhuvuden.

Minnet av ”gnisten”… Nya varvet!

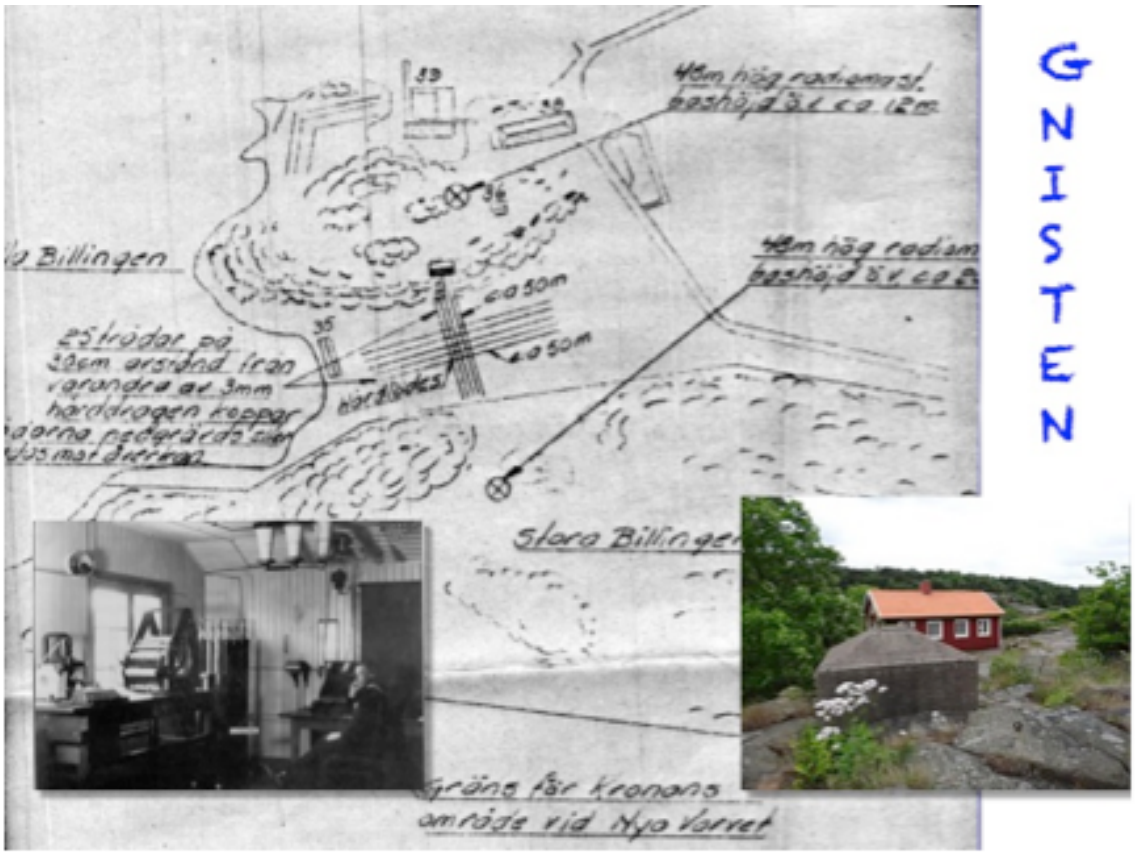

Gnisten – Lilla Billingen vid Nya Varvet – Göteborg

Vid Lilla Billingen anläggs under 1600-talet ett batteri och en skans för att skydda hamnen från fientliga angrepp. På motsatta sidan älven anläggs 1689 även ett batteri på Rya Nabbe. I samband med byggandet av den nya örlogshamnen Nya Varvet år 1700, anläggs ett kanonbatteri vid vattenbrynet på Lilla Billingen, och en mindre skans på toppen av berget.

Det lär finnas rester av underjordiska skyddsutrymmen, men som sannolikts fyllts igen. Men det är inte det jag vill uppehålla mig vid. Som boende i Hagen passerar jag åtskilliga gånger Gnistängstunneln. Har funderat på dess namn och finner att namnet kommer från en äng som en gång låg på berget ovanför tunneln. ”Gnist” kommer från Gnistsändare – en typ av radiosändare. I Marinförvaltningen uppför under 1911 ”Nya Varfvets trådlösa telegrafstation” – eller ”Göteborgs Gnisttelegrafstation”. År 1916 kommer stationen att helt enkelt kallas Göteborgs radio – en station för radiokommunikation med fartyg till sjöss. Den här stationen är i bruk till 1948, då den flyttades till Halland…

Marinledningen beslutar dock 1939 att snabbt bygga en egen radiostation på västkusten. Placeringen blir Lilla Billingen, inom flottbasen Nya Varvets område i Göteborg.

Det blev två master om 48 meter höga – en på Lilla och en på Stora Billingen och en stationsbyggnad i trä. Jag ska inte gå in på teknikaliteter jag inte behärskar, men jag har uppfattat att det fanns radiotekniska problem, dels behov av bergrum. Då ett antal verksamheter konkurrerade om utrymmet och störde varandra letade marinledningen snart efter en bättre stationsplats.

Skären vid Näset i sydvästra Göteborg blir ett bättre alternativ. Under 1980-talet flyttades anläggningen till Käringberget i Göteborg, för att läggas ned år 2000 då ny teknik introduceras.

100-årsminnet av Marconis sensationella uppfinning av radion uppmärksammades över hela världen under år 1995. Den svenska marinen kunde år 2000 notera att radion för deras del varit i marinens tjänst i exakt 100 år. De första trevande försöken inleddes nämligen just hösten 1900 inom svenska flottan.

Fram till 1903 var svenska marinen enda svenska officiella myndighet som bedrev verksamhet med radiomateriel.

1962 eldas den gamla radiostationen på Gnistängen upp av Göteborgs brandkår.

Den 31 december stänger Göteborg radio.

Den 1 juli 2000 avbemannas stationen efter 61 år räknat från etableringen på Lilla Billingen 1939.

Den ursprungliga stationsbyggnaden för Älvsborg radio på Lilla Billingen, Nya Varvet i Göteborg finns kvar, men av antennanläggningen återstår bara fundament.

Två bröder och en kusin ... i Vänersborg!

Västtrafiks tåg mot Vänersborg avgår från Göteborg denna lördag kl 11.00 – prick! Under tiden jag väntar på kusin Torsten visar tågvärdinnan hur jag ska stämpla och hälsar även min kusin välkommen då han kommer.

Vi intar bekväma platser och nu väntar ca 45 minuters tågresa fram till byte i Öxnered. En buss tar oss sista vägen in till Vänersborg.

Vi ser honom på långt håll. Den röda kepsen är något av ett signum. Calle sitter utanför lunchrestaurangen och väntar på oss. Lite frusen då vår resa blivit något fördröjd p g a spårarbete.

Koppargrillen erbjuder dagens lunch och det smakar gott.
Lokalerna fylls på med hungriga gäster och snart är det fullsatt. Detta måste vara Calles alldeles ”eget kök” då han rör sig och talar som vore han hemma. Vi får höra roliga historier och gamla minnen väcks till liv så snart vi satt oss vid bordet. Det är inte tu tal om annat än att dessa två herrar är syskon. Den äldre tar kommandot över lillebror, som påminner om att han är till växten längre än storebror!

Vi talar mycket om det vi har gemensamt. Vår mormor och morfar. Jag frågar om Calles minne av våra mammors yngste bror Yngve. Han som så olyckligt omkom vid endast 31 års ålder. Han var endast fyra år äldre än sin systerson Calle och de lekte tillsammans vid besöken i Lökom.
– Heter huset eller gården något, frågar Calle.
– Ja, ”Sundbergs” säger de närboende, men det finns väl en fastighetsbeteckning typ Kläpp xx någonting…

Tänk vilka umbäranden för mormor Anna att hålla huset varmt, ungarna varma, skor till alla, skotta meterhög snö, se till att de kom till skolan… och morfar var borta under veckor. Långt borta med skogsavverkning. Yxa och såg. Bodde i koja under nätter för att så småningom, med hjälp av hästen Pontus, kunna dra timmerstockarna ner mot älven. Ångermanlandsälven.

Där kommer det kalla vattnet igen. Ångermanälvens kalla vatten. Och slumpens sekundsnabba ögonblick då vår kusin Sören i Södertälje befinner sig på resa i Frankrike och fäller en kommentar om en pools kalla vatten. Som i Ångermanälven, och en kvinnlig medresenär snappar upp hans kommentar. På några timmar har en del av livet hunnit ikapp kusinen.

Kusinen Sören Sundberg, skriver ett hjärtkramande meddelande till mig och frågar om sin pappa Yngve. Yngve som lekte med Calle. Dessa ögonblick som borrar sig fast i våra minnen, hjärtan. Torsten har skrivit ut ”Det gick rakt in i hjärtat” som jag skrivit.

Calle berättar nu att Yngve hade fixat en liten cykelverkstad i en litet trähus som en gång varit lekstuga. Han var uppenbarligen både händig och tekniskt begåvad. Och inte minst musikalisk. De hade mycket roligt ihop. Yngve hade kompisar som var duktiga på att gå på lina.

Yngve spände upp en lina mellan två björkar hemmavid och blev själv duktig på balansgången! Calle avstod. Däremot lär några grannpojkar ha samma intresse.
Av en tillfällighet kommer jag in på ett arkiv. Kanske är det någon vi känner igen – foton från Sundsvalls museum/Norrlandsbilden; Bildtexten till ett flertal foton är ”Reportagebilder av lindansaren Sture Källman, alias Max Morris, som gör ett avklädningsnummer på slak lina uppe på Multråberget i Sollefteå. 1950”

Jag väljer ut några bilder som känns relevanta för mig. Morbror Yngve finns med i allra högsta grad!

Max Morris/Sture Källman tränar Yngveen kaka till …Nu ska det ske en uppvisning, vid MultråbergetSista förberedelsernaVoilà! Yngve assisterar. Publiken på plats
En helt ny värld öppnar sig i samband med lindansarna kring Lökom i Ångermanland.
Efter lunchen går vi till Calles bostad som ligger i samma kvarter. Lite svalkande dricka. Fotoböcker och pussel från 50-talet får jag i gåva. Bröderna provar två gamla militärmössor som ser ut att härstamma från slutet av 1800-talet. Vi talar om Calles konstutövande.

På golvet susar en medhjälpare omkring och efter avslutat städskift struttar den iväg till laddningsstationen i hallen. Calle berättar om sin tid i FN:s tjänst. Jag nämner artikeln från 2017 – om veteraner som samlats i Stockholm. Nu har Calles basker, medaljer m m överlämnats till museum.

Vi avslutar dagen och skyndar iväg mot anslutningsbussen och tåg mot Göteborg. På tåget samlar vi tankar kring bl a kvalitetssäkring, framför allt inom den offentliga sektorn. Torsten har under lång tid arbetat för och utbildat i ”kvalitetstänk” inom ledningen för kommunen. Något som vi båda har erfarenhet av. Ett utvecklingsarbete som alltid måste föras.
En trevlig dag med kusiner är till ända. Tack för lunch, böcker, pussel och rolig samvaro! Allt ska förmedlas till vår kusin Sören i Södertälje den äldste sonen till vår yngste morbror Yngve.

Sture Källman o Yngve Sundberg

Yngve som barn

Prinsgatan

Prinsgatan – den 29 december 1908 och Prinsgatan – ca 30 år senare!

I mars 2014 går jag utmed Linnégatan. Spanar in Viktoriaskolan och konstaterar att det staket jag ser på dessa vykort inte finns kvar. För övrigt är det sig relativt likt. Två vykort ur samma vinkel. Det ena är postat den 30 december 1908 och är en hälsning till Helena i Bovallstrand. Helena har snart sin födelsedag så hon även får gratulationer. Det är Maja som skickar hälsningen till Bohuslän.

Jag är förundrad över dessa fåordiga adressangivelser som ofta förekommer – ett namn och postort! Eller ”Här” som någon skrev inom Göteborg!

Det andra vykortet är uppskattningsvis ett 30-tal år senare. Axel i Trollhättan får en hälsning från Nicklasson, som tackar för senast och tyckte tiden gick så fort när de hade så trevligt. De har ett härligt väder – kortet är skrivet den 28 augusti så uppenbarligen är det en fin eftersommar.

På det äldsta kortet ser vi att det byggs på Prinsgatan. Stenläggning pågår utmed gatans högra sida – en trottoar ska till och hästen med kärran har just tippat en hög med gatsten. En liten arbetsbod står lite längre ner på trottoaren – intill staket som inte längre finns. Jag minns att dessa små förråd/bodar ofta var faluröda. Ännu är inte de pampiga och höga bostadshusen byggda längs hela gatan. Och träden vi ser ett 30-tal år senare är inte heller planterade. ”Här ser du var jag bor” – skriver Maja på framsidan kortet. Man anar viss stolthet i den kommentaren.

I centrum på vykorten står Oscar Fredriks kyrka. Arkitekten Helgo Zettervall (1831-1907) är säkert nöjd med sitt verk. Han lär ha bestämda idéer om hur ”en riktig kyrka” ska se ut! En kyrka värd namnet. Han var ju som många andra, vid den här tiden, svag för det romantiska och som sådan svärmar han gärna för medeltidens byggnadskonst, det vill säga gotiken. Nu får han äntligen bygga sin drömkyrka på Dahlins berg i stadsdelen Olivedal. Och ja, helt och hållet i nygotisk stil.

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning skriver om invigningen på påskdagen 1893:
”Det var långa vagnsrader och stora skaror af fotgängare, som i det granna vårvädret på Påsk- dagens morgon styrde kosan till det nya templet. Man vandrade uppför den branta backen och dröjde gärna en stund på dess krön, innan man steg in i kyrkan.- – -
Det är högt i tak, pelarne växa smärta ur det mosaikbelagda golfvet; hvalfven spännas käckt och äro hållna i färger, som framhäfva deras luftiga daning; ljuset flödar in genom väldiga fönster, mildradt af deras färgade rutor; totalin- trycket stärkes, när man fått tid att se sig om bland mängden af fina detaljer.
Det är blott en sak, som stöter: läktarne, som värka tunga, skymmande och skrymmande. Man må ej förundra sig öfver, att de icke kunna rätt samman- smältas med det hela. De stora djupa läktarne höra nämligen till predikokyrkan, men te sig alltid som något ”påhängdt” i ritualtemplet. Ett sådant är till hela sin anläggning denna nya lutherska kyrka. ”

På vykorten ligger skolan i förgrunden, till höger – Viktoriaskolan – som byggs 1875–1879 och är då områdets första stenhus, ritat av arkitekten Bror Viktor Adler. Skolan drivs ända fram till 1975. Idag finner vi Hagabion i den gamla byggnaden.
Möjligen kom det att ligga en taxistation där vi ser två bilar parkerade… har sett det på andra gamla vykort.

I december 1908 blir Jack Johnson, USA världsmästare i tungviktsboxning – i en titelmatch över Tommy Burns, Kanada. I Italien raseras praktiskt taget hela den sicilianska hamnstaden Messina, vilket kräver ca 75 000 dödsoffer, en tsunami uppstår.
Under hela året har tre dödsolyckor inträffat i vårt land – som har samband med motortrafiken!

Emigranternas sista timmar i Göteborg

Många har skrivit om den svenska massutvandringen som rejält kommer igång i slutet av 1860-talet och då går de svenska emigranterna ombord i Göteborg för överresa med engelska postångare till Hull eller Grimsby på den engelska östkusten. Sedan reser de med tåg till Liverpool för att där gå ombord på emigrantbåtarna till New York.

Privatfoto från svenska emigranter i New York ca.1910

Jag ska ge mig på konststycket att göra en kortare berättelse utan att glömma det väsentliga – känslan innan båten går, atmosfären i Göteborg bland människor som är i uppbrott. Glädje sorg? Avsked.

Det är massutvandringens tid, efter att det amerikanska inbördeskriget upphör och fram till 1930. Då vill många svenskar resa till något nytt och förhoppningsvis bättre. Det är nu man talar om ”Amerikafeber” och de miljontals amerikabrev som skickas hem lockar i sin tur ytterligare emigranter.

Toppen av antal emigranter kommer mellan 1866-1868 och beror till stor del på missväxtår. Riktiga nödår. Antalet utvandrare minskar förvisso något under 1870-talet för att åter öka tio år senare. Då har sammanlagt drygt 325 000 svenskar utvandrat till Nordamerika! Passagerartrafiken från Sverige till Nord-Amerika innebär en resa med segelskepp från någon hamn i Sverige via England till Nord-Amerika och resa som tar upp till två månader.

Förhållandena ombord på segelskeppen är allt annat än angenäma. Stormarna, den dåliga maten och sjukdomarna gör att många dör under överresan.
En annan orsak till utvandringen är att vi i landet ökar antalet invånare – folkmängden år 1800 är drygt 2,3 miljoner och hundra år senare har vi ökat till 5,1 miljoner – trots den stora utvandringen. Man kan nästan kunna jämföra emigranttrafiken med dagens resebyråer och

chartertrafik. De första emigranterna reser med segelfartyg som efterhand byts mot segelriggade ångfartyg. Då ångfartygen på 1880-talet helt tar över trafiken kortas restiden med 2-3 veckor.

Men vad gör då emigranterna innan de kommer iväg? De som väljer att utgå från Göteborg. För faktum är att av omkring 1,2 miljoner svenskar som emigrerar till Amerika passerar 1 miljon människor via Göteborg! Hur påverkar då detta Göteborg, vill vi också hänga med på resan eller får det räcka med att eventuellt göra pengar på trafiken?

Som kuriosa kan nämnas att det spelats in en stumfilm – **Emigranten** – i slutet av april eller början av maj 1910 i Svenska Biografteaterns ateljé i Kristianstad och på plats i Ekestad, Önnestad, Österslöv, Göteborg och Hull i England, samt på Nordsjön. Robert Olsson (1877-1941) gjorde regi, manus och foto. I rollistan hittar jag fyra personer! Ångaren som emigranterna skulle föreställas åka med till USA var S/S Ariosto som den 22 april lämnade Göteborgs hamn med Hull som mål. Den engelska staden fick vara stand-in för den amerikanska sluthamnen. Filmen, som märkligt nog finns bevarad är 331 meter, fick aldrig någon biopremiär, antagligen bedömde man att spelscenerna var för töntiga. Men de dokumentära sekvenserna, de från emigrantkvarteren och hamnen i Göteborg, lär ha fått beröm i senare tid. Filmen är 18 minuter lång. Filmens handling;

En bonde, som ej verkar ha det alltför svårt, lockas ändå av Amerika och beslutar utvandra tillsammans med sin hustru. De vinkas av vid den lilla stationen av översiggivna gamla föräldrar och småsyskon. Resan går först till Göteborg. Paret uppsöker där ett emigrantkontor och köper sina biljetter. De lämnar sedan Göteborg och Sverige med Wilsonlinjens ångare S/S Ariosto. Väl framme i Amerika (i själva verket den engelska staden Hull) söker de upp en ”farms agent”.
Mannen köper där obesett ett stycke jord. Marken visar dig dock vara tämligen usel; mest skog och stora stenblock. Hustrun förtvivlar snart, liksom mannen. Så fattar han ett beslut, tar fram papper och penna och skriver ett brev hem till föräldrarna. Hemma i Sverige mottages brevet med glädje. Barnen kommer hem! Återigen beger man sig till den lilla järnvägsanhalten, nu för att möta de hemvändande. Återseendet firas med kaffe och dopp. Alla reser sig och verkar hurra för eller på annat sätt tacka och lovprisa fosterlandet.

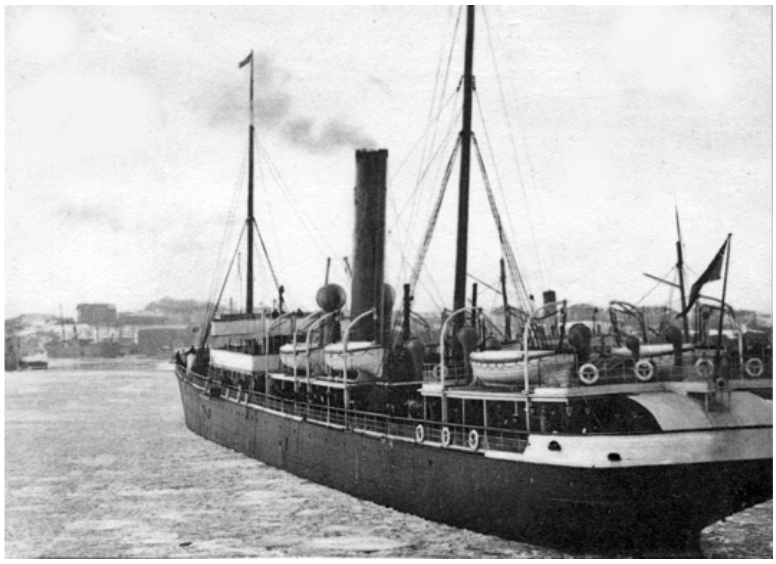

… en last av svenska invandrare lämnar Göteborg med S/S Aristo, år 1902 – båten konstruerades under 1890 vid varvet Earles Shipbuilding & Engineering Co för Wilson Line, Hull, England. Vägde 2376 bruttoton – drygt 300 meter lång och 38 meter bred – utkast 20 fot. It weighed 2,376 gross tons and measured 300.4 feet long by 38 feet wide with a draft of 20 feet. From 1890 to 1910, it was used for passenger service between Gothenberg, Sweden, and Hull, England. Från 1890 till 1910, var det används för passagerartrafik mellan Göteborg, Sverige, och Hull, England.

Vi befinner oss i Nordstan i Göteborg som naturligtvis får tydliga spår efter det intensiva flödet av emigranter – och då i synnerhet gatan som har sin storhetstid, då amerikafebern rasar som värst i landet och då den ännu bär sitt gamla namn – Sillgatan. Här öppnades det första emigrantkontoret, Cunardlinjen, och sedan växer emigrantagenter upp som svampar ur jorden.

Och alla håller de till vid Sillgatan, och inte heller är det märkligt att också en mängd emigranthotell och rum för resande etableras här. För att inte tala om en otalig mängd butiker och krambodar, bodar som lockar de oerfarna lantborna med sitt billiga krafs.

Sillgatan ca. 1910 Foto: Göteborgs Stadsmuseum

Nordstan och i synnerhet Sillgatan är bästa tänkbara läge och det är ingen tillfällighet att gatan tidigare kallats Heringgatan – holländarna och tyskarna vill anspela på det aktiva sillfisket.

För dem som ville göra affärer med emigranter, och särskilt den emigrant medel, var det absolut nödvändigt att ha ett kontor på eller i närheten av Sillgatan.

Idag hörs musikanter, högljudda folk, personer som sjunger folkmusik på gatorna – allt för att hålla folkmassorna på ett gott humör. En zigenerska kanske får spå din framtid? Titta där, där på hörnet står lustiga akrobater och trollkonstnärer! Får barnen köpa lite godis från bönderna på marknaden? Män slinker in på en av de många pubarna eller caféerna och ser de inte upp kan de bli av med både sin biljett till Amerika och sina pengar… och kanske vara tvungen att stanna kvar i Göteborg eller återvända hem. Så pinsamt!

Vi hör olika språk och dialekter överallt, både från Sverige och till och är det inte till och med svensk-amerikanska vi hör? Människor överallt och god stämning. Nu har uppenbart en båt anlänt eller avgått för hela gatan är dekorerad med fanor och flaggor. Affärerna inne i stan är stängda, men här kring Sillgatan är butiker, barer och caféer fortfarande öppna.
Rena karnevalsstämning råder då en ångbåt från Wilson Line anländer eller avgårfrån Amerika piren vid Tullhuset.

Enligt annonser avgår Wilson Lines fartyg ” varje fredag kväll efter ankomsten av expresståget från Stockholm . ” Resan tar normalt två dagar , så passagerarna kommer till Hull på söndag eftermiddag . Extra resor som krävs för att å
Johan Eric arbetar som mjölnare vid någon kvarn i Bjästa, vid Nätraån – söder om Örnsköldsvik. Kanske har han också ett litet torp. Den 8 november 1850 föds lilla Maria Erica. Fem år senare kommer ännu en dotter till världen, den 6 maj 1855 föds Anna Sofia. En tredje dotter föds den 11 mars 1856.

Tio år senare flyttar familjen till Skrike, fortfarande inom Nätra socken, och ännu en flytt sker 1861. Nu till Vibyggerå, närmare Kramfors. I den trakten är det också gott om kvarnar. Dottern Anna Sofia flyttar som 18-åring till Styrnäs där hon sex år senare (den 26 okt 1879) gifter sig med torparen Nils Sundberg. Deras första son Nils Axel kommer till världen på årets första dag 1880. Men sonen blir endast 14 dagar gammal. På årets sista dag nästkommande år föds en dotter, Anna Carolina och tre år senare kommer ännu en Nils Axel – född den 4 september 1884. Nu bor familjen sedan några år i Undrom, Boteå. Sista barnet föds den 3 december 1886, sonen Olof Edvard.

Nils Axel växer upp och möter som dräng en ung piga, Anna Berglund född i Kalknäs den 22 december 1886. Nils Axel och Anna Sundberg får tio barn och en av döttrarna, Astrid Martina (f den 21 september 1919) blir en i mitten av syskonskaran.

Astrid flyttar som 18-åring till Göteborg och hon blir så småningom min mamma. Cirkeln är sluten.

Korsvägen

En kusk låter hästen dricka ur brunnen vid Korsvägen. På Skånegatan ser vi en bil, och kanske är det en man som böjer sig ner vid bilens ena sida. Lite längre bort ännu ett ekipage med häst och kärra. Förhoppningsvis har den hästen också fått lite vatten vid brunnen. Framför oss ligger ett vackert hus. Burspråk och balkonger bildar symmetri. Det råder stillhet över bilden. Annat än idag!

Om vi tittar i backspegeln kan Korsvägens historia beskrivas så här;
Korsvägen är före 1850-talet inte en del av Göteborg – men är en viktig infartsled från söder och öster in till staden. Korset lär man kunna följa på karta redan under 1600-talet. Landeriet Johanneberg är faktiskt den äldsta bebyggelsen och här låg jordbruk under 1600- och 1700-talen som försåg oss göteborgare med mat – och inte minst landeriet Liseberg hjälpte oss med detta.

Omkring 1860 är Göteborg helt utbyggt innanför vallarna och en utvidgning av staden blir nödvändig för att tillgodose den växande befolkningen. Av den anledningen kommer en stadsplan till under 1866 och den har ett rutnätsmönster likt det i Paris och Wien. En intensiv byggperiod påbörjas och den håller i sig ända fram till 1930-talet. Vi kan idag se ett antal stenstadskvarter runt området Heden och Korsvägen.

Redan 1882 dras spårvagnsnätet ut och trafikerades med spårvagnar som dras av hästar. En av de första linjerna går mellan Drottningstorget och Korsvägen. Vid 1902 invigs det elektriska spårvagnsnätet.

Närmare sekelskiftet har dock Göteborg åter börjat växa ur sitt rutmönster och staden utökas i omfång mot söder. Nu är det inte längre rutnät som gäller utan nu ska bebyggelsen anpassas till mark och terräng. Stadsarkitekten Albert Lilienberg planerar nytt från Engelbrektgatan till gränsen vid Krokslätt, vilket också kommer att beröra Johanneberg och år 1917 är den klar. I samband med Göteborgsutställningen 1923 öppnar Liseberg sina portar för första gången och Svenska Mässan får sina första utställningshallar. Det är nog här som evenemangsstaden Göteborg föds.

Under 50-talet är bilen centrum för stadsutveckling, vilket vi sett på ett antal bilder – nu kringbyggs Korsvägen med rondellen som vi ser ännu idag. Kuskar och hästar är borta. Vattenbrunnen likaså.

Idag ser vi Gothia hotells tre byggnader sträcka sig mot skyn, Svenska Mässan som är utbyggd och Universeum och Världskulturmuseet intar sina platser.
Evenemangsstaden har tagit över den närmast folktomma platsen vi ser på det gamla vykortet.

Gamla varvet i Göteborg

Göteborg. Gamla Varfvet – den 9 december 1906

Författaren Per Adolf Granberg (1770-1841) föddes och växte upp i Göteborg. Hans far var i Ostindiska kompaniets tjänst, men trots bra inkomster från kompaniet var Pers uppväxt relativt enkelt, ur ekonomisk synvinkel. Per fick inte någon dyrare utbildning, men eftersom han hade en osedvanlig studietalang gjorde han ändå snabba framsteg i studierna. Olyckligtvis hade han från födseln ett svårt handikapp. Han föddes nämligen utan vänster underarm, och trots den primitiva protesen, en hand av trä, så kunde han utveckla sin begåvning och försörja sig genom livets alla skeden och förändringar. Inledningsvis kom han att försörja sig som informator, men det var författare han ville vara. Vi kan konstatera att det blev ett massivt författarskap – både skönlitterärt – och så småningom också vetenskapligt historiskt . Under 1810-talet exploderade hans produktivitet och han grundade ett boktryckeri tillsammans med en medarbetare.

Det blev kärnan i hans publicistiska verksamhet. Historiska översiktsverk, litterära kalendrar, bidrag i litterära tidskrifter, lexikon och topografiska monografier – allt rymdes inom hans verksamhet. Tyvärr hamnade han trots sin stora produktion i ekonomiska bryderier och 1827 sålde han tryckeriet. och Per Adolf Granberg ägnade resten av sitt liv åt att fortsätta sitt skriftställarskap vid sidan av en mindre omtyckt uppgift – som sekreterare i Lantbruksakademin under åren 1826–1841.

Varför presenterar jag då honom för er?

Mitt svar är långt – jag har ett vykort i min hand. Postat den 12 december 1906. Anna-dagen! Och det är Anna i Lindome som får en hälsning från sin syster Gerda.
Ännu en Anna som uppvaktas på sin namnsdag – bland alla vykort jag har tillgång till…
Det här vykortet föreställer ”Gamla Varfvet” och det är här Per Adolf Granberg kommer in. Han har skrivit en del om just den här delen av Göteborg och jag tänker överlåta till dig som läsare att avnjuta ett avsnitt ur detta eminenta tidsdokument;

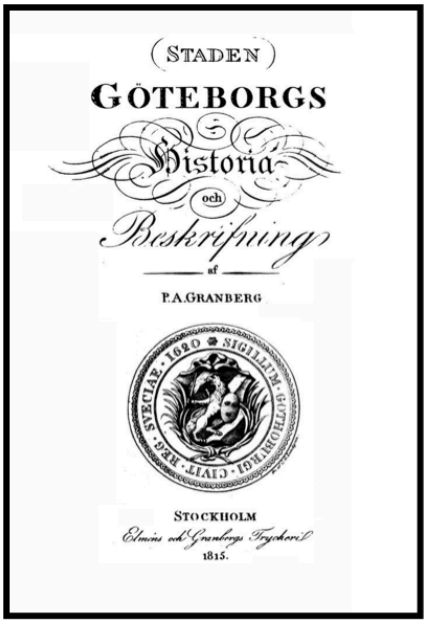
(STADEN)
GÖTEBORGS
Historia
och
Beskrifning
af
P.A.GRANBERG
STOCKHOLM
Elmins och Granbergs Tryckeri
1815.

”Litet ofvanför Stigbergsbacken ligger det så kallade *Gamla* eller *Amiralitets Varfvet,* på hvars grund flera hus äro belägne. Detta Varf tros vara anlagdt åtminstone icke långt efter Staden, och 1650 var det redan i sådant stånd att örlogsskepp der kunde byggas. Den eskader som vid Göteborg var förlagd, så väl till ställets försvar emot sjösidan, som att tjena till konvoy för Köpmansskeppen, lärer ifrån denna tid här hafva haft sin station. Någon egentlig Ammiralitets stat fanns likväl icke här före 1700, då Ammiral Sjöblad, som tillika var Guvernör, föreslog inrättningen deraf. Regeringen beslöt då att vid Göteborg förlägga en del af flottan, bestående af 12 stora Örlogs-Skepp, förutan Galerer och mindre fartyg. Men för en så stor eskader var Gamla Varfvet ej ett tjenligt ställe; och derföre började genast med anläggningen af ett annat Varf, en fjerdedels mil längre ut. Den af Amiral Sjöblad föreslagne Stat, som tillika innefattade en Öfver- och Under-Rätt, samt ett till Staten hörande Kontor, kom likväl icke till stadga förrän 1710, och blef tio år derefter indragen. Emedlertid blef Ammirals beställningen 1712 skilld ifrån Guvernörs embetet, och 1716 blef Gamla Varfvet, af Konung Carl XII, gifvet tjll Göteborgs Stad. Samme Konung lemnade likväl sedermera detta Varf i förläning åt Kommendörskan Gathenhjelm. Det återkom till Kronan 1720, och blef sedan i mer än 80 år Ammiralens säte. Gamla Varfvet har länge haft sin kyrka, och utgjort en egen Församling, hvartill icke allenast Amiralitetet eller Arméens flotta med dess stat hört, utan äfven andra hvilkas egendomar äro belägne på Varfvets grund, samt flera deromkring boende. Då de till sjöstaten hörande personer förflyttades till nya Varfvet, blef kyrkan skänkt åt församlingen; men Gudstjenstens förrättande der tillhör hädanefter alltid Kyrkoherden öfver den bredevid liggande Mariebergs församling, som tillika är Kyrkoherde i

Örgryte och Predikant vid Arméens flottas Eskader i Göteborg. De trakter som bortom Gamla Varfvet äro belägna, och alla tillhöriga Elfsborgs Kongs-Ladugård, bära namn af *Majorna, Sågängen, Hästhagen, Klippan, Röda Sten,* m.m. De hafva förr tillhört Örgryte församling; men afståndet från kyrkan, som isynnerhet kändes vid begrafningar, gjorde nödvändigt att här inrätta en särskilt församling, som blifvit kallad Mariebergs. Man började med anläggandet af en begrafningsplats, hvilken blef färdig 1787, hvarefter Kyrkobyggnaden företogs. Dessa trakter äro till största delen bebodde af sjöfolk, och personer som tillhöra Varfven, eller hafva sin bergning genom den rörelse som uppkommer af sjöfarten. Brist på husrum i Staden har, efter de senare eldsvådorna, äfven ökat folkmängden, och af Mortalitets tabellen för 1812 synes att Varfvet och Majorna nyssnämde år varit folkrikare än någon församling i Staden. Flera Skeppsvarf, som tillhöra enskilta, äro här belägne, och i sig sjelf utgör hela denna församling endast en fortsättning af förstaden Masthugget, ehuru den, i Juridiskt afseende, hörer till Säfvedahls härad, undantagande i Polismål. *Klippan* är en så kallad hamn, eller kanske rättare ett Varf, der Ostindiska Kompaniet haft upplagen af sina skeppsförråd, och der dess skepp blifvit utrustade och undergått nödiga reparationer. Denna hamn är nu köpt af Staden, och anstallt redan gjord att här anlägga magasiner och öfriga beqvämligheter för de skepp, som inkomma med sådane varor hvilka skola uppläggas på Nederlag; hvarigenom vinnes icke blott en kortare transport, utan äfven en lättare bevakning. *Röda Sten* är en liten trakt, utanfore Klippan utmed sjön, som fått sitt namn af en vid stranden liggande lös sten, hvilken de sjöfarande rödfärga, i anledning af en gammal sägen, att ett fartyg, som under en svår storm haft ett tåg fästadt omkring denna sten, endast derigenom blifvit räddadt.

Häremellan och Klippan har gamla Elfsborgs fästning legat, på en höjd der ännu grushögar efter henne synas, och nära vid den ligger Elfsborgs Kungs-Ladugård, som, i allmänt tal, vanligen endast nämnes Ladugården. Den är anslagen till Landshöfdingen, hvars lön den till en del utgör, och de på förutnämde trakter liggande lägenheter betala till honom en viss grundränta. En skogspark, som ännu bär namn af *Slottsskogen,* och ligger på längre afstånd ifrån stranden, hör äfven dit. Intill Ladugården gränsar *Nya Varfvet,* der den vid Göteborg förlagda eskader, med hela sin tillhörande Stat, nu mera har sin station. Det utgör likasom en liten särskilt stad. Här bredevid, intill sjön, ligger ett af de försvarsverk som beskjuta inloppet. Det har namn af Billingen, och anlades, tillika med nya Varfvet, år 1700."

Dagen efter den 9 december 1906, det vill säga den 10 december får Theodore Roosevelt, Nobels fredspris för sin medling i rysk-japanska kriget. Han är president i USA under åren 1901–1909.

Stigbergskajen

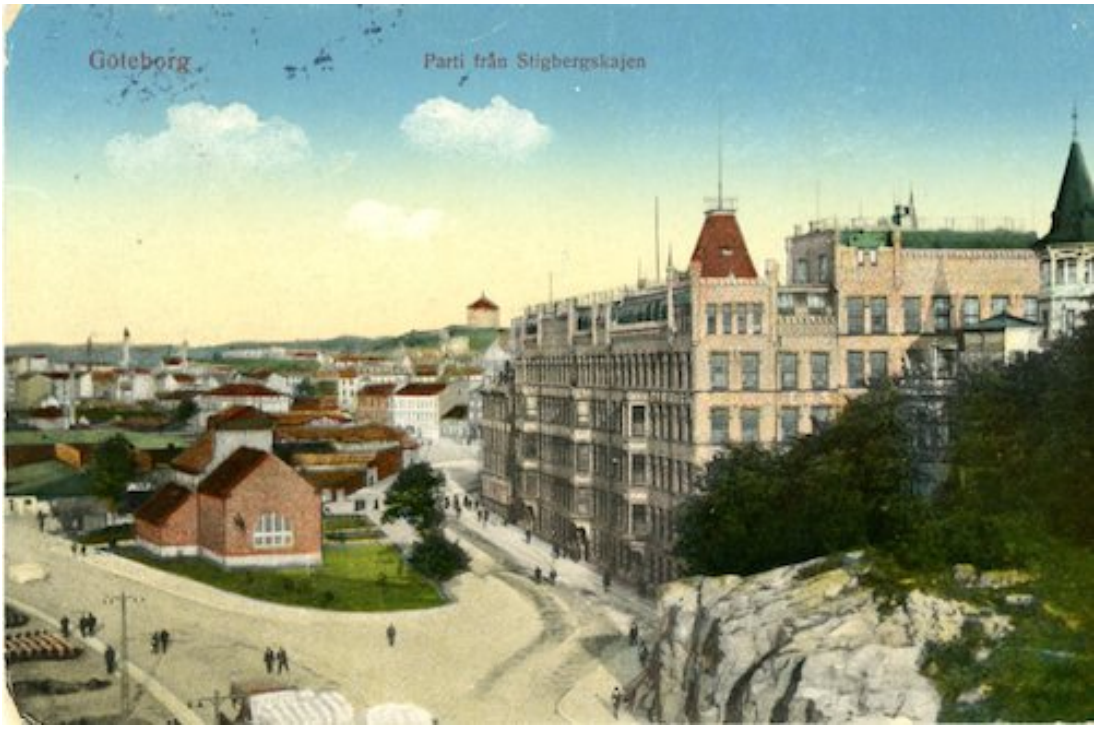

Parti från Stigbergskajen – den 18 maj 1923

Ett kolorerat vykort från Stigbergskajen. En färgstark anblick oavsett om bilden är i svartvitt eller inte … Moster Anna i Westerlanda får en hälsning från Märtha som säger att hon ”kommer med 1/3 tåget på Pingstdagen, men vi reser till Illa Edet så går vi landsvägen för den är väl torr åtminstone”.

Norge har firat sin nationaldag. Man kan undra om Märtha har varit och tittat på invigningen av Göteborgsutställningen – visserligen hade det varit bråk i samband med utställningen – mellan strejkbrytare och strejkande byggnadsarbetare – det hela hade börjat med hamnarbetarstrejk som spred sig…

Den 16 maj tillerkänns kvinnor rätten att ha statliga ämbeten, men med undantag för polis, militär och präst! Trevligt!

Vin- och Spritcentralen får monopol på handel med sprit i Sverige. Kanske mindre trevligt för många!

Tittar vi på vykortets framsida kan vi till höger ana Henriksbergs fina restaurang. Står där med sina vackra torn och altaner. Vill man gå krog kan man också välja Styvern, på Stigbergsliden 2 – den fanns där redan på 1700-talet och revs först 1941.
Men den mest dominerande byggnaden kommer år 1898 då Fredrik Holm lägger grunden till ett stort nybygge i Stigbergsliden. Här uppförs nu i gult skrombergategel den Wettergrenska fabriksbyggnaden, som redan efter sju år bli för trång. Bolaget köper då det åt öster belägna

huset ”Emaus” så att företaget äger hela kvarteret. Det gamla Wettergrenska huset i Göteborg finns i många gamla göteborgares hjärtan. Hur många har inte haft en mamma, moster, faster, syster som sytt ”Wettergrenskapporna” – som var välkända för både stil och toppkvalitet.

Fastigheten är byggd i olika etapper och ritad av den kände arkitekten Louis Enders (1855-1924) år 1896. Ett byggnadsbolag övertog fastigheten i början av 1970-talet och byggt om den till ett modernt kontorshus. Fastighetens gamla prägel har dock kunnat bevaras och huset kallas numera Stigbergshuset.

Mot himlen i horisonten ser vi skansen Kronan. Människor rör sig obehindrat på gatorna. Ingen trafik syns till, vare sig bilar eller spårvagnar. Järntorget fick förresten sin vändslinga först 1923-24 och linje 9 startade i slutet av juli 1924 då Långedragslinjen fick sin hållplats vid den sydöstra sidan av torget. Amerikahuset syns inte på bilden så det är ännu inte uppfört.

Om Märtha ska promenera från Lilla Edet till Westerlanda måste hon passera bron som går över Göta Älv och sedan en bra bit utmed Kungälvsvägen. Hon får hon nog skynda på innan det blir regn!

Teater i det fria

Vi skriver stora plakat ”Välkommen på teater … ” till priset av något öre!
Det kommer en liten publik och ridån dras åt sidan! Vi har repeterat och en mycket ung Eva regisserar … hon instruerar oss om hur vi ska tala, agera och har naturligtvis skrivit manus.

Draperiet mellan matsalen och vardagsrummet är en perfekt lösning för vår teater. Eva engagerar sina två yngre syskon och några av oss grannbarn för sina uppsättningar. Kanske är detta embryot till en lång teaterkarriär – och för min del en första inblick i teatervärlden. Kanske den första ”buskisen” i mitt liv?

I den här familjen är det alltid något på gång. Öppet hus för jämnan – men när det är dags för middag åker annat plakat upp på ytterdörren; ”Vi äter middag nu. Återkom senare!” Tecknade figurer beskriver vad de just nu gör – äter!

Som barn sitter jag i det lilla köket och dricker varm choklad tillsammans med familjens fyra syskon… många glada skratt. Jag älskade att se när mamman gestaltar varje barns karaktär med mimik och gester … jag är förundrad över hennes mörka, vackra bruna ögon. Mamma Ellen är en mycket upptagen kvinna, hon arbetar till sena kvällen och till skillnad från min egen familj finns här barnflickor som ”ställföreträdande mamma”.

När det är påsk tar mamma Ellen oss ut på långdans genom Guldheden. Vi sitter i rad på ett staket och låter oss sminkas – och snart far vi iväg på kvastar och mattpiskor! Ellen går i täten med prickigt paraply och sjungande leder hon oss genom gator och torg. I alla fall ett torg –

Dr Fries torg!

Ellen Bergman är verksam på en rad teatrar runt om i Sverige, som teaterregissör, författare och koreograf och hon är också en av de sista ansvariga för utomhusteatern i Slottsskogen. Den som ligger till vänster i backen upp mot säldammen …

Och det är om Friluftsteatern i Slottsskogen jag ska berätta – den teatern som lär vara den första ”buskteatern” i Göteborg. Vid Mårtens backe mellan Stora Liden och Bragebacken. Två veckor före premiären i Slottsskogen startar dock en friluftsteater i Långedrag – om detta skriver Ny Tid den 8 juni 1915;
Det var en god idé som av sällskapet fru Gerda Thomée-Mattson och fröken Vira Rydkvist i går iscensattes ute på Långedrag. Visserligen ingen ny idé, ty friluftsteater har ju spelats förut och på en mängd ställen av Skådebanan. men att Göteborg nu fått en viss mån stående friluftsteater och detta ute vid den plats där besökarna kunna förena det nyttiga med det nöjsamma och dit utmärkta kommunikationer finnas för billigt pris, det är alltid en tillökning i värde för göteborgarne.”

Den 20 juli 1915 är det premiär i Slottsskogen med folklustspelet ”Timmerflottare” och premiären blir lyckad! Det kommer så mycket folk att många inte får plats. Man har lyckats över förväntan. Visserligen blåser det lite, men i den lilla sänkan där teatern ligger är det lugnt och solljuset faller rakt framifrån så effekten är den bästa tänkbara. Scenen ligger vackert inbäddad i grönska. Publiken strömmar till redan kl 18.00 och när spelet börjar är det fullsatt. Akustiken är god och den bästa tänkbara stämningen råder kring scenen, spelet tycks vara käckt och livligt. Sången är visserligen inte den bästa, men man kan inte begära bättre av timmerflottare – denna beskrivning ges i Göteborgs-Tidningen – man förväntar sig fulla hus framöver.

Den här teatern är egentligen en idé som Axel Engdahl lanserat – en teater som är sommarfilial till Folkan. Parkstyrelsen är till en början inte positiv till förslaget, men får ändra sig då friluftsteatrar börjar växa upp lite varstans i landet. Som ledare för Folkteatern och revyförfattare blir han så småningom något av en institution. Hans popularitet sträcker sig för övrigt också ut över hela landet. Givetvis bidrar ensemblen av goda revyartister till Axels popularitet. Här spelar t ex Ludde Gentzel och Zara Backman. Han är dessutom mycket produktiv och skriver ibland två, tre revyer om året, samt vistexter som han själv framför. Andra kända skådespelare erbjuder hög standard på uppsättningarna. Den största succén genom tiderna blir Hemsöborna med Torre Cederborg som drängen Carlsson, Greta Lindgren som änkan Flood och Colbjörn Knudsen som Gusten.

Kompanjonskapet mellan Gerda och Vira upplöses dock och Gerda driver teatern vidare fram till 1924 då Hjalmar Selander – chef för Nya Teatern – tar över. En rad teaterchefer avlöser varandra och under 50-talet försöker Richard Mattsson höja nivån på ambitionsnivån. Kanske har det blivit för mycket av roliga gubbar med snus och pluntor?
Rent ekonomiskt är teatern ingen guldgruva – en teater utan tak och infravärme är utelämnad åt vädrets gudar och en regnig säsong blir definitivt ingen kassasuccé.

Vi är nu inne på 60-talet och jag får åter anledning att nämna Ellen. Ellen Bergman. Hon gör tillsammans med Bernhard Nyström tappra försök att driva teatern vidare. Men allt står och faller med … regnet! I mars 1966 går den gamla friluftsteatern i Slottsskogen i graven.

Hemma i vardagsrummet hos Ellen kan man dock några år senare beskåda kammarteater – en kombinerad mat- och teaterupplevelse. Cirkeln känns på något sätt sluten! Dottern Eva blev inte oväntat regissör och förutom priser och medalj rullar en spårvagn med hennes namn sedan år 2002. I ur och skur! The show must go on …

GÖTEBORG 1957: Ellen Bergman med barnen Jan, Eva, Mats och Anna.

Foto Lennart J:sen-Carlén

Morfars kökssoffa

Den står alltid vid samma vägg därhemma i köket hos mormor och morfar.
Jag vet inte om den alltid varit blå, men nu är den det. Morfar Axel är en gammal skogsarbetare och som sådan sliter han hela sitt liv. År ut och år in – oavsett nödår eller goda år. Sommar som vinter. Under veckorna bor han i sin skogskoja och mormor skickar förning – ibland med några av barnen – så han kan klara sig tills han kom hem igen.

Morfars enda sällskap är hästen. Pontus. Den store ardennern som kunde skrämma livet ur den som stod i vägen för hans framfart, ty inte stannar den hästen för något som står i hans väg. Inte finns det heller en traktor som kan ta sig fram på de trånga och otillgängliga stigar som leder fram till marker där morfar ska avverka skog – hästen tar sin egen väg och utan hästen är skogsarbetet omöjligt. För morfars del blir hästen aldrig överflödig, traktorer och lastbilar till trots. Han ser till att hästen, efter avverkningen, drar timmerstockarna genom djupa skogar och ner till älven för vidare transport till sågverket.

Nu är det vinter 1958 och jag tror att morfar som pensionär har det lite långtråkigt. Visst finns mormor till hands, men nog saknar han ljudet från klockorna som satt på en skakel och som hördes lång väg när han kom med lasset. Han tar en promenad ned mot byn efter att ha skottat fram en gång till stora vägen. Och eftersom vattnet frusit i ledningen till stugan får han hämta vatten hos grannen som hjälper till med att ösa ner några liter i rymlig gammal mjölkkanna. Sedan drar morfar hem kannan på kälken – hem till mormor!

Efter middagsmaten är det dags för morfar att vila – på kökssoffan! Då kan mormor läsa dagstidningen och gå genom posten hon hämtat nere vid postlådan. På sparkstöttingen far hon snabbt och vant den dagliga turen och hälsar gärna på grannar hon möter.
Ingen tar morfars plats på soffan om han är hemma. Den är hans! Och där kan han sitta och pyssla med något som ska lagas eller ses över. Mormor läser dagstidningen högt eller berättar om vad som hänt på byn. Kanske hängde det en lapp nere vid tallen om något viktigt som ska komma att hända. Tallen är mötesplatsen för allt. Förr i tiden stämde unga träffar där – ”Vi ses vid tallen.”
Inte för att jag tror morfar lyssnar så värst mycket från sin position på soffan. Men det är säkert rogivande att höra mormor Annas röst … ZZZZZzzzzzzzz

Så snart han tagit sin middagsslummer stoppar mormor in ännu ett vedträ i spisen och sätter på kaffepannan. Snart sprider sig doften av nykokt kaffe även till morfars näsborrar! Morfar dricker på fat och bestämmer sig för att fixa en knapp som saknas i en byxa och tar fram nål och tråd – hans stora händer verkar enorma i sällskap med en liten ynka synål och tråd …

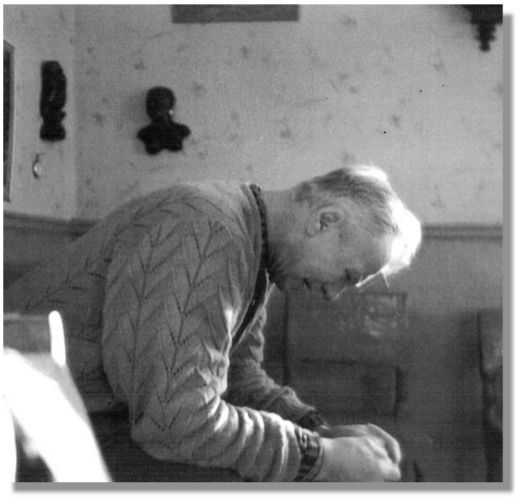

Nu befinner jag mig vid stugan och det är långt in på 2000-talet. Bengt har tagit över ”Sundbergs” som huset än idag kallas – han står och funderar på den blivande altanen. Där morfar hade sin lilla farstu. Men nu är det andra tider och det krävs lite mer yta att njuta varma sommarkvällar på.

Jag frågar Bengt hur det går med renoveringen av ”Sundbergs”.
– Jo, det går bra, men det är en sak jag har funderat över. Här finns en hel del möbler och prylar kvar från din morfar, men vi tog med oss kökssoffan till Stockholm och vet du – vi kan inte ha den inne! Jag tänkte den kunde vara en trevlig gavel till våra sängar därhemma, men en natt vaknar jag … och då står han där! Din morfar Axel. Han står så nära så att jag kan se håren på hans armar och han tittar på mig!

Efter det flyttar jag soffan till ett annat rum. Men det bär sig bättre än att en nattgäst kommer sömnig upp en morgon och berättar att han inte fått en blund på hela natten. Han har sett en storvuxen man stå vid sängen … och blir så rädd att han inte vågar somna igen!
– Jaha, säger jag. Det är nog bäst att köra tillbaka soffan. Den ska stå utefter ena köksväggen, det är morfars plats! Tror han slutade sina dagar där och då flyttar man inte iväg soffan. Morfars kökssoffa!

När jag tittar upp på Bengt ser jag tårar i hans ögon.
– Visst är det något speciellt med Axel och hans blåa soffa? säger han lågt.

Kungstorget och Ölhallen 7:an

Ölhallen 7:an 1920-talet

Vilken liten stad har inte en storgata eller ett stortorg? I Göteborg hade vi Stora Torget – nuvarande Gustav Adolfs torg – och vi har också ett som vi än idag kallar Lilla torget! Lite längre väster ut och på andra sidan vallgraven.

Det var just i vallgraven – eller på kanalen nedanför Tyska kyrkan – som det en gång bedrevs fiskhandel från en fiskeflotte och på Stora torget och runt omkring bedrevs all annan handel. Hit kom framför allt bönder och sålde sina varor. Varje stad har en mötes- och handelsplats. När Börshuset kom till skulle också torget utsmyckas med en staty av stadens grundare, Gustav II Adolf.
Men vid invigningen av Börshuset under 1849, var statyn försenad – eftersom det skett både problem med gjutning och förlisning av fartyget som skulle skeppa hit statyn. Så först 1854 kom kungen med sitt pekande finger på plats. Då ändrades också namnet på torget – nu skulle heta Gustav Adolfs Torg, och inget annat! Och i samband med detta fick den lukrativa torghandeln stryka på foten och förflyttades till andra torg. Fisken fick ett eget torg vid Rosenlund och Nya torget anlades i närheten av platsen där gamla Kungsporten en gång legat.

Här byggdes en halvcirkelformad byggnad – basar – ritad av Heinrich Kaufmann. Så lämpligt att just heta ”Köpman” i efternamn! När byggnaden invigdes i februari 1850 stod hela sjuttiosex butiker redo att ta emot sina kunder. Och eftersom man ville ha nytt så döptes också torget om till Kungstorget. De gamla basarlängorna (längan var delad i två enheter) stod kvar ända till rivningen under 1966.

Men om vi håller oss kvar till den gamla tiden, och då i synnerhet på Kungstorget – så bestämde stadens politiker att där skulle försäljning ske av kött, fläsk, mjöl, gryn, smör, ost och andra dylika ”lifsförnödenheter samt lantmannavaror”. Basarlängorna kompletterades med Stora Saluhallen i början av 1889. Andra torg fick ta ansvar för andra förnödenheter som livet krävde.

Och när man handlat i Stora Saluhallen och halsen blivit torr kunde man bara snedda över till Ölhallen 7:an – alltså alldeles intill. Den ölhallen kom att bli en riktig göteborgsk klassiker och är än idag den enda kvarvarande av de fjorton ölhallar och vinstugor som fanns kring Kungstorget vid sekelskiftet 1900.

Vi kliver in i lokalen, som visserligen inte längre lyses upp av gaslyktor, men vi slår oss ner på de gamla stolarna av trä, stryker en hand över marmorbordet, låter fötterna vila på det rödvita klinkergolvet och våra blickar sveper runt på tavlor och prydnadssaker i original. Här kan man koppla av och träffa på riktiga stammisar eller bara titta på folk i allmänhet.

Vet ni att detta är Sveriges enda ölhall som funnits så länge att de har undantag från kravet om att man måste servera mat för att kunna servera alkohol?

Här kan vi ta oss en öl i en miljö som är fullständigt unik. För här är det öl – och bara öl – som gäller! Helt i motsats till svensk lagstiftning som kräver matservering för att få servera alkohol. Men för 7:ans ölhall har man gjort ett undantag, av den enkla anledningen att stället betraktas som en kulturinstitution och en del av Göteborgs historia.

Med sina dryga hundra år på nacken är 7:an Sveriges sista riktiga ölhall. Och trots sin höga ålder är ölhallen fortfarande ett populärt tillhåll för både unga och gamla. Beviset på det historiska värdet hänger på väggarna. Visserligen tittar bleknade porträtt, Liss Sidéns karikatyrer av gamla stammisar från förra seklet, ner på oss när vi kommer in för att ta ett glas öl och koppla bort allt som snurrar förbi utanför. I nutid.

Ölhallen ligger i kvarteret Idogheten. Idogheten var ett sockerbruk med adressen Vallgatan 37. Själva fastigheten byggdes 1817 i samband med raserandet av bastionen Johannes Dux. Fredrik Willerding, sockerbrukets siste ägare, lät 1850 bygga ett bostads- och handelshus på brukets gamla tomter mot Kungstorget och till sin hjälp tog han arkitekten Viktor von Gegerfelt.

Mölnlyckeborna August Andersson och hustrun Alida slog för första gången upp dörrarna till ölhallen måndagen den 31 augusti 1900. Tyvärr så avled August – bara tretton år efter starten – och endast fyrtiofem år gammal. Men Alida drev nu själv stället vidare, ända fram till 1941 då sonen Gösta tog vid. I drygt trettio år förde han familjetraditionen vidare tills sonen Thomas ryckte in. 1981 såldes 7:an vidare, men redan efter ett år tog Majken vid, hon som då jobbade där som servitris. Många minns säkert att också två systrar, Annie och Astrid, som arbetade på 7:an i drygt femtio år.

I Göteborgs Morgonpost den 31 augusti 1940 berättas följande:
”Vid fyratiden på morgonen började de första bondkärrorna att dåna på stenläggningen utanför Saluhallen. Det var kappkörning och skrik och oväsen, ty kom man i god hade man utsikt att få en bra torgplats. Brännvin hade man ofta med sig och när dörrarna klockan sex öppnades till ölhallarna och krogarna var det nog inte alltid så mycket bevänt med nykterheten. På krogarna drack man mest brännvin. Öl ansågs som lite finare. Vi hade mest fatöl. Fruntimren sökte sig mest till konkurrenten Stendal och där blandade de vin och porter till en stark och närande dryck.” I dåtid.

En brand förstörde fastigheten totalt under 1996, men ägaren kunde återställa lokalen och fick efter detta åtnjuta både hedersomnämnande och diplom. Den mörkbruna väggpanelen förstördes men gjordes om efter gammalt mönster. Då byggdes även skänkskåpet och bardisken med ett gammalt fotografi som förlaga.

”Sjuans är ett gött ställe med goa göbbar”, sägs det bland göteborgare!

Brevet till mormor

mormor Anna Sundberg, f Berglund

Kära mormor!
Jag är här nu. Utanför ditt köksfönster. Men någon har täckt över hela fönstret inifrån – med svart byggplast! Jag som så gärna vill se in i ditt och morfars liv.

Det är sommar och du har varit borta i mer än trettio år. Jag skulle fylla sju när jag var här sist. Mamma sa att jag skulle säga att jag var sex år om konduktören på tåget skulle fråga … och jag som var så stolt över att fylla sju! Det var en lång resa med tåg, så jag hade en egen kudde med mig. Vi reste nästan hundra mil för att komma till ”Sundbergs”, det var och är fortfarande så huset kallas av traktens boende. Men nu har jag kommit med bil, vi har kört i ett enda sträck från Göteborg. Bara korta stopp för att äta något och kisspauser. Och vet du vad som hände när vi just var på väg in mot Sollefteå? Jo, jag fick ett telefonsamtal från Göteborg, med krav på att jag omgående skulle komma och titta på en servicelägenhet för mamma Astrid. Jo, hon lever faktiskt ännu. Den nu enda levande av de tio barn som du födde fram i livet. Hur orkade du, mormor?

Du fick ditt första barn vid tjugotvå års ålder och det sista vid fyrtiosex! Mamma säger att hon aldrig märkte att du ”var på det viset” – oftast var det grannar eller andra vänner som informerade om läget. Skaran av barn växte alltmedan någon vuxit upp och flyttat hemifrån. Jag har så länge önskat att få återvända till denna by vid Ångermanälven, Kläpp i Lökom.

Visste precis var vi skulle köra av från stora landsvägen som slingrar sig utmed järnvägen och älven. Där! Där stod den gamla magasinsbyggnaden på höger sida, och då ska man ta vägen upp för den långa branta backen och här på höjden, här ligger det lilla huset. Precis som jag mindes det.
Men, vad har hänt med huset? Fasader är rivna, timmerstockar är blottade. Vem bor här nu? Varför ligger det en massa bråte runt huset? Är det någon hemma, tro?

Efter att ha smugit runt huset och konstaterat att någon uppenbarligen påbörjat en renovering, sätter jag mig ner och funderar i form av ett brev till dig mormor.
Har någon lämnat det trots allt åt sitt öde? Verandan är nästan helt raserad. Minns att morfar satt där och filosoferade efter lång dags arbete i skogen. Efter kvällsmaten gick han ut i bo´a och la sig för att sova. Jag fick övernatta i hans vanliga säng när jag var hos er under sommaren.

Han sa att det var svalt och skönt där ute under varma sommarnätter. Jag minns att alla sängar hade vackra lapptäcken som du hade sytt, och ibland räknade jag stygnen på undersidan täcket, precis innan jag somnade. Och på trasmattorna, du hade vävt, kunde jag ligga på mage och identifiera remsor från kläder och tyger som vi haft hemma i Göteborg. Så snart mamma hade tygbitar till övers, så klippte hon dem i långa remsor och snurrade ihop dem till bollar.

Sedan gick hon till posten med paketerade tygbollar och skickade dem till dig. De finaste mattorna hade även smala pälsremsor invävda, och jag hade en sådan matta till alldeles nyligen. I gengäld skickade du lingon och hjortron om höstarna. Mamma kokade sylt på spisen och passerade bären i stora tråg. Tänk att jag tyckte det var ”taskig barndom” att få lingonsylt och mjölk till efterrätt. Varje dag. För att inte tala om ”tätmjölken” – den som du själv gjorde av några droppar tätört som blandades med mjölk. Sedan stod mjölken där och surnade i skafferiet.

Idag kallas det för långfil, mormor – och äts oftast med Cornflakes! Tacka vet jag tätmjölk med smulat, hårt tunnbröd i.

Jag minns också att jag var med dig i byns bagarstuga och du bakade tunnbröd från morgon till kväll, flera dagar i sträck. Brödet skulle levereras till de stora gårdarna som hade råd att hålla sig med ”köpt” bröd. Före storbaket tändes den vedeldade ugnen – två gånger om året, vår och höst.

Under vintertid, då långväga gårdfarihandlare kom med tyger, köpte du metervis med tunt blåtyg. Sedan var det bara att sätta igång och sy blåbyxor till böndernas hässjargäng, á 4 kronor paret. Ja, hur slet du inte för få allt att gå ihop? Och pratade du inte så visslade eller sjöng du. Till och med när en vattenledning skulle dras till huset och sprängning av berg var nödvändigt, kom du visslande genom skogen med dynamiten, inrullad i en tidning under armen! Morfar gick undan, för han var rädd. Du var den som gjorde bruk av vad som helst som omgav dig. Du tänkte alltid först och främst på vilken nytta man skulle ha saker.

Du ville bygga, högt och ståtligt – så det blev en halv våning till – ovanpå stugan. Det skulle vara sten på sten och verk på verk. Liksom tåget satte du fart åt ett håll och då fanns få ting som kunde stoppa eller ändra din bana. Beslutsamhet. ”Det är väl ingen konst!” kunde du säga, eller ”så här gör vi.” Morfar Axel var mer metodisk i allt han företog sig, och arbetet i skogen var centrum i hans liv. Ett arbete han aldrig bytte eller avvek ifrån. Skogsarbete och flottning ”ner vid älva.” Livet var för honom den sega marschen av träget arbete, från vagga till grav. Han axlade villigt sina bördor och följde de strängaste discipliner. Man såg inte

mycket av hans självförverkligande eller utlevelse – förutom de tio barnen förstås, men han var trygg i vissheten om att minsann dra sitt strå till stacken.

Minns du mormor, när morfar slängde upp er late granne över sin axel, drog iväg och slängde honom i diket med orden; ”Här ska du få se vad som är nödvändigt!” Grannen hade vid kaffebordet uttryckt sin åsikt om att det var onödigt att söka arbete under missväxtåren! Morfar blev så arg att han lyfte upp gubben och kastade ut honom, med sådan kraft att också ytterdörren och gångjärnen for ut! Han hade själv just kommit hem från en lång dags skogsarbete och funnit granngubben sittande och dricka kaffe med dig mormor, i köket.

Morfar var den mest trägne och därför flitigt anlitad av skogsägare och hemmansägare. Det fanns inget slarv hos honom. Inte ett enda förhastat drag. Han var både eftertänksam och outtröttlig. Jag vet att han ofta sa ”tänk efter före”. Men det var svårt att tro, med tanke på att innanför detta fönster, den ständigt blomstrande kärleken till mormor resulterade i Johan, Axel, Bror, Frida, Ester, Astrid, Alfred, Agnes, Iris och Yngve! Lille Johan blev bara sex år, men de andra blev vuxna. Nu finns bara Astrid kvar. Min mamma.

Det sägs, se tillbaka på sin egen historia är som att ro: ”Färdriktningen är framåt, men blicken riktar man bakåt och synfältet vidgas hela tiden”. Numera vet jag att morfar hade sina rötter långt från de norrländska skogarna. Visst tyckte du att han var en stilig man när du första gången såg honom. En naturens man med ett särdeles blankt, svart hår.
Vaka över mig, mormor, så känner jag mig trygg!

Ditt barnbarn Maya

Mamma Astrid avlider 2013, på sitt 94:e år.

Telegrafen ...

Telegrafen blir Televerket. Många av oss har passerat det gamla televerket på Kaserntorget i Göteborg och kanske tycker vi att denna monumentala byggnad ser lite trist ut – kanske beror det just på det enorma formatet – men kommer vi närmare kan vi urskilja både stora och små konstskatter.

Vi förflyttar oss till en tid då en ström av människor kommer för att skicka iväg ett telegram eller ringa utlandssamtal. Människor som vill kommunicera med yttervärlden – med någon som befinner sig innanför eller utanför Göteborg!

Kvarteret 36 – Telegrafen, är idag en sammanhängande helhet av sten – på en oregelbunden tomt – där Lilla Otterhällan möter Ekelundsgatan. Men nu är platsen, där telegrafbyggnaden en gång ska komma att stå, helt öppen – vi är i slutet på 1700-talet och man röjer undan alla små tomter och en kasern byggs för Kungliga Göta artilleriregemente – närmare bestämt under åren 1793-1798. Nu kan både manskap och befäl flytta in, en del med sina familjer. Kasernen ritas av stadsarkitekten Carl Wilhelm Carlberg, känd för sina kartor och tekniska beskrivningar av det nya vattenledningsverket, tappställen och fontäner. Gator och torg runt omkring får namn till följd av kasernen och den militära verksamheten.

Så småningom flyttar soldaterna. Det gamla regementet utlokaliseras till Kviberg 1895.
Den dagliga vaktparaden som går från kasernerna till Gustaf Adolfs torg upphör. In i de gistna byggnaderna flyttar plåtslagare, snickare, skomakare, skräddare och en del av husen byggs om till lägenheter för en italiensk koloni som kommit till staden. Här etablerar sig också en orgelfabrik, en glassfabrikant, en tunnbindare och en gelbgjutare.

Om Kviberg kan kort nämnas att staten, år 1890, köper Kvibergs Landeri och att Erik Josephsson, arkitekt vid Kungliga Arméförvaltningens fortifikationsdepartement, skapar det som sedermera kallas Kvibergs Kaserner. Anläggningen uppfördes 1892-1895.
Telefontrafiken har gjort en smygstart på 1880-talet. Det första telefonsamtalet mellan två städer i Europa utväxlades mellan Göteborg och Alingsås. Och denna revolutionerande teknik behöver en byggnad och den kom att bli på Västra Hamngatan 15. Auktionsverket lämnar platsen för att flytta till lämpligare lokaler på Tredje Långgatan. Men det tar inte många år innan dessa lokaler blir för trånga. Och inte långt därifrån ligger Kaserntorget – där de gamla kasernerna är så gamla och dåliga att väggarna bågnar. Det är dags att riva och bygga nytt!

Mellan åren 1909-1912 uppförs en fem våningar hög byggnad för Kungliga Telegrafverket – som etappvis utvidgas och blir till slut ett helt eget kvarter. Den första delen av huset får ett påkostad och dekorativ utförande. Det är den delen som vetter mot Kungsgatan och Kaserntorget – och ritas av Hans Hedlund – samtidens mest framstående arkitekt – som tar sonen Björner som sin medhjälpare. I söderläget låter man ännu några kasernbyggnader ligga kvar.

Först 1946 görs den tillbyggnad som fullbordar en kringbyggd gård. Kärt barn har många namn – adresserna är Kaserngränden 1A, Kaserngränden 1B, Kaserngränden 1C, Kaserntorget 11A, Kungsgatan 11, Kaserntorget 11B. Arkitekten Björner Hedlund är nu ensam om att skapa den här delen och han gör även ritningar för ombyggnaden som sker under 1955. Han avlider året därpå.

Ännu en påbyggnad sker så sent som 1963, men de mest omfattande förändringarna sker under 1989-90 då man lägger särskild vikt vid att återskapa originalvisionen av interiören, och lyckas till exempel med att få till en vackert dekorerad entréhall, mörka paneler, dörrar och snickerier i ek.

Går vi tillbaka till verksamhetens ursprung finner vi telegrafavdelningen på bottenvåningen mot Kungsgatan. Om man frågar någon av de flinka telegrampojkarna om hur länge de håller öppet svarar de käckt; ”Vi stänger inte förrän den yttersta dagen och då först om aftonen.”
De vet inte då att den 31 januari 1986 är det dags att stänga telegrafstationen.
En trappa upp ligger statens telegrafapparatsal som är så stor att den till viss del även upptar planet ovanför. De stora salarna är placerade i byggnadsdelen som har sin fasad mot Kungsgatan. Den delen av byggnaden som har sin fasad mot Kaserntorget innehåller mestadels kontors- och samlingsrum. På en mellanvåning ligger den automatiska telefonstationens apparater och rummet kallades för reläsalen. På översta plan karaktäriseras av den stora salen – Stora Rikssalen – som innehåller riks-, lokal- och namnanropsexpeditioner, centralbeställning och expedition för ankommande närtrafik. Stora delar av huset är oinredda vindsutrymmen.

I Lilla Rikssalen finns expeditioner för telefonvakt, nummerbyrå och nummerregister. Här framgår tydligt att interiören är kraftfullt betonad av trämaterial, såsom paneler, invändiga spröjsade fönster- och dörrpartier. Tornrummet blir till ett storslaget rum.
Byggnaden visar på tidens nationalromantiska monumentalarkitektur i sten och tegel. Som ett palats! Stenhuggerikonsten i sitt esse, detaljer i koppar, glaserat taktegel och spröjsade fönster.

Unika detaljer som den som bara springer förbi aldrig kanske ens lägger märke till. Men gå nära och upptäck överljusfönster med blommotiv, dekormålningar i tak och väggar. Fantastiska friser på stenfasaden, skapade av konstnären Carl Eldh. Motiven som återkommer – svalor och telefontrådar – som knyter an till det som huset ett gång var ägnat åt. Budskap från man till kvinna… svalor är ett återkommande tema. Betrakta björnarna i trappornas sidor och hundhuvud som vaktar vid de enorma pelarna.
På innergården kan man finna resultat från beslutet år 1935 då kung Gustav V beslutar om att två gamla portaler från artillerikasernen (från 1798), ska sparas för framtiden;

Om vi tar en närmare titt på de första abonnenterna så är de nästan uteslutande män, och det är bara kvinnor som arbetar i telefonväxlarna!

I Populär Historia (publ 2010) finner jag en artikel som just handlar om Telegrafverket som under många år var landets största arbetsgivare för kvinnor. De är lågt betalda, eftersom de inte förväntas vara familjeförsörjare. Gifta kvinnor som arbetar som telefonister måste i princip sluta, enligt en regel som finns kvar ända till 1933 – men som lyckligtvis tillämpas högst olika på olika håll i landet. En regeln, som också gäller telegrafister, kommer till 1867 efter att Telegrafstyrelsen får en begäran om att en telegrafist bör avskedas eftersom hon har förlovat sig med handlaren på platsen – och kan avslöja affärshemligheter! Under en tid finns en specialregel för dem som är kloka nog att bli kära i rätt män: en kvinnlig telegrafist ska kunna fortsätta med sitt jobb om hon gifter sig med en man som är tjänsteman i Telegrafverket och även han blir bunden av telegramhemligheten och tystnadsplikten. *Artighet och disciplin skulle prägla telefonistens arbete. En telefonist måste också kunna tala felfritt.*

”Telefonist hade varit ett kvinnoyrke från Bellbolagets första dag 1880, men de som till en början rekryterades skulle därtill ha en bildad bakgrund. Tanken var att de skulle kunna bemöta abonnenterna med den takt och den ton som abonnentens sociala ställning kunde fordra.”

År 1953 genomför Kungliga Telegrafverket omfattande omorganiseringar, och byter namn till Televerket. Man delar in verksamheten i sex distrikt, med ett antal olika underavdelningar. En ny typ av telefonautomat lanseras som kan ta emot olika typer av mynt, 3-myntsautomat för 10-öringar, 25-öringar och 1-kronor.
Den nya telefonautomaten ersätter den gamla 1-myntsautomaten av 1930 års modell!
Som kuriosa kan nämnas att Televerkets personal använder en särskild typ av provmynt för tester och servicearbeten vid provning av telefonautomater. Provmyntet har en diameter, tjocklek och vikt som motsvarar en 10-öring. Sifferkombinationen avser tjänstestället som personalen tillhör. Första siffran anger distriktsområdet (2=Göteborgsområdet) och andra siffran var inom distriktet (2=Göteborg) personalen har sin tjänst.

Ytterligare kuriosa är att ”Televerket” fortfarande – efter mer än 20 år – är ett så hårt inarbetat varumärke att det inte får användas av någon annan. Vem minns inte de orangefärgade bilarna, mopederna, cyklarna, arbetskläderna – och logtypen, kallad ”krabban”!

1990 flyttar kvarvarande verksamhet från Kaserntorget till nya lokaler i Älvsborg (Västra Frölunda) och där förläggs teleskola med övernattningsmöjligheter åt dåvarande Televerket. Tre år senare byter statliga televerket namn till Telia AB. Verksamheten flyttar ännu en gång – nu till Gårda.

Palatset vid Kaserntorget är inte längre ett gigantiskt forum för telegrafi eller telefoni – här finns idag verksamheter för bland andra hälso- och sjukvård – och under 2004 görs Stora- och Lilla Rikssalen om till träningsanläggning.

En hel annan teknik flyttar in!

De Hedlundska villorna på Hisingen och Föreningsgatan – Hans Hedlund (1855-1931)

Han är den yngste av tre bröder – fadern avlider 1869 och familjens ekonomi är i botten. Men han har tur – en mäktig farbror i Göteborg, Sven Adolf Hedlund tar sig han pojken och låter honom få både utbildning och försörjning. Farbrodern är chefredaktör för Göteborgs Handels och Sjöfartstidning och därtill en mäktig kommunalpolitiker som värnar om kulturella och sociala intressen. Vi vet också att på tidningens redaktion också finns en mycket omtalad person – författaren Viktor Rydberg – och också han bor hos familjen Hedlund.

Den unge mannen som kommer under Sven Adolf Hedlunds vingar heter Hans. Hans Hedlund, en blivande arkitekt som kommer att sätta sin prägel på många byggnader i Göteborg. Redan som femtonåring börjar Hans på Chalmers och får Victor von Gegerfelt som lärare i teckning. Ingen visste då att detta skulle bli till stor nytta för den unge studenten. Fem år senare kommer Hans till byggnadsskolan vid Akademien för de Fria Konsterna i Stockholm och där började studierna inom arkitektur. 1879 är Hans färdig med sina studier och efter resa inom Europa startar han året därpå sin verksamhet i Göteborg. Farbroderns dotter Mia (Maria) är en anledning att återvända till Göteborg och snart blir denna dotter hustru till Hans Hedlund.

Svärfadern Sven Adolf Hedlund äger sedan 1857 Bjurslätts gård där familjen tillbringar somrarna. Gården består av femton hektar åkermark samt utmarker i bergen. Hedlund sätter sin prägel på parken som idag är betydligt större (ingår i Hisingsparken). Han engagerar nästan tusen skolbarn för att plantera de kala hällarna med skog, numera kallat Källdalen. Lärk är det trädslag som trivs bäst. Han anlägger också Slätta Damm genom att dämma en bäck som rinner genom området.

Många kända personer besöker Sven Adolf Hedlund i sommarhuset och han låter rista in sjuttiotre namn samt sitt eget på berget till vänster om nuvarande Hällskriftsgatans slut.
Han har egen roddare – Carlsson – som tar honom över älven på morgonen i sin eka och som hämtar honom på eftermiddagen vid tidningsredaktionen som vid den här tiden ligger vid Östra Hamnkanalen. Hisingsbron byggs först 1874.

I början av Hans Hedlunds karriär deltar han i tävlingar om museum i Göteborg, läroverksbyggnad i Sundsvall samt rådhus i Landskrona. Dessutom utvecklar han i fornnordisk eller nygötisk stil och en del villor som jag ska återkomma till.
I centrala Göteborg börjar Hans rita på det vi kallar Hedlundska huset – ett femvåningshus i hörnet av Vasagatan/Götabergsgatan. Inspirerad av vad han sett i Tyskland, det vill säga oputsade tegelfasader (Rohbau), fick han stor uppmärksamhet för de rika dekorationerna. Han följde utländska idéer och strömningar och släppte krav på symmetri i valet att skapa en komposition i starkt skulptural form – det resulterade inte minst i Dicksonska folkbiblioteket!

I fortsättning ser vi verk med kraftigt byggda bottenvåning, tunga omfattningar kring entréer och i kontrast till detta är fasaderna något mildare i form av tegelmur.

Under 1907 finns sonen Björner i firman och han bidrar genom sin ungdomliga vilja med ännu en stil som ligger i tiden. Hans Hedlund ägnar sig åt att rita tidningshuset vid Postgatan i Jugendstil. Nu smyckas husen med motiv som hämtas från växtvärlden och smidda staket och räcken talar sitt tydliga språk. Han lär ha med hjälp av plattång och tenntråd format sina idéer innan de kommit på ritpapper!

Den som vill bekanta sig med Hans Hedlunds typiska verk kan betrakta det Gamla Stadsbiblioteket (1900), Tomtehuset (1890) vid Vasagatan, Elyceum (1907) vid Smålandsgatan eller Telegrafverket (1912) vid Kungsgatan. Hans Hedlund har också duktiga medarbetare och den första som anställs som arkitekt är Yngve Rasmussen, en skicklig tecknare och teknisk kunnig. Tillsammans med en broder tar sig Yngve an att med fresker också smycka huset som vi idag kallar ”Tomtehuset”. Det är dessutom Yngve Rasmussens bror som tillverkar alla smiden som skapas inom projekten – han har en smedja på Postgatan.

Vad som kanske inte är så omtalat är just villorna vid Bjurslätt som Hans Hedlund ritar under 1878-79. En ny villa står klar 1883 uppe på en hög avsats – ett läge som ger villan ett luftigt intryck. Bottenvåningens trappa leder upp till entrén och balkongen – trappan till övre våning bildar en egen volym utanpå söderfasaden – och utöver tre fasader täcks balkongen som blir till en inbyggd veranda. Huset får namnet ”Solbacken”, timrat och klätt med träpanel. Taknocken är krönt med perforerad plåt som i var ända avslutas med ett drakhuvud. Skorstenen är hög och ståtlig. ”Solbacken” rivs på 1930-talet.

Kusinerna Torsten och Hans Hedlund, har tidigt planerat var sitt sommarparadis vid Bjurslätt och 1878/79 står en villa stod på plats som också hade en stil som influerats av de götiska ideal som vi bland annat kan se på badläkaren Karl Peter Curmans hus i Lysekil – en stil som

påminde om forntida stormansgårdar. I husets matsal kunde man beskåda en fris med motiv som förhärligade äktenskapets lycka – små tomtar som hjälper familjen i livets alla skeden – huset får namnet ”Tomtebo” och står klart 1879.
Huset rivs dock under senare delen av 1950-talet.

Torsten Hedlund är tryckerichef på Göteborgs Handels och sjöfartstidning.
Under sommaren 1878 anställs Hans Hedlund och Carl Fahlström hos stadsarkitekten Victor von Gegerfelt för att slutföra uppdraget att för Göteborgs Tjenstemanna Byggnadsförening rita villor kring nuvarande Föreningsgatan, Viktoriagatan och Övre Fogelbergsgatan. Även dessa villor går i götisk anda. Totalt handlar det om tjugoen tomter som i första hand ska erbjudas stadens tjänstemän. Vi kan än idag skåda dessa villor.

Från 1886 fram till pensioneringen 1923 ägnar sig Hans Hedlund även åt undervisning vid Chalmers tekniska institut – en kreativ man, kanske också en mödosam tillvaro med ständigt växande antal uppdrag och tjänster.

Ett urval av verk i Göteborg:
Villa Solbacken, uppförd av S A Hedlund åt dottern Mia vid Slätta Damm i Bjurslätt på Hisingen, 1881 (rivet 1957)
Fruntimmersföreningens flickskola, vid Chalmersgatan 7, 1882, ombyggd 1908
S A Hedlunds hus, vid Vasagatan 46, 1882.
Reallläroverket, vid Vasagatan 19, 1886. Om- och påbyggt 1911 (numera Schillerska gymnasiet)
Tingshuset, vid Södra Vägen 25, 1888, (senare Mölndals tingsrätt).
Fjällskolan, vid Fjällgatan 40, 1889
Saluhallen, Göteborg, 1888-1889
Krematoriet, vid Östra kyrkogården, 1890 (revs 1955)
Tomtehuset, vid Vasagatan 11, 1890.
Hotell Kung Karl, vid Nils Ericsonsgatan 23, 1896.
Dicksonska folkbiblioteket, vid Södra Allégatan 4 i Haga, 1897

Arbetarbostäder i kv. Majoren för Robert Dicksons stiftelse, Göteborg, 1899
Bostadshus för SJ:s Änke- och pupillkassa, Kommendantsängen i Göteborg, 1899
Stadsbiblioteket, vid Haga Kyrkoplan, 1900. Tillbyggt 1926 av Björner Hedlund. (numera Samhällsvetenskapliga biblioteket)
Kalmar gamla vattentorn, 1900
Tjolöholms kyrka, 1901
Toppsockerfabriken, Klippan, Göteborg, 1901
Vattenkraftverk vid Jonsereds Fabrikers AB, 1901-1903
Göteborgs sjukhem, 1903
Arbetarbostäder i kv. Löjtnanten för Robert Dicksons stiftelse, Göteborg, 1904
Slöjdföreningens skola, 1904, (numera HDK).
Handelstidningens hus, Postgatan 5, Göteborg 1904.
Göteborgs Arbetareförenings hus vid Järntorget, 1909
Arbetshus och portvaktsstuga vid Gibraltar Fattigvårds- och Försörjningsanstalt, 1911
Hemtrevnad vid Föreningsgatan 32, tillsammans med Björner Hedlund, Göteborg, 1911-1913
Amerikaskjulet, tillsammans med Björner Hedlund, Göteborg, 1912
Telegrafverket, Kaserntorget, tillsammans med Björner Hedlund, Göteborg, 1912
Pumphus, Barlastgatan, tillsammans med Björner Hedlund, Göteborg, 1912
Affärshus, Skeppsbron 4,

Källa;
Skrifter/foto utgivna av Arkivnämnden för Västra Götalandsregionen och Göteborgs stad.

Hotellplatsen i Göteborg

Utsikt mot hotellplatsen & Hotel Göta Källare – den 6 februari 1914

Herr Montör Johnsen i Århus får ett vykort från Robert. Det föreställer det anrika storhotellen Göta Källare och till höger ser vi Bloms Hotell som sedermera blev Grand Hotel/Grand Hotel Haglund. Dessa hotell delade på platsen för hästskjutsar och diligenser. Men idag ser vi bara en droska. De har placerat ut de pampiga lagerträden som inramar hotellentrén och Sveriges första trottoarservering. Här kan man förstå att det rådde pompa och ståt när Sveriges första hotell invigs i maj 1812.

Hotellet står på rivna gamla murar och fästningsverk som en gång omgav Göteborg. Byggherre var Laurentius Segerlind och stadsarkitekten Jonas Hagberg ritade huset. Göta Källare blev en kär samlingspunkt för göteborgarna ”där träffades de goda borgarna efter dagens arbete för att dricka jamaicatoddy, diskutera veckans tilldragelser, äta sexa, dricka punsch och skämta”.

I huvudstaden tågar just den här dagen 30 000 män från hela Sverige i det som kom att kallas Bondetåget – de går till borggården på Stockholms slott och kräver förstärkning av den svenska krigsmakten. Men vi lämnar politiken därhän just nu.

Den sista söndagsmiddagen på Grand Hotel Haglund serveras den 9 april 1967 och i september 1970 auktioneras inredningen av de 150 rummen ut – rum för rum. Fastigheten rivs omgående och arkitekten J. Olivegren ritar ett nytt komplex, där han tar vara på detaljer från det gamla husets utsmyckning.
Men någon hotellverksamhet blir det inte mer och Göta Källare upphör är färdig med sin hotellverksamhet under 1944 men namnet pryder fortfarande fasaden.

Vi får hoppas att Johnsen i danska Ålborg höjer ett glas åt det vackra Göta Källare!

Ett borgerligt hem under 1880-talet

Vi tänker oss kanske oftast mörkt och dovt, tunga tyger, praktfulla prydnadssaker. Men det fanns även ljusa snickerier och ett mått av trivsel. Kanske var heminredningen i borgerliga hem under det senare delen 1800-talet ett uttryck för intensiv skönhetslängtan.

Det hände något med Göteborg under 1800-talets senare hälft. Vi fick det lite bättre ställt, inte alla, men de familjer som tillhörde den borgerliga delen av befolkningen – köpmännen och företagarna. I huvudstaden fanns folk inom hovet, och högadeln som utgjorde det översta siktet i samhället. Men nu är det göteborgare jag ska berätta något om. Ett typiskt borgerligt hushåll i Göteborg. Blev inspirerad av en bild där två kvinnor står sysselsatta i ett vackert kök – i Majorna.

I Göteborg växer en medelklass fram och suddar ut de skarpa gränserna mellan stånds- och skråverksamheten. Medelklassen blir godkänd i samband med att man avskaffar ståndriksdagen 1865. I ståndsriksdagen har länge bestått av de fyra stånden – adel, präster, borgare och bönder – men nu avskaffas denna och ersätts av ett tvåkammarsystem. Första kammaren väljs indirekt genom landstingen och de största städernas kommunala församlingar. Endast män är valbara på grund av ålders-, inkomst- och förmögenhetsvillkor. Vid val till andra kammaren är rösträtten begränsad till män, och för att få rösta krävs att man har en fast egendom eller betalar skatt på en årlig beskattningsbar inkomst.

I Göteborg växer en medelklass fram och suddar ut de skarpa gränserna mellan stånds- och skråverksamheten. Medelklassen blir godkänd i samband med att man avskaffar ståndriksdagen 1865. I ståndsriksdagen har länge bestått av de fyra stånden – adel, präster, borgare och bönder – men nu avskaffas denna och ersätts av ett tvåkammarsystem. Första kammaren väljs indirekt genom landstingen och de största städernas kommunala församlingar. Endast män är valbara på grund av ålders-, inkomst- och förmögenhetsvillkor.

Vid val till andra kammaren är rösträtten begränsad till män, och för att få rösta krävs att man har en fast egendom eller betalar skatt på en årlig beskattningsbar inkomst.

I Göteborg råder ett något annorlunda system – vi har en borgerlig kultur som växer fram på 1880-talet – inte så konstigt då betydelsefulla familjer kommer hit från England, Skottland och Tyskland. Många är de grosshandlare som börjar känna sig obekväma i nyordningen då de blir alltmer utjämnat mellan samhällsgrupperna. Carl Gustaf Prytz (1819-1907) – ursprungen från en gammal köpmansfamilj och med ett stort intresse för Göteborgs historia efterlämnar vid sin död ett stort biografiskt och genealogiskt material. Detta intresse visar även hans son Carl Robert som fortsätter att skriva på faderns påbörjade kronologiska anteckningar om det gamla Göteborg.

I Carl Gustaf Prytz anteckningar finner vi hans egna reflexion över sakernas tillstånd; *”Enkelheten uti lefvnadssättet hade under min barndom ej ännu hunnit övfergå till den nu för tiden rådande lyxen, nyttig om den utvecklas av samhällsmedlemmar som genom sin ekonomiska ställning dertill äro berättigade, men samhällsförstörande när den utgår från en klass der fåfängan nedlagt sin olycksbringande frön som icke kan frambringa annat än en svag och tvinande vext, som lätt sprider sin sjuklighet över hela samhället. Champagnen som nu flödar i hvarje samqväm, var under min barndom föga känd, och det antal som nu räknar sig till gastronomer, gourmeter och gourmander har aldrig varit större än nu.”*

Ett typiskt grosshandlarhem i Göteborg har en interiör som huvudsakligen har bostadsrummen i två filer. En salong som vetter åt gatan, liksom kabinettet (litet rum, oftast anslutning till toalett), detta gäller även förmaket, sängkammaren och barnkammaren – medan herrummet, matsalen, köket och pigkammaren ligger inåt gården. Men låt oss gå över tröskeln och se vad som kan finnas här…

Från tamburen – och i värmen från kokskaminen – kommer vi in i förmaket som är möblerat med mahognybord, hylla med flera plan som alla är dekorerade med prydnadssaker och i en hörna står också fruns lilla nätta damskrivbord.Utmed kabinettets väggar står ett par plyschklädda soffor. Stora speglar täcker väggarna både i salen och kabinettet – från golv till tak. I sängkammaren ser vi ett par stora järnsängar, toalettbord, klädskåp, byrå, tvättställ i porslin och ett elegant rakställ. I de stora sällskapsrummen – salongerna – som vetter mot gatan hänger dubbla gardiner – de är brokiga med mycket tunna vita gardiner innanför.

Kristallkronorna gnistrar över våra huvud samtidigt som våra fötter vandrar över vackra brysselmattor (i jacquardmönster) mot matsalen – med sitt runda matsalsbord, ett antal stolar som räcker åt en stor middagsbjudning – stolarna är av engelsk modell, med sitsar av rotting – en skänk och några serveringsbord står utmed väggarna och vid varje fönster står slagbord vars urnor är fyllda av dignande blomsterarrangemang.

Vi passerar snabbt pigkammaren, eller jungfrukammaren, som bara får lite ljus från belysningen i kökstrappan – härifrån når man enkelt skafferi, vedbod och kanske en torrklosett.

Variationen mellan de borgerliga hemmen är naturligtvis enorm – familjens storlek och förmögenhet spelar en avgörande roll – antika möbler blandas med nyare, precis som vi gör idag.

Det blir vid den här tiden vanligt att låta en fotograf komma hem och föreviga hemmets miljö. Men faktum är att det är sällsynt med fotografier från köksinteriörer. Därför är bilden från köket i Majorna unik!För att inte tala om barnkammare, jungfrukammare, bad- och toaletter, serveringsrum – dessa verkar helt och hållet ha undgått ett kameraobjektiv?

En annan reflexion över hemmets inredning gör Conrad Pineus – affärsman och konstsamlare – över sitt barndomshem i det fürstenbergska palatset;
”Vi levde i överdragens tidevarv – det var överdrag på alla möbler i salongen och kabinettet. Jag tror inte vi såg det riktig tyget mer än tio dagar om året. Vidare var det gångmattor över alla mattor som vi voro strängt befallda att gå på för att spara mattorna.”

Järnvågen och torget

Vi befinner oss på Järntorget. Inte i nutid utan innan platsen är reglerad till torg, då den ofta bara kallas Masthuggstullen, med anledning av tullhuset som ligger mitt för Nya Alléns öppning – men som senare kommer att ersattas av tullhuset vid Karlsporten.

Mot slutet av 1840-talet kallas platsen också för ”Bierhalleplatsen” – inte så konstigt med tanke på träpaviljongen som uppförs för servering av ett marknadens nya öl – det bajerska ölet från Johan Albrecht Pripps bryggeri. Här omkring finns redan nu en del ställen att njuta av både öl och kaffe …

Torget med den stora femarmade gaskandelabern upplåts även till försäljning av möbler och kallas därför Möbeltorget eller Trätorget!

Parti av Järntorget (akvarell från 1890-talet, Carlotta)

I den norra delen av torget ligger järn- och metallvågen, som flyttas hit 1785 och har en djup, 180 meter lång och 30 meter bred hamn, där större fartyg kan lägga till för lossning och lastning. Järnvågens tjänstemän utgörs vid denna tid av vågmästare, en bokhållare, fyra kontors- och två vågskrivare. Järbärarnes antal är 25. Vågmästare var ”en person som förestod allmän våg och svarade för vägningens riktighet” och järnvräkare skulle väga och kontrollera att järnet var rätt stämplat, och kassera och sortera bort järn som var belagt med exportförbud eftersom det var underhaltigt eller undermåligt. De mängder som av vräkarna beslagtogs var minimala. Vräkt järn tillföll kronan och brukades som ballast. Järnvräkarinstitutionen upphävs 1855.
Backar vi ännu längre tillbaka i tiden, till 1626, ligger Göteborgs första järnvåg inhyst i bottenvåningen på det gamla rådhuset inne vid Gustav Adolfs torg. Från 1673 ligger

Järnvågen en kort tid strax väster om Tyska kyrkan.

Under1785 beslutas så att flytta Järnvågen från Stora Hamnkanalen till Pusterviken och under åren fram till 1805 anläggs Järnvågspiren. En del järn flyttas och den gamla vågen inne i staden är i bruk till 1806 då den nya anläggningen är färdig. Järnexportörerna, som bekostar den nya järnvågen, överlämnar den generöst till Göteborgs stad! Järnvågen flyttas nu definitivt från nuvarande Brunnsparken – där ”Johanna” står idag – till den lindbergska tomten vid Första Långgatan. Man fyller igen delar av den stora hamnbassängen, samt flyttar Rosenlundskanalen österut till dess nuvarande sträckning. Därvid skapas en ny bredare pir – Pustervikspiren – mellan Järnvågen och Rosenlundskanalen.

Järnvågen som institution läggs ner 1889, men fortsättningsvis drivs manufakturer och partihandel med järn fram till den stora Järntorgsbranden 1947.
Går vi tillbaka i både tid och till torget så disponerar den förmögne familjen Amija ett stort område i öster om torget – med en påkostad trädgårdsanläggning, och under 1773 etableras nöjesetablissemanget ”Wauxhall” som kom att ligga vid nuvarande Järntorgets västra sida.

Det mesta vi idag ser kring torgets norra och västra delar uppförs däremot under 1930–55, bland andra Folkets Hus och yrkesskolorna. Kikar vi längre bort mot Masthuggstorget tillkommer under samma period ett nytt ”Sjömanshem”. Efter 1960 rivs en stor del av bebyggelsen norr om Första Långgatan och kring Masthuggstorget, dock finns det en liten grupp historiska byggnader kvar – såsom Amerikahuset och pumpstationen.

Torget får sitt officiella namn – Järntorget – 1867 och spelar en viktig roll spelar som arbetarcentrum, inte minst då Arbetareföreningen förläggs här året innan, det vill säga 1866. Huset byggs till och Folkets hus invigds 1874 och 1876 inreds en teater i ena flygeln, det vill säga Folkteatern. Under fredagar, lördagar och söndagar samlas arbetare på torget både före och efter sammanträdena i Folkets hus.

Traditionen bjuder att här samlas arbetarna på 1:a maj för att tåga till Heden.
”Är det kravaller och upplopp i staden nog är Järntorget huvudskådeplatsen” säger Fredberg i en Göteborgskrönika. Runt omkring torget finns teatrar, biografer, restauranger och kaféer – torget sägs bli det kroppsarbetande folkets öppna plats i Göteborg.

Arbetarföreningen hus (foto: Carlotta)

Arbetarföreningens hus rivs 1956 och ersätts med ett nytt som ritas av arkitekterna Eric Uppling och Erik Fylking. Det storslagna huset dit Ny Tid flyttar in 1959, och vars tidning spelar en stor roll för det socialdemokratiska partiet och för Göteborg i övrigt. Tidningen grundas redan 1892 av Fredrik Sterky (1860-1900) – och genom redaktionen passerar en del minnesvärda personer, inte minst Per Albin Hansson.
Tidningen går dock mot ett håll som många andra dagstidningar gör – mot nedläggning som äger rum den 14 juni 1966. Dagen efter tar tidningen Arbetet över lokalerna, men huset kallas fortfarande av många för ”Ny Tid-huset”.

Från fönster i Arbetarföreningens hus, och sedermera Ny-Tidhuset, kan man blicka ner på torget och beundra ”De fem världsdelarna”, eller i dagligt tal ”Järntorgsbrunnen”, skulpterad i brons av Tore Strindberg. Här sitter sedan 1927 fem nakna flickor runt brunnskaret och representerar de fem världsdelarna – eller rättare sagt, kontinenterna; Amerika, Europa, Asien, Afrika och Australien/Oceanien. Amerika håller frihetsgudinnan i sina händer, Europa har en spegel i handen, Australien rider på en sköldpadda, Asien presenterar sig i yogaställning och Afrika bär en urna i handen.

Innanför det gjutna brunnskaret finns ett trettiotal gamla järnstämplar, ritade efter en stämpelbok från 1845. Brunnen gör oss åter uppmärksamma på järnvågsepoken – då svenskt järn banade väg över haven. Skeppet i toppen på konstverket kanske visar oss att resan ut mot världen startade med just en last full med järn- och trävaror. Cirkeln är sluten.
Konstverket blir möjligt tack vare donation ur fonden efter Charles Felix Lindberg, han som föddes i ett hus i anslutning till torget.

Slutligen konstaterar vi att Järntorget fortfarande spelar en viktig roll både politiskt och kulturellt i Göteborg. Nära Järntorgsbrunnen står Dan Andersson, arbetstagarnas poet.
På Olof Palmes torg, som också är en del av Järntorget, står ett minne som tillägnas de som samlades den 5 maj 1917 vid Järntorget – de arbetande kvinnorna i Göteborg kräver bröd för att överleva. Inskriptionen berättar: ”Till minne av dem som kämpade för bröd, rättvisa och frihet.”
Vi ser också statyer av Hjalmar Branting, Sveriges förste socialdemokratiske stadsminister och Charles Lindley som var en stridbar ordförande för Transportarbetarförbundet.

Under 25 år har han vänt på miljoner sidor …

LarsOlof Lööfs bok Sjöfarare och Superkargörer

Det är tisdagen den 17 maj 2022, och jag befinner mig vid Arkivgatan i Göteborg, närmare bestämt i hörsalen på Riksarkivet. Det är boksläpp av Sjöfarare och Superkargörer – en enorm matrikel över alla befäl i Svenska Ostindiska Kompaniet som seglade mellan 1731 och 1805. En närmare sexhundra sidor tjock bok med levnadshistoria, släktrelationer och små anekdoter. En skatt för forskare, samlare, antikhandlare och oss andra som är historieintresserade.

Inför en fullsatt lokal presenterades LarsOlof Lööfs insamlingsarbete som har pågått i 25 år. Han nämner att han uppskattar genomgånget material till cirka en miljon sidor av olika slag. Skeppsrullor, protokoll, inventarielistor, brev, bouppteckningar, köpekontrakt, testamenten, domstolshandlingar och mycket, mycket mera. Ett gediget arbete som krävt musei- och arkivstudier i olika delar av vårt land samt hantverkare som medverkat i arbetet med fotografering av objekt. I Holland fick man tillgång till illustrationer som inleder bokens kapitel. Tillsammans med sin son Wilhelm Lööf har han skapat ett magnifikt referensverk.

Bara att gratulera oss läsare!

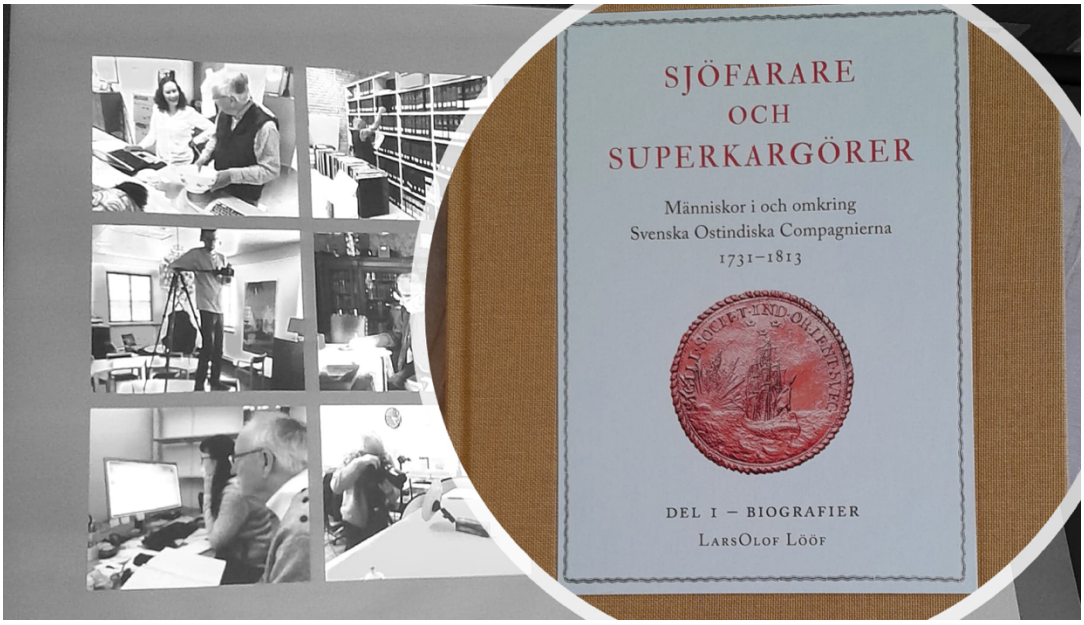

Stora Teatern i Göteborg

Stora Teatern i Göteborg – den 25 juli 1948 och den 11 september 1904

Två vykort med samma motiv – Stora Teatern i Kungsparken – men närmare 50 år mellan tidpunkterna då de postades. På det som är från 40-talet ser vi en cyklist komma förbi och att spårvagn nr 5 just är på väg in i bilden. Cyklisten bär en skärmmössa och cykeln har bockstyre. Det ser lugnt ut på Kungsportsavenyn och solen som kastar sin skugga avslöjar att det är relativt tidigt på förmiddagen.
Kortet bär en hälsning från Thea som skriver att hon kommer den 28 med 4-bussen… hon har någon i sällskap med sig till Gunborg i Thorskog.

På det äldre vykortet ser vi hästar och vagnar, och ett par män gående mitt i gatan. Den ene för en kärra framför sig. På trottoaren anar man de där speciella små kioskerna som tillhandahöll lite av varje. Biljetter, tidningar – föregångare till våra pressbyråer.

”Tjenis på dej skall du inte komma hit och hälsa på en seminarist som är glad och lifvad och heter Viktor! Hva? Detta har Viktor skrivit på framsidan av vykortet och i ena hörnet lägger han till ”Hjärtliga hälsningar från en gammal bekant!” Ja, vi får väl se om Davida i Hyssna kommer och hälsar på sin gamle vän … Oscar II är helt nedkladdad av stämpelfärgen på frimärket, 5-öres.

Markiserna är nedfällda vid teaterbyggnadens fönster och den somriga uteserveringen i söderläge har skydd för både regn och sol. Hästekipagen ser ut att vänta på några som förmodligen intager sin lunch i teaterns restaurang. På den här teatern har göteborgare roat sig sedan 1859.

London förbereder sig för olympiska sommarspel och någon månad löser bilmekanikern Sture Jonsson den 2 000 000:e svenska radiolicensen. Tack Sture! I september 1904 kan några göteborgare se fram emot oktober … då bildas den svenska idrottsklubben IFK!

Idag kan vi sitta på parkserveringen på den norra sidan med perfekt utsikt över kanalen med Paddan. Den allra första båten som skulle komma att bli den framtida Paddan var en ombyggd kosterbåt för tolv passagerare och den gick på sin första tur den 15 juni 1939. Gunborg i Thorskog kan ta en tur på Göta älv i trakten där hon bor och för Davida i Hyssna är det inte aktuellt än på många år att åka med Paddan.

Punschen kommer, punschen kommer

Punschens historia i Sverige har sin början i mitten av 1700-talet. Det är då arraken, som är huvudingrediensen i punsch, börjar importeras till Sverige från Ostindien.

År 1733 ankrade den första ostindiefararen, Friedricus Rex Sueciae, i Göteborgs hamn lastad med arrak, porslin och kryddor. Arrak är ett destillat av ris, sockerrör, palmsaft och andra växtdelar som får sin speciella karaktär av lång tids lagring på fat.

Bålskål med koppar, Ostindiskt porslin, 1700-tal (Stadsmuseum Gbg)

Punschen är under 1700-talet en allmänt känd dryck i Europa. Den blandas till i en bålskål och behöver inte alltid innehålla arrak. Det går bra med den spritsort eller det vin som finns till hands. I Sverige har dock punschen sina obligatoriska ingredienser: arrak, socker, vatten, te och citron. Bålet serveras rykande varmt och dricks ur små koppar.

Punschen blir snabbt populär och på grund av de dyra importerade ingredienserna är den dock till en början en dryck för de mer välbärgade i samhället. När vinhandlarna under mitten av 1800-talet börjar tappa punsch på butelj blir den mer lättillgänglig, och allt fler köper och dricker punsch.

Först med att sälja färdigbrygd punsch är vinhandelsfirman J. Cederlunds Söner som redan år 1845 erbjuder sina kunder denna nyhet. Cederlunds har lokaler under Stockholms slott där lagringskärlen står i långa rader. Det största kallas Stora Stycket och rymmer 24 000 liter.

Arraken har en alkoholstyrka på ca 70 procent. Den blandas med vatten, sockerlag och oftast med något syrligt vin. Punschen lagras sedan i liggare av ek ett par månader, innan den tappas på butelj och etiketteras för hand. Sedan är det dags att distribuera punschen till de väntande kunderna i staden.

Med tiden börjar allt fler vinhandlare tillverka och buteljera sin egen punsch och antalet punschmärken ökar. I prislistor från slutet av 1800-talet finns många olika punschmärken, men också arrak för egen tillverkning av punsch i hemmen. För att hävda sig i konkurrensen och locka köpare ger tillverkarna sin punsch slagkraftiga namn och pryder buteljerna med attraktiva och färggranna etiketter. Reklamtavlor sätts upp i vinbutikerna och i tidningarna annonserar firmorna för sina punschsorter. Ofta är det aktuella händelser, kända personer eller firmans läge vid någon välbekant plats som får bidra till namnen.

Det sena 1800-talet är punschens guldålder. Kroglivet blommar och en populär beställning på restaurang är en ”halva punsch”. Bålskålen har spelat ut sin roll och punschen serveras istället i sin flaska – väl kyld i en ishink. Det blir nu också på modet att servera punschen kall.

Punschen avnjuts vid alla tänkbara tillfällen: efter en lyckad jakt, på militärmässarnas verandor, på ångbåtar, på studentnationer och i trädgårdarnas paviljonger. Den gyllengula, väldoftande drycken beskrivs ofta i ett romantiskt skimmer av dåtidens poeter och skribenter:

”Under en alm man kaffebordet sätter,
Punschen står opp, som i en isbädd låg.
Ljufligt man bjuds på trior och kvartetter:
Man får en vink att ’lifvet är en våg’.”
(Elias Sehlstedt, 1808–74)

Efter att AB Vin- & Spritcentralen bildas 1917 övertar ”Spritcentralen” all tillverkning av punsch. Man behåller fyra märken: Carlshamns Flaggpunsch, Cederlunds Caloric, Platins och Grönstedts Blå. Tre av dem finns fortfarande kvar i sortimentet. När AB Vin- & Sprits monopol upphör år 1995 kommer nya märken ut på marknaden.

Idag dricker vi uppenbarligen mindre punsch än tidigare, men punschtraditioner lever kvar i vissa kretsar. Fortfarande dricks det en hel del punsch på studentnationer, bland militärer och till torsdagsärterna.

Själva ordet ”punsch” kan vara ett indiskt ord. Sanskritspråkets ”pancha” och det nutida hindustaniordet ”punj” betyder fem. Den ursprungliga punschen kanske har fått sitt namn

eftersom den tillreds av fem ingredienser; sprit, vatten, socker, citronsaft och te. Men det är i Västindien som ordet börjar användas som drink. 1632 är det belagt på engelska, men vanligt blir det – och då oftast i sammansättningen rompunsch – först efter 1655 – när engelsmännen erövrar Jamaica från spanjorerna och lägger beslag på öns romdestillerier. Det tycks alltså som om begreppet punsch och rom varit intimt förknippade redan från början. Därför kan man tänka sig att ordet härstammar från det gamla engelska måttet puncheon – som man använder om fat mellan 70 och 120 gallons (315 resp 540 liter) rymd som används vid importen till brittiska hamnar. Rom och arrak blir populära i Västerlandet – de egna brända dryckerna är eländiga. Man häller enbär, malört, rölleka, kummin och angostura och Gud vet vad – i syfte att dränka oset av finkel.

Oavsett ordets betydelse kan vi konstatera att komponenten i svensk punsch är arrak.Främst från Indonesien – där kokt ris blandas med små klumpar av rismjöl, sockerrörsaft, palmsav och några örter. När allt har jäst klart sker destillation – den slutliga aromen uppnås efter lagring på träkärl. Att den svenska punschen skiljer sig från annan är just att den på Java tillverkas av arrak. Därför är det nödvändigt för skeppen som kommer från Kina att göra en mellanlandning där på hemvägen!

Första gången vi svenskar får höra talas om punsch är i amiralen Carl Tersmedens dagboksanteckningar från 1733 – efter ett par månader innan den första lasten med arrak kommer till Sverige med Ostindiska kompaniet!

1845 kommer så den tjugoårige Johan Edward Cederlund hem från en studieresa på kontinenten för att på sin fars uppdrag hämta hem nyheter i branschen. Vad han kom fram till var att den går alldeles utmärkt att dricka kall!

Fadern ställer ut sin punsch på butelj vid världsutställningen i London 1862 och erhåller medalj för sin fina ”Caloric” – påpassligt nog med tanke på att uppfinnaren John Ericsson samtidigt lanserat sin varmluftsmaskin ”Caloric” – och den mannens namn och uppfinningar är i ropet just då. Punschtillverkningen röner stor uppskattning och man får anledning att förlägga fabriker i flera länder. Drömläget att få förvara och sälja sin punsch i anslutning till kungliga slottets källare gör inte saken sämre.

I matsammanhang brukar de skånska ålagillena bjuda på varm punsch till kokt, rimmad ål med currysås. I Östergötland finns en tradition att bjuda på får-i-kål med varm punsch. Vi svenskar har redan tidigare druckit all sprit varm och det fortsätter vi med under 1700-talet – så det blir varm punsch till ärtsoppan också…

Exakt varifrån ärtsoppan kommer ifrån vet vi däremot inte säkert, men man vet att ärtsoppan även har gamla anor i Irak, Iran, Ryssland, Indien och några få nordeuropeiska länder till förutom Sverige.

Källor:
Swahn, Jan-Öjvind, (2003) Mat, Historisk uppslagsbok
http://www.spritmuseum.se
http://www.aperitifklubben.se

Så håll i hatten!

Sessanlinjen grundades 1935 då bolaget Göteborg Fredrikshamns Linjen (GFL) startades. En föregångare hade varit fartyget S/S Najaden som trafikerat sträckan från 1924. Det första egna fartyget var M/S Kronprinsessan Ingrid som levererades 1936.

Ett par år senare fotograferas en yngre kvinna ombord. Hon blev ca 10 år senare min mamma och fotografen blev min pappa.

Den äldre kvinnan ser ut att inte alls vilja vara med på fotot …

Tre rökande kvinnor i Slottsskogen

Tre rökande kvinnor i Slottsskogen – den 27 december 1911

Människor har rökt sedan förhistorisk tid och tobak röktes över hela Amerika redan år 5000 f.Kr – det var en del av shamanernas ritualer – sedan blev det en njutning i sociala sammanhang. Här ser vi tre kvinnor som står lutande respektive sittande vid räcket till en gångbro – intill fågeldammen i Slottsskogen. Alla tre håller en cigarett i höger hand. Två av kvinnorna ser ut att vara systrar och den som står närmast fotografen ser ut att kunna var mamma till dem.
Det är en hälsning från en av kvinnorna som på framsidan skrivit sina namn – Svea, Dagmar och Hildur … en önskan om ”En god jul & ett Gott nytt år…”. Kortet är postat den 27 december 1911. Mottagaren är Sigrid Johansson på Landalagatan 10 i Göteborg.

På Göteborgs stadsmuseum finns ett förkläde som tillhört en fru Emma Johansson, exakt på den adressen och året är 1909. Så med all sannolikhet är det Sigrids mor som ägt förklädet. Märkliga samband man kan finna … om man söker.

Om man tittar på broräcket där kvinnorna står ser vi att parkens grindar vid den här tiden är skapta på ett och samma sätt … krokiga ekgrenar som monterats i vackert mönster.

Ann Dvorak, Scarface 1932

Att fotografera tre rökande kvinnor kan tyckas vara både exotiskt och provocerande. Tittar vi bakåt i tiden igen så har Mayafolket använt tobak under den klassiska perioden, d v s senast runt 900-talet och aztekerna förde traditionen vidare i sin mytologi. (Azteker var ett indianfolk i centrala Mexikos högland som från 1300-talet och framåt byggde ett rike.)

Det sägs att den aztekiska gudinnan Cihuacoahuatl hade en kropp som bestod av tobak och präster som utförde människooffer var smyckade med tobaksbehållare – gjorda av kalebasser som symboliserade deras status som heliga män. De rökte för att komma i kontakt med andevärlden. De första européerna som såg detta beskriver ritualerna som att man röker sig fullständigt berusade! Starka varor måste ha kryddat den tobaken …

Personligen tycker jag att kvinnorna på vykortet ser ut att feströka. Lite tjusigt. Lite av citygirls? Eller inspirerade av filmvärlden?

För övrigt kan vi konstatera att damerna följer modets trender, se bara på hattarna! Som klippta ur ett modemagasin från den tiden.

Modehattar 1911, Digitalt Museum

Om Sigrid i Landala kan vi anta att hon redan firat julen, som dotter till Emma och Alfred Johansson. Alfred är bryggaredräng. Och i samma uppgång kan man enligt gammal adresslista anta att även Olof Nilsson och Anders Andersson bor – alla bryggaredrängar!
Vad gör då en sådan dräng? Enligt Svenska Akademien; *mansperson som har drängtjänst hos en bryggare l. i ett bryggeri; förr äfv. om yrkeslärd bryggeriarbetare.*

Sigrid i Landala håller i det fina fotografiet från sina vänner som tagit en rökpaus i Slottsskogen. Något hon själv kanske aldrig skulle ha råd med … cigaretter alltså. Och inte så tjusiga hattar heller för den delen.

Vi får hoppas att hon får ett gott nytt 1912!

Dagen efter att kortet postats, den 28 december 1911 avsätts kejsaren av Kina – och den förste presidenten väljs – en läkare vid namn Sun Yat-sen.
Och världen är just nu totalt okunnig om vad som ska hända om tre och en halv månad – om förlisningen av Titanic …

Att ströga i Haga … Göteborg

Vid rensning i arkivlådor hittar jag ett kvitto från Emmaus. På baksidan står några anteckningar jag gjorde efter att ha strögat omkring i Haga, något år innan pandemin slog till.

Passerar Mellangatan 9 och jag beundrar den fina fasaden, porten och påminner mig om historiken. Huset intill har däremot synbara sättningsskador. Plötsligt öppnas porten och en brevbärare kommer ut. Ett sånt fantastiskt hus, utbrister jag och nickar mot huset hon just lämnar för att hoppa på sin cykel och trampa vidare. Hon vänder sig mot mig: ”Jag är brevbärare här så jag bryr mig inte om hur husen ser ut.”

Repeterar historiken: Ungkarlshotellet Labor vid Mellangatan, verksamheten varade under åren 1901 – 1978. Först stiftelseform och senare i stadens regi.

Stenbyggnaden uppförd som bostadshus 1864. Enligt boken Haga – Göteborgs första förstad och arbetarstadsdel startades verksamheten som natthärbärge i huset år 1901 och under namnet Labor var denna verksamhet hyresgäst i huset intill 1978. Huset står till skillnad från många andra Haga-hus fortfarande kvar idag och är renoverat och inrett till bostäder precis som när det uppfördes år 1864.

Mellangatan 9, år 1901 Aron Jonason/Carlotta)

Stigbergstorget och Carl Johansgatan

Stigbergstorget och Carl Johansgatan den 15 december 1921

”Kära Syster! Hjärtligt tack för kortet. Vi har fått brev från far han skriver att han är bättre. Jag skall resa till Lund på lördag. Hans adr. är Medecinska avd. F sal 5 Lund. Hälsningar från oss alla. Alma”

Almas syster Anna bor på Birger Jarlsgatan 108 IIII – förmodligen avser de romerska siffrorna våning 4. Anna är inneboende hos en Wikander i Stockholm.

På vykortet ser vi en spårvagn på Karl Johansgatan, ser ut att vara på väg från Stigbergstorget … Viner & Spirituosa står det på en skylt längs en fasad till höger i bild. Några män står och språkar på gatan, en kvinna med korg är på väg in att handla, kanske något gott vin till herrskapet? En liten flicka i hatt är just i klivet in till en annan affär, och längre ner på gatan står ännu ett barn … Innanför träddungen på höger sida kom nuvarande Sjöfartsmuseum att förläggas, med det var först under 1933.

På vykortet stavas Karl med ”C”, men eftersom den är uppkallad efter Karl XIV Johan (år 1882) och kyrkan heter Carl Johans kyrka – efter samme kung blir jag något tvekande! ”Hängmattan” är ett annat epitet på gatan.
Till vänster ser vi en liten kiosk – doskan står på andra sidan… kanske inväntas någon kund som ska iväg på ett lunchmöte.

Vad händer annars detta år?
Den kungliga svenska slupen Vasaorden som byggdes 1774 brinner upp på varvet där den förvaras. Hjalmar Branting får Nobels fredspris tillsammans med en norsk politiker. Och

minns ni ”Farbror Melker” i serien ”Vi på Saltkråkan” – han föddes i januari det här året – skådespelaren Torsten Lilliecrona!

Har ni hört Stigbergs-Lasses sorglösa ballad?
Här står man Stigbergs-Lasses, en
sorgfri karaktär,
fast livet knappast varit någon
lönande affär,
en härdad skit som bär sitt ok
så medfött som en puckel,
som har växt upp i tvärdrag ibland
Solgårdarnas ruckel.
Rätt tidigt gick man ut på
sketna trader hos Salen
och tidigt fick man lära sig
att stå på egna ben.
Sedan har man ofta längs med
traden konstaterat,
att livet är nåt värdefullt
fast överreklamerat.
Ja nog fan har man seglat och
på minnen är man rik,
dom värsta sitter inslagna i
hjärnan som en spik
och ännu får man sömnlös vissa
nätter dela kojen,
med krigsårens torpedskräck
under däcket i konvojen.

Ur Stigbergs-Lasses Visor Sjungna och osjungna ballader – Anders Wällhed

Min vän Bruno från Vegagatan i Göteborg

Jag är tillbaka på Landala hus. Distriktssköterskan som under påskhelgen är i tjänst ringer vid middagstid på Långfredagen. Hon berättar att hon funnit mitt namn i en journal – som närmast anhörig till en boende på vån 3, Asperö.

Det är en man som kommer till Sverige under tidigt 60-tal och som börjar sin yrkesbana i Göteborg. På Volvo, och som mycket ung och ambitiös avancerar han snart att bli kontrollant och dessutom får han i uppgift att vara fadder eller mentor åt nyanlända italienska invandrare i Göteborg och i synnerhet de som rekryteras till våra industrier, i detta fall Volvo. Ett stort antal italienare rekryteras dessutom till SKF i Gamlestaden.

Han heter Bruno och jag är bara 17 år när jag träffar hon första gången. Han bor i en gammal lägenhet på Vegagatan – en gata som under senare tid blir omvandlad och Bruno flyttar så småningom till modern lägenhet i centrala stan. Men i den gamla lägenheten tar han emot vänner och bekanta – alltid lika vänlig och artig. Hos honom lyssnar jag på musik. På en grammofon spelar jag italienska schlagerlåtar och annat som är populärt i Italien! Förstår inte ett ord, men jag lär mig all text utantill …

Sapore di sale,
sapore di mare,
che hai sulla pelle,
che hai sulle labbra,
quando esci dall'acqua
e ti vieni a sdraiare
vicino a me
vicino a me.

Så vackert! Frågar Bruno och han berättar att det handlar om en man som sjunger om att hon smakar salt, på huden, hennes läppar … när hon kommer ur havet och lägger sig intill honom. I min fantasi ligger en kvinna på ett badlakan och han böjer sig över henne. Så romantiskt! Hos Bruno är dörren alltid öppen. Ibland sover han på dagen. Jobbar ett sent skift på Volvo och behöver lite sömn. Han sover i en bäddsoffa. Ibland blir det en kastrull spagetti vi delar på. Det kommer en och annan vän, men jag lär aldrig känna någon av dem.

Bruno talar mycket bra svenska och han berättar om sitt liv. Tycker om att resa och se andra länder. Andra kulturer. Open-minded. Berättar att han ursprungligen är från Florens – Firenze. Varför han just valt Sverige som sitt nya hemland känner jag inte till.
På grammofonen sjunger Rita Pavone om La Partita di Pallone;

Perché perché
La domenica mi lasci sempre sola
Per andare a vedere la partita
Di pallone, perché, perché
Una volta non ci porti pure me
Chissá chissá
Se davvero vai a vedere la tua squadra
O se invece tu mi lasci con la scusa
Del pallone, chissá, chissá
Se mi dici una bugia o la veritá
Ma un giorno ti seguiró perché
Ho dei dubbi che non mi fan dormir
E se scoprir io potró
Che mi vuoi imbrogliar
Da mamma ritorneró

En flicka misstänker att hennes pojkvän inte alls går på fotbollsmatch på söndagar …
Det blir 70-tal. Jag bildar familj och våra vägar skiljs. I mitt yrkesverksamma liv inom sjukvården träffar jag på en man som blir en vän. Han är Ramon, är läkare och kommer ursprungligen från Filippinerna. Är en mycket omtyckt läkare på våra vårdcentraler och han ansvarar för en av dem på Hisingen. Blir också chefsläkare för hela vårt ansvarsområde Hisingen. Han är mycket intresserad av den nya tekniken att datorisera journaler och vi har hans vårdcentral som exempel på innovativ utveckling.

Förutom sin verksamhet inom den kommunala sjukvården har han också en smärtklinik där han är specialist på kinesisk medicinsk lära som t ex akupunktur som är en behandlingsmetod som har använts i årtusenden i Kina för att bota sjukdomar. Antalet sjukdomar som kan behandlas med akupunktur är synnerligen stort, särskilt kroniska sjukdomar. Men det möter stort motstånd hos den sjukvård som då bedrivs i landet. En erfarenhet vi tidigare stött på så snart det kommer någonting helt nytt inom skolmedicinen. Idag en behandlingsform som många andra.

Har förmånen att få vara praktikant hos Ramon på en vårdcentral och upplever att patienter verkligen uppskattar hans bemötande och kunnighet att fullfölja deras önskemål och sjukvårdsbehov. Inget lämnas åt slumpen. Han följer upp och är noggrann.
Jag är inte där för att recensera hans arbete, jag är där för att som administratör få en inblick i det vardagliga patientarbetet på vårdcentralerna.

Vi blir som sagt goda vänner och vi umgås på vår fritid. Ramon bjuder till middag i lägenheten på Karl Gustavsgatan! Vid tillfälle visar han fotografier över sina hemtrakter på Filippinerna och plötsligt ser jag ett bekant ansikte.
– Är inte det Bruno som sitter där med hunden? frågar jag Ramon.

Han tittar förvånat på mig och jag beskriver hur jag minns Bruno och det visar sig att det är samme Bruno vi talar om. De har levt tillsammans i många år. Jag kände dem båda. Vid olika tillfällen har jag träffat dem, men aldrig känt till att de hade ett liv tillsammans. De levde växelvis i lägenheten på Karl Gustavsgatan i Göteborg och på en stor gård i Filippinerna. Vilket sammanträffande!

Åren går och Ramon flyttar tillbaka till sitt hemland och våra vägar skiljs. Här i Göteborg fortgår mitt liv med familjen och en allt äldre mamma som efter många år får en plats på äldreboende – Landala hus! Cirkeln är sluten. Några oroliga år följer då neddragning av platser inom äldreomsorgen sker inom kommunen. Vi blir allt äldre säger statistiken, men behovet av äldreboende sägs minska. En ekvation som inte går ihop för mig. Mamma avlider i mars 2013 vid en ålder av 94 år. Vill aldrig mer gå dit.

Vi kommer till påskhelgen i mars 2016. Jag får ett telefonsamtal från Landala hus. Ett äldreboende jag helst inte ville återvända till. Men nu är det dags att göra upp med det som varit. Någon behöver mig.

Åker omgående till Bruno som nu ligger i dvala. Personalen säger att han tidigare på morgonen pratat – vad man förmodar – italienska och engelska blandat. Att han i ett omtöcknat tillstånd pratat med en ”Cissi”. Ingen av personalen förstår italienska och jag förmodar att han menat si, si – det vill säga, svarat ja, ja på deras frågor… Hans modersmål hade återvänt till honom.

Jag talar tätt intill honom och säger på italienska att jag är med honom och tänker stanna. Att allt är väl och att han inte behöver känna oro. Han börjar ge tecken som om han vill svara mig, men det går inte fram. Han faller i sömn och jag håller hans ena hand. Stryker honom över pannan och han andas lugnt. Det går åtskilliga timmar och jag får tid att tänka igenom mitt liv, hans liv, våra oväntade möten. Hur jag sett hans namn plötsligt dyka upp på en tavla vid entrén och jag säger till mamma att jag känner igen det namnet. Att jag ska ta mig till den våningen och hälsa på honom. Hur han känner igen mig och vi pratar gamla minnen. Han berättar och visar foto från sin ungdomstid och foton från Filippinerna. Jag berättar att jag känner Ramon, hans livskamrat. Hur outgrundliga är inte våra vägar i livet? Jag blir den som följer Bruno till läkare när personal inte hinner med. Håller honom sällskap till kvällsmaten

serveras och jag beger mig hemåt. Tänker på hur ensam man kan bli i ett land man kommit till som ung och kanske inte längre har kvar sina kontakter med den ursprungliga familjen och släkten i Italien. Kunde de inte acceptera hans val av livspartner? Inte acceptera att han bröt traditioner som familjen följt i alla släktled? Skam?
Ringer till Filippinerna och Italien och meddelar läget. Att Bruno inte har många timmar kvar i livet och att jag finns på plats. De som får informationen blir upprörda. Inte så konstigt.
Ingen har haft kontakt med Bruno på länge. Det förflutna kommer ikapp.
Ramon meddelar att han kommer så snart som möjligt. De var ju trots allt livskamrater och nu är det läge att avsluta en livslång relation.

Bruno somnar in för gott en kvart över ett, natten till Påskafton 2016.

Bruno Pandolfini

9:an till Saltholmen ...

En sommardag är det skönt att ta sig ut till Saltholmen. Som boende, under ett tjugotal år, några hållplatser innan ändstationen var det gott när ”badgästerna” inte längre trängdes på spårvagnen.

Det här fotot är från augusti 1952. Det är spårvagn nr 204 med släpvagn nr 311 – linje 9. På 60-talet promenerade jag från Guldheden till Saltholmen. Eller till Johannelund/Hinsholmen.

9:ans spårvagn från Järntorget tog bara en barnvagn … vid ett tillfälle blev en man i kön så stressad att han vände upp och ner på barnvagnen! Min son for iväg och hamnade alldeles vid spårvagnshjulen. Han skrek! En kvinna som var sjuksköterska rusade fram och tittade till honom. Ingen fara sa hon, så länge han skriker …

Sonens lilla vita mössa med ett pyttelitet flygplan ovanför skärmen räddade honom. De övriga resenärerna ville lyncha mannen som välte barnvagnen. Han stack all världens väg.

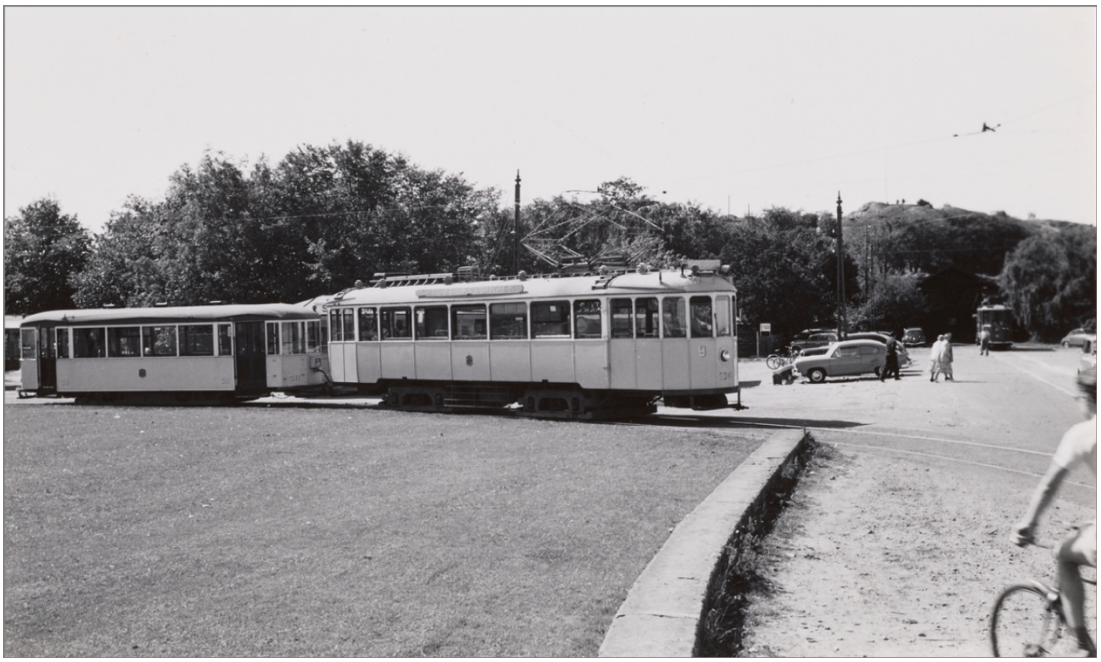

(Saltholmen/DigitaltMuseum)

En alldeles ovanlig dag på jobbet

Det har blivit så ödsligt på jobbet. Ingen kan fylla den plats som nu står tom. Ingen. Den ena människan kan inte bli det som den andra var – hur kulle det vara möjligt?

Jag undviker att titta åt Britt-Maries arbetsrum varje gång jag passerar genom korridoren. Där ligger hennes avsparkade skor på golvet, och hennes läsglasögon ligger ovanpå en av pappershögarna på bordet. Det ser ut som hon ska komma in i vilken minut som helst.

Fredagsmorgonen hade börjat med ett telefonsamtal. En ung man presenterar sig som Kenny nån´ting och jag förbereder mig ännu på ett samtal i raden av klagomål. Om hur ”kasst” husläkarsystemet fungerar, om hur svårt det är att komma fram på telefonen till vårdcentralen, ”snorkiga sköterskor” som avvisar oroliga patienter, man bor på ”fel sida” om gatan i upptagningsområdet för det medicinska ansvaret. Hur ska man veta? Men den här unge mannens röst talar osammanhängande om väder och vind, och efter en stund ställer han plötsligt en fråga.
– Undrar du inte var Britt-Marie é idag?
– Neeej, hon skulle visst till tandläkaren idag på morgonen, så hon kommer lite senare. Hurså, undrar jag, och får i samma ögonblick en känsla av olust över att ha lämnat information om sekreteraren, till en helt främmande person.

Men det är ju ändå någonting i hans fråga som avslöjar att han känner Britt-Marie.
– Jo, dé é så att hon var på symöte igår kväll, fortsätter den unge mannen. Alltså, efter mötet med konstföreningen på Lillhagen. Mamma hade planerat att följa med på konstresan till Kina, men när hon kommer till symötet på Arvids Lindmans gata så tycker tjejerna att hon såg lite konstig ut, så dom frågar om hon mår illa. Han säger allt i ett enda andetag. ”Nej, det gör jag inte, ge mig lite kaffe så blir jag snart pigg igen,” lär Britt-Marie ha svarat. Hon får sitt kaffe, men tjejerna tycker fortfarande att hon verkar lite frånvarande, så dom tar ut henne i köket, sätter henne på en stol och ringer sjukvårdsupplysningen. Ambulansen kommer med tjutande sirener efter bara några minuter och då kör dom henne till Östra sjukhuset … och då är väl klockan sådär vid tiotiden”, fortsätter Kenny lite dröjande.
– Jaha, säger jag nervöst och otåligt. Och var är hon nu då?

– Jo, hon é kvar på Östra, men hon dog … hon dog klockan två … pappa, Anette och jag har varit hos henne i bårhuset.

– Men, Herre Gud, varför säger du inte detta med detsamma, hackar jag fram och får skakningar i hela kroppen. Här har vi pladdrat på om oviktiga saker, och så har hans mamma dött!

Chockad och beklagande avslutar jag samtalet.
Britt-Marie är DÖD!
Eller glömde jag beklaga, tänker jag och reser mig upp för gå ut och berätta för de andra om vad som hänt.
Hur kunde detta hända? Var hon sjuk? En massa förebrående tankar far i mitt huvud. Jag drar mig till minnes att vi kvällen innan glatt ropat ”hejdå” till varandra. Nu är äntligen Kinaresan inom räckhåll. ”Hälsa mina gamla kamrater”, är det sista jag ropar ut i korridoren när hon går iväg till mötet om resan.

Budet om Britt-Maries plötsliga död blir till förvirring för oss alla och jag bestämmer mig för att ordna en minnesstund, på den plats och för dem som Britt-Marie arbetat tillsammans med under många år.

– Vi måste komma till ett avslut och kunna bearbeta sorgen och förvirringen som drabbat oss, förklarar jag för sjukhusprästen Urban.
Han tycker det är en utmärkt idé och lovar att fixa både kantor och särskild utsmyckning i sjukhusets lilla kyrka.

Jag räknar med att det kan komma ett tjugotal personer.
När jag stiger in i det lilla kyrkorummet möts jag av närmare hundratalet människor som sitter bänkade – tätt, tätt intill varandra!

Anblicken av alla dessa nedböjda huvud får mig att ta den kortaste vägen fram till en tom stol som ser ut att vänta just på mig! Längst fram och närmast altaret.
Det är knäpptyst i lokalen. Jag nickar till prästen Urban som till en hälsning. Han är som vanligt både högröd och blank om kinderna, dessutom verkar hans prästkrage vara av en storlek mindre än sist jag såg honom.

Församlingens unga kantor gör sig redo för att spela hymnen ”Ave verum corpus” av Mozart. Efter att ha hälsat alla välkomna, överlämnar prästen snabbt ordet till mig. Jag som i detta läge är tacksam över att ha förberett även en kollega på att läsa en dikt. Kollegan är, som många i hennes ålder, en gammal trotjänare i sjukvårdens tjänst och som blivande pensionär ska hon snart ägna mer tid åt volontärarbete.

Prästen Urban lotsar mig varsamt genom hela proceduren kring minnesstunden, som kommer att bli en upplevelse jag aldrig tidigare varit med om. Vackra sånger sjungs av den unga

kantorn, ljus tänds och släcks enligt ritualen och slutligen läser jag en bön till Britt-Maries själ;
(…) Det är som en flik av förlåten till den andra världen dragits ifrån, och en strimma därifrån fallit ner över vårt liv på jorden. Låt den inte försvinna! Låt mig inte glömma att jag – att vi alla – tillhör båda världar. Låt mig alltid trofast bevara minnet av den som gått och trofast göra vad jag kan för att lätta sorgen för de andra. Amen

Nu är stunden inne för kollegan att läsa dikten ”Det är vackrast när det skymmer”.
Tårar hörs inte – inte heller små mjuka pappersnäsdukar som diskret plockas fram ur fickor. Hon är en engagerad medmänniska, tänker jag om kollegan samtidigt som jag efter tecken från prästen går fram till den enkla predikstolen. Sveper med blicken ut över kyrkorummet och tar sats för att hålla mitt avskedstal.
Exakt i det ögonblicket är jag nära att bryta ihop. Men jag gör inte det. En känsla av styrka och trygghet har alldeles nyss spridit sig inom mig – den känslan fick jag på vägen till minnesstunden. I bilen. På motorvägen mellan Tingstadstunneln och Backa. Jag hör tydligt en röst som säger: ”Ska det va´ nödvändigt?” På Göteborgska, eller rättare sagt på Hisingska! Det *är* Britt-Maries röst. Hon sa alltid så när hon fick en uppgift som inte var så där alldeles kul att genomföra … när hon inte hade lust.

Jag harklar mig och börjar mitt avskedstal.
– Vad tänker man på en så´n här dag när vi samlas för att hedra minnet av Britt-Marie?
Är det att hon varit Göteborgs sjukvårds trogen i många år?
Att hon alltid ställt upp för stressiga chefer och arbetskamrater – utan att någonsin klaga? Att hon gång på gång blivit ”övertalig”, men aldrig gett upp hoppet om ett nytt jobb – och att vi andra känt skuld över att få vara kvar, men också en stark oro över att vid nästa omorganisation stå på tur att lämna arbetsgruppen?

Jag för min del tänker på hur hon nyss alldeles strålande kom till sin nya arbetsplats med nya arbetskamrater, och också till mig. Hur snabbt hon blir en mycket omtyckt person med nära till skratt och vänlighet?

Därefter berättar jag om mitt sista minne från vår gemensamma arbetsdag, och om hur vi går omkring i kvarteret Haga på lunchrasten. Britt-Marie säger att hon nästan bara sett Göteborg från Hisingen och att hon inte känner till Haga så väl! Hon blir förtjust när hon hittar ett perfekt bord till landet – som nu är utbyggt och ger plats åt fler matgäster.

En vacker gammal paradhandduk ska bli present till dottern som fyller år nästkommande lördag. En blomma inköps till kvällens värdinna på symötet. Vi äter paj på ett mysigt café och Britt-Marie skrattar åt tanken att dottern kanske inte alls vill ha en paradhandduk.
– Anette vet vad hon vill ha, Kenny skulle aldrig säga annat än att presenten är jättefin.

På kvällen skall Britt-Marie planera sin Kinaresa – äntligen ska den bli av. Därefter ska hon iväg på symöte hos ”tjejerna”, gänget som umgåtts sedan barnsben. På Arvid Lindmansgatan.

Det är en alldeles vanlig dag på jobbet, och i luften känner vi att våren var på väg, trots den kyliga aprilvinden.

När jag kommer till slutet av mitt tal tittar jag rakt in i allvarsamma ögon och ställer frågan högt.
– Vad skulle Britt-Marie ha sagt om hon var med oss just nu? Jo, ”var detta nödvändigt?”
Igenkännande leenden och småskratt sprids i den församlade skaran av vänner och sannolikt också känslan av att det nu är dags att gå vidare.
– Nu kan vi sörja, nu kan vi läka våra sår … är mina sista ord innan jag glider ner på stolen igen. Längst fram och närmast altaret.

I bakgrunden klingar försiktigt orgelspel ”Älska mig”, och vi skingras för att återgå till vardagen.

Allt skulle komma att bli som vanligt igen.
Från prästen kommer ett kort;

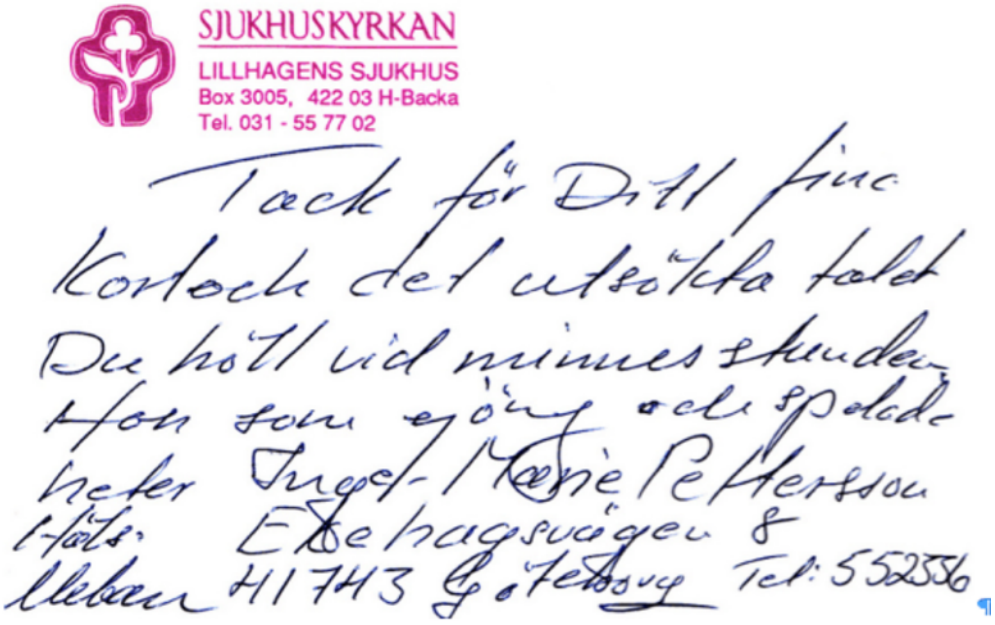
SJUKHUSKYRKAN
LILLHAGENS SJUKHUS
Box 3005, 422 03 H-Backa
Tel. 031 - 55 77 02

Tack för Din fina
Kort och det utsökta talet
Du höll vid minnesstunden
Hon som gång och spolade
heter Ingel-Marie Pettersson
Hälsi: Eskehagsvägen 8
lleben 41743 Göteborg Tel: 552556

Efter nästan hundra år på Spannmålsgatan

Katolska kyrkan/Wiki

Katolska församlingens första kyrka, S:t Josef, var belägen vid Spannmålsgatan 18 i Nordstan i Göteborg. Den invigdes 1865 och övergavs sedan man 1938 uppfört en ny församlingskyrka, Kristus Konungens kyrka, vid Parkgatan på Heden.

Redan 1928 hade den katolska församlingen skaffat en tomt vid Heden för uppförande av ny kyrka, prästgård och skola. Den nya kyrkan började byggas 1937 och stod alltså klar 1938.

Den 17 oktober 1941 kan man i Göteborgs-Tidningen bl a läsa:

”Många vandrare, både göteborgare och främlingar, ha stannat förundrade inför den gotiska fasaden, som ligger inklämd mellan de höga husen på den smala gatan. På båda sidor om portalen sitta stora skyltar som berätta om den gamla kyrkans nya funktion som möbelmagasin. De stora, gula bokstäverna bryta skarpt av mot den gamla grågröna putsen på väggarna. Genom spetsbågsfönstren på ingångens sidor skymtar man moderna stålrörsmöbler och resårbottnar. Men lyfter man blicken högre, så finner man att fasaden genomgått ganska obetydliga förändringar. Putsen och färgen ha vittrat och fallit ner delvis, men korset och strävpelarnas fialer med korsblommor i gotisk stil sitta fortfarande på sina platser. Det lilla tornet med sitt gallerverk av järn har också bibehållits oförändrat. När kyrkan en gång var ny hade den säkert en monumental prägel och byggmästare Anton Heres som också var arkitekt hade heder av sitt verk.”

Den åttonde februari 1964 tillkännager man att en del av Nordstan är jämnat med marken. Innan det revs hade kyrkan bl a använts som möbelförråd och bostad …

Vasabron och Vasagatan

Vasabron & Vasagatan den 9 december 1905

Vi tar oss från den vackra Vasabron till Vasagatan i början av 1900-talet. Med bestämda steg beger sig en herre i rock och kubb mot Vasastaden. Inte långt efter kommer ett par kvinnor i långa svepande kjolar och kappor. De bär också vackra hattar.

Bron har på båda sidor belysning likt den vi ser på Kungsportsbron – vackra kalendabrar i gjutjärn. I bakgrunden är handeln på Grönsakstorget i full gång, men kvinnorna på bilden bär inga korgar eller väskor som tyder på att de handlat något på torget.

Däremot kan vi på vykortet från Vasagatan se en kvinna som bär på en korg, kanske är hon på väg mot Grönsakstorget? Hon ser ut att befinna sig mitt i gatan. På en trottoar står ett barn och riktar sin blick mot fotografen. Vid sin sida lutar en stor ring, en dåtidens rockring? Ofta lät barnen ringen rulla iväg med hjälp av en pinne …

Vasagatans hus är försedda med vackra förträdgårdar. Till vänster ser vi Vasallén och i fonden – på höger sida – skymtar det Hedlundska huset – Tomtehuset.

Vykortet som föreställer Vasagatan är postat den 9 december 1905 – och Anna har namnsdag – idag finns det drygt 300 000 kvinnor folkbokförda i Sverige med namnet Anna, varav nästan 11 000 har det som tilltalsnamn…
I vilket fall som helst får en frökan Anna på Linnégatan i Göteborg en namnsdagshälsning. Ett Brefkort med kung Oscar II på frimärket – 5-öres. Motsvarar ungefär 4,95 kronor idag.

Möjligen är avsändaren Johan? Svårt att tyda, och man kan undra varför avsändaren skriver längst ner i höger hörna av kortet. Som om han/hon inte ville ta plats?

Vasagatan i centrala Göteborg är drygt 900 meter lång och sträcker sig i öst- västlig riktning från Heden i öst till Sprängkullsgatan i väst och i sin sträckning korsar Kungsportsavenyn och Vasaparken. Namnet kommer från kung Gustav Vasa.

På ömse sidor om gatan ligger byggnader som Barnbördshuset (uppfört 1875 efter ritningar av Hans Hedlund och Björner Hedlund) och som byggdes till 1906 och 1911 – Göteborgs Högre Samskola inrymdes här 1901-1969 – byggnaden är numera riven, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet, Kurs- och tidningsbiblioteket, Tomtehuset, Heymanska villan, Schillerska gymnasiet, Röhsska museet, Universitetsbyggnaden i Vasaparken samt Valandhuset.

Allén till vänster består av planterade lövträd i två rader och lär uppgå till cirka 160 lindar och 22 lönnar. De flesta lindarna planterades i slutet av 1800-talet så de äldsta träden är alltså drygt 100 år gamla idag.

Ute i världen uruppförs operetten Glada änkan av Franz Lehár i Wien och Albert Einstein publicerar fyra artiklar i tidskriften Annalen der Physik, en artikel om speciella relativitetsteorin, en om brownska rörelsen, en om fotoelektrisk effekt och en om ekvivalensen mellan massa och energi ($E=mc^2$).

Hemma i Sverige uppfinner Gustaf Dalén den så kallade klippapparaten för blinkande fyrar med gasljus. I huvudstaden ska man införa fingertryckssystemet för att avslöja brottslingar! Sven Hedin påbörjar sin tredje expedition till Asien och en ny läroverksstadga införs i Sverige. Läroverket indelas i realskola och fyraårigt gymnasium med studentexamen. Och även flickor ska nu få tillträde till läroverksstudier.
Alltmedan svenskarna förbrukar tobak för 25 miljoner kronor – om året!

Två original i gamla Majorna

Länscellfängelset på en bild från 1901, tagen av Aron Jonason (mest känd som Göteborgs storvitsir)
Bild: Göteborgs stadsmuseum

”Olyckan” – var på sin tid en uppenbarligen ökänd kvinna – och som under en tid bodde i en timmermans hus vid Slottsskogsgatan. Hennes dopnamn är ännu för mig okänt. Till det yttre var hon väl igenkänd – i sin grönrutiga klänning, sådan klänning som fattigvården tillhandahöll den mindre bemedlade – och som sådan blev hon ju därför utpekad som fattighjon.

Ingen har kunnat härleda namnet ”Olyckan”, men förmodligen trodde man att hon hade viss kontakt med makter som kunde orsaka olycka över eventuella antagonister eller andra som hon ansåg vara fientliga. Hennes beteende hade kanske också sin grund i hennes goda smak för starkare drycker. Något som hon delade med sitt närmaste umgänge. Men de som närgånget gjorde narr av henne kunde få smaka på hennes utgjutande av förbannelser – alltså i ordalag som inte låter sig tryckas. Hon var förmodligen än mästarinna i munvighetens teknik.

Och kanske förfogade hon också viss talang i spådomens konst, åtminstone kom folk till henne och frågade efter saker och ting som förkommit eller om ekonomi, eller framtida kärlek? Men hur sannspådda gästerna blev kan vi med all sannolikhet betvivla. Men det kunde ju i vilket fall som helst ge henne hacka – betalande kunder sökte upp henne och lät sig lätt gå i fällan.
I skydd av mörker kom människor som ville bli spådda både i kort och kaffesump – under sena timmar – i hennes enkla boning. Vad skulle ödet föra med sig? Tja, det kostade i alla fall

en del slantar att få veta något om detta. Tillräckligt för att kunna förse sig med både luktsnus och något gott att dricka. Ingen kriminellverksamhet, allt var i sin ordning.

Många kunde allt som oftast se henne sitta på någon trappa och vila ut – om färden hem övergått till att vara alltför vinglig – och både balans och ork skulle räcka ända till Slottsskogsgatan. Då kunde hon sitta alldeles tyst för att inte störa ordningen. Även om en och annan patrullerande konstapel såg henne, lät de henne ta sig hem utan att handgripligen hjälpa henne på traven. Hon var trots allt harmlös.

De sista åren i sitt liv tillbringade hon på någon av fattigvårdens inrättningar i Majorna. Hon sover sin långa sömn sedan många, många år tillbaka.

Nästa kvinnliga original i Majorna, som jag vill nämna, är ”Hönskäringen” – hon bodde i området kring Sanna. Till skillnad från ”Olyckan” var hon en känd kund inom poliskåren. När hon var berusad ställde hon till ett fasligt väsen och uppståndelse. Hennes armar och ben viftade vilt och hon bråkade och svor åt alla som stannade upp och tittade åt henne. Då kunde en förbipasserande konstapel ingripa och föra henne till polisarresten. Under våldsamma och högljudda protester försökte hon sparkande göra sig fri.

Nu var det så att polisarresten på närmsta håll inte alltid hade plats för ytterligare fyllerister så det krävdas fram en kärra att transportera den skrikande kvinnan till annan station.
Ni kan tänka er vilken syn för åskådarna på gatorna; en på rygg liggande och skrikande käring – som var så oregerlig att benen ibland blev hängande utanför flaket!

När hon väl nyktrat till och stod inför skranket, niger hon på det mest graciösa sätt och med mild och behaglig röst försöker hon beveka domaren att få ett så milt straff som möjligt. Böter är lönlöst att utdöma så det blev att sitta av några dagar på det gamla Länscellfängelset – eller det med romantiska namnet ”Rosenborg” – vid St Eriks plats (där nuvarande Operan ligger).

Känsö – ett känsligt läge

Står på bryggan på ett större fartyg på sin väg till Danmark. Härifrån har man total uppsikt över hamninloppet och öarna vi passerar – såväl om styrbord som om babord. Jocke som sitter intill kaptenen berättar att han kommer från södra skärgården; ”Man kan ju inte säga att jag kommer från Känsö, men farfar jobbade där … inom Fortifikationsverket … ”

Som den landkrabba jag är funderar jag ett slag över termer som styrbord och babord. Försöker att inte säga höger och vänster, utan istället hålla reda på styrbord och babord. Ord som sägs komma från vikingatiden, då styråran på vikingaskeppen sitter på höger sida, som då blir styrbord. När man står vid den åran vänder man baken åt den vänstra sidan som då blir bakbord, eller babord som vi säger idag! Intressant.

Ännu mer intressant är historia kring Känsö. Bläddrar bland dokument som handlar just om ägandet och öns tillhörighet. Kommunen? Staten? Till för bara för några år sedan är den allmänna uppfattningen att staten äger Känsö, vilket även fastslås av Fastighetsdomstolen 2003 efter en äganderättsutredning. Staten använder Känsö som karantänsplats redan i början av 1800-talet. Försvaret har haft verksamhet där sedan 1930-talet. Efter överklagande fastställer Hovrätten att det i stället är Brännö Bys samhällighetsförening som är ägare till Känsö. Domen vinner laga kraft 2010.
Då så, då vet vi. Eller?

Hemkommen kollar jag upp vad F-o-r-t-i-f-i-k-a-t-i-o-n-s-v-e-r-k-e-t står för och finner;
”Fortifikationsverket är en av Sveriges största fastighetsägare. Vi har regeringens uppdrag att se till att Försvarsmakten har väl fungerande anläggningar, mark och lokaler för sin verksamhet.
Det innebär till exempel att sköta drift av stora garnisoner, underhålla mark och byggnader,

bygga nytt och bygga om. Ibland handlar det också om att avveckla, avyttra och skapa förutsättningar för ny verksamhet."

Börjar också forska kring ämnet karantänverksamheten som bedrevs på Känsö och liknande platser ute i världen.

Historien berättar att då skeppet Götheborg kommer tillbaka 1745, efter en resa på två och ett halvt år, har ett fyrtiotal personer dött under resan. Över trettio av dem avlider i Batavia (nuvarande Jakarta) där fartyget blivit liggande i sex månader i väntan på bättre vindar. Kapten Erik Moreen skriver i loggboken;
"När de oduglige hade dött ut mönstra vi på nytt folk".

Manskapet som dör får en enkel begravning. De sys in i sina hängkojer med en sten från ballasten vid fotändan. Det är också brukligt att man syr sista stygnet genom näsan på liket för att försäkra sig om att personen inte är skendöd. Skeppsprästen säger några ord över kroppen innan den slängs överbord på styrbords sida. Kampen mot de epidemiska sjukdomarna kan beskrivas i tre faser – först är man tvungen att försöka hindra sjukdomen att få fotfäste i staden, för det andra måste hindra den från att sprida sig i staden och för det tredje måste man vårda de som insjuknat.

Det måste vara en grannlaga uppgift att vara skeppsläkare under 1700-talet i kampen mot diverse epidemiska sjukdomar som sprids bland besättningen till följd av den dåliga hygienen och trångboddheten ombord. Fläckfeber (tyfussjukdom),"Bataviafeber" och rödsot (dysenteri) tar många liv utan att man ens känner till hur man ska bekämpa dem. Andra sjukdomar man har anledning att oroar sig för är smittkoppor, återfallsfeber och rötfeber. Rötfeber är ett samlingsbegrepp för olika febersjukdomar som anses bero på "röta" i kroppens vätskor, särskilt i blodet. Skeppsläkaren ombord på en ostindiefarare anrättar diverse medicinska beredningar som måste vara färska under behandlingstiden. Gamla listor på läkemedel och medicinska utrustning för skepp inom Svenska Ostindiska Kompaniets fartyg visar att de rekvireras från apoteket Enhörningen i Göteborg.

Under 1700-talet kommer ett antal författningar om karantän och i synnerhet då epidemier i en tid då varor exporteras till Sverige från hamnar där smitta befaras. Skepp från dessa hamnar avvisas av den svenska lotsen och får inte anlöpa svensk hamn. Straffet för att smita förbi denna blockad är strängt och skeppare riskerar att få se både skepp och last brännas. Skepp med varor som kommer från smittade hamnar kräver också sundhetspass – ett hälsointyg från de hamnar fartyget besökt. Frågan blir ändå hur mycket man kan lita på ett sundhetspass eftersom pest i en hamn innebär ekonomisk ruin och handeln riskerar att upphöra. Man försöker därför i största möjliga mån att hålla eventuell smitta hemlig.
Under augusti 1770 får Sverige vetskap om att pest brutit ut i Turkiska hamnar och att en epidemisk sjukdom grasserar i Polen. Samma år utfärdas karantänsförordning och reglemente i Sverige. Förordningen föreskriver fem karantänsplatser i landet; på västkusten föreslås den till Vargö håla – som ligger i vattnet mellan Vargös ostligaste udde och Styrsö Tången – de

andra inrättas på Gotland, Stockholm, Åbo samt en utanför Karlskrona.

Nu börjar dock en del turer i ärendet kring karantänsplats på västkusten. Landshövding Taube anser att Vargö håla är en alltför trafikerad ankarplats för isolering av smittförande fartyg. Han föreslår istället Käringön eftersom han anser att Vargö håla ligger för nära Göteborg. Magistratet i Göteborg invänder dock att Vargö håla inte alls ligger för nära staden, och visar på att i Medelhavets hamnar kan karantänsplatserna minnsann ligga alldeles intill städerna.

Däremot anses inloppet till Vargö håla vara för trångt och att Käringön ligger för långt från Göteborg. Det kan förorsaka stora risker för segelfartygen att vända upp emot Käringön. Nu föreslås istället Känsö sund.

Att just Känsö utses som den bästa plats att förlägga karantänsstationen på, beror på att Känsö är en av de yttre öarna i Göteborgs södra skärgård. Här finns bra och skyddade ankarplatser både runt Känsö och grannen Vargö håla. I Vargö håla brukar ostindiefararna ha sin anhalt. Men den kanske viktigaste fördelen med Känsö är att ön är obebodd. Landshövdingen får order att efter Carl Fredric Adelcrantz ritningar låta uppföra en samling hus på ön. Dessutom ska han se till att det fanns tillräckligt med vinättika i staden – för rening av varor som kommer med lasten!

I maj 1771 är så en anläggning på Känsö klar. Den består då av ett tvåvåningshus för betjäningen på ön samt ett magasin för rening av lasten.

Vad man uppenbarligen inte räknat med är protester från Brännöborna för att staten har byggt på deras mark och för att de nu hindras att utnyttja hö, bete och torv på Känsö. Efter ett antal turer ersätts brännöborna med en summa av 160 daler silvermynt.

Sedan karantänen dras in efter en tid har staten inte längre någon användning av husen på Känsö, vilka överlåts till Grönländska kompaniet som jagar val i haven kring Grönland! Känsös första period som karantänsplats upphör därmed.

Går vi ännu längre tillbaka i historien, till 1300- och 1400-talet, är kanske den svåraste farsoten som någonsin hemsökt Europa, pestepidemi eller digerdöden som toppar listan. Uppskattningsvis dör tjugofem miljoner människor, vilket motsvarar cirka en fjärdedel av Europas befolkning! Pesterna sprids företrädesvis via handelsvägar från Asien och Afrika till Europa.

Själva ordet karantän kommer från det italienska uttrycket quarantena som betyder fyrtio dagar. När pesten med jämna mellanrum härjar i Europa har vi människor ingen aning om hur vi ska begränsa spridningen av den hemska sjukdomen. I Venedig kommer invånarna på att den största smittkällan är skeppen som anländer till stadens kryllande hamn. Stadens ledning inför därför en obligatorisk isolering i fyrtio dagar. Skeppens besättning och varor ombord isoleras på en ö i lagunen. Ön, Poveglia, omgärdas av mur och bevakas av Venedigs flotta.

Man känner till hur lång tid det tar från första symtom på sjukdomen tills döden inträder. Undersökningar visar senare att det går trettiosju dagar! Poveglia ligger mellan Venedig och Lido i norra Italien och dess ökända historia börjar redan under 500-talet då den Justinianska pesten härjar. Romarna löser problemet med att separera de sjuka från de friska genom att placera alla pestsmittade på Poveglia där de lever ut de sista av sina eländiga liv tillsammans.

När böldpesten och andra epidemier långt senare utbryter i Europa så använder man ön för samma ändamål. Alla som har symptom som liknar pesten skickas till ön. Där grävs stora gropar dit man slänger och bränner de avlidna. Drygt etthundrasextiotusen lär ha sett sina sista dagar där.

Venetianarna är således några av dem som är tidigt ute med att införa karantän, det vill säga fyrtio dagars väntan på redden innan skeppen får anlöpa hamn.

Poveglia – Venedig – Italien

Att tvingas till karantän innebär naturligtvis ett stort avbräck för all handel, och nu sprids det här förfarandet över världen. Känsö i Göteborg kommer att fylla en viktig funktion. Systemet med sundhetspass förenklas med åren och fartyg från misstänkta hamnar i Medelhavet åläggs att undergå karantän vid någon av inrättningarna i Livorno, Marseille eller Malta. Endast med praktika därifrån tillåts de anlöpa svensk hamn. Nu slipper man att själv hålla med karantänsplats på västkusten – hoppas man …

Men den situationen blir annorlunda när gula febern kommer farande från Nordamerika, Västindien och spanska hamnar.

Risken att drabbas av nya epidemier uppstår också för Sveriges del och under 1804 bestämmer man sig för att bygga en permanent anläggning på Känsö och en

karantänsförordning kommer till.
Gula febern är på gång och vår handel med smittade orter ökar – vi behöver återigen en karantäns plats. Kronan arrenderar Känsö, som vid den här tidpunkten arrenderas av en herr Gavin för sitt sillsalteri och trankokeri.

Det är läge för den dåvarande landshövding Carpelan att leda kommittén som består av konteramiralen Georg Christian de Frese, kommersrådet Niclas Björnberg, major Carl Johan Hierta och grosshandlare Jonas Malm. Tillsammans med Amiralitetsmedicus Pehr Dubb och professor Pehr Afzelius, ska det snabbt fram en varaktig karantänsinrättning på Känsö. Inom loppet av några veckor har kommissionen utfört sitt uppdrag att samla uppgifter om anländande fartyg och att sprida kunskap om Känsö karantänstation. På så sätt minskas trycket på de svenska hamnarna, nu vet man vilka fartyg som kommer med misstänkt smitta och fartyget kan på egen hand söka karantän. Sverige minskar på den militära bevakningen.

Redarna är skyldiga att förse sina skepp med bland annat rökningsattilraljer, som svart karantänsflagg, blecklåda för dokument. Vårt kustfolk varnas för att ha kontakt med fartyg som anlöper Sverige och att de riskerar att själva tvingas i karantän om de har kontakt fartyg som misstänks ha smitta ombord.

Vårt land skyddas på flera sätt, bevakning utförs av kryssare som ligger utanför våra kuster för att se till att inga skepp smiter undan kontroll. Information går ut till alla berörda och lagstiftningen anpassas till karantänsförordningen.

Känsös personal består av både militärer och civilanställda. Läkarens uppgift är att bege sig till Känsö för att undersöka om misstänkt sjukdom ombord på ett fartyg är av epidemisk karaktär. Den första chefen på Känsö är också militär – major Jacob Forsell.
Ett karantänspliktigt fartyg som närmar sig Känsö måste hissa den svarta karantänsflaggen och lotsen får då inte gå ombord utan ska visa vägen in mot Känsö. När skeppet ankrat upp kommer karantänsmästaren upp vid lovarts sida (det håll från vilket vinden blåser) och förhör sig om hur resan varit och hur lång tid de har varit ute. Han vill också se fartygets sundhetspass. Proceduren följs av att alla handlingar räcks över på en stång som doppas i ättika och så läggs handlingarna i blecklådan! Karantänsmästaren öppnar lådan med särskilda handskar på sig, tar ut dokumenten med tång och rökar dem. Därefter seglar karantänsdrängen till Göteborg för att kommissionen ska kunna granska dokumenten och fatta beslut angående eventuell karantän …

Man skiljer på lossningskarantän och observationskarantän. Vid lossningskarantän måste skeppets last lossas och rökas samt vädras i ett av Känsös magasin. Antar man att skeppet inte har några smittbara varor räcker det med att det ligger på redden för observation.

Känsö från sjösidan. Att döma av unionsflaggan är målningen gjord någon gång mellan 1844 och 1905. Okänd konstnär. Göteborgs Sjöfartsmuseum.

Med uppgift att svara för räkenskaper och redovisning tar konsul S. A Svalander tjänst på Känsö och författaren Viktor Rydberg är informator till Svalanders son under somrar i mitten av 1850-talet. En vistelse på ön som poetiskt beskrivs i ordalag som ”vars höjder, park och utsikt över havet utgör hans förtjusning. Där kan han svärma långt in på natten, och mot hösten, när det stormar över skär och holmar, styr han och hans rumskamrat i det Svalanderska hemmet mången gång kosan upp till Känsötornet och iakttar därifrån under långa timmar ovädret”.

Jag återgår till nutid och besöket på den moderna fartygsbryggan, där jag skänker en tacksamhetens tanke till alla dessa människor som arbetat för att hålla smittsamma sjukdomar på avstånd och till omsorgen av Känsö. Tack till Jocke Carlsson och hans farfar ”Harry på Känsö” – en legend i Göteborgs södra skärgård.

Jocke Carlsson och Kalle Svensson

Den obekväme entreprenören Pelle Ahl – ett handelssnille i Göteborg

”Nästa Kapp-Ahl” … ropas det ut i spårvagnen på linje 4, då är det dags att stiga av och byta till buss. Bussen till Omvägen!

Året är 1953 och det är trångt nere i källaren på Omvägen, de sexton expediterna trängs med kunder som köat i timmar för att komma åt en kappa. Det provas och speglas och de står alla som packade sardiner.

Trots det något kaotiska läget ser expediterna ändå mycket nöjda ut, de är ett sammansvetsat gäng som älskar sitt jobb – deras chef har med omsorg valt ut dem. De allra bästa tjejerna man kan få tag i. De har varit anställda i andra affärer, men nu är de värvade av firma BMA-modeller. En flicka som jobbar i trängseln utbrister; ”Visst är det knogigt. Men hellre sliter jag på det är sättet och känner mig nyttig än jag blir behandlad som ett nästan onödigt inventarium i ett varuhus.”

Köerna utanför den smala trappan ner till källaren växer alltmer och bussar som i vanliga fall skumpar omkring med en och annan vilsen passagerare börjar fyllas alltmer. Spårvägen börjar också gå med större vinst på sträckan.

Försäljningssuccén avspeglar sig i minerna på glada och lyckliga kunder
(ur boken ”Jag ser tillbaka”)

Anstormningen av kunder tvingar den 34-årige Per-Olof Ahl att, tillsammans med sin svåger, skaffa fram ytterligare nya plagg – i ett allt hetsigare tempo. De söker upp fabrikanter och efterfrågar stora kvantiteter av kappor. Men de möts alltid av kalla handen,

under förevändningen att om de som fabrikanter levererar till Omvägen också riskerar att bli bojkottade av andra handlare.

Per-Olof Ahl säljer för billigt! Andra fabriker i Västsverige blir tillfrågade, men det räcker ändå inte. Efterfrågan på kappor verkar aldrig ha ett slut …
Firman BMA-modeller får snart smeknamnet ”Kapp-Ahl” – och blir både förebild och hatobjekt. Göteborgs köpmän blir oroliga och smider planer att attackera den företagsamme entreprenören. Regler om fri konkurrens gäller således inte i verkligheten.

Per-Olof Ahl, föds 1919 i Mjölby och blir grundare till en av Göteborgs största klädkedjor – Kapp-Ahl. Mjölnarsonen, som arbetat som resande i många år, är nu innerligt trött på ett kringflackande liv – uppackning och kundbesök i all oändlighet. Han som av en slump blir ägare till ett större parti kappor – som han kommit över till en billig peng.

Hans första tanke är att få ut kapporna på marknaden så snart som möjligt. Men han saknar en riktig affärslokal och har bara några små källarlokaler på Omvägen, dessutom i utkanten av Göteborg!

Men han får en snilleblixt – om han betalar 60 kronor för en kappa av fabrikanten, kan han sälja den till ett pris som bara täcker kostnaden för frakt och andra mindre omkostnader – gör han en vinst på fem-sex kronor per kappa! Sagt och gjort. Han anställer ett par expediter, fixar ett par mindre annonser som anger att här finns kappor av god kvalitet och till låga priser.

Ryktet går ibland snabbare än stegen och snart var ruljansen i full gång. Varken kunder eller konkurrenter tror sina ögon. Kapp-Ahl ska emellertid snart få möta misstänksamhet som saknar motstycke. Både av köpmän och fabrikanter. Han ska minsann bli någon man skrattar åt på trivsamma herrmiddagar…

Det stora kappkriget utbryter. Precis som väntat. Men Per-Olofs företaget växer och alltfler expediter måste anställas. Och det är många som vill bli anställda hos honom. Per-Olof kan välja och vraka och plocka ut de allra bästa inom branschen. Han får på så sätt också information om sina konkurrenter – via sina anställda. Och han har en viktig taktik i sin syn på personalen;

Behandla expediter och andra medarbetare som kollegor och vänner! Låt dem vara med och känna ansvaret och inte minst, låt dem också vara med och dela vinsten!

I sällskap med en del av mina duktiga expediter (ur boken ”Jag ser tillbaka”)

Då är det inte så konstigt att de sexton flickorna som säljer kappor verkligen blir ett sammansvetsat gäng. De kan dessutom snart köra till jobbet i egna bilar, eftersom de i många fall får tre gånger mer betalt per månad, än vad de tidigare tjänat.

Konkurrenternas förhoppning att hans verksamhet bara är en dagslända går i kras. Faktum är att Kapp-Ahl gör succé – och sammanhållningen bland köpmännen i stan är skral. De kan inte störta honom eller hans verksamhet. Trots ivriga försök att finna oegentligheter i kvalitet, varumärke – eller i affärsverksamheten över huvud taget. Kunderna väller in. Sortimentet i stans affärer tillhandahåller inte större storlekar. Nej, ”elefantstorlekar” är inget man satsar på.

Men det är något som Kapp-Ahl kan erbjuda damerna.
Vid ett tillfälle får Per-Olof och hans inköpschef reda på att en stor och mycket känd fabrikant hade svårt att få ut sitt stora lager av plagg på marknaden – på grund av stränga gällande kreditrestriktioner. Fabrikanten har ont om kontanta medel till sina löpande utgifter, löner m m. De söker därför upp direktören och ger honom ett anbud som innebär att de är beredda att köpa hela lagret – kontant!

Ett frestande anbud – och inom textilbranschen vinner alltid den som har största förutsättningen att betala med kontanta medel. Fabrikanten vill fundera över saken. Han tycker inte om att hans fina varor egentligen ska hamna i Kapp-Ahls händer. Men så blir det. Hela partiet går till Kapp-Ahl! Med en reservation. Det ursprungliga firmanamnet skall ovillkorligen sprättas bort innan plaggen kom ut i handeln. Annars kan ju även han bli bojkottad!

Därefter kommer nästa reservation: Skyltar med andra namn ska sättas på varubussarna som sedan kör varorna till Hindås. Där finns en öde skogsväg – och där kan omlastning till Kapp-Ahls bilar ske!
Etiketterna sprättes bort och i vissa fall ersätts de med andra.

Företaget Kapp-Ahl växer ohämmat och till slut får man anställa en person som har till uppgift att samordna köerna! På gräsmattan spikas upp en skylt: ”Kapp-Ahl”. Fler expediter anställs tillsammans med sömmerskor som ska att utföra ändringsarbete av plagg. Allt för att passa kunderna!

Kassarekordet slås en kväll och Per-Olof kan chockad låta bankbudet komma och hämta dagskassan – 69 800 kronor! Fler lokaler krävs och slutligen kan hela huset förvärvas. Branschorganisationen skickar diverse ombud att kontrollera verksamheten på Omvägen. Där finns dock inget att anmärka på. Saboterande aktivister inom branschen försöker med alla medel komma åt denne man som lyckas så väl i affärer. Till och med poliser skickas ut att kontrollräkna det omtalade lagret. Det kan väl ändå inte vara så stort som det sägs? Men det är det. Bakslag igen för avundsmännen!

Pressen är till en början inte heller nådig. Men snart förstår även de att konkurrenterna använder otillåtna metoder i syfte att knäcka företaget som säljer så billiga plagg. Och inte får man annonsera om billiga varor eller rea-plagg annat än under månaderna januari, februari, juli och augusti – en tingens ordning som Kapp-Ahl spräcker med råge.
I övriga delar av landet börjar man ropa efter ”Kapp-Ahl-kappor” och man planerar göra säljturnéer och börjar med en tvådagars utförsäljning i Helsingborg. De stöter dock på ett hårt motstånd vid behovet av lämplig lokal – med till slut får de tillstånd att nyttja Konserthuset, med dess enorma glasfönster! Danskar kommer över. Succén är ett faktum. Köpmännen

rasar…

Per-Olof turnerar med sin personal land och rike kring. 1956 drar han omkring som ett teatersällskap med kappor och dräkter i bagaget. Det som driver honom att resa är behovet av kontanta medel. Illasinnade attacker från lokala konkurrenter låter inte vänta på sig.
Det blir på modet att gå till Kapp-Ahl och en lång rad prima leverantörer kan knytas till företaget. Per-Olof blir en av Göteborgs viktigaste profiler inom näringslivet.

”Pelle Ahl har Anita på gaffeln! – Sensationellt engagemang”, stod att läsa i en tidning.

Tillsammans med Kurt Bark i förhandling med Anita Ekberg i Genève
(ur boken ”Jag ser tillbaka”)

Uppgörelsen med Anita innebär att hon ska visa fyra-fem kappor som hon själv väljer ut. Och att hon ska bara gå upp på scenen två gånger – under varje visning i Stockholm och Göteborg. Anita Ekberg är bara en i raden av kändisar som Per-Olof Ahl möter under sitt liv. Inte minst rör han sig bland kändisar inom idrottsvärlden.

Men det är ett mål som alltid styr hans livs gärning; *Ta vara på människan. Ingen är för liten eller obetydlig. Varje kugge i det komplicerade maskineriet som vårt företag utgör måste fungera för att allt skall gå bra. Därför är vi noga med att hålla alla informerade om vad vi gör och planerar. Det skapar ”vi-känsla” som är viktigt.*
Den 16 juni 1975 formulerar han bland annat följande i ett PM;
”Vårt företags största tillgång är de människor som arbetar här. Företagets framgångar är direkt kopplade till medarbetarnas sätt att lösa sina uppgifter. Duktiga medarbetare ger företaget framgångar och framgångsrika företag har en tendens att växa.”

Våren 1976 drabbas Per-Olof av ohälsa och genomgår en svår bukoperation. Han som alltid tagit hälsan för självklart ligger nu i sjuksängen och tänker att den sjuke har bara ett önskemål, den friske tusen …
Han har ångest och vill helst åka hem och han har garderat sig och köpt både gravplats och gravsten på Örgryte kyrkogård. Han tänker på sitt intensiva liv och glädje, han har unnat sig allt.

Operationen går bra och inga komplikationer tillstöter. Men det tar tid att sakta bygga upp konditionen igen. Han är storrökare. Vid en tidningsintervju får han frågan om hur han ser på sitt liv. Svaret är att han är belåten med sitt liv. Har en käresta som han levt tillsammans med i decennier, sonen Pieter med sin hustru och barn. ”Allt detta sammantaget är lycka för mig …”

I sin biografi – ”Jag ser tillbaka” – skriver han slutligen;
- *Man skall inte vara så elak som möjligt. – Man skall vara så snäll som möjligt…*

I slutet av 60-talet är han störst i branschen, miljonär och till slut respekterad och accepterad. 1985 öppnar Kapp-Ahl sin första utlandsbutik i Basel, Schweiz och året efter lämnar Per-Olof Ahl sin VD-post.
Kapp-Ahl är en av Nordens största modekedjor. Sonen Pieter Ahl övertar företaget 1986, men har svårt att få det lönsamt. 1990 säljer han de 130 butikerna till KF.

Per-Olof Ahl avlider 1996, men spårvagn 742 med hans namn ”Per-Olof Ahl” rullar vidare …

August Magnusson eftr. – en urgammal historia

Carl Edvard Eriksson

August Magnusson föds den 1 september 1839 i Bärebergs socken i Skaraborgs län. Carl Edvard Eriksson föds den 3 mars 1860 i Jumkil, Uppsala län, tjugoett år efter August. Vad kan då dessa båda herrar ha gemensamt?

Jo, i Augusts hemtrakt fanns en urmakare vid namn Johan Wallin och hos honom börjar August sin bana som urmakare. Redan vid tretton års ålder är han lärling i Göteborg, hos urmakare J W Zetterblom för att senare gå vidare till den då kände urmakaren i stan – L E Cederqvist.

Men redan under 1862 – vid 23 års ålder – kan August Magnusson kalla sig egenföretagare. Han grundar sin firma ”Magnussons Ur” på Västra Hamngatan 2. Han flyttar så småningom till Kungsgatan 36, för att något senare återvända till Västra Hamngatan, denna gång till hus nr 4.
1878 lyfter han firmans bopålar igen och etablerar sig på Kungsgatan 47. Efter drygt trettio år avlider August vid 72 års ålder och företaget tas över av brorsonen Carl Sandgren som också utbildat sig till urmakare. Nu är vi framme vid år 1911.

Carl Sandgren hyr in sig i hörnet av Korsgatan 48, för att under 1920 köpta in fastigheten. Carl Sandgren avlider under tidigt 30-tal (1933) och då har turen kommit till hans son Harald som tar över verksamheten.

Harald har då arbetat som urmakare i företaget under ett tiotal år. ”Magnussons Ur” är ett känt begrepp och urmakeriet har ett gott anseende, duktiga urmakare kan föra sin höga kunnighet vidare och många lärlingar och gesäller passerar genom företaget under en lång rad år.
Var kommer då Carl Edvard Eriksson in?

När August Magnusson avlider, år 1911, kommer Carl Edvard till undsättning och som erfaren urmakare stöttar han den unge Carl Sandgren som blir den som tar över firman efter sin farbror.

Carl Edvard flyttar från Stockholm med sin hustru Anna och barnen, den snart giftasvuxna Sigrid och trettonårige Carl Erik.

Carl Erik blir trettiosex år efter flytten till Göteborg min far. Så kan vi knyta ihop historien med Magnusson och Eriksson!

Carl Edvard Eriksson är således min farfar, en riktigt duktig urmakare.
Idag är det nyare generationenr på Korsgatan 22 som ser till att tiden rullar vidare!

Kungens lilla piga

Kring sekelskiftet 1800-1900 är det ingen svårighet att få tag på tjänstefolk. Det är under den här tiden som framför allt unga flickor från landet hellre tar plats i familj i stan. Det är mycket lättare jobb än det tunga arbetet hos någon bonde där hemma på landet, som piga med både slit inom- och utomhus – och med dålig betalning.

I stan får familjer snart tag på en tjänstvillig flicka, genom vänners rekommendationer eller andra personliga kontakter. Det finns även kontaktförmedlingar som tillhandahåller arbetskraft till hemmen. Visserligen är omsättningen hög, men det finns också flickor som blir vuxna kvinnor och ”trotjänare” – kanske under resten av sitt liv – och hos samma familj.

Dessa flickors – eller jungfrurs – arbetsvillkor är mycket anspråkslösa, kanske rent av orimliga för oss, sett ur vårt perspektiv.

Trots det är det en skyddad och respekterad tillvaro för en flicka som kommer alldeles oerfaren, från landsbygden. Inte kan de bo ensamma i stan heller. För en del kanske det bara är en mellanlandning mellan äktenskap eller fortsatt resa till Amerika. Emigrationens höjdpunkt är just under slutet av 1880-talet.

I ett stort och förmöget hem kan man oftast erbjuda henne ett eget litet rum – jungfrukammare.

Ta exempelvis en grosshandlare som har en tiorumsvåning på Avenyn – där kan både kokerska och husan dela rum, medan barnjungfrun delar rum med ett litet barn!

En gammal piga berättar att hon bodde i en pigkammare rakt ovanför portarna i huset vid Chalmersgatan – det var ett satans liv på dånande kärror och vagnar som körde genom den trånga porten in på gården. I rummet hade hon en hopskjuten säng, ett bord, lampa och ett par stolar och en liten byrå. Mer fick inte plats. Och det som finns där har hon själv fått skaffa.

I bästa fall har kammaren ett fönster. Annars kunde en sovalkov bli aktuell – helt utan dagsljus… Lönen är låg, 10 riksdaler i månaden är ett genomsnitt. I bästa fall kan hon också få en julpeng, eller kanske en bit tyg som julklapp.

Bundenheten är nog jungfruns värsta fiende. Fritiden kan hon inte styra över. Den bestäms godtyckligt av arbetsgivaren. Jungfrun ska stå till pass från tidiga morgon till sena kväll. Frukost ska vara klar när herrskapet kommer upp, disken avslutar dagen efter deras sena kvällsmål. Är det fest eller bjudning blir klockan midnatt innan hon är klar.

Fridag är något sällsynt och kräver särskilt tillstånd. Tjänstehjonsstadgan styr ännu och det är arbetsgivaren som både skyddar och för befäl över jungfruns arbetstid – och eventuella fritid. Ett kyrkobesök kan upplevas som en lisa för själen åt en trött trotjänarinna.
När flickan som blivit kvinna och sedermera en orkeslös och sjuk tjänare kan hon i viss mån få ett litet bidrag från en pensionsförening. Men då ska hon uppfylla kravet att ha arbetat i Göteborg i femton år och hos samma familj i minst fem år.

Under år 1883 grundar en diakonirörelse ett äldreboende för dessa gamla kvinnor – Tjänarinnehemmet vid Sprängkullsgatan 23 B i Haga – ett boende som från början egentligen är avsett för arbetslösa tjänsteflickor. Och inte nog med det – ett par år senare kan en privat pensionsförening betala ut en årlig summa om 100 riksdaler per person – utan särskilda villkor.

”Kungens lilla piga” kan äntligen vila ut, och på gatorna är det just nu lugnt.. Genom grumliga ögon ser hon bort mot den vackra Hagakyrkan.

”Finland” – en omskakande färd

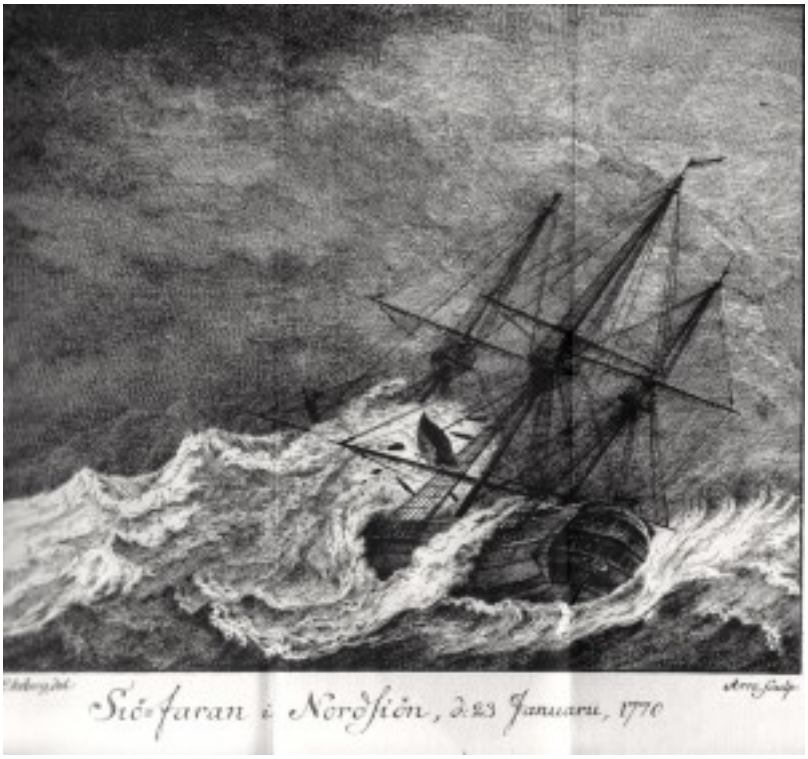

”Finland” av CG Ekeberg

Det hänger en inramad bild av ett skepp på min vägg. Ett minne från ett besök på skeppet Götheborg III en sommar. Skeppet Götheborg III låg vid Stenpiren i Göteborg och jag gjorde en sväng i souvenirbutiken.
Det var där jag hittade tavlan. Inramad och klar. Någon har avbildat skeppet ”Finland” – Svenska Ostindiska Kompaniets skepp som under tredje oktrojen, 1766-86 – far till Canton i Kina. Skeppet lär ha haft en lastförmåga om 450 läster (1 läst drygt 2 400 kg) och besättningen uppgick till 150 män. Befälhavare ombord var Carl Gustav Ekeberg. En legendarisk kapten inom kompaniet. Känd för ett otal resor till Kina. Han var femtiotre år när han den 26 december 1769 gav order om att skeppets ankar skulle lättas och resan tog sin början.

Hemma i Uppsalatrakten bor kaptenens hustru Hedvig och de tre barnen Anna Catharina, Nils Gustav och Hedvig Charlotta. Vid förra resans hemkomst, den 16 augusti 1767, då med skeppet ”Stockholm Slott”, hade han med sig en liten gosse från Sumatra. En gosse som inom loppet av två år lärde sig svenska i tal och skrift. Han blev kristnad och fick namnen Johan Pehr Gustaf. Men denna berättelse handlar om hans fosterfars resa med ”Finland”. En resa som gått till historien.

”Ostindiefararen Finland i Storm” av Jacob Hägg, 1921. Göteborgs Sjöfartsmuseum

Fru Hedvig får, efter flera veckors väntan på korrespondens, kännedom om den storm som drabbat skeppet ”Finland” på utresan från Göteborg mot Skottland. Kanske vill inte heller kaptenen oroa sin familj med just den händelsen och väntar med beskedet.

Det är midvinter, år 1769, i Göteborg, och Ekeberg ska som kapten föra skeppet ”Finlands” tredje resa till Kina, själv har han gjort dryga tio långresor för kompaniet. Tillsammans med etthundrafemtio man står han redo att i den bistra vinterkylan segla skeppet med lasten av levande djur, proviant, vatten och varor att omsätta till silverpiastrar förutom ballasten av tutanego – en legering av koppar, zink, nickel och tenn som är eftertraktat i Kina. Skeppet är bestyckat med trettio kanoner som ska hålla eventuella pirater på avstånd.

Ombord på resan följer en modig ung man, Jacob Wallenberg från Östergötland, som skeppspräst. Onekligen har han genom kontakter med kompaniet anhållit om en icke-kyrklig befattning, men får acceptera att som tjugotreåring hastigt bli prästvigd och ”insparkad i den heliga hopen”, som han själv uttrycker det. Han längtar efter det stora Äventyret.

På juldagsmorgon lyfter två svenska skepp ankar och lämnar Göteborg för att göra sällskap till Kina. Vargavintern tvingar lotsen att hacka upp en ränna i isen – ända ut till Vinga där skeppen når öppet vatten. Kaptenerna vill ge sig av nu, trots det mest hårda förhållande, för att

långt senare komma rätt till passadvindarna och undvika monsunsäsongen på Sydkinesiska sjön.

Någon uppvärmning ombord på ”Finland” finns inte och riggen är såphal av is. Manskapet får extra ransoner brännvin för att vara vid gott mod i det kalla och hårda vädret. Sextusen liter brännvin har bunkrats upp. Dessutom finns det stora mängder öl ombord och förråden ska också komma att fyllas på under resans gång. Kaptenen förbjuder som sig bör fylleri under tjänstgöring och tillåter inte heller underbefälet att ge order med hot om prygelbestraffning – sträng, men rättvis, ordergivning fungerar bäst enligt honom.

Veckor av storm följs av en orkan som i det närmaste sänker skeppet som kastas runt i orkanvindar och dånet från orkanen slopar alla möjligheter att ens höra vad som ropas på nära håll. Det är mitt i natten – inga ljus och full orkan – då en enorm våg slår sönder och river med sig allt som är fast och löst. Kanonerna och ankartågen vräks mot ena sidan och orsakar en krängning av skeppet som blir liggandes med relingen mot vattnet.
Spillror av skeppet ligger i en enda röra på däck där timmermännen in i det sista står redo att kapa masterna. Även människor slås i spillror. En matros faller från en mast och slukas av det vilda havet och överger en mor med tre små barn.

Kapten Ekeberg är endast en tågstump från att drunkna, men lyckas rida ut stormen. Han beslutar att föra skeppet till hamn för att låta reparera de enorma skadorna och fylla på förråd som uppslukats av vågorna. De söker nödhamn i Norge, bara en dags etapp ifrån Göteborg! Både skepp och besättning är svårt sargat.

”Klockan slår tio. Ur vägen, ur vägen! En störtsjö! En dödsförskräckelige buse, så hög ungefär som Utterhällan och så bred som Hisingen rusade i detsamma in från förn, slungade ett ofanteligt ankar in på däck, krossade reling och röst, släpade över bord med sig spirorna, jollen och slupen oaktat deras dubbla surrningar, rasade akterut, kastade över ända allt vad honom förekom. Vår vaksamme gråhårige kapten sam själv fram och tillbaka på däcket och utom en välsignad tågstump som lyckeligen föll honom i händerna så hade både vårt Finland och fru Ekeberg varit ett par bedrövade änkor.”

Ur Jacob Wallenberg: ”Min son på galejan”

När orkanen lägger sig predikar skeppsprästen ur Matteus evangelium om hur Jesus sov i skeppet då det stormade. Nu tackar de Gud.

Genom vindpinade farvatten – norr om de brittiska öarna – beslutar kapten Ekeberg om resans början. Trots att det uppenbarligen är en riskabel färdväg eftersom hälften av ostindiefarare som gått under gör det just här. Mitt i vintern.

Ekeberg väljer ännu en gång samma väg. I hopp om att komma rätt långt senare!
I mars, efter tre månader från starten, görs ett nytt försök att segla ut. Men döden verkade vara planterad under däck och många män drabbas av rötfeber. Skeppet förlorar ytterligare sju man på mindre än tjugo dygn.

På en och samma dag stöts tre lik stöts överbord. Insvepta i segelduk som mycket väl sytts ihop. En påminnelse om sårbarheten bland besättningen som inom loppet av några veckor halveras… förra gången var det sjöpesten som orsakade att vattnet blev odrickbart.

– Ligger det en förbannelse över skeppet? undrar någon ur besättningen.
Nej, det blir inte fler dödsoffer denna gång, och snart når skeppet ”Finland” passadvindarnas bälte och resan blir mer angenäm.

Luften är klar och den goda maten som fyller allas magar, sväljs ner med vin. Seglen är välfyllda av goda vindar! Smakfullt Madeiravin hämtas in från afrikanska västkusten.
På försommaren siktas Taffelberget och skeppet ankrar vid Falso Bay med hjälp av lotsar. Under en skakig färd i vagn beger sig delar av besättningen till Kap där gästfriheten mot svenskar är långt mycket större än i andra städer. Här bjuds det frikostigt med olika slags viner och till skillnad från hemresorna stannar skeppet länge i hamn för proviantering.

Goda Hoppsudden lämnas och efter sex veckor kan den unge skeppsprästen Jacob glädjas över sin lockelse till äventyr och åt att äntligen kunna sikta Java.
Halleluja!

Två månader senare passerar skeppet sundet mellan Java och Sumatra. Det är här som kapten Ekeberg tre år tidigare träffade på ett holländskt skepp och köpte loss en liten gosse.
som blev en del av familjen Ekeberg. Kristnad och allt.
Skeppet tar sig norrut, upp till det Sydkinesiska havet. Ett hav med lynniga stormar som antingen för dem till Canton i Kina eller därifrån. I samma vatten hotar pirater och de ämnar möta våld med våld. Med trettio kanoner ombord kan kaptenen, kargörerna och besättningen känna sig säkra.

Samma procedur följer varje resa till Kina. ”Finland” tar sig med god segelfart mot Kina och ankringsplatsen Wampoe i början av september 1770.
Kapten Ekeberg tycker det är märkligt att skeppet Prins Gustav – som avseglade samtidigt från Göteborg – sedan nio veckor ligger vid samma slutmål.
Ett tjugotal europeiska skepp trängs tillsammans med de båda svenska skeppen på redden utanför Canton.

Denna gång har besättning endast tre månader på sig att fylla lastrummen med dyrbarheter. Bråda handelsdagar väntar kargörerna och deras assistenter. De kinesiska reglerna tillåter fortfarande inte manskapet att lämna skeppet.

I slutet av december är lastrummen fyllda, vindarna gynnsamma och ”Finland” anträder den långa vägen hem.
Ännu en gång lyfter kapten Ekeberg handen till hälsning åt manskapet som lämnar skeppet för att fira återkomsten till Göteborg i början av juni 1771. För sjömän som överlevt och uthärdat den svåra resan väntar livets glada dagar. Innestående löner ska även denna gång göra dem alla till välbärgade män.

Barken Viking

”Nu hon svävade kring på det ödsliga hav, hon for vida som jagande falk, men för kämpar ombord skrev hon lagar och rätt. Vill du höra min vikingabalk?”
Ur Tegnérs Fritiofs saga

Tankar kring Barken Viking

Minns ni Ostindiska skeppet Finland som jag berättade om tidigare – en målad avbild på en vägg därhemma?

På en annan vägg hänger Barken Viking. Bilden är ett minne från 1995 då Viking stod inför total renovering. Denna pärla som höll på att gå Göteborg förbi, men som lotsades i hamn med dåvarande fullmäktigeordförandes, Ernst Jungen, utslagsröst i stadsfullmäktige under tidigt 50-tal – med 29 röster för och 29 mot!

I GP skriver man i september 1994 att Viking har varit och kommer efter pågående arbeten att i ännu högre grad bli ett viktigt turistmål i Göteborg. Ett arkitektkontor har fått uppdraget att t ex ta fram autentisk utrustning till hytter som ska byggas upp så nära ursprungsskicket som möjligt. Man söker för tillfället efter träbadkar från tiden kring sekelskiftet – kanske kan man finna något från den tid då varmbadhusen erbjöd varma tångbad – i synnerhet fanns dessa varmbadhus på Bohuskusten dit fina Stockholmsgubbar kom.
Nu återvänder vi till Lilla Bommen och närmar oss de höga skeppssidorna och lyssnar till vindens spel i ståndriggen. Viking är unik. En av de sista stora lastseglarna – en ” oldtimer” – byggd vid varvet som aldrig blev känt för skepp som kunde segla. Fyrmastbarken byggdes i stål vid Burmeister & Wains skeppsvarv i Köpenhamn – sjösatt den1 december 1906.

Urval av fakta – (jag har av utrymmesskäl inte med detaljer om rigg, rår och segel)
Längd 97 meter
Längd inkl klyvarbom 108 meter
Längd shelterdäck 61, 3 meter
Längd back 11, 6 meter
Största bredd 13,9 meter
Djup i lastrummet 8,1 meter
4 st lastluckor
Lastrum ryms 6 300 kbm
Lastförmåga 4 100 ton
Segeltyper, antal 34

Skeppet byggdes som ett skolskepp och överlämnades till beställaren i juli 1907. Ett antal renoveringar har skett under årens lopp. Skrovet är ett s k poopdäcksfartyg (eller stormdäck – uppbyggt akterdäck, högre än midskepps) och det 97 meter höga skrovet reser sig högt över vattennivån. Backen är kort och skiljs från stormdäcket av huvuddäcket, eller som man kallar ”brunnen” eller ”gropen” På huvuddäcket fanns från början hytter, arbets- och förrådsrum för befäl, underbefäl och manskap samt logement och skolsal.

Man brukar säga att Viking skuffade halva oceanen framför sig och drog andra halvan efter sig – det var segelmakaren John Sommarström som myntade det uttrycket. Viking har ett kantigt skrov i jämförelse med andra skepp, i synnerhet med tanke på hennes skrovsidor som lutar inåt och övergår till en nästan flat botten. För att minimera rullning i hög sjö hade den fram till 1915 slingerkölar (en på vardera sidan av ett fartyg utbyggd, långsmal köl placerad mellan skrovets botten och sidorna) – förskeppets form är däremot motsägande – skarpt i vattenlinje och klyver lätt vattnet – men yppigt ovanför, vilket hindrar farten. Nära lastvattenlinjen är det ”bulligt” och därför släpar det vatten med sig! Man hade prioriterat sjöduglighet framför snabbhet, så någon snabbseglare blev hon aldrig.

Men tillbaka till jungfruresan! Viking gick i sjön den 1 december 1906 med Dannebrogen - danska flaggan – i topp och till köpenhamnarnas stora glädje. Dåvarande kronprinsessan svingade champagneflaskan mot bogen och kronprinsen Christian utbringade sitt leve för skeppet. En festyra utan dess like startade, skeppet skulle vara klar för leverans under kommande vår – i april 1907. Ett fruktansvärt oväder satte stopp för projektet – i mars blåste det upp till storm – och skeppet kantrade! En start som fick många att tvivla på sjödugligheten. Men de fick fel och Viking gjorde succé som segelfartyg.

Jungfruresan påbörjades den 28 juli, då var skeppet renoverat efter skadorna som inträffade vid kantringen. Besättningen ombord uppgick till 106 man – 80 elever i åldern 14-18 år. Huvuddelen från Danmark, några från Färöarna, Island och Belgien.

De tog tre år att genomgå styrmansutbildningen och då ingick minst en transocean resa. Eleverna började som ”dreng” och andra året avancerade han till lättmatros för att under ett tredje år bli matros. Den förste befälhavaren var Niels Hansen Clausen, medan en äldre

örlogskapten ansvarade för undervisningen – praktisk sjömanskap, navigation, danska, tyska, engelska språken samt matematik, geografi, naturlära och slutligen maskinkunskap, sjukvård och hygien. Ordning och disciplin var särskilt viktigt.

Den fasta besättningen utgjordes av fyra styrmän, timmerman, segelmakare, donkeyman (sköter ångpannan), två båtsmän, åtta matroser och två lättmatroser – dessutom fanns läkare, hovmästare och två kockar ombord.

Skeppet bogserades till Hamburg där man lastade koks för vidare transport till Callao i Peru. Ballasten uppgick till 300 ton sand. I början av september 1907 kunde skeppet för första gång visa upp sin praktfulla segelstass – på sin färd ur Engelska kanalen. Det blev en svår seglats i motvind och det tog en vecka att komma ut på öppet vatten. Men besvärligheterna fortsatte – Atlanten satte dem på hårt prov och först den 14 oktober kunde de passera Linjen.

Fartrekordet under rundresan låg på 240 sjömil på ett dygn. Hela första jungfruresan tog mer än ett år. Skolskeppet gick med ekonomiskt underskott och det fälldes många hårda ord i den danska pressen både om besättning och skeppets segelförmåga.

Den 12 juli 1929 såldes Viking till sjöfartsrådet Gustaf Eriksson och den fyrmastbarken seglade nu under finsk flagg – blev ålänning, med hemort Mariehamn. Danskarna var sorgsna över sin förlust av skeppet, men skeppet var i dåligt skick och både reparation av allvarliga rostangrepp och ett nytt segelställ blev nödvändigt. Ett påkostad renovering genomfördes innan Viking seglade norröver i Sverige med last av trä – i synnerhet till och från sågverk utmed Ångermanlands kust.

Därefter följde ett antal veteseglingar till bl a Melbourne i Australien – en resa som man lyckades avverkad på 120 dagar. Under 1931 utrustades skeppet med utrymme för passagerare, ett försök att öka intäkterna. En inte alldeles lyckad affär. Viking gick med stora förluster.

I Göteborg hade man, i efterkrigstidens spår, brist på utbildningslokaler och sökte utrymme för sjöfartsutbildning. Föreningen ”Sjöfartens Hus” föreslog att ett segelfartyg skulle placeras i Göteborgs hamn. I samma veva döpte föreningen om sin verksamhet till ”Viking” – och lyckligtvis hade de snart förvärvat skeppet Viking – med hjälp av insamlade medel. Nu kunde svensk flagg hissas! I Koreakrigets spår under 50-talet uppstod dock nya svårigheter i samband med brist på stål och man sneglade åt skeppet som av många ansågs vara av högt skrotvärde.
Efter många turer om bud och försäljning kom så beslutet av stadsfullmäktige i Göteborg att köpa Viking för drygt 300 000 kr. Vi är nu framme i oktober 1951 då skeppet äntligen blev en göteborgare! I juni kunde skeppet stolt stäva förbi Vinga och in i Göteborgs hamn. Det hölls fest och hyllningstal. Skeppet skulle enligt planer bli sjömansskola – ett internat för ca 130 blivande sjömän. Från år 1957 har skeppet legat permanent vid Lilla Bommen. Nu utbildades kockar, ekonomiföreståndare samt för drift- och underhållning – eleverna hade 38 lektioner per vecka, oavsett inriktning på utbildningen. Långt senare kom Kommunala

Vuxenutbildningen och Chalmers Tekniska Högskola för sjöfart och driftsteknik/Sjöbefälsskola.

Årtionden passerade och Viking var tvungen att genomgå en omfattande och dyrbar renovering under 1994-95 och återinvigdes i februari 1995. Skeppet blev i det närmaste återställt till sitt ursprungliga skick och placerades i ett mer praktfullt läge, inom synhåll från Götaplatsen, Kungsportsavenyn och Östra Hamngatan. Ombord kunde man nu äta god mat, låta sig vigas, hålla konferens, övernatta i bekväma hytter… eller bara avnjuta en solig dag på däck.

Viking – en parant dam som ridit ut många stormar! Staden tog sitt ansvar för samtid och framtid – vi göteborgare ska vårda henne väl!

Purrningsrim (vid väckning)
Reis, reis opp den styrbordska vakten
Reis, reis opp en man som tar rodret i sin hand.
Reis, reis opp en man som tar utkik på backen.
Som noga oss passar för seglare och land.
Reis, reis opp! Törn ut, för babords vakt är slut!
Åtta glas!

Hisingen

Vi har väl alla hört att hisingsbönderna var väl representerade på torg under äldre tiders torghandel i Göteborg. Och kanske också att remsan utmed älven, Backa, kallades Hisingens trädgård. Där bosatte sig många holländare som kom för att bygga staden.

Under sten- och bronsåldern gick strandlinjen tio till femton meter högre än idag. Hisingen var då inte en ö utan flera. Stora delar av dagens Göteborg var skärgård. Kvillebäcken var ett sund mellan Göta älv och Nordre älv. På mer höglänta delar fanns bosättningar redan på stenåldern då stora delar av Hisingen låg under havsytan.
Jakt och fiske var basnäringen för livet under stenåldern. Det fanns gott om fisk. Bosättningar visar att man bodde här på sommarhalvåret. Under vinterhalvåret flyttade man längre in i landet för jaktens skull – där fanns rikligt med villebråd.

Under vikingatiden var Hisingen fortfarande delad av ett sund i nuvarande Kvillebäckens dalgång. Då var Hisingen inte en ö utan två öar. Hela det viktiga området kring Göta älvs mynning var platsen för ständiga strider mellan de tre nordiska kungadömena Sverige, Norge och Danmark.

Och det finns många historiska platser på Hisingen som än idag kan kittla fantasin – en av dem är borgen på Ragnhildsholmen, som ligger vid Nordre älv. Kanske byggdes den i syfte att bevaka infarten till staden Kongahälla. Borgen var helt omfluten av vatten och den ansågs vara den starkaste i Norden på grund av sitt fantastiska läge på en dominerande kulle.
I Selma Lagerlöfs novellsamling *Drottningar i Kungahälla* kan vi följa Drottningen på Ragnhildsholmen…

DROTTNINGEN PÅ RAGNHILDSHOLMEN av Selma Lagerlöf (utgiven 1899, Bonniers Förlag)
Det var en gång en kung, som kom ridande öster ifrån längs med Nordre älv för att fara ner till Kungahälla. Året led mot sitt slut. Det var tung luft och grå himmel, såsom det ofta är vid den tiden.
Stigen, på vilken kungen red, slingrade sig fram över tuviga strandängar. Här och där stucko albuskar upp ur starrtuvorna, och längs med vägen hade de hopat sig, som om de vore nyfikna att se den, som red förbi. De till och med trängde sig ut över vägen, så att kungen hade svårt att föra fram hästen mellan dem.
Det var så sent på året, att allting var avlövat och allt liv avstannat i skog och på äng. På marken lågo sommarbladen grånade och förvissnade, och av de långa höstregnen hade de blivit hoppackade till ett slemmigt täckelse, under vilket otaliga spindlar och sniglar lågo i vintersömn.
Grått och dimmigt var det runtom, och kungen tänkte: ”Detta är just ingen vacker väg för en kung att rida på.”

Men rätt upp från den sanka strandängen nästan alldeles invid vägkanten reste sig det vackra Fontinsberget.

Längst nere vid foten omgärdades det av en rand klargul sand, sedan reste sig lodrätt ett stycke naken bergvägg, därpå löpte en rad av blågröna tallar fram på en smal avsats. Högre upp kom söndersplittrat berg, översilat av små klara rännilar, därovan en räcka björkar med vita stammar och rödbrunt grenverk, så åter en sandrand. Men ovanför sanden reste sig berget med mäktiga, nakna, gråröda klippväggar ända upp till den djupgröna granskogen, som växte tät och kraftig uppe på den platta bergshöjden.

Men kungen hade ingen glädje av att vara så nära det vackra berget, ty dimflikar ströko fram över bergväggen, och molntappar hängde ner över den, och ur alla dess klyftor och träddungar steg grå regnrök. Och så kom det sig, att det mångfärgade Fontin syntes kungen likaså grått som allt annat.

Kungen suckade tungt och djupt, medan han red fram mellan albuskarna, som skakade ner på honom och hans häst ett helt regn av tunga droppar.

Med ens kände han sig så bedrövad där han red, att han knappast förr hade känt sådan sorg. ”Så är det ständigt för mig”, tänkte han. ”Allting är grått och regnigt där jag kommer. Seglar jag på havet, blir det dimma, så att jag inte ser handen framför mig, och rider jag ut en natt, så går månen in i svartaste moln för att inte behöva lysa mig.”
— Jag tror, att om jag fore till himmelen, sade kungen, så skulle alla stjärnor vara släckta, när jag komme dit.

Det är detsamma med vad helst jag företar mig, for han ut och knöt näven där han red. Andra, som har blivit kungar, har mötts av prakt och heder och ära och glans, men jag är en riktig kung Gråväder. Jag har bara uppror att tänka på, och det är inte stor bit av landet, som vill lyda mig. Annat var det för de gamla kungarna, som satt i Uppsala och styrde hela riket. För dem kunde det duga att vara kung.

Gud har väl bestämt, att det alltid ska vara så för mig, sade han för sig själv.

Men på samma gång kämpade han emot och ville inte tro detta. Han höll inne hästen och lyssnade efter ett fågelkvitter. Det skulle ha varit honom ett tecken, att han bedrog sig.
Men himlen stod jämngrå och berget dimhöljt, och alla fåglar voro dragna från landet. Det enda ljud, som hördes i sumpmarken, var den lätta klangen av vattendroppar, som hade rullat så långt ut på alkvistarna, att de inte kunde hålla sig kvar längre, utan föllo till marken. Och kungens huvud sjönk allt djupare.
— Jag skulle vilja se något, som är brinnande rött, sade han. Jag skulle tycka om att se något korpsvart, som har guldglans i djupet, jag ville höra klar sång och klingande skratt.

Åter såg han sig omkring, men allting var sig likt, och han märkte, att till och med den eljest muntert glittrande älven flöt fram mörk som en natt mellan sina vasstränder.
Han blev så nedslagen, att allt han ägde syntes honom fult och värdelöst. Han tänkte på sin välbyggda kungsgård, såsom om den vore en usel skogshydda. Alla hans segrar byttes i nederlag, och alla hans undersåtar tycktes honom vara nesliga bovar eller fattiga tiggare.
”Men allt detta ginge väl an att kämpa med”, tänkte han. ”om jag inte hade min drottning. Det är det hårdaste av allt. Det kan vara tungt nog att leva, utan att jag också ska pinas med att tänka på en kvinna. Den omsorg jag bär för riket är sådan, att den inte lämnar mig en lugn stund. Och dock fordrar människorna av mig, att jag ska lägga på mig en ny börda.”
Ty det förhöll sig så, att kungen var gift med en norsk kungadotter, som var både rik och mäktig, men olyckan ville, att kungen hade blivit vigd vid henne, redan då hon var ett barn.

Man hade måst ställa det så, för att ingen annan skulle komma och ta bort henne, men nu syntes det kungen, att han vida hellre hade velat gå miste om henne.
Alltsedan bröllopsdagen hade drottningen bott på en liten klippholme, som låg ute i Nordre älv mittför Kungahälla och kallades Ragnhildsholmen. Där hade man byggt upp ett torn av sten, för att hon skulle kunna växa upp där i all trygghet, till dess att hon bleve så gammal, att hennes man kunde föra henne till sitt hov.

Men kungen hade hela tiden suttit hemma i sitt rike, och de hade alls inte råkats. Och fastän kungen väl visste, att drottningen var vuxen och fastän många påminde honom om att han nu borde föra hem henne, så kunde han inte komma sig för att hämta henne till hovet.
Han skyllde på uppror och han skyllde på svår tid, och år efter år lät han drottningen leva kvar i det grå tornet med några gamla fruar, som aktade på henne, och med intet annat att se på än den gråa älven.

Nu var han äntligen på väg för att hämta drottningen.
Men då han under vägen hade tänkt på henne, hade ett sådant missmod fallit över honom, att han hade skilt sig från sitt följe för att få rida ensam och ostörd kämpa med sorgen.
Han kom nu fram ur albuskarna och red ut på en vid äng. Om det hade varit sommar, skulle han där ha sett stora hjordar av kor och får, men nu var där alldeles öde, ingenting annat att se än upptrampad mark och avbetade grästuvor. Och kungen sporrade hästen och red över ängen, så fort han kunde, för att inte hinna att bli mer missmodig, än han redan var.

Han var en tapper man, och hade det varit så, att kungadottern hade suttit fången i ett förtrollat slott, där jättar och drakar hade vaktat henne, så skulle han ha kommit ridande i sporrsträck för att befria henne, men nu var olyckan den, att hon satt väl förvarad i sitt torn och väntade honom och att ingen i hela vida världen nekade honom att äga henne.
Han ångrade bittert, att han allaredan hade gift sig med henne.
— Allt, som är stort och stolt och fagert, det nekas mig, sade han. Inte en gång det skänkes mig, att få kämpa och tävla om min hustru.

Han red allt långsammare och långsammare, ty nu löpte vägen upp på en brant bergkulle, och där nedom vidtog Kungahällas långa gata.
Men uppe från toppen av kullen såg kungen tydligt framför sig den lilla Ragnhildsholmen, där hans drottning satt och väntade honom.

Han såg hur dyster den låg mitt i den svarta älven, han såg gråa torvvallar löpa fram över den avvissnade marken, han såg tornets gråa stenväggar. Alltsammans syntes honom hemskt och avskräckande.

Det fanns inte en ljungtuva, som rodnade emot honom, inte ett grönt strå, som lyste på vallarna. Hösten hade gjort sin sak med nit och allvar, då den hade gått fram över landet. Men det, som kungen längtade efter, var blixtrande rött och skarpt svart, som skiftar i guld, och han tyckte sig se, att här inte var rätta platsen att finna det. Ju längre han såg på tornet, dess bättre förstod han, att det var som framväxt ur själva klippan. Det syntes honom omöjligt, att det på vanligt sätt hade blivit rest av människor. Det var berget självt, som en gång hade velat växa, såsom jorden växer upp till skog och gräs, och så hade tornet kommit till. Och han förstod varför det hade blivit så tungt och hemskt och tryckande.

När han nu tänkte på sin drottning, som hade vuxit upp där, trodde han, att hon måste likna en grovhuggen stenbild, som han hade sett stå över ingångsdörren till en kyrka. Han tänkte sig henne inte annorlunda än som en grå gestalt med långt, orörligt ansikte och med platt kropp och med händer och fötter, som voro två gånger längre och två gånger bredare, än ännu någon människas hade varit.
”Men det är så mitt öde”, tänkte kungen och red vidare.

Och han kom färjestaden så nära, att väktaren på andra sidan lyfte hornet till läpparna för att blåsa ut hans ankomst, och vindbron drogs upp och porten i det fasta tornet öppnades för honom. Men så höjde kungen pannan och höll inne hästen.
— Jag är ju ändock en kung, sade han, och ingen människa kan tvinga mig att göra vad jag inte vill. Ingen i hela världen kan förmå mig att fara och möta den där stenbilden. Jag ska väl ha någon glädje av att jag är kung.
Därmed svängde han om hästen och red tillbaka samma väg, som han hade kommit. Han red i stormande hast, liksom om han hade varit rädd för att bli fångad, och saktade inte farten, förrän han hade kommit in bland albuskarna på strandängarna under Fontinsberget.

Och drottningen fick sitta kvar i det gråa tornet och sörja och längta. Och hon hade lena kinder och blixtrande röda läppar, hon hade böljande, korpsvart hår, genomspunnet med guld, hon hade en röst, klar som sång, och ett klingande skratt.

Men vad hjälpte det kungen? Han red bort på den smala vägen mellan alarna. Och var det inte mindre sumpigt och fuktigt än nyss omkring honom, så var det åtminstone inte mer, än sist han for där.

Minnet av Majken

Jag har ett par starka minnen från Landala. Ett av dem är kopplat till brandkåren. Efter en utryckning lyfter en brandman upp mig och säger att ”den här lilla kan vi ta med” – till allas goda skratt och min rädsla! Ett annat minne handlar om Majken.

Majken bor högst upp i huset. I en vindslägenhet. Ett rum och kök. Med dass på gården. Här bor hon ensam med sin pappa och hund. Majken är CP-skadad. Hennes mamma lämnar henne åt sitt öde. Minns Majken mycket väl. Hennes utseende kunde te sig mycket skrämmande för en liten flicka som jag var då. Hon är fullständigt förvriden i sin lilla ynkliga kropp. Jag kan inte förstå ett enda ord av vad hon säger och jag är livrädd för hennes hund.
Mamma går ofta till Majken långt efter det att vi flyttat från detta hus där hon bor.

Ljusknappen surrar och en hund skäller så snart vi närmar oss ytterdörren i den slitna och mörka trappuppgången. Var inte rädd, säger mamma, den är bara glad att vi kommer och hälsar på, försöker hon lugna mig. Men det går inte att lugna mig. Hundens mun är i höjd med min egen mun och jag tycker inte om när hundens mun öppnas. Jag ser vassa tänder och hör ett evigt skällande – rakt i ansiktet på mig! Majken måste därför alltid stänga in hunden i lägenhetens enda rum. Till hundens stora sorg och min lättnad.

Mamma hjälper Majken med att sy lakan. Metervis av lakansväv klipps i lämpliga längder och så tar mamma fram den gamla symaskinen, trampar igång och fållar alla kanter. Majken är alldeles till sig av glädje. Nu slipper hon använda de solkiga lakanen. Som aldrig blir vita igen.

Ibland syr mamma på något plagg som tillhör Majkens pappa. En obehaglig känsla uppstår alltid i köket när han var i närheten. Vet inte varför. Kanske har jag kvar en känsla från den gången då mamma berättar något för vår pappa. När hon är nere i källaren för att hämta koks. Det går åt mycket koks och ved till spisen och kakelugnen. När hon kommer ner i den mörka källaren och som vanligt trevar efter strömbrytaren, känner hon ingen knapp – där den brukar vara. Hon känner ett ansikte! Skriker till av skräck och känner att någon försöker ta tag i henne, samtidigt som en mansröst viskar: ”Seså det är inget farligt, det är bara jag”! Mamma sliter sig loss och springer upp ur källaren så fort hon kan. Det är Majkens pappa som står där nere i källarmörkret och lurpassar. I hopp om att någon av de unga kvinnorna i huset gör ha ett ärende till sina källarförråd. Min mamma tycker inte om honom efter detta. Och det gör inte jag heller.

Majken har inga skenor i skorna som stöttar upp hennes förvridna ben och inte några kryckor att hålla sig i. Hon släpar sig fram längs husväggarna på gården och på gatorna i Landala. När min äldre syster fyller sju år får Majken komma på hennes kalas. Det vankas saft och bulle. Men Majken skakar så mycket att hon inte kan föra saftglaset till munnen, så hon låter bli. Hon är överlycklig att bara få sitta med de andra barnen och dagen till ära har hon köpt en liten vacker barnservis i riktigt porslin – som födelsedagspresent till min syster.

Mamma berättar hur hon sett Majken kämpa sig fram till Kapellplatsen och till affären för husgeråd. Där köper hon servisen med två små koppar och fat, liten gräddkanna och sockerskål samt en kaffekanna. När vår familj utökas med ett tredje barn – jag själv – kämpar hon sig åter fram till affären och beställer en extra kopp med fat. Min syster börjar första klass i Landalaskolan, något som aldrig blev aktuellt för Majken. Många teckningar ritas både i skolan och hemma, och ofta springer min syster upp till Majken för att överlämna ett av sina alster.

När vi barn leker på gården sitter Majken i köksfönstret och tittar på, och kanske låtsas att just hon är med och hoppar hage, hänger i klätterträdet eller hoppar rep. Om man springer upp i bergen mot Norra Guldheden kan man ana hennes lilla ansikte i köksfönstret. Högst upp under takets kant skymtar hennes ena ansiktshalva. Den delen av ansiktet är inte så vitt som den andra ansiktshalvan. En strimma sol och dagsljus har fått huden, på vänster sidan av ansiktet, att anta lite färg. Men i övrigt får hennes lilla kropp varken salta bad eller sol. Aldrig någonsin får hon sitta på vår filt när vi gör utflykter till berget intill gården. Aldrig någonsin har hon lekt med andra barn. Aldrig någonsin har hon fått vara barn. Bara en liten ”vanför” flicka.

Vilka orsaker som leder fram till hennes död avslöjas aldrig. Men alla grannar i huset förstår. Förstår att Majken inte orkar längre. När ambulanspersonalen hittar henne sitter hon hopsjunken vid köksbordet. En tom spritfalska ligger ikull på köksbordet och hon har uppenbarligen kvävts av sina egna spyor. Ingen hör hennes sista andetag. Kanske hunden?

Hon har varit död i flera timmar när ambulansmännen bryter sig in. Grannar har larmat eftersom det luktar gas från lägenheten. I en vindslägenhet eller i källare – i hus som är idylliskt inbäddade med lummiga gator och trädgårdar. I en bedräglig gemytlighet kan änglarna – eller är det vi vuxna – plötsligt vända ryggen till och unga råkar illa ut.

Minnet av Majken lever vidare …

Har nyligen fått många kommentarer kring berättelsen om Majken. Här är några av dem:

Nils Ramhøj Tack för denna berörande berättelse, en skärva av ett kort liv.

Anette Hasselblad Vilken ömsint berättelse om Majken❤️🙏 Alla har vi kanske haft en ”Majken” i barndomen. Min hette Britta. Hon stod ibland vid vägkanten när jag gick till skolan. Det kändes skrämmande men hon gjorde inte en fluga förnär. 🙏

Karin Fry Thank you for an emotional amazing story. So sad about this little girl Majken.

Bodil Johansson Funderar så på om detta inträffade på Landala långgata 19? Känner igen berättelsen från min barndom. Detta handlar om slutet på 50-talet i så fall. Jag bodde där under några år.

Lena Nilsson For my Swedish friends: An gripping, heartwarming story about a young girl with cerebral palsy and how social welfare was far from what it is today. This was Gothenburg, probably around the middle of 1900s, experienced by another young girl who lived in the same house. As a child, I visited Landala many times. My grandparents lived in a small flat. Houses were old and were later demolished to make way for new. Today it’s a different area. 💕🙏😥The Memory of Majken: (sorry, the story is in Swedish)

Med livet som insats – en resa till Kina

Anders Sparrman 1748-1820

Han står på babords sida med händerna i ett krampaktigt grepp om relingen. Anders Sparrman är på sitt artonde år och på sin första resa till Ostindien. Skeppet ”Stockholms Slott” kränger och gungar. Det knakar i de kraftiga masterna och rårna.

Tamparna darrar av vinddraget som fyller seglen. Likt stinna bukar svävar segeldukarna över hans huvud. Luften är fylld av salt hav och stank från smutsiga människor och djur. De har varit ute länge. Inte sett land på flera veckor. Inte bunkrat färskvatten på mycket länge.

Det hela hade börjat vid ett besök i hemmet hos Linnaeus i Uppsala:
”Vill ni anträda en seglats till Kina om två månader? Som fältskär eftersom ni inte är framme vid examen. I själva verket som min botanicus. Södra Kina är bördigt, frodigt, vindruvor torde vara okända, men träden står i blom två gånger om året. Hur vidunderliga djuren än är undslipper de inte befolkningens aptit. Människor lever i vådligt elände, men de har krut och redskap, de är listiga och ekonomiska och undergivna sin kejsare. Där är mycket att studera.”

”Herr arkiater, om ni anbefaller det, så reser jag. Jag verkar då inte rymma från mor och far utan färdas på er rekommendation”, hade han svarat.
Anders Sparrman är hans yngste elev.

Innan han far iväg manar arkiatern: *”Teckna er allt till minnes, för noggranna, överse med ingenting, ty först senare inser man vad som är av värde och vad som redan beskådats av*

andra. Bli i ordets grundmening en landstrykare, en som varsnar världens skönhet och djup, dess raviner och dess droppar av kåda och sav."
Avresan påbörjas den 28 december 1765 från Göteborg och under kapten Carl Gustav Ekebergs ledning. Ekeberg är nära vän och granne till familjen Sparrman. Anders Sparrman är trots sin låga ålder väl ansedd i vetenskapliga kretsar – med stora kunskaper i naturhistoria.

Som de flesta andra i besättningen på fullriggaren är han både rädd och sjösjuk när havet kastar skeppet fram och åter mellan höga vågtoppar och djupa dalar. Han har nämligen ingen sjövana. Kroppens inre rör sig i samma takt som det krängande skeppet.

I huvudet maler Linnés hälsning: *"Jag undviker långväga sjöresor. Nu får du klara dig själv, det kommer att gå fint."*

Där står fältskär Sparrman och kräks över relingen – utan nåd – långt borta från hemlandet. Professor Linné i Uppsala har hundratals studenter. Men knappt ett tjugotal av dem reser på arkiaterns särskilda uppdrag – de han kallar sina apostlar. Unga män som med risk för sina liv samlar växter och frön som de sedan skickar hem tillsammans med vetenskapliga rapporter och skildringar om sina äventyr.

I Sverige och utomlands och skapas stort intresse för naturens lära i exotiska miljöer, till och med för dem som befinner sig utanför den vetenskapliga världen. De unga männen som följde med i vetenskapligt syfte sågs dock inte alltid med blida ögon av kompaniets tjänstemän. Oftast fick de bo i sämre hytter i mörkare delar av skeppet.
Linné ser resorna som sin vetenskapliga metod för att både inhämta och sprida budskap om växter och djur.

Fotominnen från Olskroken

Det är i början av 70-talet och jag har lämnat över min lilla lägenhet på Borgaregatan i Olskroken till en väninna. Rivningskontrakt garanterade ingen ersättning i framtiden, men huset stod kvar några år till.

Långt senare får jag se ett svartvitt foto som troligen är taget på gården. Bilden hittades på vinden till Borgaregatan 10B. Vi ser en fin liten pojke med varma stickade benkläder, kan vara från tidigt 1900-tal eller kanske tidigare.

Under 1897 byggdes det tjugotre landshövdingehus i Olskroken. Hjalmar Wallqvist säger 1889 om husen i området; *”De äro af hög ålder och vanligen illa uppförda. Men öfver det hela hvilar likväl en prägel af förnöjsamhet och relativ välmåga, som qvarlemnar ett godt intryck.*

Färgbilderna från 70-talet fick jag också av väninnan, ett par flickor leker utanför portarna 10 A-B, och hon kommenterade: *”Detta måste vara en söndag, alldeles stilla. Minns du butiken på hörnan? Köpte många herrundertröjor (blev batikvaxade och färgade) där. Med en snabb blick hade mannen bakom disken uppskattat min storlek. Stämde alltid!”*

Det var en butik för korta varor …

Borgaregatan 10 A-B

OLSKROKEN

Minne från Landalagatan!

– Du rör väl inget på skåpet, eller? ropar tant Annie ängsligt åt mitt håll där jag står vid hennes linneskåp. Själv står hon vid vedspisen i köket och kokar kaffe.

– Nej då, jag bara tittar. Mamma som sitter vid köksbordet nickar. Det betyder att hon vet att jag inte rör något, ingen behöver vara rädd att jag petar på något som tillhör någon annan.

Men jag tröttnar aldrig på att studera tant Annies kruka som är dekorerad med plommon – som om man kunde plocka ner dem och äta dem. Och så fotot. Fotot på en man och en kvinna – hon håller ett litet barn i famnen. De tittar ömt på det lilla barnet som ser ut att ha dopklänning på sig. Det är tant Annie och Lennart, när han var baby har mamma berättat. Men mannen då? Vem är han? Schh … inte så högt. Det är Lennarts pappa. Men han dog när Lennart var liten. Finns inte mer … så schh, fråga inte!

Och detta funderade jag väldigt mycket på:

- *Lennart har ingen pappa längre.*
- *Inte jag heller.*
- *Lennart är född i Landala.*
- *Det är jag också.*
- *Jag bor nu i Guldheden.*
- *Lennart bor kvar i Landala. På Landalagatan, nästan mitt emot Frälsningsarmén och glassfabriken. Hos sin mamma.*
- *Han sover i en bäddsoffa i lägenhetens enda rum.*

Om kvällarna är den vita kakelugnen varm. Jag lägger händerna på de blanka rundade plattorna. En del har små rosenmönstrade klistermärken.

Lennarts mamma, tant Annie, sover i köket. Hennes bädd blir soffa om dagen. Med köksrutigt överdrag. På den somnar jag ibland, när mamma och tant Annie dricker kaffe, pratar och deras röster är så sövande att jag bara domnar bort. Mammas tunna schal drar jag över ansiktet. Den luktar gott.

Emellanåt tar tant Annie fram den stora svarta kannan hon har i skafferiet – den står på golvet och hon lyfter upp den när hon tagit bort några ringar på järnspisen. Med spiselkroken som alltid hänger vid spisen. Sedan häller hon ut svarta glittrande bitar. Rakt ner i glöden!

Ibland kommer vi då hon står i brygghuset, iklädd förkläde och gummistövlar. Det ångar ur tvättkaret och hon eldar på för fullt. Rör i byken med ett långt träskaft. Det luktar grön såpa. Mamma hjälper henne att skölja tvätten i iskallt

vatten och med gemensamma krafter vrider de ur vatten och bär ut ett träkar på gården. Precis intill soptunnor på gården hänger snart tant Annies tvätt och torkar i förmiddagssolen.

Någon gång i veckan kommer hon till oss i Guldheden. För att bada! Vid fint väder blir det därefter kaffe på balkongen. Så här sitter nu tant Annie från Landalagatan och dricker kaffe hemma hos oss – på balkongen i Guldheden. Hennes mycket långa blöta hår har hon stoppat in i en mössa!

Tiderna förändras … och vi med dem!

Gunnareds sjukhem 1981 – idag äldreboende!

Det snickras, hamras och putsas … snart ska invigningen gå av stapeln. Sjukhemmet ligger i en miljö som idealisk för både gamla och sjuka. En mänsklig nära vård vill vi erbjuda de gamla, säger Anita som är föreståndare.

I foajén står konstnären Kjell Sjögren och snickrar på sin skapelse, pelaren i trä med bokstavsreliefer som bildar ord, idel glada ord – inspirerad av Ebba Lindqvists Bohuslänska poesi. Betraktar även Nils Ramhøjs konst på avdelning och i matsalen på entréplan. Precis som sjukvårdsutrustning kräver konst i vårdmiljön också noggrann planering och anpassning.

Vi som planerat för sjukhemmet tycker att Gunnareds sjukhem har goda förutsättningar – mindre än ett sjukhus, närhet till natur, bra kommunikationer för såväl patienter som för besökare, tillgång till affärscentra och service vid Angereds centrum. Ett av de mest givande projekt jag deltagit i. Från första spadtag till första vårdtagares inflyttning.

En lördag för ett tag sedan gör jag ett besök i huset. Det har förändrats en hel del sedan jag var med om att starta Gunnareds sjukhem, då med 140 vårdplatser. Numera ett av kommunens äldreboende.

Och invigningen skedde den 15 oktober 1981. GP gjorde reportage – fotografen var Jarl Ahlström. Bilden i färg tog jag med min mobil – nästan fyrtio år senare!

Från Anita kommer en kommentar, maj 2021: *Kram till alla pärlor dvs sällsynt kompetenta och härliga medarbetare som samlades på detta sjukhem. Flera av oss följdes sedan vidare inom den utvecklande geriatrik som sedan inte ansågs behövlig. Tänk att man lade ner den vård som man nu bara drömmer om. Kramar från Anita Johansson Glömmer er aldrig!*

Lucia, guldring och läroverk …

Ett minne pockar på.

Det är en tidig Luciamorgon. Står vid Wavrinskys plats i Guldheden och väntar på att en bil ska dyka upp. En av mina klasskamraters pappa ska samla ihop oss för att överraska vår ”fröken” – en lärare på Götabergsskolan. Vi ska hinna till lärarens bostad i Mölndal före klockan sju!

Där kommer den. En större möbelbuss med text utmed fordonet – Jälmbys sängkläder. Det är Bittes pappa som är handlande och nu packar vi ihop oss för vidare färd mot adress Idunagatan 6 i Mölndal.

Via Toltorpsdalen kommer vi snart fram till Fässberg och på Idunagatan ligger ett pyttelitet, vitrappat hus. Vi sträcker ut våra lucialinnen och förbereder ljuständning … knackar på och dörren öppnas av en liten gumma som förvånat undrar vad som står på. Hon backar in i köket och sätter sig vid vedspisen. Det doftar gott av nykokt kaffe. Vi tågar in med tända stearinljus och innanför ett litet vardagsrum ligger hon. Vår lärare i nattlinne!

Jag skulle överdriva om hennes ansiktsuttryck var milt. Hon blixtrade med ögonen och vi sjunger Sankta Lucia …

Besöket blir kort. Vi famlar tillbaka genom köket och ut på gatan. Släcker våra ljus och hoppar in i bussen igen. Pappa Jälmby ser något road ut.

Klockan åtta är vi på plats i skolan. Första lektionen går åt att lyssna till en upprörd, förnärmad lärare. Jag tror till och med hon glömde den annars obligatoriska morgonbönen.

Vi hade invaderat hennes hem och spillt stearin på rumsmattan. Må vi aldrig göra om detta i framtiden. Nej, vi lovade.

Denna lärare var under många år en förebild för mig. Alltid uppmuntrande. Alltid observant på hur jag hade det hemma, hon ansåg mig vara flitig i skolan och att jag måste be min mamma att se till att ansökan görs till läroverk. Det gjorde inte mamma. Det gjorde min lärare till slut.

Kom till Götabergsskolan vid starten av tredje klass. Under många år gjorde jag mig ärende fram till katedern. Vid ena katederns kant satt pennvässaren och från den försökte jag utforska vad det var för inskription på lärarens guldring. En till synes slät guldring med en sten. Efter många år ville jag få det till ”Gud är god”.

Luciafirandet skedde under det femte året med läraren. Det sista för min del på Götabergsskolan.

Långt in på 2000-talet tar jag en sväng om Idunagatan i Mölndal. Köper en vacker växt och har för avsikt att hälsa på min gamla ”fröken”. Huset är nu rejält moderniserat. En kvinna öppnar och jag känner genast igen henne. Presenterar mig och hon bjuder vänligt in mig. Sätter snabbt på kaffebryggaren och snart sitter vi ner och jag berättar minnen. Hon nickar och skrattar. Jadå, utbrister hon när jag räknar upp alla gamla klasskamraters namn, våra utflykter och åren som elev. Guldringen. Allt ser ut att stämma.

Neej, säger hon till sist. Jag minns inte dig …

Sorti.

Efter ett par timmars fikande och berättande reser jag mig för att gå. När hon står vid sin ytterdörr och följer mig med blicken vänder jag mig om för ett sista ”hejdå”. Och plötsligt ropar hon ut: ”Nu känner jag igen dig, det där leendet minns jag”.

Gud är god.

Ella Olsson avlider år 2015, i en ålder av 89 år.

Majkens ängel

Jag har berättat om Majken i Landala. Om en vanförd ung flicka och kvinna som min mamma hjälpte under många år. Så gott hon kunde. Men en dag var det slut. Majken avslutade sitt liv i en vindslägenhet i Landala. Kanske gick hon till något bättre. Jag hoppas innerligt att hon fick en bättre tillvaro – ett värdigt liv i en dimension som jag inte kan greppa. Bara hoppas.

I samma stad, i december år 2012, och i samma stadsdel befinner sig åter kvinnan som för närmare sextio år sedan hjälpte Majken. Kvinnan ska fylla 94 år och sitter på sin sängkant med tom blick. Hon som alldeles nyss var så klar i huvudet…
Om någon ändå visste vad jag har fått kämpa för mamma både före och efter hon flyttat in på äldreboendet, tänker jag.

Hon fattar det inte ens själv. Det syns nämligen inte. Vi sliter i kulisserna och personalen på boendet är så less på omorganisation, neddragning, omflyttning, resurspass m m att de bara himlar med ögonen om jag för situationen på tal. Andra är uppgivna och säger rent ut: Här är för jävligt, både för de boende och för personalen, men vad kan vi göra? Sluta? Man måste ju försörja sig… men, vi orkar snart inte mer…

Stadsdelsnämnden för Centrum beslutar kring sommaren 2012 att äldreboendet skall göra väsentliga förändringar. Av ekonomiska skäl. Mamma berättar att hon fått information om att det föreslagits att den våningen hon bor på – med totalt 15 boenden – skall vara nedlagd senast i december. Vid matbordet får hon efterhand höra de andras boende reaktioner på beslutet. Anhöriga kallas inte till informationsmöte eller på annat sätt delges information. Oron växer i takt med allt färre kommer till bords. De flyttar uppenbarligen därifrån. Inget besked om nytt boende kommer till mamma. Frustrationen infinner sig alltmer. På fråga får mamma inte veta något. Ingen av personalen säger sig veta mer än hon själv. Och snart är året till ända!

I början av december 2012 vet mamma ännu inte vart hon skulle flytta, inte jag heller, bara att stressen kring avflyttning av äldre boenden är maximal.

Till slut sitter mamma ensam med tre äldre män vid matbordet. Ingen av dem vet vart eller när de ska flytta! Mamma är klar i huvudet och vet att några få har i god tid fått ett datum för flyttning, men inte hon. Hon är nu i upplösningstillstånd och jag ser att hennes hälsa försämras hastigt.

Den 8 december 2012 läser jag i Göteborgs-Posten ett uttalande från kommunalrådet och ansvarig för äldreomsorg i Göteborg, Anna Johansson:
”Äldreomsorgen i Göteborg behöver inte fler nya käcka idéer. Vi ska leverera det som vi redan sagt att vi ska göra.”

Som ytterst orolig anhörig ringer jag enhetschefen och frågar efter hur vård/flyttplanen ser ut för de äldre på den våning som skall läggas ner inom Landala hus.

Hon svarar att hon inte vet! Jag påpekar att jag har erfarenhet av att evakuera vårdavdelningar och att det krävs planering och information till patienter/boende och inte minst till anhöriga. Här saknas all information.

Till slut frågar hon om hon får ringa upp mig senare.
Så småningom ringer hon och säger att man eventuellt kan arrangera ett boende i en lägenhet som idag används till något annat.
– Men, kan din mamma betala dubbelt så hög hyra, lägenheten är på 42 kvadrat?
– Det får du prata med mamma om, hon har koll på sin egen ekonomi.

Man har alltså ingen planerad lösning för mamma. Fallit mellan stolarna? Vet inte. Får inte tag på enhetschefen mer. Telefonsvarare kopplas på så snart jag ringer. Vikarier kommer och går och mamma får ingen information av personalen. Ingen vet något.

Äntligen kommer ett datum, med mycket kort varsel sätts flyttningsdag till den 11 december. Mamma får dessutom besked om att den dagen hon ska flytta kommer en personal att vara tillhands – bara för henne. Det utlovas också att äldreboendet står för alla praktiska göromål kring flyttningen. Mamma ska inte oroa sig för någonting!

Innan mamma flyttar köper jag en present till hennes kontaktperson. Som tack. Hon börjar storgråta. Hon säger att hon alltid känt sig otillräcklig och stressad, nu ska hon förflyttas till annan våning.

Jag får några flyttlådor att packa ner tillhörigheter, ordnar med ändring av adress och telefonabonnemang. Det finns dock ingen telefonanslutning i den ”nya” lägenheten, vilket kräver ny dragning av ledningar. Det kommer att dröja. Julhelg och ledigheter står ju för dörren…

Mamma är förvirrad och frågar flera gånger vad jag håller på med!
– Jag håller på att packa för att du ska flytta, upprepar jag flera gånger.
Hon som för någon vecka sedan var helt klar i huvudet blir orolig och ligger utslagen på

sängen. Hon kan inte ens gå från sängen till toaletten!

När flyttdagen kommer, den 11 december, är jag där strax efter frukost. Då ligger mamma på sängen och ingen personal är där som utlovats. Korridoren ligger öde och ingen rör sig som det brukar göra …

En okänd yngre man kommer in i lägenheten med en kärra och säger att han ska flytta hennes möbler!
– Vilken tur att jag redan packat ner allt i flyttlådor, annars skulle jag tvingas bära ner allt ”huller om buller”.

Nu blir det en intensiv flyttkarusell och jag sliter som en galning! Vid 13-tiden står det mesta på golvet i den ”nya” lägenheten. Jag är dödstrött, törstig och ville ta paus. Men det värsta är att mamma – sittande i en rullstol, som hon inte själv kan manövrera – inte får något att vare sig äta eller dricka.
Allt jag kan erbjuda är ett glas vatten. Ingen personal finns synlig på våningen! Ingen larmklocka har överlämnats till henne.

Jag vet inget om den nya personalen eller lokaliteterna. Uppenbarligen är ett vaktombyte på gång och till slut kommer kvällspersonalen förbi den öppna dörren till mamma. De har då inte blivit informerade om att mamma flyttat in, och därför har ingen erbjudit henne något att äta eller dricka.

Mamma sitter numera mest på sängkanten och klarar inte av att gå ut till den gemensamma matsalen. Hon orkar nästan inte lyfta telefonluren – så jag måste låta många, många signaler gå fram innan hon orkar svara.

Under flera dagar ”glöms” hon bort för mellanmål/kaffe under dagen – hon kan fortfarande inte ta ut till matsalen eller uppehållsrummet.

Jag möter ”gammal” personal på min väg till och från boendet. Det skakas på huvud och jag ser sorg i deras ögon. En sammanhållen personalgrupp är splittrad. De gamla, mycket gamla har skingrats från en flerårig gemenskap. Jag ser sorg i allas ögon.
Gissa om det gör ont i hjärtat att se sin mamma i denna förtvivlan. Som anhörig orkar jag inte hur mycket som helst. Vi anhöriga är ju inte heller purunga till dessa gamla hjälplösa föräldrar/anförvanter! Ja, så ser det ut i verkligheten.

Så alldeles intill huset där Majken en gång bodde bor nu hennes ”ängel” i ett hus som på insidan gården är idylliskt inbäddade i lummig trädgård. I samma bedrägliga gemytlighet kan ansvariga plötsligt vända ryggen till och gamla och unga råkar illa ut. Förr som nu.

Mamma avlider i en massiv hjärtattack snart efter flyttningen.

Sommaräventyr i Danmark

En lördag i juli stiger vi in i ett litet sommarhus i Lökken, Danmark med världens största förväntningar och förhoppningar.
Vi har hyrt huset åtskilliga gånger. Men denna sommar utlovades som ett alldeles särskilt år. Året då huset (byggt 1965) ska vara nyrenoverat, tillbyggt och moderniserat. Och det är det. Modernt kök med diskmaskin och keramikhäll. Ett underbart stort och fräscht duschrum möter oss. Det gamla var trångt och lite unket. Nu ligger det vackert klinkergolv med härlig golvvärme under våra fötter. Så välkomnande! Underbar, inbyggd altan med vackra möbler – som danskar är så bra på… rosenmönstrade täcken, vita hyllor, måsar, hjärtan och allt man kan önska sig av hög mysfaktor!

Det finns bara en hake, och den blir vi varse om när vi lägger oss i var sitt rum för att vila efter resan från Göteborg! Det bor redan någon i huset! Inte bara en… många fler! Och snart står det klart. Huset är bebott av råttor i tak, väggar och golv! Ve och fasa, vad gör vi nu?

Dagen därpå ringer jag turistbyrån som ansvarar för uthyrningen. Jo, det är visst någon som klagat på det förut…

– Eller? Och den konstiga lukten? Jo, den känner de också till!

På onsdagen kommer Henning, mannen med två råttfällor och en binge med russin. Råttor gillar russin, säger han och försvinner snabbt i sin röda kommunala servicebil.

Ja, där sitter vi och väntar. På fångst. Efter ytterligare några dagar kommer en av kvinnorna från turistbyrån. Med två flaskor vin! På knagglig engelska framför hon ett beklagande från värden, tillika ägaren till huset.

– Jaha, dricker råttorna vin, frågar jag. Hon ser generad ut och hennes arm blir två meter lång när hon sträcker fram flaskorna. Hon får också bråttom tillbaka till bilen. Precis som ”råttmannen” Henning. Vill inte närma sig – varken mig eller huset!

Och här sitter vi och hör hur det rafsar i väggarna, och ännu mer rafsar det under nattetid. Långa sömnlösa nätter tills veckan är till ända! Då bestämmer jag mig för att packa ihop våra saker och ringa turistbyrån igen.
– Vi orkar inte mer, förklarar jag, vi har inte sovit en blund på hela veckan.
– Det förstår jag, säger kvinnan i telefonen. Men det är min kollega som har hand om ärendet.
– Jag bryr mig inte om vem som har hand om vad, vi orkar inte med råttorna och igelkottarna som springer runt hela nätterna!
– Får jag ringa upp om en stund, undrar hon.
Och det gör hon hyggligt nog.
– Vi har inga lediga inga hus, men vi kan erbjuda er en lägenhet inne i ”byn”… men den är mycket dyrare än huset, men vi får väl ta den kostnaden, funderar hon högt. Kan ni packa

ihop er snabbt, titta på lägenheten och bestämma er före kl 12.00?
– OM, vi är redan på väg, svarar jag snabbt. Risken finns att hon ångrar sig.

Regnet öser ner och vi får en liten lägenhet högst upp på Badhotellet. Där bor vi nu i en vecka. Utan altan eller trädgård, inte ens en balkong. Men vi bor som på Avenyn under Göteborgskalaset! Full rulle dygnet runt på alla barer och torg kring hotellet.

Behöver jag påpeka att jag är minst sagt förbannad när vi lämnar denna sommaridyll? På färjan hem är det packat med otåliga semesterresenärer, myriader av Dana Cup-ungdomar – alla trängs och svettas i båtvärmen!

Köper en plats i loungen och läser GP för första gången på 14 dagar. Får upp sidan med krönika av Tomas Sjödin, pastorn. För inte så länge sedan lyssnade jag på ett av hans föredrag. Om söner som dött i familjen. Om hans metafor att man ibland måste maka plats kring bordet – som när man skär upp bröd på fina hotellfrukostar. Att vi ibland måste få ta plats i livet.

I GP läser jag om hans funderingar kring projekt, de där som alltid bör leva och inte bli färdiga.

Ja, men det är ju just detta? Danmark är ett sådant projekt. I min strävan att var uthållig och vänta in rätt ögonblick. Förlita mig på att saker och ting löser sig. Jag blir glad och nöjd när jag läser denna artikel. För visst har vi det bra. Med vetskapen om att han och hans familj bär outhärdlig sorg i sitt bagage, vill jag tacka för att han ändå kan ge oss andra en funderare på vad livet egentligen handlar om. Projekt. Livsprojekt.

Hur det går för det danska råttprojektet vet jag inte. Ett lyxproblem, men jag vet att när jag kommer hem vill jag tacka Gud för en fin artikel i GP, min familj, mitt hem, mitt land. Jag kommer fortfarande att resa ut i världen och känna tacksamhet var gång jag stiger över min egen tröskel … om än det skulle vara en trädkojas tröskel!

Tankar kring gatunamn i Göteborg!

Jag kände inte till att ett av många namnen på Drottninggatan varit Holländaregatan! Att nuvarande Drottninggatan på karta från 1644 heter Jacobs gatan, i andra källor S:t Jakobs gata, och sannolikt vara uppkallad efter Sint Jacob straat i Amsterdam. Den kallades alltså för Holländaregatan från 1629 och ända in på andra hälften av 1800-talet. Holländarna var erbjudna tomter nära Kvarnberget – där marken var torr och fast – nej, de valde de sanka tomterna vid denna gata, eftersom de var vana vid sådan miljö i Holland.
Däremot har Köpmansgatan sitt nuvarande namn, antagligen för att det hörde till att ha en gata med det namnet. Men även den gatan får andra namn, under 1659 kallas den till exempel Myntaregatan, efter ett mynthus som låg vid gatan – men som brinner ner 1669.
Och visste ni att Göteborg haft både en Smultrongata och en Småskolegata?

Dagens sanning finner vi i information från Göteborgs stadsledningskontor; ”Det skulle vara svårt att hitta i staden om gatorna, vägarna och torgen inte hade namn. I Göteborg finns en särskild namnberedning som arbetar med att ta fram förslag till vad våra stadsdelar, trafikleder, gator , broar, hamnar, parker, torg och vägar ska heta. Förslagen läggs fram till kulturnämnden för beslut.
Namnberedningen bestämmer även vad spårvägs- och busshållplatserna ska heta. I namnberedningen sitter ledamöter för de politiska partierna.”

Och så får vi tipset att det finns en bok där man kan läsa mer om de namn som redan finns i staden. Den heter Göteborgs gatunamn 1621-2000 och finns att låna på biblioteken.

Ett som är säkert är att gatunamnen speglar våra olika tiders visioner. När de första gatunamnen i staden innanför vallgraven kommer till hämtas helt naturligt flertalet av dem från de holländska städerna. Det är ju holländarna som har uppdraget att planerar vår stad! Under de kommande århundraden verkar namnen oftast vara mer av folklig typ, antingen för att man har sanktionerat namn som redan används i var folks mun eller för att de officiella namnen uppkallas efter de som bor där eller att det finns speciell verksamhet däromkring …

Mot slutet av 1800-talet växer staden kraftigt och det blir nödvändigt att bilda en massa nya gatunamn. Och det sker varje år! Kring 1880 bildas dock en del gatunamn helt utan någon direkt platsanknytning. Och kanske är det av den anledningen en ny vision växer fram – den expanderande staden ska bli lättare att hitta i – om gatunamnen i ett område får en särskild betydelse eller prägel.
En stadsfullmäktigekommitté föreslår 1880 till och med att uppkalla alla gator i ett område inom ett och samma begrepp. Till exempel föreslås gatorna mellan Haga Kyrkogata, Vallgraven och Fattighusån bära namn på temat Sveriges och Göteborgs historia. Kungsportsavenyn ska enligt den tesen döpas om till Gustaf Adolfsgatan och Parkgatan till Linnégatan – det ska nämnas att nuvarande Linnégatan är betydligt av yngre datum.

Namngivna gatorna får dock behålla sina namn. Varför krångla till det? Däremot får några gator i Vasastaden namn utifrån det nylanserade temat; Engelbrektsgatan och Vasagatan.

Gator kring Stampen får namn med anknytning till den fornnordiska mytologin och asagudarna – som Odinsgatan och Friggagatan. Men det kommer snart ännu en ny trend – nu man vill sträva efter att hitta namn som på liknande sätt som de folkliga namnen också har en *koppling* till platsen – och om inte minst till Göteborg!

Folkliga eller enkla typer av gatunamn är de som också innehåller yrkesbeteckningar såsom Färgaregatan vid Stampen – där det ligger ett färgeri – och så småningom kommer områden av gator med yrkesbeteckning *och*platsanknytning. Några sådan exempel kommer 1882, då fyra parallella gator i Majorna får namnen Lotsgatan, Styrmansgatan, Kaptensgatan och Kommendörsgatan.

Bergslagsbanan som invigs 1879 ger skäl för namn som Falugatan, Kilsgatan, Surtegatan, Trollhättegatan och Åmålsgatan – på den då just utfyllda delen av Gullbergsvass. Några av dem finns inte ens längre kvar, men i Olskroken har vi kvar gatunamn med fågelbeteckningar, såsom Ejdergatan, Falkgatan och Sparvgatan, kanske en association till det redan befintliga Hökegatan. Osäkert om det senare egentligen är ett personnamn.

Under seklet efter (1900-talet) kommer gruppnamnen i stor skala och vi känner igen områden i med gatunamn som har skilda motiv – växter, sjötermer, musik – bara för att nämna några. I vissa fall lyckas man finna teman med lokal anknytning. I Järnbrott ligger sedan 50-talet Göteborgs rundradiosändarstation – och det har väl inte undgått många att gatunamnen i området fått en lokal anknytning till radiotermer?
Samma trend följs i Biskopsgården, med termer kring väderlek och Kortedala med namn ur almanackan. I Guldheden uppkallas gatorna efter läkare och sjuksköterskor. Och under 60-talet kommer rymdtermer i Bergsjön och under 70-talet kryddas det i Gårdsten!
Förhoppningsvis ger dessa specifika gatunamn en bättre möjlighet till orientering och inte minst ge stadsdelen/bostadsområdet ett sammanhang i Göteborg.

Källa: Göteborgs Stad, Namnsättning av gator Vision och verklighet – staden Göteborg, 2004

En karta berättar … om smittan som sprider sig!

”… vi skola dock väl icke blifva så alldeles öfverraskade och befinnas så oförberedda till fiendens mottagande, som Götheborgarna voro. Deras olycka var, att alla deras dristiga män och auctoriteter voro frånvarande. När farsoten der började fälla en mängd offer, råkade alla i förvirring. Intet var i ordning ingen läkarvård blef använd, inga sjukhus funnos, förskräckelse verkade så att menniskor öfvergåfvo hvarandra i nöden och sprungo sin kos. Bagare, bryggare och slagtare tillstängde sina bodar och begåfvo sig på flygten, så att det fattigare folket under fleri dagar voro blottställda för hungerns död jemte sjukdomens, så mycket mer som förskräckelsen hos den kringboende allmogen vållade, att all tillförsel upphörde. I början ville också ingen bortföra de döda, och lydnadens och ordningens band voro upplösta. Ett jämmer öfver all beskrifning har det varit. Jag har sett enskilda bref från sansade personer som försäkra, att de dock aldrig kunna föreställa sig ett dylikt elände.”

Stockholm den 20 augusti 1834
Christian Stenhammar

Vad hjälper det att kunglig befallning utlyser tacksägelsegudstjänster i våra samtliga kyrkor i mars 1834 – då ännu ingen anar att Göteborg snart kommer att drabbas hårt av farsoten – koleraepidemin som till slut tar livet av 1834 män, kvinnor och barn … det första offret i Sverige är timmermannen Anders Rydberg vid Nya Varvet i Göteborg.

Men nu flyttar vi oss några månader framåt i tiden, till den 4 augusti 1834. Luften är het och en farsot rasar i Göteborg på sitt tionde dygn. Nu först förstår alla att det handlar om den asiatiska koleran. Samma dag öppnas det första provisoriska kolerasjukhuset, som är ett skolhus i Majorna, med ett sextiotal sängplatser. Sundhetsnämnden kallas samman och är från och med nu ansvarig för vården av de smittade – och inte minst begravningen av de döda. Antalet sjuka och döda växer lavinartat och vårdplatserna i Majorna är som en droppe i havet. Utrymmesbristen tvingar de inkallade bårbärarna att lägga två-tre patienter i samma säng. Människor dör som flugor och snickare får lämna sina ordinarie arbeten och helt ägna sig åt att tillverka enkla likkistor. Men de måste, trots att de för hjälp av livstidsfångarna på Älvsborgs fästning, övergå till att snickra ihop stora packlådor. Det vill säga kollektiva kistor som ställs på stora rustvagnar som nattetid patrullerar längs gatorna. Dessa nätter är fruktansvärda – över gatstenarna skramlar vagnarna och likbärare skriker bultande på portar och dörrar. Stanken är obeskrivlig i eftersommarens värmebölja som plågar landet samtidigt som epidemin sprider sig som en löpeld. Sahlgrenska sjukhuset, Garnisonssjukhuset och Fattigbaracken kan inte längre ta emot de sjuka, det är fullt överallt!

Några delar av Göteborg drabbas värst – det är de boende i Majorna, Masthugget, Haga och Albostaden i Annedal. Det är här trångboddheten, fattigdomen, som är av extrem usel sanitär standard, med styrka förvandlar dessa områden till jättelika smitthärdar. Ett kolerasjukhus i närheten av dessa överbefolkade kåkstäder måste fram … och det snabbt!

Det är nu den vackra kartan kommer fram i mitt minne – vi kan bland annat se platsen för huset som har genomgått många skiftande öden och som denna sommar, 1834, skall bli en hjälp i nöden. En tillfällig sådan. Vi ser det Homeyerska huset – som sedan i slutet av 1700-talet bebotts av den preussiska familjen Homeyer. Egendomen i Masthugget som så småningom övergår i andra händer och byggnaden upphör att vara borgarhus och ska under det följande årtiondet tjäna Bacchi och andra nöjets gudomar. Nu står traktörskan och änkan Möller för rusthållet och tack vare henne blir detta värdshus vida bekant under namnet Möllerska plantaget. Fru Möller själv kallas ”Portstjärnan” och hon konkurrerar med Wauxhall vid Smala vägen, ett inte alldeles okänt ställe för fina middagar och banketter. Och det verkar som om hon drar det längsta strået …

Möllerska plantage, det ljusa huset i mitten – ungefär där Fjärde Långgatan och Värmlandsgatan idag korsar varandra (ur Från epidemisjukhus till konstepidemi)

Hos änkefru Möller trivs gästerna och denna varma eftersommardag sitter skalden Wadman och avnjuter musik från harpospelerskor och sångerskor som ackompanjeras av musikanter. Musiken blandas med glasens och pokalernas klang i en av de skuggiga bersåerna. Wadman och hans dryckesbröder är ofta gäster hos fru Möller, men det går städat till – fru Möller är känd för att vara en sträng och respektingivande Bacchi prästinna! Så vi kan vara lugna.

Men det är ett bedrägligt lugn. Koleran sveper som vinden över Göteborg – med en sådan fart och det finns dagar då farsotens offer kan räknas i hundratal och kyrkklockorna klämtar oavbrutet i själaringning. Denna heta sommar 1834 kommer många att minnas med fasa. Inom loppet av ett halvår har sjukdomen grasserat i Göteborg tacksägelsebönerna till trots, och i huvudstaden sägs det att riket har klarat sig undan det värsta. Man får rapporter om att det i andra länder är mycket värre! Det är då prosten och riksdagsmannen Christian Stenhammar skriver brevet … daterat Stockholm den 20 augusti 1834.

Men hur går det för fru Möller då? Jo, det bär sig inte bättre än att hon också blir smittad och avlider. Och nu ska kroggäster, glas och groggbord röjas undan. Här ska sängar in!
Stadens styrande har beslutat att lokalerna ska användas som epidemisjukhus och redan den 9 augusti 1834 har man ordnat femtio sängplatser. Men det räcker föga – så patienter får läggas på vinden, i ladan och till och med i lusthuset!
Möllerska plantaget går från att vara ett värdshus till att bli en föregångare till Epidemisjukhuset. Under denna första koleraepidemi under 1800-talet samlas stadens läkare skyndsamt på Sahlgrenska sjukhuset och ger sitt utlåtande över de inträffade sjukdomsfallen och förklarar officiellt den 25 september 1834 att koleran brutit ut! Den som pågått sedan månader tillbaka … Förutom Möllerska plantaget vid Breda vägen – som är det största sjukhuset – inrättas också sjukhus i Majorna och vid Gullbergsbro samt vid Stampen. Doktorerna Westring och Ewert tar emot kolerasmittade och redan första dagen är Möllerska plantaget överbelagt! Femtiotre patienter måste då dela på femtio sängar. Och redan fyra dagar senare har sjukhuset etthundrafemtiosex inneliggande patienter! Fram till slutet av september har fyrahundraåttiofyra kolerafall skrivits in på Möllerska plantagen. Av dessa dör tvåhundratjugonio!
Fienden – kolerasmittan – når även huvudstaden som trots en höjd beredskap snart kan räkna in 3 665 döda. Den totala dödssiffran för hela riket stannar vid 12 637. Epidemin ser inte ut att klinga av förrän i oktober månad.

Möllerska plantaget används till och från för vård av patienter med smittsamma sjukdomar. Däremellan hyrs huset ut till annan verksamhet – men en återkommande epidemi tvingar Möllerska plantaget att under år1850 ta in tvåhundrafemtio patienter, varav närmare etthundrafemtio avlider. Från 1870 är det enbart sjukhus.
1875 undertecknar Konung Oscar II en lag som sätter press på de kommunala myndigheterna, inte minst i Göteborg. I lagen slås fast att Sundhetsnämnden, som från och med nu kallades Helsovårdsnämnd, är skyldig att se till att personer som drabbas av antingen kolera, smittkoppor, tyfus, tyfoidfeber, scharlakansfeber, elakartad halssjukdom (difteri) och rödsot (dysenteri) genast ska tas in på särskilt sjukhus.
Ett av resultaten är att man föreslår tillbyggnad av ett par paviljonger på Möllerska plantaget! Efter många års segdragna förhandlingar kommer Stadsfullmäktige slutligen fram till ett beslut om att bygga ett nytt epidemisjukhus. Och då beslutas också att sjukhuset ska byggas i sten och inte som ett tidigare förslag i trä, vilket anses billigare. Arkitekten Adrian C. Pettersson får äntligen genom sitt förslag och kan påbörja sitt projekt – ett sjukhus i Annedal. Medel beviljades och bygget påbörjades under 1884, under ledning av en särskild byggnads-kommitté.

I oktober 1886 meddelar Göteborgs-Posten:
”Det nya epidemiska sjukhuset är nu i det allra närmaste färdigt och kommer inom kort att överlämnas till Helsovårdsnämnden, hvarefter inflyttningen dit omedelbarligen kommer att ske. Det är byggdt efter paviljongsystem å trenne större bergsplatåer i olika höjder, med en fri och utmärkt vacker belägenhet midt för Slottsskogen. Till den nya sjukvårdsanstalten leda tvenne, med stor kostnad och mycket arbete nyanlagda uppfartsvägar, deraf den ena löper i fortsättningen af Haga Kyrkogata i Annedal och är avsedd för anstaltens

ekonomiafdelning samt går den andra från Allmänna vägen i fortsättningen af Öfra Husargatan. Vid slutet af den senare uppfartsvägen, som hufvadsakligen är afsedd för forsling af de sjuka, hvilka man ansett det vara riskabelt att transportera genom det tätt bebyggda Annedal med dess talrika folkmängd, ligger å ena sidan Portvaktarestugan och andra sidan ett Väntskjul, afsedt för besökande anhöriga och bekanta till de å anstalten intagna patienterna, hvilka i de flesta fall icke få mottaga några besök inom sjukhuslokalerna.”

Epidemisjukhuset utformas i flera mindre enheter så att patienter med olika sjukdomar hålls strängt avskilda från varandra. Tomten på berget i Annedal sägs vara utmärkt med ”ett högt och sundt läge.” Det blir isolerade envåningspaviljonger med en ventilation som anses var synnerligen viktig – men måste ske så att den inte ”framkallade ett för de sjuke obehagligt drag.”

En upprörd göteborgare skriver en insändare i dagspressen om att oroliga röster kan komma att höjas då smittan skulle kunna föras med vinden ner över Annedal och Haga. Ja, var det inte direkt farligt att i fortsättningen promenera i Slottsskogen med Epidemisjukhuset så nära inpå. Blotta åsynen av en så skrämmande anstalt skulle kunna inverka menligt på flanörernas hälsa.

I november 1886 kan så äntligen Nya Epidemisjukhuset i Annedal invigas, det första moderna epidemisjukhuset i landet. Möllerska palatset bränner man ner, men innan dess flyttas två av paviljongerna till Epidemisjukhusets område.

Med träpaviljongen som flyttats från Möllerska plantagen kan nu sjukhuset räkna in totalt etthundratjugoåtta vårdplatser. De störa paviljongerna gjordes till vardera två vårdavdelningar med femton sängar i varje.

Observationsavdelningen, avdelning 10 som vi ser här nedan – där undertecknad själv en gång tjänstgjort – delades i två avdelningar med fyra vårdrum, med en säng i varje rum. Det var meningen att man här kunde vårdas enskilt utan att finna det generande att vårdas på allmän avdelning.

Själv har jag många starka minnen från denna unika avdelning. Här fanns patienten som var överläkare och smittats av tyfus på utlandsresa, en ung skådespelerska med salomonella i bagaget efter solsemester, babyn som smittats av sin mors smittkoppsvaccination och som förde koppor vidare till mig (vaccinia) … den unge killen som drabbats av epidemisk meningit (hjärhinneinflammation) vid regattan i Marstrand och inte kunde fullfölja sin seglartävling och inte minst läkarkandidaten som uppvaktade en ung flicka …

Hon fick lämna sjukhuset omedelbart!

Närmare åttio år senare – 1964 ändras namnet Epidemisjukhus till Infektionssjukhus och det gamla sjukhusets öde är över i samband Östra sjukhusets öppnande. 1970 skrivs den sista patienten ut från ”gamla” Epidemisjukhuset i Annedal.

Idag kan vi besöka det gamla sjukhusets lokaler, och se en helt annan verksamhet – Konstepidemin finns här sedan 1987. En livfull arbetsplats för drygt hundratalet konstnärer inom många olika konstformer. Fem gästateljéer med boende står för ett internationellt kulturutbyte. Förutom ateljéer, kontor och verkstäder drivs här en omfattande verksamhet för besökare som når det gamla sjukhuset via Konstepidemins väg 6 i Göteborg.

Källa

Fredberg CF Det gamla Göteborg
Öberg L Göteborgs läkaresällskap. En historik
Konstepidemin/Från kolera till konst
Region- och Stadsarkivet i Göteborg

Ekskog och uttrar – på Otterhällan i Göteborg

Stora Otterhällan med Otterhälleskolan, trappan leder upp från Stora Badhusgatan, 1951/Carlotta

Historien berättar att det i början av 1600-talet finns en ekskog på Otterhällan. Berget är då en vacker och omtyckt plats där göteborgarna ”vederkvicker kropp och själ med lekar och måltider och olika förströelser i det gröna”.
Här är så naturskönt att det ordnas stora utomhusgudstjänster, men redan i slutet av 1600- och början av 1700-talet huggs ekarna ner för att användas för skeppsbyggnad. Det kala berget bebyggs därefter med små enkla stugor av hantverkare och arbetsfolk.

Här byggs så småningom stenhus. Och trappor från många håll krävde styrka i benen. Tänker på trappor från Stora Badhusgatan till Stora Otterhällan anläggs under 1885. Käppslängarliden från Kungsgatan är ganska seg den också.

Den gamla bebyggelsen rivs under 1950- och 60-talen och ersättes av stora kontors- och bostadshus. Men Kristinas Jaktslott flyttades en bit och finns kvar. En kulturförening som värnar om dess fortlevande.

Namnet Otterhällan kommer av den västsvenska formen för mårddjuret utter/otter, som har sina bon i berget. I bl a Wallenbergs ”Min son på galejan” omnämns berget för ”Otrillan”, då han beskriver en störtsjö; ”så hög ungefär som Otrillan och så bred som Hisingen”.

Fotot över Stora Otterhällan med Otterhälleskolan är från 1951. Käcka skolbarn strävade upp här var morgon och ner på eftermiddag. Skolan ser något övergiven ut där uppe på berget. Lite märkligt att dess gymnastiklokal låg bakom ett murverk under skolan och dess gård.

Skolan revs 1977.

Galne kocken på Godhems restaurang

Som femtonåring går jag till arbetsförmedlingen för att söka sommarjobb.
Letar igenom långa listor med ”lediga platser”. Arbetslöshet är ett okänt begrepp. Vill man jobba, så finns det alltid något att söka. Men nu till mitt första sommarjobb.

På en lista finner jag;

"Kassörska önskas tre veckor i juli. Arbetstid 7:30-15:00. Kontakta Siv Persson"

- Kan du tänka dig att jobba i kassan på en restaurang, frågade arbetsförmedlaren.

- Inte för att jag har någon erfarenhet av det, men tror ni att jag klarar det så... gör jag nog det.....

- Du kan börja redan imorgon. Ta med den här lappen så att arbetsgivaren ser att du kommer från oss, så ordnar det sig nog. Den ligger i Mölndal. Restaurangen alltså. Hittar du dit? Ordnar sig nog, ajö med dig!

Kassan på en restaurang? Jag som inte kan räkna! Inte hantera pengar heller! Men jag är tvungen att jobba på mitt sommarlov. Annars blir det till att trava flera kilometer genom sta´n. Till och från skolan på Kvarnberget. I ur och skur. Nej, jag måste klara av att arbeta ihop minst tvåhundra kronor. Så mycket kostar ett spårvagnskort – om året!

Det här jobbet skulle inbringa drygt två kr/timman. Drygt åttiofyra kronor för en veckas jobb. Om jag har tur.

Nästa morgon är jag på plats, ”Godhems Restaurang”.
Efter lång tids letande, eftersom jag aldrig varit i dessa trakter, förut.

Chefen som också är restaurangens kock visar mig runt. Litet personalrum. Kök med stora stekbord, avdelning för disk, förråd för kylvaror och torra varor och så de två matsalarna. En för vanliga människor och en för de finare – alltså fina gubbar i kostym och väst, från direktionen på Papyrus pappersfabrik.

Matsalen och köket skiljs åt genom en lång serveringsdisk. Där beställs maten och betalning sker i kassan. Det är chefen själv som tar emot beställningarna och också lagar maten.

Det är alltså där jag skall stå. I kassan. Och bonga in i kassan.

Här var mycket viktigt att lära. Som att direktionen för Papyrus alltid äter i egen matsal. Att de alltid serveras av servitriser. Två kvinnor i korta vita jackor med epåletter och som alltid förbereder lunchen med att putsa glas och bestick och på ett konstfullt sätt viker servetter.

När de fina gästerna sätter sig till bords inväntas rask servering vid bordet. Snaps, starköl eller vin ingår alltid i deras lunch. Cognac till kaffet. Servitriserna springer som skållade råttor mellan perfekt dukade bord. Alltid vita damastdukar.

Mölndals torg 60-talet

Det blir en del slattar av alkohol i glasen - som servitriserna sparar bakom gardinen vid fönstret i diskavdelningen. En slurk åker ner var gång de passerar. Flera gånger under dagen. Allt vingligare blir de och till slut sitter de svettblanka på var sin pall vid en ångande diskmaskin. Såvida inte chefen jagar upp dem och gastar om att och de ska plocka in disk och ordna morgondagens lunchbord.

Diskmaskinen hanteras av en svartmuskig man - som jag aldrig hör tala. Han blänger trött på diskhögarna. Med djupa suckar sorterar han tallrikar och glas i särskild ordning. Var sak på sin plats i trådkorgarna. Ångan gör honom glansig i ansiktet. Mellan varven går han ut på bakgården och röker fimpar. Svarar inte på tilltal.

Hjälpkocken har svårt att komma upp på mornarna. Det blir därför min uppgift att ta vägen om hans bostad – för att väcka honom! Jag bankar hårt och länge på hans ytterdörr. Är han försenad blir vi båda försenade. Då tycker chefen att jag bör vara hos kocken lite tidigare! Promenaden till Mölndal startas tidigt från mitt hem i Guldheden, bär över Johanneberg för att till sist nå Mölndalsvägen, där en trött kock ska väckas. En promenad på minst två mil om dagen. För att tjäna knappt tre kronor i timman. Hjälpkocken är dessutom ständigt bakfull. Tar han också av slattarna?

Lunch är en löneförmån, men efter att ha sett dagens olika rätter bäras ut och in är jag inte minsta sugen på mat, den berusade kocken avskräcker mig.

Chefen domderar och skäller ständigt. Högröd i ansiktet skriker han åt sin personal. Nu är även jag hans personal.

Alltså skriker han åt mig också.
- Fröken, spring och köp ett paket Salem, till mig! Ett litet paket! Mintcigaretter skall det vara, glöm inte det!

Jag undrar varför han ska ha ett litet paket – bara tio cigaretter – när han röker minst tjugo cigaretter om dagen?

Och aldrig har han kontanter! Cigarettpaketen ska jag ta på krita.

Tobakshandlaren tittar misstroget på mig, som om han undrar när gubbskrället till restaurangchef ska betala sina cigaretträkningar?

Efter några veckor får jag höra att två studenter från England ska komma för att arbeta i diskavdelningen. Den svartmuskige ska ha semester. Studenterna som är tvillingar kommer tidigt på sin första arbetsdag - tidigare än jag.

På väg från personalrummet, möter jag de två unga män i köket. De är tvillingar och stirrar på mig med stora bruna ögon och utbrister i kör ;

”And here comes May Britt”!
Chefen stirrar på dem. Sedan på mig. Högröd skriker han rakt ut.

- Har du redan något ihop med dessa pojkar, din slyna! - Näe, jag har aldrig sett dem förut...
-Ja, men hur i helvete vet dom vad du heter då?
- Inte vet jag...

Gubben är oresonlig. Han tar tag i min ena arm och för mig bryskt in i personalrummet. Drar fram sin plånbok och ger mig trettiofem kronor!

- Jag vill inte ha personal ... som inte kan låta pojkarna vara i fred! Det är hans sista ord. Mina uteblev... och jag är lättad.

Varför bara 35 kronor? Jo, många av gästerna – yngre män från Papyrus satte i system att först beställa dagens lunch av kocken och eftersom jag inte känner igen dem, väntar de med att lämna sina rabatterande lunchkuponger. Men då har jag redan bongat in ett högre pris i kassaapparaten! Ett enfaldigt sätt att skoja med mig. Men det blir förstås en återkommande

brist i dagskassan, som jag måste notera på en lapp i burken där jag stoppade pengarna. Chefen anser att ”bristen” i kassan är en skuld till honom. Så det blir avdrag på min lön. Förväntade tvåhundra kronor blir trettiofem kronor!

Trots allt lärde jag mig mycket dessa veckor inom restaurangbranschen. Framför allt lär jag mig vad man ska undvika; en gapande chef, berusade kockar och servitriser. Och pytt i panna. Den var verkligen ”hänt i veckan”. I synnerhet om den är gjord av en berusad kock – då kan vad som helst ingå – det mesta kan kamoufleras med paprikapulver.

Restaurangbranschen var inget för mig. Och det var vanskligt att vara namne och lik en då känd svensk filmstjärna i USA – May Britt Wilkens!

Att ständigt bli jämförd med en kvinna som var känd blev till stort besvär för en blyg tonåring - så jag valde att snarast ändra mitt namn!

På väg till en begravning

En kall fredag i december, är jag på väg till en begravning. Jag är ett ingift syskonbarn till en man som ska begravas i Lerums kyrka. Tidigt på förmiddagen hämtar jag ett vackert hjärta av blommor. Vita blommor med gröna inslag. Blir alldeles tagen när jag ser den. Det blir andra kunder i affären också. En man erbjuder sig omedelbart att hjälpa mig ut till bilen med blomsterarrangemanget. Hans hustru blänger surt på mig! ”Jag lånar honom bara en halv minut”, försäkrar jag. Blomsterhandlaren i den gamla handelsträdgården i Kviberg binder en liten vacker handbukett också. Stor vit ros som matchar de andra blommorna.

Kommer i god till kyrkan. Vilket betyder en timma *före* utsatt tid. Begravningsentreprenören är på plats och står djupt framåtlutad för att arrangera blommor och ljus kring kistan.
Det kränger i magtrakten när jag överlämnar det stora blomsterhjärtat, nu inser jag att det är en begravning som väntar …

– Oj, ett sådant vackert hjärta, utbrister han. Den måste vi sätta upp så fint som möjligt, tycker han och drar fram en ställning alldeles intill kistan.
Sedan talar vi om den hedersman som det egentligen handlar om idag. Minnet av en man som såg sina medmänniskor. Som visade att han lagt märke till dem som omgav honom – som han gav en liten nick, ett leende och en liten blink. Han var polis. Jag skulle tänka mig att begå en liten förseelse, bara för att få bli sedd av just en polis som han.

– Är du släkt med Folke, frågar begravningsentreprenören.
– Nej, inte direkt. Jag är gift med hans systers son. Min svärmor och min man vill inte komma. Men det vill jag.
– Då är du släkt och skall sitta på höger sida när du kommer in genom porten.

Det är ett klart konstaterande, men det ska dröja ytterligare en timma till själva begravningsakten så jag bestämmer mig för att ta en sväng mot Härskogen. Ser skylten ”Härskogen 5” när jag kör ner mot kyrkan och får idén att jag skall ta mig en titt på den platsen.

I en sal på lasarettet
där de vita sängar står
låg en liten bröstsjuk flicka
blek och tärd med lockigt hår.

Allas hjärtan vann den lilla
där hon låg så mild och god.
Bar sin smärta utan klagan
med ett barnsligt tålamod.

Så en dag hon frågar läkar'n,
som vid hennes sida stod:
Får jag komma hem till påsken
till min egen lilla mor?

Läkar'n svarar då den lilla:
Nej mitt barn, det får du ej,
men till pingsten kan det hända
du får komma hem till mor.

Pingsten kom med gröna björkar
blomsterklädd står mark och äng,
men den lilla sjuka flickan
låg där ständigt i sin säng.

Så på nytt hon frågar läkar'n
som vid hennes sida står:
Får jag komma hem till hösten
till min egen lilla mor?

Läkar'n svarar ej den lilla,
men strök sakta hennes hår,
och med tårar i sitt öga
vänder han sig om och går.

Nu hon slumrar uti mullen
slumrar sött i snövit skrud.
Från sin tåligt burna längtan
har hon farit upp till Gud.

Minns att jag var 4-5 år och åkte jag tåg utmed sjön Aspen, från Göteborg till Lerum. Sedan for vi med buss till Härskogen. Vi var då en grupp stadsbarn som skulle på sommarkoloni, ”kollo”.

”Barnkolonierna var tilltänkta för stadsbarn som på grund av hälsotillstånd och föräldrarnas ekonomi var i särskilt behov av en tids vistelse på landet.”

Minns huset med stora sovsalar – logement – och ljusa, luftiga rum för lekar. Pojkar och flickor hade skilda sovsalar och tvättrum. Härskogen ligger långt ute i skogen och här kan vi fritt leka och springa omkring. Skog och vatten. Massor av kallt vatten. Jag lär mig simma den sommaren.

Först träna bentagen i sanden, sedan ut i vattnet och med händerna på en flytande timmerstock ligger vi på rad och tränar de inlärda rörelserna.
Allt liv på kolonin följer dock ett fastställt schema för väckning, måltider och läggning som fasta hållpunkter. Däremellan finns det tid för bad, lek och olika aktiviteter. En vanlig dag börjar med väckning och tvättning. Massor av kallt vatten.

Efter frukost, som består av välling eller gröt samt smörgås, är det dags för bad och lek. Till lunch serveras någon slags kött eller fisk med potatis och till efterrätt får vi oftast rabarberkräm med mjölk. Till kvällen vankas det stuvning eller pudding, gröt eller kräm. De barn som ”fröken” kallar sängvätare får torr mat. För att inte kissa ner sig under natten.

Det finns några stora flickor på mitt rum som rullar upp håret på varandra innan de går till sängs. De tvinnar håret med hjälp av papiljotter – gjorda av toalettpapper – knyter pappersremsorna i små rosetter och på så sätt vaknar de med lite krusigt hår.

Varje kväll ber vi de stora flickorna sjunga den sorgliga visan om den lilla flickan …” I en sal på lasarettet, där en bröstsjuk flicka låg …” får jag komma hem till hösten till min egen lilla mor…”

Gud vad jag längtar hem. Och med den känslan somnar jag varje kväll.

Nästa morgon är det åter dags att låta rutinerna ta vid, och vi går till stranden i en lång karavan – vi tågar vi ner för den branta backen mot sjön och vi sjunger till skramlande skrindor, fyllda med filtar, simdynor, muggar och saftflaskor. Snart ska bullarna bli sandiga i tumultet kring det uppdukade mellanmålet …

Nu står jag här igen, en dag i december. Börjar sakta gå upp från parkeringen – upp för slänten mot entrén. Där sitter några män i varierande åldrar. De ser slitna ut. Röker intensivt och stirrar länge på mig.
– Finns det något kafé här, frågar jag försiktigt.
– Neeej, det är stängt.
– Synd, tänkte se mig omkring. Jag var på koloni här som barn. Drygt femtiofem år sedan.
– Fy faan, det är ju en hel livstid, säger en av männen lite sluddrigt. Fimpar och sätter en spottloska någon centimeter från mina fötter.
Jag missförstår uppenbarligen för jag tycker mig höra ”livsstil”.
– Livsstil?
– Ja, det kan man ju också kalla det, säger mannen som spottade. Blänger runt på de andra och som flinande följer honom in i huset.

Alla utom en. Han upplyser mig vänligt att de har ett kafé på baksidan huset, öppet lördag och söndag. På husväggen bakom mannen skymtar jag nu en skylt; Härskogens boende.
Nu förstår jag att det inte längre är vad jag trott. Det är numera ett boende för hemlösa. Jag minns ju att jag som barn sett en annan skylt just där; en man på skidor!

FRILUFTSFRÄMJANDET

Återvänder till bilen och noterar min upplevelse – en rutin jag har sedan några år.
Upptäcker plötsligt att en av männen nu står tätt intill bilen. Hans neddragen huva över ansiktet gör det svårt att fånga hans blick. Allt ser bara mörkt ut …
Bestämmer mig snabbt för att lämna platsen och hinner tänka att det är vackert här ute vid Härskogen – naturen ligger täckt som av ett tunt lager av florsocker. Av vit orörd snö.

Väl tillbaka vid kyrkan konstaterar jag att parkeringsplatsen – som för en timma sedan var tom – nu är fylld av bilar.
Parkerar intill en bil som tillhör en yngre bror till den man som ska begravas. En bror som sörjer sin storebror. Hustru och barn hjälper honom upp till kyrkan och till kyrkbänken där andra släktingar redan sitter. Denne yngre bror är sjuk och svårt medtagen. Det är också den yngste i brödraskaran. Två bröder har drabbats av samma sjukdom. Och båda dessa bröder har trotsat sina ohyggliga svårigheter att röra sig, för att hedra minnet av Folke. Deras storebror. De uppammar alla sina krafter för att kunna ta detta sista farväl.

Vi är många i församlingen som sörjer, men också beundrar dessa bröder som nu står vid kistan och gråter. Visar sina känslor. Kanske har också en känsla av lättnad infunnit sig. Folke, en make, pappa, farfar, gammelfarfar, svärfar, farbror och morbror och inte minst en älskad storebror har varit sjuk de sista åren. Nu vilar han i frid.

Lerums kyrka

Innan jag går ut ur kyrkan tittar jag upp mot kyrktaket. En takmålning breder ut sig över oss. Vackra änglar från 1600-talet. Riktar min kamera mot en himmel.
Efter kyrkkaffet kör jag direkt till ett barnkalas. Två små barnbarn firar födelsedagar tillsammans. Också de är bröder.

Några dagar senare besöker jag åter Härskogen. Vill tillbaka för att minnas.
Kaféet är nu öppet och för en dryg tjuga får jag kaffe, smörgås och chokladkaka.
Hej igen, säger mannen som serverar. Han känner igen mig? Jo, det är mannen som sitter kvar och talar med mig vid mitt förra besök. Innan jag lämnar skrivs en rad i gästboken – tack för ett trevligt bemötande, gott kaffe och macka!

Snön ligger inte längre kvar. Stora Härsjön ligger stilla och vacker. Det kan bli fler besök till denna plats, Härskogen.

Kvarnbergsskolan, Göteborg

Kvarnbergsskolan låg på Kvarnberget i Göteborg och invigdes den 1 april 1877 efter ritningar av arkitekt Victor Adler. Skolans lokaler användes av Lundby samrealskola från hösten 1950 och några år därefter, och från 1955 av Göteborgs kommunala realskola, GKR – eller Mill Hill High School. Byggnaden revs 1969.

Den här bilden har jag haft i åratal. Har ingen uppgift om vem som tagit fotot eller vid vilken tidpunkt… Om jag jämför med ett liknande foto från samma skola kan jag utgå från att det är ca 1923.

Här har jag själv varit elev. Då var jottis, bryggarfrack, Bogner eller duffel samt elastabyxor och mockaskor – en vanlig klädsel.

Vill minnas att ingången till bamba låg längst till höger i bild. Vid tidpunkten för fotot låg toaletterna i en särskild byggnad på skolgården. På ”min” tid hade de flyttat in i bottenvåningen, och låg också till höger i bild. På toa tuperades håret varje rast. Lite mascara kanske … Under de första åren var det ca 500 elever vid skolan. Under 1960-talet var vi ca 900 elever. Så det var trångt. Vissa dagar fick vi låna lokal i Mårten Krakows skola på Hultmans holme.

Visst är eleverna på det gamla fotot stiliga!

Barnkrubba till dagis ... april 1917

Ett foto föreställer en grupp barn med kvinnor i vita förkläden. Barnen ser ut att vara i varierande åldrar. De står på en innergård… Den här bilden har etsat sig fast i mitt minne sedan jag såg den första gången – det är framför allt de två barnen i fönstret som ådragit sig min uppmärksamhet. Varför är de inte med ute på gården? Ville de inte? Fick de inte lov att vara med? Ett 10-tal vuxna står uppradade med lika många barn, förutom de två i fönstret.

Framför dem och vid sidan av husets vägg ligger smutsig snömodd, kanske är vintern snart över. Det är skottat fram till dörren och längs gången där de står uppställda. Vem är fotografen och var är bilden tagen? Många frågor förblir obesvarade. Av mig.

Vänder jag på fotot, som är ett vykort, är det Anna som skickar en hälsning till Gerda i Synnerby, en ort i närheten av Skara. Det är den 22 april 1917; ”Kära Gerda, hur mår du sen sist? Gustaf har blivit lite dålig och Göte är ute och leker hvar dag… ” Arvid hälsar också och tackar för kortet, han låter dessutom hälsa att ”han fortfarande är Gerdas dräng och undrar när hon kommer efter honom … ”

Man kan undra om Gerda känner någon på bilden. Eller rent av själv är med? Och om Arvid under eftermiddagar går till arbetsstugan – en föregångare till våra fritidshem för skolbarn. Men de andra barnen då? De små. Vi vet att det i Göteborg finns gott om arbeterskor och deras barn behöver tillsyn. Ensamstående mammor som inte har någon familjemedlem som kan hjälpa dem med barnen medan de sliter på en fabrik, eller i ett hem som hade råd att hålla sig med tjänstefolk.

1896 öppnar landets första kindergarten och det är i Stockholm. Det är skillnad på kindergarten och barnkrubba, det förra har en pedagogisk inriktning, i det senare samlar man barn till städernas arbetare och tillhandahåller i stort sett bara förvaring. Barnstuga blir den vanliga beteckningen på samma verksamhet – långt in på1950-talet, för senare bli daghem! Sedan 1998 säger vi förskola.

Vad har då hittills hänt i omvärlden?

Brödet ransoneras i Sverige, USA bryter diplomatiska förbindelser med Tyskland, kafferansonering införs i Sverige, tsarfamiljen i Ryssland tas tillfånga, hunger- och militärdemonstrationer sker runt om i vårt land, England och Tyskland sänker varandras skepp, tusentals kvinnliga arbetare demonstrerar mot mjölk- och livsmedelsbristen.

Vi får hoppas att barnen på bilden får en mugg mjölk och en bit kakebröd under dagen.

Och att drängen Arvid får komma till Gerda när sommaren kommer och det ska bärgas hö, mockas skit i lagården och vallas kor. Det finns mycket för en dräng att göra på en gård. Hoppas även att Gustaf kommer på benen igen!

Jag släpper inte tanken på barnen i fönstret …

Mitt 60-talsminne… Göteborg

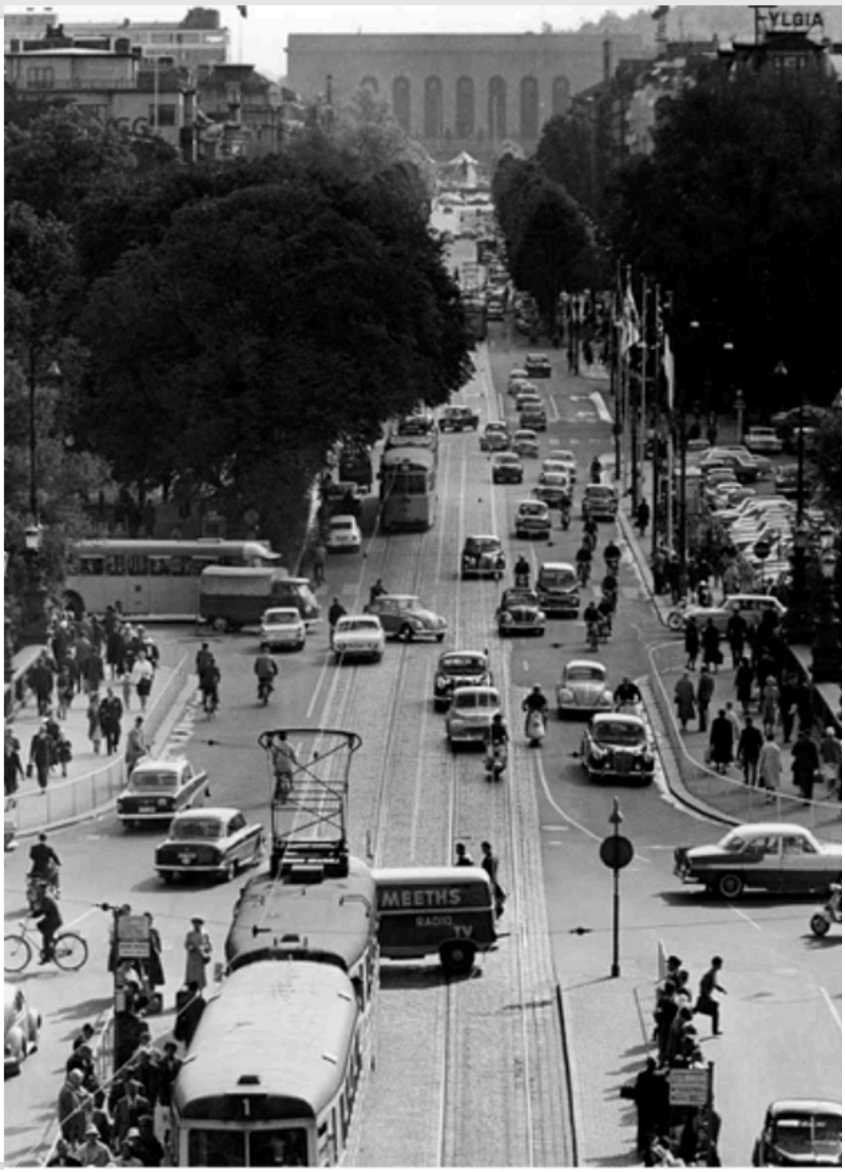

60-talet

Högertrafiksomläggningen skapade stora rubriker i det lilla Sverige. Ute i den stora världen förfasades vi över sexdagarskriget i Mellanöstern. FN:s säkerhetsråd antog en resolution som krävde ett tillbakadragande av Israel från de ockuperade områdena 1967.

I semesterlandet Grekland tog en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffades, kungafamiljen flydde till England.

I filmvärlden kom uppseendeväckande ”Jag är nyfiken – gul” och ”Änglar finns dom” med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal – agent 007 James Bond – hade filmpremiär i april 1967, filmen blev ett fiasko!

I konstvärlden regerade Andy Warhol, som nu börjat odla myten och bilden runt sig själv. Bland annat kom några av hans mer kända verk till detta år; soppburkarna från Campbells och de färgglada silksceentrycken av dåtidens kändisar, t ex Marilyn Monroe.

Under 60-talet börjar många av oss tonåringar samlas kring kaféerna på Avenyn, har man gott ställt blir det en coca-cola inne på Påfågeln, har man mindre gott ställt blir det fika på Konsumbaren eller Ringbaren. På Ringbaren är det ett finurligt beställningssystem. Man trycker på en knapp vid menytavlan… en färgad kula rullar iväg längs en bana och bakom disken kan kallskänkan se vad som önskas! Hon, det är oftast en kvinna, fixar smörgås, wienerbröd, bakelse och allteftersom kön rör sig mot kassan serveras det som den lilla färgade kulan markerat! Valet faller oftast på kulan för kaffe och bulle 75 öre. På Konsum kostar samma beställning 50 öre. Påfågelns pris ligger kring en krona! Alltså får portmonnän bestämma vart man ska gå. På Bräutigams kan man festa till ordentligt med kaffe och bakelse – till tonerna av Harry Perssons pianospel!

På Ringbaren är det inte ovanligt att unga män sitter tätt tillsammans kring ett bord och de talar på annat språk än svenska. SKF, Volvo och Götaverken m fl rekryterar arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Grekland och Italien. De från Medelhavsländerna för med sig en kafékultur om vi ungdomar inte varit med om tidigare. Det finns till och med kaféer där vissa landsmän har sina stamställen. Grekerna på Petersons konditori, italienarna på Ringbaren, jugoslaverna på Konsumbaren, ungrarna på TUA nere på Östra Hamngatan. Det är här på Kungsportsavenyn som det ”kontinentala” livet gör sin entré i Göteborg.

Ringbaren vid Avenyn i Göteborg byggdes 1971 om till Sveriges första pizzeria, ”La Pizza”, ”Gondoliere” – där italienare kavlade degarna. Konsumbaren blir ”La Gondola” – Påfågeln får också annan karaktär. Vi tonåringar blir äldre och lämnar kaféborden till förmån för andra gäster …

Vi tar en titt på gatan i backspegeln; 1861 tillsätts en kommitté som får i uppdrag att utarbeta förslag till en utbyggnadsplan och en tävling utlyses. Det är Sveriges första stadsplaneringstävling. Stadsfullmäktige antar planen fem år senare och ett av de viktigaste inslagen i planen är huvudstråket söderut, Kungsportsavenyn.

Första gången Avenyn nämns är i stadsfullmäktiges protokoll från 7 mars 1867; som den blivande ”Stora avenyen från Kungsportsbryggan”. Men namnet Kungsportsavenyn bli ifrågasatt och 1880 föreslås i stället Gustaf Adolfsgatan. Två år senare beslutas att gatan ska ändra namn till Kungsportsgatan! Men det beslutet återtas samma år med knapp majoritet. Det kontroversiella är uppenbarligen beteckningen ”aveny”, som upplevs som främmande – och med en ”utländsk prägel”. Kungsportsavenyn kommer till i slutet av 1800-talet och paradgatan domineras av stora exklusiva bostadshus – och inte minst är det ett elegant och populärt promenadstråk som började vid Kungsportsbron i norr och slutade vid Lorensbergs Park i söder. Nu stoltserar här män i höga hattar och kvinnor svänger sina vackraste kjolar under söndagspromenaderna.

På Avenyn frodas också grönska. En lindallé pryder gatan. Framför alla byggnader finns inhägnade förträdgårdar. Lorensberg Park är en populär nöjesplats med restaurang, musikpaviljong, kägelbana, skjutbana, cirkus och teater. Söder om Lorensbergs Park, där Götaplatsen ligger i dag, vajar sädesfälten – stadskänslan är obefintlig.

Fram till 1914 finns inte en butikslokal ut mot Avenyn, bara enstaka hus har salukällare på tvärgatorna. I en beskrivning från sekelskiftet sägs om gatan; ”Den bär en fullständig storstadsprägel med sin vackra lindallé och sina höga välbyggda hus med prydliga små trädgårdar” och att ”gatan får en särskilt fin karaktär därigenom att intet enda hus vanprydes av butiker och därigenom förenad med skyltning”.

Under 1916 beslutades att en stor utställning skulle arrangeras för att fira stadens 300-årsjubileum. Dålig ekonomi och andra världskriget lägger sin skugga över planerna som skjuts upp två år framåt i tiden. Göteborgsutställningen invigs 1923 och huvudentrén förläggs vid Götaplatsen. Spårvagnen dras tillfälligt upp till Götaplatsen för att förbättra tillgängligheten för utställningsbesökarna. Avenyn förlängs mot söder och Götaplatsens terrasser byggs upp. Nuvarande Konstmuseet och Konsthallen. För att knyta ihop Avenyn med Götaplatsen byggs provisoriska byggnader som sedan rivs och det dröjer mer än tio år innan Götaplatsen med Poseidon står klar.

På 30-talet öppnar fyra biografer och kafé- och restauranglokaler etableras efter hand. Nu anser man att gatans bebyggelse är omodern och stadens planerare börjar diskutera Avenyns omvandling till ”fin affärsgata” och under 30talets senare hälft utformar stadsingenjören Uno Åhrén planer för förnyelse. De nya planerna resulterar i att större delen av byggnaderna längs gatan rivs och ersätts med högre sex till sjuvåningshus. Bottenvåningarna tänker man ska innehålla verksamheter och de övre för boende.

Fyra nya hus byggs i funkisstil. Tjugo år senare är även 30-talsplanerna omoderna och nya planer växer fram. Vi är nu tillbaka till 60-talet då Avenyn blir ”en modern butiksgata” – så i början av 70-talet rivs sexton bostadshus från 1800-talet och ersätts med nya större byggnader för kontor, butiker, hotell, varuhus, banker och bostäder. Förträdgårdarna tas bort, med undantag för Avenyn 1 och 2. Utmed husfasader breder uteserveringar ut sig – nya kaféer, restauranger och nöjeslokaler tillkommer. Successivt försvinner den gamla prägeln som Avenyn en gång var känd för.

På tur från Göteborg till Jonsered och Angereds kyrka – och däromkring!

Angereds kyrka, vykort

Vi gör en lång tur ”på Jonsered”. Äter lunch hos Torsten. Tittar ut över sjön Aspen från Gibsons herrgård. Hälsar på i det lilla museet vid porten till Jonsereds fabriker. Hör forsen brusa. Nu väntar Lexby, där väninnans mormor och morfar levde. Vid ett vägskäl väntar en grannes hund på några goda fläskben att kalasa på. Hunden känner igen vår bil. Vi kommer till den lilla stugan som ligger lite avsides. Spåren efter nattliga besök är tydliga i marken. Vildsvin. Gång på gång har de grävt och bökat i marken. Inne stugan doftar snart nykokt kaffe. Vi sitter ute och njuter av eftersommaren. Till kaffet bjuds på högläsning av ett brev från en präst. Han konfirmerade min väninna för många år sedan. När jag hör hans namn rycker jag till. Samme präst vigde min svärfar till sista vilan. Långt härifrån. Utlånad till en församling som för tillfället saknade en tjänstgörande präst. Vilket sammanträffande!

Vill du se Angereds kyrka, frågar min väninna och genom slingrande väg tar vi oss fram till en vit liten kyrka jag aldrig tidigare känt till. Detta är vår kyrka säger väninnan och pekar stolt på den. Plötsligt har vi kommit från Partille, via Kåhög och Lexby, mot Gunnilse, Lärje och slutligen hamnar vi i Angered! Här arbetade jag på 80-talet med att starta Gunnareds sjukhem. Nu kommer vi från ett helt annat håll och det synes som alla vägar bär till Angered? Min erfarenhet av den här delen av Göteborg, är från en tid då jag bor med min familj i Bergsjön. Det är 70-tal och snart går flytten till Torslanda som ganska nyligen blivit en del av Göteborg. Precis som Angered också blivit under senare delen av 60-talet.

Som boende i Bergsjön far vi över Göta älv med liten färja för att handla på OBS Stormarknad. För att nå svärföräldrar i Lödöse kör vi 45:an och passerar ett större rött hus vid

en bergssluttning. Strax efter skylten ”Karlstad” och ”Angereds C”. Funderar ofta på vem som bor där. När leden breddas förändras mycket kring just den här platsen. Huset ser nästan fallfärdigt ut … Det brinner ner till grunden sommaren 2018.Rotar en del i historiken och finner att namnet Agnesberg finns långt innan järnvägsstationen öppnas 1877. Det lär vara en förvanskning av Angeredsberg. Namnet Steken hänger sannolikt samman med en fornnordisk benämning för pålar som är nedslagna i vattnet, kanske till försvarsändamål eller till förtöjning eller som anordning vid fiskfångst. Gårdarna Lilla Steken och Stora Steken har marker långt ner till älven där sedan långt tillbaka finns nedslagna stockar i botten för att hindra fientliga fartyg att ta sig upp för älven. Angered gränsar till Göta älv i väster. Det innebär att socknen också har varit gränstrakt till Norge en del gränsade till nuvarande Nödinge på västgötasidan.

Till formen är Angered nästan en liksidig triangel med en sida utefter Göta älv. I den motstående vinkelspetsen finner man Angereds kyrka, alltså så långt som möjligt från de opålitliga norrmännen och danskarna. Väninnans kyrka! Hon som kommer från Jonsered. Numera hör inte längre södra Surte till Angered, men de som förr bodde där hade lång väg till kyrkan och därmed till sockenstämma. Hela rasområdet från Surteraset 1950 ligger inom den del av Surte, som tillhör Angered bara 15 år tidigare och norra delen av Surte kallas även en bit in på 1700-talet för ”danska Surte”. Det hände sig att den 1 januari 1967 fick Göteborg ett antal ”nya” göteborgare. En handfull landskommuner blev Göteborg. Angered, Björlanda, Säve, Torslanda och Tuve kommuner samt Bergums församling av Stora Lundby! Angered blev stort – och där byggdes mycket nytt. Angereds centrum, Eriksbo, Gunnilse, Gårdsten, Hammarkullen, Hjällbo, Lövgärdet, Rannebergen. Angeredsbanan invigdes och blev en av norra Europas snabbaste spårvägslinjer och i den ”vilda” naturen byggdes under 70-talet mängder av moderna bostadshus. Kulturen flyttade med – Blå Stället stod klart 1979 – här fanns teater och bio.

Där man förr hade levt ett lantliv kom att bli en modern stadsdel. Backar vi ännu några hundra år ser vi en socken med kvarnar som drivs av vatten. Forsande vatten finns det gott om i dessa bergsområden. Dalgångar som vid Göta Älv och Lärjeån. Och mellan dem tronar Vättlefjäll där uppe på höjden. I Angered blir man inte så glad åt folkskolestadgan (1842) som innebär att barnen skall gå i skolan och kan då inte arbeta på gårdar eller i annan verksamhet. Dessutom var alla skyldiga att bidra med medel till både skola och lärare. Området ligger nära Surte och glasbruket – som startar 1862 – använder sig av mycket ung arbetskraft. Det bär sig inte bättre än att ansvarige för bruket, Martin Werner Rhedin blir åtalad för detta. Drygt ett åttiotal barn arbetar i glasbruket – alla mellan 9–14 år! Av pastoratets tvåhundrasex skolpliktiga barn är knappt ett åttiotal inskrivna i skolan. Vid 1800-talets slut bor här 1250 personer. De flesta är sysselsatta inom jordbruk, slakt och försäljning av varor på torg. De har många mil att vandra för att intjäna sitt levebröd. Många arbetar vid Jonsereds textilfabrik och andra vid grustäkter.

Järnvägen lät vänta på sig – först 1855 ligger rälsen på plats, första delen av Västra stambanan mellan Göteborg och Jonsered. Agnesbergs järnvägsstation är klar först 1877 och ligger då längs Bergslagens Järnvägar. Västgötabanan är klar 1899 och vid sekelskiftet har Gunnilse en

egen station. Nu ligger Agnesberg mycket bra till om vi ser till infrastruktur och industri med järnväg, landsväg, älven, tegelbruk, färgfabrik och Axa Kvarn. Angered står för jordbruksprodukter som kött och mjölk. Få göteborgare känner troligtvis inte till att många av kärrorna som når Kungstorget under torgdagar kommer från Angered och Bergum. Olskroken får dagsfärsk mjölk varje dag från en gård i Lärjeholm. Alla i en jordbruksfamilj får hjälpas åt med arbetet. I stort som i smått.

Dansbanan i Rösered är platsen för nöje man kan unna sig under lördagskvällar. Från Göteborg kommer sommargäster som slår sig ner i den lantliga idyllen – Angered är ”på landet”. Och många utnyttjade järnvägen till och från Göteborg. Det badas i friska Lärjeån och Säveån.

Rundturen ovan är en åminnelse till min bästa vän Gull Krook. Hon finns inte längre med oss.

Några urval av kommentarer till ovanstående text:

Kent Andersson kommenterar: Härligt som vanligt att läsa dina fina berättelser. Särskilt som man känner ”varenda sten” du omtalar. Vi hade ett sommarhus vid Bergums kyrka, ett på högsta toppen i Gunnilse och ett i Knipared. På gamla herrgården/ålderdomshemmet Rågården i Gunnilse, hade vi verksamheter där jag som 13–14 åring ”knackade” och slipade Sandbolaget och Essbetongs cementfickor, som därefter lackades. Stens bilskrot låg i fabriksområdet vid Björsared, men det fanns även en bilskrot invid bergväggen, vid nuvarande Angeredsbron. Vitsipporna i Burmabacken var underbara att se på våren. Färjorna över Göta Älv. ”Raggarfiket” i Gunnilse, köttaffären, ”Keckis” föräldrars affär, Konsumbutiken där ”taggtrådsmannen” inhandlade lämplig taggtråd innan mordet. Det blev även en sång om detta. Jag har enormt med minnen från dessa områden. Allt förmycket, för att berättas här och nu. Tack för att du väcker dessa minnen hos mig ❤️

Clarence Roslund skriver: En riktig uppfriskande härlig berättelse från en gång mina gränstrakter, som var Partille, Sävedalen, Bergsjön, Jonsered, Lexby.m,m. Tack Maya.

Yvonne Cederholm: Roligt med ett inlägg om Angered. – I Gunnilse har jag djupa rötter på min pappas sida. Han var född i Presslid som låg invid kyrkan. Både farfar och farfars far arbetade i grusgroparna. Generationerna längre tillbaka var smeder.

Marianne Karlsson: Väldigt intressant! Kände till lite men inte i närheten om allt detta du beskriver. Var på besök i Agnesberg som barn hos en familj som just flyttat dit till hus från Frölundaborg där vi bodde, då var det rena landet och kändes långt bort.Sen flyttade jag på 70-talet med min lilla familj till ett nybyggt område i Gårdsten Angered. Nu är även det historia…

Marianne Bernhardtz: RIP Gull – och tack Maya – jag har mycket minnen från Angered där jag jobbade som först socialassistent från 1971, har varit runt i hem i nästan alla områdena

inom Angered. I släktforskning på min mans sida är både Jonsered och Gamla Angered med – förr i tiden var det mycket frekventa kontakter däremellan.

Dan Greider: Roligt med lite Angered! Bor i Gårdsten, bott i Surte. Ser på vykortet det röda huset strax före Angeredsbron – Gårdstens Gästgivargård som tyvärr brann ner för något år sedan. Tack för inlägget!

Elly-Britt Kerold: Från Angered kommer min släkt på pappas sida, jag är uppvuxen Rösered, konfirmerad i Angereds kyrka. Det var en fin tid.

Eva-Lena Georgiades: Intressant läsning – tack så mycket. Jag jobbade i många år i Gunnilse och tänkte ofta på hur Angered är en blandning av förort och ”riktiga landet”. Oerhört vackra ekbackar med vitsippor bredvid industriområden. Jag fick ibland sällskap på bussen av en äldre man som gärna berättade – om allt han sa var korrekt har jag aldrig kontrollerat. Bland annat berättade han att stadens hästar fick ”semester” i Eriksbo – trevlig tanke. Hans familj var bönder som bott i Gunnilse i generationer och hans farmor (tanken svindlar) gick i skolan i Agnesberg som barn. När det var riktigt kalla vintrar fick en vuxen följa barnen till skolan eftersom man var rädd för hungriga vargar. En sån fin gammal man som njöt av att berätta sina historier.

En blåsig dag vid Nya Varvet … Göteborg

Gjorde en sväng till Nya varvet … och från min utpost kunde jag se inloppet till Göteborg. Denna dag blåste det rejält och flaggorna smattrade i vinden. Doften från hamnen – saltvatten, tjära, olja och annat välbekant drog jag snabbt in i näsan. Minnen.

Tog bilder med mobilen och vid kaffebordet tittade jag genom bilderna. Får en fråga om det vita huset där borta vid berget …

Vita gaveln, svarade jag.

Innan jag går in på det, vill jag berätta om ett tillfälle då jag talar med en person som just deltagit i en konferens på Reveljen, vid Nya Varvet. Han är kirurg, och har under dagen mött andra kirurger/gynekologer – både från hela landet och från övriga världen. Under en paus tar sig några ut på kajkanten för en nypa luft. De tittar ut över älven, inloppet och sveper med blickarna även över området bakom dem. Nya Varvets gamla byggnader. Vackert. En läkare från Kina kommenterar (på engelska): Om ni hade bott i mitt land hade ni varit rika. Ni hade ägt en förmögenhet.

De svenska kirurgerna tittar på honom. En av dem säger eftertänksamt: Well, I own all these houses … Varpå en kvinnlig läkare tillägger: And all own all these ships … medan en Stenabåt just passerar dem.

Läkaren från Kina tappade hakan, berättade min vän lite finurligt …

De flesta byggnaderna på Nya Varvet byggnadsminnesförklarades 25 januari 1935. Efter att marinens verksamhet vid Nya Varvet gradvis upphört under 1980-talet delades Nya Varvet upp i tre delområden.

Byggnaden Vita gaveln, eller ”vita vägga” som det också kallas – är ”Inventariekammaren”, förklarades som byggnadsminne den 9 december 1986.

Historik enligt RAÄ: Byggnad 38 uppfördes 1753–54. Den tjänstgjorde från början som tyghus men var under en kortare tid mellan 1870- och 1880-talen kvinnofängelse. Kring sekelskiftet var här en konservfabrik inhyst. Byggnaden användes sedan av marinen som förrådslokal. Huset har genomgått restaureringar under 1900-talet. Huset är uppfört i två våningar i rött tegel på murad stengrund. Fasaderna är kalkputsade och avfärgade i vitt. Taket är valmat och klätt med svart falsad plåt. Invändigt finns timrade våningsplan med trätrappor.

Inventariekammaren uppfördes på entreprenad av handelsmannen Peter Bagge och överlämnades till Kronan efter besiktning år 1755. Under perioden 1871–91 utarrenderades den till en virkesfirma. Uppgifterna om att byggnaden under en period skulle varit kvinnofängelse är alltså felaktiga. Då fångvårdsstyrelsen lämnade området 1907 återfick byggnaden sin ursprungliga funktion som inventariekammare.

Raderna på Kungstorget 1890-talet

Kungstorget 1980-talet, foto: A Jonason

Den här bilden på Kungstorget ses i många sammanhang. Torghandel. Har skrivit om Angered och kort nämnt att många av jordbruksvaror som såldes på torget kom från Angered och Bergum. Från jordbruksmarker som låg nordost om Göteborg. Införlivades med Göteborg på sent 1960-tal.

När det blev förbjudet att sälja kött på torgen i Göteborg ”under bar himmel” fick dock några av kötthandlarna fortsätta på Kungstorget. Tack vare de nya bodarna i basarbyggnaden som låg som en halvcirkel utmed vallgraven. Några av handlarna flyttade till Rantorget, där såldes kött fram till 1921. Rantorget låg då i Örgryte som införlivades med Göteborg först året efter. En bonde i staden fick endast sälja gårdens egna produkter.

Fotot av Aron Jonason är från slutet av 1800-talet. I stort sett lär sämjan mellan torghandlarna varit god, men ”för säkerhets skull” stod hästar och kärror från Bohuslän i en rad, från Halland i en annan rad och de från Västergötland stod i en tredje. Bönderna från Angered och Bergum fick ställa sina hästar och kärror i ”västgötaraden” …

Kent Andersson kommenterar:

Morfar var en av dem, som ibland åkte in dit och sålde lantbruksprodukter. På kortet verkar det vara ved denna gång. Här fraktad med bil, men han och mormor bodde i Haga, där han hade häst, men de köpte även en gård i Mölnlycke. Det var inte alltid lätt för hästen att orka

upp för ”kråka”, så det hände att de fick putta på hästen för att den skulle orka upp. Men han var ganska tidig att skaffa bil.

Hans svärfar, min Mmf var egentligen soldat, men åkte även han med tåg till Gbg för att sälja på torget. För att kärna smör behövdes ju grädde, så man hade 3 kor. I mellersta Sverige hälldes mjölken upp i fat, eller krukor. Mjölken ställdes svalt. Dagen efter när grädden samlat sig på ytan skummades den av med en slev. Grädden hälldes dagligen i smörkärnan i en veckas tid, eller tills kärnan var fylld. Sedan stötte frun Augusta upp och ner med staven, som kallades törel eller kärnstav, tills smöret skiljt sig från kärnmjölken till en grynig klump. Smörklumpen sköljdes sedan flera gånger med vatten samtidigt som klumpen knådades. När all kärnmjölk var bortsköljd saltades smöret. Gustaf for sedan med tåg från Herrljunga, till Göteborg, för att sälja smöret de framställt. Men han tog även med ägg mm, på handelsresan.Gården levererade 1926 ca 30 liter mjölk varannan dag, och smör ystades, och ost såldes, ca 1 kg smör och 2 kg ost i månaden. Gustaf dog 1927.Men smörkärnan finns ännu kvar hos mig.

Sven Lillemor Andersson skriver:

Mormor stod där också. Hon tog tåget från Alafors Anneberg. Hon sålde sina ägg bl. annat. Det talas om att hon skänkte en broderad duk till en av dom små stugorna i Slottsskogen.

Kaffetåren den är bra … kom via Göteborg!

På ett café i Göteborg – David Bagare – ligger en bok om ”Klassiska svenska kaféer och konditorier”. Bläddrar i den och finner en del intressanta inslag. Men saknar några med göteborgsk bakgrund. Frågar caféägaren om jag får köpa boken … Nej, du kan få den, säger hon vänligt! Lycklig går jag hem och botaniserar. Funderar över hur kaffet kom till Sverige. Om kaffehusen på 1700-talet.

Första gången kaffe och te importeras till Sverige är 1685. Då började två köpmän från Göteborg att på allvar och för den allmänna marknaden importera te från Amsterdam och Hamburg. Svenskarna vande sig ganska snart vid drycken men det var främst de mycket rika som hade råd att köpa den. Det är tack vare dokument från tullen som vi vet att det första kaffet kom till Sverige via Göteborg år 1685. Någon hade då tagit in ett skålpund – knappt ett halvt kilo – till ett värde av 50 daler kopparmynt. Två år senare fanns det med i apotekens priskurant.

Under 1700-talets första år slog Stockholms första kaffehus upp sina dörrar. De låg vanligtvis en eller flera trappor upp i husen. Förutom kaffe serverades det även te, choklad, arrak och punsch. Gästerna som var män ur de högre stånden rökte, snusade, spelade schack, biljard och andra spel. I Göteborg nämns Granbergska kaffehuset och James Carnegies kaffehus. Dessa kaffehus låg på Köpmansgatan, intill Tyska kyrkan.

I Göteborg fanns även Stora kaffehuset, Georg Mens och JA Lindquists kaffehus. Rubenssons konditori lär ha varit ett ställe för göteborgska instrumentalister och konstnärsmänniskor, känt för sitt serverande av starka drycker.

Andra kända caféer i början av 1800-talet var Lorensberg och arbetarkaféet Verdandi, konditorierna Jörgensens, Nissens, Fromells och Baudes. År 1870 startade den tyske konditorn Emil Bräutigam det populära Bräutigams, som under 122 år var ett familjeägt konditori.

Ett annat favoritställe är det gamla Paley på Kungsportsavenyn som startades 1946 och hade sin glansperiod på 1940-60-talet. Idag annan ägare med lite annan inriktning. Men fortfarande välbesökt.

Avslutar med ett ovanligt och trevligt inlägg från en läsare:

Dan Greider Tack för kaffet! Nu kan jag inte låta bli att dela min hitlåt från 2019: Kaffet är redan klart.

https://open.spotify.com/track/0vcuAeXymgEhUJ4naoWlJt…

Hemsömmerskor i Göteborg …

Små industrier Hundra år i Gbg/Kamerareportage

Konfektionsindustrin krävde enkel och mindre kostnadskrävande utrustning som symaskiner, en stor del av arbetet utfördes av sömmerskor som inte tog plats i själva i fabriken. Hemsömmerskor. Behovet av arbetskraft var stor. Kappfabriken Wettergrens hade ca tusen anställda, men hälften av dem satt hemma och sydde. Hemma i köket arbetade många kvinnor – som tidigare arbetat på fabriken – vid sina maskiner samtidigt som barnpassning och annat kunde göras. Inne i fabriken kunde tillskärning ske samt slutarbetet av processen. Under 1940- och 50-talet sysselsatte konfektionsindustrin som flest, vi hade många fabriker i Göteborg. En kvinnodominerad industri.

På omslaget till en bok som handlar om vår industri i Göteborg ser vi sömmerskor som 1941 var arbetslösa från sitt ordinarie arbete, förmodligen hos Wettergrens. De är sysselsatta med att som välgörenhet sy om begagnade vuxenkläder till barnkläder!

Min egen symaskinshistoria börjar tidigt. Jag står upp vid mammas symaskin för att kunna trampa med ena foten och hålla balansen med den andra. Det blir en del kläder till dockorna. Senare tonårskläder. För min första lön köper jag en elektrisk symaskin. Med den skapar jag mängder av kläder till vuxna, barn och mycket annat som kräver sömnad. Att rita/klippa till ett mönster och sy gav bästa avkopplingen och möjlighet till att tillfredsställa min lust att skapa mode.

Gästboken

Ulla Moberg

– Jag lämnar dig här och går ut och värmer mig , fortsätter hon och tar åter pärmen under armen och går åter ut i sommarhettan.

På egen hand följer jag Johannes Rosenröds kalkmålningar längs väggarna. Riddaren Bengt Jönsson Oxenstierna håller ett vakande öga på mig. Kanske är det svensk konsthistorias första avsiktliga porträtt. Denne riddare bekostade målningarna framme vid koret.
Tankarna snurrar vilt i min hjärna – hur guiden reagerade när hon fick höra min historia och hur hon berättar om sin egen uppväxt på herrgården, inte långt ifrån kyrkan. Hennes familj har bott där i närmare hundra år. Att det blev svårt för föräldrarna att underhålla det stora huset och att det var skönare att flytta till en modernare villa. Hon berättar att hon just idag blivit ombedd – att bara för en dag vara kyrkoguide – eftersom den ordinarie guiden fått förhinder. Under den dagen kommer jag! Var det ödets nyck eller en ren tillfällighet att denna Ulla finns vid kyrkan och tar emot mig, en ättling till en gosse som också bott på herrgården? Jag skriver i gästboken om honom, han som blev kristnad i den här kyrkan. För länge sedan.

Nyss var jag svettig av sommarvärmen, nu är jag frusen. och vet inte om kyrkväggarna håller den chockerande värmen utanför, eller om det är rysningar inför denna historiska händelse?

Ett tillfälle som kanske få har fått möjlighet att uppleva. Innan jag lämnar kyrkan kastar jag en sista blick på den ena dopfunten. Den framme vid koret. Den andra, den som står nära vapenhuset, var till för de odöpta barnen. Här kunde de bli snabbdöpta innan de fick inträde till kyrkans församling …

600 meter drömmar ... i Göteborg

Denna sena novemberdag hade jag västlig vind i ryggen, 8 meter per sekund, och + 7,8 grader. Betraktar de som ligger här och vilar … sida vid sida, eller bara för sig själv.

Det rycker hårt i presenningar. En del skydd har blåst till långa fransar – Annie, Astral, Dream, Björnsund, Brutal, Camilla, Flink, Dolly, Doris Dristig, Duen, Eggskär, Gothia, Helfrid, Hilda, J.Charlton, Kasken, Len-Lai, Liwumi, Långö II Lärkan, Madam Flod, Nordsjö, fd.Munter, Od, Origo, Oskar, Pegasus, Reymersholm 1, S:T Erik, Sagitta, Selma, Strand, Sverre, Trh.Kanal, Tyko, Tärnan Veino, Vesta, Westvind, Ziwa.

Halvvägs utmed kajen pågår ett byggnadsarbete. Några män med mössor neddragna över öronen jobbar idogt med plankor, spikar, färg. Det är medlemmar i Fartygsföreningen Gullbergskajen som hjälps åt att bygga en klubbstuga.

– Min båt är den tremastade med blått kapell där borta… det kostar ungefär tusen kronor i månade att ha sin båt förtöjd här. Nä, nu måste jag jobba vidare. Hej på dej! Jo, förresten det kommer många som vill fotografera här… och så konstnärer förstås! Vi är en ideell förening som vill jobba för att rusta upp kulturhistoriskt intressanta fartyg.

Några joggare springer förbi i snålblåsten. Minns att när jag jobbade på f d Bohuslandstinget/Vikingsgatan var det ett gäng joggare som inte många tog notis om. Det var artisten Madonna som med sina livvakter sprang på gångbanan här!

”Drömmarnas kaj” – Gullbergskajen som är en av Göteborgs äldsta kajer och blir på 1960-talet något av en sista förtöjningsplats innan skutorna gick till upphuggning, försåldes eller som några gick till annan hamn. Under 1970 beslutar Göteborgs hamnstyrelse att från i det

närmaste obefintliga kajhyror höja hyrorna rejält och då kommer tanken på att bilda en förening – Fartygsföreningen Gullbergskajen. I avtalet förbinder sig medlemmarna att forsla bort de vrak, som då ligger vid kajen. 1981 blir det år som de största förändringarna i föreningens historia kommer till stånd. Genom att stadsplanen för området träder i kraft, arrenderar föreningen även kajområdet, för bland annat uppställning av containers. Alla skräphögar forslas bort och planen mot fartygen blir till ett fritt öppet område så att fartygen kan beskådas av allmänheten – det är trots allt många som är intresserade av båtar.

Håkan Hellström sjunger;

Möt mig där båtarna rullar ut senare idag
Bland rostiga cyklar, gummidäck och fabriksfasader
Krossat glas och avloppsrör

I hela mitt liv, hela mitt liv
Det känns som jag hör hemma i
G-g-g-gullbergs kaj paradis
(Mitt bland all skit)
Och känn dig inte skyldig om du möter mig där

Margareta Huitfeldt

Bönderna på gården Mölnefossa hade lånat pengar av fru Hvitfeldt, och hon påstod att det var avtalat att hon skulle ha gården. Hon blev ålagd att gå ed, och den skulle avläggas i vittnens närvaro på Mölnefossa gård. Innan fru Hvitfeldt for dit tog hon jord från Sundsby och lade den i sina skor. Sedan stod hon på Mölnefossa och svor: ”Här står jag på min egen jord”!

Margareta Huitfeldt (Foto: Göteborgs stadsmuseum)

Till yttermera visso står det i jordeboken att fru Hvitfeldt har köpt gården Mölnefossa anno 1652 av herr Hendrik och jungfru Boel Måneschiöld till Åkervik.
Det finns många skrönor och rykten om denna kvinna, men det finns också en sida av hennes liv som det inte talas så mycket om – den tid hon är en moderlös dotter, hustru, mor och änka …
Margareta Huitfeldt ser dagens ljus den 5 november 1608 på gården Skejelbred i sydliga Norge. Man vet egentligen inte så mycket om hennes privatliv, hennes utseende eller personlighet. Inga porträtt finns bevarade från hennes uppväxt och ungdomstid som hon tillbringade hos moderna fram till 1628. Det enda man kan säga är att hon sannolikt inte tillhörde den resliga typen av kvinnor, med utgångspunkt från den gravöppning som gör i slutet av 1800-talet – då kistorna i Valla kyrka öppnas i samband med att kyrkan ska renoveras.

Hon är enda dottern i faderns första äktenskap och en halvbror kommer så småningom, men dör redan som mycket liten. Man kan ju undra vad slags utbildning hon fick, utan konkurrens av bröder som vid den här tidpunkten vanligtvis påkostas dyrbar utbildning. Hennes mor som

dör tidigt och faderns omgifte med en dansk adelsdam gör att den unga Margareta förmodligen får tillbringa större delen av sin uppväxt hos sin mormor, fru Gurre Green vid Sundsby – ett gods på ön Mjörn i Valla socken, i norra delen av Tjörns kommun i Bohuslän.

Det är helt naturligt att högadelns barn placeras hos äldre släktingar om modern dör eller är upptagen med att resa med en make som under långa perioder är ute på olika uppdrag. Margareta får dock flytta hem till sin far och styvmor, då även mormodern avlider i slutet på 1620-talet.

En adelsflicka som Margareta får med stor säkerhet tidigt lära sig lanthushållning – förutom att läsa och skriva samt kristendomskunskap – då hon i framtiden förväntas bli en skicklig godsägarinna. Hon utvecklar uppenbart förmågan att behärska ekonomisk lagstiftning i syfte att köpa och sälja egendomar. Visserligen står hon som ung under faderns förmyndarskap och som gift kommer maken att styra och ställa, trots att hon själv står som ägare till både gods och förmögenhet.

Men som många andra kvinnor i hennes ställning kan hon se fram emot ett liv som gräsänka eller rent av som änka då männen är ute i krig. För Margaretas del är det nödvändigt att införskaffa kunskap om förvaltning av gods, men troligen har hon också god hjälp av sakkunniga skrivare.

Hon gifter sig först vid 27 års ålder, trots att många unga kvinnor gifter sig redan före 20 års ålder. Hon kan nu räkna med att få ut sin del av förmögenheten efter modern, som tillfallit henne efter faderns omgifte. Mormoderns förmögenhet tillfaller även den Margareta. Det är således ingen brådska att gifta bort henne.

Men våren 1635, står hon brud och äktar den danske adelsmannen Thomas Dyre, som är tre år äldre. Det sägs att tycke uppstått mellan dem, och att det inte bara handlar om lämpliga partners av lika börd. Han lämnar sin kungliga tjänst och flyttar till Margaretas gods på Tjörn. Ekonomiska brydsamheter tillåter inte de nygifta till ett yvigare godsägarliv. Margaretas Sundby är tyngt av inteckningar som maken löser in, dels av egna medel och dels genom försäljning av jordegendomar.

Margareta har ärvt några gårdar i socknar som ligger relativt utspridda i Bohuslän. En nackdel eftersom insocknes bönder då betalar mindre till henne än de skatter som betalas till kronan. Inte kan hon utnyttja dem som dagsverkare heller, utspridda som de är. Maken Thomas Dyre får därför den strålande idén att försöka sammanföra gårdarna kring godset genom köp, pantsättning och byteshandel.

På så sätt ökar han sin hustrus tillgångar, men säg den glädje som varar. Bohuslän drabbas av krig och han får åter gå ut i kungens tjänst, dock med en betydande inkomst om ca 120 riksdaler per år. I affärsuppgörelser om hustruns gårdar måste han trots allt följa en regel, han är tvingad att ha hennes medgivande vid eventuell avyttring. Han gör ett avsteg från den bestämmelsen när han år 1648 byter till sig gods i Solberga, Jörlanda och Hålta mot

kronogårdar (d v s gårdar som brukades av bönder mot ersättning till staten) i Valla. Huruvida Margareta reagerar på detta vet vi inget om, trots att ryktet om henne säger att hon är den dominerande parten i äktenskapet. Men eftersom mannen, vid den här tiden, är herre i huset får Margareta underordna sig.

Margaret föder, ett år efter vigseln, en dotter och två år senare en son. Barn som uppkallas efter hennes hedrade föräldrar, även fadern har vid det här laget gått ur tiden. Dottern dör tragiskt nog kort efter födseln och sonen, som är obotligt sjuk, avlider 1646 – endast åtta år gammal. Nu har de endast en son kvar i livet, lille Ivar som är två år.
Det är inte ovanligt att adelskvinnorna också drabbas av dödsfödslar trots att de lever under betydligt bättre omständigheter än böndernas hustrur, som inte måste uthärda både svält och tungt arbete.

Det är sommar 1651 då Margaretas make Thomas, insjuknar och dör i september samma år. Nu står Margareta där – en ensam förmögen änka med en sjuårig son. Något nytt gifte blir det inte för hennes del – kanske var det mer intressant att bruka gods än att underkastas en ny make.

Hon tar sig an affärer i salig Thomas anda och gör ett antal godsförvärv, många på Tjörn, men även inåt landet som t ex i Brasta och i Lyse socken samt ute på Stångenäset. I avlägsna socknar som Åbygodset i Kungälv, Backa och Björlanda på Hisingen görs också affärer. Sonen Ivar får lika god utbildning som sin far. Det hade hans mor råd med. Hon har till syvende och sist två intressen – att förvalta sin egendom och sonens framtida välfärd. Sonen beger sig ut på resa och har planer på att besöka Spanien, Italien och Tyskland, men när han befinner sig i Montepellier i södra Frankrike, drabbas han av hög feber och avlider efter tre veckor. Han är bara arton år gammal.

Han begravs i Uddevalla kyrka den 13 januari 1664. En av dikterna som läses under begravningen är dansk och sista versen lyder;

Jeg her nu mist baad börn och mand
Med slect oc venner fleere
Saa ingen mig nu tröste kand
Uden min Gud oc Herre

Hennes sista barn blir donationen till Bohusläns studerande ungdom. Själv slutar hon sina dagar, sjuttiofem år gammal, på Sundby den 16 november 1683 – hennes namn lever ännu kvar i en skola i Göteborg och i inrättningen för stipendier.

Den svenske målaren, fornforskaren och museiintendent Gustaf Brusewitz skriver 1864: ”*För att från Tjörn komma in på Oroust, måste man först färdas öfver en liten bergig och backig ö, kallad Miörn, på hvilken man finner det såsom Margaretha Hvitfelds vistelseort välbekanta säteriet, eller numera gymnasiigodset Sundsby, omgifvet af den mest pittoreska natur — ja man kan på vissa ställen der anse sig förflyttad till den yppiga södern, till Appeninnernas af pinjelundar smyckade pass, till Medelhafvets kuster….*”

Fotografen Aron Jonason

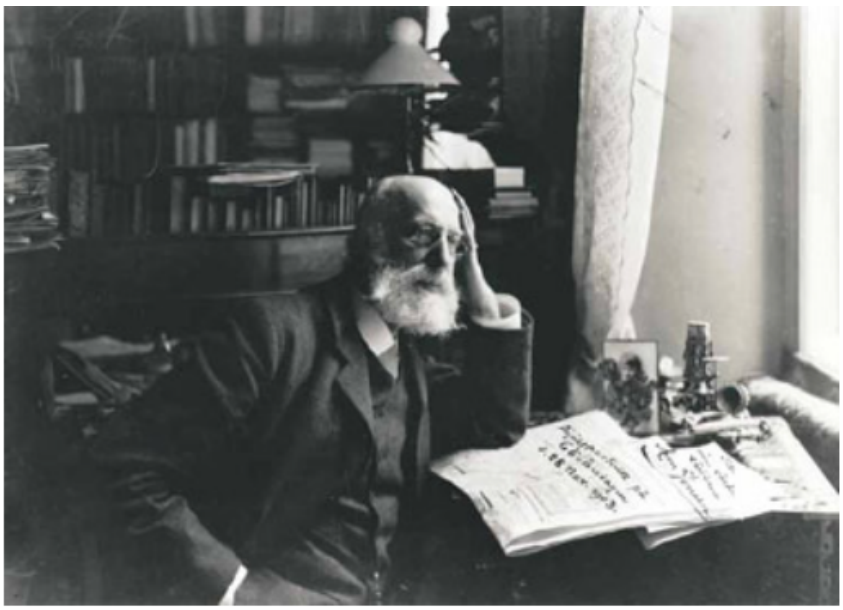

Aron Jonason, självporträtt på 65-årsdagen, 1903

Fotografen Aron Jonason (1838–1914)

Det finns en fotograf som ständigt återkommer i Göteborgs Historia – Aron Jonason.
Vem var denne begåvade man? Vi kan visserligen läsa om honom i Wikipedia, men jag skulle vilja ta en närmare titt på honom. En något mer personlig betraktelse. Och visst känner väl många av oss igen signaturen Jonason, de tidigaste på porträtt från hans ateljé vid hörnet Östra Hamngatan 39 och Kungsgatan 52 – av många kallat ”Dohms hörne”?

Mantalslängder berättar att redan 1637 bodde det handelsmän på just den tomten där fastigheten idag ligger. Här har många ägare och affärslokaler huserat – men långt senare, år 1906 säljs fastigheten till handlande Herman Kunze som ägnar sig åt att sälja maskinvaror på Södra Hamngatan. Han bor visserligen inte själv i huset han äger, men låter snart göra en påbyggnad på huset.

Den nya vindsvåningen och i den tredjevåningen kommer nu att disponeras av Aron Jonason som inreder både ateljé och egen bostad. De stora fönsterkuporna och de rappade fasaderna gav plats åt, den redan då, kände fotografen. Han som under 1864 startar sin fotografiska verksamhet och blir en våra mest kända fotografer.

Aron ser dagens ljus första gången den 28 november 1838 i Göteborg, och han blir så småningom onekligen känd både här på västkusten och inom det kungliga hovet! Han är dessutom en av de första i landet som framställde platinotyper och bilder på celloidinpapper. Skicklig inom såväl porträttfotografi som stadsbilder.

Den fototekniska utvecklingen under det aktuella seklet kan du som är särskilt intresserad studera på bilaga, Fototeknikens historia under 1800-talet.

Redan efter några år växlar han över till ytterligare ett yrkesområde och som han själv presenterar sig; Litteratör och Kungl. Hoffotograf. Han erbjöds att bli medarbetare i Göteborgs-Posten och där stannade han från 1860 till 1896. Han var som klippt och skuren att fånga upp nyheter. Kvick, fyndig och rapp i tungan gjorde han succé. Han blev känd för sina kåserier och ordlekar. I synnerhet när kung Oscar II prisade hans blixtrande kvickhet, då han svarade;
”Blixtrar den ene, så åskar den andre”.

Han överger dock Göteborgs-Posten vid ägarbyte och går över till Göteborgs Morgonpost, skriver i skämttidningar och inte minst texter till populära revyer. Blir dessutom en populär ceremonimästare, ordensman och skald inom Göta Par Bricoll. Ett ordenssällskap vars mål är att vårda och bevara det svenska kulturarvet, särskilt i form av sång, musik, teater och talekonst. Sällskapet grundades i Stockholm 1779 av Olof Kexél, Carl Michael Bellman och Carl Israel Hallman.

Inte nog med det, han blir en uppskattade underhållare åt kung Oscar II som under somrar behagar vistas i Marstrand på västkusten. Titeln Hovfotograf erhåller Aron Jonason vid ett sådant kungligt besök år 1887. Han kom att framställa många album med reportagebilder för Oscar II.

Självaste Albert Engström gör sitt eget omdöme om Jonasons vitsande och karaktäriserar hans begåvning som en ”tungans saltomrotal på kvickhetens bakgårdar”. Kanske var Jonason en av grundarna till det kvicka och vitsiga talesätt som än idag anses tillhör den så kallade ”Göteborgshumorn”. Inga bakgårdar enligt min mening.

Hans insatser som fotograf i reportage gör honom till en föregångare och det är som sådan vi kanske oftast möter honom. Bilder på sta´n – på människor han möter, på vyer han betraktar. Inte minst som porträttfotograf. Under våren 1879 återupptar Jonason sitt yrkesmässiga fotograferande igen, i kompanjonskap med J. P. Peterson och öppnar dåtida Nordens största fotoateljé vid Södra Hamngatan 43.

Antal porträtt som kom att lämna hans ateljé var säkerligen hundratusentals, vilket säger något om omfattningen av hans verksamhet. Han var sannerligen inte sparsmakad och exklusiv i sitt val av arbetsområden, sin fina titel till trots – Kunglig Hovfotograf.
Först 1912 slutade Aron Jonason definitivt med sin fotografiska verksamhet och han avlider den 20 december 1914 i Göteborg, men hans ateljé finns alltjämt kvar.

Fastigheten har bytt ägare ett antal gånger och affärsverksamheter har kommit och gått. Kanske minns de äldre göteborgare alltjämt den Dohmska sybehörsaffären – en av de mest populära affärerna under gångna år. Där kunde göteborgska damer finnas allt vad man kunde önska sig. Kläder syddes ofta I hemmen och här kunde man köpa vackra garneringsband, knappar och rosetter.

Aron Jonasons fantastiska miljöbilder från 1880-talets slut till strax efter sekelskiftet 1900, som kännetecknas av en perfekt kvalitet och komposition samt val av exponeringsögonblick. Han var även den förste fotograf som hade ett officiellt uppdrag att dokumentera Göteborgs stadsmiljöer, då han 1898 fick 500 kronor för att utföra detta. Det är som sådan vi ska komma att minnas honom.

Som kuriosa kan nämnas att han under år 2004 får *Aron Jonasons Gångväg* i stadsdelen Heden uppkallad efter sig, och på våra gator rullar hans namn ”Aron Jonason” på spårvagn M28 757.

Frimureriet – i kretsen av Ostindiefararna

Bildandet Svenska Ostindiska kompaniet år 1731 gjorde Göteborg till en blomstrande handelsstad. Svenskar som besökt England, Frankrike och Holland hade kommit i kontakt med frimurare och blivit medlemmar i loger utanför landet. Snart gavs tillstånd att bilda loger även inom landet och den första logen kom att bildas i Stockholm år 1735. Logen upphörde dock under 1747 för att ersättas av en ny år 1752. Logen fick namnet ”S:t Jean Auxiliares”.

Snart bildades också en loge i Göteborg – åtta personer sammanträdde och skapade ”Salomoniska Logen af trenne lås” den 27 juni 1755, och vars namn ändrades till ”Salomoniska Logen” efter två år. De som bildade logen i Göteborg hade alla anknytning till Ostindiska kompaniet. Den ene var superkargören Friedrich Habicht, som blivit frimurare år 1749 i ”Prins Clermonts Loge” i Paris. Den andre var John Pike d.y. 28 år, son till superkargören i SOIC John Pike d.ä. och blev så småningom själv superkargör. Han var frimurare sedan år 1747 – i ”Stora logen” i Amsterdam.

När det svenska Ostindiska kompaniet startade sina Kinaresor var engelsmän, holländare, fransmän och danskar redan på plats i Kanton. Däremot förekom ännu ingen logeverksamhet i Kina. Det var frimurare från Göteborg som startade egen loge i Kanton.

Frimurarlogen i Göteborg utvecklades snabbt efter starten 1755, och efter fyra år hade logen ett hundratal medlemmar. Av dessa hade tjugofem olika befattningar inom Ostindiska kompaniet. Ytterligare medlemmar fanns bland sjöofficerare som på något sätt hade anknytning till i Ostindiska kompaniet.

Det kostade att bli frimurare. Det krävdes därför goda inkomster att bli medlem, vilket dock medlemmar i kompaniet hade råd med. Inträdesavgiften i Frimurare Orden var 100 daler silvermynt. Årsavgift på 16 daler silvermynt tillkom. Bidrag från medlemmarna kom in vid speciella insamlingar. En kapten i Ostindiska kompaniet tjänade 100 daler silvermynt i

månaden och hade ytterligare 8 000 daler silvermynt i ”privilegiepengar” för varje resa. Dessutom hade han rätt att ta med sig varor som han kunde sälja för egen räkning. Superkargörerna hade vare sig månadslön eller privilegiepengar – däremot en del i vinsten vid lastens försäljning. En vinstandel som under kompaniets glansdagar var betydande och gjorde superkargörerna mycket rika.

År 1759, avreste sju frimurare från Göteborg till Kina och innan avfärden begärde de tillstånd att få hålla loge i utlandet. Resan gjordes med två skepp, ”Stockholms Slott” med kapten Carl Gustaf Lehman som befälhavare samt ”Frederic Adolph” med kapten Carl Gustav Ekeberg som befälhavare. Båda dessa kaptener var frimurare. Tre av superkargörerna var också frimurare, nämligen Friedrich Habicht, Andreas Gadd och Jacob Hahr. Bland officerarna ombord fanns löjtnanten Herman Celsing och styrmannen Livinius Olberg, även de frimurare.

Tillstånd att hålla loge till sjöss gavs av Logen i Göteborg.
Första logemötet hölls när skeppen anlände till Cadiz i södra Spanien, där också det hemvändande skeppet ”Prins Carl” befann sig. De tre skeppens frimurare höll loge ombord på ”Prins Carl”. Protokoll till Logen i Göteborg omtalar att man fått ansökningar om inträde av fyra personer som tillhörde svenska krigsfartyg som också låg i hamnen i Cadiz. Tre av dessa personer blev efter hemkomsten till Göteborg invalda i ”Salomoniska Logen”.

I Kanton inrättade Ostindiska kompaniet ett faktori, d v s ett handelshus för inköp och försäljning av varor, men byggnadens väggar ansågs var alltför tunna och för att inte logehandlingarna skulle kunna avlyssnas höll man sammankomsterna ombord på ett av skeppen.

Då ”Stockholms Slotts” och ”Frederic Adolphs” lämnade Kanton upphörde logearbetet, eftersom de personer som ägde logetillståndet inte längre fanns på plats. Kvarvarande frimurare i Kanton kom ändå att träffas.

Det fanns frimurare ombord på varje svenskt skepp som kom till Kanton. Inte mindre än fyrtio superkargörer var frimurare, och ett tjugotal kaptener. Vissa superkargörer var ”kvarliggare”, och stannade i Kanton till dess de for hem med ett annat skepp. Det fanns de som stannade kvar ända upp till nio år. Även ombord på andra nationers skepp fanns frimurare. Både svenska och utländska frimurare ville hålla sina kunskaper vid liv och utbyta tankar med dem de kunde känna tillit till. Deras sammankomster gick under namnet Frimurare Sällskapet – och hölls ombord på något skepp.

I november 1756 fattade i Logen i Göteborg beslut om inrättande av ett ”barmhärtighetsverk” – ett barnhus där man tog emot föräldralösa barn och som skulle ge dem en bra start i livet. Alla frimurare i Göteborg lämnade bidrag till verksamheten. Barnhuset kom snabbt igång och uppskattades av såväl myndigheter som av allmänheten. För att täcka kostnaderna fick frimurarna tillstånd att ta upp kollekt vid stadens kyrkor – en gång om året.
En större inkomstkälla var däremot stadens portpenningar. Göteborg, som under 1700-talet var en förskansad stad med tre portar, hölls stängd under nattetid. In- och utpassering var

förbjuden, såvida inte vederbörande betalade en portpenning för att passera. Uppenbarligen en livlig trafik, eftersom portpenningar blev Barnhusets största inkomstkälla.

Inte heller frimurarna i Kanton glömde Barnhusets behov. Vid varje sammankomst i Frimurare Sällskapet samlades pengar in och beloppet som då betalades i silverpiastrar, överlämnades till Ostindiska kompaniet och utbyttes till svenska mynt i Göteborg.

I mars 1787, under hertig Karl beskydd bildades logen som fick namnet ”Elisabeth”, efter hertigens gemål. Logen skulle liksom alla andra loger i Sverige lyda under Stora Landslogen i Stockholm, men ordförandemästaren skulle vara en superkargör vid Ostindiska kompaniet. Den näst högste i logen skulle vara en kapten från en svensk ostindiefarare. Logen inhystes i Kanton på det svenska faktoriets område i september 1788. Namnet blev ”S:t Johanneslogen Elisabeth i Kanton”. Logens förste ordförandemästare var superkargören Johan Adolf Smedberg.

Den av kaptenerna i Ostindiska kompaniet som gjorde de flesta resorna som befälhavare var Carl Gustav Ekeberg (1716-1784). Han genomförde minst tio resor, var av sju som kapten. Vid sin sista resa fick han vid ankomsten till Cadiz uppleva den sällsynta äran att av den svenske konsuln på plats få emottaga Vasaorden. Ett förtjänsttecken för goda insatser för jord- och bergsbruk, teknisk utveckling och handel.

Som frimurare var han en föregångsman på flera andra sätt än genom att bidra med penningmedel. Hans seder ifråga om behandlingen av besättningen respekterades. Den gängse råa tonen ombord förbjöds av Ekeberg, prygelstraffet avskaffades och en allvarlig men mildare ordning ersatte den stenhårda disciplinen. Det goda resultatet på hans skepp manade snart andra kaptener och rederier till efterföljd.
Ett annat exempel; Vid ett besök på Sumatra blev Ekeberg varse hur slavarna pinades. Han upprördes särskilt vid ett tillfälle då han såg hur en liten pojke blev illa behandlad. Han bad att få köpa slaven, vilket beviljades. Han övertalade även två superkargörer som var med på resan att friköpa var sin slav. Gossen som Ekeberg tog hand om fick följa med hem till

Sverige, där han uppfostrades tillsammans med Ekebergs egen son. På ett par år lärde sig den förre slavgossen att tala svenska, döptes i den kristna evangeliska läran.

Näst efter Ekeberg var Carl Gustaf Lehman (1714-1777) den som gjorde flest resor som kapten i kompaniets tjänst. Han var en hängiven frimurare och lät i Kanton beställa en servis med frimuraremblem jämte sitt monogram.
Det sista svenska skeppet avseglade från Kanton år 1805, men redan 1801 hade ordföranden i "Logen Elisabeth" rapporterat att verksamheten inte längre var verksam. I och med att den svenska epoken för ostindieresor nu tog slut, upphörde också den svenska frimurarverksamhet i Kanton.

En kalabalik i vallgraven

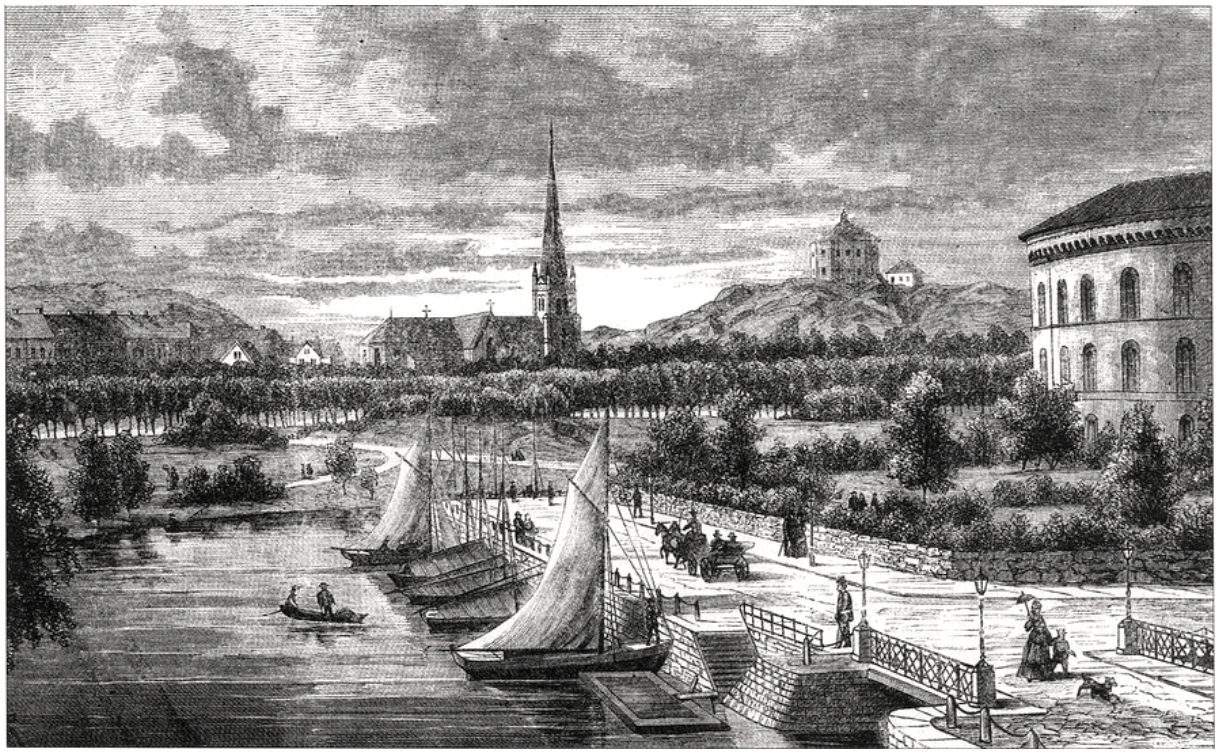

Vallgraven: Grönsakstorget ca.1876

Medan jag vandrar här nere mellan sandhögar och tegelstenstravar erinrar jag mig plötsligt ett äventyr, som jag nu kommer att berätta. Det handlar om ett av de lustigaste och mest spännande man kan uppleva. Vid Vallgraven i Göteborg.

Det är en varm och solig sommardag på 1870-talet. De feta, väderbitna gummorna på Grönsakstorget sitter vid sina stånd och mediterade över följetongen i Fäderneslandet (en svensk tidning som utgavs periodvis under åren 1830–1954 och var under långa perioder beryktad som skandaltidning) och det sista mordet – samtidigt som de andas in ångorna från Vallgravens tröga vatten…

Deras uppmärksamhet skulle emellertid snart fångas av något annat. Plötsligt uppenbarar sig på torget ett par av stadens mest bekanta schåare (drägg), två professionella bråkstakar – alltså polisens mest fruktade antagonister – och starka karlar för den delen.
Den ene bär öknamnet “Rövaren“, vilket ju klart karaktäriserar mannen, den andre har av yrkesbröderna tilldelats det mera veka epitetet “Kalle skjorta“, vilket också står inskrivet i poliskammarens statistik över poliskunderna.

“Rövaren“ är en riktig bjässe, en Starkodder (fighter), stor och ståtlig att skåda. I en uniform, exempelvis livgardets, skulle han kunna vara en prydnad för svenska armén, men nu injagar han – med sin smuts och sitt ovårdade skägg – bara skräck. Mannen är känd för sin atletiska styrka, men som de flesta starka karlar är han from till kynnet – förutom då han smakar för

mycket av det svenska brännvinet. Han är godmodig och hjälpsam, men det är ett slags folk han hatar intensivt – och det är ordningsmakten! En poliskask har samma verkan på honom som ett rött skynke på en tjur.

Otaliga är de bataljer han startar med polisen, när han blir tagen, och det är inte några små skärmytslingar, det är ordentliga bataljer, där "en mot tio ställs" – enligt gammal god svensk sed.

Det är sannskyldiga högtidsstunder för stadens filurer och busar, när "Rövaren" går till anfall mot ett par poliser. För att därefter – än liggande på marken – än stående mot en vägg – alltid med ryggen fri – hålla stången mot ett tjugotal tillskyndande poliser. Han kastar omkring dem som bollar, boxar, ger danska skallar och river sönder uniformer så att det står härliga till. Och leken slutar inte förrän "Rövaren" tröttnar och ger upp.

"Rövarens" stallbroder och oskiljaktige följeslagare, "Kalle skjorta", är inte så stark, men ändå en inte illa på att vara bundsförvant i striderna. Han står för den humoristiska och på samma gång den känslomässiga delen i detta broderskap.

Men vi återvänder till Grönsakstorget. De båda stallbröderna har efter en strävsam arbetsnatt vid Skeppsbron fått sig en löning och gör därefter krogrundan – den sista sexöresnubben var intagen på "Hästskon", krogen vid Vallgatan – och svettiga och varma har de kommit åt torget till. Kanske är det Vallgravens vatten som lockar dem med sin förunderlig makt. Åtminstone förrådde en suck, som undslapp "Kalle skjortas" läppar: En innerlig längtan efter svalka
– Om vi skulle bada!

Det ser onekligen inbjudande ut därnere. En mild västanfläkt krusar vattnet, björkarna speglar sig lyriskt i vattnet och gräsmattorna som kantar den andra stranden lyser saftigt gröna. "Rövaren" tycker, förstås, att kamratens förslag är bra, och båda hoppar ner på en flotte och börjar klä av sig. Upptakten till skådespelet har redan börjat samla en grupp intresserade åskådare, men aktörerna har knappast fått blusarna av sig, förrän en poliskonstapel skyndsamt närmar sig. Han anar vad som komma skall och befaller dom att stiga upp på kajen.
– Tjo, sa' Goberg! kommer det jublande från "Kalle skjortas" läppar. Och med detta rop står Kalle på huvudet i Vallgraven, dyker och simmar av hjärtans lust.

"Rövaren" betraktar med stort intresse sin väns manöver under en stund, och följer i samma stund som polisen stiger ner för kajtrappan, sin väns exempel. Med ett stridsrop som får hela Sahlgrenska sjukhuset (Sociala huset/pedagogen) att darra på sina grundvalar. Och som han nu dyker och simmar, frustande och vrålande, liknar han mer en flodhäst än en människa!

Polisen står till en början villrådig och obeslutsam, men eftersom flera konstaplar anländer, beslutar man att gå till attack mot de båda fridstörarna. En båt lossas i all hast och ett par poliser sätter sig i båten och ror ut. Men Rövaren och hans kamrat har ögonen öppna.
När båten kommer fram, dyker badarna samtidigt – kommer upp på andra sidan och kantrar

båten genom ett rejält grepp om relingen. Poliserna hamnade i vattnet och fick bråttom att tas sig i land på sköljflotten.

Vi anblicken av det som händer vrålar den växande skaran av åskådare av glädje, skrik som ekar över både sta´n och Haga.

Polisen ger emellertid inte upp. Flera konstaplar anländer och flera båtar anskaffas. Polis och frivilliga bemannar ekor och jollar och för en hetsjakt på de båda spjuvrarna, men de är omöjliga att få tag på. I samma ögonblick som snabba polisnävar hugger efter simmarna dyker dessa kvicka som ålar och flyter upp ett stycke därifrån, frustande och spottande.
Det ser verkligen ut som om vattnet är deras rätta element. De klär så småningom av sig de återstående plaggen, som de slänger mot förföljarna, och medan de väntade på nya angrepp flyter de lugnt omkring på vattnet.

När den glada leken pågått i en timma, inser en nervös folkskara att den ene av hjältarna i skådespelet försvunnit. ”Rövaren” dyker blixtsnabbt till botten – påhejad av sina kamrater på kajen – är nere en lång stund, kommer upp för att sedan dyka ner igen…
Efter flera dykningar kommer han upp till vattenytan, med en till synes livlös kropp i händerna.
- Här har ni honom! ropar han, och slänger upp sin kamrat som en vante på sköljflotten.
Det är ”Kalle skjorta” som har dukat under. På grund av drunkning eller efter slag av de åror som måttats mot honom, vet man inte.

Rövarens” bekymrar sig dock föga om detta utan han fortsätter sina förehavanden som om ingenting har hänt – än med dykning, än med sträcksimning. Ibland uppenbarade han sig nere vid Husarbron, än uppe vid Grönsakstorget – utan att de otaliga poliskonstaplarna och deras övernitiska civila medhjälpare förmår fånga honom. Och ju längre det lider på dagen, ju tätare packas massorna av åskådare på båda sidor om Vallgraven. Det är en myllrande massa, ett hav av huvuden som betraktar detta spännande skådespelet.

Upptåget pågår till långt fram på kvällen. Vid niotiden, efter flera timmars arbete i vattnet, tycks dock denna jättekropp vara uttröttad, ty då tar han med matta simtag en sista tur till Husarbron – följd av en hel flottilj av båtar, och här förkunnar han högt och tydligt:
– Låt bli mig nu, så går jag i land!

“Rövaren” håller sitt ord. Nere vid sandhögarna går han i land och påbörjar stolt – naken som en segrare i de antika olympiska spelen – vandringen till polisvaktkontoret i Haga. Han går mellan dubbla rader av poliskonstaplar – alla fönster är fyllda av nyfikna åskådare och hurraropen dånar från de unga göteborgarnas kraftiga strupar.

Efter denna bravad får hjälten vila ut i polisarresten. Och naturligtvis får hans bragd ett efterspel inför poliskammaren. Men det säger sig också självt att denne bråkstake i längden blir ganska obekväm för polisen och samhällets lugn, varför han omsider av en gamal

polismästare övertalas att lämna landet. Så sägs det åtminstone…

Nog om detta. En vacker dag uppenbarar sig “Rövaren“, uppklädd och fin i blå kavajkostym på båten till Hull, på Englands östkust! Redo att påbörja den långa färden till Västern – Amerika.

På stranden står hans fästmö och gråter avskedets bittra tårar, och när “Rövaren“, som står i fören på Orlando upptäcker detta – störtar han på huvudet i sjön och simmar i land. Och folkmassan får bevittna en repris från skådespelet i Vallgraven. Men ”Rövaren” stiger lugnt upp på kajen, banar sin väg genom massan och omfamnar, så våt han är, sin sorgsna käresta.

Efter några minuter är han dock åter ombord på ångaren, och när den försvinner ut på havet, drar polisen en lättnadens suck.

“Rövaren“, som egentligen har ett mycket allmänt svenskt namn, som slutande på “son“, blir amerikansk medborgare.

Det ursprungliga polishatet uppfyller honom länge, men där borta får han mera respekt för ordningsmakten, eftersom de har en egen metod att behandla folk som han. När han kommer till Boston, e startade han genast ett bråk med polisen på känt svenskt manér, men det dröjer inte länge innan en polispiket med arrestvagn rycker ut – ett par slag av de amerikanska polisklubborna fäller vikingen till marken och medvetslös förs han bort. I ett fängelse får han nu begrunda skillnaden mellan förr och nu.

Det berättas att “Rövaren“ slutade att leva rövarliv i samma stil som tidigare och arbetade på ostronbankarna några mil från Boston. Han tjänade bra med pengar på de läckra skaldjuren och var förresten omtyckt där. Men nog kan vi med ett leende kan minnas den tragikomiska kalabaliken i Vallgraven – för längesedan.

Källa: Fritt o moderniserat språket ur Det gamla Göteborg (Carl Rudolf A:son Fredberg 1919)

Från Örgryte till Vasaplatsen 2 – i oktober 1906

Gerda Emanuelsson får en hälsning, från Anna, på sin födelsedag den 16 oktober 1906. Gerda är förmodligen inneboende hos Robert Bergh, med adress Vasaplatsen 2. En mycket speciell adress med ett iögonfallande vackert hus inom kvarteret Rydboholm. Därför uppehåller jag mig vid huset som är en del av fastigheter som tillhör de så kallade parkkvarteren i Vasastaden – Lorensberg.

I beskrivningen 1863 av planen för de nya stadsdelarna utanför Vallgraven (stadfäst 1866) betonas vikten av att denna rad av små kvarter utformas som en arkitektoniskt effektfull övergång mellan Kungsparken och stenstaden, och gärna efter kontinentala förebilder. Genom planterade förgårdar släpps ljus och grönska in till de bakomliggande större byggnadskvarteren. Två eller flera tomter måste bebyggas enhetligt så att varje kvarter får karaktär av ett palatslikt byggnadskomplex. Denna konsekvent genomförda monumentalitet, fullföljd 1875-1910, sätter parkkvarteren i en särställning – som den eleganta borgarstadens ansikte mot den parkomgärdade innerstaden. Huvudfasaderna vetter mot Parkgatan i norr och de förträdgårdsprydda tvärgatorna. Innergårdarna med sina enklare fasader exponerar sig mot Storgatan i söder innanför portmurar.

Utbyggnaden av parkkvarteren och området som helhet spände över drygt trettio år. Med undantag bebyggdes kvarteren med hyreshus, först i fyra och senare i fem våningar. Kvarteren närmast Vasaplatsen med högre hus tillkom sist, i slutet av 1890-talet, då marken blivit avröjd från äldre träbebyggelse på tidigare Hagaheden. Den dittills rådande nyrenässansen med stenimiterade fasader i cementputs avlöses här abrupt av en ny och därtill mångfärgad tegelarkitektur enligt den tidens borgerliga anspråk på bland annat ädelt material.

Gerdas hyresvärd, den amerikanske konsuln Bergh är född i Norge, men uppvuxen i North Dakota, antagligen emigrerade hans föräldrar till Amerika. Robert antar sitt uppdrag som konsul den 7 april 1898 och han avslutar sin tjänst först den 20 december 1907. Den längsta perioden någon haft som amerikansk konsul. Oftast innehar man uppdrag som konsul under två till tre år. Bergh var till yrket apotekare och levde mellan åren 1852 – 1923.

Vykortets framsida visar ett parti från Örgryte men jag tycker Gerdas hyresvärd är intressant som person och inte minst adressen Vasplatsen 2. Fastigheten blir byggnadsminnesförklarad i juni 1998. Huset som vetter mot Vasaplatsen är ritat av Carl Crispin (son till Adrian Crispin Peterson) har en representativ karaktär med sin ståtliga exteriör.

Benämningen ”Parti från Örgryte” är en relativt vanlig beteckning på vykort från Örgryte, och med olika motiv. Några är självklara att identifiera, andra något svårare att exakt placera i geografin. Magnifika villor i vacker parknatur samt en liten gångbro över vattendrag är ett återkommande inslag.

Under oktober 1906 hålls första internationella konferensen om trådlös telegrafi i Berlin. SOS föreslås bli nödsignal! I Stockholm öppnas en annan konferens – landets första fattigvårdskongress med 800 ombud från hela Sverige. 5 % av svenska folket lär leva i fattigdom …

Många svenskar vill emigrera till Amerika så konsuln i Göteborg har mycket att stå i.

Nils Ericsonsgatan

Närmast i bild ligget apoteket Vasen (som numera ligger inne i Östra Nordstaden), men innan det mesta i det här kvarteret blir en del av det ”moderna Nordstan”, ligger apoteket just här, i hörnet av Norra Hamngatan mot Drottningtorget. Det finns en tid då det
även kallas Järnvägsapoteket.
Kanske inte så konstigt med tanke på läget alldeles intill centralstationen gjorde det bekvämt för kringliggande kommuner att inköpa läkemedel och få varorna hemfraktade med tåg. 1924 var det inte självklart att tjänstemän kunde ta varorna i bil. Fakturor som vi ser nedan – med den stiliga bilden – har påträffats bland fattigvårdens verifikationer i kommunarkiven i Härryda och Partille!

Byggnaden på Norra Hamngatan ritades av göteborgsarkitekten Arvid Bjerke. Kanske har huset inte dominerat gatubilden i verkligheten – så som det ser ut på bilden. På de gamla fakturorna från 1900 och 1913 – kan vi skönja det gamla hörnhuset i olika varianter.

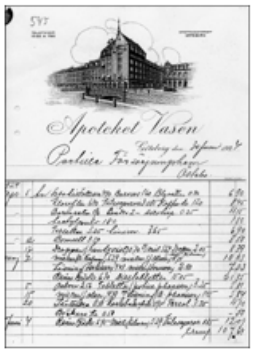

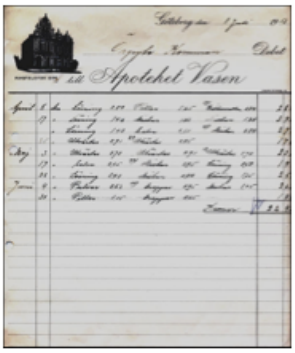

Tittar vi lite närmare på historiken kring apoteksväsendet finner vi att redan 1635 bildas en Apotekarsocietet i Stockholm. Då som en intresse-, yrkesförening för apotekarna. År 1675 får societeten officiellt status med kungliga privilegier. Apotekarsocieteten får därmed vittgående

privilegier som skydd mot nyanläggningar, rättighet att försälja sprithaltiga beredningar, skattefrihet, änkans rätt till apoteket, apotekens ensamrätt till läkemedelstillverkning och försäljning. Den näringsfrihetsförordning som kommer 1864, då apoteksvaror ska betraktas som en av andra handelsnäringar, undantas apoteksrörelsen som får behålla sina privilegier.

Förhållandet mellan apotekare och läkare försämras under senare delen av 1600-talet eftersom Collegium Medicum anser att apotekarna får för stor makt genom sina privilegier. Läkarna känner sig uppenbarligen hotade. Först 1765 får apotekarna en representant i Collegium Medicum. En och annan framstående apotekare tilldelas assessors fullmakt av konungen, samtidigt som han erhåller ”lika värdighet med assessorerna i Collegium Medicum”.
Man förstår tidigt vikten av att befolkningen hade tillgång till de mest användbara medicinerna. De apotek som finns ska ha öppet dygnet om enligt en Medicinalförordning 1688. Betänk att denna regel gäller ända till 1943!

Fram till 1806 behövs inte läkarrecept för att inhandla de läkemedel som såldes på apoteken med undantag av råttgift. Alla apotek ska dessutom alltid ha alla råvaror i lager för att alltid kunna expediera behovet av läkemedel. På många håll upprättas sockenapotek och på fabriker finns också medicinförråd för lokalt behov.

På 1800-talet blir det allt vanligare med apotek även i de små orterna, men det vanliga är att läkemedel skickas till läkemedelsförråd som något större apotek ansvarar för.
De svenska apoteken är privatägda fram till 1971 – verksamheten bygger på en stark statlig reglering och apotekscheferna utses av Kungl. Maj:t (Medicinalstyrelsen) för att garantera att verksamheten bedrivs med hög kvalitet och säkerhet. Därefter blir apoteken statliga i Apoteksbolagets regi. Nu har vi andra regler som gäller …

Borta i horisonten, på vykortet, ser vi Göta älvbron. Den invigs söndagen den 26 november 1939. Det lär ha varit en dag då det snöade och blåste som värst. Och med anledning av det kärva vädret håller kommunikationsminister Gerhard Strindlund ett mycket kort tal: ”Härmed förklarar jag denna bro invigd! Punkt och slut.”

Vid den tiden är bron endast fyrfilig, men breddas senare med ytterligare ett körfält samt gång- och cykelbana på vardera sidan. Bron är niohundratio meter lång och tjugo meter bred. Med tillfarter är längden ettusenåttahundrafemtio meter, och den fria segelhöjden är drygt nitton meter. Broklaffen fälls upp då högre fartyg behöver passera. Själva bron kostar lite mer än åtta miljoner kronor att uppföra, och staten bidrar med tjugofem procent. Med till- och avfarter slutar kalasets nota på tretton miljoner kronor. Fram till 1968 går den tunga genomfartstrafiken på E6, över Göta älvbron, men idag är bron den viktigaste förbindelsen för den lokala trafiken och kollektivtrafiken mellan centrala Göteborg och Hisingen. Nu vet vi att en ny Hisingsbro med nya mått, andra kostnader är vardandet …
Om vi återvänder husen utmed gatan och längst bort till vänster ser vi Hotel Continental, som byggs 1891 och rivs 1969. Till höger – på nuvarande Nils Ericsonsplatsen – ligger Statens Järnvägars verkstäder och godsmagasin.

För övrigt ligger de flesta hotell – vid den här tiden – vid Drottningtorget och runt Hotellplatsen. Ni vet där spårvagnarna svänger över kanalen mot/från Drottningtorget. Marken blir tillgänglig då befästningsverket rivs 1810.

Och redan efter två år invigs det första hotellet i Göteborg, som också är Skandinaviens första fristående hotellbyggnad, Göta Källare. Utanför huvudentrén anläggs landets första trottoarservering. Vi kan se byggnaden än idag och med namnet på fasaden. Drygt hundra år senare köps hotellet av Svenska Amerikalinjen, men1944 är hotellets äventyr slut.
Sneddar vi över gatan – utmed Södra Hamngatan – och håller oss kvar i tiden kring 1808 så ligger Bloms värdshus här. Ett hotell som staden använder vid offentlig representation – och detta sker tills dess att Börsen vid Gustav Adolfs torg invigs år 1849. Bloms byggs om i slutet av 1800-talet och döps dessutom om till Grand Hotell Haglund. Alldeles bredvid ligger en tid även ett annat hotell – Savoy Hotell. Grand Hotell stängs för gott år 1970 och byggnaden rivs två år senare.

Några år efter att Pontus Fürstenberg avlidit år 1902, byggs även hans palats om till Palace hotell. Hotellet stängs 1968 och tanken var att huset skulle rivas. I dag finns det hotellverksamhet i en del av byggnaden. Några av de gamla hotellen finns trots allt kvar, som det nuvarande Best Western Eggers Hotel. Det gamla Eggers öppnas 1859, året efter att Centralstationen invigs, och heter då Jernvägshotellet.

Efter en rad om – och tillbyggnader återinvigs hotellet under 1894 som Hotel Eggers. Hotellet räknas som ett av landets äldsta storhotell.

Ska vi tala om gamla hotell kan jag nämna att det allra äldsta hotellet som är bruk – i Göteborg – är Hotel Royal på Drottninggatan som invigs 1851 och heter då Sundbecks Nya Hotel för Resande.

Ytterligare ett hotell vid Nils Ericsonsgatan är Hotel Kung Karl, i linje med Hotel Eggers. Byggnaden som är ett vackert stenhus från 1896, ingår i det som senare blir Hotel Opera, men rivs 2007. Därmed försvinner de näst sista resterna av hur Östra Nordstaden ser ut före rivningarna på 1970-talet.

Kvar är bara det så kallade Apotekarhuset i hörnet vid Norra Hamngatan. Då är vi tillbaka där vi började. Vid apoteket Vasen – som ritas av Arvid Bjerke (1880-1952) och förutom den byggnaden skapar han en mängd intressanta verk i Göteborg.

Jag avslutar med ett bakelse på Bräutigams konditori – i hörnet av Östra Hamngatan och Kungsgatan som är en välkänd mötesplats för stadens damer under många decennier. Emil Bräutigam kommer till Göteborg från Tyskland och startar ett bageri i en källarlokal i Haga på 1870-talet. Bräutigams bageri blomstrar och 1909 fanns i Handels- och Industrikalendern en annons för Bräutigams Konditori, Café & The Room på Östra Hamngatan 37. 1917 flyttade etablissemanget till det nybyggda huset på Östra Hamngatan 50, ritat 1910 som kontors- och

varuhuset Skandia, men byggdes om för Bräutigams behov. I Handelskalenderannonsen 1920 ser huset ut som ett bakelsepalats.

Ensamma kvinnor kan i början av förra seklet inte gå på restaurang – men hos Bräutigams kan de sitta och drömma över en kopp kaffe eller the – vi som varit där minns! Vi har lyssnat till pianomusiken… i gott sällskap med Harry Persson

Haga – från fattigkvarter till strög med caféer och restauranger

Haga i Göteborg. Tecking av O.A. Mankell

Minns ni "Rövaren" som efter kalabalik i Vallgraven förs till polisvaktkontoret i Haga? Stolt och naken som en segrare i de antika olympiska spelen går han mellan dubbla rader av poliskonstaplar … Hjälten vilar ut i polisarresten… innan vi följer honom ut på Hagas gator igen.

Vid den här tiden, kring mitten av 1850-talet, har Haga fjorton gator; Landsvägsgatan, Bergsgatan, Mellangatan, Westra Skansgatan, Frigångsgatan, Caponuiergatan, Östra Skansgatan, Nygatan, Skolgatan, Husargatan, Pihlgatan, Östergatan, Sprängkullsgatan och Allégatan

Haga – Westra, Nya och Östra Haga -planerades ungefär femtio-sextio år före händelsen med "Rövaren" och Göteborg får för första gången en verkligt ordnad förstad. Men redan under 1640 börjar det byggas i Haga som då ligger mellan stadens murar och det befästa Skansberget.

Av militära skäl bestäms därför att när kronan behöver marken – eller vid krigsfara – ska husen röjas bort! Denna bestämmelse tillämpas om inte annat på 1690-talet när kaponjären byggdes. Trettiofyra gårdar revs – inga protester hjälpte.

Bestämmelsen har sitt samband med Skånska kriget 1676. På 1690-talet byggs en täckt gång med en vallgrav på var sida om gången eller kaponjären som den kallas och är en led mellan stadens vallgrav och Skansen Kronan. Kaponjären går rakt genom stadsdelen och många hus får flyttas för att den ska få plats. Detta göra att Haga delas i två hälfter, Östra och Västra Haga.

Kaponjärgatan ett gammalt vattendrag - från Skansen Kronan till Vallgraven

Även om vattendraget kaponjären går från Skansen Krona ända till vallgraven så är det ju inte direkt ett vatten man kan vare sig dricka eller använda i maten. Nej, ska vi ha friskt vatten får vi ta oss till brunnen vid domkyrkan. Har vi råd kan vi ta oss över vallgraven med färja, annars får vi gå bort mot stora träbron… Ligger isen tjock kanske den bär att gå på.

I Haga bosätter sig folk som i första hand har anknytning till älven och hamnen, men även annat ”arbetsfolk”. På 1600-talet har Haga omkring 200 invånare. Husen anpassas till de militära kraven och är därför mycket enkla och provisoriska. Dåvarande stadsplan är bevarad i området söder om Haga Nygata. Skansen Kronan är den enda byggnaden som finns kvar.
När vi närmar oss 1800-talets mitt säljs besittningsrätten till tomterna genom auktion, mot ett årligt grundarrende i mandagsverken, högsta bud gäller … Och eftersom varje tomt i Nya Haga endast innehåller omkring 1 500 kvadratalnar, (5 250 kvm) blir grundarrendet här mycket högre än för tomterna i övriga förstäder och andra delar av 12:te roten.

Besittningsrätten till tomterna är enligt magistratsbeslut den 31 Maj 1833 likställd med de ofria tomterna i Masthugget, och tomtinnehavarna i Nya Haga får punga ut med i övrigt samma avgifter som innehavarna av de ofria Masthuggstomterna; men för Östra och Västra Haga gäller särskilda regler; nämligen att ägarna till tomterna ska planera och stensätta framför och omkring lägenheterna – och se till att rännstenar avleder vatten och dessutom stå för underhållet.

Husen byggs av trä, och det skall visa sig ha sina vådliga risker, när elden kommer loss!
Haga kommer inte undan. Eldsvådorna under 1859 och 1866 ligger som stora sotiga fläckar i Hagas historia.
Resterna av kaponjären läggs igen först 1868, då ligger Kaponjärgatan där den finns idag.

Sprängkullsgatan
Sprängkullsgatan bildar förstadens östliga gräns och vi kan därifrån bland annat lägga märke till en möbel- och trähandlares upplag av trävaror och inte minst kaptenen Viktor Nordensvans hus, på själva kullen. Nordensvans hus omges av en trädgård – ungefär där Münchens Bryggeri kommer att ligga (1896 – 1929) – men nu ligger här en härlig trädgård fylld av doftande syrener, tulpaner och liljor.
Löjtnant C. P. Åströms altanprydda hus hör också hit. En bäck rinner med strid ström vid vår- och höstflödena.
Om vi håller oss kvar i tiden för Hagas ungdomstid, kan vi passera ”Suckallén”, där husarerna träffar sina kärestor vid skymningen och där Hagapojkarna hittar på hyss med pilbågar och annat bus.

Vid lite närmare titt på ”Suckallén” kan man tolka det som att den ligger vid nuvarande Sprängkullsgatan 25, i Östra Haga. På karta från 1870 är adressen Sprängvägen 1. Tomten ligger i ett hörn och hade även adressen Pilgatan 23. Gatusträckningen Sprängvägen ändras senare en aning och gatan blir betydligt längre och kommer då att heta Sprängkullsgatan. Sprängkullsgatan går idag som en livsnerv genom både Haga och Annedal och sträcker sig drygt 400 meter mellan Södra Allégatan 14 och Skanstorget 19. Namnet Sprängkullsgatan fastställdes 1852 och bekräftades 1883.

Gatans äldsta del, mellan Södra Allégatan och Haga Nygatan, ligger intill ”Sprängkullen” – alltså vid nuvarande Hagaparken – och heter vid den h är tiden Långgatan. Namnet Sprängkullen får platsen efter de omfattande stenbrytningarna i början av 1800-talet, då Nya Haga ska anläggas.
Hagakyrkan uppförs på den norra sidan av Sprängkullen 1859, och till den ska jag återkomma. Vi håller oss kvar på den södra sidan av Sprängkullen. Ungefär mitt av området ligger Hönsdammen – här strosar både gäss och höns omkring. Det går några betande kor på en äng intill. Vilken lantlig miljö!

I denna idyll bryter elden ut – en septembernatt 1859 – och när brandlarmet går, slår lågorna ut från en vind och tränger genom taket på ett hus. Även husen mittemot, i Femkanten, antänds med en rasande fart. Ingen brandspruta finns på plats, än mindre något vatten. Först på plats är som oftast den Frivilliga brandkårens sprutor, Stadens n:o 6 samt något senare Majornas sprutor. Frivilliga brandkårens två sprutor fattar posto öster om det först antända huset och skyddar med stor ansträngning såväl båtkarlen Pilströms i hans långa envåningshus – med gaveln åt Pilgatan – som stenhuset på Femkanten. Trots allt kan den Frivilliga brandkåren bidra till en lycklig utgång, inte minst tack vare den större obebyggda platsen norr om det först antända huset. De frivilliga inom brandkåren fick till slut vatten av Stadens brandförsvar.

Västerut, på andra sidan om Östra Skansgatan, hotade elden att genast antända ett stort förråd av plank och andra trävaror som tillhör fabrikören August Bark och som ligger upplagt på Lyckligtvis kommer stadens brandkår tillräckligt tidigt för att förhindra brandfaran. Planket utmed gatan och bodar blev visserligen antända, men då brandslangen vid Kaponnieren,

räckte ända fram till yttersta gränsen av tomterna, kunde den utan svårighet hejda eldens vidare framfart.
Branden sprider sig uppåt Skansgatan till större delen av det nybyggda tvåvåningshuset i Västra Haga – närmast under berget – vid Bergsgatan. Brandförsvaret fungerar och begränsar skadorna.

Lika säker som man kan vara i den inre delen av staden – med sina brandmurar, brandbottnar och brandfria trappor och omgiven av kanaler – lika hotande är faran när elden kommer loss i förstädernas tättbyggda trähus med långt avstånd till vatten.
Brandfaran har vuxit de sista åren, särskilt när det gäller Hagorna eftersom de stora två- och trevåningshusen av trä är uppförda knut i knut eller med alltför litet mellanrum.
Tack vare att Frivilliga brandkåren fick hjälp av en spruta från Majorna, "Bruksspruta" kunde den stora branden hävas och påföljande morgon var den värsta faran över. Med facit i hand kan vi konstatera att inom Femkanten blev sjuttio familjer hemlösa.

Den andra eldsvådan år 1866 hade samma stor utsträckning, men begränsades tack vare de många brunnarna i Nilssonska trädgården. Och därmed går vi över till Åke Nilsson, mannen som i mitten av 1800-talet gav sitt namn till Nilssonsberg, och i synnerhet sin prägel på platsen där han anlade drivhusbänkar . Sedan stadsmurarna rivits var Haga inte längre en ensam stadsdel utanför vallgraven utan fick sällskap av både nyutlagda Vasastaden men också av mindre förstäder som införlivades, som Masthugget, Majorna. Nilssonsäng delades i två delar i samband med placeringen av Övre Husargatan. Senare upplåter också Nilsson det redan nämnda Nilssonsberg för bebyggelse och några år efter det – 1885 – köper till slut staden hela ägorna för 112 000 kronor. Tre år senare skapas Skanstorget.

Husargatan
Hagas mest trafikerade gata är Husargatan. Efter förstadens indelning kallas gatan Andra Långgatan i Nya och Östra Haga, men längre fram ändras namnet till det nuvarande efter husarkasernen, som byggdes 1828 i hörnet av Allégatan. Denna byggnad med både tomt och stall kostade 11,439 riksdaler och hit flyttade samma år den avdelning av skånska husarerna – tjugofem man under befäl som kommenderats hit för att biträda stadsvakten, sedermera polisen för att upprätthålla ordningen. En föregångare till den ridande polisen.
I en tid, då ordningsmakten är illa organiserad och just inte inger någon större respekt, blir husarerna till mycken nytta för samhället – både innanför och utanför stadsgränsen. Det enda som ingav slöddret respekt var den framstormande skaran av soldater, som patrullerade mellan Klippan och stadsgränsen i öster. Därför får personer som "Rövaren" passa sig, för knektarna på häst gör livet surt för fyllbultar och slagskämpar, de spänner remmar och rep om deras armar och släpar dem mellan hästarna genom gatorna till arresten, inne i Haga eller till "Korvekitteln" inne i staden.

Arresteringar är uppenbarligen tidens riktiga folkspektakel, och det kan gå hetsigt till.
Husarkommenderingen upphör 1875 och år 1880 skrittar de sista knektarna bort.
Husarkasernen går skiftande öden till mötes. En tid tjänstgör den som snickarverkstad och i oktober 1888 uppläts den åter till ordningsmakten. I tjugofem år fungerar den som station för

Haga polisdistrikt och den nybildade ridande poliskåren, men upphör i den egenskapen 1913, då polisdistriktet uppdelas i två, det ena väster, det andra öster om Sprängkullsgatan. Det östra får sin station vid Lorensbergsgatan – det västra vid Nordhemsgatan, dit också stationen i Masthuggets bazarbyggnad flyttas.
Södra Allégatan får mer och mer en verklig storstadsprägel och hela dess nedre del, från Järntorget räknat, omväxlar med publika byggnader och gigantiska privathus.
Ordningen i Haga liksom i Masthugget och Majorna störs av en mängd slödder och patrask, som håller till på brännvinskrogarna och ölsyltorna. Brännvin säljs var som helst; men i 1800-talets första hälft koncentreras rackarlivet omkring den beryktade krogen "Gula brickan", som ligger vid Södra Allégatan i hörnet mitt emot folkbiblioteket.
Rövarlivet på "Gula brickan" blir till sist så olidligt, och blir ett huvudskäl till en bättre och strängare polisbevakning. Flera gånger var nästet utsatt för mordbrandsanläggningar.

Äldsta huset i Haga – år 1725

Hur får stadsdelen egentligen sitt namn?
Haga är den göteborgsk benämningen på "hagarna" och syftar naturligtvis på de planteringar och hagar som omger den tidigaste bebyggelsen under 1600-talet. Den 25 oktober 1647 undertecknar drottning Kristina en resolution där förstaden Haga blir bestämd, som anläggandet av "…*en malm eller förstad*". Magistraten i Göteborg begärde att förstaden "…*motte blifwa lagd på den sidan om Staden som wetter åth Stigeberget, hwarest fiskiare och båtkarlar sampt andre daglönare kunne bo, de där skole sittia närmast siön, skeppen och hampnen*".
Fram till mitten av 1700-talet går även Masthugget under namnet Haga. År 1660 fick Haga sin första stadsplan, ritad av generalkvartermästaren Johan Wärnschiöld, denna gällde då endast Västra och Östra Haga. Ett försvarsverk finns på Skansberget, eller Ryssåsen som berget då kallas. Detta är föregångaren till Skansen Kronan som står färdig 1697.

När vi går mot Skansberget möter vi Viktor Larsson och hans bror Oskar som bärgar hö på Kommendantsängen nedanför Skansen Kronan sommaren 1896. Kanske är de anställda de på Olivedals herrgård, som ligger i kanten av Slottsskogen i kvarteret mellan Rosengatan och Olivedalsgatan.
Männen står egentligen på en större massgrav – där kolerans offer ligger begravda. Den gamla massgraven kan skönjas vid Kaponjären, ett vattendrag som gick mellan skansen och Vallgraven – som fylldes igen och blev en del av förstaden Haga. 1896 grävdes kyrkogården upp och kvarlevorna efter 1706 offer flyttades till Sanna kyrkogård – dagens Västra kyrkogård.

Victor och Oskar Larsson

Inte ett enda träd växer på Skansberget! Men där bor folk i hyddor och jordhålor.
Det är möjligt att bilden från 1896 är förklaringen till namnet stadsdelen Kommendantsängen. Om det nu bor någon kommendant uppe i Skansen Kronan?
En gång hörde marken till det från 1360-talet första gången omtalade Älvsborgs slott, eller rättare sagt Älvsborgs Kungsladugård. Där är det nämligen kommendanten på Älvsborg som bestämmer.

Den fina ekskogen intill hör också till slottet och dit tar sig herrarna när de har tid och lust för jakt. Ekskogen är naturligtvis Slottsskogen. Kommendantens hästar behöver foder och därför bärgas hö här – man kan se det som ett förråd av militärens drivmedel.
Staden köper marken från kronan/staten år1891 och arrenderar ut den i väntan på stadens snabba tillväxt. Området Kommendantsängen byggdes ut mellan åren 1895 – 1930 med Sveagatan som ett vikigt stråk.

I syfte att åtgärda den svåra bostadsbristen uppfördes under perioden 1840-1875 hus särskilt avsedda för arbetare. Först byggdes tio små envåningshus i trä 1849, och senare bland annat Dicksonska stiftelsens gedigna tegelhus. De sista resterna av dessa arbetarhem fanns kvar fram till 1930-talet längs Bergsgatan vid foten av Skansberget. Under nästa stora byggfas

1875–1910 ersätts mer än hälften av de äldre trähusen av landshövdingehus, och längs Linnégatan och Södra Allégatan uppförs stenhus.

Hjalmar Wallqvist skriver så här om bostadsförhållandena i Haga, 1889;
”Mångenstädes är eländet stort och intrycket vemodigt. Dryckenskapen och lasten synas här företrädesvis kräfva sina offer”.
Som motvikt tillkom vid denna tid många allmänna och sociala inrättningar; kyrka, skolor, Renströmska badinrättning, sjukhus, folkbibliotek och Arbetarföreningens hus med samlingslokaler. Nästan samtliga byggs med hjälp av donationer från stadens köpmän.
Under 1920-talet är Haga fullt utbyggt, och ca 40% av de 335 fastigheterna är tvåvåningshus i trä, 35% av trevåningshusen har bottenvåning av sten, och resten består av stenhus i flera våningar. Nu bor här drygt 14 000 invånare. Med andra ord, både tätbebyggt och mycket trångbott.

Vem bor i Haga?
På 1840-talet kommer flera industrier till Göteborg. Antalet arbetare i staden ökar snabbt och många bosätter sig i Haga, som blir den första utpräglade arbetarstadsdelen. Nu tas också det nordvästra området av Haga i anspråk för bostadsbyggande. Befolkningen ökar från ca 3 000 till drygt 10 000 och under en fyrtioårsperiod är minst 85 % av invånarna arbetare. Bostadsbristen blir således ett stort problem. Stadens styrande och en av de främsta handelsfamiljerna i staden, familjen Dickson, låter uppföra speciella arbetarkvarter. Men trångboddheten består. De små timmerhusen ersätts med hyreshus i 2-3 våningar. Husen är inte längre friliggande. De flesta bostadshusen är visserligen fortfarande av trä men enstaka stenhus förekommer också. Under 1870-talet skapas en ny typ av bostadshus, landshövdingehus.

Under den här perioden får Haga många allmänna och sociala inrättningar; en kyrka, ny skola, badhus och arbetarföreningens hus med samlingslokaler. Nästan samtliga byggs med hjälp av donationer från stadens köpmän. Här startar också flera folkrörelser sin verksamhet.
Vid sekelskiftet lät Dicksonska Stiftelsen uppföra nya bostadshus och ett ståtligt folkbibliotek, alla av tegel. Samtidigt avslutades stadsdelen mot väster med en rad stenhus i 4-6 våningar längs Linnégatan och med en bryggeribyggnad i öster mot Vasastaden.
På 1930-talet börjar stadens planerare diskutera Hagas sanering. Planer avlöser varandra och osäkerheten om stadsdelens framtid gör att ombyggnader och underhåll av husen begränsas eller uteblir helt och hållet.

Under tidigt 60-tal upprättas ett saneringsprogram som omfattar större delen av Göteborgs arbetarbebyggelse från tiden före 1920. Stadsdelen Haga ingår i programmet och under en tioårsperiod rivs omkring 1/5 av bebyggelsen. Många butiker och verksamheter flyttas ut. Befolkningen minska till ca 3 000.
En stark opinion mot rivningarna växer fram. Från Göteborgs museinämnd och från riksantikvarieämbetet kommer uttalanden om att Haga som helhet utgör en kulturhistorisk miljö av stort värde. ”Haga-gruppen” arbetar för att så mycket som möjligt ska bevaras.
1973-77 dämpas rivningstakten. Vissa av de kommunalt ägda husen rustades upp utvändigt och målas. Men bara ett par år senare rivs ytterligare tjugotalet hus. Ombyggnad startas i

Dicksonska Stiftelsens hus och projektering för nybyggnad i kvarteret Artilleristen påbörjas. Samtidigt föreslår länsstyrelsen att ett 60-tal hus skulle förklaras som byggnadsminnen och ges lagligt skydd.

Haga idag

Göteborgs äldsta förstad är numera en pittoresk stadsdel i centrum. Bilfria stenlagda gator och välbevarade landshövdingehus skapar en mysig atmosfär från gamla tider. Här finns flera kaféer, specialbutiker, mode, antikviteter och second-handbutiker i en originell blandning. Den gamla stilen har delvis bevarats och Haga är idag ett av de mest attraktiva bostadsområdena i centrum med många trevliga kaféer, butiker och restauranger.
Från att ha varit en stadsdel med låg boendestandard, bohemliv, krogar och svartklubbar. Är bilden förändrad. Det finns en del gamla byggnader kvar. Haga kan idag betraktas som en sevärdhet i Göteborg.

Kyrkan

Redan år 1670 hade hagaborna begärt att få uppföra en kyrka på en tomt vid Stigberget, men fick nej av Kungl. Maj:t. I början av 1840-talet startade arkitekten Victor von Gegerfelt en insamling som gav 24 000 riksdaler, men eftersom pengarna inte skulle räcka beslutades på en sockenstämma att dessa skulle återgå. Först den 3 november 1852 startade den insamling som skulle leda till den färdiga kyrkan som invigdes 1859. Hagakyrkan byggdes ursprungligen som annexkyrka till Göteborgs domkyrka, men blev moderkyrka då Haga församling bildades den 1 maj 1883.

Kyrkan är belägen på berggrund, men eftersom av att berget genom tidigare sprängningar hade blivit synnerligen gropigt, är fotmuren (grundmur) på sina ställen ganska hög. Den utgörs av huggen granit från Råda socken.

Själv förknippar jag kyrkan med traditionella Luciafirande – Göteborgs Lucia – med legenden Lasse Dahlquist!

En gatas dåliga rykte

Vid besöket i Gathenheilmska reservatet berättades om att det även inom området fanns utrymme för göteborgarnas ”förlustelser”. Vi skrattade åt beskrivningen, men faktum är att Göteborg inte bara var en stor hamn – porten mot yttervärlden – med pittoreska hus, kanaler, alléer, raka gator, små värdshus, teatrar …

Reklamkort – Ekelundsgatan anno 1898

Nästan alla har väl hört talas om Red Light District någon gång, det som man kanske inte vet är att legaliserad bordellväsende även hade viss utbredning i det gamla Göteborg.
Redan för närmare hundratjugo år sedan hade Ekelundsgatan ett rykte om sig att vara just i centrum av kringliggande gatustråk där bordellverksamheter blomstrade långt in på 1900-talet.

Författaren Albert Cederblad (1846-1901) skriver i mitten av 1880-talet;
”Under innevarande århundrade har Ekelundsgatan skaffat sig en sedlighetskänslan sårande ryktbarhet. Trång och undangömd, men dock i omedelbar närhet av de stora gatorna, lämpar hon sig för undersåtarna till den suveräna makt – otuktens i höljet av smink, sammet och siden, som vanligtvis tilltager i den mån en stad skattar åt centrifugalrörelsen, och det är något, som rikets andra stad gör.”

Samhället hade genom en rad bestämmelser sanktionerat bordellinstitutionen under 1800-talet och det fanns en stor anledning till att så skedde. Man ville hindra spridning av könssjukdomar och därför infördes stadgar om att de prostituerade kvinnorna genomgick regelbunden polis- och läkarkontroll. Först 1918 upphörde bestämmelserna då lag lex veneris vunnit laga kraft.

De mest avancerade nymferna från Ekelundsgatan gjorde regelbundna kontrollbesök på Postgatan – och inte gjorde de besöken i smyg – nej, tvärtom de åkte i öppen droska under onsdagar och lördagar och undersökningen kostade en krona.
Men de som inte var lika välbeställda smög sig förmodligen i skygghet ner till polisen på Spannmålsgatan för ett gratisbesök.

De eleganta kvinnorna i droskor väckte stor förundran och uppmärksamhet – ett nöje de kunde unna sig och se det som ett inslag i deras egen reklamföring! De brydde sig föga om folksamlingar som slängde glåpord efter dem, de hade mål i mun och kunde svara för sig.
Ett nedtecknat polisminne berättar just om Ekelundsgatan;”Flertalet av de hus, i vilka de inskrivna kvinnorna bodde, revos i början av 1930-talet. I huset nummer 5 vid Ekelundsgatan bodde ”de förnämligare” kvinnorna. Husen brukade på slangspråk kallas ”kupor”. I varje hus fanns en värdinna eller portvaktsfru som kallades för ”mamma”, som hade att hålla ordning på flickorna samt att uppbära hyran, som erlades varje dag. Genom en liten lucka i porten granskade värdinnorna med verkliga argusögon de besökande. Voro dessa alltför berusade eller uppträdde oskickligt, blevo de avvisade. Ordningspolisens främsta uppgift var att hålla god ordning på gatan samt att tillse att efterlevnaden av en del föreskrifter iakttogs. Man hade exempelvis att tillse att de inskrivna icke vid tänt ljus visade sig i fönster eller anropade förbipasserande.”

Mer ville inte polismannen rapportera …

Bordellerna stängdes 1909 och enligt samma poliskälla lär många av de inskrivna flickorna ha blivit både gifta och präktiga husmödrar – om det nu kan vara en tröst i bedrövelsen.
Det krävdes rejäla män för att klara polisjobbet på Ekelundsgatan under början av förra seklet.En av dem var den inte helt obekante Ivar Durgé. Han skaffade både bil och licens att köra den. Automobil var någonting mycket stort. Folk på stan var nyfikna på åkdonet och konsten att kunna köra den. Poliskonstapel Durgé sadlade således om och öppnade chaufförsskola för gentlemän. Då hade det gått tio år sedan ett av Göteborgs mest kända Red Light District släckt ner.

Vi får hoppas att kvinnorna verkligen fick ett bättre liv.

De registrerades, försågs med bok, fick bara bo och uppehålla sig på vissa platser i staden, fick inte klä sig så de kom att efterlikna borgarfruarna, fick inte vistas utomhus efter klockan 23. Kvinnor som i sin nöd gick in i prostitution sågs som liderliga och lata – de var otyglade och ohanterliga; för att inte verka störande på borgarklassen eller locka andra med sig i fördärvet gällde det att skilja ut dem, kontrollera dem.

Landala – ett rövarnäste?

Det var en gång ett hemman som tillhörde Krokslätt Nordgården i Örgryte socken, och som kallades Landala. En herrgårdsbyggnad som låg intill den plats där Holtermanska sjukhuset så småningom uppfördes. Namnet Landala kan vid första anblicken ledas till gårdens ägare från 1782, kopparslagaremästaren och riksdagsmannen Bengt Landin. Men historikern Sören Skarback hävdar dock att namnet har en helt annan uppkomst:

Landala Långgatan

”På försommaren 1659 kom bruksherren Markus Kock och hans energiska hustru Elisabeth van Eijk från Avesta myntverk på besök till Göteborg. Den holländskättade dalkullan Elisabeth van Eijk gladde sig främst åt en utflykt till en vacker dal. Hon kallade den Laandal. Laan är det holländska ordet för allé och ordet dal har samma betydelse på holländska som på svenska. Ordet laan är också besläktat med engelska lane, som ursprungligen betydde smal stig mellan buskar. Den definitionen passar bättre här.”

I de östra utkanterna av dåvarande Landala ligger lantstället Brandtdala, som ibland kallas Lilla Lorensberg eller Fredriksberg (rivet 1912), alltså ungefär där Aschebergsgatan idag möter Föreningsgatan.

Vid det som senare blir Vasa sjukhusområde ligger ett annat landeri – gården Gibraltar. Landeriet finns kvar inom Chalmers campus och sedan 2008 är det en handfull researrangörer som sitter på Gibraltar Herrgård, och trots att man i Göteborg lägger ner italienska språkundervisning på universitetsnivå, inrymmer lyckligtvis byggnaden det italienska

konsulatet. Gibraltar herrgård är listad som kulturhistoriskt värdefull av Byggnadsstyrelsen. Landeri betyder att det är en ståndsmässig bebyggd jordbruksmark.
Men jag tänker hålla mig till de norra delarna av Landala som först under 1860-talet börjar utarrenderas och bebyggas. Först år 1866 begär Örgryte socken, att Landala som stadsdel skall införlivas med Göteborgs stad. En grundläggande orsak är att Örgryte inte anser sig kunna avhjälpa rådande brister inom ”sundhet och hälsa”.

Området anses i dessa dagar vara ”ett tillhåll för tjuvar och banditer”. Själv är jag född där! Ofta hamnar de unga pojkarna i slagsmål med gäng från andra stadsdelar. Det gäller att bevaka sitt revir – i mindre seriös dagstidning lär det en gång ha stått att läsa;
”Det avlopp illa. Landalapojkarna tyckte det var gement roligt. De nöpo hästarna i benen, ryckte polisen i skörten och ville titta på värjan. Men polisen blev arg, drog sitt svärd och skulle hugga in. Men ”Kalle Plunta” ryckte till sig värjan och polisen hamnade på huvudet i gatan. Och så hurrade alla pojkarna, nu väl 800 stycken, ropande: ”Polisen är full, han ramla å hästen! Nä, nä hör du, gå hem te käringa, han kan ju inte gå, opp på hästen mä honom”!

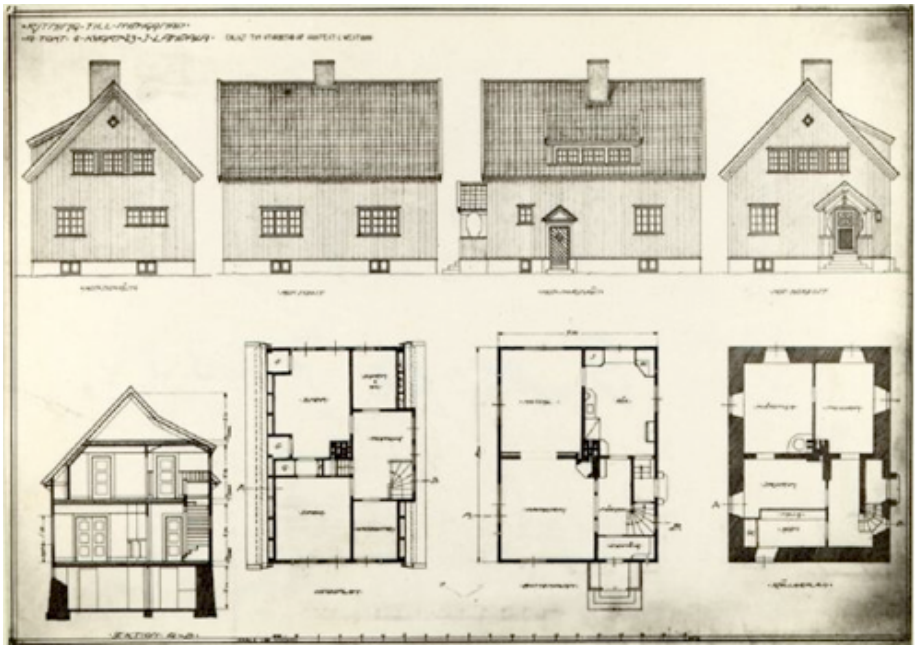

1876 införlivas herrgårdarna Landala och Gibraltar med Göteborg, medan övriga områden får vänta ända till 1883, och ännu 1889 skrivs att bebyggelsen ligger;
”utan all ordning i gyttringar på bergen” och ”de äldre husen är alla af trä och mycket usla. Befolkningen torde vara den fattigaste i Göteborg, och hemmen äro vanligen allt annat än inbjudande.”

I augusti 1871 tas vattenreservoaren i Landala i bruk – där dagens idrottshall *Fjäderborgen* ligger. Reservoaren rymmer ”2 miljoner kannor vatten” och vattnet leds från Delsjön. Alltså närmare 6 miljoner liter vatten!

Landala ingår i nu stadsplanen och den enkla trähusbebyggelsen kompletteras först med landshövdingehus. Nästan tjugo år senare invigs stadens fattigvårds- och arbetsinrättning, det som kom att kalls Bracka, (senare Vasa sjukhus och därefter Chalmers).

Landala kapell

1885 invigs Landala kapell, som trettiofyra år senare flyttas till sitt nuvarande läge – Kapellplatsen skulle byggas om.

En tidig morgon, när jag kommer ner för Egnahemsbacken, på väg till Götabergsskolan, ser jag hur lågor slår upp från kapellets torn!
Kapellet återuppbyggs snart, men jag tror det målas i annan färg. Vill minnas att det som en gång brunt, mörkrött och en annan gång gråvitt. Kanske har jag fel?

Vi som flyttade till Guldheden på 50-talet, och säkerligen även dagens Guldhedsbor, har ofta vandrat på höjden ovanför Landala – bland de vackra bruna villorna och radhusen som kom till redan i början av år 1914. En både klok och inflytelserik person föreslår en

egnahemsrörelse – i syfte att uppmuntra mindre bemedlade personer som ville ha eget boende – ska får bygga här, villor som idag är näst intill omöjliga att förvärva. Och platsen för byggandet anses vara den mest vällämpade på grund av sitt ”synnerligen friska och behagliga läge”. Själv minns jag mycket väl alla vackra trädgårdar där äppleträden blommade om våren och ankdammen där vi åkte skridskor om vintrarna.

Översiktsbild över Landala i Göteborg

Ingen kunde undgå att lägga märke till att Göteborgs stad, redan i mitten av 50-talet, börjar köpa fastigheter – och att just Landala utses till den stadsdel som fastighetsbolaget Göta Lejon utnämner till sitt första saneringsområde. Vi har nu framme vid år 1960. Hus köps upp i stor omfattning, och 1964 inleds nya planer för området.

Rivningsraseriet startar i stor skala 1968 och drygt 2 200 hushåll tvingas flytta. Endast ett fåtal har av olika skäl möjlighet att flytta tillbaka. Tomtmarken delas upp mellan sju privata byggbolag och nybyggnationen av Landala påbörjas i augusti 1969 – och genomförs under en relativt kort tid. De sista husen står färdiga 1973. Totalkostnaden för projektet uppgår till drygt 370 miljoner kronor, varav byggkostnaden utgör 83% och kostnaderna och fastighetsförvärv och rivning till 13%.

Den gamla bebyggelsen får ge plats åt ”miljonprogrammet” – moderna höghus. Lyckligtvis återstår en del av landshövdingehusen (t ex Holtermansgatan) som idag ägs idag av Stiftelsen Chalmers Studenthem.

Landala centrum står därefter klart under 1974.
Vackert? En fråga som ställs allt som oftast…

Några kronologiska händelser;
1834 – första koleraepidemin bryter ut
1871 – vattenreservoaren vid Viktoriagatan invigs
1876 – Landala Herrgård inlöses av staden
1883 – Landala införlivas med Göteborg
1885 – Landala Kapell invigs
1889, 8 juni – Hjalmar Branting talar för första gången i Göteborg, på ett möte med i Landalaskogen, på gränsen mellan Guldheden och Landala
1892 – Landalaskolan invigs
1893, 1 juli – invigs Holtermanska Sjukhuset (hudklinik)
1901 – Göteborgs första skidhoppbacke, Trästupet, anläggs och snartblir stulet, återuppbyggdes aldrig August Palm
1906 – invigs Götabergsskolan
1907 – torghandeln på Kapellplatsen startar
1909 – Vasakyrkan invigs
1911 – spårvägen börjar trafikera sträckan Vasaplatsen-Kapellplatsen.
1914 – första "Egna Hemmet" står klart i Landalabergens södra del. Hela området var färdigt 1922.

En reportageresa i tiden – Göteborg!

(Foto: Eget o Carlotta)

Monumentet vid Näckrosdammen avtäcktes den 8 maj 1955 – som en gåva från staden Åbo i Finland. Göteborg knöt under krigsåren vänskapsband med flera städer i de nordiska länderna.

Många invånare i Göteborg skänkte mat och kläder till behövande i Åbo och som ett tack för detta ville man ge något tillbaka och bestämde att ett konstverk av den i Finland väl etablerade och kände konstnären Wäinö Aaltonen (1894-1966) skulle skänkas till Göteborg. Aaltonen påbörjade arbetet med en skiss 1948, 1951-52 var arbetet med modellen färdigt. Därefter dröjde det ytterligare några år innan monumentet kom på plats – vid Näckrosdammen. En ung man och en ung kvinna – hästarnas huvud möts i en vänskaplig gest. På sockeln står skrivet: ”När vänskapsbanden knytes” – till fadderstaden Göteborg av medborgare i Åbo.

Nästa anhalt är skogen från Näckrosdammen upp mot Johanneberg och spåren av bergbanan som byggdes upp vid Göteborgsutställningen 1923. Söker stigar som kan ge en ledtråd om sträckningen av linbanan. Linbanan var den första i sitt slag i Sverige och alltigenom svenskproducerad. Utländska besökare blev så imponerade att flera beställningar gjordes till Nordströms som tillverkade den. Den banan var en förbindelse mellan Minnesfältet med Liseberg. Önskade man se utsikten över utställningen tog man i stället bergbanan.

Notera att linbanan och bergbanan var två helt från varandra fristående arrangemang. Således är det endast spår av Bergbanan här.

Kommer upp till fundamentet där AGA-fyren stod och bergbanans högsta punkt. Första intrycket är att det finns gott om spår – i betong! Visserligen övervuxet av mossa, men det går att följa betongslipers och fundament… steg för steg. Tackolov är det torrt i marken så att fötterna får stadiga grepp att klättra.

Härifrån är det underbar utsikt bort mot Liseberg och besökarnas förtjusta skrik hörs då de rusar ned för Lisbergstornet!

Tittar i räkenskapen över kostnader och intäkter under Jubileumsutställningen och finner att berg- och linbanans slutliga kostnader hamnade på 196 960 kr och 77 öre! Hela utställningen gick med underskott.

Vid slutmålet finns en historisk kokplats ”Trollspisen” vid Högåsberget. Trappor leder besökaren ner mot Eklandagatan och Carlanderplatsen.

Vi glömmer aldrig

I eftermiddag stannar jag vid en minnessten. Minnen kastar mig tillbaka till en tidig morgon i mars 1992.

Jag är på väg till ett möte på dåvarande Vasa sjukhus.

Från min bil ser jag, på långt håll, att massor av människor står och väntar vid hållplatserna kring Vasaplatsen. Många ser otåligt efter spårvagnar som denna morgon förväntas föra dem till arbeten och skolor. Jag beslutar mig för att så snabbt möjligt köra upp för Aschebergsgatan, eftersom jag vill undgå att bli stoppad av stressade människor som handgripligen försöker lifta med förbipasserande bilar. Jag är ju själv sent ute!

Vårt sammanträde avbryts plötsligt av tjutande sirener och öronbedövande ljud från helikoptrar. Vi som befinner oss i konferensrummet avfärdar dock ”oljudet” med en förmodan att det måste vara en större militär- eller räddningsövning på gång. Ingen kunde ana vad som just hade hänt där jag någon halvtimma tidigare hade passerat med bilen. Efter mötet återvänder jag till parkeringsplatsen för att hämta bilen och köra tillbaka till min arbetsplats. Anblicken av chockade människor får mig att stanna upp. De berättar att en fruktansvärd spårvagnsolycka inträffat vid Vasaplatsen.

Vasaplatsen har denna dag för alltid blivit platsen för en av landets svåraste trafikolyckor.

Olyckan har sin upprinnelse i att en del av spårvägen på 7:ans linje på sträckan från Wavrinskys plats och mot Guldheden och Sahlgrenska har blivit strömlös.

En spårvagn står stilla på den strömlösa platsen. Ytterligare vagnar har samlats på samma plats. Alla står på tur och väntar på att en trafikledare ska sätta dem i trafik – en efter en – genom att backa dem tillbaka nedför Aschebergsgatan.

Reservväxeln har lagts om så att vagnarna kan backas ned mot Vasagatan och sedan sättas i trafik mot Valand. Vagnen vid Wavrinskys plats går dock inte att backa, eftersom den är strömlös. Vagnens bromsar har automatiskt slagits till. En trafikledare beordrar föraren att bromsarna ska lossas manuellt, för att kunna rullas baklänges ner mot Chalmers. Föraren beordras dessutom att åka med, för att under den strömförande ledningen vid Chalmers dra i nödbromsen och på så sätt bromsa vagnen. Ödesdigra beslut.

Under min bilfärd möter jag den skenade vagnen som handlöst kommer farande nedför Aschebergsgatan – baklänges och i 100 km/tim. Tycker det var märkligt att möta en tom och nedsläckt spårvagn, dessutom på min sida av körbanan! Alltför märkligt för att min hjärna ska uppfatta att detta är början till en katastrofal händelse!

I min iver att snabbt komma ifrån den uppjagade hopen av stressade människor har jag trots allt noterat en polisbil som med påslagna blåljus åker före den skenande spårvagnen. För att varna…

I korsningen Aschebergsgatan/Engelbrektsgatan möter jag polisbilen som avsiktligt kör på en personbil och knuffar den därmed ur spårområdet.

Vid Vasagatan spårar vagnen ur på grund av den höga hastigheten. Vagnen plöjer tvärs över båda hållplatslägena vid Vasaplatsen där massor av människor står och väntar – däribland barn som ska till sina skolor. Vagnen plöjer också över den intilliggande körbanan, krossar flera parkerade bilar och kör till slut in i det intilliggande huset.

Tretton personer på hållplatsen dödas och tjugonio skadas. En brand uppstår i en bil på olycksplatsen och elden sprider sig till en av vagnarna. Katastrofen är ett faktum denna småregniga och kyliga morgon, den 12 mars 1992.

Så oförberedda vi är inför händelser som i ett ögonblick kan rycka bort våra närmaste, vänner och familjemedlemmar …

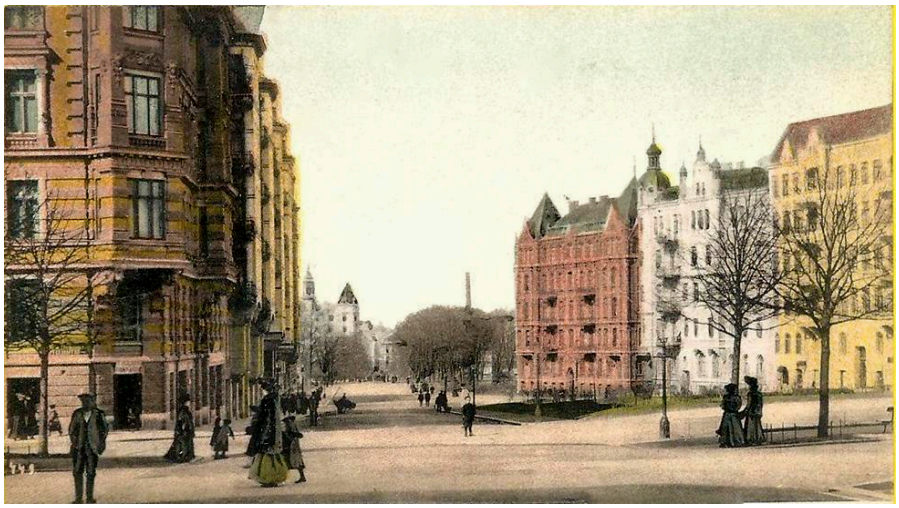

Vasaplatsen är en vacker plats som en gång var rofylld, på våren fylld av grönska bland vackra stenhus. Idag finns här vackra planteringar, men vi många som förknippar platsen med den katastrof som drabbade så många – direkt och indirekt!

Han springer över bergen!

Selma Lagerlöf skriver i Nils Holgerssons resa att havet kan var vilt och påträngande och att vi sedan många tusen år tillbaka skyddas av en lång bred mur – kallad Bohuslän! Uppförd av ansenliga stenblock och långa bergåsar. Ett sådant landskap kan tyckas vara ofruktbart så att inga människor kan finna sin bärgning där. Vildgässen far vidare …

Vi har också läst om stora sillperioder – den sista under åren 1877–1906 började man också fiska med snörpvadar – sillstimmen ringades in av stora nät som snörptes åt i botten. Sedan kunde man ösa upp sillen i båtarna. Sillen blev var mans föda och kom att kallas ”fattigmansfläsk”. När de stora sillperioderna var över visste ingen om de skulle komma tillbaka.

Jag vill berätta om en pojke som kommer från Lyse, en plats som till största delen omges av havet. Här har gamla havsvikar på en del ställen skapat odlingsjord emellan de gråa, nakna klipporna. Gårdarna är oftast skoglösa. Berg av granit finns det gott om.

Pojken är yngst i barnaskaran om tiotalet barn. Han föds den 11 november 1913, son till Ninus (Adolfsson) Hedberg och Ida Hedberg (född Johansdotter). Ninus är som många andra i Bohuslän, stenarbetare.

Ur Svensk-Amerikanska Western, June 28, 1917 läser jag:
”En gåva på 100 kr har landshövding Lagerbring öfverlämnat till stenhuggaren N. Hedberg i Häggvall Lyse som har stor familj att försörja och dessutom en längre tid varit sjuk och oförmögen till arbete.”

Pappa Ninus avlider då yngste sonen bara är 4 år. Mamma Ida blir ensam och har många små att försörja. Delar av hemmets tomtmark säljs för att inbringa några kronor till mat på bordet. Den lille sonen är sjuklig och har dåliga odds att bli så mycket äldre. Lyckligtvis blir han frisk och uppnår vuxen ålder, jobbar hårt under krigsåren i olika delar av landet. Utbildar sig till möbeltapetsör och gifter sig med sin stora kärlek. Flickan från Lödöse och som han träffar på dans en sommar. Då arbetar han i Thorskog på andra sidan Göta älv. Med roddbåt färdas unga grabbar över till Lödöse för att roa sig då tiden så tillåter.

Han blir så småningom göteborgare och min svärfar och har till en början egen tapetserarverkstad och så småningom blir det möbelaffär – Olskrokens Möbelaffär.

När vi talar om att det var bättre förr så tänker jag på historier jag hört av min mamma om svåra år i Norrland och flytten till Göteborg. Min svärfars berättelser om det hårda livet i Bohuslän och beredskapsarbeten i olika delar av Sverige. Om hur familjer levde åtskilda under långa tider. Om sjukdomar och fattigdom.

En berättelse har särskilt etsat sig fast i mitt minne. Han den lille pojken, Ninus son, som springer över bergen i Bohusläns Lyse. Hur han efter ett dagsverke fått en smörgås med ost på av husbondens fru. Han springer hemåt för att berätta. Han är så hungrig att han börjar äta på brödbiten. En bit. En bit till. Han skjuter ostbiten framför sig på brödskivan… han vill njuta av den så länge som möjligt.

Till slut har han kommit till kanten av ostskivan och beslutet fattas att äta upp hela ostskivan. Ni vet när man befinner sig i skarven till något nytt, något bättre – framtiden. Och man kan lägga det som varit bakom sig – historien. Den gamla goda tiden… och skarven flyttas ständigt framåt. Eller hur?

Viktoriaskolan i Göteborg

Folkskoleklass i Viktoriaskolan, elever födda 1869. Foto ca 1881 (Gbg skolmuseum)

Under 1880-talet pågår den ständiga diskussionen i skolstyrelsen om behovet av skolbyggnader. Det ökade antalet barn i Göteborg kräver fler lokaler för undervisning. Skolhus finns redan på Kvarnberget, på Otterhällan, Östra och Västra Hagaskolan i Haga, i Annedal, på Hagaheden, Brandtdala och Kristinelund och Majorna (Klippan, Koopmansgatan och Gråbergsgatan).

Jag tänker uppehålla mig kort vid Viktoriaskolan – även om Redbergsskolan, Annedalsskolan och Fjällskolan kommer till under samma tidsperiod Viktoriaskolan, på Linnégatan 21, ritas av arkitekten Bror Viktor Adler och byggs under åren 1875–1879. Huset är det första stenhuset i stadsdelen Olivedal! Stadsdelen införlivas med Göteborg först år 1868 som en del av Majorna

Adlers byggnad är ämnat vara en folkskola – och i den formen drivs skolan ända till 1920. Därefter blir skolan en så kallad ”fortsättningsskola”. En frivillig skolform som följde på genomgången folkskola. Den börjar införas redan i slutet av 1800-talet. Kommunerna tvingas att från och med år 1918 anordna skolformen – som en tvåårig fortsättningsskola – och omfattar minst 180 timmar per läsår. Märkligt nog fanns skolformen kvar ända fram till 1960-talet.

”Fortsättningsskolan, som är afsedd att utgöra grundvalen för det system af praktiska ungdomsskolor, som genom 1918 års riksdagsbeslut skapades, har enligt nämnda stadga till uppgift att som praktisk ungdomsskola grundlägga och förbereda de ungas utbildning för deras lefnadsyrke och befordra deras framtida medborgerliga duglighet, alltunder det den syftar till att vidga deras allmänna bildning och främja deras sedliga utveckling.”

Viktoriakolan 1930-talet

Men låt oss gå tillbaka till Viktoriakolan som planerats för 744 elever i olika åldersgrupper, och skolan inrymmer förutom arton skolsalar även gymnastiksal, tre verkstadslokaler och högst upp på vinden finns bostäder för två lärare. Två rum och kök till vardera lärare med eventuell familj. Utedassen på gården är säkert för många ett nödvändigt ont, kallt och dragit. Tio år efter starten tillkommer liten lokal för tillagning av mat och barnbespisning – eller ”bamba” som vi säger i Göteborg.

Läsåret under 1880-talet omfattar 40 veckor. Höstterminen varar från mitten av augusti till strax före jul – med avslutning i kyrkan – och vårterminen börjar strax efter trettondagen och avslutas någon vecka för midsommar. Undervisning på lördagar är frivillig fram till 1883, med tanke på att många fattiga familjer behöver barnens hjälp till försörjning under den dagen. Men sedan blir det obligatoriskt för alla elever.

Lästiden sker mellan klockan 9 och 16, och på lördagar fram till 12. Förutom middagsrasten – som varar i två timmar – för att eleverna skulle hinna hem och äta – har eleverna en kvarts rast mellan lektionerna.

Under småskolans år ägnas tiden åt i första hand läsning och skrivning, kristendomskunskap, och räkning. Berättelser om konkreta föremål, bilder och vardagsnära ting, djur och växter förekommer under benämningen ”åskådningsövningar”.

Varje dag inleds med andakt och sång, bön och bibelläsning – och så avslutas även dagen. Bibeln, psalmboken, Katekesen och Folkskolans läsebok är således skolans huvudsakliga litteratur. Planscher och bilder finns i riklig mängd vid de flesta skolorna.
På ”svarta tavlan” skriver läraren med krita och även elever har griffeltavlor – eller i bästa fall bläckpenna och skrivbok.

Ämnet slöjd är för pojkar snickeri, svarvning, smidesarbete, bokbinderi eller måleri. För flickor gäller linne- och klädsömnad, stickning och inte sällan arbete med spån, vävning eller annat flätningsarbete. Om man i en verkstad skapar något som kan säljas går pengarna oavkortat till premier i flit och skicklighet.

Det verkar som det under den här tiden är gott om lärare i Göteborg. En fördel är att här finns statligt folkskoleseminarium och lärarna kan dessutom erhålla extra lön för undervisning vid t ex fortsättningsskolorna.

I folkskolan är de manlig lärarna i majoritet. Under år 1887 finns totalt 288 lärare i våra skolor. Begynnelselönen för en ordinarie folkskolelärare, år 1884, uppgår till en årslön om 1 350 kr, varav närmare 400 kr utgör ersättning för bostad, bränsle och andra förmåner. En småskolelärare får nöja sig med 550 kr per år. Och betydligt mindre förmåner.

Gamla Folkskoleseminariet, Göteborg

Elevernas skolgång är tyvärr ganska oregelbunden, mycket på grund av att många barn kommer från hem med låg, eller ingen inkomst alls. En vanlig orsak till frånvaron är bristen på kläder och skor. Majorna, Masthugget och Gamlestaden står för den högsta frånvarostatistiken. Skolstyrelsen hjälper – genom donationer – till med att förmedla skor, trätofflor och kläder. Även visst skolmaterial kan skänkas till de mest behövande.

Viktoriakolan upphör med all skolundervisning under 1975, men huset står kvar och finns med i ”Bevaringsprogram för kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg”. År 1981 byggdes skolan om till föreningslokaler samt en Folkets Bio, Hagabion.
Idag finns ett tjugofemtal ideella föreningar i huset som alla arbetar med frågor kring kultur, miljö, fred och solidaritet.

Fastigheten Olivedal 1:1, det som en gång var Viktoriaskolan, ligger centralt på Linnégatan och har i många år varit föremål för olika idéer om hur man skulle kunna utnyttja fastigheten. Byggnaden, med sin stora parkeringsplats, är den enda på just den här tomten.
Men efter 134 år gissar jag att huset har ett visst behov av både grundförstärkning och upprustning.

På besök i ett värdshus under tjusarkungens tid

När jag var på besök på Frimurarlogen, nämnde guiden Pether Ribbefors att Frimurareorden haft sina möten på några olika platser i Göteborg, innan de fick sitt eget hus vid Södra Hamngatan. En sådan plats var Wauxhall – ett av många värdshus som blomstrade i 1700-talets Göteborg men som få, i fråga om klass, kunde mäta sig med.

Detta på sin tid så berömda värdshus kommer till under Ostindiska kompaniets tid, då samhället utvecklas synnerligen livskraftigt på alla områden och Göteborg är på väg att bli ett motstycke till de rika köpmansplatserna i utlandet under medeltiden och renässansen. Genom samhället dras en fläkt av den gustavianska andan med franskt mode och franska seder.
Man förstår att roa sig, även om nöjena inte är särskilt raffinerade. Det äts och dricks omåttligt och värdshuslivet blomstrar som aldrig förr.

Det gamla huset vid Smala vägen, som bildar själva stommen till det berömda nöjestemplet från tjusarkungens dagar är en vinkelbyggnad med brutet tak och melankoliskt gråa väggar och ser ingenting ut för världen. Ett par rostiga kanoner flankerar, bitvis nedstuckna i jorden, en av ingångarna. Från en tid då de saluterade furstars och furstinnors ankomst hit. När man vandrar därinne i skrymslor och vrår, i vinkeltrappor och gårdslider, är det inte svårt att göra sig en bild av ställets glansperiod. Vi kan i minnets ljus se de vackra salarna i vitt och guld med blomstergrupper i tak och på väggar, vitt siden, blåa blommor och skälmska amoriner, som blickar ner från takens fyra hörn.

Vi kan vara förvissade om att nöjen och tjusning finner sig väl tillrätta härinne – i ett tidevarv då man mer uppskattar färgprakt och elegans.
1700- talets göteborgskor trår dansen i gustavianska lysande dräkter – här skimrar det av färger och grace. Kavaljererna i sammetsfrackar med silkeskrås, i knäbyxor och skor med silverspännen för damerna i dansen, under långsamma tempon och med armarna högt höjda över sköna la grecque-friserade huvuden (höga pudrade peruker).

Men det blir ingen riktig fart på Wauxhallsnöjena förrän sommaren 1774, då köpmannen Peter Lamberg som fått idén att starta ett värdshuset, snyggar upp ordentligt i trädgården och låter bygga en åttakantig rotunda i två våningar och med öppningar åt fyra sidor. Mitt i trädgården, och härifrån bjuds på “fullständig vocal- och instrumentalmusik”. Om söndagskvällarna ordnas festbelysning i trädgården, fyrverkerier skjuts i luften och dansen kan ske i huvudbyggnadens Wauxhallssalar.

För allmänheten förläggs Wauxhallsnöjena alltid till söndagar om sommaren, men det händer även att man under veckodagar upplåter trädgården för promenader – mot en avgift av 2 öre silvermynt.

Wauxhall är icke desto mindre ett nöjestämpel för det fina folket. Folk med bindmössor och skinnkasketter släpps inte in, och den tjänare som följer med sina herrskap, måste stanna i porthusen och förbjuds strängeligen att promenera på trädgårdsgångarna. För att göra det ännu

svårare för vanligt folk att komma in höjs inträdesavgiften till 2 daler silvermynt!
I värdshuset serveras supé till ett pris av en daler silvermynt och vill vi ha vin – rött, renskt, mosel och portugisiskt, får vi betala 2-3 riksdaler per butelj, allt enligt särskild taxa.

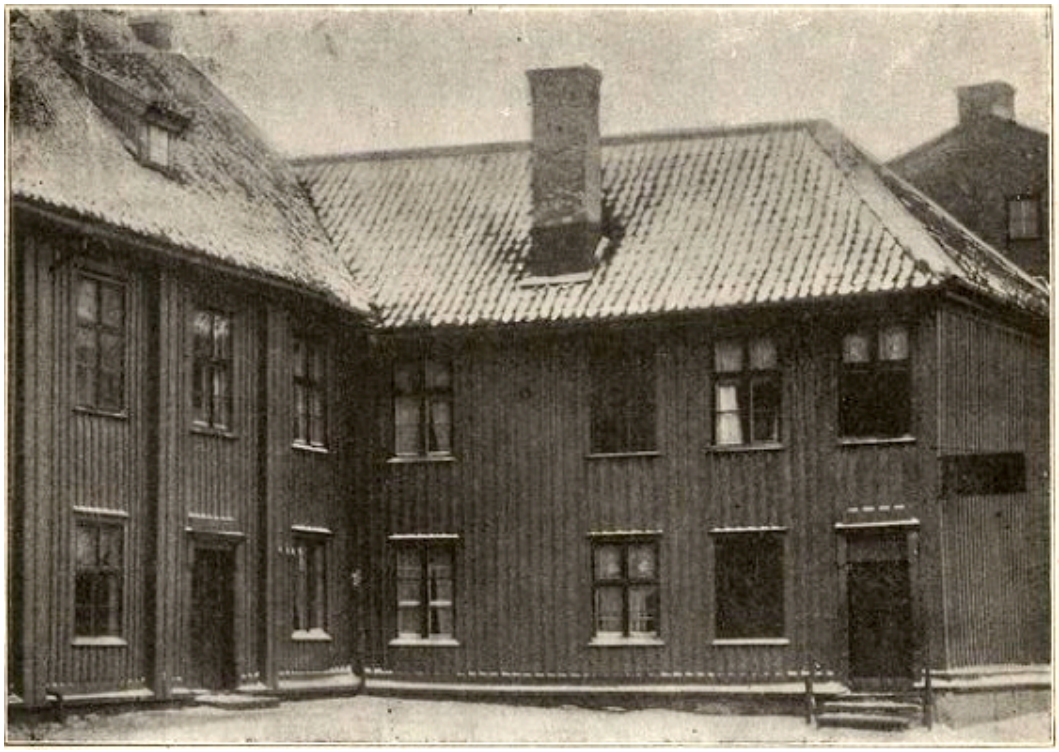

Wauxhall (Första Långgatan 10; nu borta)

Wauxhall är mycket populär bland garnisonens officerare, de finare köpmännen och ämbetsmännen, de som alltid firar de kungliga namns- och födelsedagarne på detta fashionabla värdshus vid Smala vägen. Man är vid den här första tiden av Gustav III:s regering ytterst rojalistisk och tar alla tillfällen i akt att fira. På samma gång skaffar man sig själv en rolig afton om har man riktig tur också ett gott konungsligt rus. Vid alla dessa tillfällen är nämligen skålarna huvudsaken, och eftersom de alltid är rätt många till antalet och måste tömmas till i botten, blir det nog både si och så med förmågan att till slut reda sig.

Som jag redan nämnt firas de kungliga namns- och födelsedagarna och ett av Wauxhalls mest lysande minnen är väl ändå de furstliga och konungsliga besöken. Det första furstebesöket är då hertig Carl med sin gemål gör en visit den 24 september 1774. Tusentalet människor är samlade i Wauxhallen. Konsertmästare Hay leder musiken och en mamsell Svarthen sjöng arier till hertigparets ära. Hertig Carl upprepar sitt besök 1779, och hälsas vid inträdet i Wauxhall med sexton kanonskott.

Sju år senare kommer ingen mindre än Gustaf III, till vars ära borgarklassen ger en lysande fest på Wauxhall den 12 juli 1786. Konungen åtföljs av sonen Gustaf Adolf, och Göteborgs Nyheter skildrar i sitt reportage från festen att konungen och kronprinsen behagade visa sig för allmänheten från rotundans övre del;

”Denna rotunda var på allt möjligt sätt eklärerad, såväl som själva trädgården, i vilken voro 13 stora obelisker med deras piedestaler, vardera med en proportionerad spirallinje illuminerad, samt överst med en lysande marechall krönt. Alla gångarne uti trädgården voro med lantärnor eklärerade, jämte en mängd marechaller å ömse sidor. Antalet av dessa marechaller, lampor och ljus steg till 5,000.”

Klockan elva på kvällen stiger en stor och vacker luftballong, prydd med konungens namn och den når en ansenlig höjd, och därefter bränner en fänrik av ett fyrverkeri på västra sidan av Wauxhallen. Kungligheterna lämnar vid midnatt eller någon timma därefter, men danser pågår i rotundan till klockan fyra på morgonen.

Festligheter på Wauxhall pågår i samma stil ett litet stycke in på 1800-talet. Naturligtvis ses det aristokratiska värdshuset inte med blida ögon av allmänheten, de som bara får stå utanför och glädja sig åt smällen från en och annan raket. Det sägs också, att pöbeln emellanåt ordnar stenkastning mot Wauxhallen och dess gäster – ett tilltag som föranleder landshövdingen att 1775 anbefalla myndigheten att utfärda ett påbud, där folket varnas och Wauxhallsvakten bemyndigas att, om våldsamheterna upprepas, skjuta skarpt!

Lamberg engagerar uppenbarligen en källarmästare, som sköter nöjesplatsen. Själv överlämnar han egendomen 1779 till en doktor Evald Riben som i sin tur överlåter till källarmästaren Samuel Gabrielson. Åtta år därefter köper grosshandlare Samuel Dahlin egendomen. Nästa rad av ägare är direktören i Ostindiska kompaniet Martin Törngren, hovsekreteraren C. V. Hjelm och handlare Adam Gavin. Källarmästare och ägare avlöser varandra - “traktörsvåning och spisning”, för glädjens och Bacchi runor med all ära.

Med Gavins köp av egendomen är Wauxhalls storhetstid definitivt slut. En del av trädgården blir upplagsplats för silltunnor och trävaror, men det verkar som att värdshusrörelsen ändå har fortsatt i mindre skala. Det berättas att författaren Johan A Wadman (1777-1837) gästade i Wauxhall med glada dryckesbröders lag och att den store humoristen lät sina sånger tona under kronorna i den vackra trädgården. Wadman bodde då i närheten, i ett hus vid dåvarande Breda vägen.

Lilla Wauxhall (Första Långgatan 18; nu borta)

Hur som helst, under 1820-talets första år förvandlas värdshuset till bostadslägenheter och den oförglömliga trädgården med sina 218 fruktbärande träd får lämna plats för nya byggnadskvarter – inte alldeles okända det Lindbergska huset 1862 (egentligen flera hus och som fortfarande ligger kvar vid Järntorget mellan nuvarande Första och Andra Långgatan.) Siste innehavaren är häradshövding C. Palm, som sålde den som rivningsobjekt till byggmästare F. Jansson.

Den 3 januari 1906 påbörjades rivningen och virket flyttades till Särö.
Många gamla betydande göteborgsnamn viftar förbi som anknyter till Amyaska trädgården – ingår i samma område som ”Dahlins äng” – och Wauxhall. Ett sådant namn Gavin, som igen i den Gavinska hamnegendomen vid Smala vägen. Den förste Adam Gavin flyttar hit från England 1782 och driver trä- och sillhandel samt rederi i Masthugget. En sonhustru Helena Gavin fortsätter rörelsen och är den första som exporterar lingon till England!
Av ättlingarna i tredje led är Adam Gavin, konsulattjänsteman utomlands i många år, och som tack vare sina omfattande språkkunskaper arbetar han som tolk när han återvänder till Sverige. Hans båda systrar, Peggy och Amelie, som bebor Welinska huset vid Smala vägen, avlider vid hög ålder. Och därmed dör den släkten ut.

Källa: Fritt tolkat o moderniserat språk – ur C.R.A Fredbergs Det Gamla Göteborg, 1919

Pers resa till Kina

Götheborg III
Äntligen är flera års slit till ända och från älvens alla stränder ses detta mäktiga skepp följas av tusentals båtar ut ur Göteborgs hamn.

Skeppet Götheborg III drar till sig uppmärksamhet var hon än i världen lägger till. Det blir en större succé än man någonsin vågat hoppas på vid hamnstoppen – i mitten av november görs det första stoppet i Cádiz. Därefter följer Recife i Brasilien, Kapstaden och Port Elizabeth i Sydafrika, Fremantle i Australien, Jakarta i Indonesien, Guangzhou (Kanton) i Kina och vidare till Shanghai, Hongkong, Singapore, Chennai, Djibouti, Alexandria och som avslutning görs besök i London i början av juni 2007. I stort sett samma rutt som ostindiefararna tog under storhetstiden på 1700-talet. Efter drygt två veckor i Port Elizabeth, påbörjas seglingen till Fremantle – resans längsta etapp – som med hjälp av starka västvindar avverkas på fyrtionio dygn.

Bild: Per Örtenwall

Efter Fremantle går färden norrut mot Sundasundet mellan Java och Sumatra. Efter att passerat både ekvatorn och Julön kan skeppet lägga till i Jakarta den 18 juni. Per är på väg att gå ombord som skeppsläkare. Han vet inte att han kommer att sättas på hårt prov…

Modern skeppsläkare seglar med Götheborg III till Kina

”En resa på tusen mil börjar med ett enda steg.”
Kinesiskt ordspråk

Inför jungfruresan beslutar det nybildade SOIC att skeppsläkare alltid ska finnas ombord, och ur hundratalet ansökningar vaskas tolv personer fram för att under var sin etapp – om en till två månader – ansvara för sjukvården på resan till Kina.

Gallring görs med utgångspunkt från att i första hand finna läkare med sjövana och erfarenhet att arbeta under enkla förhållanden. De tolv läkare som blev utvalda är vana seglare, en del har dessutom tidigare erfarenheter som skeppsläkare.

Det är oklart om det i 1700-talsbesättningen fanns någon som hade några medicinska kunskaper att tala om. Informationen om detta är knapphändig, men det är troligt att någon kunde göra basala amputationer i nödfall. Blev någon sjuk eller skadad, var det oftast inte mycket att be för. Rederierna räknade med ett ”svinn” på upp till tjugo procent av besättningen under resorna. De flesta dog av infektioner, olyckor eller tropiska sjukdomar. De vanligaste sjukdomarna var skörbjugg. Den åkomman fick holländare att gå iland och skapa sin första koloni i Kapstaden, malarian fick Holländska kompaniet att till slut gå i konkurs! B-vitaminbrist på grund av den ensidiga kosten av t ex ris, infektionssjukdomar grasserade på grund av ohygieniska förhållanden. Dricksvattnet var en stor smittkälla.

Och det är inte heller i nutid helt ofarligt att arbeta på ett skepp som Götheborg III. Att klättra upp i riggen oavsett väder innebär förstås en risk. Någon kan dessutom bli allvarligt sjuk. Men främst räknar man med att det är vardagssjukvård som läkarna och sjuksköterskorna ska komma att ägna sig åt. Dessutom är det mycket viktigt med förebyggande åtgärder i form av minutiös hygien för att i största möjliga utsträckning förebygga infektioner. Man hade också med sig erfarenheter från skolskepp, som visar att det bland en ung besättning kan uppstå en hel del psykiska problem, framförallt hemlängtan och relationsproblem – och som en skeppsläkare också måste vara beredd att hantera.

Med på resan följer även biologer, som i Linnés anda, samlar in marina djur under resans gång. Syftet är dock inte att sprida budskap om Linnés system, utan biologerna grupperar organismer efter släktskap och försöker skapa ett nytt system på utvecklingshistorien. Handlar mer om Darwins tankar om evolutionen och hur arter uppkommer.

Bild: Per Örtenwall

Skeppsläkare Per berättar om sin resa ombord på Götheborg III
– Många praktiska tips kan vi ge, men till syvende och sist handlar det om hygien, hygien och hygien. Inga trasor och liknande som varit på däck eller ännu värre på toaletterna får någonsin kom i närheten av byssan, säger Per som tog chansen och tog tjänst som skeppsläkare på resan.

Per är ansvarig för sjukvården under etappen Fremantle och Jakarta. Han beskriver den lilla, men välutrustade sjukhytten som ligger i direkt anslutning till hans egen hytt.
– Här finns övervakningsutrustning för registrering av EKG, mätare för puls och blodtryck och till och med en liten transportventilator. Dessutom telemedicinsk utrustning med 12-kanaligt EKG-system med möjlighet till direktöverföring till SU/Sahlgrenska. Skeppsapoteket uppfyller med råge våra önskemål och krav. Utrustning för att suturera sår och immobilisera frakturer finns, men den lilla sjukhytten är inte till för kirurgiska ingrepp som kräver narkos.

Allvarliga ingrepp, som kirurgi i huvud och buk ska definitivt inte behandlas ombord.
Efter moget övervägande väjs i stället ett brett sortiment av antibiotika för att behandla exempelvis bukhinneinflammation eller hjärnhinneinflammation. Västra Götalandsregionen gav skeppet, i dopgåva, ett ekonomiskt bidrag sim möjliggjorde ett välfyllt skeppsapotek och bibliotek med medicinsk litteratur. En nog så viktig trygghetsfaktor.
Vardagssjukdomar av skilda slag, såsom mag- och tarminfektioner, hudutslag, skärsår, klämda fingrar och stukningar, är förmodligen vad skeppets ”fältskär” kommer att ställas inför.
– En misstänkt appendicit (blindtarmsinflammation) skall behandlas med en hög dos antibiotika i väntan på att patienten kan evakueras från skeppet, lugnar han mig.

Götheborg III är för övrigt utrustad med senaste teknik för att uppfylla alla säkerhetskrav för ett modernt skepp. Här finns modern navigationsutrustning, motorer, elgeneratorer, kyl och frys, duschar mm. Sötvatten tillverkas av havsvatten och finns följaktligen i obegränsad mängd. Det är sämre ställt med luftkonditionering – som endast finns i navigationshytten.

Bild: Per Örtenwall

Av besättningen – totalt åttio personer – är ett femtontal ordinarie personal; kapten, styrmän, maskinbefäl, båtsman, timmerman, kockar, sjukvårdspersonal och mastskeppare.
Övriga besättningsmän är frivilliga elever som jobbar som ”jungmän”. Några med tidigare seglingserfarenhet, och andra utan. Åldern bland besättningen ligger mellan sjutton och sextio. Jungmännen ersätts med nya vid hamnstoppen, medan den fasta besättningen är med på resan under längre perioder – två av dem är med på hela resan Sverige-Kina-Sverige.

Manskapet är uppdelat i tre vaktlag som arbetar i 4-timmars-pass, dygnet runt. Varje vaktlag leds av en mastskeppare och en styrman. Under ett pass är det styrmannen som bestämmer hur skeppet skall seglas och mastskepparen är den som ser till att order om kurs och segelsättning genomförs av jungmännen i vaktlaget.

Riggen är så lik originalet som möjligt, vilket betyder att el-vinschar, med undantag för ankarspelet, är bannlysta. Allt arbete görs alltså med handkraft!
Visserligen finns utväxling i form av block, men arbetet är tungt – bara storseglet väger femhundra kilo. Vaktlagets samlade muskelstyrka räcker bara till att hantera ett segel i taget.

Skulle det uppstå något brådskande behov av att ändra segelsättning – som vid en oväntad stormby, måste flera till – då gäller ”Alle man på däck!”
En grundregel är att vara ute i god tid när man vill ändra kurs eller segelsättning. Att stoppa fartyget för att ”ta ett dopp” i havet är inte ens till att tänka på!

Toppen på stormasten är fyrtiosju meter över havet och dit upp klättrar besättningen på ”repstegar” eller vevlingar. Halvvägs upp på masten finns en ”plattform” eller märskorg som den också kallas. Det lär vara den obehagligaste delen av klättringen då man närmar sig märskorgen, vevlingen går ut från masten – och man får klättra med ryggen nedåt! Ingen får glömma att säkra sin klättersele här!

Under rårna som, seglen hänger från, finns rep som man går och står på under hantering av seglen. Det blir mycket rörelse i fotfästet när någon annan besättningsman kliver av eller på repet. Under natten finns ingen belysning i masterna utan allt arbete i riggen utförs i det ljus som månen och stjärnorna ger!

Tågvirket är indränkt med en blandning av tjära och fårtalg för att förhindra röta, men när det blir varmt smälter blandningen och börjar rinna och droppa! Skrovet är byggt av gediget ekträ.

Däcket måste spolas minst två gånger per dygn för att virket inte skall torka ut. Men vid regn eller hög sjö uppstår ändå läckage i skeppet. Alla får lära sig snabbt att tejpa upp plastsäckar i hytten för att undvika att bli väckt av takdropp! Per får själv sina fötter blöta av vatten under sin första natt i kojen. Men han är för trött att uppfatta att det är läge att dra undan fötterna, att gå upp och täta läckande sprickor med plastsäckar…

Under sträckan Afrika – Australien lär kocken ha vaknat av en störtflod av vatten – fyllt av mareld. Rakt ner i kojen!
Den ordinarie besättningen har egna hytter med fasta kojer medan alla jungmän ligger i två skansar där det finns både britsar och hängkojer av segelduk.

Vid påmönstring krävs att alla i besättningen har sjömansbok, vilket innebär att de ska ha genomgått hälsoundersökning innan de blir antagna som befäl eller jungmän. Personer som har någon typ av avvikelse från ”helt frisk” i sina hälsointyg får genomgå en för extra kontroll. I grunden accepteras bara fullständigt friska personer som besättning. Inte heller är någon typ av födoämnesallergi accepterat, med tanke på svårigheten att laga specialkost ombord.

Per går ombord efter tjugofyra timmars resa i luften, från Göteborg och Australien – via Frankfurt och Singapore! När han slutligen – en midnatt – kommer fram till skeppet i Fremantles hamn, ser han akterspegeln med sina små fönster lysa som små lyktor. Utifrån. I sommarvärme.

På kajen sitter en grupp ur besättningen, någon med gitarr och alla har serverats öl.
Varför här? tänker han först. Jo, all förtäring av alkoholhaltiga drycker ombord på skeppet är nämligen förbjuden!

– Jag blir inviterad till det improviserade kalaset, men efter två öl säger kroppen ifrån och det är dags att krypa till kojs! Jag hittar fram till skeppsläkarhytten i skeppets aktre del och finner att min koj redan är bäddad!

Nästa morgon fylls kajen av mat som ska ombord. Hela besättningen, under ledning av kockarna, jobbar med att ta hand om varorna – från klockan tio till fyra. Per väljer att som van kirurg skära bort stjälkarna från broccoli – allt för att spara utrymme ombord. Sedan tar han hand om mängder av sopor som blir av all tömda varukartonger. All frukt och grönt torkas noggrant för att skadedjur och mögel inte skulle komma med ombord!

– Mitt första sjukvårdsuppdrag kommer redan på eftermiddagen då en av jungmännen klagar över yrsel. Jag finner inget onormalt vid första undersökningen, men förstår snart hans oro – han är orolig över att klättra i riggen och att han då upplever yrsel.
Men själv känner jag yrsel av att bara titta upp mot masterna!

När skeppet seglar ut från kajen står en stor skara människor och tar avsked. Några meter ut i hamnbassängen skjuts salut med skeppskanonerna.
– Det dundrar rejält! Utanför hamnpirarna sätts kursen närmast parallellt med kusten och i god medvind. Under eftermiddagen blir alltfler jungmän bleka om nosen och ljudet av hulkningar hörs både inifrån toaletterna och ute på däck.

När mörkret faller försöker Per ägna sig åt den fantastiska natthimmeln – med Södra Korset som riktmärke. Till ljudet av spridda hulkningar. Själv känner han av sjösjukan och håller sig i närheten av relingen.

Under natten tillfrisknar de flesta från sjösjukan och alla kan njuta av seglingen.
– Jag måste tillstå att jag är imponerad av jungmännen som klättrar omkring som apor i riggen, ivrigt påhejade av mastskepparna. Själv skulle jag nog se krampaktig ut…

Sjukvårdsinsatserna inskränker sig idag till en fingerskena av plastgips för ett av befälen, som fallit. Han blir hängande i en fallrepstrappa med hela sin kroppsvikt på några av vänstra handens fingrar! Under de närmaste dagarna fortsätter seglingen i varierande vindar och fart, från 2 till 9 knop.

– Nätterna är fantastiska med stjärnklar himmel och mareld i vattnet!
Att många söker upp skeppsläkaren för besvär med tennisarmbåge kanske inte är så konstigt med tanke på allt halande i olika rep – runt trehundrafemtio olika tampar lär finnas i riggen! Voltaren – inflammationshämmande medel – får en strykande åtgång…

Efter att ha firat Mors Dag på söndagen börjar veckan med god vind och skeppet får upp farten igen. Vädret är fortsatt vackert och temperaturen börjar stiga både i luft och i havsvatten. Flygfisken hoppar runt bogen. Någon lycka med fiskafänget är det dock inte.

Under påföljande tisdag slås det gamla dygnsdistansrekordet – under ett dygn är medelfarten 7,8 knop och skeppet kommer 188 nm (nm=1852 m, drygt 338 km) närmare Jakarta. Med dessa vindar spräcks den planerade tidtabellen samtidigt som delfiner lekande gör dem sällskap runt fartygets bog!

I mitten av veckan befinner sig skeppet långt ute på Indiska oceanen, ungefär halvvägs mellan Fremantle och Julön. Solsken ersätts av mulet väder och duggregn. Skeppsläkaren noterar att luften blir varmare och fuktigheten allt högre.

En kväll ”svimmar” en ung kvinnlig jungman när hon reser sig efter att ha suttit still i två timmar. Hon förs ned i sjukhytten och kontrolleras. Efter en stunds vila och några glas juice är hon åter ”fit for fight” och skeppsläkaren bedömer det hela som ett blodtrycksfall på grund av dålig vätsketillförsel i den starka värmen på däcket.

När maj går över i juni blir det markant mycket varmare. Vinden mojnar och skeppet rör sig sakta fram i en fart av drygt 2 knop. En fördel för oceanograferna som tar prover på havsvattnet på olika djup – en uppgift som är omöjlig i högre hastighet.

Bärbara ventilationsapparater installeras i skansarna, men effekten är försumbar. Nattetid har många svårt att sova på grund av värmen. Dagtid är det mycket krävande att arbeta under däck och alla måste med jämna mellanrum upp på däck för att svalka sig. Tuffast är det naturligtvis för kökspersonalen.

En brandslang blir snart en uppskattad saltvattensdusch på fördäck.
Strax före midnatt svimmar åter samma jungman som tidigare tuppat av, denna gång efter att ha stått till rors någon halvtimme. Hon får rejält med vätska och hon kvicknar till, men hon är ”seg” och klagar över att hon både fryser och mår illa. Symptomen tolkas åter bero på en kraftig vätskebrist.

Pingstafton. Men till sjöss är varje dag sig lik, vanlig veckodag eller helgdag spelar egentligen ingen roll. Det enda som är säkert är att om bacon serveras till frukost – så är det söndag!

Vid lunchtid svimmar den unga jungmannen igen under arbete med att skrapa däck. Kontroller visar på normala värden, det vill säga puls, blodtryck, temp, puls, EKG – men hon är påfallande medtagen! Hon vilar ut i sjukhytten till följande morgon. Skeppsläkaren finner fortfarande ingen annan förklaring än blodtrycksfall beroende på vätskebalansrubbning i extrem hetta. Påföljande morgon mår patienten bra och återgår till ordinarie tjänst.

– Efter två dagars lugn väcks jag – på nationaldagens morgon – av att en jungman kommer inrusande till min hytt drar ut mig på däck. Vid gångspelet ligger en hyperventilerande kinesiska i en uppenbar panikångestattack. Någon har räckt henne en plastpåse att andas i och jag ger ett lugnande preparat. Efter sju timmar djup sömn i sjukhytten mår hon utmärkt och vill omedelbart återgå i tjänst, vilket jag inte tillåter. Jag kan tillägga att två kinesiska ungdomar är med som jungmän och att dessa ständigt filmas av ett kinesiskt Tv-team – som en del i en såpopera! Vem skulle inte hyperventilera under sådana förhållanden?

– Under mellantiden drabbas flickan som tidigare vårdats för ”svimningar” åter av yrsel och allmän obehagskänsla. Hennes kamrater lägger henne vid relingen. När hon efter en stund känner sig bättre bestämmer jag att flytta upp henne på Sundäck för vila. Hon går med viss hjälp – på egna ben – för att snart förlora medvetandet igen…

Episoden varar några minuter – fortfarande med normal puls och blodtryck. Kommer till sans långsamt för att sedan förlora medvetandet igen. Hon får i det läget intravenös vätska. Varken horisontalläge och vätska hjälper henne och då inser jag att diagnosen ”ortostatisk svimning” – blodtrycksfall – får tas under omprövning!

SU/Sahlgrenska kontaktas via Radio Medical. Efter intern konsultation med neurologen beslutas att patienten ska flyttas ned i sjukhytten och fläktar installeras för att hålla situationen dräglig. Men det är drygt 30 grader varmt i hytten – trots att det är halv nio på kvällen. Under hela eftermiddagen och kvällen har hon ständiga krampattacker.

– Vid niotiden på kvällen ligger skeppet tvåhundra nautiska mil, 370 km, från Java – så min tanke på evakuering är omöjlig. Jag ber Sjöräddningscentralen i Göteborg efterforska om det finns andra fartyg i närheten – med bättre sjukvårdsresurser och som kan komma till undsättning. Men utan framgång. Försöker också, via skeppsagenten i Jakarta, efterlysa möjligheten att få läkemedel levererat till skeppet via Indonesiska marinen, alternativt genom att släppa det från flygplan. Men alla försök görs utan framgång.

Sammanfattningsvis kan antecknas att sexton attacker inträffat från en tidpunkt på förmiddagen – fram till midnatt. Minst åtta attacker mellan midnatt och klockan åtta nästa morgon. Gradvis ökas dosen av kramplösande medel. Skeppsläkaren kämpar hårt för att häva anfallen.

– Efter någon timma beslutar jag om att ta kontakt med försäkringsbolag och handläggare på SOS International – för att snarast få till stånd en evakuering.
Medicinen är snart helt slut och behandling med andra läkemedel påbörjas. Kvällen och natten är lugn och patienten kan äntligen gå ut på däck för att få lite frisk luft.

Men påföljande morgon insjuknar hon igen. Skeppet är nu på väg genom Sundasundet och skeppsläkaren får sent om sider besked om ett möte på en given punkt – med ett team från SOS International. Mitt ute på oceanen!

– Vi får beslut om helikopterevakuering och att det ska ske antingen från fartygets gummibåt eller från Sundäck. För att underlätta ett närmande av helikopter tar vi ner delar av riggen. Nu ska patienten äntligen bli evakuerad.

Vi tittar mot horisonten, men det kommer ingen helikopter! Det kommer bara en liten öppen motorbåt!
Helikoptern som ska genomföra uppdraget saknar vinschningsmöjlighet!

Bild: Per Örtenwall

Det är med stora svårigheter patienten kan föras över till den fem meter långa motorbåten.
– Som om inte allt var nog, drabbas vi av ett tropiskt skyfall precis när vi kommer ut på däcket med patienten! Men till slut kommer patienten ned i den öppna plastbåten, där vatten nu skvalpar omkring på durken.

En vakuummadrass omsluter patienten och snart ser besättningen hur båten försvinner, långt bort mot land. Regnet har upphört, men alla är dyblöta…

– Via telefon får vi så småningom besked om att patienten efter båtturen flugits med helikopter till Jakarta där ambulansflyg transporterat henne till sjukhus i Singapore. Personal från svenska ambassaden möter henne på flygplatsen för att underlätta resan hem. Allt har gått bra. Vår lättnad är stor.

Skeppet Götheborg III är i slutfasen på etappen och ska snart in genom Sundasundet under eskort av patrullbåtar från den indonesiska marinen. I sjukhytten avlägsnar skeppsläkaren en tånagel och syr ihop ett sår.

Dagen därpå närmar sig skeppet Jakarta. Mångmiljonstadens ljus ses i fjärran. I vattnet flyter en massa skräp och färgar vattnet brunt – ingen har lust att ta ett dopp i havet.

På kvällen pustar skeppsläkaren och sköterskan ut efter de gångna dygnens upplevelser. Karantänsflaggan tas ned när uniformerade pass- och tulltjänstemän lämnar skeppet.
Nästa morgon lättas ankar och skeppet går för motor upp mot en av öarna bland Tusenöarna.

– Själv halkar jag på det nyspolade däcket och kör stortån rakt ned i tiljorna så det stod härliga till. Tån antar både en storlek och färg som inte är den vanliga…

Under en vecka ligger vi för ankar vid en mindre ö och vaktlagen turas om att bada och utföra underhållsarbeten på skrov och rigg. Jag tar hand om diverse infekterade sår som uppstår efter volleybollspel eller bad. Det är mycket hett i skuggan, stiltje och hög luftfuktighet.

På utsatt datum för ankomst seglar skeppet med pompa och ståt in i Jakartas hamn.
Skeppet besöks av över tiotusen personer, trots att man bara håller öppet för allmänheten under två och en halv dag. Intresset överträffade mångas förväntningar både i antal besök och bevakning av den indonesisk dagspressen, tv och radio.

– Nu är vi redo att möta Kina, säger kaptenen på skeppet.

För Pers del avslutas hans uppdrag i samband med det officiella välkomstprogrammet.
Han längtar efter en kall öl iland. Och så väntar en ännu större njutning; ett luftkonditionerat hotellrum med ett stort badrum!

– Jag ligger i blöt så länge att jag nästan somnar i badkaret och vaknar så småningom av den ovanliga känslan av att jag fryser!

Per avslutar sin berättelse med att ge sitt perspektiv och intrycket att vara otroligt imponerad över hur 1700-talets sjömän kunde genomföra en resa som denna. Att en dåtida styrman kunde bestämma skeppets position genom att mäta solhöjden med sextant – och resultatet slår på etthundratjugo meter från vårt skepps tredubbla GPS-system angivelse!

– Det är ett privilegium att få segla med ett sådant här fartyg och uppleva hur fint hon rör sig i sjön, att få träffa så många trevliga människor i olika åldrar och att få uppleva sådana naturscenerier. En annan insikt är att oceanerna är så stora och att man ibland kan känna sig ganska utelämnad och isolerad, all modern kommunikationsteknik till trots… vi såg en enda båt på hela etappen från Australien till Jakarta!

Och jag höll på att glömma en sak, jag kom upp i riggen till slut! Men jag vill inte påstå att jag trivdes där. Ändå upplevde jag min del av Kinaresan både som en semestersegling och utövande av intensivvård.

Skeppet Götheborg III fortsätter upp genom Pärlflodens gråbruna vatten – kungligheterna smyger ombord för att förbereda mottagandet i Kanton. Skeppet putsas en sista gång! På kajen i Kanton möts skeppet av dans, sång, fyrverkeri – alla prominenta personer är på plats. Kung Carl XVI Gustav håller tal om goda kontakter mellan Kina och Sverige!

Det är hett – och kungen slänger av sig sin kavaj. Göteborgs starke man, Göran J vrider svetten ur sin slips!

Om skörbjugg var den vanligaste hälsorisken på 1700-talet kan man i efterhand konstatera att jungmän i modern tid drabbas av helt andra problem. Vissa psykiska problem på grund av hemlängtan och relationsproblem – för att inte tala om deras ångest över avsaknaden av att inte vara ständigt uppkopplade till Internet, inte kunna kommunicera via mobil eller ens titta på TV…

Tack till Per

(Intervju med Per Örtenvall – Maya H)

Gullbergs fästning – striden!

Gustaf Brusewitzs (1873) över belägringen av Gullberg, där Emerentia Pauli för befäl över kvinnorna som häller kokande lut över anfallande danskar.

Klang, klang, klang, klang… Larmet väcker alla i den lilla fästningen.

Dansken har kommit!
”hade Salig Moder låtit knechte Hustrurna varma Lut af Aska och Kalck; och slogo på händer och hufvud och Armar och brände Fienden, at de lågo i Hvalvet och kring porten som skållade Svin om morgonen.”

Fästningen har nyligen försetts med nytt folk och livsmedel men står mot tre till fyratusen danskar under ledning av Christian IV. Vakten är först upp på fästningsvallarna. Det är beckmörkt och regnar och stormar från väst. Danskarna kryllar upp för stormstegarna och har redan kommit upp på vallen. Resten av besättningen kommer till undsättning med kommendanten Mårten Krakow i spetsen. Trots den danska övermakten lyckas man driva tillbaka dem över vallarna. Krakow bryter ett ben i striden och väljer att lämna över det fortsatta försvaret av befästningen på sin hustru Emerentia.

Emerentia uppbådar även kammar- och kökspigorna och knekthustrurna till försvaret. Barnen stängs in i bakstugan med en piga. Tre gånger till anfaller danskarna södra vallen med stormstegar men drivs tillbaka med fällebommar och stenar. Då ändrar de taktik och tar sig igenom en port. När de kommer in i portvalvet häller kvinnorna kokande lut över dem och kastar sten. Männen skjuter med pistoler och musköter. Samtidigt skjuter man med kanoner laddade med skrot. Då ger danskarna upp.

Ett 30-tal danskar lyckas under striden ta sig in genom en sidoport och vidare till bakstugan. När de stormar in blir barnen rädda och skriker men pigan river ner några brödkakor och slänger till danskarna. De har inte fått mat på ett dygn och tycker nu att de gjort sitt och sätter sig och äter. För sent inser de att de hamnat i en fälla. Efter striden låter Emerentia leda ut dem en efter en och slå ihjäl dem med vedträn och bösskolvar. En enda sparas. Han får senare följa med familjen Krakow till Vaxholms fästning och visas upp för Gustav II Adolf.
Striden ägde rum natten mellan den 26 och 27 januari 1612 på Gullbergs fästning under Kalmarkriget. Den svenska kusten mot väst var vid den här tiden bara 1,5 mil inklämd mellan Norges Bohuslän i norr och Danmarks Halland i söder. Den försvarades av Gullbergs fästning och Älvsborgs fästning. Båda fästningarna erövrades senare under året av danskarna och kom i svensk ägo igen först 1619 när Älvsborgs lösen betalats ut.

Gullbergs fästning anlades 1302 av Birger Magnusson vid Göta älvs södra strand. Den låg på en klippa omgivet av lerig sankmark vid Mölndalsåns utlopp. Genom århundradena förstördes den i strider och byggdes upp igen ett antal gånger. I början av 1600-talet var huvuddelen av byggnaderna av trä, omgivna av vallar och utanverk. Sommaren 1612 blev det erövrat och förstört av danskarna när familjen Krakow var i Vaxholm.

Det återuppbyggdes, men fick sedan förfalla.
Gullbergs fäste ersattes sedermera av Skansen Lejonet. Vägen upp till skansen fick 1968 namnet Emerentias backe.

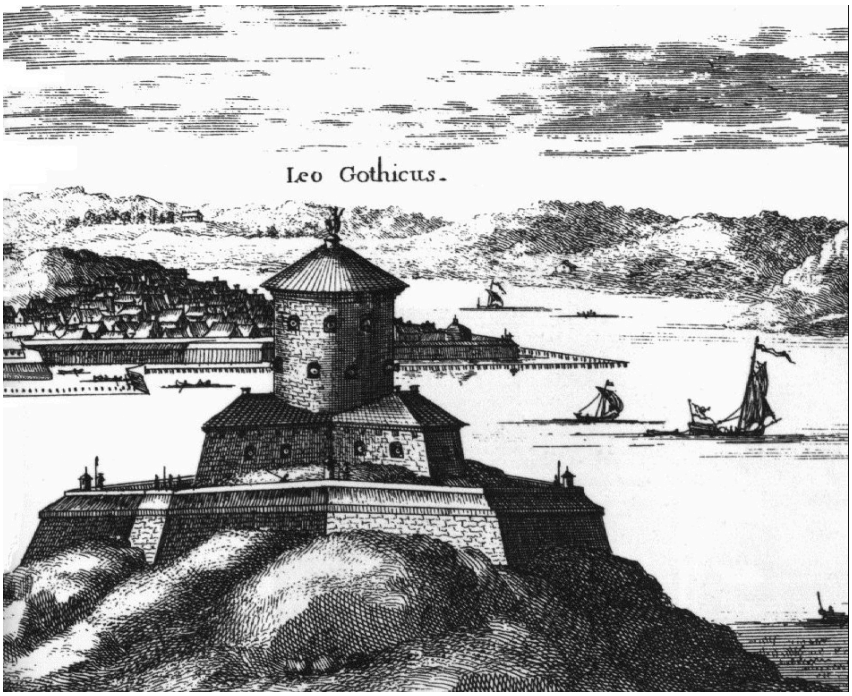

Skansen Lejonet, detalj ur Suecia antiqua et hodierna

Privilegiebrev för kanongjutning

Drottning Kristinas utfärdade privilegiebrev för kanongjutning vid Åkers Styckebruk i Sörmland den 14 januari 1654

Svänger in på parkeringen utanför ICA-affären och söker mig vidare in i något som ser ut att vara en galleria. I miniformat! Och längst in finner jag ett kafé för att inta något drickbart. Kvinnan bakom disken hälsar välkommen och ursäktar röran i lokalen – hon har just tagit över verksamheten och håller på att möblera om. Kylaggregatet i ena hörnet mullrar högt. Det är en varm förmiddag och ett par ungdomar släntrar in för att köpa glass. Det råder en slags sömnighet över trakten. Läser i ett protokoll från områdesstyrelsen på orten att man tackar för sig och konstaterar uppgivet;

att det är dåliga busstider – samordning saknas fortfarande
att fritidsgården är på väg att avvecklas
att det inte gått att bada vid sjön på grund av otjänligt vatten
att inget heller har gjorts för att göra in- och utfarten till orten trafiksäker
att frågan om hastigheter och skymd sikt varit uppe i Trafiksäkerhetsrådet
att återvinningsstationen inte kommer tillbaka
att hastighetshöjningen från 30 till 40 i tätorten inte blivit av
att ett bygge av gång- och cykelväg, trots beslut, inte kommit igång
att cykelplanen inte tagit hänsyn till inlämnade synpunkter
att bostadsförsörjningsplanen är gammal och inaktuell
Från en bit in på 2000-talet rör vi oss till samma trakt fast på 1600-talet. Då Sverige i början av 30-åriga kriget är en verklig militär stormakt och kräver en inhemsk vapenindustri. Vår dåvarande kung Gustav II Adolf sätter sig noggrant in i vapentillverkningen. Hans dotter,

drottning Kristina får tar över då kungen stupar vid slaget i Lützen 1632. Privilegiebrevet ger bruket rätt att tillverka en viss mängd järn och rätt att gjuta ett visst antal kanoner. Genom privilegiebreven regleras produktion och handeln med kanoner. I villkoren ingår att landets behov i första hand skulle tillgodoses.

Det är en konst att gjuta järnkanoner av god kvalitet och kraven är därför höga. Järnet måste garantera hög hållfasthet och seghet. Det gäller ju att kanonen verkligen håller när laddningen fyras av. Ute i Europa har man gjutit kanoner sedan medeltiden och i Sverige sedan andra hälften av 1500-talet. Under 1600-talets svenska stormaktstid ökar dock behovet av kanoner och ammunition. Den inhemska tillverkningen växer och koncentreras till ett mindre antal bruk, så kallade styckebruk – stycke betyder kanon. De flesta svenska styckebruken ligger i Sörmland och just här, en bit från gallerian, ligger Åkers Styckebruk. Ett av landets viktigaste och här utvecklas med hjälp av holländskt kapital, organisation och kunnande en svensk specialitet av kanontillverkning. Visserligen går en stor del av tillverkningen på export, företrädesvis till den nya kolonialmakten Holland. Men det här är vi bra på!

De första kanonerna gjuts på Åkers Styckebruk redan år 1588. Genom hela historien har bruket varit beroende av arbetskraft och specialkunskap utifrån. Bland de första bruksarbetarna vid Åkers Styckebruk finns tyskar och valloner från Vallonien, i nuvarande Belgien. De för med sig kunskaper om kolning, järnframställning och smide. Under några år under 1620 -1630-talen arrenderas bruket av två invandrade valloner, nämligen Willem de Besche och Louis De Geer. Och dess herrar har under en period ensamrätt på stycketillverkning i Sverige!

Skeppen som avgår från Göteborg, på uppdrag av Ostindiska Kompaniet, förses med kanoner i syfte att kunna försvara sig om de skulle bli hotade att bli av med sin dyrbara last. De tvåtungade flaggorna fungerar i avskräckande syfte – de liknar örlogsfartygens tretungade flaggor! Men kanonerna är också viktiga för att skjuta salut – lösa skott utan kula i loppet! Man skjuter salut då skeppet närmar sig en hamn. Man saluterar för att visa att man har fredliga avsikter. Åtta skott. Man skjuter även när man lämnar hamnen.

Möter man andra skepp eller förnäma personer – som kapten eller superkargörer – kommer ombord saluteras det också. Andra tillfällen är då man kallar på lots eller skeppet befinner sig i tjock dimma. Är självaste kungen ombord skjuter man fyra skott!
De flesta ostindiefarare är bestyckade med ett 30-tal kanoner och dessa är i huvudsak tillverkade vid Åkers styckebruk! Den sista kanonen tillverkas där 1866. Salut!

En bit av torpet – Java

Pehr och Anna Caisa är båda märkta av kringflackande och slitsamma arbeten för slotts- och godsägare i Uppland. Anna Caisa är åter i grossess, ett fjärde barn är på väg, hon är trettiosex år gammal. Trots umbäranden ser hon alltid till att Pehr och barnen får det bästa av den mat som ställs fram på bordet. De beslutar sig för att låta flyttlasset gå ännu en gång, förhoppningsvis den sista.

Nordanvinden jagar fram, bister och kall, runt stugknuten. En koltrast visar vägen över skaren. Det är svårt ta sig fram på vägarna. Isarna är uppluckrade och sköra. Färden går längs krokiga vägar, över Mälaren och till stora ägor i Sörmland. Där finns gott om arbete och Pehr har blivit lovad en liten bit mark, tillräckligt stor för en egen åkerlapp. De har knappt överlevt åren av förödande hungersnöd.

Både torpare och bönder är ännu hårt drabbade. Ingen har kommit undan. All hö och säd är slut. Inte ett strå finns. Inte ett korn och inte en kålrot. Korna är slaktade och varje höna uppäten. Många driver omkring på bygden, utmärglade och sjuka.
I väntan på värmen inkvarteras de i husbondens ena drängstuga som står tom eftersom en av drängarna helt överraskande lämnat gården för att söka lyckan i huvudstaden. Gården kräver många händer.

Snön ligger kvar i skuggorna, trots att de är inne i juni och det är nästan lika mörkt mitt på dagen som på natten. Endast lite ljus kom från eldhärden i köket.
Varför är Gud så obarmhärtig att han låter folk svälta?

Likväl kommer värmen till slut. Livet återvänder och lärkan jublar. Fälten plöjs och sås. Sättpotatisen kommer i jorden. Det börjar grönska. I en enkel bostad föds ännu ett liv, Jan Fredric.

Jorden ger åter bönder sin bärgning och skörden lovar mer än i mannaminne. Husbonden böjer sitt huvud i tacksägelse och knäpper händerna i en bevekande bön om förskoning från fler hemsökelser. Att bli torpare kräver att Pehr i gengäld betalar arrendet genom långa dagsverken. Under många, många år. Under sena kvällar går han till marken där det påtänkta torpet ska byggas. Alldeles vid den höga björken. Avskilt med bara ängar och åkrar som grannar. Han lutar sig mot det unga trädet som har vuxit en bit sedan han sist stod här och funderade på all god värme den skulle skänka en dragig stuga.

Ett slitet läderband med amuletter ligger i hans händer då han tittar upp mot himlen. Likt en vit pelare står björken i hans eget kyrkorum. Hans läppar rör sig, vad han mumlar hör ingen. Hela våren och sommaren erövrar Pehr den slytäckta marken med spett och hacka. Med en oxes hjälp släpas raka stockar av furu som han fogar sida mot sida och tätar med mossa. Anna Caisa och barnen lyckliga och plockar torv i skogen. Med torven täcker Pehr taket och hugger ur små gluggar till vindögon, och lämnar plats åt en dörröppning. Tillräcklig stor att komma igenom utan att släppa ut värme.

När sommaren närmar sitt slut flyttar han stolt in med hustru och barnen Anna Gustava, Carl Gustaf och den lille Jan Fredric.
Ett eget kök med kammare. I utrymmet bakom den öppna spisen i köket, kan barnen sova tätt intill den varma muren. Carl Gustav får lämna vaggan och ge plats åt Jan Fredric. Vaggan med en urkarvad blomma i ena kortändan.På väggfasta bänkar och bord äter de förnöjt på enkla bleckfat och skålar av trä. Så långt borta från kinesiskt porslin! Anna Caisa har fullt sjå med att fördela maten och håller järngrytan över elden lagom varm. Jan Fredric kånkar hon i famnen, för att amma eller hålla honom tyst.

Idag doppar Anna Caisa fläderblom i smeten till plättarna. Hon gjort av mjöl och vatten. Förra årets bär blir tunn sylt.

På eftermiddagen skyndar Anna Caisa sig att ta sig an familjens egen byk. Hon ligger framstupa i ån och sköljer kläder, samtidigt som hon låter barnen vaska av sig i ån. Endast inför julbadet bärs träkaret endast in i köket. Snart kan Pehr stolt visa upp en penning stor nog att köpa ytterligare en ko, en get och några få höns. Då blir det fest när Anna Caisa får ägg till både bakning och pannkaka. Och kanske blir det pengar över till ett uthus för djuren och vedbod med avträde.

Vilken lycka att ha Anna Caisa vid sin sida.

Och ett alldeles eget torp.

Magister Ronnheden

Egon Ronnheden (foto: S-E Alhem)

Jag har ett foto på min bildskärm. En bild av en man vi ser i ljuset från ett fönster. Han är en duktig musiker – speleman – men det är också andra minnen jag har kring honom.

För några år sedan står jag i kö på caféet vid Botaniska trädgården i Göteborg. Ett äldre par står bakom mig och eftersom jag inte bestämt vad jag ska ha erbjuder jag dem att gå före. Då känner jag igen mannen och säger;

”Varsågod magister Ronnheden, ni kan gå före…” . Han tittar förvånat på mig och frågar snabbt vilken skola det handlar om. Götabergsskolan.

”Oh ja, vilken klass gick du i ?”

Egon Ronnheden är en känd lärare i Götabergsskolan och Landalaskolan. Under 50- och 60-talet. Senare även på Guldhedsskolan. En lärare elever har stor respekt för då de vet att han kan ta i om det så krävs.

För övrigt minns jag honom mest som den som alltid kommer i täten av luciatåget. Varje år leds skolans luciatåg av den spelande magister … Han spelar vackert. Vissa personligheter minns man mer än andra.

Den 30 juli 2008 – läser jag en krönika i Kvällsposten/Expressen av Sven-Erik Alhem. Den handlar om just Egon Ronnheden och deras vänskap från Visingsö. Mitt i Vättern ligger ön

där Egon och hans hustru bedrivit vandrarhem/Bed&Breakfast i många många år. Jag kontaktar krönikören och frågar om jag får låna bilden han tagit på Egon. Det får jag. Sedan dess har bilden legat på mitt skrivbord. Skriver några rader i Stayfriends och många har minnen kring denne lärare.

I Sven-Eriks krönika får vi veta att Egon föds 1927 och att han kommer från enkla förhållanden i Blekinge. Krönikan är från den 30 juli 2008;

”Egons far, som är modellsnickare och tillverkar bl a fioler, blir sjuk i TBC redan när Egon är mycket liten och kan därefter inte arbeta.

Egon tar 1946 anställning som cykelbud på Velox Cykelexpress på Klara Kyrkogata i Stockholm, fastän det är allra första gången han sätter sin fot i huvudstaden. Men det säger han inte till cykelfirman. Han har nämligen varit förutseende och köpt en karta över Stockholm och är säker på att snabbt hitta rätt med paketen när han cyklar omkring med en stor flakcykel. Han får betalt per jobb och timme. Kan vara riktig lönsamt om man bara trampar på och hittar rätt.

Jobbet behöver Egon för pengarnas skull. Han har cyklat till Stockholm från Blekinge. För att det ska vara extra lönsamt avtalar han med cykelfirman att han får tillbringa nätterna på firman. Ett ekonomiskt lämpligare boendealternativ för Egon – än Sheraton!

Egon har läshuvud och tar studenten i Karlskrona. Militärtjänstgöringen fullgör han som fältmätare i Jönköping. Efter en kort tid åter på hemorten i Blekinge behöver han jobba. Egon har lärt känna några flickor i Jönköping och bestämmer sig för att lifta dit igen.

Han går upp på Arbetsförmedlingen i Jönköping och får erbjudande om att bli asfaltläggare på Visingsö. Jobbet som är på ackord ska ta tre veckor. Han tar färjan över och lyckas slippa ifrån att betala de 2 kronor 75 öre överfarten kostar eftersom han har studentmössan på huvudet och uppfattas ingå i en gruppresa. Mössan medför att Egon, på ön, kommer att kallas ”studenten”. Kort och träffande.

För att spara på logikostnaderna väljer Egon ut sitt natthärbärge under en större gran i skogen på ön. Där bor han billigt under två månader, även om han minns att igelkottarna ibland är väl nyfikna och närgångna. Det regnar mycket den sommaren och asfaltarbetet på en sträcka av totalt 1 260 meter drar ut på tiden. Till slut, en dag då det ösregnar, blir han tillsagd av en dam att han inte får bo under granen längre.

– Här får ni inte ligga, student och allt!

Och så förs Egon i väg till vandrarhemmet på ön och får bo i en av flyglarna mot att han hjälper till med lite av varje. Han får låna en säng av prästen på ön mot att han regelbundet spelar schack med honom. Egon blir efter asfaltläggningen kvar på Visingsö och jobbar som lastare på ett åkeri. Det är ett roligt jobb.

Egon älskar Visingsö för människornas skull och för den fina samklangen mellan människa och natur.

Vad blir det av Egon sedan?
Han blir rektor i centrala Göteborg och fiolspelare.”

När jag nu som vuxen – och läser den här krönikan om Egon – reflekterar jag över hur man sent om sider kan få en vacker bakgrundsbeskrivning av en person man som många killar o tjejer i skolan var rädda för. Han kunde vara så sträng och skrämmande … men också humoristisk och lekfull.

Egon avlider 2012.

Tick-tack …

”Klockhuset” och Guldhedskyrkan, 1954 – R Ryheden

I en Facebookgrupp med intresse för gamla Göteborg gör jag följande inlägg:

Höghuset vi ser på bilden kallade vi ”klockhuset”. Långt efter att ur butiken upphört. I den lilla kyrkan i bakgrunden, Guldhedskyrkan – på Dr Allards gata 2 – konfirmerades mina äldre syskon. Den här lilla kyrkan kallades även barackkyrkan och invigdes 1951. Den var egentligen två sammanbyggda träbaracker, som församlingen hade fått i gåva av krigsmakten 1949. Den ena var inredd till kyrksal och den andra var samlingssal med tillhörande pentry. Själv fick jag gå till Annedalskyrkan på 60-talet… alla grupper fick inte plats i den lilla kyrkan p g a de stora barnkullarna under 40/50-talet.

Fotot är taget från Dr Fries torg mot Syster Ainas gata. Här stannade spårvagn 7. Idag är det Göteborgs estniska förening/hus som håller till i den gamla kyrkan. En ny kyrka byggdes på berget intill 1966. Min son döptes där 1967. Prästen hade glömt dopet och var på väg hem. Klädde snabbt om och döpte sonen till ”John”. Men i dopbeviset blev det rätt! Johan.

Många kommenterar och berättar om minne av söndagsskola, konfirmation, dop, bröllop m m. Lekskoleverksamhet och fritidsverksamhet samt andra barnverksamheter har skiftat under åren. Många trevliga och varma minnen.

Men det är framför allt några kommentarer som jag vill bevara och framhålla. Så typiskt för en tid då kyrkoverksamheten i den nybyggda stadsdelen hade stor påverkan på oss som bodde där. Vi var nyinflyttade i Södra Guldheden och vår församlingspräst var Per-Olof Sjögren.

Mikael Enström; *Väcker många minnen till liv. Den ena delen av baracken var kapell, föregångare till Guldhedskyrkan på berget. Innan den byggdes mot slutet på 60-talet fanns där bara en klockstapel. Den andra delen, den högra delen av baracken var lekskola under 50- och 60-talet, förelöpare till senare tiders daghem och förskoleverksamhet. Jag växte upp på Syster Ainas gata 3, på bottenvåningen rakt mittemot denna barackbyggnad på andra sidan Dr Allards gata. Vi var fem barn, två tvillingpar, födda -48 och -51, och en lillasyster född -56. Lekskolan gick vi från ca 3 års ålder fram till att man började i skolan som 7-åring. Vi hade lekskola på eftermiddagarna kl 12-16. Och på söndagarna var det söndagsskola i den vänstra delen i Guldhedskapellet. Mina äldre bröder, Urban och Stephan blev konfirmerade av högkyrklige pastorn Per-Olof Sjögren i kapellet. Har i efterhand förstått att min pappa och mamma efter att vi barn gått iväg till söndagsskolan på söndagförmiddagarna fick sig en ”herdestund” med ett par timmars lugn och ro medan vi barn var borta på söndagsskoleundervisningen.. Man satt mest trött med kryss i ögonen, möjligen ibland med begrundan och förundran över de bibliska berättelserna som Per-Olof Sjögren förmedlade.. Han var som sagt högkyrklig. Och en sak som jag ofta funderat över, är att under varje påsk, på långfreda'n måste det ha varit, så ledde han en procession med sina söndagsskolediscipler/ -lärjungar, gata upp och gata ner på södra Guldheden. Han gick längst fram med korset och prästkappa och mundering som var kutym vid den tiden, och ledde sången ”Jesus är uppståånden. Halleluja! Halleluja! ..” Vi, lärjungarna upprepade och sjöng med. Egentligen helt otroligt. Kan vi varit ca 25 st från söndagsskolan som gick med? Det var ju faktiskt som i ett katolskt land!! Och detta var södra Guldheden, skiftet 50- och 60-tal.. Ett år, kan jag ha varit ca 10 år, så vägrade jag. Min mamma, som själv aldrig gick i kyrkan, förutom konfirmationer etc, blev väldigt arg, och la in hela sin auktoritet för att förmå mig att gå med i påskprocessionen ledd av komminister P-O Sjögren. Kände väl måhända att jag kunde bli retad av kompisar.. Kändes i vilket fall inte rätt, utan bjöd mig väldigt starkt emot. Min tvillingsyster lyckades hon dock beveka, så hon gick med.. / Så visst har denna enkla barackliknande byggnad haft betydelse under de första formativa åren av ens liv.. / Men vilket inrutat liv man måste haft när man var liten. Skolan måndag – fredag, och också på lördagar ett par timmar skola första skolåren (innan lördagarna blev lediga) Och se'n söndagsskola på söndagförmiddagarna. Nog fick man lära sig lutheransk arbetsmoral och arbetsdisciplin från tidig ålder alltid.. Något som tveklöst hållit i sig. Född 1951, och jobbar fortfarande heltid.*

Man kommenterar varandras inlägg och kanske hittar gamla barndomsvänner varandra igen. Själv noterar jag några gamla klasskamraters namn.

Mikael Enström återkommer med ett annat minne från barndomen i Södra Guldheden … också det värt att begrunda.

Ett annat minne dyker också upp. Högra delen av denna barack var ju en ”lekskola”. Och eftersom det ännu inte existerade någon regelrätt dagis- och förskoleverksamhet, så fanns det ingen som helst möjlighet för mammorna att hålla sina ungar inomhus. Min mamma räknade vid något tillfälle ut att det fanns 60-talet barn i höghuset vi växte upp i, 10 våningar högt. Riktiga barnrikehus i dessa barnrika efterkrigskullar. Mammorna var tvingade släppa ut oss

på vinst och förlust, trots riskerna det var förknippat med..Och trots att min mamma egentligen var en riktig ”hönsmamma”. Fanns inte ens något staket ut mot Dr Allards gata, förrän långt senare, där vi spelade boll på gräsplanen nedanför huset och där bilarna susade förbi på Dr Allards gata, pulsådern genom södra Guldheden. Man sprang runt omkring överallt på södra Guldheden, var sakletare, letade brädor och plank på byggen för att bygga kojor. Fanns ett stort antal bl.a. på backarna ner mot Chalmers och bland de insprängda bondgårdarna, reliker från det förgångna som fortfarande fanns kvar med äldre ”utsocknes” göteborgare som hade grisar och höns, duvslag mm. Detta var ju från början lantlig idyll, ungefär som Änggårdsbergen.. Hursom: Någon gång ca tre år gammal följde jag efter några byggubbar som projekterade något uppe vid klockstapel-berget nära Guldhedskapellet. Jag halkade och föll, och minns tydligt hur anläggnings-/byggubbarna klättrande uppför berget, vände sig om och förskräckt tittade ner mot mig när jag fallit. Sannolikt blödde jag kraftigt, och började gråta. Men att det gjorde ont minns jag inte alls. Utan allt var mest som ett spännande äventyr. Har sedan minnesblixtar att jag satt i en varm arbetsbyscha tillsammans med byggubbarna. Sedan att jag var på något sjukhus där det fanns en miniatyrmodell över sta’n som jag fascinerades av. Sedan att jag stod längs ner i en halvtrappa där det fanns en schäfer. Har förstått se’n att det måste varit på en lokal polisstation uppe på Guldheden. Sannolikt var jag då ledsen och ville komma hem till mamma och pappa. Då hade jag varit efterlyst av mina föräldrar en hel dag, och hade också blivit opererad. Har ett ärr i pannan som minne av händelsen. Som sagt mest ett äventyr, och inte på något sätt traumatisk upplevelse…/Fotot från lekskolan: Jag är till höger. Min mamma har skrivit till fotot ”Michael och Mikael tänder första ljuset i Advent i lekskolan – Guldhedskyrkan dec 1956”. Jag var fem år. Många skådespelare bodde på Guldheden vid den här tiden. Min lekskolekompis på det här fotot var son till på den tiden kända skådespelerskan Gunnel Broström.(Masreliez tror jag han hette. Gunnel Broström, med i många TV-teaterproduktioner bl.a., var gift Masreliez.)

Mikael bifogar ett foto …

Jag är mäkta berörd. Tack Mikael för dina fantastiska inlägg om barndomen och din kära familj. Om vårt älskade Guldheden. Om prästen Per-Olof Sjögren, som höll oss samman. Om din musikaliska ådra … Stort tack!

Att vara på solsidan … eller skuggsidan!

Idag skrivs i G-P att det inte finns tillräckligt med sökande till direktörsjobbet på Sahlgrenska sjukhuset. Det har jag under mina år inom sjukvården läst och hört många gånger. Ett utomordentligt knepigt uppdrag att ständigt dra ner på budgeterade medel, medan behovet av vårdplatser ökar. Konstant stabsläge …

Drar mig till minnes en kvinna som kämpat i motvind. En sen eftermiddag ser jag henne i kön till kassan, och medan jag plockar ner mina varor hinner hon i kapp mig. Nämner hennes namn högt som en hälsning. Hon tittar frågande på mig. Ser hennes stress och förvåning. Men oj, det var ett tag sedan vi sågs, säger hon medan vi med raska steg tar oss mot utgången av butiken.

Vi hinner ändå på några få minuter tala om hur vi under våra många år inom offentlig sektor blivit ”trötta”. Trötta på raden av oändliga omorganisationer, trötta på kritiken man får utstå när politiska beslut ska verkställas! Ja, hur vi varit upphöjda för vår ambition och hur vi slagits i bitar för vår ibland påstådda ”inkompetens”. Hon har innehaft mycket höga positioner i hierarkin. Förhoppningsvis var hon berättigad till s k ”fallskärm”, likt många av hennes manliga kollegor. För min del blev det ett avsked på finkrogen … utan ”fallskärm”. Men så hade jag ingen hög position. Däremot stort ansvar.

Att leva i en föränderlig organisation kan kännas vitalt. Det är inte så att jag tycker ”det ska vara som det alltid har varit”. Nej, men när vi knappast hinner sjösätta en organisation, en arbetsmetod, eller ens har hunnit packa upp i nyss inflyttade lokaler, eller inte på länge hunnit finna arbetsro innan nya beslut fattas – om en förändring av ännu större mått. Sammanslagningar av sjukhus, neddragning av vårdplatser, nedskärningar i budget, vårdpersonal ”går på knäna” – då är det knepigt att motivera omgivningen att ännu en gång vara beslutslojal! Många kollegor flyr fältet när det börjar ryktas om nya beslut som ofta

innebär att man ska söka ”sin egen tjänst” – en gång till! Men många av oss kvinnor stannar troget kvar. Och det är inte helt riskfritt. Kroppen och själen tar stryk.

När jag börjar min bana som administratör inom sjukvården är de flesta av våra chefer män. Såväl som på högre nivåer som på mellannivåer. Män som ofta är duktiga inom sitt yrkesområde *innan* de blir chefer! Att tala om goda ledaregenskaper verkar inte alltid gälla. Så småningom kommer dock kvinnor som vill ta plats och man följer påbudet; ”Jämlikhet mellan könen.” Könskvotering. ”Vi ser gärna att kvinnor söker tjänsten …” Ja, det stiftas till och med lagar om jämställdhet. Vi får Jämställdhetsombudsman (JämO) – som senare blev Diskrimineringsombudsman.

Mötet med kvinnan i butiken kastar mig tillbaka i tiden. Då det finns dagar jag får höra allt positivt om min enorma kapacitet – då jag gärna arbetar mycket övertid, lämnar och hämtar barn på dagis/förskola. Och tar jobbet med mig hem! Min långa erfarenhet och kännedom om förvaltningskulturen, politiska beslutsvägar, personkännedom. Blir inte sällan ombedd att ge handledning åt den som strävar att själv göra karriär. Om mitt öppna och vänliga sätt – min förmåga att ”ta folk på rätt sätt”, i synnerhet då klagomål från allmänhet framförs.

Det händer naturligtvis att jag lyckas mindre bra i vissa sammanhang – då är jag ”oduglig”, ”jävla praktiker”, ”inkompetent” eller ”har problem”. Då inte-ser man mig. Då kan ansvaret för något av mina uppdrag plötsligt läggas på någon annan. Utan föregående information. Får veta det via skvallervägen, eller då jag noterar att en projektpärm saknas i min bokhylla! Sådant gör ont. Att antingen vara på solsidan eller skuggsidan. Jag har tur som i många år får vara på solsidan.

Byter jobb efter många, många år och kommer till en plats där göteborgare ”ej bör göra sig besvär”, där varje tillkortakommande sarkastiskt skylls på ”Göteborgsandan” – kulturkrockar mellan olika förvaltningars ursprung. Regionledningens kansli. Förlagd till Vänersborg. Med placering i Göteborg!

Gamla kollegor håller varandra om ryggen. De hånar inte varandra öppet. Som ”ny” och i synnerhet som kvinna blir man lätt överkörd i sådan miljö. Inte-sedd! Om inte jag mår bra ska inte heller du må bra, lär vara mottot.

Författaren Hjalmar Söderberg uttrycker i romanen Dr Glas:

”Man vill bli älskad,i brist därpå beundrad,i brist därpå fruktad,i brist därpå avskydd och föraktad.Man vill ingiva människorna något slags känsla,själen ryser för tomrummet och vill kontakt till vad pris som helst”

Onsala kyrka

Svänger in på Prästgårdsvägen från rondellen. Ser på höger sida en byggnad med skylten vagnmuseum! Kyrkans yttre port är öppen och ut strömmar vacker musik och sång. Det blåser råkallt men vi tar oss runt och in i kyrkan. Under 1600- och 1700-talet byggdes koret ut, taket byttes ut mot ett valv och en större altaruppsats kom till. Några decennier senare byggdes ett större trätorn.

Kyrkklockan fick en bättre plats i tornet. Predikstolen fick åter sitt ursprungliga utseende under renovering 1918-19 – då byttes även golv ut och man satte in nya fönster. Dopfunten flyttades tillbaka till koret. Under 50-talet fick kyrkan ett nytt golv av tegel och altare i sten. Under 2006 kunde man låta de vackra takmålningarna få ett lyft genom en bättre teknik för belysning. Takmålningarna visar bilder ur gamla och nya testamentet. Vi lämnar den vackra vita kyrkan – den som för en kort period målades rosa! Det var på 1800-talet …

Förresten så är Lars Gathenhielm född på gården Gatan här i Onsala socken i Halland. Han ligger begravd här vid Onsala kyrka. Brodern Christian har sin vapensköld i kyrkan. Christian Gathe adlades år 1717, tillsammans med sin bror Lars Gathe, och fick då namnet Gathenhielm. Här finns gott om kaptensfamiljer med anknytning till Onsala.

Namnet Onsala lär komma ur Othänsäle – förleden innehåller Oden och efterleden är antingen sal, hallbyggnad eller al, d v s tempel.

Takmålning från 1600-talet föreställande Maria, Josef och Barnet. Stallet framställs inte som en grotta utan som ett litet trähus. Betlehem betyder ordagrant brödhuset.

Grinneröds gravfält och kyrka

Susar fram på leden mellan Göteborg och Oslo. Gör ett stopp vid en kyrka som utmärker sig från alla andra. En kritvit fasad lyser i eftermiddagssolen. Det är Grinneröds kyrka som i århundraden legat här – där de stora allfarvägarna från Sverige i öster och Danmark i söder en gång möttes. Det är förmodligen anledningen till att det också i dessa omgivningar funnits ett militärt exercisfält. Tjo upp på Backamo …

Här låg också ett anrikt gästgiveri och ett av Sveriges första moderna motell, utmed gamla E6:an söder om Ljungskile – fram till 1953 gick rikstvåan från Göteborg och norrut i samma sträckning som dagens E45.

Den originella kyrkan byggdes 1859 med ett torn från 1700-talets mitt som byggts om. Det här är det enda tornet med trappstensgavlar i hela Bohuslän. Om långt äldre tider vittnar ett fyrtiotal gravkullar från yngre järnålder på gravfältet strax bakom kyrkan.

Lundby gamla kyrka

Kommer tidigt denna lördag morgon, novembersolen har just visat sig på en ljus himmel. Ett vackert ljus faller på den lilla kyrkans vitputsade väggar. Troligen fanns här en träkyrka tidigare. Kyrka uppfördes med gotiska influenser, tio strävpelare stöttade ursprungligen kyrkans yttermurar och kryssvalv spände över kyrkorummet. År 1639 blev Lundby kyrka huvudkyrka i för Lundby och Tuve socknar.

Ett antal ombyggnationer och förändringar har gjorts under åren, och vid 1934 års stora restaurering återskapades kyrkans spetsbågiga fönster. Innertaket från 1799 ersattes av ett nytt välvt trätak som innehåller bemålade bräder från det tidigare välvda taket.
Jag kommer tyvärr inte in i kyrkan idag, men har fått veta att målningarna har rekonstruerats och samtliga äldre inventarier konserverats.

Byggnaden är alltså i gotisk stil och uppfördes under 1300-talets senare del och ursprungligen hade kyrkan spetsbågiga muröppningar, murade valv och strävpelare. Byggnaden består av långhus med fullbrett tresidigt kor i öster under ett sadeltak med brant fall, över koret valmat i tre fält. Vapenhus och sakristia ligger i varsin ända av söderfasaden, med vapenhuset längst mot väster. Klockstapeln står söder om kyrkan.

Kyrkans vitkalkade slätputs räcker ända ner till marken och sockeln är inte synlig. Muröppningarna har enkelt skulpterade omfattningar. Taket över långhus och kor är täckt med enkupigt lertegel, vapenhus och sakristia med bandfalsad kopparplåt.

Den för dagen låsta entrédörren i vapenhusets södra fasad har dubbla dörrar, klädda med stående spåntade bräder. Dörren har små överljusfönster.

Klockstapeln som är i trä är också lite oregelbundet sexkantig, där sidorna mot öst och väst är något kortare. Den smalnar av upptill och klädd med rödfärgad lockpanel. Sadeltaket med skiffer har lockpanel på gavlarna. Stapeln har endast en klocka och öppningar finns mot öst

och väst.

Lämnar kyrkan med den muromgärdade kyrkogården, klockstapeln, de uppvuxna gamla träden och de välbevarade gamla gravarna.

Skallsjö kyrka

Från motorvägen mellan Alingsås och Göteborg ser jag ett kyrktorn som inte liknar något annat … ett enormt glasparti som utgör tornrummet! Svänger in för att titta närmare. I kyrkporten möts jag av Kristina Ljungberg som guidar oss runt och berättar att vi nu kommit till Skallsjö kyrka. Skallsjö socken ligger i Floda – nordost om Göteborg.

Bygget av just den här kyrkan påbörjades 1861 och avslutades redan efter ett par år. Här har funnits kyrkor tidigare, som av olika anledningar fått lämna plats åt en större och mer centralt placerad byggnad. Genom donationer från godsägare i trakten kunde planen på kyrkan förverkligas och därtill en orgel.

Kyrkan är 29 meter lång och närmare 15 meter bred. Tornet har renoverats och bytt skepnad i olika omgångar. Den senaste renoveringen omfattade hela kyrkan och genomfördes under 2010–2011 – kyrkbänkar är borttagna och ersatta av vackra stolar, ritade av Jonas Olsson i Falkenberg.

Tre lager gammalt golv är borttaget och ny ekparkett är lagd på ett sätt som visar hur bänkarna en gång stod. Altartavlan – som gestaltar Jesu uppståndelse – är målad 1863 av konstnären G. Werner. Takmålningarna är utförda av Joel Mila.

Uppför en smal spiralformad trappa för vår guide oss upp till det nyrenoverade glastornet och där ljuskronan med sina 270 prismor ljussätts i olika färger – beroende på kyrkoårets färger. Utsikten härifrån är magnifik!

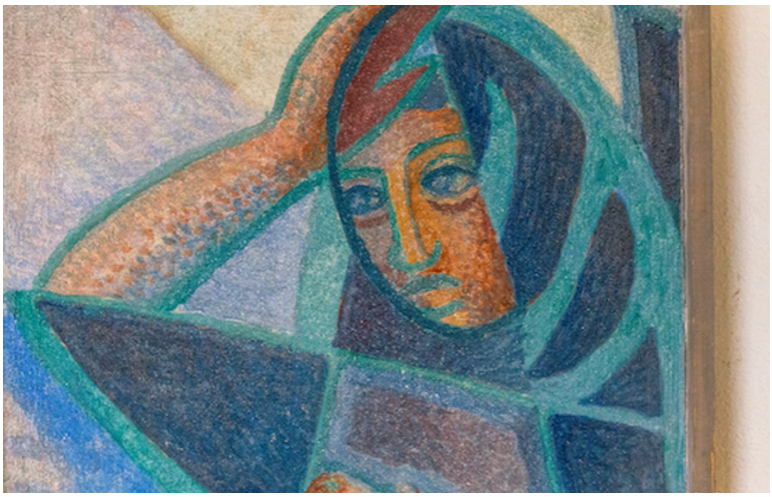

På en vitmålad trappvägg hänger en vacker målning av Jungfru Maria, i nyanser av blått. Vi tar oss ner på jorden igen och tackar Kristina Ljungberg för ett generöst mottagande och kan med glädje minnas både vackra synintryck och intressanta fakta jag fått ta del av.

Kållereds kyrka

Kommer från Gamla Riksvägen och tar mig uppför den branta Norra Kyrkvägen. Här ligger den medeltida Kållereds kyrka med sin speciella klockstapel. Den snåla novembervinden tar tag i mig högst upp på backkrönet.

Kyrkans långhus kom till redan på 1200-talets slut, medan koret och vapenhuset är byggda på 1600-talet – sakristian blev tillbyggd 1933.

Interiören i den här kyrkan består av bl a takmålningar – utförda av Erik Grijs under 1710. De äldsta delarna av altaruppsatsen har sitt ursprung från 1663, blev färdiga 1711 och predikstolen var på plats 1710.

De två gravkoren på kyrkogården uppfördes under 1770-talet av två personer som var knutna till Ostindiska Kompaniet – Anders Almroth och Peter Bagge. Deras gravar finns av naturliga skäl på kyrkogården och vi finner deras namn på gravstenar – kyrkans port är tyvärr stängd så jag får nöja mig med information som delges vid entrén till kyrkogården.

Hundra stavelser i minuten …

Hittade ett gammalt betyg i bl a stenografi. Känns som hundra år sedan. Handledaren läste upp ett reportage, vi skrev ner i block med blyertspenna, sedan skrevs det ut på maskin och jämfördes med originalet. Du är snabb, minns jag handledaren kommenterade.

Melins system – som är ett så kallat kursivt system, vilket innebär att bokstäver skrivs ihop och pennan förs i rörelser som påminner om rörelserna vid normal skrivstilsskrift. Detta gör det både snabbt att skriva med samt lätt att lära sig…

Betyget berättar att jag skriver 100 stavelser per minut och att det är väl godkänt. Säger mig ingenting idag. Men jag minns nog krumelurerna om jag anstränger mig.

Läser att en debattstenograf, till exempel i riksdagen, bör kunna klara en medelhastighet av cirka tre hundra stavelser i minuten. För diktamen eller egna anteckningar kan en tredjedel vara nog och vanlig handskrift brukar bli oläslig redan vid hastigheter nära femtio-sextio stavelser i minuten. En duktig maskinskrivare kan vid ett qwerty-tangentbord komma upp till ungefär just femtio-sextio stavelser i minuten. De snabbaste stenograferna vid mästerskap brukar prestera över fem hundra stavelser i minuten.

Göteborgs-Posten skrev för ett par år sedan att 150 stenografer har anmält sitt intresse för att delta i projektet Astrid Lindgren-koden. De ska tolka 670 stenogramblock som finns bevarade efter den flitiga författaren i Astrid Lindgrenarkivet och på Svenska barnboksinstitutet. Tanken är att man på så sätt ska kunna undersöka Astrid Lindgrens skrivprocess.Materialet ska också användas som underlag för att utveckla ett digitalt verktyg som genom maskininlärning/AI kan tolka Lindgrens stenografi. En grannlaga uppgift. Vill minnas att jag utvecklade en egen handstil som bara jag själv kunde tolka.

På ett foto från 1921/22 (Carlotta) ser vi en grupp medarbetare på Remington – ett propert gäng och de var säkert flitiga användare av kontorsmaskiner – på Västra Hamngatan 19.

Ett vackert litet ishus

Det kan tyckas att Jonsereds Herrgård inte hör hemma på vår sida om Göteborgs historia, men faktum är att Gibson som en gång bodde där hade stark anknytning till kända Göteborgsfamiljerna Dickson och Keiller. William Gibson (1783–1857) startade 1825 tillsammans med Alexander Keiller (1804–1874) firman Gibson & Keiller som från 1826 drev ett lin- och hampspinneri i Göteborg.

Företaget flyttade år 1832 till Jonsered och blev så småningom Jonsereds fabriker. Alexander Keiller lämnade dock firman 1839 och därefter drevs den vidare av William Gibson. Både William Gibson och Alexander Keiller gifte sig med systrar till Olof Wijk d.ä. En syster till William Gibson var gift med George Dickson (1862–1933). Nog om detta!

När man besöker Jonsereds Herrgård finns en parkeringsplats i anslutning till herrgården. Det är lätt att missa denna lilla vackra byggnad – Ishuset!

Trädgårdsmästare Peter Svensson berättar att i den här källaren förvarades mjölken som hölls kall med hjälp av isblock som sågats ut ur Säveåns is. För att isen inte skulle smälta täcktes den med sågspån och halm. En föregångare till dagens kylskåp!

Göteborgs Remfabrik – 1943

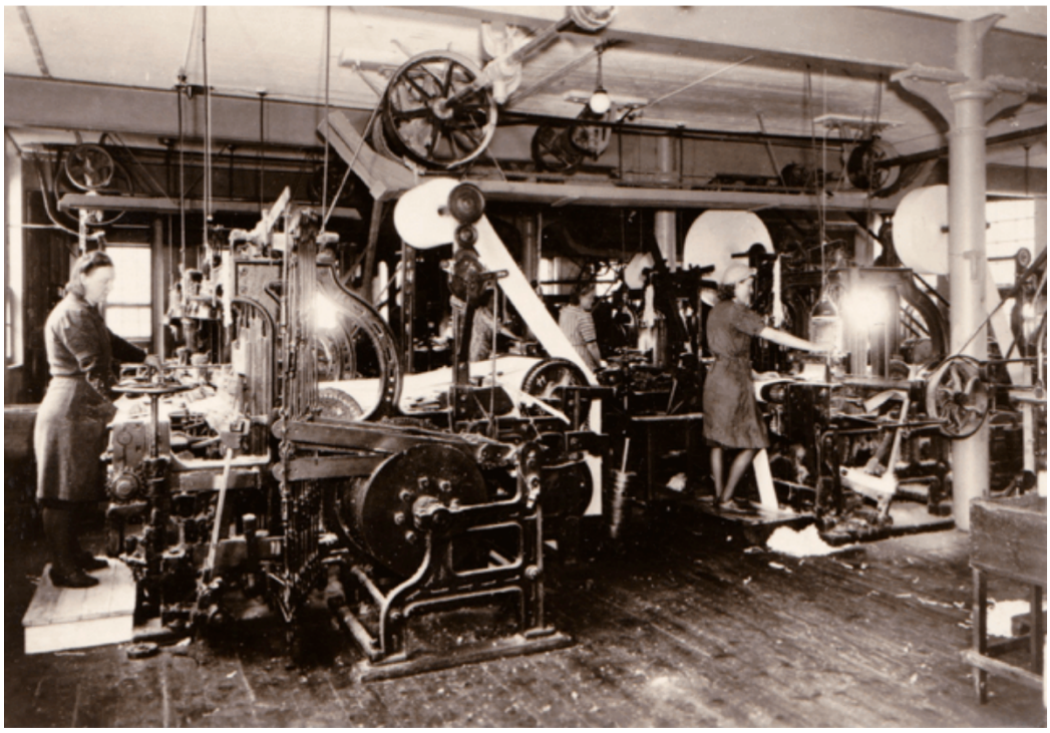

Om trettiofyra år ska kvinnor som dessa – industriarbetare på en bullrig arbetsplats – gå hem. Hem från den här fabriken som blir stående precis som om de snart ska komma tillbaka. Men det gör de inte…

På Åvägen 15 i stadsdelen Gårda, i centrala Göteborg, står fabriken och ytterst lite har förändrats sedan sekelskiftet.

Göteborgs Remfabriks AB grundas 1891 för produktion av drivremmar. När den första fabriksbyggnaden brunnit ner 1900 ersätts den av en tegelbyggnad i tre våningar. Byggnaden och maskinparken utvidgas under de två första decennierna, men efter den sista utbyggnaden och elektrifieringen 1915–16 har fabriken inte genomgått någon större förändring. Maskinparken är i det närmaste intakt. Fabrikens drift upphör 1977. Fabriken tillverkade visserligen en speciell produkt, vävda textilremmar, men var i grunden ett vanligt mekaniskt bomullsväveri av den första generationen. Den är också en typisk industriell arbetsplats från början av detta sekel. Remfabriken är unik idag eftersom sådana väverier för länge sedan försvunnit. Fabriken är också unik därför att den behållit sitt utseende sedan 1910-talet. Troligen finns ingen lika väl bevarad tidstypisk textilfabriksarbetsplats i Skandinavien. Eftersom maskinerna fortfarande fungerar för remtillverkning är fabriken mycket lämpad som demonstrationsobjekt och för undervisning om den industriella utvecklingen. För Göteborgs del är den betydelsefull som representant för de industrier som utvecklades utmed Mölndalsån.

I slutet av första världskriget köptes hörntomten bredvid fabriksanläggningen. På den uppfördes en förrådsbyggnad av trä. Ungefär samtidigt köptes angränsande villa som

ursprungligen hade uppförts av apotekare Loberg 1908–09 (Apotekarnes vattenfabriker). Villan blev disponentbostad med nära avstånd till fabriken. Villan revs i mitten på 1980-talet.

Trots att beställningarna av remmar räckte till för att hålla en viss produktion i gång, beslöt disponent Holmstrand att avveckla verksamheten under 1977, samma år som han själv hade verkat i företaget i 70 år. Yrkesinspektionen hade en mängd krav på förbättringar om driften skulle få fortsätta. Den 11 november lades produktionen ner. Då fanns det bara åtta anställda kvar. Som exempel kan nämnas att det under 1947 fanns 35 arbetare anställda och produktionsvärdet var detta år 1 miljon kronor.

Kvar står remfabriken i stort sett som den byggts fram till 1920 fast nedsliten. En viss upprustning hade gjorts i början på 1940-talet. Då målades fabriksbyggnaden invändigt och avträdena vid den östra tomtgränsen ersattes med vattentoaletter inne. Företagets namn målades på södergaveln. Lysrörsarmatur infördes i slutet på 1940-talet. Föreningen Göteborgs Remfabrik bildades 1978 efter engagemang för byggnadens bevarande i form av utställning och dokumentation av anläggningen.

Göteborgs kommun köpte fastigheten i avsikten att förverkliga stadsplanens intentioner att riva anläggningen för ett planerat trafikområde för Gårdamotet.

KÄLLA: Byggnadsminnen 1978-1988 – Förteckning över nya byggnadsminnen 1 juli 1978-31 december 1988 enligt lagen den 9 december 1960, nr 690. Riksantikvarieämbetet (RAÄ), (Uppsala: A & W), 1989. ISBN: 91-7192-752-2

Sommar i Sjöhult

Vaknar av att Sigrid ropar nerifrån köket. Hon har lagat frukost. Ibland blir det gröt. Ibland blir det smörgås, kokt ägg, mjölk och kaAe. Jag sneglar åt en hög plåtburk som står på köksbänken. Vet att däri ligger bullarna. Men de ska räcka till hässjargänget så det är ingen idé att ta en just nu.

Sigrid har redan varit nere i ladugården och mjölkat. Hon är stark, min sommarmamma. Albin vårdas till och från på sjukhus i Linköping, dottern Ethel är snart på resa till släktingar. Sigrid ler när Ethel säger att hon ska bli ”stadsfröken” när hon blir stor. Vill inte alls bli kvar på en bondgård. Hon har åter mött mig på stationen i Tranås då tåget från Göteborg har anlänt. På Tempo köper vi högklackade tygskor för 0,75 kr ... de är vita och jag har aldrig gått i skor med sådana klackar. Ethel pratar hela tiden om hur hon ska ha det när hon blir vuxen. Nu har hon dessutom låtit göra hål i öronen och tycker jag ska göra detsamma. Pappa har lovat att jag ska få göra nya tänder också kvittrar hon.

Vi lämnar Storgatan och går mot bussen som ska föra oss till Sjöhult. Över gränsen till Östergötland. Ethel försäkrar sig om att chauAören kommer att stanna vid gården ... och vi stiger på den varma bussen. Min resväska är inte särskilt stor eller tung. Mamma brukar packa ner de grå gummistövlarna, de röda träskorna, baddräkten, shortsen och en blus samt några underbyxor. Samma prylar varje sommar och nu har jag faktiskt vuxit ur dem. Men hon låter mig inte prova något innan jag far i väg.

Min sommarmamma Sigrid kommer som vanligt ut och möter oss. Första gången jag hör hennes röst har jag lite svårt att förstå henne. Hon talar fort och varje mening avslutas med en röst som går uppåt.

Min blick sveper över trädgården – ett hav av blommor och träd. Grusgången in mot huset är kantad av små tunna stammar och högst upp blommar rosorna! Vid ena gaveln finns en berså med bord och stolar. Med tiden blir jag van vid att bilar stannar till och folk blir sittande och

bara beundrar denna fantastiska trädgård. Varje kväll när mjölkningen är klar går Sigrid ut och påtar i trädgården. Hon sköter växter med de grönaste fingrar man kan önska sig. Ibland stannar hon upp och kliar sig på ett ställe på ryggen. Alltid på samma fläck och alla hennes rockar och klänningar är just där utslitna av hennes kliande.

Bakom huset står hundkojan. Drevern Lajka har nyss avlivats så det är hennes valp Heja som nu blir överlycklig var gång man närmar sig. Ibland tar jag med henne in i huset och då åker hon rutschkana på alla mattor! Albin tycker att hon är en duktig hund att ha med på jakt. Det sker någon gång per år. Om han är hemma och orkar. För det mesta ligger han på sängen i köket och klagar över ”svea i magen” ... inte för att jag förstår vad han menar men ont gör det uppenbarligen. Emellanåt drar han ut vedlåren i köksbänken och spottar ut sitt bruna snus. Så om man ska elda får man vara försiktig med hur vedklamparna ska plockas upp utan att snusen hamnar på fingrarna. Vi rör oss mest i köket. Genom badrummet når vi hallen där vi tar trappan upp till andra våningen och de tre sovrummen, och jag passerar Ethels ljusa rum för att nå det sovrum som nu är mitt. Ethel har enbart vita möbler och en vacker rosentapet. På golvet står en vit, vackert målad kista, en s k brudkista för framtida bruk. Från hennes fönster kan man ana ett vackert blänk över sjön Sommen. Sängen har hon aldrig sovit i, om natten vill hon sova hos föräldrarna ...

I vardagsrummet står en liten soAgrupp som nyss inköpts och klätts om. Det är en ”fästeman-och-mö-soAa” skrattar Sigrid. På en piedestal står ett färgfoto av Ethel som liten och på ett skåp står ett foto av Sigrid och Albin. Ett brudfoto.

Från mitt fönster på andra våningen ser jag bort mot kohagen och där står den grå hästen under ett träd. Hon står alltid där, så marken är upptrampad och lerig. Varje eftermiddag hämtar jag hem korna som är på bete och det kan ta sin tid. Hästen som alltid vistas tillsammans med korna gillar inte att bli lämnad ensam i hagen. Därför springer hon med och stannar upp vid grinden där korna förs in till ladan för att mjölkas.

Sigrid eftermjölkar alltid korna efter den maskinella mjölkningen. På en liten pall sitter hon tätt intill sina fina mjölkkor och hon nynnar eller småpratar ideligen. Hennes ena kind ligger alltid tätt mot det varma djurets mage. De fyllda mjölkkannorna är tunga och ska nu kylas ner för att nästa morgon dras i väg på en kärra och placeras på mjölkpallen uppe vid vägen. Transport inväntas och mejeriet ska ha sin del.

Finns det kalvar så sparas en del mjölk till dem och kanske blir det en skvätt grädde till köket.

Nu min kära ”sketmadam” ska du göra rent i hönshuset, tycker Sigrid en dag. Och det blir att gräva djupt inne i hönshuset. Det har sannolikt inte skett någon städning där på länge. Jag tar fram ett spett och hackar mig igenom några decimeter av packad hönsskit och strö. Tills jag når cementgolvet. Baxar i väg högar av lort med skottkärra och när det är klart tar jag mig an väggar och tak. Hinkar med vatten och kalk blandas och nu ska hela utrymmet täckas av kalklösningen. Springer upp i huset och hämtar mina solglasögon eftersom det svider ordentligt när det skvätter i ögonen. Nu tar jag mig runt på en stege och efter ett par dagar är

detta arbete slutfört. Sigrid ler nöjt och jag hoppas att hönsen är detsamma. Jag tror att det här rummet en gång varit brygghus då det står ett stort runt kar av cement vid ena väggen. Insidan är av metall och troligen eldade man under karet för att kunna byka just här.

Sigrid kokar numera vatten i köket och häller i stort kar utomhus och där gnuggar jag tvätten mot en tvättbräda. Trasmattor skuras och allt torkas ute i solskenet. Intill växer ett fantastiskt fint träd vars bigarråer jag plockar varje sommar. Stoppar i låda och cyklar till Astors lanthandel för vidare försäljning. Hos Astor i Tullerum finns allt. Jag tittar på hyllan där små souvenirer står och väljer alltid något fint som mamma ska få när jag kommer hem till Göteborg. Hon väntar alltid på en överraskning när jag packar upp min väska efter vistelsen i Sjöhult.

Under de veckor som hö ska bärgas på gården kommer Albins bror Ernst och nu sätter man fart på häst och slåttermaskin. Vi turas om att vända hö i långa strängar där det inte hässjas. Grannar hjälps åt med det tyngsta arbetet och jag fixar kaAe och bullar till dem alla. För övrigt jobbar jag ensam med Sigrid och när hon ser att min garderob inte räcker till låter hon en sömmerska sy en sommarklänning åt mig.

När bullarna är slut cyklar jag till bageriet ii Norra Vi och fyller åter den stora plåtburken. Senare på kvällen cyklar jag ännu en gång till Norra Vi för ett bad eller så går jag med Sigrid, tvål och handduk ner till Lunnarp för ett dopp. Hon sitter på en timmerstock och tittar på när jag badar. Solen skyms av den höga skogen och i skuggan blir Sommens vatten ganska svalt. Jag tvättar försiktigt mina sönderskrubbade knän, att fastna med en fot i cykelpedalerna i brant nedförsbacke har sitt pris.

Det finns inte så mycket tid till lek, men det händer att jag träAar Conny som bor nästgårds och en flicka vid namn Maud som är från Linköping, borta i Hult finns Monika som jag cyklar till ibland. Närmaste grannen, tant Annie som är hushållerska hos Linus bjuder på saft och bulle när jag hälsar på henne. I köket ligger hennes vuxne son som gör allt annat än hjälper till på gården. Hon tilltalar honom med efternamnet och matar honom som vore han ett litet barn! På en pall vid soAan har han högar av kataloger för dammode?? Hos Linus finns massor av katter och kattungar. Favoriten är en vit katt de kallar Snällman. Han är både döv och tillgiven.

När Albin är hemma från sjukhuset blir allt så mycket roligare. Och spännande. Jag följer honom tätt i hälarna när han inspekterar åkrar, ängar, skog och de marker som han äger.

Vid tillfälle är vi ute och söker efter en ko som rymt via en gärdsgård då det var läge för kalvning. Några blodspår säger oss att hon gått i viss riktning, d v s ner mot skogen och sjön. Vi lyfter på tunga grangrenar och söker febrilt. Närmar och sjön och nu tycker Albin att vi ska söka längs strandlinjen. Vi kommer till högt berg och på en platå står ett par galoscher, hatt och en käpp. Albin höjer ena armen och säger att jag ska stanna till och inte närma mig bergskanten som leder rakt ner i vattnet. Men jag har redan sett vad han också stannat upp vid. I vattnet står en man. Jag ser en blek skalle med hår som flyter omkring på vattenytan. Någon

som gjort slut på sitt liv ... Vi vänder snabbt tillbaka till gården och Albin larmar via telefonen. Den med numret 63A ... och det är fru Astor som från hemmet sköter telefonväxeln.

Kon vi sökte kom åter och i sällskap med en kalv. Juvret är dock skadat och det kräver besök av veterinär. Skadan är omfattande och infektionen slår hårt. Nu krävs det nödslakt och det samtidigt som Albin åter blir inlagd på sjukhuset i Linköping. Sigrid och jag får assistera så gott vi kan.

Slaktaren ber mig hålla i repet som är fäst vid en slags tång som nyper hårt i nosen ... jag drar allt vad jag orkar och plötsligt slås kon till golvet av ett slag i pannan. Allt är över på några sekunder. Blod töms i hinkar från kons hals. Dramatik för en 10-årig flicka från Göteborg.

Vi andas ut. Kalven mår bra. Sigrid är snart ute på auktioner och köper hem nya kor. Vilken kvinna. Hon kastas mellan alla nödvändiga beslut som måste tas på en gård. Hon sköter det galant. På min födelsedag som infaller i slutet av juli uppvaktar hon mig tidigt om morgonen med kaAe på sängen. På brickan står också ett fång av stora härliga Dahlior. Grannar bjuds in på kaAe och jag firar födelsedag som aldrig hänt hemma i Göteborg.

Ofta går jag till vagnslidret och karvar på någon träbit. Här finns gott om ved att forma till figurer och här gillar jag att vara. Ibland får jag hugga till några vedklampar och bära in till köket. Ibland sitter jag och fantiserar kring den stora släden som ser ut att komma från en helt annan tid. Utmed ladans ena gavel står en gammal tröska som ser ut att ha varit ångdriven. Har aldrig sett den användas.

När Ethel är hemma från släktbesök i Oskarshamn eller i Stockholm händer det att vi cyklar till Österbymo. En lång färd som också känns tung då jag alltid får ta Albins herrcykel. Backe upp och backe ner, på grusvägar passerar vi små och stora gårdar. Skogen synes aldrig ta slut. Väl framme i Österbymo stannar vi till vid torget och besöker några butiker. Sedan bär det hemåt och vägen känns nu ännu längre. Det är kväll när vi kommer fram till gården.

Apropå lång dagsfärd, jag följer med Sigrid och Albin till Aneby som ligger i Småland. Då åker vi taxi från Sjöhult och Olle som äger droskan väntar på oss medan Albin gör besök hos mirakeldoktorn Elis Sandberg. Kanske kan han bota Albin från ”svea i magen”? Det sitt folk i långa rader inne hos veterinären som hoppas kunna bota allehanda sjukdomar med kalvbräss!

En sommar är det stort bröllop i Norra Vi. Skaror av människor samlas vid brudparets festplats och vi står länge utmed trädgårdsstaketet och väntar på att se en skymt av bruden. Ethel vill inte lämna trots att det blir börjar bli mörkt så jag tar mig hem på egen hand. Halvvägs till Sjöhult möter jag en svart häst på vägen. Den frustar och väjer inte undan så jag rundar den genom att kliva ner i diket. Väl hemma berättar jag detta för Albin som blir rosenrasande. Han sätter sig i trappan och inväntar Ethels sena ankomst. Det utbryter minst sagt ett herrans liv och jag hör Albin nämna ”Spökarp” och bannar Ethel för att hon lämnat mig ensam vid den plats man i alla tider har upplevt märkliga ting.

Om jag minns rätt hade jag till vardags bara hört namnet Stjärnarp vid platsen.

Vi kommer in i augusti och det är dags att vända hem till Göteborg och skolan. Per telefon har mamma meddelat att jag finns på listan som visar att jag kommit in på läroverk. Sigrid är stolt. Om ett år ska jag fylla 15 och därmed är sommarbarnsåldern slut.

I Göteborg får mamma som vanligt sin present och slänger därefter ut min packning på balkongen med ett högt ”usch vad det luktar”. Klänningen jag en gång fått av Sigrid ger hon bort till sin syster i Norrland.

Kontakten med Sigrid, Albin och Ethel fortlöper genom åren, om än mer sporadiskt. Ethel gör något besök hos mig i Göteborg. Vi åker buss till Kallebäck och hälsar på en liten kille som också blivit sommarbarn hos familjen Samuelsson. Lille Kent som bor ensam med sin mamma blir glad när han ser oss. Han återkommer till Sjöhult flera gånger.

Under 2021 gör jag resultatlösa försök att nå Ethel per telefon. Mobilen är kopplad till röstbrevlåda. Via en av sönerna får jag veta att hon inte mår så bra och i september 2021 somnar Ethel in för gott. Hennes föräldrar och maken Bertil välkomnar henne till nästa dimension.

Jag hoppas barn och barnbarn tar väl hand om den vackra gården i Sjöhult.

En vacker enhörning i guld

Enhörningen

Kommer in i entrén till Göteborg Stadsmuseum och möts av en gyllene enhörning. Jag minns mycket väl den här – på sin plats över entrén till apoteket på hörnet Västra Hamngatan/ Kungsgatan.

I regionens arkiv finner vi information om det första apoteket i Göteborg som startades genom kungligt privilegiebrev 1642 och fick senare namnet Enhörningen. Innehavaren fick även sälja kryddor, kryddat vin och konfekt. Han fick också mark för en örtagård, där han kunde odla medicinalväxter. 1801 tillträdde apotekaren Carl Magnus Palm apoteket Enhörningen, som förstördes i branden 1802. 1803 godkändes ritningar till ett nytt stenhus på Södra Stora Hamngatan, senare Södra Hamngatan 13. (Ritningen förvaras i Region- och Stadsarkivet Göteborg.)

Apoteket ligger i bottenvåningen, till höger om ingången och bakom det finns provisorns rum. Till vänster finns kontoret. Enhörningen vilar på en klassiskt utformad portal. En trappa upp är paradvåningen med matsal, två förmak och sängkammare mot gatan, kök och pigkammare mot gården. I ett gårdshus fanns laboratorium, bagarstuga, vagnsbod och stall.
Enligt anteckning är Palm född i Norrköping 1774 och avlider 1838 på sin egendom Ekedal vid Lidköping, dit flyttar han sedan han sålt apoteket 1830.

Vi kan se den eleganta enhörningen på apotekets räkningar som skickas till många olika sjukhus och andra vårdinstitutioner i Göteborg.

På 1870-talet innehas Enhörningen av Oscar Björkbom. Han startar en fabrik för tillverkning av maltextrakt, en stärkande medicin som var många barns skräck. Ovomaltine har använts av

både barn och vuxna. Den som läst sin Nalle Puh vet att lilla Ru avskydde maltextrakt, medan hans vän den skuttige Tiger lever uteslutande på Björkbom ställer ut sitt maltextrakt på världsutställningen i Paris 1878. Maltextrakt används i allmänhet för trög mage!
På fakturan från 1895 kan vi konstatera att maltextraktet blir prisbelönat både i Paris, London och Antwerpen samt i Malmö. På fakturan ses till vänster fram- och baksida av medaljen från Malmö 1881, med bild av Oscar II, som då kallas Sveriges Norges, Göthes och Vendes konung. Medaljen från Paris finns på båda sidor om enhörningen. Längst till höger sitter medaljen från Antwerpen (Anvers) med bild av kung Leopold, utställningens beskyddare.

Det är uppenbarligen ganska vanligt att företag som fått utställningsmedaljer visar detta genom tryck på sina fakturor – en dåtida reklam! Huruvida maltextrakt är en viktig produkt att ställa ut på världsutställningar är frågan, men det är tydligt att det uppskattas.
1895 får apoteket ännu en ny innehavare – C G H Thedenius – som fortsätter att göra reklam för företrädarens maltextraktfabrik! (se bild nedan)

Apoteket Enhörningen ligger kvar på Södra Hamngatan 13 fram till 1915, då det flyttas till hörnet av Västra Hamngatan och Kungsgatan. Det är väl där – mitt emot Domkyrkan – som vi minns den gyllene Enhörningen så väl! Apoteket finns inte kvar och huset på Södra Hamngatan 13 är rivet sedan slutet av 1970-talet.

Göteborg den 25/7 1895
Fol.
N:26
APOTEKET ENHÖRNINGEN
GÖTEBORG
PRISBELÖNT PARIS
LONDON MALMÖ ANTWERPEN
Oscar L. Björkboms Maltextrakt fabrik.
Herr
till C. G. H. Thedenius. Debet
Juli 18 Fr. 1/5 ... à 150 gr

HMS Sverige – 3 maj 1915

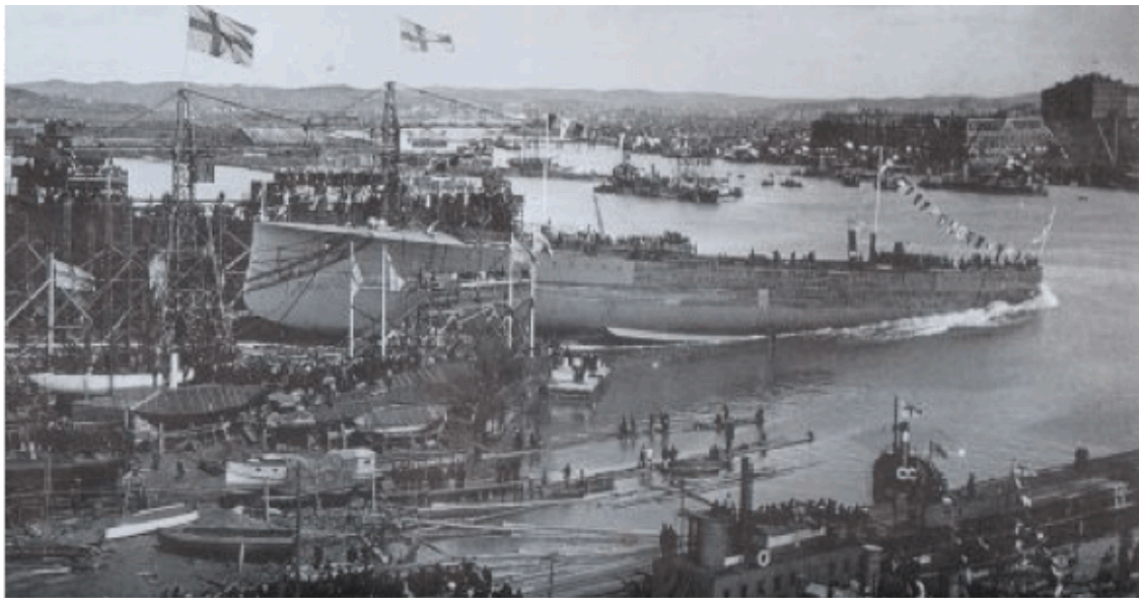

Ett bleknat foto i min hand berättar om den Svenska pansarbåtsföreningen som börjar en insamling i januari 1912 i syfte att täcka kostnad för att bygga denna F-båt (pansarbåt). Insamlingen lär gå över förväntan och det samlas in över en miljon kronor i veckan och redan den 4 maj 1912 har man samlat in över femton miljoner kronor. Det beräknade priset för F-båten ligger på drygt elva miljoner kronor.

Den 22 maj 1912 antar kung Gustav V föreningens insamlade pengar och byggnationen av pansarskeppet Sverige kan ta sin början.
Beställningen av fartyget går till Götaverken i Göteborg, där merparten av fartyget byggs. Fartygets skrov är 120 meter långt och byggs av nitat stål med en vikt som består av drygt en fjärdedel av totalvikten. Pansartjockleken vid vattenlinjen är tjugo centimeter och däckpansaret består av två lager stål med en sammanlagd tjocklek på sju centimeter. Man förser också fartyget med en rammstäv, som ger fartyget förmågan att agera som isbrytare.

Under pompa och ståt sjösätts HMS Sverige den 3 maj 1915. Tusentals göteborgare bevittnar festligheterna – kung Gustav V håller tal;

Genom denna nationalinsamling med rörande bidrag äfven från de minst bemedlade samhällsklasserna har den nu lefvande generationen af svenska män och kvinnor gifvit ett lysande föredöme af offervillighet och varm fosterlandskärlek, hvars minne sent ska förblekna.

Kungen trycker på knappen och släpper därmed på spärren till låset – skeppet är nu officiellt sjösatt!

Som vi kan se på det gamla fotografiet från sjösättningen är det bara skrovet som är färdigbyggt och ännu återstår mycket arbete. Först i januari 1917 lyfts artilleriet ombord och monteras. Skeppets vapenutrustning är ett förligt och ett aktermonterat dubbeltorn med 28,3 centimeters M12-kanoner. Bofors tillverkar både kanoner och fartygets pansarskydd.

Den 14 juni 1917 står fartyget helt klart och kan levereras till den svenska flottan. Besättningen på HMS Sverige är totalt 443 man och utses under 1918 till flaggskepp i kustflottan.

Fyrtio år senare skrotas skeppet i Karlskrona!

Brottsplats Majorna

Carl Johan Wetterlind

Många är de som skrivit om den galne mannen i Majorna – G Carlsson har gjort det, liksom gamle Fredberg, S Skarback, S Schånberg och många, många fler.

Vad är det då som händer?

”Någon världshistorisk tilldragelse? Står Europa i lågor? Något krönt huvud, som fallit för lönnmördarens dolk eller dynamitbomb? Hotar en revolutionsvåg att spola bort någon av Europas murkna troner? Eller är det någon av dessa fasaväckande olyckor, som tideböckerna skola tälja för en bävande eftervärld?

Nej, ingenting av allt detta! Det är bara en stackars dåre, en enstöring, som, behärskad av en fix idé, försvarar sin hotade frihet. Man skulle känt sig frestad att skratta åt denna triviala efterapning av Karl XII i Bender, om det ej klibbade blod vid denna historia, om icke den i sig själv komiska belägringen krävt offer, som jaga leendet från ens läppar. ”

Så skriver en Stockholmskrönikör om denna Göteborgshändelse i februari 1887, som framkallar sensationella skildringar i landets press, inte minst huvudstadens broschyrer och vistryck.

Vi kliver rakt in i dramat som pågår vid Gråberget – strax norr om Mariaplan. Här bor den fyrtioåttaårige före detta bokhållaren Carl Johan Wetterlind och hans rum är fyllt av Remingtongevär och pistoler.

Denna tisdag, daterad till den 15 februari år 1887, begär ägaren till huset på Gråbergsgatan 19, att polisen ska omhänderta Carl Johan Wetterlind för psykiatrisk vård. Hans uppförande tyder på att mannen saknar sina sinnens fulla bruk och man fruktar att en olycka kan inträffa – om man inte snarast vidtar åtgärder.

Polismännen Holm och Nordblom, går upp för att avhämta Wetterlind på den nämnda adressen. En grannlaga uppgift då Wetterlind barrikaderat sig på vinden bakom bjälkar, lådor, gamla presenningar, plåtar och annan bråte! Mitt i den smala trappan upp till vindsutrymmet. Deras försök att tränga sig fram till Wetterlind möts brutalt med skarpa skott, och poliskonstapeln Holm såras allvarligt, medan överkonstapeln Nordblom undslipper med en sönderskjuten rock…

Nu sänder man bud efter brandkåren i ett försök att driva ut Wetterlind ur sitt ”försvar” med hjälp av vatten. Men då ingen av brandmännen vågar föra upp sprutslangen i trappan, åtar sig en tidigare känd brottsbekämpare – överkonstapeln Larsson – att tillsammans med klampare Johan Olsson anta den riskfyllda utmaningen.

I skydd av stora järnplåtar beger de sig upp, men vid en oförsiktig rörelse från Olsson i syfte att ta sikte på Wetterlind, blottar han sitt eget huvud. I samma ögonblick smäller ett skott av och träffar Olsson i huvudet. Skottet sliter bort hans öga – och orsakar svåra skador i ansikte och tunga.
I detta hotfulla läge förs den sårade bort och överkonstapel Larsson ser ingen annan utväg att retirera och ge upp försöket att ensam övermanna Wetterlind.

Ryktet om händelsen sprider sig snabbt över hela Göteborg, och massor av folk börjar strömma till Gråberget i Majorna.
Redan i skymningen görs ett försök att röka ut den fruktade galningen, men det leder inte till något resultat.

Så kommer onsdagen och med den också en ordentlig folksamling till platsen.
Polisen har nu bevakning runt omkring, och förmiddagen förflyter lugnt. Inga försök att gripa Wetterlind görs. Men fram på eftermiddagen tar sig några beväpnade soldater och arbetare till husets ingångar – i ett nytt försök att tillfångata den förskansade galenpannan.

Dessa ansträngningar får dock en sorglig utgång. Vid första angreppet blir två av de frivilliga anfallarna sårade, muraren Lindberg och arbetskarlen Strömberg. Lindberg av en revolverkula och Strömberg av en hagelsvärm.
Den lilla insatsstyrkan stannar kvar sedan de sårade förts ut, men då ett nytt skott från vinden träffar en av de djärvaste, den blott 20-årige plåtslagaren Frans Albert Jakobsson i bröstet, finner man det bäst att dra sig tillbaka.

Den sårade ynglingen har krafter nog att springa ner och ut på gatan, där han faller ihop. En droska kan snabbt föra honom till sjukhuset, men han avlider under resan dit.

Efter dessa dramatiska händelser sker ytterligare skärpning av bevakning kring huset på Gråbergsgatan.

Folkmassor börjar snart skandera: “Skjut ner den satan!“ eller “Bränn upp rucklet!“

Efterföljande torsdag, fredag, lördag och söndag flyter på under allmänhetens ihållande spänning. Myndigheter försöker förgäves klura ut något sätt att få bukt med den skjutgalne på vinden. Varje förslag till lösning förkastas…
Inte ens ett försök med att fånga in honom med en elektrisk stång blir lyckosamt!

Ny vecka – måndagen går förbi och det blir tisdag. En dag då dramats sista akt ska utspelas: hjältens tillfångatagande.

Vid 17-tiden denna tisdag tar poliskonstapel Lindros tag i en båtshake, för upp den till barrikaden för att se om Wetterlind är på sin vakt.
När Wetterlind hör rasslet på barrikaden, rusar han ögonblickligen fram och ropar:
– Vad är det? Vill Ni mig någonting? Jag måtte väl få vara i fred i mitt eget rum. Kommer ni, försvarar jag mig!

Lindros tiger en stund, men yttrar därefter:
– Hur står det till? Vill inte Wetterlind komma ner, polismästaren önskar tala med er.
– Vad kan han vilja mig? frågade Wetterlind.
– Åh, svarar Lindros, vi tycker synd om Wetterlind, det måste vara dystert och kallt däruppe, det skulle vara bättre om Wetterlind får litet varm mat och bli omskött…

Wetterlind tiger.
– Önskar inte Wetterlind litet mat eller något att dricka? frågar Lindros åter, i det han stiger upp för trappan, där Wetterlind står bakom barrikaden, men svår att se.
– Åhjo… men jag vet inte…
– Kanske Wetterlind önskar litet vatten? säger Lindros i vänlig ton.
– Åhjo, det skulle nog vara bra, men jag vet ej hur det skall gå att få hit det.

Mörkret är i det närmaste total och Lindros kan inte urskilja Wetterlind, men genom ett försiktigt trevande har han lyckats komma upp till barrikaden och fått situationen klar för sig. När Wetterlind svarar jakande, skickar Lindros efter en tillbringare med vatten, räcker den till Wetterlind som begärligt dricker.
– Tack! säger han med ett djupt andedrag och återlämnar tillbringaren.

Efter en stunds tystnad frågar Lindros, om Wetterlind vill ha något att äta eller lite varmt kaffe exempelvis – en fråga som denne besvarar med ett mummel.

Lindros talade fortfarande vänligt och ber att få tända eld på en tändsticka, eftersom det är så mörkt.

– Ja, det kan ni väl få, säger Wetterlind uppgivet, varpå konstapeln tänder en tändsticka. Han ser Wetterlind stå innanför och lutad mot barrikaden, utan att bära vapen. En konstapel Losell, har nu närmat sig och genast utbrister Wetterlind samtidigt som han nickar åt denne:
– Herrn är väl aldrig falsk!

Losell tappar inte fattningen, utan yttrar i samma stund han sätter sig på barrikaden:
– Nej, visst inte, men jag tycker att det är bättre att sitta och prata.

Den modige och förslagne Lindros har under samtalet lutat sig mot golvet och lyft på barrikaden. Han har nyss fått Wetterlinds tillåtelse att sopa rent utanför dörren och låtsas syssla med detta. Lindros frågar nu om han får tända ett ljus, varvid Wetterlind svarar jakande. Han går till och med själv efter en butelj med en fastsatt ljusstump som han erbjuder Lindros, med en ursäkt för att han inte äger någon ljusstake.

Lindros fattar buteljen och tänder ljusstumpen; men då drar Wetterlind sig tillbaka. Han gömmer sig bakom skorstenspipan, ett utmärkt skydd för Wetterlind.

Nu tittar poliserna noga efter, om något hinder möter dem att fritt tränga in i rummet, och man hittar på idén att bjuda Wetterlind på snus. Lindros tar fram en snusdosa, som han prövar att locka fram Wetterlid med – helst ta sig en pris…

Denna geniala idé blir ödesdiger för Wetterlind… han sträcker fram handen och i samma ögonblick passar Lindros på att greppa den – kastar sig över barrikaden och en brottningsmatch uppstår mellan dem.
Snart är man dock färdig med Wetterlind och sätter handbojor på honom!

På gården befinner sig polismästaren, som via telefon får besked om vidtagna åtgärderna. Han ger order om att Wetterlind ska föras ner till väntande droska, som alla poliser nu omringar. En nio dagars gastkramande drama är över. Ett blodigt drama, som väcker lika stor uppmärksamhet, som våra dagars terrordåd…

Undersökningar av Wetterlind pågår en tid och efter medicinalstyrelsens utlåtande; att mannen saknar förståndets bruk, spärras han in på Kristinehamns hospital. Där avlider han den 14 juli 1910 – sjuttiotvå år gammal.

I huset vid Gråbergsgatan 19/Kustgatan 26 utspelar sig dramat med Carl Johan Wetterlind i februari 1887.
Huset brinner ner på påskafton 1964. (Carlotta)

Slutord

I skriften Blodbadet i Göteborg och bokhållaren Carl Johan Wetterlinds lefnadsöden: Fullständig skildring, Stockholm 1887 står bland annat att läsa om denne mans barndom och uppväxt.

För att få en djupare uppfattning om pojken, ynglingen, mannen som utförde detta dramatiska dåd återger jag berättelsen om Carl Johan fram till den stund då polismän är på väg att gripa

honom – samt i ett försök till förenklad/moderniserat språk.
I ett litet gulmålat trähus, i en del av Göteborg som kallas Stampen och strax invid vägen, som från järnvägstorget (nuvarande Drottningtorget) leder ut till nya kyrkogården, föddes den man, som i dessa dagar blivit så sorgligt ryktbar nämligen f d vågskrivaren Carl Johan Wetterlind.
Han hade ingalunda något rikt hem, men lyckan var dock bofast under den låga takåsen. Fadern var tullvaktmästare och med gott förtroende i staden.

Ytterst ordentlig och punktlig gav han sin unge son en så god uppfostran, som hade råd med. Lille Carl Johan var hans ögonsten, och följden blev också att gossen blev en smula bortskämd. Föräldrakärleken är, den som mången annan kärlek, blind och följaktligen fann man Carl Johan lika förträfflig, vilka busstreck han än företog sig.

Gossen sattes först i folkskolan. Där visade han snart äga ett briljant räknehuvud, vilket gladde föräldrarna mycket.
Efter att ha inhämtat grunderna i folkskolan blev gossen vid 11 års ålder inskriven vid allmänna läroverket i Göteborg.
Även här vann han sina lärares bästa vitsord, och det var t o m frågan om, att han skulle

uppfostras på några grossörers bekostnad, då faderns tillgångar inte medgav ytterligare utgifter för sonen. Men detta blev dock inte av – ödet hade bestämt något annat. En underordnad syssla i ”vågen” (vid järnvågarna vägdes järnet och granskades före utskeppning) blev ledig och till denna tilldelades Carl Johan.
Ända till sitt fjortonde år var gossen livlig och glad, ja, han var mycket pigg och kry, men nu skedde en märklig personlighetsförändring av den unge tullvaktmästaresonen .
Från att först ha sprungit glatt omkring i lekar med granngårdsbarnen, började Carl Johan dra sig tillbaka och syntes helst vilja vara ensam.
Man gissade att gossen möjligen var sorgsen över att han inte hade möjlighet att få fortsätta sina studier utan i stället måste tänka sig ett långt och trögt liv vid ”vågen”. Eftersom han, med den kunskap han hade, aldrig skulle få en högre tjänst. Som sagt, gossen fick en springpojkssyssla vid ”vågen” och skötte sig bra. På lediga stunder sysselsatte han sig dels med läsning och dels med jakt. Denna senare sport blev hans favoritnöje – han var inom kort en passionerad söndagsjägare.

Och så gick tiden, under det att Carl Johan Wetterlind skötte såväl åliggande i tjänsten som i sina älsklingsnöjen.
Wetterling var en i ordets fulla bemärkelse ung vacker karl och inte minst väckte han beundran hos kvinnor. För detta förhöll han sig kall, och han syntes med ett orubbligt lugn kunna trotsa både skönhet och behag.
Dock skulle även hans stund komma.

Vid trettio års ålder blev Wetterlind, som inom parentes sagt hade en briljant handstil, anförtrodd att ge själva vågdirektörens barn undervisning i välskrivning.
Och eftersom vågdirektören även hade en artonårig dotter, som inte var blind för den unge skrivlärarens ståtliga yttre, så man kan lätt förstå vad följden blev…

Den ung fina fröken tvekade inte att ge tullvaktmästaresonen varma ögonkast, som påverkade honom så till den milda grad – han som förut varit kall som is.
Men länge varade inte deras kärlekslycka.
Vågdirektören märkte förhållandet. Wetterlind blev genast avskedad från sina befattningar, både som bokhållare och skrivlärare.
Detta grämde honom djupt, ty han älskade verkligen flickan av hela sitt hjärta. Han kände sig bitter mot människorna och kunde knappt tåla sig själv.

Det slumpade sig så att han fick ett litet arv från en släkting på moderns sida och detta fick honom att fortsätta kampen för tillvaron.
Han gjorde en resa till Berlin, där han vistades några år, men så längtade han åter till fosterlandet och vid fyllda 36 kom han åter i sin hemstad.

Nu hade ödet gjort att den gamle vågdirektören avlidit och hur det än begav sig så blev det att f d springpojken fick bokhållareplats vid järnvågen, där han tidigare haft sin verksamhet.
Men länge stannade inte Wetterlind på denna post. Efter tre år lämnade han och bosatte sig långt ute i Majorna, först ner åt sjösidan till, men under de senaste 7 åren i det nu så sorgligt

ryktbara hus, som bär nr 107 kvart. Z vid Gråbergsgatan.
Vid fyrtiotvå års ålder flyttade alltså Wetterlind in i denna byggnad.
Och sedan dess har han bott kvar och sysselsatt sig med renskrivning – och för övrigt livnärde han sig på räntan av sitt lilla kapital.

Wetterlind hade på senaste tiden fört ett mycket supigt och oordnat liv och gjort av mycket med pengar.
Han har också en längre tid visat sig besynnerlig till sinnet, grubblande och konstig, dock inte farlig för andra. De boende i huset hyste emellertid viss rädsla för att – förr eller senare – hans besynnerliga sinnelag skulle vålla någon skada, och då han tisdagen den 15 februari 1887 hade barrikaderat trappan som leder upp till vinden, tyckte de boende i huset att något var galet var på gång.

Trappan svänger runt upp genom båda våningarna och vid den översta avsatsen hade Wetterlind samlat en grind, flera tvärslåar, presenningar, plåt och annan bråte, som totalt spärrade av vinden för övriga hyresgäster.

Ingen vågade närma sig honom, då han avvisade dem som ville ha fri passage skickade man efter polis.
Den patrullerande konstapeln nr 139 Holm fick först budet att ingripa, den civilklädde t f överkonstapeln A Nordblom som råkade passera, följde med honom för att ta reda på vad som hänt. Båda två begav sig uppför trappan…

Resten är historia!

Kaffebrännarn

En fråga om ångslupen som också kallades vattenspårvagnen – ”Kaffebrännarn” – var uppe för ett tag sedan och jag blev verkligen nyfiken på den linjen. Det som väckte min nyfikenhet var en tidtabell för båten ”Oberon” som gick mellan Kviberg- Lilla Bommen och följande läser jag i bok om stadsdelshistoria kring Gullbergsvass – Hultmansholme;
”Just som vi vänder om på vår vandring kommer en liten lustig, helt överbyggd ångslup uppifrån älven och lägger till vid trappan vid Hisingsbron. Det är Göteborgs hamns alla tiders minsta passagerareångare. När båten lagt till vid trappan, gungar den betydligt för varje passagerare, som lämnar dess reling.” /… / ”Denna lilla ångbåt heter Gamlestaden, men går alltid under benämningen ”Kaffebrännarn”.

Den går i trafik till Gamlestaden. Efter år 1895, då Götarna flyttat ut till Kviberg, fortsatte den upp genom Säveån även hit, så militären på detta sätt kunde åka båt till staden i brist på annat fortskaffningsmedel. En något större ångslup, vi namn Kviberg, trafikerade under några år även denna route.

Såväl ”Kaffebrännarn” som dess större bror Kviberg lade upp, närspårvagnen hösten 1905 blev färdig. De stod sig inte i konkurrensen med det nya färdmedlet. Den lilla ångbåten Gamlestaden, som några gånger passerade Hultmans holme på sin väg från Lilla Bommens hamn till Gamlestaden och Kviberg, hade dessförinnan gått i trafik mellan Stampbron och Underåsbron. När Kvibergsrouten upphörde, såldes båten till Jönköping, där den ett tiotal år gick i trafik på Munksjön. Till Jönköping och Munksjön gick den genom Göta kanal. Detta var den längsta färd den lilla ångaren varit med om.”

Ur Hamnpromenad i mitten av 1890-talet Gullbergsvass – Hultmansholme (J H Karlsson)

Alla tiders entreprenörer i Göteborg

I Sverige planerades för många handelskompanier under 1600-talet, men inget blev särskilt lyckosamt. I början av 1700-talet var Sveriges ekonomi dålig, och många hoppades att handel med till exempel Ostindien skulle göra landet rikare. Men rädslan var att man inte skulle kunna försvara sina fartyg mot konkurrenter det vill säga de stora sjömakterna, England, Frankrike eller Nederländerna, som gärna attackerade svenska fartyg.
Tre män, Colin Campbell från Skottland, Niclas Sahlgren från Göteborg och Henrik König från Stockholm, grundade Svenska Ostindiska kompaniet år 1731. Och den 14 juni samma år, utfärdar den Svenska regeringen en oktroj, som gällde i femton år. En oktroj är ett berättigande att utöva ekonomisk verksamhet och totalt utfärdades tillstånd för fem oktrojer om vardera femton år. Bolaget får därmed ensamrätt att i femton år driva handel i Ostindien och på andra platser öster om Godahoppsudden. Skeppen måste, så långt det var möjligt, vara byggda samt utrustade i Sverige och segla under svensk flagg. Kompaniet får också rätt att möta våld med våld eftersom det fanns gott om sjörövare och lasten måste försvaras till varje pris. Skeppen bestyckas med kanoner.

Enligt regelverket måste varje expedition utgå från Göteborg samt återvända med sin last till Göteborgs hamn. Utöver detta var varorna de tog hem befriade från tull.

Tyvärr finns lite dokumenterat om verksamhetens ekonomi eftersom det rådde stort hemlighetsmakeri runt kompaniets aktivitet, det var till exempel inte ens tillåtet att namnge aktieägarna eller deras insatser. Efter varje resa och när allt var sålt på auktion – bränns kassaböckerna upp! Det mesta som säljs på auktion i Göteborg säljs vidare till hugade spekulanter ute i hela Europa. Den stora volymen av te är ett tydligt exempel på detta. Svenskarna är väl egentligen inte ett tedrickande folk vid den här tidpunkten. Däremot är England en god importör av denna vara.

Den allra första varulasten från Kina ger en vinst på 25 procent till alla investerare.
Även om verksamheten skyddas från insyn och detaljerade räkenskaper förstörs från gång till gång, visar beräkningar att den genomsnittliga avkastningen på satsat kapital är omkring 40 procent. Ett minst sagt lönsamt bolag! Intressenter kan teckna andelar i företaget till lägsta insatsen 500 daler, en summa som vid den tiden motsvarar två årslöner för en duglig hantverkare. En annan regel är att styrelsen i kompaniet ska bestå av minst tre personer, där Henrik König är en av dessa. Medlemmarna ska dessutom vara födda i Sverige, är man av utländsk härkomst, måste man åtminstone vara bosatt i Sverige och dessutom svära trohetsed till Svenska kronan.

En rapsodisk sammanfattning av kompaniets verksamhet ger vid handen att det första skeppet avseglar 1732 och det sista anlöper Göteborg 1806. Sammanlagt genomförs 132 expeditioner, de flesta till Kanton i Kina. Sverige exporterar järn, trä, verktyg och vapen som huvudsakligen säljs i den spanska hamnstaden Cadizdär man i stället köper silver. Från Kina importeras porslin, te, råsilke, siden, pärlemor, lackerade skrin och möbler. En stor del av importen återexporteras till andra europeiska länder. Det är inte förrän den fjärde och femte oktrojen som det går allt sämre och många expeditioner går med förlust.

År 1814 förklaras handeln med Ostindien fri för alla och därmed upplöses SOIC – Svenska Ostindiska Compagniet. En framgångssaga är över.
Det är framför allt de tre männen som grundar verksamheten som jag kort vill uppehålla mig vid. De tre har sannolikt viktiga egenskaper som entreprenörer bör ha, d v s att ha en idé som de tror starkt på, en stark vilja att genomföra den och förmågan att organisera verksamheten och skaffa fram kapital. Den svenska regeringen har länge mottsatt sig ett ostindiskt kompani. Man anser att Sverige ska vara självförsörjande, dels för att man anser att handeln skulle kunna leda till ”yppighet och överflöd”, något man vid denna tidpunkt inte vill uppmuntra.
Men vilka är då dessa tre män som blev dåtidens största entreprenörer?
Vi börjar med den tyskättade Henrik König som tar det första initiativet. Henrik föds i Stockholm den 11 mars 1686 och är son till Heinrich König som är en adlad svensk kommissarie i Hamburg och växelhandlare.

Henrik König spelar en avgörande roll i bildandet av den ostindiska handeln och blir kompaniets första direktör. Embryot till kompaniet närs i samband med att den österrikiske kejsaren Carl VI startar ett ostindiskt kompani som utgår från Ostende i Flandern under 1720, men det kompaniet möter så starkt motstånd att det efter diplomatiska påtryckningar från större sjöfartsnationer läggs ned redan efter sju år. Investerare söker sig till nya projekt och nu

dyker ett annat namn upp – Colin Campbell – och genom honom kommer initiativet till ett svenskt ostindiskt kompani, vilket sker i samarbete med en annan svensk – Niclas Sahlgren. De möter också hårt motstånd från regeringen och först efter långa förhandlingar, som drivs av just köpmannen från Stockholm, sker en förändring. Han erhåller det första privilegiet och vi kan ana att både kapital och personal från Ostendekompaniet sannolikt är viktiga komponenter i den här affären. Regeringen inser uppenbarligen nu de stora fördelarna som handeln kan medföra till landets fördel och gör slutligen allt för att underlätta kompaniets grundande.

Den 14 juni 1731 beviljas så ”Henrik König & Compagnie att idka handel med alla platser öster om Godahoppsudden”, ett första privilegium som överräcks av självaste kungen. Nu kan Sverige ta upp kampen om konkurrensen med Holland, England och Portugal – vi är i yttersta behov av tillskott till kronans kassa. Kapital kan komma att investeras i järnbruk, sjukhus, och varvsindustri. Dessutom ökar inte minst våra kunskaper om skeppsbyggande, navigation och om den viktiga handeln på en marknad ute i Europa.
Resorna till Ostindien resulterar i lysande affärer. Varor som kommer hit kan snabbt omsättas via export till förmögna affärsmän ute i Europa. Kapitalet som skapas kan investeras i landets järnbruk, sjukhus, och varvsindustri. Dessutom ökar våra kunskaper om skeppsbyggande, navigation och inte minst handel på en stor marknad ute i Europa.

I de två första paragraferna i privilegiet till König anges följande;
Göteborg – som blir porten mot öster – kan nu gå en blomstrande tid tillmötes! Ett smolk i bägaren är dock att brevet med de beviljade privilegierna översätts till franska och latin och distribueras till alla stormakterna. Deras reaktion är till en början som väntat – negativ – och de gör klart att det nya bolaget inte alls var välkommet!
Henrik König spelar en vikt roll i bildandet av kompaniet, men är inte direkt aktiv inom direktionen. Direktörer avlöser varandra inom kompaniets 82-åriga historia. Henrik König avlider den 25 september 1736 i Stockholm. Endast fem år efter bildandet av kompaniet!
Vi backar ett par år och befinner oss två år efter kompaniets grundande, alltså 1733.
Den första ostindiefararen, Fredericus Rex Sueciae, har just ankrat upp i Göteborg och vid Klippan lossas lasten av te, siden, porslin, kryddor och andra exotiska varor. Med på skeppet finns även några flaskor punsch – en dryck som nu med all säkerhet avnjuts på en bjudning hemma hos Niclas Sahlgren i Göteborg, den tredje av direktörerna som är med och grundlade kompaniet.

Niclas Sahlgren, föds i Göteborg den 18 mars 1701 och är kommerseråd och blir också den direktör inom kompaniet som kommer att göra de bästa affärerna. Förmodligen med anledning av sin kombination av privat järnexport och kompaniets resor. Han inhämtar som mycket ung kunskap om internationell handel och får på så sätt ett värdefullt kontaktnät vid studierna i Holland, England, Tyskland och Frankrike. I Holland lär han känna den unge Jonas Alströmer med vilken han förenar sina handelsintressen.
Niclas Sahlgren kom att lägga stora delar av sin förmögenhet på vetenskapliga och välgörande ändamål. Han är bekant med Linné och är dennes värd i Göteborg på Västgötaresan 1746. Stora donationer går till Vetenskapsakademien för främjande av jordbruk och lanthushållning

samt grundade av Sahlgrenska sjukhuset.
Kompaniets ekonomiska resultat under Niclas Sahlgrens tid som direktör är minst sagt lysande. Från 1731 till räkenskapernas avslutande 1768 utdelas en vinst på drygt 1 900 procent, vilket jämnt fördelat över perioden ger en årlig avkastning på 50 procent.
För Sahlgrens del tillkommer också utdelning på de stora summor han satsar inom kompaniet. Det råder inget tvivel om att vinsterna från kompanihandeln utgör hans största inkomstkälla. Han betraktas av många som Sveriges rikaste man och efterlämnar en förmögenhet på mer än 4 milj dir smt.

Niclas Sahlgren äger två större fastigheter – en vid Norra Hamngatan och en vid Lilla Torget. Privat föredrar Niclas Sahlgren att leva tillbakadraget med sin familj i det påkostade residenset vid Norra Hamnen, på Kristinedal med dess lustgård eller på Gåsevadholm. Han avlider 1776 och huset vid Norra Hamngatan har han året före sin död sålt till dotterdottern Anna Margareta Alströmer.

Ännu en köpman är tidigt inblandad i bildandet av kompaniet – Colin Campbell som föds den 1 november 1686 i Edinburgh, är en svensk-skotsk affärsman. Han är son till en advokat. För övrigt vet vi inte så mycket om Colin Campbells tidigare levnadshistoria, han vistas ett flertal år i Ostindien och verkar som köpman. Vi vet att han satsar pengar i det ostindiska kompaniet som bildas i Ostende 1720. När det upplöses 1731 söker han förverkliga sina planer på annat håll och då finner han en samarbetspartner i Niclas Sahlgren och tillsammans utarbetar de en plan för ett ostindiskt handelskompani i Sverige. Campbell företräder vid den tidpunkten de utländska aktietecknarna, men det är här som Henrik König träder in som deras officielle representant.

Campbell naturaliseras så småningom som svensk adelsman. Bosätter sig i Stockholm och börjar i Königs firma, som kom att ha namnet König, Tham, Campbell & Co.
På kompaniets första resa med Fridericus Rex Sveciæ är Colin Campbell en av kompaniets mest drivande. Han följer själv med på resan som superkargör och kungens ministre plénipotentaire – ansvarig för affärer – hos kejsaren av Kina. Fartyget kapas emellertid av holländarna. På hemresan från Batavia dör många matroser. Icke desto mindre är expeditionens ekonomiska resultat ytterst bra. Därför utnämns Colin Campbell vid hemkomsten till kommerseråd.

Campbell är ledande person även under andra oktrojen som börjar 1746. År 1732 lämnar han Stockholm och bosätter sig i Göteborg och äger egendomen Sävenäs. I Göteborg intar han en aktad ställning och blir känd som donator, bland annat till stadens barnhus.
Anglikanska kyrkan i Sverige grundas 1747. Brittiska affärsmän får då lov av kung Fredrik I att fira gudstjänst på engelska enligt Anglikanska kyrkans liturgi och praktik samt att bygga egna kyrkor. Den första församlingen bildas genom donation av Colin Campbell. I dag finns det två församlingar i Sverige. En i Stockholm, S:t Peter & S:t Sigfrids och en i Göteborg, S:t Andrews.

Personligen drabbas han av den svåra sorgen att förlora alla sina barn. Under sina sista år är han sjuklig. Hans hustru vistas i England vid hans död den 9 maj 1757.
Vad vi kan se idag som ett stort monument över Ostindiska Kompaniets storhetsdagar är det Ostindiska Huset på Norra Hamngatan 12 i Göteborg.

Med plats för många hotell …

Vi ser Apoteket Vasen till vänster. Adressen är Norra Hamngatan 40/Nils Ericsonsgatan 25 – fem våningar och uppfört 1912–13 i nationalromantisk stil. Huset innehöll ursprungligen även läkarmottagningar, butiker, bostäder och kontor. Ett pensionat har också funnits här. I slutet av 1960-talet försvann bostäderna i huset och i början av 1970-talet flyttade apoteket till nya lokaler inne i Nordstan.

Det äldre Apoteket Vasen låg på Drottningtorget, intill huset med skylten Corin & Linder – en välkänd maskinaffär, som i sin tur ligger intill ett av Sveriges äldsta hotell från 1859, Hotell Eggers.

Fina telefon- och biljettkiosker, spårvagnar möts vid Hotellplatsen. Cyklist o fotgängare. Droskor. Kanske anar vi också lite hästspill. Hotell Göta ligger till höger i bild. Man kan studera fotot en bra stund …

Här till höger ser vi en skymt av byggnaden Göta Källare, som när det öppnade sina portar den 22 maj 1812 inte bara var Göteborgs, utan också Skandinaviens första hotell. Hotellet hade 56 rum för resanden förutom restaurang och biljardrum.
När traktören Laurentius Segerlind några år tidigare ansökt om att ”å tomten nummer 1 i Stadens 5 rote få uppföra en nybyggnad till hotell- och näringsställe”, beviljades detta med villkoret att huset ”ej finge bliva vanprydande”.

När Segerlind lät uppföra byggnaden, hade man börjat riva de gamla befästningsvallarna runt Göteborg, och han använde bland annat stenar därifrån till sitt bygge. Byggnaden är ritad av stadsarkitekt Johan Ahlborg.
Ursprungligen hade byggnaden tre våningar, men när hotellfamiljen Haglund tagit över i

mitten av 1800-talet byggdes en fjärde våning till. Han lät också inrätta landets första uteservering.
Vid sekelskiftet fanns 100 rum, och här har bland annat August Strindberg, Esais Tegnér och Sarah Bernhardt övernattat.
Hotellverksamheten fortsatte även, om än i mindre skala sedan SKF köpte fastigheten inredde sitt huvudkontor här 1918. Hotell Göta källare upphörde först den 31 juli 1944.

Amerikalinjen hade här kontor, och när man 1922 rustade upp fasaden och entrén mot Hotellplatsen gick uppdraget till skulptören Johan Axel Wetterlund att utföra några konstverk med anknytning till sjöfart och andra näringsgrenar. Han hade tidigare bland annat på uppdrag av kung Oscar II gjort storstilade utsmyckningar på Stockholms slott.
Resultatet blev fyra allegoriska kvinnogestalter föreställande sjöfart, handel, jordbruk och teknik. Här finns Handelskvinnan med en penningpung i handen. Sjöfartens kvinna har ett roder i höger hand. Jordbrukets kvinna håller kärvar i vänster famn och kvinnan som symboliserar tekniken ser vi med passare och anteckningsblad.

Lars Peter Haglund köpte senare grannfastigheten till höger om nuvarande Hotell Radison, och lät efter omfattande restaureringar öppna Hotell Haglund, som senare bytte namn till Grand Hotell Haglund, som snart blev Göteborgs förnämsta hotell och restaurang.

När sedan också Palace Hotel öppnade döptes platsen framför hotellen till Hotellplatsen.

Sammanfattningsvis: Hotellplatsen är belägen nära Göteborgs centralstation, vilket var ett bra läge för etablering av flera hotell. Göta källare var det första riktiga hotellet i Göteborg och etablerades redan åren 1810–1812. Hotellverksamheten upphörde år 1918, då SKF köpte huset. Byggnaden i vilken Grand Hotell Haglund inrymdes uppfördes år 1808 vid Södra Hamngatan 53–57 och revs år 1972. Palace Hotell öppnade år 1907 och året efter källarkrogen Gyllene hornet. Andra hotell i närheten är Hotell Eggers, Hotel Royal, Grand Hotel Opera, Scandic Europa, Radisson Blu Scandinavia Hotel och Clarion Hotel Post.

Källa: ”Göteborg berättar ännu mer”, B Öhnander samt Wiki och Kringla

Tonerna från Heden

Många är de cirkustält som gästat Heden och bjudit göteborgarna på spänning och roande underhållning. När jag tänker Heden är det i första hand det tegelröda Exercishuset i norra hörnet av Heden, byggt 1867 efter ritning av arkitekten A Heilborn. Där övade en gång den frivilliga skarpskyttekåren. Byggnaden användes också som gymnastiklokal för närbelägna skolor. Vasa högre allmänna läroverk, numera Schillerska gymnasiet, hade gymnastiklektioner där fortfarande en bit in på 1960-talet.
Exercishuset har till och med använts som konsertlokal då kung Karl XV besökte Göteborg i juni 1869 i samband en utställning.

Nu rör vi oss tillbaka i tid och åt det nordvästra hörnet av Heden – där ligger det med dubbla torn försedda Göteborgs konserthus. En egen plats för det göteborgska musiklivet har länge varit ett önskemål i staden. När så arkitekten E Krüger på initiativ av bankdirektören H Mannheimer och borgmästaren P Ramberg lägger ett förslag till en provisorisk träbyggnad för ändamålet visar det sig att intresset så stort att man dels med donationsmedel, dels med ett nybildat aktiebolag kan uppföra ett för sin tid ganska storslaget konserthus på Heden. Visserligen är det endast uppfört i trä, men har ett mycket tilltalande yttre med sina två rundade torn och mjukt linjerade takbyggnad.

Initiativet till Göteborgs orkesterkassa tas redan 1900 en konserthuskommitté med handlanden George Murray som ordförande och bland andra bankdirektören Herman Mannheimer och Peter Lamberg som ledamöter. Kommunen ställer tomt och alla kostnader förknippade med mark- och vägröjning, avlopp med mera till förfogande. Huset grundläggs i juli 1904 och i slutet av januari 1905 står huset står i det närmaste klart. Ingen maskinell utrustning finns till hands under byggnationen.

Det är den 11 februari år 1905 och dags för invigning med en festkonsert under ledning av dirigenten Tor Aulin (1866-1914).
Under de följande åren är byggnaden även upplåten för större möten och utställningar och liknande. Konserthuset fungerade till och med som biograf och visade vid ett par tillfällen den tidens kvinnotjusare Rudolph Valentino på den vita duken. Det kan tilläggas att Konserthuset vid Heden då var landets största lokal för musikalisk verksamhet – även stumfilmen ackompanjerades ju på den tiden av en större orkester på biograferna, så också i Konserthuset.

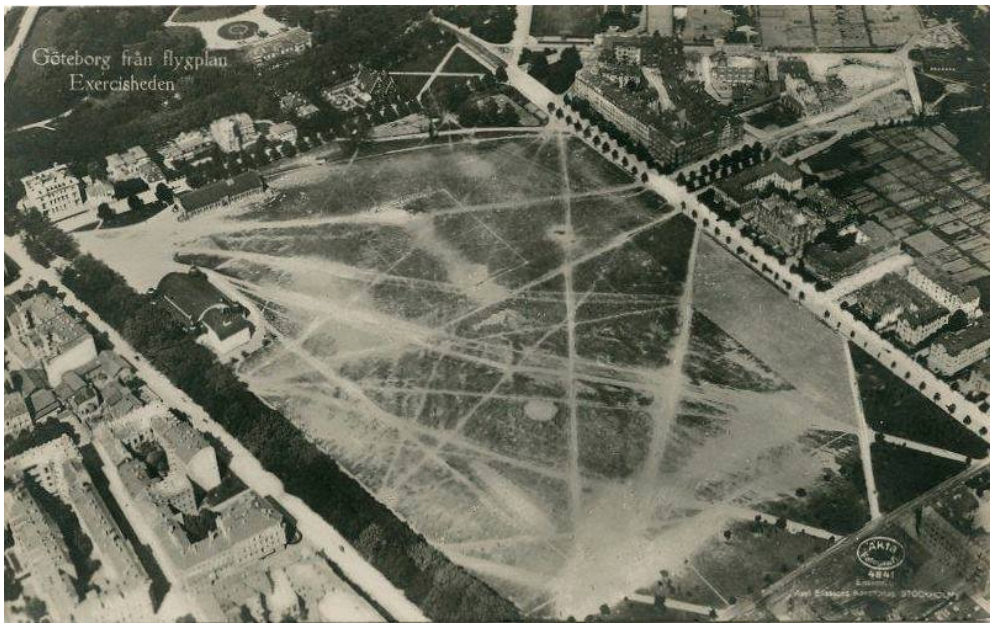

Göteborgs Konserthuset på den nordvästra delen av Heden

Om vi uppehåller oss ett slag vid invigningen och lyssnar till Filharmoniska sällskapets kör samt en femtiofem man stor orkester under ledning av Tor Aulin, sitter vi i sällskap med drygt tusentalet personer. Vi tittar upp mot på balkongen i fonden och där sitter närmare tvåhundra personer och på den mindre läktaren ett hundratal. Konserthuset är, som jag tidigare nämnt, ritat av arkitekten Ernst Krüger och är helt igenom av trä. Vi sitter i Sveriges största musiklokal! Om ett par år kommer Wilhelm Stenhammar (1907-1922) att vara konserthusets ledande profil och ett antal gästande kompositörer som Jean Sibelius, Carl Nielsen och Christian Sinding kommer att avnjutas.

Vid tioårsjubileet 1915 räknar man in över en miljon besökare, fördelat på över niohundra konserter, drygt hundra möten och föredrag samt dryga sjuttiotalet tillställningar av annat slag. Inte illa!

Tor Aulin är tidens ledande svenska violinist – konsertmästare, solist, kammarmusiker och pedagog – men verkar också som dirigent och tonsättare. Hans mångsidiga insats gör honom utan konkurrens till en central gestalt i Göteborgs musikliv.

Under årens gång diskuteras motgångar och framgångar – i synnerhet om kapellmästare och konsertmästares roller och byten. Ett hett önskemål är att få Wilhelm Stenhammar att återkomma till Göteborg och Orkesterföreningen. Några av stadens entusiaster och djupt involverade i verksamheten åker till Florens för att tala med Stenhammar om engagemang i Göteborg och det ser ut att lyckas. Han blir dirigent och ledare tillsammans med Tor Aulin. Om man ska göra en sammanfattning av Orkesterföreningens historia vid Heden kan vi med gott samvete konstatera att staden fick en möjlighet till hög nivå av klassisk musik och att orkestern får en central plats i vår musikala historia som väl kan jämföras med den som fanns utanför landets gränser.

Konserthuset på Heden förläggs utmed Gamla Allén/Södra vägen och entré mot norr, mot Exercishuset

Wilhelm Stenhammar stannar som chefsdirigent för Göteborgs orkesterförening under åren 1907-22. Under hans tid spelar orkestern ofta musik av hans personliga vänner Jean Sibelius och Carl Nielsen. Stenhammar får ge namn åt Stenhammarsalen – den mindre konsertsalen i Göteborgs nuvarande konserthus vid Götaplatsen.
Fredagen den 13 januari 1928 hörs andra toner från Heden i Göteborg. Toner som först sprids över staden och som rör sig bort mot Heden – klockan är en halvtimma efter midnatt och brandlurarna ekar genom gatorna. När morgonen gryr den 14 januari kan göteborgarna läsa i GP:

KONSERTHUSBRANDEN 1928: Byggnaden var oviktig när Konserthuset på Heden brann. För att rädda noterna riskerade basunisten Lohengrin Cremonese och hans kolleger livet.
”Efter repetitionens slut hade emellertid ett par av musikerna dröjt sig kvar något och dessa observerade strax före kl. halv 1 att röklukt trängde in och vid en undersökning av anledningen funno de genast att det glödde i närheten av ett värmeelement. — Men när man väl fått upp takluckan visade det sig, att eldhärden icke var så obetydlig som man antagit. Elden, som spritt sig genom värmetrumman, hade antänt hela vinden i flygeln och lågorna slogo upp genom luckan.”

Basunisten Lohengrin Cremonese berättar långt senare och i samband med Konserthusets 50-årsjubileum år 1985, om den märkliga fredagen den 13 januari 1928. Efter förmiddagens repetition går han och kontrabasisten Schultze till Exercishuset för att spela tennis. Plötsligt kommer en vaktmästare springande och skriker att elden är lös i Konserthuset. Cremonese och Schultze rusar tillbaka och in i konserthusets bibliotek. De turas om att stå på varandras axlar och river febrilt ner noterna och kastar ut dessa genom ett fönster. Därefter slår de sönder skåpen och kastar ut instrumenten!

Röklukten sprids och snart står en jättepublik och betraktar en fullständigt absurd syn. Lågor slår upp genom trätaket, noter singlar ner – musiker och andra jagar notblad i ösregnet – allt i en enda röra och lervälling! Brandmännen sliter och kämpar.

Vi kan väl tänka oss synen av Cremonese och Schultze i sina en gång vita tennisbyxor!
”I det längsta arbetades på att rädda vad som räddas kunde, men när faran för liv och lem blev allt för stor måste polisbefälet ingripa och förhindra vidare bärgningsarbete i den brinnande byggnaden. Hela södra flygeln stod då i ljusan låga, väldiga rökmoln svepte ut över Heden och flammorna stego högt. Taket i mittelpartiet var nu också övertänt och plötsligt störtade partiet över podiet samman med ett brak. Hela konsertsalen fylldes med ett gnistregn som tvang brandmännen att retirera bit för bit.”

Utanför Konserthuset samlas stora folkskaror och snart är Heden förvandlad till ett hav av orädda och närgångna åskådare som kliver omkring. De som står i vindriktningen blir omringade av väldiga rökmoln som bolmar ut från byggnaden. Tanken slår mig att bränder vid den här tiden är en form av folknöje. Tidningarnas skildring av branden ger grund för detta:
”Det inträffar onekligen ytterst sällan att en eldsvåda ligger så väl till ur åskådarsynpunkt. Ett storslaget skådespel, skrämmande men ståtligt och brandfolkets kamp var spännande att åse.”

Några år före konserthuset tillblivelse på Heden, närmare bestämt den 2 augusti 1914, bryter första världskriget ut.

Landstormen har då funnits sedan 1885, vars uppgift är att försvara lokalområdet och skydda fältarméns mobilisering. Manskapet är uppenbarligen av de äldre årsklasserna av vapenföra

män. Befälen är frivilliga och till stor del civilister som är organiserade i Göteborgs Landstormsbefälsförening. När kriget kommer och mobiliseringen äger rum på Heden utbryter mer eller mindre ett kaos, men man löser problemen och får fram utrustning som saknas och nödvändig befälsutbildning genomförs. Landstormen i Göteborgare har trots allt ett gott rykte. Heden blir centrum för samling.

Under jubileumssommaren 1923, hålls utställningsdelen av den Internationella Luftfartsutställningen i Göteborg (ILUG) på Heden. Flygtävlingarna sker däremot vid Torslanda flyghamn.

Ljudet från demonstrationer är återkommande på Heden. Rop och stoj från idrottsutövare, fotbollsspelare och åskådare är för de flesta göteborgare bekanta tongångar. Vi hör ungdomar tala språk från olika länder – denna söndag i juni – de tävlar på såväl grus- som gräsplaner. Cirkuspublikens jubel kommer säkerligen åter att höras genom tältduk …
Måtte tonerna från Heden aldrig upphöra!

Första fotbollsmatchen mellan två svenska lag med moderna regler
spelades på Heden i Göteborg den 22 maj 1892, då Örgryte IS mötte IS Lyckans Soldater

Källa:
Musiken på Heden – Konserthus och Orkesterförening i Göteborg 1905, M Fritz, J Ling, 2013
www.arkivnamnden.org
www.brandmuseet-storgoteborg.se

Nilssons gård i Majorna

Så blev den Nilssonska gården en stor köpmansgård, kanske den största i Majorna på sin tid. Och i ett halvt sekel under hans spira och senare under hans efterföljare och frände har affären bevarat sitt gamla anseende.

Gamle Nilsson är nu ur tiden. Född 1828, dog han 1897 och ansågs äga en betydande förmögenhet. Han var en enkel och anspråkslös man, som utom sin livsgärning ej spelade någon framträdande roll annat än i den kyrkliga styrelsen, men han var en man med äkta köpmansgry och därför intager han ett bemärkt rum i förstadskrönikan.

Mången tycker kanske att det jag här berättat är oväsentligt och att det knappast kan intressera en större allmänhet. Må så vara. Jag tycker i allt fall att historien om förstadsköpmannen, som begynte med tomma händer och strävade sig fram passar bra som text till bilden av en gammal
köpmansgård, som spelat en betydande roll i tider som flytt och snart skall gå in i minnenas värld. Och helt visst är den ägnad att belysa en epok i stadens kommersiella historia, helt annorlunda än vår.

Den tiden handlade man under helt andra betingelser. De köpmän, som hade lantmän till kunder, fingo vara beredda att mottaga de långväga farande, när de kommo i långa rader dagen före fardagarna och marknaderna.

Det var före järnvägarnas tid. En bondes stadsresa varade mest en vecka, och sedan hans produkter bytt ägare, var det att lasta kärrorna med godsaker, kaffe, socker, sill, gryn o. s. v. Och naturligtvis pålassades ansenliga förråd.

Under dessa förhållanden måste köpmännen härbärgera skjutsarna, hålla gästrum åt bönderna och stallar åt hästarna. Och gården måste vara så rymligt tilltagen, att alla kärrorna fingo plats.

Mellan köpman och kund rådde ett patriarkaliskt förhållande. Bonden skulle ha sin traktering, helst med många supar, och köpmannen skulle vara foglig och prutsam. I dessa avseenden höll nog gubben Nilsson måttet.

Många, som nu äro till åren och som äga barndomsminnen från denna trakt av Majorna, erinra sig helt visst den patriarkaliske köpmannen och det stundom rätt groteska allmogelivet i den gamla handelsgården.

Theodor Nilsson efterlämnade flera barn, av vilka två — direktören för Billbergs Pianofabrik och grundläggaren av Lundby Skönfärgeri Wilh. Nilsson samt prokuristen i den stora firman Ekman & Co., Hj. Nilsson — äro dugande affärsmän i Göteborg.

Källa: Carl R A Fredberg

Friedländerska kyrkogården

Gläntar på grinden till Friedländerska kyrkogården på Hisingen i Göteborg och stadens minsta kyrkogård.

Det här en av Göteborgs fyra privatägda kyrkogårdar. De andra är de Judiska begravningsplatserna vid Svingeln och på Östra kyrkogården.
Den fjärde är Fortifikationsverkets begravningsplats på Känsö i Göteborgs södra skärgård.
Friedländers, eller Friedländerska, kyrkogård är en privatägd kyrkogård och Göteborgs minsta med ett tjugotal gravar. Den förklarades som byggnadsminne 1964 och är unik på många sätt.
Vi hittar den i en vacker dunge på en bergsknalle omgiven av en stenmur.
Genom trädverken på kyrkogården ser vi fasader till bostadshusen Blå Staden.
Den som äger kyrkogården är också ägare till Bäckebols gård.

Bäckebols gård ägs fram till 1700-talets mitt av adelsmän som troligen inte bor här. 1759 köps den av vågmästaren Johan Oliveholm i Göteborg. Han genomdriver ett storskifte i hela byn 1761 och utvecklar sedan gården till en välskött anläggning. 1764 låter han uppföra ett bostadshus av sten och 1774 köper han en del av Skälltorp Östergård där en privat begravningsplats senare anläggs. Det är den lilla begravningsplatsen vi besöker. Vid sekelskiftet 1800 övergår gården till annan ägare. Bostadshuset på Bäckebols gård är klassad som byggnadsminne sedan 1964.

Nordväst om byggnaden finns en terrasserad park och åt öster en stor fruktträdgård. En 150 meter lång allé leder fram till huset.
Vad gäller Backa socken är den för tiden innan1870 i huvudsak av samma storlek som nuvarande stadsdelen Backa. En skillnad är att södra delen av älvstrandsområdet ingår i stadsdelen Tingstad. Dessutom vet vi att före 1658 tillhörde området Norge–Danmark. Liksom övriga socknar på Hisingen påverkas Backa av krigshändelser under 1600-talet. Backa socken är en bördig jordbruksbygd och kallas i slutet av 1800-talet för ”Hisingens trädgård”. Inom socknen ligger då byarna Lärje och Tingstad som räknas till de största i Göteborgstrakten.

Flera andra byar och gårdar finns här också; Backa, Bällskär, Tagene, Skälltorp, Lilla och Stora Hagen samt Aröd. Bäckebol och ”Fredrikshamns herrgård” är två större gårdar som utvecklas under 1700- och 1800-talet. Under åren 1867–72 uppförs Göteborgs Hospital, det vill säga S:t Jörgens Sjukhus i nordvästra delen av Backa och under 1800-talets senare del började Backa att förändras genom inflytandet från Göteborg. Backa är fram till 1948 en egen kommun. Under 1960-talet börjar Göteborgs kommun att köpa upp och expropriera mark för bostadsbyggnation med början vid Brunnsbo och fortsätter sedan fram mot Skälltorpsvägen. Jag har i annan artikel nämnt att Anders Gustav Friedländer (1887-1868) är en av ägarna till Hökälla säteri som ligger i anslutning till Backa. Friedländer är ägare till säteriet under 1902-1919.

Sannolikt är han ättling till någon till av de två bröderna som invandrar från Stralsund 1810 – en tysk hamnstad som då tillhör Sverige. En av dem är Niclas Ludwig Friedländer, den andre är Philip Wilhelm. Deras far är juristen Wolf Josef Friedländer som blir en av två föreståndare för synagogan i Göteborg. De två bröderna kommer dock aldrig att tillhöra den mosaiska församlingen utan ansluter sig till den kristna läran. Niclas Ludwig Friedländer ägnar sig åt grosshandel med textilvaror. Den 26 februari 1836 bjuds Bäckebols gård med tillhörande trädgårdar och torp ut på offentlig auktion. Budgivningen stannar på 3000 daler och den som lägger det budet är Niclas Ludwig Friedländer. På så sätt kommer Bäckebols gård i familjen Friedländers ägo fram till 1911. Niclas Ludwig Friedländer bor inne i Göteborg men flyttar med sin familj till Bäckebols gård den 25 november 1850. Niclas Ludwig Friedländer avlider på gården den 6 december 1857.

Friedländerska kyrkogården är således en privatägd kyrkogård i hörnet av Litteraturgatan/Skälltorpsvägen. Och med sina drygt tjugo gravplatser är den Göteborgs minsta kyrkogård.

Lämnar denna vackra lilla pärla, för dagen inbäddad i tät sommargrönska och stänger åter den vackra grinden. Återkommer gärna …

Mot Klippan vi gå

Jag har blivit med bok. Den är skriven av Axel Rosén och heter ”Det forna Majorna i ord och bild”. En historisk överblick av en del av Älvsborgs Kungsladugårds område – nuvarande Majorna. Det är ur den jag gör några nedslag för att återberätta något om hus vi kan se än idag och lite, lite om livet förr – som sjöman. Boken gavs ut första gången 1938.

Vi tar oss tillbaka till senare delen av 1700-talet och går vägen om färjeplatsen vid Klippan som tar sig förbi kapellet – St Birgittas kapell – på Skinnarberget och viker av till vänster passerar vi vid hörnet av Klippgatan, det hus som betecknas Maj. 2 rot. n:r 5 eller Klippgatan 7. I detta gamla hus inryms just nu värdshuset ”Klippan” och det är under ostindiska kompaniets tid vi befinner oss.

Av allt att döma är det ett traktörsställe med bättre anseende än en del andra här ute i Majorna. Det är James Carnegie som är traktören – och han är nog så modern när det gäller att göra stället tilldragande. Hans annonser i våra tidningar vittnar om detta. Än fixar han tärningsspel med något lockande som vinst, än är det något annat trick han frestar med … Vi ser oss omkring och konstaterar att majoriteten av kunderna är sjöbefäl eller andra som står dem nära. Värdshuset växlar innehavare ofta, men en av dem som gör visst avtryck är Wickström. Om honom antecknar en gäst vid namn Carl Gustaf Gladsten – officer vid Östgöta kavalleri – att på ”traktören Wickströms värdshus ’Stora Klippan’ kunde man få vad man ville ha i matväg.”

Så det lär uppenbarligen ha varit ett bra matställe. På ”Apollo” något längre in i Majorna – förmodligen i Hästhagen, Maj. 3 rot. n:r 31 – hade samme officer en gång hyrt in sig och rapporterar att han inte få annat än ölost och smörgås. För övrigt hade han inget att klaga på. Den gamle ”coopvardie-skepparen” Henric Hamberg som vid tiden äger ”Apollo” hyr ut rum och gör sitt bästa för sina gäster.

Men det är här, på Klippans värdshus som skeppsprästen Jakob Wallenberg tar sitt logi medan han väntar på att ostindiefararen ”Finland” ska bli segelfärdig. Om detta kan vi uppleva i den klassiska ”Min son på galejan”.

Jakob Wallenberg, som föds i mars 1746 i Viby socken (Östergötland), lär vara en mycket munter yngling som älskar upptåg och äventyr. Redan som 20-åring är han informator hos en av direktörerna i kompaniet – Martin Holterman – och det är genom dennes förord som Jakob nu fått anställning som skeppspräst. Det kommer att bli tre resor för Jakobs del, och med skeppet “Finland” under åren 1769-1771, 1772 samt 1774. Det är under den första resan han skriver sin bok. En minst sagt dramatisk resa. Han avlider endast trettioett år gammal och nyss börjat sin tjänst som kyrkoherde i Mönsterås. I sin resbeskrivning skildrar han både vedervärdigheter på sin resa genom Masthugget ut till Klippan, och de angenäma överraskningarna här på värdshuset.

Att glädjen står högt i tak och att man inte direkt spottar i glaset kan man förstå genom följande text;
”Här sista fyrken gick. På bordet buros fram
de korpulentaste av husets alla bålar.
Man glädjeströmmar drack i karlavulna skålar.
Bekymret klunk för klunk med punschen nedersam.
Stor sak i släkt, i vän, i flicka!
Man glömmer allt, när så när som dricka.”

Författaren Jakob betygar att alla är ”ganska nyktra”. Värden har nog en annan uppfattning, han för själv både skeppspräst och skeppskamrater till skeppet när det är dags för avfärd. Med förnöjd uppsyn har traktören undfägnat dem till sent om aftonen och för att inte äventyra deras ben ser han till att alla kommer ombord – välbehållna!
Det måste ha varit en lustig syn för dem som nu eventuellt blivit vittne det hela.
Längre ner på planen ligger en stor byggnad som inrymmer kontor för Ostindiska kompaniet, och inte minst finns här varumagasin där man lagrar dyrbara varor av allehanda slag. När

Ostindiska kompaniets dagar är räknade och den lukrativa kommersen tar ett sorgligt slut säljs ”Stora Klippan” – eller ”Sjöhamnen” som platsen och kallas. Göteborgs stad är köpare och vi har då kommit fram till 1813. Allt säljs för två tunnor guld eller i vår dags värde drygt 120 00 kronor! Ett par år senare etableras på samma plats tullbevakning.
Vid sidan om den långa träbryggan som leder till den gamla vaktstugan ligger ännu en badbassäng och bredvid ligger den en tilläggsplats för mindre båtar.

Om vi stannar upp en minut och funderar på sjömansyrket i dessa gamla tider finner jag i ”Reglementet för Coopvaerdie-Skeppare och Skeppsfolk” från den 30 mars 1748 att det finns bestämmelser som att den som tagit hyra som sjöman skall före sin första sjöresa inför vederbörlig myndighet – magistratet – med hand på bok avlägga den så kallade sjömanseden. Den innehåller en högtidlig försäkran om trohet mot konungen och hans efterträdare på svenska tronen, om redbarhet mot Sveriges krona och om efterlevnad i övrigt av rikets Fundamental-Lagar och gällande sjölag samt vad för handelsjöfolket var eller framledes kunde bliva stadgat.

Jag läser vidare och finner att en ”lärgosse” i regel måste binda sig för anställning i sju år. Att rymma från fartyget är belagt med strängt straff, i synnerhet om detta sker utomlands. Dess ålderdomliga regler ersätts av nya under 1870.

Vid påmönstringen af Sjökapteinen S. Pettersson
Besättning har Joseph Jan Charles Ottesson som är 16 år gammal, hemma i Göteborg
samt gifv, aflagt följande Ed:

Jag Jan Charles Ottesson lofvar och svär, vid Gud och Hans Heliga Evangelium, att jag städse skall vara min rätte Konung, den Storomäktigste Furste och Herre, CARL XV, Sveriges, Norriges, Gothes och Wendes Konung, samt det Kongl. Huset hold och trogen. Jag skall och med lif och blod försvara det Konungsliga väldet samt Rikets Ständers frö- och rättigheter; allt i öfverensstämmelse med Rikets Grundlagar, dem jag till alla delar skall lyda och efterkomma.

Dernäst vill och skall jag i alla mål ställa mig till hörsam och underdånig efterlefnad Sveriges Sjölag och det för Svenska Coopvärdie-Skeppare och Sjöfolk utfärdade Reglemente, af den 30 Mars 1748, samt hvad än vidare redan är, eller framdeles kan blifva om Svenska Sjöfarten stadgadt och förordnadt, såsom och i synnerhet utomlands ej gå utur min antagna samt vid mönstringen anteknade tjenst, och blifva utur Riket hoeta, utan oförhart vara vederbrande Skeppare hit till riket tillbaka följaktig.

Detta lofvar jag på heder och samvete hålla.

Så sant mig Gud hjelpe till Lif och Själ!

Hvarföre detta bevis lemnas med vederbörlig underskrift och Sigill.

Göteborgs Sjömanshus d. 10 Juni 1863

Pettersson

Det lär ha legat något stiligt över gamla dagars sjömän. Någon skriver: ”Han förde sig med en viss, lätt grandezza såväl ifråga om klädsel som uppträdande. Redan på långt håll kunde man ute i Majorna lägga märke till, vilken yrkesgrupp han tillhörde.”

Detta gäller förmodligen under Ostindiska kompaniets dagar. Då en sjögast som kommer tillbaka från långresa ofta är klädd i vita byxor och en kort jacka med snip i ryggen. Ur bröstfickan sticker en gul sidennäsduk fram. Om livet bär han sidenskärp och om halsen en lysande silkeshalsduk. Blankskinnshatt på huvudet och slidkniv vid sidan hör också till utrustningen.

Man kan lätt föreställa sig hur förhållandet är när det gällde befälet. I en gammal beskrivning från slutet av 1700-talet beskrivs befälhavaren på ostindiefararen ”Sofia Magdalena”, att han såg förnäm ut ”med sin frack eller långrock af fint blått kläde med stora, förgyllda knappar och grått chalongfoder och mermissioner af gulgrönt engelskt tyg, som kunde tagas för siden, så glänste det”.

Minsann! Jag avslutar med en gammal sjömansvisa:
”Gula sidenduken flaggar,
blanka hatten på tre kvart bakut,
ack, varthän den djärve vaggar,
sköna ögon honom ge salut”.

Vi går mot till platsen där Abraham Robert Lorent grundar sin verksamhet. Han är född i Hamburg och lär ha härstammat från en adlig släkt i Ungern. Hur som helst, så kommer han till Köpenhamn efter studier i Amerika.
I Köpenhamn har han planer på att anlägga en sockerfabrik men allt grusas då engelsmännen bombarderar Köpenhamn 1807. Han söker sig till lugnare trakter och hamnar så i Göteborg. Han hoppas på att kunna försörja sig som mellanhand åt köpmän i de krigförande länderna. Det tar inte lång tid innan Lorent kan sätta sina planer i verket. Han upptäcker att just ”Stora Klippan” är en perfekt plats att anlägga ett sockerbruk.

Tomten är tillräckligt stor och kajområdet tillräckligt djupt för fartyg som kan föra hit råvarorna. Inom ett år har han gjort sig känd som en driftig köpman och betraktas som ett av stadens bästa affärshuvud! Det är i hård konkurrens bland de köpmän som redan etablerats i staden och som anses vara lysande stjärnor på handelsområdets himmel.
Lorent begär och får privilegium att tillsammans med J C Schutz anlägga ett sockerbruk och ciderättiksfabrik 1808. Nu kommer en ny anläggning till på den plats där gamla slottet en gång funnits.

Lorent köper upp eller arrenderar tomtmark och får rätt att nyttja ett område som självaste kung Carl XIV och kronprins Oscar besöker under sommaren 1820 och de blev mäkta imponerade. Inte bara av Lorents goda språkkunskaper utan också av den frukost de höga herrarna blir bjudna till. Och den serveras inne i ett porterfat som skulle kunna rymma 96 000 liter – vem blir inte imponerade av det? Allt går Lorent väl i händerna och på befallning av regeringen utfärdar Kommerskollegium i augusti 1823 det skatteköpebrev som Lorent så väl behöver. Under lång tid bedrivs verksamheten med stor framgång och Lorent kan leva gott. Men som i tider av depression brukar göra med affärsföretag så kom även denna att gunga.

Nu gäller det att göra allt för att rädda så mycket som möjligt – släkt och vänner hade gjort investeringar som förväntas ge utdelning. Lorent beger sig till London 1833 för att försöka skaffa ytterligare kapital, men det blir fullständigt misslyckat. Och inte nog med det, Lorent avlider plötsligt och vilda rykten om orsaken kommer igång. Den slutliga kraschen är ett faktum. Fabriksanläggningen säljs på konkursauktion och inropas av David Carnegie Jr.

David Carnegie får, trots hårda tider, igång en verksamhet som porterbryggare och han går en lysande framtid till mötes. Han värnar om sina plikttrogna arbetare, vilket bl a kapellet, skolan, den fria sjukvården och bostäderna är bevis på.

1928 tar Pripps över bryggeridelen och tillverkningen fortsätter i Carnegiebryggeriet fram till 1976.

… bra bromsar, ett kraftfullt signalhorn och tur!

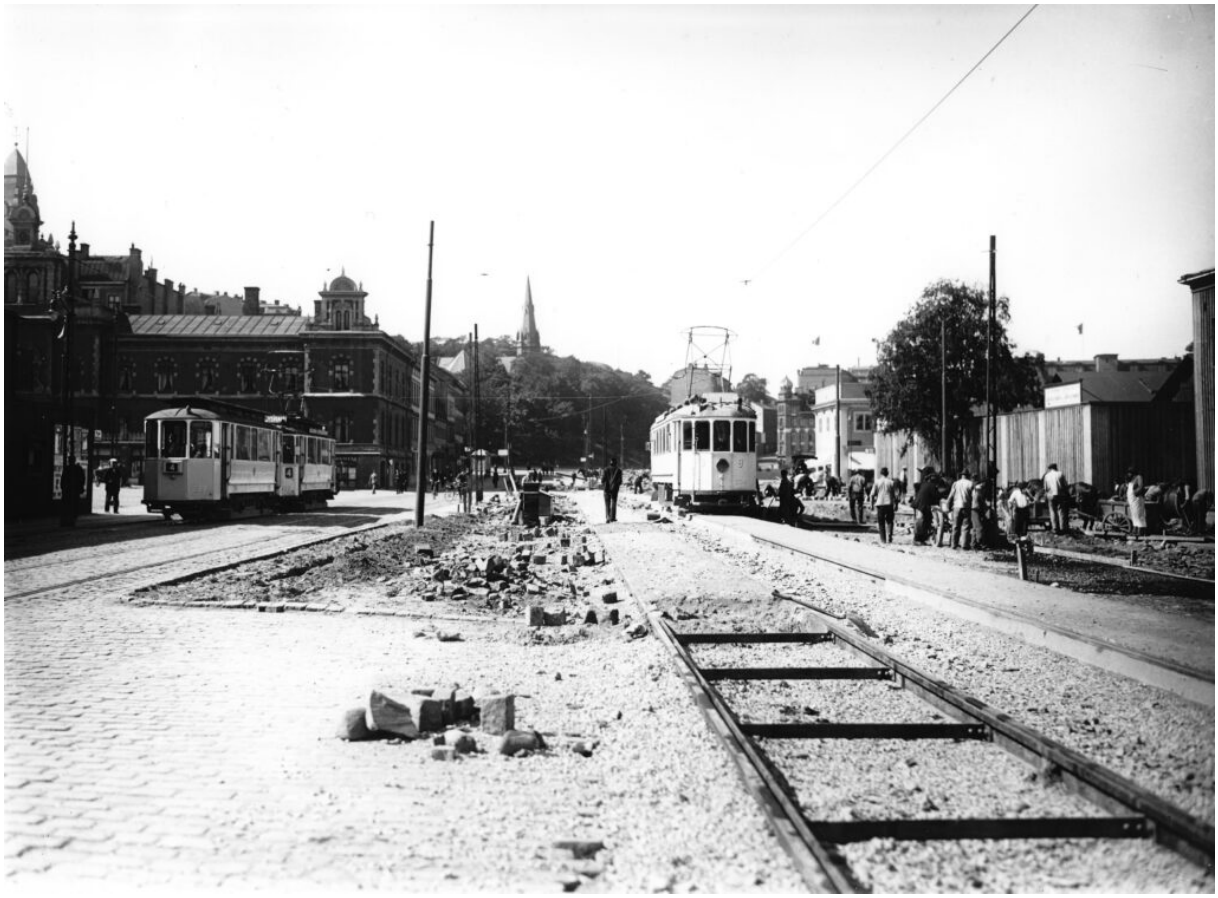

Det här fotot föreställer del av Första Långgatan – året är 1926. Vi har Masthuggstorget till vänster. S:t Johanneskyrkan i bildens mitt är en mötesplats. Dagens kyrka har öppna dörrar sju dagar i veckan året om och är en av Göteborgs mest besökta kyrkor. Halva lokalen är ett kafé och halva lokalen är ett traditionellt kyrkorum.

Fotot visar på anläggningsarbeten av spårvagnsräls utmed gatan …

Vi göteborgare har vant oss vid att spårvagnsnätet ständigt är i förändring. Åtminstone sommartid. Det läggs ny räls, hållplatser kommer till eller tas bort. Tillfälliga omdragningar på grund av gatuarbete som t ex Västlänken ställer till det för många. Vare sig vi går, cyklar, kör bil, åker kollektivt …

Under april 2023 läser jag Göteborgs Stads program för hur man tänker bygga om Första Långgatan till en grön och livlig stadsgata, med en ny park och en ny sammanhållen spårvagnshållplats vid Masthuggstorget:

Som en del av projekt Masthuggskajen startar nu omvandlingen av Första Långgatan till en grön stadsgata kantad av trädplanteringar och bredare trottoarer och cykelbanor. Nya byggnader tar successivt plats bredvid de gamla och bottenvåningarna fylls med fler verksamheter. Masthuggstorget får en ny, mer sammanhållen hållplats och norr därom byggs

en helt ny park, Masthuggsparken.

– Idag är Första Långgatan ojämn med sluttande trottoarer, både gatan och de äldre husen har satt sig i göteborgsleran. När vi är klara ska det vara en gata där man strosar på breda innerstadsliknande trottoarer, med plats för uteserveringar. Det ska också vara lättare att ta sig fram med cykel, säger Marit Sternang, projektchef på exploateringsförvaltningen.

Första Långgatan med alla nya hus kommer vara helt klar runt 2030. Men det mesta av arbetena på själva gatan kommer att vara klara dessförinnan. Liksom bygget av Masthuggsparken.

– Vi färdigställer gatan successivt och gör så mycket av ytskikt och planteringar som vi kan, men vissa arbeten behöver vi vänta med tills husen är helt klara, säger Marit Sternang.

I dagarna startar Göteborgs Stads entreprenör Peab Anläggning förberedande arbeten på gatan. För att göra plats för bil och cykel på den södra sidan tas parkeringsplatserna tillfälligt bort och görs om till kombinerat bil- och cykelkörfält.

Till sommaren är det ett redan inplanerat spårstopp mellan Järntorget och Majorna via Stigbergstorget 26 juni – 18 juli. Då kommer projektet göra ledningsarbeten under spåret och förberedande arbeten för den nya hållplatsen vid Masthuggstorget. Under sensommaren fortsätter ledningsarbetena utmed Första Långgatans södra sida. Det är ett omfattande arbete och beräknas i sin helhet att pågå till 2025.

Kanske kan det indiska uttrycket för kaotisk stadstrafik appliceras här:

… att man behöver bara bra bromsar, ett kraftfullt signalhorn och tur!

Långa Slottsskogsgatan …

På en karta följer jag Slottsskogsgatans från Slottsskogsvallen … förbi fotbollsplanen där det snart blir bagageloppis, mot Mariaplan – över Majorna/Kungsladugård och vidare mot Majnabbe … lång färd och jag funderar över från vilket håll mitt gamla foto från 1930 kan vara taget. Slottsskogsgatan, som man finner nämnt redan på 1600-talet. Då var Slottsskogen långt större än idag. En del av gatan uppgick i Stubbeledsgatan 1932.

En kille i kortbyxor, vit skjorta och skolmössa/skärmmössa står mitt i gatan och tittar mot kameran. Något försiktigt. Lite längre bort på gatan dröjer några mindre o större figurer sig kvar. Kanske är också de frågande kring kameran. Sannolikt står en fotograf under sin svarta duk och ber dem stå stilla. Hur länge vet vi inte.

Under 1930 läser vi bl a att:

- På 30-talet var Götaverken världens största skeppsvarv baserat på antal sjösatta ton.
- Poliskårens styrka i Gbg utgör f10 kommissarier, en inspektor, 13 detektivöverkonstaplar, 35 överkonstaplar vid ordningspolisen, 12 biträdande överkonstaplar, 54 detektivkonstaplar, 407 konstaplar vid ordningspolisen och 41 extrakonstaplar, tillhopa 573 man; dessutom tre polissystrar.
- 10 distriktsläkare ombesörjer den öppna sjukvården i Gbg.
- Sverige har nu en halv miljon telefonabonnenter, en på var tolfte invånare.
- Sveriges riksdag beslutar om fri fart på svenska vägar.

- Passtvånget slopas för skandinaver vid resor över Öresund.
- Nya regler för svenska polisen medför, att svenska poliser endast får använda batong på dagtid, men sabel på kvällstid, vilket pågår till 1933.
- EPA öppnar på Söder i Stockholm sitt första varuhus, med standardiserat billighetssortiment. Allt ska kosta under en svensk krona.
- Lagen om åtta timmars arbetsdag antages definitivt i Sverige efter en försöksperiod på elva år.
- De svenska hembiträdenas antal når sin topp på 145 000.
- Nathan Söderblom erhöll Nobells fredspris 1930 för sitt ekumeniska fredsarbete.

Pehr Dubb

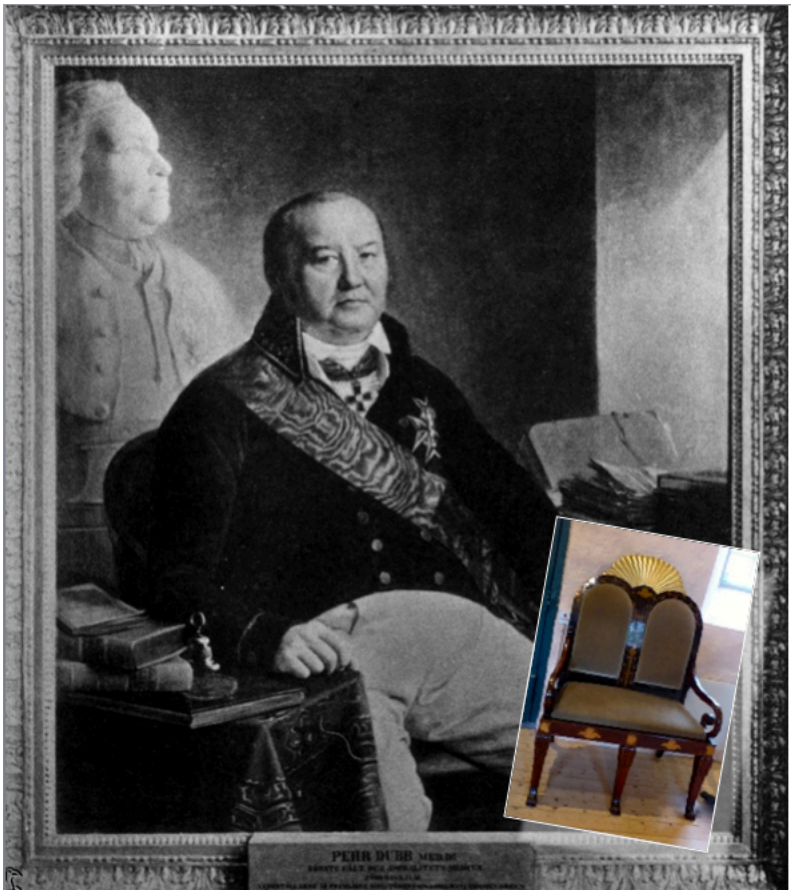

Pehr Dubb – en man som tar plats… i Göteborgs utveckling!

I Angereds kyrka står en brudstol som har en alldeles särskild historia. Har fått höra om stolen vid besök på Frimurarlogen i Göteborg. Där finns en sal med porträtt över betydelsefulla män som var frimurare. En av dem är Pehr Dubb.

Han föds i Mariestad 1750. Efter skolgång i hemstaden och i Skara, studerar han till läkare i Uppsala. Där har han bl a arkiatern Carl von Linné till lärare. Redan som tjugosexåring anställs Pehr som husläkare hos Niclas Sahlgrens svärson, på Kobergs slott. Bara några år senare promoverades han i Uppsala till medicine doktor efter att ha skrivit en avhandling om behandlingsmetoder av lues (syfilis). Så småningom kommer Pehr Dubb till Göteborg som styresman och överläkare till det första Sahlgrenska sjukhuset. Han lyckades på olika sätt att stärka sjukhusets till en början svaga ekonomi.

Niclas Sahlgren (1701-1776), som är direktör inom Svenska Ostindiska Kompaniet, grundar Sahlgrenska sjukhuset på Sillgatan – nuvarande Postgatan. 1782 har sjukhuset tjugofyra bäddar. Sjukhusets förste läkare är Pehr Dubb, dessutom är han administratör och organisatör. Medellösa patienter behöver inte betala vistelsen på sjukhuset, som är finansierat genom donationen i Niclas Sahlgrens testamente. Kirurgiska ingrepp utförs av en överfältskär och en underfältskär assisteras av två lärlingar, fältskärsgossar. Till personalstaben på detta första

Sahlgrenska sjukhuset hör även sex skiftarbetande sjuksköterskor – kallade sjukvakterskor – och en barnmorska, samt en hushållerska, en piga och en dräng. Sjukhusets första patient heter Peter Söderlund, är 30 år och har dysenteri. Pehr Dubb är noggrann med att föra journalanteckningar.

Superkargören William Chalmers (1748–1811) som också har skapat en större förmögenhet i Svenska Ostindiska kompaniets handel med bl a Kina, under senare delen av 1700-talet. Influerad av frimurarebrodern Pehr Dubb testamenterar han all sin kvarlåtenskap till Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg samt till inrättandet av en industriskola för fattiga barn som lärt sig skriva och läsa. ”Chalmerska Slöjdskolan”, som invigs i Göteborg den 5 november 1829, blir upphovet till dagens tekniska högskola. Pehr Dubb är den person som tidigt ser betydelsen av att samhället kan erbjuda hjälp som sjukhem, ålderdomshem och försörjningsinrättningar. Han är således en social reformator, som engagerar sig i fattigvården och genomför i Göteborg – som första stad i Sverige – en ordnad fattigvård.

Den 20 december 1802 drabbas Göteborg av en katastrofal brand. Elden bryter ut tidigt på morgonen i ett hus vid Kyrkogatan och sprider sig blixtsnabbt. Området mellan Södra och Västra Hamngatorna samt Vallgraven ödeläggs totalt. Domkyrkan och närmare två hundra hus, däribland Frimurarlogen, blir lågornas rov. Nästan tre tusen personer ställs på bar backe och förlusterna beräknas till hundra tunnor guld – antalet omkomna är okänt.

Efter ett intensivt arbete och många turer under ledning av Pehr Dubb och Jacob Sahlgren lyckas man förvärva de tomter vid Södra Hamngatan och Drottninggatan som än idag tillhör Frimurarsamhället. Under åren 1804 – 1806 reses det nya ordenshuset. Pehr Dubb är frimurare sedan 1777 och provinsialmästare i Göta Provinsialloge från 1802 till sin död 1834. Han utnämns den 27 januari 1811 till riddare av Kungliga Carl XIII:s orden, då som en av de första riddarna av denna orden.

Det är sannolikt nu som stolen kommer in i berättelsen. Pehr Dubb är nämligen mycket glad i mat och hans kropp blir formad därefter.

Det sägs att han med tiden blir så fet att han vid läkarbesök får dras upp med hjälp av rep som binds kring hans midja! Därför får han en specialgjord stol att sitta på inom Frimurarlogen. En stol med sex ben som ska stötta upp hans tunga kropp. Stolen finns numera i Angereds kyrka och används som brudstol …

I början av 1800-talet får landshövding Carpelan i Göteborg i uppdrag att leda en kommission som ska planera en karantänstation på Känsö i Göteborgs södra skärgård. Amiralitetsläkaren Pehr Dubb kallades in som medicinsk expert och han vill skapa ett mönstersjukhus utifrån sina egna idéer. Sjukrummen ska ha ett fåtal sängar och vara isolerade från varandra. Varje rum bör ha god ventilation, något slags kamin och en egen vattenklosett. Klosetten ska spolas genom rör från en tank på vinden. Dessutom bör sjukhusbyggnaderna kunna isoleras från varandra och från omgivningen. Vindbryggor och konstgjorda öar blir lösningen på det problemet.

Vid femtiofem års ålder slutar han på Sahlgrenska och blir privatläkare med stor praktik.

Pehr Dubb levde för att tjäna samhället, ett samhälle som han gav sitt liv för. Han kände sina egna plikter och tog också sin plats i Göteborg för att upplysa och styra sin stad.

När Pehr Dubb avlider i januari 1834 följs han till graven av halva Göteborgs befolkning. Han slipper tackolov uppleva koleraepidemin som drabbar staden under sommaren 1834, då tio procent av Göteborgs befolkning dör.

(Foto av I Granat, Målning av P. Krafft dy 1827)

En glimt av vår vagga – Gammelös!

Tar del av en berättelse från en kvinna som är backstugusittare i trakten under 1920-talet. Hon berättar om sin äldre broder som ska gå och läsa för prästen. Sedan blir han mjölnardräng hos en morbror i Bohuslän. Då blir det en mun mindre att mätta därhemma.

Nu har brodern arbete hos bönderna. Får göra dagsverke som en hel karl fast han inte är äldre. En ett år yngre syster arbetar hos familjens granne redan vid elva års ålder. Varannan dag går hon i skolan, annars är hon på arbete. Hon bär tunga mjölkflaskor så armarna räcker ända ner till knäna. Nej, man går inte i skolan tills man är 20 år på den här tiden. Vi små människor är bara till för arbete. Vi är dragdjur hos de mer besuttna. Ibland rinner sinnet till på en när man tänker på hur det har varit och man frågar sig varför det var så. De fattiga är för lite upplysta. Det är präster och rika människor som är härskande. Prästerna håller folket nere med sin skrämselreligion och vad som händer om man inte är en laglydig medborgare. Många av oss har aldrig läst något annat än katekesen och bibeln. Man håller nere vårt vetande så att vi lyder blint. Samma år som jag läser för prästen tar jag plats som barnflicka på en gård där min äldsta syster tjänar. Jag är inte van vid att vara borta från mor och far. Det är roligt när man får åka hem. Det gamla hemmet är värdefullt att ha och vi har alltid så roligt tillsammans när vi är hemma.

Gud ska veta att jag älskar varenda del av det gamla hemmet. Jag kommer tillbaka till min plats över sommaren och i augusti kommer jag hem igen. Får en bättre avlönad plats. Men då inträffar något som förändrar hela vår värld. En solig söndag i augusti bryter det första världskriget ut. Det är ett minne som man aldrig glömmer. Kyrkklockorna klämtar så olycksbådande denna varma augustidag vid Göta älv.

Kommer till den här trakten en kylig höstdag. Historien berättar att Göteborgs äldsta moderstad, Gamla Lödöse, blir föremål för en växande avundsjuka från dotterstadens affärsmän, och inom Kristinas förmyndarregering börjar man tala om att upphäva Gamla Lödöses stadsrättigheter. Vederbörande tullinspektör gjuter olja på elden. I en inlaga till regeringen år 1641 kallar han ”Gammelös” för ett ”skadligt näste, där samhällets stöttepinnar umgås med de värsta föredömen i smuggling till norska sidan av älven. Detta bedrägeri underlättas av att ”de danske och norske hava utmed älven låtit uppbygga en hel hop kyffen och ölkrogar, varest sker stort tjuveri och listige ränker om nattetid och eljest”.

Det länge fruktade dråpslaget mot Lödöses stadsrättigheter kommer i samband med den ödeläggelse som drabbar staden under kriget med Danmark år 1645. En hop danska och norska knektar kommer då seglande från Kungälv med skeppet ”Kålpottan” och far fram som vildar och hedningar i staden. Och när de skräckslagna invånarna tar sin tillflykt till kyrkan, tränger den vilda horden in i helgedomen och sablar ned dem alla. Efter detta beslutar regeringen, att staden inte skulle byggas upp igen, utan Gammelös ska, som Axel Oxenstierna själv yttrar i rådet, ”bliva bondeby och en krog”. De överlevande borgarna får befallning att slå sig ned i andra städer, helst i Göteborg, där man tilldelar dem tomter att bygga på samt ge dem fem eller sex års skattefrihet.

Återvänder till nutid och denna underbara höstdag med sin trolska dimma över nejden – är precis på väg ner för en backe. Mot Gammelös!

Där väntar den vita St Peders kyrkan och gravar som ska skötas.

En boulevard i Göteborg …

Det här fotot är från 1922 och visar Kungsportsavenyn, eller Avenyn som vi säger.

Under 1960-talet börjar många tonåringar samlas kring kaféerna på Avenyn. Har man gott ställt blir det en coca-cola inne på Påfågeln, har man mindre gott ställt blir det fika på Konsumbaren eller Ringbaren. På Ringbaren är det ett finurligt beställningssystem. Man trycker på en knapp vid menytavlan… en färgad kula rullar i väg längs en bana och bakom disken kan kallskänkan se vad som önskas! Hon, det är oftast en kvinna, fixar smörgås, wienerbröd, bakelse och allteftersom kön rör sig mot kassan serveras det som den lilla färgade kulan markerat! Valet faller oftast på kulan för kaffe och bulle 75 öre. På Konsum kostar samma beställning 50 öre. Påfågelns pris ligger kring en krona! Alltså får portmonnän bestämma vart man ska gå. På Bräutigam kan man festa till ordentligt med kaffe och bakelse … till tonerna av Harry Perssons pianospel!

På Ringbaren är det inte ovanligt att unga män sitter tätt tillsammans kring ett bord och de talar på annat språk än svenska. SKF, Volvo och Götaverken m fl rekryterar arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Grekland och Italien. De från Medelhavsländerna för med sig en kafékultur om vi ungdomar inte varit med om tidigare. Det finns till och med kaféer där vissa landsmän har sina stamställen. Grekerna på Petersons konditori, italienarna på Ringbaren, jugoslaverna på Konsumbaren, ungrarna på TUA nere på Östra Hamngatan.

Det är här på Avenyn som det ”kontinentala” livet gör sin entré i Göteborg.

Ringbaren vid Avenyn i Göteborg byggdes 1971 om till Sveriges första pizzeria, ”La Pizza”, senare ”Il Gondoliere” – där äkta italienare kavlade degarna. Konsumbaren blir ”La Gondola”

– Påfågeln får också annan karaktär. Vi tonåringar blir äldre och lämnar kaféborden till förmån för andra gäster.

Vi tar en titt på gatan i backspegeln; 1861 tillsätts en kommitté som får i uppdrag att utarbeta förslag till en utbyggnadsplan och en tävling utlyses. Det är Sveriges första stadsplaneringstävling. Stadsfullmäktige antar planen fem år senare och ett av de viktigaste inslagen i planen är huvudstråket söderut, Kungsportsavenyn.

Första gången Avenyn nämns är i stadsfullmäktiges protokoll från 7 mars 1867; som den blivande ”Stora avenyen från Kungsportsbryggan”.

Men namnet Kungsportsavenyn bli ifrågasatt och 1880 föreslås i stället Gustaf Adolfsgatan. Två år senare beslutas att gatan ska ändra namn till Kungsportsgatan! Men det beslutet återtas samma år med knapp majoritet. Det kontroversiella är uppenbarligen beteckningen ”aveny”, som upplevs som främmande – och med en ”utländsk prägel”.

Kungsportsavenyn kommer till i slutet av 1800-talet och paradgatan domineras av stora exklusiva bostadshus – och inte minst är det ett elegant och populärt promenadstråk som började vid Kungsportsbron i norr och slutade vid Lorensbergs Park i söder. Nu stoltserar här män i höga hattar och kvinnor svänger sina vackraste kjolar under söndagspromenaderna.

På Avenyn frodas också grönska. En lindallé pryder gatan. Framför alla byggnader finns inhägnade förträdgårdar.

Lorensberg Park är en populär nöjesplats med restaurang, musikpaviljong, kägelbana, skjutbana, cirkus och teater. Söder om Lorensbergs Park, där Götaplatsen ligger i dag, vajar sädesfälten – stadskänslan är obefintlig.

Fram till 1914 finns inte en butikslokal ut mot Avenyn, bara enstaka hus har salukällare på tvärgatorna. I en beskrivning från sekelskiftet sägs om gatan; ”Den bär en fullständig storstadsprägel med sin vackra lindallé och sina höga välbyggda hus med prydliga små trädgårdar” och att ”gatan får en särskilt fin karaktär därigenom att intet enda hus vanprydes av butiker och därigenom förenad med skyltning”.

Under 1916 beslutades att en stor utställning skulle arrangeras för att fira stadens 300-årsjubileum. Dålig ekonomi och andra världskriget lägger sin skugga över planerna som skjuts upp två år framåt i tiden. Göteborgsutställningen invigs 1923 och huvudentrén förläggs vid Götaplatsen. Spårvagnen dras tillfälligt upp till Götaplatsen för att förbättra tillgängligheten för utställningsbesökarna. Avenyn förlängs mot söder och Götaplatsens terrasser byggs upp. Nuvarande Konstmuseet och Konsthallen. För att knyta ihop Avenyn med Götaplatsen byggs provisoriska byggnader som sedan rivs och det dröjer mer än tio år innan Götaplatsen med Poseidon står klar.

På 1930-talet öppnar fyra biografer och kafé- och restauranglokaler etableras efter hand. Nu anser man att gatans bebyggelse är omodern och stadens planerare börjar diskutera Avenyns

omvandling till ”fin affärsgata” och under 30-talets senare hälft utformar stadsingenjören Uno Åhrén planer för förnyelse. De nya planerna resulterar i att större delen av byggnaderna längs gatan rivs och ersätts med högre sex till sjuvåningshus. Bottenvåningarna tänker man ska innehålla verksamheter och de övre för boende.

Fyra nya hus byggs i funkisstil. Tjugo år senare är även 30-talsplanerna omoderna och nya planer växer fram. Vi är nu tillbaka till 1960-talet då Avenyn blir ”en modern butiksgata” – så i början av 1970-talet rivs sexton bostadshus från 1800-talet och ersätts med nya större byggnader för kontor, butiker, hotell, varuhus, banker och bostäder. Förträdgårdarna tas bort, med undantag för Avenyn 1 och 2. Utmed husfasader breder uteserveringar ut sig – nya kaféer, restauranger och nöjeslokaler tillkommer.

Successivt försvinner den gamla prägeln som Avenyn en gång var känd för.

Stort och smått kring året 1922:

- Arkeologen Howard Carter hittar den egyptiske konungens gravkammare och alla dess fantastiska skatter – en händelse som väckte sensation i hela världen. Tutankhamuns historia fascinerar än idag. Hans mystiska, för tidiga död och unika arv har skapat en legend. I mer 3 000 år låg han okänd och oupptäckt i Konungarnas dal, tills Howard Carter hittade hans grav.
- Carl Munter och Baltzar von Platen uppfinner kylskåpet.
- Vasaloppet grundas.
- Telefonens uppfinnare Alexander Graham Bell avlider 75 år gammal.
- Den fascistiske diktatorn Benito Mussolini når makten.
- Den idag allra mest bortglömda författarskapen i Nobelprisets historia, den spanske dramatikern Jacinto Benavente. Om man inte lyckas hitta en värdig pristagare under ett visst år kan priset skjutas upp till året efter. Så blev det 1921 med fysikpriset. 1921 års pris delades ut först 1922, då Albert Einstein fick priset samtidigt som 1922 års pristagare, Niels Bohr. Fridtjof Nansen fick fredpriset.
- De första kvinnliga ledamöterna tar plats i riksdagen. Nu tar för första gången fem kvinnor plats i riksdagen. Kerstin Hesselgren ingår i Liberala samlingspartiet och är den enda kvinnan som väljs in i första kammaren. Elisabeth Tamm väljs som liberal in i andra kammaren. När Liberalerna delas i två partier några år senare ställer båda sig utanför och betecknar sig som frisinnade vildar. De övriga kvinnorna i andra kammaren är Socialdemokraterna Agda Östlund och Nelly Thüring och högerns Bertha Wellin.
- Kraven att män måste ha gjort värnplikt för att få rösta tas bort. De så kallade ordentlighetsstrecken avskaffas successivt. Kravet på genomförd värnplikt för rösträtt för män tas bort detta år.
- Greta Gustafsson – sedermera känd som Greta Garbo – slutar på PUB för att börja filma. Hon debuterar snart som badflicka i filmfarsen *Luffar-Petter*.
- Karl Gerhard lanserar sin klassiska kuplett Jazzgossen.

- Stockholms polismästare förbjuder dans på kaféer och restauranger utan särskilt tillstånd, eftersom sådant har urartat vid ett flertal tillfällen.
- Ett statligt rasbiologiskt institut bildas i Sverige. Institutets uppgift var att hitta orsaker till brottslighet, alkoholism, psykiska problem och annat som ansågs vara problem för det svenska samhället.

Polarexpeditioner 1896-1897, under ledning av Salomon August Andrée

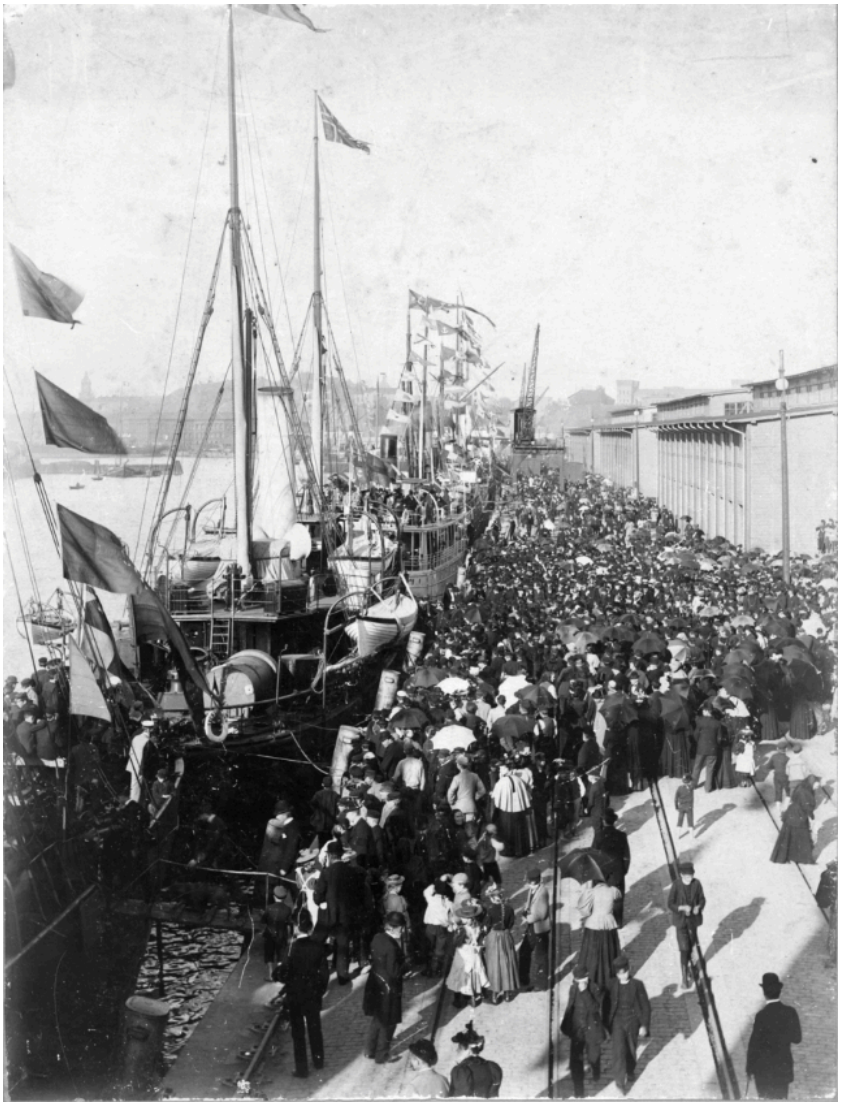

Folksamling vid avresan från Göteborg 1897

Den 7 juni 1896 avgår ångfartyget Virgo från Göteborg – fört av kapten H L Zachau. Nordpolsfararna – överingenjör S A Andrée, fil dr N Ekholm och fil kand N Strindberg – finns ombord för att via Tromsö nå Spetsbergen. Man ska söka en lämplig plats för en ballonguppstigning. Kvällen innan har de en festlig middag på Lorensberg. Efter ankomsten till Spetsbergen kan expeditionen tyvärr inte finna någon fullt passande plats, utan man erbjuds att från Danskön göra ett försök. Ballonghuset uppförs, ballongen fylls och allt står klart för avresa. Men några välvilliga vindar uppstår inte – snarare ihållande nordliga!

Så vad återstår? Ballongen töms och lastas åter på fartyget Virgo som för sällskapet tillbaka till Göteborg. Kanske känns det snöpligt vid återkomsten den 29 augusti 1896…

Försöket, året därpå, slutar mycket tragiskt.

Sommaren 1896 blev, som jag nämnt ovan, ett misslyckande. Trots det gör försöket dem ändå världsberömda. Den ballongfärd som aldrig blir av debatteras i pressen i hela Europa, och det uppstår två utgångspunkter En anser att Andrées företag är en galnings idé och andra ser männen som hjältar som utan tvekan ska bli de första att nå en punkt på jordklotet där ingen människa ännu satt sin fot…

Pressen ökar och allt blir ett spel på vinst och förlust. Antingen ska Andrée ge sig av in över polen – för att återkomma som segrare eller stanna kvar – ihjälfrusen någonstans på de oändliga isvidderna, eller avstå från försöket och betraktas som en slagen man.

Andrée har viss arktisk erfarenhet sedan tidigare, eftersom han hade övervintrat på Spetsbergen 1882-1883 som deltagare i den svenska expeditionen under det första Internationella polaråret, och tanken på en luftburen polarfärd mognar nu alltmera hos honom. Han lägger fram sina planer för A E Nordenskiöld som entusiastiskt stöttar honom, och 1895 presenterar han sitt projekt med ett föredrag inför Kungliga Vetenskapsakademien i Stockholm.

Andrées planer stöter till en början på motstånd inom etablerade kretsar inom polarforskningen, men opinionen svänger snart till hans fördel och inom kort hade han den för expeditionskostnaderna begärda summan 130 000 kronor garanterad genom bidrag från kung Oscar II, Alfred Nobel och Oscar Dickson i Göteborg. Detta möjliggör ett genomförande av expeditionen redan 1896 och förberedelser tar snabbt fart. Andrées förbindelser med staden Göteborg är sedan tidigare goda och här bor även hans bror, sjökapten Ernst Andrée. Denne är en handlingskraftig man och han får nu en central position under tillrustningarna för expeditionen.

Våren och sommaren 1897 närmar sig nu snabbt och man börjar förberedelser för en ny polarfärd. Till ersättare för Nils Ekholm har Andrée utsett civilingenjören Knut Fraenkel (1870-1897) och som reservman – ifall någon skulle få förhinder – löjtnanten Gustaf Vilhelm Emanuel Swedenborg (1869-1943).

I en tidningsartikel står att läsa; ”Varje man, som vill fara fram och tillbaka till Nordpolen med luftballong, är en narr, en svindlare, eller en svensk…”

Galningar? Sannolikt, och är därmed tvingas de att ge sig av under den kommande sommaren, för att inte betraktas som svindlare. Nationalstoltheten kräver detta.

Andrée har testat sin metod med släplinor i färder med ballongen ”Svea” och har nått goda resultat. Åren 1893– 95 gör Andrée uppstigningar med ”Svea”. Trots att färderna visar ballongseglingens nyckfullhet – ett svårt haveri inträffar i oktober 1893 – börjar Andrée överväga en nordpolsexpedition. Det pågår en kapplöpning mellan flera länder i försöken att nå polen. Ballongen ”Örnen” tillverkas i Frankrike av 3 360 kinesiska sidenstycken.

Den första människan på Nordpolen kan bli en svensk!

Knut Fraenkel och Vilhelm Swedenborg är snart i Paris för att öva inför den kommande färden eftersom ingen av dem någonsin har varit uppe med en ballong. De får snart träna med ”Örnens” båda byggare, de franska ballongexperterna Henri Lachambre och Alexis Machuron. I ballongfabriker ser de båda männen för första gången farkosten som ska föra dem till polen. Den första anblicken är inte särskilt trovärdig. ”Örnen” ligger på golvet, tom på gas, platt som en pannkaka! Sömmarnas sammanlagda längd är fjorton kilometer. Fylld rymmer ”Örnen” ungefär 4500 kubikmeter gas.

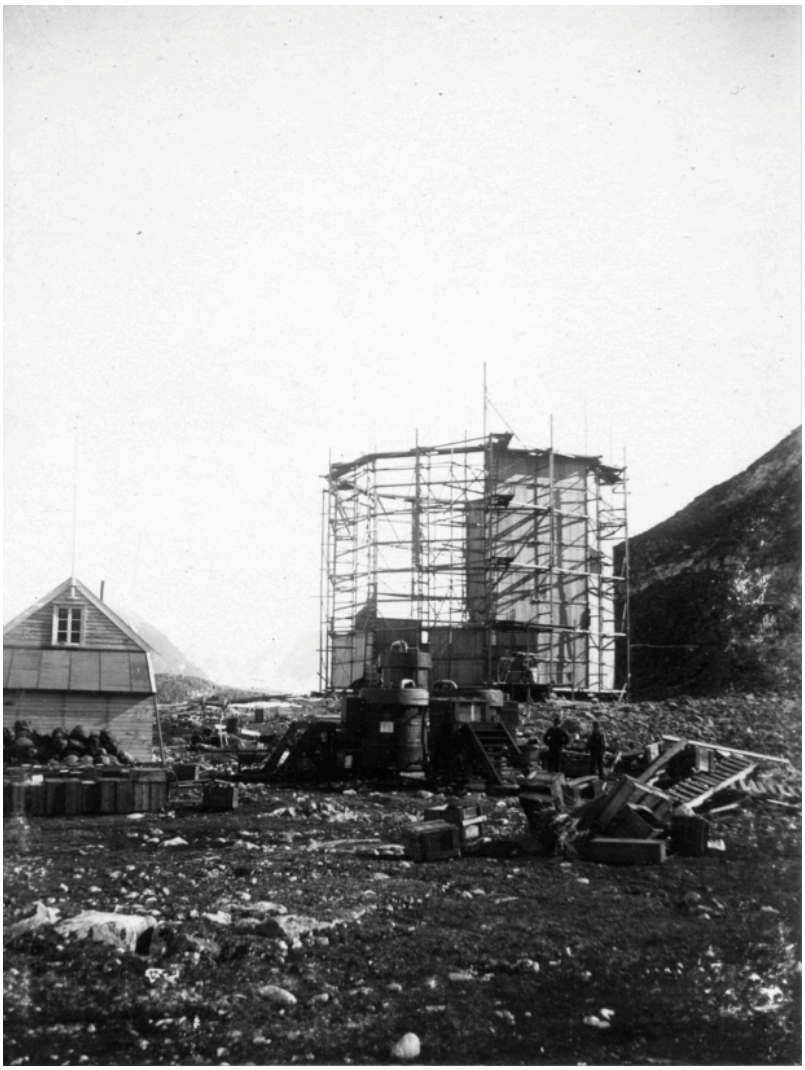

”Ballonghuset” med Pikes hus till vänster och vätgasapparaten i förgrunden.

Den 11 mars 1897, knappt två månader före planerad polarexpedition, gör Fraenkel och Swedenborg sin första ballonguppstigning. Med några flaskor vin, vitt bröd och stekt kyckling som färdkost flyter de fram över hustaken i Paris. En strålande sol värmer och i det ögonblicket är det omöjligt att tänka sig att resan till Nordpolen skulle bli något annat än en bekväm utflykt.

De två svenskarna fortsätter sina ballongövningar under den parisiske mästarens överinseende. De börjar dessutom träna ballongsegling med släplinor. Släplinorna är långa, tjocka och tunga trossar som hänger ut från gondolen. Deras tyngd drar ballongen mot marken så att en del av de hängande linorna hela tiden hade kontakt med marken.

Det är viktigt att behärska släplineseglingen. “Örnen” ska kryssa och hålla bestämd kurs även om vinden inte blåser den mot polen. Släplinorna är dess köl och genom att ställa seglet i en viss vinkel mot vinden ska “Örnen” kunna styras. Släplinorna ska hela tiden ha kontakt med den underliggande isen. Det är åtminstone tanken bakom Andrées konstruktion.

Övningstiden tar slut – nu ska den långa färden mot polen börja – det första målet är ballonghuset på Danskön på Spetsbergen.

”

Grupp på Svensksund”: Ehrensvärd, Stake, Strindberg, Fraenkel, Norselius, Machuron, Lembke, Celsing, Andrée, Swedenborg. (Grenna museum)

Klockan 6 på eftermiddagen den 18 maj lossas kanonbåten Svensksunds förtöjningar. Kung Oscar II ställer kanonbåten till förfogande och som nu lämnar Göteborgs hamn. Tiotusentals människor samlas i hamnen för att se hjältarna ge sig av. Medan massorna hurrar och fartyg i hamnen hissar flaggor lämnar Andrée och hans sällskap kajen.

Ett triumfens ögonblick – kanske det enda triumferande ögonblick som Andrée och hans medresenärer ska få uppleva…

De kommer till basen på Danskön den 30 maj. Andrée är orolig under båtfärdens sista del. Vinden och isen under vintern kan ha förstört hans ballonghus – om det är obrukbart ska allt vara förgäves. Ingen tid finns för att bygga upp det på nytt och “Örnen” skulle i så fall aldrig kunna fyllas med vätgas.

Det visar sig att ballonghuset har klarat vinterns påfrestningar. Visserligen täckt av is och snö, men det står kvar. Andrées oro ersätts med optimism. ”Örnen” kan fyllas.
Två ton tunga ballongkolli släpas upp från fartyget till ballonghuset, och en av konstruktörerna börjar snabbt arbeta med att göra ballongen färdig för den kommande färden.

En person tycks inte dela den växande optimismen – Swedenborg som är reserv för Fraenkel och Strindberg – om någon av de båda männen inte kan ställa upp ska han få rycka in, men varken Strindberg eller Fraenkel visar några tecken på att insjukna eller lida av sviktande nerver.
För varje dag som går blir Swedenborg allt mer övertygad om att det är han som ska få stanna och han grämer sig. Känslor han dövar med härjningar i expeditionens spritförråd.

Efter en månads förberedelser står ballongen ”Örnen” äntligen startklar. Det enda som återstår är väntan på rätt väder och rätt vind. Dagarna går och perfekta förhållandena vägrar envist att infinna sig. Ingenting händer och under denna väntan upptäcker konstruktören ett oroande tecken – ballongen förlorar alldeles för mycket gas.
Vad som var orsaken kan ingen lista ut.

Kommer ”Örnen” verkligen klara färden över polen? Men Andrée bekymrar sig inte, han anser att ”Örnen” är världens i särklass bästa ballongkonstruktion och han räknar inte med att de skulle möta annat än vackert väder under sin resa. Strindberg verkar inte hysa några tvivel och Fraenkel tycks inte heller reflektera. Andrées trovärdiga och trygga gestalt är övertygande.

Den 11 juli väcks Swedenborg och Fraenkel av högljudda rop och skrik – nu är vinden stark och sydlig – dagen för avfärd är inne. Det skyndar ur sina kojer, får på sig kläderna och rusar ut. Swedenborg hoppas in i det sista att han ska få sin chans, men icke. Varken Fraenkel eller Strindberg har några tankar på att avstå.
Ett par timmar senare är allt klart. Andrée ger startkommando via en megafon:

– Kapa förtöjningslinorna!

Linorna huggs av och under några sekunder står ”Örnen” kvar – orörlig och väntande. Så äntligen höjer den sig sakta upp från ballonghuset.
Fraenkel kämpar med ballongens segel, Strindberg börjar ägna sig åt att fotografera avfärden, medan Andrée står kvar på samma plats, stirrande ut över gondolens kant. Ballongen driv ut över vattnet.

– Vi ligger på för låg höjd, skriker Fraenkel till Andrée…

Andrée tycks inte höra honom, ty plötsligt förlorar ballongen höjd och den vrider sig runt och seglet som är riggat på läsidan för att pressa ballongen uppåt, men får plötsligt motsatt funktion! Några sekunder senare slår gondolen med full kraft mot vattenytan…

Andrée och Strindberg grips av panik och kastar ut ballasten. Sandsäck efter sandsäck skärs loss från repen. Fraenkel skriker åt dem att låta bli och lyckas på egen hand att bärga seglet. ”Örnen” höjer sig över vattnet. Faran är över för stunden – två av ballongens tre släplinor har gått förlorade. Ballongen har redan förlorat manövreringsförmågan!

Värre är det med barlasten som Andrée och Strindberg lossat. ”Örnen” har blivit friseglande. Den återstående släplinan hade ingen kontakt med marken och ballongen stiger upp mot sjuhundra meters höjd!

Fram mot kvällen börjar de första olycksbådande tecknen visa sig. Temperaturen sjunker när ballongen glider in över de allt mer kompakta ismassorna. Temperatursänkningen påverkar ballongens lyftförmåga i långt större utsträckning än vad Andrée beräknat – en halv grad kallare tyckts motsvara en höjdminskning på tvåhundra meter!

Männen ombord lämpar ut mera barlast för att undgå den mer ostliga vind som blåser närmast över isen. Ballongen som varit nere på omkring hundra meters höjd lyfter ur de lågt liggande molnen och går åter upp på sexhundra meters höjd…
Några timmar senare sjunker temperaturen ytterligare och ”Örnen” närmar sig på nytt isen. Det ska snart visa sig att minskningen av bärkraften fortsätter. Ballongen sjunker mer och mer, samtidigt som den framdrivande vinden mojnar.

Klockan två på natten står ”Örnen” helt stilla. Insvept i fuktiga dimmoln. Männen ombord härdar ut i fukt och kyla. Värre är att fukten slår sig på ballongens sidenduk – den tynger ner den. ”Örnen” förlorar ytterligare bärkraft.
På morgonen är “Örnen” knappa trettio meter över marken. Ballongen grips av en kraftig nordostlig vind och driver nu fram över isen. Några timmar senare rör den sig med en hastighet av femhundra meter i minuten… Dygnet senare är situationen försämrad, det mesta av barlasten har redan kastats ut och männen ombord börjar misstänka att den ballong som sagts kunna bära dem i över en månad kanske inte skulle kunna hålla sig svävande i ens en vecka!
Andrée behåller dock sitt lugn och talar om solsken.

Eftermiddagen den 14 juli är nederlaget ett faktum. ”Örnen” släpar sig fram några få meter över isen, tyngd av fukt och isbildning. Gondolen studsar gång på gång mot istäcket. Strindberg blir sjösjuk av den gungande färden och kräks upprepade gånger.

– Får vi bara solsken ökar ballongens lyftkraft till det dubbla, säger han.

Det står klart för männen att ballongfärden är slut.

”Örnen” ska snart komma att förlora den sista resten av sin bärförmåga. Andrée tvingas till det avgörande beslutet; Den vind som blåser ska bara föra dem längre bort från möjligheten att återvända till fots över isen. För varje minut blir den långa hemfärden utökad med ytterligare några meter.
Att ”Örnen” aldrig ska föra sina besättningsmän över polen står helt klart!

Andrée drar försiktigt i ventilernas utlösningar. Vätgasen strömmar ur ballongen och den sänker sig de återstående metrarna för att slutligen släpa sig fram över isen och avslutar färden. Ballongexpeditionen till Nordpolen har nu varat i 65 timmar och 33 minuter!!

Utmattade män kryper ner i gondolen och sover, de väcks nästa morgon av den krypande kölden…

– Vi måste tänka över vår situation, säger Andrée.

Men det fanns egentligen inte mycket att tänka över. Andrée, Fraenkel och Strindberg befinner sig ensamma i jordens mest ogästvänliga område. De kan inte hoppas på någon undsättning.

De tre deltagarna tvingas vandra över isen med sikte på Frans Josefs land i sydöst – en oändlig vandring över de förrädiska isvidderna. De skulle kanske klara att övervintra, som Nansen en gång har gjort under sin Grönlandsfärd. Men ska de klara den långa färd som fortfarande ligger framför dem efter vintern?

Ingen av dem vet, men de är tvungna att försöka.

Provianten och utrustningen från "Örnen" lastas på tre snabbt tillverkade slädar. För att kunna överleva i detta land av is är de tvungna att släpa med sig en oerhörd mängd utrustning. De ska kunna jaga isbjörn och säl för att få ett tillskott till provianten. Men kläder, tält, verktyg, kokkärl och en mängd annan utrustning kan de aldrig kunna ersätta. Deras liv hänger på att de lyckades forsla det med sig.

Efter några vilodagar startar de färden bort från "Örnen". De har monterat ihop en liten båt som ingått i utrustningen. Båten är avsedd för de otaliga råkar som de skulle möta under vandringen. Med båten och med sina tre tungt lastade slädar släpar sig nu de tre ballongfararna fram över isen. Under dagen får Andrée syn på en isbjörn. Han sliter fram ett av de Remingtongevär expeditionen för med sig och fäller den med ett välriktat skott.

Det är en stor händelse. Den dödade isbjörnen innebar ett tillskott av färskt kött. Strindberg och Fraenkel flår den och skär ut de bästa bitarna. Strindberg lagar till köttet och så fortsätter färden i en mera hoppfull stämning än tidigare. Kanske skulle de klara sig hem igen, trots allt.

Men redan efter den första dagens erfarenheter säger tre männen att de inte skulle orka släpa med sig varsin släde. Till en början har det gått bra, tack vare friska krafter och ett gott före. Men när slädföret plötsligt försämras, blir slädarna svåra att hantera. De får uppbjuda alla krafter för att rubba dem.

– Vi får börja med en ny metod, föreslår Fraenkel. Vi får hjälpas åt allihop med släde för släde.

Tillsammans släpar de Andrées släde en knapp kilometer. Så går de tillbaka och hämtar ännu en släde, släpar den fram till den första och återvänder för att hämta den tredje!
De kryper fram över isen med snigelfart. Flera råkar i deras väg innebär ytterligare hinder. Dagarna krymper ihop – samtidigt som insikten om ytterligare en faktor får dem att tappa modet. De rör sig fram över isen, men kommer de egentligen närmare land? Isen rör sig i sig själv. Kanske rör den sig fortare än de själva, och kanske rör den sig i motsatt riktning?

De har alla fått skavsår på axlarna av slädarnas selar. Värst däran är Andrée. Strindberg plåstrar om hans öppna köttsår med medikamenter från förbandslådan, men släpandet kan inte avbrytas. Andrée får kämpa med sina smärtor. Mot slädarna, kylan och tröttheten.

Efter fem dagsmarscher gör Strindberg och Fraenkel en positions-bestämning. De har marscherat mot sydost. Under deras marsch har isen drivit mot nordost. Strindbergs och Fraenkels beräkning är skrämmande…

– Under dessa fem dygn har vi minskat vårt avstånd till Frans Josefs land med mellan 2 500 och 3 000 meter, säger Fraenkel. Det betyder att vi kommit fram mellan 500 och 600 meter per dygn!

De är tvungna att kasta en del av utrustningen för att kunna färdas fortare.
Dagen därpå fortsätter marschen som vanligt. Fraenkel lyckas skjuta en isbjörn under dagen. De tar vara på de bästa bitarna och Strindberg lagar till dem på kvällen. Alla tre äter ett ordentligt skrovmål. De kryper in i tältet, sedan de knackat bort den tyngande isen från tältduken och från sovsäcken.

Så lägger de sig efter ännu en sexton timmars marsch över isen. Andrée håller sig vaken under en halvtimme för att kunna göra anteckningar i sin dagbok…

– Brev till eftervärlden, säger han innan han somnade.

Dagarna rinner snabbt undan i en enformig likhet. Tillgången på isbjörnar verkar god och Fraenkel och Andrée skjuter flera, men någonting i deras kost verkar vara fel. Fraenkel drabbas av flera häftiga diarréanfall. Några dagar senare drabbades även de andra.

De dagliga rutinerna börjar delas upp, Strindberg sköter provianten, lagar mat och gör positionsbestämningar – de dagar då vädret så tillåter. Fraenkel sköter om tältet, reser det, tar ner det, packar slädarna. Andrée tycks mindre intresserad av själva de livsuppehållande arbetsuppgifterna. Han ägnar istället mycket tid åt sin dagbok och åt diverse vetenskapliga undersökningar. Med jämna mellanrum mätte han isens tjocklek. Strindberg och Fraenkel tror att Andrée drivs av manier mer än av vetenskapligt intresse. Andrées psykiska hälsa försämras utan tvekan.

Den ständiga nötningen mellan männen börjar sätta sina spår. Mindre gräl uppstår då och då, men avslutades alltid innan de hann utvecklas till något våldsammare. De tre är på det klara med att inga meningsskiljaktigheter får förekomma om de ville överleva.

Fraenkels diarréanfall upphör. Men istället drabbas han av ett par egendomliga, varande bölder på ena foten. Ett par dagar senare upptäcker Strindberg att han råkat ut för samma sak. Ingen av dem förstår orsaken. Tidigare expeditioner till arktiska trakter har visserligen också drabbats av sjukdomar. Då hade det varit frågan om skörbjugg. Men några bölder har ingen hört talas om. Fraenkels bölder på foten försvinner så småningom, bara för att ersättas av andra, på andra delar av kroppen. Även Andrée börjar få bölder. De tre drabbas dessutom allt oftare av våldsamma kramper i ben och armar.

Allteftersom dagarna går blev det kallare. Till slut står de inför beslutet att fortsätta eller att övervintra. Efter ett kort rådslag beslutar de sig för att ta vinterläger på ett stort isflak där en pelare av is skjuter upp i mitten. Pelaren blir den ena väggen i deras övervintringshydda. Strindberg och Fraenkel sätter igång med att bygga resten.

De bygger en hydda med två rum och de gör väggarna dubbla för att få ett isolerande luftlager mellan dem. Arbetet går långsamt. De saknar verktyg för att snabbt kunna klyva isblocken, men trots allt växer hyddan dag för dag. Efter två veckor är arbetet klart. Strindberg härdar isväggarna med vatten ur en råk och de fryser samman och blir hårda som sten. Hyddan ska ge de tre männen ett säkert skydd över vintern. De flyttar in förråd och utrustning. Fraenkel skjuter en björn som släpas in i förrådet. Den ska försörja dem med kött under flera veckor, eftersom kylan är tillräcklig för att hålla björnkroppen fryst. Men efter tre dagar i hyddan kommer katastrofen. Isflaket spricker upp och en råk bildas. Väggen till hyddans inre rum störtar samman och rummet fylls av vatten. Två veckors arbete går till spillo på några minuter – de är tvungna att lämna det sönderfallande isflaket.

– Vi är inte säkra här, säger Andrée. När som helst kan flaket brytas itu, pelaren av is som hyddan är byggd mot är förmodligen tio gånger så stor under vattnet. Om isflaket bryts sönder stiger den och kan falla rakt ner över oss. Det flak som de befinner sig på har drivit in mot en ö – Vitön.

Den 5 oktober gör de en slutlig ansträngning och lyckas utmattade ta sig i land på den skrovliga, delvis istäckta ön. Fraenkel arbetar med att knacka loss isen från det hopfrusta tältet så att han ska kunna resa det.

Tältet skulle inte räcka som skydd mot vinterns kyla och stormar. Strindberg och Fraenkel bestämmer sig för att bygga en ny hydda på ön. Men de måste vänta tills det första snöfallet kommer. Snön är enklare att arbeta med än vad isen är.

Natten till den 8 oktober ökar vinden. Det brakar och dånar från isen. De tre har räddat sig iland på Vitön i sista ögonblicket. Isflak och isblock slås mot varandra, mals sönder och formas om…

– I vår, medan havet ännu är fruset, ska vi ta oss över till Spetsbergen, säger Andrée.

Strindberg börjar tillbringa alltmer av sina dagar nedkrupen i sovsäcken, med svår värk i magen och han plågas av kramper i armar och ben. Hans kropp är fylld av bölder, fötterna,

ena armen och halsen är angripna, samt intill ögon och öron.
Andrée och Fraenkel arbetar med att samla drivved för framtida behov, men Strindberg är inte med dem. Det två senaste dagarna har han inte varit ute ur tältet.

På förmiddagen den 10 oktober hör de hur Strindberg ropar inifrån tältet. De kryper in genom tältöppningen.

– Är ni här? säger Strindberg. Jag hör er, men jag ser er inte.
– Vi är här båda två, svarar Fraenkel.
– Andrée, säger Strindberg, varför blev du tvingad till att ge dig in på den här resan?

Andrée svarar inte och under några sekunder är det tyst, medan Strindberg ler brett med ögonen slutna. Så hostar han plötsligt häftigt, slappnar av och upphör att andas.
Hans kropp bärs ut och täcks med stenar. Mörkret har fallit innan de är klara med arbetet.

Andrée och Fraenkel börjar bygga en snöhydda. Det blir stadigt kallare och snön faller i mängder. Andrée blir allt svagare och orkar inte längre med arbetet. Fraenkel får slutligen arbeta ensam, men Andrée släpper inte kontakten med arbetet. Han planerar och presenterar sina förslag för Fraenkel.

En morgon klagar Andrée över att han känner sig ovanligt kraftlös, han känner sig varm – trots att han ligger ovanpå den isiga sovsäcken!
Några timmar senare är han död, på samma sätt som Strindberg. Fraenkel är ensam kvar, ensam med kylan och isen…

Först i augusti 1930 – trettiotre år senare – påträffas expeditionens kvarlevor av besättningsmän på det norska fångstfartyget Bratvaag. Fyndet blir en världssensation. Kvarlevorna förs hem med kanonbåten Svensksund.

Kistor vid kajen

Ankomsten till Stockholms hamn den 5 oktober 1930 följs av storartade hyllningar med flygparad, minneshögtider och tal av kung Gustaf V.

Det finns flera teorier om vad som egentligen är orsaken till deras död.
Under 1950-talet lanserar en dansk läkare teorin att de tre troligen dött av trikiner från trikinhaltigt isbjörnskött. Flera av de symptom männen har tyder på att de drabbats av trikiner. En annan teori till deras död är numera att det handlade om förgiftning. Krånglande kokkärl i samband med att man åt sälkött är den troligaste orsaken till förgiftningen.

En senare undersökning visar att de tre medlemmarna Andrée, Fraenkel och Strindberg, troligen gick en mer dramatisk död tillmötes än vad man tidigare trott. Resultatet visar att isbjörnar kan ha tagit livet av dem. Det visar skador på de kläder Strindberg bar. Man tror även att de två andra också föll offer för isbjörn – även om det är mer svårbevisat.

“Örnen” steg mot skyn för sin färd mot Nordpolen – sextiofem timmar senare var katastrofen ett faktum! Detta som skulle bli en historisk triumf vändes till en tragedi.
Fotografisk dokumentation kunde lyckligtvis räddas efter 33 år i polarisen!

Källor: Allt om vetenskap, 2006. P4/Jönköping samt Göteborgs Universitetsbibliotek

Barn leker i Gamla Varvsparken, 1928 – Göteborg

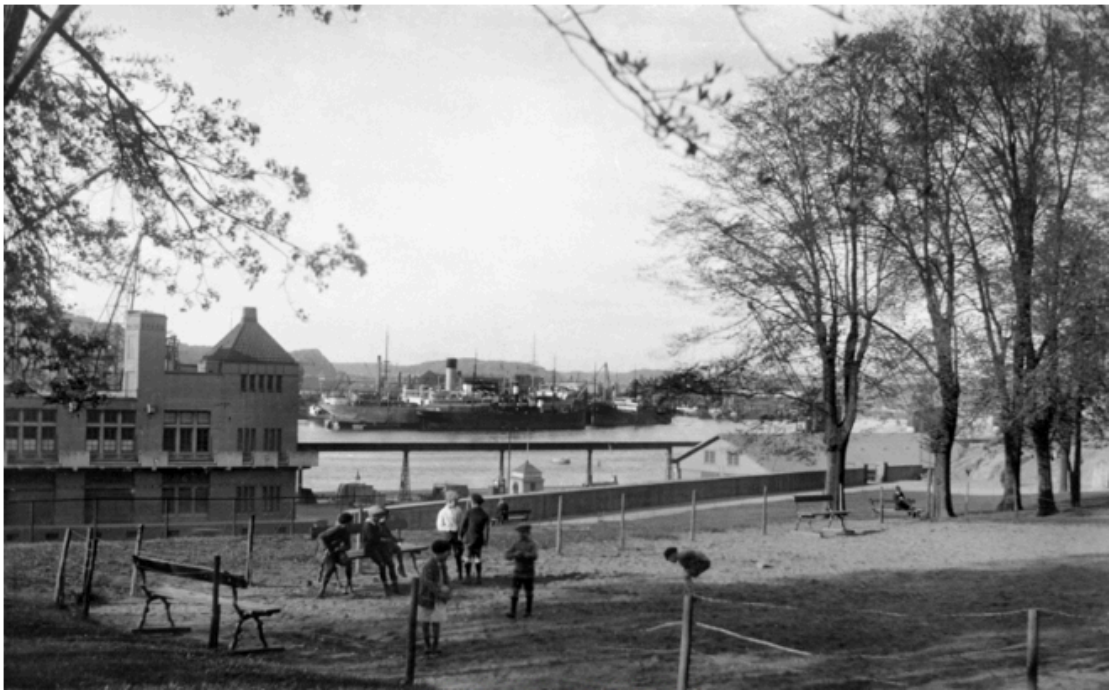

Sjöfartsmuseet ligger i Gamla Varvsparken, Majorna. Men här ser vi barn som leker i parken fem år innan museet stod klart i juli 1933. Till vänster ser vi en del av ”Amerikaskjulet” vid Stigbergskajen. Den byggnaden stod klar redan 1912.

Sjöfartsmuseet Akvariet är f n under en omfattande om- och tillbyggnad. Beräknas kunna öppna igen under 2022.

(foto: Sjöfartsmuseet)

Här ska byggas. Det är Dr Lindhs gata. Ligger i nära anslutning till vattentornet i S Guldheden och med promenadavstånd till Sahlgrenska sjukhuset.

Husen uppfördes under slutet av 50-talet och tidigt 60-tal och de första lägenheterna var inflyttningsklara i början av 1960.

Husens ägare var Göteborgs Bostadsbolag, och via ett avtal med sjukvårdsförvaltningen uppläts bostäderna enbart till personer som var anställda inom sjukvården i Göteborg. Lägenheterna var alltså en sorts tjänstebostäder och de boende var s.k. andrahandshyresgäster. Förstahandshyresgäst var sjukvårdsförvaltningen. Sedan 1992 är det en bostadsrättsförening.

Området ritades av arkitekterna Lars Ågren och Henrik Falkenberg. Läkarbostäderna var om fyra till sex rum och kök och sjuksköterskebostäderna var enkelrum med kokvrå.

(Källa: Göteborgs stad)

Människor i sorg

I arkivet för Statens marina museer finns ett foto med texten:

Göteborg den 4 aug. 1943. Ulvenmännens jordfästning. Stundens allvar grep alla och envar. Allmänheten trängdes utanför för att få se en skymt av sorgespelet.

På Hönö Fiskemuseum finns minnen. På Nya varvets kyrkogård finns minnesmärke över de omkomna på ubåten Ulven, som minsprängdes 1943. Där förrättades jordfästningen av de 33 männen.

Har många gånger passerat dessa minnesmärken, men kände ändå dåligt till bakgrunden. Läser bl a en artikel från Sjöhistoriska museet:

”Ulven var byggd 1930 och ingick i den så kallade Göteborgseskadern bland annat tillsammans med sina systerbåtar Draken och Gripen. Under årets första övning skulle pansarskeppet HMS Manligheten och jagarna i eskadern förflytta sig längs ett stråk av svenskt vatten och skydda sig mot fingerade ubåtsanfall. På den här tiden kunde ubåtar endast lokalisera sig optiskt, det vill säga genom att skicka upp periskopet. Det innebar förstås alltid en risk för upptäckt. Varje ubåt tilldelades en ruta att hålla sig i och på grund av navigationssvårigheter lämnade man en lucka mellan rutorna för att inte riskera kollision med varandra. Dessutom fick risken inte finnas att man vid torpedskjutning råkade träffa ubåten i grannrutan. Givetvis var stridsladdningen i den främre delen av torpeden, konen, ersatt med vatten, men en sådan torped skulle även den kunna skada målfartyget, så man såg till att torpederna passerade väl under ubåten. Vid denna övning var luckan mellan rutorna 2 sjömil, eller 3,7 km. Detta gjorde att hela övningsutrymmet var stort.

Torsdagen den 15 april tilldelades ubåtarna sina rutor. Ulven observerades ”anfalla” under förmiddagen. Under eftermiddagen var det dock tyst från ubåten. Då man inte avfyrade skott så ofta var detta inte så märkligt och väckte egentligen ingen misstanke om att något kunde ha gått snett. När man däremot senare under natten skulle meddela skifte av ruta fick man ingen radiokontakt med Ulven. Först då HMS Manligheten nästkommande förmiddag efter målgång inte heller kunnat se något livstecken från Ulven började man bli riktigt orolig och befarade att något hade hänt ubåten.

Samtliga fartyg beordrades till sjöss för att leta. Mycket snart fann man en av Ulvens telefonbojar med kabeln avsliten. En telefonboj är fäst på ubåtens utsida och kan i nödläge skickas upp till ytan för kontakt med personalen nere i ubåten via kabeln.

Nu stod det klart att Ulven drabbats av en olycka, men eftersom telefonbojen låg och flöt var det svårt att lokalisera henne. Ett femtiotal fartyg deltog i sökandet, däribland ubåtsbärgningsfartyget Belos och inhyrda civila fiskebåtar. Först efter 19 dagar kunde en fiskebåt lokalisera Ulven på 52 meters djup sydväst om ön Stora pölsan och efter ytterligare 3 månader bärgades vraket med samtliga besättningsmän.

Det visade sig att Ulven hade gått på en förankrad tysk mina och fått en stor del av förskeppet söndersprängt.

Hotel Eggers, Drottningtorget 2-4

Hotel Eggers

På Drottningtorget – nära centralstationen – står ett av Sveriges äldsta hotell. De första delarna byggs så tidigt som 1820 och placeras på resterna av Göteborgs ringmur från 1600-talet, bastionen Johannes Rex. År 1858 byggs den nuvarande järnvägsstationen och året därpå inrättas Järnvägshotellet i den sydöstra delen av huset. Hotellet ägs av L E Lindblad, som för övrigt är den andre medborgaren i Göteborg som har rätten att utskänka alkoholhaltiga drycker i sin restaurang. De här kvarteren är också för många den sista anhalten för svenskar som utvandrar till Amerika. Kanske tillbringas sista natten i hemlandet just här?
En kväll möts två herrar i hotellets bar – ägaren själv L E Lindblad serverar en gäst som han tycker verkar vara en gentleman med stil. Gästen heter Emil Eggers och han har just kommit hem från resor i Tyskland, Frankrike och Belgien där han skaffat sig erfarenhet inom kökskonsten. I Europa lär han sig serverings- och vinkyparkonsten. Under flera år arbetar, lever och andas han Europas krogkultur.

Nu står Emil här i baren – året är 1875 – och blir tillfrågad av hotellägaren Lindblad om han kan tänka ta anställning på hotellet. Emil tackar ja och stannar där som sommelier under tre år. Sedan får han nog och blir istället portier på grannhotellet Christiania, som också ägs av

Lindblad. Under samma period gifter Emil in sig i Lindbladsfamiljen och köper Hotel Christiania för 220 000 kronor.
Emil har en dröm – han vill förverkliga sin vision att skapa ett stort gediget lyxhotell. Vi är nu framme vid året 1883 när Emil Eggers startar sitt drömprojekt genom att genast köpa grannfastigheten för 11 000 kronor och med hjälp av mästerarkitekten Johan August Westerberg drar han igång projektet

Det ska komma att ta tio år att förverkliga Emils dröm. Först år 1894 invigs det nya hotellet med sina hundra rum, vinterträdgård, American bar, restaurang, Mohriska Caféet, en särskild konsertsalong, festvåning och en stor sal, kallad Vita Havet. Arkitekten Westerberg kan nöjd beskåda sin skapelse – ett lyxhotell i fyra våningar.

På invigningsdagen i oktober 1894, skriver Emil Eggers ett manifest:
Through hard work and not without several setbacks, I finally reached the day when I was able to open my new hotel. In order to avoid confusion with other not such elegent hotels, and to keep the Hotel in my name, I have decided to rename it Hotel Eggers.

Både exteriören och interiören får för all framtid ett högt kulturhistoriskt värde. Byggnaden präglas i huvudsak av nyrenässansen stilideal. De rikt dekorerade putsfasaderna, brutet plåttäckt tak och ett litet inbyggt gårdsutrymme. De två huvudfasaderna mot torget har en enhetlig utformning. Längs entrésidan i öster finns en före detta sommarveranda – med rader av små gjutjärnskolonner. Fasaden mot söder har en överdådig fasadutsmyckning på mittpartiet och balkonger med sirliga smidesräcken. Översta våningen betonas genom frontespiser (ungefär som som takkupor) och parvis placerade rundbågade fönster.
I entréutrymmena och restaurangen har interiören sekelskifteskaraktär. Här finns kraftiga gjutjärnskolonner och taket har en vacker stuckatur. Huvudtrappan sträcker sig in i entréhallen med ett elegant järnräcke och dekorerat fönster. Även hissen är i sekelskiftesstil. Matsalen är inredd med mörka sparsamt dekorerade paneler och tapeter av gyllenläder. Här finns nu nymodigheter som hiss och elektriskt ljus, samt telefoner på varje rum. På societetsvåningen har alla gäster rum med bad och balkong. Men det är restaurangen och baren som är en riktig raritet.

Ett dåtidens inneställe. Här bildar 1886 Karl Nordström, Bruno Liljefors, Carl Larsson och Anders Zorn Konstnärsförbundet som opposition mot den konservativa konstakademien i Stockholm. Konstnärerna firar och festar för det vilda tillsammans med en rad kändisar. Alla hade var sitt stamrum som de kunde återvända till när barrundan är över. Gästboken fylls av kända personers namn, kungligheter, operasångare, konstnärer, diplomater, gräddan av Göteborgs societet … Notan kan en konstnär som Zorn signera med sina stora snirkliga initialer och vips, blir det ett dyrbart konstverk som motsvarar beloppet på notan.

Hit lär ha kommit ryska flyktingar. Här möttes diplomater – tyskar och allierade – för hemliga överläggningar om fångutväxlingar. Där inne i rummen med inrökta lädertapeter. Kända skeppsredare tar sig längre in i baren, bortom den vackra restaurangavdelning erbjuds några mindre salonger – chambres separées – som kan nyttjas för amorösa äventyr. Högst privat!

Efter Emils död, 1921, tar sonen Axel över driften av hotellet, men i samband med Axels hustrus död 1948 avslutas den eggerska eran..
Från mitten av 1940-talet är fastigheten ständigt rivningshotad, vilket gör att underhåll blir eftersatt under många år. Spårvagnstrafiken kräver sitt offer, Eggers Schweizeri i väster rivs, men efter fortlöpande ombyggnader och varsam förnyelse har både atmosfär och till viss del interiören från det gamla Eggers kunnat bevaras
De vita fasaderna är fortfarande en prydnad för Drottningtorget.
Landets tredje äldsta hotell åtnjuter numera status som kulturskyddad byggnad.

Namnhistoria;
Järnvägshotellet 1859-1876
Hotel Christiania 1876-1894 f d Lindblads hotel
Hotel Eggers 1894 –

Arbetarbostäder – landshövdingehus i Göteborg

Västra Skansgatan (60-talet), Carlotta

Vår stads typiska bebyggelse är blandningen av trähus och stenhus – och det är en gammal tradition i Göteborg. Läget som ledande utfartshamn för utskeppning av trä ger från början staden en rik tillgång på överskottsvirke som kom väl till pass för husbyggnad. I Götaälvdalen finns sedan tid tillbaka flera tegelbruk – men vi har inte tillgång till väderbeständigt fasadtegel så vi måste importera, först från Holland och Tyskland och senare från Danmark.

Det ger oss villkoren för en blandade karaktär av tegel-, sten- och trähus – det senare leder så småningom till det som vi kallar landshövdingehus – och kanske också förknippar med en lösning på arbetarnas bostadsproblem, som var nog så stor under en av Göteborgs mest expansiva period – i slutet på 1800-talet och i början av 1900-talet.
Industrialismen växer snabbt och till följd av detta kommer ett skriande behov av billiga bostäder åt arbetarklassen – de som har sin arbetskraft att sälja – men sällan äger någon markegendom att falla tillbaka på. Det stora genombrottet kommer under 1870-talet – då industrier till en början etableras på landsbygden och utmed kustlandskap – bruken, sågverken och träförädling erbjuder arbetsplatser åt många. Men det är i storstäderna vi får bostadsproblem – precis som man redan fått i exempelvis England och Frankrike, där industrialismen tagit fart långt före den svenska.

I Göteborg dubblas antalet invånare mellan 1850 och 1870 – vi göteborgare går från dryga 26 000 invånare till 56 300. Samtidigt sker andra stora förändringar i samhället, här i landet avskaffas skråtvånget och näringsfrihet införs. Landets politiska styrelsesätt förändras radikalt och kommunerna får själva bestämma hur de vill ha det – genom valda fullmäktigeförsamlingar. Visserligen kan endast de män som har en årsinkomst på minst 800

kronor få rösta! Och företagare inom industrin har heller inget ansvar för att se till att den inflyttade arbetskraften får bostäder. Trycket på bostadsmarknaden blir enormt. I storstäder som Stockholm och Göteborg är det till en början ett relativt tätt samband mellan arbetsplats och bostad. Rik och fattig kan till och med bo nära varandra – och ha samma bostadsadress!

Här följer en klassiker som Strindberg skriver om, hur skikten mellan de olika klasserna kunde te sig;
”Därför finns ännu inga särskilda kvarter i staden, där överklassen bebor hela huset, avsöndrat genom höga hyror, fina uppgångar och stränga portvakter. Därför är huset vid Klara kyrkogård, oaktat dess fördelaktiga läge och höga taxering, ännu de första åren av femtitalet en ganska demokratisk familistér. Byggnaden bildar en fyrkant omkring en gård. Längan åt gatan bebos på nedre botten av baronen, en trappa upp av generalen, två trappor upp av justitierådet, som är hyresvärd, tre trappor upp av salig Carl Johans pensionerade köksmästare. I västra gårdsflygeln bor snickaren, vicevärden, som är fattiglapp; i den andra flygeln bor läderhandlaren och ett par änkor: i den tredje flygeln bor kopplerskan med sina flickor.”

Men för att återgå till Göteborg ska nämnas att det välstånd vi haft under 1700-talet i samband med sillfisket och ostindisk sjöfart avtar väsentligt kring sekelskiftet 1800/1900. Men vi ska inte förglömma att grunden till stadens utveckling också skapas av utländska köpmän och företagare som kommer hit då England sätts i blockad av Napoleon. Vi får bomullsspinnerier och väverier vid älven, vid Säveån och Mölndalsån – dessa vattendrag är nu drivkraften och transportmedlet, processvatten och … avlopp! Den tyskfödde Abraham Robert Lorent (1770-1833) kommer till Göteborg och vid Klippan grundar han sockerbruk och porterbryggeri.
I början av 1800-talet kan vi räkna in 12 500 göteborgare. Bara i Majorna bor vid den här tiden hela 4 500 personer. Hundra år senare är antalet göteborgare det tiodubbla!

Alla kommer inte på en gång, de kommer och går i perioder – sjukdomar på grund av sanitära missförhållanden gör sitt till att befolkningstillväxten inte ökar med samma kraft.
Nu kommer vi till boendet. Fabriker växer upp i innerstaden – Rosenlunds bomullsspinneri, Keillers mekaniska verkstad vid Skeppsbron, bara för att nämna några av de största. Och våra hus ärr till största delen av trä – brännbart trä. Endast utmed kanalerna kan vi hitta stenhus, just på grund av brandfaran.

Det är dyrt att påla i den göteborgska leran så trähus blir för många en enklare och billigare lösning. Man har inte råd med annat. Tomtmark finns för hugade spekulanter i förstäderna Haga och Masthugget och gamla betesmarker söder om Vallgraven. Under 1861 kommer en tävling i stadsplanering igång – och det handlar om donationsmarkerna i nuvarande Gullbergsvass, Olskroken, Heden, Lorensberg, Vasastaden och Haga – och fem år senare kan stadsplanen fastställdas. Man bestämmer att Kungsportsavenyn ska utgöra huvudaxeln – och där byggs stenhus i nyrenässans, man anlägger förträdgårdar och planterar träd utmed gatan, här finns stora lägenheter med många rum i fil – gårdsutrymmen för diverse mindre viktiga ändamål. Med andra ord, ett bostadsområde för överklass och medelklass.

Men var ska då alla arbetarna bo? Jo, de får bo i Olskroken till en början, men det räcker inte till och i samma veva kommer beslut om att endast trähus med ”källare” av sten får uppföras. Brandfaran igen.
Man börjar bygga sådana hus i Haga vid slutet av 1840-talet och man inreder också lägenheter i det som egentligen skall utgöra källare – det vill säga stensocklarna som husens våningar av trä stod på.
”Trähus, som hädanefter uppföras i hagorna, å Hagaheden (nuvarande Vasastaden och Lorensberg), och Stampen och vid sidorna om vägen till Gullbergsbo må icke bestå af flere än två våningar af vanlig höjd och så högt hus ej heller förses med så kallad frontespice: och om tre våningar högt hus är så bofälligt, att taket skall aftagas, bör husets höjd minskas till två våningar.”

Ord och inga visor, men det råder fortfarande stor brist på arbetarbostäder – små och billiga. I Västra Haga uppförs raskt under 1849 tio envåningshus av trä – som innehåller 47 lägenheter, varav sju består av två rum och kök, 14 spisrum och de övriga blir till ett rum och kök. Året efter kommer ytterligare 16 lägenheter och 24 spisrum i två nya trähus – denna gång tvåvåningshus i Nya Haga. Det är stadsarkitekten Heinrich Kauffmann som ritar de nya bostadshusen. Därmed tycker man i stadens ledning att man gjort sitt. Och det tycker man under efterföljande sextiotal år!

De första landshövdingehusen uppförs i kvarteret Ananasen i Södra Annedal mellan åren 1876-1881. Kvarteret kringgärdades av Västergatan, Albogatan, Carl Grimbergsgatan och Snickaregatan. Och resultatet blir 24 trevåningshus som ställs på rad med trädplanterad gata mitt genom kvarteret. På gårdarna byggs bodar till förråd för ved och annat, någon källare fanns inte i dessa hus – gårdarna utnyttjades till fullo och varje tomt avskärmas med staket. Husen byggs i en form som bildar en rytmisk symmetri och någon dekoration är det knappast tal om, såvida man inte betraktar fönstrens speciella karaktär. Det som är igenkännande för det här kvarteret är det gröna – som av många kallas ”Alboallén” – som fungerar som både lekgata och ”vattendelare” i kvarteret.

Den som först skapar landshövdingehusen är snickaren och handlaren Johannes Nilsson som genom sin aktiva roll i Arbetarnas Byggnadsförening bildar ett kooperativt bostadsföretag 1872. Genom medlemmarnas bidrag kan de till slut köpa marken som kommer att bli just kvarteret Ananasen med inalles 16 tomter. Han ansöker om bygglov och får efter många manglingar tillstånd att bygga tvåvånings trähus med förhöjd källare – men först 1895 blir det godkänt att bygga dem! Att det förmodligen sker en förväxling om grundaren till benämningen ”landshövding” torde ligga i att det är länsstyrelsen som till slut fattar beslut om byggandet – och inom länsstyrelsen är det landshövdingen som styr. För de som flyttar in i dessa trähus finns förhoppningsvis en känsla av ”hemvant” – arbetarna har kommit från landsbygden långt utanför Göteborg – husen är billiga att bygga, hyrorna är lägre än i stenhus och också lättare att värma upp.

Vem är då denne snickare, Johannes Nilsson?

Johannes Nilsson (1823-1893) är den person som kommer att bli initiativtagaren till ett företag som lyckas slingra sig fram i stadsledningens labyrinter. Han emigrerar som 33-åring till USA – då har han redan som 13- åring varit lärling och gesäll i Göteborg. Han återkommer dock till sin hemstad 1864 och efter ett par år bildar han företaget Joh Nilsson – han är dessutom ledamot av stadsfullmäktige och har betydelsefulla uppdrag i göteborgarnas tjänst.

Förmodligen samlar han – under sina år i USA – en mängd erfarenhet av både byggande och organisering av byggnadsföreningar. Kanske ser han en tidig modell för det som blir våra landshövdingehus – där borta i Amerika? 1872 bildas Arbetarnas Byggnadsförening i Göteborg med Johannes Nilsson som en drivkraft. Det blir tyvärr ingen efterföljare till den föreningen som kommer igång i Annedal och kvarteret Ananasen.

Vid slutet av 1890 är 21 av de totalt 24 husen amorterade till fullo och äganderätten övergår till medlemmarna som får dra lott om ägandet. Föreningen upphör 1898 och fem år senare är Johannes Nilsson död.

Tack för alla fina landshövdingehus!

Källa: Landshövdingehusens Göteborg, U Larsson, 1979 Göteborg bakom fasaderna, STF

De svarta hästarna i Stjärnarp!

Jag är sommarbarn i Sjöhult. Familjens enda dotter tar med mig på bröllop och som seden bjuder vill många se brudparet komma ut på gården och ta emot grannars, vänners lyckönskningar. Spännande att se en riktig brud! Vi är i tolvårsåldern och vi har cyklat några kilometer för att se brudparet komma från kyrkan i Norra Vi, hem till gården där bröllopsmiddag hålls för många inbjudna. Vi är inte inbjudna, bara nyfikna på brudparet. Den vita långa klänningen, brudkronan och slöjan… som en prinsessa i våra ögon. När det närmar sig midnatt är jag trött på att stå och vänta på ännu ett framträdande vid gårdshusets farstu, jag vill hem. Hem till bostaden där jag tillbringat några somrar och kommer att tillbringa ytterligare några.
I detta hem trivs jag. Mina sommarföräldrar heter Sigrid och Albin, dottern Ethel. Hon kommer och möter mig när jag anländer till Tranås station. Har åkt tåg från Göteborg. Många barn från Göteborg skickas med tåg till Småland. Många små barn med namnlappar fastsatta i jackan så att eskorterande personal kan hålla reda på oss och mottagande familjer kan sortera ut sina små ”sommarflickor” och ”sommarpojkar”.

Första gången, som sommarbarn, kommer jag till en familj i närheten av Tranås och dit kommer jag inte tillbaka. Kanske bäst så. Som vuxen får jag veta av min äldre bror att han varit där flera år och en av familjens söner begått brott mot honom. Men vem lyssnar på oss barn? Skuld och skam håller oss tysta. Väl uträknat av de vuxna som gör oss illa.

Mamma finner snart en annan familj. Den ”nya” familjens bondgård ligger precis innanför gränsen av Östergötland. Men tåget stannar i Tranås och därifrån tar vi buss som stannar precis där Ethel ber bussföraren att stanna – vid Sjöhult.

Jag blir välkomnad av hennes mamma Sigrid – min sommarmamma. Tant Sigrid, som jag kallar henne, talar oavbrutet och jag förstår först inte vad hon säger. Vilken dialekt talar hon? Hon visar runt i huset och på gården. Jag får ett eget rum på andra våningen. På samma våningsplan finns sängkammare för de vuxna, ett mellanrum för dottern där tapeter och möbler är ljusa, vitmålade och rosenmönster. På golvet står en stor vackert målad låda. Brudkista, säger tant Sigrid. Lyfter på locket och där ligger små rullar av spets och annat vackert. Jag öppnar av respekt aldrig den lådan. Rummet jag ska disponera är stort, har två sängar, en soffa och en stor mörk chiffonjé. Ibland tittar jag i någon av alla de små lådorna med vita knoppar och i en ligger något avlångt och svart, ett ting jag aldrig tidigare sett. Rakkniv, upplyser Ethel när jag frågar. Hon fäller ut ett sylvasst föremål och jag backar. Hon skrattar åt min rädsla och berättar att den tillhört hennes farfar.

Genom fönstret kan jag se bort mot landsvägen, mjölkbordet, drängstugan, ladan och om jag vrider huvudet åt höger kan jag se trädgårdens berså med syrener och mängder av rosenbuskar, dahlior och ett litet grönsaksland. Tant Sigrid har en trädgård som liknar ett botaniskt underverk. Varje dag stannar förbipasserande bilar och människor står vid staketet för att beundra hennes blomsterhav. I synnerhet minns jag de små rosenträden som flankerar den välkrattade sandgången mot ”finingången” – den som bara används vid festligare tillfällen. Till vardags används ingången vid ena gaveln. Bakom huset växer ett stort bigarråträd, och där står också en hundkoja. Drevertiken Heja skäller var gång man närmar sig. Hon är Albins jakthund, men eftersom han är sjuklig vistas han under perioder på sjukhus. Emellanåt är han hemma och tala om sin ”svea” i magen, jobbar hårt och tar en vila då och då på en säng i köket. Han reser sig snabbt och spottar ut sitt snus i vedlåren! Jag följer honom tätt och han berättar om när rågen, vetet och havren är klar att skördas. Han sticker ett strå i mellan tänderna tuggar, på så sätt känner han mognaden hos sädesslagen.

Jag får jobba hårt tillsammans med Sigrid. Vi är ensamma och sköter jordbruket med de tiotal korna, kalvarna, kvigorna, hästen, hönsen – och med allt vad det innebär. Hässjargäng samlas för att hjälpa henne. Jag kommer med kaffe och bullar ut på ängar och åkrar. Sigrid hinner också laga middag till dessa starka män som lojalt ställer upp för henne och familjen. Hästen drar ett antal hölass upp till logen. Jag trampar hö med gummistövlar jag vuxit ur för längesedan. Mamma prövade dem inte innan jag for i väg! Med vikta tår, stövlar som fylls av stickiga strån från höet kämpar jag vidare.

Varje kväll tackar Sigrid för mitt arbete och hon ger mycket beröm. Tycker jag alltid är glad och leende. Dottern Ethel är under flera veckor hos släktingar i Oskarshamn eller i Stockholm. Jag leker emellanåt med barn som kommer till granngårdar och nästan varje dag cyklar jag till badplatsen i Norra Vi, handlar i bageriet eller hos Astors i Tullerum och söker kattungar i höet hos grannen Linus. Hans hushållerska, tant Annie, har en vuxen son som ligger i kökssoffan hela dagarna. Jag förstår inte varför, men Sigrid berättar att han kallas för ”Larsson” och att han följt Annie hela sitt liv, från gård till gård. Och ligger ständigt och vilar! Tant Annie lagar mat åt honom och Linus. Och åt katterna. Det kryllar av katter kring huset. Linus lada, boningshus är inte så väl underhållen som de byggnader som Sigrid och Albin har. Linus lada ligger alldeles intill vägen och den ser ut att kunna rasa samma när som helst. Han

delar boningshus med en äldre kvinna som inte har jordbruk. Tror hon heter Elsa. Och hon har telefon. Nummer 63b. Sigrid och Albin har telefonnummer 63a. Hemma hos Astors i Tullerum sitter hustrun och sköter traktens telefonväxel. En signal 63a, två ringsignaler 63b… man lär sig snabbt att lyssna rätt!

Vid tillfälle, när Albin hemma, ska en ko snart kalva. Han håller ett öga på henne i hagen och en dag är hon borta. Jag följer med honom ut för att leta. Vi ser snart var hon har trampat genom taggtråd och stängsel. Taggtråden är blodig. Vi går runt bland skog, mark samt längs bergen vid sjön Sommen. Vid en bergsklippa ligger något oväntat. En hatt och ett par skor, eller galoscher…?
Titta inte ner i vattnet, varnar Albin medan han föser mig åt sidan. Men jag hinner se. En man står i vattnet och hans håret flyter upp mot vattenytan.
Vi tar oss därifrån och Albin tar kontakt med en granngård. Någon ville inte längre vara med oss, säger han sammanbiten.
Kon, som smitit i väg för att föda kalven i skogen, kommer till rätta. Juvret är skadat av taggtråden. Stora blodiga revor som kräver veterinärbesök och stygn. Jag får hålla en slags tång med rep som fäst i kons nos, när jag drar i repet kläms tången åt och kon blir distraherad från smärtan då juvret ska lagas med nål och tråd.

Hon återhämtar sig inte och efter en tid måste ett nytt besök beställas. Slaktbilen.

En ny ko införskaffas vid en djurauktion och tant Sigrid kommer gående längs landsvägen med nyförvärvet. Glad i hågen för hon mjölkproducenten till de andra nyfikna vännerna i hagen. Nya kalvar föds och kvigor blir till mjölkstinna kor.

Nu åter till sommarbröllopet. Under den korta tid vi tillbringar tillsammans – Ethel och jag – hittar hon på en massa idéer. Vi cyklar miltals för att handla på större orter och hon säger att hon inte vill bli bondhustru. Nej, hon vill bo i stan! Vackra klänningar sys upp av byns sömmerska till både Ethel och Sigrid. Här finns inte tillgång till affärer som jag ser i Göteborg. Varje tillfälle tas till att fira bröllop, födelsedagar, dop och vackra klänningar beundras.

Brudparet kommer ut i mörkret och hälsar ännu en gång på ”publiken” i trädgården.
Nu bestämmer jag mig för att ta cykeln och fara hem. Ethel vill inte följa med, så hon stannar. Hela byn tycks vara på fötter och firar.
Herrcykeln står vid ett staket och jag häver mig upp på sadeln. Den är stor och tung att manövrera. Någon ljuslykta finns inte, det blir till att treva sig fram längs den slingrande grusvägen med hög granskog på ömse sidor. Stjärnklar himmel anas långt ovanför mig.

Mot ljuset som letar sig fram mot vägen ser jag ett par stora mörka skuggor. Kommer närmare och urskiljer två stora svarta hästar. Deras frustande hörs tydligt. Funderar över varifrån dessa hästar kan ha rymt. Vet att här finns ingen gård utan de måste ha kommit långväga. Kränger ena bena över stången på cykeln och hoppar av. Hästarna ser inte ut att flytta på sig för mig. De står kvar och frustar med kastande huvud. Jag tar mig ner i diket med cykeln och rundar

dem. Får en förnimmelse av kyla bakom min rygg och snabbt hoppar jag på cykeln för att trampa upp för den långa backen jag har framför mig. Sedan är det någon kilometer kvar till jag når hemmet. Andfådd springer jag snabbt upp till andra våningen. Möter Albin som undrar var dottern Ethel tagit vägen. Hon ville inte komma med, hon ville se brudparet en gång till. Men jag såg två svarta hästar nere vid vägen, de har säkert rymt och de ville inte flytta på sig – så jag fick gå ner i diket med cykeln och skynda mig hem.
Albin stirrade på mig.
Svarta hästar, upprepar han.
Ja? De var stora och svarta. Nere vid Stjärnarp ungefär.
Gå och lägg dig, säger han med en röst jag inte känner igen.
Han sätter sig på översta trappsteget och inväntar Ethel. Jag hinner somna och väcks av ett himla liv. Denna natt får Albins dotter både stryk och ovett. Något som aldrig hänt tidigare. Han bannar henne för att ha lämnat mig ensam på vägen hem. Att hon ”lämnat flickan åt spökena” – ingen av oss förstår. Chockade somnar vi till slut.

Nästa dag berättar Albin att det är känt att dessa hästar ibland ”syns” – under mörka kvällar och att det en gång lär ha skett något i samband med begravning. Hästarna drog en likvagn. Husen vid Stjärnarp står tomma. Ingen vill bo där. Därför kallas platsen ”Spökarp”. Det har jag visserligen hört, men inte förstått varför. Nu vågar jag knappt titta åt det hållet, ens under dagtid. Trampar extra fort när jag passerar. Och aldrig någonsin mer tar jag vägen förbi under kvälls- eller nattetid.

Händelsen etsar sig fast i mitt minne. Skräcken i Albins ögon glömmer jag aldrig. Inga ursäkter i världen hjälper när han klår upp sin dotter.
Något vi aldrig glömmer!

Hästskjuts genom landet! Från Göteborg till Altomta i Uppland

Dags att ge sig av, förklarar fru Hedvig för barnen och jungfrun. Hur många dagsresor det handlar om vet ingen säkert. Bara att det nu står en hästskjuts utanför den stora porten, och väntar på att familjen Ekeberg med sin utökade barnaskara ska fara hem. Hem till Altomta gård i Uppland.

Första dagens resa är slut redan efter ett par mils färd och de stiger ner från vagnen efter en ranglig resa från Göteborg. Gästgiveriet vid stadsgränsen får ett besök. Med fru Hedvig i spetsen följer svansen av kaptenen, barnen och jungfrun, rakt in i nästa gästgiveri där både mat och sovplatser väntar.

Trots den mjuka sittdynan i vagnen, har resan frestat på deras kroppar. Vägarna är smala, grusiga, gropiga och tillåter bara två hjulspår. Vid möte måste vagnen väja undan och kränger så pass mycket att lilla Hedvig Charlotta ibland lyfts av för att kräkas. Precis som Philandor gjorde då han första gången kom ut på ett öppet stormigt hav. Man vänjer sig…

Vid första nattens härbärge tittar pojkögon storögt på rosiga tjänsteflickor som ilar ut och in mellan innergården och köket, halvt avklädda i augustivärmen.
Hästar, bönder, vagnar, skjutspojkar, hundar, grisar och resande blandas i en total förvirring. Den fräna lukten av hästspillning och svettiga seldon, av brännvin, damm och solvarmt trä tränger in i näsborrarna.

En liten främmande pojke somnar på madrassen, fylld av halm, omtumlad och utan ork att ens ta av sig de dammiga kläderna.
Skjutshållens avstånd från varandra är avpassade till vad en häst orkar dra under en dag, men ibland tycker fru Hedvig att de ska fortsätta resa utan uppehåll för natten.

Philandor vaknar till var gång sällskapet avstannar och kapten Ekeberg bullersamt argumenterar med kontrollerande vakter vid länsgränserna.
– Inrikespass, skriker uppstudsiga vakter.
När kapten Ekeberg nämner barnens namn sticker vakterna in sina huvud i den täckta vagnen och stirrar misstroget på den mörke pojken.
– Jag är kapten Ekeberg och har gjort denna resa ett otal gånger och vet att betala väl vid varje skjutshåll. Vad saknas för att låta passera igenom detta land utan dessa evinnerliga dröjsmål? Vi har långt nog att resa! Raska på!

Resehandlingarna slängs ängsligt tillbaka av vaktposterna och Philandor slumrar åter in.

Lyckligtvis tillhör den blå kaleshen familjen och de slipper därmed lasta om tunga koffertar och packning. Kuskar och hästar avlöser däremot varandra genom landet. Ekipaget kräver inte bara dragare, gästgivare förväntas också tillhandahålla husrum med rena sängkläder, liksom

mat och dryck. Vid kyliga nätter får någon piga stiga upp ur sin sömn och sätta fyr i husets kakelugn.

Ressällskapet hamnar en kväll rätt in i ett bröllopsfirande och gårdens alla gäster blandas samman. Det bjuds frikostigt på både vin och brännvin till rätter av lamm, höns, ägg och puddingar.

En kort natts sömn och det är åter dags att ta plats i vagnen. Utvilade hästar sätter fart så grus och sten sprätter upp på passagerarna. Dammet virvlar upp från torra vägar och varje liten ojämnhet fortplantar sig genom hjulen och upp genom deras kroppar. Ingen kan längre hålla räkning på hur många skjutshåll de har passerat.
De ännu ljusa nätterna förbryllar Philandor.

Efter veckor av vedermödor når resan äntligen sitt slut. Altomta.

Stampgatan 20, Barnhuset i Göteborg

På en bild som föreställer gamla Ullevi ser jag i bakgrunden ett tegelhus – Stampgatan 20 – Barnhuset …

Den 6 maj 1737 utfärdades en kungörelse från Göteborgs rådhus, och det tillkännagivs att de *av denne stadens invånare, som hava fattiga och synnerhet fader- och moderlösa barn sig bekanta, måste nästkommande torsdag, den 12 maj kl. 10.00 på förmiddagen infinna sig själva jämte barnen här på rådhuset, varvid om vars och ens villkor och beskaffenhet såväl som själva antagningen närmare skall bli undersökt och förordnat.*

De första barnen är antagna redan någon vecka senare – fem pojkar och tolv flickor i åldern 6-11 år. En verksamhet tar sin början och den bedrivs fortfarande, om än i annorlunda form. Vid den här tiden har Göteborg cirka 15 000 invånare och många är fattiga. Det saknas bostäder och antalet värnlösa, föräldralösa barn är stort. Någon kommunal fattigvård eller kommunala skolor finns inte att tala om. Och trots att det är lag på att alla städer ska inrätta ett barnhus saknas det i Göteborg. Därför tar tre ledande män i staden ett initiativ – biskopen Jacob Benzelius, apotekaren Frantz Martin Luth och läkaren Matthias Schildt – och att samlar in pengar för att kunna starta ett barnhus. Det drivs till en början i hyrda lokaler innanför vallgraven.

Barnen är helinackorderade och får mat, kläder, husrum och undervisning i kristendom, skrivning och räkning. Både pojkar och flickor undervisas också i ullspinning efter det sätt som är vanligt vid den här tiden, Spinnhuset. Det är således en kombinerad skol- och slöjdundervisning, som syftar till att göra barnen till dugliga samhällsmedborgare.

När de slutar skolan – för pojkar vid 14 och för flickor vid 15 års ålder – har de lättare att få anställning.

Pojkarna börjar ofta som lärlingar hos hantverkare och flickorna som tjänstepigor.
För att trygga Barnhusets ekonomi anordnas ett lotteri vars överskottet, uppgår till 11 000 daler silvermynt, och som tillfaller Barnhuset. Ett särskilt kungligt brev föreskriver också att Barnhuset ska få tullmedel, det vill säga några ören för varje tunna salt sill och för varje kaffelast som förs in i staden!

Allt fler barn behöver man ta hand om och tack vare generösa donationer från kända göteborgare som Niclas Sahlgren, Vincent Beckman och Sven Rehnström kan en stor tomt förvärvas vid nuvarande Stampgatan och dit flyttar verksamheten. Dramatiskt nog brinner huset ner1808, men kan byggas upp igen. Femtio år senare brinner också den byggnaden ner! Då beslutar man att den nya fastigheten – som så många andra nyare byggnader – ska uppföras i gult holländskt tegel. Det blir en stilren byggnad ritad av arkitekten Adolf Wilhelm Edelswärd. Huset finns fortfarande kvar på Stampgatan 20.

Byggnaden rymmer ett 30-tal barn mellan 7 och 15 år. De både bor och får undervisning där. Skoldagen börjar redan klockan sju med gemensam morgonbön. Lektionerna fortsätter sedan, med uppehåll för middag och vila, fram till klockan halv åtta. Förutom de vanliga skolämnena och en timmas kristendomsundervisning undervisas de i både tyska och engelska språken. Barnhuset har sina egna lärare, som också de bor i fastigheten tillsammans med sina familjer. Som ni ser på bilden ovan är barnen klädda i likadana kläder. En slags uniform. Pojkarna i blå livrock med rött foder, röd infattning i sömmarna och samma slags uppslag, blå strumpor om vardagar och röda om söndagar samt vita hattar. Flickorna bär kjolar och tröjor i samma slags tyg, röda uppslag och röd infattning samt blå mössor. Garderoben omfattar fyra skjortor respektive särkar till varje barn och skor efter behov.

Det finns utegångsregler – barnen får inte lämna barnhusets tomt utan särskilt tillstånd – med undantag av söndagseftermiddagar då de eventuellt får lämna huset – men de måste vara tillbaka till aftonbönen klockan åtta.

1924 säljer Barnhuset fastigheten till Pripps Bryggerier och köper Bö herrgård där barnhemsverksamheten fortsätter fram till 1940. Till skillnad mot tidigare får nu barnhemsbarnen gå i folkskolan tillsammans med andra barn. De behöver inte längre bära de kläder som de gjort förut. Trots allt bildar barnhemsbarnen en grupp som håller samman och skiljer sig från andra barn. De börjar och slutar varje dag med gemensam andakt och varje söndag tågar skaran av barn till gudstjänsten i Örgryte nya kyrka.

Sommaren 1940 är det dags att lägga ner barnhusverksamheten, en orsak kan vara rädslan inför kriget och då folkskolebarn i Göteborg, inklusive barnhusbarnen, evakueras med sina lärare till landsbygden. Barnhusverksamheten återupptas inte och efter 200 år kan vi sätta punkt för den här historien.

Fram till 1992 hyr Göteborgs barnavårdsnämnd herrgården i Bö och fortsätter sin verksamhet i kommunal regi.

Barnhuset lämnar idag bidrag till organisationer som arbetar till förmån för barn och ungdom. Till en början var beloppen ganska små – men efter att Bö herrgård sålts till Göteborgs kommun 1983 ökade de väsentligt. Stiftelsen delar ut närmare fyra miljoner kronor till föräldrakooperativ, friskolor, idrottsföreningar, scoutkårer och kristen barn- och ungdomsverksamhet.

Stiftelsens verksamhet har visserligen förändrats sedan startade för mer än 270 år sedan – men finns ändå kvar och är Göteborgs äldsta, fortfarande fungerande enskilda institution.

Vad har min pappa och Denninghoffska huset ihop?

År 1899 är Göteborg Sveriges största exportstad med en befolkning på 130 000 invånare, som besöks av ett växande antal turister. Man efterlyser fler affärer. Bolander får med sig några andra prominenta göteborgare disponenten G. D Kennedy och grosshandlaren Christan Röhss. De bildar aktiebolag, får byggnadsnämnden med på noterna, anlitar arkitekten Louis Enders och entreprenören byggnadsfirman J Dähn för att realisera ”ett av de vackraste affärspalatsen i Skandinavien”.
Emellertid räcker pengarna bara till halva, den östra delen, av projektet. Överglasningen kommer aldrig till stånd eftersom den västra delen, som är en förutsättning för att bära takvalvet, aldrig byggs. När Arkaden rivs 1972 är det många som ondgör sig och sörjer den pittoreska gatstumpen. Minst lika högt protesteras när man 1898 river för att uppföra den ursprungliga Arkaden. Då ligger på samma plats det vackra ”Denninghoffska huset”, som omfattar hörnet Östra Hamngatan/Drottninggatan och som bara blir 16 år gammalt!

Wilhelm Denninghoff startar och gör sig en förmögenhet på järnmanufaktur. 1889 köper han Gunnebo slott i Mölndal och ger i bröllopsgåva till sin dotter, friherrinnan Hilda Sparre. Huset i hörnet av Drottninggatan och Östra Hamngatan anses vara ett av Göteborgs vackraste, inte desto mindre klagar man 1903 över att västra delen av kvarteret står kvar och att arkadidén inte fullföljts. Det ursprungliga konsortiet har stora ekonomiska svårigheter och räddas 1909 från konkurs av grosshandlare J A Hertz. Inom tre år har han vänt förlusten till vinst.

Genom släktforskning har jag funnit ännu en nära släktning. Keith, som är son till en dotter min pappa fått långt innan jag själv föddes. Jag är alltså Keiths moster och han skriver om foton som är tagna vid en firmafest där min pappa finns med… och även hans egen pappa.

Alltså maken till min äldre syster!

Keith skriver i ett mejl; ”Jag har tagit reda på en del om det företag där din pappa och min pappa arbetade tillsammans en gång i tiden. Företaget hette ”Wilhelm Denninghoff AB” och var en grossistfirma i järnvarubranschen. Verksamheten startade redan 1873 och blev mycket framgångsrik. Från och med år 1931 låg firman på Spannmålsgatan i dåvarande östra Nordstan. Detta var pappas arbetsplats så länge jag minns. Där var han lagerarbetare på en avdelning som kallades ”packsal – returavdelningen”. Din pappa arbetade på en avdelning som kallades ”magasinet-holmen”. Detta framgår av informationsblad över personalen på företaget daterat år 1951, som jag har en suddig kopia av. Med största säkerhet ägde personalfesten i fråga rum på Henriksbergs festvåning på Stigbergsliden någon gång i början av 1950-talet. År 1974 blev företaget blev en del av HDF-bolagen och verksamheten flyttade till Lackarebäcks industriområde i Mölndal och detta blev också pappas nya arbetsplats. Där arbetade han fram till 1983 då verksamheten flyttade till Halmstad, samma år som pappa fyllde 63 år.”

Visst är världen liten? Och Göteborg ännu mindre!

Historien om en piccolos mössa

(Foto: Carlotta o eget mobilfoto)

Sitter i foajén på hotell Eggers efter middag och föredrag om hotellets historia. Gillar de färgstarka detaljerna i interiören. Blicken faller på det vackra vitrinskåpet med en del attiraljer från svunnen tid. Tar en suddig bild med mobilen och lutar mig tillbaka. Då dyker ett minne upp! Ett minne om en mössa som levt sitt liv på hotellet. Nu rullar bandet och det är min kusin Torsten Olsson som berättar:

Mössan tillhörde Rune Fransson som var gift med en moster Elsa.
Runes första jobb efter freden 1945 blev att bära och vakta gästernas bagage på Hotel Eggers.
Efter en prövotid blev han sedan piccolo med uniform och skärmmössa. Mycket att göra när tågen kom till eller lämnade Gbg C.
Bra med dricks.
Efter något år som piccolo blev han uppkallad till hotelldirektören som också var advokat.
Rune blev nervös och trodde att nu skulle han bli avskedad.
Men inte.
Direktören gav Rune beröm och sa att han skulle bli befordrad till smörgåsnisse.
Rune tackade och andades ut.Så skönt det skulle bli att slippa stå ute i regn och rusk, tänkte Rune.
Och skärmmössan fick han behålla eftersom den var anpassad efter Runes lilla huvud.
Runes viktigaste uppgift som smörgåsnisse, sa direktören, var att varje dag servera smörade pepparkakor till direktörerna och kamreren.
Snart blev Rune varse att han tjänade mindre som smörgåsnisse än piccolo.Som piccolo fick han bra mycket mer i dricks.
Rune skänkte skärmmössan till min kusins hustru Monica, som i sin tur återlämnade mössan till hotellchefen (med berättelsen). Som tack bjöds på fika.

Mammas tidningsklipp … Göteborgs-Posten

Syster laddad för VM

Fjärde juni och invigningen av VM i friidrott närmar sig med stormsteg. I uppladdningstagen är inte bara idrottsmän också tusen lontärer när

Intervjun

En viktig grupp i vårdspersonalen. Tr alla trupper har med egen landslagsläkare kommer 40 till 50 läkare utöver detta att finnas på plats. Därtill kommer alla sjuksköterskor och sjukgymnas

GÖTEBORGS-POSTEN Allmänt LÖRDAGEN DEN 26

Få hörde honom spela Fiolmann

David Billhäll

Han var pionjär inom

Livsmedelshandlare David Billhäll, Askim, Göteborg, har som tidigare meddelats avlidit 79 år gammal.

Minnesord

Han föddes som David Andersson i Billa by i Småland, strax utanför Växjö, där familjen drev lantbruk och hade flera hästar. För att kunna överleva på den magra jorden hade David flera bisysselsättningar, bland annat ett häståkeri som körde timmer till bysågen och frukt till Urhults musteri. David

följde han med själv av ren nyfikenhet för att se om man fick bättre betalt för frukt och bär i Göteborg än hemma i Småland.

Snart hyrde han en butikslokal vid torget för kundkretsen växte. Ryktet om hans billiga priser spred sig och den omtalade "träskoposten", den enklaste och billigaste formen av marknadsföring, hade börjat.

Efter några år öppnade David en ny butik på Hisingen. Affärerna gick bara bättre och bättre och på 60-talet hade han fyra mindre butiker.

1970 ägde den stora expansionen rum. I det stora köpcentrat i Sisjön öppnades en butik, som

Ur G-P

Mamma sparade vissa tidningsurklipp och minnen av personer hon mött och som hon tyckte mycket om. Hon som steg av tåget i Göteborg – från Sollefteå den dag hon fyllde arton år, i september 1937 – blev Göteborg trogen i 76 år.

Jag har tagit vara på en del av materialet och den förste jag möter bland hennes minnen är Evald. Det är den 11 maj 1987 och GT skriver att Evald Sjödahl har börjat ett nytt liv. På Fjällbohemmet – så långt från Nordstan och centrum vi var vana att se honom. Han är vid den här tidpunkten 76 år. Jag mår som en prins, rapporterar han från sängkanten på hemmet. Nu har han inte längre plastpåsar och tidningspapper kring fötterna, äter inte ur soptunnorna. Det var fötterna som satte stopp för hans forna liv. De var illa däran. Han tackade ja till en kurators erbjudan om en plats på Fjällbohemmet. Han äter, ser på TV och går och lägger sig.

På fråga om han verkligen har 452 450 kronor som uppges i taxeringskalendern svarar han kort; ”Sju tusen, inte ett öre mer!” Vad har du gjort av resten? blir naturligtvis följdfrågan.

Han säger det går till boendet och att det är dyrt – 2024 kronor i månaden (drygt 4 000 kr år 2020).

Han plockade tomglas och fick t ex en krona för en brännvinsflaska. Ett eftertraktat jobb som många ville dela på. Han tjänade 10-15 kronor per dag. Vill tillbaka till ”jobbet” så snart fötterna bli bra igen … Han tar bussen in till stan någon gång i månaden. Hörapparaten använder han sällan. Tror inte det är så nyttigt för öronen.

Dagens problem är att han måste åka hem före klockan tre, annars får han betala ny biljett på bussen. Linje 56 som tar honom till Drottningtorget.

Han går i väg längs korridoren – Evald Valfrid Sjödahl. I TV-rummet sitter en annan känd profil. Jon Eriksson – Fiolmannen!

Och därmed förflyttar jag mig till mammas urklipp om honom.

Det är lördagen den 26 januari 1991 och GP berättar att Jon Eriksson dött på Fjällbohemmet. Under kommande sommar skulle han fylla 95 år. Från tidig morgon till sena kvällar fladdrade han förbi oss i sin grå jacka, gymnastikskor och med fiollådan i handen. Många minns honom från enstaka tillfällen då han spelade – mästerverk var det väl knappast, men ändå kallade en del honom för ”Liszt”. Han var fåordig om sitt förflutna liv, ett rykte sa att han varit på sjön och att sviter av sjukdomen han ådrog sig kan förklara hans rastlösa läggning. Mamma serverade honom kaffe i sin tidiga ungdom – hos Selma i Gullbergsvass – och han betalade 15 öre var gång han druckit ur sin kopp.

Liksom Evald fick han till slut äldreomsorg och ett lugnare liv på Fjällbohemmet.

Söndagen den 4 juni 1995 skriver GP om en eldsjäl inom sjukvården. Gull Krook, som just nått 50-årsstrecket, började sin bana på Jonsereds ålderdomshem. Där munkarna håller till idag – Franciskusgården. Hon var också en sväng på Fjällbohemmet innan hon som sjuksköterska anställdes inom psykiatrisk vård. Lillhagens sjukhus blev vår gemensamma arbetsplats. Hon var dessutom känd inom idrottsvärlden.

Sist men inte minst kommer en notis från 25 februari 1995; om David Billhäll. Han föddes som David Andersson i Billa – en liten by utanför Växjö i Småland. Han började tidigt i livet med att sköta transporter till järnvägen medelst häst. Frukt, lingon, blåbär och svamp skulle till oss i Göteborg! Snart började han sälja på Kungstorget och hyrde så småningom in sig i en lokal vid torget. Kundkretsen var stor och min mamma var en trogen kund. Med åren blev det en stor affärskedja och totalt 15 butiker med 1200 anställda. Han var aktiv under 50 år och pionjär inom lågprishandeln. ”Alla varor med små priser” var hans motto. Många skolungdomar har startat sitt arbetsliv genom David Billhäll. Han blev 79 år.

Samtliga jag nämnt här ovan finns inte längre bland oss, men visst är vi många göteborgare som minns dem med saknad …

Himlaporten – dopet av en hedning den 15 oktober 1769

Thensta kyrka

Sommarens grönska är på väg att övergå i gult och brunt – och byvägarna är eländigt leriga efter allt regnande.

Gårdsfolket hjälps åt att skörda både säd och köksväxter. Trädgårdslandet bakom huset är visserligen fortfarande fyllt av kål, och i drivhusbänkarna har Philandor odlat allehanda grönsaker.

En del äpplen hänger ännu kvar i sina träd. De är av en sort som kan plockas sent i oktober och ibland ända till jul.

Thenstas kyrkklockor ringer till Gudstjänst. ”Till dig kommer alla människor för att bekänna sina synder”, läser församlingen.

Philandor vill komma i god tid till Thensta prästgård. Solen står så lågt över horisonten att jordkokorna kastar långa skuggor och luften är klar. Han har prövat vägen mellan Altomta och prästgården – och vidare till kyrkan. Gång på gång. Det öppna landskapet han följer från Altomta till kyrkan är vackrare än någonsin. Utsikten, när han just passerat, gör honom stundom andlös och kyrkan är snart inom synhåll. Väl inne i prästgården väntar föräldrar och faddrar och det är dags att dra en lång vit kåpa över honom.

Han har sovit oroligt hela natten eftersom alla tänkbara frågor kring kristendomskunskap och trosbekännelse snurrar runt i huvudet. Läser högt för sig själv, ideligen. Frukosten intar han under tystnad och fru Hedvig lägger sin hand på hans axel som för att lugna honom. Alla är på benen. Matsalen är redan dukad för att ta emot många gäster.

Herrskapet Ekeberg far snart i väg i den blå övertäckta vagnen – för att ta emot gäster och faddrar, som undan för undan kommer resande till prästgården. Själv går Philandor till fots.

Det är dagen D – som i dopdagen. Sedan ankomsten till Altomta herrgård, hösten 1767, har Philandor och systern Hedvig Charlotta tillbringat mycken tid med familjens informator, tillika socknens skolmästare och kyrkoherde. Omsider är han skickad att få ta emot detta sakrament. Ekebergs barn är döpta som nyfödda och undslipper därmed att bli rannsakade om kristendomskunskaperna.

I almanackan skrivs den 15 oktober 1769. Om en stund ska Philandor högtidligen vandra genom Himlaporten och som electus – ”den utvalde” – bli upptagen i den kristna församlingen. Nu skall han äntligen få tillträde till kyrkan som han hittills bara fått beskåda från utsidan. När han går ut kommer han inte längre vara en hedning. Enligt prästen föds alla barn som hedningar och är öppna rov för den onde. En osäker tillvaro alltså.

Klockan elva, vid tiden för högmässan, ska inträdet ske i kyrkan som ligger i förnäm avskildhet i den uppländska bygden. Precis som Altomta gård. Precis som Salsta slott, där en av hans faddrar bor, den drygt tjugoårige greven Per Brahe. Dopet är en avgörande händelse för hela familjen Ekeberg och alla sockenbor har kommit till kyrkan för att beskåda denna uppseendeväckande tilldragelse.

Föregående söndag kungjordes dopet och prästen talade särskilt om sockengemenskapen som kommer att stärkas ytterligare, efter denna unika akt i deras kyrka. En storslagen tillställning som ska upptecknas och beskrivas i sockenstämmoprotokollet. För att visas upp för eftervärlden.

Oktobervinden tar tag i Philandors vita kåpa – alban – och som om han har vingar bärs han fram under sin vandring från prästgårdens södra gärde, samtidigt som kyrkklockorna börjar ringa samman. En mörk ängel i vita kläder.

Väl framme vid kyrkporten leder landshövdingens huspräst fram honom till vapenhuset, där blir han stående inför alla faddrar.

Han har knappt någon saliv kvar att få ner i sin strupe och söker oroligt ögonkontakt med äldsta systern Anna Catharina, som långt om länge blinkar tröstande till honom.

I vapenhuset välkomnas alla faddrar av socknens präster; kyrkoherden magister Martin Forsswall och komminister Olof Broman. Därefter går prästerna i bredd framåt i altargången medan Philandor och de fjorton faddrarna följs åt ända fram till koret.

Prästerna vänder sig om, anvisar de kvinnliga faddrarna till sina platser i klockarebänken och de manliga faddrarna i främsta bänken på manfolkssidan, medan ”den utvalde” placeras på en stol framme i koret. Mässan förrättas som alla andra högtidsdagar. Philandors fingrar dras ofrivilligt till ena örsnibben, som liksom resten av kroppen, är het av ångest. Församlingen sjunger psalmerna;

”O Herre Gud av himmelrik! Giv oss nåd att prisa dig”

samt

”Hela världen fröjdes Herran Tidigt och av hjärtans grund.”

Kyrkoherde Forsswall bestiger därefter predikstolen och talar med utgångspunkt från profeten Jesaja om ”Guds fördolda underliga råd, dem han går härliga igenom till vårt bästa”. Han tillägger att denna söndags predikan är särskilt tillägnad Philandor och ger församlingen den historiska berättelsen;

… en hedning ungefär 12 år gammal född i Landskapet Nias på Sumatra wäst Coust, hemförd till Sverige tillika med 2ne [andra] hed[niske] gåssar år 1767 på Swänska ostindiska compagniets skepp kallat Stockholms Slott af Capitaine Leutnanten kongl. Amiralitetet i Carlskrona och Capitain wid ostindiska compagniet Hr. Carl Gustav Ekeberg Ägare och boende på Altomta Rusthåll.

Tacksägelsen till fosterföräldrarna avslutas med att den utvalde gossen förmanas att vörda denna Guds nåd att frälsa honom från hedendom, vilket alltså har skett med hjälp av kapten Ekeberg och hans hustru Hedvig. De båda nickar instämmande till kyrkoherdens yttrande. Församlingen sjunger åter en psalm medan kyrkoherden skrider fram till koret och inleder förhöret om Philandors kunskaper i kristendom.

Pojken vill inte längre kallas en hedning, så med stadig röst svarar han på alla de etthundraåttiotre frågorna som prästen ställer. Han möter fosterföräldrarnas stolta blickar och kan äntligen njuta av svalkan innanför de metertjocka kyrkväggarna. Den vita kåpan klibbar runt kroppen.

Prästen hänger på sig mässhaken och tecknar han åt Philandor att resa sig och upp och tillsammans med faddrarna gå fram till dopfunten.

Den änglaklädde Philandor kliver upp på fotpallen och böjer sig över dopfunten av utsirad granit. Prästen öser vatten över det svarta håret – i den treeniga Gudens namn – Fadern, Sonen och den Helige Anden.

Rännilar av kallt vatten söker sig utmed ryggen när pojken reser sitt huvud. Hedningens tid är förbi och fram kliver den kristnade;

Johan Pehr Gustav

Han föräras namn efter de förnämsta faddrarna – landshövdingen i Uppsala, riddaren och baronen Johan Funck, löjtnanten greve Pehr Brahe på Salsta och sin fosterfar, kapten Carl Gustav Ekeberg. Akten avslutas med att några gossar i koret tonar upp i en psalm på den nydöptes vägnar;

”*Nu love Herren all den hednaskara,*

och prise Gud allt folk. Som månd´ vara:

Ty Herrans nåd och sanning vitt och brett

Är väldig över oss i evighet. Halleluja”!

Äntligen återgår de till sina bänkar. Den nyss namngivne Pehrs blick nuddar alla murala målningar på tak och väggar. Tittar de ner på just honom? Han hör inte längre kyrkoherdens tal eller församlingens psalmsång.

Han har fastnat vid målningen av ynglingen som sitter högt uppe i ett träd. Under ynglingen står döden och sågar av trädet med orden; *”Du spred pengar och guld och tänkte inte på dödens stund”.*

Vad mycket pengar har inte spridits i denna församling? tänker Pehr och låter blicken vandra vidare till det gyllene altarskåpet. Få barn i denna samling måtte väl veta så mycket om livets lidande som han? Men nu är han *Pehr*, och han har förts genom Triumfbågen – mot det heliga koret – och lämnat svar på kyrkoherdens alla frågor. Har han då inte förtjänat att få ta del av sakramentet som lovat honom att åter bli friköpt?

Friköpt genom syndernas förlåtelse. Det som skall frälsa från döden och djävulen och ge evig salighet. Det lovade ju prästen. I gengäld lovade Pehr sin tro och gav sin bekännelse. Hela kyrkans församling är idag vittne till hans inträde i deras gemenskap. Kommer han att duga nu?

Och faddrarna. De fjorton faddrarna som ska ta hand om barnet utifall föräldrarna dör under uppfostringstiden. Vad tänker de på just i detta ögonblick? Smickrade över att ha blivit tillfrågade av kapten Ekeberg? Eller tänker de på den rikliga undfägnaden som väntar på Altomta?

Där bjuds det på kalvstek, kalkon, glaserad skinka, aladåb, kronärtskockor, gröna bönor. Plättar och pannkakor med vispad grädde och goda pajer. Men Pehr känner ingen hunger. Vill bara andas ut, alldeles för sig själv. I rummet på andra våningen. Ännu kan han höra prästen tacka församlingsborna för att de inte ställt till oväsen vid anblicken av honom! Att de skött sig väl.

Ur sitt gömme tar han fram det lilla läderbandet med amuletterna. Jag är ”friköpt” tänker han … för vilken gång i ordningen? Med lätta steg hade han vandrat från kyrkan – åter till Altomta gård.

Pehrs trygga hem på jorden.

Porslinsfynd från Kina

Porslinsfynd från skeppet Götheborg (foto: Wiki)

Det är på förmiddagen den 12 september 1745. Ostindiefararen Götheborgs segel fylls med en frisk sydvästvind som skall föra henne de sista sjömilen till hemmahamnen Göteborg. För trettio månader sedan lämnade hon Göteborg för att segla till Kina för att köpa te, kryddor, siden och porslin. Varor som nu skall säljas med god vinst i Göteborg. Resan har varit svår, många sjömän har mist livet. Nu är man äntligen hemma med sin dyrbara last.

Då händer det som inte får hända. Med full fart seglar Götheborg upp på ett välkänt grund, niohundra meter från hemmahamnen. Katastrofen är ett faktum.

Det här skeppet är Svenska Ostindiska Kompaniets näst största fartyg, 340 läster (ca 833 ton) – med trettio kanoner och hundrafyrtio mans besättning. Kommer från Kanton i Kina med full last. En last om ca 7 000 ton och till ett beräknat försäljningsvärde av 2–2,5 miljoner daler silvermynt – en enorm summa.

Bara delar av lasten kan bärgas vid tidpunkten. Däremot gör man vid återkommande tillfällen bärgningsförsök och av hundratusentals föremål av porslin kan endast en bråkdel bärgas.

Under 1980-talet bildas en stiftelse i syfte att finansiera och genomföra undersökningar med moderna metoder – av vraket och resterna av lasten. Då har platsen legat orörd sedan 1907.

Man finner delar av skrovet, mängder med te, kryddor och pärlemor m m. Vraket ligger på sex till tio meters djup, strax väster om fyren Hunnebåden. Bara niohundra meter väster om Nya Elfsborgs fästning.

En stor del av fynden är mängder av porslinsskärvor, endast enstaka porslinsföremål är intakta. Totalt drygt hundratalet hela föremål av porslin bärgas under hela

utgrävningsperioden under 1980-talet. En intressant fråga som ställs angående fynden, vad gäller porslinet, är om dessa är en typisk importvara för den första oktrojen, d v s åren 1731–1746.

Två och ett halvt ton skärvor tas upp! Ett enormt registreringsarbete, konservering, sortering samt rekonstruktion av typ och mönster. Mönstrens ursprung och symboliska innebörd tolkas och binds samman med historien om Svenska Ostindiska Kompaniet.

En grannlaga uppgift är slutligen att undersöka motiv och dekor i funna beställningsserviser, samt att hitta de tänkbara beställarna. Porslinsansvarig i projekt Götheborg är Berit Wästfelt.

Källa: Ostindiefararen Götheborgs porslinslast

Tatuerar-Kalle i Göteborg

Carl Gustafsson (t.h.) tatuerare i Göteborg 1920-1940.

Det gick att ha tatuering som yrke. Men ofta kombinerade tatueraren sitt jobb med att själv ibland jobba på fartyg som sjöman. Eller ha kafé eller krog i hamn. Tatuerar-Kalle var en svensk tatuerare som föddes 1888 och gick till sjöss redan som fjortonåring. Hans tatueringsförlagor finns i arkiv.

Han hette egentligen Carl Gustafsson, var från Västkusten och byggnadsarbetare, fabriksarbetare och sjöman. Under 1910- och -20-talet utövade han tatueringskonsten ombord på fartygen. 1923 gick han i land för gott och blev snart välkänd som Tatuerar-Kalle. 1926 öppnade han en sjömansekipering tillsammans med sin fru. Ett litet varuhus med en kundkrets som mest bestod av sjöfolk.

Butiken låg mittemot dåvarande kajplats 21, på Andrégatan i närheten av Järntorget och Lagerhuset, ett område där mängder av sjömän rörde sig. Han var troligen också verksam under 30- och 40-talen.

I Kalles butik kunde kunderna studera tatueringsförlagor, välja ut någon och bli tatuerad i rummet intill. Kalle verkade tycka att tatueringar hör ihop med stereotypen ”manlighet”, alltså att vara modig, stark och kunna uthärda, eftersom han skriver i ett brev att ”jazzgossar och andra feminina män tatuerar sig inte, kanske de är för känsliga mot smärta”.

Tatuerar-Kalle avled 1975.

(foto: Sjöfartsmuseet Akvariet Gbg)

Till ovanstående inlägg, får jag en kommentarer från bl a Niklas J. Lehmann, Johny Seger och Robert Möller:

Niklas J. Lehmann

Min morfar föddes i Göteborg 1898 och gick till sjöss som sextonåring. Mamman hade redan dött i barnsäng och pappan var upptagen med att supa ihjäl sig, vilket han strax därpå också lyckades med. Morfar gick i land först som pensionär, 1964. Han tatuerade sig aldrig (själv har jag fyra) för han föddes i djup fattigdom och alkoholism som han inte ville bli förknippad med. Sådant var stigmat på den tiden! Hans klassresa, från däckspojk till befälhavare, var enastående. Han var en underbar människa och blev min fadersgestalt under min uppväxt som skilsmässobarn.

Tack Niklas, en av de finaste historier jag läst. Kort, men också kärleksfull, känslosam och insiktsfull. Jag känner mig privilegierad att få din historia i mitt inlägg/tråd.

Niklas fortsätter: här är min örn från en källare på Nyhavn, lite suddig numera…

Johny Seger

När jag gick till sjöss som femtonårig, fick jag rådet av mina systrar att aldrig tatuera mig, ty då får du äta på restaurang hela livet för du blir aldrig gift, sådäså. Dom hade fel. Ankaret i Köpenhamn 1959, treudd Honolulu, det andra i Yokohama, men de fyra kines tecknen i Hongkong. På frågan vad tecknen betyder, kom jag så småningom på att man kunde svara vad som helst. På baren exempelvis?? Jo dom betyder att du frågat och skall därför bjuda på en öl.

Robert Möller

Här har du en !! 1974, som nybliven 18 åring, vinglade jag och kompisen in i Nyhavn för att leta reda på just Tattoo Jack. Styrkta av div. Danska öl, typ Elefant, Påskbrygd och Dynamit, stegade vi med något ostadiga ben, men desto stadigare självförtroende rakt in in i Tattoon's heliga Mecka. Well…det kändes så iaf, för vad som mötte oss var en hel radda av tatueringsstudions. Det Var Tattoo-Bob…Tattoo-Ole…Tattoo-Kaj Tattoo-Andy m.fl. Samt då också Tattoo-Jack…där vi "ramlade" in nerför några trappsteg in i källarateljén, och hamnade rakt framför en vägg fullt med häftigt snygga motiv. Valde en orm som med öppen mun och blottade huggtänder, ringlade sig mellan två "rosor" ! -"Den ska jag ha"! sa jag lite halvhögt, och jag fick ta plats i stolen direkt. 🙂 1 tim. senare var den klar, och den väckte stor uppståndelse hemmavid, och bland kompisar i synnerhet. Till råga på allt, så hade jag också köpt mig en tung MC. En Triumph Bonneville 68:a. en 650cc. Strax efter det skaffade jag egen lght, och sen var festen i gång. Bifogar en bild på en "Old School" gjord på Tattoo-Jack's studio 1974. Dock inte av Jack him self. 😉 (OBS*** Eden*** tillkom många år senare, i samband med en restauration av själva gaddningen)

Esse kappa effe ... i Milano!

Piazza del Duomo/Wiki

Kommer med tåg till Milano i Italien. 60-tal. Ska vidare mot sydligare delen av ”stöveln”, men hinner med ett uppehåll för att se den gigantiska katedralen, mata duvor på torget och bli fotograferad av ”turistfotograf”. Ofta under min vistelse i Italien hör jag utrop som ”esse kappa effe” – kanske som en fråga eller bara något man associerar till då en svensk dyker upp. Jag förstår inte kommentaren. Då.

Långt senare får jag förklaringen, S-K-F! Bokstaverat och uttalat på italienska. I Italien har bl a Svenska SKF rekryterat arbetskraft. Man har sett annonser från de svenska industrierna.

Läser ”När italienarna kom till staden” – En studie av den italienska arbetskraftsinvandringen till SKF i Göteborg 1947-1972 samt lyssnar på intervjuer ur radioprogram som bl a handlar om ”Lilla Milano”.

Bristen på arbetskraft är stor efter kriget i Sverige. I Italien är situationen omvänd. Den första gruppen kommer till Göteborg i juni/juli1947.SKF köper in 28 paviljonger som tidigare varit flyktingboende. Paviljongerna placeras österut på fabriksområdet mellan Säveån och SJ’s bangård. Barackerna går under namnet ”Lilla Milano”. De ca 10 kvadratmeter stora rummen är till början standardutrustade med säng, hylla, byrå, bord och stolar. Dusch och tvättkar finns i ett separat hus. I slutet av året kommer fästmör och fruar till de italienska männen. Då är 142 italienska män och 27 italienska kvinnor anställda på SKF. Många av kvinnorna får arbete i fabriken. Några anställs som städerskor och andra får jobb i SKF’s matsal.

SKF köper den italienska kullagerfabriken RIV 1964. Då anländer ytterligare en grupp italienare som flyttar in i ”Lilla Milano”. Då får de samsas med andra nationaliteter som finländare och jugoslaver. 1965 bor 550 personer i Milanokolonin. 1972 rivs barackerna som till en del ersätts av bostadshotellet i kvarteret Tonfisken i Gamlestaden.

Intervjuer i radion ger vid handen att många av de inflyttade italienarna slutar som industriarbetare efter några år och öppnar i stället de första pizzeriorna.Däremot blir pizzabagarnas barn inte pizzeriaidkare utan de skaffar sig ofta en akademisk utbildning. Pizzeriorna drivs vidare av andra, ofta invandrare från andra länder än Italien.

Italienska invandrare har bidragit på många sätt till de svenska framgångarna under efterkrigstiden.”Lilla Milano” finns kvar, men nu som fotbollsplan!

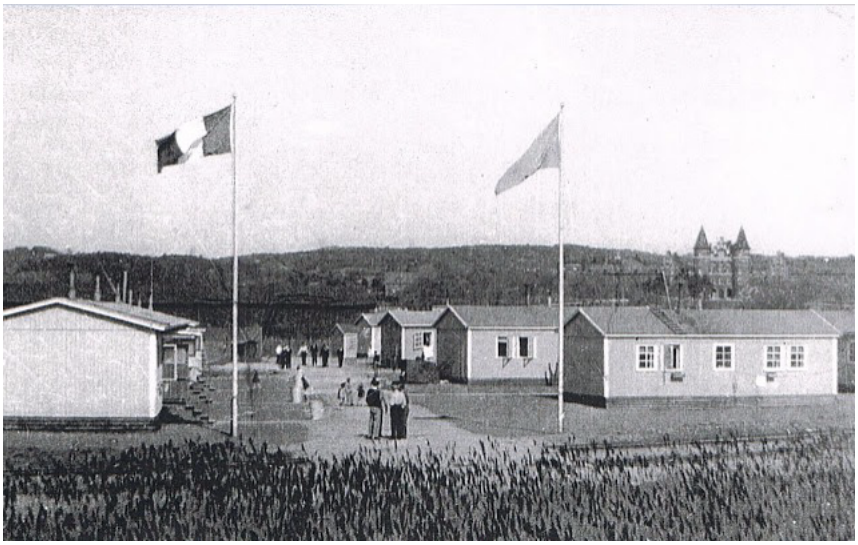

”Lilla Milano”/ Italienska föreningen

Marstrand en tidig augustidag …

Marstrand (Wiki)

Det är minst sagt knôkat vid hamnen och väl ombord på en mindre färja tar passagerare sig över ett vatten som korsas av enorma motorbåtar och segelbåtar – och några små som ekor som ser ut att tillhöra befolkningen. För deras färd fram och åter till fastlandet.

Hoppar av färjan och drar åt vänster … där ligger det gamla fortifikations Södra Strandverket som byggdes i mitten av 1800-talet – för att försvara ön från dansken. Idag är försvars-anläggningen Strandverkets Konsthall.

Det är två damer som framför allt utmärker på platsen. På innergården står Sean Henry's megastora skulptur "Woman Being Looked At" och det råder ingen tvekan om att hon är ett populärt objekt för fotografer … alla som passerar vill själv stå intill och de ser själva ut att vara i miniatyrer, jämfört med konstverket. Skulpturen lär vara en avbild av en brittisk fotomodell. På gården finns också skulptur av fransmannen Bernar Venet som är känd för sina gigantiska installationer. Maria Miesenberger är en svensk konstnär som också visar en skulptur över porten till anläggningens gård.

En annan kvinna som uppmärksammas just nu – och det är innanför utställningslokalen – är Ingrid Bergman född den 29 augusti 1915 och uppmärksammas därför inför sin 100-årsdag (död den 29 augusti 1982)! Megakändis minst sagt.

Om Marstrand finns mycket skrivet och tycker vi tycker att livet full av lagar och regleringar, kan vi nog anta att det var svårare på 1700-talet. Inte minst när det gäller näringsidkande, invandring, religionsutövning och handel som omfattades av ett strängt lagverk. Byråkratin

gynnade inte företagsamheten. Ute i Europa har man infört så kallade porto francos, det vill säga frihamnar, där marknadsekonomiska krafter får större frihet att röra sig inom. Frihamnarna var som självstyrande republiker och moderlandet – i detta fall Sverige – tjänar pengar på att ta upp tull på varor som kommer därifrån.

Några borgare från Marstrand kommer på tanken att göra den lilla klippön till frihamn och försöker lägga fram idén, men misslyckas några gånger. De försöker år 1762 och 1771 och lyckas få med intresserade på förslaget. När förslaget presenteras för Gustav III år 1774 är det på rekommendationer av Ostindiska kompaniets kommersiella rådgivare, finansministern Johan Liljencrantz och kung Ludvig XV av Frankrike!

Konkurrensen i världen är stenhård, men Gustav III är en chanstagare. När Sverige nu står inför ekonomisk och politisk kris finns inget utrymme för långsiktig planering. Här gäller det att agera! Gustav III skriver ett öppet brev till stapelstaden Marstrand 1775. Brevet innehåller privilegier som gör Marstrandsön till Skandinaviens första porto franco.

”… Handeln måtte på något Beqwämt ställe här i Riket göras fri och oinskränckt, så att af denna rörelse må kunna dragas den vinst och fördel, som Rikets belägenhet och Öfriga Omständigheter medgifwa.”

Att det är just Marstrandsön som blir Sveriges internationella frihamn är ingen slump. Ön ligger rakt innanför Skagens udde och är första anhalt för alla skepp som kommer från väster. Marstrand har i decennier använts som samlingsplats för konvojer av fartyg på väg ut i världen. Hamnen är väl skyddad, djup och oftast isfri. Hit kan man fritt föra varor för magasinering, försäljning eller omlastning, ingen tull togs upp.

Tullfriheten, tillsammans med det gynnsamma geografiska läget, lockar nu allehanda handelsfartyg. Frihamnen får stor betydelse för försörjningen av de krigförande länderna. Bredvid stora ostindiefarare som väntar på gynnsamma vindar ligger fartyg med spanska, franska och engelska flaggor. Hit kommer en mängd skepp på besök.

Perioden blir den mest lönsamma i svensk sjöfartshistoria. Men förutom allt detta så måste det finnas människor och kapital. Därför fick såväl svenskar som utlänningar, utan några restriktioner, flytta till och från ön. Utlänningar som skaffar sig fastighet på ön får efter två år automatiskt svenskt medborgarskap. Det står var och en fritt att utöva vilket yrke som helst. Ingen behöver söka så kallat burskap och få laglig rättighet att utöva yrke. Inga formaliteter som begränsar – och man fick arbeta med vad som helst och sälja till vilka priser som helst.

Vänder blicken mot kyrkan och Karlstens fästning – i en historia berättas att en dag i november 1764 låses en fånge in på fästningen i Marstrand. Fängelseporten slår igen bakom ryggen på en av landets ledande politiker och finansmän. Gustaf Kierrman – hattarnas ledare – ska avtjäna en månad på vatten och bröd för att därefter sitta inlåst resten av sitt liv.

Som direktör för Ostindiska Kompaniet råkar han illa ut då mössorna tar över. Han anklagas för oegentligheter och att för att ha gjort enorma uttag för egen räkning. Han avlider mindre än ett år efter inlåsningen – sannolikt av svält!

Den nuvarande kyrkan lär vara uppbyggd under 1270–1319 och är sannolikt då en kyrka för ett franciskanerkonvent!

Vad gäller Marstrands porto franco-epok så upphävs lagarna den 15 maj 1794 och Marstrand återgår till att bli en hamnstad som många andra. Rika familjer drar sig tillbaka till Göteborg och Stockholm – och den mosaiska församlingen, som är den första i landet flyttar.

Att stortjuven Lasse-Maja friges efter 26 år på Carlstens fästning, de senare åren visserligen med trevliga sysslor i köket är väl allom känt. Under sina sista sex år i frihet, intill sin död 1845, lever han på sin ryktbarhet bland folket som populära och samhällstillvänd – ”tjuven Lasse-Maja”.

Addio Bruno, Paalam Bruno, Farewell Bruno, Farväl Bruno

Idag tar vi farväl av Bruno Pandolfini – till musik av Vivaldi söker vi finna lugnet inom oss och fokusera på varför vi samlats idag. Ramon Unchuan hälsar oss välkomna att ta farväl av Bruno – en kär vän, en broder, en farbror… Han fortsätter att säga att vi kan lära oss att leva med en sjukdom. Lära oss att leva med att tillvaron ständigt förändras. Det enda vi inte kan vänja oss vid är förlusten av en vän, förlusten av Bruno. Ramon vänder sig mot bilden av Bruno; Ändå måste vi låta dig gå, käre Bruno. Släppa taget om dig och släppa taget om en bit av oss själva. Bruno, Din kamp är över nu. Din kropp har funnit vila. Din själ har fått ro.

Efter musik av Verdi får var och en av oss visa vårt alldeles egna sätt att hedra minnet av Bruno Pandolfini som insomnade den 26 mars 2016. Allt är så vackert, allt är så rörande, allt är så overkligt, vi får lov att känna sorg. Vi får lov att delta i Ramons sorg och familjens sorg. Brunos bror Luciano är närvarande tillsammans med sin dotter Debora. Hjärtat vill brista, men vi går vidare. Sänder en tacksamhetens tanke att jag fått uppleva Bruno – uppleva vänskapen till Ramon och deras gemensamma vänner.

Addio Bruno, Paalam Bruno, Farewell Bruno, Farväl Bruno…

Göteborgs Amiralitetsförsamling – kyrka, församling i Majorna

Bebyggelseregistret;

I Göteborgsstadsdelen Majorna fanns det i början av 1800-talet två kyrkor – Mariebergs kyrka från år 1787 samt Kungliga Amiralitetskyrkan vid Stigbergstorget som är omnämnd i historiska källor redan år 1708. Kungliga Amiralitetskyrkan kallades ofta för Varvskyrkan och tillhörde egentligen flottan men fungerade i praktiken som församlingskyrka för stadsdelens invånare. Båda kyrkorna var små och i dåligt skick. Ingen av dem var egentligen byggda som kyrkor, utan lär ursprungligen ha varit materialbodar som nödtorftigt iordningställts för gudstjänstbruk.

Den 29 september år 1820 förstördes Varvskyrkan i en eldsvåda och Mariebergs kyrka kunde omöjligt rymma stadsdelens alla kyrkobesökare. Av den anledningen bestämde sig de båda församlingarna att slå sig samman och i april år 1824 bildades en ny församling – Förenade kustförsamlingen. Med gemensamma krafter hade då båda församlingarna för avsikt att uppföra en ny stor kyrka av sten.

I nuvarande Carl Johans kyrka finns från den gamla Varvskyrkan dels en altartavla, som föreställer Jesu nedtagande från korset, dels ett ”väggur med fodral”.

Från början var Djurgårdskyrkogården för Gamla Amiralitetsvarvet, och då främst avsedd som begravningsplats för dess officerare, den kallades först för ”Gamla varvskyrkogården” eller ”Amiralitetskyrkogården”.

Majborna tillhörde Örgryte församling och hade alltså kyrka och begravningsplats i Örgryte! Man förstår att den växande befolkningen i Majorna önskade en kyrka och en kyrkogård på närmare håll. För amiralitetsstaternas personal och på Nya Varvet bosatta fanns visserligen provisoriska kyrkor, och på Gamla Varvet tillkom Varvskyrkan, som från 1786 blev kyrka för den s k privata församlingen eller Varvsförsamlingen. Men de som bodde i Majorna och inte tillhörde Varvsförsamlingen hänvisades ”att hålla sig till Örgryte församling, inom vilken socken deras ägor äro belägne”. Detta för att Örgryte kyrka och prästerskap ”icke måtte lida någon minskning i deras rättigheter”. Under en eldsvåda, som härjade hela Stigberget den 29 september 1820, hade gamla Varvskyrkan med klockstapel brunnit ned och dess kyrkklockor blivit 92 lispund nedsmält malm. Båda kustförsamlingarna höll därefter gudstjänster i Mariakyrkan. I april 1826 på- började ett kyrkobygge – den blivande Carl Johanskyrkan.

Jakob Wallenberg;

Varfskyrkotornet i Götheborg Amiralitets- eller Varvskyrkan, som låg i den nuvarande Gamla varvsparken, var ända till slutet av 1700-talet den enda kyrkan i Majorna.

Just vid tiden för W:s resa ombyggdes och utvidgades den, varvid bl. a. ett litet fult torn, utan klockor, tillkom .

Arkiv digital;

Amiralitetsvarvsförsamlingen tillkom år 1700, då amiralitetet i Göteborg erhöll medel till särskild amiralitetspastor och kollekt anslogs till anskaffande av gudstjänstslokal. Den kallades även Amiralitets-Warvs församlingen, Varvsförsamlingen samt från 1876 också privata församlingen. Till den hörde sådana personer som på ett eller annat sätt varit knutna till amiralitetet.
Alla andra, som bodde i Örgryte socken, skulle tillhöra Örgryte församling. Genom kungligt brev 1786 24/2 blev Amiralitetskyrkan förklarad för ”frikyrka och församling, till vilken var och en, som det åstundade, ägde frihet att sig hålla”.

Åren 1700-1805 utgjorde Göteborgs Amiralitetsvarvsförsamling ett eget pastorat.
Åren 1805-1820 var Göteborgs Amiralitetsvarvsförsamling annexförsamling i Örgryte, Göteborgs hospitalförsamling, Göteborgs Amiralitetsvarvsförsamling och Göteborgs Marieberg församlingars pastorat.

Den 26 november 1820 överenskoms på sockenstämma med Mariebergs församling och Amiralitetsvarvsförsamlingen om byggande av en gemensam kyrka. Från slutet av år 1820 till 1828 benämndes de båda församlingarna vanligen Förenade Kustförsamlingen eller Kustförsamlingen. 1828 ändrades namnet till Karl Johans församling.

Rolf A Simonsson;

Gränsen för Göteborgs äldre redd.
Den plats där Varvet anlades kom att bilda gränsen för Göteborgs äldre redd, eftersom älven bortanför denna plats och vidare in mot staden var för grund för att där tillåta ankring av de mera djupgående fartygen.
Amiralitetsvarvet bildade en egen församling till vilken inte bara den där förlagda krigsflottan med dess Stat hörde, utan också de som var bosatta i de hus och egendomar som tillhörde varvet. Amiralitetskyrkan låg vid Stigbergstorget och var en rödmålad Korskyrka av trä med ett fyrkantigt torn försett med två kyrkklockor.

Strövtåg i Göteborg – Bergsjön och Kortedala – en kort historik

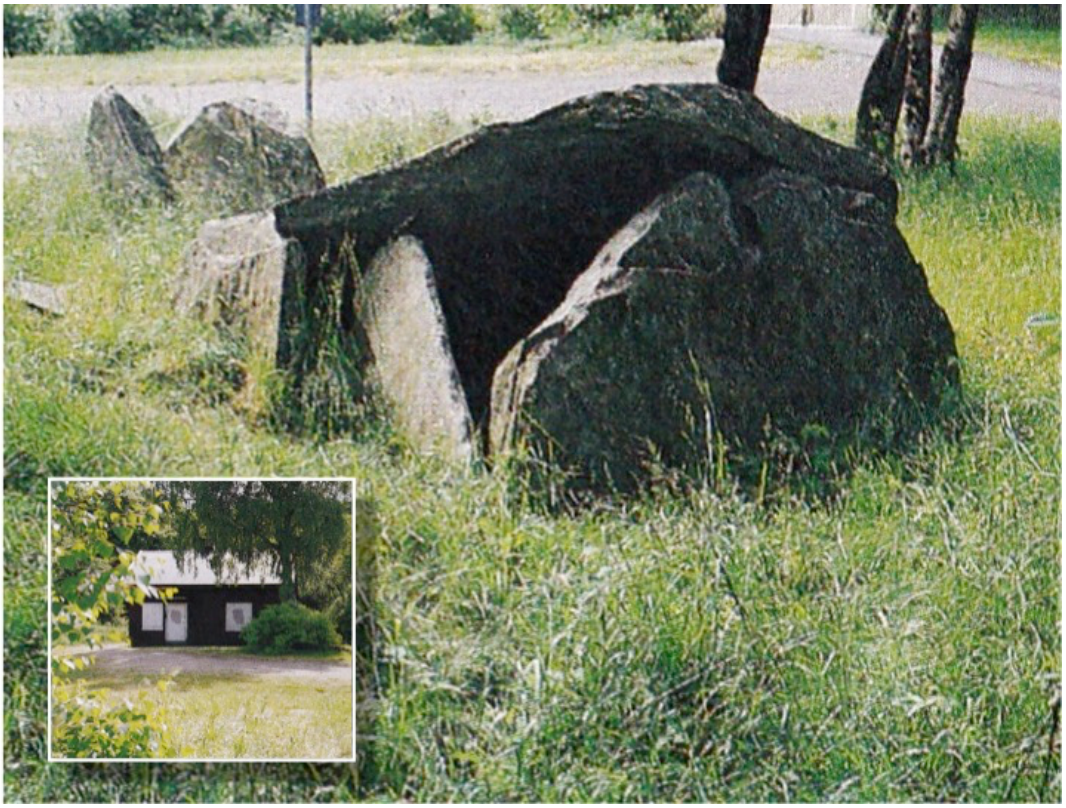

Hällkistan Siriusgatan samt torp

Har inte skrivit så värst mycket om Bergsjön och Kortedala. Har gjort några nedslag i stadsdelarna och här kommer ett. Vill ge en kort historik om de stadsdelar som ligger så tätt samman. Kan berätta att jag en gång bodde i Bergsjön – Tycho Brahes gata – i en lägenhet med utsikt långt bort mot Marstrands fästning!

Havet som liknade en silvertråd bortom bergen… Från vardagsrummets stora fönster kunde jag på betryggande avstånd titta ner mot ett skogsområde där älgar strövade omkring. Huset kallas för ”Ringen” – grannhuset för ”Korven”. Men det bodde folk här långt före mig.

För mer än 3 500 år sedan drog stenåldersmänniskorna upp i de lövskogsbevuxna bergiga trakterna kring Bergsjön. Här fanns vilt och lättodlade marker.

På flera platser inom de nu bebyggda områdena i Bergsjön har arkeologer undersökt spår av primitiv odling och faktiskt också hittat spår av boplatser! Stenåldersgraven vid Siriusgatan är en hällkista – en släktgrav. I närheten av Kvadrantgatan ligger ett gravfält, en stensättning finns söder om husen vid Bergsjövägen – ovanför branten ner mot Säveån.

Från medeltiden mellan Kristi födelse och medeltidens början finns inte några spår i Bergsjöområdet. Troligtvis sökte man sig neråt dalgången vid Säveån. Men sedan medeltiden har detta område varit bebyggt.

När det moderna Kortedala började byggas på 1950-talet karaktäriserades trakten till vildmark, vilket inte var helt sant. Här fanns vid den tiden sexton bebodda torpställen. Det äldsta troligtvis Larssons i Kortedala – där Vårfrukyrkan idag ligger – där hade en och samma släkt bott och brukat jorden sedan slutet av 1700-talet.

Marken hörde till de stora utmarksområdena som sträcker sig över bergsryggen mellan Säveåns och Lärjeåns bördiga dalgångar – bördig mark således i Kortedala och Ramsdalen. Man har svårt att föreställa sig att här inte fanns skog under 1700-1800-talen!

Kviberg förvärvades av Göta artilleriregemente på 1890-talet och blev ett kasernområde, A 2, och verkade i olika former mellan åren 1794 och 1962. Göta luftvärnsregemente (Lv 6) tog över och efter den 1 juli 2000 Luftvärnsregementet (Lv 6).

Plikttrogna kvinnor ...

Härlanda fängelse ligger på gammal landerimark, d v s mark som ägs av staden och besittningsrätten arrenderas ut och går dessutom i arv! När fängelset byggs under 1904–07 är här ren landsbygd. Huset, ritat av Gustaf Lindgren, kopieras i stort sett det gamla fängelset Rosenborg – en modell som överförts från USA i mitten på 1800-talet.

De första åren får personalen bo nere i Redbergslid. När vägarna är leriga och svårframkomliga tar de vägen över kyrkogården för att komma fram!

Vi ser en bild ovan på personalen som är bland de första och vi ser en vaktfru i mitten.

Vaktfrun är ansvarig för tillsynen av de kvinnliga fångarna. Vaktfruarna disponerar en liten bostad inne på fängelset – ett litet rum med kokvrå. Hennes arbetstid är oreglerad – och mycket lång! Av gamla handlingar framgår att vaktfrun under de 32 år som gått sedan fängelset börjat sin verksamhet haft nära nog total tjänstgöringsplikt dygnet runt.

1940 händer något. Vaktfrun gifter sig. Till skillnad från sina föregångare. Vi ser henne på ett foto och hon heter Ingeborg Nilsson, gifter sig med vaktkonstapeln Nils Nilsson och paret bor i ett av konstapelhusen.

Nästa gifta vaktfru flyttar med sin man – också han vaktkonstapel – till Sofiagatan. Arbetsförhållanden förändrades tackolov!

Fantastiska kvinnor!

Ingeborg Nilsson

Kort historik:

Härlanda fängelse är uppfört 1904-07 efter ritningar av hovintendenten Gustaf Lindgren. Efter några år gjordes tillbyggnad på södra sidan av den bakre förbindelsegången. Åren 1912 och 1925 byggdes sex personalvillor, 1935-36 och 1959 uppfördes två verkstadsbyggnader. Vissa ombyggnadsarbeten utfördes 1923, 1947 och på 1950-talet. Fängelset uppfördes som ersättning för länsfängelset vid S:t Eriks torg. Anläggningen omfattade en kringbyggd del med en centralt placerad cellbyggnad som innehöll drygt 200 celler samt ett entréområde med två bostadshus för befäl utanför muren. 1923 inreddes en kyrksal i cellbyggnadens torn och nya verkstadslokaler uppfördes utmed murens insida 1936 och 1959. Moderniseringar genomfördes mellan 1947 och 1960 i de äldre delarna då bl a flera av cellfönstren förstorades. Väggindelningen inom promenadgården i söder revs.

Verksamheten lades ner våren 1997 och Göteborgs kommun övertog anläggningen 1998.

Lindströmska palatset, Wilsonska palatset, Mühlenbockska huset eller Thulehuset – kärt

Lindströmska palatset, Wilsonska palatset, Mühlenbockska huset eller Thulehuset – kärt barn har många namn!

Om vi vevar oss tillbaka i tiden, till slutet av 1880-talet och tänker oss att vi just anlänt till Göteborg med tåg och passerar Hotell Christiania (sedermera Eggers) och det vackra Grand Hotell Haglund – och egentligen blundar för den där kasernliknande huslängan Arbets- och försörjningsanstalten – som de styrande i staden gör allt för att bli av med. De anser att huslängan med fattighjoner ger ett anskrämligt intryck för de som kommer till Göteborg och Drottningtorget.

Men vi vänder näsan mot stadens hjärta och går längs Södra Hamngatan – till Stora Hamnen och Gustav Adolfs torg. Ursprungligen var det två parallella gator på varsin sida om Östra Hamnkanalen, och de hade till en början namn efter kanalen: Ostre Hambnan, Lilla Hamnen, Östre Lille Hambnen och slutligen Östra Hamngatan år1815. De äldre husen på gatans östra sida förstördes vid branden 1792, och på den västra vid branden 1802. Efter detta byggs husen helt i sten. En del kan man nog kalla palatsliknande stenhus – ett tecken på att det här bor förnäma göteborgare – de som ägnar sig åt handel eller varför inte kombinerat med stadens förvaltning?

Många köpmän har också betydande roller inom den kommunala politiken. Bankpalats och privata bostadspalats ligger granne med varandra.

Om vi skulle som Aron Jonason, måste har gjort för att ta nedanstående bild, klättrar upp i tornet på Kristine kyrka eller Tyska kyrkan och blickar ut över torget kan vi se det Fürstenbergska huset innanför den grönskande Brunnsparken. Här finns också en hållplats för hästspårvagn. I fonden ser vi Drottningtorget som vi nyss lämnat. Till vänster ligger ett hus som just nu kallas Wilsonska huset. Många av husen är vackra putsade trevåningshus, men snart höjer sig ännu fler och högre stenpalats mot himlen.

Brunnsparken – Aron Jonason

I det här finrummet har även konst och kultur en given plats. Göteborgs Museum – kulturcentrum för stadens borgare – ligger vid Stora Hamnens norr kaj. Parken som ligger framför Pontus Fürstenbergs hus är utsmyckad med en fontän – statyn Såningskvinnan invigs på Johannadagen 1883 – och kallas därför allmänt bara för ”Johanna”. Hon skapades av Per Hasselberg och blev minsann gjuten i brons i Paris. Både Fürstenberg och Wilson har bidragit till denna utsökta utsmyckning av parken. Hälsobrunnen som tidigare var flitigt besökt och inte minst varmbadhuset är nu rivna.

Allt vore väl underbart om inte det förorenade vattnet ställer till det för de kringboende? Charles Dickson – som är läkare, kommunalpolitiker och riksdagsman – försöker få stadsfullmäktige att gå med på att lägga igen Västra Hamnkanalen - men får inte gehör för detta. Kanalerna är ju viktiga för transporterna! Ni ser hur kanalen kantas av pråmar!

Hörnhuset vid Östra Hamngatan 30 är intressant att titta närmare på. Många av er har säkert passerat, stannat upp och tittat på vägguret, kanske arbetat här, handlat här, köpt en resa till Mallorca eller bara väntat på spårvagnen? Thulehuset.

Här ligger redan så tidigt som under 1700-tal ett stenhus i tre våningar, men som tillsammans med grannfastigheten rivs och ersätts med ett nytt under 1866 – ägaren är då grosshandlare Julius Lindström. Han låter arkitekten från huvudstaden, Johan Fredrik Åbom, rita byggnaden som får karaktären av romersk nyrenässans. Lindström säljer sin fastighet 1881 till Johan West Wilson så det Lindströmska palatset blir därmed till Wilsonska palatset - med ett taxeringsvärde om 180 000 kr. Men redan efter åtta år avlider Wilson och huset ska åter säljas - nu på auktion – och frukthandlaren Friedrich Mühlenbock ropar in det. Han bosätter sig

själv på den övre våningen och på de undre våningarna inrättar han kontor, fruktaffär och lager.

Efter ett tag bygger Mühlenbock till en våning och på taket anlägger han drivbänkar för fruktodling! Mühlenbock som 24-åring kommit hit som emigrant och murarlärling från Tyskland blir en förmögen grosshandlare i Göteborg! Lägg märke till de originella takskyltarna ”Mühlenbocks Fruktaffär”. Han lämnar dessutom spår efter sig i Örgryte, där en liten park som ligger i anslutning till nuvarande Häcklöparegatan får hans namn.

Foto: okänd

Mühlenbock avlider 73 år gammal och huset är ännu en gång till salu! Handelsfirman Heyman & Co behåller det ett trettiotal år då fastigheten avyttras till Lifförsäkrings AB Thule, som lät riva det 1935.

Nu kommer vi till det vi oftast kallar huset - Thulehuset – och som uppförs 1937. En helt annan arkitektonisk skapelse görs av Nils Einar Eriksson (1899- 1978) – det växer fram en stramt funktionalistisk byggnad. Ett antal ombyggnationer görs under 1940-talet och bostäder och kontor inreds och byter plats.

Under 1950-talet görs ett antal mindre ändringar i fasaden och Wermlandsbanken flyttar in med ett rejält kassavalv under 1960-talet. Många av oss har minnen av företag som huserat här under årens lopp; Wallins automobilfirma – med sin utställningshall mot Norra Hamngatan – Vingabolagets Restaurang TUA – som senare blev Hunters Pub, försäkringsbolag och Tidningarnas Telegrambyrå. Och inte minst Nyman & Schultz/Vingresor ...

Sandstensreliefen över huvudentrén är utförd av Ivar Johnsson (1885-1970).

Vi lyfter blicken och tittar på vägguret ... klockan är kvart i 2, om någon timma ska vi ha eftermiddagsfika!

Det gamla gästgiveriet i Steken, Agnesberg nära Gårdsten!

Magnus Ladulås stadgar år 1279 att bönderna skulle turas om att ansvara för mat och logi för de resande. Under 1600-talet växer en stark nationalstat fram vilken kräver mycket resande för kronans folk. För att göra detta möjligt behövs ett strukturerat vägväsende med förbättrade vägar, avståndsmarkeringar i form av milstenar, organiserat skjutsväsende samt gårdar, där de resande kan äta och vila upp sig. Enligt 1649 års gästgivareordning avskaffas den fria gästningen för resande personer i kronans tjänst i Sverige och bönderna tvingas inte längre att inhysa dem i sina hem. Bönderna är dock skyldiga att ingå i ett skjutslag som får rycka in när gästgivareskjutsens resurser inte räcker till. Denna skjutsskyldighet upphör inte helt förrän med 1911 års skjutsstadga. Skjutstrafiken är ämnad för människor som hade råd att betala för att bli skjutsade från en plats till en annan med häst och vagn.

Gästgiverier uppförs runt om i landskapet som skjutsstationer på lämpligt avstånd för att trötta hästar skulle kunna bytas ut och rundresande skulle kunna äta och vila sig. Enligt lag ska det vara högst två mil mellan varje gästgiveri. Vid gästgivaregårdarna sättes det upp stentavlor med namnen på de närmast omkringliggande gästgivaregårdarna samt avstånden dit. Vid sidan om gästgiverierna finns även skjutsstationer. Vid dessa kan man byta ut hästarna men någon matservering finns inte.

Gästgivaren är befriad från skatt, men får ingen lön för sitt arbete. För att trygga en inkomst fick gästgiveriet i gengäld monopol på alkoholutskänkning inom en radie av två mil. Gästgivaren står för underhållet av gården och all inredning, medan byggnaden bekostas av häradsinvånarna i proportion till hemmantalet. Gästgivaregårdarna fungerar ofta som byns centrum.

På 1700-talet görs försök att samordna alla gästgiverier och deras skjutstrafik med postväsendet, något som hade inletts under 1600-talet. Under andra hälften av 1800-talet sker

en nedgång inom gästgiveriskjutsen, till stor del som följd av järnvägens tillkomst. År 1933 upphör gästgiveriorganisationen.

Nästan under Angeredsbron ligger några hus inklämda mellan den mycket branta bergväggen och motorvägen. Röda trähus som en gång var gamla Gårdstens Gästgiveriet i Agnesberg – vid Steken – är från 1800-talets början och har fungerat som gästgiveri och som bostadshus. Det här är då en viktig knutpunkt för resande. Detta är sista anhalten på vägen mot Göteborg. År 1800 rekvireras från bönderna i trakten mellan 600 och 800 hästar varje månad till Lahall för resande till Göteborg eller Vänersborg. Bönderna klagar ständigt på den långa och dåliga resvägen till Göteborg och föreslår att upprätta ett nytt gästgiveri vid Steken eller Nyebro – nuvarande Agnesberg, där utbyte av skjutshästar kan äga rum vilket skulle avlasta Nödingeböndernas skjutsbörda. Närheten till Göteborg gör att många borgare i staden under 1700- och 1800-talet placerar en del av sitt kapital i fastigheter i Angered. Det är flera gårdar som på så sätt har ägts av olika göteborgare, och där det vid tiden finns drängar och pigor som sköter gårdarna. Säkerligen tillbringar göteborgare en del av året, inte minst sommartid, ”utom stadens hank och stör”.

I husförhörslängderna för Angereds socken finns uppgifter för åren 1821-25 som säger att här bodde Peter Emanuel Bahrman med familj under torpet Gårdsten. Då finns ett mindre torp en större mangårdsbyggnad. I torpet bor familjen Bahrman med sex barn och två pigor! I den större byggnaden bor troligtvis upp till tre familjer samtidigt samt en änka med två barn, en arbetskarl och en piga. Bahrman uppges som gästgivare i domböckerna – möjligen är det torpet som är gästgiveri och inte den större byggnaden.
Uppgifter om att William Chalmers vistats här – och avlidit på plats – är dock inte belagt.
Åker med buss 173 från Nils Ericsonsplatsen mot Gårdsten och funderar en del över Angered. Hur ser det ut idag? Deltar under 1980-talet i byggandet av ett sjukhem – Gunnareds sjukhem, idag Äldreboende inom Göteborgs Stad. Mycket är förändrat sedan jag såg Angereds centrum för första gången…

Tittar in i historiken kring Angered och läser bland annat att före år 1865 är Angered annexförsamling i Stora Lundby, Skallsjö, Lerums, Angereds och Bergums församlingars pastorat. Detta år utbryts Angered och Bergum till ett pastorat med Angered som moderförsamling. 1962-1966 utgör Angered eget pastorat. 1 januari 1971 bildas Gunnareds församling och pastorat genom utbrytning ur Angered. Angered ingår till 1 januari 1968 i Älvsborgs län, överförs sedan till Göteborgs och Bohus län.

Trots att socken inte längre är en administrativ enhet används socken idag som registreringsenhet i historiska arkiv, och ligger till grund för de distrikt som inrättas i Sverige 2016. Angereds socken var förr uppdelad i följande sex rotar:
Angereds rote med Angereds by och stom, Gunsered, Rågård och Enerkullsdalen. Linnarhults rote med Linnarhultsgårdarna samt Eriksbo och Espered. Lärje rote med Lärjeholm och övriga lärjegårdar samt Hjällbo, Bläsebo och Bergsgården. Surte rote med Södra Surte, Steken, Agnesberg, Nyebro och Gårdsten. Rösereds rote med gårdarna i Rösered, Gunnared och Tolered. Gunnilse rote med Gunnilsegårdarna, Annered och Skärsjölund.

Dessa beteckningar kan vara viktiga vid exempelvis släktforskning, annars kan det kännas något främmande. Angereds centrum sägs förresten ligga i Gunnared!
Nu till 1960-talet; på kort tid förändras Angered från en landsbygdkommun – med inslag av mindre industrier vid Göta Älv – till något helt annat. Den 1 januari 1967 införlivas Angereds kommun i Göteborgs stad kommun och cirka 3 000 invånare blir en stadsdel i den expanderande staden Göteborg. Vi ser Miljonprogrammet – Socialdemokraternas folkhemsbygge – som innebär att det under 1964 -1975 byggs en miljon lägenheter för att möta den ökade bostadsbristen.

Redan långt innan Miljonprogrammet har det i flera etapper byggts förorter utanför centrala Göteborg, som Järnbrott och Högsbohöjd, Biskopsgården och Kortedala. Men det räcker inte för att täcka behovet med anledning av stor invandring till Göteborg. Därmed kommer den obebyggda och glesbefolkade kommunen Angered i fokus.
Det är bråttom att bostäder byggs med en likställd standard och rimlig hyra – detta måste ske innan gruppen arbetare riskerar att flytta någon annanstans. Det är i samband med detta som Angered-Bergum inkorporeras med Göteborg 1967.

Efter några få år drar man dock i bromsarna – statistik visar på att antalet outhyrda lägenheter ökar kraftigt under 1972 och etablering av företag i Angered inte motsvarar förväntningarna. Ett gott exempel på hur man under 1990-talet och in på 2000-talet ägnar stor kraft åt utvecklingsarbete i en del av Angered, är Gårdssten. Ett område som ligger på Gårdstensberget, cirka hundra meter över havet och med en möjlighet att bjuda på milsvid utsikt över Göta Älvdalen. Från Gårdsten är det cirka tretton kilometer till Göteborgs centrum och stadsdelen har ca 7 000 invånare.

Två eldsjälar för bostadsbolaget Gårdstensbostäder belönas 2010 med Världsnaturfondens Carl Mannerfeltpris. De får pris för att de har arbetat för en hållbar och levande stadsdel ur ett socialt, ekonomiskt och miljömässigt perspektiv, i nära samverkan med de boende. Det etableras ett större antal företag i Gårdsten och den lokala arbetsmarknaden uppnår ett hundratal tjänster. Trots en ofta tuff situation med arbetslöshet och segregation har renoveringarna och miljösatsningarna – kombinerat med delaktighet, arbetsförmedling och ungdomsverksamhet vänt utvecklingen i positiv riktning.

Något att känna stolthet över. Närheten till naturen ger positiva upplevelser – på vissa platser storslagen. I trakter kring Vättlefjäll kan man ge sig ut på vandring i naturen eller med kanot paddla genom ett nät av sjöar.

Lärjeåns Trädgårdar

Här drivs en gång några jordbruk och också kvarnar vid vattendragen – från Stora Mölnesjön ner till Lärjeån samt närmare Lärjeåns utlopp i Göta Älv. Bönderna i trakten kunde få sitt mjöl från lokala mjölnare.

Vi befinner oss åter vid Gårdstens Gästgiveri och på andra sidan trafikleden fanns Axa havregrynskvarn. Historien berättar att dansken Peter Otto Stokkebye, på 1890-talet, börjar importera spannmål och exportera havre från Göteborg. Han har ambitioner och vill utveckla verksamheten, men blir nobbad av gryntillverkarna. Så han bestämmer sig för att bygga en egen kvarn och konkurrera med rivalen Gyllenhammar. Kvarnen etableras i Agnesberg och står klar 1910!

Tyvärr brinner det gamla gästgiveriet ner till grunden, sommaren 2018.

Min barndoms gata i Landala

Detta är ett vykort på Landala Långgatan i Göteborg och om betraktaren tittar noga med ett förstoringsglas ser man en kvinna stå vid en pojke med cykel. Kanske är det kvinnan i mjölkaffären som slängt på sig jackan utanpå det vita förklädet som fladdrar lite i vinden. Hon kanske ska skicka iväg budpojken med mejerivaror. Ännu en kvinna står på trottoaren – med ett barn i famnen.

Jag minns att jag når precis upp till kyldisken i mjölkaffären. Att de vitklädda kvinnorna skyndar fram och åter och när de plockar varor från hyllorna. Att kylvaror finns under luckorna i disken. Att om man sätter tungan på diskens kant så är risken stor att den fastnar. Iskall rostfri plåt. På gatan finns också Olssons, han med alla sorters korvar som hänger i skyltfönstret. Ibland händer det att man får smaka på en korv. Krack, låter det när han knäpper av en wienerkorv och räcker den till mig.

En del säger sig vara född på en viss gata eller stadsdel, och det säger jag också, fast jag är född på Sahlgrenska Kvinnoklinik, avdelning 64. Men vi bor då på Landala Långgatan 19, därför är jag ”född där”. Alldeles i början av 50-talet flyttar vi till Guldheden, och trots att vi flyttar lever ändå Landala kvar i mitt liv långt efteråt. Ja, egentligen fortfarande. Mamma och jag tar oftast vägen över Landala torg mot ”stan”. ”Stan” som för mig enbart är Grand Bazar!

Vi går över ”ängen” mot Guldhedstorget, nedför Egnhemsbacken och via Landala mot Vasaplatsen och slutligen når vi Bazarbron som sträcker sig över vallgraven – in till innersta kärnan av Göteborg. Och där ligger ”stan” – alltså Grand Bazar! Ibland går vi över Norra Guldheden och kommer till Annedal. Vi ska till Västergatan, säger mamma. Där ligger möbelaffärer och porslinsaffärer. Inte alls ”stan” och inte alls roligt för en liten flicka med trötta ben och som hellre ville sitta på en röd pall och äta falukorv med potatismos och brun

sås. På Grand Bazar. Är det fest kan det bli glass och jordgubbssylt som rinner nedför glasskulan i skålen. Raska kvinnor springer fram och åter. De serverar längs långa bord som omringar dem på båda sidor. Där sitter vi. Mamma och jag. Vänder jag blicken mot fönstren ser jag män i svajiga sjömansbyxor, båtar och palmer – alla ser glada ut. Kanske är dessa figurer slipade i fönsterglaset, det är i vilket fall som helst spännande att se på. Ofta kommer en man in i baren och hojtar, han bär ett hölster med leksakspistoler, cowboyhatt på huvudet och sheriffstjärna på bröstet. ”Sheriffen”, säger mamma lugnt. Ingen fara! Han håller ordning på oss alla i varuhuset!

Åter till Landala. När mina två äldre syskon är i skolan får jag vara ensam hemma med mamma. Hon har fullt upp med att städa, tvätta, sy kläder, sticka och handla mat som hon lagar i det lilla köket. Bara kallt vatten och dass på gården. En liten gasspis står ovanpå vedspisen i köket. Ett enda rum. Där sover vi tre barn med föräldrar. Mamma, pappa och tre barn. Men vi går också och hälsar på tant Annie eller tant Märta. ”Mariannes mamma” bor i samma hus och med henne pratar mamma varje dag. Både tant Märta och ”Mariannes mamma” flyttar också till moderna lägenheter i Guldheden. Tant Annie bor kvar i Landala så länge hon lever. Men hon kommer en gång i veckan och badar hos oss i Guldheden.

Under soliga dagar är vi barn alltid uppe i bergen alldeles intill gården och de sträcker sig upp mot Norra Guldheden. Här finns också klätterträd och små ängar – ett paradis för ungar. Att gå på ”utflykt” betyder filt och saft eller kaffe för vuxna.

Här sitter jag bland flickor i ”bergen” som handarbetar flitigt. Jag har fått låna en docka att leka med. Min äldre syster sitter utanför filten. ”Du får inte sitta på våran filt”, hör jag en större flicka säga till min syster. Underdånigt sätter hon sig ner i gräset och jag känner att det inte är snällt mot henne. Trots min ringa ålder förstår jag att det gör ont i min syster att inte få tillhöra dem som sitter på filten. Tjejgänget. Det gör ont i mig än idag att se på det fotot.

I samma hus som vi bor i finns en vindslägenhet där en pappa och dotter bor. De har en hund också. Det är många trappsteg dit och mamma går ofta upp till Majken som alltid verkar vara ensam hemma om dagarna. Jag är rädd för både hunden och Majken. Rädd för hunden för att den skäller mig rakt i ansiktet, och rädd för Majken för hon ser konstig ut i sin förvridna kropp och jag förstår inte vad hon säger. Men mamma förstår. Mamma hjälper Majken med allt som ska lagas – oftast med hjälp av symaskin – och Majken får komma hem till oss på kalas. Inte för att hon dricker saften som mamma ställer fram, det skulle bara sluta med att allt skvalpas ur glaset när hon inte kan styra sina rörelser och föra glaset till munnen. Min syster talar glatt med Majken och det verkar som de förstår varandra på ett sätt som jag inte kan. Det blir en del besök till Landala och Majken efter att vi flyttat.

Jag vill berätta om min systers lilla servis som ligger i en grön kartong. Den tar hon fram och visar mig ibland. Efter dryga sextio år har hon kvar barnservisen som Majken köpte som en födelsedagspresent och som utökades med ännu en kopp när jag föddes. En kanna, tre koppar med fat, gräddkanna och sockerskål. Allt har förvarats i den gröna kartongen som Majken inhandlade på Landala torg. En besvärlig väg för den rörelsehindrade Majken. Svårt handikappad sedan födseln lever hon ensam med sin pappa och hund. I en vindslägenhet dit solen bara når en kort stund genom köksfönstret.

Vid samma köksfönster hittas Majken livlös en dag. Hon måste ha ansett att hennes liv var outhärdligt. Att det inte fanns någon annan utväg. Vad var hennes sista tanke? Ropade hon trots allt på hjälp? Ångrade hon sig i sista sekunden? Det lär vi aldrig få veta.

Det var 50-talets Göteborg, i landet som fram till vår moderna tid har haft som motto att renlighet är en central del av vad socialarbetare bör utgå ifrån vid ett eventuellt omhändertagande av barn. ”Att barnen inte är hela och rena” kan vara en varningsklocka på att ”föräldrarna inte fungerar”. Var det lättare att se till de yttre faktorerna än att se relationer och inre faktorer? Ända fram till 1982 har vi barnavårdsnämnder som ska se till att barn inte far illa.

Vi talar ofta om Majken, mamma och jag. Vi är tillbaka i Landala, och cirkeln ska slutas. Året är 2013 och jag får ett telefonsamtal från Landalahus – ett äldreboende – som säger att min mamma har andningssvårigheter och att ambulans är på väg att föra henne till Sahlgrenska sjukhus!

Jag är där innan ambulansen hunnit fram. På bår körs hon snabbt in på akutrummet och snart hör jag hennes röst. Tackolov! Efter en stund får jag komma in till henne.

Sitter vid hennes sida i fyra dygn. Hon lämnar sin stund på jorden en söndag kväll. Hon som hjälpte den handikappade Majken i Landala till ett drägligare liv, såg till att ensamma gamla tanter fick hjälp, fostrade tre egna barn som ensamstående mamma, en omtyckt farmor och mormor till sju barnbarn och många barnbarnsbarn.

Mamma Astrid som alltid fanns där för alla andra. Kanske är det hon som står på trottoaren med ett barn på vykortet från 40-talet! Landala Långgatan, en av de längsta gatorna i stadsdelen. Namnet utgick i samband med ändringar i stadsplanen.
Poff, så är man borta!

När portarna har stängts – Lillhagens sjukhus

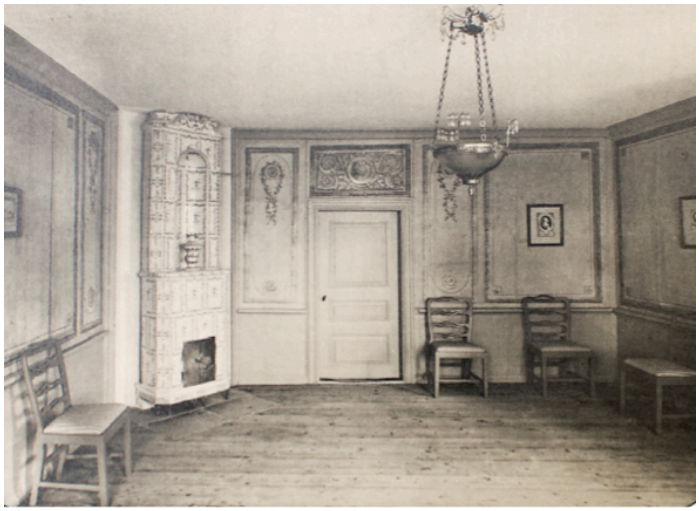

Matsalen, Hökälla säteri

Vi vevar oss tillbaka några hundra år i tiden och tittar in i den här matsalen som finns i en byggnad som tillhör Hökälla säteri – en vackert målad interiör i gustaviansk stil. Säteriet Hökälla ligger en halv mil norr om Göteborg på Hisingen. Vi har kommit i med häst och vagn. För att vara exakt finns matsalen i den västra flygeln som byggdes 1780. Matsalens väggar är täckta med målade tapeter. Målade med oljefärg på grov linneväv. Våderna är nittio centimeter breda och hopsydda för att forma en helhet. Måleriet går i ljust gråblå toner med ramverk i lodrät randning, allt enligt tidens smak.

Ätten von Saltza äger säteriet under en lång period – mellan åren 1741-1884. Familjen Wennberg står sedan som ägare fram till 1902 då egendomen förvärvas av grosshandlare Anders Gustaf Friländer. Friländer är ägare fram till 1919 och donerar hela matsalsinteriören till Röhsska konstslöjdmuseet, närmare bestämt 1916. Det är inte bara interiören som doneras till Röhsska museet utan även möbler och hyllinredning.

Vävtapeterna kan vi anta ha blivit uppsatta under den tid ätten von Saltza förvaltar egendomen. Troligtvis i samband med att greve Hugo Herman von Saltzas avlider, då manliga arvingar kommer till änkan och säteriet. Den slutsatsen kan vi dra efter att man under restaurering finner blad ur Post- och inrikestidningar från 1785 – på baksidan av tapeterna! Samma år som greve Hugo Herman von Saltza avlider.

Måleriet är enkelt och bedöms vara skickligt utfört. Bröstningspartierna är enfärgade och utan utsmyckning medan de övre tapetvåderna är utförda med olika dekorativa inslag. Det finns även två dörröverstycken – med kvinno- respektive mansporträtt – i profil. Porträtten omges av medaljonger och blomsterdekor. Tapetvåderna är omgivna av bård med blad- och blomsterdekor samt rosett. Andra tapetvåder har regelbundet mönster i form av stiliserade ekblad, vars hörn är dekorerade med stiliserade blommor. I säteriets västra flygel finns sannolikt fler rum med bemålade vävtapeter.

1916 kommer så matsalsinteriören till Röhsska. Gåvan installeras på museets andra våning och är öppen för allmänheten. Ursprungliga listverk, panel, golv, dörrar och fönster jämte foder exponeras tillsammans med vävtapeter som tillsammans med snickerier sätts upp på ett regelverk av trä. Röhsska konstslöjdmuseet berättar; *”Vägledning genom samlingarna visade även en kakelugn i typiskt rokokoutförande och stolar av Chippendaleinspirerad modell härstammande från säteriet. Stolarna skall enligt uppgift ägts av familjen von Saltza.”*

Alltihopa monteras ned 1996 för att ge plats åt utställningen ”Formhistoria 1851 till idag”. Inför Röhsska museets treåriga 100 årsjubileum (2013-2016) görs dock en ny installation där ett av utställningsrummet visar matsalen från Hökälla säteri.

Utställning av Hökälla interiör, Röhsska museet

Vem är då ägare?

Följer vi listan över ägare är det en ansenlig rad av namn som dyker upp – en av de första kända ägarna till Hökälla säteri är byfogden Erik Torgersson Bruhn (död 1641), också innehavare av bland andra Torp i Svartborgs socken, Grössby och Dal i Ucklums socken, Lilla Röra i Röra socken, Houg i Resteröds socken, Lärje, Bäckebol och lilla Haga i Backa socknar. En son, Jörgen Claesson-Bruhn säljer Hökälla den 20 augusti 1650 till Hans Fransson för lån till hans mor Karin Harboe och styvfar Mickael Kock. (Uppgifter ur Anbytarforum.) Egendomen säljs 1666 till kommendanten på Bohus slott, Börje Nilsson Drakenberg som erhåller säterifrihet (befriad från viss skatt m m) som dock reduceras och egendomen säljs senare vidare till översten för Elfsborgs regemente, Malcolm Hamilton av Hageby. En tid innan Hamiltons död 1699 övergår besittningsrätten eller nyttjanderätten för Hökälla till överstelöjtnant Rutger von Ascheberg, och senare till dennes son Christian Ludvig von Ascheberg. Under 1710 förvärvas Hökälla av friherre Carl Gustaf Kruuse af Verchou och

dennes fru Anna Sinclair, som behåller egendomen fram till 1741 då den överlåts till svärsonen, överstelöjtnant Jacob Ludvig von Saltza.
Andra ägare är Carl Gustaf Kruuse, Gustav Mauritz Wennberg, Gustaf Magnus Wennberg, Anders Gustav Friländer, Magnus Ljung. 1920 tar Göteborgs stad över ägandet.

Vi kan notera ännu en gång att släkten von Salza ägde stora delar av Hisingen och Hökälla Säteri under 150 år och det blev så småningom Säve sockens största frälsegods.

Hökälla säteri …
”Ett mantal säteri uti Säfve socken af Westra Hisings härad och Göteborgs län, taxeradt till 15,500 rdr rmt, eges, jemte underliggande inom Backa socken belägna frälsehemmanen l’/2 mtl Stora och Lilla Hagen, af grefve E. F. von Saltza på Mem i Östergötland och har tillhört denna slägt allt ifrån medlet af 1700-talet. Beata Wilhelmina Kruse, enka efter generalmajoren Hugo von Saltza, testamenterade 1805 Hökälla till sin mans brorsöner. Hon dog här 1812. Denna egendom har den mesta skog af alla på Hisingen, men ett svagt åkerbruk. Åbyggnaderna äro goda och omgifvas af vackra trädgårdsanläggningar. En vexelundervisningsskola är här inrättad af egaren. ”

Ur Historiskt-Geografiskt och Statistiskt lexikon öfver Sverige
Källan vid högarna – Hauga Kelda – har en lång historia bakom sig. I forntiden anses den helig och har klang av storhet och makt. Det norska namnet Hauga Kelda betyder just Källan vid högarna och omnämns redan 1388 i biskop Eysteins jordebok. Källan ger sedan namn till hela området.

På platsen intill källan växer det upp en ståtlig herremansgård som ges namnet Haugakelda efter platsen. Byggherren heter Hans Frensén och han är lagman. Hans familj och släkt bebor gården fram till – den för norskt folk så bittra dagen – då Bohuslän blir svenskt land 1658. Hövitsmannen på Bohus Fästning, Börje Nilsson Drakenberg blir den förste svensken som äger gården. Han får säterifrihet för sin gård och försvenskar dess namn till Hökälla. Berömmelsen om Hökällas fägring sprids vida omkring.

Den vita mangårdsbyggnaden med flygelbyggnad till vänster – Hökälla säteri

Den gamla eken
Det är inte bara den gamla interiören i säteriets flygelbyggnad som är intressant. Intill gården finns även en uråldrig ek, där sägnen berättar att en greve von Ascheberg lär ha hållit sin bröllopsmåltid. Kanske är det överstelöjtnanten Gustav Adolf von Ascheberg (1661-1692) som firar bröllop med grevinnan Beata Thorstensson (1667-1691), den 13 augusti 1691. Och minsann – vid grävning nedanför samma ek hittade en dräng långt senare en gammal plånbok med mynt från 1600-talet!

Naturen här omkring har burit fram en hel del åldriga ekar. Omkretsen på den gamla eken jag nämner här ovan lär ha varit fyra meter och nio decimeter. Från grundstammen har eken ursprungligen delat sig i fyra väldiga grenstammar, som bildade en enorm krona. Tidens tand och människohand har malt ner det mesta och numera växer här andra vackra lövträd.
Eken får i vilket fall som helst namnet ”Aschebergska Eken” långt innan den huggs ner för gott – och kan dateras till sent 1300-tal.

En annan historia berättar att Konungens befallningsman vill fälla dessa väldiga ekar i området kring Hökälla och låta dem bli byggnadsmaterial åt den svenska flottan. Men den mäktiga frun på Sundsby säteri i Bohuslän – Margaretha Hvidtfeldt – räddar träden genom att kontakta självaste konungen direkt och får honom att upphäva beslutet om avverkning!

Sjukvården flyttar in – och ut!
När Lillhagens sjukhus höll på att byggas var man tvungen att riva gården – för att uppföra bostäder för läkare, år 1933.

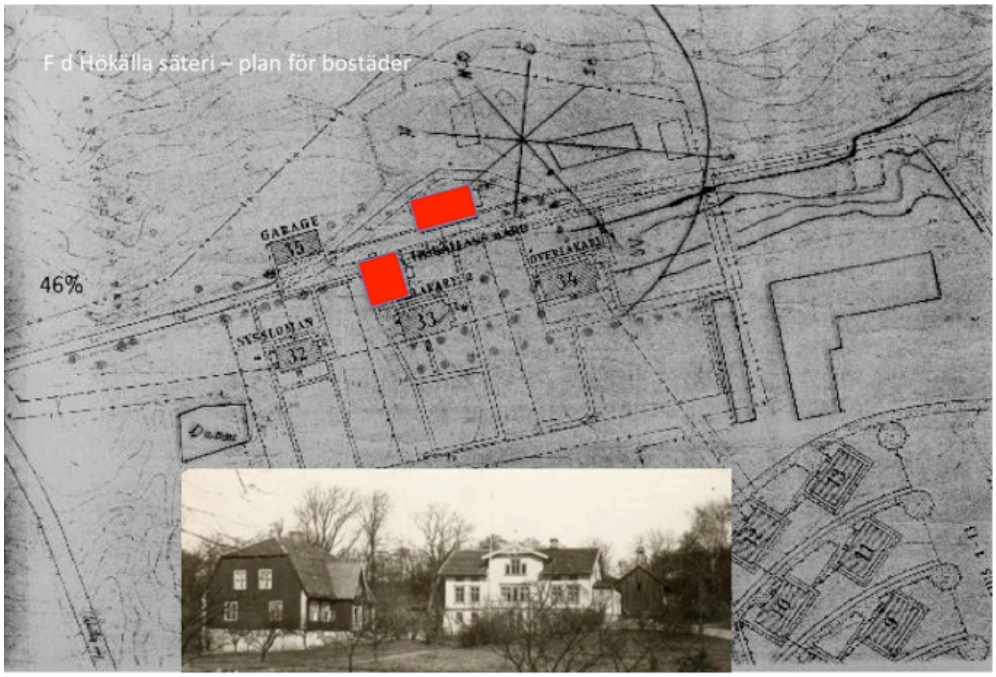

*Fly*gelbyggnaden (till vänster i bild) rivs under 1932
och manbyggnaden 1933.
Av den ursprungliga Hökälla gården finns numera endast magasinsbyggnader kvar.

Göteborgs stad tvångsinlöser gården 1920 och i september år 1930 börjar man bygga ett stort sjukhus på säteriets marker, det blir Lillhagens sjukhus. 1932 rivs flygelbyggnaden och ett år senare huvudbyggnaden, som är uppförd 1884. Här byggs bland annat läkarbostäder.

Huvudbyggnadens grund kan skönjas ungefär en meter från Hökällas väg. Kvar finns en timrad magasinsbyggnad med utklutar och stapel med vällingklocka, samt ett brygghus/bagarstuga. Tittar man noga kan man fortfarande ana vägen som gick i en krök runt mangårdsbyggnaden upp mot magasinsbyggnaden för att sedan vika ned igen mot Hökällas väg. Huvudbyggnaden låg alltså i princip mitt på och öster om nuvarande Hökällas väg.

Efter nästan 400 år rivs denna historiskt intressanta herremansgård under 1930-talet.
Kungl. Maj:t och kronan samt Göteborgs stad avtalar i december 1925 om att all sinnessjukvård ska övergå till staden, beslutar stadsfullmäktige den 16 juni 1927 om att uppföra ett sjukhus för psykiskt störda på ett av hemmanet – Lilla Hagen – i Hökälla i Säve socken.

Sjukhuset får namnet Lillhagens sjukhus och åkerbruk samt trädgårdsskötsel ska bedrivas av sjukhuset i terapeutiskt syfte. Sjukhuset förfogar över cirka 70 hektar mark. Anläggningen påbörjas 1930 och invigs den 18 november 1932. Byggnaderna ritas av Melchior Wernstedt (1886-1973) som är arkitekt och professor på Chalmers i byggnadslära och ornamentsritning.

Sjukhusbygget kostar, inklusive inventarier cirka fjorton miljoner kronor och omfattar tio vårdavdelningar med plats för ett tusental patienter. Alla de som vårdas på så kallade sinnessjukanstalter i Göteborg överflyttas efterhand till det nya sjukhuset, som står helt klart 1935. Ansvaret över sjukhuset övertas 1936 av sjukhusdirektionen, tidigare hälsovårdsnämnden.

Lillhagens sjukhus delas in i så kallade vårdblock. På sjukhusområdet finns vid den här tiden dessutom kyrk- och föreläsningssal med trehundra sittplatser, snickeriverkstad, smedja, plåtslageri, köksavdelning, bageri, tvättinrättning samt en dansbana. Trädgårdsanläggningen med växthus är av betydande storlek.

Sjukhuset blir snart överbelagt och 1938 tillkommer en ny vårdavdelning samt ett annex för ett fyrtiotal kvinnliga patienter som är ”lugna och lättskötta”. Dessa patienter vårdas från 1939 i den moderniserade herrgården Lärjeholm. Under 1953 öppnas ett motsvarande vårdhem vid Floda säteri för manliga patienter. År 1956 beslutar stadsfullmäktige om att låta uppföra en intagningspaviljong samt nya lokaler för arbets- och sysselsättningsterapi vid Lillhagens sjukhus. Antalet platser vid sjukhuset är nu 1 300 som fördelas på fyra kliniker.
1960 beviljas medel för ytterligare en arbetspaviljong samt ett medicinskt centrum för röntgen- och laboratorieverksamhet, kirurgisk behandling, tandläkare m.m.

1970 står byggnad för klinikexpeditioner, intagningsvårdavdelning och sjukhusapotek klart och 1973 får sjukhuset ett nytt centralkök, det modernaste i Norden som dagligen levererar 4

000 matportioner till sjukhuset och andra vårdinrättningar.
1975 invigs en stor vårdbyggnad med fjorton vårdavdelningar och sexton vårdplatser per avdelning. I byggnaden finns också lokaler för arbetsterapi, bibliotek, kyrksal m.m. I huvudsak bedrivs akutsjukvård här. 1980 tillkommer ytterligare forskningslokaler och en ny intagningsvård-avdelning.

Diskussioner om att lägga ner de stora institutionerna pågår parallellt med utbyggnad av sjukhuset och 1993 beslutas att allmänpsykiatrin ska vara borta från Lillhagens sjukhus senast 1998. Avdelning efter avdelning lämnar sjukhuset och några flyttar till Sahlgrenska sjukhuset och Högsbo sjukhus. De äldre patienterna flyttas ut till sjukhem. Många patienter skrivs ut till egna boende i olika former. Sjukhusområdet kallas nu Lillhagsparken.

Under en period är sjukhuslokaler uthyrda till Migrationsverket som anlägger en flyktingmottagning. Vi får en helt annan bild av vår omvärld. Barnfamiljer lever sida vid sida med hopp om en bättre framtid i ett nytt land. De serveras mat i lokal som angränsar till sjukhusets ordinarie personalmatsal …

I vårdbyggnader som töms förläggs helt andra verksamheter såsom vandrarhem, avdelning för tvångsvård (LVM-hem), rättspsykiatrisk avdelning, gruppboende, äldreboende, rehabilitering, förskola m m. En del verksamheter är här för att stanna andra under en övergångsperiod. 2006 lämnar den sista psykiatriska verksamheten området och flyttar till en ny vårdbyggnad inom Östra sjukhuset.

Översikt Lillhagens sjukhus/Lillhagsparken

Idag och framtiden?
Vi är framme vid år 2015 och beslut har fattats om att riva vårdbyggnaderna A-B samt Medicinskt Centrum som jag tidigare beskrivit. Byggnaderna har stora problem med fukt- och mögelskador och går inte att rädda. En ny detaljplan har tagits fram – den ”möjliggör för drygt 500 nya bostäder. Ungefär 120 av dessa uppförs som radhus, cirka 300 stycken som bostäder i flerbostadshus och cirka 80 stycken lägenheter genom ombyggnad. Boende- och

upplåtelseform kan inte regleras i detaljplanen, men ambitionen är att kunna erbjuda flera sorters boendeformer med olika upplåtelseform.
Vidare möjliggör detaljplanen för handel, vård, kontor, skola och odling. Med avsikt att göra detaljplanen flexibel över tid är användningarna så långt som möjligt inte avgränsade mellan varandra.”

På annat ställer läser jag; ”Byggrätt ges för uppförande av en rekonstruktion av mangårdsbyggnaden på fd Hökälla gård.” Om så är fallet kan vi säga att en cirkel är sluten!

Gör ett besök midsommarafton 2015. En chockerande bild uppenbarar sig. Hit kommer jag som mycket ung – en arbetsplats som under närmare 40 år ger både nöje och erfarenhet i medverkan i utvecklingen av en miljö utifrån människors behov – och inte minst insikt och tolerans för människor med sår i själen …

Medicinskt Centrum rivs, juni 2015

Poff, så är allt borta!

Hagabadet – Historien om huset

Får en förfrågan om jag känner till hur Hagabadet kommit till i sin nuvarande skepnad. Det är journalisten och författaren Louise Hamilton som frågar. Hon har planer på att skriva en bok om ”Mat och motion för mogna 60+”. Där ingår också inslag om just Hagabadet. Berättar för henne att jag, som närstående till en av projektmedverkande i upprustningen av Hagabadet under 90-talet, kan rekommendera ett samtal med Thomas Samuelsson. Så blev det. Och jag fick efter ett tag följande intressanta historia från Louise;

Egentligen var det meningen att huset skulle rivas. Under ”saneringsperioden” för Göteborg presenterades plan efter plan över Haga, och i ett efter ett markerades det gamla badhuset för rivning. Liksom nästan alla andra hus – enda undantaget var Dicksonska folkbiblioteket, det var ingen som ville riva. Men det gamla badhuset levde farligt.
Det hade stått där sedan 1876. Det var en tid då industrialismen kom till Göteborg, och med den kom en växande befolkning. Hamnen var full av fartyg som kom och for, de skulle lastas och lossas. Nya fartyg behövdes, varven växte fram. Mekaniska verkstäder, sockerbruk och bryggerier byggdes upp. Det eldades med kol överallt, i smedjor och bruk. Stadens befolkning mångdubblades, och arbetarna bosatte sig nära jobben. Sjömännen bodde i Masthugget,

sockerbruksarbetarna i det välordnade brukssamhället i Klippan, hamnarbetare och järnbärare bosatte sig i Haga. Där bodde man trångt, där var mörkt, instängt och fuktigt.

Och inte hade arbetarna badrum, det var bara fint folk som hade, i helt andra kvarter. Köpmannen Sven Renström var en förmögen man, när han dog 1869. Han hade skapat sin förmögenhet på handel och var betrodd i staden, satt i fullmäktige och styrelser. Han testamenterade en och en halv miljon kronor till Göteborgs stad. Pengarna skulle användas till ”välgörenhetsinrättningar av alla slag, mer kostsamma anstalter för befordran av snyggheten, sundheten och hälsovården, undervisningsansalter” bland annat. Det var nu inget konstigt med det. I Göteborg stod förmögna köpmän från familjer som Sahlgren, Chalmers och Ekman för både sjukhus, skolor och bibliotek. Och visst behövdes badhus i den växande industristaden.

I november 1869 lade jur kand A Philipsson en motion i Göteborgs stadsfullmäktige att man måtte använda en del av pengarna i den renströmska fonden till att bygga ett badhus. Det skulle även innehålla en tvättinrättning, där ”obemedlade personer, emot ringa afgifter, kunna erhålla gång- och sänglinnepersedlar tvättade”. Efter utredning beslöts att badhuset skulle ligga i Haga, och man samrådde med föreståndaren för Stockholms badinrättning, läkaren och professorn C. Curman som var specialiserad på bad, om hur det hela skulle inrättas. Den 8 december 1876 stod badhuset färdigt, med badavdelningar för män och kvinnor, med första och andra klass bad, och en för tiden modern tvättinrättning. Det byggdes fler Renströmska badhus i andra arbetarområden. Ett i Majorna. Ett i Lundby, på Hisingen. Ett i Olskroken, det låg där påfarten till motorvägen liggen nu.

Badhuset i Haga brann år 1903. Det byggdes upp igen och fick då sin karaktäristiska bassäng med sin ovala djupdel, ”ägget”. Detta blev stadens simhall, här lärde sid barnen simma, och här tränade tävlingssimmare och simhoppare för deltagande i olympiska spel. Men kraven på simhallen växte, och efter många och långa diskussioner beslöts att ett nytt badhus och en ny simhall skulle byggas. År 1956 stod Valhallabadet färdigt och Renströmska badet i Haga stängdes.

I närmare 40 år stod huset herrelöst. Och in flyttade allehanda verksamheter, som fick hyra lokaler billigt av stan, som ändå ägde fastigheten. Föreningar. Små mekaniska verkstäder. En galvaniseringsfirma använde bassängen till syrabad. En hattmodist höll till på övre våningen. Bassängen täcktes över och användes som scen, som teater, som replokal för musiker, som svartklubb. Tiden gick, och huset förföll.

Runt omkring pågick diskussionen om vad som skulle hända med hela stadsdelen, Haga. Riva och bygga nytt? Restaurera de gamla husen? Vissa hus och kvarter revs, men det fanns ingen fungerande plan, så det blev tomma ytor, sår i stadsbilden. Inte förrän på 80-talet började renoveringen av Haga. Kvarteren delades upp mellan de kommunala bostadsbolagen, HSB anvisades vissa, några hus revs och andra renoverades. Men ingenting hände med badhuset.

Kanske skulle det rivas i alla fall?

Då kom Thomas Samuelsson.
Det var 1992. Han passerade huset och stötte ihop med en kompis, och frågade vad han gjorde där.
– Jag inventerar huset, sa kompisen. Jag vet inte om det ska rivas, men det ska bli äldreboende.

Äldreboende, tänkte Thomas. Kanske inte. Det skulle ju vara ett bad, ett hälsans hus. Och där och då började Hagabadets nya liv. Thomas Samuelsson hade egentligen inte med saken att göra, han höll på med bygget av Handelshögskolan. Men han hade varit projektledare för restaureringen av den västra delen av Haga som anställd på kommunala bostadsföretaget Poseidon. Han hade som målsättning att rädda vad som räddas kunde, och bevara en arbetarstadsdel med stämning och miljö – här hade folk bott och verkat i ett par hundra år, det var värt att minnas hur de hade det, menade han. Han hade rest runt i landet på jakt efter enkupigt tegel till taken, jagat kärnvirke till fönsterbågar och munblåst glas till fönstren. Det blev som förr, fast nytt. Och stadsdelen behövde en kraftfull byggnad, en institution, självklart ett badhus, som det varit. Så han började söka sig fram för att om möjligt rädda huset.

Thomas Samuelsson började med länsantikvarien. Jo, det kunde finnas en del pengar. Och ja, det skulle väl vara bra om det blev något med bad och hälsa igen. Han fick sina pengar. Det räckte till grundförstärkning – men den gamla skorstenen behövde renoveras, den var söndervittrad inifrån. Skorstenen revs, och Thomas Samuelsson lyckades hitta ett tegelbruk i Tyskland som kunde producera de svängda tegel som behövdes för den runda skorstenen.
– Och med en ny grund och en ny skorsten, så kunder de väl inte riva huset, berättar Thomas Samuelsson. Grunden hade man väl kunnat strunta i, men en hög skorsten som syntes över hela Haga var svårare att bortse från.

Med list och envishet bearbetade Thomas Samuelsson sedan varje bolag och byråkrati som hade något inflytande över huset – han blev till sist projektledare för renoveringen och ombyggnaden av huset och fick som han ville. Och 1997 invigdes det nya Hagabadet, med bassängen renoverad; där var Ägget i all sin glans, Philipsson fick ge namn åt en mindre bassäng, professor Curman åt en annan. Det tog några år innan badet hittat sin form, några försök med vårdcentral och annat som man fick släppa. Men Hagabadet står kvar, och blev ägnat åt snygghet och sundhet, precis som gamle Renström hade sagt.

Louise Hamilton

Källor:
De Renströmska baden, Sven Schånberg, utgiven av Renströmska badanstalterna, Göteborg 1956Varför revs inte hela Haga, om bevarande av en stadsdel i Göteborg, rapport 2009:64, utgiven av länsstyrelsen i Västra Götaland
Varför revs inte hela Haga, om bevarande av en stadsdel i Göteborg, rapport 2009:64, utgiven av länsstyrelsen i Västra Götaland
Egen intervju med Thomas Samuelsson maj 2015

Alla inlägg/texter

Min reportageresa i tiden!

Tar mig genom Annedal och ser röda äpplen dingla från träd ... pallar inte!

Luis Enders (1855-1924) jugendhus ligger som ett smycke. Hans tidstypiska skapelse på Föreningsgatan.

Fortsätter längs Föreningsgatan och på höjden ligger ”Jeriko” – huset som en gång byggdes för ensamma kvinnor. Vid sekelskiftet, då fröken Julia von Bahr flyttade till Göteborg undersökte hon tillsammans med professor Hans Hedlund möjligheterna att få bygga ett hus för ensamstående kvinnor. Behovet var stort och snart var aktiesumman för AB Göteborgs Hemtrevnad tecknad. Hans Hedlund ritade huset och i september 1913 var huset färdigbyggt. Det kallades då Hemtrevnad och syftade till att ge kvinnor ett "hem under sådana villkor, att deras arbetsduglighet och levnadsmod kunde bevaras". 1972 bytte huset ägare och huset blev Göteborgs Kristliga Studenthem, ”Jeriko”. Innehåller 56 studentrum, 47 ettor och 9 tvåor. Inget rum är det andra likt. Delar av inredningen är kvar sedan huset byggdes på 1910-talet, vilket innebär stuckatur i taken, vackra spegeldörrar, breda fönsterbräden och högt i tak. 1988 renoverades huset och numera har varje rum en toalett.

Tar mig vidare förbi Vasa kyrka och kommer nu till den lilla vackra statyn ”Vågens tjusning”, en ung kvinna som ska lockas av ljuva förföriska toner från en näck, dold i det svarta vattnet nedanför. Nu är dock dammen inte kvar och flickan står på en planterad yta istället!

Konstnären Per Hasselberg (1850-1894) skapade statyn 1888 i Paris. Han började sin bana som snickarlärling i Karlshamn efter att ha visat talang för bland annat träsnideri. Då hette han Per Åkesson, och tog senare efternamnet Hasselberg. Efter några års utbildning i Stockholm och Paris han slår om och blir skulptör, flyttar hem till Sverige igen och i Göteborg blir han rådgivare åt Pontus sitt palats i Brunnsparken, Palacehuset.

Framme vid Götaplatsen fokuseras på detaljer kring Carl Milles (1875-1955) ”Poseidon”, och hans ”Danserskor” – de som placerades här under 1953. Avslutar dagen vid Konstmuseet och vid entrén som skapades 1996 tillsammans med Hasselblads Centers utställningshall. Fångar en till synes försynt Victor Hasselblad - skulpterad av Ulf Celén

efter en förebild av Eino Hanski - under ett par höstfärgade träd. Entrégrindarna till museet är gjorda i järn och brons och kreerad av Pål Svensson.

Fotavtrycket i statyn visar på det stora genombrottet för Hasselbladskameran när astronauterna Niel Armstrong och Edwin Aldrin blir de första människorna på månen den 20 juli 1969. Bilderna översvämmade världen - kameran och mannen – Victor Hasselblad blev världsberömda!

Vid Näckrosdammen!

Det här monumentet avtäcktes - den 8 maj 1955 - som en gåva från staden Åbo i Finland. Göteborg knöt under krigsåren vänskapsband med flera städer i de nordiska länderna. Många invånare i Göteborg skänkte mat och kläder till behövande i Åbo och som ett tack för detta ville man ge något tillbaka och bestämde att ett konstverk av den i Finland väl etablerade och kände konstnären Wäinö Aaltonen (1894-1966) skulle skänkas till Göteborg. Aaltonen påbörjade arbetet med en skiss 1948, 1951-52 var arbetet med modellen färdigt. Därefter dröjde det ytterligare några år innan monumentet kom på plats – vid Näckrosdammen. En ung man och en ung kvinna - hästarnas huvud möts i en vänskaplig gest. Statyn presenterades i Näckrosparken den 8 maj 1955 i Göteborg och dess dubblett några veckor senare i Vänskapsparken vid Trätorget i Åbo.

På sockeln läser betraktaren: ”När vänskapsbanden knytes” – till fadderstaden Göteborg av medborgare i Åbo.

Nästa anhalt är skogen upp mot Johanneberg och spåren av linbanan som byggdes upp vid Göteborgsutställningen 1923. Klättrar upp och söker stigar som kan ger en ledtråd om sträckningen av linbanan. En linbana som var den första i sitt slag i Sverige och alltigenom svenskproducerad. Utländska besökare blev så imponerade att flera beställningar gjordes till Nordströms som tillverkade den. Banan var en förbindelse mellan Minnesfältet med Liseberg. Önskade man se utsikten över utställningen tog man istället bergbanan.

Noterar att linbanan och bergbanan var två helt från varandra fristående arrangemang.

Kommer till upp till fundamentet till AGA-fyren som var bergbanans högsta punkt. Första intryck är att det finns gott om spår – i betong! Övervuxet av mossa, men det går att följa betongslipers och fundament ... steg för steg.

Tackolov är det torrt i marken och fötterna får stadiga grepp att klättra upp till målet.

Underbar utsikt bort mot Liseberg och publikens förtjusta skrik hörs då de rusar ned för Lisbergstornet!

Tittar i räkenskapen över kostnader och intäkter under Jubileumsutställningen och finner att berg- och linbanans slutliga kostnader hamnade på 196 960 kr och 77 öre!

Hela utställningen gick med underskott, men det är en annan historia.

Vid slutmålet kommer jag till asfalterade gångvägar - en historisk kokplats "Trollspisen" vid Högåsberget!

Tar trappor ner till busshållplatsen på Eklandagatan.

Foton från den 7 maj 2017

Från Lejonet till Stampen

Hoppar av spårvagnen vid Svingeln - landar kanske på gamla träskmarker! Men det är nog en överdrift – står på en trafikavdelare mellan Spinnhuset och Mosaiska begravningsplatsen. På andra sidan järnvägen lär det ha varit gott om träskmarker, det vill säga kring älvens utlopp så var det inte mycket som höjde sig över vassen, förutom Gullberget förstås! Då är det inte konstigt att man redan på medeltiden befäste kullen.

Skansen Lejonet blänker där uppe på Gullberget som nämndes redan 1253 då Birger Jarl och norske kungen Hakon hade ett möte på Gullbergs ängar och planerade ett fälttåg mot Danmark. Nu blev det inte så den gången eftersom det hela slutade i förlikning.

Funderar över namnet ”Svingeln”, platsen vid spårvagnshållplatsen i korsningen mellan Friggagatan och Stampgatan. Kanske är det trots allt en synonym till vägkrok?

En lite kylig vind far mellan relativt nybyggda hus och äldre vackra tegelbyggnader och snuddar vid Fattighusån. Här väntar ännu en kyrkogård – Stampen – som är en

sammanslagning av den forna fattighuskyrkogården från 1767 och det som kom till och kallas för Göteborgs nya kyrkogård.

Dessa delar skildes åt genom en avskärmning då man inte ville beblanda de döda!

När kyrkklockorna kallade till mässa under 1880-talet hade göteborgarna tio kyrkor att välja på. Staden fick en så stor tillströmning av människor att man ibland kan tala om överbefolkning! Göteborg ökade från ca 75 tusen till 100 tusen invånare – dessutom passerade omkring 400 tusen emigranter genom staden på sin väg till Amerika och andra delar av världen.

Tyvärr föddes många barn utan att bli döpta och många människor dog utan att det registrerades. Detta trots att vi hade en kyrkolag sedan 1686 som krävde att kyrkan skulle hålla reda på invånare - sköta registrering av händelser som berörde allt från födelse och dop, in- och utflyttning och inte minst dödsfall.

Folkbokföringen blev enklare i Göteborg då staden indelades i sex församlingar den första maj 1883. En annan uppgift kyrkan hade var att bereda de döda vilorum. All begravning innanför Vallgraven var förbjuden efter den stora branden 1802. Det var då Stampens kyrkogård kom till och togs i bruk under 1804.

Betraktar en av de praktfulla minnesstenarna – doktor Pehr Dubb – som uppfördes i september 1852. Den kände läkaren Pehr Dubb föddes 1750 och avled även han under 1834. Det vackra monumentet kom till genom frimurarnas försorg.

Begravningskapellet ligger vackert i centrum av kyrkogården.

(foto: RAÄ, ingen uppgift om år)

Löfströmska simskolan

De första simskolorna i Sverige lär ha skapats på 1820-talet. Det finns ingen total enighet kring när den första simskolan startade, men tidningsannonser och skrifter tyder på att det funnits någon form av simskola i Göteborg redan från början av 1830-talet. I

tidningsannonser annonser kan man under 1831-1832, kan läsa att samlingspunkt för simskolan är S: t Eriks Hörn, alltså där Göteborgsoperan ligger idag.

Och dryga tjugo år senare byggs även en ”fruntimmersbassin” vid S:t Erik. Kan ni tänka er att det vid den här tiden debatteras om huruvida simkonsten lämpar sig för unga damer och att blygsamheten skulle göra att bassängen står tom eftersom den gränsar till simskolan för herrar! Farhågorna besannas lyckligtvis inte och simskolan blir välbesökt - kvinnor bevisar snart för de som tvivlar att de minsann är minst lika begåvade som herrar i simkonsten. Upp till fyra hundra badande besöker badet under en sommardag!

Badet vid S:t Erik brandhärjas men återuppbyggs och överlåts nu till perukmakare Löfström under förbehållet att om staden behöver platsen skall badet rivas. Detta sker också 1872 då den första låga bron över till Hisingen byggs. Som ersättning för den allmänna bassängen beslutar stadsfullmäktige att anlägga en ny vid Älvgatan samt två nya flytande bassänger, en vid Bläsen och en vid Klippan. Löfström får tillstånd att starta en ny simskola strax norr om Hisingsbron vid Tingstadsvassen. Denna nya badanstalt, den Löfströmska badinrättningen invigs 1875. Och nu blir stadens damer ännu en gång förbisedda – det finns ingen bassäng för dem - men redan året därpå ordnar man simtider även för damer!

”Inrättningen består av en rymlig och bekväm bassäng av olika djup på olika ställen, med golv och väggar av tjocka bräder och plankor, vilka äro nog tätt sammanfogade för att avlägsna all fara för liv och lemmar, och nog åtskilda för vattenväxlingen, och från vars ena sida den, som icke vill eller behöver begagna själva bassängrymden, kan med bekvämlighet giva sig i älven, till friare och vidsträcktare simning, ett litet simhus med 2.ne rum för av- och påklädning samt till skydd för oväder.”

Den Löfströmska badinrättningen används till simundervisning, uppvisningar och tävlingar - fram till och med 1916 då den rivs en gång för alla - den nya Hisingsbron ska byggas. Badandet i älven fortsätter trots allt i några år till, i synnerhet vid Bläsen i Majorna. Men vattenkvaliteten försämras stadigt. Så på 1920-talet börjar vi göteborgare – och besökare - att ta oss ut mot kusterna för att bada i det fria.

Minns att man under friidrotts-EM i Göteborg sommaren 2006 anlägger en strand - ”Operabeachen” - på platsen vid Lilla Bommen och Göteborgsoperan? Dock ingen bassäng. Platsen blev också välbesökt. 576 ton sand fraktades dit, solstolar, palmer, volleybollnät och en liten kiosk ... således alldeles intill den historiska S:t Eriks simskola!

(foto: Carlotta)

Landeriet Lyckan

Det här är ett av Göteborgs då många landerier - Lyckan ... som låg intill där Konstmuseet ligger idag. Landeriet jämnades med marken den 16 oktober 1920 för att ge plats för Jubileumsutställningen 1923 och gav namnet åt Lyckans väg, år 1914

Ursprungligen hette tomten Bödelslyckan, eftersom stadens bödel hade fått en bit inhägnad åker eller äng på platsen. Bödeln lär ha bott här långt före 1696 - Bödelslyckan påträffas 1752 och går över till att kallas Lyckan först 1812.

Vår vän CFR Fredberg skriver: ”Lyckan var, som vi veta, ett litet idylliskt lantställe på sluttningen bakom Lorensberg och gjorde verkligen skäl för det vackra namnet. Den gamla huvudbyggnaden låg inbjudande och fridfull på sin höjd i fonden av en gammal stämningsfull allé. Ängarna sluttade behagfullt ned mot Södra Vägen, solen silade sitt ljus genom trädkronorna, vilka i den rätta årens tid böljade som ett hav av grönska. Och nedanför lågo parken och den forna Kalfgatan på gränsen till Lorensberg i en mystisk halvdager. Jag sade att ställets namn var vackert. Man kan också tillägga att det var mera rättvist än det ganska fula namn som det bar på 1700-talet - Bödelslyckan. Ty så hette det en gång, när stadens galgebacke eller avrättningsplats låg ute vid Getebergsäng och bödeln bodde nedåt Lorensbergshållet, där han fått en s. k. lycka åt sig upplåten. Bödeln tåldes nämligen icke inne i staden, han var en avskydd man, som folket undvek, ja, det gick så långt att han inte fick begrava sina döda i den vigda jorden i staden. Och kyrkoklockorna fingo ej ringa själaringning efter hans kära ...”

Gustav Adolf 6 november

Ätit bakelse idag?

Med kung Gustav på toppen?Det lär enligt traditionen ha tagit sin början 1854 i samband med att Gustav II Adolfs staty invigs i Göteborg. När jag passerade idag satt en mängd människor på stensockeln och kanske firade de den nyputsade konungen ... "De drabbas samman med dunder och knall i höstdagens ljusningstimma, det smattrar från gravar och dikesvall, det blixtrar i gulgrå dimma ..." Så skildrade Carl Snoilsky drabbningen den 6 november 1632. Det sägs att kungen var närsynt och nyttjade inte glasögon inför trupp! Fåfänga kanske. Inte så konstigt att det blev felnavigering i den ökända novemberdimman och rätt in i ledet av fiender ... Njut av en bakelse oavsett vad du firar!

En främling i Göteborg

Vilsen går pojken ut från köket och hör kaptenens dotter larma bakom stängd dörr och till hennes fars lugnande stämma. Ingen verkar ta notis om honom, då han tar sig ut

genom trapphuset och ner på gården där tjänstefolk kilar snabbt mellan stall och gårdshus. Han tar sig genom den tunga porten vid Tyggårdsgatan där de bara för några dagar sedan gjort entré. På husets baksida driver vinden dunster av ruttet köksavfall och plötsligt måste han hoppa över en rännil av smuts och gödsel. En fritt springande gris vänder sitt tryne mot honom innan i sina nya skor springer mot husets framsida och kliver upp på trappans första steg - för att bättre se ut över gatan och kanalen. Två prydligt klädda herrar går med bestämda steg förbi honom och upp mot ingången. De ägnar honom inte en blick och porten slår igen med en smäll bakom dem.

Familjen uppehåller sig i huset - mellan kyrkan och huset där ruljansen med kinesiska varor sker. Kaptenens hustru, fru Hedvig pekar och gestikulerar ofta mot taket och förklarar något om en 'koninklijk prinses' Sofia Magdalena, men både jungfrun och pojken står gapande och stirrar mot takets stuckatur.

Kronprins Gustav hade hämtat sin blivande brud prinsessan Sofia Magdalena av Danmark i Helsingborg, de stannade till i Göteborg, och prinsessan bodde i familjens Sahlgrens hus på Norra Hamngatan. Kronprinsen tillbringade sina nätter i Residenset på andra sidan kanalen, Södra Hamngatan. I mittfönstret i blå salongen ovanför husets entré vinkade det blivande brudparet Sofia Magdalena och kronprins Gustav till göteborgarna.

Pojken ser varken prinsar eller prinsessor, han ser bara köks- och tjänstefolk som är inhysta i husets bortre del, liksom stallen dit trötta hästar om kvällen drar hem sina tomma vagnar. Men det råder ändå ingen tvekan om att det i denna del av staden bor inflytelserika familjer. De som inte bor nära varandra på hamngatorna kring det Stora Torget, bor i storslagna hus en dags färd bort. Kaptenen är mån om att visa pojken stadens arkitektur och tekniska konst. I synnerhet där de med egna ögon kan se de pålar som staden vilar på och att gatorna är raka. Helt utan krökar. För att inte tala om i stadsportarnas finess. Pojken måste dock lära sig att själv hitta bland stadens gator. Och kanske rent av för att kunna utföra små ärenden. På gemensamma promenader har kaptenen i sin ränsel både rit- och skrivdon som han plockar upp så snart han finner något intressant att notera. Denne man är ständigt beredd att utforska land, hav och stjärnor och kan stundtals sjunka djupt in i tankar kring världens ting. Pojken minns mycket väl hur kaptenen utväxlade handlingar med sändebud under den långa sjöresan från Kina. Till viktiga personer i Sverige skickades skrifter och teckningar. Kanske var det till självaste majestätet?

Trots de raka gatorna kommer pojken ibland på villospår och blir skrämd då ett språk når honom. Språket som påminner om tiden på det holländska skeppet. Instinktivt vill han fly trots att det inte alls är ämnat åt honom – de ropas mellan svettiga män som lägger sten på sten längs kanalen.

Han springer mot Stora Torget som är hans viktigaste riktmärke. På stentrappor ligger tvätterskor på knä bland bykbaljor och bankar sin byk med trästycken så att kanalens vatten skvätter åt alla håll. Samma vatten som omringar hela kvarter och förbinder gator och stränder, rådhus, kyrkor och ståtliga byggverk.

Hit går han tidigt om morgonen och möter män och kvinnor som behängt sina hästar med stora korgar eller lastat kärror med kött, säd, ull, ägg och smör. På kanalens vatten stakar några män i båtar med järn, kol, ved eller tjära. Andra med färsk fisk. Kvinnorna som tvättar överröstar ljudet från kanalens kluckande och båtarnas knarrande. Pigor ilar raskt förbi honom med tunga kärl, fyllda med vatten från brunnshuset. Deras herrskap vill dricka friskt källvatten.

Sent om dagen driver hungern honom tillbaka till huset med den tunga porten. I köket väntar kall mat på köksbordet. Jungfrun viftar irriterat med ett finger i luften. Han har kommit för sent till familjens middag. Ingen talar till honom denna kväll.

Genom ett fönster bevittnar han det märkliga ljuset som ger guldkant åt hustaken, kyrktornet och gården som ännu inte tömts på folk. En fönsterlucka dras igen och han kryper ner i en säng. Hans första.

Promenad utmed Drömmarnas kaj!

Har en plan som sträcker sig från barken Viking till gamla gasverk som funnits borta vid Gullbergsvass.

Vid barken Viking möter besökaren minnesmärket som är tillägnat sjömännen på svenska fartyg under andra världskriget, liksom de många tusen svenska sjömän som under krigsåren seglade på allierade fartyg. Krigsseglarnas minnesmärke är en skulptur i järn, betong och trä av Lars Kleen. Ursprungligen låg minnesmärket på Stenpiren.

Går vi vidare mot målet och passerar ”Läppstiftet”. Passerar vidare mot ”Drömmarnas kaj” - där det för dagen är allmän städdag – och som de jobbar på! Klubbstugan ser ut att

vara klar. Såg de första plankorna på plats för ett par år sedan. Idag har man tänt grillen utanför, det vankas kanske en grillad korv?

Om jag ska göra ett historiskt svep över hela Gullbergsvass får vi veta att detta förvandlades för 150 år sedan från träskmark till transport- och logistikcentrum med tre järnvägsstationer och stora godsbangårdar. Under 1900-talet kom omlastnings- och godsterminalerna för lastbilarna.

Här finns planer på framtida bostäder, kontor, butiker, kanaler och parker.

”Drömmarnas kaj” som ser ut att bestå av mer eller mindre flytande farkoster sägs få vara kvar om än i annat skick. Men planerna för ett nytt Gullbergsvass lär knappast stå klart förrän om 30 år.

Gullbergsvass var fram till 1800-talet ett vassområde. Fram till 1880-talet fylldes området ut och Gullbergsvass började fungera som infart för tågtrafiken till Göteborg. Stationerna för Västkustbanan och Bergslagsbanan var några utav tåglinjerna som byggdes ut. Bebyggelsen i Gullbergsvass bestod till största delen utav verksamheter och bostäder som till största delen var kopplade till varven. Andra verksamheter som funnits i Gullbergsvass är bland annat Göteborgs Gasverk som lades ner på 1960-talet.

Det finns ett antal byggnader i området som är av kulturhistoriskt värde. Utöver Skansen Lejonet finns den gamla snusfabriken/f d Tobaksmonopolet, även känt som ”Pagoden”, som byggdes 1917 och användes som lagerlokal. Ursprungligen ritades byggnaden av Cyrillus Johansson och är ett tydligt exempel på 1920-talets byggnadsteknik med massiva tegelvolymer och fönster i avsmalnande proportioner under ett svängt koppartak med kinesiska förtecken.

”Nya gasverket” uppfördes 1888 enligt ritningar av G Krüger och utvidgades sedan i flera etapper. Stora delar av anläggningen har rivits men ett kyltorn från 1889, en gasklocka från 1933 samt ett par små tegelbyggnader från 1800-talet står kvar.

Gasklockan 1 (torrgas) vi ser idag uppfördes 1932-1933 och ersatte då ett flertal uttjänta gasklockor på Gullbergsvass. Då den byggdes var den Göteborgs högsta byggnad. Intill stod fram till 1995 även en mindre gasklocka. Den var en s k våtgasklocka byggd 1918, femtio meter i diameter och ungefär hälften så hög som Gasklockan 1. Vi kanske är några som minns att den behållaren höjde och sänkte sig allt eftersom gasmängden varierade.

Apropå gasverkets tomt kan jag som kuriosa nämna att här vid Gullbergsvass lättade ballongen ”Svea” för första gången den 26 februari 1894. S. A Andrée ansåg att tomten var idealisk som startplats tack vare det starka stödet han hade från Gasverkets ledning. Den femte och sista starten med ”Svea” gick från Gullbergsvass den 17 mars 1895.

Rosendal i Haga!

Det här är Spångbergska trädgården med Café Rosenberg! Kallas också Hagas Lorensberg - där blomstrar förlustelsestället i mitten av 1800-talet. En trädgård som är mycket rik på rosor och får därför helt logiskt namnet Rosendal. Här finns också gott om fruktträd och bärbuskar och till gästernas förströelse bygger Johan Theodor Spångberg 1867 en kägelbana och ett äppleskjul. Allt detta ligger då vid Husargatan 46 – i huset finns tjugotvå rum och åtta kök, en förstuga, åtta tamburer, en vind, skafferi och källare.

Om somrarna hyrs huset ut till sommarnöje åt borgare från staden innanför vallgraven! Hela egendomen sträcker sig från Husargatan till Hagakyrkogatan och i söder från Skanstorgets början upp till Nilssons berg ... Den förste ägaren Johan Spångberg övertar marken 1850 och han är en så kallad Düsseldorfsmålare känd på sin tid som porträttmålare! Här på Rosendal njuter man av lantlivets sköna behag – ”fjärran från stadens larm och jäkt”. Detta är en tid innan Sprängkullsgatan, Lilla Bergsgatan och Skanstorget kommer till! Här spelar man käglor eller sitter och lyssnar på sång och musik på en öppen paviljong. Kanske med ett glas sherry? En riktig nöjespark och ett trevligt värdshus!

En porslinstallriks saga

En mängd föremål är typiska för handeln med Ostindien under 1700-talet och vare sig det nu är ”äkta” konst eller bruksföremål vill jag berätta om det mönster som finns på några av mina tallrikar som jag äter på dagligen ... mest som kuriosa, utan anspråk på att vara en konstskatt eller särskilt antikt. Och Göteborg var staden där Kompaniets varor auktionerades ut. Detta är vardagsporslin som tål maskindisk! Kapten Carl Gustav Ekeberg som förde skepp till och från Kina lärde sig själv att måla porslin. Men det är en annan historia.

Motivet på dessa tallrikar är klassiska och i kinesisk stil. Det formgavs första gången i slutet av 1700-talet, och sägs vara baserad på en gammal kinesisk saga, vem vet om den är sann eller inte. Men så här berättas den;

”I ett praktfullt palats, två våningar högt och omgivet av prunkande träd bodde en mäktig mandarin, en av kejsarens uppbördsmän för tull. Hit hade han dragit sig tillbaka sedan köpmännens klagan gjort det omöjligt för honom att fortsätta sin verksamhet, av vilken den officiella delen utfördes av en ung sekreterare, Chang, medan han själv stod för en mera lönande del, att inkassera mutor från smugglare.

Chang fick följa honom till palatset vid floden för att avsluta räkenskaperna, varefter han avskedades. Men då hade det hänt!

Mandarinens enda dotter, den vackra Koong-se, och Chang hade förälskat sig i varandra. Med kammarjungfruns hjälp möttes de när skymningen fallit över apelsinträd och blommande pioner i den stora trädgården och lovade varandra evig kärlek och trohet.

En dag uppenbarades saken för fadern, som mäkta vred avskedade kammarjungfrun och satte Koong-se i förvar i ett rum som på tre sidor omgavs av floden och vars enda utgång vette mot faderns rum. För säkerhets skull byggdes ett högt staket mellan palatset och trädgården. Koong-se lovades bort till en rik adelsman, Ta-jin, och bröllopet skulle äga rum när persikoträden stod i blom. En kväll när Koong-se satt vid vattnet såg hon ett kokosnötsskal med segel komma flytande – hon fångade in det med sitt parasoll och fan en dikt från Chang, avslutad med orden ”när pilen tappar sina hängen och persikoträdets knoppar slagit ut i blom, skall din trogna Chang sjunka bland lotusblommorna i det djupa vattnet”. Koong-se ristade rådigt med sin brodernål i en elfenbenplatta:

”Skördar inte en god husbonde den frukt som hotas av stöld? När pilens hängen slaknar på grenarna kommer den frukt du skattar högst att rövas bort.”

Kokosnöten förde hennes ord nedför floden.

Från Ta-jin anlände ett stort skrin med sällsynta juveler till Koong-se och bröllopsceremonierna inleddes med en måltid för fader och brudgum. När alla det traditionella hälsningsskålarna utväxlats somnade fadern och Ta-jin och Chang, förklädd i en drucken tjänares dräkt, kunde passera rummet och hämta den överraskade Koong-se. Med juvelskrinet flydde de över bron, men fadern vaknade och förföljde dem, utan att hinna fatt dem.

Hos den trogna kammarjungfrun kunde Koong-se och Chang länge hålla sig dolda, och här gifte de sig. Slutligen kringrändes också detta hus av spejare, och endast tack vare kammarjungfruns skickligt förhalande samtal, kunde Koong-se och Chang bakvägen undkomma i en båt nedför floden. För juvelerna köpte de en liten ö där de byggde sitt hem och odlade jorden. Chang blev berömd som författare till en bok om lantbruk och därigenom kom den hämndgirige Ta-jin honom på spåren.

När Chang överfölls och sårades dödligt, flydde den olyckliga Koong-se in i sitt hem, satte eld på huset och omkom i lågorna. Gudarna straffade Ta-jin med en plågsam sjukdom med vilken han gick i graven, obegråten och utan vänner. Av medkänsla med Koong-se och Chang lät de förvandla de älskade till två odödliga duvor, symbolen för en trofasthet som ger skönhet i livet och oskiljaktighet i döden." Snipp snapp snut så var sagan slut!

Ankomst Göteborg!

Hemfärden med skeppet "Stockholms Slott" och den dyrbara lasten går utan större dramatik. Klockan är åtta på söndagsmorgonen då lotsbåten möter upp vid Vinga utanför Göteborg. Inom loppet av två timmar, exakt vid tio på förmiddagen söndagen den 16 augusti 1767 lotsas skeppet upp på mudderbanken vid Klippan. Kaptenen och kargörerna kan andas ut. Resan är en av de mest lyckosamma i kompaniets historia. Penningamässigt!

När budet går att en hemvändande Ostindiefarare har siktats ute vid Vinga, blir det liv och rörelse i staden. Alla skyndar mot hamnen, för att möta anhöriga, bevaka sina beställda varor, eller bara för att delta i festligheterna och insupa de exotiska dofterna. Det pågår febrilt arbete på och omkring skeppet. Nu ska lasten från den långa Kinaresan föras till en plats där varorna så småningom auktioneras ut och byter ägare. På kajen vid Klippan trängs hästskjutsar och i vattnet kring skeppet ligger mindre båtar där män med stor varsamhet förflyttar tunnor och lådor, fyllda med porslin, rullor av det finaste siden, kryddor och te och mycket, mycket annat.

En pojke från ett fjärran land blir stående på däck, helt betagen av allt han ser. Landskapet med sina branta klippor som stupar rakt ner mot vattnet, myllret av människorna. De unga kvinnorna. Under huvuddukar skymtar blonda hårslingor. Han har aldrig sett så mycket av blå ögon och ljus hy. Detta är det vackraste han någonsin upplevt och plötsligt vill också han dra iväg till det närliggande värdshuset för att fira tillsammans med skeppsgossarna. De är ju alla mycket unga, och pojken har under resans gång lagt märke till den skräck pojkarna hyser för de äldre i besättningen. De som

pryglat dem. Ärr har skymtat fram på ryggar efter prygelstraff. Men nu är de äntligen fria att lämna skeppet och undslippa prygel och hat. -Jonge, ropar kaptenen och han blir bryskt avbruten i sina tankar och uppmanas att hastigt samla ihop sina få tillhörigheter. Därefter ska de ta plats i en hemförarbåt som ligger beredd att föra både besättning och en mängd last i riktning mot staden. Den långa sjöresans sista etapp fullbordas så – i en mindre båt genom kanalen till slutmålet, staden Göteborg.

Människor står i klungor utanför den stora tegelbyggnaden. Några tränger sig fram till kapten Ekeberg, som skyndsamt tar tag i pojkens ena arm för att inte förlora honom ur sikte ...

(Bild: Journal och rulla Kommenderadt af Capten C. G. Ekeberg)

Ett skepp kommer lastat!

Vi är i nådens år 1732 och i Göteborg råder på sina ställen en hård värld. I hamnen rör sig mer eller mindre sköna hjältinnor, rika slinkor eller fattighjon – kvinnor som väntar troget ... eller som sviker under de femton, tjugo månader som Ostindiefararna är borta på sina äventyr!

Inne i Kompaniets residens kommer utländska uppköpare att slåss om partier som är begärliga och som kan inbringa ytterliga lönsamma affärer. Auktionerna är välbesökta. Här intill ligger också rikemanskvarter med pampar som Niklas Sahlgren, William Chalmers, Patrik Alströmer och Volrath Tham. I fattigkvarteren lever sjömän, timmermän, varvsarbetare, sjåare och deras hustrur och barn.

När kompaniets skepp lämnar Göteborg har man i genomsnitt 112 ton proviant med sig – däribland 17 ton salt oxkött, 17 ton skeppsdricka, 17 ton bröd, 8 ton ärtor, 6 ton korngryn, 5 ton potatis. Det levande matförrådet består av 2 oxar, 1 ko, 33 får, 3 svin, 13 gäss, 39 kalkoner, 134 höns. Och till djuren tar man med 4 ton hö!

Ombord på en Ostindiefarare är det kompaniets superkargör som är mäktigast – inte kaptenen. Kommunikationen dem emellan sker skriftligen – de meniga får inte gå iland någonstans förrän man återvänt till Göteborg. Endast hustrur – med särskilt tillstånd - fick göra visit ombord. Här råder en helt egen värld för sjöfararna, med regler som hämtats från örlogsflottan – de får också kämpa mot väder och vind, sjörövare eller främmande örlogsmän på jakt efter byte. Besättningen övas dagligen i att vara beredd på drabbning. 20-30 kanoner står redo. I Cadiz samlar man på sig spanska silverpiastrar i

särskilda kassaskåpshytter! I Kina möts de av ett myller av pråmar, flodbåtar, sampaner, djonker och förutom smuts och elände även prål och rikedom. Vi byter järn mot te. Av t ex 792 ton handelsvaror kan lasten bestå av 602 ton te, 93 ton sidentyger, 60 ton porslin och 6 ton arrak!

(Bild fr Vänersborgs museum)

Elektrisk spårvagn

Vid årsskiftet 1902-1903 var detta en av spårvägslinjerna som var färdiga för elektrisk drift – den blå linjen Majorna - Västra Hamngatan – Redbergslid!

De etthundrasextio hästarna från den gamla spårvägsdriften gick till försäljning under hösten 1902.

Vid Spårvägsstyrelsens sammanträde den 29 juli 1902, meddelade direktören att; "profkörning med den första elektriska spårvagnen förut idag egt rum i linien Järntorget till Slottsskogsgatan, hvarvid styrelsens samtliga ledamöter jämte några särskilt inbjudna personer medföljt vagnen samt att resultatet utfallit synnerligen tillfredsställande."

Spårvagn var uppenbarligen ett spännande färdmedel - här ser vi barn och vuxna ta sig en titt på vidundret!

Växeln hallå, hallå ... telegrafen

Byggnaden visar på den tidens nationalromantiska monumentalarkitektur i sten och tegel. Som ett palats! Stenhuggerikonsten i sitt esse, detaljer i koppar, glaserat taktegel och spröjsade fönster. Unika detaljer som den som bara springer förbi aldrig kanske ens lägger märke till. Men gå nära och upptäck överljusfönster med blommotiv, dekormålningar i tak och väggar. Fantastiska friser på stenfasaden, skapade av konstnären Carl Eldh.

Motiven som återkommer – svalor och telefontrådar – som knyter an till det som huset en gång var ägnat åt. Budskap från man till kvinna… svalor är ett återkommande tema Det telegrafiska palatset vid Kaserntorget är inte längre ett gigantiskt forum för telegrafi eller telefoni – här finns idag verksamheter för bland andra hälso- och sjukvård - och under 2004 görs Stora och Lilla Rikssalen om till träningsanläggning. En hel annan teknik flyttar in!

Mönstret har mjuka former och växtornament. Jugend - stilen uppkom under slutet av 1800-talet och kom att prägla bland annat arkitektur, möbler, konst, konsthantverk, textilier, belysning och smycken. Kände visst vemod över att dagens hyresgäster inte alltid lyckats marknadsföra sin verksamhet i samklang med interiörens stil ... men vi hittade trots allt ett ljus i mörkret!

Domkyrkan - Gustavi

Hastar över till Domkyrkan som jag följt under dess renovering ... sist jag besökte kyrkan var det julspel med kameler från Halland! Idag sitter några soldyrkare vid bänkarna i den bleka höstsolen bakom bronsbysten av Peter Wieselgren. Ett bronsverk utfört av Bror Chronander och avtäcktes av professor Waldemar Rudin den 1 oktober 1910 på 110-årsdagen av Wieselgrens födelse.

Domkyrkan byggdes 1815 som den tredje kyrkan på platsen och är ritad av tidens store Göteborgsarkitekt Carl Wilhelm Carlberg. Liksom sin far var han nyklassicist – och det är antika drag med pelare, kolonner och tempelgavlar som präglar kyrkan. Under sent 1700-tal var det färgskalan i vitt, ljusgrått och guld som var på modet, och det är vad vi ser i domkyrkans nya tappning med gråmarmorerade kolonner, förgyllda bårder och andra ornament. Borta är det röda, porfyrimiterande kolonnerna och mahognymarmorerade bänkarna från den förra renoveringen på 1980-talet. Man kan tycka olika om renoveringens resultat, själv uppskattar jag det ljusa som nu sprids i kyrkan. Som barn satt jag och räknade diverse detaljer i taket, när gudstjänsten kändes för långtråkig ... Idag doftar det fortfarande nymålat och en kyrkvärd möter och berättar om vilsna själar som kommer dagligen och ber om en pratstund. Fotografen och undertecknad tänder ett ljus för våra mammor som förhoppningsvis vakar över oss ...

Skräddarns hus – Kaserntorget 8

Jag längtar till Italien, till Italiens sköna land,

där små citroner gula, de växa uppå strand,

där näktergalar drilla

allt uti dalen stilla,

och snäckorna så röda,

de lysa uppå sand.

Är vi Italien? Nej, vi gör ett besök vid Skräddarns hus eller Carlbergs vid Kaserntorget Nr 8 från 1805 och anses vara en förebild, ritad av dåtidens stadsarkitekt C.W Carlberg, som efter stadens storbränder skrev en ny brandstadga året innan, så Nr 8 var ett förslag från Carlberg till ny bebyggelse innanför Vallgraven. Namnet Skräddarns hus fanns redan 1668, då där bodde en skräddare Lars Bengtsson. Även 1805 var det skräddare - Nils Carlsson – som var förste ägare till det då nybyggda huset. Man skulle vilja bära med sig hem en mängd vackra träd, spaljéer av järn, vackra korgar ... Det får bli ett par små blomkrukor!

Kommer ni ihåg tvättkar som man måste elda under för att få varmt vatten till byken - som fanns i brygghusen i framför allt i gårdshus i våra gamla stadsdelar med landshövdingehus? Det står ett sådant gammalt kar på gården.

Inte långt härifrån ligger en villa som också påminner om Italien – den Gegerfeltska villan.

Det kinesiska paret

Den här bilden tog jag vid en monter på stadsmuseet i Göteborg. Det var i augusti 1733 som Fredricus Rex kom till hamnen – troligen vid Gamla Klippan, eller Rivieret som man kan läsa i loggbok – och var fylld med bland annat arrak. Ett javanesiskt destillat som kunde säljas till det tiodubbla priset i vårt land – en minst sagt lönsam handelsvara! Det fanns faktiskt svenskar som smakat på drycken utomlands och nu var det stor efterfrågan på drycken. Kinafärderna med Kompaniets skepp gick via Java och det var där vi köpte in den goda drycken! Till skillnad från rompunsch som engelsmännen importerade från Västindien. I Spanien gjordes punschen på brandy och i Frankrike på vin och cognac. Visserligen försökte hattarna i Sverige att häva importen eftersom de tyckte att det var en lyxartikel och de lyckades stoppa importen från 1767, men gode kung Gustav III släppte den åter fri även om drycken dracks mycket ceremoniellt. Arraken var dyr. Dessutom krävdes socker och citroner som vi inte själva kunde tillhandahålla, vi var tvungna att importera dessa ingredienser också. Punschen kom att bli liksom en alldeles egen kultur. Skeppen från Ostindien importerades tillsammans med stora bålar i kinesiskt porslin – några blev naturligtvis kopierade vid porslinsfabriker i Sverige. Men den vi ser på bilden är kinesisk med små koppar som kineserna använde då de smuttade på sitt uppvärmda risvin! För sjömännen ombord på ostindiefararna blev detta en speciell favorit. Inte bara på torsdagar tillsammans med ärtsoppa. Som kuriosa kan jag nämna att ordet punsch troligen kommer av det engelska rymdmåttet puncheon = 540 liter. Ett mått engelsmännen använde för importerad alkohol! En annan teori är att ordet är sanskrit panch eller indiskan punj, vilket innebär att drycken innehåller fem ingredienser ... Skål!

Lyktstolpar – måne, skepp

Stadens mest kända stolpe togs fram genom en tävling till Gbg-utställningen 1923. Av fyrtionio tävlande valdes Sven Perssons och Lennart Thorsells förslag. De kallas sol- och månestolpar – fundament som pryds med solar, månar, skepp, veteax m m. Finns i två varianter – en för parker med lykthus av globformat glas och stolpen är fyra meter hög. Lär ha funnits i 2 500 exemplar. Den andra varianten gjordes för gator – åtta meter hög och i ca 10 000 till antalet! Båda varianterna monterades i nya bostadsområden till mitten av 50-talet. Armaturerna har däremot olika utseenden och ändrats med åren! Det är en annan historia!

Bryggeri på Första Långgatan 25

Gör en djupdykning och kollar in vem Roempke är.

Bryggeriet kallas även Sänkverkets bryggeri. Roempke lät under sin verksamhetstid uppföra två stenhus på tomterna 63 och 64. Axel Ferdinand Roempke föddes 1823 och avled 1879 och vid hans död uppgick hans skulder till släktingar ungefär till samma belopp som fastigheterna var värda. Hans tillgångar är 118 238 riksdaler och skulderna uppgår till 117 024 kronor!

Tillverkningsvolymen är känd från och med 1881 – då var den 6 500 hl svagdricka och stiger till 10 000 hl vid mitten av 1880-talet. Då har han 10 -15 anställda. Sterbhuset fortsatte att driva rörelsen ett tiotal år – då överförs bryggeriet till nya ägare – under firmanamnet A.F. Roempkes eftr. Sterbhuset är änkan Carolina och hennes son, Victor Svensson. Och efter 1889 – heter firman Sänkverkets bryggeri under ledning av B. & A. Hertz. Från 1895 är det åter en ny ägare och produktionen uppgår till toppnoteringen 13 000 hl – svagdricka och tunnöl! Bryggeriet läggs ner i maj 1909.

Foto: Första Långgatan 25, A.F. Roempkes bryggerifastighet 1900-talet!

Slusskvarnen – Drottningporten

Det här är Slusskvarnen vid Drottningporten – här låter stadens salubryggare krossa det mesta av sin del av malt. Kvarnen är välbelägen och kapaciteten är god – även om det ibland uppstår störning i driften på grund av att det var brist på vatten! Då händer det att bryggarna far till Mölndal för att krossa sin malt, men jag ska berätta en anekdot om bryggningen till skeppsbehov … i Masthugget.

När Svenska Ostindiska Kompaniet startades 1731 hade det en stor betydelse för Göteborgs bryggare. En storkonsument hade kommit in på marknaden! De långväga expeditionerna – och inte minst det stora antalet män i besättningen – kräver omfattande proviantering. Göteborgska salubryggarna får fullt upp med att leverera i stora mängder av skeppsdricka. Manskapet på en ostindiefarare får en riklig utspisning av öl. Enligt en funnen spisordning från 1753 anges ett stop = 1,3 liter dricka per man och dag.

Beträffande bryggarna så levereras exempelvis till två skepp 122 respektive113 tunnor öl - samt 122 tunnor till ”redarhuset”. Stora kvantiteter ställer dock också till tvister inom bryggaregillet, som utövade ett slags monopol. Jag kan nämna att det Schaelska bryggeriet vid Stigbergstorget har ett utmärkt läge för de fartyg som ligger på redden och bara väntar på gynnsam vind för att kunna avsegla. Det är nog ingen tillfällighet att just Barbara Schael – själv medlem i gillet - förekommer i de flesta tvisterna med bryggaregillets övriga medlemmar. Andra bryggare vänder sig till magistraten och klagar, men Barbara Schael anser att hon och madam Wessing hade rättigheter att brygga den dricka som Kompaniet beställer av dem. Hon ansöker dessutom att bli befriad från avgifter till gillet.

Ärenden valsar fram och åter. Till slut tycker Barbara Schael att hon inte har anledning att fullfölja sin överenskommelse med Kompaniet att stå för leveranser av skeppsdricka.

Men då rycker självaste Kompaniet in och hävdar att de vill ha hennes brygd och det slutar med att hon får leverera - precis som det redan var uppgjort! Huruvida det går bättre i de följande tvisterna står inte att läsa, men Anders Drake, Elisabeth Crokatt och Abraham Wallman får också in en fot och levererar skeppsdricka till två skepp inför sin avfärd mot Kina

”Jeriko” – hus för ensamma kvinnor - Föreningsgatan

En vacker oktobersöndag passeras ett stenhus med gedigen ekport och bred stentrappa.

Huset ”Jeriko” har en historia som börjar redan vid sekelskiftet, då fröken Julia von Bahr flyttade till Göteborg. Tillsammans med professor Hans Hedlund undersökte hon möjligheterna att få bygga ett hus för ensamstående kvinnor. Behovet var stort och snart var aktiesumman för AB Göteborgs Hemtrevnad tecknad.

Hans Hedlund - Chalmers förste professor i arkitektur - ritade huset. I september 1913 var huset färdigbyggt. Det kallades då Hemtrevnad och syftade till att ge kvinnor ett "hem under sådana villkor, att deras arbetsduglighet och levnadsmod kunde bevaras". I bottenplan fanns då affärslokaler för att de inneboende skulle ha tillgång till livets nödtorft – som då ansågs vara mat och sybehör! I källaren fanns tvagningsmöjligheter och för bad med skrubbning betalade hyresgästerna en krona. Matsal, där frukost, lunch och middag serverades fanns tillgänglig i huset, likaså städhjälp och tvättinrättning.

1972 bytte huset ägare och huset blev Göteborgs Kristliga Studenthem, ”Jeriko”.

Huset är av stort kulturhistoriskt värde. Innehåller 56 studentrum, 47 ettor och 9 tvåor. Inget rum är det andra likt. Vissa ettor har ett gammaldags pentry, andra kokskåp, vissa har plastmattor, andra trägolv. Delar av inredningen är kvar sedan huset byggdes på 1910-talet, vilket innebär stuckatur i taken, vackra spegeldörrar, breda fönsterbräden och högt i tak. 1988 renoverades huset och numera har varje rum en toalett.

Skansen Kronan – ungdomar vid skymningen

Dessa ungdomar befinner sig vid skansen på Risåsberget trehundraarton år efter att försvarsverket stod klart med sina tjugotre kanoner! Ingen har någonsin använts, men håll med om att bilden är en kanonbild! En guldkant på tillvaron kan man nästan säga. Jag tror Erik Dahlberg – han som ritade det hela håller med oss. Dansken kom ju aldrig och attackerade oss efter att fästningen till slut stod där ...

Kan tillägga att ungdomarna faktiskt var danskar!

KFUM- Parkgatan

Det stora huset vid Parkgatan för KFUM, Kristliga Föreningen av Unga Män, invigdes i närvaro av kronprins Gustaf 1899. Efter tävling i två steg hade fasader av Harald Boklund i Malmö och planer av Johan Laurentz i Stockholm avgått med segern. Men uppdraget gick till Hans Hedlund i Göteborg som utarbetat tävlingens byggnadsprogram.

Fasaderna blev både fascinerande och förbryllande! Form- och materialrikedom uppstod som en hybrid mellan 1890-talets arkitekturvärld som Boklund skickligt behärskade och de nya jugendströmningarna som Hedlund tycks fängslad av. Fasaderna uppvisar en fri blandning av jugendmotiv - fönstrens smårutighet - ett fantasifullt utnyttjande av fasadteglets variationsrikedom. En pittoresk taksilhuett med spetsiga hörntorn och brant tak med mönsterlagt skiffer och takkupor - form och materialglädje, minst sagt! (Ur arkitekter & fasader Gbg 1850-1920)

Johanna på renovering - februari 2015

Går förbi ”Johanna” i Brunnsparken, Men är hon inte hemma! Hon är på renovering och under brunnskaret hittade man fynd från tiden då järnvågen låg här. Det tar nog tid innan "Johanna" kommer åter ... alla fynd ska dokumenteras och man lär nog hitta en hel del intressant på platsen.

Om vi går genom den lilla parken – inte så stillsam som på vykort vi ofta ser – här samlas mängder av närgångna duvor, olika grupper av hemlösa och ”underhållare” av alla slag och en mängd människor som väntar på spårvagnar och bussar. Eller bara står här och tittar på folklivet.

Från en kiosk sipprar doften av nyfriterade donuts ut ... några sitter här och tar en fika. Andra springer bara förbi, åter andra tar sig en titt på menyn till restaurang Palace.

Huset står också under total renovering. I slutet av 1800-talet var detta ett av landets ledande konstcentrum. Göthilda och Pontus Fürstenberg tog sig an unga konstnärer och som mecenater och konstsamlare fick Göteborg en plats i det kulturella blomsterhavet.

Det privata galleriet blev 1885 öppet för allmänheten. Unikt för Sverige. Pontus föddes i Göteborg 1827 som äldste son till grosshandlare Levy Fürstenberg och Rosa Warburg. Pontus hade nio syskon och växte upp på Fredriksdal – numera rivet – senare kallat Oscarsdal. De tillbringade somrarna på landeriet Stora Katrinedal, ungefär där Ullevi ligger. Göthilda föddes i Göteborg 1837 som enda barnet till Eduard Magnus och Rachel Jacobsson. Familjerna umgicks med varandra och Pontus och Göthilda förälskade sig i varandra men föräldrarna motsatte sig ett äktenskap.

De väntade med stort tålamod i tjugo år. Först året efter att Göthildas far avlidit, d v s 1880 kunde de gifta sig. Då var bruden 43 år och en av landets rikaste kvinnor! Vid det gamla sockerbruket i Brunnsparken ville de bo och kvarteret hade varit omringat av vatten fram till 1861 då allt fylldes igen förutom kanalen vid Norra Hamngatan.

Adrian Petersson fick i uppdrag att rita omvandlingen till det nya palatset. En representativ parkmiljö anlades intill parets privata bostadshus som vette mot Brunnsparken. Såningskvinnan – ”Johanna” – kom på plats 1883. Ett nytt galleri i takvåningen invigdes 1885 – dagsljuset flödade in genom glastaket. På kvällarna lyste det ur byggnadens fönster på ett sätt om var speciellt för att vara ett privathus. Det såldes 1906 och blev Palace Hotel.

Cirkeln är kanske sluten - "Johanna" är temporärt borttagen - man upptäcker historiska rester av järnvågen. Det pågår febrilt arbete kring kvarteret Sockerbruket!

Fiskekyrkan – Feskekôrkan

Fiskförsäljningen i Stora hamnkanalen pågick en gång i tiden från en väldig flotte, förlagd vid kanalens norra sida. Dess namn var i dagligt tal Fiskflotten eller endast Flåten och detta minns kanske en del gamla göteborgare fortfarande och att platsen även kallats Fisktorget. Fisktorget fick ny adress och en hall att flytta in i, d v s Fiskekyrkan – eller Feskekôrkan! Fiskekyrkan invigdes år 1874. Det karaktäristiska utseendet skapades av arkitekten Victor von Gegerfelt.

Utsikten – Vattentornet i Slottsskogen

”Har man väl kommit upp, lönas man för sin möda. Göteborg ligger djupt under våra fötter. Långt i öster ser man den vackra Örgrytetrakten. Mitt emot utbreder sig Hisingen med industriverken vid älvstranden, åkerfält, gårdar och skogar längre bort. Till vänster, väster ut, älven med trängseln av fartyg i hamnen, längre ned ut- och ingående skepp, Älvsborgs fästning, klippor och skär och längst bort det i aftonsolens glans glödande havet - en tavla, överväldigande i storlek och betydelse, en verklighetsbild av fruktsam natur och trägen människoflit.”

En vacker beskrivning vi kan hålla med Carl R A Fredberg om!

Slottsskogens vattentorn, vars förslag till torn benämns som "Högreservoir på Utsiktsplatsen i Slottsskogen." Tornet byggs 1898 för att se till att Masthuggets vattenbehov och arkitekterna är Adrian Crispin Peterson (1835- 1912) och hans son Carl Crispin. De ritar såväl byggnad och torn som terrassbarriär, trappa och fasad till pumpstationen en bit därifrån på Paradisgatan.

Slottsskogens vattentorn som även kallas ”Kikarn” och reservoaren med pumpverk togs i drift den 1 februari 1900. Från reservoaren, som ligger under terrassen, leder ett stigarrör upp i tornet, en speciallösning som en gång är tänkt att användas om det uppstår brand i de högre delarna av Masthugget. Eftersom stationen då var bemannad kunde personalen höja vattentrycket, så att elden kunde bekämpas med vattenledningsvatten.

Ombyggnation har skett av betongbehållaren och ingår fortfarande som en viktig del i Slottsskogens högzon. Vattnet till den kommer från pumpstationerna på Kabelgatan respektive Fjällgatan.

Tar buss 60 tillbaka till en lägre del av Göteborg – Linnégatan!

Knapp-Carlsson

1881 öppnade Meeths en sybehörsaffär i Göteborg, i hörnet av Kungsgatan/Östra Hamngatan 39, men flyttade redan 1886 in i ett eget hus vid Kungsgatan 49. Här ser vi julruschen - snart är vi där!

Hulda Sköldberg – Karl Johansgatan

På spårvagnar i stan kan vi se namn på kända göteborgare. Men kanske inte kända för alla. ”Hulda Sköldberg” är ett namn jag inte till. Ville veta vem hon var.

Min enkla research ger vid handen att Huldas hus ligger på Karl Johansgatan 31 i Majorna. Huset som fick namnet efter den legendariska fiskhandlaren Hulda Sköldberg. Hon bodde i huset med sin familj och ansågs vara en omtänksam, engagerad och driftig kvinna. Hennes hus som jag så många gånger passerat och också undrat över. På motsatta sidan ligger ett rött tegelhus som är förskola - gått från Chapmans torg nerför backen mot kvarteret ”Hängmattan”.

Nu vet jag att i Huldas hus erbjuder kommunen aktiviteter och stöd till kvinnor och saknar fast boende. Om Hulda läser jag också: ”Hulda Sköldberg var en känd Göteborgsprofil då det begav sig. Hon var fiskarkärringen som blev hovleverantör. Hon slog sig fram på en kall, tung, blöt och kraftigt mansdominerad marknad och hon gjorde det med glimten i ögat och bägge fötterna på jorden. Yngre göteborgare känner möjligen till henne genom att hon fått ge namn åt en spårvagn, eller kanske för att huset där hon en gång bodde numera inrymmer en stödverksamhet för hemlösa kvinnor. Men de som var med då det begav sig, berättar historien om en varm, engagerad och genuin dam.” Hulda var dessutom representerad på Jubileumsutställningen 1923 i Göteborg.

Norra Guldheden

En känd siluett är Norra Guldhedens höghus – de byggdes i samband med utställningen ”Bo bättre 1945”. Ett landmärke kan vi ana i bildens vänstra del – Landala vattentorn – sagoslottet som Adrian C Peterson ritade! En vidunderlig utsikt från Skansen Kronan.

Klippandagar

Booooom vid inloppet till Göteborg … för hundratals år sedan!

I månljusa natten den 8 oktober 1719 seglade den dansknorske sjöhjälten Peder Tordenskjold tyst och stilla förbi Älvsborgs fästning i Göteborgs hamninlopp. Här lyckades han genom överraskning bränna och förstöra stora delar av den svenska galärflottan. Det var till och med på vippen att hela Göteborg förlorats, om inte en ung svensk officer – Georg Staël von Holstein gripit in – i sista minuten! Detta är ju märkligt

Han ansåg att han med kanonader från Hisingssidan kunde mota Tordenskjold ut ur hamnen igen. Dessvärre var hans högre befäl – blivande kung Fredrik I – inte med på noterna. Men skam den som ger sig – med gnat, tjat och löfte om att Staël själv skulle betala artilleriet som eventuellt skulle förloras fick den unge officeraren låna två kanoner och ser man på – efter bara ett par rejäla salvor flydde den fientlige amiralen – hals över huvud och vår stad Göteborg var räddad!

Vad gäller Tordenskjolds öde blev det beseglat två år senare - han blev skjuten av Georg Staël von Holsteins kusin, Jacob i en duell i Tyskland!

(Bilden är från ett tidigare anfall - i juli 1719, Krigsarkivet)

Navigationsskolan - klassfoto

Idag kom ett brev från Helsingborg - det var ett gammalt foto som vittrade sönder när kuvertet öppnades. Delade upp det i tre delar för att skanna bilden och få ner till ett lämpligt format - och det är intressant att se hur man fotograferade Utexaminerade Maskinister våren 1907! Navigationsskolan i Göteborg! Tack till givaren!

Lasse Dahlquist – grav på Brännö

Här vilar Lars-Erik Dahlquist, kompositören och sångaren som

föddes den 14 september 1910 i Göteborg och han dog den 14 oktober 1979 på Brännö.

Med sina ofta humoristiska sånger på göteborgska blev han en välkänd symbol för staden, även om han faktiskt växte upp på Lidingö i Stockholm! Men rötterna hade han i Göteborg och på Brännö.

Bland allsångsfavoriterna finns bland annat Kalle på Spången (1939), De ä dans på Brännö brygga (1941) och Oh boy, oh boy, oh boy (1946). Han komponerade närmare 900 sånger och spelade själv in drygt 700 av dem på skiva! Lasse framförde sina sånger såväl på scenen som på filmduken och medverkade även som skådespelare i ett tiotal filmer (1932-1956). Han vilar på Brännö kyrkogård i saligt minne!

Promenad runt Klippan!

Hoppar av vid Vagnhallarna Majorna och tar vägen förbi gamla arbetarbostäder som en gång inhyste de som arbetade vid sockerbruket vid Klippan. Kliver upp för ett antal trappsteg och når det gamla slottet som 1743 beskrevs som ”öde liggande plats”. Detta inlöstes för 24 daler silvermynt av inspektor Carl Uddesson vid slutet av 1700-talet - nu fanns bara några stenhögar kvar! Ruiner med en skyddande takkonstruktion.

Här har man grävt ett antal gånger. Under 1900-1901 byggdes sockerfabriken och stora delar av ruinen förstördes. Ingen brydde sig om att Carnegie hade planer på att bygga på området. Endast ett fåtal protester från allmänheten.

En del fynd gjordes i samband med utgrävningar och Johan III:s krönsten kan betraktas inne på ett café. Den stenen hittade man när Novotel skulle byggas om 2010. Ett fynd från 1500-talet.

När 1300-talet led mot sitt slut gled ett stort skepp in i Göta älvs mynning – i fören stod Margareta och spanade förväntansfullt mot den Södra Älvstranden – hon hade löst panten för Älvsborg och nu skulle hon äntligen få sin morgongåva - och den höga bergsklippan uppenbarade sig och hon får syn på fästningen.

Det måste ha varit en märklig syn. På det arton meter höga berget tronar en magnifik byggnad som egentligen är ett flertal sammansatta trähus – flera våningar höga och hela fästningen omgärdas av en skyddande palissad. Denna kvinna hade skapat fred i Norden och hon styrde unionen fram till sin död. Adoptivsonen Bogislav tog över – Erik av Pommern – och snart var cirkusen igång igen. Kampen om Älvsborg pågick i nästan trehundra år!

Lämnar de raserade tegelstenarna och ruinerna och tar mig – förbi Wingårdhs höghus i karaktäristisk tegelkonstruktion – ner till Klippanområdet som för dagen bjuder på det mest ljuvliga höstväder man kan önska. Solen ler mot oss alla - flanerare, seglare, kafébesökare, cyklister och några överförfriskade män i ett litet skyddande buskage.

Fiskekyrkan i Göteborg

Vilken syn det måste vara att se fiskebåtarna komma med sina laster av fisk till kajen. Långa köer av spekulanter står här och väntar under kristiden – efter första världskriget – och omsättningen är minst sagt livlig. När ”silla går till” ligger sillskutorna packade i Rosenlundskanalen, och enorma mängder sill skopas ur med hjälp av kranar och då betalar man 100 kronor för varje hektoliter (motsv hundra liter). Detta är mellan åren 1916-17. Sedan får fiskhandeln, eller rättare sagt partihandeln, flytta till Fiskhamnen.

Örgryte kyrka

En kyrkotur som tar mig till Korsvägen och vandrar bort mot Örgryte gamla kyrka. I bakgrunden hörs hisnande tjut från Liseberg – full rulle i svängarna! Högt och lågt.

Mot kyrkan kommer ett antal barnfamiljer med små barn som sannolikt skall döpas idag. Går runt på kyrkogården; ”Genomkämpat” står det på en sten nedanför bronsstatyn som möter den som kommer till tornporten. Bildhuggaren Stephan Walters från Berlin har gjort detta verk som överlämnades i gåva till församlingen 1925.

Örgryte gamla kyrka – redan under 1200-talet byggdes en stenkyrka på platsen med kor och altare i öster. De enormt tjocka stenmurarna för tanken till försvarsbyggnad. Församlingen omfattade då södra stranden utmed Götaälvmynningen . 1620 blev Örgryte annexförsamling till Göteborgs domkyrkoförsamling. Eget pastorat blev det först 1712 – ombyggnad av kyrkan gjordes omkring 1730 – under ansvarig stadsarkitekt Bengt W Carlberg.

Koret byggdes om, klockstapeln revs och 1748 byggdes det kraftiga kyrktornet. Carlberg gjorde också ritningarna till altaret. I en stil som påminner om grekiskt tempelfasad med små änglar och moln som bryter fram vid takfrisen.

Takmålningar är utförda av Johan Ross – medlem av Göteborgs Konst- och Målarämbete – han anlitades 1741.

Om vi tittar oss omkring på själva kyrkogården, bland de 736 gravarna finner vi några välbekanta namn som; skotten Alexander Keiller (1804-1874) samt James Keiller (1836-1918), affärsmannen Alexander Barclay (1778-1833) också han från Skottland, här finns konsuln Oscar Ekman (1812-1907), Gustaf Kobb (1863-1934) James Dickson (1784-1855), samt friherren, affärsmannen och donatorn Oscar Dickson (1823-1897), här ser vi professor L.A. Jägerskiöld (1869-1945), grundaren till museet Wilhelm Röhss (1834-1900), kameramannen - tekn. doktor Victor Hasselblad (1906-1973), industrimannen Carl O. Kjellberg (1825-1891), affärs- och industrimannen Carl Aug. Kjellberg (1853-1925), mannen som stiftade landets första sparbank Eduard Ludendorff (1790-1824), chokladkungen Fred Kanold (1878- 1948) – och många, många fler kända som mindre kända! Inte minst vår klädkung Per-Olof Ahl (KappAhl). En myra genar över en bronsdetalj kring en grav ...

Knapp-Carlsson på Kyrkogatan

Ett trevåningshus med kringbyggd gård. Slät fasad i gult tegel med putsad bottenvåning. Här uppfördes redan 1823 ett envåningshus åt handelsman Bressander. En påbyggnad kom till 1847 och då blev det tre våningar. Under 1910 etablerades A Carlssons sybehörsaffär – som blev Knapp-Carlsson! Fasaden förändrades till nuvarande utseende 1924. Butiksindelningen är från 1900-talets början och är bevarad i original – likson inredningen från 1940. Butiken har två ingångar och vem kommer inte ihåg de gamla nummerbrickorna? (källa: Hus för Hus)

Haga i kvällsljus – från Skansen Kronan

På Skansen Kronan fanns en gång en livstidsfånge - barnamördaren Martin Arosin – han gjorde dockskåp under sin fångenskap till små barn! Haga ser ut som dockhus. Det lyser vackert från fönstren i kvällsmörkret!

Annedalspojkarna

En septembersöndag slinker jag in till Annedalspojkar och flickor! En kultur- och stadsdelsförening som bildades 1947, som bland annat har i syfte att bevara minnet av ett Annedal från förr till våra dagar.

De håller till i huset på Brunnsgatan 14, sedan 1973 – ett av husen som räddades från rivningsvågen som gick fram under 60-talet. Några lägenheter fungerar som museum medan andra används till aktiviteter. Föreningen har som motto att verka för närhet till människa och miljö i en lummig oas i Göteborg. Vi möter Jan, Bengt Göran, Birgit och Eva.

Museivärdar visar runt och berättar om forna dagar. Göran Palmgren har sitt ursprung i Stockholm, men berättade att han blev kär i Göteborg och ville inte lämna staden då ungdomskärleken – orsaken till hans flytt till Göteborg - flyttade tillbaka till Stockholm!

Under 1850-talet var Albostaden föregångare till Annedal. Timmermän från Ale härad bodde sannolikt här under byggsäsongen. De första tomterna uppläts 1855 – det som blev Albostaden. 1868 införlivades Albostaden, tillsammans med Majorna, i Göteborg. Det sägs att det då stormade in 60-70 berusade artillerister i några hus och misshandlade hej vilt!

1869 köpte staden området och det blev så småningom stadsdelen Annedal. Samma år fastställdes byggordningen – och olyckligtvis härjade tyfusepidemi i staden under samma tid – och många i Albostaden drabbades. 1871 fastställdes namnet Annedal och två år senare bildades Arbetarnas Byggnadsförening på initiativ av snickaren, politikern Johannes Nilsson. Vi hoppar till 1897 – då fanns 23 bagerier i Annedal!

Besöker en lägenhet med två rum och kök samt vindsvåningen - ett spisrum! I spisrummet bodde en sömmerska som hyrde ut ett litet utrymme för säng och bord - där hon för att dryga ut kassan och kunde hyra ut växelvis till personer som jobbade i skift! Hennes symaskin står framme och vi kan tänka oss under vilka omständigheter man levde.

Jan Svensson, som har bott här som barn, berättar om vedspisen, slasken, kran med bara kallvatten, i bästa fall en liten gasspis. Han berättar om en syskonskara om fem barn med föräldrar som skulle samsas om sängplatser. Om ungdomsåren då han kom hem sent om kvällen och väckte hela familjen för att maka sig en sovplats! Det var tider det! Det var gott att flytta till modernt i Frölunda, avslutar han.

Jag kan inte annat än hålla med!

Järntorget - Linnéplatsen

Här finns historia kring Järntorget och stadsdelen Haga, om järnbärarna som bar tunga varor till järnvågen, om hur arbetarrörelsen och Ny Tidhuset/Arbetet växte fram. Om sockerbärarna från Klippan som kom i bredd och bar sina laster utmed Breda vägen andra kom gående från och Smala vägen. Om tullen vid Landsvägsgatan. Fortsätter längs Linnégatan, tittar mot Haga Nygata och hör en drastisk historia om hur Marbo-Lotta dog. Tittar på den ”spretiga” arkitekturen längs Linnégatan - med Berlin som förlaga.

Stannar vid Oscar II:s hus och skrattar åt maskarinkriget. Lyssnar till historia kring Möllerska Plantagen och koleraepidemin. Gör ett stopp vid Ernst Jungens Plats och får veta om det gamla italienska kvarteret, och på Linnéstans enda barrträd! Stannar vid Djupedalsgatan och hör om skansens roll som Juteskrämma, de olika namnen på Ryssåsen, flödet av Råttebäcken, om lådan på stadsodlingen på Risåsgatan – det var här jag träffade guiden Peter första gången!

Husen som revs – att leran tyvärr orsaker sättningar, om korset som Peters far skapat på Oscar Fredriks Kyrka, den enorma Nordhemsskolan, byggd i nationalromantik och till sist men inte minst kommer vi till Olivedal, Linnéplatsen. Ser spiran på Naturhistoriska museet, hör bakgrunden till Annedalskyrkans läge, och om tekungens insats att ge oss Slottsskogen!

En underbar promenad.

Solnedgång över Göteborg

Härifrån – Skansen Kronan – bjuds en fantastisk solnedgång. Vilken skyline!

Ser Oscar Fredriks kyrka, Masthuggskyrkan, Sjömanshustrun. Klockan visar på tjugo minuter i åtta.

Solen går ner snart ner i västerhavet. Älskade Göteborg!

Eriksbergskranen

Nu blir dagarna mörkare minut för minut och från idag - höstdagjämningen - är natten längre än dagen. Men termometern har uppenbarligen visat att sommaren hållit sig kvar ovanligt länge. Så hösten får allt vänta lite till. Kalendern säger dock; att idag är dag och natt är lika långa.

Men egentligen handlar det bara om ett ögonblick, nämligen klockan 10.22 svensk tid. Astronomiskt är då hösten kommen på norra halvklotet, men meteorologiskt infaller hösten då dygnstemperaturen är under 10 grader fem dygn i följd.

Låter krångligt ...

Charles F Lindberg vid Avenyn

Ett foto jag tog med mobilen den 4 september 2014.

Charles Felix Lindbergs släkt härstammar från Lindome socken, alldeles vid gränsen mot Göteborg. Här i byn Knipered bor från slutet av 1720-talet hemmansägare Olof

Person med sin hustru Marit Larsdotter. De får tre söner varav två stannar kvar i hemtrakterna – en som snickare och en som stolmakare. Den tredje grabben, Lars Olofsson, beger sig till Göteborg för att finna lyckan.

Han får anställning på kontor och nu tar han namnet Lindberg – ett namn som härrör från hemsocknen. Han blir så småningom skrivare hos en driftig dam – Barbara Ungewitter som blivit änka efter bryggaren Cornelius Schael. Hon driver ensam under 32 år makens ansenliga bryggeri vid Stigberget.

Barbara avlider 1770 och ett halvår senare gifter sig Lars Lindberg med en dotterdotter till fru Schael.

Det är kommendörkaptenens Peter Bernt Westmans dotter och nu får Lars Lindberg burskap som bryggare och övertar bryggeriet – han har ett gott renommé och blir bisittare i bryggaregillet. Han lyckas bra i sina affärer, men avlider redan 1785 och hans hustru tar i sin tur över bryggeriet. Boet kan då redovisa en ekonomi som omfattar 20 000 riksdaler. Bryggeriet vid Smala vägen värderas till 4 000 riksdaler och delar av hemmanet i Lundby och Lindome uppgår till 1 700 riksdaler.

Makarna Lars Olofsson Lindberg och Maria Barbara Westman får inalles tio barn. De två äldre sönerna får sin utbildning i England medan bryggeriet arrenderas ut. Fast egendom säljs på auktion under 1799 medan bryggeriverksamheten övertas av familjens äldste son – Peter Olof Lindberg f. 1771.

Det blir en del trassel i hans affärer och han lämnar ifrån sig affärsverksamheten. Giftermål ingås mellan barn ur betydelsefulla familjer och affärer går ömsom bra andra mindre lyckat. Av Lindbergs barn – Carl Gustaf – eller som han själv kallade sig, Charles G Lindberg är det han som intresserar sig för fastighetsaffärer, förutom grosshandel med importvaror. Stenhusen vid Järntorget mellan Första och Andra långgatorna kallas Lindbergska husen och uppförs under 1860-talet.

Firmor skapas och upplöses. Barn föds och dör. Charles Felix Lindberg föds den 18 april 1840 – modern är Minona Gudiva Hjort. Han skickas som många av sina släktingar till England för studier. Startar bolag med fadern - och den verksamheten varar i elva år. Därefter bildar han företag med kusinen och sjökaptenen Axel Olof Andersson. Nu inhandlas bland mycket annat; järnvaror, cement, blyvitt och zinkvitt samt klorkalk och soda och ut säljs bland annat; plank, bräder, gruvstolpar, spiror samt tändstickor. Ångsågar kommer till – en betydande affärsverksamhet snurrar igång.

1901 drar sig Charles Felix Lindberg tillbaka, men redan den 5 augusti 1909 avlider han i ett slaganfall på sin egendom Billdal.

”Härmed förordnar jag, Charles Felix Lindberg, såsom min yttersta vilja och testamente följande: …”

En generös donationsfond till ”stadens prydande och förskönande” kommer vi göteborgare att kunna ta del av under lång tid.

Återkommer till några av anläggningarna och konstverken!

Krokslätts fabriker

Under 1800-talet etablerades nya fabriker utmed Mölndalsån. Vid tidigt 1900-tal var Krokslätt ett municipalsamhälle med en ganska tät bebyggelse längs Mölndalsvägen. Stadsdelen inkorporerades med Göteborg 1922.

Gör idag ett avsteg från den geografiska gränsen mellan Göteborg och Mölndal och passerar över till Krokslätts Fabriker som uppfördes under åren 1890-1907 av Mölnlycke Väfveriaktiebolag som en av många textilfabriker i Göteborgstrakten. Men, under 1960-talet drabbade krisen hela den svenska textil- och konfektionsindustrin då billiga importerade kläder och textilprodukter slog ut Mölnlycke Väfveriaktiebolag och fabriken såg definitivt sina sista dagar under 1970-talet. Anläggningen har byggts om i flera etapper och innehåller idag varierande verksamheter.

År 1991 beslutade länsstyrelsen att byggnadsminnesförklara Krokslätts Fabriker, som idag är Q-märkta. En robust byggnation, sa arkitekten Gert Wingårdh vid ett möte. Ja, minst sagt. Han har haft uppdraget att skapa formen av några nya fastigheter som passar väl in i det gamla fabriksområdet. Ett av husen ser ut att ha en träfasad, men tittar vi närmare ser vi att det är lameller i olika bruna nyanser som – i nedfällt läge - bildar en ”träfasad”! På motsvarande sida – åt gatan – speglas himlen och närliggande hus i en glasfasad som är byggd att inrymma behaglig miljö där människor kan njuta av ljus och tempererat klimat – växterna bevattnas med dagvatten som via ett finurligt system förs ner från hustaket.

Mammas tidningsklipp

Min mamma sparade vissa tidningsurklipp och minnen av personer hon mött och som hon tyckte mycket om. Hon som steg av tåget i Göteborg - från Sollefteå den dag hon fyllde arton år, i september 1937. Jag har tagit vara på en del av materialet. Den första jag möter bland hennes minnen är Evald. Det är den 11 maj 1987 och GT skriver att Evald Sjödahl har börjat ett nytt liv. På Fjällbohemmet – så långt från Nordstan och centrum vi var vana att se honom. Han är vid den här tidpunkten 76 år. Jag mår som en prins rapporterar han från sängkanten på hemmet. Nu har han inte längre plastpåsar och tidningspapper kring fötterna, äter inte ur soptunnorna. Det var fötterna som satte stopp för hans forna liv. De var illa däran. Han tackade ja till en kurators erbjudan om en plats på Fjällbohemmet. Han äter, ser på TV och går och lägger sig.

På fråga om han verkligen har 452 450 kronor som uppges i taxeringskalendern svarar han kort; ”Sju tusen, inte ett öre mer!”

Vad har du gjort av resten? blir naturligtvis följdfrågan. Han säger det går till boendet och att det är dyrt – 2024 kronor i månaden (i runda tal 4 000 kr i dagens penningvärde).

Han plockade tomglas och fick t ex en krona för en brännvinsflaska. Ett eftertraktat jobb som många ville dela på. Han tjänade 10-15 kronor per dag. Vill tillbaka till ”jobbet” så snart fötterna bli bra igen … Han tar bussen in till stan någon gång i månaden. Hörapparaten använder han sällan. Tror inte det är så nyttigt för öronen.

Dagens problem är att han måste åka hem före klockan tre, annars får han betala ny biljett på bussen. Linje 56 som tar honom till Drottningtorget.

Han går iväg längs korridoren – Evald Valfrid Sjödahl. I TV-rummet sitter en annan känd profil. Jon Eriksson – Fiolmannen!

Och därmed förflyttar jag mig till mammas urklipp om honom.

Det är lördagen den 26 januari 1991 och GP berättar att Jon Eriksson dött på Fjällbohemmet. Under kommande sommar skulle han fylla 95 år. Från tidig morgon till sena kvällar fladdrade han förbi oss i sin grå jacka, gymnastikskor och med fiollådan i handen. Många minns honom från enstaka tillfällen då han spelade – mästerverk var det väl knappast, men ändå kallade en del honom för ”Liszt”. Han var fåordig om sitt förflutna liv, ett rykte sa att han varit på sjön och att sviter av sjukdomen han ådrog sig

kan förklara hans rastlösa läggning. Mamma serverade honom kaffe i sin tidiga ungdom – hos Selma i Gullbergsvass – och han betalade 15 öre var gång han druckit ur sin kopp.

Liksom Evald fick han till slut äldreomsorg och ett lugnare liv på Fjällbohemmet.

Söndagen den 4 juni 1995 skriver GP om en eldsjäl inom sjukvården. Gull Krook, som just nått 50-årsstrecket, började sin bana på Jonsereds ålderdomshem. Där munkarna håller till idag – Franciskusgården. Hon var också en sväng på Fjällbohemmet innan hon som sjuksköterska anställdes inom psykiatrisk vård. Hon var känd inom idrottsvärlden.

Sist men inte minst kommer en notis från 25 februari 1995; om David Billhäll. Han föddes som David Andersson i Billa – en liten by utanför Växjö i Småland. Han började tidigt i livet med att sköta transporter till järnvägen medelst häst. Frukt, lingon, blåbär och svamp skulle till oss i Göteborg! Snart började han sälja på Kungstorget och hyrde så småningom in sig i en lokal vid torget. Kundkretsen var stor och min mamma var en trogen kund. Med åren blev det en stor affärskedja och totalt 15 butiker med 1200 anställda. Han var aktiv under 50 år och pionjär inom lågprishandeln. ”Alla varor med små priser” var hans motto. Många skolungdomar har startat sitt arbetsliv genom David Billhäll. Han blev 79 år.

Samtliga jag nämnt här ovan finns inte längre bland oss, men visst är vi många som minns dem med saknad.

Villan - Hvitfeldtsplatsen

Det här är Villa 1872 - vid Hvitfeldtsplatsen 4/Läroverksgatan 2

Huset är uppfört 1872 som enfamiljsvilla för stadsmäklaren Olof Melin. Arkitekten var J A Westerberg. Under 1880-1900 var den kända läkaren R Fries ägare till huset och omkring 1900 köptes huset av fröken Beatrice Dickson som överlät det på KFUK - som ägde huset fram till 1950-talet.

Därefter har huset också inrymt kontor, ”Danske Kirke” samt ”Hotell Lindson”

Göteborgs Handelsinstitut - Göteborgs Handelshögskola!

Tomter skapades på rivna befästningar vid vallgraven och snart stod husen på plats från 1800-talets mitt ungefär. I området fanns redan Göteborgs Latinläroverk, Melinska villan,

Engelska kyrkan, Gegerfeltska villan, frivilliga brandkårens spruthus och Allmänna och Sahlgrenska sjukhuset – nuvarande Pedagogen – sedan några årtionden.

Skolan grundades 1826 och var först med den här undervisningen i Sverige. Åldern på eleverna var sju till tjugotvå och indelade i två avdelningar – elementarklassen och kontorsklassen. Från början hade man hyrt in sig hos ”gubben Blom” – Bloms Hotel vid Södra Hamngatan och Östra Larmgatan och flyttade sedan runt en del.

Tack vare Renströmska fonden kunde så ett bygge påbörjas 1879 för ett hundratal elever. Kvarteret är benämnt Spruthuset vid Läroverksgatan – med utsikt mot grönstråk vid vallgraven. Adrian Peterson är herren som ritade det. Ingen överraskning alls. Han hade en enorm erfarenhet av just den här typen av byggnader. Här råder tydlig symmetri. Rött oputsat tegel och ljus puts möter varandra i harmoni.

1952 flyttade verksamheten till Vasagatan.

Klippan en söndag

Här kommer två ryttare - mannar ur Bohus Elfsborghs Caroliner. Tålmodigt låter hästarna sig fotograferas av publiken. Det går också bra att klappa hästarna som båda uppnått 20-årsstrecket. Till vardags håller de till i Kungälv.

Rebecka står fint mot en stor port. Hon har sytt sina kläder själv. Det finns massor av mönster att hämta från den här tiden, berättar hon.

Vapenvård pågår vid ett tält och snart ska kanon dras fram till kajkanten för att salutera - två skott smäller av och det låter rejält! Ljudvågen rullade iväg mot Hisingssidan.

Kungshöjd - Läroverksgatan

Ibland tar jag till den gamle Göteborgshistorikern Carl R A Fredbergs texter för att få inspiration och när vi nu har nått Kungshöjd och blickar ut över staden från detta perspektiv försöker jag föreställa mig hur det en gång sett ut här.

Alltså innan stenhusen kom till och jag återger hans beskrivning sålunda;

”Trästugor i rött och vitt och gult med vita fönsterramar och röda tegeltak. Runt omkring och mellan husen små väna trädgårdstäppor och hagar och överst på höjden en flaxande väderkvarn”.

En novemberdag 1804 går elden lös och inom loppet av åtta timmar har alla Stora Otterhällans hus brunnit ner. Till grunden! Man bygger nytt och i sten, tackolov. Vi går utmed vackert tegelhus på den etthundraåttiofem meter långa Arsenalsgatan - från Hvitfeldtsgatan till Kungshöjdsgatan.

Ser ett tema ikväll – gult tegel. Något som är speciellt för Göteborg. Går ner för trappor mot Engelska kyrkan, St Andrew’s church, som står klar 1857. Kyrkans portal i sandsten är mäktig. Ett hus från kavalleriets tid finns kvar i närheten. Vi kan inte undgå att se det enorma hörnhuset med ett tjusigt torn – en byggnad som uppenbarligen tillhört vinhandelsfirman Carl G. Platin & Co. ”Kunglig Hofleverantör” minsann!

Om hörnet, på Läroverksgatan ligger gamla Göteborgs Handelshögskolan som Adrian Crispin Petersson ritar och uppförs 1879-1881. Huset är granne med en annan känd arkitekts bostad – nämligen Victor von Gegerfelts villa.

Sneddar över till Högre latinläroverket eller Gamla Latin eller ... kärt barn har många namn. Konstaterar att jazzklubben som är inrymd i den gamla skolan vid Hvitfeldtsplatsen spelar högt i kväll.

Efter att ha rundat det gamla läroverket avslutar promenaden vid Fiskekyrkan – eller Feskekôrkan om man så vill!

Tackar tyst alla som glatt hälsat på mig under denna tidiga kvällen.

Dagens personlighet – Tomas från Grekland

Han heter Thomas, född i Göteborg av grekiska föräldrar. Fick lära sig tidigt att ”göra rätt för sig” och började som 12-åring med ”restauranggöra”! Skala grönsaker, tvätta och förbereda fårtarmar. Han har gått den långa vägen. Till egen ”praktik”. Uppnått ett mål han en gång drömde om. Långa dagar. Vad är ditt motto, frågar jag; Att gästerna ska tycka om det jag gör och det de får! Att alla ska vara nöjda.

Den italienska pizzabagaren kan ännu inte svenska, han kom relativt nyligen till Sverige. Här möts Grekland och Italien. De talar engelska med varandra. I matkulturens värld kan man tala alla språk. Ur högtalare hörs Charles Aznavour på franska. Honom mötte jag som ung på Kungsgatan – hans följe kom fram och frågade om jag ville tala med monsieur Aznavour ...

Det var innan 1968 då han gifte sig med svenska Ulla. Nog om det. Thomas ler och bjuder på en Zambuca!

Dagens personlighet - Johan på The Rover

Han väntar in varje gästs önskan om öl, vin, drink eller något att äta. Med ett vänligt leende. Hälsar välkommen och tar betalt av andra gäster samtidigt som han lyhört fångar upp beställningar som far i luften, kommentarer, hälsningar och pussar på kinder. Slänger lite käft och skämtar om det mesta. Han visar sin lilla dotter på mobilen, 11 veckor gamla Charlie.

Han ler mot mig underfundigt Han heter Johan!

Slottsskogens utsiktstorn

Aj, aj missar 60-bussen, men det kommer snart en till. Som går mot Slottsskogens högsta punkt, åttioåtta meter över havet - Stora utsikten.

Det finns nördar av olika slag tänker jag och menar alla dessa springfantaster som tjostar upp för backarna, några som hoppar-Jerka-i-trappan, Yogapass i gräset intill.

Nedanför den enorma muren står en rådjursmamma med två kid. De tar ingen notis om oss människor vid ett pampigt torn som ligger på ett sjuhundratusen liter stort vattenmagasin, en högreservoar! Det lär förse Masthugget och Gråberget med dricksvatten.

Egentligen byggdes det här som utsiktstorn för att vi skulle kunna klättra upp i tornet och titta på utsikten. Ritades av arkitekt Adrian C Peterson och Carl Crispin på 1890-talet och var klart 1899.

Murarna och väggarna är byggda av stora granitblock med remsor av stenar, som ser ut som gatsten. Portalen är täckt av taggar – graffiti.

Tornet syns långväga och vatteningenjör Johan Gustaf Richert, 1857-1934 beskriver verket: ”Den monumentala skönhet som arkitekten lyckats gifva åt detta Göteborgs

Belvedere, har visserligen dragit med sig en överkostnad på 15 000 kronor, men jag vågar uttala den förhoppningen att Göteborgs samhälle skall visa sin offervillighet att skänka Slottsskogen en prydnad som skulle göra denna park till en ännu större attraktion för såväl stadens befolkning som för den besökande främlingen."

Håller med!

Masthuggskyrkan en sommarkväll

Under mycket tidigt 60-tal bodde min äldre syster och hennes man i Masthugget – på Johannes Kyrkogatan.

De gifte sig i Masthuggskyrkan. Jag åkte trådbuss från Lilla Torget, passerade Oscar Fredriks kyrka, Oscar Fredriks skola, och hoppade av vid Fjällskolan!

Men inte såg jag som ung tonåring att det var vackra vyer jag passerade. Inte såg jag dessa fantastiska tegelformationer! Masthuggskyrkan tecknade jag av vid tillfälle för att illustrera att en fisketrål kunde vara lika stor i omfånget. Tänk er Masthuggskyrkan i en fisketrål!

På muren kring kyrkan sitter Tilde, med punkrockbandets emblem på ryggen, en guldkant bildas runt henne. Lämnar kyrkan, det är nästan trängsel på berget - alla vill se solnedgången. Passerar Repslagargården – kyrkans församlingshem - och betraktar i förbifarten ett vackert hörnhus vid Storebackegatan. Om jag minns rätt så låg där en liten livsmedelsaffär en gång i tiden.

Men jag kan ha fel, det har jag haft förut!

Briggen vid Nordhemsgatan – en gammal brandstation

Går ofta kring gatorna Tredje Långgatan, Fjärde Långgatan och Nordhemsgatan och in på gården till den gamla brandstationen.

Har sett bilden av hästar som står beredda att dra iväg med brandförsvaret. De står vid stora portarna mot Nordhemsgatan. Byggnaden uppfördes som huvudbrandstation 1891 och ersatte den som funnits i Stadshuset sedan 1872 då yrkesbrandkåren i Göteborg grundades. I april 1891 flyttade manskap och hästar in i den nya stationen.

Denna vackra tegelbyggnad är ritat av Georg Kruger. Huset har 2-3 våningar och vi har tornet i fokus - och mönstermurade röda tegelfasader. En gul tegelfasad vars skuggor från träd ser ut som flammor.

Minns att jag som skolflicka sällan hade kjol. Men det var dock vid något av dessa ovanliga tillfällen som vi gör studiebesök vid just den här brandstationen. Hade glömt det och det fanns inte tid för att springa hem för klädbyte. Fick helt enkelt avstå från vissa övningar. Vi skulle nämligen klättra upp i huset och åka ner på brandstång! Krypa längs golv och lära oss undvika tjock rök.

Rädda, larma, släcka – ett mantra vi fick lära. Hur som helst - 1985 stod en ny brandstation klar i Gårda. Då började man ivrigt tala om vad den gamla brandstationen skulle användas till och det blev en saluhall. Den stod klar 1991.

Många vackra tegelfasader finns på dessa gator. Gamla Auktionsverket inte minst. En rad restauranger – matgäster trängs på uteserveringar denna kväll.

Går närmare en tegelvägg. Inte en enda sten är den andra lik.

Skansen Kronan solnedgång

Ikväll vill inte tro att detta var en befästning. På Skansberget - eller Ryssåsen ... eller Risåsberget som en del kallat det - sedan 1640-talet. Men det började med en enklare träfästning kallad ”Juteskrämman”. Skulle skrämma danskarna!

Nu blev det ju aldrig något krig så vi kallar det för kärleksberget! Här sitter kärlekspar i gräset, på portarna till gården vid Skansen Kronan – det som skulle tas i bruk 1698! De sitter på några av kanonerna, på parkbänkarna, hand i hand på järnräcket på höjden ... Allt det gamla togs ur drift 1806. Kärleken blommar en så ´n här varm och vacker augustisommarkväll! Imorgon börjar en ny arbetsvecka ...

Värmen kom åter i kväll efter ihärdigt regn - Haga

Tro det eller, har just varit ute och testat ny kamera med fotografen. Ville se om det blir någon skillnad så därför blev det nästa samma objekt som tidigare – gick in i kyrkan. Klockan fem skulle kvällsandakt börja

... hm, hemma väntar match mellan Manchester City – Chelsea ... På väg hem ser jag en man vi passerat så många gånger ... han vinkar och ler mot mig.

Ett par personligheter jag ofta möter är ”indianen” från Syd-Amerika, Molle, katten i Haga och så prinsen på gatan.

Från Masthuggskyrkan till Långgatorna

Går upp mot Masthuggskyrkan – den soliga torsdags kväll där mängder av turister springer runt och fotograferar - ”sechzig Meter hoch und elf Meter breit”, hör jag en guide berätta om det sextio meter höga kyrktornet ... Fotografen inväntar en vindpust som gör att flaggan sträcker ut sig lite! Den gör det till slut ... Tuppen vakar över Göteborg på etthundratjugosju meters höjd! Går vidare ner för en slingrande väg, ner mot S:t Johanneskyrkan som känns lite ”avglömd” – den var inte tillräckligt stor som församlingskyrka då det begav sig – därför kom Masthuggskyrkan till. Ett vackert fönster fångas med kameran. Magiskt ljus. Här finns inte en enda turist eller besökare, förutom fotografen och undertecknad. Kommer ner till Masthuggstorget där konstverket betraktas – det går inte att ta miste på att det är just master som sticker upp ur kullerstenar – ”Masterna” av Erling Torkelson från tidigt 70-tal. Svänger in på Andra Långgatan och möts av ”Hej Göteborgs historia”!. Kul att ni känner igen oss på stan!
Har just fångat en blå himmel mellan två huskroppar. Gula tegelhus, med stora glaspartier. Har säkert funnits här i ett tiotal år. Kändes så nyss? Vid denna ”andra långgata” finns en och annan verksamhet jag trodde inte längre existerade ... Vi närmar oss den del av Långgatorna där ölstugor och restauranger trängs. Kameran stoppas ner i väskan och vi fuktar våra strupar med en kall öl. Snart ska våra bilder granskas inför publicering i gruppen Göteborgs Historia.

Linnéstaden – varm kväll

Vi tar oss förbi Haga och tar sikte på Linnéstaden med början vid Järntorget. Tittar bort mot Masthuggstorget från Andra Långgatan – går utmed Nordhemsgatan, Prinsgatan och upp mot Oscar Fredriks kyrka. Kyrkan är stor och mäktig. Från alla håll. Utstuderad byggnadsteknik och dekoration. Jag måste erkänna att jag har svårt att minnas vilken församling kyrkan egentligen tillhör – tittar i Arkiv Digital och läser bl a att ”den 1 januari 1908 utbröts nuvarande Masthuggs församling, och då döptes den gamla församlingen om till Oscar Fredrik. Församlingen utgör huvuddelen av den år 1883 bildade Masthuggsförsamlingen och omfattar sedan år 1908, då den nya Masthuggsförsamlingen bildades, stadsdelarna Olivedal och Slottsskogen samt del av Masthugget. Denna gränsreglering innebar, att till församlingen överflyttades de delar av Slottsskogen, som förut var belägna inom Karl Johans församling. Från år 1968 ingår även del av stadsdelen Stigberget. Oscar Fredriks kyrka invigdes år 1893.” Hänger ni med? Svårt! Denna kväll har vi väntat på hela sommaren. På alla uteserveringar sitter

fullt med folk – det är puls! Linnégatan fylls med bilar och folk som vore det mitt i rusningstrafiken ... En polisbil tutar snabbt förbi. Linnéakyrkan nås av de sista solstrålarna. Det är 17 grader varmt klockan 21.00!

Kronhuset - en kyrka i förändring

Den här historien kände jag inte till - en riktig överraskning! Under 1680-talet fick Garnisonsförsamlingen lov att inrätta ett kyrkorum i bottenvåningen till Kronhuset. Rummets fönster, tak och väggar finns kvar idag men rummet var inte lika stort som samlingssalen är idag. Smala träpelare delade kyrkorummet i tre skepp och en trävägg skilde kyrkans rum från kronans förråd!

Porten i söder var huvudingång och utanför den östra porten fanns ett litet timrat vapenhus. Altaret stod i öster. Och bakom den en liten läktare. Det sägs att skolpojkarna i Nordstaden, som på grund av pedagogisk sedvänja tvingades gå i kyrkan om söndagarna, hade sina hyss och spektakel på den lilla skumma läktaren bakom altaret!

Predikstolen stod i mitten på den norra sidan. Sakristian var ett manshögt bås. Höga skulpturer av Kristus och Aron lär tidigare ha stått på Bohus fästning.

Detta är rummet som uppläts för riksdagen som hölls av Karl X Gustav och som slutade så ödesdigert. Den gamla byggnadens största minne.

Tjugo år därefter, år 1680, inreddes bottenvåningen till kyrka för Garnisonsförsamlingen, och under mer än två sekler var Kronhuset ett helgat rum - där Göteborgs trupper samlades till gudstjänst. Bland de många predikanterna var en och annan mycket populär.

Från 1710 räknat har följande prästmän tjänstgjort i Kronhuskyrkan

och Garnisonsförsamlingen:

Doktor Niclas Hvalberg, doktor Anders Runnewall, Peter Lyth, Lars Ahlman, doktor Magnus Wallenstedt, David Hummel, doktor Olof Boman, Petrus Strömbom, Anton Grimbeck, Fredrik Adolf Silvander, Hans Chr. Hummel, doktor Jonas Mellander, Jonas Norlander, Johan Thun, Anders Bjursten, Lars Adolf Billqvist, Adolf Johan Broman, doktor Gunnar Peterson, doktor Gustaf Theodor Ljunggren, Johan Fredrik Ljunggren, Johan Magnus Kindberg, doktor August Wilhelm Ekman, Frans August Lönegren och L. A. Melander.

Garnisonsförsamlingen stod inför förändringar och kyrksalen användes alltmer sällan och den 25 mars 1898 hölls sista gudstjänsten i Kronhuskyrkan. Några inventarier flyttades till Kviberg, bottenvåningen tömdes på inredning, läktare och skiljeväggen togs också bort. Nu blev det förråd av hela utrymmet! Det kom nya kyrkor i staden – ståtliga med högt i tak, kor med målade fönster – inget av detta fanns ju i Kronhuskyrkan!

(Fritt ur Försvunna kyrkor i Göteborg, A Jarlet, J Lindblad samt CRA Fredberg)

Robert på the Rover

Ikväll tog vi en sväng vid Långgatorna, på en pub träffar vi en man som berättar om sitt liv inom restaurangbranschen. Om spritkassörskor, servitörer, hovmästare, kökschefer, kockar m fl – Maya uttrycker sin förvåning över den heriarki som det berättas om! Hon berättar om sina erfarenheter att under 60-70-talet fanns t ex matsalar på sjukhus för läkare respektive övrig personal! Under kvällen kommer vi underfund med att i restaurangbranschen i Göteborg känner alla uppenbarligen "alla". Vi har många gemensamma erfarenheter och minnen med mannen som berättar hisnade historier som också hör till vår historia ... om särskilda restauranger man gick till efter jobbet för att träffa likasinnade. Om hur vi fick lära oss alla rutiner som mycket unga – oftast från diskbaljan till chefskapet på en restaurang. Vår vän berättar humoristiskt hur sex kvinnor lämnar fram tre kuponger ur ett s k evenemangshäfte – och en kvinna med stålblick kräver att restaurangen i Göteborg ska ha samma regler man har i Skagen – i Danmark! Att han blir så upprörd att hans chef ber honom ta en whiskey, för att lugna ner sig och bjuda damerna på lunch ”á la Skagen”! Enda gången han intagit alkoholhaltig dryck i tjänsten! Att han prövat spårvagnsförarliv, men återgått till restaurangbranschen under sin förevändning att det är mer socialt, och trevligt! Vi skiljs åt ute på gatan - skrattande, men också med en tankeställare; det är viktigt med sociala kontakter. Att vi ser varandra i ögonen och gärna med ett leende. Att vi göteborgare - infödda eller inflyttade - ska vara lika ”goa” som mannen vid bardisken ikväll. En riktigt ”go gubbe”!

Marstrand första dagen i augusti 2015

Det är minst sagt knôkat vid hamnen och väl ombord på en mindre färja tar vi oss över ett vatten som korsas av enorma motorbåtar och segelbåtar – och några små som ekor som ser ut att tillhöra befolkningen. För deras färd fram och åter till fastlandet. Vi hoppar av färjan och drar åt vänster ... där ligger det gamla fortifikations Södra Strandverket som byggdes i mitten av 1800-talet – för att försvara ön från dansken. Idag är försvarsanläggningen Strandverket Konsthall. Det är två damer som framför allt utmärker på platsen. På innergården står Sean Henry's megastora skulptur ”Woman Being Looked At” och det råder ingen tvekan om att hon är ett populärt objekt för fotografer ... alla som passerar vill själv stå intill och de ser själva ut att vara i miniatyrer, jämfört med konstverket. Skulpturen lär vara en avbild av en brittisk fotomodell. På gården finns också skulptur av fransmannen Bernar Venet som är känd för sina gigantiska installationer. Maria Miesenberger är en svensk konstnär som också visar en skulptur över porten till anläggningens gård.

En annan kvinna som uppmärksammas just nu – och det är innanför utställningslokalen - är Ingrid Bergman född den 29 augusti 1915 och uppmärksammas därför inför sin 100-årsdag (död den 29 augusti 1982)! Megakändis minst sagt.

Om Marstrand finns mycket skrivet och tycker vi tycker att livet full av lagar och regleringar, kan vi nog anta att det var svårare på 1700-talet. Inte minst när det gäller näringsidkande, invandring, religionsutövning och handel som omfattades av ett strängt lagverk. Byråkratin gynnade inte företagsamheten. Ute i Europa har man infört så kallade porto francos, det vill säga frihamnar, där marknadsekonomiska krafter får större frihet att röra sig inom. Frihamnarna var som självstyrande republiker och moderlandet – i detta fall Sverige - tjänar pengar på att ta upp tull på varor som kommer därifrån.

Några borgare från Marstrand kommer på tanken att göra den lilla klippön till frihamn och försöker lägga fram idén, men misslyckas några gånger. De försöker år 1762 och 1771 och lyckas få med intresserade på förslaget. När förslaget presenteras för Gustav III år 1774 är det på rekommendationer av Ostindiska kompaniets kommersiella rådgivare, finansministern Johan Liljencrantz och kung Ludvig XV av Frankrike! Konkurrensen i världen är stenhård, men Gustav III är en chanstagare. När Sverige nu står inför ekonomisk och politisk kris finns inget utrymme för långsiktig planering. Här gäller det att agera! Gustav III skriver ett öppet brev till stapelstaden Marstrand 1775. Brevet innehåller privilegier som gör Marstrandsön till Skandinaviens första porto franco.

”… Handeln måtte på något Beqwämt ställe här i Riket göras fri och oinskränckt, så att af denna rörelse må kunna dragas den vinst och fördel, som Rikets belägenhet och Öfriga Omständigheter medgifwa.”

Att det är just Marstrandsön som blir Sveriges internationella frihamn är ingen slump. Ön ligger rakt innanför Skagens udde och är första anhalt för alla skepp som kommer från väster. Marstrand har i decennier använts som samlingsplats för konvojer av fartyg på väg ut i världen. Hamnen är väl skyddad, djup och oftast isfri. Hit kan man fritt föra varor för magasinering, försäljning eller omlastning, ingen tull togs upp.

Tullfriheten, tillsammans med det gynnsamma geografiska läget, lockar nu allehanda handelsfartyg. Frihamnen får stor betydelse för försörjningen av de krigförande länderna. Bredvid stora ostindiefarare som väntar på gynnsamma vindar ligger fartyg med spanska, franska och engelska flaggor. Hit kommer en mängd skepp på besök. Perioden blir den mest lönsamma i svensk sjöfartshistoria. Men förutom allt detta så måste det finnas människor och kapital. Därför fick såväl svenskar som utlänningar, utan några restriktioner, flytta till och från ön. Utlänningar som skaffar sig fastighet på ön får efter två år automatiskt svenskt medborgarskap.

Det står var och en fritt att utöva vilket yrke som helst. Ingen behöver söka så kallat burskap och få laglig rättighet att utöva yrke. Inga formaliteter som begränsar - och man fick arbeta med vad som helst och sälja till vilka priser som helst.

Vi lämnar snart Marstrand och vänder blicken mot kyrkan och Karlstens fästning – i en historia berättas att en dag i november 1764 låses en fånge in på fästningen i Marstrand. Fängelseporten slår igen bakom ryggen på en av landets ledande politiker och finansmän. Gustaf Kierrman – hattarnas ledare – ska avtjäna en månad på vatten och bröd för att därefter sitta inlåst resten av sitt liv. Som direktör för Ostindiska Kompaniet råkar han illa ut då mössorna tar över. Han anklagas för oegentligheter och att för att ha gjort enorma uttag för egen räkning. Han avlider mindre än ett år efter inlåsningen – sannolikt av svält!

Den nuvarande kyrkan lär vara uppbyggd under 1270–1319 och är sannolikt då en kyrka för ett franciskanerkonvent!

Vad gäller Marstrands porto franco-epok så upphävs lagarna den 15 maj 1794 och Marstrand återgår till att bli en hamnstad som många andra. Rika familjer drar sig tillbaka till Göteborg och Stockholm - och den mosaiska församlingen, som är den första i landet flyttar.

Att stortjuven Lasse-Maja friges efter 26 år på Carlstens fästning, de senare åren visserligen med trevliga sysslor i köket är väl allom känt.

Under sina sista sex år i frihet, intill sin död 1845, lever han på sin ryktbarhet bland folket som populära och samhällstillvänd – ”tjuven Lasse-Maja”.

Går utmed Oscarsleden ...

Vid 1900-talets början låg i höjd med Amerikahuset rödmålade trälängor som inhyste sillsalterier.

Här finns fortfarande ett flertal välbevarade äldre fastigheter såsom Amerikahuset och Pumpstationen. Amerikahuset byggdes 1919-25 för Svenska Lloyd och togs över och färdigställdes av SAL. Lloyd tillhörde de rederier, till skillnad från Broströms, som satsat för mycket under första världskriget och råkade illa ut under efterkrigsdepressionen. En oerhört ståtlig byggnad i 20-talsklassisism som, förutom bostäder, innehöll lager och tvätteri. Lloyd hade sin då sin kajplats nedströms Amerikakajen. Idag inryms bostäder och affärsverksamheter i huset. Det lägre tegelröda huset gör inte så mycket väsen av sig. Det är Pumphuset vid Barlastplatsen och här finns viktiga pumpar för avloppsvatten. Pumphuset byggdes redan 1911 och finns med i Göteborgs Stads bevarandeprogram för särskilt kulturintressant bebyggelse. Jag ser någon på taket till Stigbergsliden nummer 5! Hastar över gatan och in på en gård. Ett historiskt hus från insidan gården. Ut från en dörr kommer några ungdomar – för en rökpaus - som arbetar för ett japanskt logistikföretag och en av dem, Adam lotsar mig upp till taket – utsikten är bedövande. Själva huset är verkligen historia; Ett minne från de tusen kappornas fabrik - ”De flesta

av torde känna till Wettergrens kappor och kostymer ... ” Byggnaden uppfördes 1897 efter ritningar av Louis Enders.

Dopfunten – Jonsereds kloster

Jag tycker om att se på dopfuntar i kyrkor! Man kan på dopfunten i Jonsered se figurer som liknar t ex djur, som har olika symbolisk betydelse, svin (otukt), lejon som står alltid för styrka, men kan representera både den goda och den onda makten, drakar (djävulen), en björn (symbol för vrede, som var en synd), hare (skam), bock - i folkfantasin har djävulen bockskägg, horn och bockfot och andra "orena" djur som ett uttryck för exorcism. Exorcism är att driva ut onda andar. Vid dopet lämnade små djävlar dopbarnet. De demoniska makterna, odjuren, finns vanligen på foten under dopfunten, medan det räddande dopvattnet finns ovanför.

Åter på Jonsered

Vi kliver åter in i Franciskusgården i Jonsered, där broder Frans-Eric tar emot och visar och till kyrksalen, biblioteket och ber oss att själva gå runt i huset om vi så önskar. Vi tar oss in i en flygel som rymmer Kristi Förklarings Kapell och som blev tillbyggd år 1990.

Franciskanerbrödernas kloster kallas konvent och här lever prästvigda och icke-prästvigda bröder ett gemensamt liv präglat av bön, praktiskt och pastoralt arbete, själavård, kärleksgärningar och evangelisation. De lever i viss avskildhet men huset är ändå öppet för människor som vill ta del av brödernas gudstjänster och verksamhet - eller som vi - vill bara hälsa på och se oss omkring. Vi har inte bokat tid för samtal så vi får klara oss med en kort introduktion. Försiktigt går fotografen till verket och vi presenterar fem bilder från kyrksalen. Altare - ett större och ett mindre – dopfunt, och bänkar att sitta vid – en stor bibel ligger uppslagen med dagens bibelord ... några boende sitter och vilar i uppehållsrummet. Det har nyss serverats middag. En broder sitter utanför entrédörren och tar ett bloss på sin pipa ... Vi far vidare till Jonsereds herrgård – där William Gibson residerade så länge han levde - till 1857 - och hans hustru Anna i ytterligare fyra år. Den gick sedan i arv till deras barn och barnbarn. Som jag nämnt tidigare lät en av sönerna, David, riva den gamla huvudbyggnaden och bygga en helt ny - en pampig lantvilla i italiensk stil, ritad av Göteborgsarkitekten Johan August Westerberg. Det är den man i dag menar när man talar om Jonsereds herrgård. Idag är det bättre väder så vi går ner mot sjön Aspen och därifrån får fotografen några magnifika bilder både över herrgården och sjön. Mörka moln hotar om mer regn så vi skyndar tillbaka till bilen!

Gibsons herrgård - Jonsered

Vi kör utmed Aspen från Lerum mot Jonsered. Upp mot Gibsons herrgård och inser att vinden och regnet har ökat. Inget fotoväder således. Fotografen tittar bekymmersamt mot skyn. Vi får göra ett nytt försök en annan dag.

Inne i samhället Jonsered ser vi skylten – Franciskusgården – och svänger in för att närmare ta en titt på klostret som idag lär fungera som gästhem och korttidsboende. Ytterdörren är öppen och vi kliver in i ett rum som andas kontemplation. Vi står alldeles stilla vid entrén och ingen kommer och undrar vad vi gör där ... Vi tittar runt och lämnar huset och stänger grinden väl efter oss. Huset är byggt år 1899 och då som Jonsereds ålderdomshem. Sedan 1978 har franciskanerbröder drivit denna gård, där de tar emot gäster utan hänsyn till konfession eller livsåskådning, och utan vinstintresse - verksamheten är således ideell. På kort avstånd ser vi fotbollsplaner där vi vet att några kända fotbollsstjärnor satt en och annan boll i nätet!

Nääs slott

Det är en kort paus i regn- och ruskvädret denna söndag när vi tar oss till Nääs.

En pampig trappa leder oss upp till slottet som under 1600-talet blev ett säteri. Från mitten av 1700-talet ägdes det av Jacob von Utfall, superkargör vid Ostindiska Companiet. I början av 1800-talet köptes egendomen av Peter Wilhelm Berg, som grundade Nääs fabriker.

Mellan åren 1868 – 1898 ägdes Nääs av köpmannen August Abrahamson och han blev den siste private ägaren. Han föddes i Karlskrona år 1817 och kom att bli en mycket förmögen köpman med ett eget handelshus i Göteborg – August Abrahamson & Co. August var i femtioårsåldern när han och hustrun Euphrosyne Lehman köpte hela gården Nääs. Euphrosyne var en internationellt erkänd operasångerska då hon träffade August. De fick inga barn tillsammans och August bodde ensam på egendomen efter att hans hustru dött endast trettiotre år gammal, 1869. Här bedrevs ett jordbruk i storformat med ett åttiotal mjölkdjur och August bodde kvar på Nääs fram till sin död år 1898, åttioett år gammal. Förutom bilder över den fantastiska huvudbyggnaden och naturen inpå, visar vi några bilder på flygelbyggnaderna – Norra och Södra Slottsflygeln från 1750. Sophie Elkan var systerdotter till August Abrahamson och i januari 1894 mötte hon Selma Lagerlöf för första gången. Ett möte som resulterade i en livslång, kärleksfull nära vänskap som varade i nära tre decennier, fram till Sophies död 1921. Sophie och Selma tillbringade tjugotvå somrar i Södra Slottsflygeln tillsammans på Nääs. I Selma Lagerlöfs "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige", återfinns ett kapitel som beskriver livet på Nääs; ”De hade således börjat undervisa barn i handaslöjd på Nääs, och de hade snart funnit, att detta var så nyttigt och gott för de små, att de önskade, att

alla barn i Sverige kunde få liknande undervisning. Men hur skulle något sådant bli möjligt? Det växte upp hundratusentals barn i Sverige. Inte kunde man samla ihop alla dessa på Nääs och ge dem slöjdundervisning. Det var ju alldeles otänkbart. Då hade den unge herrn kommit med ett nytt förslag. Tänk, om de i stället för att ge undervisning åt barn, skulle anordna ett slöjdseminarium för deras lärare! Tänk, om lärare och lärarinnor från hela landet komme till Nääs och lärde att slöjda, och om de sedan gåve slöjdundervisning åt alla de barn, som de hade i sina skolor! På det sättet skulle kanske alla barn i Sverige få sin hand uppfostrad likaväl som sin hjärna." Vi tar farväl av Nääs - en gård som idag är ett nationellt byggnadsminne och naturreservat - och tar vägen om Jonsered igen ...

Varför Jonsered?

Det kan tyckas att Jonsereds herrgård inte hör hemma på vår sida om Göteborgs historia, men faktum är att Gibson som en gång bodde där hade stark anknytning till kända Göteborgsfamiljerna Dickson och Keiller.

William Gibson (1783-1857) startade 1825 tillsammans med Alexander Keiller (1804-1874) firman Gibson & Keiller som från 1826 drev ett lin- och hampspinneri i Göteborg. Företaget flyttade år 1832 till Jonsered och blev så småningom Jonsereds fabriker. Alexander Keiller lämnade dock firman 1839 och därefter drevs den vidare av William Gibson. Både William Gibson och Alexander Keiller gifte sig med systrar till Olof Wijk d.ä. En syster till William Gibson var gift med George Dickson (1862-1933). Nog om detta! När man besöker Jonsereds Herrgård finns en parkeringsplats i anslutning till herrgården. Det är lätt att missa denna lilla vackra byggnad – Ishuset! Trädgårdsmästare Peter Svensson berättar att i den här källaren förvarades mjölken som hölls kall med hjälp av isblock som sågats ut ur Säveåns is. För att isen inte skulle smälta täcktes den med sågspån och halm. En föregångare till dagens kylskåp! Vi avslutar vår safari i Jonsered och tackar för besöket!

I de gamla tegelbyggnaderna inom området för Jonsereds Fabriker finns idag ett antal företag, stora som små. Kreativiteten verkar flöda i de gamla byggnaderna där verksamhet skapades redan på 1840-talet av William Gibson - och han började då med att tillverka segelduk! Under 100 år utvidgades verksamheten och här byggdes bland annat ett kraftverk och totalt blev det ett 15-tal byggnader på totalt 76 000 kvm mark. Och allt är idag K-märkt! Det gamla sprinklersystemet för brandskyddet har Bertil Karlsson så förtjänstfullt berättat för oss! Tack igen!

Mot Hisingen vi gå!

Vi hoppar av färjan vid Eriksberg och ganska snart möter vi skärvor från skeppet Götheborg, det som förliste vid Hunnebåden den 12 september 1745.

Vid utgrävningen av den sjunkna ostindiefararen i Göteborgs hamninlopp hittades över sju miljoner skärvor som tillsammans vägde 8975 kilo. Nu finns några hekto ingjutet i betong där vi går. Några har man försökt bända loss!

Vi har för avsikt att ta oss till det gamla ”Färjenäs café” – men till vår besvikelse är det sommarstängt. Vi tar oss ner till golfbanan och kan konstatera att detta var ett projekt som ser ut att vara mindre lyckosamt. Idag packar man ihop stängsel och ”konstgröna” mattor där golvspelare svingat sina klubbor. Fotografen har från olika vinklar fångat stadens landmärken från en nybyggd del av Hisingen, och ännu byggs det fler bostadshus. Vi ser Masthuggskyrkan, Klippan, Fiskehamnen, Sjömanstornet, Skorstenen vid Rosenlund och mycket mer. Vi går mot det som en gång var Karl IX:s Torg i Färjestaden, men som mycket annat försvann den vid ändring av stadsplanen. Däremot finns Karl IX:s väg kvar sedan 1929 – till minne av grundläggaren av det hisingska Göteborg. Hemmanet Färjestaden är omtalat redan under 1600-talet och 1632 fick en kantor vid namn Hållender detta hemman mot att han skulle ”Färrian oppehålla” Färjan gick från en udde – ett näs – på Hisingssidan till Klippan, Älvsborgs Kungsladugård, på fastlandssidan av Göta älv ända fram till 1967 – den första april kl 9.00 gick den sista färjan ut! Suset från Älvsborgsbron hörs nu tydligt, bilar far i en strid ström. En nyckelpiga står alldeles stilla och den får avsluta vår vandring på hinsides. Vi tar oss tillbaka till Rosenlund med en färja som är fylld av passagerare – många åker fram och åter – bara för att njuta av utsikten. Idag går det vita gäss på älvens vatten!

En resa till Kortedala … Lyktan!

Hoppar av vid Kortedala torg och börjar med en lunch på torget. Frågar mig fram till det jag söker – Lyktan! Får motstridiga uppgifter, men till slut när jag målet. Där inne vid Gregorianska gatan ligger den - 1950-talskiosken Lyktan som ”lever” under hot att rivas. Byggnaden uppfördes som kiosk 1956/57 efter ritningar av Sven Brolid och i början var det en frukt- och godisaffär.

Stadsmuseet har tidigare gjort insatser för att få till lösningar för att rädda byggnaden – dock utan resultat. Den står tom och övergiven. Det lär ha lämnats in ansökan om byggnadsminne under 2005 och 2011, men båda har fått avslag med motiveringen att man måste hitta en användning för byggnaden!

Lämnar Lyktan och går ner för den lilla gångvägen mot spårvagnshållplatsen Runstavsgatan. På motsatta sida gatan ligger Vårfrukyrkan och i Bebyggelseregistret hämtar jag information som beskriver så väl det vi har gått runt och tittat på. Inte minst

de höga husen som skulle kunna kalla ”strykjärnshus”. Kyrkan ligger på ett litet bergsparti öster om Runstavsgatan i Kortedala. Väster om kyrkan ligger ett särpräglat område med flerbostadshus vid Gregorianska gatan/Julianska gatan. Området består av en grupp om fem punkthus med trekantig planform, omgivna av en mjukt svängd yttre "mur" av tegellängor i fyra våningar. Husen uppfördes 1956.

Kyrkans anläggning domineras av byggnadsmaterialet, som består av platsgjutna betongelement där ballastmaterialet frilagts genom blästring. Entrén in till vapenhuset sker genom en dörr i kyrkans norra fasad. Den fristående klockstapeln står strax norr om entrén. Den är uppförd med väggar av gjutna betongskivor med frilagd ballast.

Klockorna hänger bakom ett gallerverk av brunfärgade stående träribbor. De olika verksamheterna är tydligt avläsbara i byggnadens exteriör. Kyrkans tak och klockstapeln reser sig över resten av anläggningen, medan kyrkans administrativa verksamheter är inhysta bakom en mer lågmäld fasad.

Det blir allt varmare och jag söker mig ner till skuggan vid hållplatsen. Hit kom jag som barn och tittade på när man sprängt sig genom berg för att dra fram spårväg! Det var en sevärdhet!

Skeppet Rollo

Vi har sett den här bilden av Rollo förut och många hade kommentarer som kompletterade min okunskap om fartyg. Själv bidrog jag med minnen från hamnen - på väg mot biografen Draken och passerade förbi kranarna på kajen intill fartyget. Hur min äldre bror och jag gick alltid tog en sväng i hamnen innan filmen skulle börja. Matiné förstås! Den här bilden är från 60-talet och den är uppenbarligen tagen på kvällen. Då var vi inte vid kajen kan jag lova! Jag minns ljudet av gnisslande tåg när man närmade sig, vi hoppade över spår bara några meter från rullande vagnar ... ibland backade långa, långa rader av vagnar och jag såg inte ens dragloket! Den här båtens namn ”Rollo” påminner mig också om vår historia kring emigranter som for från Göteborg till Hull. Med drömmar om att komma till det nya landet i väster – och kanske finna lyckan där? Idag gnisslar inga kranar eller vagnar i vår hamn, det saknar många av oss. Det var en gång varumärket för Göteborg – hamnstaden – porten ut mot väster! Välkommen att fylla på med information om skeppet, ni fina sjöfarare som har så mycket kunskap om våra fartyg och sjölivet!

Korsettfabriken

På vår runda genom Haga kom vi till Skanstorget, kände lukten av brand. Korsade torget mot Kastellgatan och passerade gamla fabriken vid foten av Skansberget, en väl utformad byggnadsstil!

Huset byggdes 1898-99 för Göteborgs Korsettfabrik och ägaren August Wickman, huset ritades av Augusts broder Gustaf Wickman.

Fabriken var en föregångare till de så kallade dagsljusfabrikerna, de hade öppna våningsplan som bars upp av gjutjärnskolonner och stora spröjsade fönster. Vi hade tidigare betraktat takfönstren från Skansen Kronan! Och där på översta våningen låg sysalen dit ljuset nåddes genom just de taklanterninerna som vi sett uppifrån. Väggarna var helt slutna, inga fönster kunde distrahera sömmerskorna! Här finns gott om tegel och granit som anknyter till den Skansen Kronan. Verksamheten lär ha funnits ända fram till 1960.

Branden i Haga

Under åren 1792 och 1813 utplånades mer än 850 hus i Göteborg. Nästan all bebyggelse - förutom Kronhuset, Residenset och sockerbruket vid nuvarande Palace. Under långa tider bestod stadsbilden av avbrända rivningstomter. Att faran för bränder var stor är inte så konstigt med tanke på hur öppen eld var vanligt. Bara ett enda hus kunde inrymma upp till sexton eldstäder, förutom vedspisar, talgdankar och vaxljus.

Morgonens brand – 18 juli 2015 – kommer nog också att gå till historien. Vi ser på plats i Haga en förödelse utan like. Vi är många som konstaterar att det är ett under att ingen människa kom till skada. Men en historisk del av vår kulturbyggnation har gått till spillo! Våra hjältar är brandmännen - som fortfarande vid 14-tiden - jobbar febrilt med att släcka pyrande bråte på gård och på vindsutrymmen, samt förhindra ytterligare rökskador!

Promenad genom stan

En andra dag på semestern och vi går via Annedal, de vackra arbetarbostäderna och föreningshuset för Annedalspojkar och Annedalsflickor (från 1876) ... på motsatta sida dignar rosor och pioner över staket och grindar. Vi genar över Föreningsgatan och förbi de stora villorna (ritade av ark. Hedlund) som inte längre ser ut att rymma privatbostäder – skyltar säger oss att det är kontor, förskolor, lågstadieskola, företag m m. Passerar Erik Dahlbergsgatan och skymtar f d Navigationsskolan och Domkyrkan, Vasaparken lockar oss med en lustig ”målning” som kan vara ett elskåp, poeten Johan Anders Wadman står stadigt på en kulle. Skyndar vidare till Avenyn och ser på den gamla biografen Royal ...

”Lisebergslinjen” skymtar vi långt ner på boulevarden, kameran hinner inte fånga den på nära håll! Karl Gerhard blinkar åt oss … Turister med kartor i händerna söker sig fram i folkvimlet!

Vattentornet i Lunden

Vi hoppar av buss 60 vid Ingeborgsgatan och tar oss upp för en liten gatstump – Platågatan – helt ny upptäckt för oss! Trapporna leder oss upp till Lundens vattentorn. Utsikten är suddigt varm denna julisöndag. Vi känner igen våra landmärken. Lundens vattentorn tronar högt här uppe sedan 1930. Rymmer 230 kbm vatten och är ritat av Eugen Thorburn – han ritade också Lundenskolan. Det här vattentornet får sitt vatten från Alelyckan och Lackarebäckens vattenverk. Via en pumpstation på Kärralundsgatan, och vi hör vatten brusa i en brunn – skönt i den stekheta solsidan. Vi tar oss tillbaka ner till St Pauligatan och passerar Tåns kyrkogård från 1867. Namnet Tån lär härstamma från ordet "tun" – alltså ett område där man släppte ut kreaturen på bete! Vi ses på tun har jag hört i Norra delar av vårt land … då ses man på gården, säger de. Här finns drygt sexhundrasextio gravar. På en stolpe sitter en ekorre … alldeles stilla! Vi genar till Danska vägen och inmundigar var sin strut med glass. Alla gäster söker sig till skuggan. Glenn var inte hemma … På väg mot bussen möter vi en gammal bekant från gruppen, vi får hoppas att han återvänder till oss igen. Med små notiser om Östra delarna av Göteborg! Buss 60 tar oss tillbaka mot stan …

Ringbaren – Avenyn på 60-talet

Högertrafiksomläggningen skapade stora rubriker i det lilla Sverige.

Ute i den stora världen förfasades vi över sexdagarskriget och ockupationen av Israel och än i dag pågår dessa ockupationer trots att FN:s säkerhetsråd antog en resolution som krävde ett tillbakadragande av Israel från de ockuperade områdena redan 1967.

I semesterlandet Grekland tog en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffades, kungafamiljen flydde till England.

I filmvärlden kom uppseendeväckande ”Jag är nyfiken - gul" och "Änglar finns dom" med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal - agent 007 James Bond - hade filmpremiär i april 1967, filmen blev ett fiasko!

Idag får vi veta att bankerna i Grekland stänger … Och det är helt andra företeelser/förändringar/åsikter som råder idag – både inom Göteborg och utanför vår horisont!

Nordhemsskolan - ett tegelverk!

Nordhemsskolan byggdes under 1914-1917 – ett tävlingsbidrag som utlysts under 1912 – och som gav duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex i nationalromantisk stil på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen – inom nuvarande Linnéstaden.

Företaget A Krüger & Son uppförde bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.

Text: Maya Hedberg

Kvarter på Avenyn

Här ser vi skymten av Kungsportsavenyn 16-22 även kallad ”Adrianopel” efter arkitekten Adrian Crispin Petersson byggt 1880-1883. Fastigheten är ritat efter fransk nyrenässans. Det franska i huset är de livfulla och böljande taken med de så att säga tornen som här är klädda med rutmönstrad zink. Det typiska för den franska renässansen är också de utskjutande fasaderna . Arkitekten Adrian hade själv sin bostad här - i uppgång nummer 18. Fastigheten var då 1883 endast en bostadsfastighet med ett flertal förträdgårdar som är bortagna sen länge tillbaka. Huset idag består av butiker, kontor och numera nybyggda bostadslägenheter i takvåningen. Detta kvarter är känt även under namnet ”Örup”. Under 1960-talet ville man riva fastigheten för att bygga nytt. En stor del av invånarna i Göteborg protesterade och några ockuperade huset. Göteborgs politiker fick till slut ge med sig och man bevarade huset. Text: Maya Hedberg

Risåsgatan – idag rivna hus

Vi har tidigare skrivit om den italienska kolonin som i slutet av 1800-talet bildades på berget mot Linnégatan, här var liv och rörelse, musik och höga röster. Kvinnorna som var klädda i färggranna kläder, om männen som försörjde sig som musiker, positivhalare och gipsgjutare. När de gjort sig en förtjänst i Sverige reste de hem till Italien och köpte en jordlott.

Först 1890 fastställdes en stadsplan som tillät bebyggelse på Skansberget utmed Risåsgatan och Djupedalsgatan. Redan då fanns det röster som förfasade sig och som ville värna om Skansen Kronans suveränitet men argumentet att bebyggelsen störde miljön eller skymde det historiska monumentet vann inte gehör. 1899 började man bygga "fritt liggande trä- och stenhus med omgivande planteringar minst 6 meter från gatan" och 1907 byggdes det sista. Det här är Risåsgatan 1967!

Här kan vi se en bild från den tid då Hagahusens fönster gapar tomma, husen skulle tömmas – det var Hagas tur att bli jämnat med marken! ”Vi sanerar för en ny stad”, var dåtidens ledord.

Men faktum var att planerna på att riva Haga var något som vuxit fram under lång tid. Redan 1947 lades Haga fram som ett av fem nationella exempel på hur man skulle bli av med den svenska slummen! Protester framfördes – det vet vi alla - och slutresultatet av bevarandekampen blev att drygt 25 % av husen står kvar. Tack o lov!

Konst inne i f d Rådhuset

Den här vackra flickan sitter inne på gården till det som förut var Rådhuset – idag Stadsledningskontoret – vid Gustav Adolfs torg. Hon är skulpterad av Gerhard Henning under 1936. Statyn skänktes av rådman Ernst Collianders hustru Conny och deras söner. Gerhard Henning (1880-1967) var en svensk-dansk skulptör och var också verksam vid Den Kongelige Porcelænsfabrik 1909-14 och 1920-25. Den här frodiga flickan – ”Sittande flicka” - kan alltså beskådas från Stadsledningskontorets entréhall.

Gunnar Asplund (1885-1940)

Gunnar Asplund är en av vårt lands allra största arkitekter och flera av hans byggnader är berömda över hela världen. Han är ständigt nyfiken på nya uttryck. Under 1920-talet är han klassicismens stora inspiratör och under 1930 blir han huvudarkitekt för Stockholmsutställningen och han blir en av förgrundsgestalterna när funktionalismen får sitt genombrott i Sverige. Han även en av dem som driver på utvecklingen mot en nyansering av modernismens uttrycksmedel - med en mer humanistisk och traditionsanknuten stil. Rådhustillbyggnaden i Göteborg är ett exempel på en av höjdpunkterna i denna period. Allt han gör är genomarbetat och det finns ett helhetstänkande som omfattar allt från dörrhandtag till byggnadens relation till omgivningen. En genomgång av hans skisser vittnar om ett mödosamt och prövande arbete. Text: Maya Hedberg

Pärlorna i Masthuggskyrkan - frälsarkransen

Det här är livets pärlor - Frälsarkransen som biskop Martin Lönnebo skapat. Varje pärla har något att berätta, varje pärla har en egen symbolik och var du än är - vart du än går kan du ha med dig Livets pärlor. De finns alltid där - som vänner när du behöver stöd! Den guldfärgade är Gudspärlan - livets ursprung och djupaste mening, tystnadspärlorna är avlånga beige - påminner om vikten av att kunna stänga av - Pärlemorskimrande pärlan är Jagpärlan - riktar din tanke inåt och yttre roller kan skalas bort, Doppärlan är

den vita pärlan som manar oss att våga börja om på nytt, Ökenpärlan är den sandfärgade - vad behöver jag för att leva? Bekymmerslöshetspärlan - den blåa, är livets rastplats - i lugnet föds livslust och livsmod, Kärlekspärlorna är två - att bli älskad och att ge kärlek, Hemlighetspärlorna är de tre vita pärlorna som rymmer ditt hjärtas innersta hemligheter, de behöver du inte berätta för någon! Nattens pärla är de svarta - ångest, oro, tvivel, vi ska stanna upp och tänka - inte hålla tillbaka. Den stora vita pärlan står för uppståndelse - godhetens seger över ondskan. Alla dessa pärlor fann vi i storformat i Masthuggskyrkan - de används vid t ex konfirmationsundervisning ... de ligger där och alla kan lyfta upp dem och känna på Livets pärlor som vänner för livet! Inalles 18 vänner!

Drömmarnas kaj

Håkan Hellström sjunger ;

Möt mig där båtarna rullar ut

senare idag,

bland rostiga cyklar, gummidäck och fabriksfasader, krossat glas och avloppsrören I hela mitt liv – hela mitt liv, det känns som jag hör hemma i g-g-g-gullbergs kaj paradis och känn dig inte skyldig om du möter mig där ... och vi har gjort fotografiska nedslag vid kajen.

Göteborgs nya posthus från 30-talet

Det blir arkitekten Ernst Torulf (1872-1936) som får uppdraget att rita ett nytt posthus för Göteborg. Han har, tillsammans med kollegan Erik Hahr, vunnit första pris för förslaget till Göteborgs Högskola. 1912 startar Ernst Torulf eget och företaget blev så småningom stadens största arkitektkontor. Han spelar en avgörande roll vid utformningen av Göteborgsutställningen 1923 – och är skapar Renströmska sjukhuset (1913), Naturhistoriska museet (1923), Västgötabanans stationsbyggnad (1932), klinikbyggnader inom Sahlgrenska sjukhuset – och han får naturligtvis en gata uppkallad efter sig – år 1945 finns adressen Ernst Torulfsgatan i Kålltorp.

Söndag efter Midsommardagen ...

Vi planerar att gå längs Ekelundsgatan och komma ner mot Lilla Torget. På vägen passerar vi kvarteret 36, Telegrafen – denna gigantiska byggnad från 1909-12. Nu vänder

jag åter näsan mot Ekelundsgatan. Här pågår gatuarbete – precis nedanför Jonas Alströmer (1685-1761). Claes Alströmer (1736-1794), son till Jonas, bodde här vid torget på 1700-talet. Husen kring torget och längs Södra Hamngatan ägdes av framstående affärsmän och borgare. Wijkska huset är ett exempel, Residenset ett annat. Statyn av potatiskungen Jonas Alströmer kommer att hamna i blickfånget då hållplatsen står klar för buss/spårvagn som snart ska trafikera här. Går vidare längs gatan och betraktar porten till ”Atlantica” – det här huset byggdes omkring 1805 för varvsägare Bagge. Hans svärson James Dickson huserade här ett tag både som boende och med kontorsverksamhet.

Huset har haft många ägare och först 1917 blev försäkringsbolaget Atlantica ägare. en annan vacker port, den på Norra Hamngatan 6, alltså på andra sidan hamnkanalen. Huset lär vara från 1732, och uppfördes av den förmögne köpmannen och direktören i Ostindiska Kompaniet, Vollrath Tham (1687-1737). Här har också Niclas Sahlgren (1701-1776) bott innan ett antal ägarbyten ägde rum. Passerar Residenset och genar över Packhusplatsen, in på Postgatan – mellan några hus tronar f d Navigationsskolan.

Klockan visar på tio minuter över tolv och ett ovanligt lugn råder över gator och torg. Svänger in vid parken kring Kronhuset. Här ligger gula längor med putsade fasader – några av dem var tidigare artilleriets verkstäder, smedja, förråd m m – nu finner vi guld- och silversmedja, glasstudio, keramikverkstad, butiker och café och inte minst den röda tegelbyggnaden Kronhuset – väl bevarad sedan 1600-talet. Här hölls riksdag mellan den 4 januari till den 1 mars 1660. Karl X Gustav satt på tronen, men blev sjuk och avled den 13 februari – en fyraårig Karl XI utropades till kung!

Tar fikapaus på historisk mark och fortsätter min vandring genom stan.

En kvällspromenad förbi Biorama – Hagateatern …

Det här är hörnet av huset som inrymde biografen Biorama - numera Hagateatern - vid Södra Allégatan 2 A. Huset byggdes 1911 och samma år ägde invigningen rum den 15 september 1911. Uppgifter om antal platser växlar något, men någonstans mellan150-175 lär det ha varit. Biorama var en betydelsefull biograf i så motto att begick premiärer här såsom; Trilby eller Hypnotismens makt/Demoniska makter – i februari 1912.

I GP kunde vi i december 1961 bland annat läsa en intervju med Folke Carlsson, sonen till gammal ägare: “Först ägdes biografen av en Otto Montgomery, som sålde den till min fader 1921. Innan vi övertog den, utfördes musiken av ett självspelande piano. Före varje föreställnings början trädde det in en utexaminerad musikdirektör klädd i frack och vaxade mustascher och bugade för publiken. Därefter vred han på en knapp, så att pianot började spela, sedan bugade han sig åter och lämnade lokalen. Efter 1921

sköttes musikunderhållningen av en violinist och en pianist fram till 1929, då ljudfilm installerades.” Första året var repertoaren blandad, men året därpå började vilda-västernfilmer rulla och som höll på länge. Biorama blev porrbiograf i mars 1973 för att stänga ner ljuset helt och hållet 1989.

Kungsladugård

Här står ”Ung man” som skapades 1948 av Astrid Noack. Astrid Noack gjorde sig känd för sitt personliga uttryck som inspirerats av antikens formspråk och då särskilt den grekiska och egyptiska arkaiska skulpturen. Den unge mannen är placerad vid Fågelfängaregatan, sedan 1962.

Vi går mot en vacker huslänga – år 1921 lät staden uppföra denna radhuslänga enligt ritningar av Karl Samuelsson. Innan vi går mot Mariaplan och spårvagn passerar vi ännu en gång Västra Kyrkogården och vi betraktar den vackra kyrkan som används av Rumänska Ortodoxa Församlingen, St. Matteus Kapell.

Ragnhildsholmen

Härlig är jorden … den här bilden togs en vacker junidag för exakt ett år sedan!

I Selma Lagerlöfs novellsamling Drottningar i Kungahälla får vi kort följa Drottningen på Ragnhildsholmen;

”Det var en gång en kung, som kom ridande öster ifrån längs med Nordre älv för att fara ner till Kungahälla. Året led mot sitt slut. Det var tung luft och grå himmel, såsom det ofta är vid den tiden. Stigen, på vilken kungen red, slingrade sig fram över tuviga strandängar. Här och där stucko albuskar upp ur starrtuvorna, och längs med vägen hade de hopat sig, som om de vore nyfikna att se den, som red förbi. De till och med trängde sig ut över vägen, så att kungen hade svårt att föra fram hästen mellan dem. Det var så sent på året, att allting var avlövat och allt liv avstannat i skog och på äng. På marken lågo sommarbladen grånade och förvissnade, och av de långa höstregnen hade de blivit hoppackade till ett slemmigt täckelse, under vilket otaliga spindlar och sniglar lågo i vintersömn. Grått och dimmigt var det runtom, och kungen tänkte: "Detta är just ingen vacker väg för en kung att rida på." Alltsedan bröllopsdagen hade hans drottning bott på en liten klippholme, som låg ute i Nordre älv mittför Kungahälla och kallades Ragnhildsholmen. Där hade man byggt upp ett torn av sten, för att hon skulle kunna växa upp där i all trygghet, till dess att hon bleve så gammal, att hennes man kunde föra henne till sitt hov.” Den här dagen – för ett år sedan - är det ett ungt brudpar på klippholmen, det är deras första dag som gifta. Hennes vita tyllklänning sveper som moln i vinden. Kanske har de ett hus som väntar på dem, förhoppningsvis rum som fylls

med kärlek och lycka. Vi ser dem sitta i rum som byggdes redan på 1200-talet ... drygt åttahundra år gamla väggar omringar dem. Där en gång en drottning satt och väntade på sin kung. Idag kan brudparet som fotograferas mitt i borgen, fira Bomullsbröllop – 1 år!

Järntorgsbrunnen

Vi rör bland olika element – här möter vi metall, vatten och sten ...

Brons har en låg smältpunkt, är relativt hård och lämpar sig väl för gjutning. De tidigaste bronsföremålen är fyra tusen år gamla eller ännu äldre. Den här bronsflickan ”Australien” sitter vid Järntorgsbrunnen sedan 1927. Vatten faller som kristaller runt henne.

Tegel är ett av de äldsta byggnadsmaterial vi känner. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. Också romarna använde sig av bränt tegel. Här i Haga ser vi kvarter efter kvarter med fasader av rött tegel med detaljer i gult tegel. Gårdarna avgränsas ofta med enkla järnstaket som vi sträcker våra halsar över och ser att gårdarna har planteringar med syrener och rosenbuskar ... vår lördagspromenad blev ännu en vacker upplevelse i Haga! Text: Maya Hedberg

Konstmuseet vid Götaplatsen

Om jag nu tar med mig den gamle Fredberg till Götaplatsen och kliver upp för trapporna till Konstmuseet skulle han med alla sannolikhet ge sin syn på saken;

”Så gick Göteborg in i storstadens tecken. Stolta boulevarder öppnades söderut, där mondäna stadsdelar av rikedomen kallades fram - ljusa, luftiga boulevarder av smått parisersnitt. Och strax övergåvo göteborgarne sin gamla trevliga hamngata och utsågo

Kungsportsavenyen till stråkväg för middagstimmarnes och aftnarnes promenader. ”

Vi kan konstatera att Avenyn i viss mån behållit sin karaktär av elegant promenadgata, särskilt under fina sommarkvällar. Kanske på väg till Liseberg eller någon trevlig restaurang ... Fantasin fångar gatans ursprungliga karaktär så väl i promenaden. Gamle Fredberg tycker att när Östra Hamnkanalen - mellan Brunnsparken och teaterbron – blev igenlagda så förvandlades även delar av Östra Hamngatan till en storstadsgata i esplanadstil...

Själv tycker jag att promenadstråket blivit en affärsgata, trafikstråk med ständigt rullande spårvagnar och bussar samt att det idag råder viss konkurrens med Linnégatan när det gäller att locka till restauranger av hög klass ...

Poseidon - havets gud - står tryggt kvar oavsett vad vi andra tycker!

Kallebäcks källa

Apropå skepp, fartyg, småbåtar i vallgraven, vattenposter i stan ...

Den 7 mars 1785 kommer fregatten Sprengtporten fram till Saint Barthélemy och svenskarna tar ön i besittning. Sprengtporten är ett segelfartyg, byggd i trä och sjösätts 1768. Hon har 24 kanoner som senare minskas till 12. Hon får först namnet Enigheten men döps 1775/1776 om till Sprengtporten. Hon blir Sveriges första fartyg att besöka kolonin Svenska S:t Barthélemy efter att ha tagit ön i besittning. Per Tingbrand skriver i ”Med svenska örlogsmän till St Barthélemy 1785-1994”, att resan avser att besätta Saint Barthélemy i Västindien som förvärvats att Sverige 1784. Kapten är Johan Puke (1751-1816) och med på resan är ett antal soldater, som ska utgöra en garnison, och administrativ personal samt öns förste svenska guvernör, major Salomon Mauritz von Rajalin (1757-1825). Efter att ha avseglat från Göteborg möter hon direkt hårda vindar, grov sjö och stark kyla och hon började ta in vatten. Man anser det nödvändigt att anlöpa Portsmouth för reparation. Den tillträdande guvernören passar då på att resa till London för att tillskansa sig information om Saint Barthélemy som Sverige har väldigt knapphändiga uppgifter om. Hon avseglar från Portsmouth först en månad senare i januari 1785 och möter åter stormigt väder. Tre man ur den tillträdande garnisonen på ön omkommer under överresan, två i sjukdom och en som fall överbord. 6 mars 1785 anländer hon slutligen till Saint Barthélemy.

Hemma i Sverige och i synnerhet i Göteborg har vi torka och svårt att få dricksvatten in till staden och den 12 maj får vi tillstånd att bygga vattenledning från Kallebäck. Göteborgarna hade fått nog och tog vattenfrågan i egna händer. Staden betalade femtusen riksdaler till projektet och privatpersoner skjuter till tiotusen!

Ledningen anläggs under åren 1785-1787 och består av urholkade och nergrävda trästockar av asp, fur och ek.

På väg från ett stadsbesök i Göteborg i november 1787 råkar kung Gustav III besöka källan och inviger vattenledningen, och två dagar senare släpps vattnet på. Ledningen går de 4,8 kilometrarna till Kungsporten, där göteborgarna nu kan hämta sitt dricksvatten från en fontän. Slurk!

Järntorget – Haga

Vi går från ett i grönt inbäddat Amerika på Järntorget – med frihetsgudinnan i sin hand – in mot Haga som är den äldsta av Göteborgs förstäder, omtalad redan i 1600-talets krönikor som ett litet idylliskt samhälle med små hus och hagar utanför stadsmuren och vallgraven i söder. Vi passerar badinrättningen som under ”hvardagar håller öppet till ½ 8.” Ikväll pågår förberedelser för personalfest ... måtte den inte bli alltför blöt! Haga begränsas av Sprängkullsgatan i öster och Linnégatan i väster och vi beundrar Dicksonska bostäder, bibliotek, Mellangatans gula hus ligger i mjukt kvällsljus och via Kaponjärgatan når vi Bergsgatan och genar mot Skanstorget. Fredberg anser att ”man inte behöver gå många steg på de olika gatorna, som skära stadsdelen i skilda riktningar, för att förstå, att Haga inte är de förnämes stadsdel, även om den precis inte är de aldra mest fattiges. Skolgatan, Östergatan, Nygatan, Kaponniergatan, Pilgatan, Mellangatan och allt vad de heta, dessa tråkiga förstadsgator, erbjuda denna tröstlösa enformighet, ge detta beklämmande intryck som endast fattigdomen förmår.” och ”Av det som en gång gav Haga sitt namn — brokiga hagar och frodiga trädgårdstäppor — finnes intet kvar.” Kanske inte riktigt sant - vid Bergsgatan alldeles under Risåsberget ligger det underbara röda huset från 1700-talet. Fantastiskt vackra trädgårdsanläggningar omger ett stenlagt utrymme där segelbåtar flyter fram. Växter av allehanda slag påminner om en botanisk trädgård – har Linné haft ett finger med i anläggningen?

Jag återgår till Fredberg och får veta att ”redan på 1660-talet hade en källarmästare Carsten Voogt - stamfader för en ansedd traktörsläkt - upprättat ett utvärdshus i Haga, dit folket från staden inom vallarna gärna vallfärdade. Och att man även på den tiden inte var så ovan vid ett källargurgel då och då framgår av en rättegång år 1668, i vilken den klagande parten meddelar följande:

“Vid min hemgång med min hustru och andra goda vänner anlände jag

emot aftonen uti Carsten Voogts hage, av den lust jag fattat till musiken,

som skedde fjärde dag pingsthälg av en hop obekant folk, som därstädes

vistades ... Till dem, då jag, min hustru och mina vänner, oss begåvo att låta taga till oss ett stop öl ... ”

Själva tog vi ett stop öl vid en pub på Järntorget - innan vi äntrade gatorna i Haga – och njöt av den ljumma vinden, kvällsljuset och det brokiga folklivet.

Fredberg berättar att han av kvinnlig anhörig hört berätta ”hur hon en gång i sällskap med en annan i något ärende närmade sig det forna skarprättarebostället i Haga. Just när de passerade, trädde den fruktade mannen ut på trappan - med den påföljd att de båda flickorna under ljudliga anskrin flydde därifrån. Den siste skarprättaren som bodde där sysslade i vardagslag med litet av varje, bl. a. botade han engelska sjukan. ”

Skansen Kronan – drönare

Kronan på verket ... Pricken över i ... Fulländat ... Grädde på moset ... Ja, vad kan man inte säga om den här bilden som vi tog i mars månad 2015 och ingen grönska har ännu börjat slå ut – vi ser bland annat hela Skanstorget, Nilssons berg och en del av Annedal!

Nere i höger bildhörna kan vi ana förskolan eller cityodlingen som idag finns där en gång bostadshus låg ... de som vette mot Kastellgatan och Risåsgatan! Uppe i högerkant anar vi f d Epidemisjukhuset – dagens Konstepidemi!

Skansens fem meter tjocka murar och tjugotre kanoner var tänkta som skydd åt Göteborg på 1600-talet. Vi blev dessbättre inte behov av just det försvaret så skansen har utnyttjats till annat under årens lopp. Vad jag inte kände till tidigare är att Skansberget också kallades Juteskrämman – skulle skrämma juten, det vill säga dansken! Det blev både fängelse och nödbostäder efter bränder i Haga som ställde till det för många göteborgare.

Tur med Karl-Olof Svensson Stena Line

Sett ur ett perspektiv som är speciellt för vår stad – från högt över havet!

Vi sitter och väntar i terminalen på att bli hämtade ... och han kommer med bestämda steg. Vi ska nu vara hans gäster ombord. Turlistan visar på avgång klockan 16.00.

Det är lördag eftermiddag och väl uppe på båtens brygga tappar man nästan andan. En vidunderlig utsikt över Göteborg! Grabben Kalle från Donsö, som stack till sjöss redan som tonåring och seglat jorden runt, säger att har världens roligaste jobb.

Sedan många år är han befälhavare ombord på båten vi just stigit ombord på. Det lyser av glädje om honom – han stortrivs med sitt jobb och sitt manskap. Det märks. Alla hälsar glatt och ropar Kalle. Nu tar han sig an oss och visar på Göteborgs kända landmärken från sin utgångspunkt ... det känns som om vi svävar högt uppe i det blå. Vi ser människor i miniformat trängas som myror längs Andra Långgatan som idag firar – en gatufest som samlar tusentals festande, shoppande och ätande människor.

Här uppe på bryggan är det tyst och inget buller eller annat ljud hörs - vare sig från båtens motorer eller från bruset från bilar som kör ombord - eller stoj och stim från passagerare.

Prick klockan fyra glider vi sakta ut från hamn och Kalle ger signal åt förste styrman och därmed börjar vår upplevelse av en resa med både guidning av Göteborgs hamninlopp och av deras finstämda samarbete att upprätthålla det operativa ansvaret för fartyget och dess besättning. Allt sker under överseende från befälhavaren Kalle. Allt övervakas

både av det mänskliga ögat och av teknisk utrustning för att säkra båtens framfart, undvika kollisioner med andra fartyg och hinder, sköta radiokommunikationen och övervaka transporten av bilar och lastfordon. Inget lämnas åt slumpen.

Kapten Kalle pekar på de historiska byggnader vi så ofta sett från landbacken, men som ur det här perspektivet får en helt annan skepnad och innebörd. Han ber oss vara uppmärksamma på det lilla gula huset som ligger bortom det vita huset vid Nya Varvet – Kalle nämner att ryktet om huset att ”Vita gaveln” på Lilla Billingen har varit ett kvinnofängelse inte är sant.

Det lilla anspråkslösa gula huset ligger nästan helt inbäddat i grönska och nu får vi veta att det härifrån gjordes avmagnetisering av båtar under krigstiden – för att undvika att minor drogs till skroven. Kalle är förutom befälhavare en flitig fotograf och har visat oss många unika bilder på vår Facebooksida och han är generös med att dela med sig av sina alster.

Nu närmar vi oss Älvsborgs fästning som ser ut som en grön oas, vi passerar öarna i södra skärgården och norra skärgården. Småholmar med hus som ligger i direkt anslutning till farleden väcker nyfikenhet. Vem bor här? Vinga med sin speciella siluett kan vi inte ta miste på.

Vi konstaterar att Göta älvs mynning har haft en stor betydelse både som central placering i Norden och är fylld av historia. Vi lämnar svenskt farvatten och möter våra grannar på den danska sidan – för att travestera ett gammalt uttryck från en svensk komedifilm från 1980; ”Vi hade i alla fall tur med vädret!”

Vi har upplevt en fantastisk resa i nutid med är ett kombinerat frakt- och passagerarfartyg som trafikerar linjen Göteborg - Fredrikshamn. Att möta Göteborg i kvällsljuset var magiskt.

Tack Kalle som guidade oss fram från ett högt perspektiv och tack till din underbara besättning för vänligt bemötande!

Hagaparken – kyrkan

Vi genar över grusplanen och alla som idag passar på att njuta av lite sol och värme – på en parkbänk, i gröngräset, under blommande kastanjeträd. Ett bord står uppdukat med dricka, glas och tilltugg … kvinnors långklänningar sveper i vinden. Det är uppenbart att de väntar på brudparet som skall vigas klockan 14. Vi får inte komma in just nu, men det blir ändå en vacker bild av detaljer på Hagakyrkan. 1852 startar en insamling som kommer att ligga till grund för byggandet av denna kyrka. Byggnaden står klar 1859. Korfönstrens målningar lär vara vackra och berömda – utförda av Albert Eldh 1924! Kyrkan är byggd efter engelska mönsterritningar i nygotisk stil. Vi får gör ett nytt försök en annan dag!

Vid en entré på Västergatan

Det första som besökare möter är entrén och vi stannar gärna upp vid Västergatan och reflekterar över två entréer en stund. Här finns två lejon som majestätiskt vakar över ett trevligt blickfång – en huldra som smyckar den lilla gården. Hon liksom reser sig blygt ur grönskan …

Nästgård ligger en entré med utsmyckning som heter duga. Samtidigt känner jag som betraktare integritet. Hit men inte längre. Vi nöjer oss med att stå utanför och beundra vackert smide, vacker betong, vackert tegel … på avstånd hörs en orkester spela för deltagare och publik i Allén – det är fest i sta ´n – Göteborgsvarvet!

Fasadmålning på Sjömanshuset

Det här är gaveln till Göteborgs Sjömanshus, Stigbergsliden 10. Alla sjömän som gick till sjöss med utresa från Göteborgs Hamn mönstrade här under 110 år (1854-1964). Jobben ropades ut på gården. Här registrerades samtliga sjömän i ett jättearkiv och här mönstrade man av och fick sin lön utbetald. Det var alltså en viktig mötesplats för sjöfolk - diktaren Harry Martinsson kom till Sjömanshuset 1920 och fick senare plats på skonaren Willy.

Byggnaden uppfördes som bostad av kapten Ribbing 1831. År 1854 köptes fastigheten av Sjömanshuset som blev en viktig institution för Göteborgs sjöfart. Institutionen sjömanshus grundades 1748 och var en social inrättning. Principen var då att redarna skulle betala en avgift vid varje resa baserad på värdet av lasten och med dessa medel åtog sig sjömanshuset att ge understöd och pensioner till sjömän och deras anhöriga.

Ett besök i Gathenhielmska reservatet

Det är en varm dag. Jag hoppar av vid Stigbergstorget och sneddar över platsen mot Gathenhielmska huset. Glömmer att en kjol inte alltid räcker till för att göra ett krumsprång från mur till marken. Men jag hamnar rätt.

Går längs Allmänna vägen som en gång var länken mellan Klippan och Göteborg – också kallad Smala vägen – viker in mellan hus och där inne utmed Pölgatans kullerstenar möter man som besökare små välskötta trädgårdar, där blommor idag lyser med alla starkaste färger! Ett litet paradis i 3:e Rote som med ett nummer kompletterar emaljerade husskyltar. Faluröda små trähus med namn som Frigga, Gavanna och Lilla Klämman.

Måste vara ett fantastiskt boende, tänker jag. Inte en människa hörs eller syns – det är alldeles tyst denna Kristi Himmelfärdsdag. År 2022 infaller den helgdagen den 26 maj. Intresseföreningar ser till att historien bevaras och förs vidare till kommande generationer. Jag har varit här på guidade turer och tittat in hos både Majgrabbar o Masthuggspojkar.

Lämnar reservatet och går till parken och tittar in på Viktor Rydbergs skrivarlya – ”Goda vänner trivas här” står det över dörren. Alldeles nära sitter kafégäster som intar lunch eller kaffe.

Är åter på Allmänna vägen med en strutglass från Triumf-glass. Sätter mig på en bänk för att skåda folklivet i Majorna. Endast duvorna kurrar dovt. Här är gudagott att bara vara.

Fotot jag visar idag är taget dryga sjuttiofem år före denna dags besök…

Långedrag - Rosenlund

Vi hoppar av vid Långedrag och har just konstaterat att Bagarens hus är under ombyggnation – tio bostadsrätter är under vardande! Tar oss ner till GKSS-hamnen där segelbåtar ännu ligger på land i vinterförvaring – sjösättning pågår ännu inte … är våren sen?

Här går vi på långa pirar av natursten och på kajen står ett torn – ett åttakantigt putsat vakttorn med tegeltak. Den fina glasöverdelen är inrutad i små rutor. En dubbel fritrappa leder upp till dörren som idag står på glänt. Efter en vällagad fiskrätt i segelskällskapets restaurang tar vi oss tillbaka via allén till spårvagnshållplatsen. Regnet smattrar mot väntkurens tak … Fotografen hann i alla fall att fånga ett motiv – Hamnkontoret i det gamla vakttornet! Sedan förra veckan har en bild fått ny fototeknisk puts - salsabåten Rio Rio som ligger i Rosenlundskanalen/Pustervik får en ny chans idag!

Skansen Kronan

Idag använder vi våra apostlahästar och tar oss upp till Skansen Kronan … backen upp känns tung idag! Parkvaktsbostaden ligger inpackad i plast – renovering pågår … Den här bastanta ”borgen” på berget är ett tydligt bevis på Göteborgs befästning med bastionssystemet som låg runt staden och som var ett ytterförsvar tillsammans med skansen Lejonet samt Nya Älvsborg. Vi hade gott av att ha denna bergiga terräng runt Göteborg. Erik Dahlbergh började under 1670-talet planera uppförande av skansarna Kronan på Risåsen, Lejonet på Gullberget och ytterligare några - som aldrig blev av! Kronan uppfördes 1687-1700 – vi tittar närmare på soldattorpet som ligger söder om skansen - en timrad byggnad med rödmålad lockpanel som tidigare använts som förråd. Torpet flyttades hit 1904. Detta lär en gång varit ett hem för en mor och hennes 6 barn.

Har sett en kaféverksamhet där för ett par år sedan. Hustaken i Haga lyser röda – turister kommer i en ström för att fotografera och se ut över sta´n. Vi tar oss ner till det som blev Kaponjärgatan – mot Pustervik och ser turister kring Feskekôrkan, några vilar i bekväma parksoffor ... Solen tittar fram emellanåt. Fotografen zoomar in salsabåten Rio Rio. Idag råder det totalt lugn över platsen på vår motsatta sida om vallgraven. Promenad mot Skanstorget och kameran ställs upp för att fånga skansen från ett annat perspektiv – nu har naturen antagit minst ett tjugotal nyanser av grönt! En vind sveper förbi oss med dofter från ett kök som vore vi vid Medelhavet. Magen kurrar – det är dags för en söndagslunch!

Kyrkogården Västra/Sanna - tröst

Vi hoppar av 9:ans spårvagn och tar oss åter till Västra kyrkogården eller Sanna kyrkogården som den först kallades. Vi tycker den ser enormt stor ut och frågar oss fram till Minneslunden. Hälsar glatt på ett välkänt par från gruppen Göteborgs Historia! Fotografen vill ta en ny bild av kyrkan, Sankt Matteus, som hyrs av den rumänsk-ortodoxa församlingen. Längst upp på en slänt mot en klipphäll ser vi det vi söker - den vackra och sorgliga skulpturen ”Tröst” - av Inger Karlberg, 1984. Den pryder sin plats vid minneslunden på Västra Kyrkogården. Vi går genom hela kyrkogården för att komma ut vid Svaleboskogens äldreboende. På vägen passerar vi vackert placerade gravvårdar – anpassade till naturen som omfamnar de som inte längre finns kvar... vackert, vackert.

Konst utmed Vallgravens vatten ...

Vi börjar med att gå upp på Floras kulle och titta på ”Flickan och sjötrollen”- en naken flicka i slipad svart granit. Kring karet finns tre sjötroll. Skapad av Ivar Johansson 1919. Fortsätter mot ”Våren” som föreställer en kvinna som blickar ner i Vallgravens vatten. Den är utförd i brons av Gunvor Svensson Lundkvist Svensson, 1995. Ute på den gröna gräsmattan står ”Rådjur”, utförd i brons av Arvid Knöppel och på plats 1953. Genom Betongskulpturen med sittbänk av Pontus Johansson kan vi skönja Paddan ... några frusna turister väntar på avgång! Vi lämnar Kungsparken och kommer till Kungsportsavenyn där bronsstatyn av Johan Ericsson väntar på oss. Den skapades av skulptören Ingel Fallstedt och invigdes den 6 oktober 1899. En sorglig historia när det gäller skulptörens tolkning – hans skrynkliga byxor på Ericsson väckte stort missnöje bland konstkritiker! Vi går över gatan och Stora Teatern fångas i centrum av fotografens objektiv. Vi vänder oss om och tackar ännu en gång Charles Felix Lindberg – som se ut att ta ett steg ut mot vårsolen. Vi betraktar Bältespännarna som utkämpar sin kamp om den älskade kvinnan. Skulpturen skapades av Johan Peter Molin och den version vi ser idag kom till 1914 – då den första fräts sönder (från 1860-talet). Kvinnan gråter vid männens grav, ingen av dem överlevde. Nere vid Kungsportsbron lyfter fotografen

kameran mot pampiga kandelabrar som pryder platsen – gjutna i järn vid Göteborgs Mekaniska Verkstad AB. Det råder ett visst lugn idag – i väntan på Första-Maj-tågande människor – mot Götaplatsen! Vi avslutar vår fotosafari med en fika på det som en gång var Göteborgs enda privata gata – Arkaden.

Det här är Vårens huldra – Botaniska trädgården

Det blev ingen fotosafari den här helgen så jag botaniserar bland foton ur mitt arkiv i datorn! Väljer ett svartvitt på en skulptur jag verkligen tycker om – och jag vet att hon står på en plats där det idag blommar för fullt. Våren är här i alla färger!

Den som skapat detta verk är Gunnar Knut Nilsson som föddes 1904 i Karlskrona. Gunnar Nilsson studerade akvarellmålning och modellering vid Tekniska Yrkesskolan i Karlskrona 1918-19 - vid sidan av arbetet som kontorist på Finspångs Metallverk! Hans debututställning ägde rum i Finspång 1927. Med hjälp av en lokal insamling och efter uppmuntran av Carl Eldh, reste han till Paris 1928 för att studera skulptur. Vårens huldra skapades i brons 1954, och finns i tre upplagor; Trädgårdsföreningen i Linköping, Botaniska Trädgården i Göteborg och i Rottneros skulpturpark. Statyn i Linköping blev stulen och jag vet inte om den återfunnits. Gunnar Nilsson bosatte sig Le Chesnay, i närheten av Versailles och avled 1995. Njut av Botaniska Trädgården idag! En av Europas största i sitt slag (175 hektar). Ha en skön söndag!

Ostindiska huset – statyer på stan

Kläder och smycken som en kines bar berättar om vilken samhällsställning han eller hon hade. De lärda och rika bar gärna sidenkläder. Överklassen hade smycken av guld, jade och silver medan de fattigare fick nöja sig med koppar- och järnsmycken. Detta vackra par möter vi idag vid besök i huset som stod i centrum för Kinahandeln – nuvarande Stadsmuseum, dåvarande Ostindiska Kompaniet. Huset som var det största stenhusprojektet efter svåra stadsbränder och som uppfördes cirka 1750–62. Upptar ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen. Jag känner på fasaden med handen – detta är något som verkar vara typiskt för Göteborg - gult fasadtegel! Detta återkommer i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga. När vi passerar över Kämpebron kommer ett säkert vårtecken – Paddan! Går vidare mot Trädgårdsföreningen och idag tror vi att man gått man ur huse för att lapa sol i denna oas, glassen rinner utmed struten ... Lite avsides står hon – ”Dimman” av Gusten Lindberg från 1885, så vacker! Längs en grusgång krumbuktar sig en kapad gammal alm till ett abstrakt konstverk, närmare kanalen mot Stora Nygatan sträcker sig en mansfigur

uppåt – tar ett kliv mot något vi inte vet. Skulpturen är skapad av Björn Therkelson och kom på plats 1986. Carl Mikael Bellman tittar på oss från sin höga position … inte en ton hörs! I Bältesspännarparken har man slagit läger – Vetenskapsfestivalen är i full gång! En luftfylld kanin viftar med ena örat. Vi tar vägen längs Avenyn och passar på att tacka Charles Felix Lindberg för allt han verkat för! Kubben av!

Från Lejon – Stampen - Kronan

Vi hoppar av spårvagnen vid Svingeln - kanske landar vi på gamla träskmarker! Men det är nog en överdrift – vi står på en liten gräsremsa mellan Spinnhuset och Mosaiska begravningsplatsen. På andra sidan järnvägen lär det ha varit gott om träskmarker, det vill säga kring älvens utlopp så var det inte mycket som höjde sig över vassen, förutom Gullberget förstås! Då är det inte konstigt att man redan på medeltiden befäste kullen. Skansen Lejonet blänker där uppe på Gullberget som nämndes redan 1253 då Birger Jarl och norske kungen Hakon hade ett möte på Gullbergs ängar och planerade ett fälttåg mot Danmark. Nu blev det inte så den gången eftersom det hela slutade i förlikning. Själv står jag och funderar över namnet ”Svingeln”, ni vet platsen vid spårvagnshållplatsen i korsningen mellan Friggagatan och Stampgatan. Kanske är det trots allt en synonym till vägkrok? Fotografen är noggrann i sitt utövande, så man hinner stelna till lite i den kyliga vinden. Vi går in mellan relativt nybyggda hus och äldre vackra tegelbyggnader och snuddar vid Fattighusån – en vacker plats att vila vid! Nu väntar ännu en kyrkogård – Stampen – som är en sammanslagning av den forna fattighuskyrkogården från 1767 och det som kom till och kallades för Göteborgs nya kyrkogård. Vad jag inte tidigare kände till var att dessa delar skildes åt genom en avskärmning då man inte ville beblanda de döda!

När kyrkklockorna kallade tillmässa under 1880-talet hade göteborgarna tio kyrkor att välja på. Staden fick en så stor tillströmning av människor att man ibland kan tala om överbefolkning! Vi ökade från ca 75 tusen till 100 tusen invånare – dessutom passerade omkring 400 tusen emigranter genom staden på sin väg till Amerika och andra delar av världen. Tyvärr föddes många barn utan att bli döpta och många människor dog utan att det registrerades. Detta trots att vi hade en kyrkolag sedan 1686 som krävde att kyrkan skulle hålla reda på oss och sköta registrering av händelser som berörde allt från födelse och dop, in- och utflyttning och inte minst dödsfall. Folkbokföringen blev enklare i Göteborg då staden indelades i sex församlingar den 1 maj 1883. En annan uppgift kyrkan hade var att bereda de döda vilorum. All begravning innanför Vallgraven var förbjuden efter den stora branden 1802. Det var då Stampens kyrkogård kom till och togs ibruk under 1804. Vi betraktar praktfulla minnesvårdar – den ena över landshövdingen, greve Axel von Rosen och den andra över doktor Pehr Dubb – båda uppfördes i

september 1852. Axel von Rosen som föddes 1773 avled i sviter av kolera under epidemin i Göteborg 1834. Den kände läkaren Pehr Dubb föddes 1750 och avled även han under 1834. Det vackra monumentet kom till genom frimurarnas försorg.

Begravningskapellet ligger vackert i centrum av kyrkogården – för dagen draperad av spröd och vacker vårgrönska!

Vi beger oss in mot centrum och avslutar dagens fotosafari vid Skanstorget. Kameran riktas mot skansen Kronan som aldrig blev indragen i någon strid och därmed kunde man avrusta den år 1806 – vi har ju fått veta att skansen i mitten av 1800-talet användes som fängelse och under 1870-talet som nödbostad. Sedan 1904 blev skansen Kronan militärmuseum.

Rapport från rikemanskullen – Östra kyrkogården ...

Jag skrev om den så kallade rikemanskullen på Östra kyrkogården för någon vecka sedan. Vi återkommer idag för att njuta av tystnaden, de vackra minneslundarna – bara ljudet av fåglar hörs...

Här vilar många väl kända och mindre väl kända göteborgare. Min reflexion är att många gifte in sig i varandras familjer – rika familjer. Var giftermålet en ekonomisk fråga?

Jag läser att det var ett viktigt och prestigefyllt steg i karriären att ingå äktenskap och bilda hem. I synnerhet för mannen som kände ansvar för familjens försörjning och dessutom klara av andras förväntningar – som ett resultat av den uppfostran man fått. Det i sin tur kunde innebära att man sköt upp sina tankar på äktenskap och att åldersskillnaden mellan man och hustru därmed blev stor. Som ett exempel kan nämnas konsul Carl Gustaf Prytz som föddes 1819 och som gifte sig första 1864 med en tjugotvå år yngre kvinna. Hon var Hulda Mosén – dotter till stadsläkare i Kungsbacka. Han ville gifta sig första när hans ekonomiska ställning var betryggad. Han hade visserligen varit grosshandlare i femton år och även direktör för Rosendahls fabriker. Kanske var också orsaken att livet som ungkarl var rätt så behagligt? Han umgicks med andra ungkarlar – Robert Dickson var ju också ungkarl till dess han fyllde fyrtiofem! Att gifta sig med rätt person och vid rätt tillfälle var uppenbarligen viktigt under 1880-talet – det berättar bl a Filip Wahlström vars far var sjökapten och uppvaktade flickor av förmögna familjer – det blev en kvinna av den kända Seatonfamiljen! För den kvinnliga partnerns familj innebar det en ekonomisk kraftansträngning att se till att bröllopet blev påkostat och värdigt den tradition som prestigen krävde.

Ett annat sådant exempel är då Handelstidningens redaktör Sven Adolf Hedlunds son Torsten friar till Maria Scholander – dotter till arkitekten och professorn vid Konstakademin. Paret gifte sig 1878 och tiden innan var den blivande brudens far visserligen skeptisk men veknade inför vetskapen att den blivande svärsonen hade

ansvar för ett helt tidningstryckeri. Paret förlovade sig och under förlovningsåret ordnades utstyrseln som kom att kosta närmare en årslön svärfadern hade som professor vid Akademin! Middagen för sjuttiotvå personer serverades i Stockholm den 15 maj 1878 och till det unga parets första hem i Göteborg väntade en hyrvagn från tågresans slutstation. På folktomma gator for de till Viktoriagatan 2-4 där jungfrun ”Fina” tog emot dem. Våningen i det nybyggda huset bestod av fyra rum och kök – med klosett på gården! För övrig var lägenheten sannolikt möblerad på ett för många representativt sätt.

Vi återgår till ämnet kyrkogård och korsar Kålltorpsgatan som leder till före detta Härlanda fängelse - den stora huvudbyggnaden ser i det vackra solljuset ut som slott. Omgivet av vackra träd. Det uppfördes under åren 1904-1907 och administrationsbyggnaden pryds av ett högt och vackert klocktorn.

När detta inte längre användes som fängelse (mars 1997) var hela anläggningen till salu för en krona! Eftersom inga spekulanter var tillräckligt intresserade tog kommunen över byggnaderna som idag innesluter Härlanda stadsdelsförvaltning, sociala resursförvaltningen och ett kulturhus, döpt till "Kåken". Vi tog en paus i trädgården, alldeles intill ett mindre hus – ljusgult och putsad fasad - som vi antar är ett trevligt boende idag!

Nya Varvet - kyrkogården

Vi tar oss till Nya Varvet för att besöka den lilla vackra kyrkogården och här möter vi först minnesmärket över Nya Varvets grundläggande år 1700.

Inne på kyrkogården råder total stillhet, en koltrast sjunger sin lockelse.

Minns ni den klassiska repliken; ”Vad gör du här?” Han sa det i ett av de största, mest berörande ögonblicken i svensk tv-historia ... den gamle skådespelaren Georg Rydeberg hos Lasse Holmqvist i Här är ditt liv i februari 1983 tillsammans med kvällens huvudperson, världsstjärnan Viveca Lindfors! Han vilar här sedan samma år. Nästa stopp blir vid det stora Ulvenmonumentet till minne av personer från Göteborgs eskader och örlogsbas som omkom under beredskapsåren 1939-1945. Samtliga namn finns uppräknade. Ulven minsprängdes 1943. Vi ser gamla järnkors, gravkulle, och inte minst ett gammalt benhus – allt från tidigare delen av 1700-talet. Kyrkogården tillhörde då Amiralitetsvarvsförsamlingen, senare Förenade Kustförsamlingen som blev Göteborgs Karl Johan. Under 1930-talet övertogs den av Göteborgs kyrkogårdsförvaltning och är idag inte knuten till någon församling. Vi kan konstatera att här vilar personer med anknytning till Marinen och deras familjer. Benhuset är Göteborgs enda och här finns varken kyrka eller kapell.

Nya Varvet anlades som marinbas under 1700-talets första år. Här föddes bland annat Fredrik Henrik af Chapman, som senare blev varvschef i Karlskrona. Under en mellanperiod 1870-1907 lydde Nya Varvet under Fångvårdsstyrelsen. Ett cellfängelse uppfördes under 1873. Efter 1907 återgick Nya Varvet till Marinen. 1966 avvecklades örlogsvarvet och tjugo år senare marinbasen. Vi nöjer oss med att konstatera att Nya Varvet har en lång och för Göteborgs del oerhört viktig historia.

Efter besöket på kyrkogården tar vi vägen förbi Folkhögskolan, låter vinden fara förbi oss nere vid älven. Går längs vägen mot Klippan. Solen har lockat ut mängder av besökare idag, sitter gärna i lä med egen termos eller på café med dricka och tilltugg!

Åter till Västra kyrkogården

Hoppar av spårvagn för att ta oss vidare till Västra kyrkogården – eller som den ursprungliga hette Sanna kyrkogård - invigdes 1888 av biskop E H Rodhe. De två äldsta delarna representerar en äldre kyrkogårdstyp till skillnad från den sist anlagda delen som togs i bruk 1951. När Övre Husargatan skulle bebyggas flyttades gamla gravar från en gammal kolerakyrkogård till den här kyrkogården. Klockstapeln vid Sankt Matteus kapell kom till 1956.

Kyrkogårdens första kapell revs 1908 sedan man låtit uppföra ett nytt ritat av arkitekt Yngve Rasmussen. Den är i typisk nationalromantisk stil och heter numera Sankt Matteus, och hyrs ut till den rumänsk-ortodoxa församlingen. Till skillnad från Östra kyrkogårdens stora antal av handelsmän och köpmän ser vi fler minnestenar över sjöfartsfolk här. Men en sten utmärker sig - gravstenen där den kände kyrkoherden Peter Lundén vilar. Han som föddes den 18 mars 1849 i Stora Lundby i Älvsborgs län. Han prästvigdes i december 1874. Blev först pastorsadjunkt och senare vice pastor i Fässberg, där han tjänstgjorde i nära åtta år. Därefter blev han amanuens och notarie i Göteborgs Domkapitel samt vice pastor i den nybildade Masthuggsförsamlingen. Den 1 december 1883 tillträdde han som komminister i samma församling, varefter han den 1 maj 1889 tillträdde befattningen såsom kyrkoherde i Karl Johans församling. Peter Lundén gick ur tiden i februari 1906. Vi går ut genom en sidoport och kommer till Stilla gatan där träden är hamlade och bildar en vacker form. Passerar den omtalade ”Korv Kiosk” och tar 9:ans linje mot sta ´n igen. Vi hade tur med vädret idag också!

Rikemanskullen

Det är påskafton – solen skiner från en klarblå himmel och vi hoppar av spårvagnen vid Redbergsplatsen. Vi fortsätter med tema kyrkogårdar och vackra gravar ... Jag lotsar fotografen runt bland några kända personligheter i Göteborg – som vilar här vid Östra kyrkogården. Det finns ett stort antal, vi ger några vår uppmärksamhet idag och börjar

med en donator vi kan tacka våra vackra parker för; den anspråkslöse Charles Felix Lindberg – en praktfull gravsten som skänkts av Göteborgs Stad, vi går vidare mot det man ibland kallar "rikemanskullen" och passerar en stor författare, skald och kulturhistoriker; Viktor Rydberg - född 18 december 1828 i Jönköping, död 21 september 1895 i Djursholm. Här ser vi också familjegraven med namnet Waidele – den kände grundaren till musikföretaget, verksamma i Göteborg under 1911-1996. Uppe på kullen betraktar vi till en av de största gravarna vi någonsin sett – familjen Keillers grav, och deras efterföljande släktled. Vi kan konstatera att många av de betydelsefulla handels- och köpmannasläkterna var ingifta med varandra i Göteborg som till exempel finns personer i släkten Keiller som gifter in sig i släkten Wijk. Vid den senares grav sitter en sörjande kvinna. Så vackert! Vi går vidare till en grav alldeles intill – där finns Dan Broströms gravsten som pryds av ett fartyg som seglar med fulla segel! Dan B föddes i Värmland under februari 1870 och omkommer vid en bilolycka en sommardag 1925. Strax intill ser en grav ut att vara något avglömd, men monumentet är bedövande vackert – det är Axel Carlanders familjegrav. Han var politiker, industri- och affärsman och föddes den 23 september 1869 i Göteborg och dog den 17 april 1939. Vi lämnar kyrkogården och vänder en blick tillbaka ... alla dessa gravstenar som står vända mot vårsolen i april 2015.

Gamlestaden – Kviberg

Vi passerar Gamlestads torg där utbyggnad pågår av en ny knutpunkt för kollektivtrafiken, med station för regional- och pendeltåg samt ombyggnad av spårvagns- och busshållplatser. Här kommer att hända mycket vad gäller Gamlestads torg och för Gamlestadens fabriker. Vi ser också att en helt ny stadsdel håller på att växa upp i Kviberg.

Hoppar av vid Bellevue och går genom de gamla kvarteren som byggdes för arbetare i alla de fabriker som omgav Gamlestaden. Husen ligger snyggt och prydligt i små grupper med gårdar som är gröna. Vi tar vägen genom Gamlestaden via Artillerigatan som är en välkänd Göteborgsmiljö - vi tittar längs den 450 meter långa fabriksfasaden längs det gamla SKF-kvarteret och kan efter en stund konstatera, från högre höjd, att SKF:s huvudkontor bildar ett landmärke. Genom Gamlestaden flyter Säveån en gång förutsättningen för de tidiga industrietableringarna. Idag är det bostadsbyggen som gäller i första hand. Vi går mot Kvibergs kyrkogård, idag en plats för många besök till minne av dem som inte längre finns bland oss. Uppe vid klocktornet ser vi ut över Göteborg – en vy som vi vanligtvis inte är så bekant med. Med alla landmärken i Göteborg sedda från öst! Vid Minneslunden lyser mängder av påskliljor i vårsolen – snart ska magnoliaträden spricka ut tillsammans med körsbärsträd. Det råder ett meditativt lugn över kyrkogården där stenarna står i raka led. Kvibergs kyrkogård är Göteborgs största och Norra Europas näst största kyrkogård.

Rena cirkusen i Slottsskogen ...

Femton tusen åskådare stod här vid Bragebacken under den försenade invigningen den 6 januari1924 – det var snöbristen vid den planerade invigningen i januari 1923 som satte stopp för det. Idag snurrar det för fullt i luften kring frisbeegolfbanan ... vi går vidare mot ett färgsprakande tält – Cirkus Maximum! Det bankas och det fixas. Snart är det premiär i Göteborg. I stallet möter vi dromedarer vi känner igen. Jovisst, är det samma dromedarer vi hälsat på vid Domkyrkans julspel i vintras! De ligger och idisslar, vilar eller håller ett öga på oss! De har sin hemvist i halländska Älvsered. Nu är de ute på turné. Vi går vidare och möter karavaner – denna gång av barnvagnar med mammor och pappor! Våra blickar får en stunds vila vid stilla vatten. Inga djur syns till. Helt stilla! På gräsmattan framför Villa Belparc får fotografen syn på ett stilleben jag sällan skådat. Arboristen har gått hårt fram med sågen och kapat det mesta av björken - ett vårtecken brukar vara att hålla utkik efter när björken har fått "musöron", kommer knappast att vara synliga här ... Det lilla vita polishuset ser ensamt ut där under kala grenar – på kullen bakom står klockstapeln från Stockaryds gamla 1600-talskyrka som Smålands Gille fick i gåva redan 1910. På vägen ut ur ”grindarna i Slottsskogen” kan vi konstatera att Annedalskyrkan ännu en gång står inför renovering - kyrkan är stängd och öppnar åter i maj. Ett cirkusminne kommer ikapp mig - det klassiska uttrycket "Största möjliga tyssstnad" ... Som barn besökte vi cirkusen i Lorensberg – den sista föreställningen i den runda byggnaden skedde med Cirkus Scott den 28 september 1969 – och huset revs den 24 november samma år!

Ett kapitel ur Klippans historia ...

Hon sitter här och väntar på att berätta för oss. Utanför hotellet vid Klippan sitter hon med uppslagen historiebok ... Berättar om Klippan och vi lyssnar en stund i den iskalla vinden. Vi lämnade just vindpinade påskliljor som vek sig i vinden vid St Birgitta kapell – klocktornet som avtecknar sig mot en grå himmel – som ett stilleben med omgivande kala grenar – invigdes så sent som en junidag 1977, på 120-årsdagen av kapellets invigning! Gudstjänsterna hade tidigare firats utan att någon klocka hade ringt samman. Klockan bär inskriptionerna: ”Ring in gudstjänsttid/sjung in arbetstid/bed in hjärtefrid” och ”O land, land, land, hör Herrens ord”.

På Klippgatan ser vi ett speciellt hus till vänster i bild – Klippans värdshus – där satt Jacob Wallenberg och lät sig bjudas av James Carnegie på avskedsmiddagen! Den blott 23-årige Jacob var just prästvigd och skulle ut på sin första Kina-resa. Skeppet ”Finland” låg och väntade på honom. Den som han beskriver så väl i ”Min son på galejan”;

Ack Flickor, lönen då wår möda!

Hwad duga Sprättens toma ack,

Mot blomster, sidentyg och rack?

Och anor ge ej heller föda...

Med oss är det bättre til at dansa.

Piasters klang är wår musik.

Piasters klang är wår musik."

James Carnegie arrenderade huset mellan 1762 och 1770 av Volrath Von Öltken. Huset hade då tre rum och kök på övre våningen och fyra rum och kök på nedre våningen. Idag är det ombyggt och fyra privatbostäder finns inredda här. Klippgatan är idag avskuren av Oscarsleden, några av bruksbostäderna finns ännu kvar.

Det rosa huset närmast bruket är ett av ursprungligen två hus – på var sida om entrén till bryggeriområdet, uppfört så sent som 1812. Här fanns lägenheter för förmän och arbetare vid bruket. Det andra parhuset – bryggerimästarens #bostad
brann ner en natt 1956 – även vaktmästarkuren, som var en liten tillbyggnad blev lågornas rov.

En tur till Gårda!

Vi hoppar av bussen vid Korsvägen. Mängder av människor drar sig mot Mässan – TUR Resemässan i Göteborg under fredag, lördag söndag – men vi tar oss mot den gamla delen i Gårda som ännu håller sig kvar. Mot alla odds. Rivningshotade landshövdingehus står här sedan 1920- och 30-talen. Det lär finnas ett 20-tal hus kvar ... Fräscha blommor och fina gardiner vittnar om att här bor människor som vill vara kvar. Men jag vet att Gårda var fram till 1950-talet en industri- och arbetarstadsdel i Göteborg. Och att det här, i slutet av 60-talet, gick en rivningsvåg fram – till förmån för trafikleden. Göteborgs stad köpte upp det mesta som återstod av den gamla bebyggelsen. Vad gäller rivning till förmån för trafikleder fick Vägverket tänka om – det rivs inget mer! Vi går längs Mölndalsån och änder följer oss vaksamt i hopp om en och annan brödbit. Tornklockan intill slår halv tolv – lunchdags? Snart når vi fram till Remfabriken och vi kikar in på gården. Då kommer Einar, han frågar om vårt ärende och vi berättar. Han slänger oss tillbaka hundratals år genom att öppna dörren till fabrikslokalen och vi möter den speciella doften av maskin, olja och bomullsband! Allt står där. Egentligen har han annat för sig och inne i lokalen pågår en kurs i bandvävning. Ändå tar han sig tid att visa oss runt. Man häpnar över denna miljö som måste varit en arbetsplats där förhållanden var slitsamt, bullrigt och inte minst dammigt. Dragiga lokaler utan värme ... på min fråga om arbetsmiljö berättar Einar att året innan nedläggningen, d v s 1976 erbjöd yrkesinspektionen hörselskydd! Han visar runt på allehanda textilmaskiner och

fotografen får god tid att dokumentera på nära håll. En spetsmaskin startades och vi hör och ser hur en maskin tuggar fram ett litet dekorativt spetsband ... vi går ut i den kyliga vinden och passerar lokaler som en gång inhyst Etnografiska museet – en del jag saknar vid Stadsmuseet - ser Gothia Towers teckna sig mot en himmel som just håller på att spricka upp och ge oss lite sol. Vi tänker tillbaka på fabriken vi sett på insidan och löftet om att få komma tillbaka och få se ännu mer. Tack Einar för din fina guidning, trots att du var upptagen av andra göromål! Kommer gärna tillbaka!

Gamlestadens Fabriker

Sahlgrenska sockerbruket var den första industrin på den här platsen – området för Gamlestadens Fabriker. Sockerbrukets huvudbyggnad från 1729 finns fortfarande kvar innanför fabrikskomplexet. Byggnaden är Göteborgs äldsta industribyggnad och en av stadens äldsta byggnader överhuvudtaget.

Vid sekelskiftet hade Gamlestadens Fabriker blivit den största bomullsfabriken i Skandinavien med 1500 anställda. När kvarteret byggts fullt med fabriksbyggnader och arbetarbostäder började man riva för att ge plats åt modernare lokaler. De många till- och ombyggnaderna visar på utvecklingen inom den förr så betydelsefulla bomullsindustrin. Den var inte bara en viktig industri i sig, utan betydde även mycket för uppbyggandet av andra industrigrenar. Herman Gustaf Turitz, mannen bakom bl a Epa, lät under 1941 uppföra huvudkontor och centrallager åt sin varuhuskedja. 1978 lämnade dock Turitz/NK/Åhlén & Holm. I centrum av bilden ser vi Svenska Kullagerfabrikens mäktiga länga mot Artillerigatan och den byggnaden är det mest dominerande inslaget i Gamlestadens stadsbild. Den påbörjades redan 1909-1913, vid Hornsgatan, och har sedan byggts ut mot öster i etapper. Gamlestadens Fabriker har t ex direkt bidragit till kullagrets tillkomst och därmed till grundandet av just SKF.

Lång dags färd mot Skansen Lejonet

Idag tog vi en tur i det som man kanske i framtiden kan kalla Lejonstaden. Om Gullbergsvass är ett område för framtida utveckling kan vi får veta senare i mars. Utredning pågår! Ska erkänna att det kändes lite stökigt kring området kring gasklockan, vägen utmed järnvägen och slutligen fann vi övergång till andra sidan – den sida där Skansen Lejonet ligger. Lite otillgängligt om man inte kan en enklare väg – gång- och cykelbana från Svingeln ... ett öronbedövande ljud berövar oss hörseln när vi passerar motorleder till och från Tingstadstunneln! Väl framme vid Skansen Lejonets höga säte bjuds vi på en vidunderlig utsikt. Alla landmärken på en och samma gång. För dagen går mörkklädda herrar och damer med raska steg uppför trappan till skansen. Vi får veta att Götiska förbundet skall ha s k ting om några minuter – detta är deras förbundsborg och

deras valspråk är; Forntid – framtid – nutidens ansvar. Man skulle kunna säga att vi har något gemensamt – vi värnar om vår historia!

Konstrunda i Södra och Norra Guldheden

Vi hoppar av vid hästen ”Havre och betong” – hästen som jag som barn trodde var den trojanska hästen! Idag kan den trojanska hästen stå för spridning av virus i datavärlden … I den här döljs inget och vi går vidare mot 50-talets design av affärslänga – Dr Bex gata – förbi studiehemmet och genom parken med familjen som för dagen grillar sin lunch i det fria. Vi genar genom Syster Ainas gata och kommer rakt in i ett samtal mellan grodan och gräshoppan, av Sture Collin från1998, lite längre bort ser sköldpaddan ut att sakna sin kamrat haren, babianen sitter dock lugnt och njuter av vårsolen, "Fisken" på torget glänser metalliskt. Vi vänder blicken mot kyrkan som lyser vit där uppe på berget. Går vidare mot Norra Guldheden – vattentornet som blev studenthem ser ut att ha fått vingar – kvinnan vid dammen, ”Sommar” lyser ovanligt grön idag! Vårgrön? Området för ”Bo bättre 1945” är lite ödsligt denna lördag i mars – det här är inget område för genomfartstrafik precis. Det doftar ”luntat” när vi närmar oss koloniområdet mot Annedal/Haga. Krokus, snödroppar fyller varje solglänta … några har börjat elda gammalt ris i de små trädgårdarna. En kaffetermos står på ett bord. Inte utan att man själv blir kaffesugen.

Sjömanshustrun – sedd från Hisingen

Idag tittar hon rakt på oss! Trodde tidigare att hon var vänd ut mot havet … nej, vi står mittemot på Hisingssidan – så högt upp att vi kan se henne rakt i ögonen. Masthuggskyrkans tegelfasad står som skydd bakom henne. Amerikaskjulet låter sin vita fasad bilda en grund att stå på – fast hon står ju faktiskt på eget ”ben”, Sjömanstornet. Här finns exempel på Göteborgs gula fasadtegel – ni ser Sjöfartsmuseet, Sjömanskyrkan, bostadshuset vid Stigbergstorget … Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana? Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Det röda teglet i bakgrunden gör sig väl mot den vita putsväggen – en gång kallat Betongskjulet! För övrig ser vi att byggnader i trä och plåt minskar utmed kajen.

Eriksberg - Lindholmen

Vi människor har i alla tider och i alla åldrar samlats runt lägerelden för att äta, må bra, dela värmen och umgås – och berätta! Vi berättar med våra bilder och våra minnen ...

Träden står i givakt och tittar frusna på vad vi gör, björkarna är inte lila ännu ... var är våren? Den gamla kyrkoruinen en bland många rester från 1600-talets Färjestaden som var som en liten egen stad i staden med en relativt stor befolkning. Här fanns både landshövdingehus och villorna som givit plats åt Eriksbergs utveckling till ett stort bostadsområde – det som en gång var varvsområde. Vi betraktar nya gator, gamla murar och trädgårdar. För en dag låter vi vyer från Lindholmen berätta nya och gamla historier.

Tennlådan – Arkaden

En originell butik – ”Tenn-Lådan” i Arkaden som drevs av juvelerare Harald Linder.

Harald Linder föddes i Luleå 1880 och flyttade till Uddevalla 1910.

När han kom till Göteborg övertog han C.L Nordströms guldaffär som låg på Kungsgatan 96 - "Carl L. Nordströms eftr. F. Linder". År 1912 började han med egen stämpel i hustruns namn, Frida, och 1926 ändrades stämpeln till H. Linder.

Butiken låg ett tag vid Kungsgatan 37, men den här bilden är från Arkaden och tagen på 1930-talet!

Vattenreservoaren vid Gamle Port

Innan vi stänger för kvällen - åtminstone vad gäller inlägg - så vill jag kort berätta om källhuset vid Gamle port - När man kommit så här långt med stockledningen från Kallebäcks källa, det vill säga att den kunde dras genom vallen vid Gamle port, byggdes en vattenreservoar innanför vallen, invid nuvarande Kungsportsplatsen. Denna stod klar 1797 och rymde 700 (1 tunna = 125,6 liter) tunnor härligt vatten! Den bekanta reservoaren stod där med sin egendomliga rotunda, sin kupiga bro och sitt dystra valv över kanalen i något mer än ett sekel. Förutom själva reservoaren lär det, i den inre delen av byggnaden, ha funnits två rum och kök. Här bodde tillsyningsmannen eller vattenverkmästaren. På vinden fanns ett väldigt kar som stod i förbindelse med Gustav Adolfs torg. Under reservoaren fanns ett avlopp för överflödigt vatten, som man skulle försöka undvika! Tyvärr råkade en del hisingsbönder illa ut – vid tillfällen blev de översköljda av överskottsvatten då de rodde med sina grönsaker från Kvillebäcken genom Östra Hamnkanalen och Vallgraven till Kungstorget ... (fritt ur C. R. A. FREDBERG DET GAMLA GÖTEBORG)

Arbetarföreningens hus vid Järntorget 1940-talet

Arbetarföreningens hus revs och ersattes med ett nytt som ritades av arkitekterna Eric Uppling och Erik Fylking. Det storslagna huset dit Ny Tid flyttade in 1959, och vars tidning spelade en stor roll för det socialdemokratiska partiet och för Göteborg i övrigt. Tidningen grundades redan 1892 av Fredrik Sterky (1860-1900) – och genom redaktionen passerade en del prominenta personer, inte minst Per Albin Hansson. Tidningen gick dock mot ett håll som många andra dagstidningar gjorde – mot döden! Nedläggningen ägde rum den 14 juni 1966. Dagen efter tog tidningen Arbetet över lokalerna, men huset har trots alla förändringar allmänt kallats Ny Tids-huset.

Slottsberget

Färjan tar oss från Rosenlund och korsar älven - vi hoppar av vid Slottsberget. Många har tidigare visat bilder härifrån så vi väntar med våra alster till senare tillfälle. Men en bild kan vi inte avstå att visa idag ... dasset! Utedasset som en gång var ”i bruk” – här bodde man utan el, vatten och avlopp i hus som byggdes lite huller om buller på berget - för varvsarbetare. Idag har nya kvarter vuxit upp. Den nedslitna stadsdelen fick ett nytt liv!

Amerikahuset i speciellt ljus

Som i ett blekt drömljus ser vi Amerikaskjulet, Älvsborgsbron och en kvinnas profil mot himlen – högt där uppe på Sjömanstornet! Det ursprungliga Amerikaskjulet ritades av Hans och Björner Hedlund redan 1911, Älvsborgsbron invigdes i november 1966, Sjömanstornet ritades av Karl M Bengtsson, stod visserligen klar i april 1933, men med anledning av strejk kom statyn ”Kvinna vid havet” på plats förrän 1934. Här har tårar fällts av lycka vid ankomsten av stora oceanångare, här har tårar fällts vid avsked ... och inte minst tårar för män som aldrig återkom från sjömanslivet!

Flicka vid Vasaparken/Engelbrektsgatan

Konstnären Per Hasselberg (1850-1894) skapade ”Vågens tjusning” 1888 i Paris. Han börjar sin bana som snickarlärling i Karlshamn efter att ha visat talang för bland annat träsnideri. Efter några års utbildning i Stockholm får han ett statligt yrkesstipendium och åker till Paris – och där blir han skulptör. På Parissalongen gör han succé med sin skulptur ”Snöklockan”.

Han flyttar senare hem till Sverige igen där han bland annat vistas i Göteborg som rådgivare åt Pontus Fürstenberg. Kanske inte så konstigt att Såningskvinnan/Johanna står utanför Fürstenbergs forna hem ...

Per Hasselberg dör 1894, endast 44 år gammal.

Än finns det idyller kvar ...

"Ars longa, vita brevis" - Konsten är lång, livet är kort (Hippokrates)

Under tidigt 40-tal är Norra Guldheden i det närmaste vildmark med några torp, och på en tomt fanns en liten brunn med stålbåge som Carl Oscar Olsson byggt av delar från en järnsäng! Tack vare att man 1945 beslutade att bebygga Landalabergen med Sveriges första grannskapsenhet (Utställningen Bo-bättre) - ett bostadsområde med ett centrum där boende kunde samlas och umgås, och därmed blev också framtiden för den redan påbörjade trädgården säkrad. Men Olsson kunde dessvärre inte själv uppleva utvecklingen av trädgården. Han avled ett par år tidigare efter att ha drabbats av stelkramp när han planterade vattenväxter dammen. "Konsten lång – livet kort" står det inristat vid Olssons Trädgård – ett budskap från mannen som helt på eget initiativ och intresse tillförde oss en vacker liten park! Guldhedstorget är namnet på platsen. Men idag finns inte mycket kvar, ingen underhåller dammen, ingen återplanterar växter. Snödroppar sticker upp i små kolonier runt multnade och övervuxna rabatter. Här är vemodigt vackert! Statyn av en vacker kvinna ser ut att le mot oss, hon är skapad av Nils Sjögren. Vi går vidare genom Norra Guldheden – på håll ser vi det gamla vattentornet som numera inhyser studentbostäder - och tar en slingrande väg utmed backen mot Annedal och ser rester av koloniområdet som en gång innehöll etthundrafem lotter. Detta är Göteborgs äldsta koloniområde, Änggårdskolonin invigdes redan 1913. Under 60- och 80- talet försvann dock en övervägande del av de vackra trädgårdarna, då Sahlgrenska Sjukhuset behövde parkeringsplatser. Det ser ut att vara ett femtiotal hus kvar - som väntar på vår och sommar då det prunkar i de små branta, lummiga och vackra trädgårdarna ... Måtte värmen komma snart så vi kan återvända till en idyll som känns unik!

Vi tar en konstrunda i Guldheden ...

”Babianen och kråkan” är en bronsskulptur av Sture Collin (f 1939) och vi hittar den vid spårvagnshållplatsen Doktor Fries torg. På andra sidan rondellen ligger torget och ”Fisken” i vinterdvala, men nu tittar vi på babianen som sitter på en sten och kråkan som sitter på en påle! Skulpturen kom på plats år 1998.

Går vidare utmed Dr Allardsgata och ser ut över området Chalmers och Mossens friluftsområde. Väl uppe på backkrönet ser vi henne. Och vi känner igen henne från igår ... hon som väntade vid Lantmilsgatan. ”Stillhet” är ytterligare en skulptur i brons som är skapad av Britt Ignell (f 1957) – den kom på plats år 2002. Flickan sitter på knä på toppen av en granitsockel, formad som en tredelad trappstegspyramid. Hon är likadant klädd som flickskulpturen ”Väntan” och har ett liknande uttryck av koncentrerat lugn.

Någon har försett henne med röd halsduk. Kan behövas denna kyliga söndag i februari. Skulpturen finns vid Allardhuset på Doktor Allards Gata. Frusna fotograffingrar får lite värme av kaffemuggen på bästa utsiktsplats – vid toppen av Guldhedens vattentorn!

En färd mot Universum ... Västra Frölunda

På vår resa mot väster ser vi från spårvagnen en flicka högt uppe på en stensockel - med en märklig liten mössa och på en liten skylt står just ”Väntan”. Hon sitter vid sidan om spårvagnshållplatsen Lantmilsgatan! Är gjuten i brons, skapad av Britt Ignell (f 1957 i Göteborg) och flickan har suttit här sedan 2001!

Kanske väntar hon på någon som ska komma med spårvagnen?

Skulpturen finns där tack vare Charles Felix Lindbergs donationsfond.

Vi hoppar på spårvagnen igen och kommer fram till Frölunda torg ... där högt över våra huvud – fast på markplan – tronar en abstrakt skulptur i koppar. Arne Jones (1914-1976) skapade denna ”Ställbart universum” – nio ovala ringar skapar en sex meter hög sfär. Den invigdes ett år efter att torget var invigt, d v s 1967.

Från Hedenhös till nutid ... Landala, Norra Guldheden, Haga

Den 29 september 1959 upptäcker man ett fornminne i Landala – ”en mycket praktfull, över fyra meter lång så kallad offerhäll med trettiosex gropar, fem till tolv centimeter i diameter. “Ja, så låter det i radions telegramnyheter! I fler generationer har barn lekt vid hällen och vuxna har med all säkerhet sett hålorna, men ingen har tänkt på att de utgjorde ett märkligt fornminne! Man vet inte säkert vad offerhällen var till för – kanske kunde man här önska och be om regn och sol över jorden? Om man tittar riktigt noga ser man en cirka fem centimeter lång ränna från en av hålorna. Det var kanske tänkt att vattnet skulle rinna lättare och komma jorden tillgodo? Idag ligger en liten tunn hinna av is i var grop... Den här hällen ligger alldeles intill den plats där jag en gång föddes, Landala Långgatan. Vi gör samma tur idag som vi gjorde från ”min” gård, upp till Norra Guldheden. Därifrån kan vi se ut över hela stan. Särskilt spännande var det att som barn smyga kring den lilla betongbunkern som ligger i slänten nedanför Raketgatan. Vi frågar oss om den kom till för flygspaning? Rest från andra världskriget? Vet inte. Numera är den mest föremål för grafittimålning, byter skepnad var gång vi ser den. Utsikten är vidunderlig och vi stannar en stund och lokaliserar alla kända landmärken i Göteborg. Än är träden kala och vi ser tydligt Skansen kronan med sitt lilla soldattorp som ligger som en liten färgklick i den för övrigt gråbruna omgivningen. Kronan skall om bara för ögonblick få ett solstänk från ett uppsprickande molntäcke. Meteorologerna har lovat lite sol idag... Vänder blicken ner mot vänster och det gamla Epidemisjukhuset

som ligger som en solitär på höjden. Koleraepidemin 1834 spred skräck i Göteborg, några av de gamla barackerna från Möllerska plantaget flyttades hit. Idag råder det annan ”åkomma” här, den av konstepidemisk karaktär! Vi tar oss ner från höjderna via slingrig skogsväg och passerar Annedalspojkarnas hus, här står några figurer vi gärna hälsar på. ”Kommer du ihåg” står det tydligt på konstverket som kom på plats 1986, skapat av Douglas Thegerström. Tre gjutna män tittar ner på bostadskvarteret med alla liknande tvåvåningshus och med fasader av rött tegel och detaljer av gult tegel – en bär en såg, en håller stadigt en spade framför sig och den tredje håller en murslev och tegelsten. Vi lämnar vår fotosafari för idag och drar upp halsduken kring halsen, det är lite småkyligt …

En rymdfärd till Bergsjön

Vi tar en tur mot nordöstra delarna av Göteborg. Här bodde jag säger jag till fotografen. Jag med, genmälde han. Va? Har vi bott i Bergsjön båda två? Ja, för länge sedan, och idag gör vi ett återbesök för att se hur det har förändrats.

Under mitten av 60-talet gick de första flyttlassen till Bergsjön. Riksdagen beslutade om det så kallade miljonprogrammet. Nya förorter växte fram i snabb takt och placerades långt utanför stadskärnan – inte konstigt att de kallades för satellitstäder. Tanken var att trafiken skulle vara skild från bostadshus – att bostadsområdena skulle vara bilfria! Bebyggelsen skulle präglas av moderna ideal och gränsa till grönska. Bergsjön har en massa naturlig skog omkring sig! Vi har inte skrivit så värst mycket om Bergsjön eller Kortedala på vår Fb-sida. Berättar att jag en gång bodde på Tycho Brahes gata – i en lägenhet med utsikt långt bort mot Marstrands fästning! Minns att jag från vardagsrummet, på ett betryggande avstånd, tittar ner mot ett skogsområde där älgar strövade omkring. Huset kallas för ”Ringen” – grannhuset för ”Korven”. Det har bott folk här ute sedan lång tid tillbaka - för mer än 3 500 år sedan drog stenåldersmänniskorna upp i de lövskogsbevuxna bergiga trakterna kring Bergsjön. Här fanns vilt och lättodlade marker. På flera platser inom de nu bebyggda områdena i Bergsjön har arkeologer undersökt spår av primitiv odling och faktiskt också hittat spår av boplatser! Idag far vi med spårvagn 11 till Bergsjön – här har man namngett gator och torg utifrån fenomen som anknyter till rymden och universum En stor bläckfisk möter oss, eller är det en farkost från rymden? Skulpturen är uppenbarligen gjord i betong och skärvor av klinkers. Skedar och soppslevar blänker till, som vore de ögon! Vi läser oss till att detta är ett vinnande bidrag i en skisstävling, format av Katarina Norling. Farkosten landade 2005 alldeles vid hållplatsen Rymdtorget!

Vi hade Råda och Hanhals kyrka på listan – men kom till Istorp!

Vi trotsade meteorologens varning för hårda vindar och regn och tog E6:an ner mot Varbergshållet ... igen! Körde av på en mindre väg och hamnade så småningom vid Istorp! Namnet lär komma av Ystatorp, det yttersta torpet, den längst bort belägna bebyggelsen i denna bygd. Ja, det var precis så vi kände. Efter besöket var det bara att vända bilen och köra samma väg tillbaka.

Den medeltida vägen gick en gång mellan Skara och Varberg och förbi kyrkan och prästgården. En kungaväg. Här färdades sannolikt kung Magnus Eriksson och hans drottning Blanka på resa från sommarens gästningar i Västergötland till vintervistet på Varbergs slott. I följet ingick tidvis kammartärnan Birgitta Birgersdotter, sedermera den heliga Birgitta. På en kulle i ett landskap, som förr kännetecknades av vidsträckta våtmarker omkring sjön Veselången, uppfördes kyrkan någon gång under tidig medeltid. De medeltida murarna ingår i den nuvarande byggnaden. Att den norra väggen är medeltida framgick vid restaureringen 1946, då man i den nordvästra delen träffade på en ingång som murats igen 1804. En stor reparation gjordes 1734, då man uppförde nya murar i söder och öster, förmodligen i samma läge som de gamla. Nästa stora reparation verkställdes 1804. Den kyrka, som då utvidgades, var 39 alnar(23 meter) lång. Koret utvidgades åt öster och fick sin nuvarande halvrunda form. Kyrkans längd ökades med 10 meter. Följande år uppfördes i väster ett kyrktorn med nästan platt tak. Förut har klockorna hängt i en klockstapel, belägen i det hörna av kyrkogården som vetter åt prästgården. Ännu en gång möts vi av låsta kyrkportar och vi får nöja oss med att ta en bild av kyrkans exteriör. Information om kyrkans historia och dess interiör har vi fått inhämta på kyrkans hemsida! Vi passerar idag vägskyltar med namn som Karl Gustav, Kungsäter, Gunnarsjö, Grimmared, Veddige, Ås – och uppenbarligen är det tätt mellan kyrkorna i dessa trakter! Kungsäters kyrka är en märklig syn i sammanhanget – en av landets få åttkantiga kyrkor. Det regnade för mycket idag för att få alla dessa kyrkor bild! Vi får återkomma.

Master och köttvaror!

Dagens Masthuggstorg lär finnas omnämnt i skrift redan 1769, men kan också ha funnits betydligt längre än så. Namnet Sänkverkstorget förekommer även. Om vi börjar med namnet Masthugget åsyftas naturligtvis tillverkningen av båtmaster som skedde i området, och torgets namn fastställdes år 1769. Benämningen Sänkverkstorget kommer sannolikt ur det närbelägna sänkverket, som var ett slags hinder (höj- och sänkbart) för att hindra fientliga fartyg att ta sig in. Vi har fortfarande en gata som heter Sänkverksgatan. Men nu till dagens bildsvit. Ett vykort visar att det vid Masthuggstorget har funnits åtminstone ett slakteri ... För ett par år sedan postade vår medlem Leif Dahlgren de tre följande bilderna och berättade att det är hans morfar – som av en händelse – står längst till höger på bilderna! Bilderna är tagna på ett slakteri & charkbutik som låg på Masthuggstorget. Kanske var det just slakteriet vi ser på första bilden. Leif

nämner också att han själv arbetat som slaktare och haft egen delikatessaffär på Mariaplan. Cirkeln blev sluten, med andra ord!

Apoteket Enhörningen

På Södra Hamngatan 13 låg mellan 1643 och 1915 Göteborgs äldsta apotek.

Den förste apotekaren hette Kilian Treutiger och hans efterkommande kom att äga Enhörningen i 160 år. Själva apoteket låg mot Södra Hamngatan, med laboratorium, magasin och stall på bakgården.

Efter eldsvådan 1721 lät Martin Andreas Bausch bygga ett nytt hus. Bausch var vetenskapligt intresserad och skänkte Carl von Linné diverse insamlade kuriositeter vid dennes besök 1746.

Det var under Bausch ledning som den världsberömde kemisten Carl Wilhelm Scheele gjorde sina läroår (1757-65) på Enhörningen. Scheele upptäckte klor och syre och visade att luft är sammansatt av syre och kväve. Upptäckterna bidrog till kemins snabba utveckling i slutet av 1700-talet.

Ett nytt hus, ritat av J F Weinberg, byggdes efter branden 1802. Apotekare Arvid Henrik Grén tog över 1830 och lade grunden till Botaniska trädgården. Han var också en av männen bakom Trädgårdsföreningen.

Året 1915 flyttades Göteborgs äldsta apotek till hörnet Kungsgatan - Västra Hamngatan. Huset revs 1978.

Lyckholms bryggeri

Vi tar oss denna lördag till Almedal vid Mölndalsån och svänger in på gården till Lyckholms bryggeri som grundas 1880 av bryggaren John Wilhelm Lyckholm. Anläggningen är från början åtskilligt mycket mindre än de komplex av byggnader som det kom att bli. Bryggeriområdet omfattar då 40 000 kvm och någon byggnad har upp till fem våningar. Den tekniska anordningen är för sin tid fulländad, något unikt för Sverige. Bryggeriet tar upp en framgångsrik konkurrens med de gamla bryggerierna i Göteborgstrakten. John Wilhelm Lyckholm är en man med många goda idéer och nya uppslag – organisationen för reklam och försäljning är upplagd efter tidens modernaste mönster. Bryggeriet är det första i Göteborg som säljer ölflaskor med etiketter! Grundaren Lyckholm avlider tyvärr i tidig ålder - vid endast 48 års ålder ger hjärtat vika och hans tid är förbi. Företaget tas över av en yngre broder, Melcher Lyckholm, som sedan oktober 1881 är anställd som bryggmästare och föreståndare. I likhet med sin äldre broder vinner Melcher djupa insikter i sitt yrke och under hans ledning fortsätter

bryggeriets storartade utveckling. Vid sekelskiftet 1800/1900-talet uppgår produktionen till 55 000 hl och 160 personer arbetar vid bryggeriet.

Melcher avlider 30 år efter sin äldre broders bortgång – den 1 maj 1924 – efter ett sällsynt verksamt och framgångsrikt liv.

Efter Melcher Lyckholms död övergår firman genom arv till syskonbarn och år 1927 slås Lyckholms samman med Pripps och bildar AB Pripp & Lyckholm.

Fotografen och undertecknad blir helt betagna av den gamla direktörsvillan från 1891 – som ser ut att ha varit mycket påkostad. Här bor John Wilhelm Lyckholm, och här lär han ha spelat biljard och tagit ett och annat glas öl med sina vänner. Det ser ut som om ingen rört huset sedan han lämnat det. Två stora lejon vaktar ännu den pampiga entrén.

Vi ser oss omkring och konstaterar att flertalet byggnader står tomma övergivna. Vackra i all sin skröplighet! Den gamla direktörsvillan är idag omringad av supermoderna kontorskomplex! Fotografen fryser rejält om fingrarna – trots det kan vi presentera sjutton vackra bilder från ett mästerverk av tegelbyggnader, ritade av arkitekt A. L. Thune.

1975 läggs all bryggeriverksamhet i kvarteret Lyckholms ner.

Änggårdens äldreboende

Konfirmeras i Annedals kyrka och under hela lästiden och under alla år jag passerar denna pampiga byggnad önskar jag att som gammal gärna bor där. Som barn tycker jag att huset är som ett slott och de gamla som fördes ut i solskenet hade vackra filtar om sina kroppar! I mitt yrkesliv har jag kontakt med de ansvariga för vården och jag säger ofta på skoj att de ska hålla en plats åt mig … Mamma blir som 90-åring erbjuden en plats, men hon orkar inte längre gå i backarna till äldreboendet som ligger högre upp mot Medicinareberget – så valet faller på Landala äldreboende för hennes del.

Jag tycker fortfarande om att titta på huset och läser dess historia; Initiativet till att bilda hemmet tas på våren 1862, då stadens damer under medverkan av hustrun till dåvarande landshövding Olof Fåhraeus anordnar en auktion på handarbeten m m för att erhålla en grundplåt till sjukhus i Göteborg för obotligt sjuka. Omedelbart efter auktionen bildas en direktion, som ska ta hand om medel auktionen fått in. Direktionen håller sitt första sammanträde den 18 november 1862.

Hemmets första lokaler är inrymda i det köpta huset nr 42 vid Husargatan och öppnar i mitten av december 1862 för sina blivande pensionärer, vilkas antal till en början bestäms till sex.

År 1866 flyttas hemmet till nya lokaler i huset nr 7 vid Götgatan. Patientantalet i de nya lokalerna uppgår redan efter några år till 17.

Stadsfullmäktige upplåter tomter på den s k Lönndalaängen i Östra Haga för ny byggnad och 50 sängplatser och dit flyttar sjukhemmet år 1876.

Men behovet av ökat utrymme växer och hemmets tillgångar genom donationer och gåvor växer i samma takt och stadsfullmäktige kan1899 anslå ett område av 7920 kvadratmeter vid Änggården - för en ny och större byggnad. Här uppförs hemmets nuvarande byggnad 1903, ritad av arkitekt Hans Hedlund. År 1918 görs en mindre tillbyggnad och 1966 kompletteras sjukhemmet med flera paviljonger i slänten bakom byggnaden. 1991 överförs verksamheten till Göteborgs sjukvård. Stiftelsen hyr nu ut byggnaden till kommunen och sjukhemmet på Per Dubbsgatan ändrar namn till Änggårdshemmet.

Om- och tillbyggnader görs i stor omfattning och idag heter det Änggårdsbacken med enheter för äldreboende, sjukhem, demensboende och psykogeriatrik. Ja, nog är det backigt alltid, och vackert!

Ekonomisterna på Oscar II

Fröken Linnéa får ett vykort från en vän som befinner sig ombord på ett fartyg. Linnéa bor i Vickleby, en liten ort på Öland – någon mil söder om Färjestaden.

Vännen som skickar kortet skriver; ”Foto av mig ombord i H. M Oscar II. Taget i Göteborg.”

Vi befinner oss således ombord på pansarskeppet HMS Oscar II – ett fartyg som kan hålla hög fart och är bestyckat med kanoner. Fartyget byggs på Lindholmens varv i Göteborg och sjösätts den 6 juni 1905. På Gustav-dagen. HMS Oscar II är nästan 98 meter långt, närmare 15,5 meter brett och ett djupgående om drygt 5 meter. Till skillnad från andra pansarskepp i Sverige har hon tre skorstenar – de andra har två. Ombord finns utrymme för 326 man. Efter två år är fartyget utrustat för att passa marinen Det finns mycket tekniska fakta om det här fartyget, men jag ska inte uppehålla mig vid det.

Jag vill att vi tittar närmare på bilden och männen ombord. Man kan undra vilken av resorna Linnéas vän är med på. Fartyget som fått sitt namn efter kung Oscar II. Det görs långresor ut i världen mellan åren 1909 -1912, för att återupptas mellan åren 1929-1936. Under 1912 görs en resa tillsammans med tre andra pansarskepp - och med på HMS

Oscar II följer en synnerligen prominent person - Sveriges dåvarande kung, Gustaf V. Vår svenske kung ska träffa tsaren av Ryssland, Nikolaj II med familj. Fartygschef är kommendörkapten Christian Ericson.

Gruppen av män som fångats på bilden är förmodligen i tjänst som ekonomister – förrådsmän – och vi ser att nästa alla har något från köksutrustningen – eller kabyssen. Kaffekannor, koppar och fat är deras attiraljer. Jag undrar vilket år det kan vara – i hamn ligger andra fartyg som kan tyda på att det är tiden kring andra världskriget. Före eller efter låter jag vara osagt.

Under åren1946–1947 genomför fartyget sin sista expedition, och man planerar att färdas längs hela den svenska kusten från Haparanda till Strömstad. När man är i Göteborg får man emellertid order om att avgå till Malmö. För att vara i Köpenhamn den 29 januari 1947. Uppdraget är att föra hem stoftet efter arvprinsen Gustav Adolf, som omkommer den 26 januari vid en flygolycka på Kastrup då planet han färdas i just ska till att starta efter en mellanlandning i Danmark. Sverige är i sorg.

Den 25 september 1947 ankommer fartyget för sista gången till Karlskrona och i mitten av oktober samma år halas flaggan för sista gången. Fartyget utrangeras den 24 februari 1950, varpå hon år 1952 byggs om för skyddstjänstutbildning vid Berga Örlogsskolor.

År 1974 är fartyget Oscar II åter i sin hemmahamn där hon en gång byggdes – nu är det dags för skrotning!

Längst ner på kortet har Linnéas vän antecknat ”Detta är Oscars ekonomister du känner nog mig igen det är jag som håller i kaffepannan.”

Vet ni att det infördes kaffeförbud i Sverige den 2 augusti 1794? Men den 18 augusti 1951 får kaffe åter säljas fritt i Sverige. Det innebär att all ransonering sedan andra världskriget upphörde i Sverige. Låt oss ta en tår kaffe till …

Rött är sött, blått är flott, grönt är skönt … och gult är fult?

Liksom i många andra städer ökade befolkningen i Göteborg starkt från 1800-talets mitt och en stor bostadsbrist uppstod, särskilt bland stadens arbetarfamiljer. Bostadsbrist

av samma art förekom i många andra orter men i Göteborg gav den upphov till en unik hustyp, landshövdingehuset. En rad områden med landshövdingehus i varierande stilar tillkom under åren 1875–1945. Detta är det mest säregna inslaget i hela Göteborgs bebyggelse. Men stora delar av vår stad slukades av elden. Många gånger och det kom påbud att vi skulle bygga hus i sten! Trähusbebyggelsen var ändå det mest förekommande. Med tanke på befolkningens ekonomi var det inte så konstigt. Endast de rika borgarna hade råd att bygga i sten. Sent omsider blir även kyrkorna byggda i sten och puts.

Handelsmän och köpmän med mindre tomter byggde tvåvåningshus – jämfört med de mer påkostade i tre våningar vid till exempel Hamngatorna och Kungsgatan.

Stadens myndigheter och Kronan föregick med gott exempel och uppförde vid 1700-talets mitt flera hus av sten. Det var bl a ett nytt stadshus och kommendantens hus vid Stora Torget. Inom Kronhuskvarteret ersattes fortifikationens och artilleriets nerbrunna kontor och verkstäder med stenbyggnader. Det första Sahlgrenska sjukhuset som tillkom 1782 byggdes också i sten.

Det största stenhusprojektet var dock Ostindiska Kompaniets byggnad som uppfördes cirka 1750–62. Den upptog ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen.

Bland de privatpersoner som byggde stenhus märks några av de mest förmögna köpmännen bl a Niclas och Jacob Sahlgren samt John Hall. Det förnämsta var Jacob Sahlgrens hus öster om Ostindiska Kompaniets hus.

Stenhusen uppfördes således i två eller tre våningar med branta tegeltäckta tak. Fasaderna utgjordes av gult importerat tegel eller putsades med en stram utformning.

Det är här något typiskt för Göteborg dyker upp; Gult fasadtegel!

De få stenhusen som tillkommer på1700-talet hade ofta fasader av gult tegel. Detta har senare återkommit i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga.

Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana?

Jag har listat ett antal exempel på byggnader eller beskrivningar som just anger gult tegel;

”Ostindiska Kompaniets hus, Sahlgrenska huset och kyrkans torn bildar med sina gula tegelfasader en sammanhållen miljö, typisk för Göteborg.”

”Torgrummets östra sida upptas av Östra Hamngatans träd och ”Thulehusets” 1930-talsfasad utförd i gult tegel.

”Domkyrkan med omgivande planteringar är ett markant inslag i södra delen. Kyrkan som invigdes 1815 är byggd i den för tiden typiska nyklassicistiska stilen och utförd med fasader av gult tegel, detaljer av sandsten och kopparklädd tornhuv. ”

”Stråket mellan Slussplatsen och Kungsportsplatsen upptas av tätt bebyggda kvarter som domineras av f d bostadshus i 3 våningar. De flesta har fasader av gult tegel men det förekommer också putsfasader och kombinationer med puts och tegel.”

”I stråket ingår f d Sahlgrenska sjukhuset (Sociala huset), Gamla Latin, Engelska kyrkan och Fiskhallen. De är uppförda 1850–75 som påkostade allmänna byggnader och har gula tegelfasader präglade av nyromansk eller nygotisk stil.”

”Kapellet har fasader av gult tegel och plåtklädd kupol. Arkitekturen har moriska stildrag som bl a återfinns i entréns och fönstrens bågform. Begravningsplatsen omges av dekorativt utformat järnstaket. ” (Mosaiska begravningsplatsen)

”Fasaderna är av gult tegel med detaljer av granit. Exteriören som främst präglas av 1920-talsklassicism har en sparsam dekor bl a kring entrépartierna.” (F d Västgötabanans station)

”Fasaderna är av gult tegel och har enkel utsmyckning i form av hörnkedjor och taklist med tandsnitt. Det skiffertäckta taket är brutet med utsvängt nedre fall och omsorgsfullt utformade takkupor. ” (Posthuset)

”Byggnaden är ett hörnhus av sten i 6 våningar. Det har fasader av gult tegel samt indragen takvåning klädd med kopparplåt. ” (GP-huset)

”Fasaderna är av gult tegel med enstaka klassicistiska detaljer. Mittdelens bottenvåning har tre breda genomgående portar som visar den ursprungliga funktionen. ”(F d Hedens brandstation)

”Fasaderna är av gult tegel och sockelvåningen samt huvudentréns omfattning är klädda med natursten. ” (F d Vasa kommunala flickskola)

”Byggnaden är uppförd i 4 våningar och har fasader av gult tegel. ”(F d Praktiska mellanskolor)

”Kvarteret omfattar idag ett komplex av sammanbyggda hus i 2–4 våningar. Fasaderna är av gult tegel och har putsdekor som omfattar hörnkedjor och rikt utsmyckade taklister. ” (F d slöjdföreningens skola m fl)

”Fasaderna är klädda med ljusgult tegel och utsmyckade med mönstermurning bl a i listverk och omfattningar kring dörrar och fönster. ”(F d Götabergsskolan)

”Museet är uppfört i 3–4 våningar med fasader av gult tegel. Det är placerat på Götaplatsens översta terrass och bildar med sina sju höga välvda muröppningar en monumental avslutning på Kungsportsavenyn.

Konsthallen som är i en våning och ligger på en lägre terrass har också fasader av gult tegel. ” (Götaplatsen)

”Skulpturerna, kolonnerna och bottenvåningens fasad är av natursten, ådrad granit och svart labrador. Entrédörrarna av glas och stål har dekorativt rundade detaljer. Övriga fasaddelar är klädda med gult tegel. ” (Stadsteatern)

”Entréfasaden är klädd med ljus marmor och har en övervåning som domineras av foajéns stora fönsterparti med anslutande naturstenskolonner. Övriga delar av byggnaden har mer slutna fasader av gult tegel. ” (Konserthuset)

”Byggnadskomplexet har en entré- och restaurangdel längs Kungsportsavenyn. Den är i 3 våningar med flackt tak och fasader av gult tegel. ” (Hotel Park Avenyn Elite)

”Byggnadskomplexets äldre del är i 4 respektive 2 våningar och har flacka sadeltak. Fasaderna är av gult tegel med enstaka dekorativa detaljer.” (F d Flickläroverket)

”Fasaderna murades av gult handslaget tegel och dekoren utfördes i tegel eller natursten. Taket täcktes med skiffer och skorstenarna kläddes med koppar.” (Burråsskolan)

”De tre sammanbundna husen är i 2–3 våningar med brutna tak och gula fasader som har dekorativa inslag av rött tegel.” (Holtermanska sjukhuset)

”De två fastigheterna har en samkomponerad fasad av gult tegel. Mittpartiet och hörnen betonas med tornuppbyggnader och på mittpartiet står namnet Linneaborg. ”(Linnégatan 5-7)

”Linnégatan 1/Andra Långgatan 2 Byggnaden är i 3 våningar och har gula tegelfasader som är symmetriskt indelade.”

”Byggnadernas fasader kläddes med gult tegel och kalksten i olika kombinationer.” (Folkets Hus)

”Fabriken ritades av L Enders. Fasaderna utfördes i gult ”Skrombergategel” och försågs med tätt sittande höga fönster som gav god belysning i de stora arbetssalarna.” (Wettersgrens)

”Fjärde Långgatan 20 och 28 (kv 34:25 och 713:1) ritades av arkitekten N Olsson 1929. De har båda fasader av gult tegel med dekorativa detaljer i 1920-talsklassicism. ”

”Gatufasaderna är av gult tegel med enstaka detaljer av puts eller granit. ”(Rosengatan)

”Byggnaden har fasader av gult tegel och putsade detaljer. Huvudfasaderna är symmetriskt komponerade med eleganta rundbågade fönster och starkt betonade entrépartier. ”(Hagabadet)

”Gatuhuset har brant tak med uppbyggt mittparti och sidotorn. Fasaden är av gult tegel med mönstermurning och domineras av en rad höga välvda fönster.”(Frälsningsarmén, Haga)

”De ursprungliga sjukhusbyggnaderna har fasader av gult tegel med sparsam dekor, bl a fönsteromfattningar. ”(Konstepidemin)

”Kvarteret på berget nordligaste del står i fem våningar och uppfördes under slutet av 1950-talet i gult tegel med en regelbunden fönstersättning. ”(Godhemsberget, Majorna)

”Nu fick man se hur frisen växte fram. Ivar Johnson högg direkt fram ur det gula teglet vishetens gudinna i stort format som får frisen att se levande ut och är en hyllning åt vishet och kunskap.” (Karl Johansskolan, Majorna)

”I det ursprungliga förslaget från arkitektfirman var det lite tegel i nybyggnationen. Men efter många diskussioner har mer av tegelkänslan bevarats. Det bland annat genom att den gamla ytterväggen i gult tegel finns kvar på flera ställen. Inredningen kommer att inspireras av tegelfärger.” (Stadsbiblioteket)

Ja, så blev det då gult tegel igen! Visserligen har tegel har använts i urminnes tider. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. I Sverige har tegelslagning förekommit sedan medeltiden och tegelbruken spreds över landet i takt med de större byggnationerna.

När en kyrka eller borg skulle byggas anlade man helt enkelt en tegelugn i närheten. Leran bröts ur lokala lergropar, som finns över hela landet, så råmaterialet var enkelt att få tag på.

När det gäller Sverige anlades på 1600-talet mängder av tegelbruk i Mälardalen där gods och herrgårdar uppfördes. När godsen stod färdiga fortsatte godsherrarna att utnyttja bruken för att sälja tegel till städerna.

Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Med den industriella tegeltillverkningen kom åter det röda teglet på modet. Ibland blandade man in gula tegelskift för att få en mönsterverkan på enkelt sätt.

När så stenstädernas tid bröt in vid 1800-talets mitt fick tegelbruken sin stora renässans. De stora stenhuskvarteren i växande städer som till exempel Malmö, Lund, Helsingborg, Göteborg, Norrköping och Stockholm slukade massor av tegel. Bara i Skåne fanns vid sekelskiftet drygt 100 tegelbruk.

I takt med att nya skivmaterial introducerades i 1950-talets fasader, minskade efterfrågan på fasadtegel. Tegelindustrin svarade med att rationalisera och många bruk lades ner, särskilt under 1960 och 1970-talen. Urvalet begränsades samtidigt i takt med nedläggningarna. Idag återstår några få.

Skansen Kronan – entrén

Visst är entrén till skansen Kronan vackert dekorerad – kanske inte vad man väntar sig till något som leder till en tidigare försvarsanläggning mitt i stadsdelen Haga. Skansen byggdes 1687-1689 efter ritningar av Erik Dahlbergh. Den uppfördes i fyra våningar. De två mellersta var kanonsalar eller kasematter. Översta våningen hade skottgluggar och nedersta våningen var krutmagasin med en ugn att glödga kanonkulor i. När fästningen togs i bruk hade den 23 kanoner och var välutrustad för krig. Men den blev aldrig utsatt för några fientliga anfall. Under 1800-talet blev skansen fängelse och sedan nödbostad. Under 1900-talet var det ett militärmuseum med vapen och uniformer från 1600-talet. Det gamla soldattorpet precis bredvid Skansen Kronan är renoverat och möblerat i orginalskick från 1800-talet! Den här pampiga entrén finns inte kvar idag – i början på 1900-talet tog man 10 öre i entré för att över huvudtaget få komma upp på berget.

Kungsgatan - Stadsportarna och våra första gator

De tre landsvägarna utgick från de forna stadsportarna - Drottningporten som låg vid Drottningtorget, Kungsporten som låg vid Kungstorget och Carlsporten som låg vid Kungsgatan. De viktigaste gatorna i den befästa staden inom vallgraven var Kungsgatan, Drottninggatan och Kyrkogatan och dessa tre gator anlades under 1600-talet - och de är viktiga för oss ännu idag.

Även om vi har sommarvarmt just nu är det bara ett några få månader till jul ... Så här minns jag Kungsgatan. Juldekorationen – de enorma kronorna – lyste utmed hela gatan. Det är väl inte mycket kvar av vad den här bilden från 60-talet visar. Kungsgatan är idag i första hand en gågata, just de här affärerna finns inte heller kvar. Neonbelysning trängs med alla sorters skyltar. Bilmodellerna utgångna för länge sedan. I affären till höger – Malmströms – köpte min mamma bryggarfracken i mocka! Till mig. Annars ser det mest ut som window-shopping ... man kanske går där och önskar sig något till jul. En lite småregnig dag – mitt i Göteborg!

Tjosan!

När svenskarna seglade till Kina ankrade skeppet upp utanför Kanton – varför man seglade just dit berodde på bland annat att där ägde all handel med européer rum och där fanns förutom sidenfabriker, teodlingar också en enorm tillgång till porslinstillverkning - i synnerhet i den gamla krukmakarstaden Ch'ing-te Chen. På 1700-talet fanns just där över åttahundra porslinsmanufakturer. Porslinet skickades omålat ned till Kanton – en nätt resa på nästan 100 mil. Där målades det vita porslinet enligt beställningen. Det var bara att skicka med en förlaga så fick man vad man så önskade ... För att få en uppfattning om storleken kan nämnas att ett fartyg kunde ta hem i runda slängar ca 15 000 tekoppar med fat i sin last! Men det var inte det jag egentligen ville berätta; vi har några typiska Göteborgsuttryck – och ett är”tjosan” – vilket man hör ibland! Hejsan tjosan... ”tjosan” hade svenska sjömän med sig hem till Göteborg på 1600-1700-talet - och det kom från den vanliga kinesiska hälsningsfrasen So san. Så tjosan på er allesammans denna söndag!

Dicksonska Folkbiblioteket

Under senare delen av 1800-talet gjordes – till skillnad från exempelvis i början av århundradet – lite större ritningar, ofta på väv eller tunt skisspapper. Gamla ritningar kan vi idag se som kulturarv och kunskapskälla. En del är färgade och konturlinjerna är precisa – många är omsorgsfullt utförda, men en del kom aldrig ens längre än till skisstadiet. Men visst kan vi kalla ritningen av Dicksonska Folkbiblioteket ett vackert

konstverk. Region- och Stadsarkivet förvarar och förvaltar en stor del av de konstskatter som jag under stundom kommer att återkomma till.

Gasverket

Vill berätta om det gamla gasverket - på Hultmans holme, och här ville Salomon August Andrée göra uppstigningar med vetenskapligt syfte – med ballong! Han hade testat att göra tre uppstigningar från Stockholm och bland annat landat på en öde ö i finska skärgården ... Nej, nu ville han testa vindarna i Göteborg – och gasverket var en lämplig plats, tyckte han. Man kan gissa sig till att det berott på tillgången till gas. Under 1894 och 1895 gjorde han fem ballonguppstigningar för att dra lärdomar inför den stora expeditionen. Uppstigningarna med ”Svea” ägde rum 26 februari, 14 juli, 4 augusti och 29 november 1894, samt den 17 mars 1895. Andrée var anställd som ingenjör vid patentverket i Stockholm och hade fått smak på luftfärder med ballong i USA. Ballongen ”Svea” var tillverkad i Frankrike och kostade 6000 francs – tillverkad av fernissat råsiden! Korgen var fästad under ballongen, ankare med trettio meters lina, sex säckar barlastsand, sextiosex meter lång släplina med ett litet segel – det sista för att ge honom en möjlighet att styra. Klockan tio på förmiddagen den 26 februari 1894 var en märkesdag för både gasverket och Hultmans holme – man avkrokade ett antal sandsäckar, några artillerister fick istället hålla ner gondolen tills dess man ropade ”släpp” och ballongen for iväg! Dagen efter landade han i Vaggeryd i Småland! Fågelvägen tretton mil!

Arbetareföreningens hus

Invigdes på föreningens årsdag 1874 under pomp och ståt, och redan två senare inreddes en teater i ena flygeln, officiellt benämnd Folkteatern.
Tyvärr blev man snart på det klara över att föreningshuset blivit alltmer besvärligt för föreningens ekonomi, i synnerhet då medlemsantalet drastiskt minskat. Lyckligtvis hade man en engagerad person i Johannes Nilsson, stiftaren av Arbetarnas byggnadsförening - och tack vare hans förslag – tillkom en utbyggnad av en basarlänga på föreningens tomt åt framför allt Järntorget samt andra förändringar, både inom organisationen och i själva byggnaden som fick huset att inta en mycket mera livlig prägel. Nu blev det åter fart på teater, sång och dans – något som faktiskt resulterade i att medlemsantalet ökade... föreningen var räddad!

Kort kuriosa om Arkaden

Visste ni att ända fram till 1967 var Arkaden i Göteborg Sveriges enda privatägda gata? Till de sista ägarna hörde teaterförläggaren och skeppsredaren Lars Schmidt - Ingrid Bergmans make.

Hela kvarteret köptes upp av Allmänna Brand i avsikt att riva hela kvarteret. Rivningen påbörjades 1970 och fyra år senare invigdes den nya "Arkaden". Visserligen är nuvarande arkad en glastäckt passage – arkad – så är den inte lika trivsam och originell som den ursprungliga från 1899. Gustaf Bolander, konsul, hade på resor utomlands lagt märke till och fäst sig vid överglasade passager som gav en särskild stämning på grund av ljuseffekten och de tätt placerade butikerna med smakfulla fönsterskyltningar. Det var hans idé – tillsammans med andra affärsmän – att bygga Göteborgs Arkader – som egentligen inte blev en riktig arkad… men ändå, Pengarna räckte tyvärr inte till takvalvet!

Och om det blev väsen vid rivningen 1972 var det lika många som protesterades när man 1898 rev för att uppföra den ursprungliga Arkaden. Här låg då det vackra "Denninghoffska huset", det vill säga hörnet Östra Hamngatan - Drottninggatan och då var huset bara sexton år gammalt! Ägaren W Denninghoff var en förmögen handlare inom järnmanufaktur – han köpte Gunnebo slott till sin dotter – som bröllopsgåva!

I Handelstidningen den 14 oktober 1899 står att läsa; "Vi hava ifrån denna betydande höjd (6 vån!) hela Göteborg nedanom oss. Det är egendomligt och kanske betecknande hur litet "hela Göteborg" förefaller, då det så här betraktas "uppifrån". Men en grann vy öppnar sig. Vi kunna följa dalgångar förbi Qviberg upp emot Partille, Jonsered ända till de blånande Lerumshöjderna i fjärran, vi kunna överblickade de kala bergssträckorna, vilka te sig som ett stelnat hav åt Hisingssidan och utåt bortom Slottsskogen, vi kunna iaktta livet i hamnen, ångarnas rökar och de gammelmodiga men pittoreska fartygens mastmassor bort emot Klippan. Leende och i mjuk grönska ligger Trädgårdsföreningen alldeles under våra fötter, grönskan fortsätter utefter bergssidorna av Mölndalsdalgången."

Vi är många som minns alla de fina butikerna, konditori, restaurang, biograf och mycket mer som inrymdes i skapelsen av arkitekten Franz Louis Ender – han som föddes i Bergen Sachsen 1855 och som avled i Göteborg 1924.

Denninghoffska huset revs
1899 var Göteborg Sveriges största exportstad med en befolkning på 130.000 invånare, som besöktes av ett växande antal turister. Man efterlyste fler affärer. Bolander fick med

sig några andra prominenta göteborgare disponenten G. D Kennedy och grosshandlaren Christan Röhss. De bildade aktiebolag, fick byggnadsnämnden med på noterna, anlitade arkitekten L. Enders och entreprenören byggnadsfirman J. Dähn för att realisera "ett av de vackraste affärspalatsen i Skandinavien".

Emellertid räckte pengarna bara till halva, den östra delen, av projektet. Överglasningen kom aldrig till stånd efter som den västra delen, som var en förutsättning för att bära takvalvet, aldrig byggdes. När Arkaden revs 1972 var det många som ondgjorde sig och sörjde den pittoreska gatstumpen. Minst lika högt protesterades när man 1898 rev för att uppföra den ursprungliga Arkaden. Då låg på samma plats det vackra "Denninghoffska huset", som omfattade hörnet Östra Hamngatan- Drottninggatan och som bara var 16 år gammalt.

Wilhelm Denninghoff hade startat och gjort sig en förmögenhet på järnmanufaktur. 1889 köpte han Gunnebo slott i Mölndal och gav i bröllopsgåva till sin dotter friherrinnan Hilda Sparre. Huset i hörnet av Drottninggatan och Östra Hamngatan ansågs vara ett av Göteborgs vackraste, inte desto mindre klagade man 1903 över att västra delen av kvarteret stod kvar och att arkadidén inte fullföljdes. Det ursprungliga konsortiet hade stora ekonomiska svårigheter och räddades 1909 från konkurs av grosshandlare J.A. Hertz. Inom tre år hade han vänt förlusten till vinst.

Fantastisk julskyltning

För mig som upplevt "gamla" Arkaden är den särskilt förknippad med julhandeln. Gatan var smyckad och belyst som ett sagoslott, julskyltningen var fantastisk. Med lista i hand kryssade man mellan butikerna. Där låg på hörnet Brobergs tobakshandel där man kunde köpa finaste havannacigarrer och kritpipor från Holland, Waideles skivbutik, där man kunde sitta i ett litet bås med hörlurar och beställa fram all världens musik, Törnstens herrekipering hade finaste linnenäsdukar och alltför dyra slipsar, hos Hulténs optiker fanns glasögonfodral i läder, Petersons Wienerångbageri, grundat1868, hade julmarsipan och praliner, hos hovjuvelerare A. Landoff & Sons hade man bara råd att titta i fönstret, som tonåring trånade man framför fönstren till Boutique Margot som sålde nipper bland annat från Christian Dior, och Bernat Klein.

Hos Emelie Åqvist, störst i Sverige på handgjorda blommor, beställdes den krans av sidenknoppar, som jag bar som kransflicka när min far promoverades. Hos perukmakare Hugo Bonander sålde jag barndomens rygglånga lockar för en ärtig frisyr à la Audrey Hepburn i "Prinsessa på vift". I en liten kartong kunde man köpa med sig läckra smörgåsar "till hav tolv på natten" från smörgåsbutiken Arcade.

Billig punsch på restaurang Continental

I den ursprungliga planeringen fanns ett hotell med 50 rum placerade i 2:a våningen och

uppåt utmed Arkaden, restaurangen hette Continental, ett namn som fortfarande finns kvar bland göteborgska restauratörer. Där serverades punsch för 1.25 kronor karaffen (1/3 l)! Vid tiden för första världskrigets utbrott ersattes restaurangen av Cabaret "Vildkatten", till artisterna som framträdde där var bland annat blivande revykungen Ernst Rolf.

Göteborgs första biograf låg naturligtvis i Arkaden. "Kinematografen" hette Olympia. Film hade visats tidigare men det var bara engångsföreteelser i Göta Källare och på Valand. Vid invigningen 9 januari 1904 visades flera filmer. Mest intryck gjorde "framställningen af en tjurfäktning". Senare samma år hade Olympias ägare fått ensamrätt till en lokalt framställd film av ryttartävlingar vid Kviberg.

"Kinematograferingen af löpningarna har lyckats särskilt väl, så man kan känna igen både ryttare och hästar." skrev pressen. I samma lokal uppträdde så småningom bl.a. Brazil Jack, här kunde man också ägna sig åt " American bowling" en motsvarighet till det svenska kägelspelet, som började gå ur tiden.

Osannolik arkitektonisk skapelse med tinnar och torn
Till de butiker som på 50-talet framförallt lockade amerikanska turister var Bohus Stickning, som tack vare Ingrid Bergman och andra världsstjärnor blivit en säljsuccé i Amerika. När Amerikabåtarna kom så kunde hela lagret länsas på ett par dagar. För Malmsjö "ett namn med god klang" gjorde Monica Zetterlund reklam och hovsångerskan Birgit Nilsson förekom naturligtvis i Waideles annonser.

"Göteborgs arkader" var en osannolik arkitektonisk skapelse med tinnar och torn. Tillräckligt gammal för att vara omodern men inte tillräckligt gammal för att vara kulturhistoriskt värdefull konstaterades inför rivningen. Vad som bland annat gick förlorat var en kitschig fasadutsmyckning inte olikt en teaterdekoration. Inte hjälpte den till att skapa bestående skönhetsvärden men var "rätt kul" för att citera Hasse Alfredsson. För oss som var med lever Arkaden vidare i våra minnen medan många av affärerna som startade sin verksamhet där numera är etablerade på andra adresser, en del blev världsomfattande.

Arkitekten Franz Louis Ender var född i Bergen Sachsen 1855. Han avled i Göteborg 1924. Som 29-åring kom han till Göteborg från Dresden. Till de hus han ritat och som finns kvar hör Odd Fellow-huset på Vasagatan och hörnhuset Västergatan-Föreningsgatan 2. Det senare kan man, om man har tur, uppleva i all sin prakt om man en mörk vinterkväll passerar huset när trappupphuset är tänt.

Ender ritade också landshövdingehus
Då klättrar uppför entréfasaden färggranna blomgirlander med solrosor och tulpaner i de

blyinfattade fönstren. Huset är mycket väl bevarat och omskött av sin bostadsrättsförening. I lägenheterna är till och med ovanfönstren till skafferi och toalett utförda med blyinfattade blomstermotiv. Ender har även ritat landshövdingehus vid Karl Johans Torg, Hertziahuset vid Packusplatsen, arbetarbostäder för Pripps bryggeri på Odinsgatan och landshövdingehus i Gamlestaden för anställda vid SKF.

Låt mig avsluta med en entusiastisk skildring av utsikten från "Arkadernas tak" ur Handelstidningen 14 oktober 1899 mer än hundra år före Göteborgshjulets tillkomst.

"Vi hava ifrån denna betydande höjd (6 vån!) hela Göteborg nedanom oss. Det är egendomligt och kanske betecknande hur litet "hela Göteborg" förefaller, då det så här betraktas "uppifrån". Men en grann vy öppnar sig. Vi kunna följa dalgångar förbi Qviberg upp emot Partille, Jonsered ända till de blånande Lerumshöjderna i fjärran, vi kunna överblickade de kala bergssträckorna, vilka te sig som ett stelnat hav åt Hisingssidan och utåt bortom Slottsskogen, vi kunna iaktta livet i hamnen, ångarnas rökar och de gammelmodiga men pittoreska fartygens mastmassor bort emot Klippan. Leende och i mjuk grönska ligger Trädgårdsföreningen alldeles under våra fötter, grönskan fortsätter utefter bergssidorna av Mölndalsdalgången."

Barnhuset

Barnhuset, ett av de många åt det allmänna bäst ägnade anstalter, hvarpå Göteborg är så rikt, tack vare dess söners frikostighet och storsinthet. Det stiftades 1737 av biskopen doktor Jacob Benzelius, som till dess befordran år 17B9 anordnade ett lotteri under inseende af honom själf, landshövdingen baron Bengt Ribbing och vice amiralen Johan von Utfall. Barnhusets första reglemente utfärdades av Kungl. Maj:t år 1748, och äga, enligt detta, obemedlade barn af båda könen från 6:te till 15:de åren att här erhålla såväl underhåll som undervisning. Stiftelsen står under ledning av sju personer, därav fyra självskrivna kuratorer: landshövdingen i länet, stiftets biskop och stadens båda borgmästare.

Sedan inrättningens uppkomst har den haft sin lokal på samma plats som nu. Intill år 1854 disponerade den dock endast en olämplig träbyggnad, som till sist var av ålder så bristfällig, att den måste tas ned. Den nu befintliga är ett rätt vackert tvåvåningshus av tegel, klätt med klinkers och utfört i rundbågsstil efter ritning av major A. W. Edelsvärd. Byggnaden håller i längd 35 meter och i bredd 74 meter. Den fullbordades 1857 och har kostat 50,000 kr.

Vid samma gata finna vi under numro 42 och 43 en lång tvåvånings stenbyggnad, över den ena dörr står: Willinska Fattig-Friskolan 1835 och. över den andra: »Willinska Fattig-Friskolans Slöjdeavdeluing 1853».

Dessa årtal betecknar dock endast tiden för husens tillkomst. Själva skolan fanns långt därförut, lär vara från 1767, då predikanten vid stadens Fattighus fil. dokt. Johan Willin utan annan påtryckning än det inre behovet att göra gott bildade en liten friskola för fattiga barn, såväl gossar som flickor.

I denna skola var han först ensam lärare, och hans lön för möda och kostnader utgjorde endast medvetandet om den goda gärningen, måhända också en och annans tack. Snart inseende att ökade medel skulle öka de goda gärningarna, förmådde han några vänner att sammanskjuta ett penningbelopp till grund för en ordentligt planlagd friskola af visst omfång. Vännerna sådde icke på hälleberget, ty skolan, som första året hade 17 lärjungar, kunde på 1790 talet uppvisa icke mindre än 300 elever, varav 200 erhöll middagsmål och de fattigaste full förtäring. Detta gynnsamma resultat fick likväl icke Willin bevittna, ty han avled redan 1772.

Sedermera måste dock både helförsörjningen och middagsbespisningen indragas, enär skolans ekonomi fått att kämpa med motgångar, vilka till sist blev så stora, att de hotade anstalten med total undergång. I ett bättre läge kom denna först genom donationer av en handlande And. Lesse och dennes syster Hedvig Lesse m. fl.

Sedan det första, år 1775 inköpta skolhuset, som var av trä, uppbränt I830, inköpte styrelsen en angränsande tomt, och på de sammanslagna tomterna byggdes nu det nuvarande skolhuset, som år 1853 fick en ytterligare tillbyggnad efter A. W. Edelsvärds ritning. Härigenom vanns, särskilt åt den sedan 1836 med skolan förenade slöjdavdelningen, en behövlig utvidgning.

Till utjämnande af den bristande skillnaden mellan skolans inkomster och utgifter lämnar staden ett årligt bidrag.

Vandring i det befästa Göteborg – Bastionerna

Idag har Margareta Björklund guidat oss i den historiska underjorden. Hon lotsar vår grupp som både häpnar och beundrar dessa enorma byggverk som vi göteborgare och besökare dagligen trampar på – Bastionerna är ett mästerligt byggnadsverk! Vi avslutar

vandringen vid Carolus Rex och den smått ofattbara historien om en fotboll! En liten kille har en av portarna till Carolus Rex som mål – och det bär sig inte bättre än att hans fotboll, en riktig ”läderkula” med numreringen 2, som pojken just fått från en faster – far rätt in i ett litet hål. Ingen kan komma åt bollen, så det är en bedrövad tioåring som förlorar sin fina present. Han går förbi Carolus Rex i femtio år och tänker; ”där sparkade jag in min fotboll”. Men som av en händelse upptäcks en efterlysning i GP; grottforskare har hittat något som ser ut att ha varit en fotboll – och på gummiblåsan står nummer 2!

Vi får idag en fantastiskt trevlig historia som börjar i Carolus Dex – under f d Sociala Huset (numera Pedagogen) – ser mäktiga rum, välvda stentak, stalaktiter som hänger som små draperier. Ljus från ficklampor som sveper runt oss i mörkret, vi går fram och åter i de utrymmen – kasematter - där soldater vistades för drygt fyra hundra år sedan.

Peter fick den stora äran att i slutet av vandringen öppna porten med den stora nyckel. Vi är där jag började berättelsen - om fotbollen - i kruthuset Carolus Rex på Otterhällan. Vi sjunger en hyllning till bastionerna och konstaterar att den kyrkliknande salen har en fantastisk akustik. Sedan skiljs vi åt på den småregniga Kungsgatan. Tack alla ni som var med – tack Margareta för en ypperlig guidning!

Fjällhyddan – Hyddan

En tredjedel av stadens fotografer är kvinnor - runt förra sekelskiftet - tre av dem mest omtalade är Olga Rinman, Caroline Gaudard och Anna Backlund. Den här bilden är tagen av Olga Rinman och föreställer ”Fjällhyddan” – eller ”Hyddan” som den allmänt kallas – och är ett av Sveriges äldsta församlingshem! Det är Oscar Fredriks församlingshem som vid den här tiden ligger vid Fjällgatan 15, alldeles vid hörnet av Paradisgatan. En enkel träbyggnad som ritas av Johan Laurens och invigs första gången den 6 januari 1899 – och den kristnas 1902. "Hyddan" inrymmer sittplats åt 400 personer, matsal för 100 personer och bostäder för diakonissor. Byggnaden blir till tack vare en donation av Beatrice Dickson, 29 000 kronor, och bildar ett centrum för bl a gudstjänst och andaktsstunder, diakoni och bildningsarbete, sjukvård och samt slöjdundervisning.

En omfattande renovering görs under mitten av 1950-talet, men 1968 rivs hela byggnaden. (Rinman dog 1927)

Linnégatan

Namnet Linnégatan fastställdes 1882, och har fått sitt namn efter Carl von Linné som besökte Göteborg år 1746. Från 1870 till 1882 hette gatans avsnitt mellan Järntorget och Tredje Långgatan för ''Första Tvärgatan''. Under 1890-talet lades gatan ut med trädkantade trottoarer, breda körbanor och en ridbana i mitten, som gick från Slottsskogen till Heden, Göteborg. Kring 1895 var Linnégatan inte bebyggd längre än till dåvarande ''Femte långgatan'' (''Plantagegatan'' 1883).
Stadsdelen Olivedal domineras av Linnégatan. Husen längs gatan är ovanligt höga för

Göteborg, vilket gör att gatan inte upplevs som särskilt bred. Många av husen längs gatan är från början av 1900-talet, men flera av de gamla husen revs i början av 1980-talet och ersattes av postmoderna hus av samma storlek, med viss inspiration av de gamla husen. I samband med inflyttningen i de nya husen blommade nöjeslivet upp på Linnégatan. Gatan är känd för sina många restauranger och kaféer. De tidigare förträdgårdarna används nu till stora uteserveringar, vissa av dem permanenta.
Där Linnégatan nu dragits fram rann tidigare en bäck som hette ''Djupedalsbäcken'' (namnet efter den tidigare, närbelägna fastigheten ''Djupedalen'' på ''Kommendantsängen'') eller ''Frigångsbäcken'', tack vare en nivåskillnad på 12 meter mellan Linnégatan och Järntorget. Det var det vattendrag som rann genom Slottsskogen och fyllde fågeldammarna utefter dåvarande Karlsrogatan med vatten. I slutet av år 1878 beslutades att Djupedalsbäcken skulle fyllas igen och att vattnet skulle ledas bort genom en dubbel 3 x 4,5 fot och 1300 fot lång kulvert, som skulle mynna ut i Göta älv vid ''Östra Järnvågshamnen'' (nordväst om Järntorget). I tidningen Göteborgs-Posten kunde man den 18 juli 1879 läsa:
År 1900 anlades "Velocipedbanor" (cykelbanor) i Linnégatan, till en kostnad av 1595 kronor.
I juni 1901 beslöt stadsfullmäktige att anlägga en "elektrifierad spårvägslinje" mellan Järntorget och Slottsskogen, som den 18 augusti 1902 öppnades för trafik.
Spårvagnshållplatser längs gatan är: Järntorget, Prinsgatan, Olivedalsgatan, Linnéplatsen.
Där Landsvägsgatan mynnar ut i Linnégatan fick Ernst Jungen 1986 en plats uppkallad efter sig. Han var överlärare i Nordhemsskolan och stadsfullmäktiges ordförande under åren 1934-1962.
Viktoriaskolan, uppförd 1875—1877 (arkitekt V Adler, byggmästare A Pehrsson), är gatans äldsta byggnad (dock med adress Nordhemsgatan 32). Skolan upphörde 1975, och sedan flera år inryms här Hagabion, alternativ handel med varor från u-land med flera verksamheter.
Linnégatan har många byggnadstorn, där det största är Linnéakyrkans. Helgedomen uppfördes efter ritningar av arkitekt Gustaf Elliot och invigdes den 20 november 1903 för Baptistförsamlingen, och i januari 1971 hölls sista gudstjänsten. Numera heter det ''Linnéahuset'' och verksamheten är inriktad på rehabilitering av ungdomar med drogproblem. Gatans enda träfastighet är ''Villa Ideborg'' vid nummer 32. Huset från 1898 är i stabilt kärnvirke och byggnadsminnesförklarat av kommunen.

Kungspassagen

Kära kvinnor! Och män också för den delen - Allt var inte bättre förr, även om några slängde vissa ”underpersedlar” under 70-talet kunde kvinnorna långt före oss tvingas

bära något slags shape-up-plagg med stålfjädrar och annat stödjande... men vad skulle de stödja, de flesta kvinnorna var smalare då än idag.

Men nu till nya Kungspassagen som står klar att invigas 1931. Ett nytt inslag på den tiden. Här fanns, enligt Sven Gulin (som ägde Gulins och Pepita), många intressanta affärer såsom Linneutstyrsel som långt senare blev Twilfit och presentaffären Mikado som senare blev Rosenthal, Ljud & Bild ... verksamheter som Svenska Urdepoten, Artium och Handskkompaniet har kommit och gått liksom Mårds Möbelaffär, Blomsterhandel, Bengtas Konditori. Annie Precht och Helmuth Lotz höll till på andra våningen - ”Akademi för Dans”, och så kommer vi då äntligen till restaurangen som ständigt bytte namn; Passagerestauranten 1931-32, Restaurant Kungshatt 1933-34 samt Hasselblads Thé- och Lunchrum 1936-42. Andra affärer i markplan var Eric Skoglund, Jaeger, Guldfynd, Match och Wennbergs frimärksaffär.

Privat barnförlossning

Apropå förlossningshistorik; ett reglemente utfärdades under 1711 om barnmorskeutbildning och innebar bl a att utbildning skulle ske i form av lärlingsskap hos någon skicklig jordegumma med minst tio års erfarenhet och avslutas med en muntlig examen inför Collegium Medicum. Därefter utfärdades barnmorskebrevet som gav rätten att utöva yrket. Den ed som barnmorskorna svor vid examen;

Jag lofwar och swär wid Gud och hans heliga Evangelium, att jag i alla mina barnmorskebefattningar så skall förhålla mig, som jag inför Gud och mitt samwete answara kan, troget följa de kunskaper jag inhemtat och mig från widskepeliga företag wakta, så att jag med Guds hjelp och bistånd, ömt, troget och oförtrutet betjena kan hwar och en som mig tillitar, det ware sig hög eller låg, rik eller fattig, och natt eller dag, samt göra min yttersta flit, att qwinnan, som jag hemtas och kallas till, med minsta fara förlöst blifwer, och fostret, så wida möjligt är, med lifwet till werlden kommer och njuter det heliga dopet, samt behörig wård och skötsel.

Ringbaren - Avenyn

Högertrafiksomläggningen skapade stora rubriker i det lilla Sverige.

Ute i den stora världen förfasades vi över sexdagarskriget och ockupationen av Israel och än i dag pågår dessa ockupationer trots att FN:s säkerhetsråd antog en resolution som krävde ett tillbakadragande av Israel från de ockuperade områdena redan 1967.

I semesterlandet Grekland tog en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffades, kungafamiljen flydde till England.

I filmvärlden kom uppseendeväckande ”Jag är nyfiken - gul" och "Änglar finns dom" med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal - agent 007 James Bond - hade filmpremiär i april 1967, filmen blev ett fiasko!

Idag får vi veta att bankerna i Grekland stänger ... Och det är helt andra företeelser/förändringar/åsikter som råder idag – både inom Göteborg och utanför vår horisont!

I konstvärlden regerade Andy Warhol, som nu börjat odla myten och bilden runt sig själv. Bland annat kom några av hans mer kända verk till detta år; soppburkarna från Campbells och de färgglada silksceentrycken av dåtidens kändisar, t ex Marilyn Monroe.

Under 60-talet börjar många tonåringar samlas kring kaféerna på Avenyn, har man gott ställt blir det en coca-cola inne på Påfågeln, har man mindre gott ställt blir det fika på Konsumbaren eller Ringbaren. På Ringbaren är det ett finurligt beställningssystem. Man trycker på en knapp vid menytavlan och en färgad kula rullar iväg längs en bana och bakom disken kan köket se vad som önskas! Kallskänkan fixar smörgås, wienerbröd, bakelse och allteftersom kön rör sig mot kassan serveras det som den lilla färgade kulan markerat! Valet faller oftast på kulan för kaffe och bulle 75 öre. På Konsum kostar samma beställning 50 öre. Påfågelns pris ligger kring en krona! Alltså får portmonnän bestämma vart man ska gå. På Bräutigam kan man festa till ordentligt med kaffe och bakelse ... till tonerna av Harry Perssons pianospel!

På Ringbaren är det inte ovanligt att unga män sitter tätt tillsammans kring ett bord och de talar på annat språk än svenska. SKF, Volvo och Götaverken m fl rekryterar arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Grekland och Italien. De från Medelhavsländerna för med sig en kafékultur om vi ungdomar inte varit med om tidigare. Det finns till och med kaféer där vissa landsmän har sina stamställen. Grekerna på Petersons konditori, italienarna på Ringbaren, jugoslaverna på Konsumbaren, ungrarna på TUA nere på Östra Hamngatan.

Det är här på Kungsportsavenyn som det ”kontinentala” livet gör sin entré i Göteborg.

Ringbaren vid Avenyn i Göteborg byggdes 1971 om till Sveriges första pizzeria, ”La Pizza”, där äkta italienare kavlade degarna. Konsumbaren blir ”La Gondola” – Påfågeln får också annan karaktär. Vi tonåringar blir äldre och lämnar kaféborden till förmån för andra gäster ...

Vi tar en titt på gatan i backspegeln; 1861 tillsätts en kommitté som får i uppdrag att utarbeta förslag till en utbyggnadsplan och en tävling utlyses. Det är Sveriges första stadsplaneringstävling. Stadsfullmäktige antar planen fem år senare och ett av de viktigaste inslagen i planen är huvudstråket söderut, Kungsportsavenyn.

Första gången Avenyn nämns är i stadsfullmäktiges protokoll från 7 mars 1867; som den blivande ”Stora avenyen från Kungsportsbryggan”.

Men namnet Kungsportsavenyn bli ifrågasatt och 1880 föreslås i stället Gustaf Adolfsgatan. Två år senare beslutas att gatan ska ändra namn till Kungsportsgatan! Men det beslutet återtas samma år med knapp majoritet. Det kontroversiella är uppenbarligen beteckningen ”aveny”, som upplevs som främmande – och med en ”utländsk prägel”.

Kungsportsavenyn kommer till i slutet av 1800-talet och paradgatan domineras av stora exklusiva bostadshus – och inte minst är det ett elegant och populärt promenadstråk som började vid Kungsportsbron i norr och slutade vid Lorensbergs Park i söder. Nu stoltserar här män i höga hattar och kvinnor svänger sina vackraste kjolar under söndagspromenaderna.

På Avenyn frodas också grönska. En lindallé pryder gatan. Framför alla byggnader finns inhägnade förträdgårdar.

Lorensberg Park är en populär nöjesplats med restaurang, musikpaviljong, kägelbana, skjutbana, cirkus och teater. Söder om Lorensbergs Park, där Götaplatsen ligger i dag, vajar sädesfälten - stadskänslan är obefintlig.

Fram till 1914 finns inte en butikslokal ut mot Avenyn, bara enstaka hus har salukällare på tvärgatorna. I en beskrivning från sekelskiftet sägs om gatan; ”Den bär en fullständig storstadsprägel med sin vackra lindallé och sina höga välbyggda hus med prydliga små trädgårdar” och att ”gatan får en särskilt fin karaktär därigenom att intet enda hus vanprydes av butiker och därigenom förenad med skyltning”.

Under 1916 beslutades att en stor utställning skulle arrangeras för att fira stadens 300-årsjubileum. Dålig ekonomi och andra världskriget lägger sin skugga över planerna som skjuts upp två år framåt i tiden. Göteborgsutställningen invigs 1923 och huvudentrén förläggs vid Götaplatsen. Spårvagnen dras tillfälligt upp till Götaplatsen för att förbättra tillgängligheten för utställningsbesökarna. Avenyn förlängs mot söder och Götaplatsens terrasser byggs upp. Nuvarande Konstmuseet och Konsthallen. För att knyta ihop Avenyn med Götaplatsen byggs provisoriska byggnader som sedan rivs och det dröjer mer än tio år innan Götaplatsen med Poseidon står klar.

På 30-talet öppnar fyra biografer och kafé- och restauranglokaler etableras efter hand. Nu anser man att gatans bebyggelse är omodern och stadens planerare börjar diskutera Avenyns omvandling till ”fin affärsgata” och under 30-talets senare hälft utformar stadsingenjören Uno Åhrén planer för förnyelse. De nya planerna resulterar i att större delen av byggnaderna längs gatan rivs och ersätts med högre sex till sjuvåningshus. Bottenvåningarna tänker man ska innehålla verksamheter och de övre för boende.

Fyra nya hus byggs i funkisstil. Tjugo år senare är även 30-talsplanerna omoderna och nya planer växer fram. Vi är nu tillbaka till 60-talet då Avenyn blir ”en modern butiksgata” – så i början av 70-talet rivs sexton bostadshus från 1800-talet och ersätts med nya större byggnader för kontor, butiker, hotell, varuhus, banker och bostäder. Förträdgårdarna tas bort, med undantag för Avenyn 1 och 2. Utmed husfasader breder uteserveringar ut sig - nya kaféer, restauranger och nöjeslokaler tillkommer.

Successivt försvinner den gamla prägeln som Avenyn en gång var känd för.

Gamlestadens Fabriker

Sahlgrenska sockerbruket var den första industrin på den här platsen – området för Gamlestadens Fabriker. Sockerbrukets huvudbyggnad från 1729 finns fortfarande kvar innanför fabrikskomplexet. Byggnaden är Göteborgs äldsta industribyggnad och en av stadens äldsta byggnader överhuvudtaget.

Vid sekelskiftet hade Gamlestadens Fabriker blivit den största bomullsfabriken i Skandinavien med 1500 anställda. När kvarteret byggts fullt med fabriksbyggnader och arbetarbostäder började man riva för att ge plats åt modernare lokaler.

De många till- och ombyggnaderna visar på utvecklingen inom den förr så betydelsefulla bomullsindustrin. Den var inte bara en viktig industri i sig, utan betydde även mycket för uppbyggandet av andra industrigrenar.

Herman Gustaf Turitz, mannen bakom bl a Epa, lät under 1941 uppföra huvudkontor och centrallager åt sin varuhuskedja. 1978 lämnade dock Turitz/NK/Åhlén & Holm.

I centrum av bilden ser vi Svenska Kullagerfabrikens mäktiga länga mot Artillerigatan och den byggnaden är det mest dominerande inslaget i Gamlestadens stadsbild. Den påbörjades redan 1909-1913, vid Hornsgatan, och har sedan byggts ut mot öster i etapper. Gamlestadens Fabriker har t ex direkt bidragit till kullagrets tillkomst och därmed till grundandet av just SKF.

Gullberget

Under tidig medeltid var det svenska inflytandet svagt i väst. Sveriges kungar och stormän stred främst sinsemellan och Göta älv utgjorde gräns mellan Norge och Danmark. Första gången Gullberg nämndes i text var när riksmarsken Birger Jarl 1253 lägrade sig på Gullbergs ängar sydost om Gullberget med intentionen att gå samman med Norge för krig mot Danmark. Genom en uppgörelse med danskarna sköt man dock tvisterna på framtiden. Avtalet innebar att Sverige fick en korridor mot väster; södra Hisingen och vissa områden på älvens sydsida blev svensk mark. Det viktiga området började tidigt befästas och 1303 nämns att Birger Jarl låtit bygga ett hus på Gullbergsklippan. Under 1400- och 1500-talets unionskrig mot Danmark befästes klippan från och till.

Gustav Vasa och hans söner anlade under 1500-talet slottsbefästningen Gullbergshus med gravar och vallar på berget. Dess utseende är oklar och 1612 intogs den av danskarna. Den förstördes troligtvis då och berget var sedan danskt i sex år genom att ingå i pant för Älvsborgs lösen. När den var betald och svenskarna återfått området fattades snabbt beslut om grundläggning av nuvarande Göteborg. Befästandet av staden hade hög prioritet tillsammans med städer på andra sidan Östersjön, främst i provinser i Baltikum och Nordtyskland. Det försvarssystem som började anläggas på 1640-talet var traditionellt, men när Erik Dahlberg (1625-1703) anlitades på 1670-talet, växte en av norra Europas effektivaste stadsbefästningar fram.

En stjärnkrans anlagd på Gullberget 1643 revs på 1670-talet och 1687 började skansen Westgötha Leijon uppföras efter Dahlbergs ritningar. 1689 invigdes den av kung Karl XI. Den fick sitt namn för att göra heder åt Västergötland och dess landskapsvapen lejonet. Lejonet kom aldrig att utsättas för strider och dess underhåll varierade med hotbilden. Senast den sattes i beredskap var 1806 under Napoleonkrigen. Samma år tog man beslut om rivning av Göteborgs bastionssystem men skansarna blev kvar och Lejonet fick nu tjäna som förråd för stadens lantförsvar. 1822 avfärdades stadens befästning från rikets försvar och Lejonet blev då upplag för en ammunitionsfabrik i närheten. 1895 flyttade ammunitionstillverkningen till Kviberg och skansen stod tom fram till 1908 när den renoverades och inreddes till landstormsförråd.

KKI – KKII

Kvinnokliniken vid Sahlgrenska sjukhuset, togs i bruk 1939;

Under tiden 1945-1968 kallades kliniken Kvinnokliniken I - KK I, då Göteborgs Barnbördshus togs åter i bruk som Sahlgrenska sjukhusets andra kvinnoklinik (se nedan).

Kvinnokliniken II – Övre Husargatan (tidigare kallat Göteborgs Barnbördshus);

Samtidigt som kvinnokliniken vid Sahlgrenska sjukhuset började sin verksamhet 1939, avvecklades Göteborgs barnbördshus.

Den 17 september 1945 togs dock byggnaden åter i bruk som Sahlgrenska sjukhusets Kvinnoklinik II (KK II), på Övre Husargatan

Ett besök i Hagen!

Idag hade vi ett ärende till ett barnbarn – vi hade fixat några exemplar av en logga att stryka på ett plagg. Familjen bor i Hagen och vi går vidare upp mot kyrkan. En del kallar den ännu Hagens kapell, men sedan heter kyrkan Älvsborgs kyrka. Porten är öppen och vi kliver in. In i en helt folktom kyrka! Aldrig har jag väl sett denna kyrka tom. På skolavslutning, dop, konfirmation är det så packat att jag nästan fått stå på kyrktrappan!

Läser historiken om kyrkan och får veta att en söndag i januari 1918 – alltså nästan på dagen för nittioåtta år sedan - började kapellet brinna!

Aftongudstjänsten skulle börja redan klockan 14, så nära högmässan som möjligt för att de under kristiden skulle spara bränsle. När kyrkvaktmästarens son kommer till kapellet för att se till värmepannan känner han genast lukten av rök och upptäcker att små lågor slår upp vid altaret. Han försöker släcka elden, men inser snart det fruktlösa. Nere i pannrummet rasar redan en fruktansvärd brand och han larmar genast närboende personer och brandkåren. Tyvärr är framkomligheten svår på grund av snötäckta vägar och tillgången på vatten är begränsad. Kapellet kan inte räddas och till slut återstår bara skorstenen och de yttre murarna som är av granit.

Kapellet återuppförs 1919 efter arkitekt Yngve Rasmussens ursprungliga ritningar och sedan dess står kyrkan intakt, viss om- och tillbyggnad har gjorts under åren. Älvsborgs församling bildas under1967 och kapellet får namnet Älvsborgs kyrka.

Interiören är enkel och har en ljus färgsättning. Altartavlan är målad av Göteborgskonstnären Saga Walli år 1940. Den är tredelad och föreställer Kristus omgiven av sina lärjungar.

Processionskorset står i ena hörnet där framme i kyrkan. Barnbarnet jag nämner i början bar det under konfirmationen i maj 2015.

Haga

Under 1640 börjar det byggas i Haga och kring mitten av 1850-talet finns fjorton gator; Landsvägsgatan, Bergsgatan, Mellangatan, Westra Skansgatan, Frigångsgatan, Caponuiergatan, Östra Skansgatan, Nygatan, Skolgatan, Husargatan, Pihlgatan, Östergatan, Sprängkullsgatan och Allégatan.

Sin första stadsplan får Haga år 1660 och är Göteborgs äldsta planlagda förstad. Drottning Kristina som ger order om att Haga ska anläggas planenligt, gör dock ett förbehåll i händelse av hot om krig. Då ska invånarna riva sina hus – det kallades ”rubbning” och avröjning! Danskarna hotar Göteborg 1676 och det blir hög tid att röja… Drabbade Hagabor får visserligen nya tomter men de som bor längs nuvarande Kaponjärgatan får ingen ro. På 1690-talet ska det röjas för en skyddande kaponjär, d v s en täckt gång som ska byggas utmed vallgravens förbindelse med Skansen Kronan! Trettiofyra gårdar rivs – inga protester hjälper.

År 1665 uppgår den bofasta befolkningen till omkring tvåhundra personer. Idag bor här drygt fyra tusen personer. Haga lär vara Sveriges till ytan minsta församling med sina 0,36 kvadratkilometer.

Nordhemsskolan!

Vi går upp för trapporna vid Övre Majorsgatan och kommer till Nordhemsskolan. Det är rast och skolungdomar spelar boll på skolgården, medan det fladdrar i byggställningar och byggplast! Så monumental. Så många tegelstenar staplade på varandra i all oändlighet, i bågar som aldrig tycktes ta slut. Skolan är ett verk av Arvid Bjerke (1880-1952) och Ragnar Ossian "R O" Swensson (1882-1959). Utmärkande för den här stilen som kallas nationalromantiken är mustiga materialval, som granit, tegel, falurött eller tjärat trä, och inte minst byggnadernas kubistiska form. Den här stilen blommade i Göteborg under 1910-talet – vi har några kända exempel för den här tidens trend. Nordhemsskolan som byggs under 1914-1917 – är då ett tävlingsbidrag som utlyses under 1912 - och som ger duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen.

Företaget A Krüger & Son uppför bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.

Vad som utmärker just projektet Nordhemsskolan är kostnaden - mer än en miljon kronor – en summa som aldrig tidigare uppnåtts för en skola i Göteborg. Skolan planeras för drygt tvåtusen elever och hundratalet lärare. Inalles sextiofyra klassrum, tillhörande bibliotek, badanläggning och tre skolkök!

Korridorsystemet blir långsträckt – den längsta är åttio meter och har klassrum på båda sidor. Ett tjugotal salar för slöjd, gymnastik och naturlära. Något som är helt nytt för Göteborg är de specialinredda laboratorierna för kemi och fysik.

Vi letar oss fram till skolledarens expedition och möter Mikael Hallberg som tar oss till en trappavsats där skolans historia återfinns som dekoration. Korridoren framför oss är fullständigt överväldigande i sin dekor och utsmyckning. Mikael hälsar på varje barn som

passerar. Här blir varje elev sedd! Nordhemsskolan inrymmer idag drygt sexhundra elever. Tack för trevligt bemötande, Mikael Hallberg.

Fotografen tar närbilder på takets målningar. Vi lämnar skolan och åter på skolgården ser vi den solbelysta fasaden som vetter mot söder. Rasten är över och vi tar oss vidare ut på Nordhemsgatan. Vackra fasader i tegel. Vi ser mot hamnen där en hamnkran skymtar, åt andra hållet ser vi tornet på Naturhistoriska museet. Vi tar trapporna ner och är åter på Linnégatan!

Spannmålsgatan 18

En katolsk församling grundas i Göteborg 1862, då bor här 50 katoliker (tyskar, fransmän och italienare). Församlingen är den andra katolska församlingen i Sverige. Den omfattar också västra och södra Sverige. Församlingen får samma år tillstånd att förvärva mark till en kyrka och församlingens första kyrka i Göteborg, S:t Josef, var belägen vid Spannmålsgatan i Nordstaden i Göteborg. Den invigdes 1865 och övergavs sedan man 1938 uppfört en ny församlingskyrka, Kristus Konungens kyrka, vid Parkgatan på Heden. Kristus Konungens församling är idag en av Sveriges största katolska församlingar, med omkring 5000 medlemmar från jordens alla hörn.

Saluhallen – Kungstorget!

Stora Saluhallen och Kungstorget ligger på mark som tidigare upptogs av befästningsverket. Rester av befästningen från 1600-talet finns kvar under mark som fornlämningar. Torget har varit Göteborgs stora marknadsplats ända sedan mitten av 1800-talet och under 1850 uppförs en halvcirkelformad basarlänga runt den sidan av Kungstorget som vetter mot Vallgraven och 1889 kompletteras längan med Stora Saluhallen, som ritas av den kände arkitekten Hans Hedlund.

År 1885 beslutar stadsfullmäktige i Göteborg att bygga en täckt saluhall på Kungstorget. Vid den tävling som anordnas segrar Victor Adlers förslag. I den slutliga utformningen deltar arkitekten Hans Hedlund och 1889 står den pampiga saluhallen klar. Vissa förändringar görs och kanske mest omfattande sker 1906, då de yttre öppna butikerna längs fasaden byggdes in i jugendstil.

Saluhallen är en av de få i sitt slag som finns kvar i landet. Den har i huvudsak kvar sitt ursprungliga utseende. Interiören är välbevarad. Takkonstruktionen i järn och glas är ett fint exempel på denna byggnadstyp från sent 1800-tal.

Tittar vi tillbaka i historiken påbörjas bygget således i februari 1888 och allt står klart redan 1889. Ett år senare är tjugofyra bodar uthyrda. Vid sekelskiftet fanns ett hundratal

försäljningsplatser – det finns statistik som visar att ca 65 % säljer kött, fläsk, charkuterier och 25 % ost och smör, 10 % bröd, 3 % frukt och vilt samt 1 % sill.

År 1905 förbjuds dock försäljning och styckning av kött och fläsk under bar himmel - eller i öppna bodar. Därför byggs Saluhallen till 1906 genom en förlängning av den stora hallen åt öster i samma stil, men något lägre. De butiker som ligger längs saluhallens yttre långsidor byggs också in och får egna entréer.

Under åren 40- och 50-talen görs sanitära förbättringar med allmänt diskrum i källaren, toaletter. Basarlängan rivs under 60-talet.

Minns ni ”kravallerna” kring torget under 70-talet? Faktum är att det redan under andra världskriget finns planer på ett underjordiskt garage och skyddsrum under Kungstorget. Först 1974 tas ett kommunalt beslut om att garage ska byggas under torget - men efter ockupation och allmän debatt ändras planerna!

Ett antal ombyggnationer görs under årens lopp. Till exempel är taket ursprungligen täckt med sinuskorrigerad plåt som senare byts mot bandtäckt plåt. Interiört görs stora förändringar, inte minst utvecklas bättre ventilation och fläktsystem. Här ser vi bilder från en tid då charkvaror hänger över våra huvud och vi kan köpa ost för knappt en tia per kilo!

Hästen i Guldheden

Vi hoppar av vid hästen ”Havre” – hästen som jag som barn trodde var den trojanska hästen! Idag kan den trojanska hästen stå för spridning av virus i datavärlden … I den här döljs inget och vi går vidare mot 50-talets design av affärslänga – Dr Bex gata – förbi studiehemmet och genom parken med familjen som för dagen grillar sin lunch i det fria. Vi genar genom Syster Ainas gata och kommer rakt in i ett samtal mellan grodan och gräshoppan, av Sture Collin från1998, lite längre bort ser sköldpaddan ut att sakna sin kamrat haren, babianen sitter dock lugnt och njuter av vårsolen, fisken på torget glänser metalliskt. Vi vänder blicken mot kyrkan som lyser vit där uppe på berget. Går vidare mot Norra Guldheden – vattentornet som blev studenthem ser ut att ha fått vingar – kvinnan vid dammen, ”Sommar” lyser ovanligt grön idag! Vårgrön?

Området för ”Bo bättre 1945” är lite ödsligt denna lördag i mars – det här är inget område för genomfartstrafik precis. Det doftar ”luntat” när vi närmar oss koloniområdet mot Annedal/Haga. Krokus, snödroppar fyller varje solglänta … några har börjat elda gammalt ris i de små trädgårdarna. Termos står på bordet. Vi tar oss hemåt och lunch!

Johannebergs Landeri

Vi hoppar av buss 52 vid Korsvägen och tar oss upp till Johannebergs landeri. Det är osäkert när landeriet byggdes – det finns uppgifter om att det redan fanns där vid i slutet av 1700-talet.

Har ett minne i bakhuvudet att frimurarna i Göteborg någon gång om året firade frukost här med sina familjer – till skillnad från då bara bröderna inom logen träffades – och då under midsommarafton som firades på Johannes Döparens dag de 24 juni. Frimurarfamiljerna åt sin frukost vid ”Johannes berg” och höll ceremonier till långt fram på kvällen!

Johannebergs Landeri användes för bland annat grönsaksodlingar, fruktträd och kökträdgård. På landeriet finns också en manbyggnad och två separata flygelbyggnader kvar från slutet av 1700-talet Ombyggnation har skett på 1800-talet och en flygel revs och byggdes upp på nytt i tidigt 1900-tal.

Som andra landerier i Göteborg var Johannebergs landeri bostad åt de rika och förnäma familjerna i staden. Bland många innehavare av landeriet finner vi skeppskaptenen Christian Troilius (Ostindiska Kompaniet) och översten och landshövdingen Claes Virgin. Landeriet gav också namnet åt stadsdelen - Johanneberg.

Annexet byggdes till 1921 för att vara klart till Jubileumsutställningen 1923.

Strax nedanför landeriet står ett gäng flickor och diskuterar – det har varit en långdragen diskussion ... sedan 1957 står nämligen Nanna Ullmans bronsskulptur här. Nanna (1888-1964) var dotter till en av Skagenmålarna, Viggo Johansen, och hon flyttade till Göteborg 1929.

Korsvägen är före 1850-talet inte en del av Göteborg – men en viktig infartsväg från söder och öster. Korset lär man kunna följa på kartor redan under 1600-talet. Gammal bebyggelse kan vi konstatera och landeriet försåg oss göteborgare under många år med frukt och grönsaker – och inte minst från landeriet Liseberg. Vi vänder därmed vår blick mot Liseberg och ser knappast jordbruksmarker idag ... dinosaurus till trots!

Ett besök i reservatet!

Vi hoppar av spårvagnen vid Stigbergstorget och genar över gården framför Gathenhielmska huset. Här har vi haft en del intressanta guidningar av Peter Ribberfors och förhoppningsvis kan vi återse honom och gruppmedlemmar som vill göra besök inne i huset som är uppfört i två våningar i karolinsk stil med valmat tegeltäckt tak. Peter har samlat oss kring entrétrappan och bl a berättat om fasaden som har en stram symmetrisk uppbyggnad med pilastrar mellan fönsteraxlarna. Huvudfasaden vänder sig mot Stigbergstorget. Tomten söder om byggnaden omfattar idag en relativt stor trädgård

med ett uthus och resterna efter ett växthus. Öster om bostadshuset ligger ett par små träbyggnader som ursprungligen tillhörde repslageriet från 1700-talet. Söder om tomten finns rester av den stora trädgård som tidigare hörde till huset. I öster mot Bangatan ligger en låg vall – fornlämning - som är en lämning efter repslagarbanan.

Väster om huset ligger Gathenhielmska reservatet med trähusbebyggelse och det är dit vi styr kosan! Vår vän Carl F Fredberg beskriver området ”med sina små och stora hus, trädgårdar och hagar hade fått både lustiga och intressanta namn i jordeboken, men sådana som Gloriana, Frigga, Gilgal, Kapadosien, Fröjdeborg, Strutsen, Stora Klämman, Kullen och Cameleon ihågkommas väl bara av de äldsta majborna i trakten”.

Fotografen och undertecknad följer först några trappor upp för att kunna fånga helheten – Hjortbergska huset, huset där författaren och skulptören Eino Hanski bodde, det lilla lusthuset Bäckska paviljongen, där ”Singoalla” och ”Den siste atenaren” skrevs av Viktor Rydberg. Men då stod den Bäckska paviljongen vid Jaegerdorffsplatsen - 1948 flyttades den till sin nuvarande plats. Vi skymtar också Söderlingska ängen och en del ”moderniteter” som kommit till på 60-talet! Vi har en historia framför oss som är ca 250 år gammal - byggnaderna vid Pölgatan är idag den äldsta friliggande trähusbebyggelse Göteborg har kvar. Snöblandade regndroppar faller vackert över hustaken!

Eino Hanski

Efter helgens besök på Pölgatan – inom Gathenhielmska reservatet - och betraktelse av bostaden och bronsverket av Eino Hanski blev jag nyfiken på denne ingermanländsk-svenske författare, dramatiker och skulptör. Jag läser ur artiklar, reportage och krönikor; Eino föddes den 17 juli 1928 i dåvarande Leningrad. Han var en Hans far var en finsk arbetare som 1921 flydde undan förföljelsen av kommunister i Finland. Modern var karelska. Eino Hanskis modersmål var ryska. Med sin mor och syster tvingas han fly från det av tyskarna belägrade Leningrad. Flykten undan svält, krig och förföljelse tog honom via Ukraina, Polen och Finland slutligen till Sverige 1945 i en skraltig fiskebåt. Cirka 4 500 ingermanländska flyktingar kom till Sverige.

Den dramatiska flykten beskriver han i trilogin ”De långa åren”. I Sverige bosätter han sig i Göteborg och på Pölgatan. Eino Hanski försörjer sig i perioder som skogsarbetare, industriarbetare - bland annat på SKF - och hamnarbetare. Han arbetar också på ungdomsgård, som fotograf och som vandrarhemsföreståndare.

Under 1965 debuterar han som författare och skriver i första hand om ryska och karelska livsöden. Han skriver också om föräldragenerations historia. De som reste sig och gjorde ryska revolutionen. Det blir en diger samling av romaner, serier och manus. I slutet av sitt liv har han sin ateljé vid Delawaregatan i Göteborg. Vad som är anmärkningsvärt är att denne flitige författare är dyslektiker, d v s ordblind.

Eino Hanski är även en skicklig skulptör. Bland verken i Göteborg finner vi förutom ”Stigbergs-Lasse” eller Sjömannen från 1996 på Pölgatan, ”Evert Taube” på Jussi Björlings plats vid GöteborgsOperan från 1996, ”Gränslös tanke” vid Lindholmen från 1997 där också ”Medmänsklighet” finns från 1992. Vid Göteborgs Energi i Gårda finner vi ”Månskäran” från 1999 och på Liseberg kan vi se Sten-Åke Cederhök sedan 1998.

Eino Hanski avlider den 17 augusti 2000 i Göteborg.

Från Nääs till Götheborg III

Vad har denna lilla eka – eller är det en snipa - och ett större Ostindiskt skepp gemensamt? Ja, om vi börjar med ekan så fann vi den vid Nääs slott och där huserade en gång Jacob von Utfall, som var kapten och dessutom direktör för Ostindiska Kompaniet. Han köpte Nääs 1746 av en nära släkting. Jacob gjorde några lyckosamma sjöresor och fått del av stora vinster. Som många andra resenärer till t ex Kina fick han idéer om förbättring av jordbruket. Han satsade mycket på ombyggnad och inredning av slottet Nääs. Von Utfall var faktiskt en av de första ägarna som bodde permanent på slottet. Man tror också att det var på hans tid som slottet fick sina flyglar. Men av inredningen finns inte mycket kvar från hans tid på Nääs. Enbart några kakelugnar från slutet av 1700-talet. Nu går jag över till Stora Kajutan på Götheborg III – där kan vi tänka oss att en del vitpudrade peruker sitter på sned, brokadvästar spänner över bukstinna kargörer, alla är mätta och nöjda. Kaptenen ställer fram den stora skålen som han inköpt i Kina – med sitt eget sigill målat på porslinet – nu ska det festas och man lyckönskar varandra för de lyckosamma affärer de gjort i Kanton … nu ställs kursen mot Kap Horn och sedan bär det vidare iväg mot Europa och Sverige – en resa som efter närmare ett och ett halvt år avslutas i ett sommarvarmt Göteborg! Bålet med arraken smakade gott!

Det här är en glimt av vår vagga – Gammelös!

Tar del av en berättelse från en kvinna som är backstugusittare i trakten under 1920-talet. Hon berättar om sin äldre broder som ska gå och läsa för prästen. Sedan blir han mjölnardräng hos en morbror i Bohuslän. Då blir det en mun mindre att mätta därhemma.

Nu har brodern arbete hos bönderna. Får göra dagsverke som en hel karl fast han inte är äldre. En ett år yngre syster arbetar hos familjens granne redan vid elva års ålder. Varannan dag går hon i skolan, annars är hon på arbete. Hon bär tunga mjölkflaskor så armarna räcker ända ner till knäna. Nej, man går inte i skolan tills man är 20 år på den här tiden. Vi små människor är bara till för arbete. Vi är dragdjur hos de mer besuttna. Ibland rinner sinnet till på en när man tänker på hur det har varit och man frågar sig varför det var så. De fattiga är för lite upplysta. Det är präster och rika människor som är

härskande. Prästerna håller folket nere med sin skrämselreligion och vad som händer om man inte är en laglydig medborgare. Många av oss har aldrig läst något annat än katekesen och bibeln. Man håller nere vårt vetande så att vi lyder blint. Samma år som jag läser för prästen tar jag plats som barnflicka på en gård där min äldsta syster tjänar. Jag är inte van vid att vara borta från mor och far. Det är roligt när man får åka hem. Det gamla hemmet är värdefullt att ha och vi har alltid så roligt tillsammans när vi är hemma.

Gud ska veta att jag älskar varenda del av det gamla hemmet. Jag kommer tillbaka till min plats över sommaren och i augusti kommer jag hem igen. Får en bättre avlönad plats. Men då inträffar något som förändrar hela vår värld. En solig söndag i augusti bryter det första världskriget ut. Det är ett minne som man aldrig glömmer. Kyrkklockorna klämtar så olycksbådande denna varma augustidag vid Göta älv.

Vi kommer till den här trakten en kylig höstdag. Historien berättar oss att Göteborgs äldsta moderstad, Gamla Lödöse, blir föremål för en växande avundsjuka från dotterstadens affärsmän, och inom Kristinas förmyndarregering börjar man tala om att upphäva Gamla Lödöses stadsrättigheter. Vederbörande tullinspektör gjuter olja på elden. I en inlaga till regeringen år 1641 kallar han ”Gammelös” för ett ”skadligt näste, där samhällets stöttepinnar umgås med de värsta föredömen i smuggling till norska sidan av älven. Detta bedrägeri underlättas av att ”de danske och norske hava utmed älven låtit uppbygga en hel hop kyffen och ölkrogar, varest sker stort tjuveri och listige ränker om nattetid och eljest”.

Det länge fruktade dråpslaget mot Lödöses stadsrättigheter kommer i samband med den ödeläggelse, som drabbar staden under kriget med Danmark år 1645. En hop danska och norska knektar kommer då seglande från Kungälv med skeppet ”Kålpottan” och far fram som vildar och hedningar i staden. Och när de skräckslagna invånarna tar sin tillflykt till kyrkan, tränger den vilda horden in i helgedomen och sablar ned dem alla. Efter detta beslutar regeringen, att staden inte skulle byggas upp igen, utan Gammelös ska, som Axel Oxenstierna själv yttrar i rådet, ”bliva bondeby och en krog”. De överlevande borgarna får befallning att slå sig ned i andra städer, helst i Göteborg, där man tilldelar dem tomter att bygga på samt ge dem fem eller sex års skattefrihet.

Vi återvänder till nutid och denna underbara höstdag med sin trolska dimma över nejden – vi är precis på väg ner för en backe. Mot Gammelös!

Snart betraktar vi den vita St Peders kyrkan.

Silverkällan

Vi har Älvsborgsgatan framför oss och vi har hoppat av 9:an för att röra oss över historisk mark. Kungsladugård. Vår gamle vän Fredberg skriver:

”Förbi kyrkogården går spårvägen. Linjen kröker sig en bit från Slottsskogsgatan, gör en stark kurva nära Älvsborgsgatan och löper

en lång sträcka över Kungsladugårds ägor.

Här öppna sig härliga plana ytor, här är ingen besvärlig terräng, här skall en hel stadsdel växa upp. På fälten, omkring vilka bergåsarna stå som jättevakter, än stängande utsikterna, än öppnande nya ljusa vidder, ha stadsbyggarna börjat utbygga den nya stadsdelen. Den skall bära det gamla lokalhistoriska namnet Kungsladugård. Och gatorna och de öppna platserna skola på knutarnas namntavlor hugfästa gamla lägenheter, jordeboksnamn, för stadsdelen karaktäristiska yrken samt personnamn ur ortskrönikan och från det gamla slottets tid.

Ingen skall mera hitta gamla Silverkällan, som en gång flöt upp i gärdet och som av bruksägaren David Carnegie överbyggdes med ett källhus av röd tegelsten, från vilket det kristallklaraste vatten utpumpades. Endast de gamle skola tala om, hur modernt det var en tid om somrarna att morgonpromenera dit och “dricka brunn“, ehuru källan inte hade några hälsobringande egenskaper, vandra mellan grönskande ängar och höra lärkorna sjunga.”

Och precis som vid Skansen Kronan finns här idag s k cityodling – Silverkällan i Majorna – och här var det först kommunen som hyrde in grisar för att böka upp en gräsmatta som sällan användes! Silverkällan kanske trots allt gjorde marken extra fruktbar!

Kviberg – engelska kyrkogården

Vi tar oss till Kvibergs kyrkogård – Sveriges största, norra Europas till ytan näst största kyrkogård. Efter att ha sett om den egna familjegraven tar vi oss ner till en sällsam plats.

Vi tar oss tillbaka i tiden - dryga hundra år och första världskrigen bryter ut. Den 17 juni kan man i Bohusläningen läsa om hur det började flyta in lik längs Bohuskusten! De kommer från det stora Nordsjöslaget som nyss ägt rum vid Horns rev strax söder om Jylland - den 31 maj och 1 juni 1916. Detta är det största sjöslaget under första världskriget med 8 665 döda - 2 551 tyskar och 6 097 britter. Tidningen Bohusläningen skriver:

Efter det stora Nordsjöslaget drev liken i massor in mot Bohuskusten. Det kom hela klungor, som legat i månader i vattnet. Liken var fasansfulla att skåda. Störtsjöar och

måsar hade slitit bort köttet på kropparna, oftast var endast benstommen kvar med håliga ögon och grinande tandrader. De jordfästes i svenska gravar, vänner och fiender om vartannat. Döden försonade allt.

Idag tittar vi ner på ett gravfält där rader av gravstenar ser ut att stå i givakt! Det brittiska samväldet har en organisation som heter Commonwealth War Graves Commission. De har hand om 2 500 anläggningar i 153 länder! I Göteborg finns en av dessa på Kvibergs kyrkogård. Här vilar för all framtid som ett sista vilorum för sjömän, soldater och flygare från Brittiska samväldet. Deras minne hedras här.

Gravarna vi betraktar är både från första och andra världskriget.

Här följer några fakta vi läser:

1914-18

De 73 offer som ligger begravda på fyra begravningsplatser och kyrkogårdar är nästan alla sjömän som spolades iland på den södra delen av västkusten. De alldra flesta omkom vid ”Slaget vid Jylland” där den brittiska hemmaflottan och tyska flottan utkämpade 1:a världskrigets största sjöslag. Slaget ägde rum vid den västra infarten till Skagerrack och är i Sverige känt under namnet ”Nordsjöslaget”.

1939-45

Inte mindre än 113 av de 121 offren (i Sverige) från 2:a världskriget var flygare som störtade över Sverige och omgivande vatten under flyganfall mot de tyskockuperade områdena i Norge, Danmark och Finland. De ligger begravda på 9 begravningsplatser och kyrkogårdar i södra delen av landet.

På det Brittiska samväldets krigsgravfält här på Kviberg finns 66 gravar från 1:a världskriget och 46 från 2:a världskriget. Förutom en från brittiska marinkåren var alla som begravdes under 1:a världskriget gruppbefäl och meniga från Brittiska flottan. Under 2:a världskriget vara alla utom 8 (Brittiska flottan 1, Brittiska armén 5, handelsflottan 2) flygare – 24 britter, 8 kanadensare, 5 australiensare och 1 nyzeeländare. Endast tre av offren begravdes ursprungligen på Kviberg, medan de övriga fördes hit under 1961 från andra begravningsplatser på avlägsna orter på fastlandet eller på öar i kustbandet.

Vi tittar mot himlen och ser flygplan som korsat varandras vägar. Vita streck mot blå himmel ... nyss sprang tre rådjur förbi oss och försvann i ett skogsbryn.

LL935 Dolly

I Lysekilsposten under mars 2013 skriver man den här gamla fiskeskutans öde är okänt – att hon heter Dolly och var en gång från Smögen!

Vi får en hundra år lång historia kring LL 835 Dolly! Hon levereras med en 1-cylindrig Skandiamotor, 50 hk från Fridhemsvarvet 1916 och då som LL 955 Donny till ett vadlag på Gravarne med Fritiof Wallström som skeppare. Hon säljs sedan fyra år senare, 1920, som GG 860 Donny till Hyppeln. Motorn byts ut under 1928 mot en Skandia 65 hk och fartyget säljs åter 1936 som LL 835 Dolly till Smögen och Mattias Olsson, Evald Martinsson och Karl Johansson. Hon får en ny Skandiamotor om 89 hk och säljs vidare 1952 till Smögen med samma namn och beteckning till Hugo Olsson, Tore Johansson och Torvald Torstensson. Dolly får en ny Skandiamotor 2-cyl. 130 hk under 1965, och säljs 1973 som fritidsbåt till T. Larsson, Göteborg. Puh! Vi hittade henne vid Drömmarnas kaj och hon heter fortfarande Dolly!

En kyrkklocka berättar ...

Mariakyrkan som ligger mellan Ullevi och Stampens kyrkogård uppförs 1812 och kallas ursprungligen Fattighuskyrkan. Om den kyrkan ska jag skriva mer om och så småningom publicera på sajten www.alltidgot.com. Ibland hittar man oväntade uppgifter i arbetet med research - ett sådant exempel är att det vid renoveringen av Mariakyrkan under 1965 också sker ett byte av kyrkklockan som är av en mindre modell - gjuten 1747. Den gamla klockan visar sig ha en brokig historia. Den tjänstgör ursprungligen som skeppsklocka på fartyget ”Hoppet” vid Ostindiska kompaniet. Skeppet ”Hoppet” byggs på Terra Nova, och med en besättning om 130 man gör skeppet två resor till Kanton mellan åren 1748-1754.

1969 lånas klockan ut till Fridhems kyrkogård i Backa. Den stjäls därifrån 1977, men återfinns lyckligtvis 13 år senare!

Sedan 1997 hänger den i Asperö kyrka i vår södra skärgård!

Det här är en skeppsklocka från ett annat av kompaniets skepp, Prins Carl.

onsdag den 23 mars 2016

Kaponjärgatan – Skansen Kronan ... och bulle med blåbär!

Haga som är den äldsta av Göteborgs förstäder, beskrivs redan i 1600-talets krönikor som ett litet idylliskt samhälle med små hus och hagar utanför stadsmuren och vallgraven i söder.

Denna dag går jag in på badinrättningen som under ”hvardagar håller öppet till ½ 8.” En julklapp skall sent omsider bli väldoft för kropp och själ!

Vår gamle vän Fredberg anser att ”man inte behöver gå många steg på de olika gatorna, som skära stadsdelen i skilda riktningar, för att förstå, att Haga inte är de förnämes stadsdel, även om den precis inte är de aldra mest fattiges. Skolgatan, Östergatan, Nygatan, Kaponniergatan, Pilgatan, Mellangatan och allt vad de heta, dessa tråkiga förstadsgator, erbjuda denna tröstlösa enformighet, ge detta beklämmande intryck som endast fattigdomen förmår.” och ”Av det som en gång gav Haga sitt namn - brokiga hagar och frodiga trädgårdstäppor - finnes intet kvar.”

Det var då, idag helt annorlunda och jag går via Kaponjärgatan till ett café för kaffe och blåbärsbulle. Lokalen fylls snart av hungriga lunchgäster.

Trappan upp till Skansen kronan ser ut att ledas av en silvertråd i det svaga solljuset!

Undertecknad kunde på nära håll följa rivning och uppbyggnad av Vegabyggen då det begav sig. Ett konsortium bildades 1959 och stadsplanearbetet påbörjades 1960. Här har jag gjort ett nedslag i deras programförklaring;

Stadsdelen Olivedal, i vilken Vegaområdet ingår, fick sitt namn efter den gamla lantegendomen Olivedal som låg vid Linnégatans södra ända, strax innan man kom fram till de berömda gamla grindarna – de av krokiga grenar av ek.

En gammal miljö som försvinner – det ligger väl alltid något vemod i detta, även om tidens krav på modernare bostadsbebyggelse och högre standard gör saneringsarbeten nödvändiga. Bebyggelsen omkring Vegagatorna, Johannedalsgatan och Fjällgatan är nu (1959) relativt gammal, huvudsakligen landshövdingshus uppförda under tiden 1880-1920 och förslitningen har blivit ganska betydande. För att kunna bygga tidsenliga lägenheter och anlägga lekplatser med mycket sol, skilja gångtrafik från dagens intensiva motortrafik och anskaffa parkeringsplatser till hyresgästerna, har en helt ny stadsplan för området utarbetats.

Samtidigt som några bilder från saneringsområdet visas, visas också glimtar från Vegagatorna och dess omgivningar vid tiden omkring och efter sekelskiftet (1800/1900).

Vegagatorna fick sitt namn i slutet av 1800-talet efter fartyget Vega i Nordenskiölds-expeditionen. Mellan Stora och Lilla Vegagatorna fanns ett kärt tillhåll för ungdomarna. Det var ”Påskelleberget”, där påskeldarna luntades varje år. Vid Plantagegatan låg en

handelsträdgård och vid Lilla Vegagatan låg Nymanssons lada och Stenkrossen. Där Jungmansgatan går fram låg en smedja vid en damm. Oscar Fredriks kyrka var ganska ny, den byggdes 1893. Där Johannedalsgatan nu går hade småpojkarna duvslag och kaninburar och genom Olivedals ägor flöt ”Råttebäcken” till allmän ungdomlig glädje.

Namnet ”Plekta”, är säkert välbekant för många. Plekta var en omtyckt tummelplats som fick sitt namn av, att en grabb vid öknamn ”Klasan på Järntorget” en gång sparkade boll genom en fönsterruta, varvid ägaren vände sig till polismakten, som av den anledningen satte upp plakatet: ”Fotbollssparkning vid PLIKT förbjuden”.

Fram till 30-talet var bostadsområdet vid Vegagatan en av stadens barnrikaste platser och enligt uppgift skall t ex hus nr 23 på Vegagatan ett tag ha inrymt 200 personer i sina ynka 41 lägenheter! Det var kanske inte utan skäl som man så ofta hade handfasta polismän som vicevärdar…

Vegaområdet skall få ett nytt ansikte – men även nu med sin karaktär, som förhoppningsvis skall kunna skapa en ny hemkänsla hos alla Olivedalsbor.

Gårdsrummen ska helt befriats från motortrafik i samma plan och korsningar mellan motortrafik och gångtrafik ska undvikas. Trafiken till Masthugget går på en bro över gårdsrummet. Stora garageutrymmen i 1-3 plan finns under gårdarna och nås från Vegagatan och Fjällgatan. Från garagen kan man komma upp i husen via hiss. Lilla Vegagatan stängs av för genomgångstrafik.

Vegaområdet kommer att inrymma 1 600 lägenheter, varav mer än hälften har 3 rum och kök, eller större. Vindskyddade balkonger, varje våningsplan skall vara tillgänglig för funktionshindrade (via hiss). Uppgiften att planera och bygga ett nytt bostadsområde som skall passa in i en äldre omgivning och samtidigt tillgodose människors behov för en längre tid framåt, är både stimulerande och ansvarsfull. Arbetet med det nya Olivedalsområdet bedrivs i nära samverkan mellan stadsplanerare, byggnadskonstruktörer och producenter.

Det nya Vegaområdet blir som en liten stad i staden. Nutidsmänniskan behöver luftighet och så vilsam miljö det rimligtvis går att få i en stor stad. Målen är högt satta – att skapa en vackrare stadsdel där alla ska trivas!

Miljonhuset vid Linnéplatsen

Vi har promenerat i Slottsskogen och kommer ut vid ”Plikta” och in i Olivedal, som Fredberg beskriver att detta är sista landeriet i denna trakt, som bevarat sin forna karaktär. Vi ser inget landeri, men vi kan föreställa oss: ”Det hör till den art av lantställen utanför stadsportarna vilka forna dagars förmögne köpmän förvärvade och bebyggde, för att där tillbringa sina vilostunder från mödorna vid pulpeter och kontorsböcker. Och denna förtänksamhet ha deras ättlingar alla skäl att prisa, ty dylika egendomar vägas i våra dagar upp med guld. För ett sekel sedan köptes de för summor, som vår tid med rätta betecknar som spottstyvrar.”

Vi tittar upp mot lägenheter som är till salu i området… och som man knappast får för en spottstyver idag!

Olga Rinman

Olga föddes den 18 februari 1861 i Göteborg. Hennes företag etablerades 1893 och i hennes ansökan om etableringstillstånd anger hon att hennes man – sjökapten Knut Ragnar Rinman övergivit henne och barnen. Han har ingen avsikt att återvända hem! Hon har sin ateljé på Södra Hamngatan under åren 1894-96, därefter på Kungsportsavenyn under 1897 samt på Östra Hamngatan under 1898-1904, flyttar 1905 till Linnégatan. Minst sagt en flyttbar dam.

Hon ägnar sig åt porträtt och miljöbilder och många bilder blev vykort med Göteborgsmotiv. Det blev vykort som företrädesvis blev hennes specialitet. Stadsmuseet i Göteborg har en ansenlig samling av negativ, och för några år sedan kunde vi se några av hennes alster i utställningen "Eviga ögonblick" med två andra kvinnliga fotografer, yrkesverksamma runt sekelskiftet 1900 i Göteborg, nämligen Anna Backlund och Caroline Gaudard. Caroline Gaudard har jag skrivit om tidigare.

Vad gäller Olga så kan man se hennes fotografering som en fortsättning av det som Aron Jonason en gång startade – topografiska bilder. Olga sålde dessutom tavlor och ramar – efter henne övertog dottern Elsa verksamheten och drev den till sin bortgång i februari 1933 – Rinmans fotomagasin.

På utställningen jag nämner ovan finns ett intressant foto från 1907. Fotot visar en Barnens dagsparad på Kungsportsavenyn år 1907. Lägg märke till att det i mitten av utklädda människor dras ett grekiskt tempel med hjälp av tre hästar! På balkongerna i husen runt omkring står åskådare och spanar ut på paraden.

Olga Rinman gick ur tiden i juni 1927.

En reflexion om ensamhet

Jag ser henne vackla iväg längs väggen i entréplanet i huset. Jag förstår att hon dricker för att hon är ensam ... men jag tycker inte alkohol är den bästa medicinen mot ensamhet. Men vem bryr sig? Det var därför vi hade mottagningar för psykiska ohälsa – vi hade enheter för missbruk, vi hade mottagningar för deprimerade människor, vi hade mottagningar för unga som skär sig ... Jag förstår deras oro, frustration och desperation ... Vem bryr sig om mig när jag mår så dåligt att jag inte vill leva? Ingen ... Jag förstår varför kvinnan vacklar fram i sin ensamhet – det enda som tar emot henne är väggen i korridoren ... i entrén ... på väg upp till lägenheten. Ensamheten.

Rött handslaget tegel – Röhsska museet

Museibyggnad som uppfördes 1913 i rött handslaget tegel är ritad av Carl Westman (1866–1936) och placerade mellan Chalmers på Vasagatan, nuvarande Valand och Slöjdföreningens skola på Kristinelundsgatan, nuvarande HDK. Byggnadens arkitektoniska utformning är på många sätt typisk för 1910-talets nationalromantiska anda. Museifasadens många tegelstenar är handslagna och flera av dem har ett mönster eller en ristad dekor, vilka beställdes och i vissa fall även utfördes av arkitekt Carl Westman och intendent Axel Nilson.

Dagens hus - Gibraltargatan 18

Anna Ahrenberg låter bygga det här huset på 1930-talet - för ensamstående obemedlade damer. Anna är då en känd Göteborgsdonator som lever mellan 1861-1948 och hon bildar under 1935 en bostadsstiftelse för ett sexvåningshus – ettor med kokvrå till ensamstående obemedlade damer över femtio år! Kanske symboliserar dessa kvinnliga figurer olika aspekter av livet? Jag känner igen stilen på konstverken – betraktar den ofta på Broströmshuset vid Packhusplatsen... de är gjorda av skulptören Carl O Berger (1885–1938) som på sin tid också skapar dekorationer till Gillblads, Amerikahuset och Valand. Huset här på Gibraltargatan 18 är ritat av arkitekten Alexander Emil Ericsson (1911–1994) som också är känd för fabriksbyggnader som SKF och Götaverken

Annedals barnkoloni ”Lyckebo” på Rör- tången, Kungälvs kommun.

Kolonin grundades av Annedals församling i Göteborg och användes 1946-1975.

Minnen:

En pojke spolas med slang från källaren - iskallt vatten – han hade bränt sig på en manet…

Från stranden kunde man se ”Blåkulla” – vågade aldrig titta åt det hållet…

Lydde man inte, eller inte åt upp maten – straffligga i säng medan de andra var ute och lekte…

All post/paket hemifrån konfiskerades – man skulle inte lockas att längta hem …

Efter kollektiv tandborstning, dusch och kvällsbön, sjöng vi: Godnatt små kamrater och tack för idag, nu somnar vi alla så gott, guds änglar de vaka runt huset inatt, god natt små kamrater god natt…

Vi grät varje kväll av hemlängtan… under täcket!

Chalmerska huset – del 2

Nu har William Chalmers lämnat huset på Södra Hamngatan 11 och Oscar Ekman står som ägare mellan 1862-1900. Carnegie & Co kommer emellan och först 1930 överlåts det till Skandinaviska banken. På den här lite raspiga bilden från omkring 1890 ser vi källarvåningen som utnyttjas till portermagasin med ingången till höger. Dagligen förs portern hit med pråmar eller s k hemförare från bruket borta vid Klippan. En våning upp disponeras av banken, till höger ligger det Carnegieska kontoret där Ekman hade sitt rum allra längst till höger. Direktören Eskil Fåhraeus härskar över personalen med järnspira och han tillåter t ex icke färdiga kuvert, var och en får själv tillverka det som behövs. Carnegiebolaget är ett solitt företag och det sägs att man från London frågade angående företagets ekonomiska situation. Skandinaviska Kredit AB svarade att: ”Näst oss själva anse vi Carnegie vara det mest solida företaget i Göteborg”.

Diskussion – staty

Charles Felix Lindberg såg till att fondera medel för att vi skulle få en vacker miljö – här ser vi konstnären Nanna Ullman-Johansens bronsstaty ”Diskussion”- tre unga skolflickor diskuterar något ur den uppslagna boken …

Den står vid Korsvägen 2, alldeles nedanför Johannebergs landeri.

Där har flickorna diskuterat sedan 1957, i snart 60 år!

Konstnären Nanna 1888 – 1964, föddes i Köpenhamn och var under lång tid bosatt i Sverige. Hon var dotter till Viggo Johansen (1851-1935), en av de kända Skagenmålarna.

Arkaden - Dagens bild!

Vi har sett Arkaden många gånger - Östra Hamngatan – och det här fotot är taget mellan åren1906 -1910 av Nils Danckwardt. Jag sökte info om denne Nils och finner att han levde mellan 1874-1963. Att han var son till en major i Växjö. Att han utbildade sig till gymnastikdirektör, arbetade vid Folkskoleseminariet i Växjö och var mycket intresserad av att dokumentera ... Hans samling av glasplåtar och album skänktes till Smålands museum. Det var i det småländska arkivet jag hittade bilden från Göteborg!

Övre Husargatan - Risåsgatan!

En polis står och spejar bortåt gatan. I förgrunden betraktar en pojke fotografen. Bilden är tagen på Övre Husargatan i Göteborg, i riktning mot Skanstorget. Fotografen som är okänd till namnet bör ha stått ungefär där Risåsgatan mynnar ut i Övre Husargatan och året är 1910. Funderar över den byggnad som jag ser till vänster, ett kapell? I mitt huvud kommer;

Här är polisen, som mitt i gatan står.

Han visar hur man kör,

han visar hur man går.

Ibland blir det stopp och då är gatan fri.

Då kilar alla bilarna så kvickt förbi.

Tu tu tu tu tu tu tu tu tu tu.

Mammorna komma förbi med sina små.

De trilskas ju ibland

och mamma säger då:

"och är du ej snäll och lyder mamma nu,

så tar poliskonstapeln dej, det vet du ju !"

Bu bu bu bu bu bu bu bu bu bu.

Minns ni?

Antonio - Dagens personlighet!

Rödrutiga dukar, rött vin i keramikkaraffer, Buon giorno signor Antonio! Han kom en gång från Stockholms fina salonger... Berns. Det var 70-tal och han tog över gamla Konsumbaren på Kungsportsavenyen och startade La Gondola. Han är ursprungligen från Sardinien, Italien. Redan som mycket ung arbetade han med att sälja livförsäkringar – assicurazione – genom att knackade dörr i Cagliari. Entreprenörsandan var väckt!

Vi samtalar om gamla minnen. Även servitören Paolo minns Duarte... men påminner oss om att det är dags att gå i pension nästa år. Krögaren Antonio tänker inte gå i pension, trots sina 74 år. Så länge man har lust och intresse för människor finns jag kvar, kommenterar han. I eftermiddag väntar tennismatch med sonen. Han lovar att skicka över en bild från den tid han hade La Gondola, Il Gondoliere samt Hunters Pub... Via sms kommer en gruppbild på all personal som då var anställd på de tre restaurangerna. Typiskt åttiotal i frisyrer, mustascher o klädsel. Propra och snygga.

Arrividerci Pasta Plus - vi tackar för god mat idag och tar oss vidare till Valand för vidare resa mot Järntorget. Göteborg är lite kylslaget idag, men solen skiner från blå himmel...

Det leker barn på Amiralitetsgatan!

Det nuvarande utseendet av kvarteret Vita Björn skapades till största delen under 1965. Syftet var då att bygga bostäder med ljus och luft efter rivning av den gamla bebyggelsen. Placeringen var tänkt att ge sol och ljus på gården. Dessutom finns på så sätt utsikt mot Masthuggskyrkan från området. Mot Djurgårdsgatan lägger man en länga som är anpassad till landshövdingehusen på andra sidan gatan. Kvarteret är läggs med kortsidan mot Amiralitetsgatan i norr. De gamla husen var uppförda redan i slutet av 1870-talet och tillhörde några av Göteborgs äldsta landshövdingshus. Husen var ursprungligen avsedda att användas som fribostäder åt anställda på Gamla Varvet nedanför Stigbergstorget. För att få en sådan bostad krävdes att man var en riktig trotjänare och hade minst tjugo års tjänstgöring bakom sig. Här ser vi ett utrymme – en lekplats - som senare bebyggs, det är vattenfyllt och pojkarna kan leka med sina barkbåtar i vattnet och kanske drömma sig bort – bort mot hav som sjömän långt före dem har seglat över. På en sida för scouter läser jag; ”Detta material behöver du:

Sådant som finns i naturen, t ex bark, pinnar och löv

Knivar eller ev andra verktyg”

Året är 1922 och just den här dagen, den 10 april debuterar en 22-årig Karin Boye med sin dikt Moln;

Se de mäktiga moln, vilkas fjärran höga toppar

stolta, skimrande resa sig, vita som vit snö!

Lugna glida de fram för att slutligen lugnt dö

sakta lösande sig i en skur av svala droppar.

Majestätiska moln - genom livet, genom döden

gå de leende fram i en strålande sols sken

utan skymmande oro i eter så klart ren,

gå med storstilat, stilla förakt för sina öden.

Vore mig det förunnat att högtidsstolt som dessa

kunna lyfta mig upp, dit ej världarnas jäkt når

och hur vredgat omkring mig än stormarnas brus går

bära solskimrets gyllene krans omkring min hjässa.

Dalta och Dalten

Martin Alfred Olsson föds i Tegneby på Orust 1857, senare tar han efternamnet Tengby. Redan som liten är han udda såtillvida att han går mest för sig själv – strövar omkring bland växter och djur. Efter sockenskola och folkhögskola skrivs han in i Lunds Privata Elementarskola där han avlägger mognadsexamen 1881 – en bra prestation av en bondpojke – han är uppenbarligen studiebegåvad! Han genomför och tar examen i juridik/filosofi, men planerna på att bli läkare går om intet på grund av besvär med migrän, så han reser utomlands och är han åter i Göteborg 1885, som en förmögen man. Han gifter sig med Matilda Dahlin från Kärnö i norra Bohuslän. Som gift lärarinna får hon nu lämna sin tjänst vid Hagaskolan. Hon äger fastigheten Snickaregatan 12 och dit flyttar paret. Martin vill ut på äventyr igen så han beger sig till USA och Chicago – tar anställning som journalist på en svensk tidning. Efter några år är han åter i Göteborg. Då har Matilda förvärvat Annedals Pantlånekontor och den kommer att bli en av stadens främsta.

I september 1891 får paret en dotter – och det är nu man börjar undra över deras märkliga läggning! Dottern döps till Prima, Chrispina, Ultina, Miralda, Sibertina och i dopboken antecknas att föräldrarna är okända! Mamman uppges vara 37, fast hon var 39. Efter bar 18 dagar avlider den lilla flickan i magkatarr, och även i dödboken antecknas att föräldrarna är okända. Året efter föds ytterligare en dotter som döps till Sekunda, Miriam, Filia, Vista, Saleijda. Efter 3,5 månad avlider även detta barn – i hjärnhinneinflammation.

Matilda fortsätter driva sin verksamhet med pantlånekontoret och Martin ger sig in i tidningsvärlden. Ett misslyckat försök att köpa Göteborgs-Posten resulterar i att han startar egen tidning - Göteborgs Dagblad. Den överlever i fyra månader!

Nu startar Martin fastighetsaffärer och köper ett antal, däribland det vackra huset på Övre Husargatan 23. Ett dekorerat vackert hus som får öknamnet ”Daltas röv” – ornamentet kan än idag beskådas.

Vid Hinsholmen köper de mark och bygger villan Marevy. Där bor de under sommartid och där hyr de också ut. Myndigheter synar deras affärers bokföring och man kommer fram till att alla vinster av kapital och räntor inte upptagits för beskattning. De döms till böter, men åklagaren begär fängelsestraff! Domen slår hårt mot paret som blir alltmer frånvänt och egenartat. De börjar missköta sin hygien och klädsel. De till och med tigger mat i Saluhallen – iklädda smutsiga och fattiga kläder – nu blir de ”Dalta och Dalten”.

Matilda avlider i februari 1931 och Martin träffar en ny kvinna. Hon heter Thea Eriksson, 47 år och äger kafé. Hon säljer sin rörelse och flyttar in till den då 78-åriga ”Dalten”. Han slutar sina dagar den 6 oktober 1944, 87 år och efterlämnar 1 436 964 kronor. Han har levt enkelt och sparsamt - men de tjugosju gästerna undfägnas på Palace Hotel med god middag, 17 liter vin, 3 liter svart Renault och 60 groggar!

Thea kämpar i några år för att få ut en del av förmögenheten, men Högsta Domstolen tillerkänner släkten på Orust arvsrätten och Thea får ett månatligt underhåll och hon får behålla lägenheten.

Matilda och Martin Tengby vilar tillsammans på Östra kyrkogården.

Den svartmuskige skärsliparen!

Jag har idag berättat om alla som kom och sålde vid vår dörr – när jag var liten och bodde i Guldheden. Det var mannen med en kostym i plastskydd - hängande i en galge över hans ena axel, han hade grå uniform och båtmössa - som frågade om vi ville ha kemtvätt, en kvinna som ville ha betalt för Göteborgsposten och klippte ett litet kvitto, ungdomar som sålde jultidningar eller julbrev, majblommor. En man ville sälja förbandslåda. Mamma sa nej, med orden ”det är väl samma skräp som Svea Nornan” – min dotter har blivit hundbiten, kläder sönderrivna, ingen ersättning... Vadå, vadå säger mannen med förbandslådan, får jag komma in? Mamma släpper in honom, och vid köksbordet skriver mannen ner alla uppgifter. Hur jag i flera månader gått strakbent efter att ha blivit svårt hundbiten i ena knäleden, byxor och jacka sönderrivna av hundens vassa tänder – ”attackerad av ett vilddjur i Guldheden”, som min lärare sa när jag kom tillbaka till skolan. Mamma fick köpa förbandslåda efter mannens besök. Han lyckades ju få försäkringsbolaget att betala ut ersättning för kläder, sveda och värk...

Vad jag dessutom berättar vid middagen idag, är om den svartmuskige mannen. Han som sjunger: Jag slipar knivar, jag slipar saxar, jag slipar solsken och dagligt bröd…

Hur kunde han hålla reda på alla som skulle ha tillbaka sina knivar och saxar? I ett tiovåningshus? Cirka fyrtio hushåll?

Det var för mig en gåta! Vi barn samlades med skräckblandad förtjusning – kring hans cykel då han trampade igång slipningen med hjälp av bakhjulet? Vet inte hur han gjorde… men mamma fick tillbaka rätt kökskniv och saxar! Den svartmuskige mannen ställde sin ”arbetsplats” vid entrédörren och han återkom ett par gånger om året. Minns ni honom?

Per Dubb

Det här är en behandlingsjournal vid Sahlgrenska skriven av Per Dubb år 1782!

Men nu vill ag berätta om den s k ”Kringgående tallriken” – vid bröllop och begravningar gick värden omkring med en sådan här tallrik och tog upp gåvor! Dessa skulle gå till lasarettsfonden. Pehr Dubb utverkade, vid Gustav III:s besök i Göteborg 1787, att de medel som samlades in i Göteborg skulle gå till underhåll av Sahlgrenska sjukhuset. ”Ge med hjärtat” är ett gammalt talesätt – därav formen på tallriken – ett hjärta! Undertecknad köpte en replik vid Sjukvårdens 200- årsjubileum 1982!

En kort promenad i ett vintrigt Botaniska …

Det ligger tunna, tunna isflak i spegeldammen som står klar år 1925, två år efter Botaniska trädgårdens invigning. Medan fotografen ställer in kameran betraktar jag dammen som är perspektivbyggd. Den östra kortsidan är 3 meter kortare, vilket skapar intrycket av att dammen är längre än den egentligen är. Den ritades av professor Lars Israel Wahlman, han som också ritat Tjolöholms slott.

Kameramannen fokuserar på najaden mitt i dammen, skapad av Carl Milles. Det är en av två najader som Milles skapade till Slottsskogen, men då de blev refuserade placerades den ena år 1931 i Botaniska trädgården och den andra i Keillers park!

Vi fortsätter upp mot örtagården och på vägen kan vi inte undgå att betrakta ”Vårens Huldra”, skapad av Gunnar Nilsson (1904-1995) – denna novemberdag är gräset är grönt och det känns nästan som tidig vår … vi kommer upp till lusthuset – och inser att alla örter ligger i dvala. Det gäller naturligtvis alla blommor i hela trädgården. Några nypon tecknar sig vackert mot en blågrå himmel. Jag drar med ena handen längs några utblommade tuvor av Lavendel… doften finns kvar.

Tittar in genom glasrutan till det lilla lusthuset som är från senare delen av 1700-talet och ritades en gång av stadsarkitekten Bernhard Carlberg till hans bostad på landeriet Kärralund. En vacker väggmålning kan skönjas genom glaset – en typisk 1700-talsmålning.

Vi går vidare mot Båtsmanshuset, som också kallas Blå huset. Det här låg ursprungligen nedanför Stigbergstorget, ungefär där Amerikaskjulet nu ligger. Då är det ett båtmanstorp som uppförs 1794 i timmer. Det rivs 1917 och återuppförs i Botaniska två år senare. Idag används huset som personalbostad. Nedanför denna stora villa ser vi ett arrangemang som bjuder småfåglar på mat. En skata sitter och avvaktar, medan två ekorrar passar på att ta det som faller ner på marken. ”Smulor från de rikes bord!”

En gigantisk urna väntar att kalla vintermånaderna ska gå över - bara för att vakna till liv när våren visar sig. I bakgrunden ser vi det lusthus i glas som stod klart sommaren 2006 på stora gräsmattan mitt i parken Här har vi under vackra dagar sett åtskilliga brudpar fotograferas. Idag en rastplats för många trötta ben eller som regnskydd. Vi klarar oss precis från regnskuren som ihärdigt blötte ner oss senare på eftermiddagen.

Men innan dess tog vi en härlig fika på caféet som för dagen hade tänt brasa i den öppna spisen. Mängder av mammor med barn ser en chans att träffas och fika, några få gäster intar lunch. Här är gudagott att vara!

''Detektivpolis Göteborg''

Utdrag ur Projekt Runeberg: ”Poliskammarens lokaler voro ända till år 1892 inrymda i rådhuset, varefter f. d. Sahlgrenska sjukhuset, Östra Hamngatan n:r 11, uppläts åt poliskammaren, polisdomstolen, centralpolisen, detektiva polisen och första distriktet. Poliskammaren, polisdomstolen och detektiva polisens första avdelning äro fortfarande kvar i denna byggnad, varemot centralpolisen och första distriktet år 1918 inflyttade i huset n:r 28 vid Östra Hamngatan, där rymliga och trevliga stationer inretts.

Detektivpolisens andra avdelning har rymliga och ljusa lokaler i huset

n:r 26 vid Köpmansgatan.

Gamla första distriktet hade till år 1869 tvenne gårdsrum i rådhuset upplåtna till vaktlokal. Nämnda år inflyttade detektiva polisen i dessa rum; och fick därefter första distriktet sin vaktlokal i Stadshuset vid Gustav Adolfs Torg. Denna sistnämnda vaktlokal gick många år under namnet »Korvkitteln».

Foto: Polisbricka med silverstämpel fr 1918 , Vänersborgs museum

Draken & Nyckelbojen!

Vi går med en ström av människor mot Draken. Vad är på gång? ”Sveriges historia och den nakna sanningen”, berättar någon jag frågar ... Hm, vi är ute efter Göteborgs historia. Den här biografen var en av de nyaste nr jag var barn. Här såg min storebror och jag filmer som t ex Kungen och jag, med ”Jyll Brynner” – i storformat, på den tjugo meter breda duken och i antal kvadratmeter etthundratvå. Dubbelt så stor som vår lägenhet i Guldheden! En ny biograf i Folkets hus vid Järntorget – och året var 1956.

Idag är den huvudbiograf och festivalcentrum vid den årliga Göteborg Film Festival. Men ikväll är det show med stand-upartister! Vi går vidare på vår skattjakt. En trisslott ska finnas någonstans vid Nyckelbojen. ”... där, utanför Röda sten, ligger

en skuta för ankar och där går själva hamngränsen, i många många år utmärkt med den bekanta nyckelbojen.” Så skriver vår gamle Fredberg. Men nu ligger den på land vid Stenaterminalen och med liten nyckellampa lyser vi oss fram. Lossar skatten och beger oss till ett varmare ställe. Glögg med pepparkaka sitter gott och jag skrapar.

Nej, det blev ingen pengavinst, men vad gör det? Vi har fått en trevlig kvällspromenad i ett vackert, dimmigt Göteborg! Tack Leif Baude.

En 50-åring ska firas!

Nu är det dags att fira – ett 50-årsjubileum. Efter att Göteborgs första spårvagnar dragits av hästar fram till 1879 öppnar ett engelskt bolag Gothenburg Tramway Ltd och inför Göteborgs första spårvägslinje. Resan kostar då 10 öre. och spårvagnslinjen sträcker sig mellan Brunnsparken och Stigbergsliden.

Och nu är det den 24 september 1929 och det ser vi här är antingen utmed den blå linjen: Majorna - Västra Hamngatan – Redbergslid eller den röd linje: Redbergslid - Brunnsparken – Getebergsäng. Redbergsplatsen har alltid varit en viktig knutpunkt långt innan de nya bostadsområdena byggdes i slutet av 1800-talet. Den här bilden lära vara från Stigbergstorget och jubileumsvagnen möts av stora skaror av människor – vagnen kommer med pompa och ståt. Troligen är det Göteborg Spårvägspersonals Musikkår

som bildas redan år 1905. Från en ren fritidsverksamhet blir orkestern i olika steg delvis professionaliserad och får så småningom namnet Spårvägens Musikkår. Resten är historia.

Smultronstället – Kronan - en av Göteborgs äldsta biografer!

Om jag minns rätt visade den här biografen på Kungsgatan 31-33 många Bergmanfilmer och då under namnet Smultronstället – sedan november 1963. Men jag minns att min mamma ibland nämnde namnet Kronan när vi gick förbi - och den öppnas redan i december 1906. Det var egentligen två biosalonger – den äldsta låg inne på gården, den andra med entré direkt från Kungsgatan. Biografen stängdes 1986 och då hade den återtagit namnet Kronan sedan 1971! Idag är detta en butikslokal.

Ett ishus!

Det kan tyckas att Jonsereds herrgård inte hör hemma på vår sida om Göteborgs historia, men faktum är att Gibson som en gång bodde där hade stark anknytning till kända Göteborgsfamiljerna Dickson och Keiller.

William Gibson (1783-1857) startade 1825 tillsammans med Alexander Keiller (1804-1874) firman Gibson & Keiller som från 1826 drev ett lin- och hampspinneri i Göteborg. Företaget flyttade år 1832 till Jonsered och blev så småningom Jonsereds fabriker. Alexander Keiller lämnade dock firman 1839 och därefter drevs den vidare av William Gibson. Både William Gibson och Alexander Keiller gifte sig med systrar till Olof Wijk d.ä. En syster till William Gibson var gift med George Dickson (1862-1933). Nog om detta!

När man besöker Jonsereds Herrgård finns en parkeringsplats i anslutning till herrgården. Det är lätt att missa denna lilla vackra byggnad – Ishuset! Trädgårdsmästare Peter Svensson berättar att i den här källaren förvarades mjölken som hölls kall med hjälp av isblock som sågats ut ur Säveåns is. För att isen inte skulle smälta täcktes den med sågspån och halm. En föregångare till dagens kylskåp!

SOIC –skepp

Friedericus Rex Sueciae – 5 resor

Drottning Ulrica Eleonora – 1 resa

Tre Cronor – 1 resa

Suecia – 2 resor

Götheborg – 3 resor

Stockholm – 3 resor

Riddarhuset – 2 resor

Calmar – 3 resor

Drottningen af Swerige - 2 resor

Cronprinsessan Lovisa Ulrica – 1 resa

Freeden – 1 resa

Cronprinsen Adolph Friederic – 1 resa

Prins Gustaf – 1 resa

Götha Leijon – 3 resor

Freeden – 1 resa

Hoppet- 2 resor

Cronprinsessan Lovisa Ulrica – 1 resa

Enigheten – 4 resor

Cronprinsen Adolph Friederic – 2 resor

Prins Carl – 6 resor

Prins Friederic Adolph – 3 resor, 4:e förliste

Prinsessan Sophia Albertina – 3 resor

Stockholms Slott – 3 resor

Riksens Ständer – 3 resor

Finland – 2 resor

Adolph Friederic – 7 resor

Lovisa Ulrica – 4 resor

Cronprins Gustaf – 6 resor

Riksens Ständer – 1 resa

Finland – 5 resor

Stockholms Slott – 3 resor

Drottning Sophia Magdalena – 4 resor

Terra Nova – 4 resor

Gustaf III – 4 resor

Gustaf Adolph – 1 resa

Gustaf Adolph – 3 resor

Drottning Sophia Magdalena – 4 resor, förliste under 5:e resan

Götheborg – 2 resor, förliste under 3:e resan

Cronprins Gustaf – 1 resa

Gustaf III – 5 resor

Drottningen – 3 resor

Maria Carolina – 3 resor

Östergöthland -2 resor

Westergöthland – 1 resa

Fredrica- 3 resor

Prinsessan – 2 resor

Wasa – 1 resa

Grinneröds gravfält och kyrka

Vi susar fram på leden mellan Göteborg och Oslo. Gör ett stopp vid en kyrka som utmärker sig från alla andra. En kritvit fasad lyser i eftermiddagssolen. Det är Grinneröds kyrka som i århundraden legat här - där de stora allfarvägarna från Sverige i öster och Danmark i söder en gång möttes. Det är förmodligen anledningen till att det också i dessa omgivningar funnits ett militärt exercisfält. Tjo upp på Backamo ...

Här låg också ett anrikt gästgiveri och ett av Sveriges första moderna motell, utmed gamla E6:an söder om Ljungskile – fram till 1953 gick rikstvåan från Göteborg och norrut i samma sträckning som dagens E45.

Den originella kyrkan byggdes 1859 med ett torn från 1700-talets mitt som byggts om. Det här är det enda tornet med trappstensgavlar i hela Bohuslän. Om långt äldre tider vittnar ett fyrtiotal gravkullar från yngre järnålder på gravfältet strax bakom kyrkan.

Rött är sött, blått är flott, grönt är skönt ... och gult är fult?

Liksom i många andra städer ökade befolkningen i Göteborg starkt från 1800-talets mitt och en stor bostadsbrist uppstod, särskilt bland stadens arbetarfamiljer. Bostadsbrist

av samma art förekom i många andra orter men i Göteborg gav den upphov till en unik hustyp, landshövdingehuset. En rad områden med landshövdingehus i varierande stilar tillkom under åren 1875–1945. Detta är det mest säregna inslaget i hela Göteborgs bebyggelse. Men stora delar av vår stad slukades av elden. Många gånger och det kom påbud att vi skulle bygga hus i sten! Trähusbebyggelsen var ändå det mest förekommande. Med tanke på befolkningens ekonomi var det inte så konstigt. Endast de rika borgarna hade råd att bygga i sten. Sent omsider blir även kyrkorna byggda i sten och puts.

Handelsmän och köpmän med mindre tomter byggde tvåvåningshus – jämfört med de mer påkostade i tre våningar vid till exempel Hamngatorna och Kungsgatan.

Stadens myndigheter och Kronan föregick med gott exempel och uppförde vid 1700-talets mitt flera hus av sten. Det var bl a ett nytt stadshus och kommendantens hus vid Stora Torget. Inom Kronhuskvarteret ersattes fortifikationens och artilleriets nerbrunna kontor och verkstäder med stenbyggnader. Det första Sahlgrenska sjukhuset som tillkom 1782 byggdes också i sten.

Det största stenhusprojektet var dock Ostindiska Kompaniets byggnad som uppfördes cirka 1750–62. Den upptog ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen.

Bland de privatpersoner som byggde stenhus märks några av de mest förmögna köpmännen bl a Niclas och Jacob Sahlgren samt John Hall. Det förnämsta var Jacob Sahlgrens hus öster om Ostindiska Kompaniets hus.

Stenhusen uppfördes således i två eller tre våningar med branta tegeltäckta tak. Fasaderna utgjordes av gult importerat tegel eller putsades med en stram utformning.

Det är här något typiskt för Göteborg dyker upp; Gult fasadtegel!

De få stenhusen som tillkommer på1700-talet hade ofta fasader av gult tegel. Detta har senare återkommit i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga.

Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana?

Jag har listat ett antal exempel på byggnader eller beskrivningar som just anger gult tegel;

”Ostindiska Kompaniets hus, Sahlgrenska huset och kyrkans torn bildar med sina gula tegelfasader en sammanhållen miljö, typisk för Göteborg.”

”Torgrummets östra sida upptas av Östra Hamngatans träd och ”Thulehusets” 1930-talsfasad utförd i gult tegel.

”Domkyrkan med omgivande planteringar är ett markant inslag i södra delen. Kyrkan som invigdes 1815 är byggd i den för tiden typiska nyklassicistiska stilen och utförd med fasader av gult tegel, detaljer av sandsten och kopparklädd tornhuv. ”

”Stråket mellan Slussplatsen och Kungsportsplatsen upptas av tätt bebyggda kvarter som domineras av f d bostadshus i 3 våningar. De flesta har fasader av gult tegel men det förekommer också putsfasader och kombinationer med puts och tegel.”

”I stråket ingår f d Sahlgrenska sjukhuset (Sociala huset), Gamla Latin, Engelska kyrkan och Fiskhallen. De är uppförda 1850–75 som påkostade allmänna byggnader och har gula tegelfasader präglade av nyromansk eller nygotisk stil.”

”Kapellet har fasader av gult tegel och plåtklädd kupol. Arkitekturen har moriska stildrag som bl a återfinns i entréns och fönstrens bågform. Begravningsplatsen omges av dekorativt utformat järnstaket. ” (Mosaiska begravningsplatsen)

”Fasaderna är av gult tegel med detaljer av granit. Exteriören som främst präglas av 1920-talsklassicism har en sparsam dekor bl a kring entrépartierna.” (F d Västgötabanans station)

”Fasaderna är av gult tegel och har enkel utsmyckning i form av hörnkedjor och taklist med tandsnitt. Det skiffertäckta taket är brutet med utsvängt nedre fall och omsorgsfullt utformade takkupor. ” (Posthuset)

”Byggnaden är ett hörnhus av sten i 6 våningar. Det har fasader av gult tegel samt indragen takvåning klädd med kopparplåt. ” (GP-huset)

”Fasaderna är av gult tegel med enstaka klassicistiska detaljer. Mittdelens bottenvåning har tre breda genomgående portar som visar den ursprungliga funktionen. ”(F d Hedens brandstation)

”Fasaderna är av gult tegel och sockelvåningen samt huvudentréns omfattning är klädda med natursten. ” (F d Vasa kommunala flickskola)

”Byggnaden är uppförd i 4 våningar och har fasader av gult tegel. ”(F d Praktiska mellanskolor)

”Kvarteret omfattar idag ett komplex av sammanbyggda hus i 2–4 våningar. Fasaderna är av gult tegel och har putsdekor som omfattar hörnkedjor och rikt utsmyckade taklister. ” (F d slöjdföreningens skola m fl)

”Fasaderna är klädda med ljusgult tegel och utsmyckade med mönstermurning bl a i listverk och omfattningar kring dörrar och fönster. ”(F d Götabergsskolan)

”Museet är uppfört i 3–4 våningar med fasader av gult tegel. Det är placerat på Götaplatsens översta terrass och bildar med sina sju höga välvda muröppningar en monumental avslutning på Kungsportsavenyn.

Konsthallen som är i en våning och ligger på en lägre terrass har också fasader av gult tegel. ” (Götaplatsen)

”Skulpturerna, kolonnerna och bottenvåningens fasad är av natursten, ådrad granit och svart labrador. Entrédörrarna av glas och stål har dekorativt rundade detaljer. Övriga fasaddelar är klädda med gult tegel. ” (Stadsteatern)

”Entréfasaden är klädd med ljus marmor och har en övervåning som domineras av foajéns stora fönsterparti med anslutande naturstenskolonner. Övriga delar av byggnaden har mer slutna fasader av gult tegel. ” (Konserthuset)

”Byggnadskomplexet har en entré- och restaurangdel längs Kungsportsavenyn. Den är i 3 våningar med flackt tak och fasader av gult tegel. ” (Hotel Park Avenyn Elite)

”Byggnadskomplexets äldre del är i 4 respektive 2 våningar och har flacka sadeltak. Fasaderna är av gult tegel med enstaka dekorativa detaljer.” (F d Flickläroverket)

”Fasaderna murades av gult handslaget tegel och dekoren utfördes i tegel eller natursten. Taket täcktes med skiffer och skorstenarna kläddes med koppar.” (Burråsskolan)

”De tre sammanbundna husen är i 2–3 våningar med brutna tak och gula fasader som har dekorativa inslag av rött tegel.” (Holtermanska sjukhuset)

”De två fastigheterna har en samkomponerad fasad av gult tegel. Mittpartiet och hörnen betonas med tornuppbyggnader och på mittpartiet står namnet Linneaborg. ”(Linnégatan 5-7)

”Linnégatan 1/Andra Långgatan 2 Byggnaden är i 3 våningar och har gula tegelfasader som är symmetriskt indelade.”

”Byggnadernas fasader kläddes med gult tegel och kalksten i olika kombinationer.” (Folkets Hus)

”Fabriken ritades av L Enders. Fasaderna utfördes i gult ”Skrombergategel” och försågs med tätt sittande höga fönster som gav god belysning i de stora arbetssalarna.” (Wettersgrens)

”Fjärde Långgatan 20 och 28 (kv 34:25 och 713:1) ritades av arkitekten N Olsson 1929. De har båda fasader av gult tegel med dekorativa detaljer i 1920-talsklassicism. ”

”Gatufasaderna är av gult tegel med enstaka detaljer av puts eller granit. ”(Rosengatan)

”Byggnaden har fasader av gult tegel och putsade detaljer. Huvudfasaderna är symmetriskt komponerade med eleganta rundbågade fönster och starkt betonade entrépartier. ”(Hagabadet)

”Gatuhuset har brant tak med uppbyggt mittparti och sidotorn. Fasaden är av gult tegel med mönstermurning och domineras av en rad höga välvda fönster.”(Frälsningsarmén, Haga)

”De ursprungliga sjukhusbyggnaderna har fasader av gult tegel med sparsam dekor, bl a fönsteromfattningar. ”(Konstepidemin)

”Kvarteret på berget nordligaste del står i fem våningar och uppfördes under slutet av 1950-talet i gult tegel med en regelbunden fönstersättning. ”(Godhemsberget, Majorna)

”Nu fick man se hur frisen växte fram. Ivar Johnson högg direkt fram ur det gula teglet vishetens gudinna i stort format som får frisen att se levande ut och är en hyllning åt vishet och kunskap.” (Karl Johansskolan, Majorna)

”I det ursprungliga förslaget från arkitektfirman var det lite tegel i nybyggnationen. Men efter många diskussioner har mer av tegelkänslan bevarats. Det bland annat genom att den gamla ytterväggen i gult tegel finns kvar på flera ställen. Inredningen kommer att inspireras av tegelfärger.” (Stadsbiblioteket)

Ja, så blev det då gult tegel igen! Visserligen har tegel har använts i urminnes tider. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. I Sverige har tegelslagning förekommit sedan medeltiden och tegelbruken spreds över landet i takt med de större byggnationerna.

När en kyrka eller borg skulle byggas anlade man helt enkelt en tegelugn i närheten. Leran bröts ur lokala lergropar, som finns över hela landet, så råmaterialet var enkelt att få tag på.

När det gäller Sverige anlades på 1600-talet mängder av tegelbruk i Mälardalen där gods och herrgårdar uppfördes. När godsen stod färdiga fortsatte godsherrarna att utnyttja bruken för att sälja tegel till städerna.

Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Med den industriella tegeltillverkningen kom åter det röda teglet på modet. Ibland blandade man in gula tegelskift för att få en mönsterverkan på enkelt sätt.

När så stenstädernas tid bröt in vid 1800-talets mitt fick tegelbruken sin stora renässans. De stora stenhuskvarteren i växande städer som till exempel Malmö, Lund, Helsingborg, Göteborg, Norrköping och Stockholm slukade massor av tegel. Bara i Skåne fanns vid sekelskiftet drygt 100 tegelbruk.

I takt med att nya skivmaterial introducerades i 1950-talets fasader, minskade efterfrågan på fasadtegel. Tegelindustrin svarade med att rationalisera och många bruk lades ner, särskilt under 1960 och 1970-talen. Urvalet begränsades samtidigt i takt med nedläggningarna. Idag återstår några få.

Gunnebo – med dagens post!

Det dimper ned ett paket i brevlådan. Innehåller förutom ett julkort en bok ... ”Tidsbilder från Göteborg på 1820-talet” av Fr. Åkerblom. På insidan står det med en driven, sirlig stil ”Fru friherrinnan Hilda Sparre f. Denninghoff vördsamt förbindigast från författaren”.

Ett exlibris är klistat på insidan pärmen – Gunnebo. Det finns de som samlar på böcker med detta sällsynta klistermärke - Sparrarnas exlibris med Gunnebo på. Friherre Carl Sparre och hans maka Hilda flyttar in på Gunnebo under 1889. Hon ärver stället efter sin mor och ger det i arv till sina döttrar 1948 som i sin tur säljer egendomen till Mölndals stad 1949. Mellan 1889 och 1949 har således Sparres böcker funnits där. Nu finns en bok hemma hos mig! Författaren är fil. dr Fredrik Åkerblom (1839-1901) och han har samlat diverse notiser ur Göteborgs morgonpost - tidigare Morgonposten – en daglig morgontidning i Göteborg, som han grundade den 15 september 1896 - som organ för

konservativa åsikter till ett prenumerationspris om 6 kr! Boken är tryckt 1899 och jag kommer att delge er ett och annat under tidens gång...

(info om Gunnebo hämtat ur artikel av Lars Gahrn, historiker och museiman vid Mölndals stadsmuseum och hembygdsföreningen i Mölndal.)

Biografen Fyren

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning skriver den 26 januari 1943:

”Stadsbilden vid Stigbergstorget är helt förändrad genom den nya fastighetens tillkomst... I det pampiga komplexet, vars ytterbeklädnad är gult fasadtegel, finner man inte mindre än 112 lägenheter och 8 butikslokaler... Både Göteborgs bank, restaurangen Gathenhielm och 85 andra hyresgäster ha flyttat in och igår öppnade Palladiumbolaget sin nya biograf Fyren.”

Över entrén är baldakinen belyst av neonrör och namnet Fyren i glittrar! När ridån dras åt sidan får publiken under 84 minuter avnjuta ”Ursäkta skynket” en klassiker från 1942 av Erle C Kenton och med Bud Abbott och Lou Costello i rollerna!

Biografen var den femte biografen som öppnades i Palladiumbolagets regi och den stängde i december 1985.

Nyckelbojen!

CFR Fredberg beskriver Hamnen;

”MEDAN VI BEFINNA oss här på stranden, nära älvmynningen och redden, passar det att orda litet om Göteborgs hamn, upphovet till stadens framgång och kommersiella storhet. Vignetten här ovan visar hamnmynningen sådan den i århundraden tecknat sig. Där är Nya Älvsborg på sin holme i fonden, där skymtar Billingens gamla skansverk, där är Rya nabbe med de forna vakthusen på höjden, där ligger det för söndagsseglare så fatala grundet Skinnsäcken, där, utanför Röda sten, ligger en skuta för ankar och där går själva hamngränsen, i många många år utmärkt med den bekanta nyckelbojen.”

Så det var uppenbarligen den röda stenen som en gång eventuellt var gränsen för Göteborgs vattenområde åt väster och att den även var markerad med denna nyckelboj!?

Chalmerska huset – del 1

Här har många sena middagar serverats. Chalmers flyttar in i sitt nybyggda hus 1808, men får njuta av huset i bara tre år innan han avlider 1811.

Huset har under drygt tvåhundra år fungerat som en blandning av familjärt liv med personliga bostäder och samtidigt som en scen för näringslivet med generösa ytor för affärsuppgörelser. Flera kända familjer ur Göteborgshistorien har levt och bott i huset.

Huset är ritat av Göteborgs stadsarkitekt Carl Wilhelm Carlberg och har inretts med svensktillverkade möbler från bland annat Göteborgstrakten och dels med kinesiska inslag från Willian Chalmers tid som superkargör i Ostindiska kompaniet (i Kanton och Macao 1783-93). Några av de kända göteborgare som bott i huset är till exempel industrimannen David Carnegie som använde huset som lager, kontor och tjänstebostäder. Hans efterträdare Oscar Ekman flyttade in i huset 1849 och med kortare avbrott bodde familjen Ekman i huset fram till 1930. 1980 blev Chalmerska huset byggnadsminnesförklarat. Södra Hamngatan 11 är adressen.

Doktor Ramon Unchuan

Jag går i en korridor mot Barnkliniken, Östra sjukhuset. Min mamma arbetar där. Möter en ung man i vitt och han hälsar med ett stort, varmt leende. Han är klädd i kläder som påminner om de som man bara sett i amerikanska serier! Det är sannerligen inte vanligt att läkare hälsar på de som passerar... Långt, långt senare möter jag denne man igen. Nu något äldre och han är en mycket välrenommerad läkare på en av våra vårdcentraler. Snart även chefsläkare. Patienter med svår smärtproblematik skänker tacksamma tankar kring denne läkare som tröstar och lindrar som ingen de tidigare mött...

Han är Ramon Unchuan – vi blir goda vänner och hans smittande skratt får mig att vilja vara i hans närhet. Praktiserar på vårdcentral för att se hur vårdarbetet är som bäst. Jag ser sjukvården inifrån. Långt från mitt vanliga jobb vid skrivbordet. Denne Ramon är en förebild för nya idéer och är villig att snabbt utveckla IT-system för att effektivisera arbetet på vårdcentralen. Som utbildad inom radiologi (röntgen) kan han snabbt analysera röntgenbilder och ställa diagnoser. Lämnar inget åt slumpen. Ser hans sorg då han måste meddela patienter om dåliga prognoser... kanske t o m om dödlighet.

Våra vägar skiljs åt under några år och som av en händelse möts vi igen – då en gemensam vän är på väg att lämna jordevandringen. Vilket sammanträffande. Allt ser ut att ha en mening. Vi lever genom en gemensam sorg. När allt har lagt sig kan vi glädjas åt vårt återseende. Ramon är generös och bjuder ofta på middag. Kommer från sitt hemland Filippinerna för att göra ett avslut. Vi hoppas på ett återseende. Hans vänner är våra vänner – vi skrattar åt deras skämt – här finns inga gränser för oliktänkande, olika

religioner, olika hud- eller hårfärger, olika språk. Vi är sammanbundna av osynliga trådar. Och mycket kärlek. Ramon följer vår grupps inlägg/bilder från Cebu… en göteborgare ”i förskingringen”.

En bro över älven!

Jag sneglar i Järnvägsmusei Vänners Järnvägshistoriska Forum och ser en bild med text; För Bohusbanan byggdes under SJs ledning en bro över Nordre älv. Kockums Mek verkstad tillverkade det stora spannet, som med sina 85 meter länge var landets längsta fribärande spann. Eftersom Nordre älv var reservfarled för nedre delen av Göta älv byggdes också en svängbro. Den tillverkades av Motala Verkstad. Övrigt arbete gjordes av Skånska Cement AB.

Det fasta spannet byggs på en bergshylla på norra sidan av älven. Sedan svängbron färdigställts vreds i april 1906 det stora spannet med ena ändan vilande på norra brofästet och andra ändan vilande på pråmar till rätt läge.

Foto mot öster med SJ X8 på bron år 1975.

Siska eller böss?

Läste för länge sedan i föreningstidningen Gamla Landalapojkar att diplomaten Jan Eliasson, fick gömma sin läroverksmössa i väskan när han passerade Landala på sin väg hem till Guldheden. Han ville inte få stryk.

Jag var ”siska” – gick i tidstypiska kläder - duffelklädda ”siskor” med långa halsdukar, rutiga halsdukar – och var man seglare gällde frottéhalsduk! ”Bössen” gick oftast i trånga svarta jeans och skinnjackor. Siskor samlades på Götaplatsen, smygrökte, kollade in varandra – i elastabyxor, jåttisjacka, långt rakt hår, skotskrutig kjol, mockaskor. ”Siskorna på Götaplatsen står där och glor, i hängande rockar och i rågummiskor, opressade byxor…”

På skolgården pågick strid mellan Tommy & Elvis. En del elever markerade sin ”tillhörighet” genom att vika ner skaften på gummistövlar och skriva Elvis på ”kragen”. Eller frågade ”Är du elva eller tolva?” Alltså om jag höll på Elvis eller Tommy Steel. Min syster badade med jeansen på för att krympa dem, låg på golvet för att få upp dragkedjan, killarna hade pomada/Brylcreme i håret. En våg i pannan i motsats till ”siskornas” långa luggar. Raggar- och knuttekulturen växte fram. Arbetare mot studerande?

50- och 60-talets ungdomskultur i ett nötskal? Nja, det fanns ”neutrala” också.

Minns ni?

Aveny-väder!

Kungsportsavenyen - 860 meter lång - från Kungsbron till Götaplatsen. Här ser vi att hur gatan var prydd med lindar och stora förträdgårdar – idag breda trottoarer. Fotot är från 1928 och på en stolpe hänger en affisch - Svenska Mässan gör reklam. Det året arrangerades Vägutställning och Kontors- och Organisationsutställning.

Tre kvinnor!

Infogar lite kvinnohistoria: Vi kan träffa på en treklöver av Göteborgskvinnor i Brunnsparken. Göteborgs egna Czardasfurstinna, Esther och Johanna.

Först har vi operettstjärnan ”Kardassfurstinnan” - damen som tar emot avgiften i f d Kabinettet - den underjordiska toalettanläggningen i Brunnsparken. Under kabinettets sista år finns fem herr- och två damtoaletter. Mellan 1915 och 1989 fungerar denna underjordiska toalett.

Mellan Kabinettets trappor ner till underjorden står Esther. I ur och skur. Utan skydd. Esther Juliana Andersson, föds den 24 april 1896 uppe på Otterhällan i Göteborg och redan som liten hjälper hon sin mor Josefina att raskt hoppa på en spårvagn eller buss som gör halt vid Brunnsparken – för och sälja tidningar. Ester tar över handeln efter modern och först 1944 får hon tillstånd att ha en liten kiosk. Ester avlider i februari 1962, hon har under sin livstid sålt tidningar i ett femtiotal år. ”Ester i Brunnsparken” gnisslar förbi i spårvagnsspåret... vagn nummer 705!

Och hör jag inte hennes röst ropa "Götebosstininga"?

Vid Johanna står ständigt människor som troligen stämt träff med någon, eller inväntar en buss eller spårvagn. Kvinnan i brons blev nyputsad förra året och nu har hon stått här och blickat ner på oss sedan den 21 juli 1883. Faktiskt vår stads första kvinnliga staty - skapad av Per Hasselberg. Egentligen heter hon La Semeuse, Såningskvinnan – lite svårt att uttala så det fick bli invigningsdagens namnsdag – Johanna! Denna kvinna är som nämnts gjuten i brons och om vi tittar närmare ser vi en rikt utsmyckad pelare med fruktklasar, svanar och lejonhuvuden.

Syster Bojan

Lite anspråkslös kan man tycka. Denna lilla undanskymda plats med skylten ”Syster Bojans Backe”. Kan berätta att den ligger i Guldheden, nära Dr Forselius gata. Backen fick det namnet fasställt 1999.

När Södra Guldheden ska byggas beslutas att ge namn åt gator o torg utifrån läkare och sjuksystrar som gjort sig kända i arbetet inom Sahlgrenska sjukhuset – att ge dem hyllning! Namnen fastställs av kommunfullmäktige 1949.

Vem är syster Bojan då? Jo, Ingeborg Kastman med en livslång gärning som sjuksköterska, husmor och den som tar vara på gamla prylar på vindar inom sjukhuset. Det blir en hel del under åren och hon tar initiativ till det vi kan se idag som Medicinhistoriska museet på Östra Hamngatan. För detta får syster Bojan Göteborgs förtjänsttecken och ges dessutom titeln medicine doctor honoris causa - hedersdoktor. Vänta nu… syster eller doktor? Den lilla backen i Guldheden skulle då också kunnat kallas ”Doktor Kastmans Backe”?

Ingeborg Kristina Kastman föddes i Lund den 9 nov 1901, jobbar ett tag som lärare, blir elev på Sahlgrenska sjukhuset 1923, klar sjuksköterska 1926. Är dessutom föreståndare för gamla BB under åren 1933-45! Hon gick ur tiden den 18 okt 1995, nittiofyra år gammal…

Skänker henne en tanke denna internationella kvinnodag 2017!

Ringbaren – Il gondoliere!

Någonting händer i början av 1970-talet. Mitt Ringbaren blir Il Gondoliere och vi som varit stamgäster på stället och är vana vid att man kan trycka på en knapp, en beställning går till köket på exempelvis wienerschnitzel, baconbanan eller stekt fläsk med makaroner, och rätten kommer snabbt till gästen! Näringslivshistorien skrivs om.

Vi kommer till en pizzeria och även om det är stans första så tycker vi att det känns ovant. Själv har jag mött pizzor i Italien, Tyskland… men nu i Göteborg!

Vi tas emot av servitörer som frågar vad vi vill äta, som dukar fram, serverar, tar betalt – så obekant det gamla sättet där vi serveras vid disk – mest självbetjäning. Okej, nu går en kontinental vind över Kungsportsavenyn och Göteborg. Gamla caféer, barer på vårt strög blir platser där vi serveras av personal i vita skjortor, svarta västar, slips eller fluga, hälsas välkomna och placeras av hovmästare. Vi får en ny restaurangkultur. Som vi tar för givet när vi åker på våra charterresor till Mallorca, Italien, Grekland…

Men vart tog alla dessa små grupper av italienare, jugoslaver, greker, ungrare som kunde sitta med en kopp kaffe hela dagen och talade med gestikulerande händer – i timmar! Jag vet inte. Jag vet bra att det kändes konstigt att ta del av den omvälvande kulturförvandlingen. Från billiga caféer och barer till betjäning vid bordet. Och pizzabagare som svingade runda degar i luften... vi häpnade, skrattade, åt med förtjusning, drog i de långa osttrådarna från pizzorna. Kollade in snygga servitörer och hovmästare. De kollade in oss. 1-1. Så minns jag pizzornas intåg på vår boulevard – Kungsportsavenyn! Ben venuti a tutti!

Här ser vi bilder från pizzerian jag tänker på. Il Gondoliere.

Seglare vid Residenset

Olof Hasslöf är ute och fotograferar under 1933. På grund av förbuden mot landsköp och bondeseglation måste lantbefolkningen länge mestadels bedriva sin sjöfart med små farkoster i köpfärder för avsättning av "sin egen avel" och inköp av förnödenheter till eget hushåll. När dessa förbud under 1800-talet upphävdes och efterträtts av närings- och seglationsfrihet, vidtog snabb utveckling och differentiering. Kustseglationen fick karaktär av "maritim gårdfarihandel" och övergick också till ren fraktfart bl.a. med styckegods för kustorternas köpmän. Här ligger sådana kustseglare och lastar styckegods i stora hamnkanalen framför länsresidenset i Göteborg.

Om ett välfyllt syskrin ...

Min mamma arbetade heltid inom sjukvården. Hon var ensamstående med tre barn och jag tyckte att hon alltid arbetade ... På lediga dagar stod hon vid spisen och lagade mat, eller bakade, städade, sprang i sina svarta gummibottiner till tvättstugan och när lakan, dukar m m var torra bytte hon skor och sprang till mangelrummet som låg i källaren i ett annat hus. Jag såg hennes rygg då hon sprang till ”stan” och handlade i olika affärer – och aldrig tycktes jag hinna ikapp henne! Om hon händelsevis satt still någon gång var hon inte overksam. Hon virkade, stickade eller sydde! Aldrig satt hon bara på en stol för att ”vara”. Fram till 85-års ålder kom hon och hjälpte mig i hemmet med tvätt, strykning, disk och tittade till barnen som kom från skolan och var hungriga! Rotmos och fläsklägg var favoriträtter.

När jag är i 10-12 års ålder önskar jag mig ett syskrin i julklapp. Och jag får ett! I ljust björkträ, delat i två ”våningar” och rejäla handtag. På ena lockets insida skriver jag med kulspetspenna ”Julen ... ” och mitt namn! Jag älskar att sitta i timmar och plocka med små rester av brodergarn, synålar, fingerborg, liten sax, några pärlor och många knappar som jag samlar på.

Tyvärr försvinner mitt syskrin med någon klåfingrig person ...

Men min förkärlek till syskrin finns kvar. Hur grova är nålarna? Finns det olika sorters trådar och garner? Vad är fingerborgen gjord av? Pärlemorknappar? Man kan faktiskt fundera över kvinnan som ägt skrinet. För visst är syskrinet en kvinnas föremål?

Titta på det här vackra syskrinet som finns bevarat på stadens museum. Som en liten kista av trä - klätt med sköldpadd och elfenben! Fingerborg och den lilla kniven är av silver. Allt ligger där i perfekt ordning. Ett påkostat syskrin skulle man kunna säga. Vilken kvinna ägde då detta vackra skrin?

Jo, Ann-Ida Mark, som föds den 12 december 1882 och gifter sig 1906 med Dan Broström (f 1870). Dan Boström som är politiker och framgångsrik skeppsredare, men omkommer dramatiskt i en bilolycka 1925. Efter makens död är Ann-Ida Broström en sammanhållande faktor inom familjen och företaget. Hon fortsätter att liksom maken donera medel till sociala och kulturella ändamål. Ann-Ida Broström avlider 1965, samtidigt som företaget fyller 100 år. Skrinet skänks till stadsmuseum i Göteborg.

I hennes vackra syskrin ligger också fotografier av barnen Kerstin och Dan-Axel samt hårlockar från döttrarna Margareta, Kerstin och Britta. Några kärleksdikter finns instoppade i skrinet. Detta måste hon ha älskat av hela sitt hjärta! Precis som jag älskade mitt betydligt enklare, men välfyllda syskrin. En kvinnas föremål som berättar mycket om ägaren.

Ostindiska Kompaniet – Norra Hamngatan, Göteborg

Den fyra våningar höga byggnaden i gult tegel uppförs 1750 för Ostindiska kompaniet. Ritningarna är uppgjorda av stadsarkitekt Bengt Wilhelm Carlberg och omarbetas av Carl Hårleman. Sedan Ostindiska kompaniet upphör vid början av 1820-talet, står Göteborgs stad och staten som ägare till byggnaden, men den övergår så småningom till Göteborgs museum som bildas år 1861. De ursprungliga tre längorna tillbyggs år 1891 med en fjärde länga i norr och vid en ombyggnad 1896 förändras interiören.

År 1746 får stadsingenjör B W Carlberg i uppdrag att rita ett "Contoirs-Magazins Huus för Ostindiska Compagniet uti Göteborg". Sedan överintendenten C Hårleman i Stockholm granskat ritningarna måste Carlberg ändra sin alltför påkostade byggnad till en enklare med mer "styrka och varaktighet". Den östra flygeln börjar uppföras 1747 och hela anläggningen är klar 1762. Huvudbyggnadens övre våningar inrymmer kontor, sammanträdesrum, auktionssal och en sal för sidentyger. Bottenvåningens välvda rum

och de två flyglarnas övre rum är magasin för porslin, te o s v. Ostindiska kompaniet som har grundats 1731 har sin utrustningshamn vid Klippan. Varorna transporteras från fartygen ute på älven med små båtar in till Stora Hamnen. Därifrån fylls kompaniets rymliga magasin för vidare försäljning. Kompaniet upplöses 1813. Staden inköper då den västra delen av huset. Den östra övertas av staten 1823. År 1861 öppnar Göteborgs museum i den ombyggda västra flygeln och 20 år senare har det övertagit nästan hela anläggningen. Mellan åren 1889-96 görs en större om - och tillbyggnad för museet efter ritningar av Hans Hedlund och Yngve Rasmussen. På gården anläggs en botanisk trädgård med vilt växande träd- och växtarter från Skandinavien. På 1920-talet flyttades konstavdelningen till andra byggnader. En omfattande ombyggnad genomfördes 1993-96 i samband med inrättandet av Göteborgs stadsmuseum inrättades i byggnaden.

Sagan om ugglan!

Lilla Emma är mellan ett och två år. Hennes föräldrar berättar att hon varje morgon frågar efter ”Dutt” och ”Ugglan”. Ingen dag kan börja utan att hon gått genom proceduren med att försäkra sig om att grannen ”Dutt” bor kvar och att det sitter en ”uggla” på samme grannes tak! Att det är undertecknad som fixar hennes bad i badkar eller pool, startar gökuret i köket vid varje halv- och heltimma, för att roa henne - tillsammans med en tallrik med havrefras – räknas inte. Emmas mamma förstår inte vad som berättas när dottern kommer hem. Emma smyger mellan husens staket och vi får rapporter om ”när pappa är arg” och naturligtvis lämnar denna lilla varelse rapporter hemma i sitt om hur grannen har det. Vi älskar Emma. Hon växer upp och besöken blir allt glesare. Hon tar studenten och snart är hon vuxen, kör egen bil och tittar inte ens åt oss... Men visst var det märkligt med den där ugglan. När Emma inte längre slängde sina blickar mot vårt tak och ugglan tog jag ner den. Ugglan – eller rättare sagt duvhöken – hade tjänat ut sin roll som duvskrämmare! Gamla duvslag var rivna i Hagen och svärmar av duvor sökte sig till nytillkomna hus - vårt tak. Miljöförvaltningen rekommenderade avskjutning inom tomten där vårt hus stod, men det hjälpte inte. Duvorna kom inte när skytten satt på plats! Några grannar försökte själva avhjälpa duvattackerna medelst luftgevär... inte heller det gav något resultat. Ugglan togs ner. Men en sen eftermiddag kom en ung man och ringde på vår dörr. - Hmmm, jo, ursäkta, men kan ni vara snälla och sätta upp ugglan igen! - Jaha, varför det då? - Jo, ni förstår, våra barn kan inte sova om vi inte nattar dem med ugglans hjälp! Vi kör upp och ner här i backen med bilen för att se ugglan. Och nu är den borta! Varför? Barnen kan inte sova om de inte får se ugglan, så...

Kära nån, jag klättrade omgående upp på taket och monterade duvhöken. Tänk att den plastfiguren betydde så mycket för dessa barn...

Sju dimmor!

Gusten Lindberg (1852-1932) var en skulptör som tillsammans med andra konstnärer ingick i gruppen Opponenterna. Idag vill jag slå ett slag för hans vackra figur ”Dimman”. Detta underbara verk i brons köptes av Göteborgskrögaren Sophus Petersen - placerades i Lorensbergsparken 1914, och stod där fram till 1964. Sedan 1975 står ”Dimman” i Trädgårdsföreningen, inköpt av Charles Felix Lindbergs donationsfond.

Märkligt nog finns flera versioner av ”Dimman”, varav två i Stockholm, en i marmor på Nationalmuseum (1904) samt en bronsversion på Strömparterren som donerades till Stockholms stad av en privatperson.
I Karlshamn har Dimman har betecknats som stadens första offentliga konstverk. Statyn avtäcktes den 7 oktober 1923 i Perennagården. Samt ytterligare ett exemplar i mörkpatinerad brons i Helge Ax:son Johnsons samlingar på Berga slott.

På Hufvudsta Gård i Solna, står - mitt på den grusade gårdsplanen - ett femte exemplar av den graciösa ”Dimman” i brons, sedan 1920 då den inköptes av Max Wibom.

I Wennbergsparken i Karlstad står ”Dimman” placerad inte långt från fontänen. Bronsavgjutningen (sjunde och sista exemplaret) skänktes 1937 till Karlstad av disponent Simon Wennberg, grundaren av Wennbergparken.

En vacker buteljstämpel!

Vi tar en sväng till Södra Hamngatan igen och kvarteret Frimuraren. Till nummer 29 som inrymmer bland annat bank och studieförbund. Nuvarande byggnad står klart 1980, men ser ut att vara äldre…

Låt oss se vem som en gång bodde här. Bland det material man funnit här vid utgrävningar finns några fragmentariska buteljer som ser särskilt intressanta ut.

Stämpeln på en av buteljerna i grönbrunt glas som hittats i en avfallsbinge visar att den är tillverkad för Anders Nilsson som ägde fastigheten – ”And. Nielson. An 1703” – Anders var handelsman och köpte fastigheten 1696.

Under kung Karl XII:s krig är han leverantör till den svenska armén och skaffar sig därigenom en större förmögenhet. Han adlas 1719 och får namnet Cederflycht. Det känner ni säkert igen!

Han avlider1747 och begravs i Lerums kyrka. Den här fastigheten vid Södra Hamngatan anses vid tiden vara en bland de mest förnäma i staden. Den är uppförd i sten och beskrivs 1671 som ”ett massivt hus med tvenne våningar över jorden, källare under och stora höhnen ovanpå”. Tyvärr skadas huset svårt vid branden 1721.

1802 är det åter dags för storbrand – efter den uppför köpmannen Anders Pettersson Fröding ett stenhus i två våningar – ”Frödingska gården”. Det huset rivs 1977 och vid utgrävning påträffas också en källare från 1600-talet – med kullerstensgolv och kryssvälvt tak. En trappa leder vid tiden från gatan ned till källaren som också hade fönster!

Skansen kronan

Göteborgs befästning med bastionssystem runt staden och ytterförsvar med skansarna samt Nya Älvsborg var ett påkostat projekt och imponerande också internationellt sett. Stadens bergiga topografi gjorde det viktigt att säkra omgivande höjder där fiender kunde lägra sig och redan 1639 togs fram ett förslag att befästa stadens omgivande berg. Erik Dahlbergh började under 1670-talet planera uppförande av skansarna Kronan på Risåsen, Lejonet på Gullberget och ytterligare ett antal skansar, vilka aldrig realiserades. Kronan uppfördes 1687-1700 och är nu tillsammans med Lejonet och Nya Älvsborg en av få bevarade delar av befästningsverket.

MILJÖ - Sina huvuddrag fick fästningsverket på 1640-talet och i slutet av 1600-talet uppfördes skanstornet. Skansberget var fram till 1900-talets början helt kalt men är idag rikligt bevuxet med träd och buskar. Vegetationen skymmer skansen från många håll och ger ett lummigt intryck, långt ifrån befästningens ursprungliga funktion och utseende. När skansen uppfördes var den omgiven av tre meter höga vallar som skyddade från fientlig beskjutning. Stora delar av fästningsverket finns kvar men i raserat skick; av de tidigare höga skarpa vallarna återstår genom erosion och slitage mestadels mjuka, gräsbevuxna kullar. Det ursprungliga utseendet kan idag enbart skönjas, liksom den rumslighet som den skyddade borggården tidigare haft.

Borggården var troligen belagd med grus eller kullersten och med avsaknad av all form av vegetation. Idag är den grusbelagd medan gången ner mot soldattorpet, gångarna runt tornet och utkiksplatsen norr om detta är belagda med kullersten som delvis eroderat bort. Brunnen finns kvar mitt på borggården. På 1800-talet försågs den med en handpump, vilken idag är restaurerad och brunnen är försedd med ett lock i trä. Bilvägen upp mot befästningen är asfalterad. I övrigt är berget bevuxet med gräs och sly. Räcken, belysningsstolpar, bänkar och papperskorgar är tillkomna under 1900-talet.

En port i norr har hela tiden varit anläggningens huvudingång. Den är uppförd som ett tre meter långt tunnvalv i granit genom jordvallen. Hit går en bilväg som löper ungefär där den gamla huvudvägen haft sin sträckning. Vid vägens början intill bergets fot finns en

svartmålad järngrind. Öster om huvudporten finns en mindre stenport genom vallen, en s.k. sortie som går till Carl XII:s stig vilken ledde ner till förbindelsen med huvudfästningen. Idag består den av en lång, brant och rak trappa, där trappan börjar finns ytterligare en port med likartat utseende. Namnet har stigen fått genom att Carl XII vid en besiktning sägs ha ridit denna väg upp på berget istället för huvudvägen. Portarna var tidigare infällda i vallarna men reser sig nu en bit över dessa som sjunkit kraftigt. I öster finns Gustaf Adolfs stig, en serpentinstig anlagd i 1900-talets början. Stigen är på flera ställen utsprängd i berget och är försedd med räcken, belysning och bänkar som idag är i ganska dålig kondition.

Söder om skansen står ett flyttat soldattorp, en timrad byggnad med rödmålad lockpanel som tidigare använts som förråd. Längs vägen upp mot skansen finns den parkvaktarbostad i nationalromantisk stil som uppfördes i samband med anläggandet av parken i början av 1900-talet.

SKANSEN - Skansen Kronan står högst upp på bergets mitt. Den har en kvadratisk grundform med avfasade hörn. Utformningen är mycket enkel och avskalad, som enda dekoration finns den profilerade taklisten och den förgyllda kronan på takkrönet. Det är en sluten byggnad som domineras av de robusta murarna och embrassyröppningarnas murhål.

De bärande fyra meter tjocka murarna består av olikformade naturstensblock fogade med kalkbruk. Kronan är uppförd i fyra våningar varav den nedersta är fönsterlös. De två mittersta är artillerivåningar med embrassyröppningar, tre på var långsida och en på hörnen på varje våning. På den nordöstra sidan är fem av de sex embrassyröppningarna försedda med rödmålade träinlägg. Här finns också en brandtrappa och en utvändig hiss som leder till våning 1 trappa. Den översta våningens öppningar för gevärsskyttar sitter i par precis under taket och sammanfaller med den profilerade taklisten. Taket var ursprungligen blytäckt men täcks nu av svartmålad plåt. Byggnadens form gör att även torntaket får en åttakantig form. Kronan på takets krön restaurerades 1997 och är täckt med bladguld.

När Kronan inreddes till militärmuseum i början av 1900-talet gjordes en stor renovering. Fönster ersatte öppningarnas tidigare träluckor, trägolv lades in och man vitkalkade alla väggar. Våningarna har större delen av 1900-talet tjänat som utställningssalar. Embrassyrnischerna var då glastäckta och inredda till utställningsmontrar men idag är de flesta montrarna nermonterade och nischerna är åter öppna.

Ingången finns på den norra sidan och den plåtklädda porten är ursprunglig. Porten leder genom en trappa till bottenvåningen som består av åtta mindre utrymmen, ett entrérum och sju förvaringsutrymmen. Planformen är kryssformad och symmetrisk med fyra likadana rum med kryssvalv i hörnen och tunnvalvsförsedda utrymmen emellan. Rummen når man från passager som utstrålar från våningens mitt. Våningen har inga fönster utan endast ventilationsöppningar. I flera av förråden finns modernare trägolv inlagda över de tidigare jordgolven. I ett av förråden finns ett nytt trägolv med äldre proportioner på virke och spik och planer finns på att lägga sådana golv i alla rum. Förråden är försedda med svartmålade trädörrar i olika utförande och från olika tider. Eventuellt är vissa av dem och beslag och gångjärn från 1600-1700-talet. I taken finns krokar med ursprung i den militära verksamheten.

En kalkstenstrappa leder från entrérummet till våning 1 trappa. Trappräcket är troligen insatt i början av 1900-talet men det övre räcket runt uppgången är sannolikt ursprungligt. Våningen är öppen runt en fyrkantig bärande mittpelare. Under taket är pelaren förstärkt med tvärgående balkar med synliga ankarslut. Väggarna är putsade och vitkalkade och takets ursprungliga bjälklag är vitmålat. Trägolvet är lagt någon gång under 1900-talet. I golven mellan våning 2 trappor och bottenplan finns runda öppningar för transport av utrustning. Dessa är idag försedda med säkerhetsräcken. Fönstren har smäckra bågar och karmar i trä och blyspröjsar från sekelskiftet 1900.

Våning 2 har samma utformning som våning 1. Den nås genom en trappa i den mittersta embrassyren på nordostväggen. Bjälklag, fönster, pelare o.s.v. är lika våning 1. I taket ovanför golvöppningen finns en talja, en hissanordning, som använts för att transportera material och utrustning mellan våningarna.

Våning 3 nås genom en trappa i en av embrassyrerna. Likt övriga våningar är trappan i kalksten och golvet är i samma utförande. Eftersom våningen nyttjades för gevärsförband är murgluggarna här mindre än i de två nedre våningarna och sitter två och två i större nischer. Våningen avslutas med ett valv som spänner från ytterväggarna till mittpelaren.

Spårvägen dras fram längs Karl Johansgatan!

Vi har tre foton från spårläggningen av Karl Johansgatan. Det släpas och det dras för hand, med hjälp av hästar och det är tungt. En ångvält jämnar ut sprängsten och grovt

grus . Vi ser gatan mot båda riktningarna, mot Carl Johans kyrka och delen som idag kallas ”Hängmattan”.

Stadsplanen som antas många år tidigare, 1878, innebär att en bred rak gata, Karl Johansgatan, dras från Stigbergstorget västerut och att ett stort torg, Karl Johanstorget anläggs. Den gamla Allmänna Vägen och delar av tvärgatorna behåller man. När området byggs ut under 1880–1920 får också flera gamla trähus vid smågatorna ligga kvar, men den nya bostadsbebyggelsen omfattar slutna kvarter med landshövdingehus och små gårdsutrymmen på varje tomt.

Vid Karl Johanstorgets norra sida uppförs Västra Reallläroverket för pojkar 1895 och vid Djurgårdsgatan tillkommer Majornas läroverk för flickor 1888. I slutet av 1800-talet byggs också en ny folkskola, Koopmansskolan och en småbarnsskola. Carl Johans kyrka står klar 1826. Gatan är dryga två och en halv kilometer lång.

När spårläggningsarbetet, som pågått sedan 1901, är avslutat väntar resan med den första elektriska vagnen!

Under tidiga timman den 29 juli 1902, närmare bestämt klockan fyra, provkörs den första elektriska vagnen på sträckan Järntorget-Slottsskogsgatan.

Det ska påpekas att det inte är helt utan protester som elektriska spårvagnar införs i Göteborg! Varför? Jo, man trodde att ledningarna eventuellt skulle kunna falla ner eller att skenorna skulle bli strömförande!

Därför fattar man ett hemligt beslut – den första provturen ska gå sena natten till den 29 juli, med start vid Järntorget.

Ah! Vilken tjusig vagn … en elegant vagn i blått med ljusbruna fönsterposter, och interiören i ljust och mörkbrunt, med ask och valnöt. Gediget materialval.

De som nu ska göra provturen är spårvägsstyrelsen samt ledningspersonal. På den främre plattformen - bredvid föraren – ställer sig självaste styrelseordförande Kock, direktören Sigfrid Edström samt direktörsassistenten Carl Axel Reuterswärd.

Nu sitter styrelsens ledamöter Henriques, Boman, Nyström, Lamm och Blidberg bekvämt denna sommarnatt inne i vagnen. Sannolikt knäpptysta under premiärens hemliga resa. Men oj, vad det låter om spårvagnen! Det är en lång och bullrande resa utmed Karl Johansgatan – ända till Slottsskogsgatan och bullret väcker upp de sovande längs Karl Johansgatan.

Resan till Slottsskogsgatan går på knappa tio minuter. Hästarna krävde trettio minuter för samma sträcka.

Närmare lunchtid, klockan halv tolv, är det så dags för nästa provtur, och nu deltar stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter, medlemmar av pressen samt representanter från de firmor som deltagit i arbetet.

Vid Spårvägsstyrelsens sammanträde den 29 juli 1902, meddelade direktören Edström att; "profkörning med den första elektriska spårvagnen förut idag egt rum i linien Järntorget till Slottsskogsgatan, hvarvid styrelsens samtliga ledamöter jämte några särskilt inbjudna personer medföljt vagnen samt att resultatet utfallit synnerligen tillfredsställande."

Sedan vagnförarna fått träning öppnas denna linjedel för allmän trafik den 18 augusti 1902. Spårvägsnätets elektrifiering högtidlighölls med en invigningsfest den 27 oktober 1902, samma dag, som ringlinjen öppnades för trafik.

Hästarna har gjort sitt - 160 säljs efter hand genom auktioner.

Haga – cafégäster utan kontanter

Underbar lördag eftermiddag. Går in på ett kafé för en kopp kaffe. Före mig i kön står ett par som beställt kaffe och bulle. Mannen ska betala med kort och efter några försök skakar kafépersonalen på huvudet o säger på knagglig engelska att kortet inte funkar! Kvinnan har redan gått ut med det beställda kaffet och bakverken. Mannen ser förtvivlat på den unga kvinnan i kassan och förstår inte vad som inte fungerar ...

Jag tar det på min beställning, säger jag till personalen, och vänder mig till mannen och säger på italienska att ”det är redan avklarat”! Han stirrar på mig! Talar ni italienska frågar han... Betalade ni? För oss? Ja, det är redan avklarat så ni kan gå ut och njuta av Göteborg och Haga. Han ser minst sagt chockad ut när han stapplar ut till hustrun som redan tagit plats vid trottoarkanten. Han kommer fram och frågar åter – hur jag kan italienska, och om hur tacksam han är ... berättar att de kommer från Lucca. Och jag berättar att där har jag varit och tittat på den märkliga staden - innanför en rund mur och torget blir därefter – Piazza Grande är helt runt! Ligger i Toscana, men det är en annan historia!

Jag tror Marbo-Lotta kände sig lite stolt över mig i denna stund!

Vi ses vid Gumperts hörna!

En klassisk kommentar kring en klassisk mötesplats…

Hörnfastigheten Östra Hamngatan 23–Södra Hamngatan 35 ägs av madame Johanna Schröder i slutet av 1600-talet. Här brinner det ett antal gånger, en rad ägare kommer och går, innan stenhuset kommer till under de första åren in på 1800-talet.

Jag vill dock berätta om en man som en gång bodde precis här. Köpmannen Peter Coopman d. y (1701-1786) – född i Göteborg, men var både handelsman och rådman i Uddevalla innan han åter flyttar till Göteborg 1736. Här i staden äger han klädfabrik, masthamnar, tobaksfabrik och är dessutom arrendator på Kronobränneriet vid Stampen! Under ett år hinner han också med att vara riksdagsfullmäktige och 1764 väljs han till föreståndare för Christine kyrka. En man med många sysslor!

I samband med rivningsarbetet under 1976 görs utgrävningar i kvarteret Frimuraren och vad finner man under det som senare ska utgöra denna kända mötesplats? Jo, några fajanstallrikar tillverkade av Rörstrand 1749 och dekorerade med Peter Coopmans vapensköld, tillsammans med flertalet lacksigill med samma vapensköld. Tallriken är dekorerad i blått och signerad "Stockholm 14/10 1749 DH", initialerna DH står för Daniel Hillberg som var verksam från 1745 till 1780-talet. (Tallriken finns i Gbg:s stadsmuseums samlingar)

Kan nämna att år 1886 görs en ombyggnad av stenhuset och bokhandeln flyttar in – och därmed blir också "Gumperts hörne" till.

Och den byggnad vi ser idag står klar 1978.

Julgranen på Gustav Adolfs torg

Även årets julgran kommer från Bollebygd som tidigare år. Julgranen tändes på Gustav Adolfs torg i fredags vid halv fyratiden på eftermiddagen! Transporten av granen skapade visst kaos i trafiken. Granens omfattning fyllde hela Norra Hamngatan fram… Det var uppenbarligen tankar på att hela ”etableringen” skulle skjutas upp – i tid! Det är en enorm, vacker och tät gran som ståtar på torget idag.

Här ser vi också en bild från stadens julgran år 1920.

Foto: John W Johansson, 1920 (Carlotta)

Chalmerska huset – del 2

Nu har William Chalmers lämnat huset på Södra Hamngatan 11 och Oscar Ekman står som ägare mellan 1862-1900. Carnegie & Co kommer emellan och först 1930 överlåts det till Skandinaviska banken. På den här lite raspiga bilden från omkring 1890 ser vi källarvåningen som utnyttjas till portermagasin med ingången till höger. Dagligen förs portern hit med pråmar eller s k hemförare från bruket borta vid Klippan. En våning upp disponeras av banken, till höger ligger det Carnegieska kontoret där Ekman hade sitt rum allra längst till höger. Direktören Eskil Fåhraeus härskar över personalen med järnspira och han tillåter t ex icke färdiga kuvert, var och en får själv tillverka det som behövs. Carnegiebolaget är ett solitt företag och det sägs att man från London frågade angående företagets ekonomiska situation. Skandinaviska Kredit AB svarade att: ”Näst oss själva anse vi Carnegie vara det mest solida företaget i Göteborg”.

Arsenalen!

När jag arbetade i ett av kontorshusen vid Rosenlund – det som inrymde Sjukvårdsförvaltningens kansli – kunde jag från mitt fönster se upp mot en borgliknande byggnad med torn. Blev lite avundsjuk på de som bodde med balkong i ett läge där solen aldrig tycktes bli skymd. En man kom ofta ut på sin balkong och med Göteborg nedanför sina fötter kunde han njuta av både utsikten och solen! Ska erkänna att jag då inte kände till vad det huset hade för gatuadress.

Det är Arsenalsgatan jag tänker på. Här byggdes under 1850-talet ett tyghus, eller artilleriförrådshus. Men det revs redan under 1900-talets första år. Även denna gata har varit föremål för en rad olika namnförslag; Sparregatan, Holmgårdsgatan, men Arsenalsgatan heter den sedan 1904. Holmgård är en benämning man tror härrör sig från tiden då det fanns en djupt liggande gård intill den gamla stadsporten vid bastionen Carolus Rex ... namn förvanskas ibland under olika tidsepoker och jag finner även namn som Hållegård – efter Holmgårdsporten som eventuellt kommer av det gamla nordiska namnet på en del av Ryssland! Ryska fångar lär ha arbetat vid portens byggande. Snårigt värre i litteraturen!

Kvarteret Arsenalen är ett relativt stort bostadskvarter högt där uppe på Kungshöjd. Eller Lilla Otterhällan som det berget också kallats. Här låg bastionerna Christina Regina, Carolus Gustavus Rex och Carolus XI Rex och de var under 1600- och 1700-talen den befästa stadens sydvästra utpost. Under åren 1853-1859 byggdes arsenalsbyggnaden, jag nämnde ovan, och här höll Göta artilleriregemente till. Det var då en borgliknande byggnad med hörntorn och en stor gård i mitten. När flytten gick till Kviberg 1895 gick hela anläggningen till försäljning – och den revs! Det blev bostadshus med en stil som påminde om den gamla kasernen – en symmetrisk komposition i tegel och med de karaktäristika hörntornen. Om man tittar på gamla bilder från då och nu är byggnaderna slående lika. Under 70-talet gjordes omfattande moderniseringar och renoveringar.

Över porten till Arsenalsgatan 14/Kungshöjdsgatan 11 finns en minnesplatta med ett par artillerister i tidstypiska uniformer och med texten:

På en del av det område varå stod det här förlagda Artilleriregementets Arsenalsbyggnad är detta hus uppfört 1907.

Från en platå vid Arsenalen har vi ett panorama över Göteborg – inloppet och hamnen, Masthugget, Järntorget, Haga, de flesta höga kyrktornen och bort över Johanneberg, Norra Guldheden!

C-stationen Göteborg – del 1

Den 14 mars 1923 eldhärjas Centralstationen svårt och stora skador uppstår, vilket är extra olyckligt eftersom byggnaderna renoverats inför mottagandet av alla resande till Jubileumsutställningen i Göteborg som öppnar den 8 maj samma år.

I en tidningsartikel från den 14 maj 1930 berättas om hur förändringar gjorts i stationsbyggnaden och att väggarna mot perrongen dekorerats med målningar som föreställer järnvägslinjer som utgår från Göteborg. Filip Månsson är mannen som målat bakom de fem väggfälten i den nya avgångshallen i Göteborgs Centralstation. Den målade dekoren, avbildningar av Sverige, skulle locka till mer resande.

Carl Filip Månsson, föddes den 5 mars 1864 i Sventorps socken i Skaraborgs län, och dog 30 mars 1933.

Takarmaturerna i Göteborgs Centralstation är utförda i smidesjärn. Alla bjälkändar i takstolen har skulpterade ansikten. Färgerna är mörkt brunt i trälister och ljust umbra och ockra i de putsade väggarna.

Kvarteret Kommerserådet!

Häromdagen gjorde jag en djupdykning under Gumperts Hörne – och där fann man under utgrävningar, som gjordes under 1970-talet, gamla tallrikar från Rörstrand med handelsmannen Coopmans sigill. Idag gör vi ett besök i kvarteret Kommerserådet, Södra Hamngatan 13-15 (granne med Chalmerska huset) På den här tomten ligger under 1642-1915 apoteket Enhörningen. I mantalslängden för 1643 är ”Kilian Apotekare” upptagen. Kilian Treutiger kallar sig för Göteborgs förste apotekare, men det finns uppenbarligen flera före honom – han är däremot den första som får privilegium av magistraten –

utfärdat den 8 maj 1642. Då ligger apoteket åt Södra Hamngatan - och på gården finns hans laboratorium, magasin, stall och ekonomibyggnader. Kilian var dessutom en skicklig konditor. Han avlider 1675, sextiofyra år gammal. Hans efterlevande äger apoteksverksamhet i etthundrasextio år. Enhörningen ligger på adressen ända fram till 1915.

Tillbaka till historien; Efter eldsvådan 1721 låter Martin Andreas Bausch bygga ett nytt hus. Bausch är vetenskapligt intresserad och skänker Carl von Linné diverse insamlade kuriositeter vid dennes besök 1746. Det är under Bausch ledning som den världsberömde kemisten Carl Wilhelm Scheele gjorde sina läroår (1757-65) på Enhörningen. Scheele upptäcker klor och syre och visar att luft är sammansatt av syre och kväve. Upptäckterna bidrar till kemins snabba utveckling i slutet av 1700-talet.

Ett nytt hus, ritat av J F Weinberg, byggs efter branden 1802. Apotekare Arvid Henrik Grén tar över 1830 och lägger grunden till Botaniska trädgården. Han är också en av männen bakom Trädgårdsföreningen.

År1915 flyttas Apoteket Enhörningen till hörnet Kungsgatan - Västra Hamngatan. Huset vid Södra Hamngatan rivs 1978. Ett nytt bostads- och kontorshus står klart 1980.

När man gräver på Kilians gamla tomt vid rivningen hittar man bingar för avfall och föremål som direkt kan hänföras till apoteksverksamhet. Man daterar föremålen till 1600-talets mitt samt senare hälft. Glaserade rödgodskrukor, fajanskrukor, trebenta grytor och pannor och glasflaskor. Fajansfatet som vi ser här är vitglaserat, dekorerat i blått, skvallrar väl tydligt om ursprunget . En Enhörning! Kanske serverade Kilian en och annan tårta på fatet...

Karin Boye och Göteborg!

Vid tillfälle går jag och väntar utmed Vasaplatsen och minnen dyker upp - från den där torsdagsmorgonen för tjugofem år sedan då katastrofen utspelades sig här. Spårvagnsolyckan.

Men det är inte den jag vill berätta om nu. Vid en port lägger jag märke till en liten skylt. ”Karin Boye föddes i detta hus den 26 oktober 1900”. Alltså för etthundrasjutton år sedan! Minnet av henne lever kvar på flera sätt. Vi har sett hennes staty på Avenyn – framför stadsbiblioteket – och det är nästan alltid en blomma i hennes ena hand. Peter Linde gjorde skulpturen som invigdes 24 oktober 1987. Skulpturen finns i två exemplar (den andra i Huddinge)och konstnären lär ha varit inspirerad av hennes dikter Önskan och Jag vill möta. Önskans första vers lyder som följer;

Ack låt mig leva riktigt

och riktigt dö en gång,

så att jag rör vid verklighet

i ont som i gott.

Och låt mig vara stilla

och vörda vad jag ser,

så detta får bli detta

och inget mer.

I Minnenas Journal skriver Daniel Nilsson om Karin Boye och jag gör ett nedslag i texten som handlar om just hennes unga liv och boende – Göteborg.

”Hennes uppväxt var klassiskt borgerlig. Familjen hade gott om pengar och Karin växte upp i en stor sjurumsvåning mitt i centrala Göteborg med tre jungfrur till sitt förfogande. På somrarna hyrde de sommarställen på Västkusten. Föräldrarna var politiskt intresserade, Fritz var liberal och humanist och Signe något av en kvinnorättskämpe. Båda läste mycket och det smittade givetvis av sig på Karin.

Samtidigt fanns det bekymmer bakom fasaden som för alltid skulle sätta spår hos Karin. Fritz hade problem med nerverna och hade periodvis varit inlagd. Han gick i förtidspension på grund av nervklenhet 1909 men återupptog arbetet senare. Mamma Signe hade efter sonen Ulfs födsel uppmanats av läkarna att dricka porter för att stärka sig. Portern var vid denna tid mycket stark och det hela utvecklades till ett missbruk.”

Kan förstå hennes längtan efter kärlek och fysisk ömhet. Vid Vasaplatsen bor hon i nio år. Då flyttar familjen till Huddinge. Karin Maria Boye avlider i april 1941 i Alingsås. Göteborgare älskar henne och spårvagn nr 929 med hennes namn har rullat på våra gator sedan 1992.

Älvsnabben tar oss direkt till Lindholmen och en promenad utefter vattnet kan börja - via Sannegårdshamnen, förbi Eriksbergstorget och bort mot Lindholmen.

Detta som en gång är ett enormt varvsområde - under 1950- och 1960-talen är Eriksberg det mest lönsamma varvet i landet för att 1975 bli köpt av staten för tusen kronor! Tusen kronor! Blir året därpå dotterbolag till Götaverken och båda inordnas 1978 i det statliga Svenska Varv. Under kommande år avvecklas successivt all verksamhet vid Eriksberg, och den 31 mars 1979 upphör all nyproduktion vid varvet. I juni 1979 levereras varvets sista fartyg!

Idag är området av helt annan karaktär, innovation! Tekniskt gymnasium, Teknisk högskola, Internationella teknikföretag... Kanalhuset för Sveriges Radio - det vimlar av unga män och kvinnor - vår kommande generations tekniker och planerare inom olika branscher. Färjorna mellan city och Älvstranden fylls av studenter, arbetare och boenden i den nya staden på Hisingssidan. Vem kunde ana detta för, låt oss säga tjugo år sedan?

Modern arkitektur bryter av mot traditionella maskin- och lagerbyggnader i röd tegel. Områden kring kajpromenaden och bockkranen har utan tvekan kommit att bli ett av Göteborgs mest expansiva områden. Dåtid möter nutid. Djärva färger och byggkonstruktioner får besökaren att stanna upp och betrakta med nyfikenhet. Vackra vattenflöden är bevarade från gamla tider då flytdockorna låg här.

Små broar förenar det gamla varvsområdet - och det sviktar lätt under fötterna då de passeras. En vacker genomskinlig kyrka flyter omkring och skapar en skarp kontrast mot den vassa arkitektoniska byggnaden i bakgrunden... och mycket höga berg reser sig ännu längre bort.

Ser vi över älven mot Masthugget kan vi betrakta den hamn dit Amerikabåtarna en gång kom, eller la ut. Vinkande människor på kajen och båtsdäck som med tårfyllda ögon kanske ser sina anhöriga i Sverige för sista gången? Eller väntande anhöriga som gråter av lycka då de tar emot besökande släktingar som en gång emigrerade till USA? Amerikaskjulet. Vi vänder oss om och blickar upp mot Slottsberget. Där ligger de renoverade gamla husen tätt och med en bedårande utsikt över inloppet till Göteborg. Det ryker ur en skorsten. Och just som vi också vänder blicken ut mot Älvsborgsbron passerar en av Stena Line-färjorna. De är mäktiga på nära håll och vi förundras över hur lätt de manövreras i det trånga utrymmet för att komma rätt i hamn!

Den sista bron vi passerar – innan återfärd mot Klippan - heter ”Tranchells bro” och på ett anslag kan vi läsa;

1200-talet Byggs ett fort på Lindholmen – omnämns som Lindholmens slott.

1253-54 Lär Kung Håkon Håkansson av Norge ha ankrat sina långskepp vid Lindholmen inför sitt möte på Gullbergs hed med den svenske Birger Jarl.

1330-talet Besöker Magnus Eriksson, hans syster Eufemia och änkedrottningen Ingeborg med följe Lindholmens slott.

1335 Får drottning Blanche bl a Lindholmens slott i morgongåva.

1560 Anläggs det första skeppsvarvet här.

1600-talet Är det stor rörelse i området, med strider mellan danskar och svenskar.

1700-talet Placerades 16 ”svåra” kanoner på Slottsberget.

1844-1979 Är den stora VARVEPOKENS tid.

1844 Anläggs Lindhomens varv. Hammarslagen hörs vida omkring. Varvets anställda uppgår som mest till 1500 man, h mer än 1100 fartyg byggs och repareras.

1875 Invigs torrdockan, Kung Oscar II inspekterar under byggnadstiden. Idag bär bron över torrdockan Wilhelm Tranchells namn, en av initiativtagarna till varvet.

Några storheter från varvet:

Tärnan, ångslup, med den största ångmaskinen.

Oscar II, pansarbåt, Sveriges dittills största fartyg.

Gustav V, världens då största tågfärja.

1976 Sjösätts det sista tankfartyget Scapmariner och varvets tid är över.

Många år senare inleds en ny tid – bostadsepoken – och inte minst centrum för teknisk innovation.

Vi återkommer gärna en dag då solen värmer våra frusna näsor! Älvsnabben tar oss tillbaka till Klippan. Det har just börjat regna.

Ett riktigt långt stråk… än idag!

Från Masthuggstorget leder långgatorna åt Järntorget och Linnégatan… Första Långgatan är ju i början den Smala Vägen och då en av våra viktigaste förbindelser med staden och Majorna! Under 1906 rivs de gamla husen på gatans södra sida, även värdshuset åker

med i rivningen. Nu byggs höga stenhus på de gamla tomterna. Ni känner säkert till att där på 1700-talet fanns det ökända värdshuset Wauxhall, som kommer till på Ostindiska Kompaniets tid... det är mycket som byggs ut då. Här finns t ex sedan 1864-66 St Johanneskyrkan - och den kommer till på helt privat initiativ. Andra Långgatan som vi ser framför oss på bilden bebyggs med stenhus på marker som tidigare varit trädgårdar och plantage. Gatan blir ett riktigt stråk.

Sedan kommer Tredje och Fjärde Långgatorna – där Breda vägen gått fram tidigare. När vi är framme vid 1900-talet expanderar en helt ny gestaltning. En av de äldsta har jag skrivit om tidigare – Göteborgs Auktionsverk – med anor från 1680-talet! På den här gatan går också de första hästspårvagnarna fram – under 1879-1902 – linjen flyttas i samband med elektrisk linje införs 1902 och kommer då till Första Långgatan – där spårvagnar fortfarande går fram!

Andra Långgatan har också en annan historia att berätta...

Vi vet att alltså att långgatorna döps på 1860-talet och att de i nästan ett halvt århundrade, i folkmun, fortfarande kallas för sina ursprungliga namn; Smala wägen och Breda wägen.

Det är inte ovanligt att det talades jiddish på Andra Långgatan eller i Haga. En judisk ortodox församling – en s k ”Minje” - bildas på 1850-talet på Bergsgatan i stadsdelen Haga. 1909 öppnas i samma stadsdel en synagoga på Kaponjärgatan 8. Under 1923 flyttar församlingen till Andra Långgatan 6.

Sedan 1976 ligger den ortodoxa synagogan, kallad "Minjen" på Storgatan. Man talar sällan om Långgatorna och Linnéområdet som just judiska kvarter, trots att så är fallet för just dessa gator och stadsdelen Haga under en period på 1800-talets och fram till 1900-talets mitt. (Minjen = Antalet personer som krävs enligt judisk lag för att vara närvarande för en religiös tjänst, nämligen minst tio män över tretton år.)

I början på 1900-talet är det alltså främst de judar som tvingats fly från öst; Ryssland, Polen, Baltikum som är flitiga gudstjänstbesökare - och dessa slitsamma, tämligen fattiga familjer bosätter sig i området nära Minjen, det vill säga vid Kaponjärgatan 8, senare i den gamla biografen på Andra Långgatan 6 och från 1971 på Storgatan 5.

Ofta beskrivs Göteborgs historia i formuleringar som arbetarstad, arbetarkultur - en stad vid havet, med varv, SKF och Volvo, men det är också en stad som den judiska inflyttningen har präglat. En invandring som började redan på 1700-talet med framförallt

välbärgade affärsmän, som donerade ansenliga summor till kulturella institutioner. Göteborgs konstliv är också präglad av den judiska invandringen, inte minst kända arkitekter som satte sin prägel på våra hus, t ex vid Järntorget.

Om vi vänder tillbaka till kvarteren mellan Järntorget och Masthuggstorget kan vi idag konstatera att Andra Långgatan är populärare än någonsin. Förutom dagens bar-, pub- och restaurangkultur har det här också funnits en helt annan karaktär av boenden, traditioner och språk. Något vi bör hålla i minnet.

År 1901 tog fotografen Aron Jonason fotot mot Andra Långgatan, från Masthuggstorget och mot Järntorget. Till höger kan man ana den gamla saluhallen som revs då Nya Masthugget byggdes. I mitten av gatan syns spårvägen som en gång gick här innan den flyttades till Första Långgatan.

(Foto: Göteborgs Stadsmuseum)

"Ars longa, vita brevis" - Konsten är lång, livet är kort

Norra Guldheden tillkommer 1945 och är idag ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Bo Bättre var en bostadsutställning i norra Guldheden under 17 augusti -16 september 1945 i samband med Svenska slöjdföreningens 100-årsjubileum. Utställningen väckte stor uppmärksamhet och hade över 120 000 besökare.

Guldhedstorget var stadsdelens centrum och här byggdes t ex ett kollektivhus för ensamstående med tillhörande restaurang, små butiker och serviceställen. Byggnaderna i Norra Guldheden utformades av arkitekterna Gunnar Wejke och Kjell Ödeen som fritt liggande lamell- och punkthus omgivna av gröna ytor. Fortfarande på 1940-talet bodde många i städerna trångt i små omoderna lägenheter som kunde sakna nutida självklarheter som badrum.

En konstnär vid namn Olsson, som bodde i Landala och hade gått på Valands målarskola, råddes av sin läkare att skaffa en trädgård - den stackars Olsson var "nervklen", som det hette på den tiden och doktorn talade om naturens läkande krafter.

Olsson hade emellertid inga pengar för att anlägga en trädgård, men ockuperade en bit av det som skulle bli Norra Guldheden Olsson hade heller inga pengar att köpa blommor för, så han fick nöja sig med vilda blommor, som han hittade i naturen plus gåvor från målarkamraterna. Den lilla brunnen med utsmyckning av smidesjärn, lär Olsson ha tillverkat av en gammal järnsäng. Men Olsson kunde dessvärre inte själv uppleva utvecklingen av trädgården. Han avled ett par år tidigare efter att ha drabbats av stelkramp när han planterade vattenväxter vid dammen.

"Konsten lång – livet kort" står det inristat vid Olssons Trädgård – ett budskap från mannen som helt på eget initiativ och intresse efterlämnade en vacker liten park!

Vid dammen står statyn av en vacker kvinna, skapad av Nils Sjögren.

Bakom ryggen på Poseidon...

förbereds utflykt med buss. Det är Biologiska föreningen som ska ut och resa – två bussar står redo på Götaplatsen! Fotot är taget 1932 av Anders Karnell och finns på Göteborgs Naturhistoriska Museum. Teaterbygget – Göteborgs stadsteater - intill invigdes den 29 september 1934.

Bazar Alliance

Den här byggnaden, Bazar Alliance vid Kungstorget revs sommaren 1980. Kanske minns vi i första hand att i huset intill presenterade Lasse Dahlqvist årets luciakandidater från Katz balkong tillsammans med uppträdanden av kända artister. Insamlingar gjordes nu till De Gamlas Utfärd. Som mest kom mellan trettio och fyrtio tusen åskådare.

Nu till trevåningshuset på fotot. Ni ser namnet Carl Johnsson med stora bokstäver...

Här i Göteborg kallades han för Calle Knäck – hans mamma kokade knäck till försäljning. Vad gjorde Calle då? Jo, han sålde rullgardiner, filtar, halsdukar, kragar, knappar, rosetter, västar i ylle och mycket mer. Calle blev känd både i och utanför Göteborg. Varje år gav han ut en almanacka där han i verser rimmade om sitt sortiment.

Lärjeånsdalgång

Befinner mig i nordöstra Göteborg och här finns vacker natur som också bär på en historia! Läser information; Lärjeåns dalgång är botten på en stor havsfjord som fanns här efter istiden. Då inlandsisen smälte höjde sig landytan och Lärjeån har sedan dess grävt sig ner i leran och bildat ett speciellt ravinlandskap.

Namnet betyder ”den leriga ån”. Den lerhaltiga jorden i dalen har orsakat många jordskred. Ett av de största inträffade 1730 i närheten av Angereds gård. Området heter efter det Jordfallen. Även idag sker skred utmed ån och dess tillflöden.

Ån har tidigare utnyttjas för att driva kvarnar. I närheten av till exempel Lärjeholm finns forsande vatten, rester av en gammal kvarn och en stenbro.

Brevet ska fram!

Rekryteringen av postbönder och postbondedrängar – 1600-talets brevbärare – startar redan dagen före utfärdandet av Förordningen om postbåden (postbuden).

Den 19 februari 1636 får Sveriges landshövdingar order om att identifiera dugliga – och helst läskunniga – män som bor längs de allmänna vägarna.

De ska nu bli postbönder i Postens nya organisation.

I förordningen, som på initiativ av rikskansler Axel Oxenstierna utfärdas av drottning Kristinas förmyndarregering, slås fast att det från och med nu är postbönderna som ska ansvara för att se till att post kommer till rätt adress. Till detta ska de ha två drängar var till sin hjälp. Får dessa förhinder måste bonden själv rycka in, annars löper han risken att tvingas skaka galler i en månad!

Kort historik;

1636 Posten grundas på initiativ av Axel Oxenstierna som under trettioåriga kriget vill förbättra den offentliga brevväxlingen både inom landet och till Europa.

1645 Ordinarie Posttidender, Sveriges första nyhetstidning, börjar komma ut. Den byter senare namn till Post- och Inrikes Tidningar.

1686 Poststämplar införs, för att ingen ska stjäla breven.

1791 Postens tidningsutgivande övergår till Svenska Akademien.

1834 Särskilda postlinjer för paket införs.

1855 Premiär för frimärken.

1860 Systemet med postbönder avvecklas.

1877 Lantbrevbäringen startar.

1923 Trafik med postbussar, så kallade diligenser, inleds.

1967 Den specialkonstruerade brevbärarbilen ”Tjorven” introduceras.

1968 Postnummer införs.

1993 Brevmonopolet upphör.

1994 Posten blir aktiebolag.

(Ur Postens historia från 1636 till i dag, Populär Historia)

På det gamla fotot från Postmuseum ser vi Postverkets första posttransportbilar i Göteborg under 1910-talets början...

(1870-1925) Fotograf okänd

Ett år efter att fadern Axel gått bort, gifter sig Dan med Ann-Ida Mark, 1906.

1907 flyttar verksamheten in i större lokaler på Packhusplatsen och det nya koncernbolaget AB Ostasiatiska Kompaniet bildas. Här samseglar man med danska ØK och i samarbete med fam. Wallenberg.

1911 inleder Svenska Levantlinjen Dan Broström (Orientlinjen) sin verksamhet. Samma år startar Svenska Amerika Mexico Linien sin verksamhet. Tre år senare, 1914, grundas Rederi AB Sverige Nordamerika, vilket senare skulle komma att bli Svenska Amerika Linien.

Mellan år 1914-17 ingick Dan i Hammarskjölds regering som sjöminister. Med hjälp av svenska marina resurser övervakade han, under stor sekretess, flykten av 79 engelska och allierade fartyg inlåsta i Östersjön under första världskriget.

Den 11 december 1915 avgick Broströms första passagerarfartyg s/s Stockholm till Amerika. Under året bildas Broströms Linjeagentur, man förvärvar Eriksbergs Mek. Verkstad och sonen Dan-Axel Broström föds. Följande år, 1916, blir Broströms huvudägare i Götaverken. 1918 förvärvas Göteborgs Bogserings- och Bergnings AB, även känt under namnet ”Röda Bolaget”.

1923 tecknar Broströms avtal om att bygga världens största lastmotorfartyg – Svealand och Amerikaland – för transport av malm från Chile till USA. Två år senare, 1925, levereras SALs första nybygge – m/s Gripsholm.

Samma år avlider Dan i en bilolycka och 100 000 göteborgare kantar stadens gator för att hedra honom. Flottan är nu över 300 000 tdw.

1975 är sjöfarts- och varvskrisen ett faktum och Eriksberg säljs till staten. Trots hårda förhandlingar, om framförallt bemanningsfrågor, tvingas även SAL att lägga ner verksamheten.

1992 köps Broströms av Shipinvest och driver då ett hundratal produkttankers. 2008 köps Broströms av den världsomspännande danska koncernen A.P. Möller–Maersk, som 2012 flyttar verksamheten från Göteborg till Köpenhamn.

(Gravbild; Creative Commons)

Södra Hamngatan 11

Nu har William Chalmers lämnat huset på Södra Hamngatan 11 och Oscar Ekman står som ägare mellan 1862-1900. Carnegie & Co kommer emellan och först 1930 överlåts det till Skandinaviska banken. På den här lite raspiga bilden från omkring 1890 ser vi källarvåningen som utnyttjas till portermagasin med ingången till höger. Dagligen förs portern hit med pråmar eller s k hemförare från bruket borta vid Klippan. En våning upp disponeras av banken, till höger ligger det Carnegieska kontoret där Ekman hade sitt rum allra längst till höger. Direktören Eskil Fåhraeus härskar över personalen med järnspira och han tillåter t ex icke färdiga kuvert, var och en får själv tillverka det som behövs. Carnegiebolaget är ett solitt företag och det sägs att man från London frågade angående företagets ekonomiska situation. Skandinaviska Kredit AB svarade att: ”Näst oss själva anse vi Carnegie vara det mest solida företaget i Göteborg”.

Diskussion - staty

Charles Felix Lindberg såg till att fondera medel för att vi skulle få en vacker miljö – här ser vi konstnären Nanna Ullman-Johansens bronsstaty ”Diskussion”- tre unga skolflickor diskuterar något ur den uppslagna boken ...

Den står vid Korsvägen 2, alldeles nedanför Johannebergs landeri.

Där har flickorna diskuterat sedan 1957, i snart 60 år!

Konstnären Nanna 1888 – 1964, föddes i Köpenhamn och var under lång tid bosatt i Sverige. Hon var dotter till Viggo Johansen (1851-1935), en av de kända Skagenmålarna.

Dagens bild!

Vi har sett Arkaden många gånger - Östra Hamngatan – och det här fotot är taget mellan åren1906 -1910 av Nils Danckwardt. Jag sökte info om denne Nils och finner att han levde mellan 1874-1963. Att han var son till en major i Växjö. Att han utbildade sig till gymnastikdirektör, arbetade vid Folkskoleseminariet i Växjö och var mycket intresserad av att dokumentera ... Hans samling av glasplåtar och album skänktes till Smålands museum. Det var i det småländska arkivet jag hittade bilden från Göteborg!

Dagens bild, 2!

En polis står och spejar bortåt gatan. I förgrunden betraktar en pojke fotografen. Bilden är tagen på Övre Husargatan i Göteborg, i riktning mot Skanstorget. Fotografen som är okänd till namnet bör ha stått ungefär där Risåsgatan mynnar ut i Övre Husargatan och året är 1910. Funderar över den byggnad som jag ser till vänster, ett kapell? I mitt huvud kommer;

Här är polisen, som mitt i gatan står.

Han visar hur man kör,

han visar hur man går.

Ibland blir det stopp och då är gatan fri.

Då kilar alla bilarna så kvickt förbi.

Tu tu tu tu tu tu tu tu tu tu.

Mammorna komma förbi med sina små.

De trilskas ju ibland

och mamma säger då:

"och är du ej snäll och lyder mamma nu,

så tar poliskonstapeln dej, det vet du ju !"

Bu bu bu bu bu bu bu bu bu bu.

Dagens "sanning"... ?
Slinker in på en pub och beställer något att äta... under tiden ögnar jag igenom ett par kvällstidningar som är fyllda av artiklar om "konsekvenser" av #metoo-rörelsen... fyra män sitter intill mig och talar högljutt om att de aldrig har varit med om att tjejer blivit olovligt tafsade på, inte heller att de på sina resp arbetsplatser funnits problem med sexuella trakasserier... Allteftersom mer öl och whisky slinker ner "erkänner" de dock att de på skoj har gjort ett och annat nyp i en tjejrumpa... de skrattar gott åt sina minnen som nu dyker upp. Jag får en flashback... skrev inte en kvinna för några år sedan en bok om... Men det var ju också bara på skoj, eller? Detta gör mig något förvirrad... Begås det brott skall det absolut avgöras i domstol, är min uppfattning.

Dagens "sanning"... ?
Slinker in på en pub och beställer något att äta... under tiden ögnar jag igenom ett par kvällstidningar som är fyllda av artiklar om "konsekvenser" av #metoo-rörelsen... fyra män sitter intill mig och talar högljutt om att de aldrig har varit med om att tjejer blivit olovligt tafsade på, inte heller att de på sina resp arbetsplatser funnits problem med sexuella trakasserier... Allteftersom mer öl och whisky slinker ner "erkänner" de dock att de på skoj har gjort ett och annat nyp i en tjejrumpa... de skrattar gott åt sina minnen som nu dyker upp. Jag får en flashback... skrev inte en kvinna för några år sedan en bok om... Men det var ju också bara på skoj, eller? Detta gör mig något förvirrad... Begås det brott skall det absolut avgöras i domstol, är min uppfattning.

Blackout? Eller bara otur?

Den 26 augusti 1979 går WINSTON CHURCHILL hårt på grund vid Vinga
på grund av elektronisk blackout!

Fartyget är på väg till Newcastle och alla passagerare evakueras med hjälp av helikopter. Ett par dagar senare dras fartyget loss och bogseras in till Lindholmens varv. Repareras i Fredrikshamn

Kort historik: Sjösätts 1966 och döps 1967 i Greenwich av Lady Churchill

Fartyget får maskinhaveri 1984. Under bunkring uppstår brand i ena hjälpmaskinen, 1996. Efter det att branden var släckt så diskuteras om det var lönt att reparera fartyget. Parterna kommer överens om att sälja fartyget. Under flera år byter fartyget ägare och även namn.

Fartyget säljs till Indiska upphuggare och anländer till Alang, där den körs upp på stranden!!

Då är vi framme vid 2004.

Damen på bänken!

Här sitter Helfrid Renström på en parkbänk i Norra Guldheden och på berget i bakgrunden ser vi ”röda längan” i Södra Guldheden, Dr Belfrages gata.

Fotot är taget 1951, då hade vi precis flyttat till Dr Heymans gata… modernt o fint! Vi kan också se en skymt av det runda vattentornet (bakom hustaket) – idag ombyggt till studentboende!

Helfrid var fotografens hyresvärd i Sundsvall, men jag känner inte till hur hon kom just till Göteborg och Norra Guldheden!

Foto: E Edblad/Sundsvalls museum

Danskarna anfaller!

Den 22 maj 1612 faller efter lamt försvar Älvsborgs fästning i Göteborgs hamninlopp i danskarnas händer! Denna bedrövliga händelse kommer att få besvärande följder för samtliga svenskar. För di höge som för di låge…

För att svenskarna ska återfå fästningen kräver danskarna en miljon riksdaler i klingande silvermynt!

Älvsborgslösen – en skatt som slår hårt mot befolkningen. Samtliga svenskar tvingas betala – kung Gustav II Adolf bidrar med 32 procent, drängen med en hel riksdaler och pigan med en halv!

Återköpet är en avbetalningstransaktion om fyra delbetalningar, som kungen kallar ”en tärande kräfta” i samhällskroppen.

Sista avbetalningen blir svår. Inga pengar finns, inga lån kan fås. Rikskanslern Axel Oxenstierna sänder pinsamt ärende till Nyköpings slott – uppdraget är att få änkedrottningen att glänta på sitt privata kassavalv för att ur detta få ta hand om silverförrådet. Han lyckas – kungamodern lättar på kassakistan och i mars 1619 blir Älvsborg åter svenskt! Puh…

Den helige Josef i Nordstaden

Det här är interiören till St Josef, den katolska församlingens första kyrka på Spannmålsgatan.

1862 grundas församlingen i Göteborg och då bor här ett femtiotal katoliker (tyskar, fransmän och italienare). Det är den andra katolska församlingen i Sverige.

Samma år får de mark och tillstånd att bygga sin kyrka. Två år senare har församlingen en egen katolsk präst och i juni 1865 invigs kyrkan vid Spannmålsgatan.

Kyrkans inre är mycket tilltalande med sin vackra utsmyckning, sin altartavla, föreställande Josef med Jesusbarnet, sitt Jungfru-Maria-altare, sina helgonbilder och sin sköna paramentik (textilier).

Församlingen köper två tomter vid Heden för uppförande av ny kyrka, prästgård och skola under 1928, och den 25 september 1938 hålls sista högmässan i St Josefs kyrka.

Den 2 oktober 1938 hålls första högmässan i Kristus Konungens kyrka, vid Heden. Församlingen har då 500 medlemmar.

Foto: Aron Jonason

”DEN LILLA VINKELPLATSEN utanför Residenset ger en lika karakteristisk som ålderdomlig stadsbild. I hörnet utmynnar St. Badhusgatan, som förmodligen fått sitt namn efter det badhus som en gång fanns i Surbrunn, i fonden synes residensets ärevördiga fasad och på södra sidan det gigantiska Sjöfartshuset, vilket för sextiofem år sedan ansågs vara stadens största privata byggnad.

I 1800-talets förra del var detta en ganska idyllisk plats. Residensets vackra trädgård gick ut mot Badhusgatan och på Sjöfartshusets plats låg ett litet vackert varmbadhus, allmänt benämnt Rotundan. Badhuset framkallades av ett länge känt behov av ett offentligt bad, sedan Lindgrenska badhuset i Surbrunn upphört, och för ändamålet tecknades 40,000 riksdaler.

Det var i början av 1830-talet Rotundan uppfördes på initiativ av kommerserådet Olof Wijk. Hans frände, den kraftfulle ingeniören Alex. Keiller, byggde den, och som man av illustrationen finner, blev det en nog så pittoresk och prydlig byggnad, väl motsvarande sitt ändamål. Den var cirkelrund till formen med järngallrade fönster och koppartak i kupolform. Över entréen fanns en mindre balkong.

Det inre bestod av en större väntsal med takdekoration i blått och gyllene stjärnor och därifrån ledde ingångarne till 12 badrum. I dessa stodo rymliga kar av marmor och vattnet leddes dit i ledningar av koppar. Ja, allt var så prydligt och behagligt, att själve biskop Wingård i brev till Esaias Tegnér förtjust kunde säga, att badhuset “kunde passa det forna Bajse".

För att riktigt animera göteborgarne beslöto Keiller och Wijk att införa saltvatten från fjordarna i täckta pråmar. I tomtens hörn fanns en liten byggnad av sten varest en cistern var insatt, rymmande en pråmlast. Och till denna cistern pumpade två män upp havsvattnet. ”

Den svartmuskige skärsliparen!

Som barn såldes det mycket vid vår dörr. Det var mannen med en kostym i plastskydd - hängande i en galge över hans ena axel, han hade grå uniform och båtmössa - som frågade om vi ville ha kemtvätt, en kvinna som ville ha betalt för Göteborgsposten och klippte ett litet kvitto, ungdomar som sålde jultidningar eller julbrev, majblommor.

En man ville sälja förbandslåda. Mamma sa nej, med orden ”det är väl samma skräp som försäkringsbolaget” – min dotter har blivit hundbiten, kläder sönderrivna, ingen ersättning...

- Vadå, vadå säger mannen med förbandslådan, får jag komma in?

Mamma släpper in honom, och vid köksbordet skriver mannen ner alla uppgifter. Hur jag i flera månader gått strakbent efter att ha blivit svårt hundbiten i ena knäleden, byxor och jacka sönderrivna av hundens vassa tänder – ”attackerad av ett vilddjur i Guldheden”, som min lärare sa när jag kom tillbaka till skolan.

Mamma kände sig manad att köpa förbandslåda efter mannens besök. Han lyckas få försäkringsbolaget att betala ut ersättning för söndertrasat ben, kläder, sveda och värk...

Vad jag dessutom vill berätta, är om den svartmuskige mannen. Han som sjunger: Jag slipar knivar, jag slipar saxar, jag slipar solsken och dagligt bröd...

Hur kunde han hålla reda på alla som skulle ha tillbaka sina knivar och saxar? I ett tiovåningshus? Cirka fyrtio hushåll?

Det var för mig en gåta! Vi barn samlades med skräckblandad förtjusning – kring hans cykel då han trampade igång slipningen med hjälp av bakhjulet? Vet inte hur han gjorde... men mamma fick tillbaka rätt kökskniv och saxar! Den svartmuskige mannen ställde sin ”arbetsplats” vid entrédörren och han återkom ett par gånger om året.

Minns ni honom?

(Bilden är en illustration från webben/cultur.nu)

Det blänker om spåren på Järntorget!

Järntorget byggs om 1923-24, då en vändslinga anläggs. Linje 9 startar i slutet av juli 1924 och Långedragslinjen får då sin ändhållplats här.

Fotot måste vara taget från taket på ”Pustervik”. Jag har ökat skärpan på bilden och då framkommer spåren som de vore putsade!

Natten den 29 juli 1902 kl. 04.00 provkörs den första elektriska vagnen på sträckan Järntorget-Slottsskogsgatan. Införandet av elektriska spårvagnar i Göteborg sker inte helt utan motstånd, många är rädda för att t ex ledningarna ska falla ner eller att strömmen skulle ledas ned i skenorna. Spårvägsledningen är medveten om denna oro, och beslutar att den första provturen ska ske i största hemlighet, med start från Järntorget.

Pehr Dubbs journal!

Det här är en behandlingsjournal vid Sahlgrenska skriven av Per Dubb år 1782!

Men nu vill jag berätta om den s k ”Kringgående tallriken” – vid bröllop och begravningar gick värden omkring med en sådan här tallrik och tog upp gåvor! Dessa skulle gå till lasarettsfonden. Pehr Dubb utverkade, vid Gustav III:s besök i Göteborg 1787, att de medel som samlades in i Göteborg skulle gå till underhåll av Sahlgrenska sjukhuset. ”Ge med hjärtat” är ett gammalt talesätt – därav formen på tallriken – ett hjärta! Undertecknad köpte en replik vid Sjukvårdens 200- årsjubileum 1982!

Här kommer fyra barn längs trottoaren och året är 1929.

I dagens läge ser vi kvarteret Vita Björn som skapas till största delen under 1965. Syftet är då att bygga bostäder med ljus och luft - efter rivning av den gamla bebyggelsen. Placeringen är tänkt att ge sol och ljus på gården. Dessutom finns på så sätt utsikt mot Masthuggskyrkan från området.

Mot Djurgårdsgatan lägger man en länga som är anpassad till landshövdingehusen på andra sidan gatan. Kvarteret läggs med kortsidan mot Amiralitetsgatan i norr. De gamla

husen uppfördes redan i slutet av 1870-talet och tillhörde några av Göteborgs äldsta landshövdingshus.

Husen var ursprungligen avsedda att användas som fribostäder åt anställda på Gamla Varvet nedanför Stigbergstorget. För att få en sådan bostad krävdes att man var en riktig trotjänare och hade minst tjugo års tjänstgöring bakom sig.

(Fotograf: A. Lindskog, Carlotta)

En kort promenad i ett vintrigt Botaniska ...

Det ligger tunna, tunna isflak i spegeldammen som står klar år 1925, två år efter Botaniska trädgårdens invigning. Medan fotografen ställer in kameran betraktar jag dammen som är perspektivbyggd. Den östra kortsidan är 3 meter kortare, vilket skapar intrycket av att dammen är längre än den egentligen är. Den ritades av professor Lars Israel Wahlman, han som också ritat Tjolöholms slott.

Kameramannen fokuserar på najaden mitt i dammen, skapad av Carl Milles. Det är en av två najader som Milles skapade till Slottsskogen, men då de blev refuserade placerades den ena år 1931 i Botaniska trädgården och den andra i Keillers park!

Vi fortsätter upp mot örtagården och på vägen kan vi inte undgå att betrakta ”Vårens Huldra”, skapad av Gunnar Nilsson (1904-1995) – denna novemberdag är gräset är grönt och det känns nästan som tidig vår ... vi kommer upp till lusthuset – och inser att alla örter ligger i dvala. Det gäller naturligtvis alla blommor i hela trädgården. Några nypon tecknar sig vackert mot en blågrå himmel. Jag drar med ena handen längs några utblommade tuvor av Lavendel... doften finns kvar.

Tittar in genom glasrutan till det lilla lusthuset som är från senare delen av 1700-talet och ritades en gång av stadsarkitekten Bernhard Carlberg till hans bostad på landeriet Kärralund. En vacker väggmålning kan skönjas genom glaset – en typisk 1700-talsmålning.

Vi går vidare mot Båtsmanshuset, som också kallas Blå huset. Det här låg ursprungligen nedanför Stigbergstorget, ungefär där Amerikaskjulet nu ligger. Då är det ett båtmanstorp som uppförs 1794 i timmer. Det rivs 1917 och återuppförs i Botaniska två år senare. Idag används huset som personalbostad. Nedanför denna stora villa ser vi ett arrangemang som bjuder småfåglar på mat. En skata sitter och avvaktar, medan två ekorrar passar på att ta det som faller ner på marken. ”Smulor från de rikes bord!”

En gigantisk urna väntar att kalla vintermånaderna ska gå över - bara för att vakna till liv när våren visar sig. I bakgrunden ser vi det lusthus i glas som stod klart sommaren 2006 på stora gräsmattan mitt i parken Här har vi under vackra dagar sett åtskilliga brudpar fotograferas. Idag en rastplats för många trötta ben eller som regnskydd. Vi klarar oss precis från regnskuren som ihärdigt blötte ner oss senare på eftermiddagen.

Men innan dess tog vi en härlig fika på caféet som för dagen hade tänt brasa i den öppna spisen. Mängder av mammor med barn ser en chans att träffas och fika, några få gäster intar lunch. Här är gudagott att vara!

Det pålas och pålas...

Vi vet alla att stora grejer är på gång... hela Göteborg kommer att för en lång tid vara en öppen och på många ställen lerig arbetsplats. En del projekt kan man följa på plats, andra sker mer omgärdat av staket/skydd på grund av säkerhetsskäl. På Götaälvbron har man breddat cykel/gångbana för att man ska kunna följa det bygget av den nya bron.

Visst är vi många som under många år gått, cyklat, åkt buss, bil eller spårvagn över Götaälvbron som nu snart är en riktigt gammal historia.

Från år 1925 diskuterades olika alternativ till förbindelse till Hisingen – en hängbro eller en tunnel... År 1931 kommer förslaget om en dubbeltunnel med enkelriktad trafik i var tunnel. Man bestämde att den skulle ligga på sju meters djup och vara cirka åtta meter bred. De flesta ställde upp på förslaget, men, men, men i oktober 1934 beslutas att man ska bygga en järnbro med fyra körfiler, cykel- och gångbana på var sida och segelhöjden till 19,5 meter.

Detta projekt beräknades till 12 miljoner kronor och vid nyåret 1935 startade pålningen. En av de största någonsin i Göteborg! 3 200 pålar slogs ner – 109 kilometer långt.

1938 var den sista sektionen klar och vi kunde fira invigningen den 26 november 1939. Fira och fira... det var faktiskt ett riktigt ”skitväder” – snön och den hårda blåsten över den 225 meter långa bron samlade troligen inga folkmassor...

Sommaren 1940 körde den första spårvagnen över bron – linje 10 – som gick från Högsbo, via Lilla Bommen och till Hjalmar Brantingsplatsen!

Det ska reves...

Arkitekten och byggmästaren Karl Magnus Bengtson (1878-1935) föreslår att ett hus som byggts i början av 1900-talet ska bort. Det gäller en sexvånings byggnad med brandgaveln mot Gathenhielmska huset!

Detta väcker stor uppmärksamhet både bland majbor och i pressen och – i vårt grannland Norge!

Norska Aftenposten hade 1933 denna bild från 1920-talet med följande ironiska text: ”Skandalhuset i Göteborg som ska reves. Det er huset til höire som ska reves. I Oslo ville man sikkert ha revet huset till venstre”.

Morfars kökssoffa!

Det är vinter 1958 och jag tror att morfar som pensionär har det lite långtråkigt. Visst finns mormor till hands, men nog saknar han ljudet från klockorna som satt på en skakel och som hördes lång väg när han kom med lasset. Han tar en promenad ned mot byn efter att ha skottat fram en gång till stora vägen. Och eftersom vattnet frusit i ledningen till stugan får han hämta vatten hos grannen som hjälper till med att ösa ner några liter i rymlig gammal mjölkkanna. Sedan drar morfar hem kannan på kälken - hem till mormor!

Efter middagsmaten är det dags för morfar att vila - på kökssoffan! Då kan mormor läsa dagstidningen och gå genom posten hon hämtat nere vid postlådan. På sparkstöttingen far hon snabbt och vant den dagliga turen och hälsar gärna på grannar hon möter.
Ingen tar morfars plats på soffan om han är hemma. Den är hans! Och där kan han sitta och pyssla med något som ska lagas eller ses över. Mormor läser dagstidningen högt eller berättar om vad som hänt på byn. Kanske hängde det en lapp nere vid tallen om något viktigt som ska komma att hända. Tallen är mötesplatsen för allt. Förr i tiden stämde unga träffar där – ”Vi ses vid tallen.”
Inte för att jag tror morfar lyssnar så värst mycket från sin position på soffan. Men det är säkert rogivande att höra mormor Annas röst ... zzzzzzzzzzzz

Så snart han tagit sin middagsslummer stoppar mormor in ännu ett vedträ i spisen och sätter på kaffepannan. Doften av nykokt kaffe sprider sig i köket och når även morfars näsborrar! Morfar dricker på fat och bestämmer sig för att fixa en knapp som saknas i en

byxa och tar fram nål och tråd - hans stora händer verkar enorma i sällskap med en liten ynka synål och tråd ...

Befinner mig vid stugan och det är långt inpå 2000-talet. Bengt har tagit över ”Sundbergs” som huset än idag kallas – han står och funderar på den blivande altanen. Där morfar hade sin lilla farstu. Men nu är det andra tider och det krävs lite mer yta att njuta varma sommarkvällar på.

Jag frågar Bengt hur det går med renoveringen av ”Sundbergs”.
- Jo, det går bra, men det är en sak jag har funderat över. Här finns en hel del möbler och prylar kvar från din morfar, men vi tog med oss kökssoffan till Stockholm och vet du – vi kan inte ha den inne! Jag tänkte den kunde vara en trevlig gavel till våra sängar därhemma, men en natt vaknade jag ... och då stod han där! Din morfar Axel. Han stod så nära så att jag kunde se håren på hans armar och han bara stod där och tittade på mig!
Efter det flyttade jag soffan till ett annat rum. Men det bar sig bättre än att en nattgäst kom sömnig upp en morgon och berättade att han inte fått en blund på hela natten. Han hade sett en storvuxen man stå vid sängen... och blev så rädd att han inte vågade somna igen!

- Jaha, säger jag. Det är nog bäst att köra tillbaka soffan. Den ska stå utefter ena köksväggen, det är morfars plats! Tror han slutade sina dagar där och då flyttar man inte iväg soffan. Morfars kökssoffa!
När jag tittar upp på Bengt ser jag tårar i hans ögon.
- Visst är det något speciellt med Axel och hans blåa soffa? säger han lågt.

(morfar Axel dog 1958, samma år som fotot togs)

''Detektivpolis Göteborg''

Utdrag ur Projekt Runeberg: ”Poliskammarens lokaler voro ända till år 1892 inrymda i rådhuset, varefter f. d. Sahlgrenska sjukhuset, Östra Hamngatan n:r 11, uppläts åt poliskammaren, polisdomstolen, centralpolisen, detektiva polisen och första distriktet. Poliskammaren, polisdomstolen och detektiva polisens första avdelning äro fortfarande

kvar i denna byggnad, varemot centralpolisen och första distriktet år 1918 inflyttade i huset n:r 28 vid Östra Hamngatan, där rymliga och trevliga stationer inretts.

Detektivpolisens andra avdelning har rymliga och ljusa lokaler i huset

n:r 26 vid Köpmansgatan.

Gamla första distriktet hade till år 1869 tvenne gårdsrum i rådhuset

upplåtna till vaktlokal. Nämnda år inflyttade detektiva polisen i dessa rum; och fick därefter första distriktet sin vaktlokal i Stadshuset vid Gustav Adolfs Torg. Denna sistnämnda vaktlokal gick många år under namnet »Korvkitteln».

Foto: Polisbricka med silverstämpel fr 1918 , Vänersborgs museum

Dr Allard med sina badbarn på Johannelund! Året var 1917.

(Foto: G-P juli 2012)

HISTORIK

Området ritades av GAKO genom arkitekterna Lars Ågren och Henrik Falkenberg och uppfördes åren omkring 1960 av Göteborgs Stads Bostads AB som bostadshus för läkare och sjuksköterskor. Läkarbostäderna var om fyra till sex rum och kök (100-128 m2) och sjuksköterskebostäderna var enkel rum med kokvrå (38 m2).

MOTIVERING

Höghusen har en experimentell och ovanlig karaktär som är bibehållen i ursprungligt skick och som genom det strategiska läget på ett berg syns på långt håll i landskapet.

BESKRIVNING, KARAKTÄR

Fyra bostads- och ett mindre parkeringshus, ligger på en bergsplatå ovanför Sahlgrenska sjukhuset. Byggnaderna har passats in i det bergiga landskapet på platsen vilket har gett området en dynamisk planform. Sockelvåningarna är utförda i betong i profilerad form.

Byggnadsstommen är av betong och de inre väggarna består av träregelverk med gipsskivor. Fasaden är dels tätad med internit, dels beklädd med brännlackerad

eternit. Balkonger är som sockeln gjutna mot profilerad form. Långfasadens perspektivfönster är i mörkbetsat trä. Pulpettaket är belagt med papp och koppar.

Dr Lindhs gata, Guldheden byggs!

En beskrivning av området som ritades av GAKO genom arkitekterna Lars Ågren och Henrik Falkenberg och uppfördes åren omkring 1960 av Göteborgs Stads Bostads AB som bostadshus för läkare och sjuksköterskor. Läkarbostäderna var om fyra till sex rum och kök (100-128 m2) och sjuksköterskebostäderna var enkel rum med kokvrå (38 m2).

Fyra bostads- och ett mindre parkeringshus, ligger på en bergsplatå ovanför Sahlgrenska sjukhuset. Byggnaderna har passats in i det bergiga landskapet på platsen vilket har gett området en dynamisk planform. Sockelvåningarna är utförda i betong i profilerad form. Byggnadsstommen är av betong och de inre väggarna består av träregelverk med gipsskivor. Fasaden är dels tätad med internit, dels beklädd med brännlackerad eternit. Balkonger är som sockeln gjutna mot profilerad form. Långfasadens perspektivfönster är i mörkbetsat trä. Pulpettaket är belagt med papp och koppar.

Draken & Nyckelbojen!

Vi går med en ström av människor mot Draken. Vad är på gång? ”Sveriges historia och den nakna sanningen”, berättar någon jag frågar … Hm, vi är ute efter Göteborgs historia. Den här biografen var en av de nyaste nr jag var barn. Här såg min storebror och jag filmer som t ex Kungen och jag, med ”Jyll Brynner” – i storformat, på den tjugo meter breda duken och i antal kvadratmeter etthundratvå. Dubbelt så stor som vår lägenhet i Guldheden! En ny biograf i Folkets hus vid Järntorget – och året var 1956.

Idag är den huvudbiograf och festivalcentrum vid den årliga Göteborg Film Festival. Men ikväll är det show med stand-upartister! Vi går vidare på vår skattjakt. En trisslott ska finnas någonstans vid Nyckelbojen. ”… där, utanför Röda sten, ligger

en skuta för ankar och där går själva hamngränsen, i många många år utmärkt med den bekanta nyckelbojen.” Så skriver vår gamle Fredberg. Men nu ligger den på land vid Stenaterminalen och med liten nyckellampa lyser vi oss fram. Lossar skatten och beger oss till ett varmare ställe. Glögg med pepparkaka sitter gott och jag skrapar.

Nej, det blev ingen pengavinst, men vad gör det? Vi har fått en trevlig kvällspromenad i ett vackert, dimmigt Göteborg! Tack Leif Baude.

Ekonomisterna ombord på Oscar II

Fröken Linnéa får ett vykort från en vän som befinner sig ombord på ett fartyg. Linnéa bor i Vickleby, en liten ort på Öland – någon mil söder om Färjestaden.

Vännen som skickar kortet skriver; ”Foto av mig ombord i H. M Oscar II. Taget i Göteborg.”

Vi befinner oss således ombord på pansarskeppet HMS Oscar II – ett fartyg som kan hålla hög fart och är bestyckat med kanoner. Fartyget byggs på Lindholmens varv i Göteborg och sjösätts den 6 juni 1905. På Gustav-dagen. HMS Oscar II är nästan 98 meter långt, närmare 15,5 meter brett och ett djupgående om drygt 5 meter. Till skillnad från andra pansarskepp i Sverige har hon tre skorstenar – de andra har två. Ombord finns utrymme för 326 man. Efter två år är fartyget utrustat för att passa marinen Det finns mycket tekniska fakta om det här fartyget, men jag ska inte uppehålla mig vid det.

Jag vill att vi tittar närmare på bilden och männen ombord. Man kan undra vilken av resorna Linnéas vän är med på. Fartyget som fått sitt namn efter kung Oscar II. Det görs långresor ut i världen mellan åren 1909 -1912, för att återupptas mellan åren 1929-1936. Under 1912 görs en resa tillsammans med tre andra pansarskepp - och med på HMS Oscar II följer en synnerligen prominent person - Sveriges dåvarande kung, Gustaf V. Vår svenske kung ska träffa tsaren av Ryssland, Nikolaj II med familj. Fartygschef är kommendörkapten Christian Ericson.

Gruppen av män som fångats på bilden är förmodligen i tjänst som ekonomister – förrådsmän – och vi ser att nästa alla har något från köksutrustningen – eller kabyssen. Kaffekannor, koppar och fat är deras attiraljer. Känner inte till vilket år det kan vara – i hamn ligger andra fartyg som kan tyda på att det är tiden kring andra världskriget. Före eller efter låter jag vara osagt.

Under åren1946 –1947 genomför fartyget sin sista expedition, och man planerar att färdas längs hela den svenska kusten från Haparanda till Strömstad. När man är i Göteborg får man emellertid order om att avgå till Malmö. För att vara i Köpenhamn den 29 januari 1947. Uppdraget är att föra hem stoftet efter arvprinsen Gustav Adolf, som omkommer den 26 januari vid en flygolycka på Kastrup då planet han färdas i just ska till att starta efter en mellanlandning i Danmark. Sverige är i sorg.

Den 25 september 1947 ankommer fartyget för sista gången till Karlskrona och i mitten av oktober samma år halas flaggan för sista gången. Fartyget utrangeras den 24 februari 1950, varpå hon år 1952 byggs om för skyddstjänstutbildning vid Berga Örlogsskolor.

År 1974 är fartyget Oscar II åter i sin hemmahamn där hon en gång byggdes – men nu är det dags för skrotning!

Längst ner på kortet har Linnéas vän antecknat ”Detta är Oscars ekonomister du känner nog mig igen det är jag som håller i kaffepannan.”

(Foto: privat vykort)

En 17-åring gör mål!

På twitter uppstår en fråga på vilken gata detta foto är taget. Det gissas enbart på Stockholmsgator! Men jag vill mena att det är i Arkaden, Göteborg.

Året är 1958 och Brasilien vinner sitt första VM-guld någonsin och att Pelé blir den yngste spelaren att spela, vinna och göra mål i en VM-final!

Visst promenerar han här i Arkaden, Göteborg?

En 50-åring ska firas!

Nu är det dags att fira – ett 50-årsjubileum. Efter att Göteborgs första spårvagnar dragits av hästar fram till 1879 öppnar ett engelskt bolag Gothenburg Tramway Ltd och inför Göteborgs första spårvägslinje. Resan kostar då 10 öre. och spårvagnslinjen sträcker sig mellan Brunnsparken och Stigbergsliden.

Och nu är det den 24 september 1929 och det ser vi här är antingen utmed den blå linjen: Majorna - Västra Hamngatan – Redbergslid eller den röd linje: Redbergslid - Brunnsparken – Getebergsäng. Redbergsplatsen har alltid varit en viktig knutpunkt långt innan de nya bostadsområdena byggdes i slutet av 1800-talet. Den här bilden lära vara från Stigbergstorget och jubileumsvagnen möts av stora skaror av människor – vagnen kommer med pompa och ståt. Troligen är det Göteborg Spårvägspersonals Musikkår som bildas redan år 1905. Från en ren fritidsverksamhet blir orkestern i olika steg delvis professionaliserad och får så småningom namnet Spårvägens Musikkår. Resten är historia.

En av Göteborgs äldsta biografer!

Om jag minns rätt visade den här biografen på Kungsgatan 31-33 många Bergmanfilmer och då under namnet Smultronstället – sedan november 1963. Men jag minns att min mamma ibland nämnde namnet Kronan när vi gick förbi - och den öppnas redan i december 1906. Det var egentligen två biosalonger – den äldsta låg inne på gården, den andra med entré direkt från Kungsgatan. Biografen stängdes 1986 och då hade den återtagit namnet Kronan sedan 1971! Idag är detta en butikslokal.

En förmiddag på väg över Kämpebron

Ursprungligen var det två parallella gator på var sida om Västra Hamnkanalen, eller Wästre Hambnan och Wästre Lille Hambnen. Först 1815 fick gatan namnen vi har idag.

Jag är imponerad av de formklippta träden längs gatan.

Till höger ser vi entrén till Göteborgs sparbank, landets första sparbank som flyttade in där 1 oktober 1912.

På andra sidan ligger ännu en gammal byggnad, förutom bank har ett antal verksamheter inrymts i fastigheten som uppfördes 1910.

Domkyrkan ser vi inte, men däremot Ströms höga hus som invigdes den 3 december 1935

Måhända är det tornet av Vasakyrkan vi ser längs bort i horisonten.

(Foto: Erik Liljeroth 1952)

En gammal disponentvilla i Gårda...

I slutet av första världskriget köps en hörntomt bredvid Remfabriken i Gårda. Eller på Gårda som gamla Gårdabor säger! Där byggs en förrådsbyggnad och i samma veva köps också den angränsande villan som ligger alldels intill – villan uppförs under 1908-09 av apotekare Johan Gustaf Loberg (1846 -1928). Loberg grundar en vattenfabrik år 1889 på Fabriksgatan. 1907 slås verksamheten ihop med två andra vattenfabriker och AB Apotekarnes Förenade Vattenfabriker i Göteborg bildas.

Villan blir 1919 disponentbostad för Remfabrikens ledning.

Remfabrikens drift upphör 1977, efter att ha varit igång sedan 1891. Till en början i en träbyggnad som brinner ner 1900 och ersätts med tegelbyggnaden vi kan se än idag. Däremot kan vi inte längre se den gamla vackra villan som apotekaren Loberg låter bygga. Den rivs den 4 juli 1985.

Länsstyrelsen avslår ansökan med motiveringen att villans skick är för dåligt för att byggnadsminnesskyddas. Fabriksbyggnaden är däremot minnesskyddad!

Tomten där disponentsvillan låg är numera parkeringsplats!

Foto: Remfabriken, magasinet och disponentsvillan. Foto från 1943

En gigantisk skolbyggnad... Nordhemsskolan!

Många har minnen från sin barndomsskola – Nordhemsskolan ligger nära där jag bor. Blir lite nyfiken eftersom jag själv inte har någon som helst anknytning till vare sig stadsdelen eller till just den skolan. Den tycks mig så skrämmande de få gånger jag som barn och ungdom passerade förbi. Så monumental. Så många tegelstenar – staplade på varandra i all oändlighet, i bågar som aldrig tycktes ta slut.

Nu är det läge att läsa på om skolans historia och jag finner att skolan är ett verk av Arvid Bjerke (1880-1952) och Ragnar Ossian Swensson (1882-1959).

Bjerke är också känd för att han tillsammans med RO Swensson, Ernst Torulf och några andra arkitekter ritar villor i Lorensbergs villastad under åren 1913 till 1931. Bjerke ritade ett tiotal av dem. Lorensbergsområdet är, liksom i många andra delar av Göteborgs terräng, mycket kuperad – nivåskillnader upp mot fyrtio meter kan uppmätas just där villorna planerades, en plats vi finner bakom Götaplatsen. Statuterna tillät endast en bostadsyta om max fyrahundra kvadratmeter per friliggande villa! Familjerna Carlander och Wijk var först på plats. Men Arvid Bjerke valde för sin egen del också en tomt – Dicksonsgatan 2 – precis bakom nuvarande Konstmuseet. Villorna ligger utmed Lyckans väg, Dicksonsgatan, Viktor Rydbergsgatan samt Högåsplatsen.

Bjerke ritade helt naturligt sitt eget hus i den stil som var tidsenlig – han hade tagit intryck från sina utlandsresor – och föredrog genuint hantverk och slitstarkt material

som trä, tegel och natursten. Som mycket ung kan man förmoda att han också tog intryck av äldre kollegan Carl Westman (1866-1936) som var anhängare till nationalromantiken och som ritade Röhsska museet. Bjerke var dessutom verksam i Paris under åren 1929- 1935 och i Stockholm under 1935-1940 tillsammans med två av sina söner.

Förutom villorna i Lorensberg ritade Bjerke en rad stora villor på Anders Mattssonsgatan i Utby. Anders Mattsson var kaffehandlare i Göteborg och köpte Utbynäs gård 1905 och där startade han AB Utbynäs villastad. Han anlitade sin brorson Arvid Bjerke som arkitekt och skapade en av Sveriges första trädgårdsstäder, där borgerliga familjer kunde söka sig bort från ”storstadens trängsel, osunda miljö och sociala konflikter”. Den villastaden ritades. liksom Lorensberg, i nationalromantisk stil – dock med individuella variationer av element som takform och paneltyp. Utmärkande för nationalromantiken var mustiga materialval, som granit, tegel, falurött eller tjärat trä, och inte minst byggnadernas kubistiska form.

Nationalromantiken blommade i Göteborg under 1910-talet – Nordhemsskolan, Hvitfeldtska latinläroverk, Masthuggskyrkan är några kända exempel för den här tidens trend.

Tar mig till Nordhemsskolan som således byggdes under 1914-1917 – ett tävlingsbidrag som utlysts under 1912 – och som gav duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex i nationalromantisk stil på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen – inom det som allmänt kallas Linnéstaden. Företaget A Krüger & Son uppförde bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.

Samtidigt som Nordhemsskolan byggdes uppfördes också nuvarande Hvitfeldtska gymnasiet. Det gamla läroverket invigdes 1919 och ritades av Ernst Torulf, en samarbetspartner till Bjerke.

Både Nordhemsskolan och Hvitfeldtska är byggda av handslaget rött tegel – hämtat från Minnesberg i Skåne. Vad som utmärkte just projektet Nordhemsskolan var kostnaden – mer än en miljon kronor – en summa som aldrig tidigare uppnåtts för en skola i Göteborg. Skolan planerades för drygt tvåtusen elever och hundratalet lärare. Inalles sextiofyra klassrum, tillhörande bibliotek, badanläggning och tre skolkök.

Korridorsystemet blev långsträckt – den längsta är åttio meter och har klassrum på båda sidor. Ett tjugotal salar för slöjd, gymnastik och naturlära. Något som var helt nytt för Göteborg var de specialinredda laboratorierna för kemi och fysik.

Skolan omfattar tre större byggnader som är sammanfogade med två gårdar – en för mindre barn och en för de större. Höga trappor och murar ansluter till gatorna i omgivningen. Här måste ha krävts en stor kunskap i tekniken att bygga på en plats med extrema förhållanden när det gäller markens natur. Bjerke var känd för sin skicklighet att bemästra höjdskillnader.

Vad var det som skrämde mig som mycket ung när jag passerade den här skolan? Kanske den enorma volymen av höga fasader, det robusta materialet, alla dessa till synes travar av tegelstenar? De stora valven? De branta taken? Eller kanske var det storskaligheten i antal elever? Tvåtusen elever som kunde befinna sig här – samtidigt? Det vällde ut grupper av barn och ungdomar på rasterna och vid skoltidens slut... så främmande i jämförelse med den skola jag själv kom från – Mossebergsskolan i Guldheden, med drygt hundratalet elever!

Nordhemsskolan inrymmer idag drygt sexhundra elever och som byggnad betraktad är den i mina ögon som en väldig borg – ett minne från tiden då nationalromantiken gjorde sitt stora intåg i den göteborgska arkitekturen. Vilket fantastiskt bygge – vilket hantverk! Idag skrämmer den mig inte alls, tvärtom!

Det ringer ut! Portar slängs upp och ungar kommer utrusande...

Själv skyndar jag ner för trapporna vid Övre Majorsgatan. Vidare utmed Linnégatan och bort mot Slottsskogen – ett av Göteborgs syreproducerande grönområde!

Källa: Biträdande rektor Mikael Hallberg

Arkitekter & fasader Göteborg 1850-1920, G Linder Bjur, K Engström, 2013

Foto: Wikimedia Commons

Kopplingen mellan ett hus i Småland och Göteborg!

”Änteligen hade vi nu hunnit vada oss igenom Masthugget, och fingo det kära Klippan i ögnasikte. Vi voro ännu i överläggning, om man inte borde därstädes pusta ut en smula, när den artige Carnegie förekom oss. Han hade denne dagen gjort sig en besynnerlig möda till att uppsnappa ostindiefarare; tillät ej heller oss gå förbi, utan fattade oss i armen, med den oegennyttiga kompliment:

”Mine herrar! I ma icke före penger ur landet, thai är mot kongens förordning. Ik hep god röd vin, kapuner, harar, pudding … What ye please, gentlemen … A toast for your sweethearts, before you are going away. . .”

”Hade skilsmässan frå Göteborg lämnat några melankoliska skrynklor på vår panna, så visste Carnegie hemligheten att utplåna dem.”

Det är i december 1769 och det är Jakob Wallenberg som diktar – i ”Min son på galejan”! Han ska snart gå ombord på ett skepp som tillhör Ostindiska Kompaniet. Fört av kapten Carl Gustav Ekeberg. Mot Kina!

Han låter sig prästvigas samma år, huvudsakligen för att kunna följ med tremastaren ”Finland” som skeppspräst på resan till Kanton.

Efter avfärden från Göteborg seglar de ut norr om Skottland men hindras av stormar och en orkan varför de efter två månader är tvungna att gå in till Norges sydkust, en knapp dags segling till Göteborg!

Efter ytterligare två färder till Kina 1772 och 1775 slår han sig ner som kyrkoherde i Mönsterås, ett ämbete som han lär ha förvaltat med nit och allvar. Han hade just varit i begrepp att följa med på en fjärde resa i februari 1777 – då han vid 31 års ålder utnämns av kung Gustaf III till ämbetet i Mönsterås församling.

Jakob Wallenberg bodde i huset på fotot … prästgården i Mönsterås, 1900.

”Min son på galejan” kom ut 1781, tre år efter hans död.

En kvinnlig sporthistoria!

Här ser vi en vacker affisch, ett par foton på dels fyra uniformerade män som blåser trumpetfanfar vid invigningen av Andra Internationella Kvinnliga Idrottsspelen i Göteborg 1926, och dels en kvinna med schvung - det är förstapristagaren i spjutkastning - Anna-Inga Adelsköld, som tävlar för Sverige.
Fotografens namn är Bertil Norberg.

Läser i Populär Historia att den kvinnliga idrotten länge får kämpa i stark motvind och så har den gjort ända sedan antiken. Under de antika olympiska spelen får nämligen kvinnor på inga villkor delta. De har inte ens rätt att titta på tävlingarna!

Från det kvinnliga åskådarförbudet finns det emellertid ett märkligt undantag: ”För unga jungfrur är det inte förbjudet att se spelen.”

En enda kvinna har också tillstånd att övervara spelen. Det är Demeter Chamynes prästinna, som man placerade på ett altare i stadion. Att utses till prästinna är ett hedersuppdrag.

I modernare tid, hösten 1921, bildas en internationell kvinnosportsorganisation, Federation sportive feminine internationale. Denna organisation arrangerar 1922 i Paris de första ”olympiska spelen för kvinnor”. De alternativa spelen blir en enorm succé. Över tjugotusen åskådare bevittnar tävlingarna. Inte utan protester förstås.

När tävlingarna återkommer 1926 hålls de i Göteborg under namnet ”Andra internationella kvinnliga idrottsspelen”. Dessa tävlingar, som avgörs på Slottsskogsvallen den 27–29 augusti 1926, understryker att den kvinnliga friidrotten nu är på stark frammarsch. De internationella tävlingarna i Göteborg innebär det definitiva genombrottet för den kvinnliga friidrotten i Sverige. Åtta nationer deltar och hela fem världsrekord sätts! Över tjugotusen åskådare ser spelen. Det måste ha varit knôkat på Slottsskogsvallen under dessa dagar!

En manlig sportjournalist, signaturen ”Alex” i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, uttrycker sig så här, efter att ha sett de kvinnliga tävlingarna:

”Ärade idrottsdamer!

Vi ber att få kapitulera. Vi har hittills stått i hög grad skeptiska inför Eder idrottsliga verksamhet, och ansett köksförklädet för en långt skönare prydnad än någon löparbyx.

Denna ståndpunkt, det ber vi få säga Eder, mina damer, hör sedan gårdagen till det förflutna. Ty vi voro på Vallen i går, och vi kom, såg och kapitulerade.”

Kanske sattes vår stad Göteborg på sportens karta!

En oas i Landala Egnahem!

Grosshandlare Hertz föreslog 1900 att ett egnahemsområde för mindre bemedlade skulle uppföras. Diskussion föregicks kring industrisamhällets baksidor som bostadsbrist och dåliga arbetsförhållanden. Man menade att människans livssituation kunde påverkas av exempelvis arkitektur och talade om trädgårdsstaden som förebild. Ett av uttrycken för de nya tankarna var egnahemsrörelsen. I Göteborg utsås Landalabergen som ett lämpligt område för nämnda bebyggelse och stadsplanen ritades av stadsingenjör Liljenberg.

Vi flyttade från omodernt i Landala till nya Guldheden... gick promenader med grannfamiljer som också flyttat från gamla Landala. Här står undertecknad i mitten med äldre syskon i kläder som mamma stickat o sytt. Den lille killen till höger blev brevbärare i Guldheden och hade kontakt med min mamma under hela sitt yrkesverksamma liv... han sprang i höghusens alla trappor med post och bästa humör! Fine Rune Theodorsson!

Pappa tog fotot på oss vid en vacker plats i Egnahemsområdet... jag är ca 3 år och vänder mig om och undrar vad det är som skvalar! Platsen är sig lik än idag.

En personlig hälsningsfras...

Jag tar ibland en fika på Frölunda torg... idag var det julklappsinköp till barnbarnen... När jag kommer till caféet säger jag alltid som hälsning; ” Tjillevippen”. Tjejerna som jobbar där skrattar alltid lika gott och då vet de vem jag är.

Diskussion uppstod på platsen om varifrån detta ord kommer ifrån. Jag hörde det ofta när jag var barn... har alltid trott det var en hälsningsfras. Någon sa att det var från Småland och att Astrid Lindgren använde det; ”Det var allt på killevippen det.”

Ungefär som ”det var på håret” eller ”att det var nära ögat”. En man berättade att det sa befäl/man kallade ett slags bakelse som bara fanns i Skåne... Eftersom militärer flyttade runt i landet kom det att sprida sig.

Och jag som trodde det var något typiskt för göteborgska! Idé någon? Kan säkert stavas lite olika?

Inlägg aug 2018 Det gamla Gbg

På väg till en begravning – Lerums kyrka

Ja, jag vet att Lerum inte är Göteborg. Lerums församling ingår däremot i Göteborgs stift. (Scrolla vidare om det känns för långt!)

En kall fredag i december, är jag på väg till en begravning. Jag är ett ingift syskonbarn till en man som ska begravas i Lerums kyrka. Tidigt på förmiddagen hämtar jag ett vackert hjärta av blommor. Vita blommor med gröna inslag. Blir alldeles tagen när jag ser den. Det blir andra kunder i affären också.

En man erbjuder sig omedelbart att hjälpa mig ut till bilen med blomsterarrangemanget. Hans hustru blänger surt på mig! ”Jag lånar honom bara en halv minut”, försäkrar jag. Blomsterhandlaren i den gamla handelsträdgården i Kviberg binder en liten vacker handbukett också. Stor vit ros som matchar de andra blommorna.

Kommer i god till kyrkan. Vilket betyder en timma före utsatt tid.
Begravningsentreprenören är på plats och står djupt framåtlutad för att arrangera blommor och ljus kring kistan.
Det kränger i magtrakten när jag överlämnar det stora blomsterhjärtat, nu inser jag att det är en begravning som väntar ...
- Oj, ett sådant vackert hjärta, utbrister han. Den måste vi sätta upp så fint som möjligt, tycker han, och drar fram en ställning alldeles intill kistan.

Sedan talar vi om den hedersman som det egentligen handlar om idag. Minnet av en man som såg sina medmänniskor. Som visade att han lagt märke till dem som omgav honom – som han gav en liten nick, ett leende och en liten blink. Han var polis. Jag skulle tänka mig att begå en liten förseelse, bara för att få bli sedd av just en polis som han.

- Är du släkt med Folke, frågar begravningsentreprenören.
- Nej, inte direkt. Jag är gift med hans systers son. Min svärmor och min man vill inte

komma. Men det vill jag.
- Då är du släkt och skall sitta på höger sida när du kommer in genom porten.

Det är ett klart konstaterande, men det ska dröja ytterligare en timma till själva begravningsakten så jag bestämmer mig för att ta en sväng mot Härskogen. Ser skylten ”Härskogen 5” när jag kör ner mot kyrkan och får idén att jag skall ta mig en titt på den platsen.
Minns att jag var 4-5 år och åkte tåg utmed sjön Aspen, från Göteborg till Lerum. Sedan for vi med buss till Härskogen. Vi var då en grupp stadsbarn som skulle på sommarkoloni, ”kollo”.

”Barnkolonierna var tilltänkta för stadsbarn som på grund av hälsotillstånd och föräldrarnas ekonomi var i särskilt behov av en tids vistelse på landet.”

Minns huset med stora sovsalar – logement – och ljusa, luftiga rum. Pojkar och flickor hade skilda sovsalar och tvättrum. Härskogen ligger långt ute i skogen och här kan vi fritt leka och springa omkring. Skog och vatten. Massor av kallt vatten. Jag lär mig simma den sommaren. Först träna bentagen i sanden, sedan ut i vattnet och med händerna på en flytande timmerstock ligger vi på rad och tränar de inlärda rörelserna.

Allt liv på kolonin följer dock ett fastställt schema för väckning, måltider och läggning som fasta hållpunkter. Däremellan finns det tid för bad, lek och olika aktiviteter. En vanlig dag börjar med väckning och tvättning. Massor av kallt vatten.
Efter frukost, som består av välling eller gröt samt smörgås, är det dags för bad och lek. Till lunch serveras någon slags kött eller fisk med potatis och till efterrätt får vi oftast rabarberkräm med mjölk. Till kvällen vankas det stuvning eller pudding, gröt eller kräm. De barn som ”fröken” kallar sängvätare får torr mat. För att inte kissa ner sig under natten.
Det finns några stora flickor på mitt rum som rullar upp håret på varandra innan de går till sängs. De tvinnar håret med hjälp av papiljotter – gjorda av toalettpapper – knyter pappersremsorna i små rosetter och på så sätt vaknar de med lite krusigt hår.

Varje kväll ber vi de stora flickorna sjunga den sorgliga visan om den lilla flickan ...” I en sal på lasarettet, där en bröstsjuk flicka låg ...” får jag komma hem till hösten till min egen lilla mor...”
Gud vad jag längtar hem. Och med den känslan somnar jag varje kväll.

Nästa morgon är det åter dags att låta rutinerna ta vid, och vi går till stranden i en lång karavan – vi tågar vi ner för den branta backen mot sjön och vi sjunger till skramlande skrindor, fyllda med filtar, simdynor, muggar och saftflaskor. Snart ska bullarna bli sandiga i tumultet kring det uppdukade mellanmålet ...

Nu står jag alltså här igen, en dag i december långt in på 2000-talet. Börjar sakta gå upp från parkeringen – upp för slänten mot entrén. Där sitter några män i varierande åldrar. De ser slitna ut. Röker intensivt och stirrar länge på mig.
- Finns det något kafé här, frågar jag försiktigt.
- Neeej, det är stängt.
- Synd, tänkte se mig omkring. Jag var på koloni här som barn. Drygt femtiofem år sedan.
- Fy faan, det är ju en hel livstid, säger en av männen lite sluddrigt. Fimpar och sätter en spottloska någon centimeter från mina fötter.
Jag missförstår uppenbarligen för jag tycker mig höra ”livsstil”.
- Livsstil?
- Ja, det kan man ju också kalla det, säger mannen som spottade. Blänger runt på de andra och som flinande följer honom in i huset.

Alla utom en. Han upplyser mig vänligt att de har ett kafé på baksidan huset, öppet lördag och söndag. På husväggen bakom mannen skymtar jag en skylt; Härskogens boende.
Nu förstår jag att det inte längre är vad jag först trodde. Det är numera ett boende för hemlösa. Jag minns ju att jag som barn sett en annan skylt just där; en man på skidor!

Återvänder till bilen och noterar min upplevelse – en rutin jag har sedan några år. Upptäcker plötsligt att en av männen nu står tätt intill bilen. Hans neddragna huva över ansiktet gör det svårt att fånga hans blick. Allt ser bara mörkt ut.
Bestämmer mig snabbt för att lämna platsen och hinner tänka att det är vackert här ute vid Härskogen – naturen ligger täckt som av ett tunt lager av florsocker. Av vit orörd snö.

Väl tillbaka vid kyrkan konstaterar jag att parkeringsplatsen – som för en timma sedan var tom – nu är fylld av bilar.
Parkerar intill en bil som tillhör en yngre bror till den man som ska begravas. En bror som sörjer sin storebror. Hustru och barn hjälper honom upp till kyrkan och till kyrkbänken där andra släktingar redan sitter. Denne yngre bror är sjuk och svårt medtagen. Det är också den yngste i brödraskaran. Två bröder har drabbats av samma sjukdom. Och båda dessa bröder har trotsat sina ohyggliga svårigheter att röra sig, för att hedra minnet av Folke. Deras storebror.
De uppammar alla sina krafter för att kunna ta detta sista farväl.

Vi är många i församlingen som sörjer, men också beundrar dessa bröder som nu står vid kistan och gråter. Visar sina känslor. Kanske har också en känsla av lättnad infunnit sig.
Folke, en make, pappa, farfar, gammelfarfar, svärfar, farbror och morbror och inte minst en älskad storebror har varit sjuk de sista åren. Nu vilar han i frid.

Innan jag går ut ur kyrkan tittar jag upp mot kyrktaket. En takmålning breder ut sig över oss. Vackra änglar från 1600-talet. Riktar min kamera mot en målad himmel.
Efter kyrkkaffet kör jag direkt till ett barnkalas. Två små barnbarn firar födelsedagar tillsammans. Också de är bröder.

Några dagar senare besöker jag åter Härskogen. Vill tillbaka för att minnas. Kaféet är nu öppet och för en dryg tjuga får jag kaffe, smörgås och chokladkaka.
- Hej igen, säger mannen som serverar.
Han känner igen mig? Jo, det är mannen som sitter kvar och talar med mig vid mitt förra besök. Innan jag lämnar skrivs en rad i gästboken – tack för ett trevligt bemötande, gott kaffe och macka!

Snön ligger inte längre kvar. Stora Härsjön ligger stilla och vacker. Det kan bli fler besök till denna plats, Härskogen.

(Vykort: Lerums kyrka)

Ett 60-talsminne från Kungsportsavenyn!

Högertrafiksomläggningen skapar stora rubriker i det lilla Sverige.

Ute i den stora världen förfasas vi över sexdagarskriget och ockupationen av Israel.

I semesterlandet Grekland tar en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffas, kungafamiljen flyr till England.

I filmvärlden kommer uppseendeväckande ”Jag är nyfiken – gul” och ”Änglar finns dom” med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal – agent 007 James Bond – har filmpremiär i april 1967. Filmen blir ett fiasko!

I konstvärlden regerar Andy Warhol, som nu börjar odla myten och bilden runt sig själv. Bland annat kommer några av hans mer kända verk till under 60-talet; soppburkarna från Campbells och de färgglada silksceentrycken av dåtidens kändisar, t ex Marilyn Monroe.

Under 60-talet börjar också många tonåringar samlas kring kaféerna på Avenyn. Har man gott ställt blir det en coca-cola inne på Påfågeln, har man mindre gott ställt blir

30-talet öppnar fyra biografer och kafé- och restauranglokaler etableras efter hand. Nu anser man att gatans bebyggelse är omodern och stadens planerare börjar diskutera Avenyns omvandling till ”fin affärsgata” och under 30-talets senare hälft utformar stadsingenjören Uno Åhrén planer för förnyelse. De nya planerna resulterar det fika på Konsumbaren eller Ringbaren.
På Ringbaren är det ett finurligt beställningssystem. Man trycker på en knapp vid menytavlan… en färgad kula rullar iväg längs en bana och bakom disken kan kallskänkan se vad som önskas! Hon, det är oftast en kvinna, fixar smörgås, wienerbröd, bakelse och allteftersom kön rör sig mot kassan serveras det som den lilla färgade kulan markerat! Valet faller oftast på kulan för kaffe och bulle 75 öre. På Konsum kostar samma beställning 50 öre.
Påfågelns pris ligger kring en krona! Alltså får portmonnän bestämma vart man ska gå. På Bräutigam kan man festa till ordentligt med kaffe och bakelse … till tonerna av Harry Perssons pianospel!

På Ringbaren är det inte ovanligt att unga män sitter tätt tillsammans kring ett bord och de talar på annat språk än svenska. SKF, Volvo och Götaverken m fl rekryterar arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Grekland och Italien. De från Medelhavsländerna för med sig en kafékultur om vi ungdomar inte varit med om tidigare. Det finns till och med kaféer där vissa landsmän har sina stamställen. Grekerna på Petersons konditori, italienarna på Ringbaren, jugoslaverna på Konsumbaren, ungrarna på TUA nere på Östra Hamngatan.
Det är här på Kungsportsavenyn som det ”kontinentala” livet gör sin entré i Göteborg.

Ringbaren vid Avenyn i Göteborg byggs 1971 om till pizzeria, ”La Pizza”, där italienare kavlar degarna. Senare blir namnet ”Il Gondoliere”. Konsumbaren blir ”La Gondola” – Påfågeln får också annan karaktär. Vi tonåringar blir äldre och lämnar kaféborden till förmån för andra gäster …

Vi tar en titt på gatan i backspegeln; 1861 tillsätts en kommitté som får i uppdrag att utarbeta förslag till en utbyggnadsplan och en tävling utlyses. Det är Sveriges första stadsplaneringstävling. Stadsfullmäktige antar planen fem år senare och ett av de viktigaste inslagen i planen är huvudstråket söderut, Kungsportsavenyn.

Första gången Avenyn nämns är i stadsfullmäktiges protokoll från 7 mars 1867; som den blivande ”Stora avenyen från Kungsportsbryggan”.

Men namnet Kungsportsavenyn bli ifrågasatt och 1880 föreslås i stället Gustaf Adolfsgatan. Två år senare beslutas att gatan ska ändra namn till Kungsportsgatan! Men det beslutet återtas samma år med knapp majoritet. Det kontroversiella är uppenbarligen beteckningen ”aveny”, som upplevs som främmande – och med en

”utländsk prägel”. Kungsportsavenyn kommer till i slutet av 1800-talet och paradgatan domineras av stora exklusiva bostadshus – och inte minst är det ett elegant och populärt promenadstråk som började vid Kungsportsbron i norr och slutade vid Lorensbergs Park i söder. Nu stoltserar här män i höga hattar och kvinnor svänger sina vackraste kjolar under söndagspromenaderna.

På Avenyn frodas också grönska. En lindallé pryder gatan. Framför alla byggnader finns inhägnade förträdgårdar.
Lorensberg Park är en populär nöjesplats med restaurang, musikpaviljong, kägelbana, skjutbana, cirkus och teater.
Söder om Lorensbergs Park, där Götaplatsen ligger i dag, vajar sädesfälten – stadskänslan är obefintlig.

Fram till 1914 finns inte en butikslokal ut mot Avenyn, bara enstaka hus har salukällare på tvärgatorna. I en beskrivning från sekelskiftet sägs om gatan; ”Den bär en fullständig storstadsprägel med sin vackra lindallé och sina höga välbyggda hus med prydliga små trädgårdar” och att ”gatan får en särskilt fin karaktär därigenom att intet enda hus vanprydes av butiker och därigenom förenad med skyltning”.

Under 1916 beslutades att en stor utställning skulle arrangeras för att fira stadens 300-årsjubileum. Dålig ekonomi och ett världskrig lägger sin skugga över planerna som skjuts upp två år framåt i tiden. Göteborgsutställningen invigs 1923 och huvudentrén förläggs vid Götaplatsen. Spårvagnen dras tillfälligt upp till Götaplatsen för att förbättra tillgängligheten för utställningsbesökarna. Avenyn förlängs mot söder och Götaplatsens terrasser byggs upp. Nuvarande Konstmuseet och Konsthallen. För att knyta ihop Avenyn med Götaplatsen byggs provisoriska byggnader som sedan rivs och det dröjer mer än tio år innan Götaplatsen med Poseidon står klar.

Påi att större delen av byggnaderna längs gatan rivs och ersätts med högre sex till sjuvåningshus. Bottenvåningarna tänker man ska innehålla verksamheter och de övre för boende.

Fyra nya hus byggs i funkisstil. Tjugo år senare är även 30-talsplanerna omoderna och nya planer växer fram. Vi är nu tillbaka till 60-talet då Avenyn blir ”en modern butiksgata” – så i början av 70-talet rivs sexton bostadshus från 1800-talet och ersätts med nya större byggnader för kontor, butiker, hotell, varuhus, banker och bostäder. Förträdgårdarna tas bort, med undantag för Avenyn 1 och 2. Utmed husfasader breder uteserveringar ut sig – nya kaféer, restauranger och nöjeslokaler tillkommer. Successivt försvinner den gamla prägeln som Avenyn en gång var känd för.

(Foto: privat/S Nyberg – Kungsportsavenyen 1922)

Spårvägen dras fram längs Karl Johansgatan!

Året är 1901 och det pågår spårläggningen av Karl Johansgatan. Det släpas och det dras för hand, med hjälp av hästar och det är tungt. Grovt grus ska jämnas ut.
Stadsplanen som antas många år tidigare, 1878, innebär att en bred rak gata, Karl Johansgatan, dras från Stigbergstorget västerut och att ett stort torg, Karl Johanstorget anläggs. Den gamla Allmänna Vägen och delar av tvärgatorna behåller man. När området byggs ut under 1880–1920 får också flera gamla trähus vid smågatorna ligga kvar, men den nya bostadsbebyggelsen omfattar slutna kvarter med landshövdingehus och små gårdsutrymmen på varje tomt.

Vid Karl Johanstorgets norra sida uppförs Västra Reallläroverket för pojkar 1895 och vid Djurgårdsgatan tillkommer Majornas läroverk för flickor 1888. I slutet av 1800-talet byggs också en ny folkskola, Koopmansskolan och en småbarnsskola. Carl Johans kyrka står klar 1826. Gatan är dryga två och en halv kilometer lång.

När spårläggningsarbetet är avslutat väntar resan med den första elektriska vagnen!
Under tidiga timman den 29 juli 1902, närmare bestämt klockan fyra, provkörs den första elektriska vagnen på sträckan Järntorget-Slottsskogsgatan.
Det ska påpekas att det inte är helt utan protester som elektriska spårvagnar införs i Göteborg!

Man tror att ledningarna eventuellt skulle kunna falla ner eller att skenorna skulle bli strömförande! Därför fattar man ett hemligt beslut – den första provturen ska gå sena natten till den 29 juli, med start vid Järntorget.
En elegant vagn i blått med ljusbruna fönsterposter, och interiören i ljust och mörkbrunt, med ask och valnöt. Gediget materialval.

De som nu ska göra provturen är spårvägsstyrelsen samt ledningspersonal. På den främre plattformen - bredvid föraren – ställer sig självaste styrelseordförande Kock, direktören Sigfrid Edström samt direktörsassistenten Carl Axel Reuterswärd.
Nu sitter styrelsens ledamöter Henriques, Boman, Nyström, Lamm och Blidberg bekvämt denna sommarnatt inne i vagnen. Sannolikt knäpptysta under premiärens hemliga resa. Men oj, vad det låter om spårvagnen! Det är en lång och bullrande resa utmed Karl Johansgatan – ända till Slottsskogsgatan och bullret väcker upp de sovande längs Karl Johansgatan.
Resan till Slottsskogsgatan går på knappa tio minuter.

Närmare lunchtid, klockan halv tolv, är det så dags för nästa provtur, och nu deltar stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter, medlemmar av pressen samt representanter från de firmor som deltagit i arbetet.
Vid Spårvägsstyrelsens sammanträde den 29 juli 1902, meddelar direktören Edström att; "profkörning med den första elektriska spårvagnen förut idag egt rum i linien Järntorget till Slottsskogsgatan, hvarvid styrelsens samtliga ledamöter jämte några

särskilt inbjudna personer medföljt vagnen samt att resultatet utfallit synnerligen tillfredsställande."

Sedan vagnförarna fått träning öppnas denna linjedel för allmän trafik den 18 augusti 1902.
Spårvägsnätets elektrifiering högtidlighölls med en invigningsfest den 27 oktober 1902, samma dag, som ringlinjen öppnades för trafik.
Hästarna har gjort sitt - 160 säljs efter hand genom auktioner.

(Foto: Privat/S Nyberg)

Lite fotohistoria - Skeppsbron i Göteborg 1897

Underbar skärpa... fotografen heter Axel Theodor Lindahl (1841 - 1906), och hans bröder Frithiof och Robert är alla fotografer. Bröderna arbetar tillsammans i olika konstellationer genom åren. Axel flyttar till Uddevalla 1864 och slår sig ihop med brodern Frithiof. De öppnar ateljé 1865 på Södra Drottninggatan 7. ”Atelier A & F. Lindahl i Uddevalla”.
Brodern Frithiof flyttar till Göteborg 1866 året efter och därefter till Mariestad.
1868 slår sig Axel ihop med sin andre broder, Robert Lindahl.
1873 etablerar Axel Lindahl också en fotoateljé i Göteborg under namnet ”A. Lindahl Fotografiska Atelier Göteborg Alleen vid Nya Teatern och Uddevalla” men behåller ateljén i Uddevalla.

1875 flyttar Axel Lindahl till Göteborg och vi kan se fotografierna som stämplats "A. LINDAHL GÖTEBORG OCH UDDEVALLA".
Brodern Robert driver Uddevallafilialen och övertar den så småningom i eget namn och är verksam där mellan 1879–1888. Han är sedan verksam som fotograf i Torps socken på Orust och i Ljungskile.

1881 flyttar Axel till Södertälje där han också etablerar en affär och ateljé. En del av affären i Södertälje säljs 1883 till Wahlström & Widstrand i Stockholm under firmanamnet Axel Lindahls fotografiaffär, Stockholm, Riddargatan.
Axel etablerar sig som Kungl. Hovleverantör 1884.

Axel blir en av Sveriges främsta vyfotografer. Han fotograferar också på resor i Norge. Han gör stora serier med stereofotografier över Sverige och Norge och deltar i flera internationella utställningar. Han har ett omfattande försäljningsnät över landet. Landskapsbilderna används i svenska och norska resehandledningar, turistbroschyrer och som ljusbilder.
Axel Lindahl avlider i Södertälje 1906.

(Foto: A Lindahl/Digitaltmuseum)

”De e merkelit… ” - Lilla Varholmen

Ja, så säger hon ofta. Då vet jag bara att hon är den enda sjukgymnasten i Torslanda och att jag snabbt behöver komma till behandling för min onda rygg.
Kör trevande ner mot Hjuvik, ”Sväng in på Grundsundsvägen till höger när du passerat Torstens”, är hennes vägbeskrivning jag fått per telefon. Det är sent 70-tal.

Lulles hus, Annevik, byggs ursprungligen av Bernt Olsson som flyttar hit från Inland i slutet av 1700-talet. Sonen säljer så småningom huset vidare. Kammarherre Murray är under en tid ägare och anlägger tennisbanan där Gustav V lär ha tagit en och annan match. Murray bygger även Grundsundsvägen. Lulles make, dr Ivar Johansson köper Annevik på 30-talet.

Tillbaka till nutid. Lulle tar emot mig vid grinden tillsammans med sin hund, en svart Cocker Spaniel. Vill minnas att den hette Liza (”Lajsa”) – och väl inne i den gula villan vid havet får jag ligga på värmedyna, hänga i en ribba som var fäst ovanför en dörrpost, och det hela avslutas med en ryggmassage som heter duga! Under tiden berättar hon om sitt liv, ömsom frågar hon om mitt. Hon har en hushållerska, Lizzie, som funnits i familjen sedan urminnes tider. Hon är sjuttiotre år och kallas ”Lulle” – men egentligen är hennes namn Karin Johansson. Vi blir vänner. På riktigt.

När hennes hushållerska inte längre finns kvar i livet flyttar ”Lulle” till en fyrarummare på Tumlehedsvägen. Blir granne med mina svärföräldrar. Men jag ser henne aldrig mer.

Det vackra gula huset vid havet säljs och ”Lulle” skickar årligen julkort och brev. Med vackra ord och egna teckningar. Långt senare får jag veta att hon faktiskt är känd för sina kåserier i Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning under signaturen "Lulle" och under det namnet blir hon också känd som målare, tecknare, grafiker och journalist! Och inte minst som sjukgymnast!

Hon avlider 1991 och 1997 får vägen till den gula villan hennes namn. Detta var hennes hem i Hjuvik under åren 1945-1985.

I texten ”Vårvinter” skriver hon; Att efter en lång vinter få uppleva hur stränderna vaknar till liv genom flyttfåglarnas ankomst är undret över alla andra i vårbrytningstider …

Hon va ´ merkeli, älskade Lulle!

(Foto; Teckning o bok av Lulle)

Kvarteret Borgaren – Hallska Teatern!

Vi ska ta en titt på Hallska huset och teatern, här en bild från 1902. Cirka 1775 köper Johan Hall in sig i kvarteret och 1785-90 omnämner tomtöreslängderna John Halls tomter, bodar och trädgård. Tomtöre betalas av tomtägare och arrendatorer till den församling kyrkan tillhör och familjen besöker, särskild tomtöreslängd upprättas på så sätt.

År 1800 nämns brukspatron John Halls obebyggda tomt och 1807 brukspatron John Halls kreditores bakgård (de lånade ut pengar/gav krediter)!

Således blev den skotske handelsmannen John Hall den äldre (1735 - 1802), ägare till större delen av kvarteret under 1700-talets senare del. Och det hus som låg i hörnet Postgatan/Östra Hamngatan räknades som det Hallska huset där familjen bodde.

John Hall den äldre dog 1802 och egendomen övertogs av hans hustru Christina f Gothén, vars föräldrar hade intressen i Ostindiska kompaniet. Sonen John Hall den yngre övertar senare egendomen. En egendom som tyvärr går i konkurs.

John Hall den äldre låter även anlägga sommarresidenset Gunnebo utanför staden. Under 1700-talets senare del och 1800-talets början ägdes tomten samt de intilliggande tomterna av köpmannen Johan Hall den äldre och enligt en karta från 1803 fanns en trädgård på den utgrävningsplats som var aktuell år 2000. Här låg också den så kallade Hallska teatern som revs på 1960-talet.

Fynden man gjorde var rödgods, svartgods, stengods, fajans, kinesiskt porslin och läder. En del kritpipor var också vanliga fynd. Fasadtegel från den byggnad som uppfördes av Johan Hall den äldre och som enligt traditionen har inrymt den teaterlokal som tillhörde den Hallska egendomen.

Man finner också något ohälsosamt – en förvaringsplats för kreosot. Man tolkar att anläggningen visar att denna överlagras av en huskonstruktion som är daterbar till I700-tal. Ett lerlager täckte kreosotbingen. Man tror att det fanns en förbindelse mellan huset och denna anläggning.
Kreosot är en tjärprodukt som utvinns ur stenkol och importerades i äldre tid främst från England. Användes mestadels till impregnering och på grund av den intensiva handelskontakt John Hall hade med England är det sannolikt att anläggningen tillhört det Hallska varulagret.

Redan på 1930-talet gjordes arkeologiska observationer i kvarteret, i samband med schaktningar på Torggatan 18. Då tillvaratogs bland annat fajans och annan keramik från 1600-talet.

Sammanfattning om de boende i kvarteret: John Hall den äldre Sveriges rikaste köpman i slutet av 1700-talet, ägde och bodde i huset. Att det under nästan hundra år, fram till 1857, samtidigt fungerade som kyrka och teater. En om - och påbyggnad 1928, efter Arvid Fuhres ritningar, förändrade det mesta.

I början av 1700-talet ägdes här en fastighet av kommerserådet Sebastian Tham. Kung Fredrik I och drottning Ulrika Eleonora bodde hos honom vid sitt besök i Göteborg 1722 - eftersom residenset var förfallet och ansågs obeboeligt!
Nästa ägare var Johan Hansson Busck och hans hustru Anna Thalena Gathe syster till kaparkungen Lars Gathenhielm. Samt svärmor till Peter Samuelsson Bagge, affärsgeni och riksdagsman.

1759 hade huset brunnit och engelska församlingen köpte två ödetomter och byggde ett trevånings stenhus, som innehöll kyrksal och bostadslägenheter. Huset som stod färdigt 1762 såldes till tre församlingsmedlemmar och si snart stod John Hall som ensam ägare!

Lysande fester hölls och Gustaf III gästade såväl här som i nätta sommarstugan, Gunnebo.

Om sonen, John Hall den yngre, sa fadern: Han kan aldrig bli fattig. Denne drömmare förlorade dock hela arvet och dog utfattig - i Stockholm.

Kuriosa: Senioren - John Halls lik stod på lit de parade i Göteborgs Domkyrka när den brann ner den 20 december 1802. Kvarlevorna brann då upp och han har därför ingen egen gravplats!

(Foto: Hallska tomten/Carlotta)

Indianer och cow-boys i Guldheden!

Detta är ”våran äng”! Ser inte mycket ut för världen, men här lekte vi när flytten gått från Landala till nybyggda Södra Guldheden 1950/51.

Området var en gång Göteborgs skyttegilles skyttebana och när det flyttades till Högsbo blev området ett stort grönsaks- och potatisland - och jag minns att vi som barn fortfarande kunde urskilja odlingslotter med potatis och inte minst stora solrosor ... det blev till ”våran äng”.

Här gjorde vi enorma påskbrasor och här pangade och härjade indianer och cow-boys... Minns ni pistolerna med rullar som matades fram med små ”pluppar” av knallpulver och som luktade så speciellt! Krutröken låg tät kan man säga. Förresten så låg Krut-Hansson inte alls långt härifrån.

För oss barn var det här området rena idyllen!
Härifrån kunde vi se upp mot Landala Egnahem och ankdammen. Där kunde vi t ex åka skridskor på vintern, palla äpplen på hösten, segla en liten träbåt om sommaren.

Så småningom byggdes Guldhedsskolan precis här och då är vi framme vid 1962!
Gångvägen mot Wavrinskys plats och Guldhedstorget kallar jag fortfarande för "över ängen"...

(Foto: Carlotta)

När portarna stängs...

Göteborgs stad tvångsinlöser Hökälla säteri redan 1920 och i september år 1930 börjar man bygga ett stort sjukhus på säteriets marker, det blir Lillhagens sjukhus. 1932 rivs säteriets flygelbyggnad och ett år senare huvudbyggnaden, som är uppförd 1884. Här byggs bland annat läkarbostäder. Huvudbyggnadens grund kan fortfarande skönjas ungefär en meter från Hökällas väg. Kvar finns en timrad magasinsbyggnad med utklutar och stapel med vällingklocka, samt ett brygghus/bagarstuga.
Tittar man noga kan man fortfarande ana vägen som gick i en krök runt mangårdsbyggnaden upp mot magasinsbyggnaden för att sedan vika ned igen mot Hökällas väg. Efter nästan 400 år revs denna historiskt intressanta herremansgård under 1930-talet.

Kungl. Maj:t och kronan samt Göteborgs stad avtalar i december 1925 om att all sinnessjukvård ska övergå till staden, stadsfullmäktige beslutar den 16 juni 1927 om att uppföra ett sjukhus för psykiskt störda på ett av hemmanet – Lilla Hagen – i Hökälla i Säve socken.

Sjukhuset får namnet Lillhagens sjukhus och åkerbruk samt trädgårdsskötsel ska bedrivas av sjukhuset i terapeutiskt syfte. Sjukhuset förfogar över cirka 70 hektar mark. Anläggningen påbörjas 1930 och invigs den 18 november 1932.
Byggnaderna ritas av Melchior Wernstedt (1886-1973) som är arkitekt och professor på Chalmers i byggnadslära och ornamentsritning.

Sjukhusbygget kostar, inklusive inventarier cirka fjorton miljoner kronor och omfattar tio vårdavdelningar med plats för ett tusental patienter. Alla de som vårdas på så kallade sinnessjukanstalter i Göteborg överflyttas efterhand till det nya sjukhuset, som står helt klart 1935. Ansvaret över sjukhuset övertas 1936 av sjukhusdirektionen, tidigare hälsovårdsnämnden.

Lillhagens sjukhus delas in i så kallade vårdblock. På sjukhusområdet finns vid den här tiden dessutom kyrk- och föreläsningssal, snickeriverkstad, smedja, plåtslageri, köksavdelning, bageri, tvättinrättning samt en dansbana. Trädgårdsanläggningen med växthus är av betydande storlek.

Sjukhuset blir snart överbelagt och 1938 tillkommer en ny vårdavdelning samt ett annex för ett fyrtiotal kvinnliga patienter som är ”lugna och lättskötta”. Dessa patienter vårdas från 1939 i den moderniserade herrgården Lärjeholm.
Under 1953 öppnas ett motsvarande vårdhem vid Floda säteri för manliga patienter. År 1956 beslutar stadsfullmäktige om att låta uppföra en intagningspaviljong samt nya lokaler för arbets- och sysselsättningsterapi vid Lillhagens sjukhus. Antalet platser vid sjukhuset är nu 1 300 som fördelas på fyra kliniker.

1960 tillkommer ytterligare en arbetspaviljong samt ett medicinskt centrum för röntgen- och laboratorieverksamhet, kirurgisk behandling, tandläkare m.m.

1970 är jag med i planeringen av bl a klinikexpeditioner, intagningsvårdavdelning och sjukhusapotek. Dessutom byggs ett nytt centralkök, det modernaste i Norden som dagligen levererar 4 000 matportioner till sjukhuset och andra vårdinrättningar, då är vi framme vid 1973.

1975 invigs ytterligare en stor vårdbyggnad med fjorton vårdavdelningar med sexton vårdplatser per avdelning. I byggnadens bottenplan finns då lokaler för arbetsterapi, bibliotek, kyrksal m.m. I huvudsak bedrivs akutsjukvård här.
1980 utökas lokaler för forskning och ett nytt akutintag. Till sjukhuset hör bl a sjukhem i Lövgärdet, Backadalen, Gunnared, Kärra. Det känns som att jag känner till varenda kvadratmeter...

Märkligt nog pågår diskussioner om att lägga ner de stora institutionerna - parallellt med utbyggnad av sjukhuset och 1993 beslutas att allmänpsykiatrin ska vara borta från Lillhagens sjukhus senast 1998.

Mitt uppdrag blir nu att meddela avdelning efter avdelning om beslutet att de måste lämna sjukhuset - några flyttar till Sahlgrenska sjukhus, Mölndals sjukhus och Högsbo sjukhus. Äldre patienterna flyttas ut till sjukhem, som blir äldreboenden. Många patienter skrivs ut till egna boende i olika former. Sjukhusområdet skall nu kallas Lillhagsparken.

Under en period är sjukhuslokaler uthyrda till Migrationsverket som anlägger en flyktingmottagning. Vi får en helt annan bild av vår omvärld. Barnfamiljer lever sida vid sida med hopp om en bättre framtid i ett nytt land. De serveras mat i lokal som angränsar till sjukhusets ordinarie personalmatsal. Genom höga glasväggar ser vi dem passera förbi oss...

I andra vårdbyggnader som töms förläggs verksamheter såsom vandrarhem, avdelning för tvångsvård (LVM-hem), rättspsykiatrisk avdelning, gruppboende, äldreboende, rehabilitering, förskola m m. En del verksamheter är här för att stanna, andra för en övergångsperiod.
Under de första åren på 2000-talet lämnar den sista psykiatriska verksamheten området och flyttar till en ny vårdbyggnad inom Östra sjukhuset.

Vi är framme vid år 2015 och beslut har fattats om att riva de höga vårdbyggnaderna. Byggnaderna har stora problem med fukt- och mögelskador och går inte att rädda. En ny detaljplan har tagits fram – den ”möjliggör för drygt 500 nya bostäder. Ungefär 120 av dessa uppförs som radhus, cirka 300 som bostäder i flerbostadshus och cirka 80 lägenheter genom ombyggnad. Boende- och upplåtelseform kan inte regleras i detaljplanen, men ambitionen är att kunna erbjuda flera sorters boendeformer.

Detaljplanen innehåller idéer om handel, vård, kontor, skola och odling. Med avsikt att göra detaljplanen flexibel över tid är användningarna så långt som möjligt inte avgränsade mellan varandra. På annat ställer läser jag; ”Byggrätt ges för uppförande av en rekonstruktion av mangårdsbyggnaden på fd Hökälla gård.” Om så är fallet kan vi säga att en cirkel är sluten!

Gör ett besök midsommarafton för ett par år sedan. En chockerande bild uppenbarar sig. Hit kommer jag som mycket ung – en arbetsplats som under 40 år ger både nöje och erfarenhet i medverkan i utvecklingen av en miljö utifrån människors behov – och inte minst insikt och tolerans för människor med sår i själen …

Poff, så är allt borta!

(Foto: Uppförande av Lillhagens sjukhus, 1931/Pinterest)

Vädursgatan i Gårda!

Det här fotot tar Aron Jonason omkring 1910 och visar utsikten från Gårdabergen över Gårda med sina industrier och en mängd landshövdingehus. I fonden syns Stampen och till vänster, centrala staden. Bortom den Hisingen. Jag arbetade i min ungdom på Vädursgatan 9, Gårda. I gatunamnsboken 1621-2000 står enbart att det är ett gatunamn sedan 1899… bekräftat 1923. Förbi kvarteret Väduren (vädur-bagge).

Ur bevarandeprogrammet sammanfattar jag historik;
Det område som idag är stadsdelen Gårda har tillhört Örgryte socken och Mölndalsån som avgränsar Gårda i väster utgör tidigare gräns mellan Göteborgs stad och Örgryte. Södra delen av området omfattar Underås gård. Den övertas av biskopen Johan Carlberg 1685 och egendomen blir senare känd genom den vackra trädgård som ägaren Erik Nissen anlägger omkring 1730. Gubbero gård tillkommer på 1700-talet, vars första ägare

är direktör i Ostindiska Kompaniet. Övrig mark mellan Mölndalsån och Ranberget kallas Ranängen. Det är ursprungligen gemensam betesmark men delas sedan upp mellan gårdar som bl a Bö, Gårda och Underås. Marken närmast ån utnyttjas från 1700-talet för olika verksamheter t ex ”Drakes tegelbruk” från 1737 och Gubbero tobaksfabrik som tillkommer 1817. Egendomen Underås övertas 1858 av C D Lundström, känd som grundare av Rosenlunds spinneri och han köper också delar av angränsande ägorna. I öster på bergsluttningen byggs villor. 1860 låter bröderna Pontus och August Kobb uppföra var sin villa med stora trädgårdar.

Vid sekelskiftet har denna del fått en relativt tät och stadsmässig bebyggelse och området kallas ”Gårda fabriks- och arbetaresamhälle”. Då finns här cirka 20 fabriker och flera mindre företag med tillsammans omkring 1 500 anställda. Närmast Mölndalsån ligger en rad fabriker och småindustrier, bostäder, skola m m. I öster begränsas det lilla samhället av västkustbanan som öppnas 1888.

1901 blir Gårda municipalsamhälle och en plan för fortsatt utbyggnad upprättas 1903, men området är fortfarande i stor utsträckning obebyggt vid inkorporeringen med Göteborg 1922.
Egendomen Gubbero bebyggs med bostadshus 1937–45. Hallar för spårvagnar och bussar tillkommer på 1930-talet vid Willinsgatan.
Fabrikerna placeras framför allt intill Mölndalsån som har kontakt med Göteborgs hamn och kan användas för transporter av råvaror och kol. I början av 1900-talet ligger här ett tiotal fabriker, bl a Tomtens Fabriker, Göteborgs Kamgarnsspinneri, Göteborgs Remfabrik, Hästskosömfabriken samt Gårda Fabriker. På 1930-talet tillkommer Apotekarnes Vattenfabriker. Bostadshusen uppförs öster om Fabriksgatan, men enstaka bostäder ligger närmast ån och omkring 1930 byggs ett helt bostadskvarter med landshövdingehus (Kv 31 Neptun).

I samband med förnyelsen av Gårda 1960–85 rivs en stor del av bebyggelsen.
Det är under den tiden jag arbetar som kontorist vid Asea-Skandia… på Vädursgatan.
Detta antecknas i "Arbetsbok för minderårig" – förutom att jag har god hörsel, normalt färgsinne, 171 cm lång, väger dryga 50 kg!
Min uppgift är att bokföra sålda meter kablar, armaturer och annat som företaget erbjuder inom elektronik. Arbetstid må-fred kl 08.05-16.55, rast 12.00 -12.30
Kontorshuset på Vädursgatan 9 ska rivas och företaget planerar flytt till Frölunda.
Fågelvägen från hemmet i Guldheden är relativt kort, men kollektivtrafiken fungerar mindre bra så jag får välja en annan väg i arbetslivet.
Men det är en annan historia…

Gunnareds sjukhem, blev äldreboende - tiderna förändras!

Det snickras, hamras och putsas ... snart ska invigningen gå av stapeln. Sjukhemmet ligger i en miljö som är idealisk för både gamla och sjuka. En mänsklig nära vård vill vi erbjuda de gamla, säger Anita som är biträdande föreståndare. I foajén står konstnären Kjell Sjögren och snickrar på sin skapelse, pelaren i trä med bokstavsreliefer som bildar ord, idel glada ord – inspirerad av Ebba Lindqvists Bohusländska poesi.
Nils Ramhöj har målat fantastiska verk i personalens matsal samt på våningsplan i huset. De äldre kommer att känna igen sig ”som hemma”.
Karna Gip är pensionär, men kommer till vår hjälp som köksföreståndare och startar upp ett produktionskök och ser till att personal kommer på plats.
Vi som planerat för sjukhemmet tycker Gunnareds sjukhem syns ha goda förutsättningar – mindre än ett sjukhus, kommunikationer för såväl patienter som anhöriga, nära affärscentra och service.

En dag gör jag ett besök i huset. Det har förändrats en del sedan jag var med om att starta Gunnareds sjukhem, då med 140 vårdplatser. Numera ett av kommunens äldreboende.
Och invigningen skedde den 15 oktober 1981. GP gjorde reportage – fotografen var Jarl Ahlström. Bitr sjukhemföreståndare föreståndare Anita J till vänster, undertecknad till höger. Mitt uppdrag är genomfört så snart sjukhem står klart för inflyttning.

Bilden i färg tog jag med min mobil – 37 år senare!

Om Landala Egnahem...

Grosshandlare Hertz föreslog 1900 att ett egnahemsområde för mindre bemedlade skulle uppföras. Diskussion föregicks kring industrisamhällets baksidor som bostadsbrist och dåliga arbetsförhållanden. Man menade att människans livssituation kunde påverkas av exempelvis arkitektur och talade om trädgårdsstaden som förebild. Ett av uttrycken för de nya tankarna var egnahemsrörelsen. I Göteborg utsås Landalabergen som ett lämpligt område för nämnda bebyggelse och stadsplanen ritades av stadsingenjör Liljenberg.

Vi flyttade från omodernt i Landala till nya Guldheden... gick promenader med grannfamiljer som också flyttat från gamla Landala. Här står undertecknad i mitten med äldre syskon i kläder som mamma stickat o sytt. Den lille killen till höger blev brevbärare i Guldheden och hade kontakt med min mamma under hela sitt yrkesverksamma liv... han sprang i höghusens alla trappor med post och bästa humör! Fine Rune Theodorsson!

Pappa tog fotot på oss vid en vacker plats i Egnahemsområdet... jag är ca 3 år och vänder mig om och undrar vad det är som skvalar! Platsen är sig lik än idag.

Fortsätter ombord på fartyg - Ekonomisterna ombord på Oscar II

Fröken Linnéa får ett vykort från en vän som befinner sig ombord på ett fartyg. Linnéa bor i Vickleby, en liten ort på Öland – någon mil söder om Färjestaden.
Vännen som skickar kortet skriver; ”Foto av mig ombord i H. M Oscar II. Taget i Göteborg.”

Vi befinner oss således ombord på pansarskeppet HMS Oscar II – ett fartyg som kan hålla hög fart och är bestyckat med kanoner. Fartyget byggs på Lindholmens varv i Göteborg och sjösätts den 6 juni 1905. På Gustav-dagen. HMS Oscar II är nästan 98 meter långt, närmare 15,5 meter brett och ett djupgående om drygt 5 meter. Till skillnad från andra pansarskepp i Sverige har hon tre skorstenar – de andra har två. Ombord finns utrymme för 326 man. Efter två år är fartyget utrustat för att passa marinen Det finns mycket tekniska fakta om det här fartyget, men jag ska inte uppehålla mig vid det.
Jag vill att vi tittar närmare på bilden och männen ombord. Man kan undra vilken av resorna Linnéas vän är med på. Fartyget som fått sitt namn efter kung Oscar II. Det görs långresor ut i världen mellan åren 1909 -1912, för att återupptas mellan åren 1929-1936. Under 1912 görs en resa tillsammans med tre andra pansarskepp - och med på HMS Oscar II följer en synnerligen prominent person - Sveriges dåvarande kung, Gustaf V. Vår svenske kung ska träffa tsaren av Ryssland, Nikolaj II med familj. Fartygschef är kommendörkapten Christian Ericson.

Gruppen av män som fångats på bilden är förmodligen i tjänst som ekonomister – förrådsmän – och vi ser att nästa alla har något från köksutrustningen – eller kabyssen. Kaffekannor, koppar och fat är deras attiraljer. Känner inte till vilket år det kan vara – i hamn ligger andra fartyg som kan tyda på att det är tiden kring andra världskriget. Före eller efter låter jag vara osagt.

Under åren1946 –1947 genomför fartyget sin sista expedition, och man planerar att färdas längs hela den svenska kusten från Haparanda till Strömstad. När man är i Göteborg får man emellertid order om att avgå till Malmö. För att vara i Köpenhamn den 29 januari 1947. Uppdraget är att föra hem stoftet efter arvprinsen Gustav Adolf, som omkommer den 26 januari vid en flygolycka på Kastrup då planet han färdas i just ska till att starta efter en mellanlandning i Danmark. Sverige är i sorg.

Den 25 september 1947 ankommer fartyget för sista gången till Karlskrona och i mitten av oktober samma år halas flaggan för sista gången. Fartyget utrangeras den 24 februari 1950, varpå hon år 1952 byggs om för skyddstjänstutbildning vid Berga Örlogsskolor.

År 1974 är fartyget Oscar II åter i sin hemmahamn där hon en gång byggdes – men nu är det dags för skrotning!

Längst ner på kortet har Linnéas vän antecknat ”Detta är Oscars ekonomister du känner nog mig igen det är jag som håller i kaffepannan.”

(Foto: privat vykort)

Hårt slit på Barken Viking!

Jag har en slags förkärlek till Barken Viking. Hon anländer till Göteborg den 2 maj 1951. Fotot visar fyra sjömän som arbetar med ankarspelet, ett slags hiss- och draganordning för fällning och hivning av ankaret.

Funderar över det där med ankarspelet och läser att Viking hade en s k Donkeypanna för ankarspel, lastvinschar och barlastpumpar. Den som arbetar med detta kallas en gång ”donkeyman”. Nu får jag också titta lite närmare på det uttrycket…

Donkeyman härstammar från de stora segelskeppens tid då man använder åsnor – donkey! Är på sin tid den ende från segelskeppen som naturligen platsar i stimbåtarnas maskinrum, där han dessutom blir den främste i manskapet. Donkeypanna med vinsch på däck tar senare över, god för fler hästkrafter än åsnan!

När ångmaskinerna utvecklas kommer också donkeypannor, och titeln donkeyman lever kvar fast nu som titeln för den som sköter dessa pannor. När segelfartygen ersätts av ångfartyg blev donkeymannen förman för maskinpersonalen, direkt underställd maskinchefen. Han har dock fortfarande ansvar för donkeypannan, som driver pumpar, vinchar och generatorer, framför allt när fartyget ligger i hamn med huvudmaskineriet avstängt.
Puh!

(Foto: Håwe-Foto/Trelleborgs museum)

Remfabriken i Gårda… inte bara ett minne blott!

Om ett fyrtiotal år ska kvinnor som dessa - industriarbetare på en bullrig arbetsplats - gå hem. Hem från den här fabriken som blir stående precis som om de snart ska komma tillbaka. Men det gör de inte…

Av en tillfällighet slinker jag in på gården vid Åvägen 15 i stadsdelen Gårda. En man erbjuder mig guidning I huset och han berättar att fabriken är ytterst lite har förändrad sedan sekelskiftet! Han tar mig runt på varje arbetsstation och berättar om fabrikens historia. En bandmaskin startas och ett öronbedövande ljud sprider sig i lokalen… ut

kommer ett vackert prov på band i olika färger! En liten grupp kvinnor håller kurs i ena delen av lokalen.

Göteborgs Remfabriks AB grundas 1891 för produktion av drivremmar. När den första fabriksbyggnaden brunnit ner 1900 ersätts den av en tegelbyggnad i tre våningar. Byggnaden och maskinparken utvidgas under de två första decennierna, men efter den sista utbyggnaden och elektrifieringen 1915-16 har fabriken inte genomgått någon större förändring. Maskinparken är i det närmaste intakt. Fabrikens drift upphör 1977. Fabriken tillverkade visserligen en speciell produkt, vävda textilremmar, men var i grunden ett vanligt mekaniskt bommullsväveri av den första generationen. Den är också en typisk industriell arbetsplats från början av detta sekel. Remfabriken är unik idag eftersom sådana väverier för länge sedan försvunnit. Fabriken är också unik därför att den behållit sitt utseende sedan 1910-talet. Troligen finns ingen lika väl bevarad tidstypisk textilfabriksarbetsplats i Skandinavien. Eftersom maskinerna fortfarande fungerar för remtillverkning är fabriken mycket lämpad som demonstrationsobjekt och för undervisning om den industriella utvecklingen. För Göteborgs del är den betydelsefull som representant för de industrier som utvecklades utmed Mölndalsån.

I slutet av första världskriget köptes hörntomten bredvid fabriksanläggningen. På den uppfördes en förrådsbyggnad av trä. Ungefär samtidigt köptes angränsande villa som ursprungligen hade uppförts av apotekare Loberg 1908-09 (Apotekarnes vattenfabriker). Villan blev disponentbostad med nära avstånd till fabriken. Villan revs i mitten av1980-talet.

Trots att beställningarna av remmar räckte till för att hålla en viss produktion igång, beslöt disponent Holmstrand att avveckla verksamheten under 1977, samma år som han själv hade verkat i företaget i 70 år. Yrkesinspektionen hade en mängd krav på förbättringar om driften skulle få fortsätta. Den 11 november lades produktionen ner. Då fanns det bara åtta anställda kvar. Som exempel kan nämnas att det under 1947 fanns 35 arbetare anställda och produktionsvärdet var detta år 1 miljon kronor.

Kvar står remfabriken i stort sett som den byggts fram till 1920 fast nedsliten. En viss upprustning hade gjorts i början på 1940-talet. Då målades fabriksbyggnaden invändigt och avträdena vid den östra tomtgränsen ersattes med vattentoaletter inne. Företagets namn målades på södergaveln. Lysrörsarmatur infördes i slutet på 1940-talet. Föreningen Göteborgs Remfabrik bildades 1978 efter engagemang för byggnadens bevarande i form av utställning och dokumentation av anläggningen.

Göteborgs kommun köpte fastigheten i avsikten att förverkliga stadsplanens intentioner att riva anläggningen för ett planerat trafikområde för Gårdamotet.

Jag tackar för vänligt bemötande och uppfylld av historien - som även lämnas i skriftlig form - vandrar jag bort mot Korsvägen, förbi Liseberg och tar bussen mot Linnéplatsen.

(Fabrikens info-blad, 1943)

Olskroken - övergång...

Det här är järnvägsövergång vid Riddaregatan i Olskroken från 4 maj 1928. Dryga 90 år sedan! Skärpan i bilden är skarp. Ledningen är livsfarlig!

(Foto: Privat/S Nyberg)

Ett foto berättar - Broström

Släkten Broström var en redarfamilj. I dess glansdagar består koncernen bland annat av rederierna Svenska Amerika Linien, Svenska Orientlinjen, Svenska Lloyd, Rederi AB Motortank och Svenska Ostasiatiska Kompaniet, samt skeppsvarvet Eriksbergs Mekaniska Verkstad.

Man brukar tala om Axel Broström som grundaren och hans son, Dan Broström, som förvaltaren. Den senare blir med åren en väldigt viktig person för såväl näringslivet som politiken i Göteborg. Tyvärr går han bort i en bilolycka år 1925 – på väg från ett fartygsdop. När hans kista transporteras till jordfästelsen kantas gatorna i Göteborg av sörjande människor.

Dans hustru Ann-Ida kommer att spela en stor roll för den fortsatta utvecklingen. Deras gemensamma son Dan- Axel skolas till koncernchef, men som sådan lyckas han aldrig att fylla upp sin fars kostym – och kanske orsaken till att han får lämna chefskapet 1969 står kanske att finna i efter några stormiga år i mitten av 60-talet – inte minst mindre lyckat familjeförhållande som vi då läser om pressen, likt en dokusåpa Men det finns säkert en mängd orsaker till att framgångarna vände. Under 1970-talet avlöser varvskriser varandra och koncernen hamnar i samma situation som andra rederi- och varvsföretag. 1979 går en 103-årig epok inom skeppskonstruktion i graven, Eriksbergs Mekaniska Verkstad AB.

Staten tar över Broströms varv, och 1984 säljs hela linjenätet till Transatlantic. Resterna av bolaget köps av Asea år 1988, ett nytt bolag i denna koncern får namnet Broströms som dock blir uppköpt av danska shippingbolaget Maersk. Och därmed avslutas kapitlet om Broströms tid som storfinansfamilj.

Fotot, som är privat, visar ett tillfälle – en sjösättning i närvaro av direktör Sven Häggqvist, fru Inga-Brita Carlsson, skeppsredare Dan-Axel Broström och direktör Arne Carlsson.

Löfströmska simskolan

Apropå alla bilder över hamnen - de första simskolorna i Sverige lär ha skapats på 1820-talet. Det finns ingen total enighet kring när den första simskolan startade, men tidningsannonser och skrifter tyder på att det funnits någon form av simskola i Göteborg redan från början av 1830-talet. I tidningsannonser annonser kan man under 1831-1832, kan läsa att samlingspunkt för simskolan är S: t Eriks Hörn, alltså där Göteborgsoperan ligger idag.

Och dryga tjugo år senare byggs även en ”fruntimmersbassin” vid S:t Erik. Kan ni tänka er att det vid den här tiden debatteras om huruvida simkonsten lämpar sig för unga damer och att blygsamheten skulle göra att bassängen står tom eftersom den gränsar till simskolan för herrar! Farhågorna besannas lyckligtvis inte och simskolan blir välbesökt - kvinnor bevisar snart för de som tvivlar att de minsann är minst lika begåvade som herrar i simkonsten. Upp till fyra hundra badande besöker badet under en sommardag! Badet vid S:t Erik brandhärjas men återuppbyggs och överlåts nu till perukmakare Löfström under förbehållet att om staden behöver platsen skall badet rivas. Detta sker också 1872 då den första låga bron över till Hisingen byggs. Som ersättning för den allmänna bassängen beslutar stadsfullmäktige att anlägga en ny vid Älvgatan samt två nya flytande bassänger, en vid Bläsen och en vid Klippan. Löfström får tillstånd att starta en ny simskola strax norr om Hisingsbron vid Tingstadsvassen. Denna nya badanstalt, den Löfströmska badinrättningen invigs 1875. Och nu blir stadens damer ännu en gång förbisedda – det finns ingen bassäng för dem - men redan året därpå ordnar man simtider även för damer!

”Inrättningen består av en rymlig och bekväm bassäng av olika djup på olika ställen, med golv och väggar av tjocka bräder och plankor, vilka äro nog tätt sammanfogade för att avlägsna all fara för liv och lemmar, och nog åtskilda för vattenväxlingen, och från vars ena sida den, som icke vill eller behöver begagna själva bassängrymden, kan med bekvämlighet giva sig i älven, till friare och vidsträcktare simning, ett litet simhus med 2.ne rum för av- och påklädning samt till skydd för oväder.”

Den Löfströmska badinrättningen används till simundervisning, uppvisningar och tävlingar - fram till och med 1916 då den rivs en gång för alla - den nya Hisingsbron ska

byggas. Badandet i älven fortsätter trots allt i några år till, i synnerhet vid Bläsen i Majorna. Men vattenkvaliteten försämras stadigt. Så på 1920-talet börjar vi göteborgare – och besökare - att ta oss ut mot kusterna för att bada i det fria.

Minns ni att man under friidrotts-EM i Göteborg sommaren 2006 anlägger en strand - ”Operabeachen” - på platsen vid Lilla Bommen och Göteborgsoperan? Dock ingen bassäng. Platsen blev också välbesökt. 576 ton sand fraktades dit, solstolar, palmer, volleybollnät och en liten kiosk ... således alldeles intill den historiska S:t Eriks simskola!

(foto: Carlotta)

Landeriet Lyckat

Det här är ett av Göteborgs då många landerier - Lyckan ... som låg intill där Konstmuseet ligger idag. Landeriet jämnades med marken den 16 oktober 1920 för att ge plats för Jubileumsutställningen 1923 och gav namnet åt Lyckans väg, år 1914

Ursprungligen hette tomten Bödelslyckan, eftersom stadens bödel hade fått en bit inhägnad åker eller äng på platsen. Bödeln lär ha bott här långt före 1696 - Bödelslyckan påträffas 1752 och går över till att kallas Lyckan först 1812.

Vår vän CFR Fredberg skriver: ”Lyckan var, som vi veta, ett litet idylliskt lantställe på sluttningen bakom Lorensberg och gjorde verkligen skäl för det vackra namnet. Den gamla huvudbyggnaden låg inbjudande och fridfull på sin höjd i fonden av en gammal stämningsfull allé. Ängarna sluttade behagfullt ned mot Södra Vägen, solen silade sitt ljus genom trädkronorna, vilka i den rätta årsens tid böljade som ett hav av grönska. Och nedanför lågo parken och den forna Kalfgatan på gränsen till Lorensberg i en mystisk halvdager. Jag sade att ställets namn var vackert. Man kan också tillägga att det var mera rättvist än det ganska fula namn som det bar på 1700-talet - Bödelslyckan. Ty så hette det en gång, när stadens galgebacke eller avrättningsplats låg ute vid Getebergsäng och bödeln bodde nedåt Lorensbergshållet, där han fått en s. k. lycka åt sig upplåten. Bödeln tåldes nämligen icke inne i staden, han var en avskydd man, som folket undvek, ja, det gick så långt att han inte fick begrava sina döda i den vigda jorden i staden. Och kyrkoklockorna fingo ej ringa själaringning efter hans kära ...”

6 nov 2015

Har ni ätit bakelse idag? Med kung Gustav på toppen?Det lär enligt traditionen ha tagit sin början 1854 i samband med att Gustav II Adolfs staty invigs i Göteborg. När jag passerade idag satt en mängd människor på stensockeln och kanske firade de den nyputsade konungen ... "De drabbas samman med dunder och knall i höstdagens ljusningstimma, det smattrar från gravar och dikesvall, det blixtrar i gulgrå dimma ..." Så

skildrade Carl Snoilsky drabbningen den 6 november 1632. Det sägs att kungen var närsynt och nyttjade inte glasögon inför trupp! Fåfänga kanske. Inte så konstigt att det blev felnavigering i den ökända novemberdimman och rätt in i ledet av fiender ... Njut av en bakelse oavsett vad du firar!

Min story ...

Vilsen går pojken ut från köket och hör kaptenens dotter larma bakom stängd dörr och till hennes fars lugnande stämma. Ingen verkar ta notis om honom, då han tar sig ut genom trapphuset och ner på gården där tjänstefolk kilar snabbt mellan stall och gårdshus. Han tar sig genom den tunga porten vid Tyggårdsgatan där de bara för några dagar sedan gjort entré. På husets baksida driver vinden dunster av ruttet köksavfall och plötsligt måste han hoppa över en rännil av smuts och gödsel. En fritt springande gris vänder sitt tryne mot honom innan i sina nya skor springer mot husets framsida och kliver upp på trappans första steg - för att bättre se ut över gatan och kanalen. Två prydligt klädda herrar går med bestämda steg förbi honom och upp mot ingången. De ägnar honom inte en blick och porten slår igen med en smäll bakom dem.

Familjen uppehåller sig i huset - mellan kyrkan och huset där ruljansen med kinesiska varor sker. Kaptenens hustru, fru Hedvig pekar och gestikulerar ofta mot taket och förklarar något om en 'koninklijk prinses' Sofia Magdalena, men både jungfrun och pojken står gapande och stirrar mot takets stuckatur.

Kronprins Gustav hade hämtat sin blivande brud prinsessan Sofia Magdalena av Danmark i Helsingborg, de stannade till i Göteborg, och prinsessan bodde i familjens Sahlgrens hus på Norra Hamngatan. Kronprinsen tillbringade sina nätter i Residenset på andra sidan kanalen, Södra Hamngatan. I mittfönstret i blå salongen ovanför husets entré vinkade det blivande brudparet Sofia Magdalena och kronprins Gustav till göteborgarna.

Pojken ser varken prinsar eller prinsessor, han ser bara köks- och tjänstefolk som är inhysta i husets bortre del, liksom stallen dit trötta hästar om kvällen drar hem sina tomma vagnar. Men det råder ändå ingen tvekan om att det i denna del av staden bor inflytelserika familjer. De som inte bor nära varandra på hamngatorna kring det Stora Torget, bor i storslagna hus en dags färd bort. Kaptenen är mån om att visa pojken stadens arkitektur och tekniska konst. I synnerhet där de med egna ögon kan se de pålar som staden vilar på och att gatorna är raka. Helt utan krökar. För att inte tala om i stadsportarnas finess. Pojken måste dock lära sig att själv hitta bland stadens gator. Och kanske rent av för att kunna utföra små ärenden.På gemensamma promenader har kaptenen i sin ränsel både rit- och skrivdon som han plockar upp så snart han finner något intressant att notera. Denne man är ständigt beredd att utforska land, hav och stjärnor och kan stundtals sjunka djupt in i tankar kring världens ting. Pojken minns

mycket väl hur kaptenen utväxlade handlingar med sändebud under den långa sjöresan från Kina. Till viktiga personer i Sverige skickades skrifter och teckningar. Kanske var det till självaste majestätet?

Trots de raka gatorna kommer pojken ibland på villospår och blir skrämd då ett språk når honom. Språket som påminner om tiden på det holländska skeppet. Instinktivt vill han fly trots att det inte alls är ämnat åt honom – de ropas mellan svettiga män som lägger sten på sten längs kanalen.

Han springer mot Stora Torget som kommer att bli hans viktigaste riktmärke. På stentrappor ligger tvätterskor på knä bland bykbaljor och bankar sin byk med trästycken så att kanalens vatten skvätter åt alla håll. Samma vatten som omringar hela kvarter och förbinder gator och stränder, rådhus, kyrkor och ståtliga byggverk.

Hit går han tidigt om morgonen och möter män och kvinnor som behängt sina hästar med stora korgar eller lastat kärror med kött, säd, ull, ägg och smör. På kanalens vatten stakar några män i båtar med järn, kol, ved eller tjära. Andra med färsk fisk. Kvinnorna som tvättar överröstar ljudet från kanalens kluckande och båtarnas knarrande. Pigor ilar raskt förbi honom med tunga kärl, fyllda med vatten från brunnshuset. Deras herrskap vill dricka friskt källvatten.

Sent om dagen driver hungern honom tillbaka till huset med den tunga porten. I köket väntar kall mat på köksbordet. Jungfrun viftar irriterat med ett finger i luften. Han har kommit för sent till familjens middag. Ingen talar till honom denna kväll.

Genom ett fönstret bevittnar han det märkliga ljuset som ger guldkant åt hustaken, kyrktornet och gården som ännu inte tömts på folk. En fönsterlucka dras igen och han kryper ner i sin första riktiga säng ...

Lördagspromenad utmed Drömmarnas kaj!

Idag har jag en plan som sträcker sig från barken Viking till gamla gasverk som funnits borta vid Gullbergsvass.

Vid barken Viking möter jag minnesmärket som är tillägnat sjömännen på svenska fartyg under andra världskriget, liksom de många tusen svenska sjömän som under krigsåren seglade på allierade fartyg. Krigsseglarnas minnesmärke är en skulptur i järn, betong och trä av Lars Kleen. Ursprungligen låg minnesmärket på Stenpiren.

Går vidare mot målet och passerar ”Läppstiftet” och riktar mobilkamera mot bron. Passerar vidare mot ”Drömmarnas kaj” - där det för dagen är allmän städdag – och som de jobbar på! Klubbstugan är sedan länge klar. Såg de första plankorna på plats för ett par år sedan. Idag har man tänt grillen utanför, det vankas kanske en grillad korv?

Om jag ska göra ett historiskt svep över hela Gullbergsvass får vi veta att detta förvandlades för 150 år sedan från träskmark till transport- och logistikcentrum med tre järnvägsstationer och stora godsbangårdar. Under 1900-talet kom omlastnings- och godsterminalerna för lastbilarna.

Här finns planer på framtida bostäder, kontor, butiker, kanaler och parker.

”Drömmarnas kaj” som ser ut att bestå av mer eller mindre flytande farkoster sägs få vara kvar om än i annat skick. Men planerna för ett nytt Gullbergsvass lär knappast stå klart förrän om 30 år.

Gullbergsvass var fram till 1800-talet ett vassområde. Fram till 1880-talet fylldes området ut och Gullbergsvass började fungera som infart för tågtrafiken till Göteborg. Stationerna för Västkustbanan och Bergslagsbanan var några utav tåglinjerna som byggdes ut.

Bebyggelsen i Gullbergsvass bestod till största delen utav verksamheter och bostäder som till största delen var kopplade till varven. Andra verksamheter som funnits i Gullbergsvass är bland annat Göteborgs Gasverk som lades ner på 1960-talet.

Det finns ett antal byggnader i området som är av kulturhistoriskt värde. Utöver Skansen Lejonet finns den gamla snusfabriken/f d Tobaksmonopolet, även känt som ”Pagoden”, som byggdes 1917 och användes som lagerlokal. Ursprungligen ritades byggnaden av Cyrillus Johansson och är ett tydligt exempel på 1920-talets byggnadsteknik med massiva tegelvolymer och fönster i avsmalnande proportioner under ett svängt koppartak med kinesiska förtecken.

”Nya gasverket” uppfördes 1888 enligt ritningar av G Krüger och utvidgades sedan i flera etapper. Stora delar av anläggningen har rivits men ett kyltorn från 1889, en gasklocka från 1933 samt ett par små tegelbyggnader från 1800-talet står kvar.

Gasklockan 1 (torrgas) vi ser idag uppfördes 1932-1933 och ersatte då ett flertal uttjänta gasklockor på Gullbergsvass. Då den byggdes var den Göteborgs högsta byggnad. Intill stod fram till 1995 även en mindre gasklocka. Den var en s k våtgasklocka byggd 1918,

femtio meter i diameter och ungefär hälften så hög som Gasklockan 1. Vi kanske är några som minns att den behållaren höjde och sänkte sig allteftersom gasmängden varierade.

Apropå gasverkets tomt kan jag som kuriosa nämna att här vid Gullbergsvass lättade ballongen ”Svea” för första gången den 26 februari 1894. S. A Andrée ansåg att tomten var idealisk som startplats tack vare det starka stödet han hade från Gasverkets ledning. Den femte och sista starten med ”Svea” gick från Gullbergsvass den 17 mars 1895.

Rosendal i Haga!

Det här är Spångbergska trädgården med Café Rosenberg! Kallas också Hagas Lorensberg - där blomstrar förlustelsestället i mitten av 1800-talet. En trädgård som är mycket rik på rosor och får därför helt logiskt namnet Rosendal. Här finns också gott om fruktträd och bärbuskar och till gästernas förströelse bygger Johan Theodor Spångberg 1867 en kägelbana och ett äppleskjul. Allt detta ligger då vid Husargatan 46 – i huset finns tjugotvå rum och åtta kök, en förstuga, åtta tamburer, en vind, skafferi och källare. Om somrarna hyrs huset ut till sommarnöje åt borgare från staden innanför vallgraven! Hela egendomen sträcker sig från Husargatan till Hagakyrkogatan och i söder från Skanstorgets början upp till Nilssons berg … Den förste ägaren Johan Spångberg övertar marken 1850 och han är en så kallad Düsseldorfsmålare känd på sin tid som porträttmålare! Här på Rosendal njuter man av lantlivets sköna behag – ”fjärran från stadens larm och jäkt”. Detta är en tid innan Sprängkullsgatan, Lilla Bergsgatan och Skanstorget kommer till! Här spelar man käglor eller sitter och lyssnar på sång och musik på en öppen paviljong. Kanske med ett glas sherry? En riktig nöjespark och ett trevligt värdshus! Trevlig helg på er!

Ni har säkert sett det … porslinets saga

En mängd föremål är typiska för handeln med Ostindien under 1700-

id Vingtalet och vare sig det nu är ”äkta” konst eller bruksföremål vill jag berätta om det mönster som finns på några av mina tallrikar som jag äter på dagligen … mest som kuriosa, utan anspråk på att vara en konstskatt eller särskilt antikt. Och Göteborg var staden där Kompaniets varor auktionerades ut. Detta är vardagsporslin som tål maskindisk! Kapten Carl Gustav Ekeberg som förde skepp till och från Kina lärde sig själv att måla porslin. Men det är en annan historia.

Motivet på dessa tallrikar är klassiska och i kinesisk stil. Det formgavs första gången i slutet av 1700-talet, och sägs vara baserad på en gammal kinesisk saga, vem vet om den är sann eller inte. Men så här berättas den;

”I ett praktfullt palats, två våningar högt och omgivet av prunkande träd bodde en mäktig mandarin, en av kejsarens uppbördsmän för tull. Hit hade han dragit sig tillbaka sedan köpmännens klagan gjort det omöjligt för honom att fortsätta sin verksamhet, av vilken den officiella delen utfördes av en ung sekreterare, Chang, medan han själv stod för en mera lönande del, att inkassera mutor från smugglare.

Chang fick följa honom till palatset vid floden för att avsluta räkenskaperna, varefter han avskedades. Men då hade det hänt!

Mandarinens enda dotter, den vackra Koong-se, och Chang hade förälskat sig i varandra. Med kammarjungfruns hjälp möttes de när skymningen fallit över apelsinträd och blommande pioner i den stora trädgården och lovade varandra evig kärlek och trohet.

En dag uppenbarades saken för fadern, som mäkta vred avskedade kammarjungfrun och satte Koong-se i förvar i ett rum som på tre sidor omgavs av floden och vars enda utgång vette mot faderns rum. För säkerhets skull byggdes ett högt staket mellan palatset och trädgården. Koong-se lovades bort till en rik adelsman, Ta-jin, och bröllopet skulle äga rum när persikoträden stod i blom. En kväll när Koong-se satt vid vattnet såg hon ett kokosnötsskal med segel komma flytande – hon fångade in det med sitt parasoll och fan en dikt från Chang, avslutad med orden ”när pilen tappar sina hängen och persikoträdets knoppar slagit ut i blom, skall din trogna Chang sjunka bland lotusblommorna i det djupa vattnet”.

Koong-se ristade rådigt med sin brodernål i en elfenbenplatta:

”Skördar inte en god husbonde den frukt som hotas av stöld? När pilens hängen slaknar på grenarna kommer den frukt du skattar högst att rövas bort.”

Kokosnöten förde hennes ord nedför floden.

Från Ta-jin anlände ett stort skrin med sällsynta juveler till Koong-se och bröllopsceremonierna inleddes med en måltid för fader och brudgum. När alla det traditionella hälsningsskålarna utväxlats somnade fadern och Ta-jin och Chang, förklädd i en drucken tjänares dräkt, kunde passera rummet och hämta den överraskade Koong-se. Med juvelskrinet flydde de över bron, men fadern vaknade och förföljde dem, utan att hinna fatt dem.

Hos den trogna kammarjungfrun kunde Koong-se och Chang länge hålla sig dolda, och här gifte de sig. Slutligen kringrändes också detta hus av spejare, och endast tack vare

kammarjungfruns skickligt förhalande samtal, kunde Koong-se och Chang bakvägen undkomma i en båt nedför floden. För juvelerna köpte de en liten ö där de byggde sitt hem och odlade jorden. Chang blev berömd som författare till en bok om lantbruk och därigenom kom den hämndgirige Ta-jin honom på spåren.

När Chang överfölls och sårades dödligt, flydde den olyckliga Koong-se in i sitt hem, satte eld på huset och omkom i lågorna. Gudarna straffade Ta-jin med en plågsam sjukdom med vilken han gick i graven, obegråten och utan vänner. Av medkänsla med Koong-se och Chang lät de förvandla de älskade till två odödliga duvor, symbolen för en trofasthet som ger skönhet i livet och oskiljaktighet i döden." Snipp snapp snut så var sagan slut!

Ankomst Göteborg!

Hemfärden med skeppet "Stockholms Slott" och den dyrbara lasten går utan större dramatik. Klockan är åtta på söndagsmorgonen då lotsbåten möter upp v

a utanför Göteborg. Inom loppet av två timmar, exakt vid tio på förmiddagen söndagen den 16 augusti 1767 lotsas skeppet upp på mudderbanken vid Klippan. Kaptenen och kargörerna kan andas ut. Resan är en av de mest lyckosamma i kompaniets historia. Penningamässigt!

När budet går att en hemvändande Ostindiefarare har siktats ute vid Vinga, blir det liv och rörelse i staden. Alla skyndar mot hamnen, för att möta anhöriga, bevaka sina beställda varor, eller bara för att delta i festligheterna och insupa de exotiska dofterna. Det pågår febrilt arbete på och omkring skeppet. Nu ska lasten från den långa Kinaresan föras till en plats där varorna så småningom auktioneras ut och byter ägare. På kajen vid Klippan trängs hästskjutsar och i vattnet kring skeppet ligger mindre båtar där män med stor varsamhet förflyttar tunnor och lådor, fyllda med porslin, rullor av det finaste siden, kryddor och te och mycket, mycket annat.

En pojke från ett fjärran land blir stående på däck, helt betagen av allt han ser. Landskapet med sina branta klippor som stupar rakt ner mot vattnet, myllret av människorna. De unga kvinnorna. Under huvuddukar skymtar blonda hårslingor. Han har aldrig sett så mycket av blå ögon och ljus hy. Detta är det vackraste han någonsin upplevt och plötsligt vill också han dra iväg till det närliggande värdshuset för att fira tillsammans med skeppsgossarna. De är ju alla mycket unga, och pojken har under resans gång lagt märke till den skräck pojkarna hyser för de äldre i besättningen. De som pryglat dem. Ärr har skymtat fram på ryggar efter prygelstraff. Men nu är de äntligen fria att lämna skeppet och undslippa prygel och hat.

-Jonge, ropar kaptenen och pojken blir bryskt avbruten i sina tankar och uppmanas att hastigt samla ihop sina få tillhörigheter. Därefter ska de ta plats i en hemförarbåt som

ligger beredd att föra både besättning och en mängd last i riktning mot staden. Den långa sjöresans sista etapp fullbordas så – i en mindre båt genom kanalen till slutmålet, staden Göteborg.

Människor står i klungor utanför den stora tegelbyggnaden. Några tränger sig fram till kapten Ekeberg, som skyndsamt tar tag i pojkens ena arm för att inte förlora honom ur sikte ...

(Bild: Journal och rulla Kommenderadt af Capten C. G. Ekeberg)

Ett skepp kommer lastat!

Vi är i nådens år 1732 och i Göteborg råder på sina ställen en hård värld. I hamnen rör sig mer eller mindre sköna hjältinnor, rika slinkor eller fattighjon – kvinnor som väntar troget ... eller som sviker under de femton, tjugo månader som Ostindiefararna är borta på sina äventyr! Inne i Kompaniets residens kommer utländska uppköpare att slåss om partier som är begärliga och som kan inbringa ytterliga lönsamma affärer. Auktionerna är välbesökta. Här intill ligger också rikemanskvarter med pampar som Niklas Sahlgren, William Chalmers, Patrik Alströmer och Volrath Tham. I fattigkvarteren lever sjömän, timmermän, varvsarbetare, sjåare och deras hustrur och barn. När kompaniets skepp lämnar Göteborg har man i genomsnitt 112 ton proviant med sig – däribland 17 ton salt oxkött, 17 ton skeppsdricka, 17 ton bröd, 8 ton ärtor, 6 ton korngryn, 5 ton potatis. Det levande matförrådet består av 2 oxar, 1 ko, 33 får, 3 svin, 13 gäss, 39 kalkoner, 134 höns. Och till djuren tar man med 4 ton hö! Ombord på en Ostindiefarare är det kompaniets superkargör som är mäktigast – inte kaptenen. Kommunikationen dem emellan sker skriftligen – de meniga får inte gå iland någonstans förrän man återvänt till Göteborg. Endast hustrur – med särskilt tillstånd - fick göra visit ombord. Här råder en helt egen värld för sjöfararna, med regler som hämtats från örlogsflottan – de får också kämpa mot väder och vind, sjörövare eller främmande örlogsmän på jakt efter byte. Besättningen övas dagligen i att vara beredd på drabbning. 20-30 kanoner står redo. I Cadiz samlar man på sig spanska silverpiastrar i särskilda kassaskåpshytter! I Kina möts de av ett myller av pråmar, flodbåtar, sampaner, djonker och förutom smuts och elände även prål och rikedom. Vi byter järn mot te. Av t ex 792 ton handelsvaror kan lasten bestå av 602 ton te, 93 ton sidentyger, 60 ton porslin och 6 ton arrak! (Bild fr Vänersborgs museum)

Spårvagn

Vid årsskiftet 1902-1903 var detta en av spårvägslinjerna som var färdiga för elektrisk drift – den blå linjen Majorna - Västra Hamngatan – Redbergslid!

De etthundrasextio hästarna från den gamla spårvägsdriften gick till försäljning under hösten 1902. Vid Spårvägsstyrelsens sammanträde den 29 juli 1902, meddelade direktören att; "profkörning med den första elektriska spårvagnen förut idag egt rum i linien Järntorget till Slottsskogsgatan, hvarvid styrelsens samtliga ledamöter jämte några särskilt inbjudna personer medföljt vagnen samt att resultatet utfallit synnerligen tillfredsställande." Spårvagn var uppenbarligen ett spännande färdmedel - här ser vi barn och vuxna ta sig en titt på vidundret!

Växeln hallå, hallå ... telegrafen

Byggnaden visar på den tidens nationalromantiska monumentalarkitektur i sten och tegel. Som ett palats! Stenhuggerikonsten i sitt esse, detaljer i koppar, glaserat taktegel och spröjsade fönster. Unika detaljer som den som bara springer förbi aldrig kanske ens lägger märke till. Men gå nära och upptäck överljusfönster med blommotiv, dekormålningar i tak och väggar. Fantastiska friser på stenfasaden, skapade av konstnären Carl Eldh. Motiven som återkommer – svalor och telefontrådar – som knyter an till det som huset en gång var ägnat åt. Budskap från man till kvinna… svalor är ett återkommande tema Det telegrafiska palatset vid Kaserntorget är inte längre ett gigantiskt forum för telegrafi eller telefoni – här finns idag verksamheter för bland andra hälso- och sjukvård - och under 2004 görs Stora och Lilla Rikssalen om till träningsanläggning. En hel annan teknik flyttar in! Fotografen fångar ett mönster som för tankarna till mjuka former och växtornament. Jugend - stilen uppkom under slutet av 1800-talet och kom att prägla bland annat arkitektur, möbler, konst, konsthantverk, textilier, belysning och smycken. Vi kände visst vemod över att dagens hyresgäster inte alltid lyckats marknadsföra sin verksamhet i samklang med interiörens stil ... men vi hittade trots allt ett ljus i mörkret!

Domkyrkan

Hastar över till Domkyrkan som jag följt under dess renovering ... sist jag var i kyrkan var det julspel med kameler från Halland! Idag sitter några soldyrkare vid bänkarna i den bleka höstsolen bakom bronsbysten av Peter Wieselgren. Ett bronsverk utfört av Bror Chronander och avtäcktes av professor Waldemar Rudin den 1 oktober 1910 på 110-årsdagen av Wieselgrens födelse.

Domkyrkan byggdes 1815 som den tredje kyrkan på platsen och är ritad av tidens store Göteborgsarkitekt Carl Wilhelm Carlberg. Liksom sin far var han nyklassicist – och det är antika drag med pelare, kolonner och tempelgavlar som präglar kyrkan. Under sent 1700-tal var det färgskalan i vitt, ljusgrått och guld som var på modet, och det är vad vi ser i domkyrkans nya tappning med gråmarmorerade kolonner, förgyllda bårder och

andra ornament. Borta är det röda, porfyrimiterande kolonnerna och mahognymarmorerade bänkarna från den förra renoveringen på 1980-talet. Man kan tycka olika om renoveringens resultat, själv uppskattar jag det ljusa som nu sprids i kyrkan. Som barn satt jag och räknade diverse detaljer i taket, när gudstjänsten kändes för långtråkig.

Idag doftar det fortfarande nymålat och en kyrkvärd möter och berättar om vilsna själar som kommer dagligen och ber om en pratstund. Tänder ett ljus för de som förhoppningsvis vakar över oss ...

Skräddarns hus – Kaserntorget 8

Är vi Italien? Nej, vi gör ett besök vid Skräddarns hus eller Carlbergs vid Kaserntorget Nr 8 från 1805 och anses vara en förebild, ritad av dåtidens stadsarkitekt C.W Carlberg, som efter stadens storbränder skrev en ny brandstadga året innan, så Nr 8 var ett förslag från Carlberg till ny bebyggelse innanför Vallgraven. Namnet Skräddarns hus fanns redan 1668, då där bodde en skräddare Lars Bengtsson. Även 1805 var det skräddare - Nils Carlsson – som var förste ägare till det då nybyggda huset. Man skulle vilja bära med sig hem en mängd vackra träd, spaljéer av järn, vackra korgar ... Det får bli ett par små blomkrukor!

Kommer ni ihåg tvättkar som man måste elda under för att få varmt vatten till byken - som fanns i brygghusen i framför allt i gårdshus i våra gamla stadsdelar med landshövdingehus? Det står ett sådant gammalt kar på gården.

Inte långt härifrån ligger en villa som också påminner om Italien – den Gegerfeltska villan.

Det kinesiska paret ...

Den här bilden tog jag vid en monter på stadsmuseet i Göteborg. Det var i augusti 1733 som Fredricus Rex kom till hamnen – troligen vid Gamla Klippan, eller Rivieret som man kan läsa i loggbok – och var fylld med bland annat arrak. Ett javanesiskt destillat som kunde säljas till det tiodubbla priset i vårt land – en minst sagt lönsam handelsvara! Det fanns faktiskt svenskar som smakat på drycken utomlands och nu var det stor efterfrågan på drycken. Kinafärderna med Kompaniets skepp gick via Java och det var där vi köpte in den goda drycken! Till skillnad från rompunsch som engelsmännen importerade från Västindien. I Spanien gjordes punschen på brandy och i Frankrike på vin och cognac. Visserligen försökte hattarna i Sverige att häva importen eftersom de tyckte att det var en lyxartikel och de lyckades stoppa importen från 1767, men gode

kung Gustav III släppte den åter fri även om drycken dracks mycket ceremoniellt. Arraken var dyr. Dessutom krävdes socker och citroner som vi inte själva kunde tillhandahålla, vi var tvungna att importera dessa ingredienser också. Punschen kom att bli liksom en alldeles egen kultur. Skeppen från Ostindien importerades tillsammans med stora bålar i kinesiskt porslin – några blev naturligtvis kopierade vid porslinsfabriker i Sverige. Men den vi ser på bilden är kinesisk med små koppar som kineserna använde då de smuttade på sitt uppvärmda risvin! För sjömännen ombord på ostindiefararna blev detta en speciell favorit. Inte bara på torsdagar tillsammans med ärtsoppa. Som kuriosa kan jag nämna att ordet punsch troligen kommer av det engelska rymdmåttet puncheon = 540 liter. Ett mått engelsmännen använde för importerad alkohol! En annan teori är att ordet är sanskrit panch eller indiskan punj, vilket innebär att drycken innehåller fem ingredienser ... Skål!

Lyktstolpar – måne, skepp ...

Stadens mest kända stolpe togs fram genom en tävling till Gbg-utställningen 1923. Av fyrtionio tävlande valdes Sven Perssons och Lennart Thorsells förslag. De kallas sol- och månestolpar – fundament som pryds med solar, månar, skepp, veteax m m. Finns i två varianter – en för parker med lykthus av globformat glas och stolpen är fyra meter hög. Lär ha funnits i 2 500 exemplar. Den andra varianten gjordes för gator – åtta meter hög och i ca 10 000 till antalet! Båda varianterna monterades i nya bostadsområden till mitten av 50-talet. Armaturerna har däremot olika utseenden och ändrats med åren! Det är en annan historia!

Bryggeri på Första Långgatan 25

Jag gör en djupdykning och kollar in vem Roempke är ... Bryggeriet kallas även Sänkverkets bryggeri. Roempke lät under sin verksamhetstid uppföra två stenhus på tomterna 63 och 64. Axel Ferdinand Roempke föddes 1823 och avled 1879 och vid hans död uppgick hans skulder till släktingar ungefär till samma belopp som fastigheterna var värda. Hans tillgångar är 118 238 riksdaler och skulderna uppgår till 117 024 kronor!

Tillverkningsvolymen är känd från och med 1881 – då var den 6 500 hl svagdricka och stiger till 10 000 hl vid mitten av 1880-talet. Då har han 10 -15 anställda. Sterbhuset fortsatte att driva rörelsen ett tiotal år – då överförs bryggeriet till nya ägare – under firmanamnet A.F. Roempkes eftr. Sterbhuset är änkan Carolina och hennes son, Victor Svensson. Och efter 1889 – heter firman Sänkverkets bryggeri under ledning av B. & A. Hertz. Från 1895 är det åter en ny ägare och produktionen uppgår till toppnoteringen 13 000 hl – svagdricka och tunnöl! Bryggeriet läggs ner i maj 1909.

Text: Maya Hedberg Foto: Första Långgatan 25, A.F. Roempkes bryggerifastighet 1900-talet!

Slusskvarnen – Drottningporten

Det här är Slusskvarnen vid Drottningporten – här låter stadens salubryggare krossa det mesta av sin del av malt. Kvarnen är välbelägen och kapaciteten är god – även om det ibland uppstår störning i driften på grund av att det var brist på vatten! Då händer det att bryggarna far till Mölndal för att krossa sin malt, men jag ska berätta en anekdot om bryggningen till skeppsbehov ... i Masthugget.

När Svenska Ostindiska Kompaniet startades 1731 hade det en stor betydelse för Göteborgs bryggare. En storkonsument hade kommit in på marknaden! De långväga expeditionerna – och inte minst det stora antalet män i besättningen – kräver omfattande proviantering. Göteborgska salubryggarna får fullt upp med att leverera i stora mängder av skeppsdricka. Manskapet på en ostindiefarare får en riklig utspisning av öl. Enligt en funnen spisordning från 1753 anges ett stop = 1,3 liter dricka per man och dag. Beträffande bryggarna så levereras exempelvis till två skepp 122 respektive113 tunnor öl - samt 122 tunnor till ”redarhuset”. Stora kvantiteter ställer dock också till tvister inom bryggaregillet, som utövade ett slags monopol.

Jag kan nämna att det Schaelska bryggeriet vid Stigbergstorget har ett utmärkt läge för de fartyg som ligger på redden och bara väntar på gynnsam vind för att kunna avsegla. Det är nog ingen tillfällighet att just Barbara Schael – själv medlem i gillet - förekommer i de flesta tvisterna med bryggaregillets övriga medlemmar. Andra bryggare vänder sig till magistraten och klagar, men Barbara Schael anser att hon och madam Wessing har rättigheter att brygga den dricka som Kompaniet beställer av dem. Hon ansöker dessutom att bli befriad från avgifter till gillet.

Ärenden valsar fram och åter. Till slut tycker Barbara Schael att hon inte har anledning att fullfölja sin överenskommelse med Kompaniet att stå för leveranser av skeppsdricka. Men då rycker självaste Kompaniet in och hävdar att de vill ha hennes brygd och det slutar med att hon får leverera - precis som det redan var uppgjort! Huruvida det går bättre i de följande tvisterna står inte att läsa, men Anders Drake, Elisabeth Crokatt och Abraham Wallman får också in en fot och levererar skeppsdricka till två skepp inför sin avfärd mot Kina

”Jeriko” – hus för ensamma kvinnor

Passerar ett stenhus med gedigen ekport och bred stentrappa.

Huset ”Jeriko” har en historia som börjar redan vid sekelskiftet, då fröken Julia von Bahr flyttar till Göteborg. Tillsammans med professor Hans Hedlund undersöker hon möjligheterna att få bygga ett hus för ensamstående kvinnor. Behovet är stort och snart är aktiesumman för AB Göteborgs Hemtrevnad tecknad.

Hans Hedlund - Chalmers förste professor i arkitektur - ritar huset och i september 1913 är huset färdigbyggt. Det kallas då Hemtrevnad och syftar till att ge kvinnor ett "hem under sådana villkor, att deras arbetsduglighet och levnadsmod kunde bevaras". I bottenplan finns då affärslokaler för att de inneboende skulle ha tillgång till livets nödtorft – som då anses vara mat och sybehör!

I källaren finns tvagningsmöjligheter och för bad med skrubbning betalar hyresgästerna en krona. Matsal, där frukost, lunch och middag serveras finns också i huset, likaså städhjälp och tvättinrättning.

1972 byter huset ägare och blir Göteborgs Kristliga Studenthem, ”Jeriko”.

Huset är av stort kulturhistoriskt värde. Innehåller 56 studentrum, 47 ettor och 9 tvåor. Inget rum är det andra likt. Vissa ettor har ett gammaldags pentry, andra kokskåp, vissa har plastmattor, andra trägolv. Delar av inredningen är kvar sedan huset byggdes på 1910-talet, vilket innebär stuckatur i taken, vackra spegeldörrar, breda fönsterbräden och högt i tak. 1988 renoverades huset och numera har varje rum en toalett.

Bild från Skansen Kronan – ungdomar vid skymningen

Dessa ungdomar befinner sig vid skansen på Risåsberget trehundraarton år efter att försvarsverket stod klart med sina tjugotre kanoner! Ingen har någonsin använts, men håll med om att bilden är en kanonbild! En guldkant på tillvaron kan man nästan säga. Jag tror Erik Dahlberg – han som ritade det hela håller med oss. Dansken kom ju aldrig och attackerade oss efter att fästningen till slut stod där ... Tilläggas kan att ungdomarna faktiskt var danskar!

KFUM- Parkgatan

Det stora huset vid Parkgatan för KFUM, Kristliga Föreningen av Unga Män, invigdes i närvaro av kronprins Gustaf 1899. Efter tävling i två steg hade fasader av Harald Boklund i Malmö och planer av Johan Laurentz i Stockholm avgått med segern. Men uppdraget gick till Hans Hedlund i Göteborg som utarbetat tävlingens byggnadsprogram.

Fasaderna blev både fascinerande och förbryllande! Form- och materialrikedom uppstod som en hybrid mellan 1890-talets arkitekturvärld som Boklund skickligt behärskade och de nya jugendströmningarna som Hedlund tycks fängslad av. Fasaderna uppvisar en fri blandning av jugendmotiv - fönstrens smårutighet - ett fantasifullt utnyttjande av fasadteglets variationsrikedom. En pittoresk taksilhuett med spetsiga hörntorn och brant tak med mönsterlagt skiffer och takkupor - form och materialglädje, minst sagt! (Ur arkitekter & fasader Gbg 1850-1920)

Det här fotot tog jag i februari 2015 ... Johanna

När man går förbi ”Johanna” idag är hon inte hemma! Hon är på renovering och under brunnskaret hittade man fynd från tiden då järnvägen låg här. Det tar nog tid innan "Johanna" kommer åter ... alla fynd ska dokumenteras och man lär nog hitta en hel del intressant på platsen. Om vi går genom den lilla parken – inte så stillsam på vykort vi sett – här samlas mängder av närgångna duvor, olika grupper av hemlösa och ”underhållare” av alla slag och en mängd människor som väntar på spårvagnar och bussar. Eller bara står här och tittar på folklivet. Från en kiosk sipprar doften av nyfriterade donuts ut ... några sitter där och tar en fika ... andra springer bara förbi, åter andra tar sig en titt på menyn till restaurang Palace. Huset står under total renovering, åtminstone av vad man kan se på utsidan.

I slutet av 1800-talet var detta ett av landets ledande konstcentrum. Göthilda och Pontus Fürstenberg tog sig an unga konstnärer och som mecenater och konstsamlare fick Göteborg en plats i det kulturella blomsterhavet. Det privata galleriet blev 1885 öppet för allmänheten. Unikt för Sverige. Pontus föddes i Göteborg 1827 som äldste son till grosshandlare Levy Fürstenberg och Rosa Warburg. Pontus hade nio syskon och växte upp på Fredriksdal – numera rivet – senare kallat Oscarsdal. De tillbringade somrarna på landeriet Stora Katrinedal, ungefär där Ullevi ligger. Göthilda föddes i Göteborg 1837 som enda barnet till Eduard Magnus och Rachel Jacobsson. Familjerna umgicks med varandra och Pontus och Göthilda förälskade sig i varandra men föräldrarna motsatte sig ett äktenskap. De väntade med stort tålamod i tjugo år. Först året efter att Göthildas far avlidit, d v s 1880 kunde de gifta sig. Då var bruden 43 år och en av landets rikaste kvinnor! Vid det gamla sockerbruket i Brunnsparken ville de bo och kvarteret hade varit omringat av vatten fram till 1861 då allt fylldes igen förutom kanalen vid Norra Hamngatan. Adrian Petersson fick i uppdrag att rita omvandlingen till det nya palatset. En representativ parkmiljö anlades intill parets privata bostadshus som vette mot Brunnsparken. Såningskvinnan – ”Johanna” – kom på plats 1883. Ett nytt galleri i takvåningen invigdes 1885 – dagsljuset flödade in genom glastaket. På kvällarna lyste det ur byggnadens fönster på ett sätt om var speciellt för att vara ett privathus. Det såldes 1906 och blev Palace Hotel.

Cirkeln är kanske sluten - "Johanna" är temporärt borttagen - man upptäcker historiska rester av järnvågen. Det pågår febrilt arbete kring kvarteret Sockerbruket!

Blå himmel mellan fasader – Linnégatan

”Himlen är oskyldigt blå, som ögon när barnen är små.

Att regndroppar faller som tårarna gör, rår inte stjärnorna för.

Älskling jag vet hur det känns, när broar till tryggheten bränns.

Fast tiden har jagat oss in i en vrå, är himlen så oskyldigt blå...” ja, så sjunger Ted Gärdestad. Men vi var inte vemodiga igår när den här bilden togs på vandringen mellan Järntorget och Linnéplatsen. Guiden Peter uppmanade oss att lyfta blicken, inte springa genom stan/livet med ögonen fästade i marken. Och vi flanerade, lyfte blicken och såg de olika arkitektoniska stilarna som Jugend, Nationalromantik, Funktionalism, Landshövdingehus ... Och här lyfter vi blicken mot en höstklar oskyldig blå himmel!

Guiden Peter Winroth

Han gjorde det igen! Succé! Peter Winroth guidade oss denna vackra höstdag med början vid Järntorget – med all historia kring Göteborg och stadens delar kring torget. Solen stod lågt och vattenkaret vid Järntorgsbrunnen var tömt ... och vi flanerade i gott sällskap med medlemmar i vår grupp. Vi avslutade vid Linnéplatsen. Tack alla för att ni kom – det är ni som gör våra evenemang roliga att ordna! Och tack ännu en gång Peter Winroth för din energi, glädje, humor och karisma – och inte minst din starka berättarröst som berör oss alla!

Fiskekyrkan

Fiskförsäljningen i Stora hamnkanalen pågick en gång i tiden från en väldig flotte, förlagd vid kanalens norra sida. Dess namn var i dagligt tal Fiskflotten eller endast Flåten och detta minns kanske en del gamla göteborgare fortfarande och att platsen även kallats Fisktorget. Fisktorget fick ny adress och en hall att flytta in i, d v s Fiskekyrkan – eller Feskekôrkan! Fiskekyrkan invigdes år 1874. Det karaktäristiska utseendet skapades av arkitekten Victor von Gegerfelt.

Utsikten – Vattentornet i Slottsskogen

”Har man väl kommit upp, lönas man för sin möda. Göteborg ligger djupt under våra fötter. Långt i öster ser man den vackra Örgrytetrakten. Mitt emot utbreder sig Hisingen

med industriverken vid älvstranden, åkerfält, gårdar och skogar längre bort. Till vänster, väster ut, älven med trängseln av fartyg i hamnen, längre ned ut- och ingående skepp, Älvsborgs fästning, klippor och skär och längst bort det i aftonsolens glans glödande havet - en tavla, överväldigande i storlek och betydelse, en verklighetsbild av fruktsam natur och trägen människoflit."

En vacker beskrivning vi kan hålla med Carl R A Fredberg om!

Vi befinner oss således uppe vid Slottsskogens vattentorn vars förslag till torn benämns som "Högreservoir på Utsiktsplatsen i Slottsskogen." Tornet byggs 1898 för att se till att Masthuggets vattenbehov och arkitekterna är Adrian Crispin Peterson (1835- 1912) och hans son Carl Crispin. De ritar såväl byggnad och torn som terrassbarriär, trappa och fasad till pumpstationen en bit därifrån på Paradisgatan.

Slottsskogens vattentorn som även kallas "Kikarn" och reservoaren med pumpverk togs i drift den 1 februari 1900. Från reservoaren, som ligger under terrassen, leder ett stigarrör upp i tornet, en speciallösning som en gång är tänkt att användas om det uppstår brand i de högre delarna av Masthugget. Eftersom stationen då var bemannad kunde personalen höja vattentrycket, så att elden kunde bekämpas med vattenledningsvatten.

Ombyggnation har skett av betongbehållaren och ingår fortfarande som en viktig del i Slottsskogens högzon. Vattnet till den kommer från pumpstationerna på Kabelgatan respektive Fjällgatan.

Vi tar buss 60 tillbaka till en lägre del av Göteborg – Linnégatan!

Meeths på Kungsgatan!

1881 öppnade Meeths en sybehörsaffär i Göteborg, i hörnet av Kungsgatan/Östra Hamngatan 39, men flyttade redan 1886 in i ett eget hus vid Kungsgatan 49. Här ser vi julruschen - snart är vi där!

Hulda Sköldberg – Karl Johansgatan

På spårvagnar i stan kan vi se namn på kända göteborgare. Men kanske inte kända för alla. "Hulda Sköldberg" kände jag faktiskt inte till, men eftersom Gudrun Karlsson tog upp frågan så nappade jag! Ville veta vem hon var. "Googla" skrev en annan medlem. Vill delge er andra min enkla research och finner att Huldas hus ligger på Karl Johansgatan 31 i Majorna. Huset som fick namnet efter den legendariska fiskhandlaren Hulda Sköldberg. Hon bodde i huset med sin familj och ansågs vara en omtänksam, engagerad och driftig kvinna. Hennes hus som jag så många gånger passerat och också undrat över. På motsatta sidan ligger ett rött tegelhus som är förskola - gått från Chapmans torg nerför backen mot kvarteret "Hängmattan". Nu vet jag att i Huldas hus erbjuder

kommunen aktiviteter och stöd till kvinnor och saknar fast boende. Om Hulda läser jag också: ”Hulda Sköldberg var en känd Göteborgsprofil då det begav sig. Hon var fiskarkärringen som blev hovleverantör. Hon slog sig fram på en kall, tung, blöt och kraftigt mansdominerad marknad och hon gjorde det med glimten i ögat och bägge fötterna på jorden. Yngre göteborgare känner möjligen till henne genom att hon fått ge namn åt en spårvagn, eller kanske för att huset där hon en gång bodde numera inrymmer en stödverksamhet för hemlösa kvinnor. Men de som var med då det begav sig, berättar historien om en varm, engagerad och genuin dam.” Hulda var dessutom representerad på Jubileumsutställningen 1923 i Göteborg. Tack för ditt uppslag Gudrun. Nu vet vi lite mer om Hulda!

Norra Guldheden – i kvällsljus

En känd siluett är Norra Guldhedens höghus som vi är vana att se i dagsljus – de byggdes i samband med utställningen ”Bo bättre 1945”. Ett landmärke kan vi ana i bildens vänstra del – Landala vattentorn – ni vet sagoslottet som Adrian C Peterson ritade! En vidunderlig utsikt från Skansen Kronan – i månljusets glans!

Klippandagar

Booooom vid inloppet till Göteborg … för exakt 296 år sedan!

I månljusa natten den 8 oktober 1719 seglade den dansknorske sjöhjälten Peder Tordenskjold tyst och stilla förbi Älvsborgs fästning i Göteborgs hamninlopp. Här lyckades han genom överraskning bränna och förstöra stora delar av den svenska galärflottan. Det var till och med på vippen att hela Göteborg förlorats, om inte en ung svensk officer – Georg Staël von Holstein gripit in – i sista minuten! Detta är ju märkligt … Han ansåg att han med kanonader från Hisingssidan kunde mota Tordenskjold ut ur hamnen igen. Dessvärre var hans högre befäl – blivande kung Fredrik I – inte med på noterna. Men skam den som ger sig – med gnat, tjat och löfte om att Staël själv skulle betala artilleriet som eventuellt skulle förloras fick den unge officeraren låna två kanoner och ser man på – efter bara ett par rejäla salvor flydde den fientlige amiralen – hals över huvud och vår stad Göteborg var räddad! Vad gäller Tordenskjolds öde blev det beseglat två år senare - han blev skjuten av Georg Staël von Holsteins kusin, Jacob i en duell i Tyskland! (Bilden är från ett tidigare anfall - i juli 1719, Krigsarkivet)

Navigationsskolan - klassfoto

Idag kom ett brev från Helsingborg - det var ett gammalt foto som vittrade sönder när vi tog fram det … jag fick dela upp det i 3 delar för att skanna bilden och få ner till ett

lämpligt format - och det är intressant att se hur man fotograferade Utexaminerade Maskinister våren 1907! Navigationsskolan i Göteborg! Tack till givaren!

Lasse Dahlquist – grav på Brännö

Här vilar Lars-Erik Dahlquist, kompositören och sångaren som

föddes den 14 september 1910 i Göteborg och han dog den 14 oktober 1979 på Brännö.

Med sina ofta humoristiska sånger på göteborgska blev han en välkänd symbol för staden, även om han faktiskt växte upp på Lidingö i Stockholm! Men rötterna hade han i Göteborg och på Brännö. Bland allsångsfavoriterna finns bland annat Kalle på Spången (1939), De ä dans på Brännö brygga (1941) och Oh boy, oh boy, oh boy (1946). Han komponerade närmare 900 sånger och spelade själv in drygt 700 av dem på skiva! Lasse framförde sina sånger såväl på scenen som på filmduken och medverkade även som skådespelare i ett tiotal filmer (1932-1956). Han vilar på Brännö kyrkogård i saligt minne! Text: Maya Hedberg

Dagens profil – café Verandan

Dagens personlighet hittade vi vid Klippan ... caféinnehavaren Stefan Demén! Här dignar det av italienska delikatesser, gott kaffe, kanelbullar och ett gammalt piano trängs med gamla bilder från sockerbrukstiden! Stefan ska strax fixa förplägnad åt ett sällskap som firar barndop nere i lokal vid bryggan. Genom ett fönster ser vi skonaren Ingo glida förbi. Lägger till vid Ångbåtsbryggan och vi följer efter - fotografen vänder sin kamera mot inloppet till Göteborg. Magiskt denna höstdag. Och vårt besök vid Klippan avslutas med en bild av bockkranen – vars färg återspeglas i älven!

Promenad runt Klippan!

Hoppar av vid Vagnhallarna Majorna och tar oss förbi gamla arbetarbostäder som en gång inhyste de som arbetade vid sockerbruket vid Klippan. Vi kliver upp för ett antal trappsteg och når det gamla slottet som 1743 beskrevs som ”öde liggande plats” – inlöstes för 24 daler silvermynt av inspektor Carl Uddesson – vid slutet av 1700-talet fanns bara några stenhögar kvar! Idag återstår ruiner med en skyddande takkonstruktion. Här har man grävt ett antal gånger – 1900-1901 byggdes sockerfabriken och stora delar av ruinen förstördes. Ingen brydde sig om att Carnegie hade planer på att bygga på området. Endast ett fåtal protester från allmänheten. Här gjordes en del fynd i samband med utgrävningar och idag har vi skådat Johan III:s krönsten inne på ett café. Den stenen hittade man när Novotel skulle byggas om 2010. Ett fynd från 1500-talet. När 1300-talet led mot sitt slut gled ett stort skepp in i Göta älvs mynning – i fören

stod Margareta och spanade förväntansfullt mot den Södra Älvstranden – hon hade löst panten för Älvsborg och nu skulle hon äntligen få sin morgongåva - och den höga bergsklippan uppenbarade sig och hon får syn på fästningen. Det måste ha varit en märklig syn. På det arton meter höga berget tronar nu en magnifik byggnad som egentligen är ett flertal sammansatta trähus – flera våningar höga och hela fästningen omgärdas av en skyddande palissad. Denna kvinna hade skapat fred i Norden och hon styrde unionen fram till sin död. Adoptivsonen Bogislav tog över – Erik av Pommern – och snart var cirkusen igång igen. Kampen om Älvsborg pågick i nästan trehundra år!

Vi lämnar de raserade tegelstenarna och ruinerna och tar oss – förbi Wingårdhs höghus i karaktäristisk tegelkonstruktion – ner till Klippanområdet som för dagen bjuder på det mest ljuvliga höstväder man kan önska. Solen ler mot oss och alla - flanerare, seglare, kafébesökare, cyklister och några överförfriskade män i ett litet skyddande buskage.

Nattbild – bl a Fiskekyrkan i Göteborg

Vilken syn det måste vara att se fiskebåtarna komma med sina laster av fisk till kajen. Långa köer av spekulanter står här och väntar under kristiden – efter första världskriget – och omsättningen är minst sagt livlig. När ”silla går till” ligger sillskutorna packade i Rosenlundskanalen, och enorma mängder sill skopas ur med hjälp av kranar och då betalar man 100 kronor för varje hektoliter (motsv hundra liter). Detta är mellan åren 1916-17. Sedan får fiskhandeln, eller rättare sagt partihandeln, flytta till Fiskhamnen.

Örgryte kyrka

En kyrkotur … Vi tar oss till Korsvägen och vandrar bort mot Örgryte gamla kyrka. I bakgrunden hör vi hisnande tjut från Liseberg – full rulle i svängarna! Högt och lågt … Mot kyrkan kommer ett antal barnfamiljer med små barn som sannolikt skall döpas idag. Vi går runt på kyrkogården; ”Genomkämpat” står det på en sten nedanför bronsstatyn som möter den som kommer till tornporten. Bildhuggaren Stephan Walters från Berlin har gjort detta verk som överlämnades i gåva till församlingen 1925. Örgryte gamla kyrka – redan under 1200-talet byggdes en stenkyrka på platsen med kor och altare i öster. De enormt tjocka stenmurarna för tanken till försvarsbyggnad. Församlingen omfattade då södra stranden utmed Götaälvmynningen . 1620 blev Örgryte annexförsamling till Göteborgs domkyrkoförsamling. Eget pastorat blev det först 1712 – ombyggnad av kyrkan gjordes omkring 1730 – under ansvarig stadsarkitekt Bengt W Carlberg. Koret byggdes om, klockstapeln blev riven och 1748 byggdes det kraftiga kyrktornet. Carlberg gjorde också ritningarna till altaret. I en stil som påminner om grekiskt tempelfasad med små änglar och moln som bryter fram vid takfrisen. Takmålningar är utförda av Johan Ross – medlem av Göteborgs Konst- och Målarämbete – han anlitades 1741. Om vi

tittar oss omkring på själva kyrkogården, bland de 736 gravarna finner vi några välbekanta namn som; skotten Alexander Keiller (1804-1874) samt James Keiller (1836-1918), affärsmannen Alexander Barclay (1778-1833) också han från Skottland, här finns konsuln Oscar Ekman (1812-1907), Gustaf Kobb (1863-1934) James Dickson (1784-1855), samt friherren, affärsmannen och donatorn Oscar Dickson (1823-1897), här ser vi professor L.A. Jägerskiöld (1869-1945), grundaren till museet Wilhelm Röhss (1834-1900), kameramannen - tekn. doktor Victor Hasselblad (1906-1973), industrimannen Carl O. Kjellberg (1825-1891), affärs- och industrimannen Carl Aug. Kjellberg (1853-1925), mannen som stiftade landets första sparbank Eduard Ludendorff (1790-1824), chokladkungen Fred Kanold (1878- 1948) – och många, många fler kända som mindre kända! Inte minst vår klädkung Per-Olof Ahl (KappAhl). En myra genar över en bronsdetalj kring en grav ...

Knapp-Carlsson på Kyrkogatan

Ett trevåningshus med kringbyggd gård. Slät fasad i gult tegel med putsad bottenvåning. Här uppfördes redan 1823 ett envåningshus åt handelsman Bressander. En påbyggnad kom till 1847 och då blev det tre våningar. Under 1910 etablerades A Carlssons sybehörsaffär – som blev Knapp-Carlsson! Fasaden förändrades till nuvarande utseende 1924. Butiksindelningen är från 1900-talets början och är bevarad i original – likson inredningen från 1940. Butiken har två ingångar och vem kommer inte ihåg de gamla nummerbrickorna? (källa: Hus för Hus)

Haga i kvällsljus – från Skansen Kronan

Jag tänker på dockhus. Hade aldrig något som barn, men jag fixade till mina döttrar ... hm, de var inte intresserade! På Skansen Kronan fanns en gång en livstidsfånge - barnamördaren Martin Arosin – han gjorde dockskåp under sin fångenskap till små barn! Här kommer två foton över Haga – jag tycker det ser ut som dockhus. Det lyser så vackert från fönstren i kvällsmörkret!

Annedalspojkarna ...

Idag, söndag den 27 september, slinker vi in till Annedalspojkar och flickor! En kultur- och stadsdelsförening som bildades 1947, som bland annat har i syfte att bevara minnet av ett Annedal från förr till våra dagar. De håller till i huset på Brunnsgatan 14, sedan 1973 – ett av husen som räddades från rivningsvågen som gick fram under 60-talet.

Några lägenheter fungerar som museum medan andra används till aktiviteter. Föreningen har som motto att verka för närhet till människa och miljö i en lummig oas i Göteborg. Vi möter Jan, Bengt Göran, Birgit och Eva. Museivärdar som visar och berättar om forna dagar ... Göran Palmgren har sitt ursprung i Stockholm, men berättade att han blev kär i Göteborg och ville inte lämna staden då ungdomskärleken – orsaken till hans flytt till Göteborg - flyttade tillbaka till Stockholm!

Men nu återvänder vi till Annedal och jag börjar vid 1850-talet då Albostaden var föregångare till Annedal. Timmermän från Ale härad bodde sannolikt här under byggsäsongen. De första tomterna uppläts 1855 – det som blev Albostaden. 1868 införlivades Albostaden, tillsammans med Majorna, i Göteborg. Samma år stormade 60-70 berusade artillerister in i några hus och misshandlade hej vilt! 1869 köpte staden området och det blev så småningom stadsdelen Annedal. Samma år fastställdes byggordningen – och olyckligtvis härjade tyfusepidemi i staden under samma tid – och många i Albostaden drabbades. 1871 fastställdes namnet Annedal och två år senare bildades Arbetarnas Byggnadsförening på initiativ av snickaren, politikern Johannes Nilsson.

Vi hoppar till 1897 – då fanns 23 bagerier i Annedal! För att visa hur en lägenhet kunde se ut besöker vi en med två rum och kök samt på vindsvåningen - ett spisrum! I spisrummet bodde en sömmerska som hyrde ut ett litet utrymme för säng och bord - där hon för att dryga ut kassan och kunde hyra ut växelvis till personer som jobbade i skift! Hennes symaskin står framme och vi kan tänka oss under vilka omständigheter man levde. Jag talar med Jan Svensson som har bott här som barn och visst kan vi konstatera att det är med känsla av nostalgi vi betraktar vedspisen, slasken, kran med bara kallvatten, i bästa fall en liten gasspis. Han berättar om en syskonskara om fem barn med föräldrar som skulle samsas om sängplatser. Om ungdomsåren då man kom hem sent om kvällen och väckte hela familjen för att maka sig en sovplats! Det var tider det! Det var gott att flytta till modernt i Frölunda, avslutar han. Jag kan inte annat än hålla med!

Järntorget - Linnéplatsen, Peter Winroth

Stort tack till Peter Winroth som guidade oss mellan Järntorget och Linnéplatsen!

Om all historia kring Järntorget och stadsdelen Haga, om järnbärarna som bar tunga varor till järnvågen, om hur arbetarrörelsen och Ny Tidhuset/Arbetet växte fram. Om hur sockerbärarna från Klippan kom i bredd och bar sina laster utmed Breda vägen andra kom gående från och Smala vägen. Om tullen vid Landsvägsgatan. Vi fortsatte längs Linnégatan, tittade mot Haga Nygata och fick höra en drastisk historia om hur Marbo-Lotta dog. Tittade på den ”spretiga” arkitekturen längs Linnégatan - med Berlin som förlaga. Stannade vid Oscar II:s hus och skrattade åt maskarinkriget. Lyssnade på intressant historia kring Möllerska Plantagen och koleraepidemin. Gjorde ett stopp vid

Ernst Jungens Plats och fick veta om det gamla italienska kvarteret, och tittade faktiskt på Linnéstans enda barrträd! Stannade vid Djupedalsgatan och hörde om skansens roll som Juteskrämma, de olika namnen på Ryssåsen, flödet av Råttebäcken, om lådan på stadsodlingen på Risåsgatan – det var där vi träffade på Peter första gången! Gick vidare och tittade på hus som revs – att leran tyvärr orsaker sättningar, om korset som Peters far skapat på Oscar Fredriks Kyrka, den enorma Nordhemsskolan, byggd i nationalromantik och till sist men inte minst kom vi till Olivedal, Linnéplatsen, såg spiran på Naturhistoriska museet, hörde bakgrunden till Annedalskyrkans läge, och om tekungens insats att ge oss Slottsskogen! Vi hade en underbar promenad – tack alla ni som kom och ännu en gång tack Peter för en excellent guidning!

Solnedgång över Göteborg

Härifrån – Skansen Kronan - kan man bjudas på en fantastisk solnedgång. Vi kan blicka ut över hela Göteborg. Vilken skyline! Här ser vi ligger Oscar Fredriks kyrka, Masthuggskyrkan, Sjömanshustrun. Klockan visar på tjugo minuter i åtta.

Solen går ner snart ner i västerhavet. Älskade Göteborg!

Statyn Charles F Lindberg vid Avenyn

Det här fotot tog jag med min mobil den 4 september 2014 ...

Charles Felix Lindbergs släkt härstammar från Lindome socken, alldeles vid gränsen mot Göteborg. Här i byn Knipered bor från slutet av 1720-talet hemmansägare Olof Person med sin hustru Marit Larsdotter. De får tre söner varav två stannar kvar i hemtrakterna – en som snickare och en som stolmakare. Den tredje grabben, Lars Olofsson, beger sig till Göteborg för att finna lyckan. Han får anställning på kontor och nu tar han namnet Lindberg – ett namn som härrör från hemsocknen. Han blir så småningom skrivare hos en driftig dam – Barbara Ungewitter som blivit änka efter bryggaren Cornelius Schael. Hon driver ensam under 32 år makens ansenliga bryggeri vid Stigberget. Barbara avlider 1770 och ett halvår senare gifter sig Lars Lindberg med en dotterdotter till fru Schael. Det är kommendörkaptenens Peter Bernt Westmans dotter och nu får Lars Lindberg burskap som bryggare och övertar bryggeriet – han har ett gott renommé och blir bisittare i bryggaregillet. Han lyckas bra i sina affärer, men avlider redan 1785 och hans hustru tar i sin tur över bryggeriet. Boet kan då redovisa en ekonomi som omfattar 20 000 riksdaler. Bryggeriet vid Smala vägen värderas till 4 000 riksdaler och delar av hemmanet i Lundby och Lindome uppgår till 1 700 riksdaler.

Makarna Lars Olofsson Lindberg och Maria Barbara Westman får inalles tio barn. De två äldre sönerna får sin utbildning i England medan bryggeriet arrenderas ut. Fast egendom säljs på auktion under 1799 medan bryggeriverksamheten övertas av familjens äldste son – Peter Olof Lindberg f. 1771. Det blir en del trassel i hans affärer och han lämnar ifrån sig affärsverksamheten. Giftermål ingås mellan barn ur betydelsefulla familjer och affärer går ömsom bra andra mindre lyckat. Av Lindbergs barn – Carl Gustaf – eller som han själv kallade sig, Charles G Lindberg är det han som intresserar sig för fastighetsaffärer, förutom grosshandel med importvaror. Stenhusen vid Järntorget mellan Första och Andra långgatorna kallas Lindbergska husen och uppförs under 1860-talet. Firmor skapas och upplöses. Barn föds och dör. Charles Felix Lindberg föds den 18 april 1840 – modern är Minona Gudiva Hjort. Han skickas som många av sina släktingar till England för studier. Startar bolag med fadern - och den verksamheten varar i elva år. Därefter bildar han företag med kusinen och sjökaptenen Axel Olof Andersson. Nu inhandlas bland mycket annat; järnvaror, cement, blyvitt och zinkvitt samt klorkalk och soda och ut säljs bland annat; plank, bräder, gruvstolpar, spiror samt tändstickor. Ångsågar kommer till – en betydande affärsverksamhet snurrar igång.

1901 drar sig Charles Felix Lindberg tillbaka, men redan den 5 augusti 1909 avlider han i ett slaganfall på sin egendom Billdal.

”Härmed förordnar jag, Charles Felix Lindberg, såsom min yttersta vilja och testamente följande: …”

En generös donationsfond till ”stadens prydande och förskönande” kommer vi göteborgare att kunna ta del av under lång tid.

Jag återkommer till några av anläggningarna och konstverken!

Krokslätts fabriker

Under 1800-talet etablerades nya fabriker utmed Mölndalsån. Vid tidigt 1900-tal var Krokslätt ett municipalsamhälle med en ganska tät bebyggelse längs Mölndalsvägen. Stadsdelen inkorporerades med Göteborg 1922. Vi gör idag ett avsteg från den geografiska gränsen mellan Göteborg och Mölndal och passerar över till Krokslätts Fabriker som uppfördes under åren 1890-1907 av Mölnlycke Väfveriaktiebolag som en av många textilfabriker i Göteborgstrakten. Men, under 1960-talet drabbade krisen hela den svenska textil- och konfektionsindustrin då billiga importerade kläder och textilprodukter slog ut Mölnlycke Väfveriaktiebolag och fabriken såg definitivt sina sista dagar under 1970-talet. Anläggningen har byggts om i flera etapper och innehåller idag varierande verksamheter. År 1991 beslutade länsstyrelsen att byggnadsminnesförklara Krokslätts Fabriker, som idag är Q-märkta. En robust byggnation, sa arkitekten Gert Wingårdh vid vårt möte i fredags. Ja, minst sagt. Han har haft uppdraget att skapa formen av några nya fastigheter som passar väl in i det gamla fabriksområdet. Ett av

husen ser ut att ha en träfasad, men tittar vi närmare ser vi att det är lameller i olika bruna nyanser som – i nedfällt läge - bildar en ”träfasad”! På motsvarande sida – åt gatan – speglas himlen och närliggande hus i en glasfasad som är byggd att inrymma behaglig miljö där människor kan njuta av ljus och tempererat klimat – växterna bevattnas med dagvatten som via ett finurligt system förs ner från hustaket.

Belémtornet i Lissabon - utpost

Just här började en historisk resa som indirekt påverkade vår historia – Belémtornet i Lissabon. Tornet uppfördes under tidigt 1500-tal härifrån utgick Vasco da Gamas expedition som kom till Indien den 20 maj 1498. Den portugisiske sjöfararen Vasco da Gama var därmed den förste som färdades från Europa till Indien sjövägen. Resan tog två år och två dagar. Med på resan fanns tio dödsdömda förbrytare, dessa användes för speciellt farliga uppdrag. Vid denna tid var det araber som handlade med Indien och de var inte glada att se en europé i Indien. Den förste arab som mötte Gama sade: ”Måtte djävulen ta er. Varför kommer ni hit”? Den medförda lasten inbringade en summa som var 60 gånger större än kostnaderna för expeditionen. Portugiserna kunde leva högt på att föra de otroligt eftertraktade indonesiska kryddorna till Europa där de såldes till rövarpriser. För att bryta detta monopol började fler sjöfararrepubliker skicka skepp österut. Sverige skickade sitt första skepp mot Ostasien den 9 februari 1732 – Fredericus Rex Sveciae från Göteborg. Nu kan vi skåda en replik av ett ostindiskt skepp – Götheborg III – i Göteborgs hamn!

Mammas tidningsklipp

Min mamma sparade vissa tidningsurklipp och minnen av personer hon mött och som hon tyckte mycket om. Hon som steg av tåget i Göteborg - från Sollefteå den dag hon fyllde arton år, i september 1937. Jag har tagit vara på en del av materialet. Den första jag möter bland hennes minnen är Evald. Det är den 11 maj 1987 och GT skriver att Evald Sjödahl har börjat ett nytt liv. På Fjällbohemmet – så långt från Nordstan och centrum vi var vana att se honom. Han är vid den här tidpunkten 76 år. Jag mår som en prins rapporterar han från sängkanten på hemmet. Nu har han inte längre plastpåsar och tidningspapper kring fötterna, äter inte ur soptunnorna. Det var fötterna som satte stopp för hans forna liv. De var illa däran. Han tackade ja till en kurators erbjudan om en plats på Fjällbohemmet. Han äter, ser på TV och går och lägger sig.

På fråga om han verkligen har 452 450 kronor som uppges i taxeringskalendern svarar han kort; ”Sju tusen, inte ett öre mer!” Vad har du gjort av resten? blir naturligtvis följdfrågan.

Han säger det går till boendet och att det är dyrt – 2024 kronor i månaden (i runda tal 4 000 kr i dagens penningvärde).

Han plockade tomglas och fick t ex en krona för en brännvinsflaska. Ett eftertraktat jobb som många ville dela på. Han tjänade 10-15 kronor per dag. Vill tillbaka till ”jobbet” så snart fötterna bli bra igen … Han tar bussen in till stan någon gång i månaden. Hörapparaten använder han sällan. Tror inte det är så nyttigt för öronen.

Dagens problem är att han måste åka hem före klockan tre, annars får han betala ny biljett på bussen. Linje 56 som tar honom till Drottningtorget.

Han går iväg längs korridoren – Evald Valfrid Sjödahl. I TV-rummet sitter en annan känd profil. Jon Eriksson – Fiolmannen!

Och därmed förflyttar jag mig till mammas urklipp om honom.

Det är lördagen den 26 januari 1991 och GP berättar att Jon Eriksson dött på Fjällbohemmet. Under kommande sommar skulle han fylla 95 år. Från tidig morgon till sena kvällar fladdrade han förbi oss i sin grå jacka, gymnastikskor och med fiollådan i handen. Många minns honom från enstaka tillfällen då han spelade – mästerverk var det väl knappast, men ändå kallade en del honom för ”Liszt”. Han var fåordig om sitt förflutna liv, ett rykte sa att han varit på sjön och att sviter av sjukdomen han ådrog sig kan förklara hans rastlösa läggning. Mamma serverade honom kaffe i sin tidiga ungdom – hos Selma i Gullbergsvass – och han betalade 15 öre var gång han druckit ur sin kopp.

Liksom Evald fick han till slut äldreomsorg och ett lugnare liv på Fjällbohemmet.

Söndagen den 4 juni 1995 skriver GP om en eldsjäl inom sjukvården. Gull Krook, som just nått 50-årsstrecket, började sin bana på Jonsereds ålderdomshem. Där munkarna håller till idag – Franciskusgården. Hon var också en sväng på Fjällbohemmet innan hon som sjuksköterska anställdes inom psykiatrisk vård. Hon var känd inom idrottsvärlden.

Sist men inte minst kommer en notis från 25 februari 1995; om David Billhäll. Han föddes som David Andersson i Billa – en liten by utanför Växjö i Småland. Han började tidigt i livet med att sköta transporter till järnvägen medelst häst. Frukt, lingon, blåbär och svamp skulle till oss i Göteborg! Snart började han sälja på Kungstorget och hyrde så småningom in sig i en lokal vid torget. Kundkretsen var stor och min mamma var en trogen kund. Med åren blev det en stor affärskedja och totalt 15 butiker med 1200 anställda. Han var aktiv under 50 år och pionjär inom lågprishandeln. ”Alla varor med små priser” var hans motto. Många skolungdomar har startat sitt arbetsliv genom David Billhäll. Han blev 79 år.

Samtliga jag nämnt här ovan finns inte längre bland oss, men visst är vi många som minns dem med saknad …

Villan - Hvitfeldtsplatsen

Det här är Villa 1872 - vid Hvitfeldtsplatsen 4/Läroverksgatan 2

Huset är uppfört 1872 som enfamiljsvilla för stadsmäklaren Olof Melin. Arkitekten var J A Westerberg. Under 1880-1900 var den kända läkaren R Fries ägare till huset och omkring 1900 köptes huset av fröken Beatrice Dickson som överlät det på KFUK som ägde huset fram till 1950-talet. Därefter har också inrymt kontor, ”Danske Kirke” samt som ”Hotell Lindson”

Göteborgs Handelsinstitut ... blev Göteborgs Handelshögskola!

Tomter skapades på rivna befästningar vid vallgraven och snart stod husen på plats från 1800-talets mitt ungefär. I det här området fanns redan Göteborgs Latinläroverk, Melinska villan, Engelska kyrkan, Gegerfeltska villan, frivilliga brandkårens spruthus och Allmänna och Sahlgrenska sjukhuset – nuvarande Pedagogen – sedan några årtionden.

Skolan grundades 1826 och var först med den här undervisningen i Sverige. Åldern på eleverna var sju till tjugotvå och indelade i två avdelningar – elementarklassen och kontorsklassen. Från början hade man hyrt in sig hos ”gubben Blom” – Bloms Hotel vid Södra Hamngatan och Östra Larmgatan och flyttade sedan runt en del. Tack vare Renströmska fonden kunde så ett bygge påbörjas 1879 för ett hundratal elever. Kvarteret är benämnt Spruthuset vid Läroverksgatan – med utsikt mot grönstråk vid vallgraven. Adrian Peterson är herren som ritade det. Ingen överraskning alls. Han hade en enorm erfarenhet av just den här typen av byggnader. Här råder tydlig symmetri. Rött oputsat tegel och ljus puts möter varandra i harmoni ... 1952 flyttade verksamheten till Vasagatan. Text: Maya Hedberg

Klippan en söndag ...

Här kommer två ryttare - mannar ur Bohus Elfsborghs Caroliner. Tålmodigt låter hästarna sig fotograferas av publiken. Det går också bra att klappa hästarna som båda uppnått 20-årsstrecket. Till vardags håller de till i Kungälv.

Rebecka står fint mot en stor port. Hon har sytt sina kläder själv. Det finns massor av mönster att hämta från den här tiden, berättar hon.

Vapenvård pågår vid ett tält och snart ska kanon dras fram till kajkanten för att salutera - två skott smäller av och det låter rejält! Ljudvågen rullade iväg mot Hisingssidan ...

Kungshöjd - Läroverksgatan

Ibland tar jag till den gamle Göteborgshistorikern Carl R A Fredbergs texter för att få inspiration och när vi nu har nått Kungshöjd och blickar ut över staden från detta perspektiv försöker jag föreställa mig hur det en gång sett ut här. Alltså innan stenhusen kom till och jag återger hans beskrivning sålunda;

”Trästugor i rött och vitt och gult med vita fönsterramar och röda tegeltak. Runt omkring och mellan husen små väna trädgårdstäppor och hagar och överst på höjden en flaxande väderkvarn”. En novemberdag 1804 går elden lös och inom loppet av åtta timmar har alla Stora Otterhällans hus brunnit ner. Till grunden! Man bygger nytt och i sten, tackolov. Vi går utmed vackert tegelhus på den etthundraåttiofem meter långa Arsenalsgatan - från Hvitfeldtsgatan till Kungshöjdsgatan. Vi ser ett tema ikväll – gult tegel. Något som är speciellt för Göteborg. Går ner för trappor mot Engelska kyrkan, St Andrew’s church, som står klar 1857. Kyrkans portal i sandsten är mäktig. Ett hus från kavalleriets tid finns kvar i närheten. Vi kan inte undgå att se det enorma hörnhuset med ett tjusigt torn – en byggnad som uppenbarligen tillhört vinhandelsfirman Carl G. Platin & Co. ”Kunglig Hofleverantör” minsann! Om hörnet, på Läroverksgatan hittar vi gamla Göteborgs Handelshögskolan som Adrian Crispin Petersson ritar och uppförs 1879-1881. Huset är granne med en annan känd arkitekts bostad – nämligen Victor von Gegerfelts villa. Vi sneddar över till Högre latinläroverket eller Gamla Latin eller ... kärt barn har många namn. Vi konstaterar att jazzklubben som är inrymd i den gamla skolan vid Hvitfeldtsplatsen spelar högt i kväll. Efter att ha rundat det gamla läroverket avslutar vi vår fotosafari vid Fiskekyrkan – eller Feskekôrkan om man så vill! Vill passa på att tacka de medlemmar som glatt hälsade på oss under tidiga kvällen.

Dagens personlighet – Tomas från Grekland

Han heter Thomas, född i Göteborg av grekiska föräldrar. Fick lära sig tidigt att ”göra rätt för sig” och började som 12-åring med ”restauranggöra”! Skala grönsaker, tvätta och förbereda fårtarmar. Han har gått den långa vägen ... till egen ”praktik” ... som 46-åring har han uppnått ett mål han en gång kanske drömde om. Långa dagar. Vad är ditt motto, frågar jag; Att gästerna ska tycka om det jag gör och det de får! Att alla ska vara nöjda.

Den italienska pizzabagaren kan ingen svenska, han kom relativt nyligen till Sverige. Här möts Grekland och Italien. De talar engelska med varandra. I matkulturens värld kan man tala alla språk. Ur högtalare hörs Charles Aznavour på franska. Honom mötte jag som ung på Kungsgatan – hans följe kom fram och frågade om jag ville tala med monsieur Aznavour ... Det var innan 1968 då han gifte sig med svenska Ulla. Nog om det. Vi ber Thomas ställa sig vid pizzaugnen – var är pizzabagaren frågar vi. Han förbereder där inne i köket, säger Thomas och nickar åt annan region i köket. Fotografen tar en bild. Snart kommer mannen som kan baka pizza. Vi får anledning att pröva vår italienska... Thomas ler och bjuder på en Zambuca!

Dagens personlighet ... Johan på The Rover

Han väntar in varje gästs önskan om öl, vin, drink eller något att äta. Han väntar in med ett vänligt leende. Han hälsar välkommen och tar betalt av andra gäster samtidigt som han lyhört fångar upp beställningar som far i luften, kommentarer, hälsningar och pussar på kinden ... Slänger lite käft och skämt om det mesta. Han visar sin lilla dotter på mobilen, 11 veckor gamla Charlie. Han ler mot oss underfundigt och googlar snabbt upp vår Facebookgrupp. Han heter Johan!

Slottsskogens utsiktstorn

Aj, aj där missar vi 60-bussen, men det kommer snart en till. Som tar oss till Slottsskogens högsta punkt, åttioåtta meter över havet - Stora utsikten. Det finns nördar av olika slag säger jag till fotografen och menar alla dessa springfantaster som tjostar upp för backarna, några som hoppar-Jerka-i-trappan, Yogapass i gräset intill. Unga par som vill få en stund för sig själva. Men de får de inte, vi springer runt och andra med oss. Nedanför den enorma muren står en rådjursmamma med två kid. De tar ingen notis om oss. Faktiskt är det ett pampigt torn som ligger på ett sjuhundratusen liter stort vattenmagasin, en högreservoar! Det lär förse Masthugget och Gråberget med dricksvatten. Men här gäller plastflaskor med vatten! Egentligen byggdes det här som utsiktstorn för att vi skulle kunna klättra upp i tornet och titta på utsikten. Ritades av arkitekt Adrian C Peterson och Carl Crispin på 1890-talet och var klart 1899. Murarna och väggarna är byggda av stora granitblock med remsor av stenar, som ser ut som gatsten. Portalen är täckt av taggar – eller graffiti, eller ... Tornet syns långväga och vatteningenjör Johan Gustaf Richert, 1857-1934 anser om verket: ”Den monumentala skönhet som arkitekten lyckats gifva åt detta Göteborgs Belvedere, har visserligen dragit med sig en överkostnad på 15 000 kronor, men jag vågar uttala den förhoppningen att Göteborgs samhälle skall visa sin offervillighet att skänka Slottsskogen en prydnad som skulle göra denna park till en ännu större attraktion för såväl stadens befolkning som för den besökande främlingen.” Vi är beredda att hålla med!

Masthuggskyrkan en sommarkväll

Under mycket tidigt 60-tal bodde min äldre syster och hennes man i Masthugget – på Johannes Kyrkogatan. De gifte sig i Masthuggskyrkan. Jag åkte trådbuss från Lilla Torget, passerade Oscar Fredriks kyrka, Oscar Fredriks skola, och hoppade av vid Fjällskolan! Men inte såg jag som ung tonåring att det var vackra vyer jag passerade. Inte såg jag dessa fantastiska tegelformationer! Masthuggskyrkan tecknade jag av vid tillfälle för att

illustrera att en fisketrål kunde vara lika stor i omfånget. Tänk er Masthuggkyrkan i en fisketrål! Sedan blev teckningen insatt i grön mapp med handskriven information - man fick ta loss ”spärren” och vika in flikar som såg ut att vara av tunn mässing! Idag har nästan varenda unge en egen dator ... Men åter till kvällens fotosafari. På muren kring kyrkan sitter Tilde, med punkrockbandets emblem på ryggen, en guldkant bildas runt henne. Vi lämnar kyrkan, det är nästan trängsel på berget - alla vill se solnedgången. Vi passerar Repslagargården – kyrkans församlingshem - och betraktar i förbifarten ett vackert hörnhus vid Storebackegatan. Om jag minns rätt så låg där en liten livsmedelsaffär en gång i tiden. Men jag kan ha fel, det har jag haft förut!

Gamla brandstationen Nordhemsgatan - Briggen

Går kring gatorna Tredje Långgatan, Fjärde Långgatan och Nordhemsgatan och går in på gården till den gamla brandstationen. Vi har sett bilden av hästar som står beredda att dra iväg med brandförsvaret. De står vid stora portarna mot Nordhemsgatan. Byggnaden uppfördes som huvudbrandstation 1891 och ersatte den som funnits i Stadshuset sedan 1872 då yrkesbrandkåren i Göteborg grundades. I april 1891 flyttade manskap och hästar in i den nya stationen.

Denna vackra tegelbyggnad är ritat av Georg Kruger. Huset har 2-3 våningar och vi har tornet i fokus - och mönstermurade röda tegelfasader. Vi ser en gul tegelfasad vars skuggor från träd ser ut som flammor. Har berättat för fotografen att jag som skolflicka sällan hade kjol. Men det var dock vid något av dessa ovanliga tillfällen som vi skulle göra studiebesök vid just den här brandstationen. Hade glömt det och det fanns inte tid för att springa hem för klädbyte. Vi skulle nämligen klättra upp i huset och åka ner på brandstång! Krypa längs golv och lära oss undvika tjock rök. Rädda, larma, släcka – ett mantra vi fick lära. Hur som helst - 1985 stod en ny brandstation klar i Gårda. Då började man ivrigt tala om vad den gamla brandstationen skulle användas till och det blev en saluhall. Den stod klar 1991. Vi ser många vackra tegelfasader på dessa gator. Gamla Auktionsverket inte minst. Här finns idag en rad restauranger – det trängs av matgäster bland alla uteserveringar denna kväll. När man tittar närmare på en tegelvägg finns inte en enda sten som är den andra lik ...

Söndag kväll ... Skansen Kronan solnedgång

Ikväll vill inte tro att detta var en befästning. På Skansberget - eller Ryssåsen ... eller Risåsberget som en del kallat det - sedan 1640-talet. Men det började med en enklare träfästning kallad ”Juteskrämman”. Skulle skrämma danskarna!

Nu blev det ju aldrig något krig så vi kallar det för kärleksberget! Här sitter kärlekspar i gräset, på portarna till gården vid Skansen Kronan – det som skulle tas i bruk 1698! De sitter på några av kanonerna, på parkbänkarna, hand i hand på järnräcket på höjden ... Allt det gamla togs ur drift 1806. Kärleken blommar en så ´n här varm och vacker augustisommarkväll! Imorgon börjar en ny arbetsvecka ...

Värmen kom åter i kväll efter ihärdigt regn - Haga

Tro det eller, har just varit ute och testat ny kamera med fotografen. Ville se om det blir någon skillnad så därför blev det nästa samma objekt som tidigare – gick in i kyrkan. Klockan fem skulle kvällsandakt börja ... hm, hemma väntar match mellan Manchester City – Chelsea ... På väg hem ser vi en man vi passerat så många gånger ... han vinkar och ler mot oss. Vi har ett par original vi ofta möter, ”indianen” från Syd-Amerika, Molle, katten i Haga och så prinsen på gatan ... Det är underbart att känna sig hemma i en stadsdel jag bara känt i något år. Fotografen känner däremot många igen, månne han också vara ett original?

Linnéstaden – varm kväll

Vi tar oss förbi Haga och tar sikte på Linnéstaden med början vid Järntorget. Tittar bort mot Masthuggstorget från Andra Långgatan – går utmed Nordhemsgatan, Prinsgatan och upp mot Oscar Fredriks kyrka. Kyrkan är stor och mäktig. Från alla håll. Utstuderad byggnadsteknik och dekoration. Jag måste erkänna att jag har svårt att minnas vilken församling kyrkan egentligen tillhör – tittar i Arkiv Digital och läser bl a att ”den 1 januari 1908 utbröts nuvarande Masthuggs församling, och då döptes den gamla församlingen om till Oscar Fredrik. Församlingen utgör huvuddelen av den år 1883 bildade Masthuggsförsamlingen och omfattar sedan år 1908, då den nya Masthuggsförsamlingen bildades, stadsdelarna Olivedal och Slottsskogen samt del av Masthugget. Denna gränsreglering innebar, att till församlingen överflyttades de delar av Slottsskogen, som förut var belägna inom Karl Johans församling. Från år 1968 ingår även del av stadsdelen Stigberget. Oscar Fredriks kyrka invigdes år 1893.” Hänger ni med? Svårt! Denna kväll har vi väntat på hela sommaren. På alla uteserveringar sitter fullt med folk – det är puls! Linnégatan fylls med bilar och folk som vore det mitt i rusningstrafiken ... En polisbil tutar snabbt förbi. Linnéakyrkan nås av de sista solstrålarna. Det är 17 grader varmt klockan 21.00!

En kyrka i förändring ... Kronhuset

Den här historien kände jag inte till - en riktig överraskning! Under 1680-talet fick Garnisonsförsamlingen lov att inrätta ett kyrkorum i bottenvåningen till Kronhuset. Rummets fönster, tak och väggar finns kvar idag men rummet var inte lika stort som samlingssalen är idag. Smala träpelare delade kyrkorummet i tre skepp och en trävägg skilde kyrkans rum från kronans förråd!

Porten i söder var huvudingång och utanför den östra porten fanns ett litet timrat vapenhus. Altaret stod i öster. Och bakom den en liten läktare. Det sägs att skolpojkarna i Nordstaden, som på grund av pedagogisk sedvänja tvingades gå i kyrkan om söndagarna, hade sina hyss och spektakel på den lilla skumma läktaren bakom altaret!

Predikstolen stod i mitten på den norra sidan. Sakristian var ett manshögt bås. Höga skulpturer av Kristus och Aron lär tidigare ha stått på Bohus fästning.

Detta är rummet som uppläts för riksdagen som hölls av Karl X Gustav och som slutade så ödesdigert. Den gamla byggnadens största minne.

Tjugo år därefter, år 1680, inreddes bottenvåningen till kyrka för Garnisonsförsamlingen, och under mer än två sekler var Kronhuset ett helgat rum - där Göteborgs trupper samlades till gudstjänst. Bland de många predikanterna var en och annan mycket populär.

Från 1710 räknat har följande prästmän tjänstgjort i Kronhuskyrkan

och Garnisonsförsamlingen:

Doktor Niclas Hvalberg, doktor Anders Runnewall, Peter Lyth, Lars Ahlman, doktor Magnus Wallenstedt, David Hummel, doktor Olof Boman, Petrus Strömbom, Anton Grimbeck, Fredrik Adolf Silvander, Hans Chr. Hummel, doktor Jonas Mellander, Jonas Norlander, Johan Thun, Anders Bjursten, Lars Adolf Billqvist, Adolf Johan Broman, doktor Gunnar Peterson, doktor Gustaf Theodor Ljunggren, Johan Fredrik Ljunggren, Johan Magnus Kindberg, doktor August Wilhelm Ekman, Frans August Lönegren och L. A. Melander.

Garnisonsförsamlingen stod inför förändringar och kyrksalen användes alltmer sällan och den 25 mars 1898 hölls sista gudstjänsten i Kronhuskyrkan. Några inventarier flyttades till Kviberg, bottenvåningen tömdes på inredning, läktare och skiljeväggen togs också bort. Nu blev det förråd av hela utrymmet! Det kom nya kyrkor i staden – ståtliga med högt i tak, kor med målade fönster – inget av detta fanns ju i Kronhuskyrkan!

(Fritt ur Försvunna kyrkor i Göteborg, A Jarlet, J Lindblad samt CRA Fredberg)

Marstrand första dagen i augusti 2015

Det är minst sagt knôkat vid hamnen och väl ombord på en mindre färja tar vi oss över ett vatten som korsas av enorma motorbåtar och segelbåtar – och några små som ekor som ser ut att tillhöra befolkningen. För deras färd fram och åter till fastlandet. Vi hoppar av färjan och drar åt vänster ... där ligger det gamla fortifikations Södra Strandverket som byggdes i mitten av 1800-talet – för att försvara ön från dansken. Idag är försvarsanläggningen Strandverket Konsthall. Det är två damer som framför allt utmärker på platsen. På innergården står Sean Henry's megastora skulptur ”Woman Being Looked At” och det råder ingen tvekan om att hon är ett populärt objekt för fotografer ... alla som passerar vill själv stå intill och de ser själva ut att vara i miniatyrer, jämfört med konstverket. Skulpturen lär vara en avbild av en brittisk fotomodell. På gården finns också skulptur av fransmannen Bernar Venet som är känd för sina gigantiska installationer. Maria Miesenberger är en svensk konstnär som också visar en skulptur över porten till anläggningens gård.

En annan kvinna som uppmärksammas just nu – och det är innanför utställningslokalen - är Ingrid Bergman född den 29 augusti 1915 och uppmärksammas därför inför sin 100-årsdag (död den 29 augusti 1982)! Megakändis minst sagt.

Om Marstrand finns mycket skrivet och tycker vi tycker att livet full av lagar och regleringar, kan vi nog anta att det var svårare på 1700-talet. Inte minst när det gäller näringsidkande, invandring, religionsutövning och handel som omfattades av ett strängt lagverk. Byråkratin gynnade inte företagsamheten. Ute i Europa har man infört så kallade porto francos, det vill säga frihamnar, där marknadsekonomiska krafter får större frihet att röra sig inom. Frihamnarna var som självstyrande republiker och moderlandet – i detta fall Sverige - tjänar pengar på att ta upp tull på varor som kommer därifrån.

Några borgare från Marstrand kommer på tanken att göra den lilla klippön till frihamn och försöker lägga fram idén, men misslyckas några gånger. De försöker år 1762 och 1771 och lyckas få med intresserade på förslaget. När förslaget presenteras för Gustav III år 1774 är det på rekommendationer av Ostindiska kompaniets kommersiella rådgivare, finansministern Johan Liljencrantz och kung Ludvig XV av Frankrike! Konkurrensen i världen är stenhård, men Gustav III är en chanstagare. När Sverige nu står inför ekonomisk och politisk kris finns inget utrymme för långsiktig planering. Här gäller det att agera! Gustav III skriver ett öppet brev till stapelstaden Marstrand 1775. Brevet innehåller privilegier som gör Marstrandsön till Skandinaviens första porto franco.

”... Handeln måtte på något Beqwämt ställe här i Riket göras fri och oinskränckt, så att af denna rörelse må kunna dragas den vinst och fördel, som Rikets belägenhet och Öfriga Omständigheter medgifwa.”

Att det är just Marstrandsön som blir Sveriges internationella frihamn är ingen slump. Ön ligger rakt innanför Skagens udde och är första anhalt för alla skepp som kommer från väster. Marstrand har i decennier använts som samlingsplats för konvojer av fartyg på väg ut i världen. Hamnen är väl skyddad, djup och oftast isfri. Hit kan man fritt föra varor för magasinering, försäljning eller omlastning, ingen tull togs upp.

Tullfriheten, tillsammans med det gynnsamma geografiska läget, lockar nu allehanda handelsfartyg. Frihamnen får stor betydelse för försörjningen av de krigförande länderna. Bredvid stora ostindiefarare som väntar på gynnsamma vindar ligger fartyg med spanska, franska och engelska flaggor. Hit kommer en mängd skepp på besök. Perioden blir den mest lönsamma i svensk sjöfartshistoria. Men förutom allt detta så måste det finnas människor och kapital. Därför fick såväl svenskar som utlänningar, utan några restriktioner, flytta till och från ön. Utlänningar som skaffar sig fastighet på ön får efter två år automatiskt svenskt medborgarskap.

Det står var och en fritt att utöva vilket yrke som helst. Ingen behöver söka så kallat burskap och få laglig rättighet att utöva yrke. Inga formaliteter som begränsar - och man fick arbeta med vad som helst och sälja till vilka priser som helst.

Vi lämnar snart Marstrand och vänder blicken mot kyrkan och Karlstens fästning – i en historia berättas att en dag i november 1764 låses en fånge in på fästningen i Marstrand. Fängelseporten slår igen bakom ryggen på en av landets ledande politiker och finansmän. Gustaf Kierrman – hattarnas ledare – ska avtjäna en månad på vatten och bröd för att därefter sitta inlåst resten av sitt liv. Som direktör för Ostindiska Kompaniet råkar han illa ut då mössorna tar över. Han anklagas för oegentligheter och att för att ha gjort enorma uttag för egen räkning. Han avlider mindre än ett år efter inlåsningen – sannolikt av svält!

Den nuvarande kyrkan lär vara uppbyggd under 1270–1319 och är sannolikt då en kyrka för ett franciskanerkonvent!

Vad gäller Marstrands porto franco-epok så upphävs lagarna den 15 maj 1794 och Marstrand återgår till att bli en hamnstad som många andra. Rika familjer drar sig tillbaka till Göteborg och Stockholm - och den mosaiska församlingen, som är den första i landet flyttar.

Att stortjuven Lasse-Maja friges efter 26 år på Carlstens fästning, de senare åren visserligen med trevliga sysslor i köket är väl allom känt.

Under sina sista sex år i frihet, intill sin död 1845, lever han på sin ryktbarhet bland folket som populära och samhällstillvänd – ”tjuven Lasse-Maja”.

Vi går utmed Oscarsleden ...

Vid 1900-talets början låg i höjd med Amerikahuset rödmålade trälängor som inhyste sillsalterier.

Här finns fortfarande ett flertal välbevarade äldre fastigheter såsom Amerikahuset och Pumpstationen. Amerikahuset byggdes 1919-25 för Svenska Lloyd och togs över och färdigställdes av SAL. Lloyd tillhörde de rederier, till skillnad från Broströms, som satsat för mycket under första världskriget och råkade illa ut under efterkrigsdepressionen. En oerhört ståtlig byggnad i 20-talsklassisism som, förutom bostäder, innehöll lager och tvätteri. Lloyd hade sin då sin kajplats nedströms Amerikakajen. Idag inryms bostäder och affärsverksamheter i huset. Bakom ryggen på fotografen ligger det tegelröda huset som inte gör mycket väsen av sig. Det är Pumphuset vid Barlastplatsen och här finns viktiga pumpar för avloppsvatten. Pumphuset byggdes redan 1911 och finns med i Göteborgs Stads bevarandeprogram för särskilt kulturintressant bebyggelse. Nu ser vi någon på taket mittemot – på Stigbergsliden nummer 5! Vi hastar över gatan och in på en gård. Här ser vi ett historiskt hus från insidan gården. Ut från en dörr kommer några ungdomar – för en rökpaus - som arbetar för ett japanskt logistikföretag och en av dem, Adam lotsar oss upp till taket där fotografen får vältra sig i nöjet få kan erbjudas – utsikten är bedövande. Njut av bilderna! Själva huset är verkligen historia; Ett minne från de tusen kappornas fabrik - ”De flesta av torde känna till Wettergrens kappor och kostymer … ” Byggnaden uppfördes 1897 efter ritningar av Louis Enders. Omtumlade tar vi oss ut ur denna byggnad med så mycket historia, vackra detaljer i interiören och säger adjö till något vi aldrig hade väntat oss – Göteborgs Historia - here we come!

Dopfunten – Jonsereds kloster

Jag tycker om att se på dopfuntar i kyrkor! Man kan på dopfunten i Jonsered se figurer som liknar t ex djur, som har olika symbolisk betydelse, svin (otukt), lejon som står alltid för styrka, men kan representera både den goda och den onda makten, drakar (djävulen), en björn (symbol för vrede, som var en synd), hare (skam), bock - i folkfantasin har djävulen bockskägg, horn och bockfot och andra "orena" djur som ett uttryck för exorcism. Exorcism är att driva ut onda andar. Vid dopet lämnade små djävlar dopbarnet. De demoniska makterna, odjuren, finns vanligen på foten under dopfunten, medan det räddande dopvattnet finns ovanför.

Åter på Jonsered …

Vi kliver åter in i Franciskusgården i Jonsered, där broder Frans-Eric tar emot och visar och till kyrksalen, biblioteket och ber oss att själva gå runt i huset om vi så önskar. Vi tar oss in i en flygel som rymmer Kristi Förklarings Kapell och som blev tillbyggd år 1990.

Franciskanerbrödernas kloster kallas konvent och här lever prästvigda och icke-prästvigda bröder ett gemensamt liv präglat av bön, praktiskt och pastoralt arbete, själavård, kärleksgärningar och evangelisation. De lever i viss avskildhet men huset är ändå öppet för människor som vill ta del av brödernas gudstjänster och verksamhet - eller som vi - vill bara hälsa på och se oss omkring. Vi har inte bokat tid för samtal så vi får klara oss med en kort introduktion. Försiktigt går fotografen till verket och vi presenterar fem bilder från kyrksalen. Altare - ett större och ett mindre – dopfunt, och bänkar att sitta vid – en stor bibel ligger uppslagen med dagens bibelord ... några boende sitter och vilar i uppehållsrummet. Det har nyss serverats middag. En broder sitter utanför entrédörren och tar ett bloss på sin pipa ... Vi far vidare till Jonsereds herrgård – där William Gibson residerade så länge han levde - till 1857 - och hans hustru Anna i ytterligare fyra år. Den gick sedan i arv till deras barn och barnbarn. Som jag nämnt tidigare lät en av sönerna, David, riva den gamla huvudbyggnaden och bygga en helt ny - en pampig lantvilla i italiensk stil, ritad av Göteborgsarkitekten Johan August Westerberg. Det är den man i dag menar när man talar om Jonsereds herrgård. Idag är det bättre väder så vi går ner mot sjön Aspen och därifrån får fotografen några magnifika bilder både över herrgården och sjön. Mörka moln hotar om mer regn så vi skyndar tillbaka till bilen!

Gibsons herrgård - Jonsered

Vi kör utmed Aspen från Lerum mot Jonsered. Upp mot Gibsons herrgård och inser att vinden och regnet har ökat. Inget fotoväder således. Fotografen tittar bekymmersamt mot skyn. Vi får göra ett nytt försök en annan dag.

Inne i samhället Jonsered ser vi skylten – Franciskusgården – och svänger in för att närmare ta en titt på klostret som idag lär fungera som gästhem och korttidsboende. Ytterdörren är öppen och vi kliver in i ett rum som andas kontemplation. Vi står alldeles stilla vid entrén och ingen kommer och undrar vad vi gör där ... Vi tittar runt och lämnar huset och stänger grinden väl efter oss. Huset är byggt år 1899 och då som Jonsereds ålderdomshem. Sedan 1978 har franciskanerbröder drivit denna gård, där de tar emot gäster utan hänsyn till konfession eller livsåskådning, och utan vinstintresse - verksamheten är således ideell. På kort avstånd ser vi fotbollsplaner där vi vet att några kända fotbollsstjärnor satt en och annan boll i nätet!

Nääs slott

Det är en kort paus i regn- och ruskvädret denna söndag när vi tar oss till Nääs.

En pampig trappa leder oss upp till slottet som under 1600-talet blev ett säteri. Från mitten av 1700-talet ägdes det av Jacob von Utfall, superkargör vid Ostindiska

Companiet. I början av 1800-talet köptes egendomen av Peter Wilhelm Berg, som grundade Nääs fabriker.

Mellan åren 1868 – 1898 ägdes Nääs av köpmannen August Abrahamson och han blev den siste private ägaren. Han föddes i Karlskrona år 1817 och kom att bli en mycket förmögen köpman med ett eget handelshus i Göteborg – August Abrahamson & Co. August var i femtioårsåldern när han och hustrun Euphrosyne Lehman köpte hela gården Nääs. Euphrosyne var en internationellt erkänd operasångerska då hon träffade August. De fick inga barn tillsammans och August bodde ensam på egendomen efter att hans hustru dött endast trettiotre år gammal, 1869. Här bedrevs ett jordbruk i storformat med ett åttiotal mjölkdjur och August bodde kvar på Nääs fram till sin död år 1898, åttioett år gammal. Förutom bilder över den fantasiska huvudbyggnaden och naturen inpå, visar vi några bilder på flygelbyggnaderna – Norra och Södra Slottsflygeln från 1750. Sophie Elkan var systerdotter till August Abrahamson och i januari 1894 mötte hon Selma Lagerlöf för första gången. Ett möte som resulterade i en livslång, kärleksfull nära vänskap som varade i nära tre decennier, fram till Sophies död 1921. Sophie och Selma tillbringade tjugotvå somrar i Södra Slottsflygeln tillsammans på Nääs. I Selma Lagerlöfs "Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige", återfinns ett kapitel som beskriver livet på Nääs; ”De hade således börjat undervisa barn i handaslöjd på Nääs, och de hade snart funnit, att detta var så nyttigt och gott för de små, att de önskade, att alla barn i Sverige kunde få liknande undervisning. Men hur skulle något sådant bli möjligt? Det växte upp hundratusentals barn i Sverige. Inte kunde man samla ihop alla dessa på Nääs och ge dem slöjdundervisning. Det var ju alldeles otänkbart. Då hade den unge herrn kommit med ett nytt förslag. Tänk, om de i stället för att ge undervisning åt barn, skulle anordna ett slöjdseminarium för deras lärare! Tänk, om lärare och lärarinnor från hela landet komme till Nääs och lärde att slöjda, och om de sedan gåve slöjdundervisning åt alla de barn, som de hade i sina skolor! På det sättet skulle kanske alla barn i Sverige få sin hand uppfostrad likaväl som sin hjärna.” Vi tar farväl av Nääs - en gård som idag är ett nationellt byggnadsminne och naturreservat - och tar vägen om Jonsered igen ...

Varför Jonsered?

Det kan tyckas att Jonsereds herrgård inte hör hemma på vår sida om Göteborgs historia, men faktum är att Gibson som en gång bodde där hade stark anknytning till kända Göteborgsfamiljerna Dickson och Keiller.

William Gibson (1783-1857) startade 1825 tillsammans med Alexander Keiller (1804-1874) firman Gibson & Keiller som från 1826 drev ett lin- och hampspinneri i Göteborg. Företaget flyttade år 1832 till Jonsered och blev så småningom Jonsereds fabriker. Alexander Keiller lämnade dock firman 1839 och därefter drevs den vidare av William

Gibson. Både William Gibson och Alexander Keiller gifte sig med systrar till Olof Wijk d.ä. En syster till William Gibson var gift med George Dickson (1862-1933). Nog om detta!
När man besöker Jonsereds Herrgård finns en parkeringsplats i anslutning till herrgården. Det är lätt att missa denna lilla vackra byggnad – Ishuset! Trädgårdsmästare Peter Svensson berättar att i den här källaren förvarades mjölken som hölls kall med hjälp av isblock som sågats ut ur Säveåns is. För att isen inte skulle smälta täcktes den med sågspån och halm. En föregångare till dagens kylskåp! Vi avslutar vår safari i Jonsered och tackar för besöket!

I de gamla tegelbyggnaderna inom området för Jonsereds Fabriker finns idag ett antal företag, stora som små. Kreativiteten verkar flöda i de gamla byggnaderna där verksamhet skapades redan på 1840-talet av William Gibson - och han började då med att tillverka segelduk! Under 100 år utvidgades verksamheten och här byggdes bland annat ett kraftverk och totalt blev det ett 15-tal byggnader på totalt 76 000 kvm mark. Och allt är idag K-märkt! Det gamla sprinklersystemet för brandskyddet har Bertil Karlsson så förtjänstfullt berättat för oss! Tack igen!

Mot Hisingen vi gå!

Vi hoppar av färjan vid Eriksberg och ganska snart möter vi skärvor från skeppet Götheborg, det som förliste vid Hunnebåden den 12 september 1745.

Vid utgrävningen av den sjunkna ostindiefararen i Göteborgs hamninlopp hittades över sju miljoner skärvor som tillsammans vägde 8975 kilo. Nu finns några hekto ingjutet i betong där vi går. Några har man försökt bända loss!

Vi har för avsikt att ta oss till det gamla ”Färjenäs café” – men till vår besvikelse är det sommarstängt. Vi tar oss ner till golfbanan och kan konstatera att detta var ett projekt som ser ut att vara mindre lyckosamt. Idag packar man ihop stängsel och ”konstgröna” mattor där golvspelare svingat sina klubbor. Fotografen har från olika vinklar fångat stadens landmärken från en nybyggd del av Hisingen, och ännu byggs det fler bostadshus. Vi ser Masthuggskyrkan, Klippan, Fiskehamnen, Sjömanstornet, Skorstenen vid Rosenlund och mycket mer. Vi går mot det som en gång var Karl IX:s Torg i Färjestaden, men som mycket annat försvann den vid ändring av stadsplanen. Däremot finns Karl IX:s väg kvar sedan 1929 – till minne av grundläggaren av det hisingska Göteborg. Hemmanet Färjestaden är omtalat redan under 1600-talet och 1632 fick en kantor vid namn Hållender detta hemman mot att han skulle ”Färrian oppehålla” Färjan gick från en udde – ett näs – på Hisingssidan till Klippan, Älvsborgs Kungsladugård, på fastlandssidan av Göta älv ända fram till 1967 – den första april kl 9.00 gick den sista färjan ut! Suset från Älvsborgsbron hörs nu tydligt, bilar far i en strid ström. En

nyckelpiga står alldeles stilla och den får avsluta vår vandring på hinsides. Vi tar oss tillbaka till Rosenlund med en färja som är fylld av passagerare – många åker fram och åter – bara för att njuta av utsikten. Idag går det vita gäss på älvens vatten!

En resa till Kortedala ... Lyktan!

Hoppar av vid Kortedala torg och börjar med en lunch på torget. Frågar oss fram till det vi söker – Lyktan! Vi får motstridiga uppgifter, men till slut hittar vi vad vi söker. Där inne vid Gregorianska gatan ligger den - 1950-talskiosken Lyktan som ”lever” under hot att rivas. Byggnaden uppfördes som kiosk 1956/57 efter ritningar av Sven Brolid och i början var det en frukt- och godisaffär.

Stadsmuseet har tidigare gjort insatser för att få till lösningar för att rädda byggnaden – dock utan resultat. Den står tom och övergiven. Det lär ha lämnats in ansökan om byggnadsminne under 2005 och 2011, men båda har fått avslag med motiveringen att man måste hitta en användning för byggnaden! Vi lämnar Lyktan och går ner för den lilla gångvägen mot spårvagnshållplatsen Runstavsgatan. På motsatta sida gatan ligger Vårfrukyrkan och i Bebyggelseregistret hämtar jag information som beskriver så väl det vi har gått runt och tittat på. Inte minst de höga husen som skulle kunna kalla ”strykjärnshus”. Kyrkan ligger på ett litet bergsparti öster om Runstavsgatan i Kortedala. Väster om kyrkan ligger ett särpräglat område med flerbostadshus vid Gregorianska gatan/Julianska gatan. Området består av en grupp om fem punkthus med trekantig planform, omgivna av en mjukt svängd yttre "mur" av tegellängor i fyra våningar. Husen uppfördes 1956. Kyrkans anläggning domineras av byggnadsmaterialet, som består av platsgjutna betongelement där ballastmaterialet frilagts genom blästring. Entrén in till vapenhuset sker genom en dörr i kyrkans norra fasad. Den fristående klockstapeln står strax norr om entrén. Den är uppförd med väggar av gjutna betongskivor med frilagd ballast. Klockorna hänger bakom ett gallerverk av brunfärgade stående träribbor. De olika verksamheterna är tydligt avläsbara i byggnadens exteriör. Kyrkans tak och klockstapeln reser sig över resten av anläggningen, medan kyrkans administrativa verksamheter är inhysta bakom en mer lågmäld fasad.

Det blir allt varmare och vi söker oss ner till skuggan vid hållplatsen. Hit kom jag som barn och tittade på när man sprängt sig genom berg för att dra fram spårväg! Det var en sevärdhet. Första gången i Göteborg kanske?

Korsettfabriken

På vår runda genom Haga kom vi till Skanstorget, kände lukten av brand. Korsade torget mot Kastellgatan och passerade gamla fabriken vid foten av Skansberget, en väl utformad byggnadsstil!

Huset byggdes 1898-99 för Göteborgs Korsettfabrik och ägaren August Wickman, huset ritades av Augusts broder Gustaf Wickman.

Fabriken var en föregångare till de så kallade dagsljusfabrikerna, de hade öppna våningsplan som bars upp av gjutjärnskolonner och stora spröjsade fönster. Vi hade tidigare betraktat takfönstren från Skansen Kronan! Och där på översta våningen låg sysalen dit ljuset nåddes genom just de taklanterninerna som vi sett uppifrån. Väggarna var helt slutna, inga fönster kunde distrahera sömmerskorna! Här finns gott om tegel och granit som anknyter till den Skansen Kronan. Verksamheten lär ha funnits ända fram till 1960.

Branden i Haga

Under åren 1792 och 1813 utplånades mer än 850 hus i Göteborg. Nästan all bebyggelse - förutom Kronhuset, Residenset och sockerbruket vid nuvarande Palace. Under långa tider bestod stadsbilden av avbrända rivningstomter. Att faran för bränder var stor är inte så konstigt med tanke på hur öppen eld var vanligt. Bara ett enda hus kunde inrymma upp till sexton eldstäder, förutom vedspisar, talgdankar och vaxljus.

Morgonens brand – 18 juli 2015 – kommer nog också att gå till historien. Vi ser på plats i Haga en förödelse utan like. Vi är många som konstaterar att det är ett under att ingen människa kom till skada. Men en historisk del av vår kulturbyggnation har gått till spillo! Våra hjältar är brandmännen - som fortfarande vid 14-tiden - jobbar febrilt med att släcka pyrande bråte på gård och på vindsutrymmen, samt förhindra ytterligare rökskador!

Promenad genom stan

En andra dag på semestern och vi går via Annedal, de vackra arbetarbostäderna och föreningshuset för Annedalspojkar och Annedalsflickor (från 1876) ... på motsatta sida dignar rosor och pioner över staket och grindar. Vi genar över Föreningsgatan och förbi de stora villorna (ritade av ark. Hedlund) som inte längre ser ut att rymma privatbostäder – skyltar säger oss att det är kontor, förskolor, lågstadieskola, företag m m. Passerar Erik Dahlbergsgatan och skymtar f d Navigationsskolan och Domkyrkan, Vasaparken lockar oss med en lustig ”målning” som kan vara ett elskåp, poeten Johan Anders Wadman står stadigt på en kulle. Skyndar vidare till Avenyn och ser på den gamla biografen Royal ... ”Lisebergslinjen” skymtar vi långt ner på boulevarden, kameran hinner inte fånga den på

nära håll! Karl Gerhard blinkar åt oss ... Turister med kartor i händerna söker sig fram i folkvimlet!

Vattentornet i Lunden

Vi hoppar av buss 60 vid Ingeborgsgatan och tar oss upp för en liten gatstump – Platågatan – helt ny upptäckt för oss! Trapporna leder oss upp till Lundens vattentorn. Utsikten är suddigt varm denna julisöndag. Vi känner igen våra landmärken. Lundens vattentorn tronar högt här uppe sedan 1930. Rymmer 230 kbm vatten och är ritat av Eugen Thorburn – han ritade också Lundenskolan. Det här vattentornet får sitt vatten från Alelyckan och Lackarebäckens vattenverk. Via en pumpstation på Kärralundsgatan, och vi hör vatten brusa i en brunn – skönt i den stekheta solsidan. Vi tar oss tillbaka ner till St Pauligatan och passerar Tåns kyrkogård från 1867. Namnet Tån lär härstamma från ordet "tun" – alltså ett område där man släppte ut kreaturen på bete! Vi ses på tun har jag hört i Norra delar av vårt land ... då ses man på gården, säger de. Här finns drygt sexhundrasextio gravar. På en stolpe sitter en ekorre ... alldeles stilla! Vi genar till Danska vägen och inmundigar var sin strut med glass. Alla gäster söker sig till skuggan. Glenn var inte hemma ... På väg mot bussen möter vi en gammal bekant från gruppen, vi får hoppas att han återvänder till oss igen. Med små notiser om Östra delarna av Göteborg! Buss 60 tar oss tillbaka mot stan ...

Ringbaren – Avenyn på 60-talet

Högertrafiksomläggningen skapade stora rubriker i det lilla Sverige.

Ute i den stora världen förfasades vi över sexdagarskriget och ockupationen av Israel och än i dag pågår dessa ockupationer trots att FN:s säkerhetsråd antog en resolution som krävde ett tillbakadragande av Israel från de ockuperade områdena redan 1967.

I semesterlandet Grekland tog en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffades, kungafamiljen flydde till England.

I filmvärlden kom uppseendeväckande ”Jag är nyfiken - gul" och "Änglar finns dom" med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal - agent 007 James Bond - hade filmpremiär i april 1967, filmen blev ett fiasko!

Idag får vi veta att bankerna i Grekland stänger ... Och det är helt andra företeelser/förändringar/åsikter som råder idag – både inom Göteborg och utanför vår horisont!

Nordhemsskolan - ett tegelverk!

Nordhemsskolan byggdes under 1914-1917 – ett tävlingsbidrag som utlysts under 1912 – och som gav duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex i nationalromantisk stil på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen – inom nuvarande Linnéstaden.

Företaget A Krüger & Son uppförde bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.

Text: Maya Hedberg

Kvarter på Avenyn

Här ser vi skymten av Kungsportsavenyn 16-22 även kallad ”Adrianopel” efter arkitekten Adrian Crispin Petersson byggt 1880-1883. Fastigheten är ritat efter fransk nyrenässans. Det franska i huset är de livfulla och böljande taken med de så att säga tornen som här är klädda med rutmönstrad zink. Det typiska för den franska renässansen är också de utskjutande fasaderna . Arkitekten Adrian hade själv sin bostad här - i uppgång nummer 18. Fastigheten var då 1883 endast en bostadsfastighet med ett flertal förträdgårdar som är bortagna sen länge tillbaka. Huset idag består av butiker, kontor och numera nybyggda bostadslägenheter i takvåningen. Detta kvarter är känt även under namnet ”Örup”. Under 1960-talet ville man riva fastigheten för att bygga nytt. En stor del av invånarna i Göteborg protesterade och några ockuperade huset. Göteborgs politiker fick till slut ge med sig och man bevarade huset. Text: Maya Hedberg

Risåsgatan – idag rivna hus

Vi har tidigare skrivit om den italienska kolonin som i slutet av 1800-talet bildades på berget mot Linnégatan, här var liv och rörelse, musik och höga röster. Kvinnorna som var klädda i färggranna kläder, om männen som försörjde sig som musiker, positivhalare och gipsgjutare. När de gjort sig en förtjänst i Sverige reste de hem till Italien och köpte en jordlott.

Först 1890 fastställdes en stadsplan som tillät bebyggelse på Skansberget utmed Risåsgatan och Djupedalsgatan. Redan då fanns det röster som förfasade sig och som ville värna om Skansen Kronans suveränitet men argumentet att bebyggelsen störde miljön eller skymde det historiska monumentet vann inte gehör. 1899 började man bygga "fritt liggande trä- och stenhus med omgivande planteringar minst 6 meter från gatan" och 1907 byggdes det sista. Det här är Risåsgatan 1967!

Här kan vi se en bild från den tid då Hagahusens fönster gapar tomma, husen skulle tömmas – det var Hagas tur att bli jämnat med marken! ”Vi sanerar för en ny stad”, var dåtidens ledord.

Men faktum var att planerna på att riva Haga var något som vuxit fram under lång tid. Redan 1947 lades Haga fram som ett av fem nationella exempel på hur man skulle bli av med den svenska slummen! Protester framfördes – det vet vi alla - och slutresultatet av bevarandekampen blev att drygt 25 % av husen står kvar. Tack o lov!

Konst inne i f d Rådhuset

Den här vackra flickan sitter inne på gården till det som förut var Rådhuset – idag Stadsledningskontoret – vid Gustav Adolfs torg. Hon är skulpterad av Gerhard Henning under 1936. Statyn skänktes av rådman Ernst Collianders hustru Conny och deras söner. Gerhard Henning (1880-1967) var en svensk-dansk skulptör och var också verksam vid Den Kongelige Porcelænsfabrik 1909-14 och 1920-25. Den här frodiga flickan – ”Sittande flicka” - kan alltså beskådas från Stadsledningskontorets entréhall.

Gunnar Asplund (1885-1940)

Gunnar Asplund är en av vårt lands allra största arkitekter och flera av hans byggnader är berömda över hela världen. Han är ständigt nyfiken på nya uttryck. Under 1920-talet är han klassicismens stora inspiratör och under 1930 blir han huvudarkitekt för Stockholmsutställningen och han blir en av förgrundsgestalterna när funktionalismen får sitt genombrott i Sverige. Han även en av dem som driver på utvecklingen mot en nyansering av modernismens uttrycksmedel - med en mer humanistisk och traditionsanknuten stil. Rådhustillbyggnaden i Göteborg är ett exempel på en av höjdpunkterna i denna period. Allt han gör är genomarbetat och det finns ett helhetstänkande som omfattar allt från dörrhandtag till byggnadens relation till omgivningen. En genomgång av hans skisser vittnar om ett mödosamt och prövande arbete. Text: Maya Hedberg

Pärlorna i Masthuggskyrkan - frälsarkransen

Det här är livets pärlor - Frälsarkransen som biskop Martin Lönnebo skapat. Varje pärla har något att berätta, varje pärla har en egen symbolik och var du än är - vart du än går kan du ha med dig Livets pärlor. De finns alltid där - som vänner när du behöver stöd! Den guldfärgade är Gudspärlan - livets ursprung och djupaste mening, tystnadspärlorna är avlånga beige - påminner om vikten av att kunna stänga av - Pärlemorskimrande pärlan är Jagpärlan - riktar din tanke inåt och yttre roller kan skalas bort, Doppärlan är

den vita pärlan som manar oss att våga börja om på nytt, Ökenpärlan är den sandfärgade - vad behöver jag för att leva? Bekymmerslöshetspärlan - den blåa, är livets rastplats - i lugnet föds livslust och livsmod, Kärlekspärlorna är två - att bli älskad och att ge kärlek, Hemlighetspärlorna är de tre vita pärlorna som rymmer ditt hjärtas innersta hemligheter, de behöver du inte berätta för någon! Nattens pärla är de svarta - ångest, oro, tvivel, vi ska stanna upp och tänka - inte hålla tillbaka. Den stora vita pärlan står för uppståndelse - godhetens seger över ondskan. Alla dessa pärlor fann vi i storformat i Masthuggskyrkan - de används vid t ex konfirmationsundervisning ... de ligger där och alla kan lyfta upp dem och känna på Livets pärlor som vänner för livet! Inalles 18 vänner!

Drömmarnas kaj

Håkan Hellström sjunger ;

Möt mig där båtarna rullar ut

senare idag,

bland rostiga cyklar, gummidäck och fabriksfasader, krossat glas och avloppsrören I hela mitt liv – hela mitt liv, det känns som jag hör hemma i g-g-g-gullbergs kaj paradis och känn dig inte skyldig om du möter mig där ... och vi har gjort fotografiska nedslag vid kajen.

Göteborgs nya posthus från 30-talet

Det blir arkitekten Ernst Torulf (1872-1936) som får uppdraget att rita ett nytt posthus för Göteborg. Han har, tillsammans med kollegan Erik Hahr, vunnit första pris för förslaget till Göteborgs Högskola. 1912 startar Ernst Torulf eget och företaget blev så småningom stadens största arkitektkontor. Han spelar en avgörande roll vid utformningen av Göteborgsutställningen 1923 – och är skapar Renströmska sjukhuset (1913), Naturhistoriska museet (1923), Västgötabanans stationsbyggnad (1932), klinikbyggnader inom Sahlgrenska sjukhuset – och han får naturligtvis en gata uppkallad efter sig – år 1945 finns adressen Ernst Torulfsgatan i Kålltorp.

Söndag efter Midsommardagen ...

Är på väg mot Lilla Torget. På vägen passeras kvarteret 36, Telegrafen – denna gigantiska byggnad från 1909-12. Telegrafverket - ett granitmonument till hus - fotografen fångar en

detalj på en av portarna som vetter mot Kungsgatan. Det återstår en mängd vackra detaljer, men nu vänder vi åter näsan mot Ekelundsgatan. Här pågår gatuarbete – precis nedanför Jonas Alströmer (1685-1761). Claes Alströmer (1736-1794), son till Jonas, bodde här vid torget på 1700-talet. Husen kring torget och längs Södra Hamngatan ägdes av framstående affärsmän och borgare. Wijkska huset är ett exempel, Residenset ett annat. Statyn av potatiskungen Jonas Alströmer kommer att hamna i blickfånget då hållplatsen står klar för buss/spårvagn som snart ska trafikera här. Vi kliver omkring i ett myller av staket, byggmaterial och arbetsbodar ... Vi går vidare längs gatan och betraktar porten till ”Atlantica” – det här huset byggdes omkring 1805 för varvsägare Bagge. Hans svärson James Dickson huserade här ett tag både som boende och med kontorsverksamhet. Huset har haft många ägare och först 1917 blev försäkringsbolaget Atlantica ägare. Fotografen vänder sig helt om och fångar in en annan vacker port, den på Norra Hamngatan 6, alltså på andra sidan hamnkanalen. Huset lär vara från 1732, och uppfördes av den förmögne köpmannen och direktören i Ostindiska Kompaniet, Vollrath Tham (1687-1737). Här har också Niclas Sahlgren (1701-1776) bott innan ett antal ägarbyten ägde rum. Vi passerar Residenset och genar över Packhusplatsen, tar oss in på Postgatan – mellan några hus ser vi exempel på diverse generationer av fasader och högst upp tronar f d Navigationsskolan. Klockan visar på tio minuter över tolv och det är dagen efter själva midsommarfirandet - ett ovanligt lugn råder över gator och torg. Svänger in vid parken kring Kronhuset. Här ligger gula längor med putsade fasader – några av dem var tidigare artilleriets verkstäder, smedja, förråd m m – nu finner vi guld- och silversmedja, glasstudio, keramikverkstad, butiker och café och inte minst den röda tegelbyggnaden Kronhuset – väl bevarad sedan 1600-talet. Här hölls riksdag mellan 4 januari till 1 mars 1660. Karl X Gustav satt på tronen, men blev sjuk och avled den 13 februari – en fyraårig Karl XI utropades till kung! Vi tar en kort fikapaus på historisk mark och fortsätter vår vandring genom stan. Solen gassar ordentligt framåt eftermiddagen!

En kvällspromenad förbi Biorama – Hagateatern ...

Det här är hörnet av huset som inrymde biografen Biorama - numera Hagateatern - vid Södra Allégatan 2 A. Huset byggdes 1911 och samma år ägde invigningen rum den 15 september 1911. Uppgifter om antal platser växlar något, men någonstans mellan150-175 lär det ha varit. Biorama var en betydelsefull biograf i så motto att begick premiärer här såsom; Trilby eller Hypnotismens makt/Demoniska makter – i februari 1912.

I GP kunde vi i december 1961 bland annat läsa en intervju med Folke Carlsson, sonen till gammal ägare: “Först ägdes biografen av en Otto Montgomery, som sålde den till min fader 1921. Innan vi övertog den, utfördes musiken av ett självspelande piano. Före varje föreställnings början trädde det in en utexaminerad musikdirektör klädd i frack och vaxade mustascher och bugade för publiken. Därefter vred han på en knapp, så att pianot började spela, sedan bugade han sig åter och lämnade lokalen. Efter 1921

sköttes musikunderhållningen av en violinist och en pianist fram till 1929, då ljudfilm installerades.” Första året var repertoaren blandad, men året därpå började vilda-västernfilmer rulla och som höll på länge. Biorama blev porrbiograf i mars 1973 för att stänga ner ljuset helt och hållet 1989.

Kungsladugård

Här står ”Ung man” som skapades 1948 av Astrid Noack. Astrid Noack gjorde sig känd för sitt personliga uttryck som inspirerats av antikens formspråk och då särskilt den grekiska och egyptiska arkaiska skulpturen. Den unge mannen är placerad vid Fågelfängaregatan, sedan 1962.

Vi går mot en vacker huslänga – år 1921 lät staden uppföra denna radhuslänga enligt ritningar av Karl Samuelsson. Innan vi går mot Mariaplan och spårvagn passerar vi ännu en gång Västra Kyrkogården och vi betraktar den vackra kyrkan som används av Rumänska Ortodoxa Församlingen, St. Matteus Kapell.

Ragnhildsholmen

Härlig är jorden ... den här bilden togs en vacker junidag för exakt ett år sedan!

I Selma Lagerlöfs novellsamling Drottningar i Kungahälla får vi kort följa Drottningen på Ragnhildsholmen;

”Det var en gång en kung, som kom ridande öster ifrån längs med Nordre älv för att fara ner till Kungahälla. Året led mot sitt slut. Det var tung luft och grå himmel, såsom det ofta är vid den tiden. Stigen, på vilken kungen red, slingrade sig fram över tuviga strandängar. Här och där stucko albuskar upp ur starrtuvorna, och längs med vägen hade de hopat sig, som om de vore nyfikna att se den, som red förbi. De till och med trängde sig ut över vägen, så att kungen hade svårt att föra fram hästen mellan dem. Det var så sent på året, att allting var avlövat och allt liv avstannat i skog och på äng. På marken lågo sommarbladen grånade och förvissnade, och av de långa höstregnen hade de blivit hoppackade till ett slemmigt täckelse, under vilket otaliga spindlar och sniglar lågo i vintersömn. Grått och dimmigt var det runtom, och kungen tänkte: "Detta är just ingen vacker väg för en kung att rida på." Alltsedan bröllopsdagen hade hans drottning bott på en liten klippholme, som låg ute i Nordre älv mittför Kungahälla och kallades Ragnhildsholmen. Där hade man byggt upp ett torn av sten, för att hon skulle kunna växa upp där i all trygghet, till dess att hon bleve så gammal, att hennes man kunde föra henne till sitt hov.” Den här dagen – för ett år sedan - är det ett ungt brudpar på klippholmen, det är deras första dag som gifta. Hennes vita tyllklänning sveper som moln i vinden. Kanske har de ett hus som väntar på dem, förhoppningsvis rum som fylls

med kärlek och lycka. Vi ser dem sitta i rum som byggdes redan på 1200-talet ... drygt åttahundra år gamla väggar omringar dem. Där en gång en drottning satt och väntade på sin kung. Idag kan brudparet som fotograferas mitt i borgen, fira Bomullsbröllop – 1 år!

Järntorgsbrunnen

Vi rör bland olika element – här möter vi metall, vatten och sten ...

Brons har en låg smältpunkt, är relativt hård och lämpar sig väl för gjutning. De tidigaste bronsföremålen är fyra tusen år gamla eller ännu äldre. Den här bronsflickan ”Australien” sitter vid Järntorgsbrunnen sedan 1927. Vatten faller som kristaller runt henne.

Tegel är ett av de äldsta byggnadsmaterial vi känner. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. Också romarna använde sig av bränt tegel. Här i Haga ser vi kvarter efter kvarter med fasader av rött tegel med detaljer i gult tegel. Gårdarna avgränsas ofta med enkla järnstaket som vi sträcker våra halsar över och ser att gårdarna har planteringar med syrener och rosenbuskar ... vår lördagspromenad blev ännu en vacker upplevelse i Haga! Text: Maya Hedberg

Konstmuseet vid Götaplatsen

Om jag nu tar med mig den gamle Fredberg till Götaplatsen och kliver upp för trapporna till Konstmuseet skulle han med alla sannolikhet ge sin syn på saken;

”Så gick Göteborg in i storstadens tecken. Stolta boulevarder öppnades söderut, där mondäna stadsdelar av rikedomen kallades fram - ljusa, luftiga boulevarder av smått parisersnitt. Och strax övergåvo göteborgarne sin gamla trevliga hamngata och utsågo

Kungsportsavenyen till stråkväg för middagstimmarnes och aftnarnes promenader. ” Vi kan konstatera att Avenyn i viss mån behållit sin karaktär av elegant promenadgata, särskilt under fina sommarkvällar. Kanske på väg till Liseberg eller någon trevlig restaurang ... Vår guide Pether Ribbefors fångar gatans ursprungliga karaktär så väl i vår promenad under temat ”Avenyn; Skandalernas boulevard”. Fredberg säger när vi sitter här på trappan att när Östra Hamnkanalen - mellan Brunnsparken och teaterbron – blev igenlagda så förvandlades även delar av Östra Hamngatan till en storstadsgata i esplanadstil...” Själv tycker jag att promenadstråket blivit en affärsgata, trafikstråk med ständigt rullande spårvagnar och bussar samt att det idag råder viss konkurrens med Linnégatan när det gäller att locka till restauranger av hög klass ... Poseidon - havets gud - står tryggt kvar oavsett vad vi tycker!

Kallebäcks källa

Apropå skepp, fartyg, småbåtar i vallgraven, vattenposter i stan ...

Den 7 mars 1785 kommer fregatten Sprengtporten fram till Saint Barthélemy och svenskarna tar ön i besittning. Sprengtporten är ett segelfartyg, byggd i trä och sjösätts 1768. Hon har 24 kanoner som senare minskas till 12. Hon får först namnet Enigheten men döps 1775/1776 om till Sprengtporten. Hon blir Sveriges första fartyg att besöka kolonin Svenska S:t Barthélemy efter att ha tagit ön i besittning. Per Tingbrand skriver i ”Med svenska örlogsmän till St Barthélemy 1785-1994”, att resan avser att besätta Saint Barthélemy i Västindien som förvärvats att Sverige 1784. Kapten är Johan Puke (1751-1816) och med på resan är ett antal soldater, som ska utgöra en garnison, och administrativ personal samt öns förste svenska guvernör, major Salomon Mauritz von Rajalin (1757-1825). Efter att ha avseglat från Göteborg möter hon direkt hårda vindar, grov sjö och stark kyla och hon började ta in vatten. Man anser det nödvändigt att anlöpa Portsmouth för reparation. Den tillträdande guvernören passar då på att resa till London för att tillskansa sig information om Saint Barthélemy som Sverige har väldigt knapphändiga uppgifter om. Hon avseglar från Portsmouth först en månad senare i januari 1785 och möter åter stormigt väder. Tre man ur den tillträdande garnisonen på ön omkommer under överresan, två i sjukdom och en som fall överbord. 6 mars 1785 anländer hon slutligen till Saint Barthélemy.

Hemma i Sverige och i synnerhet i Göteborg har vi torka och svårt att få dricksvatten in till staden och den 12 maj får vi tillstånd att bygga vattenledning från Kallebäck. Göteborgarna hade fått nog och tog vattenfrågan i egna händer. Staden betalade femtusen riksdaler till projektet och privatpersoner skjuter till tiotusen!

Ledningen anläggs under åren 1785-1787 och består av urholkade och nergrävda trästockar av asp, fur och ek.

På väg från ett stadsbesök i Göteborg i november 1787 råkar kung Gustav III besöka källan och inviger vattenledningen, och två dagar senare släpps vattnet på. Ledningen går de 4,8 kilometrarna till Kungsporten, där göteborgarna nu kan hämta sitt dricksvatten från en fontän. Slurk!

Järntorget – Haga

Vi går från ett i grönt inbäddat Amerika på Järntorget – med frihetsgudinnan i sin hand – in mot Haga som är den äldsta av Göteborgs förstäder, omtalad redan i 1600-talets krönikor som ett litet idylliskt samhälle med små hus och hagar utanför stadsmuren och vallgraven i söder. Vi passerar badinrättningen som under ”hvardagar håller öppet till ½ 8.” Ikväll pågår förberedelser för personalfest ... måtte den inte bli alltför blöt! Haga

begränsas av Sprängkullsgatan i öster och Linnégatan i väster och vi beundrar Dicksonska bostäder, bibliotek, Mellangatans gula hus ligger i mjukt kvällsljus och via Kaponjärgatan når vi Bergsgatan och genar mot Skanstorget. Fredberg anser att ”man inte behöver gå många steg på de olika gatorna, som skära stadsdelen i skilda riktningar, för att förstå, att Haga inte är de förnämes stadsdel, även om den precis inte är de aldra mest fattiges. Skolgatan, Östergatan, Nygatan, Kaponniergatan, Pilgatan, Mellangatan och allt vad de heta, dessa tråkiga förstadsgator, erbjuda denna tröstlösa enformighet, ge detta beklämmande intryck som endast fattigdomen förmår.” och ”Av det som en gång gav Haga sitt namn — brokiga hagar och frodiga trädgårdstäppor — finnes intet kvar.” Kanske inte riktigt sant - vid Bergsgatan alldeles under Risåsberget ligger det underbara röda huset från 1700-talet. Fantastiskt vackra trädgårdsanläggningar omger ett stenlagt utrymme där segelbåtar flyter fram. Växter av allehanda slag påminner om en botanisk trädgård – har Linné haft ett finger med i anläggningen?

Jag återgår till Fredberg och får veta att ”redan på 1660-talet hade en källarmästare Carsten Voogt - stamfader för en ansedd traktörsläkt - upprättat ett utvärdshus i Haga, dit folket från staden inom vallarna gärna vallfärdade. Och att man även på den tiden inte var så ovan vid ett källargurgel då och då framgår av en rättegång år 1668, i vilken den klagande parten meddelar följande:

“Vid min hemgång med min hustru och andra goda vänner anlände jag

emot aftonen uti Carsten Voogts hage, av den lust jag fattat till musiken,

som skedde fjärde dag pingsthälg av en hop obekant folk, som därstädes

vistades ... Till dem, då jag, min hustru och mina vänner, oss begåvo att låta taga till oss ett stop öl ... ”

Själva tog vi ett stop öl vid en pub på Järntorget - innan vi äntrade gatorna i Haga – och njöt av den ljumma vinden, kvällsljuset och det brokiga folklivet.

Fredberg berättar att han av kvinnlig anhörig hört berätta ”hur hon en gång i sällskap med en annan i något ärende närmade sig det forna skarprättarebostället i Haga. Just när de passerade, trädde den fruktade mannen ut på trappan - med den påföljd att de båda flickorna under ljudliga anskrin flydde därifrån. Den siste skarprättaren som bodde där sysslade i vardagslag med litet av varje, bl. a. botade han engelska sjukan. ”

Skansen Kronan – drönare

Kronan på verket ... Pricken över i ... Fulländat ... Grädde på moset ... Ja, vad kan man inte säga om den här bilden som vi tog i mars månad 2015 och ingen grönska har ännu börjat slå ut – vi ser bland annat hela Skanstorget, Nilssons berg och en del av Annedal!

Nere i höger bildhörna kan vi ana förskolan eller cityodlingen som idag finns där en gång bostadshus låg ... de som vette mot Kastellgatan och Risåsgatan! Uppe i högerkant anar vi f d Epidemisjukhuset – dagens Konstepidemi!

Skansens fem meter tjocka murar och tjugotre kanoner var tänkta som skydd åt Göteborg på 1600-talet. Vi blev dessbättre inte behov av just det försvaret så skansen har utnyttjats till annat under årens lopp. Vad jag inte kände till tidigare är att Skansberget också kallades Juteskrämman – skulle skrämma juten, det vill säga dansken! Det blev både fängelse och nödbostäder efter bränder i Haga som ställde till det för många göteborgare.

Tur med Karl-Olof Svensson Stena Line

Sett ur ett perspektiv som är speciellt för vår stad – från högt över havet!

Vi sitter och väntar i terminalen på att bli hämtade ... och han kommer med bestämda steg. Vi ska nu vara hans gäster ombord. Turlistan visar på avgång klockan 16.00.

Det är lördag eftermiddag och väl uppe på båtens brygga tappar man nästan andan. En vidunderlig utsikt över Göteborg! Grabben Kalle från Donsö, som stack till sjöss redan som tonåring och seglat jorden runt, säger att har världens roligaste jobb.

Sedan många år är han befälhavare ombord på båten vi just stigit ombord på. Det lyser av glädje om honom – han stortrivs med sitt jobb och sitt manskap. Det märks. Alla hälsar glatt och ropar Kalle. Nu tar han sig an oss och visar på Göteborgs kända landmärken från sin utgångspunkt ... det känns som om vi svävar högt uppe i det blå. Vi ser människor i miniformat trängas som myror längs Andra Långgatan som idag firar – en gatufest som samlar tusentals festande, shoppande och ätande människor.

Här uppe på bryggan är det tyst och inget buller eller annat ljud hörs - vare sig från båtens motorer eller från bruset från bilar som kör ombord - eller stoj och stim från passagerare.

Prick klockan fyra glider vi sakta ut från hamn och Kalle ger signal åt förste styrman och därmed börjar vår upplevelse av en resa med både guidning av Göteborgs hamninlopp och av deras finstämda samarbete att upprätthålla det operativa ansvaret för fartyget och dess besättning. Allt sker under överseende från befälhavaren Kalle. Allt övervakas både av det mänskliga ögat och av teknisk utrustning för att säkra båtens framfart, undvika kollisioner med andra fartyg och hinder, sköta radiokommunikationen och övervaka transporten av bilar och lastfordon. Inget lämnas åt slumpen.

Kapten Kalle pekar på de historiska byggnader vi så ofta sett från landbacken, men som ur det här perspektivet får en helt annan skepnad och innebörd. Han ber oss vara uppmärksamma på det lilla gula huset som ligger bortom det vita huset vid Nya Varvet –

Kalle nämner att ryktet om huset att ”Vita gaveln” på Lilla Billingen har varit ett kvinnofängelse inte är sant.

Det lilla anspråkslösa gula huset ligger nästan helt inbäddat i grönska och nu får vi veta att det härifrån gjordes avmagnetisering av båtar under krigstiden – för att undvika att minor drogs till skroven. Kalle är förutom befälhavare en flitig fotograf och har visat oss många unika bilder på vår Facebooksida och han är generös med att dela med sig av sina alster.

Nu närmar vi oss Älvsborgs fästning som ser ut som en grön oas, vi passerar öarna i södra skärgården och norra skärgården. Småholmar med hus som ligger i direkt anslutning till farleden väcker nyfikenhet. Vem bor här? Vinga med sin speciella siluett kan vi inte ta miste på.

Vi konstaterar att Göta älvs mynning har haft en stor betydelse både som central placering i Norden och är fylld av historia. Vi lämnar svenskt farvatten och möter våra grannar på den danska sidan – för att travestera ett gammalt uttryck från en svensk komedifilm från 1980; ”Vi hade i alla fall tur med vädret!”

Vi har upplevt en fantastisk resa i nutid med är ett kombinerat frakt- och passagerarfartyg som trafikerar linjen Göteborg - Fredrikshamn. Att möta Göteborg i kvällsljuset var magiskt.

Tack Kalle som guidade oss fram från ett högt perspektiv och tack till din underbara besättning för vänligt bemötande!

Hagaparken – kyrkan

Vi genar över grusplanen och alla som idag passar på att njuta av lite sol och värme – på en parkbänk, i gröngräset, under blommande kastanjeträd. Ett bord står uppdukat med dricka, glas och tilltugg … kvinnors långklänningar sveper i vinden. Det är uppenbart att de väntar på brudparet som skall vigas klockan 14. Vi får inte komma in just nu, men det blir ändå en vacker bild av detaljer på Hagakyrkan. 1852 startar en insamling som kommer att ligga till grund för byggandet av denna kyrka. Byggnaden står klar 1859. Korfönstrens målningar lär vara vackra och berömda – utförda av Albert Eldh 1924! Kyrkan är byggd efter engelska mönsterritningar i nygotisk stil. Vi får gör ett nytt försök en annan dag!

Vid en entré på Västergatan

Det första som besökare möter är entrén och vi stannar gärna upp vid Västergatan och reflekterar över två entréer en stund. Här finns två lejon som majestätiskt vakar över ett

trevligt blickfång – en huldra som smyckar den lilla gården. Hon liksom reser sig blygt ur grönskan ...

Nästgård ligger en entré med utsmyckning som heter duga. Samtidigt känner jag som betraktare integritet. Hit men inte längre. Vi nöjer oss med att stå utanför och beundra vackert smide, vacker betong, vackert tegel ... på avstånd hörs en orkester spela för deltagare och publik i Allén – det är fest i sta ´n – Göteborgsvarvet!

Fasadmålning på Sjömanshuset

Det här är gaveln till Göteborgs Sjömanshus, Stigbergsliden 10. Alla sjömän som gick till sjöss med utresa från Göteborgs Hamn mönstrade här under 110 år (1854-1964). Jobben ropades ut på gården. Här registrerades samtliga sjömän i ett jättearkiv och här mönstrade man av och fick sin lön utbetald. Det var alltså en viktig mötesplats för sjöfolk - diktaren Harry Martinsson kom till Sjömanshuset 1920 och fick senare plats på skonaren Willy.

Byggnaden uppfördes som bostad av kapten Ribbing 1831. År 1854 köptes fastigheten av Sjömanshuset som blev en viktig institution för Göteborgs sjöfart. Institutionen sjömanshus grundades 1748 och var en social inrättning. Principen var då att redarna skulle betala en avgift vid varje resa baserad på värdet av lasten och med dessa medel åtog sig sjömanshuset att ge understöd och pensioner till sjömän och deras anhöriga.

Gathenhielmska reservatet

Vi hoppar av vid Stigbergstorget och sneddar över platsen utanför Gathenhielmska huset – går längs Allmänna vägen som en gång var länken mellan Klippan och Göteborg – också kallad Smala vägen – viker in mellan hus som för dagen är klädda med byggnadsställningar – och där inne utmed Pölgatans kullerstenar möter vi små välskötta trädgårdar, där blommor idag lyser med alla starkaste färger! Ett litet paradis ... 3:e Rote och ett nummer kompletterar emaljerade husskyltar. Nymålade faluröda små trähus med namn som Frigga, Gavanna och Lilla Klämman ... Måste vara ett fantastiskt boende, tänker jag. Inte en människa hörs eller syns – det är alldeles tyst denna Kristi Himmelfärdsdag. Intresseföreningar ser till att historien bevaras och förs vidare till kommande generationer. Fotografen monterar upp stativ och kamera. Det starka solljuset kräver filter ... vi lämnar reservatet och går till parken och tittar in på Viktor Rydbergs skrivarlya – ”Goda vänner trivas här” står det över dörren. Kameran vänds mot Allmänna vägen och i förgrunden sitter kafégäster som intar lunch eller kaffe. Vi är åter på Allmänna vägen och med en strut glass från Triumf-glass sätter vi oss på en bänk för att skåda folklivet i Majorna ... endast duvorna kurrar dovt ... Det är vackert så!

Långedrag - Rosenlund

Vi hoppar av vid Långedrag och har just konstaterat att Bagarens hus är under ombyggnation – tio bostadsrätter är under vardande! Tar oss ner till GKSS-hamnen där segelbåtar ännu ligger på land i vinterförvaring – sjösättning pågår ännu inte ... är våren sen?

Här går vi på långa pirar av natursten och på kajen står ett torn – ett åttakantigt putsat vakttorn med tegeltak. Den fina glasöverdelen är inrutad i små rutor. En dubbel fritrappa leder upp till dörren som idag står på glänt. Efter en vällagad fiskrätt i segelskällskapets restaurang tar vi oss tillbaka via allén till spårvagnshållplatsen. Regnet smattrar mot väntkurens tak ... Fotografen hann i alla fall att fånga ett motiv – Hamnkontoret i det gamla vakttornet! Sedan förra veckan har en bild fått ny fototeknisk puts - salsabåten Rio Rio som ligger i Rosenlundskanalen/Pustervik får en ny chans idag!

Skansen Kronan

Idag använder vi våra apostlahästar och tar oss upp till Skansen Kronan ... backen upp känns tung idag! Parkvaktsbostaden ligger inpackad i plast – renovering pågår ... Den här bastanta ”borgen” på berget är ett tydligt bevis på Göteborgs befästning med bastionssystemet som låg runt staden och som var ett ytterförsvar tillsammans med skansen Lejonet samt Nya Älvsborg. Vi hade gott av att ha denna bergiga terräng runt Göteborg. Erik Dahlbergh började under 1670-talet planera uppförande av skansarna Kronan på Risåsen, Lejonet på Gullberget och ytterligare några - som aldrig blev av! Kronan uppfördes 1687-1700 – vi tittar närmare på soldattorpet som ligger söder om skansen - en timrad byggnad med rödmålad lockpanel som tidigare använts som förråd. Torpet flyttades hit 1904. Detta lär en gång varit ett hem för en mor och hennes 6 barn. Har sett en kaféverksamhet där för ett par år sedan. Hustaken i Haga lyser röda – turister kommer i en ström för att fotografera och se ut över sta´n. Vi tar oss ner till det som blev Kaponjärgatan – mot Pustervik och ser turister kring Feskekôrkan, några vilar i bekväma parksoffor ... Solen tittar fram emellanåt. Fotografen zoomar in salsabåten Rio Rio. Idag råder det totalt lugn över platsen på vår motsatta sida om vallgraven. Promenad mot Skanstorget och kameran ställs upp för att fånga skansen från ett annat perspektiv – nu har naturen antagit minst ett tjugotal nyanser av grönt! En vind sveper förbi oss med dofter från ett kök som vore vi vid Medelhavet. Magen kurrar – det är dags för en söndagslunch!

Kyrkogården Västra/Sanna - tröst

Vi hoppar av 9:ans spårvagn och tar oss åter till Västra kyrkogården eller Sanna kyrkogården som den först kallades. Vi tycker den ser enormt stor ut och frågar oss fram till Minneslunden. Hälsar glatt på ett välkänt par från gruppen Göteborgs Historia! Fotografen vill ta en ny bild av kyrkan, Sankt Matteus, som hyrs av den rumänsk-ortodoxa församlingen. Längst upp på en slänt mot en klipphäll ser vi det vi söker - den vackra och sorgliga skulpturen ”Tröst” - av Inger Karlberg, 1984. Den pryder sin plats vid minneslunden på Västra Kyrkogården. Vi går genom hela kyrkogården för att komma ut vid Svaleboskogens äldreboende. På vägen passerar vi vackert placerade gravvårdar – anpassade till naturen som omfamnar de som inte längre finns kvar... vackert, vackert.

Konst utmed Vallgravens vatten ...

Vi börjar med att gå upp på Floras kulle och titta på ”Flickan och sjötrollen”- en naken flicka i slipad svart granit. Kring karet finns tre sjötroll. Skapad av Ivar Johansson 1919. Fortsätter mot ”Våren” som föreställer en kvinna som blickar ner i Vallgravens vatten. Den är utförd i brons av Gunvor Svensson Lundkvist Svensson, 1995. Ute på den gröna gräsmattan står ”Rådjur”, utförd i brons av Arvid Knöppel och på plats 1953. Genom Betongskulpturen med sittbänk av Pontus Johansson kan vi skönja Paddan ... några frusna turister väntar på avgång! Vi lämnar Kungsparken och kommer till Kungsportsavenyn där bronsstatyn av Johan Ericsson väntar på oss. Den skapades av skulptören Ingel Fallstedt och invigdes den 6 oktober 1899. En sorglig historia när det gäller skulptörens tolkning – hans skrynkliga byxor på Ericsson väckte stort missnöje bland konstkritiker! Vi går över gatan och Stora Teatern fångas i centrum av fotografens objektiv. Vi vänder oss om och tackar ännu en gång Charles Felix Lindberg – som se ut att ta ett steg ut mot vårsolen. Vi betraktar Bältespännarna som utkämpar sin kamp om den älskade kvinnan. Skulpturen skapades av Johan Peter Molin och den version vi ser idag kom till 1914 – då den första fräts sönder (från 1860-talet). Kvinnan gråter vid männens grav, ingen av dem överlevde. Nere vid Kungsportsbron lyfter fotografen kameran mot pampiga kandelabrar som pryder platsen – gjutna i järn vid Göteborgs Mekaniska Verkstad AB. Det råder ett visst lugn idag – i väntan på Första-Maj-tågande människor – mot Götaplatsen! Vi avslutar vår fotosafari med en fika på det som en gång var Göteborgs enda privata gata – Arkaden.

Det här är Vårens huldra – Botaniska trädgården

Det blev ingen fotosafari den här helgen så jag botaniserar bland foton ur mitt arkiv i datorn! Väljer ett svartvitt på en skulptur jag verkligen tycker om – och jag vet att hon står på en plats där det idag blommar för fullt. Våren är här i alla färger!

Den som skapat detta verk är Gunnar Knut Nilsson som föddes 1904 i Karlskrona. Gunnar Nilsson studerade akvarellmålning och modellering vid Tekniska Yrkesskolan i Karlskrona 1918-19 - vid sidan av arbetet som kontorist på Finspångs Metallverk! Hans debututställning ägde rum i Finspång 1927. Med hjälp av en lokal insamling och efter uppmuntran av Carl Eldh, reste han till Paris 1928 för att studera skulptur. Vårens huldra skapades i brons 1954, och finns i tre upplagor; Trädgårdsföreningen i Linköping, Botaniska Trädgården i Göteborg och i Rottneros skulpturpark. Statyn i Linköping blev stulen och jag vet inte om den återfunnits. Gunnar Nilsson bosatte sig Le Chesnay, i närheten av Versailles och avled 1995. Njut av Botaniska Trädgården idag! En av Europas största i sitt slag (175 hektar). Ha en skön söndag!

Ostindiska huset – statyer på stan

Kläder och smycken som en kines bar berättar om vilken samhällsställning han eller hon hade. De lärda och rika bar gärna sidenkläder. Överklassen hade smycken av guld, jade och silver medan de fattigare fick nöja sig med koppar- och järnsmycken. Detta vackra par möter vi idag vid besök i huset som stod i centrum för Kinahandeln – nuvarande Stadsmuseum, dåvarande Ostindiska Kompaniet. Huset som var det största stenhusprojektet efter svåra stadsbränder och som uppfördes cirka 1750–62. Upptar ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen. Jag känner på fasaden med handen – detta är något som verkar vara typiskt för Göteborg - gult fasadtegel! Detta återkommer i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga. När vi passerar över Kämpebron kommer ett säkert vårtecken – Paddan! Går vidare mot Trädgårdsföreningen och idag tror vi att man gått man ur huse för att lapa sol i denna oas, glassen rinner utmed struten ... Lite avsides står hon – ”Dimman” av Gusten Lindberg från 1885, så vacker! Längs en grusgång krumbuktar sig en kapad gammal alm till ett abstrakt konstverk, närmare kanalen mot Stora Nygatan sträcker sig en mansfigur uppåt – tar ett kliv mot något vi inte vet. Skulpturen är skapad av Björn Therkelson och kom på plats 1986. Carl Mikael Bellman tittar på oss från sin höga position ... inte en ton hörs! I Bältesspännarparken har man slagit läger – Vetenskapsfestivalen är i full gång! En luftfylld kanin viftar med ena örat. Vi tar vägen längs Avenyn och passar på att tacka Charles Felix Lindberg för allt han verkat för! Kubben av!

Från Kungssten till Klippan

Vi hoppar av vid Kungssten - tar oss upp för bergen med utsikt över inloppet och älven. Genom skogens stigar tar vi oss förbi Sjöbergens koloniområde, vidare ner mot ner Röda Sten och Klippan. Konsthallen har drivit skapande verksamhet för ungdomar sedan 2006

- man vill erbjuda tillfällen för unga att uppleva och skapa konst och annan kultur. Graffitiväggarna vi ser byter utseende var gång vi passerar, en intention konsthallen har för Röda Stenområdet. Vi ser här att området utanför huset också är en generationsöverskridande mötesplats. Här hörs det speciella ljudet från skateboarding ... här finns något för alla - café, bryggor och sittplatser för barn och vuxna. Vid Klippans Ångbåtsbrygga pågår intensiv aktivitet – båtar slipas och fixas inför sommar- säsongen. Himlen är blå, cirrusmolnen visar på att det blåser på hög höjd – vattnet är just nu knallblått. Fotografen får något bråttom att ta bilder - innan kameran börjar svaja i den tilltagande vinden ...

Från Lejon – Stampen - Kronan

Vi hoppar av spårvagnen vid Svingeln - kanske landar vi på gamla träskmarker! Men det är nog en överdrift – vi står på en liten gräsremsa mellan Spinnhuset och Mosaiska begravningsplatsen. På andra sidan järnvägen lär det ha varit gott om träskmarker, det vill säga kring älvens utlopp så var det inte mycket som höjde sig över vassen, förutom Gullberget förstås! Då är det inte konstigt att man redan på medeltiden befäste kullen. Skansen Lejonet blänker där uppe på Gullberget som nämndes redan 1253 då Birger Jarl och norske kungen Hakon hade ett möte på Gullbergs ängar och planerade ett fälttåg mot Danmark. Nu blev det inte så den gången eftersom det hela slutade i förlikning. Själv står jag och funderar över namnet ”Svingeln”, ni vet platsen vid spårvagnshållplatsen i korsningen mellan Friggagatan och Stampgatan. Kanske är det trots allt en synonym till vägkrok? Fotografen är noggrann i sitt utövande, så man hinner stelna till lite i den kyliga vinden. Vi går in mellan relativt nybyggda hus och äldre vackra tegelbyggnader och snuddar vid Fattighusån – en vacker plats att vila vid! Nu väntar ännu en kyrkogård – Stampen – som är en sammanslagning av den forna fattighuskyrkogården från 1767 och det som kom till och kallades för Göteborgs nya kyrkogård. Vad jag inte tidigare kände till var att dessa delar skildes åt genom en avskärmning då man inte ville beblanda de döda!

När kyrkklockorna kallade tillmässa under 1880-talet hade göteborgarna tio kyrkor att välja på. Staden fick en så stor tillströmning av människor att man ibland kan tala om överbefolkning! Vi ökade från ca 75 tusen till 100 tusen invånare – dessutom passerade omkring 400 tusen emigranter genom staden på sin väg till Amerika och andra delar av världen. Tyvärr föddes många barn utan att bli döpta och många människor dog utan att det registrerades. Detta trots att vi hade en kyrkolag sedan 1686 som krävde att kyrkan skulle hålla reda på oss och sköta registrering av händelser som berörde allt från födelse och dop, in- och utflyttning och inte minst dödsfall. Folkbokföringen blev enklare i Göteborg då staden indelades i sex församlingar den 1 maj 1883. En annan uppgift kyrkan hade var att bereda de döda vilorum. All begravning innanför Vallgraven var förbjuden efter den stora branden 1802. Det var då Stampens kyrkogård kom till och togs

ibruk under 1804. Vi betraktar praktfulla minnesvårdar – den ena över landshövdingen, greve Axel von Rosen och den andra över doktor Pehr Dubb – båda uppfördes i september 1852. Axel von Rosen som föddes 1773 avled i sviter av kolera under epidemin i Göteborg 1834. Den kände läkaren Pehr Dubb föddes 1750 och avled även han under 1834. Det vackra monumentet kom till genom frimurarnas försorg.

Begravningskapellet ligger vackert i centrum av kyrkogården – för dagen draperad av spröd och vacker vårgrönska!

Vi beger oss in mot centrum och avslutar dagens fotosafari vid Skanstorget. Kameran riktas mot skansen Kronan som aldrig blev indragen i någon strid och därmed kunde man avrusta den år 1806 – vi har ju fått veta att skansen i mitten av 1800-talet användes som fängelse och under 1870-talet som nödbostad. Sedan 1904 blev skansen Kronan militärmuseum.

Vi packar ihop stativ och fotoutrustning – kanske blir det ett nytt äventyr nästa helg!

Rapport från rikemanskullen – Östra kyrkogården ...

Jag skrev om den så kallade rikemanskullen på Östra kyrkogården för någon vecka sedan. Vi återkommer idag för att njuta av tystnaden, de vackra minneslundarna – bara ljudet av fåglar hörs...

Här vilar många väl kända och mindre väl kända göteborgare. Min reflexion är att många gifte in sig i varandras familjer – rika familjer. Var giftermålet en ekonomisk fråga?

Jag läser att det var ett viktigt och prestigefyllt steg i karriären att ingå äktenskap och bilda hem. I synnerhet för mannen som kände ansvar för familjens försörjning och dessutom klara av andras förväntningar – som ett resultat av den uppfostran man fått. Det i sin tur kunde innebära att man sköt upp sina tankar på äktenskap och att åldersskillnaden mellan man och hustru därmed blev stor. Som ett exempel kan nämnas konsul Carl Gustaf Prytz som föddes 1819 och som gifte sig första 1864 med en tjugotvå år yngre kvinna. Hon var Hulda Mosén – dotter till stadsläkare i Kungsbacka. Han ville gifta sig första när hans ekonomiska ställning var betryggad. Han hade visserligen varit grosshandlare i femton år och även direktör för Rosendahls fabriker. Kanske var också orsaken att livet som ungkarl var rätt så behagligt? Han umgicks med andra ungkarlar – Robert Dickson var ju också ungkarl till dess han fyllde fyrtiofem! Att gifta sig med rätt person och vid rätt tillfälle var uppenbarligen viktigt under 1880-talet – det berättar bl a Filip Wahlström vars far var sjökapten och uppvaktade flickor av förmögna familjer – det blev en kvinna av den kända Seatonfamiljen! För den kvinnliga partnerns familj innebar det en ekonomisk kraftansträngning att se till att bröllopet blev påkostat och värdigt den tradition som prestigen krävde.

Ett annat sådant exempel är då Handelstidningens redaktör Sven Adolf Hedlunds son Torsten friar till Maria Scholander – dotter till arkitekten och professorn vid Konstakademin. Paret gifte sig 1878 och tiden innan var den blivande brudens far visserligen skeptisk men veknade inför vetskapen att den blivande svärsonen hade ansvar för ett helt tidningstryckeri. Paret förlovade sig och under förlovningsåret ordnades utstyrseln som kom att kosta närmare en årslön svärfadern hade som professor vid Akademin! Middagen för sjuttiotvå personer serverades i Stockholm den 15 maj 1878 och till det unga parets första hem i Göteborg väntade en hyrvagn från tågresans slutstation. På folktomma gator for de till Viktoriagatan 2-4 där jungfrun ”Fina” tog emot dem. Våningen i det nybyggda huset bestod av fyra rum och kök – med klosett på gården! För övrig var lägenheten sannolikt möblerad på ett för många representativt sätt.

Vi återgår till ämnet kyrkogård och korsar Kålltorpsgatan som leder till före detta Härlanda fängelse - den stora huvudbyggnaden ser i det vackra solljuset ut som slott. Omgivet av vackra träd. Det uppfördes under åren 1904-1907 och administrationsbyggnaden pryds av ett högt och vackert klocktorn.

När detta inte längre användes som fängelse (mars 1997) var hela anläggningen till salu för en krona! Eftersom inga spekulanter var tillräckligt intresserade tog kommunen över byggnaderna som idag innesluter Härlanda stadsdelsförvaltning, sociala resursförvaltningen och ett kulturhus, döpt till "Kåken". Vi tog en paus i trädgården, alldeles intill ett mindre hus – ljusgult och putsad fasad - som vi antar är ett trevligt boende idag!

Nya Varvet - kyrkogården

Vi tar oss till Nya Varvet för att besöka den lilla vackra kyrkogården och här möter vi först minnesmärket över Nya Varvets grundläggande år 1700.

Inne på kyrkogården råder total stillhet, en koltrast sjunger sin lockelse.

Minns ni den klassiska repliken; ”Vad gör du här?” Han sa det i ett av de största, mest berörande ögonblicken i svensk tv-historia ... den gamle skådespelaren Georg Rydeberg hos Lasse Holmqvist i Här är ditt liv i februari 1983 tillsammans med kvällens huvudperson, världsstjärnan Viveca Lindfors! Han vilar här sedan samma år. Nästa stopp blir vid det stora Ulvenmonumentet till minne av personer från Göteborgs eskader och örlogsbas som omkom under beredskapsåren 1939-1945. Samtliga namn finns uppräknade. Ulven minsprängdes 1943. Vi ser gamla järnkors, gravkulle, och inte minst ett gammalt benhus – allt från tidigare delen av 1700-talet. Kyrkogården tillhörde då Amiralitetsvarvsförsamlingen, senare Förenade Kustförsamlingen som blev Göteborgs Karl Johan. Under 1930-talet övertogs den av Göteborgs kyrkogårdsförvaltning och är

idag inte knuten till någon församling. Vi kan konstatera att här vilar personer med anknytning till Marinen och deras familjer. Benhuset är Göteborgs enda och här finns varken kyrka eller kapell.

Nya Varvet anlades som marinbas under 1700-talets första år. Här föddes bland annat Fredrik Henrik af Chapman, som senare blev varvschef i Karlskrona. Under en mellanperiod 1870-1907 lydde Nya Varvet under Fångvårdsstyrelsen. Ett cellfängelse uppfördes under 1873. Efter 1907 återgick Nya Varvet till Marinen. 1966 avvecklades örlogsvarvet och tjugo år senare marinbasen. Vi nöjer oss med att konstatera att Nya Varvet har en lång och för Göteborgs del oerhört viktig historia.

Efter besöket på kyrkogården tar vi vägen förbi Folkhögskolan, låter vinden fara förbi oss nere vid älven. Går längs vägen mot Klippan. Solen har lockat ut mängder av besökare idag, sitter gärna i lä med egen termos eller på café med dricka och tilltugg!

Åter till Västra kyrkogården

Hoppar av spårvagn för att ta oss vidare till Västra kyrkogården – eller som den ursprungliga hette Sanna kyrkogård - invigdes 1888 av biskop E H Rodhe. De två äldsta delarna representerar en äldre kyrkogårdstyp till skillnad från den sist anlagda delen som togs i bruk 1951. När Övre Husargatan skulle bebyggas flyttades gamla gravar från en gammal kolerakyrkogård till den här kyrkogården. Klockstapeln vid Sankt Matteus kapell kom till 1956.

Kyrkogårdens första kapell revs 1908 sedan man låtit uppföra ett nytt ritat av arkitekt Yngve Rasmussen. Den är i typisk nationalromantisk stil och heter numera Sankt Matteus, och hyrs ut till den rumänsk-ortodoxa församlingen. Till skillnad från Östra kyrkogårdens stora antal av handelsmän och köpmän ser vi fler minnestenar över sjöfartsfolk här. Men en sten utmärker sig - gravstenen där den kände kyrkoherden Peter Lundén vilar. Han som föddes den 18 mars 1849 i Stora Lundby i Älvsborgs län. Han prästvigdes i december 1874. Blev först pastorsadjunkt och senare vice pastor i Fässberg, där han tjänstgjorde i nära åtta år. Därefter blev han amanuens och notarie i Göteborgs Domkapitel samt vice pastor i den nybildade Masthuggsförsamlingen. Den 1 december 1883 tillträdde han som komminister i samma församling, varefter han den 1 maj 1889 tillträdde befattningen såsom kyrkoherde i Karl Johans församling. Peter Lundén gick ur tiden i februari 1906. Vi går ut genom en sidoport och kommer till Stilla gatan där träden är hamlade och bildar en vacker form. Passerar den omtalade ”Korv Kiosk” och tar 9:ans linje mot sta ´n igen. Vi hade tur med vädret idag också!

Rikemanskullen

Det är påskafton – solen skiner från en klarblå himmel och vi hoppar av spårvagnen vid Redbergsplatsen. Vi fortsätter med tema kyrkogårdar och vackra gravar ... Jag lotsar fotografen runt bland några kända personligheter i Göteborg – som vilar här vid Östra kyrkogården. Det finns ett stort antal, vi ger några vår uppmärksamhet idag och börjar med en donator vi kan tacka våra vackra parker för; den anspråkslöse Charles Felix Lindberg – en praktfull gravsten som skänkts av Göteborgs Stad, vi går vidare mot det man ibland kallar "rikemanskullen" och passerar en stor författare, skald och kulturhistoriker; Viktor Rydberg - född 18 december 1828 i Jönköping, död 21 september 1895 i Djursholm. Här ser vi också familjegraven med namnet Waidele – den kände grundaren till musikföretaget, verksamma i Göteborg under 1911-1996. Uppe på kullen betraktar vi till en av de största gravarna vi någonsin sett – familjen Keillers grav, och deras efterföljande släktled. Vi kan konstatera att många av de betydelsefulla handels- och köpmannasläkterna var ingifta med varandra i Göteborg som till exempel finns personer i släkten Keiller som gifter in sig i släkten Wijk. Vid den senares grav sitter en sörjande kvinna. Så vackert! Vi går vidare till en grav alldeles intill – där finns Dan Broströms gravsten som pryds av ett fartyg som seglar med fulla segel! Dan B föddes i Värmland under februari 1870 och omkommer vid en bilolycka en sommardag 1925. Strax intill ser en grav ut att vara något avglömd, men monumentet är bedövande vackert – det är Axel Carlanders familjegrav. Han var politiker, industri- och affärsman och föddes den 23 september 1869 i Göteborg och dog den 17 april 1939. Vi lämnar kyrkogården och vänder en blick tillbaka ... alla dessa gravstenar som står vända mot vårsolen i april 2015.

Gamlestaden – Kviberg

Vi passerar Gamlestads torg där utbyggnad pågår av en ny knutpunkt för kollektivtrafiken, med station för regional- och pendeltåg samt ombyggnad av spårvagns- och busshållplatser. Här kommer att hända mycket vad gäller Gamlestads torg och för Gamlestadens fabriker. Vi ser också att en helt ny stadsdel håller på att växa upp i Kviberg.

Hoppar av vid Bellevue och går genom de gamla kvarteren som byggdes för arbetare i alla de fabriker som omgav Gamlestaden. Husen ligger snyggt och prydligt i små grupper med gårdar som är gröna. Vi tar vägen genom Gamlestaden via Artillerigatan som är en välkänd Göteborgsmiljö - vi tittar längs den 450 meter långa fabriksfasaden längs det gamla SKF-kvarteret och kan efter en stund konstatera, från högre höjd, att SKF:s huvudkontor bildar ett landmärke. Genom Gamlestaden flyter Säveån en gång förutsättningen för de tidiga industrietableringarna. Idag är det bostadsbyggen som gäller i första hand. Vi går mot Kvibergs kyrkogård, idag en plats för många besök till minne av dem som inte längre finns bland oss. Uppe vid klocktornet ser vi ut över Göteborg – en vy som vi vanligtvis inte är så bekant med. Med alla landmärken i

Göteborg sedda från öst! Vid Minneslunden lyser mängder av påskliljor i vårsolen – snart ska magnoliaträden spricka ut tillsammans med körsbärsträd. Det råder ett meditativt lugn över kyrkogården där stenarna står i raka led. Kvibergs kyrkogård är Göteborgs största och Norra Europas näst största kyrkogård.

Rena cirkusen i Slottsskogen …

Femton tusen åskådare stod här vid Bragebacken under den försenade invigningen den 6 januari1924 – det var snöbristen vid den planerade invigningen i januari 1923 som satte stopp för det. Idag snurrar det för fullt i luften kring frisbeegolfbanan … vi går vidare mot ett färgsprakande tält – Cirkus Maximum! Det bankas och det fixas. Snart är det premiär i Göteborg. I stallet möter vi dromedarer vi känner igen. Jovisst, är det samma dromedarer vi hälsat på vid Domkyrkans julspel i vintras! De ligger och idisslar, vilar eller håller ett öga på oss! De har sin hemvist i halländska Älvsered. Nu är de ute på turné. Vi går vidare och möter karavaner – denna gång av barnvagnar med mammor och pappor! Våra blickar får en stunds vila vid stilla vatten. Inga djur syns till. Helt stilla! På gräsmattan framför Villa Belparc får fotografen syn på ett stilleben jag sällan skådat. Arboristen har gått hårt fram med sågen och kapat det mesta av björken - ett vårtecken brukar vara att hålla utkik efter när björken har fått "musöron", kommer knappast att vara synliga här … Det lilla vita polishuset ser ensamt ut där under kala grenar – på kullen bakom står klockstapeln från Stockaryds gamla 1600-talskyrka som Smålands Gille fick i gåva redan 1910. På vägen ut ur ”grindarna i Slottsskogen” kan vi konstatera att Annedalskyrkan ännu en gång står inför renovering - kyrkan är stängd och öppnar åter i maj. Ett cirkusminne kommer ikapp mig - det klassiska uttrycket "Största möjliga tyssstnad" … Som barn besökte vi cirkusen i Lorensberg – den sista föreställningen i den runda byggnaden skedde med Cirkus Scott den 28 september 1969 – och huset revs den 24 november samma år!

Ett kapitel ur Klippans historia …

Hon sitter här och väntar på att berätta för oss. Utanför hotellet vid Klippan sitter hon med uppslagen historiebok … Berättar om Klippan och vi lyssnar en stund i den iskalla vinden. Vi lämnade just vindpinade påskliljor som vek sig i vinden vid St Birgitta kapell – klocktornet som avtecknar sig mot en grå himmel – som ett stilleben med omgivande kala grenar – invigdes så sent som en junidag 1977, på 120-årsdagen av kapellets invigning! Gudstjänsterna hade tidigare firats utan att någon klocka hade ringt samman. Klockan bär inskriptionerna: ”Ring in gudstjänsttid/sjung in arbetstid/bed in hjärtefrid” och ”O land, land, land, hör Herrens ord”.

På Klippgatan ser vi ett speciellt hus till vänster i bild – Klippans värdshus – där satt Jacob Wallenberg och lät sig bjudas av James Carnegie på avskedsmiddagen! Den blott 23-årige Jacob var just prästvigd och skulle ut på sin första Kina-resa. Skeppet ”Finland” låg och väntade på honom. Den som han beskriver så väl i ”Min son på galejan”;

Ack Flickor, lönen då wår möda!

Hwad duga Sprättens toma ack,

Mot blomster, sidentyg och rack?

Och anor ge ej heller föda...

Med oss är det bättre til at dansa.

Piasters klang är wår musik.

Piasters klang är wår musik.”

James Carnegie arrenderade huset mellan 1762 och 1770 av Volrath Von Öltken. Huset hade då tre rum och kök på övre våningen och fyra rum och kök på nedre våningen. Idag är det ombyggt och fyra privatbostäder finns inredda här. Klippgatan är idag avskuren av Oscarsleden, några av bruksbostäderna finns ännu kvar.

Det rosa huset närmast bruket är ett av ursprungligen två hus – på var sida om entrén till bryggeriområdet, uppfört så sent som 1812. Här fanns lägenheter för förmän och arbetare vid bruket. Det andra parhuset – bryggerimästarens #bostad
brann ner en natt 1956 – även vaktmästarkuren, som var en liten tillbyggnad blev lågornas rov.

En tur till Gårda!

Vi hoppar av bussen vid Korsvägen. Mängder av människor drar sig mot Mässan – TUR Resemässan i Göteborg under fredag, lördag söndag – men vi tar oss mot den gamla delen i Gårda som ännu håller sig kvar. Mot alla odds. Rivningshotade landshövdingehus står här sedan 1920- och 30-talen. Det lär finnas ett 20-tal hus kvar ... Fräscha blommor och fina gardiner vittnar om att här bor människor som vill vara kvar. Men jag vet att Gårda var fram till 1950-talet en industri- och arbetarstadsdel i Göteborg. Och att det här, i slutet av 60-talet, gick en rivningsvåg fram – till förmån för trafikleden. Göteborgs stad köpte upp det mesta som återstod av den gamla bebyggelsen. Vad gäller rivning till förmån för trafikleder fick Vägverket tänka om – det rivs inget mer! Vi går längs Mölndalsån och änder följer oss vaksamt i hopp om en och annan brödbit. Tornklockan intill slår halv tolv – lunchdags? Snart når vi fram till Remfabriken och vi kikar in på gården. Då kommer Einar, han frågar om vårt ärende och vi berättar. Han slänger oss tillbaka hundratals år genom att öppna dörren till fabrikslokalen och vi möter den

speciella doften av maskin, olja och bomullsband! Allt står där. Egentligen har han annat för sig och inne i lokalen pågår en kurs i bandvävning. Ändå tar han sig tid att visa oss runt. Man häpnar över denna miljö som måste varit en arbetsplats där förhållanden var slitsamt, bullrigt och inte minst dammigt. Dragiga lokaler utan värme ... på min fråga om arbetsmiljö berättar Einar att året innan nedläggningen, d v s 1976 erbjöd yrkesinspektionen hörselskydd! Han visar runt på allehanda textilmaskiner och fotografen får god tid att dokumentera på nära håll. En spetsmaskin startades och vi hör och ser hur en maskin tuggar fram ett litet dekorativt spetsband ... vi går ut i den kyliga vinden och passerar lokaler som en gång inhyst Etnografiska museet – en del jag saknar vid Stadsmuseet - ser Gothia Towers teckna sig mot en himmel som just håller på att spricka upp och ge oss lite sol. Vi tänker tillbaka på fabriken vi sett på insidan och löftet om att få komma tillbaka och få se ännu mer. Tack Einar för din fina guidning, trots att du var upptagen av andra göromål! Vi kommer gärna tillbaka!

Gamlestadens Fabriker

Sahlgrenska sockerbruket var den första industrin på den här platsen – området för Gamlestadens Fabriker. Sockerbrukets huvudbyggnad från 1729 finns fortfarande kvar innanför fabrikskomplexet. Byggnaden är Göteborgs äldsta industribyggnad och en av stadens äldsta byggnader överhuvudtaget.

Vid sekelskiftet hade Gamlestadens Fabriker blivit den största bomullsfabriken i Skandinavien med 1500 anställda. När kvarteret byggts fullt med fabriksbyggnader och arbetarbostäder började man riva för att ge plats åt modernare lokaler. De många till- och ombyggnaderna visar på utvecklingen inom den förr så betydelsefulla bomullsindustrin. Den var inte bara en viktig industri i sig, utan betydde även mycket för uppbyggandet av andra industrigrenar. Herman Gustaf Turitz, mannen bakom bl a Epa, lät under 1941 uppföra huvudkontor och centrallager åt sin varuhuskedja. 1978 lämnade dock Turitz/NK/Åhlén & Holm. I centrum av bilden ser vi Svenska Kullagerfabrikens mäktiga länga mot Artillerigatan och den byggnaden är det mest dominerande inslaget i Gamlestadens stadsbild. Den påbörjades redan 1909-1913, vid Hornsgatan, och har sedan byggts ut mot öster i etapper. Gamlestadens Fabriker har t ex direkt bidragit till kullagrets tillkomst och därmed till grundandet av just SKF.

Lång dags färd mot Skansen Lejonet

Idag tog vi en tur i det som man kanske i framtiden kan kalla Lejonstaden. Om Gullbergsvass är ett område för framtida utveckling kan vi får veta senare i mars. Utredning pågår! Ska erkänna att det kändes lite stökigt kring området kring gasklockan, vägen utmed järnvägen och slutligen fann vi övergång till andra sidan – den sida där

Skansen Lejonet ligger. Lite otillgängligt om man inte kan en enklare väg – gång- och cykelbana från Svingeln ... ett öronbedövande ljud berövar oss hörseln när vi passerar motorleder till och från Tingstadstunneln! Väl framme vid Skansen Lejonets höga säte bjuds vi på en vidunderlig utsikt. Alla landmärken på en och samma gång. För dagen går mörkklädda herrar och damer med raska steg uppför trappan till skansen. Vi får veta att Götiska förbundet skall ha s k ting om några minuter – detta är deras förbundsborg och deras valspråk är; Forntid – framtid – nutidens ansvar. Man skulle kunna säga att vi har något gemensamt – vi värnar om vår historia!

Konstrunda i Södra och Norra Guldheden

Vi hoppar av vid hästen ”Havre och betong” – hästen som jag som barn trodde var den trojanska hästen! Idag kan den trojanska hästen stå för spridning av virus i datavärlden ... I den här döljs inget och vi går vidare mot 50-talets design av affärslänga – Dr Bex gata – förbi studiehemmet och genom parken med familjen som för dagen grillar sin lunch i det fria. Vi genar genom Syster Ainas gata och kommer rakt in i ett samtal mellan grodan och gräshoppan, av Sture Collin från1998, lite längre bort ser sköldpaddan ut att sakna sin kamrat haren, babianen sitter dock lugnt och njuter av vårsolen, "Fisken" på torget glänser metalliskt. Vi vänder blicken mot kyrkan som lyser vit där uppe på berget. Går vidare mot Norra Guldheden – vattentornet som blev studenthem ser ut att ha fått vingar – kvinnan vid dammen, ”Sommar” lyser ovanligt grön idag! Vårgrön? Området för ”Bo bättre 1945” är lite ödsligt denna lördag i mars – det här är inget område för genomfartstrafik precis. Det doftar ”luntat” när vi närmar oss koloniområdet mot Annedal/Haga. Krokus, snödroppar fyller varje solglänta ... några har börjat elda gammalt ris i de små trädgårdarna. En kaffetermos står på ett bord. Inte utan att man själv blir kaffesugen.

Sjömanshustrun – sedd från Hisingen

Idag tittar hon rakt på oss! Trodde tidigare att hon var vänd ut mot havet ... nej, vi står mittemot på Hisingssidan – så högt upp att vi kan se henne rakt i ögonen. Masthuggskyrkans tegelfasad står som skydd bakom henne. Amerikaskjulet låter sin vita fasad bilda en grund att stå på – fast hon står ju faktiskt på eget ”ben”, Sjömanstornet. Här finns exempel på Göteborgs gula fasadtegel – ni ser Sjöfartsmuseet, Sjömanskyrkan, bostadshuset vid Stigbergstorget ... Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana? Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Det röda teglet i bakgrunden gör sig väl mot den vita putsväggen – en gång kallat Betongskjulet! För övrig ser vi att byggnader i trä och plåt minskar utmed kajen.

Eriksberg - Lindholmen

Vi människor har i alla tider och i alla åldrar samlats runt lägerelden för att äta, må bra, dela värmen och umgås – och berätta! Vi berättar med våra bilder och våra minnen ...

Träden står i givakt och tittar frusna på vad vi gör, björkarna är inte lila ännu ... var är våren? Den gamla kyrkoruinen en bland många rester från 1600-talets Färjestaden som var som en liten egen stad i staden med en relativt stor befolkning. Här fanns både landshövdingehus och villorna som givit plats åt Eriksbergs utveckling till ett stort bostadsområde – det som en gång var varvsområde. Vi betraktar nya gator, gamla murar och trädgårdar. För en dag låter vi vyer från Lindholmen berätta nya och gamla historier ...

Tennlådan – Arkaden

En originell butik – ”Tenn-Lådan” i Arkaden som drevs av juvelerare Harald Linder.

Harald Linder föddes i Luleå 1880 och flyttade till Uddevalla 1910.

När han kom till Göteborg övertog han C.L Nordströms guldaffär som låg på Kungsgatan 96 - "Carl L. Nordströms eftr. F. Linder". År 1912 började han med egen stämpel i hustruns namn, Frida, och 1926 ändrades stämpeln till H. Linder.

Butiken låg ett tag vid Kungsgatan 37, men den här bilden är från Arkaden och tagen på 1930-talet!

Vattenreservoaren vid Gamle Port

Innan vi stänger för kvällen - åtminstone vad gäller inlägg - så vill jag kort berätta om källhuset vid Gamle port - När man kommit så här långt med stockledningen från Kallebäcks källa, det vill säga att den kunde dras genom vallen vid Gamle port, byggdes en vattenreservoar innanför vallen, invid nuvarande Kungsportsplatsen. Denna stod klar 1797 och rymde 700 (1 tunna = 125,6 liter) tunnor härligt vatten! Den bekanta reservoaren stod där med sin egendomliga rotunda, sin kupiga bro och sitt dystra valv över kanalen i något mer än ett sekel. Förutom själva reservoaren lär det, i den inre delen av byggnaden, ha funnits två rum och kök. Här bodde tillsyningsmannen eller vattenverkmästaren. På vinden fanns ett väldigt kar som stod i förbindelse med Gustav Adolfs torg. Under reservoaren fanns ett avlopp för överflödigt vatten, som man skulle försöka undvika! Tyvärr råkade en del hisingsbönder illa ut – vid tillfällen blev de översköljda av överskottsvatten då de rodde med sina grönsaker från Kvillebäcken

genom Östra Hamnkanalen och Vallgraven till Kungstorget ... (fritt ur C. R. A. FREDBERG DET GAMLA GÖTEBORG)

Arbetarföreningens hus vid Järntorget 1940-talet

Arbetarföreningens hus revs och ersattes med ett nytt som ritades av arkitekterna Eric Uppling och Erik Fylking. Det storslagna huset dit Ny Tid flyttade in 1959, och vars tidning spelade en stor roll för det socialdemokratiska partiet och för Göteborg i övrigt. Tidningen grundades redan 1892 av Fredrik Sterky (1860-1900) – och genom redaktionen passerade en del prominenta personer, inte minst Per Albin Hansson. Tidningen gick dock mot ett håll som många andra dagstidningar gjorde – mot döden! Nedläggningen ägde rum den 14 juni 1966. Dagen efter tog tidningen Arbetet över lokalerna, men huset har trots alla förändringar allmänt kallats Ny Tids-huset.

Slottsberget

Färjan tar oss från Rosenlund och korsar älven - vi hoppar av vid Slottsberget. Många har tidigare visat bilder härifrån så vi väntar med våra alster till senare tillfälle. Men en bild kan vi inte avstå att visa idag ... dasset! Utedasset som en gång var ”i bruk” – här bodde man utan el, vatten och avlopp i hus som byggdes lite huller om buller på berget - för varvsarbetare. Idag har nya kvarter vuxit upp. Den nedslitna stadsdelen fick ett nytt liv!

Amerikahuset i speciellt ljus

Som i ett blekt drömljus ser vi Amerikaskjulet, Älvsborgsbron och en kvinnas profil mot himlen – högt där uppe på Sjömanstornet! Det ursprungliga Amerikaskjulet ritades av Hans och Björner Hedlund redan 1911, Älvsborgsbron invigdes i november 1966, Sjömanstornet ritades av Karl M Bengtsson, stod visserligen klar i april 1933, men med anledning av strejk kom statyn ”Kvinna vid havet” på plats förrän 1934. Här har tårar fällts av lycka vid ankomsten av stora oceanångare, här har tårar fällts vid avsked ... och inte minst tårar för män som aldrig återkom från sjömanslivet!

Flicka vid Vasaparken/Engelbrektsgatan

Konstnären Per Hasselberg (1850-1894) skapade ”Vågens tjusning” 1888 i Paris. Han börjar sin bana som snickarlärling i Karlshamn efter att ha visat talang för bland annat träsnideri. Efter några års utbildning i Stockholm får han ett statligt yrkesstipendium och åker till Paris – och där blir han skulptör. På Parissalongen gör han succé med sin skulptur ”Snöklockan”.

Han flyttar senare hem till Sverige igen där han bland annat vistas i Göteborg som rådgivare åt Pontus Fürstenberg. Kanske inte så konstigt att Såningskvinnan/Johanna står utanför Fürstenbergs forna hem ...

Per Hasselberg dör 1894, endast 44 år gammal.

Än finns det idyller kvar ...

"Ars longa, vita brevis" - Konsten är lång, livet är kort (Hippokrates)

Under tidigt 40-tal är Norra Guldheden i det närmaste vildmark med några torp, och på en tomt fanns en liten brunn med stålbåge som Carl Oscar Olsson byggt av delar från en järnsäng! Tack vare att man 1945 beslutade att bebygga Landalabergen med Sveriges första grannskapsenhet (Utställningen Bo-bättre) - ett bostadsområde med ett centrum där boende kunde samlas och umgås, och därmed blev också framtiden för den redan påbörjade trädgården säkrad. Men Olsson kunde dessvärre inte själv uppleva utvecklingen av trädgården. Han avled ett par år tidigare efter att ha drabbats av stelkramp när han planterade vattenväxter dammen. "Konsten lång – livet kort" står det inristat vid Olssons Trädgård – ett budskap från mannen som helt på eget initiativ och intresse tillförde oss en vacker liten park! Guldhedstorget är namnet på platsen. Men idag finns inte mycket kvar, ingen underhåller dammen, ingen återplanterar växter. Snödroppar sticker upp i små kolonier runt multnade och övervuxna rabatter. Här är vemodigt vackert! Statyn av en vacker kvinna ser ut att le mot oss, hon är skapad av Nils Sjögren. Vi går vidare genom Norra Guldheden – på håll ser vi det gamla vattentornet som numera inhyser studentbostäder - och tar en slingrande väg utmed backen mot Annedal och ser rester av koloniområdet som en gång innehöll etthundrafem lotter. Detta är Göteborgs äldsta koloniområde, Änggårdskolonin invigdes redan 1913. Under 60- och 80- talet försvann dock en övervägande del av de vackra trädgårdarna, då Sahlgrenska Sjukhuset behövde parkeringsplatser. Det ser ut att vara ett femtiotal hus kvar - som väntar på vår och sommar då det prunkar i de små branta, lummiga och vackra trädgårdarna ... Måtte värmen komma snart så vi kan återvända till en idyll som känns unik!

Vi tar en konstrunda i Guldheden ...

”Babianen och kråkan” är en bronsskulptur av Sture Collin (f 1939) och vi hittar den vid spårvagnshållplatsen Doktor Fries torg. På andra sidan rondellen ligger torget och ”Fisken” i vinterdvala, men nu tittar vi på babianen som sitter på en sten och kråkan som sitter på en påle! Skulpturen kom på plats år 1998.

Går vidare utmed Dr Allardsgata och ser ut över området Chalmers och Mossens friluftsområde. Väl uppe på backkrönet ser vi henne. Och vi känner igen henne från igår … hon som väntade vid Lantmilsgatan. ”Stillhet” är ytterligare en skulptur i brons som är skapad av Britt Ignell (f 1957) – den kom på plats år 2002. Flickan sitter på knä på toppen av en granitsockel, formad som en tredelad trappstegspyramid. Hon är likadant klädd som flickskulpturen ”Väntan” och har ett liknande uttryck av koncentrerat lugn. Någon har försett henne med röd halsduk. Kan behövas denna kyliga söndag i februari. Skulpturen finns vid Allardhuset på Doktor Allards Gata. Frusna fotograffingrar får lite värme av kaffemuggen på bästa utsiktsplats – vid toppen av Guldhedens vattentorn!

En färd mot Universum … Västra Frölunda

På vår resa mot väster ser vi från spårvagnen en flicka högt uppe på en stensockel - med en märklig liten mössa och på en liten skylt står just ”Väntan”. Hon sitter vid sidan om spårvagnshållplatsen Lantmilsgatan! Är gjuten i brons, skapad av Britt Ignell (f 1957 i Göteborg) och flickan har suttit här sedan 2001!

Kanske väntar hon på någon som ska komma med spårvagnen?

Skulpturen finns där tack vare Charles Felix Lindbergs donationsfond.

Vi hoppar på spårvagnen igen och kommer fram till Frölunda torg … där högt över våra huvud – fast på markplan – tronar en abstrakt skulptur i koppar. Arne Jones (1914-1976) skapade denna ”Ställbart universum” – nio ovala ringar skapar en sex meter hög sfär. Den invigdes ett år efter att torget var invigt, d v s 1967.

Från Hedenhös till nutid … Landala, Norra Guldheden, Haga

Den 29 september 1959 upptäcker man ett fornminne i Landala – ”en mycket praktfull, över fyra meter lång så kallad offerhäll med trettiosex gropar, fem till tolv centimeter i diameter. “Ja, så låter det i radions telegramnyheter! I fler generationer har barn lekt vid hällen och vuxna har med all säkerhet sett hålorna, men ingen har tänkt på att de utgjorde ett märkligt fornminne! Man vet inte säkert vad offerhällen var till för – kanske kunde man här önska och be om regn och sol över jorden? Om man tittar riktigt noga ser man en cirka fem centimeter lång ränna från en av hålorna. Det var kanske tänkt att vattnet skulle rinna lättare och komma jorden tillgodo? Idag ligger en liten tunn hinna av is i var grop… Den här hällen ligger alldeles intill den plats där jag en gång föddes, Landala Långgatan. Vi gör samma tur idag som vi gjorde från ”min” gård, upp till Norra Guldheden. Därifrån kan vi se ut över hela stan. Särskilt spännande var det att som barn smyga kring den lilla betongbunkern som ligger i slänten nedanför Raketgatan. Vi frågar oss om den kom till för flygspaning? Rest från andra världskriget? Vet inte. Numera är

den mest föremål för grafittimålning, byter skepnad var gång vi ser den. Utsikten är vidunderlig och vi stannar en stund och lokaliserar alla kända landmärken i Göteborg. Än är träden kala och vi ser tydligt Skansen kronan med sitt lilla soldattorp som ligger som en liten färgklick i den för övrigt gråbruna omgivningen. Kronan skall om bara för ögonblick få ett solstänk från ett uppsprickande molntäcke. Meteorologerna har lovat lite sol idag... Vänder blicken ner mot vänster och det gamla Epidemisjukhuset som ligger som en solitär på höjden. Koleraepidemin 1834 spred skräck i Göteborg, några av de gamla barackerna från Möllerska plantaget flyttades hit. Idag råder det annan ”åkomma” här, den av konstepidemisk karaktär! Vi tar oss ner från höjderna via slingrig skogsväg och passerar Annedalspojkarnas hus, här står några figurer vi gärna hälsar på. ”Kommer du ihåg” står det tydligt på konstverket som kom på plats 1986, skapat av Douglas Thegerström. Tre gjutna män tittar ner på bostadskvarteret med alla liknande tvåvåningshus och med fasader av rött tegel och detaljer av gult tegel – en bär en såg, en håller stadigt en spade framför sig och den tredje håller en murslev och tegelsten. Vi lämnar vår fotosafari för idag och drar upp halsduken kring halsen, det är lite småkyligt ...

Vi hade Råda och Hanhals kyrka på listan – men kom till Istorp!

Vi trotsade meteorologens varning för hårda vindar och regn och tog E6:an ner mot Varbergshållet ... igen! Körde av på en mindre väg och hamnade så småningom vid Istorp! Namnet lär komma av Ystatorp, det yttersta torpet, den längst bort belägna bebyggelsen i denna bygd. Ja, det var precis så vi kände. Efter besöket var det bara att vända bilen och köra samma väg tillbaka.

Den medeltida vägen gick en gång mellan Skara och Varberg och förbi kyrkan och prästgården. En kungaväg. Här färdades sannolikt kung Magnus Eriksson och hans drottning Blanka på resa från sommarens gästningar i Västergötland till vintervistet på Varbergs slott. I följet ingick tidvis kammartärnan Birgitta Birgersdotter, sedermera den heliga Birgitta. På en kulle i ett landskap, som förr kännetecknades av vidsträckta våtmarker omkring sjön Veselången, uppfördes kyrkan någon gång under tidig medeltid. De medeltida murarna ingår i den nuvarande byggnaden. Att den norra väggen är medeltida framgick vid restaureringen 1946, då man i den nordvästra delen träffade på en ingång som murats igen 1804. En stor reparation gjordes 1734, då man uppförde nya murar i söder och öster, förmodligen i samma läge som de gamla. Nästa stora reparation verkställdes 1804. Den kyrka, som då utvidgades, var 39 alnar(23 meter) lång. Koret utvidgades åt öster och fick sin nuvarande halvrunda form. Kyrkans längd ökades med 10 meter. Följande år uppfördes i väster ett kyrktorn med nästan platt tak. Förut har klockorna hängt i en klockstapel, belägen i det hörna av kyrkogården som vetter åt prästgården. Ännu en gång möts vi av låsta kyrkportar och vi får nöja oss med att ta en bild av kyrkans exteriör. Information om kyrkans historia och dess interiör har vi fått

inhämta på kyrkans hemsida! Vi passerar idag vägskyltar med namn som Karl Gustav, Kungsäter, Gunnarsjö, Grimmared, Veddige, Ås – och uppenbarligen är det tätt mellan kyrkorna i dessa trakter! Kungsäters kyrka är en märklig syn i sammanhanget – en av landets få åttkantiga kyrkor. Det regnade för mycket idag för att få alla dessa kyrkor bild! Vi får återkomma.

Master och köttvaror!

Dagens Masthuggstorg lär finnas omnämnt i skrift redan 1769, men kan också ha funnits betydligt längre än så. Namnet Sänkverkstorget förekommer även. Om vi börjar med namnet Masthugget åsyftas naturligtvis tillverkningen av båtmaster som skedde i området, och torgets namn fastställdes år 1769. Benämningen Sänkverkstorget kommer sannolikt ur det närbelägna sänkverket, som var ett slags hinder (höj- och sänkbart) för att hindra fientliga fartyg att ta sig in. Vi har fortfarande en gata som heter Sänkverksgatan. Bilden ett vykort som visar att det vid Masthuggstorget har funnits åtminstone ett slakteri … För ett par år sedan skickade en person de tre följande bilderna och berättade att det är hans morfar – som av en händelse – står längst till höger på bilderna! Bilderna är tagna på ett slakteri & charkbutik som låg på Masthuggstorget. Kanske var det just slakteriet vi ser på första bilden. Personen som skickade bilderna nämner också att han själv arbetat som slaktare och haft egen delikatessaffär på Mariaplan. Cirkeln blev sluten, med andra ord!

Apoteket Enhörningen

På Södra Hamngatan 13 låg mellan 1643 och 1915 Göteborgs äldsta apotek.

Den förste apotekaren hette Kilian Treutiger och hans efterkommande kom att äga Enhörningen i 160 år. Själva apoteket låg mot Södra Hamngatan, med laboratorium, magasin och stall på bakgården.

Efter eldsvådan 1721 lät Martin Andreas Bausch bygga ett nytt hus. Bausch var vetenskapligt intresserad och skänkte Carl von Linné diverse insamlade kuriositeter vid dennes besök 1746.

Det var under Bausch ledning som den världsberömde kemisten Carl Wilhelm Scheele gjorde sina läroår (1757-65) på Enhörningen. Scheele upptäckte klor och syre och visade att luft är sammansatt av syre och kväve. Upptäckterna bidrog till kemins snabba utveckling i slutet av 1700-talet.

Ett nytt hus, ritat av J F Weinberg, byggdes efter branden 1802. Apotekare Arvid Henrik Grén tog över 1830 och lade grunden till Botaniska trädgården. Han var också en av männen bakom Trädgårdsföreningen.

Året 1915 flyttades Göteborgs äldsta apotek till hörnet Kungsgatan - Västra Hamngatan. Huset revs 1978.

Lyckholms bryggeri

Vi tar oss denna lördag till Almedal vid Mölndalsån och svänger in på gården till Lyckholms bryggeri som grundas 1880 av bryggaren John Wilhelm Lyckholm. Anläggningen är från början åtskilligt mycket mindre än de komplex av byggnader som det kom att bli. Bryggeriområdet omfattar då 40 000 kvm och någon byggnad har upp till fem våningar. Den tekniska anordningen är för sin tid fulländad, något unikt för Sverige. Bryggeriet tar upp en framgångsrik konkurrens med de gamla bryggerierna i Göteborgstrakten. John Wilhelm Lyckholm är en man med många goda idéer och nya uppslag – organisationen för reklam och försäljning är upplagd efter tidens modernaste mönster. Bryggeriet är det första i Göteborg som säljer ölflaskor med etiketter! Grundaren Lyckholm avlider tyvärr i tidig ålder - vid endast 48 års ålder ger hjärtat vika och hans tid är förbi. Företaget tas över av en yngre broder, Melcher Lyckholm, som sedan oktober 1881 är anställd som bryggmästare och föreståndare. I likhet med sin äldre broder vinner Melcher djupa insikter i sitt yrke och under hans ledning fortsätter bryggeriets storartade utveckling. Vid sekelskiftet 1800/1900-talet uppgår produktionen till 55 000 hl och 160 personer arbetar vid bryggeriet.

Melcher avlider 30 år efter sin äldre broders bortgång – den 1 maj 1924 – efter ett sällsynt verksamt och framgångsrikt liv.

Efter Melcher Lyckholms död övergår firman genom arv till syskonbarn och år 1927 slås Lyckholms samman med Pripps och bildar AB Pripp & Lyckholm.

Fotografen och undertecknad blir helt betagna av den gamla direktörsvillan från 1891 – som ser ut att ha varit mycket påkostad. Här bor John Wilhelm Lyckholm, och här lär han ha spelat biljard och tagit ett och annat glas öl med sina vänner. Det ser ut som om ingen rört huset sedan han lämnat det. Två stora lejon vaktar ännu den pampiga entrén.

Vi ser oss omkring och konstaterar att flertalet byggnader står tomma övergivna. Vackra i all sin skröplighet! Den gamla direktörsvillan är idag omringad av supermoderna kontorskomplex! Fotografen fryser rejält om fingrarna – trots det kan vi presentera sjutton vackra bilder från ett mästerverk av tegelbyggnader, ritade av arkitekt A. L. Thune.

1975 läggs all bryggeriverksamhet i kvarteret Lyckholms ner.

Änggårdens äldreboende

Konfirmeras i Annedals kyrka och under hela lästiden och under alla år jag passerar denna pampiga byggnad önskar jag att som gammal gärna bor där. Som barn tycker jag att huset är som ett slott och de gamla som fördes ut i solskenet hade vackra filtar om sina kroppar! I mitt yrkesliv har jag kontakt med de ansvariga för vården och jag säger ofta på skoj att de ska hålla en plats åt mig … Mamma blir som 90-åring erbjuden en plats, men hon orkar inte längre gå i backarna till äldreboendet som ligger högre upp mot Medicinareberget – så valet faller på Landala äldreboende för hennes del.

Jag tycker fortfarande om att titta på huset och läser dess historia; Initiativet till att bilda hemmet tas på våren 1862, då stadens damer under medverkan av hustrun till dåvarande landshövding Olof Fåhraeus anordnar en auktion på handarbeten m m för att erhålla en grundplåt till sjukhus i Göteborg för obotligt sjuka. Omedelbart efter auktionen bildas en direktion, som ska ta hand om medel auktionen fått in. Direktionen håller sitt första sammanträde den 18 november 1862.

Hemmets första lokaler är inrymda i det köpta huset nr 42 vid Husargatan och öppnar i mitten av december 1862 för sina blivande pensionärer, vilkas antal till en början bestäms till sex.

År 1866 flyttas hemmet till nya lokaler i huset nr 7 vid Götgatan. Patientantalet i de nya lokalerna uppgår redan efter några år till 17.

Stadsfullmäktige upplåter tomter på den s k Lönndalaängen i Östra Haga för ny byggnad och 50 sängplatser och dit flyttar sjukhemmet år 1876.

Men behovet av ökat utrymme växer och hemmets tillgångar genom donationer och gåvor växer i samma takt och stadsfullmäktige kan1899 anslå ett område av 7920 kvadratmeter vid Änggården - för en ny och större byggnad. Här uppförs hemmets nuvarande byggnad 1903, ritad av arkitekt Hans Hedlund. År 1918 görs en mindre tillbyggnad och 1966 kompletteras sjukhemmet med flera paviljonger i slänten bakom byggnaden. 1991 överförs verksamheten till Göteborgs sjukvård. Stiftelsen hyr nu ut byggnaden till kommunen och sjukhemmet på Per Dubbsgatan ändrar namn till Änggårdshemmet.

Om- och tillbyggnader görs i stor omfattning och idag heter det Änggårdsbacken med enheter för äldreboende, sjukhem, demensboende och psykogeriatrik. Ja, nog är det backigt alltid, och vackert!

Ekonomisterna på Oscar II

Fröken Linnéa får ett vykort från en vän som befinner sig ombord på ett fartyg. Linnéa bor i Vickleby, en liten ort på Öland – någon mil söder om Färjestaden.

Vännen som skickar kortet skriver; ”Foto av mig ombord i H. M Oscar II. Taget i Göteborg.”

Vi befinner oss således ombord på pansarskeppet HMS Oscar II – ett fartyg som kan hålla hög fart och är bestyckat med kanoner. Fartyget byggs på Lindholmens varv i Göteborg och sjösätts den 6 juni 1905. På Gustav-dagen. HMS Oscar II är nästan 98 meter långt, närmare 15,5 meter brett och ett djupgående om drygt 5 meter. Till skillnad från andra pansarskepp i Sverige har hon tre skorstenar – de andra har två. Ombord finns utrymme för 326 man. Efter två år är fartyget utrustat för att passa marinen Det finns mycket tekniska fakta om det här fartyget, men jag ska inte uppehålla mig vid det.

Jag vill att vi tittar närmare på bilden och männen ombord. Man kan undra vilken av resorna Linnéas vän är med på. Fartyget som fått sitt namn efter kung Oscar II. Det görs långresor ut i världen mellan åren 1909 -1912, för att återupptas mellan åren 1929-1936. Under 1912 görs en resa tillsammans med tre andra pansarskepp - och med på HMS Oscar II följer en synnerligen prominent person - Sveriges dåvarande kung, Gustaf V. Vår svenske kung ska träffa tsaren av Ryssland, Nikolaj II med familj. Fartygschef är kommendörkapten Christian Ericson.

Gruppen av män som fångats på bilden är förmodligen i tjänst som ekonomister – förrådsmän – och vi ser att nästa alla har något från köksutrustningen – eller kabyssen. Kaffekannor, koppar och fat är deras attiraljer. Jag undrar vilket år det kan vara – i hamn ligger andra fartyg som kan tyda på att det är tiden kring andra världskriget. Före eller efter låter jag vara osagt.

Under åren1946–1947 genomför fartyget sin sista expedition, och man planerar att färdas längs hela den svenska kusten från Haparanda till Strömstad. När man är i Göteborg får man emellertid order om att avgå till Malmö. För att vara i Köpenhamn den 29 januari 1947. Uppdraget är att föra hem stoftet efter arvprinsen Gustav Adolf, som omkommer den 26 januari vid en flygolycka på Kastrup då planet han färdas i just ska till att starta efter en mellanlandning i Danmark. Sverige är i sorg.

Den 25 september 1947 ankommer fartyget för sista gången till Karlskrona och i mitten av oktober samma år halas flaggan för sista gången. Fartyget utrangeras den 24 februari 1950, varpå hon år 1952 byggs om för skyddstjänstutbildning vid Berga Örlogsskolor.

År 1974 är fartyget Oscar II åter i sin hemmahamn där hon en gång byggdes – nu är det dags för skrotning!

Längst ner på kortet har Linnéas vän antecknat ”Detta är Oscars ekonomister du känner nog mig igen det är jag som håller i kaffepannan.”

Vet ni att det infördes kaffeförbud i Sverige den 2 augusti 1794? Men den 18 augusti 1951 får kaffe åter säljas fritt i Sverige. Det innebär att all ransonering sedan andra världskriget upphörde i Sverige. Låt oss ta en tår kaffe till …

Rött är sött, blått är flott, grönt är skönt … och gult är fult?

Liksom i många andra städer ökade befolkningen i Göteborg starkt från 1800-talets mitt och en stor bostadsbrist uppstod, särskilt bland stadens arbetarfamiljer. Bostadsbrist av samma art förekom i många andra orter men i Göteborg gav den upphov till en unik hustyp, landshövdingehuset. En rad områden med landshövdingehus i varierande stilar tillkom under åren 1875–1945. Detta är det mest säregna inslaget i hela Göteborgs bebyggelse. Men stora delar av vår stad slukades av elden. Många gånger och det kom påbud att vi skulle bygga hus i sten! Trähusbebyggelsen var ändå det mest förekommande. Med tanke på befolkningens ekonomi var det inte så konstigt. Endast de rika borgarna hade råd att bygga i sten. Sent omsider blir även kyrkorna byggda i sten och puts.

Handelsmän och köpmän med mindre tomter byggde tvåvåningshus – jämfört med de mer påkostade i tre våningar vid till exempel Hamngatorna och Kungsgatan.

Stadens myndigheter och Kronan föregick med gott exempel och uppförde vid 1700-talets mitt flera hus av sten. Det var bl a ett nytt stadshus och kommendantens hus vid Stora Torget. Inom Kronhuskvarteret ersattes fortifikationens och artilleriets nerbrunna kontor och verkstäder med stenbyggnader. Det första Sahlgrenska sjukhuset som tillkom 1782 byggdes också i sten.

Det största stenhusprojektet var dock Ostindiska Kompaniets byggnad som uppfördes cirka 1750–62. Den upptog ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen.

Bland de privatpersoner som byggde stenhus märks några av de mest förmögna köpmännen bl a Niclas och Jacob Sahlgren samt John Hall. Det förnämsta var Jacob Sahlgrens hus öster om Ostindiska Kompaniets hus.

Stenhusen uppfördes således i två eller tre våningar med branta tegeltäckta tak. Fasaderna utgjordes av gult importerat tegel eller putsades med en stram utformning.

Det är här något typiskt för Göteborg dyker upp; Gult fasadtegel!

De få stenhusen som tillkommer på1700-talet hade ofta fasader av gult tegel. Detta har senare återkommit i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga.

Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana?

Jag har listat ett antal exempel på byggnader eller beskrivningar som just anger gult tegel;

1. ”Ostindiska Kompaniets hus, Sahlgrenska huset och kyrkans torn bildar med sina gula tegelfasader en sammanhållen miljö, typisk för Göteborg.”

2. ”Torgrummets östra sida upptas av Östra Hamngatans träd och ”Thulehusets” 1930-talsfasad utförd i gult tegel.

3. ”Domkyrkan med omgivande planteringar är ett markant inslag i södra delen. Kyrkan som invigdes 1815 är byggd i den för tiden typiska nyklassicistiska stilen och utförd med fasader av gult tegel, detaljer av sandsten och kopparklädd tornhuv. ”

4. ”Stråket mellan Slussplatsen och Kungsportsplatsen upptas av tätt bebyggda kvarter som domineras av f d bostadshus i 3 våningar. De flesta har fasader av gult tegel men det förekommer också putsfasader och kombinationer med puts och tegel.”

5. ”I stråket ingår f d Sahlgrenska sjukhuset (Sociala huset), Gamla Latin, Engelska kyrkan och Fiskhallen. De är uppförda 1850–75 som påkostade allmänna byggnader och har gula tegelfasader präglade av nyromansk eller nygotisk stil.”

6. ”Kapellet har fasader av gult tegel och plåtklädd kupol. Arkitekturen har moriska stildrag som bl a återfinns i entréns och fönstrens bågform. Begravningsplatsen omges av dekorativt utformat järnstaket. ” (Mosaiska begravningsplatsen)

7. ”Fasaderna är av gult tegel med detaljer av granit. Exteriören som främst präglas av 1920-talsklassicism har en sparsam dekor bl a kring entrépartierna.” (F d Västgötabanans station)

8. ”Fasaderna är av gult tegel och har enkel utsmyckning i form av hörnkedjor och taklist med tandsnitt. Det skiffertäckta taket är brutet med utsvängt nedre fall och omsorgsfullt utformade takkupor. ” (Posthuset)

9. ”Byggnaden är ett hörnhus av sten i 6 våningar. Det har fasader av gult tegel samt indragen takvåning klädd med kopparplåt. ” (GP-huset)

10. ”Fasaderna är av gult tegel med enstaka klassicistiska detaljer. Mittdelens bottenvåning har tre breda genomgående portar som visar den ursprungliga funktionen. ”(F d Hedens brandstation)

11. ”Fasaderna är av gult tegel och sockelvåningen samt huvudentréns omfattning är klädda med natursten. ” (F d Vasa kommunala flickskola)

12. ”Byggnaden är uppförd i 4 våningar och har fasader av gult tegel. ”(F d Praktiska mellanskolor)

13. ”Kvarteret omfattar idag ett komplex av sammanbyggda hus i 2–4 våningar. Fasaderna är av gult tegel och har putsdekor som omfattar hörnkedjor och rikt utsmyckade taklister. ” (F d slöjdföreningens skola m fl)

14. ”Fasaderna är klädda med ljusgult tegel och utsmyckade med mönstermurning bl a i listverk och omfattningar kring dörrar och fönster. ”(F d Götabergsskolan)

15. ”Museet är uppfört i 3–4 våningar med fasader av gult tegel. Det är placerat på Götaplatsens översta terrass och bildar med sina sju höga välvda muröppningar en monumental avslutning på Kungsportsavenyn.
16. Konsthallen som är i en våning och ligger på en lägre terrass har också fasader av gult tegel. ” (Götaplatsen)

17. ”Skulpturerna, kolonnerna och bottenvåningens fasad är av natursten, ådrad granit och svart labrador. Entrédörrarna av glas och stål har dekorativt rundade detaljer. Övriga fasaddelar är klädda med gult tegel. ” (Stadsteatern)

18. ”Entréfasaden är klädd med ljus marmor och har en övervåning som domineras av foajéns stora fönsterparti med anslutande naturstenskolonner. Övriga delar av byggnaden har mer slutna fasader av gult tegel. ” (Konserthuset)

19. ”Byggnadskomplexet har en entré- och restaurangdel längs Kungsportsavenyn. Den är i 3 våningar med flackt tak och fasader av gult tegel. ” (Hotel Park Avenyn Elite)

20. ”Byggnadskomplexets äldre del är i 4 respektive 2 våningar och har flacka sadeltak. Fasaderna är av gult tegel med enstaka dekorativa detaljer.” (F d Flicklärroverket)

21. ”Fasaderna murades av gult handslaget tegel och dekoren utfördes i tegel eller natursten. Taket täcktes med skiffer och skorstenarna kläddes med koppar.” (Burråsskolan)

22. ”De tre sammanbundna husen är i 2–3 våningar med brutna tak och gula fasader som har dekorativa inslag av rött tegel.” (Holtermanska sjukhuset)

23. ”De två fastigheterna har en samkomponerad fasad av gult tegel. Mittpartiet och hörnen betonas med tornuppbyggnader och på mittpartiet står namnet Linneaborg. ”(Linnégatan 5-7)

24. ”Linnégatan 1/Andra Långgatan 2 Byggnaden är i 3 våningar och har gula tegelfasader som är symmetriskt indelade.”

25. ”Byggnadernas fasader kläddes med gult tegel och kalksten i olika kombinationer.” (Folkets Hus)

26. ”Fabriken ritades av L Enders. Fasaderna utfördes i gult ”Skrombergategel” och försågs med tätt sittande höga fönster som gav god belysning i de stora arbetssalarna.” (Wettersgrens)

27. ”Fjärde Långgatan 20 och 28 (kv 34:25 och 713:1) ritades av arkitekten N Olsson 1929. De har båda fasader av gult tegel med dekorativa detaljer i 1920-talsklassicism. ”

28. ”Gatufasaderna är av gult tegel med enstaka detaljer av puts eller granit. ”(Rosengatan)

29. ”Byggnaden har fasader av gult tegel och putsade detaljer. Huvudfasaderna är symmetriskt komponerade med eleganta rundbågade fönster och starkt betonade entrépartier. ”(Hagabadet)

30. ”Gatuhuset har brant tak med uppbyggt mittparti och sidotorn. Fasaden är av gult tegel med mönstermurning och domineras av en rad höga välvda fönster.”(Frälsningsarmén, Haga)

31. ”De ursprungliga sjukhusbyggnaderna har fasader av gult tegel med sparsam dekor, bl a fönsteromfattningar. ”(Konstepidemin)

32. ”Kvarteret på berget nordligaste del står i fem våningar och uppfördes under slutet av 1950-talet i gult tegel med en regelbunden fönstersättning. ”(Godhemsberget, Majorna)

33. ”Nu fick man se hur frisen växte fram. Ivar Johnson högg direkt fram ur det gula teglet vishetens gudinna i stort format som får frisen att se levande ut och är en hyllning åt vishet och kunskap.” (Karl Johansskolan, Majorna)

34. ”I det ursprungliga förslaget från arkitektfirman var det lite tegel i nybyggnationen. Men efter många diskussioner har mer av tegelkänslan bevarats. Det bland annat genom att den gamla ytterväggen i gult tegel finns kvar på flera ställen. Inredningen kommer att inspireras av tegelfärger.” (Stadsbiblioteket)

Ja, så blev det då gult tegel igen! Visserligen har tegel har använts i urminnes tider. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. I Sverige har tegelslagning förekommit sedan medeltiden och tegelbruken spreds över landet i takt med de större byggnationerna.

När en kyrka eller borg skulle byggas anlade man helt enkelt en tegelugn i närheten. Leran bröts ur lokala lergropar, som finns över hela landet, så råmaterialet var enkelt att få tag på.

När det gäller Sverige anlades på 1600-talet mängder av tegelbruk i Mälardalen där gods och herrgårdar uppfördes. När godsen stod färdiga fortsatte godsherrarna att utnyttja bruken för att sälja tegel till städerna.

Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Med den industriella tegeltillverkningen kom åter det röda teglet på modet. Ibland blandade man in gula tegelskift för att få en mönsterverkan på enkelt sätt.

När så stenstädernas tid bröt in vid 1800-talets mitt fick tegelbruken sin stora renässans. De stora stenhuskvarteren i växande städer som till exempel Malmö, Lund,

Helsingborg, Göteborg, Norrköping och Stockholm slukade massor av tegel. Bara i Skåne fanns vid sekelskiftet drygt 100 tegelbruk.

I takt med att nya skivmaterial introducerades i 1950-talets fasader, minskade efterfrågan på fasadtegel. Tegelindustrin svarade med att rationalisera och många bruk lades ner, särskilt under 1960 och 1970-talen. Urvalet begränsades samtidigt i takt med nedläggningarna. Idag återstår några få.

Skansen Kronan – entrén

Visst är entrén till skansen Kronan vackert dekorerad – kanske inte vad man väntar sig till något som leder till en tidigare försvarsanläggning mitt i stadsdelen Haga. Skansen byggdes 1687-1689 efter ritningar av Erik Dahlbergh. Den uppfördes i fyra våningar. De två mellersta var kanonsalar eller kasematter. Översta våningen hade skottgluggar och nedersta våningen var krutmagasin med en ugn att glödga kanonkulor i. När fästningen togs i bruk hade den 23 kanoner och var välutrustad för krig. Men den blev aldrig utsatt för några fientliga anfall. Under 1800-talet blev skansen fängelse och sedan nödbostad. Under 1900-talet var det ett militärmuseum med vapen och uniformer från 1600-talet. Det gamla soldattorpet precis bredvid Skansen Kronan är renoverat och möblerat i orginalskick från 1800-talet! Den här pampiga entrén finns inte kvar idag – i början på 1900-talet tog man 10 öre i entré för att över huvudtaget få komma upp på berget.

Kungsgatan - Stadsportarna och våra första gator

De tre landsvägarna utgick från de forna stadsportarna - Drottningporten som låg vid Drottningtorget, Kungsporten som låg vid Kungstorget och Carlsporten som låg vid Kungsgatan. De viktigaste gatorna i den befästa staden inom vallgraven var Kungsgatan, Drottninggatan och Kyrkogatan och dessa tre gator anlades under 1600-talet - och de är viktiga för oss ännu idag.

Även om vi har sommarvarmt just nu är det bara ett några få månader till jul ... Så här minns jag Kungsgatan. Juldekorationen – de enorma kronorna – lyste utmed hela gatan. Det är väl inte mycket kvar av vad den här bilden från 60-talet visar. Kungsgatan är idag i första hand en gågata, just de här affärerna finns inte heller kvar. Neonbelysning trängs med alla sorters skyltar. Bilmodellerna utgångna för länge sedan. I affären till höger – Malmströms – köpte min mamma bryggarfracken i mocka! Till mig. Annars ser det mest ut som window-shopping ... man kanske går där och önskar sig något till jul. En lite småregnig dag – mitt i Göteborg!

Tjosan!

När svenskarna seglade till Kina ankrade skeppet upp utanför Kanton – varför man seglade just dit berodde på bland annat att där ägde all handel med européer rum och där fanns förutom sidenfabriker, teodlingar också en enorm tillgång till porslinstillverkning - i synnerhet i den gamla krukmakarstaden Ch'ing-te Chen. På 1700-talet fanns just där över åttahundra porslinsmanufakturer. Porslinet skickades omålat ned till Kanton – en nätt resa på nästan 100 mil. Där målades det vita porslinet enligt beställningen. Det var bara att skicka med en förlaga så fick man vad man så önskade … För att få en uppfattning om storleken kan nämnas att ett fartyget kunde ta hem i runda slängar ca 15 000 tekoppar med fat i sin last! Men det var inte det jag egentligen ville berätta; Hélio har visat på många typiska göteborgsuttryck – och ett som inte är med är ”tjosan” – vilket man hör ibland! Hejsan tjosan… ”tjosan” hade svenska sjömän med sig hem till Göteborg på 1600-1700-talet - och det kom från den vanliga kinesiska hälsningsfrasen So san. Så tjosan på er allesammans denna söndag!

Dicksonska Folkbiblioteket

Under senare delen av 1800-talet gjordes – till skillnad från exempelvis i början av århundradet – lite större ritningar, ofta på väv eller tunt skisspapper. Gamla ritningar kan vi idag se som kulturarv och kunskapskälla. En del är färgade och konturlinjerna är precisa – många är omsorgsfullt utförda, men en del kom aldrig ens längre än till skisstadiet. Men visst kan vi kalla ritningen av Dicksonska Folkbiblioteket ett vackert konstverk. Region- och Stadsarkivet förvarar och förvaltar en stor del av de konstskatter som jag under stundom kommer att återkomma till.

Gasverket

Vill berätta om det gamla gasverket - på Hultmans holme, och här ville Salomon August Andrée göra uppstigningar med vetenskapligt syfte – med ballong! Han hade testat att göra tre uppstigningar från Stockholm och bland annat landat på en öde ö i finska skärgården … Nej, nu ville han testa vindarna i Göteborg – och gasverket var en lämplig plats, tyckte han. Man kan gissa sig till att det berott på tillgången till gas. Under 1894 och 1895 gjorde han fem ballonguppstigningar för att dra lärdomar inför den stora expeditionen. Uppstigningarna med ”Svea” ägde rum 26 februari, 14 juli, 4 augusti och 29 november 1894, samt den 17 mars 1895. Andrée var anställd som ingenjör vid patentverket i Stockholm och hade fått smak på luftfärder med ballong i USA. Ballongen

”Svea” var tillverkad i Frankrike och kostade 6000 francs – tillverkad av fernissat råsiden! Korgen var fästad under ballongen, ankare med trettio meters lina, sex säckar barlastsand, sextiosex meter lång släplina med ett litet segel – det sista för att ge honom en möjlighet att styra. Klockan tio på förmiddagen den 26 februari 1894 var en märkesdag för både gasverket och Hultmans holme – man avkrokade ett antal sandsäckar, några artillerister fick istället hålla ner gondolen tills dess man ropade ”släpp” och ballongen for iväg! Dagen efter landade han i Vaggeryd i Småland! Fågelvägen tretton mil!

Arbetareföreningens hus

Invigdes på föreningens årsdag 1874 under pomp och ståt, och redan två senare inreddes en teater i ena flygeln, officiellt benämnd Folkteatern.
Tyvärr blev man snart på det klara över att föreningshuset blivit alltmer besvärligt för föreningens ekonomi, i synnerhet då medlemsantalet drastiskt minskat. Lyckligtvis hade man en engagerad person i Johannes Nilsson, stiftaren av Arbetarnas byggnadsförening - och tack vare hans förslag – tillkom en utbyggnad av en basarlänga på föreningens tomt åt framför allt Järntorget samt andra förändringar, både inom organisationen och själva byggnaden som fick huset att inta en mycket mera livlig prägel. Nu blev det ånyo fart på teater, sång och dans – något som faktiskt resulterade i att medlemsantalet ökade… föreningen var räddad!

Kort kuriosa om Arkaden

Visste ni att ända fram till 1967 var Arkaden i Göteborg Sveriges enda privatägda gata? Till de sista ägarna hörde teaterförläggaren och skeppsredaren Lars Schmidt - Ingrid Bergmans make.

Hela kvarteret köptes upp av Allmänna Brand i avsikt att riva hela kvarteret. Rivningen påbörjades 1970 och fyra år senare invigdes den nya "Arkaden". Visserligen är nuvarande arkad en glastäckt passage – arkad – så är den inte lika trivsam och originell som den ursprungliga från 1899. Gustaf Bolander, konsul, hade på resor utomlands lagt märke till och fäst sig vid överglasade passager som gav en särskild stämning på grund av ljuseffekten och de tätt placerade butikerna med smakfulla fönsterskyltningar. Det var hans idé – tillsammans med andra affärsmän – att bygga Göteborgs Arkader – som egentligen inte blev en riktig arkad… men ändå, Pengarna räckte tyvärr inte till takvalvet!

Och om det blev väsen vid rivningen 1972 var det lika många som protesterades när man 1898 rev för att uppföra den ursprungliga Arkaden. Här låg då det vackra "Denninghoffska huset", det vill säga hörnet Östra Hamngatan - Drottninggatan och då var huset bara sexton år gammalt! Ägaren W Denninghoff var en förmögen handlare inom järnmanufaktur – han köpte Gunnebo slott till sin dotter – som bröllopsgåva!

I Handelstidningen den 14 oktober 1899 står att läsa; *"Vi hava ifrån denna betydande höjd (6 vån!) hela Göteborg nedanom oss. Det är egendomligt och kanske betecknande hur litet "hela Göteborg" förefaller, då det så här betraktas "uppifrån". Men en grann vy öppnar sig. Vi kunna följa dalgångar förbi Qviberg upp emot Partille, Jonsered ända till de blånande Lerumshöjderna i fjärran, vi kunna överblickade de kala bergssträckorna, vilka te sig som ett stelnat hav åt Hisingssidan och utåt bortom Slottsskogen, vi kunna iaktta livet i hamnen, ångarnas rökar och de gammelmodiga men pittoreska fartygens mastmassor bort emot Klippan. Leende och i mjuk grönska ligger Trädgårdsföreningen alldeles under våra fötter, grönskan fortsätter utefter bergssidorna av Mölndalsdalgången."*

Vi är många som minns alla de fina butikerna, konditori, restaurang, biograf och mycket mer som inrymdes i skapelsen av arkitekten Franz Louis Ender – han som föddes i Bergen Sachsen 1855 och som avled i Göteborg 1924.

Denninghoffska huset revs

1899 var Göteborg Sveriges största exportstad med en befolkning på 130 000 invånare, som besöktes av ett växande antal turister. Man efterlyste fler affärer. Bolander fick med sig några andra prominenta göteborgare disponenten G. D Kennedy och grosshandlaren Christan Röhss. De bildade aktiebolag, fick byggnadsnämnden med på noterna, anlitade arkitekten L. Enders och entreprenören byggnadsfirman J. Dähn för att realisera "ett av de vackraste affärspalatsen i Skandinavien".

Emellertid räckte pengarna bara till halva, den östra delen, av projektet. Överglasningen kom aldrig till stånd efter som den västra delen, som var en förutsättning för att bära takvalvet, aldrig byggdes. När Arkaden revs 1972 var det många som ondgjorde sig och sörjde den pittoreska gatstumpen. Minst lika högt protesterades när man 1898 rev för att uppföra den ursprungliga Arkaden. Då låg på samma plats det vackra "Denninghoffska huset", som omfattade hörnet Östra Hamngatan- Drottninggatan och som bara var 16 år gammalt.

Wilhelm Denninghoff hade startat och gjort sig en förmögenhet på järnmanufaktur. 1889 köpte han Gunnebo slott i Mölndal och gav i bröllopsgåva till sin dotter friherrinnan Hilda Sparre. Huset i hörnet av Drottninggatan och Östra Hamngatan ansågs vara ett av

Göteborgs vackraste, inte desto mindre klagade man 1903 över att västra delen av kvarteret stod kvar och att arkadidén inte fullföljdes. Det ursprungliga konsortiet hade stora ekonomiska svårigheter och räddades 1909 från konkurs av grosshandlare J.A. Hertz. Inom tre år hade han vänt förlusten till vinst.

Fantastisk julskyltning
För mig som upplevt "gamla" Arkaden är den särskilt förknippad med julhandeln. Gatan var smyckad och belyst som ett sagoslott, julskyltningen var fantastisk. Med lista i hand kryssade man mellan butikerna. Där låg på hörnet Brobergs tobakshandel där man kunde köpa finaste havannacigarrer och kritpipor från Holland, Waideles skivbutik, där man kunde sitta i ett litet bås med hörlurar och beställa fram all världens musik, Törnstens herrekipering hade finaste linnenäsdukar och alltför dyra slipsar, hos Hulténs optiker fanns glasögonfodral i läder, Petersons Wienerångbageri, grundat1868, hade julmarsipan och praliner, hos hovjuvelerare A. Landoff & Sons hade man bara råd att titta i fönstret, som tonåring trånade man framför fönstren till Boutique Margot som sålde nipper bland annat från Christian Dior, och Bernat Klein.

Hos Emelie Åqvist, störst i Sverige på handgjorda blommor, beställdes den krans av sidenknoppar, som jag bar som kransflicka när min far promoverades. Hos perukmakare Hugo Bonander sålde jag barndomens rygglånga lockar för en ärtig frisyr à la Audrey Hepburn i "Prinsessa på vift". I en liten kartong kunde man köpa med sig läckra smörgåsar "till hav tolv på natten" från smörgåsbutiken Arcade.

Billig punsch på restaurang Continental
I den ursprungliga planeringen fanns ett hotell med 50 rum placerade i 2:a våningen och uppåt utmed Arkaden, restaurangen hette Continental, ett namn som fortfarande finns kvar bland göteborgska restauratörer. Där serverades punsch för 1.25 kronor karaffen (1/3 l)! Vid tiden för första världskrigets utbrott ersattes restaurangen av Cabaret "Vildkatten", till artisterna som framträdde där var bland annat blivande revykungen Ernst Rolf.

Göteborgs första biograf låg naturligtvis i Arkaden. "Kinematografen" hette Olympia. Film hade visats tidigare men det var bara engångsföreteelser i Göta Källare och på Valand. Vid invigningen 9 januari 1904 visades flera filmer. Mest intryck gjorde "framställningen af en tjurfäktning". Senare samma år hade Olympias ägare fått ensamrätt till en lokalt framställd film av ryttartävlingar vid Kviberg.

"Kinematograferingen af löpningarna har lyckats särskilt väl, så man kan känna igen både ryttare och hästar." skrev pressen. I samma lokal uppträdde så småningom bl.a. Brazil Jack, här kunde man också ägna sig åt " American bowling" en motsvarighet till det svenska kägelspelet, som började gå ur tiden.

Osannolik arkitektonisk skapelse med tinnar och torn
Till de butiker som på 50-talet framför allt lockade amerikanska turister var Bohus Stickning, som tack vare Ingrid Bergman och andra världsstjärnor blivit en säljsuccé i Amerika. När Amerikabåtarna kom så kunde hela lagret länsas på ett par dagar. För Malmsjö "ett namn med god klang" gjorde Monica Zetterlund reklam och hovsångerskan

Birgit Nilsson förekom naturligtvis i Waideles annonser.

"Göteborgs arkader" var en osannolik arkitektonisk skapelse med tinnar och torn. Tillräckligt gammal för att vara omodern men inte tillräckligt gammal för att vara kulturhistoriskt värdefull konstaterades inför rivningen. Vad som bland annat gick förlorat var en kitschig fasadutsmyckning inte olikt en teaterdekoration. Inte hjälpte den till att skapa bestående skönhetsvärden men var "rätt kul" för att citera Hasse Alfredsson. För oss som var med lever Arkaden vidare i våra minnen medan många av affärerna som startade sin verksamhet där numera är etablerade på andra adresser, en del blev världsomfattande.

Arkitekten Franz Louis Ender var född i Bergen Sachsen 1855. Han avled i Göteborg 1924. Som 29-åring kom han till Göteborg från Dresden. Till de hus han ritat och som finns kvar hör Odd Fellow-huset på Vasagatan och hörnhuset Västergatan-Föreningsgatan 2. Det senare kan man, om man har tur, uppleva i all sin prakt om man en mörk vinterkväll passerar huset när trappupphuset är tänt.

Ender ritade också landshövdingehus
Då klättrar uppför entréfasaden färggranna blomgirlander med solrosor och tulpaner i de blyinfattade fönstren. Huset är mycket väl bevarat och omskött av sin bostadsrättsförening. I lägenheterna är till och med ovanfönstren till skafferi och toalett utförda med blyinfattade blomstermotiv. Ender har även ritat landshövdingehus vid Karl Johans Torg, Hertziahuset vid Packusplatsen, arbetarbostäder för Pripps bryggeri på Odinsgatan och landshövdingehus i Gamlestaden för anställda vid SKF.

Låt mig avsluta med en entusiastisk skildring av utsikten från "Arkadernas tak" ur Handelstidningen 14 oktober 1899 mer än hundra år före Göteborgshjulets tillkomst.

"Vi hava ifrån denna betydande höjd (6 vån!) hela Göteborg nedanom oss. Det är egendomligt och kanske betecknande hur litet "hela Göteborg" förefaller, då det så här betraktas "uppifrån". Men en grann vy öppnar sig. Vi kunna följa dalgångar förbi Qviberg upp emot Partille, Jonsered ända till de blånande Lerumshöjderna i fjärran, vi kunna överblickade de kala bergssträckorna, vilka te sig som ett stelnat hav åt Hisingssidan och utåt bortom Slottsskogen, vi kunna iaktta livet i hamnen, ångarnas rökar och de gammelmodiga men pittoreska fartygens mastmassor bort emot Klippan. Leende och i mjuk grönska ligger Trädgårdsföreningen alldeles under våra fötter, grönskan fortsätter utefter bergssidorna av Mölndalsdalgången."

Barnhuset

Barnhuset, ett av de många åt det allmänna bäst ägnade anstalter, hvarpå Göteborg är så rikt, tack vare dess söners frikostighet och storsinthet. Det stiftades 1737 av biskopen doktor Jacob

Benzelius, som till dess befordran år 17B9 anordnade ett lotteri under inseende af honom själf, landshövdingen baron Bengt Ribbing och vice amiralen Johan von Utfall. Barnhusets första reglemente utfärdades av Kungl. Maj:t år 1748, och äga, enligt detta, obemedlade barn af båda könen från 6:te till 15:de åren att här erhålla såväl underhåll som undervisning. Stiftelsen står under ledning av sju personer, därav fyra självskrivna kuratorer: landshövdingen i länet, stiftets

biskop och stadens båda borgmästare.

Sedan inrättningens uppkomst har den haft sin lokal på samma plats som nu. Intill år 1854 disponerade den dock endast en olämplig träbyggnad, som till sist var av ålder så bristfällig, att den måste nedtagas. Den nu befintliga är ett rätt vackert tvåvåningshus av tegel, klätt med klinkers och utfört i rundbågsstil efter ritning av major A. W. Edelsvärd. Byggnaden håller i längd 35 meter och i bredd 74 meter. Den fullbordades 1857 och har kostat 50,000 kr.

Vid samma gata finna vi under numro 42 och 43 en lång tvåvånings stenbyggnad, över den ena dörr står: Willinska Fattig-Friskolan 1835 och. över den andra: »Willinska Fattig-Friskolans Slöjdeavdeluing 1853».

Dessa årtal betecknar dock endast tiden för husens tillkomst. Själva skolan fanns långt därförut, lär vara från 1767, då predikanten vid stadens Fattighus fil. dokt. Johan Willin utan annan påtryckning än det inre behovet att göra gott bildade en liten friskola för fattiga barn, såväl gossar som flickor.

I denna skola var han först ensam lärare, och hans lön för möda och kostnader utgjorde endast medvetandet om den goda gärningen, måhända också en och annans tack. Snart inseende att ökade medel skulle öka de goda gärningarna, förmådde han några vänner att sammanskjuta ett penningbelopp till grund för en ordentligt planlagd friskola af visst omfång. Vännerna sådde icke på hälleberget, ty skolan, som första året hade 17 lärjungar, kunde på 1790 talet uppvisa icke mindre än 300 elever, varav 200 erhöll middagsmål och de fattigaste full förtäring. Detta gynsamma resultat fick likväl icke Willin bevittna, ty han avled redan 1772.

Sedermera måste dock både helförsörjningen och middagsbespisningen indragas, enär skolans ekonomi fått att kämpa med motgångar, vilka till sist blev så stora, att de hotade anstalten

med total undergång. I ett bättre läge kom denna först genom donationer av en handlande And. Lesse och dennes syster Hedvig Lesse m. fl.

Sedan det första, år 1775 inköpta skolhuset, som var av trä, uppbränt I830, inköpte styrelsen en angränsande tomt, och på de sammanslagna tomterna byggdes nu det nuvarande skolhuset, som år 1853 fick en ytterligare tillbyggnad efter A. W. Edelsvärds ritning. Härigenom vanns, särskilt åt den sedan 1836 med skolan förenade slöjdavdelningen, en behövlig utvidgning.

Till utjämnande af den bristande skillnaden mellan skolans inkomster och utgifter lämnar staden ett årligt bidrag.

Vandring i det befästa Göteborg – Bastionerna

En dag gick jag i den historiska underjorden. Guiden lotsar gruppen som både häpnar och beundrar dessa enorma byggverk som vi göteborgare och besökare dagligen trampar på – Bastionerna är ett mästerligt byggnadsverk!

Vandringen avslutas vid Carolus Rex och den smått ofattbara historien om en fotboll! En liten kille har en av portarna till Carolus Rex som mål – och det bär sig inte bättre än att hans fotboll, en riktig ”läderkula” med numreringen 2, som pojken just fått från en faster – far rätt in i ett litet hål. Ingen kan komma åt bollen, så det är en bedrövad tioåring som förlorar sin fina present. Han går förbi Carolus Rex i femtio år och tänker; ”där sparkade jag in min fotboll”. Men som av en händelse upptäcks en efterlysning i GP; grottforskare har hittat något som ser ut att ha varit en fotboll – och på gummiblåsan står nummer 2!

Vi får idag en fantastiskt trevlig historia som börjar i Carolus Dex – under f d Sociala Huset (numera Pedagogen) – ser mäktiga rum, välvda stentak, stalaktiter som hänger som små draperier. Ljus från ficklampor som sveper runt oss i mörkret, vi går fram och åter i de utrymmen – kasematter - där soldater vistades för drygt fyra hundra år sedan.

Någon får den stora äran att i slutet av vandringen öppna porten med den stora nyckel. Vi är där jag började berättelsen - om fotbollen - i kruthuset Carolus Rex på Otterhällan.

Vi sjunger en hyllning till bastionerna och konstaterar att den kyrkliknande salen har en fantastisk akustik. Sedan skiljs vi åt på den småregniga Kungsgatan.

Fjällhyddan – Hyddan

En tredjedel av stadens fotografer är kvinnor - runt förra sekelskiftet - tre av dem mest omtalade är Olga Rinman, Caroline Gaudard och Anna Backlund. Den här bilden är tagen av Olga Rinman och föreställer ”Fjällhyddan” – eller ”Hyddan” som den allmänt kallas – och är ett av Sveriges äldsta församlingshem! Det är Oscar Fredriks församlingshem som vid den här tiden ligger vid Fjällgatan 15, alldeles vid hörnet av Paradisgatan. En enkel träbyggnad som ritas av Johan Laurens och invigs första gången den 6 januari 1899 – och den kristnas 1902. "Hyddan" inrymmer sittplats åt 400 personer, matsal för 100 personer och bostäder för diakonissor. Byggnaden blir till tack vare en donation av Beatrice Dickson, 29 000 kronor, och bildar ett centrum för bl a gudstjänst och andaktsstunder, diakoni och bildningsarbete, sjukvård och samt slöjdundervisning.

En omfattande renovering görs under mitten av 1950-talet, men 1968 rivs hela byggnaden.

Linnégatan

Namnet Linnégatan fastställdes 1882, och har fått sitt namn efter Carl von Linné som besökte Göteborg år 1746. Från 1870 till 1882 hette gatans avsnitt mellan Järntorget och Tredje Långgatan för ''Första Tvärgatan''. Under 1890-talet lades gatan ut med trädkantade trottoarer, breda körbanor och en ridbana i mitten, som gick från Slottsskogen till Heden, Göteborg. Kring 1895 var Linnégatan inte bebyggd längre än till dåvarande ''Femte långgatan'' (''Plantagegatan'' 1883).
Stadsdelen Olivedal domineras av Linnégatan. Husen längs gatan är ovanligt höga för Göteborg, vilket gör att gatan inte upplevs som särskilt bred. Många av husen längs gatan är från början av 1900-talet, men flera av de gamla husen revs i början av 1980-talet och ersattes av postmoderna hus av samma storlek, med viss inspiration av de gamla husen. I samband med inflyttningen i de nya husen blommade nöjeslivet upp på Linnégatan. Gatan är känd för sina många restauranger och kaféer. De tidigare förträdgårdarna används nu till stora uteserveringar, vissa av dem permanenta.
Där Linnégatan nu dragits fram rann tidigare en bäck som hette ''Djupedalsbäcken'' (namnet efter den tidigare, närbelägna fastigheten ''Djupedalen'' på ''Kommendantsängen'') eller ''Frigångsbäcken'', tack vare en nivåskillnad på 12 meter mellan Linnégatan och Järntorget. Det var det vattendrag som rann genom Slottsskogen

och fyllde fågeldammarna utefter dåvarande Karlsrogatan med vatten. I slutet av år 1878 beslutades att Djupedalsbäcken skulle fyllas igen och att vattnet skulle ledas bort genom en dubbel 3 x 4,5 fot och 1300 fot lång kulvert, som skulle mynna ut i Göta älv vid ''Östra Järnvågshamnen'' (nordväst om Järntorget). I tidningen Göteborgs-Posten kunde man den 18 juli 1879 läsa:
År 1900 anlades "Velocipedbanor" (cykelbanor) i Linnégatan, till en kostnad av 1595 kronor.
I juni 1901 beslöt stadsfullmäktige att anlägga en "elektrifierad spårvägslinje" mellan Järntorget och Slottsskogen, som den 18 augusti 1902 öppnades för trafik. Spårvagnshållplatser längs gatan är: Järntorget, Prinsgatan, Olivedalsgatan, Linnéplatsen.
Där Landsvägsgatan mynnar ut i Linnégatan fick Ernst Jungen 1986 en plats uppkallad efter sig. Han var överlärare i Nordhemsskolan och stadsfullmäktiges ordförande under åren 1934-1962.
Viktoriaskolan, uppförd 1875—1877 (arkitekt V Adler, byggmästare A Pehrsson), är gatans äldsta byggnad (dock med adress Nordhemsgatan 32). Skolan upphörde 1975, och sedan flera år inryms här Hagabion, alternativ handel med varor från u-land med flera verksamheter.
Linnégatan har många byggnadstorn, där det största är Linnéakyrkans. Helgedomen uppfördes efter ritningar av arkitekt Gustaf Elliot och invigdes den 20 november 1903 för Baptistförsamlingen, och i januari 1971 hölls sista gudstjänsten. Numera heter det ''Linnéahuset'' och verksamheten är inriktad på rehabilitering av ungdomar med drogproblem. Gatans enda träfastighet är ''Villa Ideborg'' vid nummer 32. Huset från 1898 är i stabilt kärnvirke och byggnadsminnesförklarat av kommunen.

Kungspassagen

Kära kvinnor! Och män också för den delen - Allt var inte bättre förr, även om några slängde vissa ”underpersedlar” under 70-talet kunde kvinnorna långt före oss tvingas bära något slags shape-up-plagg med stålfjädrar och annat stödjande… men vad skulle de stödja, de flesta kvinnorna var smalare då än idag.

Men nu till nya Kungspassagen som står klar att invigas 1931. Ett nytt inslag på den tiden. Här fanns, enligt Sven Gulin (som ägde Gulins och Pepita), många intressanta affärer såsom Linneutstyrsel som långt senare blev Twilfit och presentaffären Mikado som senare blev Rosenthal, Ljud & Bild … verksamheter som Svenska Urdepoten, Artium och Handskkompaniet har kommit och gått, liksom Mårds Möbelaffär, Blomsterhandel, Bengtas Konditori. Annie Precht och Helmuth Lotz höll till på andra våningen - ”Akademi för Dans”, och så kommer vi då äntligen till restaurangen som ständigt bytte namn; Passagerestauranten 1931-32, Restaurant Kungshatt 1933-34 samt

Hasselblads Thé- och Lunchrum 1936-42. Andra affärer i markplan var Eric Skoglund, Jaeger, Guldfynd, Match och Wennbergs frimärksaffär.

Privat barnförlossning

Apropå förlossningshistorik; ett reglemente utfärdades under 1711 om barnmorskeutbildning och innebar bl a att utbildning skulle ske i form av lärlingsskap hos någon skicklig jordegumma med minst tio års erfarenhet och avslutas med en muntlig examen inför Collegium Medicum.

Därefter utfärdades barnmorskebrevet som gav rätten att utöva yrket. Den ed som barnmorskorna svor vid examen;

Jag lofwar och swär wid Gud och hans heliga Evangelium, att jag i alla mina barnmorske-befattningar så skall förhålla mig, som jag inför Gud och mitt samwete answara kan, troget följa de kunskaper jag inhemtat och mig från widskepeliga företag wakta, så att jag med Guds hjelp och bistånd, ömt, troget och oförtrutet betjena kan hwar och en som mig tillitar, det ware sig hög eller låg, rik eller fattig, och natt eller dag, samt göra min yttersta flit, att qwinnan, som jag hemtas och kallas till, med minsta fara förlöst blifwer, och fostret, så wida möjligt är, med lifwet till werlden kommer och njuter det heliga dopet, samt behörig wård och skötsel.

Ringbaren - Avenyn

Högertrafiksomläggningen skapade stora rubriker i det lilla Sverige.

Ute i den stora världen förfasades vi över sexdagarskriget och ockupationen av Israel och än i dag pågår dessa ockupationer trots att FN:s säkerhetsråd antog en resolution som krävde ett tillbakadragande av Israel från de ockuperade områdena redan 1967.

I semesterlandet Grekland tog en militärjunta makten efter en statskupp och monarkin avskaffades, kungafamiljen flydde till England.

I filmvärlden kom uppseendeväckande ”Jag är nyfiken - gul" och "Änglar finns dom" med Jarl Kulle och Christina Schollin. Casino Royal - agent 007 James Bond - hade filmpremiär i april 1967, filmen blev ett fiasko!

Idag får vi veta att bankerna i Grekland stänger ... Och det är helt andra företeelser/förändringar/åsikter som råder idag – både inom Göteborg och utanför vår horisont!

I konstvärlden regerade Andy Warhol, som nu börjat odla myten och bilden runt sig själv. Bland annat kom några av hans mer kända verk till detta år; soppburkarna från Campbells och de färgglada silksceentrycken av dåtidens kändisar, t ex Marilyn Monroe.

Under 60-talet börjar många tonåringar samlas kring kaféerna på Avenyn, har man gott ställt blir det en coca-cola inne på Påfågeln, har man mindre gott ställt blir det fika på Konsumbaren eller Ringbaren. På Ringbaren är det ett finurligt beställningssystem. Man trycker på en knapp vid menytavlan… en färgad kula rullar iväg längs en bana och bakom disken kan kallskänkan se vad som önskas! Hon, det är oftast en kvinna, fixar smörgås, wienerbröd, bakelse och allteftersom kön rör sig mot kassan serveras det som den lilla färgade kulan markerat! Valet faller oftast på kulan för kaffe och bulle 75 öre. På Konsum kostar samma beställning 50 öre. Påfågelns pris ligger kring en krona! Alltså får portmonnän bestämma vart man ska gå. På Bräutigam kan man festa till ordentligt med kaffe och bakelse … till tonerna av Harry Perssons pianospel!

På Ringbaren är det inte ovanligt att unga män sitter tätt tillsammans kring ett bord och de talar på annat språk än svenska. SKF, Volvo och Götaverken m fl rekryterar arbetskraft från Finland, Jugoslavien, Grekland och Italien. De från Medelhavsländerna för med sig en kafékultur om vi ungdomar inte varit med om tidigare. Det finns till och med kaféer där vissa landsmän har sina stamställen. Grekerna på Petersons konditori, italienarna på Ringbaren, jugoslaverna på Konsumbaren, ungrarna på TUA nere på Östra Hamngatan.

Det är här på Kungsportsavenyn som det ”kontinentala” livet gör sin entré i Göteborg.

Ringbaren vid Avenyn i Göteborg byggdes 1971 om till Sveriges första pizzeria, ”La Pizza”, där äkta italienare kavlade degarna. Konsumbaren blir ”Il Gondoliere” – Påfågeln får också annan karaktär. Vi tonåringar blir äldre och lämnar kaféborden till förmån för andra gäster …

Vi tar en titt på gatan i backspegeln; 1861 tillsätts en kommitté som får i uppdrag att utarbeta förslag till en utbyggnadsplan och en tävling utlyses. Det är Sveriges första stadsplaneringstävling. Stadsfullmäktige antar planen fem år senare och ett av de viktigaste inslagen i planen är huvudstråket söderut, Kungsportsavenyn.

Första gången Avenyn nämns är i stadsfullmäktiges protokoll från 7 mars 1867; som den blivande ”Stora avenyen från Kungsportsbryggan”.

Men namnet Kungsportsavenyn bli ifrågasatt och 1880 föreslås i stället Gustaf Adolfsgatan. Två år senare beslutas att gatan ska ändra namn till Kungsportsgatan! Men

det beslutet återtas samma år med knapp majoritet. Det kontroversiella är uppenbarligen beteckningen ”aveny”, som upplevs som främmande – och med en ”utländsk prägel”.

Kungsportsavenyn kommer till i slutet av 1800-talet och paradgatan domineras av stora exklusiva bostadshus – och inte minst är det ett elegant och populärt promenadstråk som började vid Kungsportsbron i norr och slutade vid Lorensbergs Park i söder. Nu stoltserar här män i höga hattar och kvinnor svänger sina vackraste kjolar under söndagspromenaderna.

På Avenyn frodas också grönska. En lindallé pryder gatan. Framför alla byggnader finns inhägnade förträdgårdar.

Lorensberg Park är en populär nöjesplats med restaurang, musikpaviljong, kägelbana, skjutbana, cirkus och teater. Söder om Lorensbergs Park, där Götaplatsen ligger i dag, vajar sädesfälten - stadskänslan är obefintlig.

Fram till 1914 finns inte en butikslokal ut mot Avenyn, bara enstaka hus har salukällare på tvärgatorna. I en beskrivning från sekelskiftet sägs om gatan; ”Den bär en fullständig storstadsprägel med sin vackra lindallé och sina höga välbyggda hus med prydliga små trädgårdar” och att ”gatan får en särskilt fin karaktär därigenom att intet enda hus vanprydes av butiker och därigenom förenad med skyltning”.

Under 1916 beslutades att en stor utställning skulle arrangeras för att fira stadens 300-årsjubileum. Dålig ekonomi och andra världskriget lägger sin skugga över planerna som skjuts upp två år framåt i tiden. Göteborgsutställningen invigs 1923 och huvudentrén förläggs vid Götaplatsen. Spårvagnen dras tillfälligt upp till Götaplatsen för att förbättra tillgängligheten för utställningsbesökarna. Avenyn förlängs mot söder och Götaplatsens terrasser byggs upp. Nuvarande Konstmuseet och Konsthallen. För att knyta ihop Avenyn med Götaplatsen byggs provisoriska byggnader som sedan rivs och det dröjer mer än tio år innan Götaplatsen med Poseidon står klar.

På 30-talet öppnar fyra biografer och kafé- och restauranglokaler etableras efter hand. Nu anser man att gatans bebyggelse är omodern och stadens planerare börjar diskutera Avenyns omvandling till ”fin affärsgata” och under 30-talets senare hälft utformar stadsingenjören Uno Åhren planer för förnyelse. De nya planerna resulterar i att större delen av byggnaderna längs gatan rivs och ersätts med högre sex till sjuvåningshus. Bottenvåningarna tänker man ska innehålla verksamheter och de övre för boende.

Fyra nya hus byggs i funkisstil. Tjugo år senare är även 30-talsplanerna omoderna och nya planer växer fram. Vi är nu tillbaka till 60-talet då Avenyn blir ”en modern butiksgata” – så i början av 70-talet rivs sexton bostadshus från 1800-talet och ersätts med nya

större byggnader för kontor, butiker, hotell, varuhus, banker och bostäder. Förträdgårdarna tas bort, med undantag för Avenyn 1 och 2. Utmed husfasader breder uteserveringar ut sig - nya kaféer, restauranger och nöjeslokaler tillkommer.

Successivt försvinner den gamla prägeln som Avenyn en gång var känd för.

Gamlestadens Fabriker

Sahlgrenska sockerbruket var den första industrin på den här platsen – området för Gamlestadens Fabriker. Sockerbrukets huvudbyggnad från 1729 finns fortfarande kvar innanför fabrikskomplexet. Byggnaden är Göteborgs äldsta industribyggnad och en av stadens äldsta byggnader överhuvudtaget.

Vid sekelskiftet hade Gamlestadens Fabriker blivit den största bomullsfabriken i Skandinavien med 1500 anställda. När kvarteret byggts fullt med fabriksbyggnader och arbetarbostäder började man riva för att ge plats åt modernare lokaler.

De många till- och ombyggnaderna visar på utvecklingen inom den förr så betydelsefulla bomullsindustrin. Den var inte bara en viktig industri i sig, utan betydde även mycket för uppbyggandet av andra industrigrenar.

Herman Gustaf Turitz, mannen bakom bl a Epa, lät under 1941 uppföra huvudkontor och centrallager åt sin varuhuskedja. 1978 lämnade dock Turitz/NK/Åhlén & Holm.

I centrum av bilden ser vi Svenska Kullagerfabrikens mäktiga länga mot Artillerigatan och den byggnaden är det mest dominerande inslaget i Gamlestadens stadsbild. Den påbörjades redan 1909-1913, vid Hornsgatan, och har sedan byggts ut mot öster i etapper. Gamlestadens Fabriker har t ex direkt bidragit till kullagrets tillkomst och därmed till grundandet av just SKF.

Gullberget

Under tidig medeltid var det svenska inflytandet svagt i väst. Sveriges kungar och stormän stred främst sinsemellan och Göta älv utgjorde gräns mellan Norge och Danmark. Första gången Gullberg nämndes i text var när riksmarsken Birger Jarl 1253 lägrade sig på Gullbergs ängar sydost om Gullberget med intentionen att gå samman med Norge för krig mot Danmark. Genom en uppgörelse med danskarna sköt man dock tvisterna på framtiden. Avtalet innebar att Sverige fick en korridor mot väster; södra Hisingen och vissa områden på älvens sydsida blev svensk mark. Det viktiga området började tidigt befästas och 1303 nämns att Birger Jarl låtit bygga ett hus på Gullbergsklippan. Under 1400- och 1500-talets unionskrig mot Danmark befästes klippan från och till.

Gustav Vasa och hans söner anlade under 1500-talet slottsbefästningen Gullbergshus med gravar och vallar på berget. Dess utseende är oklar och 1612 intogs den av danskarna. Den förstördes troligtvis då och berget var sedan danskt i sex år genom att ingå i pant för Älvsborgs lösen. När den var betald och svenskarna återfått området fattades snabbt beslut om grundläggning av nuvarande Göteborg. Befästandet av staden hade hög prioritet tillsammans med städer på andra sidan Östersjön, främst i provinser i Baltikum och Nordtyskland. Det försvarssystem som började anläggas på 1640-talet var traditionellt, men när Erik Dahlberg (1625-1703) anlitades på 1670-talet, växte en av norra Europas effektivaste stadsbefästningar fram.

En stjärnkrans anlagd på Gullberget 1643 revs på 1670-talet och 1687 började skansen Westgötha Leijon uppföras efter Dahlbergs ritningar. 1689 invigdes den av kung Karl XI. Den fick sitt namn för att göra heder åt Västergötland och dess landskapsvapen lejonet. Lejonet kom aldrig att utsättas för strider och dess underhåll varierade med hotbilden. Senast den sattes i beredskap var 1806 under Napoleonkrigen. Samma år tog man beslut om rivning av Göteborgs bastionssystem men skansarna blev kvar och Lejonet fick nu tjäna som förråd för stadens lantförsvar. 1822 avfärdades stadens befästning från rikets försvar och Lejonet blev då upplag för en ammunitionsfabrik i närheten. 1895 flyttade ammunitionstillverkningen till Kviberg och skansen stod tom fram till 1908 när den renoverades och inreddes till landstormsförråd.

KKI – KKII

Kvinnokliniken vid Sahlgrenska sjukhuset, togs i bruk 1939;

Under tiden 1945-1968 kallades kliniken Kvinnokliniken I - KK I, då Göteborgs Barnbördshus togs åter i bruk som Sahlgrenska sjukhusets andra kvinnoklinik (se nedan).

Kvinnokliniken II – Övre Husargatan (tidigare kallat Göteborgs Barnbördshus);

Samtidigt som kvinnokliniken vid Sahlgrenska sjukhuset började sin verksamhet 1939, avvecklades Göteborgs barnbördshus.

Den 17 september 1945 togs dock byggnaden åter i bruk som Sahlgrenska sjukhusets Kvinnoklinik II (KK II), på Övre Husargatan

Ett besök i Hagen!

Har ett ärende till ett barnbarn – har fixat några exemplar av en favoritlogga att stryka på ett plagg. Familjen bor i Hagen och efteråt går jag vidare upp mot kyrkan. En del kallar

den – liksom jag själv - ännu Hagens kapell, men heter numera Älvsborgs kyrka. Porten är öppen och jag kliver in. In i en helt folktom kyrka! Aldrig har jag väl sett denna kyrka tom. På skolavslutning, dop, konfirmation är det så packat att jag i bästa fall fått stå på kyrktrappan!

Läser historiken om kyrkan och får veta att en söndag i januari 1918 – alltså nästan på dagen för nittioåtta år sedan - började kapellet brinna!

Aftongudstjänsten skulle börja redan klockan 14, så nära högmässan som möjligt för att de under kristiden skulle spara bränsle. När kyrkvaktmästarens son kommer till kapellet för att se till värmepannan känner han genast lukten av rök och upptäcker att små lågor slår upp vid altaret. Han försöker släcka elden, men inser snart det fruktlösa. Nere i pannrummet rasar redan en fruktansvärd brand och han larmar genast närboende personer och brandkåren.

Tyvärr är framkomligheten svår på grund av snötäckta vägar och tillgången på vatten är begränsad. Kapellet kan inte räddas och till slut återstår bara skorstenen och de yttre murarna som är av granit.

Kapellet återuppförs 1919 efter arkitekt Yngve Rasmussens ursprungliga ritningar och sedan dess står kyrkan intakt, viss om - och tillbyggnad har gjorts under åren. Älvsborgs församling bildas under1967 och kapellet får namnet Älvsborgs kyrka.

Interiören är enkel och har en ljus färgsättning. Altartavlan är målad av Göteborgskonstnären Saga Walli år 1940. Den är tredelad och föreställer Kristus omgiven av sina lärjungar.

Processionskorset står i ena hörnet där framme i kyrkan. Barnbarnet jag nämner i början bar det under konfirmationen i maj 2015.

Haga

Under 1640 börjar det byggas i Haga och kring mitten av 1850-talet finns fjorton gator; Landsvägsgatan, Bergsgatan, Mellangatan, Westra Skansgatan, Frigångsgatan, Caponuiergatan, Östra Skansgatan, Nygatan, Skolgatan, Husargatan, Pihlgatan, Östergatan, Sprängkullsgatan och Allégatan.

Sin första stadsplan får Haga år 1660 och är Göteborgs äldsta planlagda förstad. Drottning Kristina som ger order om att Haga ska anläggas planenligt, gör dock ett förbehåll i händelse av hot om krig. Då ska invånarna riva sina hus – det kallades ”rubbning” och avröjning! Danskarna hotar Göteborg 1676 och det blir hög tid att röja...

Drabbade Hagabor får visserligen nya tomter men de som bor längs nuvarande Kaponjärgatan får ingen ro. På 1690-talet ska det röjas för en skyddande kaponjär, d v s en täckt gång som ska byggas utmed vallgravens förbindelse med Skansen Kronan! Trettiofyra gårdar rivs – inga protester hjälper.

År 1665 uppgår den bofasta befolkningen till omkring tvåhundra personer. Idag bor här drygt fyra tusen personer. Haga lär vara Sveriges till ytan minsta församling med sina 0,36 kvadratkilometer.

Nordhemsskolan!

Vi går upp för trapporna vid Övre Majorsgatan och kommer till Nordhemsskolan. Det är rast och skolungdomar spelar boll på skolgården, medan det fladdrar i byggställningar och byggplast! Så monumental. Så många tegelstenar staplade på varandra i all oändlighet, i bågar som aldrig tycktes ta slut. Skolan är ett verk av Arvid Bjerke (1880-1952) och Ragnar Ossian "R O" Swensson (1882-1959). Utmärkande för den här stilen som kallas nationalromantiken är mustiga materialval, som granit, tegel, falurött eller tjärat trä, och inte minst byggnadernas kubistiska form. Den här stilen blommade i Göteborg under 1910-talet – vi har några kända exempel för den här tidens trend. Nordhemsskolan som byggs under 1914-1917 – är då ett tävlingsbidrag som utlyses under 1912 - och som ger duon Bjerke och Swensson uppdraget att skapa en av de största skolor som vi sett inom norra Europa. Ett imponerande komplex på höjden av Nordhemsgatan, mellan Stigberget och Slottsskogen.

Företaget A Krüger & Son uppför bygget som Bjerke visat upp som modell på Baltiska utställningen i Malmö 1914 – den tidens modernaste skolarkitektur.

Vad som utmärker just projektet Nordhemsskolan är kostnaden - mer än en miljon kronor – en summa som aldrig tidigare uppnåtts för en skola i Göteborg. Skolan planeras för drygt tvåtusen elever och hundratalet lärare. Inalles sextiofyra klassrum, tillhörande bibliotek, badanläggning och tre skolkök!

Korridorsystemet blir långsträckt – den längsta är åttio meter och har klassrum på båda sidor. Ett tjugotal salar för slöjd, gymnastik och naturlära. Något som är helt nytt för Göteborg är de specialinredda laboratorierna för kemi och fysik.

Letar mig fram till skolledarens expedition och möter Mikael Hallberg som tar mig till en trappavsats där skolans historia återfinns som dekoration. Korridoren framför oss är fullständigt överväldigande i sin dekor och utsmyckning. Mikael hälsar på varje barn som passerar. Här blir varje elev sedd! Nordhemsskolan inrymmer idag drygt sexhundra elever. Tack för trevligt bemötande, Mikael Hallberg.

Tar närbilder på takets målningar. Lämnar skolan och åter på skolgården ser besökaren den solbelysta fasaden som vetter mot söder. Rasten är över. Vackra fasader i tegel. Ser mot hamnen där en hamnkran skymtar, åt andra hållet syns tornet på Naturhistoriska museet. Tar trapporna ner och är åter på Linnégatan!

Spannmålsgatan 18

En katolsk församling grundas i Göteborg 1862, då bor här 50 katoliker (tyskar, fransmän och italienare). Församlingen är den andra katolska församlingen i Sverige. Den omfattar också västra och södra Sverige. Församlingen får samma år tillstånd att förvärva mark till en kyrka och församlingens första kyrka i Göteborg, S:t Josef, var belägen vid Spannmålsgatan i Nordstaden i Göteborg. Den invigdes 1865 och övergavs sedan man 1938 uppfört en ny församlingskyrka, Kristus Konungens kyrka, vid Parkgatan på Heden. Kristus Konungens församling är idag en av Sveriges största katolska församlingar, med omkring 5000 medlemmar från jordens alla hörn.

Saluhallen – Kungstorget!

Stora Saluhallen och Kungstorget ligger på mark som tidigare upptogs av befästningsverket. Rester av befästningen från 1600-talet finns kvar under mark som fornlämningar. Torget har varit Göteborgs stora marknadsplats ända sedan mitten av 1800-talet och under 1850 uppförs en halvcirkelformad basarlänga runt den sidan av Kungstorget som vetter mot Vallgraven och 1889 kompletteras längan med Stora Saluhallen, som ritas av den kände arkitekten Hans Hedlund.

År 1885 beslutar stadsfullmäktige i Göteborg att bygga en täckt saluhall på Kungstorget. Vid den tävling som anordnas segrar Victor Adlers förslag. I den slutliga utformningen deltar arkitekten Hans Hedlund och 1889 står den pampiga saluhallen klar. Vissa förändringar görs och kanske mest omfattande sker 1906, då de yttre öppna butikerna längs fasaden byggdes in i jugendstil.

Saluhallen är en av de få i sitt slag som finns kvar i landet. Den har i huvudsak kvar sitt ursprungliga utseende. Interiören är välbevarad. Takkonstruktionen i järn och glas är ett fint exempel på denna byggnadstyp från sent 1800-tal.

Tittar vi tillbaka i historiken påbörjas bygget således i februari 1888 och allt står klart redan 1889. Ett år senare är tjugofyra bodar uthyrda. Vid sekelskiftet fanns ett hundratal försäljningsplatser – det finns statistik som visar att ca 65 % säljer kött, fläsk, charkuterier och 25 % ost och smör, 10 % bröd, 3 % frukt och vilt samt 1 % sill.

År 1905 förbjuds dock försäljning och styckning av kött och fläsk under bar himmel - eller i öppna bodar. Därför byggs Saluhallen till 1906 genom en förlängning av den stora

hallen åt öster i samma stil, men något lägre. De butiker som ligger längs saluhallens yttre långsidor byggs också in och får egna entréer.

Under åren 40- och 50-talen görs sanitära förbättringar med allmänt diskrum i källaren, toaletter. Basarlängan rivs under 60-talet.

Minns ni ”kravallerna” kring torget under 70-talet? Faktum är att det redan under andra världskriget finns planer på ett underjordiskt garage och skyddsrum under Kungstorget. Först 1974 tas ett kommunalt beslut om att garage ska byggas under torget - men efter ockupation och allmän debatt ändras planerna!

Ett antal ombyggnationer görs under årens lopp. Till exempel är taket ursprungligen täckt med sinuskorrigerad plåt som senare byts mot bandtäckt plåt. Interiört görs stora förändringar, inte minst utvecklas bättre ventilation och fläktsystem. Här ser vi bilder från en tid då charkvaror hänger över våra huvud och vi kan köpa ost för knappt en tia per kilo!

Hästen i Guldheden

Vi hoppar av vid hästen ”Havre” – hästen som jag som barn trodde var den trojanska hästen! Idag kan den trojanska hästen stå för spridning av virus i datavärlden … I den här döljs inget och vi går vidare mot 50-talets design av affärslänga – Dr Bex gata – förbi studiehemmet och genom parken med familjen som för dagen grillar sin lunch i det fria. Vi genar genom Syster Ainas gata och kommer rakt in i ett samtal mellan grodan och gräshoppan, av Sture Collin från1998, lite längre bort ser sköldpaddan ut att sakna sin kamrat haren, babianen sitter dock lugnt och njuter av vårsolen, fisken på torget glänser metalliskt. Vänder blicken mot kyrkan som lyser vit där uppe på berget. Går vidare mot Norra Guldheden – vattentornet som blev studenthem ser ut att ha fått vingar – kvinnan vid dammen, ”Sommar” lyser ovanligt grön idag! Vårgrön?

Området för ”Bo bättre 1945” är lite ödsligt denna lördag i mars – det här är inget område för genomfartstrafik precis. Det doftar ”luntat” när jag närmar mig koloniområdet mot Annedal/Haga. Krokus, snödroppar fyller varje solglänta … några har börjat elda gammalt ris i de små trädgårdarna. Termos står på ett trädgårdsbord.

Johannebergs Landeri

Hoppar av buss 52 vid Korsvägen och tar mig upp till Johannebergs landeri. Det är osäkert när landeriet byggdes – det finns uppgifter om att det redan fanns där vid i slutet av 1700-talet.

Har ett minne i bakhuvudet att frimurarna i Göteborg någon gång om året firade frukost här med sina familjer – till skillnad från då bara bröderna inom logen träffades – och då under midsommarafton som firades på Johannes Döparens dag de 24 juni. Frimurarfamiljerna åt sin frukost vid ”Johannes berg” och höll ceremonier till långt fram på kvällen!

Johannebergs Landeri användes för bland annat grönsaksodlingar, fruktträd och kökträdgård. På landeriet finns också en manbyggnad och två separata flygelbyggnader kvar från slutet av 1700-talet Ombyggnation har skett på 1800-talet och en flygel revs och byggdes upp på nytt i tidigt 1900-tal.

Som andra landerier i Göteborg var Johannebergs landeri bostad åt de rika och förnäma familjerna i staden. Bland många innehavare av landeriet finner vi skeppskaptenen Christian Troilius (Ostindiska Kompaniet) och översten och landshövdingen Claes Virgin. Landeriet gav också namnet åt stadsdelen - Johanneberg.

Annexet byggdes till 1921 för att vara klart till Jubileumsutställningen 1923.

Strax nedanför landeriet står ett gäng flickor och diskuterar – det har varit en långdragen diskussion ... sedan 1957 står nämligen Nanna Ullmans bronsskulptur här. Nanna (1888-1964) var dotter till en av Skagenmålarna, Viggo Johansen, och hon flyttade till Göteborg 1929.

Korsvägen är före 1850-talet inte en del av Göteborg – men en viktig infartsväg från söder och öster. Korset lär man kunna följa på kartor redan under 1600-talet. Gammal bebyggelse kan vi konstatera och landeriet försåg oss göteborgare under många år med frukt och grönsaker – och inte minst från landeriet Liseberg. Vänder blicken mot Liseberg och ser knappast jordbruksmarker idag ... däremot dinosaurus!

Ett besök i reservatet!

Hoppar av spårvagnen vid Stigbergstorget och genar över gården framför Gathenhielmska huset. Här har vi haft en del intressanta guidningar av Peter Ribberfors och förhoppningsvis kan vi återse honom och gruppmedlemmar som vill göra besök inne i huset som är uppfört i två våningar i karolinsk stil med valmat tegeltäckt tak. Peter har samlat oss kring entrétrappan och bl a berättat om fasaden som har en stram symmetrisk uppbyggnad med pilastrar mellan fönsteraxlarna. Huvudfasaden vänder sig mot Stigbergstorget. Tomten söder om byggnaden omfattar idag en relativt stor trädgård med ett uthus och resterna efter ett växthus. Öster om bostadshuset ligger ett par små träbyggnader som ursprungligen tillhörde repslageriet från 1700-talet. Söder om tomten finns rester av den stora trädgård som tidigare hörde till huset. I öster mot Bangatan

ligger en låg vall – fornlämning - som är en lämning efter repslagarbanan.

Väster om huset ligger Gathenhielmska reservatet med trähusbebyggelse och det är dit vi styr kosan! Vår vän Carl F Fredberg beskriver området ”med sina små och stora hus, trädgårdar och hagar hade fått både lustiga och intressanta namn i jordeboken, men sådana som Gloriana, Frigga, Gilgal, Kapadosien, Fröjdeborg, Strutsen, Stora Klämman, Kullen och Cameleon ihågkommas väl bara av de äldsta majborna i trakten”.

Fotografen och undertecknad följer först några trappor upp för att kunna fånga helheten – Hjortbergska huset, huset där författaren och skulptören Eino Hanski bodde, det lilla lusthuset Bäckska paviljongen, där ”Singoalla” och ”Den siste atenaren” skrevs av Viktor Rydberg. Men då stod den Bäckska paviljongen vid Jaegerdorffsplatsen - 1948 flyttades den till sin nuvarande plats. Vi skymtar också Söderlingska ängen och en del ”moderniteter” som kommit till på 60-talet! Vi har en historia framför oss som är ca 250 år gammal - byggnaderna vid Pölgatan är idag den äldsta friliggande trähusbebyggelse Göteborg har kvar. Snöblandade regndroppar faller vackert över hustaken!

Eino Hanski

Efter helgens besök på Pölgatan – inom Gathenhielmska reservatet - och betraktelse av bostaden och bronsverket av Eino Hanski blev jag nyfiken på denne ingermanländsk-svenske författare, dramatiker och skulptör. Jag läser ur artiklar, reportage och krönikor; Eino föddes den 17 juli 1928 i dåvarande Leningrad. Han var en Hans far var en finsk arbetare som 1921 flydde undan förföljelsen av kommunister i Finland. Modern var karelska. Eino Hanskis modersmål var ryska. Med sin mor och syster tvingas han fly från det av tyskarna belägrade Leningrad. Flykten undan svält, krig och förföljelse tog honom via Ukraina, Polen och Finland slutligen till Sverige 1945 i en skraltig fiskebåt. Cirka 4 500 ingermanländska flyktingar kom till Sverige.

Den dramatiska flykten beskriver han i trilogin ”De långa åren”. I Sverige bosätter han sig i Göteborg och på Pölgatan. Eino Hanski försörjer sig i perioder som skogsarbetare, industriarbetare - bland annat på SKF - och hamnarbetare. Han arbetar också på ungdomsgård, som fotograf och som vandrarhemsföreståndare.

Under 1965 debuterar han som författare och skriver i första hand om ryska och karelska livsöden. Han skriver också om föräldragenerations historia. De som reste sig och gjorde ryska revolutionen. Det blir en diger samling av romaner, serier och manus. I slutet av sitt liv har han sin ateljé vid Delawaregatan i Göteborg. Vad som är anmärkningsvärt är att denne flitige författare är dyslektiker, d v s ordblind.

Eino Hanski är även en skicklig skulptör. Bland verken i Göteborg finner vi förutom ”Stigbergs-Lasse” eller Sjömannen från 1996 på Pölgatan, ”Evert Taube” på Jussi Björlings plats vid GöteborgsOperan från 1996, ”Gränslös tanke” vid Lindholmen från

1997 där också ”Medmänsklighet” finns från 1992. Vid Göteborgs Energi i Gårda finner vi ”Månskäran” från 1999 och på Liseberg kan vi se Sten-Åke Cederhök sedan 1998.

Eino Hanski avlider den 17 augusti 2000 i Göteborg.

Från Nääs till Götheborg III

Vad har denna lilla eka – eller är det en snipa - och ett större Ostindiskt skepp gemensamt? Ja, om vi börjar med ekan så fann vi den vid Nääs slott och där huserade en gång Jacob von Utfall, som var kapten och dessutom direktör för Ostindiska Kompaniet. Han köpte Nääs 1746 av en nära släkting. Jacob gjorde några lyckosamma sjöresor och fått del av stora vinster. Som många andra resenärer till t ex Kina fick han idéer om förbättring av jordbruket. Han satsade mycket på ombyggnad och inredning av slottet Nääs. Von Utfall var faktiskt en av de första ägarna som bodde permanent på slottet. Man tror också att det var på hans tid som slottet fick sina flyglar. Men av inredningen finns inte mycket kvar från hans tid på Nääs. Enbart några kakelugnar från slutet av 1700-talet. Nu går jag över till Stora Kajutan på Götheborg III – där kan vi tänka oss att en del vitpudrade peruker sitter på sned, brokadvästar spänner över bukstinna kargörer, alla är mätta och nöjda. Kaptenen ställer fram den stora skålen som han inköpt i Kina – med sitt eget sigill målat på porslinet – nu ska det festas och man lyckönskar varandra för de lyckosamma affärer de gjort i Kanton ... nu ställs kursen mot Kap Horn och sedan bär det vidare iväg mot Europa och Sverige – en resa som efter närmare ett och ett halvt år avslutas i ett sommarvarmt Göteborg! Bålet med arraken smakade gott!

Det här är en glimt av vår vagga – Gammelös!

Tar del av en berättelse från en kvinna som är backstugusittare i trakten under 1920-talet. Hon berättar om sin äldre broder som ska gå och läsa för prästen. Sedan blir han mjölnardräng hos en morbror i Bohuslän. Då blir det en mun mindre att mätta därhemma.

Nu har brodern arbete hos bönderna. Får göra dagsverke som en hel karl fast han inte är äldre. En ett år yngre syster arbetar hos familjens granne redan vid elva års ålder. Varannan dag går hon i skolan, annars är hon på arbete. Hon bär tunga mjölkflaskor så armarna räcker ända ner till knäna. Nej, man går inte i skolan tills man är 20 år på den här tiden. Vi små människor är bara till för arbete. Vi är dragdjur hos de mer besuttna. Ibland rinner sinnet till på en när man tänker på hur det har varit och man frågar sig varför det var så. De fattiga är för lite upplysta. Det är präster och rika människor som är härskande. Prästerna håller folket nere med sin skrämselreligion och vad som händer om man inte är en laglydig medborgare. Många av oss har aldrig läst något annat än katekesen och bibeln. Man håller nere vårt vetande så att vi lyder blint. Samma år som

jag läser för prästen tar jag plats som barnflicka på en gård där min äldsta syster tjänar. Jag är inte van vid att vara borta från mor och far. Det är roligt när man får åka hem. Det gamla hemmet är värdefullt att ha och vi har alltid så roligt tillsammans när vi är hemma.

Gud ska veta att jag älskar varenda del av det gamla hemmet. Jag kommer tillbaka till min plats över sommaren och i augusti kommer jag hem igen. Får en bättre avlönad plats. Men då inträffar något som förändrar hela vår värld. En solig söndag i augusti bryter det första världskriget ut. Det är ett minne som man aldrig glömmer. Kyrkklockorna klämtar så olycksbådande denna varma augustidag vid Göta älv.

Vi kommer till den här trakten en kylig höstdag. Historien berättar oss att Göteborgs äldsta moderstad, Gamla Lödöse, blir föremål för en växande avundsjuka från dotterstadens affärsmän, och inom Kristinas förmyndarregering börjar man tala om att upphäva Gamla Lödöses stadsrättigheter. Vederbörande tullinspektör gjuter olja på elden. I en inlaga till regeringen år 1641 kallar han ”Gammelös” för ett ”skadligt näste, där samhällets stöttepinnar umgås med de värsta föredömen i smuggling till norska sidan av älven. Detta bedrägeri underlättas av att ”de danske och norske hava utmed älven låtit uppbygga en hel hop kyffen och ölkrogar, varest sker stort tjuveri och listige ränker om nattetid och eljest”.

Det länge fruktade dråpslaget mot Lödöses stadsrättigheter kommer i samband med den ödeläggelse, som drabbar staden under kriget med Danmark år 1645. En hop danska och norska knektar kommer då seglande från Kungälv med skeppet ”Kålpottan” och far fram som vildar och hedningar i staden. Och när de skräckslagna invånarna tar sin tillflykt till kyrkan, tränger den vilda horden in i helgedomen och sablar ned dem alla. Efter detta beslutar regeringen, att staden inte skulle byggas upp igen, utan Gammelös ska, som Axel Oxenstierna själv yttrar i rådet, ”bliva bondeby och en krog”. De överlevande borgarna får befallning att slå sig ned i andra städer, helst i Göteborg, där man tilldelar dem tomter att bygga på samt ge dem fem eller sex års skattefrihet.

Vi återvänder till nutid och denna underbara höstdag med sin trolska dimma över nejden – vi är precis på väg ner för en backe. Mot Gammelös!

Snart betraktar vi den vita St Peders kyrkan.

Silverkällan

Har Älvsborgsgatan framför mig och har hoppat av 9:an för att röra mig över historisk mark. Kungsladugård. Vår gamle vän Fredberg skriver:

”Förbi kyrkogården går spårvägen. Linjen kröker sig en bit från Slottsskogsgatan, gör en stark kurva nära Älvsborgsgatan och löper

en lång sträcka över Kungsladugårds ägor.

Här öppna sig härliga plana ytor, här är ingen besvärlig terräng, här skall en hel stadsdel växa upp. På fälten, omkring vilka bergåsarna stå som jättevakter, än stängande utsikterna, än öppnande nya ljusa vidder, ha stadsbyggarna börjat utbygga den nya stadsdelen. Den skall bära det gamla lokalhistoriska namnet Kungsladugård. Och gatorna och de öppna platserna skola på knutarnas namntavlor hugfästa gamla lägenheter, jordeboksnamn, för stadsdelen karaktäristiska yrken samt personnamn ur ortskrönikan och från det gamla slottets tid.

Ingen skall mera hitta gamla Silverkällan, som en gång flöt upp i gärdet och som av bruksägaren David Carnegie överbyggdes med ett källhus av röd tegelsten, från vilket det kristallklaraste vatten utpumpades. Endast de gamle skola tala om, hur modernt det var en tid om somrarna att morgonpromenera dit och "dricka brunn", ehuru källan inte hade några hälsobringande egenskaper, vandra mellan grönskande ängar och höra lärkorna sjunga."

Och precis som vid Skansen Kronan finns här idag s k cityodling – Silverkällan i Majorna – och här var det först kommunen som hyrde in grisar för att böka upp en gräsmatta som sällan användes! Silverkällan kanske trots allt gjorde marken extra fruktbar!

Kviberg – engelska kyrkogården

Vi mig till Kvibergs kyrkogård – Sveriges största, norra Europas till ytan näst största kyrkogård. Efter att ha sett om den egna familjegraven tar vi oss ner till en sällsam plats.

Vi tar oss tillbaka i tiden - dryga hundra år och första världskrigen bryter ut. Den 17 juni kan man i Bohusläningen läsa om hur det började flyta in lik längs Bohuskusten! De kommer från det stora Nordsjöslaget som nyss ägt rum vid Horns rev strax söder om Jylland - den 31 maj och 1 juni 1916. Detta är det största sjöslaget under första världskriget med 8 665 döda - 2 551 tyskar och 6 097 britter. Tidningen Bohusläningen skriver:

Efter det stora Nordsjöslaget drev liken i massor in mot Bohuskusten. Det kom hela klungor, som legat i månader i vattnet. Liken var fasansfulla att skåda. Störtsjöar och måsar hade slitit bort köttet på kropparna, oftast var endast benstommen kvar med håliga ögon och grinande tandrader. De jordfästes i svenska gravar, vänner och fiender om vartannat. Döden försonade allt.

Idag tittar vi ner på ett gravfält där rader av gravstenar ser ut att stå i givakt! Det brittiska samväldet har en organisation som heter Commonwealth War Graves Commission. De har hand om 2 500 anläggningar i 153 länder! I Göteborg finns en av dessa på Kvibergs kyrkogård. Här vilar för all framtid som ett sista vilorum för sjömän, soldater och flygare från Brittiska samväldet. Deras minne hedras här.

Gravarna vi betraktar är både från första och andra världskriget.

Här följer några fakta vi läser:

1914-18

De 73 offer som ligger begravda på fyra begravningsplatser och kyrkogårdar är nästan alla sjömän som spolades iland på den södra delen av västkusten. De alldra flesta omkom vid ”Slaget vid Jylland” där den brittiska hemmaflottan och tyska flottan utkämpade 1:a världskrigets största sjöslag. Slaget ägde rum vid den västra infarten till Skagerrack och är i Sverige känt under namnet ”Nordsjöslaget”.

1939-45

Inte mindre än 113 av de 121 offren (i Sverige) från 2:a världskriget var flygare som störtade över Sverige och omgivande vatten under flyganfall mot de tyskockuperade områdena i Norge, Danmark och Finland. De ligger begravda på 9 begravningsplatser och kyrkogårdar i södra delen av landet.

På det Brittiska samväldets krigsgravfält här på Kviberg finns 66 gravar från 1:a världskriget och 46 från 2:a världskriget. Förutom en från brittiska marinkåren var alla som begravdes under 1:a världskriget gruppbefäl och meniga från Brittiska flottan. Under 2:a världskriget vara alla utom 8 (Brittiska flottan 1, Brittiska armén 5, handelsflottan 2) flygare – 24 britter, 8 kanadensare, 5 australiensare och 1 nyzeeländare. Endast tre av offren begravdes ursprungligen på Kviberg, medan de övriga fördes hit under 1961 från andra begravningsplatser på avlägsna orter på fastlandet eller på öar i kustbandet.

Vi tittar mot himlen och ser flygplan som korsat varandras vägar. Vita streck mot blå himmel … nyss sprang tre rådjur förbi oss och försvann i ett skogsbryn.

LL935 Dolly

I Lysekilsposten under mars 2013 skriver man den här gamla fiskeskutans öde är okänt – att hon heter Dolly och var en gång från Smögen!

Vi får en hundra år lång historia kring LL 835 Dolly! Hon levereras med en 1-cylindrig Skandiamotor, 50 hk från Fridhemsvarvet 1916 och då som LL 955 Donny till ett vadlag på Gravarne med Fritiof Wallström som skeppare. Hon säljs sedan fyra år senare, 1920, som GG 860 Donny till Hyppeln. Motorn byts ut under 1928 mot en Skandia 65 hk och fartyget säljs åter 1936 som LL 835 Dolly till Smögen och Mattias Olsson, Evald Martinsson och Karl Johansson. Hon får en ny Skandiamotor om 89 hk och säljs vidare 1952 till Smögen med samma namn och beteckning till Hugo Olsson, Tore Johansson och Torvald Torstensson. Dolly får en ny Skandiamotor 2-cyl. 130 hk under 1965, och säljs 1973 som fritidsbåt till T. Larsson, Göteborg.

Hittade henne vid Drömmarnas kaj och hon heter fortfarande Dolly!

En kyrkklocka berättar ...

Mariakyrkan som ligger mellan Ullevi och Stampens kyrkogård uppförs 1812 och kallas ursprungligen Fattighuskyrkan. Ibland hittar man oväntade uppgifter i arbetet med research - ett sådant exempel är att det vid renoveringen av Mariakyrkan under 1965 också sker ett byte av kyrkklockan som är av en mindre modell - gjuten 1747.

Den gamla klockan visar sig ha en brokig historia. Den tjänstgör ursprungligen som skeppsklocka på fartyget ”Hoppet” vid Ostindiska kompaniet.

Skeppet ”Hoppet” byggs på Terra Nova, och med en besättning om 130 man gör skeppet två resor till Kanton mellan åren 1748-1754.

1969 lånas klockan ut till Fridhems kyrkogård i Backa. Den stjäls därifrån 1977, men återfinns lyckligtvis 13 år senare!

Sedan 1997 hänger den i Asperö kyrka i vår södra skärgård!

Det här är en skeppsklocka från ett annat av kompaniets skepp, Prins Carl.

onsdag den 23 mars 2016

Kaponjärgatan – Skansen Kronan ... och bulle med blåbär!

Haga som är den äldsta av Göteborgs förstäder, beskrivs redan i 1600-talets krönikor som ett litet idylliskt samhälle med små hus och hagar utanför stadsmuren och vallgraven i söder.

Denna dag går jag in på badinrättningen som under ”hvardagar håller öppet till ½ 8.” En julklapp skall sent omsider bli väldoft för kropp och själ!

Vår gamle vän Fredberg anser att ”man inte behöver gå många steg på de olika gatorna, som skära stadsdelen i skilda riktningar, för att förstå, att Haga inte är de förnämes stadsdel, även om den precis inte är de aldra mest fattiges. Skolgatan, Östergatan, Nygatan, Kaponniergatan, Pilgatan, Mellangatan och allt vad de heta, dessa tråkiga förstadsgator, erbjuda denna tröstlösa enformighet, ge detta beklämmande intryck som endast fattigdomen förmår.” och ”Av det som en gång gav Haga sitt namn - brokiga hagar och frodiga trädgårdstäppor - finnes intet kvar.”

Det var då, idag helt annorlunda och jag går via Kaponjärgatan till ett café för kaffe och blåbärsbulle. Lokalen fylls snart av hungriga lunchgäster.

Trappan upp till Skansen kronan ser ut att ledas av en silvertråd i det svaga solljuset!

Undertecknad kunde på nära håll följa rivning och uppbyggnad av Vegabyggen då det begav sig. Ett konsortium bildades 1959 och stadsplanearbetet påbörjades 1960. Här har jag gjort ett nedslag i deras programförklaring;

Stadsdelen Olivedal, i vilken Vegaområdet ingår, fick sitt namn efter den gamla lantegendomen Olivedal som låg vid Linnégatans södra ända, strax innan man kom fram till de berömda gamla grindarna – de av krokiga grenar av ek.

En gammal miljö som försvinner – det ligger väl alltid något vemod i detta, även om tidens krav på modernare bostadsbebyggelse och högre standard gör saneringsarbeten nödvändiga. Bebyggelsen omkring Vegagatorna, Johannedalsgatan och Fjällgatan är nu (1959) relativt gammal, huvudsakligen landshövdingshus uppförda under tiden 1880-1920 och förslitningen har blivit ganska betydande. För att kunna bygga tidsenliga lägenheter och anlägga lekplatser med mycket sol, skilja gångtrafik från dagens intensiva motortrafik och anskaffa parkeringsplatser till hyresgästerna, har en helt ny stadsplan för området utarbetats.

Samtidigt som några bilder från saneringsområdet visas, visas också glimtar från Vegagatorna och dess omgivningar vid tiden omkring och efter sekelskiftet (1800/1900).

Vegagatorna fick sitt namn i slutet av 1800-talet efter fartyget Vega i Nordenskiölds-expeditionen. Mellan Stora och Lilla Vegagatorna fanns ett kärt tillhåll för ungdomarna. Det var ”Påskelleberget”, där påskeldarna luntades varje år. Vid Plantagegatan låg en handelsträdgård och vid Lilla Vegagatan låg Nymanssons lada och Stenkrossen. Där Jungmansgatan går fram låg en smedja vid en damm. Oscar Fredriks kyrka var ganska ny, den byggdes 1893. Där Johannedalsgatan nu går hade småpojkarna duvslag och kaninburar och genom Olivedals ägor flöt ”Råttebäcken” till allmän ungdomlig glädje.

Namnet ”Plekta”, är säkert välbekant för många. Plekta var en omtyckt tummelplats som fick sitt namn av, att en grabb vid öknamn ”Klasan på Järntorget” en gång sparkade boll genom en fönsterruta, varvid ägaren vände sig till polismakten, som av den anledningen satte upp plakatet: ”Fotbollssparkning vid PLIKT förbjuden”.

Fram till 30-talet var bostadsområdet vid Vegagatan en av stadens barnrikaste platser och enligt uppgift skall t ex hus nr 23 på Vegagatan ett tag ha inrymt 200 personer i sina ynka 41 lägenheter! Det var kanske inte utan skäl som man så ofta hade handfasta polismän som vicevärdar...

Vegaområdet skall få ett nytt ansikte – men även nu med sin karaktär, som förhoppningsvis skall kunna skapa en ny hemkänsla hos alla Olivedalsbor.

Gårdsrummen ska helt befriats från motortrafik i samma plan och korsningar mellan motortrafik och gångtrafik ska undvikas. Trafiken till Masthugget går på en bro över gårdsrummet. Stora garageutrymmen i 1-3 plan finns under gårdarna och nås från Vegagatan och Fjällgatan. Från garagen kan man komma upp i husen via hiss. Lilla Vegagatan stängs av för genomgångstrafik.

Vegaområdet kommer att inrymma 1 600 lägenheter, varav mer än hälften har 3 rum och kök, eller större. Vindskyddade balkonger, varje våningsplan skall vara tillgänglig för funktionshindrade (via hiss). Uppgiften att planera och bygga ett nytt bostadsområde som skall passa in i en äldre omgivning och samtidigt tillgodose människors behov för en längre tid framåt, är både stimulerande och ansvarsfull. Arbetet med det nya Olivedalsområdet bedrivs i nära samverkan mellan stadsplanerare, byggnadskonstruktörer och producenter.

Det nya Vegaområdet blir som en liten stad i staden. Nutidsmänniskan behöver luftighet och så vilsam miljö det rimligtvis går att få i en stor stad. Målen är högt satta – att skapa en vackrare stadsdel där alla ska trivas!

Miljonhuset vid Linnéplatsen

Har promenerat i Slottsskogen och kommer ut vid ”Plikta” och in i Olivedal, som Fredberg beskriver att detta är sista landeriet i denna trakt, som bevarat sin forna karaktär. Vi ser inget landeri, men vi kan föreställa oss: ”Det hör till den art av lantställen utanför stadsportarna vilka forna dagars förmögne köpmän förvärvade och bebyggde, för att där tillbringa sina vilostunder från mödorna vid pulpeter och kontorsböcker. Och denna förtänksamhet ha deras ättlingar alla skäl att prisa, ty dylika egendomar vägas i våra dagar upp med guld. För ett sekel sedan köptes de för summor, som vår tid med rätta betecknar som spottstyvrar.”

Olga Rinman

Olga föddes den 18 februari 1861 i Göteborg. Hennes företag etablerades 1893 och i hennes ansökan om etableringstillstånd anger hon att hennes man – sjökapten Knut Ragnar Rinman övergivit henne och barnen. Han har ingen avsikt att återvända hem! Hon har sin ateljé på Södra Hamngatan under åren 1894-96, därefter på Kungsportsavenyn under 1897 samt på Östra Hamngatan under 1898-1904, flyttar 1905 till Linnégatan. Minst sagt en flyttbar dam.

Hon ägnar sig åt porträtt och miljöbilder och många bilder blev vykort med Göteborgsmotiv. Det blev vykort som företrädesvis blev hennes specialitet. Stadsmuseet i Göteborg har en ansenlig samling av negativ, och för några år sedan kunde vi se några av hennes alster i utställningen "Eviga ögonblick" med två andra kvinnliga fotografer, yrkesverksamma runt sekelskiftet 1900 i Göteborg, nämligen Anna Backlund och Caroline Gaudard. Caroline Gaudard har jag skrivit om tidigare.

Vad gäller Olga så kan man se hennes fotografering som en fortsättning av det som Aron Jonason en gång startade – topografiska bilder. Olga sålde dessutom tavlor och ramar – efter henne övertog dottern Elsa verksamheten och drev den till sin bortgång i februari 1933 – Rinmans fotomagasin.

På utställningen jag nämner ovan finns ett intressant foto från 1907. Fotot visar en Barnens dagsparad på Kungsportsavenyn år 1907. Lägg märke till att det i mitten av utklädda människor dras ett grekiskt tempel med hjälp av tre hästar! På balkongerna i husen runt omkring står åskådare och spanar ut på paraden.

Olga Rinman gick ur tiden i juni 1927.

En reflexion om ensamhet

Jag ser henne vackla iväg längs väggen i entréplanet i huset. Jag förstår att hon dricker för att hon är ensam ... men jag tycker inte alkohol är den bästa medicinen mot ensamhet. Men vem bryr sig? Det var därför vi hade mottagningar för psykiska ohälsa – vi hade enheter för missbruk, vi hade mottagningar för deprimerade människor, vi hade mottagningar för unga som skär sig ... Jag förstår deras oro, frustration och desperation ... Vem bryr sig om mig när jag mår så dåligt att jag inte vill leva? Ingen ... Jag förstår varför kvinnan vacklar fram i sin ensamhet – det enda som tar emot henne är väggen i korridoren ... i entrén ... på väg upp till lägenheten. Ensamheten.

Rött handslaget tegel – Röhsska museet

Museibyggnad som uppfördes 1913 i rött handslaget tegel är ritad av Carl Westman (1866–1936) och placerade mellan Chalmers på Vasagatan, nuvarande Valand och Slöjdföreningens skola på Kristinelundsgatan, nuvarande HDK. Byggnadens arkitektoniska utformning är på många sätt typisk för 1910-talets nationalromantiska anda. Museifasadens många tegelstenar är handslagna och flera av dem har ett mönster eller en ristad dekor, vilka beställdes och i vissa fall även utfördes av arkitekt Carl Westman och intendent Axel Nilson.

Dagens hus... Gibraltargatan

Anna Ahrenberg låter bygga det här huset på 1930-talet - för ensamstående obemedlade damer. Anna är då en känd Göteborgsdonator som lever mellan 1861-1948 och hon bildar under 1935 en bostadsstiftelse för ett sexvåningshus – ettor med kokvrå till ensamstående obemedlade damer över femtio år! Kanske symboliserar dessa kvinnliga figurer olika aspekter av livet? Jag känner igen stilen på konstverken – betraktar den ofta på Broströmshuset vid Packhusplatsen... de är gjorda av skulptören Carl O Berger (1885–1938) som på sin tid också skapar dekorationer till Gillblads, Amerikahuset och Valand. Huset här på Gibraltargatan 18 är ritat av arkitekten Alexander Emil Ericsson (1911–1994) som också är känd för fabriksbyggnader som SKF och Götaverken.

Annedals barnkoloni ”Lyckebo” på Rörtången, Kungälvs kommun.

Kolonin grundades av Annedals församling i Göteborg och användes 1946-1975.

Minnen:

En pojke spolas med slang från källaren - iskallt vatten – han hade bränt sig på en manet…

Från stranden kunde man se ”Blåkulla” – vågade aldrig titta åt det hållet…

Lydde man inte, eller inte åt upp maten – straffligga i säng medan de andra var ute och lekte…

All post/paket hemifrån konfiskerades – man skulle inte lockas att längta hem …

Efter kollektiv tandborstning, dusch och kvällsbön, sjöng vi: Godnatt små kamrater och tack för idag, nu somnar vi alla så gott, guds änglar de vaka runt huset inatt, god natt små kamrater god natt…

Vi grät varje kväll av hemlängtan… under täcket!

Chalmerska huset – del 2

Nu har William Chalmers lämnat huset på Södra Hamngatan 11 och Oscar Ekman står som ägare mellan 1862-1900. Carnegie & Co kommer emellan och först 1930 överlåts det till Skandinaviska banken. På den här lite raspiga bilden från omkring 1890 ser vi källarvåningen som utnyttjas till portermagasin med ingången till höger. Dagligen förs portern hit med pråmar eller s k hemförare från bruket borta vid Klippan. En våning upp disponeras av banken, till höger ligger det Carnegieska kontoret där Ekman hade sitt rum allra längst till höger. Direktören Eskil Fåhraeus härskar över personalen med järnspira och han tillåter t ex icke färdiga kuvert, var och en får själv tillverka det som behövs. Carnegiebolaget är ett solitt företag och det sägs att man från London frågade angående företagets ekonomiska situation. Skandinaviska Kredit AB svarade att: ”Näst oss själva anse vi Carnegie vara det mest solida företaget i Göteborg”.

Diskussion – staty

Charles Felix Lindberg såg till att fondera medel för att vi skulle få en vacker miljö – här ser vi konstnären Nanna Ullman-Johansens bronsstaty ”Diskussion”- tre unga skolflickor diskuterar något ur den uppslagna boken …

Den står vid Korsvägen 2, alldeles nedanför Johannebergs landeri.

Där har flickorna diskuterat sedan 1957, i snart 60 år!

Konstnären Nanna 1888 – 1964, föddes i Köpenhamn och var under lång tid bosatt i Sverige. Hon var dotter till Viggo Johansen (1851-1935), en av de kända Skagenmålarna.

Arkaden - Dagens bild!

Vi har sett Arkaden många gånger - Östra Hamngatan – och det här fotot är taget mellan åren1906 -1910 av Nils Danckwardt. Jag söker information om denne Nils och finner att han levde mellan 1874-1963. Att han var son till en major i Växjö. Att han utbildade sig till gymnastikdirektör, arbetade vid Folkskoleseminariet i Växjö och var mycket intresserad av att dokumentera ... Hans samling av glasplåtar och album skänktes till Smålands museum. Det var i det småländska arkivet jag hittade bilden från Göteborg!

Övre Husargatan - Risåsgatan!

En polis står och spejar bortåt gatan. I förgrunden betraktar en pojke fotografen. Bilden är tagen på Övre Husargatan i Göteborg, i riktning mot Skanstorget. Fotografen som är okänd till namnet bör ha stått ungefär där Risåsgatan mynnar ut i Övre Husargatan och året är 1910. Funderar över den byggnad som jag ser till vänster, ett kapell? I mitt huvud kommer;

Här är polisen, som mitt i gatan står.

Han visar hur man kör,

han visar hur man går.

Ibland blir det stopp och då är gatan fri.

Då kilar alla bilarna så kvickt förbi.

Tu tu tu tu tu tu tu tu tu tu.

Mammorna komma förbi med sina små.

De trilskas ju ibland

och mamma säger då:

"och är du ej snäll och lyder mamma nu,

så tar poliskonstapeln dej, det vet du ju !"

Bu bu bu bu bu bu bu bu bu bu.

Minns ni?

Det leker barn på Amiralitetsgatan!

Det nuvarande utseendet av kvarteret Vita Björn skapades till största delen under 1965. Syftet var då att bygga bostäder med ljus och luft efter rivning av den gamla bebyggelsen. Placeringen var tänkt att ge sol och ljus på gården. Dessutom finns på så sätt utsikt mot Masthuggskyrkan från området. Mot Djurgårdsgatan lägger man en länga som är anpassad till landshövdingehusen på andra sidan gatan. Kvarteret läggs med kortsidan mot Amiralitetsgatan i norr. De gamla husen var uppförda redan i slutet av 1870-talet och tillhörde några av Göteborgs äldsta landshövdingshus. Husen var ursprungligen avsedda att användas som fribostäder åt anställda på Gamla Varvet nedanför Stigbergstorget. För att få en sådan bostad krävdes att man var en riktig trotjänare och hade minst tjugo års tjänstgöring bakom sig. Här ser vi ett utrymme – en lekplats - som senare bebyggs, det är vattenfyllt och pojkarna kan leka med sina barkbåtar i vattnet och kanske drömma sig bort – bort mot hav som sjömän långt före dem har seglat över. På en sida för scouter läser jag; ”Detta material behöver du:

Sådant som finns i naturen, t ex bark, pinnar och löv

Knivar eller ev andra verktyg”

Året är 1922 och just den här dagen, den 10 april debuterar en 22-årig Karin Boye med sin dikt Moln;

Se de mäktiga moln, vilkas fjärran höga toppar

stolta, skimrande resa sig, vita som vit snö!

Lugna glida de fram för att slutligen lugnt dö

sakta lösande sig i en skur av svala droppar.

Majestätiska moln - genom livet, genom döden

gå de leende fram i en strålande sols sken

utan skymmande oro i eter så klart ren,

gå med storstilat, stilla förakt för sina öden.

Vore mig det förunnat att högtidsstolt som dessa

kunna lyfta mig upp, dit ej världarnas jäkt når

och hur vredgat omkring mig än stormarnas brus går

bära solskimrets gyllene krans omkring min hjässa.

Dalta och Dalten

Martin Alfred Olsson föds i Tegneby på Orust 1857, senare tar han efternamnet Tengby. Redan som liten är han udda såtillvida att han går mest för sig själv – strövar omkring bland växter och djur. Efter sockenskola och folkhögskola skrivs han in i Lunds Privata Elementarskola där han avlägger mognadsexamen 1881 – en bra prestation av en bondpojke – han är uppenbarligen studiebegåvad! Han genomför och tar examen i juridik/filosofi, men planerna på att bli läkare går om intet på grund av besvär med migrän, så han reser utomlands och är han åter i Göteborg 1885, som en förmögen man. Han gifter sig med Matilda Dahlin från Kärnö i norra Bohuslän. Som gift lärarinna får hon nu lämna sin tjänst vid Hagaskolan. Hon äger fastigheten Snickaregatan 12 och dit flyttar paret. Martin vill ut på äventyr igen så han beger sig till USA och Chicago – tar anställning som journalist på en svensk tidning. Efter några år är han åter i Göteborg. Då har Matilda förvärvat Annedals Pantlånekontor och den kommer att bli en av stadens främsta.

I september 1891 får paret en dotter – och det är nu man börjar undra över deras märkliga läggning! Dottern döps till Prima, Chrispina, Ultina, Miralda, Sibertina och i dopboken antecknas att föräldrarna är okända! Mamman uppges vara 37, fast hon var 39. Efter bar 18 dagar avlider den lilla flickan i magkatarr, och även i dödboken antecknas att föräldrarna är okända. Året efter föds ytterligare en dotter som döps till Sekunda, Miriam, Filia, Vista, Saleijda. Efter 3,5 månad avlider även detta barn – i hjärnhinneinflammation.

Matilda fortsätter driva sin verksamhet med pantlånekontoret och Martin ger sig in i tidningsvärlden. Ett misslyckat försök att köpa Göteborgs-Posten resulterar i att han startar egen tidning - Göteborgs Dagblad. Den överlever i fyra månader!

Nu startar Martin fastighetsaffärer och köper ett antal, däribland det vackra huset på Övre Husargatan 23. Ett dekorerat vackert hus som får öknamnet ”Daltas röv” – ornamentet kan än idag beskådas.

Vid Hinsholmen köper de mark och bygger villan Marevy. Där bor de under sommartid och där hyr de också ut. Myndigheter synar deras affärers bokföring och man kommer fram till att alla vinster av kapital och räntor inte upptagits för beskattning. De döms till böter, men åklagaren begär fängelsestraff! Domen slår hårt mot paret som blir alltmer frånvänt och egenartat. De börjar missköta sin hygien och klädsel. De till och med tigger mat i Saluhallen – iklädda smutsiga och fattiga kläder – nu blir de ”Dalta och Dalten”.

Matilda avlider i februari 1931 och Martin träffar en ny kvinna. Hon heter Thea Eriksson, 47 år och äger kafé. Hon säljer sin rörelse och flyttar in till den då 78-åriga ”Dalten”. Han

slutar sina dagar den 6 oktober 1944, 87 år och efterlämnar 1 436 964 kronor. Han har levt enkelt och sparsamt - men de tjugosju gästerna undfägnas på Palace Hotel med god middag, 17 liter vin, 3 liter svart Renault och 60 groggar!

Thea kämpar i några år för att få ut en del av förmögenheten, men Högsta Domstolen tillerkänner släkten på Orust arvsrätten och Thea får ett månatligt underhåll och hon får behålla lägenheten.

Matilda och Martin Tengby vilar tillsammans på Östra kyrkogården.

Maya Hedberg okt 2014

Den svartmuskige skärsliparen!

Jag har idag berättat om alla som kom och sålde vid vår dörr – när jag var liten och bodde i Guldheden. Det var mannen med en kostym i plastskydd - hängande i en galge över hans ena axel, han hade grå uniform och båtmössa - som frågade om vi ville ha kemtvätt, en kvinna som ville ha betalt för Göteborgsposten och klippte ett litet kvitto, ungdomar som sålde jultidningar eller julbrev, majblommor. En man ville sälja förbandslåda. Mamma sa nej, med orden ”det är väl samma skräp som Svea Nornan” – min dotter har blivit hundbiten, kläder sönderrivna, ingen ersättning… Vadå, vadå säger mannen med förbandslådan, får jag komma in? Mamma släpper in honom, och vid köksbordet skriver mannen ner alla uppgifter. Hur jag i flera månader gått strakbent efter att ha blivit svårt hundbiten i ena knäleden, byxor och jacka sönderrivna av hundens vassa tänder – ”attackerad av ett vilddjur i Guldheden”, som min lärare sa när jag kom tillbaka till skolan. Mamma fick köpa förbandslåda efter mannens besök. Han lyckades ju få försäkringsbolaget att betala ut ersättning för kläder, sveda och värk…

Minns också den svartmuskige mannen. Han som sjunger: Jag slipar knivar, jag slipar saxar, jag slipar solsken och dagligt bröd…

Hur kunde han hålla reda på alla som skulle ha tillbaka sina knivar och saxar? I ett tiovåningshus? Cirka fyrtio hushåll?

Det var för mig en gåta! Vi barn samlades med skräckblandad förtjusning – kring hans cykel då han trampade igång slipningen med hjälp av bakhjulet? Vet inte hur han gjorde… men mamma fick tillbaka rätt kökskniv och saxar! Den svartmuskige mannen ställde sin ”arbetsplats” vid entrédörren och han återkom ett par gånger om året. Minns ni honom?

(Bilden är en illustration från webben)

Per Dubb

Det här är en behandlingsjournal vid Sahlgrenska skriven av Per Dubb år 1782!

Men nu vill ag berätta om den s k ”Kringgående tallriken” – vid bröllop och begravningar gick värden omkring med en sådan här tallrik och tog upp gåvor! Dessa skulle gå till lasarettsfonden. Pehr Dubb utverkade, vid Gustav III:s besök i Göteborg 1787, att de medel som samlades in i Göteborg skulle gå till underhåll av Sahlgrenska sjukhuset. ”Ge med hjärtat” är ett gammalt talesätt – därav formen på tallriken – ett hjärta! Undertecknad köpte en replik vid Sjukvårdens 200- årsjubileum 1982!

En kort promenad i ett vintrigt Botaniska ...

Det ligger tunna, tunna isflak i spegeldammen som står klar år 1925, två år efter Botaniska trädgårdens invigning. Medan fotografen ställer in kameran betraktar jag dammen som är perspektivbyggd. Den östra kortsidan är 3 meter kortare, vilket skapar intrycket av att dammen är längre än den egentligen är. Den ritades av professor Lars Israel Wahlman, han som också ritat Tjolöholms slott.

Kameramannen fokuserar på najaden mitt i dammen, skapad av Carl Milles. Det är en av två najader som Milles skapade till Slottsskogen, men då de blev refuserade placerades den ena år 1931 i Botaniska trädgården och den andra i Keillers park!

Vi fortsätter upp mot örtagården och på vägen kan vi inte undgå att betrakta ”Vårens Huldra”, skapad av Gunnar Nilsson (1904-1995) – denna novemberdag är gräset är grönt och det känns nästan som tidig vår ... vi kommer upp till lusthuset – och inser att alla örter ligger i dvala. Det gäller naturligtvis alla blommor i hela trädgården. Några nypon tecknar sig vackert mot en blågrå himmel. Jag drar med ena handen längs några utblommade tuvor av Lavendel... doften finns kvar.

Tittar in genom glasrutan till det lilla lusthuset som är från senare delen av 1700-talet och ritades en gång av stadsarkitekten Bernhard Carlberg till hans bostad på landeriet Kärralund. En vacker väggmålning kan skönjas genom glaset – en typisk 1700-talsmålning.

Vi går vidare mot Båtsmanshuset, som också kallas Blå huset. Det här låg ursprungligen

nedanför Stigbergstorget, ungefär där Amerikaskjulet nu ligger. Då är det ett båtmanstorp som uppförs 1794 i timmer. Det rivs 1917 och återuppförs i Botaniska två år senare. Idag används huset som personalbostad. Nedanför denna stora villa ser vi ett arrangemang som bjuder småfåglar på mat. En skata sitter och avvaktar, medan två ekorrar passar på att ta det som faller ner på marken. ”Smulor från de rikes bord!”

En gigantisk urna väntar att kalla vintermånaderna ska gå över - bara för att vakna till liv när våren visar sig. I bakgrunden ser vi det lusthus i glas som stod klart sommaren 2006 på stora gräsmattan mitt i parken Här har vi under vackra dagar sett åtskilliga brudpar fotograferas. Idag en rastplats för många trötta ben eller som regnskydd. Vi klarar oss precis från regnskuren som ihärdigt blötte ner oss senare på eftermiddagen.

Men innan dess tog vi en härlig fika på caféet som för dagen hade tänt brasa i den öppna spisen. Mängder av mammor med barn ser en chans att träffas och fika, några få gäster intar lunch. Här är gudagott att vara!

''Detektivpolis Göteborg''

Utdrag ur Projekt Runeberg: ”Poliskammarens lokaler voro ända till år 1892 inrymda i rådhuset, varefter f. d. Sahlgrenska sjukhuset, Östra Hamngatan n:r 11, uppläts åt poliskammaren, polisdomstolen, centralpolisen, detektiva polisen och första distriktet. Poliskammaren, polisdomstolen och detektiva polisens första avdelning äro fortfarande kvar i denna byggnad, varemot centralpolisen och första distriktet år 1918 inflyttade i huset n:r 28 vid Östra Hamngatan, där rymliga och trevliga stationer inretts.

Detektivpolisens andra avdelning har rymliga och ljusa lokaler i huset

n:r 26 vid Köpmansgatan.

Gamla första distriktet hade till år 1869 tvenne gårdsrum i rådhuset

upplåtna till vaktlokal. Nämnda år inflyttade detektiva polisen i dessa rum; och fick därefter första distriktet sin vaktlokal i Stadshuset vid Gustav Adolfs Torg. Denna sistnämnda vaktlokal gick många år under namnet »Korvkitteln».

Foto: Polisbricka med silverstämpel fr 1918 , Vänersborgs museum

Draken & Nyckelbojen!

Vi går med en ström av människor mot Draken. Vad är på gång? ”Sveriges historia och den nakna sanningen”, berättar någon jag frågar … Hm, vi är ute efter Göteborgs historia. Den här biografen var en av de nyaste nr jag var barn. Här såg min storebror och jag filmer som t ex Kungen och jag, med ”Jyll Brynner” – i storformat, på den tjugo meter breda duken och i antal kvadratmeter etthundratvå. Dubbelt så stor som vår lägenhet i Guldheden! En ny biograf i Folkets hus vid Järntorget – och året var 1956.

Idag är den huvudbiograf och festivalcentrum vid den årliga Göteborg Film Festival. Men ikväll är det show med stand-upartister! Vi går vidare på vår skattjakt. En trisslott ska finnas någonstans vid Nyckelbojen. ”… där, utanför Röda sten, ligger

en skuta för ankar och där går själva hamngränsen, i många många år utmärkt med den bekanta nyckelbojen.” Så skriver vår gamle Fredberg. Men nu ligger den på land vid Stenaterminalen och med liten nyckellampa lyser vi oss fram. Lossar skatten och beger oss till ett varmare ställe. Glögg med pepparkaka sitter gott och jag skrapar.

Nej, det blev ingen pengavinst, men vad gör det? Vi har fått en trevlig kvällspromenad i ett vackert, dimmigt Göteborg! Tack Leif Baude.

En 50-åring ska firas!

Nu är det dags att fira – ett 50-årsjubileum. Efter att Göteborgs första spårvagnar dragits av hästar fram till 1879 öppnar ett engelskt bolag Gothenburg Tramway Ltd och inför Göteborgs första spårvägslinje. Resan kostar då 10 öre. och spårvagnslinjen sträcker sig mellan Brunnsparken och Stigbergsliden.

Och nu är det den 24 september 1929 och det ser vi här är antingen utmed den blå linjen: Majorna - Västra Hamngatan – Redbergslid eller den röd linje: Redbergslid - Brunnsparken – Getebergsäng. Redbergsplatsen har alltid varit en viktig knutpunkt långt innan de nya bostadsområdena byggdes i slutet av 1800-talet. Den här bilden lära vara från Stigbergstorget och jubileumsvagnen möts av stora skaror av människor – vagnen kommer med pompa och ståt. Troligen är det Göteborg Spårvägspersonals Musikkår som bildas redan år 1905. Från en ren fritidsverksamhet blir orkestern i olika steg delvis professionaliserad och får så småningom namnet Spårvägens Musikkår. Resten är historia.

Smultronstället – Kronan - En av Göteborgs äldsta biografer!

Om jag minns rätt visade den här biografen på Kungsgatan 31-33 många Bergmanfilmer och då under namnet Smultronstället – sedan november 1963. Men jag minns att min mamma ibland nämnde namnet Kronan när vi gick förbi - och den öppnas redan i december 1906. Det var egentligen två biosalonger – den äldsta låg inne på gården, den andra med entré direkt från Kungsgatan. Biografen stängdes 1986 och då hade den återtagit namnet Kronan sedan 1971! Idag är detta en butikslokal.

Ett ishus!

Det kan tyckas att Jonsereds herrgård inte hör hemma på vår sida om Göteborgs historia, men faktum är att Gibson som en gång bodde där hade stark anknytning till kända Göteborgsfamiljerna Dickson och Keiller.

William Gibson (1783-1857) startade 1825 tillsammans med Alexander Keiller (1804-1874) firman Gibson & Keiller som från 1826 drev ett lin- och hampspinneri i Göteborg. Företaget flyttade år 1832 till Jonsered och blev så småningom Jonsereds fabriker. Alexander Keiller lämnade dock firman 1839 och därefter drevs den vidare av William Gibson. Både William Gibson och Alexander Keiller gifte sig med systrar till Olof Wijk d.ä. En syster till William Gibson var gift med George Dickson (1862-1933). Nog om detta!

När man besöker Jonsereds Herrgård finns en parkeringsplats i anslutning till herrgården. Det är lätt att missa denna lilla vackra byggnad – Ishuset! Trädgårdsmästare Peter Svensson berättar att i den här källaren förvarades mjölken som hölls kall med hjälp av isblock som sågats ut ur Säveåns is. För att isen inte skulle smälta täcktes den med sågspån och halm. En föregångare till dagens kylskåp!

SOIC –skepp

Friedericus Rex Sueciae – 5 resor

Drottning Ulrica Eleonora – 1 resa

Tre Cronor – 1 resa

Suecia – 2 resor

Götheborg – 3 resor

Stockholm – 3 resor

Riddarhuset – 2 resor

Calmar – 3 resor

Drottningen af Swerige - 2 resor

Cronprinsessan Lovisa Ulrica – 1 resa

Freeden – 1 resa

Cronprinsen Adolph Friederic – 1 resa

Prins Gustaf – 1 resa

Götha Leijon – 3 resor

Freeden – 1 resa

Hoppet- 2 resor

Cronprinsessan Lovisa Ulrica – 1 resa

Enigheten – 4 resor

Cronprinsen Adolph Friederic – 2 resor

Prins Carl – 6 resor

Prins Friederic Adolph – 3 resor, 4:e förliste

Prinsessan Sophia Albertina – 3 resor

Stockholms Slott – 3 resor

Riksens Ständer – 3 resor

Finland – 2 resor

Adolph Friederic – 7 resor

Lovisa Ulrica – 4 resor

Cronprins Gustaf – 6 resor

Riksens Ständer – 1 resa

Finland – 5 resor

Stockholms Slott – 3 resor

Drottning Sophia Magdalena – 4 resor

Terra Nova – 4 resor

Gustaf III – 4 resor

Gustaf Adolph – 1 resa

Gustaf Adolph – 3 resor

Drottning Sophia Magdalena – 4 resor, förliste under 5:e resan

Götheborg – 2 resor, förliste under 3:e resan

Cronprins Gustaf – 1 resa

Gustaf III – 5 resor

Drottningen – 3 resor

Maria Carolina – 3 resor

Östergöthland -2 resor

Westergöthland – 1 resa

Fredrica- 3 resor

Prinsessan – 2 resor

Wasa – 1 resa

Grinneröds gravfält och kyrka

Vi susar fram på leden mellan Göteborg och Oslo. Gör ett stopp vid en kyrka som utmärker sig från alla andra. En kritvit fasad lyser i eftermiddagssolen. Det är Grinneröds kyrka som i århundraden legat här - där de stora allfarvägarna från Sverige i öster och Danmark i söder en gång möttes. Det är förmodligen anledningen till att det också i dessa omgivningar funnits ett militärt exercisfält. Tjo upp på Backamo ...

Här låg också ett anrikt gästgiveri och ett av Sveriges första moderna motell, utmed gamla E6:an söder om Ljungskile – fram till 1953 gick rikstvåan från Göteborg och norrut i samma sträckning som dagens E45.

Den originella kyrkan byggdes 1859 med ett torn från 1700-talets mitt som byggts om. Det här är det enda tornet med trappstensgavlar i hela Bohuslän. Om långt äldre tider vittnar ett fyrtiotal gravkullar från yngre järnålder på gravfältet strax bakom kyrkan.

Rött är sött, blått är flott, grönt är skönt ... och gult är fult?

Liksom i många andra städer ökade befolkningen i Göteborg starkt från 1800-talets mitt och en stor bostadsbrist uppstod, särskilt bland stadens arbetarfamiljer. Bostadsbrist av samma art förekom i många andra orter men i Göteborg gav den upphov till en unik

hustyp, landshövdingehuset. En rad områden med landshövdingehus i varierande stilar tillkom under åren 1875–1945. Detta är det mest säregna inslaget i hela Göteborgs bebyggelse. Men stora delar av vår stad slukades av elden. Många gånger och det kom påbud att vi skulle bygga hus i sten! Trähusbebyggelsen var ändå det mest förekommande. Med tanke på befolkningens ekonomi var det inte så konstigt. Endast de rika borgarna hade råd att bygga i sten. Sent omsider blir även kyrkorna byggda i sten och puts.

Handelsmän och köpmän med mindre tomter byggde tvåvåningshus – jämfört med de mer påkostade i tre våningar vid till exempel Hamngatorna och Kungsgatan.

Stadens myndigheter och Kronan föregick med gott exempel och uppförde vid 1700-talets mitt flera hus av sten. Det var bl a ett nytt stadshus och kommendantens hus vid Stora Torget. Inom Kronhuskvarteret ersattes fortifikationens och artilleriets nerbrunna kontor och verkstäder med stenbyggnader. Det första Sahlgrenska sjukhuset som tillkom 1782 byggdes också i sten.

Det största stenhusprojektet var dock Ostindiska Kompaniets byggnad som uppfördes cirka 1750–62. Den upptog ett helt kvarter och blev med sin monumentala fasad ett dominerande inslag vid Stora Hamnen.

Bland de privatpersoner som byggde stenhus märks några av de mest förmögna köpmännen bl a Niclas och Jacob Sahlgren samt John Hall. Det förnämsta var Jacob Sahlgrens hus öster om Ostindiska Kompaniets hus.

Stenhusen uppfördes således i två eller tre våningar med branta tegeltäckta tak. Fasaderna utgjordes av gult importerat tegel eller putsades med en stram utformning.

Det är här något typiskt för Göteborg dyker upp; Gult fasadtegel!

De få stenhusen som tillkommer på1700-talet hade ofta fasader av gult tegel. Detta har senare återkommit i varierande former under olika perioder t ex 1850–70 då gult tegel användes till många offentliga byggnader och på 1940-talet under ”Folkhemmets” byggnadsepok när flerbostadshus med gula tegelfasader var vanliga.

Det gula teglet är således ett särtecken för Göteborg, importerat bland annat från Skåne. Varför just gult, kan man fråga sig? Det fanns inga tegelbruk i anslutning till Göteborg – är det av födseln och ohejdad vana?

Jag har listat ett antal exempel på byggnader eller beskrivningar som just anger gult tegel;

1. ”Ostindiska Kompaniets hus, Sahlgrenska huset och kyrkans torn bildar med sina gula tegelfasader en sammanhållen miljö, typisk för Göteborg.”

2. ”Torgrummets östra sida upptas av Östra Hamngatans träd och ”Thulehusets” 1930-talsfasad utförd i gult tegel.

3. ”Domkyrkan med omgivande planteringar är ett markant inslag i södra delen. Kyrkan som invigdes 1815 är byggd i den för tiden typiska nyklassicistiska stilen och utförd med fasader av gult tegel, detaljer av sandsten och kopparklädd tornhuv. ”

4. ”Stråket mellan Slussplatsen och Kungsportsplatsen upptas av tätt bebyggda kvarter som domineras av f d bostadshus i 3 våningar. De flesta har fasader av gult tegel men det förekommer också putsfasader och kombinationer med puts och tegel.”

5. ”I stråket ingår f d Sahlgrenska sjukhuset (Sociala huset), Gamla Latin, Engelska kyrkan och Fiskhallen. De är uppförda 1850–75 som påkostade allmänna byggnader och har gula tegelfasader präglade av nyromansk eller nygotisk stil.”

6. ”Kapellet har fasader av gult tegel och plåtklädd kupol. Arkitekturen har moriska stildrag som bl a återfinns i entréns och fönstrens bågform. Begravningsplatsen omges av dekorativt utformat järnstaket. ” (Mosaiska begravningsplatsen)

7. ”Fasaderna är av gult tegel med detaljer av granit. Exteriören som främst präglas av 1920-talsklassicism har en sparsam dekor bl a kring entrépartierna.” (F d Västgötabanans station)

8. ”Fasaderna är av gult tegel och har enkel utsmyckning i form av hörnkedjor och taklist med tandsnitt. Det skiffertäckta taket är brutet med utsvängt nedre fall och omsorgsfullt utformade takkupor. ” (Posthuset)

9. ”Byggnaden är ett hörnhus av sten i 6 våningar. Det har fasader av gult tegel samt indragen takvåning klädd med kopparplåt. ” (GP-huset)

10. ”Fasaderna är av gult tegel med enstaka klassicistiska detaljer. Mittdelens bottenvåning har tre breda genomgående portar som visar den ursprungliga funktionen. ”(F d Hedens brandstation)

11. ”Fasaderna är av gult tegel och sockelvåningen samt huvudentréns omfattning är klädda med natursten. ” (F d Vasa kommunala flickskola)

12. ”Byggnaden är uppförd i 4 våningar och har fasader av gult tegel. ”(F d Praktiska mellanskolor)

13. ”Kvarteret omfattar idag ett komplex av sammanbyggda hus i 2–4 våningar. Fasaderna är av gult tegel och har putsdekor som omfattar hörnkedjor och rikt utsmyckade taklister. ” (F d slöjdföreningens skola m fl)

14. ”Fasaderna är klädda med ljusgult tegel och utsmyckade med mönstermurning bl a i listverk och omfattningar kring dörrar och fönster. ”(F d Götabergsskolan)

15. ”Museet är uppfört i 3–4 våningar med fasader av gult tegel. Det är placerat på Götaplatsens översta terrass och bildar med sina sju höga välvda muröppningar en monumental avslutning på Kungsportsavenyn.
16. Konsthallen som är i en våning och ligger på en lägre terrass har också fasader av gult tegel. ” (Götaplatsen)

17. ”Skulpturerna, kolonnerna och bottenvåningens fasad är av natursten, ådrad granit och svart labrador. Entrédörrarna av glas och stål har dekorativt rundade detaljer. Övriga fasaddelar är klädda med gult tegel. ” (Stadsteatern)

18. ”Entréfasaden är klädd med ljus marmor och har en övervåning som domineras av foajéns stora fönsterparti med anslutande naturstenskolonner. Övriga delar av byggnaden har mer slutna fasader av gult tegel. ” (Konserthuset)

19. ”Byggnadskomplexet har en entré- och restaurangdel längs Kungsportsavenyn. Den är i 3 våningar med flackt tak och fasader av gult tegel. ” (Hotel Park Avenyn Elite)

20. ”Byggnadskomplexets äldre del är i 4 respektive 2 våningar och har flacka sadeltak. Fasaderna är av gult tegel med enstaka dekorativa detaljer.” (F d Flicklläroverket)

21. ”Fasaderna murades av gult handslaget tegel och dekoren utfördes i tegel eller natursten. Taket täcktes med skiffer och skorstenarna kläddes med koppar.” (Burråsskolan)

22. ”De tre sammanbundna husen är i 2–3 våningar med brutna tak och gula fasader som har dekorativa inslag av rött tegel.” (Holtermanska sjukhuset)

23. ”De två fastigheterna har en samkomponerad fasad av gult tegel. Mittpartiet och hörnen betonas med tornuppbyggnader och på mittpartiet står namnet Linneaborg. ”(Linnégatan 5-7)

24. ”Linnégatan 1/Andra Långgatan 2 Byggnaden är i 3 våningar och har gula tegelfasader som är symmetriskt indelade.”

25. ”Byggnadernas fasader kläddes med gult tegel och kalksten i olika kombinationer.” (Folkets Hus)

26. ”Fabriken ritades av L Enders. Fasaderna utfördes i gult ”Skrombergategel” och försågs med tätt sittande höga fönster som gav god belysning i de stora arbetssalarna.” (Wettersgrens)

27. ”Fjärde Långgatan 20 och 28 (kv 34:25 och 713:1) ritades av arkitekten N Olsson 1929. De har båda fasader av gult tegel med dekorativa detaljer i 1920-talsklassicism. ”

28. ”Gatufasaderna är av gult tegel med enstaka detaljer av puts eller granit. ”(Rosengatan)

29. ”Byggnaden har fasader av gult tegel och putsade detaljer. Huvudfasaderna är symmetriskt komponerade med eleganta rundbågade fönster och starkt betonade entrépartier. ”(Hagabadet)

30. ”Gatuhuset har brant tak med uppbyggt mittparti och sidotorn. Fasaden är av gult tegel med mönstermurning och domineras av en rad höga välvda fönster.”(Frälsningsarmén, Haga)

31. ”De ursprungliga sjukhusbyggnaderna har fasader av gult tegel med sparsam dekor, bl a fönsteromfattningar. ”(Konstepidemin)

32. ”Kvarteret på berget nordligaste del står i fem våningar och uppfördes under slutet av 1950-talet i gult tegel med en regelbunden fönstersättning. ”(Godhemsberget, Majorna)

33. ”Nu fick man se hur frisen växte fram. Ivar Johnson högg direkt fram ur det gula teglet vishetens gudinna i stort format som får frisen att se levande ut och är en hyllning åt vishet och kunskap.” (Karl Johansskolan, Majorna)

34. ”I det ursprungliga förslaget från arkitektfirman var det lite tegel i nybyggnationen. Men efter många diskussioner har mer av tegelkänslan bevarats. Det bland annat genom att den gamla ytterväggen i gult tegel finns kvar på flera ställen. Inredningen kommer att inspireras av tegelfärger.” (Stadsbiblioteket)

Ja, så blev det då gult tegel igen! Visserligen har tegel har använts i urminnes tider. Redan flera tusen år före vår tideräkning användes lera som soltorkats i rektangulära stycken som husmaterial i Främre Asien och i det egeiska området. I Sverige har tegelslagning förekommit sedan medeltiden och tegelbruken spreds över landet i takt med de större byggnationerna.

När en kyrka eller borg skulle byggas anlade man helt enkelt en tegelugn i närheten. Leran bröts ur lokala lergropar, som finns över hela landet, så råmaterialet var enkelt att få tag på.

När det gäller Sverige anlades på 1600-talet mängder av tegelbruk i Mälardalen där gods och herrgårdar uppfördes. När godsen stod färdiga fortsatte godsherrarna att utnyttja bruken för att sälja tegel till städerna.

Gulbrända leror blev populära eftersom de ansågs ge ett klimattåligt tegel. Med den industriella tegeltillverkningen kom åter det röda teglet på modet. Ibland blandade man in gula tegelskift för att få en mönsterverkan på enkelt sätt.

När så stenstädernas tid bröt in vid 1800-talets mitt fick tegelbruken sin stora renässans. De stora stenhuskvarteren i växande städer som till exempel Malmö, Lund, Helsingborg, Göteborg, Norrköping och Stockholm slukade massor av tegel. Bara i Skåne fanns vid sekelskiftet drygt 100 tegelbruk.

I takt med att nya skivmaterial introducerades i 1950-talets fasader, minskade efterfrågan på fasadtegel. Tegelindustrin svarade med att rationalisera och många bruk lades ner, särskilt under 1960 och 1970-talen. Urvalet begränsades samtidigt i takt med nedläggningarna. Idag återstår några få.

Gunnebo - Dagens post!

Det dimper ned ett paket i brevlådan. Innehåller förutom ett julkort en bok ... ”Tidsbilder från Göteborg på 1820-talet” av Fr. Åkerblom. På insidan står det med en driven, sirlig stil ”Fru friherrinnan Hilda Sparre f. Denninghoff vördsamt förbindigast från författaren”.

Ett exlibris är klistat på insidan pärmen – Gunnebo. Det finns de som samlar på böcker med detta sällsynta klistermärke - Sparrarnas exlibris med Gunnebo på. Friherre Carl

Sparre och hans maka Hilda flyttar in på Gunnebo under 1889. Hon ärver stället efter sin mor och ger det i arv till sina döttrar 1948 som i sin tur säljer egendomen till Mölndals stad 1949. Mellan 1889 och 1949 har således Sparres böcker funnits där. Nu finns en bok hemma hos mig! Författaren är fil. dr Fredrik Åkerblom (1839-1901) och han har samlat diverse notiser ur Göteborgs morgonpost - tidigare Morgonposten – en daglig morgontidning i Göteborg, som han grundade den 15 september 1896 - som organ för konservativa åsikter till ett prenumerationspris om 6 kr! Boken är tryckt 1899 och jag kommer att delge er ett och annat under tidens gång...

(info om Gunnebo hämtat ur artikel av Lars Gahrn, historiker och museiman vid Mölndals stadsmuseum och hembygdsföreningen i Mölndal.)

Biografen Fyren

Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning skriver den 26 januari 1943:

”Stadsbilden vid Stigbergstorget är helt förändrad genom den nya fastighetens tillkomst... I det pampiga komplexet, vars ytterbeklädnad är gult fasadtegel, finner man inte mindre än 112 lägenheter och 8 butikslokaler... Både Göteborgs bank, restaurangen Gathenhielm och 85 andra hyresgäster ha flyttat in och igår öppnade Palladiumbolaget sin nya biograf Fyren.”

Över entrén är baldakinen belyst av neonrör och namnet Fyren i glittrar! När ridån dras åt sidan får publiken under 84 minuter avnjuta ”Ursäkta skynket” en klassiker från 1942 av Erle C Kenton och med Bud Abbott och Lou Costello i rollerna!

Biografen var den femte biografen som öppnades i Palladiumbolagets regi och den stängde i december 1985.

Nyckelbojen!

CFR Fredberg beskriver Hamnen;

”MEDAN VI BEFINNA oss här på stranden, nära älvmynningen och redden, passar det att orda litet om Göteborgs hamn, upphovet till stadens framgång och kommersiella storhet. Vignetten här ovan visar hamnmynningen sådan den i århundraden tecknat sig. Där är Nya Älvsborg på sin holme i fonden, där skymtar Billingens gamla skansverk, där är Rya nabbe med de forna vakthusen på höjden, där ligger det för söndagsseglare så fatala grundet Skinnsäcken, där, utanför Röda sten, ligger en skuta för ankar och där går själva hamngränsen, i många många år utmärkt med den bekanta nyckelbojen.”

Så det var uppenbarligen den röda stenen som en gång eventuellt var gränsen för Göteborgs vattenområde åt väster och att den även var markerad med denna nyckelboj!?

Chalmerska huset – del 1

Här har många sena middagar serverats. Chalmers flyttar in i sitt nybyggda hus 1808, men får njuta av huset i bara tre år innan han avlider 1811.

Huset har under drygt tvåhundra år fungerat som en blandning av familjärt liv med personliga bostäder och samtidigt som en scen för näringslivet med generösa ytor för affärsuppgörelser. Flera kända familjer ur Göteborgshistorien har levt och bott i huset.

Huset är ritat av Göteborgs stadsarkitekt Carl Wilhelm Carlberg och har inretts med svensktillverkade möbler från bland annat Göteborgstrakten och dels med kinesiska inslag från Willian Chalmers tid som superkargör i Ostindiska kompaniet (i Kanton och Macao 1783-93). Några av de kända göteborgare som bott i huset är till exempel industrimannen David Carnegie som använde huset som lager, kontor och tjänstebostäder. Hans efterträdare Oscar Ekman flyttade in i huset 1849 och med kortare avbrott bodde familjen Ekman i huset fram till 1930. 1980 blev Chalmerska huset byggnadsminnesförklarat. Södra Hamngatan 11 är adressen.

Doktor Ramon...

Jag går i en korridor mot Barnkliniken, Östra sjukhuset. Min mamma arbetar där. Möter en ung man i vitt och han hälsar med ett stort, varmt leende. Han är klädd i kläder som påminner om de som man bara sett i amerikanska serier! Det är sannerligen inte vanligt att läkare hälsar på de som passerar... Långt, långt senare möter jag denne man igen. Nu något äldre och han är en mycket välrenommerad läkare på en av våra vårdcentraler. Snart även chefsläkare. Patienter med svår smärtproblematik skänker tacksamma tankar kring denne läkare som tröstar och lindrar som ingen de tidigare mött...

Han är Ramon Unchuan – vi blir goda vänner och hans smittande skratt får mig att vilja vara i hans närhet. Praktiserar på vårdcentral för att se hur vårdarbetet är som bäst. Jag ser sjukvården inifrån. Långt från mitt vanliga jobb vid skrivbordet. Denne Ramon är en förebild för nya idéer och är villig att snabbt utveckla IT-system för att effektivisera arbetet på vårdcentralen. Som utbildad inom radiologi (röntgen) kan han snabbt analysera röntgenbilder och ställa diagnoser. Lämnar inget åt slumpen. Ser hans sorg då han måste meddela patienter om dåliga prognoser... kanske t o m om dödlighet.

Våra vägar skiljs åt under några år och som av en händelse möts vi igen – då en gemensam vän är på väg att lämna jordevandringen. Vilket sammanträffande. Allt ser ut att ha en mening. Vi lever genom en gemensam sorg. När allt har lagt sig kan vi glädjas åt vårt återseende. Ramon är generös och bjuder ofta på middag. Kommer från sitt hemland Filippinerna för att göra ett avslut. Vi hoppas på ett återseende. Hans vänner är våra vänner – vi skrattar åt deras skämt – här finns inga gränser för oliktänkande, olika religioner, olika hud- eller hårfärger, olika språk. Vi är sammanbundna av osynliga trådar. Och mycket kärlek. Ramon följer vår grupps inlägg/bilder från Cebu… en göteborgare ”i förskingringen”.

En bro över älven!

Jag sneglar i Järnvägsmusei Vänners Järnvägshistoriska Forum och ser en bild med text; För Bohusbanan byggdes under SJs ledning en bro över Nordre älv. Kockums Mek verkstad tillverkade det stora spannet, som med sina 85 meter länge var landets längsta fribärande spann. Eftersom Nordre älv var reservfarled för nedre delen av Göta älv byggdes också en svängbro. Den tillverkades av Motala Verkstad. Övrigt arbete gjordes av Skånska Cement AB.

Det fasta spannet bygges på en bergshylla på norra sidan av älven. Sedan svängbron färdigställts vreds i april 1906 det stora spannet med ena ändan vilande på norra brofästet och andra ändan vilande på pråmar till rätt läge.

Foto mot öster med SJ X8 på bron år 1975.

Siska eller böss?

Läste för länge sedan i föreningstidningen Gamla Landalapojkar att diplomaten Jan Eliasson, fick gömma sin läroverksmössa i väskan när han passerade Landala på sin väg hem till Guldheden. Han ville inte få stryk.

Funderar över ”siskor” och ”böss”. I tidstypiska kläder – många var duffelklädda ”siskor” med långa halsdukar, rutiga halsdukar – och var man seglare gällde frottéhalsduk! ”Bössen” gick oftast i trånga svarta jeans och skinnjackor. Siskor samlades på Götaplatsen, smygrökte, kollade in varandra – i elastabyxor, jåttisjacka, långt rakt hår, skotskrutig kjol, mockaskor. ”Siskorna på Götaplatsen står där och glor, i hängande rockar och i rågummiskor, opressade byxor…”

På skolgården pågick strid mellan Tommy & Elvis. En del elever markerade sin

”tillhörighet” genom att vika ner skaften på gummistövlar och skriva Elvis på ”kragen”. Eller frågade ”Är du elva eller tolva?” Alltså om jag höll på Elvis eller Tommy Steel. Min syster badade med jeansen på för att krympa dem, låg på golvet för att få upp dragkedjan, killarna hade pomada/Brylcreme i håret. En våg i pannan i motsats till ”siskornas” långa luggar. Raggar- och knuttekulturen växte fram. Arbetare mot studerande?

50- och 60-talets ungdomskultur i ett nötskal? Nja, det fanns ”neutrala” också. Minns ni?

Aveny-väder!

Kungsportsavenyen - 860 meter lång - från Kungsbron till Götaplatsen. Här ser vi att hur gatan var prydd med lindar och stora förträdgårdar – idag breda trottoarer. Fotot är från 1928 och på en stolpe hänger en affisch - Svenska Mässan gör reklam. Det året arrangerades Vägutställning och Kontors- och Organisationsutställning.

Infogar lite kvinnohistoria: Vi kan träffa på en treklöver av Göteborgskvinnor i Brunnsparken. Göteborgs egna Czardasfurstinna, Esther och Johanna.

Först har vi operettstjärnan ”Kardassfurstinnan” - damen som tar emot avgiften i f d Kabinettet - den underjordiska toalettanläggningen i Brunnsparken. Under kabinettets sista år finns fem herr- och två damtoaletter. Mellan 1915 och 1989 fungerar denna underjordiska toalett.

Mellan Kabinettets trappor ner till underjorden står Esther. I ur och skur. Utan skydd. Esther Juliana Andersson, föds den 24 april 1896 uppe på Otterhällan i Göteborg och redan som liten hjälper hon sin mor Josefina att raskt hoppa på en spårvagn eller buss som gör halt vid Brunnsparken – för och sälja tidningar. Ester tar över handeln efter modern och först 1944 får hon tillstånd att ha en liten kiosk. Ester avlider i februari 1962, hon har under sin livstid sålt tidningar i ett femtiotal år. ”Ester i Brunnsparken” gnisslar förbi i spårvagnsspåret... vagn nummer 705!

Och hör jag inte hennes röst ropa "Götebosstininga"?

Vid Johanna står ständigt människor som troligen stämt träff med någon, eller inväntar en buss eller spårvagn. Kvinnan i brons blev nyputsad förra året och nu har hon stått här och blickat ner på oss sedan den 21 juli 1883. Faktiskt vår stads första kvinnliga staty - skapad av Per Hasselberg. Egentligen heter hon La Semeuse, Såningskvinnan – lite svårt att uttala så det fick bli invigningsdagens namnsdag – Johanna! Denna kvinna är som

nämnts gjuten i brons och om vi tittar närmare ser vi en rikt utsmyckad pelare med fruktklasar, svanar och lejonhuvuden.

Syster Bojan

Lite anspråkslös kan man tycka. Denna lilla undanskymda plats med skylten ”Syster Bojans Backe”. Kan berätta att den ligger i Guldheden, nära Dr Forselius gata. Backen fick det namnet fasställt 1999.

När Södra Guldheden ska byggas beslutas att ge namn åt gator o torg utifrån läkare och sjuksystrar som gjort sig kända i arbetet inom Sahlgrenska sjukhuset – att ge dem hyllning! Namnen fastställs av kommunfullmäktige 1949.

Vem är syster Bojan då? Jo, Ingeborg Kastman med en livslång gärning som sjuksköterska, husmor och den som tar vara på gamla prylar på vindar inom sjukhuset. Det blir en hel del under åren och hon tar initiativ till det vi kan se idag som Medicinhistoriska museet på Östra Hamngatan. För detta får syster Bojan Göteborgs förtjänsttecken och ges dessutom titeln medicine doctor honoris causa - hedersdoktor. Vänta nu… syster eller doktor? Den lilla backen i Guldheden skulle då också kunnat kallas ”Doktor Kastmans Backe”?

Ingeborg Kristina Kastman föddes i Lund den 9 nov 1901, jobbar ett tag som lärare, blir elev på Sahlgrenska sjukhuset 1923, klar sjuksköterska 1926. Är dessutom föreståndare för gamla BB under åren 1933-45! Hon gick ur tiden den 18 okt 1995, nittiofyra år gammal…

Skänker henne en tanke denna internationella kvinnodag 2017!

Ringbaren – Il gondoliere!

Någonting händer i början av 1970-talet. Mitt Ringbaren blir Il Gondoliere och vi som varit stamgäster på stället och är vana vid att man kan trycka på en knapp, en beställning går till köket på exempelvis wienerschnitzel, baconbanan eller stekt fläsk med makaroner, och rätten kommer snabbt till gästen! Näringslivshistorien skrivs om.

Vi kommer till en pizzeria och även om det är stans första så tycker vi att det känns ovant. Själv har jag mött pizzor i Italien, Tyskland… men nu i Göteborg!

Vi tas emot av servitörer som frågar vad vi vill äta, som dukar fram, serverar, tar betalt – så obekant det gamla sättet där vi serveras vid disk – mest självbetjäning. Okej, nu går en kontinental vind över Kungsportsavenyn och Göteborg. Gamla caféer, barer på vårt strög blir platser där vi serveras av personal i vita skjortor, svarta västar, slips eller fluga, hälsas välkomna och placeras av hovmästare. Vi får en ny restaurangkultur. Som vi tar för givet när vi åker på våra charterresor till Mallorca, Italien, Grekland...

Men vart tog alla dessa små grupper av italienare, jugoslaver, greker, ungrare som kunde sitta med en kopp kaffe hela dagen och talade med gestikulerande händer – i timmar! Jag vet inte. Jag vet bra att det kändes konstigt att ta del av den omvälvande kulturförvandlingen. Från billiga caféer och barer till betjäning vid bordet. Och pizzabagare som svingade runda degar i luften... vi häpnade, skrattade, åt med förtjusning, drog i de långa osttrådarna från pizzorna. Kollade in snygga servitörer och hovmästare. De kollade in oss. 1-1. Så minns jag pizzornas intåg på vår boulevard – Kungsportsavenyn! Ben venuti a tutti!

Här ser vi bilder från pizzerian jag tänker på. Il Gondoliere.

Seglare vid Residenset

Olof Hasslöf är ute och fotograferar under 1933. På grund av förbuden mot landsköp och bondeseglation måste lantbefolkningen länge mestadels bedriva sin sjöfart med små farkoster i köpfärder för avsättning av "sin egen avel" och inköp av förnödenheter till eget hushåll. När dessa förbud under 1800-talet upphävdes och efterträtts av närings- och seglationsfrihet, vidtog snabb utveckling och differentiering. Kustseglationen fick karaktär av "maritim gårdfarihandel" och övergick också till ren fraktfart bl.a. med styckegods för kustorternas köpmän. Här ligger sådana kustseglare och lastar styckegods i stora hamnkanalen framför länsresidenset i Göteborg.

Om ett välfyllt syskrin ...

Min mamma arbetade heltid inom sjukvården. Hon var ensamstående med tre barn och jag tyckte att hon alltid arbetade ... På lediga dagar stod hon vid spisen och lagade mat, eller bakade, städade, sprang i sina svarta gummibottiner till tvättstugan och när lakan, dukar m m var torra bytte hon skor och sprang till mangelrummet som låg i källaren i ett annat hus. Jag såg hennes rygg då hon sprang till ”stan” och handlade i olika affärer – och aldrig tycktes jag hinna ikapp henne! Om hon händelsevis satt still någon gång var hon inte overksam. Hon virkade, stickade eller sydde! Aldrig satt hon bara på en stol för att ”vara”. Fram till 85-års ålder kom hon och hjälpte mig i hemmet med tvätt, strykning, disk och tittade till barnen som kom från skolan och var hungriga! Rotmos och fläsklägg var favoriträtter.

När jag är i 10-12 års ålder önskar jag mig ett syskrin i julklapp. Och jag får ett! I ljust björkträ, delat i två ”våningar” och rejäla handtag. På ena lockets insida skriver jag med kulspetspenna ”Julen … ” och mitt namn! Jag älskar att sitta i timmar och plocka med små rester av brodergarn, synålar, fingerborg, liten sax, några pärlor och många knappar som jag samlar på.

Tyvärr försvinner mitt syskrin med någon klåfingrig person …

Men min förkärlek till syskrin finns kvar. Hur grova är nålarna? Finns det olika sorters trådar och garner? Vad är fingerborgen gjord av? Pärlemorknappar? Man kan faktiskt fundera över kvinnan som ägt skrinet. För visst är syskrinet en kvinnas föremål?

Titta på det här vackra syskrinet som finns bevarat på stadens museum. Som en liten kista av trä - klätt med sköldpadd och elfenben! Fingerborg och den lilla kniven är av silver. Allt ligger där i perfekt ordning. Ett påkostat syskrin skulle man kunna säga. Vilken kvinna ägde då detta vackra skrin?

Jo, Ann-Ida Mark, som föds den 12 december 1882 och gifter sig 1906 med Dan Broström (f 1870). Dan Boström som är politiker och framgångsrik skeppsredare, men omkommer dramatiskt i en bilolycka 1925. Efter makens död är Ann-Ida Broström en sammanhållande faktor inom familjen och företaget. Hon fortsätter att liksom maken donera medel till sociala och kulturella ändamål. Ann-Ida Broström avlider 1965, samtidigt som företaget fyller 100 år. Skrinet skänks till stadsmuseum i Göteborg.

I hennes vackra syskrin ligger också fotografier av barnen Kerstin och Dan-Axel samt hårlockar från döttrarna Margareta, Kerstin och Britta. Några kärleksdikter finns instoppade i skrinet. Detta måste hon ha älskat av hela sitt hjärta! Precis som jag älskade mitt betydligt enklare, men välfyllda syskrin. En kvinnas föremål som berättar mycket om ägaren.

Ostindiska Kompaniet – Norra hamngatan, Göteborg

Den fyra våningar höga byggnaden i gult tegel uppförs 1750 för Ostindiska kompaniet. Ritningarna är uppgjorda av stadsarkitekt Bengt Wilhelm Carlberg och omarbetas av Carl Hårleman. Sedan Ostindiska kompaniet upphör vid början av 1820-talet, står Göteborgs stad och staten som ägare till byggnaden, men den övergår så småningom till Göteborgs museum som bildas år 1861. De ursprungliga tre längorna tillbyggs år 1891

med en fjärde länga i norr och vid en ombyggnad 1896 förändras interiören.

År 1746 får stadsingenjör B W Carlberg i uppdrag att rita ett "Contoirs-Magazins Huus för Ostindiska Compagniet uti Göteborg". Sedan överintendenten C Hårleman i Stockholm granskat ritningarna måste Carlberg ändra sin alltför påkostade byggnad till en enklare med mer "styrka och varaktighet". Den östra flygeln börjar uppföras 1747 och hela anläggningen är klar 1762. Huvudbyggnadens övre våningar inrymmer kontor, sammanträdesrum, auktionssal och en sal för sidentyger. Bottenvåningens välvda rum och de två flyglarnas övre rum är magasin för porslin, te o s v. Ostindiska kompaniet som har grundats 1731 har sin utrustningshamn vid Klippan. Varorna transporteras från fartygen ute på älven med små båtar in till Stora Hamnen. Därifrån fylls kompaniets rymliga magasin för vidare försäljning. Kompaniet upplöses 1813. Staden inköper då den västra delen av huset. Den östra övertas av staten 1823. År 1861 öppnar Göteborgs museum i den ombyggda västra flygeln och 20 år senare har det övertagit nästan hela anläggningen. Mellan åren 1889-96 görs en större om - och tillbyggnad för museet efter ritningar av Hans Hedlund och Yngve Rasmussen. På gården anläggs en botanisk trädgård med vilt växande träd- och växtarter från Skandinavien. På 1920-talet flyttades konstavdelningen till andra byggnader. En omfattande ombyggnad genomfördes 1993-96 i samband med inrättandet av Göteborgs stadsmuseum inrättades i byggnaden.

Ett minne dyker upp ... och ner. Sagan om ugglan!

Lilla Emma är mellan ett och två år. Hennes föräldrar berättar att hon varje morgon frågar efter ”Dutt” och ”Ugglan”. Ingen dag kan börja utan att hon gått genom proceduren med att försäkra sig om att grannen ”Dutt” bor kvar och att det sitter en ”uggla” på samme grannes tak! Att det är undertecknad som fixar hennes bad i badkar eller pool, startar gökuret i köket vid varje halv- och heltimma, för att roa henne - tillsammans med en tallrik med havrefras – räknas inte. Emmas mamma förstår inte vad som berättas när dottern kommer hem. Emma smyger mellan husens staket och vi får rapporter om ”när pappa är arg” och naturligtvis lämnar denna lilla varelse rapporter hemma i sitt om hur grannen har det. Vi älskar Emma. Hon växer upp och besöken blir allt glesare. Hon tar studenten och snart är hon vuxen, kör egen bil och tittar inte ens åt oss... Men visst var det märkligt med den där ugglan. När Emma inte längre slängde sina blickar mot vårt tak och ugglan tog jag ner den. Ugglan – eller rättare sagt duvhöken – hade tjänat ut sin roll som duvskrämmare! Gamla duvslag var rivna i Hagen och svärmar av duvor sökte sig till nytillkomna hus - vårt tak. Miljöförvaltningen rekommenderade avskjutning inom tomten där vårt hus stod, men det hjälpte inte. Duvorna kom inte när skytten satt på plats! Några grannar försökte själva avhjälpa duvattackerna medelst luftgevär... inte heller det gav något resultat. Ugglan togs ner. Men en sen eftermiddag kom en ung man och ringde på

vår dörr. - Hmmm, jo, ursäkta, men kan ni vara snälla och sätta upp ugglan igen! - Jaha, varför det då? - Jo, ni förstår, våra barn kan inte sova om vi inte nattar dem med ugglans hjälp! Vi kör upp och ner här i backen med bilen för att se ugglan. Och nu är den borta! Varför? Barnen kan inte sova om de inte får se ugglan, så...

Kära nån, jag klättrade omgående upp på taket och monterade duvhöken. Tänk att den plastfiguren betydde så mycket för dessa barn...

Sju dimmor!

Gusten Lindberg (1852-1932) var en skulptör som tillsammans med andra konstnärer ingick i gruppen Opponenterna. Idag vill jag slå ett slag för hans vackra figur ”Dimman”. Detta underbara verk i brons köptes av Göteborgskrögaren Sophus Petersen - placerades i Lorensbergsparken 1914, och stod där fram till 1964. Sedan 1975 står ”Dimman” i Trädgårdsföreningen, inköpt av Charles Felix Lindbergs donationsfond.

Märkligt nog finns flera versioner av ”Dimman”, varav två i Stockholm, en i marmor på Nationalmuseum (1904) samt en bronsversion på Strömparterren som donerades till Stockholms stad av en privatperson.
I Karlshamn har Dimman har betecknats som stadens första offentliga konstverk. Statyn avtäcktes den 7 oktober 1923 i Perennagården. Samt ytterligare ett exemplar i mörkpatinerad brons i Helge Ax:son Johnsons samlingar på Berga slott.

På Hufvudsta Gård i Solna, står - mitt på den grusade gårdsplanen - ett femte exemplar av den graciösa ”Dimman” i brons, sedan 1920 då den inköptes av Max Wibom.

I Wennbergsparken i Karlstad står ”Dimman” placerad inte långt från fontänen. Bronsavgjutningen (sjunde och sista exemplaret) skänktes 1937 till Karlstad av disponent Simon Wennberg, grundaren av Wennbergparken.

En vacker buteljstämpel!

Vi tar en sväng till Södra Hamngatan igen och kvarteret Frimuraren. Till nummer 29 som inrymmer bland annat bank och studieförbund. Nuvarande byggnad står klart 1980, men ser ut att vara äldre...

Låt oss se vem som en gång bodde här. Bland det material man funnit här vid utgrävningar finns några fragmentariska buteljer som ser särskilt intressanta ut.

Stämpeln på en av buteljerna i grönbrunt glas som hittats i en avfallsbinge visar att den är tillverkad för Anders Nilsson som ägde fastigheten – ”And. Nielson. An 1703” – Anders var handelsman och köpte fastigheten 1696.

Under kung Karl XII:s krig är han leverantör till den svenska armén och skaffar sig därigenom en större förmögenhet. Han adlas 1719 och får namnet Cederflycht. Det känner ni säkert igen!

Han avlider1747 och begravs i Lerums kyrka. Den här fastigheten vid Södra Hamngatan anses vid tiden vara en bland de mest förnäma i staden. Den är uppförd i sten och beskrivs 1671 som ”ett massivt hus med tvenne våningar över jorden, källare under och stora höhnen ovanpå”. Tyvärr skadas huset svårt vid branden 1721.

1802 är det åter dags för storbrand – efter den uppför köpmannen Anders Pettersson Fröding ett stenhus i två våningar – ”Frödingska gården”. Det huset rivs 1977 och vid utgrävning påträffas också en källare från 1600-talet – med kullerstensgolv och kryssvälvt tak. En trappa leder vid tiden från gatan ned till källaren som också hade fönster!

Skansen kronan

Göteborgs befästning med bastionssystem runt staden och ytterförsvar med skansarna samt Nya Älvsborg var ett påkostat projekt och imponerande också internationellt sett. Stadens bergiga topografi gjorde det viktigt att säkra omgivande höjder där fiender kunde lägra sig och redan 1639 togs fram ett förslag att befästa stadens omgivande berg. Erik Dahlbergh började under 1670-talet planera uppförande av skansarna Kronan på Risåsen, Lejonet på Gullberget och ytterligare ett antal skansar, vilka aldrig realiserades. Kronan uppfördes 1687-1700 och är nu tillsammans med Lejonet och Nya Älvsborg en av få bevarade delar av befästningsverket.

MILJÖ - Sina huvuddrag fick fästningsverket på 1640-talet och i slutet av 1600-talet uppfördes skanstornet. Skansberget var fram till 1900-talets början helt kalt men är idag rikligt bevuxet med träd och buskar. Vegetationen skymmer skansen från många håll och ger ett lummigt intryck, långt ifrån befästningens ursprungliga funktion och utseende. När skansen uppfördes var den omgiven av tre meter höga vallar som skyddade från fientlig beskjutning. Stora delar av fästningsverket finns kvar men i raserat skick; av de tidigare höga skarpa vallarna återstår genom erosion och slitage mestadels mjuka, gräsbevuxna kullar. Det ursprungliga utseendet kan idag enbart skönjas, liksom den

rumslighet som den skyddade borggården tidigare haft.

Borggården var troligen belagd med grus eller kullersten och med avsaknad av all form av vegetation. Idag är den grusbelagd medan gången ner mot soldattorpet, gångarna runt tornet och utkiksplatsen norr om detta är belagda med kullersten som delvis eroderat bort. Brunnen finns kvar mitt på borggården. På 1800-talet försågs den med en handpump, vilken idag är restaurerad och brunnen är försedd med ett lock i trä. Bilvägen upp mot befästningen är asfalterad. I övrigt är berget bevuxet med gräs och sly. Räcken, belysningsstolpar, bänkar och papperskorgar är tillkomna under 1900-talet.

En port i norr har hela tiden varit anläggningens huvudingång. Den är uppförd som ett tre meter långt tunnvalv i granit genom jordvallen. Hit går en bilväg som löper ungefär där den gamla huvudvägen haft sin sträckning. Vid vägens början intill bergets fot finns en svartmålad järngrind. Öster om huvudporten finns en mindre stenport genom vallen, en s.k. sortie som går till Carl XII:s stig vilken ledde ner till förbindelsen med huvudfästningen. Idag består den av en lång, brant och rak trappa, där trappan börjar finns ytterligare en port med likartat utseende. Namnet har stigen fått genom att Carl XII vid en besiktning sägs ha ridit denna väg upp på berget istället för huvudvägen. Portarna var tidigare infällda i vallarna men reser sig nu en bit över dessa som sjunkit kraftigt. I öster finns Gustaf Adolfs stig, en serpentinstig anlagd i 1900-talets början. Stigen är på flera ställen utsprängd i berget och är försedd med räcken, belysning och bänkar som idag är i ganska dålig kondition.

Söder om skansen står ett flyttat soldattorp, en timrad byggnad med rödmålad lockpanel som tidigare använts som förråd. Längs vägen upp mot skansen finns den parkvaktarbostad i nationalromantisk stil som uppfördes i samband med anläggandet av parken i början av 1900-talet.

SKANSEN - Skansen Kronan står högst upp på bergets mitt. Den har en kvadratisk grundform med avfasade hörn. Utformningen är mycket enkel och avskalad, som enda dekoration finns den profilerade taklisten och den förgyllda kronan på takkrönet. Det är en sluten byggnad som domineras av de robusta murarna och embrassyröppningarnas murhål.

De bärande fyra meter tjocka murarna består av olikformade naturstensblock fogade med kalkbruk. Kronan är uppförd i fyra våningar varav den nedersta är fönsterlös. De två

mittersta är artillerivåningar med embrassyröppningar, tre på var långsida och en på hörnen på varje våning. På den nordöstra sidan är fem av de sex embrassyröppningarna försedda med rödmålade träinlägg. Här finns också en brandtrappa och en utvändig hiss som leder till våning 1 trappa. Den översta våningens öppningar för gevärsskyttar sitter i par precis under taket och sammanfaller med den profilerade taklisten. Taket var ursprungligen blytäckt men täcks nu av svartmålad plåt. Byggnadens form gör att även torntaket får en åttakantig form. Kronan på takets krön restaurerades 1997 och är täckt med bladguld.

När Kronan inreddes till militärmuseum i början av 1900-talet gjordes en stor renovering. Fönster ersatte öppningarnas tidigare träluckor, trägolv lades in och man vitkalkade alla väggar. Våningarna har större delen av 1900-talet tjänat som utställningssalar. Embrassyrnischerna var då glastäckta och inredda till utställningsmontrar men idag är de flesta montrarna nermonterade och nischerna är åter öppna.

Ingången finns på den norra sidan och den plåtklädda porten är ursprunglig. Porten leder genom en trappa till bottenvåningen som består av åtta mindre utrymmen, ett entrérum och sju förvaringsutrymmen. Planformen är kryssformad och symmetrisk med fyra likadana rum med kryssvalv i hörnen och tunnvalvsförsedda utrymmen emellan. Rummen når man från passager som utstrålar från våningens mitt. Våningen har inga fönster utan endast ventilationsöppningar. I flera av förråden finns modernare trägolv inlagda över de tidigare jordgolven. I ett av förråden finns ett nytt trägolv med äldre proportioner på virke och spik och planer finns på att lägga sådana golv i alla rum. Förråden är försedda med svartmålade trädörrar i olika utförande och från olika tider. Eventuellt är vissa av dem och beslag och gångjärn från 1600-1700-talet. I taken finns krokar med ursprung i den militära verksamheten.

En kalkstenstrappa leder från entrérummet till våning 1 trappa. Trappräcket är troligen insatt i början av 1900-talet men det övre räcket runt uppgången är sannolikt ursprungligt. Våningen är öppen runt en fyrkantig bärande mittpelare. Under taket är pelaren förstärkt med tvärgående balkar med synliga ankarslut. Väggarna är putsade och vitkalkade och takets ursprungliga bjälklag är vitmålat. Trägolvet är lagt någon gång under 1900-talet. I golven mellan våning 2 trappor och bottenplan finns runda öppningar för transport av utrustning. Dessa är idag försedda med säkerhetsräcken. Fönstren har smäckra bågar och karmar i trä och blyspröjsar från sekelskiftet 1900.

Våning 2 har samma utformning som våning 1. Den nås genom en trappa i den mittersta

embrassyren på nordostväggen. Bjälklag, fönster, pelare o.s.v. är lika våning 1. I taket ovanför golvöppningen finns en talja, en hissanordning, som använts för att transportera material och utrustning mellan våningarna.

Våning 3 nås genom en trappa i en av embrassyrerna. Likt övriga våningar är trappan i kalksten och golvet är i samma utförande. Eftersom våningen nyttjades för gevärsförband är murgluggarna här mindre än i de två nedre våningarna och sitter två och två i större nischer. Våningen avslutas med ett valv som spänner från ytterväggarna till mittpelaren.

Spårvägen dras fram längs Karl Johansgatan!

Vi har tre foton från spårläggningen av Karl Johansgatan. Det släpas och det dras för hand, med hjälp av hästar och det är tungt. En ångvält jämnar ut sprängsten och grovt grus . Vi ser gatan mot båda riktningarna, mot Carl Johans kyrka och delen som idag kallas ”Hängmattan”.

Stadsplanen som antas många år tidigare, 1878, innebär att en bred rak gata, Karl Johansgatan, dras från Stigbergstorget västerut och att ett stort torg, Karl Johanstorget anläggs. Den gamla Allmänna Vägen och delar av tvärgatorna behåller man. När området byggs ut under 1880–1920 får också flera gamla trähus vid smågatorna ligga kvar, men den nya bostadsbebyggelsen omfattar slutna kvarter med landshövdingehus och små gårdsutrymmen på varje tomt.

Vid Karl Johanstorgets norra sida uppförs Västra Reallläroverket för pojkar 1895 och vid Djurgårdsgatan tillkommer Majornas läroverk för flickor 1888. I slutet av 1800-talet byggs också en ny folkskola, Koopmansskolan och en småbarnsskola. Carl Johans kyrka står klar 1826. Gatan är dryga två och en halv kilometer lång.

När spårläggningsarbetet, som pågått sedan 1901, är avslutat väntar resan med den första elektriska vagnen!

Under tidiga timman den 29 juli 1902, närmare bestämt klockan fyra, provkörs den första elektriska vagnen på sträckan Järntorget-Slottsskogsgatan.

Det ska påpekas att det inte är helt utan protester som elektriska spårvagnar införs i Göteborg! Varför? Jo, man trodde att ledningarna eventuellt skulle kunna falla ner eller att skenorna skulle bli strömförande!

Därför fattar man ett hemligt beslut – den första provturen ska gå sena natten till den 29 juli, med start vid Järntorget.

Ah! Vilken tjusig vagn ... en elegant vagn i blått med ljusbruna fönsterposter, och interiören i ljust och mörkbrunt, med ask och valnöt. Gediget materialval.

De som nu ska göra provturen är spårvägsstyrelsen samt ledningspersonal. På den främre plattformen - bredvid föraren – ställer sig självaste styrelseordförande Kock, direktören Sigfrid Edström samt direktörsassistenten Carl Axel Reuterswärd.

Nu sitter styrelsens ledamöter Henriques, Boman, Nyström, Lamm och Blidberg bekvämt denna sommarnatt inne i vagnen. Sannolikt knäpptysta under premiärens hemliga resa. Men oj, vad det låter om spårvagnen! Det är en lång och bullrande resa utmed Karl Johansgatan – ända till Slottsskogsgatan och bullret väcker upp de sovande längs Karl Johansgatan.

Resan till Slottsskogsgatan går på knappa tio minuter. Hästarna hade krävt trettio minuter för samma sträcka.

Närmare lunchtid, klockan halv tolv, är det så dags för nästa provtur, och nu deltar stadsfullmäktiges ordförande och ledamöter, medlemmar av pressen samt representanter från de firmor som deltagit i arbetet.

Vid Spårvägsstyrelsens sammanträde den 29 juli 1902, meddelade direktören Edström att; "profkörning med den första elektriska spårvagnen förut idag egt rum i linien Järntorget till Slottsskogsgatan, hvarvid styrelsens samtliga ledamöter jämte några särskilt inbjudna personer medföljt vagnen samt att resultatet utfallit synnerligen tillfredsställande."

Sedan vagnförarna fått träning öppnas denna linjedel för allmän trafik den 18 augusti 1902.

Spårvägsnätets elektrifiering högtidlighölls med en invigningsfest den 27 oktober 1902, samma dag, som ringlinjen öppnades för trafik.

Hästarna har gjort sitt - 160 säljs efter hand genom auktioner.

Haga – café...

Underbar lördag eftermiddag. Går in på ett kafé för en kopp kaffe. Före mig i kön står ett par som beställt kaffe och bulle. Mannen ska betala med kort och efter några försök skakar kafépersonalen på huvudet o säger på knagglig engelska att kortet inte funkar! Kvinnan har redan gått ut med det beställda kaffet och bakverken. Mannen ser förtvivlat på den unga kvinnan i kassan och förstår inte vad som inte fungerar ...

Jag tar det på min beställning, säger jag till personalen, och vänder mig till mannen och säger på italienska att ”det är redan avklarat”! Han stirrar på mig! Talar ni italienska frågar han... Betalade ni? För oss? Ja, det är redan avklarat så ni kan gå ut och njuta av Göteborg och Haga. Han ser minst sagt chockad ut när han stapplar ut till hustrun som redan tagit plats vid trottoarkanten. Han kommer fram och frågar åter – hur jag kan italienska, och om hur tacksam han är ... berättar att de kommer från Lucca. Och jag berättar att där har jag varit och tittat på den märkliga staden - innanför en rund mur och torget blir därefter – Piazza Grande är helt runt! Ligger i Toscana, men det är en annan historia!

Jag tror Marbo-Lotta kände sig lite stolt över mig i denna stund!

Vi ses vid Gumperts hörna!

En klassisk kommentar kring en klassisk mötesplats...

Hörnfastigheten Östra Hamngatan 23–Södra Hamngatan 35 ägs av madame Johanna Schröder i slutet av 1600-talet. Här brinner det ett antal gånger, en rad ägare kommer och går, innan stenhuset kommer till under de första åren in på 1800-talet.

Jag vill dock berätta om en man som en gång bodde precis här. Köpmannen Peter Coopman d. y (1701-1786) – född i Göteborg, men var både handelsman och rådman i Uddevalla innan han åter flyttar till Göteborg 1736. Här i staden äger han klädfabrik, masthamnar, tobaksfabrik och är dessutom arrendator på Kronobränneriet vid Stampen! Under ett år hinner han också med att vara riksdagsfullmäktige och 1764 väljs han till föreståndare för Christine kyrka. En man med många sysslor!

I samband med rivningsarbetet under 1976 görs utgrävningar i kvarteret Frimuraren och vad finner man under det som senare ska utgöra denna kända mötesplats? Jo, några fajanstallrikar tillverkade av Rörstrand 1749 och dekorerade med Peter Coopmans vapensköld, tillsammans med flertalet lacksigill med samma vapensköld. Tallriken är dekorerad i blått och signerad "Stockholm 14/10 1749 DH", initialerna DH står för Daniel Hillberg som var verksam från 1745 till 1780-talet. (Tallriken finns i Gbg:s stadsmuseums samlingar)

Kan nämna att år 1886 görs en ombyggnad av stenhuset och bokhandeln flyttar in – och därmed blir också "Gumperts hörne" till.

Och den byggnad vi ser idag står klar 1978.

Julgranen på Gustav Adolfs torg

Även årets julgran kommer från Bollebygd som tidigare år. Julgranen tändes på Gustav Adolfs torg i fredags vid halv fyratiden på eftermiddagen! Transporten av granen skapade visst kaos i trafiken. Granens omfattning fyllde hela Norra Hamngatan fram... Det var uppenbarligen tankar på att hela ”etableringen” skulle skjutas upp – i tid! Det är en enorm, vacker och tät gran som ståtar på torget idag.

Här ser vi också en bild från stadens julgran år 1920.

Foto: John W Johansson, 1920 (Carlotta)

> 1. – Att läsa är att resa tolkat av David Lagercrantz

2. … bra bromsar, ett kraftfullt signalhorn och tur!
3. ”Blomster -Jöran”
4. ”Indianskt porzelain” från Kanton
5. ”Jag vill äta färg” – en konstnär från Göteborg
6. ”Javanens” första hem i Sverige – till Tensta kyrka och Altomta herrgård i Uppland!
7. ”Kärlekspoppeln” bakom gamla Telegrafverket i Göteborg
8. ”Morsan i korvan”
9. ”Stockholms slott”
10. ”Stockholms Slott” – SOIC
11. 1+2= 3… en gammal räknebok från 1927 – Kläpp, Lökom
12. 600 meter drömmar … i Göteborg
13. 700 år gamla berusade prinsar sålda för miljoner
14. 9:an till Saltholmen …Göteborg
15. A nice cup of tea
16. Addio Bruno, Paalam Bruno, Farewell Bruno, Farväl Bruno
17. Alla tiders entreprenörer i Göteborg
18. Altomta akademi – Jan Olssons hemsida
19. Andra Långgatan har en historia att berätta…
20. Ankomst Göteborg …
21. Anna Backlund och Hero i Göteborg
22. Anna Caisa
23. Anteckningar/intervju av Janne Byström, Tensta
24. Arbetarbostäder – landshövdingehus i Göteborg
25. Arbetareföreningens hus vid Järntorget … Göteborg
26. Aron Jonason (1838-1914)
27. Arrendatorn vid Altomta – Kjell och Ylwa Sjelin
28. Aschebergsgatan, Aschebergska gravkapellet och Aschebergska eken!
29. Astrid – min mamma!
30. Att bli sjuksköterska!
31. Att bygga ett skepp
32. Att ströga i Haga … Göteborg
33. Att vara på solsidan … eller skuggsidan!
34. Av allt det goda man förtär, bland jordiska drycker
35. Barfotabarn på Tyggårdsgatan …
36. Barken Viking
37. Barlasten ombord på Ostindiefarare
38. Barn leker i Gamla Varvsparken, 1928 – Göteborg
39. Barnen i våra hjärtan – tack vare donationer!
40. Basarlängorna vid Kungstorget i Göteborg!
41. Berättelse om Ostindiefararen Mauritz Salomon von Krusenstierna
42. Besök på Göteborgs Konstförening, Kastellgatan 9 under tiden 10 juni -2 juli 2023
43. Besök på museum …
44. Bibliotek – ”Bibban” i Landala o Guldheden!

45. Bilder ur ostindiefärder …
46. Björn Gremner om porslin från Ostindiska kompaniet
47. Bo bättre utställningen 1945
48. Boktips!
49. Bondepraktikan
50. Bonjour Göteborg!
51. Booooom vid inloppet till Göteborg …
52. Brevet till mormor
53. Broström – ett foto berättar
54. Brunnsparken – 6 juni 1908
55. Bruno från Vegagatan i Göteborg
56. Buongiorno signor Antonio!
57. Byggarbetslag i Guldheden …
58. Café Paley … och Domus!
59. Carl von Linnés västgötaresa 1746
60. Cue Club och en vinbägare av tenn
61. Dagens fynd i secondhandbutiken – boken om Öl-Hallen 7-an!
62. Dalkullor ombord!
63. Dalta och Dalten i Göteborg
64. De e merkelit …
65. De första sydostasiaterna …
66. De Hedlundska villorna på Hisingen och Föreningsgatan – Hans Hedlund (1855-1931)
67. De svarta hästarna i Stjärnarp!
68. Den göteborgska tomten!
69. Den obekväme entreprenören Pelle Ahl – ett handelssnille i Göteborg
70. Det blev inte mitt sista inlägg … har stått på paus och försöker ett tag till!
71. Det gamla gästgiveriet i Steken, Agnesberg nära Gårdsten!
72. Det gick rakt in i hjärtat…
73. Det har gått 8 år, minst…
74. Det krävs pålning och grävning när Göteborg sakta växer upp ur leran …
75. Det kunde gå åt pipan…
76. Dicksonska biblioteket – Skandinaviens första folkbibliotek
77. Dröjer mig kvar en stund i Majorna …
78. Drömmen om Amerika
79. Dynamit-Harry i Göteborg?
80. Efter nästan hundra år på Spannmålsgatan – Göteborg
81. Eget torp … Java
82. Ekskog och uttrar – på Otterhällan i Göteborg
83. Ellen Church – världens första flygvärdinna!
84. Emigranternas sista timmar i Göteborg
85. En alldeles ovanlig dag på jobbet – Lillhagens sjukhus
86. En bit på plats – Göteborgs identitet

87. En blåsig dag vid Nya Varvet … Göteborg
88. En boulevard i Göteborg …
89. En designer att minnas …
90. En donators promenad genom livet – Göteborg
91. En dråplig historia …
92. En flottare i Göteborg?
93. En framgångssaga om valsar, vodka, bruksmiljö och Gripsholms värdshus …
94. En gammal tradition i en gammal kyrka …
95. En gata i Guldheden…
96. En gatas dåliga rykte
97. En gatumusikant jag minns …
98. En gigantisk skolbyggnad i Göteborg… Nordhemsskolan!
99. En glimt av vår vagga – Gammelös!
100. En god linnean – Anders Sparrman (1748–1820)
101. En helg i Malmö …
102. En helvetesperiod …
103. En hertiginna av Florens …
104. En historia värd att upprepas …
105. En hälsing från Jan Olsson – Altomta
106. En intressant artikel om Carl Johan Gethe
107. En karta berättar … om smittan som sprider sig!
108. En kines i Göteborg … eller inte?
109. En kinesisk strandpromenad …
110. En kontinental känsla … i Göteborg
111. En legendarisk kapten inom Svenska Ostindiska Kompaniet
112. En lovsång till den aromatiska drycken te!
113. En morgonpromenad i Göteborg
114. En morian vid Salsta slott?
115. En mästerfotograf och ”Hisingeskräcken”
116. En oktoberdag i mitt liv
117. En omskakande färd med skeppet ”Finland” – SOIC
118. En ostindiefarare ankommer Göteborg …
119. En reportageresa i tiden – Göteborg!
120. En skattkista!
121. En sträng men rättvis husbonde
122. En stund på puben
123. En svart dag … en svart vecka …
124. En tidig morgonvandring i Alfama – Lissabon
125. En treklöver av kvinnor i Brunnsparken – Göteborg
126. En tur till Reservatet och Gamla Masthuggspojkars Hem – och Arbetslivsmuseu

127. En ung flicka lämnar Kronborgs slott i Helsingör för Helsingborg och via Göteborg far hon vidare till Stockholms slott …
128. En vattendelare vid Stampen, Göteborg
129. Enhörningen, kvarteret Kommerserådet – Göteborg
130. Ensamheten …
131. Esse kappa effe … i Milano!
132. Ett besök hos William Chalmers
133. Ett besök på Börsen …
134. Ett foto berättar …
135. Ett riktigt original i Göteborg
136. Ett smakprov på Berättelsen om Altomta gård
137. Ett Steenhus … i Göteborg
138. Ett vackert glas … Steninge slott
139. Finland i storm 1769-91
140. Firade trekvarts sekel på Råda Säteri …
141. Fjällhyddan – ”Hyddan” i Göteborg
142. Floras rike…
143. Fotominnen från Olskroken
144. Friedländerska kyrkogården – Göteborg
145. Frimurare inom Svenska Ostindiska Companiet – SOIC
146. Frimureriet i kretsen av Ostindiefararna – SOIC
147. Från Annedal till Götaplatsen… och månen!
148. Från april 2015 … mitt första inlägg i bloggen!
149. Från barnkrubba till dagis … april 1917
150. Från ett boende till ett annat
151. Från Stadsgränsen till Röda Sten – Klippan…
152. Full fart hemåt …
153. Funderingar kring ursprung …
154. Första stegen i min anfaders fotspår!
155. Galne kocken på Godhems restaurang – ett sommarlovsjobb
156. Gamla porträtt – tagna av fotografer i Göteborg!
157. Gamla tallrikar …
158. Gapa lagom!
159. God förmiddag, Anna!
160. GP och en transistorradio!
161. Grill, Grubb, Gadd … I Ostindiska kompaniets tjänst
162. Grönsakstorget i Göteborg – vykort den 23 februari 1909
163. Gullbergs fästning – striden!
164. Göta källare – för flärdfulla middagar och fester!
165. Göteborg – några minnesbilder i färg och doft!
166. Göteborg den 12 september 1745
167. Göteborg firar 400 år
168. GÖTEBORG FÖRR OCH NU 2024 – Nr 40, XL

169. Göteborg var en föregångare till ”parkbarn och mjölk”
170. Göteborgs Amiralitetsförsamling – kyrka, församling i Majorna
171. Göteborgs glasbruk på Gamla Älvsborgs område!
172. Göteborgs hamn … 400 år
173. Göteborgs Remfabrik 1943-1977
174. Göteborgs-Posten 2019 Maya vandrar vidare på jakt efter nya historier
175. Hagabadet – Historien om huset
176. Han springer över bergen!
177. Hanna, Greta och Dicksonska palatset
178. Havet, skeppet och sjömännen i konsten …
179. Hemsömmerskor i Göteborg …
180. Hermans historia: Ostindiska kompaniet
181. Himlaporten – dopet av en hedning den 15 oktober 1769
182. Hisingen – hinsides – på andra sidan…
183. Historien om Bergendahl …
184. Historien om Buss-Johansson. En herre som sägs vara Spårvägens överman!
185. Historien om en piccolos mössa
186. Historien om hur vi fann varandra!
187. Hoppar av spårvagnen vid Bellevue …
188. Hotel Eggers vid Drottningtorget 2-4
189. Hundra stavelser i minuten …
190. Hur fångar man en karaktär?
191. Huset med de gröna fönstren – Lilla Risåsgatan, Göteborg!
192. Huvudstupa ner i kanalen!
193. Hänga upp- och ned …!
194. Hästskjuts genom landet! Från Göteborg till Altomta i Uppland
195. Hönsafesten vid ankomsten till Göteborg!
196. I ett gammalt hus i Nordstan … Göteborg
197. I jakten på min historia
198. I magasinet Veld & Flora December 1980 uppmärksammades svenska botaniker på Kap i Sydafrika
199. I OSTINDISKA KOMPANIETS TJÄNST
200. I Ostindiska Kompaniets tjänst
201. I tankar …
202. Ibland är världen liten …
203. Ingemar Johansson – The Champ från Göteborg
204. Inrikes tidningar den 16 november 1769
205. Insikter jag vill minnas…hos Bruno
206. Intervju med Kiriaki Christoforidis – storyteller
207. INTRESSANT ARTIKEL I TIDSKRIFTEN In Situ Archaeologicas
208. Italienarna på Åsgatan – i Göteborg
209. Jag har gjort en ny och trevlig bekantskap med …
210. Januari 2022

211. Java … ett torp i Sörmland
212. Javanen vs Badin…
213. Josefin i Palmhusets kassa, Trädgårdsföreningen i Göteborg!
214. Judith Karlander – ”Frun” – Göteborgs restaurangdrottning
215. Järnvågen och torget – Göteborg
216. Kaffebrännarn
217. Kaffetåren den är bra … kom via Göteborg!
218. Kalabalik vid vallgraven – Göteborg
219. Kanalmurar i dåligt skick
220. Kari Skata …
221. Kineseri
222. Kinesiska akvareller från Kejserliga porslinsfabriken i Ching-té-Chên
223. KINESISKA NICKEDOCKOR
224. Klippan – ett besök hos riksänkedrottning Hedvig Eleonora
225. Klippan… mot Göta älv!
226. Kopparföremål i köket …
227. Korsettfabrikens historia …
228. Kungstorget och Ölhallen 7:an
229. Kuriosa kring skeppet Götheborg III
230. Kvarnbergsskolan, Göteborg
231. Kvarteret Päronet – Föreningsgatan 2
232. Källaren
233. Känsö – ett känsligt läge
234. Kärt barn …
235. LarsOlof Lööf – författare till en fantastisk bok!
236. Legenden
237. Limborsten & Folie
238. Lindströmska palatset, Wilsonska palatset, Mühlenbockska huset eller Thulehuset – kärt barn har många namn!
239. Lissabon rasar … 1755
240. Litet blev stort …
241. Lucia, guldring och läroverk …
242. Långa Slottsskogsgatan …
243. Läsnytt …
244. Magister Ronnheden
245. Majkens ängel
246. Majornas Tandhälsovård och Berzelii Tandhälsovård
247. Mamma faller ut ur bussen!
248. Mammas tidningsklipp … Göteborgs-Posten
249. Margareta Huitfeldt
250. Marinmålaren Jacob Hägg
251. Marstrand en tidig augustidag …
252. Med livet som insats – Sparrmans första resa till Kina

253. Med plats för många hotell …
254. Min barndoms gata i Landala
255. Minne från Landalagatan!
256. Minnen vid Hembygdsgården i Nätra
257. Minnet av ”gnisten”… Nya varvet!
258. Minnet av Kalle!
259. Minnet av Majken lever vidare …
260. Minnet av Torsten …
261. Mitt 60-talsminne… Göteborg
262. Mitt fina syskrin …
263. Mitt liv inom sjukvården …
264. Morfars kökssoffa
265. Mot Klippan vi gå
266. Mycket på en gång …
267. Människor i sorg
268. Natten till söndagen den 31 mars 2024 ställer vi om klockorna. Denna eviga fråga om sommartid … eller vintertid!
269. Navigationsskolan i Göteborg – vykort från den 9 juli 1939
270. Neandertalare …!
271. New York den 2 augusti 1910
272. New York, Scarsdale … och ishockey
273. Nias seder … härifrån kom de tre små Malej-gossarna från stranden av ön – till Sverige 1767
274. Nilssons gård i Majorna
275. Nostalgi av Mikael Enström …
276. November … viloläge
277. Nytt från gamla Tumlehed i Torslanda
278. När portarna har stängts – Lillhagens sjukhus
279. När änglarna vänder ryggen till – Landala i Göteborg
280. Odågan Badin …
281. Oemotståndlige Nils …
282. Olssons trädgård i Norra Guldheden
283. Om Agorander och Philander …
284. Om Delft kakel vit/blå 1700-tal
285. Om John Hall Jr:s tragiska slut …
286. Om kapten Ekeberg & Altomta gård
287. Om människor som levat i Majorna …
288. Om nunnor i Göteborg …
289. Osannolika möten – krigsveteraner
290. Ostindiefararen Finland
291. Ostindiska huset – ett dåtidens skrytbygge?
292. Osynliga trådar… världen runt!
293. Oväntade möten … osynliga trådar!
294. Paalam Bruno

295. Paalam Ramon …
296. Packhusplatsen i Göteborg
297. Pang i lagårn … sommarbarn från Göteborg!
298. Pappa jag älskar dig
299. Pehr Dubb – en man som tar plats… i Göteborgs utveckling!
300. Plikttrogna kvinnor …
301. Polarexpeditioner 1896-1897, under ledning av Salomon August Andrée
302. Polisen som mitt i gatan står …
303. Polisvakta i Slottsskogen
304. Porslinsfynd från Kina
305. Privilegiebrev för kanongjutning
306. Promenadkäpp med guldknopp!
307. Punschen kommer, punschen kommer
308. På fasaden vimlar det av tomtar, drakar, gräshoppor, ekorrar – Tomtehuset i Göteborg
309. På guidad tur med Peter Winroth – från Järntorget till Linnéplatsen samt Innanför Vallgraven
310. På parad i Göteborg!
311. På sommarkurs vid Fridhems folkhögskola blir jag varse om Fallet Wennerström …
312. På språng …
313. På stranden …
314. På stranden …
315. På tur från Jonsered mot Angereds kyrka … och däromkring!
316. På väg hemåt …
317. På väg till en begravning – Lerum
318. Raderna på Kungstorget 1890-talet
319. Ralph Scander …
320. Repris: På tur från Göteborg till Jonsered och Angereds kyrka – och däromkring!
321. Resan från Kanton
322. Resan hem från Canton
323. Risåsen och det Italienska kvarteret i Göteborg
324. Rullar …!
325. Rött är sött, blått är flott, grönt är skönt … och gult är fult?
326. Saga minkpäls och äkta kristall – Svensk kvalitet
327. Sagan om ugglan…
328. Saknad
329. Sampanerna från Kanton
330. Samtal med fältskären Per Ö
331. Samtal vid Ruddalens idrottsplats
332. Sett ur ett perspektiv som är speciellt för vår stad – från högt över havet!
333. Silkestrådar blir siden …
334. Siluett av Göteborg …

335. Sjöfartsmuseet i Göteborg berättar …
336. Ska vi cykla hem till dig eller cykla hem till mig … ?
337. Skepp ohoj …
338. Skeppet ankommer Göteborg
339. Skolflickor på Hagaplan …
340. Slavpojkens önskan (A Child´s Anti Slavery book 1860)
341. Släktband!
342. Sockerbruket vid Klippan – Göteborg
343. Sommarsanatoriet vid Sandarna i Göteborg
344. Sommaräventyr i Danmark
345. Sparrmans berättelse
346. Spinnhuset vid svingeln
347. Springsjas, springpojke, cykelbud … eller pinnpojke!
348. Stadens bibliotek – Götaplatsen
349. Stambord på Ljungans …
350. Stampgatan 20, Barnhuset i Göteborg
351. Stigbergstorget och Carl Johansgatan den 15 december 1921 – ett vykort
352. Strövtåg i Göteborg – Bergsjön och Kortedala – en kort historik
353. Strövtåg i Kortedala – Göteborg
354. Strövtåg i Toscana – ett reseminne med Månkan och ett sista farväl …
355. Styvsystrarna …
356. Sval lunch i sommarvärmen!
357. Svensk koloni sängkammarvägen
358. Svenska Kullagerfabriken – SKF i Göteborg
359. Svårnavigerat sund på väg till Canton
360. Så full var 1700-talssvensken …
361. Så håll i hatten!
362. Södra Guldhedens agora …
363. Söndagen den 16 augusti 1767 i Göteborg
364. Söndagen den 29 maj 2022 – Mors dag
365. Tankar i oktober månad
366. Tankar kring en målning…
367. Tatuerar-Kalle i Göteborg
368. Teater hemma och i det fria – Göteborg
369. Temat är Punschparty – Ett modernt midnattssamtal 1732-50
370. Tensta kyrka, Vattholma – Hednadopet 1769
371. Tick-tack …
372. Tiderna förändras … och vi med dem!
373. Tidvisningen inte viktigast … Klockor är idag mode!
374. Till minne av Calle Göse
375. Tonerna från Heden – Göteborg
376. Torget som … försvann?
377. Tre ”okända” skeppsjournaler – Svenska Ostindiska Kompaniet

378. Två bröder och en kusin … i Vänersborg!
379. Två författares syn på saken!
380. Under 25 år har han vänt på miljoner sidor …
381. Under locket på en snusdosa – Göteborg
382. Underbara historier av Mats Karlsson i Vattholma
383. Up up and away …!
384. Ur Göteborg i utlandets litteratur
385. Ur Klippans behagligheter – Jacob Wallenberg, december 1769 – kallad till S. O. Comp. skepp Finland, som låg segelfärdigt för Canton, under Capitain Herr C. G. Ekeberg.
386. Urmakaren Carl Edvard, farmor Anna o sonen Carl Erik …
387. Utlänningar i landet
388. Utställningen har flyttat in …
389. Vaccination nr 2, klockan 11.40 den 2 juni 2021 – Pfizer/BioNTech
390. Vackert och andäktigt
391. Vad gör en bonde …?
392. Vad har min pappa och Denninghoffska huset ihop?
393. Vad är en häxa …?
394. Varvsarbetare i konsten …
395. Vattholma
396. Vem är ”Klinten” i Kungsladugård då?
397. Vestra Hamngatan i Göteborg – den 23 mars 1906
398. Vi glömmer aldrig den dagen
399. Vi kikar ner i ett titthål vid Korsgatan …!
400. Vi ses på Freden …!
401. Vissa saker stanna kvar i minnet. Länge …
402. Vykort från Slottsskogen …
403. Vår heliga Birgitta i Rom
404. Välkommen till drakens år 2024
405. Välkommen till min blogg!
406. Wijkska villan – Wernerska villan
407. Åsnan i brunnen …
408. Älskade Göteborg, vi är en del av dig – hela dig…
409. Älskade min symaskin!
410. Älskade Månkan – vad jag saknar dig!
411. Änkefru Alice Bonthrons livsuppgift och ett gatunamn på Hisingen!
412. Ännu ett vackert frankerat bokpaket … Tack antikvariat på Vasagatan i Gbg!
413. Ännu ett år att fira …
414. Äntligen fick jag kontakt med Inge!
415. Ö Hamngatan 35 – Biskopshus, Bosättningsaffär, Bostad, Biografen Maxim som blev Roxy, som blev Boulevard … idag Ticket Resebyrå!
416. Öfverliggande i Kanton
417. Öl till manskapet …

418. Övre Husargatan – Göteborg 20 oktober 1910